

23855/R

TEXTS

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Wellcome Library

MEDICORVM GRAECORVM
O P E R A
Q V A E E X S T A N T.

EDITIONEM CVRAVIT
D. CAROLVS GOTTLOB KÜHN

PROFESSOR PHYSIOLOGIAE ET PATHOLOGIAE IN
LITERARVM VNIVERSITATE LIPSIENSI PVBLICVS
ORDINARIVS ETC.

V O L V M E N V.

CONTINENS

C L A V D I I G A L E N I T. V.

LIPSIAE

PROSTAT IN OFFICINA LIBRARIA CAR. CNOBLOCHII

1 8 2 3.

TEST

CONTENTA TOMI V.

De cognoscendis curandisque animi

morbis - - 1 — 57.

De cujuslibet animi peccat. dignot. at-

que medela - - 58 — 103.

De atra bile - -

104 — 148.

De usu pulsuum	"	"	"	149 — ¹⁸⁰ 210.
De Hippocrat. et Platonis decretis				
libri IX.	"	"	"	¹⁸¹ 211 — 805.
Utrum medicinae, an gymnast. hy-				
giene?	-	-	-	806 — 898.
De parvae pilae exercitio			"	899 — 910.
De venercis	-	-	-	911 — 914.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΔΙΑΓΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ
ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΚΑΣΤΟΥ
ΨΥΧΗ ΙΔΙΩΝ ΠΑΘΩΝ.

Ed. Chart. to. VI. [p. 519.]

Ed. Bas. to. I. (p. 352.)

Κεφ. α'. Ἐπειδὴ καὶ δι' ὑπομνημάτων ἔχειν βούλει,
ἃ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπεκρινάμην, ἣν ἐνέστησα πρὸς ἡμᾶς
ὑπὲρ τοῦ γραφέντος Ἀντωνίου τῷ Ἐπικουρείῳ βιβλίου περὶ
τῆς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πάθεσιν ἐφεδρείας, ἥδη πράξω τοῦτο,
καὶ τήνδε τίθεμαι τὴν ἀρχήν. ἄριστον μὲν ἦν αὐτὸν τὸν
Ἀντώνιον εἰρηκέναι σαφῶς, τί ποτε βούλεται σημαίνειν ἐκ τοῦ
τῆς ἐφεδρείας ὀνόματος. ὥς δ' ἂν τις ἐξ ὧν λέγει κατὰ τὸ

GALENI DE PROPRIORVM ANIMI CVIVS-
QVE AFFECTVVM DIGNOTIONE ET
CVRATIONE.

Cap. I. Quandoquidem per commentarios habere
vis ea, quae ad quaestionem respondi, quam apud me
constitueram super scripto ab Antonio Epicureo libro
de praesidio adversus proprios affectus, jam hoc aggredi-
ar, hocque duco exordium. Optimum sane erat ipsum
Antonium, quid hoc nomine praesidii significare velit,
manifeste explicasse. Ut autem aliquis de quibus in libro

Ed. Chart. VI. [519.]

Ed. Bas. I. (352.)

βιβλίον εικάσειεν, ἥτοι τὴν παραφυλακὴν ἢ τὴν διάγνω-
σιν δοκεῖ μοι δηλοῦν, ἢ καὶ πρὸς τούτοις τὴν ἐπανόρ-
θωσιν. ἐφαίνεται δ', ὡς οἶσθα, καὶ ἄσαφῶς ἐρμηνεύων τὰ
πολλὰ τῶν εἰρημένων, ὡς εἰκάσαι μᾶλλον ἔστιν ἢ νοῆσαι
σαφῶς. ἐνίοτε μὲν γὰρ δόξει προτρέπειν ἡμᾶς ἐννοεῖν, ὅτι
καὶ αὐτοὶ πολλὰ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἁμαρτάνομεν·
ἐνίοτε δ', ὅπως ἂν τις ἕκαστον ὧν ἁμαρτάνει διαγιγνώσκει,
καὶ πρὸς τούτοις αὐτίς, ὅπως ἂν τις ἑαυτὸν ἀπάγοι τῶν
ἁμαρτανομένων, ὃ δοκεῖ μοι τοῦ λόγου παντὸς εἶναι σκο-
πός. ἕκαστον γὰρ τῶν προειρημένων ἄχρηστόν ἐστι καὶ
περιττόν, εἰ μὴ πρὸς τοῦτον ἀναφέροιτο, διορθοῦν δὲ χρὴ
αὐτὸν ἐν τοῖς μάλιστα παθήμασι τῶν ἁμαρτημάτων. ἐνίοτε
μὲν γὰρ ὡς περὶ μόνων τῶν παθῶν αὐτοῦ ὁ λόγος γίνεται,
πολλάκις δὲ ὡς περὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ἔστι δ' ὅτι περὶ
ἁμφοτέρων διαλέγεσθαι σοι δόξει. ἐγὼ δ' αὐτὸ τοῦτο προῖ-
τον, ὡς οἶσθα, προδιώρισα, τὰ μὲν ἁμαρτήματα κατὰ ἡψευ-
δῇ δόξαν εἰπὼν γίγνεσθαι, τὸ δὲ πάθος κατὰ τινα ἄλογον

differit, conjecturam fecerit, vel observationem, vel
dignotionem, vel emendationem denique mihi significare
videtur. At eorum quae dixit multa, ut nosti, obscure
adeo interpretatur, ut conjicere facilius quam aperte ea
cognoscere liceat. Interdum namque hortari nos videbi-
tur, ut, quod et ipsi plerumque perinde ac alii erramus,
consideremus, interdum autem, qua ratione quis singula,
quae delinquit, agnoscat, ad haec rursus, quo pacto quis
seipsum ab erratis abducat, qui totius orationis scopus
mihi esse videtur. Nam unumquodque eorum, quae prius
dicta sunt, nisi eo referatur, inutile est et supervaca-
neum, quippe in praecipuis errorum affectibus erigere
seipsum ac emendare convenit. Etenim nonnunquam
quasi de solis affectibus ipsius oratio est; plerumque vero
tanquam de erroribus; quandoque etiam de utrisque tibi
disputare videbitur. Ego vero idipsum primum, ut nosti,
prius distinxī, quum errores ex opinione falsa, affectum
ex bruta quadam, quae nobis inest, facultate rationi re-

Ed. Chart. VI. [519. 520.]

Ed. Bas. I. (352.)

ἐν ἡμῖν δύναμιν [520] ἀπειθοῦσαν τῷ λόγῳ· κοινῇ δ' ἀμφοτέρω κατὰ γενικώτερον σημαίνόμενον ἁμαρτήματα κεκλήσθω. λέγω μὲν οὖν ἁμαρτάνειν καὶ τὸν ἀκολασταίνοντα, καὶ τὸν θυμῷ τι πράττοντα, καὶ τὸν διαβολῇ πιστεύοντα. γέγραπται μὲν οὖν καὶ Χρυσίππῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς τῶν φιλοσόφων θεραπευτικὰ συγγράμματα τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, εἴρηται δὲ καὶ πρὸς Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ, καὶ πρὸ τούτων ὑπὸ Πλάτωνος. καὶ ἦν μὲν βέλτιον ἐξ ἐκείνων μαρτάνειν αὐτὰ, ὥσπερ κἀγώ. τὰ δ' οὖν κεφάλαια διὰ τοῦ πρώτου λόγου τοῦδε διὰ συντόμου, ἐπειδὴ κελεύεις, διήξω σοι πάντα, καθ' ἣν ἤδη τάξιν ἤκουσας, ὅτ' ἐπύθου περὶ τοῦ γεγραμμένου τῷ Ἀντωνίῳ βιβλίου.

Κεφ. β'. Ὅτι μὲν εἰκός ἐστιν ἁμαρτάνειν, εἰ καὶ μὴ δοκοίημεν αὐτοὶ σφάλλεσθαι τι, πάρεστιν ἐκ τῶνδε τῶν λόγων λογίσασθαι. πάντας ἀνθρώπους ὁρῶμεν ἑαυτοὺς ὑπολαμβάνοντας ἦτοι γε ἁναμαρτήτους εἶναι παντάπασιν ἢ ὀλίγα καὶ σμικρὰ διὰ λόγου σφάλλεσθαι, καὶ τοῦτο

pugnante proficisci dicerem; communiter autem ambo generaliori significato vocatos esse errores. Itaque tum cum, qui intemperanter vivit, tum qui iracundia quid agit, tum qui calumniae fidem adhibet, errare aut peccare dico. Quare Chrysippus et philosophorum plerique alii libros de curandis animi affectibus conscripserunt. Quinetiam ab Aristotele eiusque sectatoribus, atque ante hos a Platone eadem dicta sunt. Ac certe ex illis ipsa discere, quemadmodum et ego didici, longe praestiterat. Itaque primo hoc libro capita, quoniam ita jubes, compendiose tibi recensabo omnia, quo jam ordine audivisti, quin de edito Antonii commentario percontareris.

Cap. II. Quod equidem errare nos sit vero simile, etiamsi nequaquam aberrare ipsi putemus, ex hisce verbis promptum est colligere. Videmus omnes homines existimare, sese vel ab erroribus omnino esse immunes, vel parum et modice per rationem falli, idque his potissimum

Ed. Chart. VI. [520.]

Ed. Bas. I. (352.)

μάλιστα πεπονθότας, οὓς ἄλλοι πλεῖστα νομίζουσιν ἀμαρτάνειν. ἐγὼ οὖν, εἰ καὶ τινος ἑτέρου, καὶ τοῦδε παμπόλ-
λην ἔσχηκα πεῖραν. ὅσοι μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπ' ἄλλοις
ἐπέθεντο τὴν περὶ αὐτῶν ἀπόφασιν, ὅποιοί τινές εἰσιν, ὀλι-
γώτατα ἐθεασάμην ἀμαρτάνοντας· ὅσοι δὲ ἑαυτοὺς ἀπειλή-
φασιν εἶναι ἀρίστους χωρὶς τοῦ τὴν κρίσιν ἑτέροις ἐπιτρέψαι,
μέγιστα καὶ πλεῖστα τούτους ἐώρακα σφαλλουμένους. ὥσθ',
ὅπερ ᾤμην, ὅτε μειράκιον ἦν, ἐπαινεῖσθαι μάτην, (τοῦτο δ'
ἦν τὸ Πύθιον γινῶναι κελεῦον ἑαυτὸν,) οὐ γὰρ εἶναι μέγα
τὸ πρόσταγμα, τοῦθ' εὖρον ὕστερον δικαίως ἐπαινούμενον.
ἀκριβῶς μὲν γὰρ ὁ σοφώτατος μόνος ἂν ἑαυτὸν γινῶι,
τῶν δ' ἄλλων ἀπάντων ἀκριβῶς μὲν οὐδεὶς, ἥττον δὲ καὶ
μᾶλλον ἕτερος ἑτέρου. καθάπερ γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ καὶ
κατὰ πάσας τὰς τέχνας τὰς μὲν μεγάλας ὑπεροχάς τε καὶ
διαφοράς τῶν πραγμάτων ἅπαντος ἀνδρός ἐστι γινῶναι, τὰς
δὲ μικράς τῶν φρονίμων τε καὶ τεχνιτῶν, οὕτω καὶ πρὸς τῶν
ἀμαρτημάτων ἔχει καὶ παθῶν. ὅστις μὲν ἐπὶ μικροῖς ὀργίζεται

simum accidit, quos alii plurimum existimant aberrare.
Ego itaque, si alterius rei cujusdam, certe hujus expe-
rimentum habui maximum. Qui sane homines aliis per-
miserunt, ut de se, qualesnam sint, ferrent sententiam,
eos in paucissimis errare conspexi. Qui vero seiplos
optimos esse cogitarunt, neque judicium *ferendum* aliis
commiserunt, eos in maximis ac plurimis falli conspexi-
mus. Quare, quod, quum junior essem, frustra laudari pu-
tabam, (id autem erat Pythium illud, quod seipsum nosse
imperabat,) non enim magnum esse mandatum, postea
ipsum jure laudari comperi. Siquidem solus sapientissi-
mus perfecte seipsum noverit, aliorum autem omnium
perfecte nemo, verum minus magisque alter altero.
Quemadmodum enim in tota vita ac in singulis artibus
magnas rerum eminentias ac differentias cujuscunque viri
est cognoscere, exiguas autem prudentium dumtaxat et
artificum, ita quoque in erroribus et affectibus habet.
Nam quisquis ob minima vehementer excandescit, servos

Ed. Chart. VI. [520.]

Ed. Bas. I. (352.)

σφοδρῶς, δάκνει τε καὶ κακίζει τοὺς οἰκέτας, οὗτος μὲν
 σοι δῆλός ἐστιν, ὅτι ἐν πάθει καθέστηκεν· ὁμοίως δὲ καὶ
 ὅστις ἐν μέθαις τε καὶ ἐταίραις καὶ κωμασταῖς παραγί-
 νεται. τὸ δ' ἐπὶ μεγάλῃ βλάβῃ χρημάτων ἢ ἀτιμίας μετρίως
 ταραχθῆναι τὴν ψυχὴν οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐστὶ φανερόν ἐκ
 τοῦ γένους τῶν παθῶν ὑπάρχον, ὥσπερ οὐδὲ πλακοῦντα
 φαγεῖν ἀκρατέστερον. ἀλλὰ καὶ ταῦτα κατάδηλα γίγνεται τῷ
 προμελετήσαντι τὴν ψυχὴν, ἐξοδιάσαντί τε ἀπάντων παθῶν
 ἐπανορθώσεως δεόμενα, καὶ μεῖζόν γ' ἔμπης ἀποφυγεῖν αὐτὰ,
 διότι μικρά. ὅστις οὖν βούλεται καλὸς καὶ ἀγαθὸς γενέσθαι,
 τοῦτο ἐννοήσας, ὡς ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὸν ἀγνοεῖν πολλὰ
 τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, ὅπως ἂν ἐξεύροι πάντα, δυνάμε-
 νος ἐγὼ λέγειν, ὅπως εὖρον αὐτὸς, οὕτω λέγω, διότι τὸ
 βιβλίον τοῦτο δύναται ποτε καὶ εἰς ἄλλων ἀφικέσθαι χεῖ-
 ρας· ὅπως ἂν καὶ κείνοι γυμνασθῶσιν πρὸς ὁδὸν εὖρεῖν τῆς
 γνώσεως τῶν ἁμαρτημάτων, ὥσπερ καὶ σέ μοι λέγειν ἠξίωσα,
 καὶ μέχρι τούτων δοκοῦν ἀπεφῆνω, διεσιώπησα. καὶ νῦν

domesticos et mordet et vituperat, in affectu tibi con-
 sultatum hunc esse constat. Similiter autem quisquis in-
 ter temulentos, scorta et comessatores versatur. Verum
 ob ingentem facultatum jacturam vel infamiam medio-
 criter animum esse perturbatum ex quo affectuum genere
 sit, nondum peraeque manifestum est, ut neque placen-
 tam avidius exedere. Sed et haec ei innotescant, qui
 animum exercuerit et explorarit, quinam inter universos
 affectus emendationem desiderant, magis tamen arduum,
 ipsa evitare, quod parva sint. Quisquis igitur honestus
 probusque vult evadere, hoc animadverterit necessario,
 ipsum plerosque errores proprios ignorare. At omnes ut
 deprehendat, possum ego dicere; quo pacto ipse depre-
 henderim, nondum aperio, quod hic libellus in aliorum
 manus aliquando venire queat, quomodo illi quoque ad
 cognitionis errorum viam indagandam sese exerceant;
 quemadmodum etiam te mihi dicere volui, et quoad tot
 tibi videri pronunciasse, conticui. Et nunc sic agam,

Ed. Chart. VI. [520. 521.]

Ed. Bas. I. (352.)

οὕτω πράξω, παρακαλέσας τὸν ὁμιλοῦντα τῷδε τῷ γράμματι, καταδέμενον αὐτῷ ζητῆσαι, πῶς ἂν τις ἑαυτὸν δύναίτο γνωρίζειν ἁμαρτάνοντα. δύο [521] γάρ, ὡς Αἴσωπος ἔλεγε, πῆρας ἐξήμεθα τοῦ τραχήλου, τῶν μὲν ἀλλοτριῶν τὴν πρόσω, τῶν ἰδίων δὲ τὴν ὀπίσω· καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἀλλότρια βλέπομεν αἰεὶ, τῶν δ' οἰκείων ἀθεάτοι καθέσταμεν. καὶ τοῦτόν γε τὸν λόγον ὡς ἀληθῆ πάντες προσίενται. ὁ δὲ Πλάτων ἀποδίδωσι καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γιγνομένου. τυφλώττον γάρ, φησὶ, τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον. εἴπερ οὖν ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτὸν ἀπάντων μάλιστα φιλεῖ, τυφλώττειν ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ. πῶς οὖν ὄψεται τὰ ἴδια κακά; καὶ πῶς ἁμαρτάνων γνώσεται; πολλῷ γάρ ἔοικεν ὁ τε τοῦ Αἰσώπου μῦθος καὶ ὁ τοῦ Πλάτωνος λόγος ἀνελπιστότερον ἡμῖν τὴν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων εὗρεσιν ἀποφαίνειν. εἰ γάρ μήτε τοῦ φιλεῖν τις ἑαυτὸν ἀποστῆσαι δύναται, τυφλώττειν ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον. οὐ μὲν οὐδ' ἐγὼ τὸν ἀναγινώσκοντα τόδε τὸ βιβλίον ἡξίου ἐπισκέψασθαι καθ' αὐτὸν

adhortatus libri huius lectorem, ut, quo modo quis errantem sese possit agnoscere, inquirendum sibi proponat. *Binas enim manticas, ut Aesopus agebat, habemus collo propendentes, alienorum vitiorum anteriorem, propriorum vero posteriorem; ob id aliena semper spectamus, propria vero nunquam intueri possumus.* Atque hanc orationem ut veram omnes recipiunt. Plato rei factae causam etiam reddit. *Caecutit, inquit, amans circa id, quod amatur.* Ergo si quisquam nostrum semet praeter caeteris maxime amet, in censura sui ipse caecutiat necesse est. Quonam igitur pacto propria vitia conspiciet? Qua ratione se errare cognoscet? Nam et Aesopi fabula et Platonis oratio propriorum errorum inventionem nobis magis insperatam demonstrare videntur. Si enim neque quis facere possit, quin seipsum amet, amans in amato caecutiat necesse est. Sed nec ego commentarii huius lectorem apud se erratorum propriorum inventio-

Ed. Chart. VI. [521.]

Ed. Bas. I. (352. 353.)

ὁδὸν τῆς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων εὐρέσεως, εἰ μὴ χαλεπὸν ἦν τὸ πρᾶγμα, καίτοι ὥς ἐπὶ πλεῖστον ἐσκεμμένος ἢ καθ' αὐτόν. καὶ τοίνυν ἐγὼ τὴν ἐμὴν ἀποφαίνομαι γνώμην, ἣν, εἰ μὲν τινα καὶ αὐτὸς ἕκαστος ἑτέραν ὁδὸν εὔροι, προσλαβὼν καὶ τὴν ἐμὴν, ὠφελήσεται πλεονεκτικῶς, διπλὴν ἀνθ' ἀπλῆς εὐρῶν ὁδὸν σωτηρίας· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' αὐτῇ γε τῇ ἡμετέρᾳ διατελεῖ χρόμενος, ἄχρι περ ἂν ἑτέραν εὖρη βελτίονα. τίς οὖν ἡ ἐμὴ, λέγειν ἂν ἤδη καιρὸς, ἀρχὴν τῷ λόγῳ τήνδε ποιησάμενον.

Κεφ. γ'. Ἐπειδὴ τὰ μὲν ἁμαρτήματα διὰ τὴν ψευδῇ δόξαν γίνονται, τὰ δὲ πάθη διὰ τὴν ἄλογον ὁρμὴν, ἔδοξέ μοι πρότερον αὐτὸν ἐλευθερῶσαι τῶν παθῶν· εἰκὸς γάρ πως καὶ διὰ ταῦτα ψεῦδος ἡμᾶς δοξάζειν. ἔστι δὲ πάθη ψυχῆς, ἅπερ ἅπαντες γινώσκουσι, θυμὸς, καὶ ὀργή, καὶ φόβος, καὶ λύπη, καὶ φθόνος, καὶ ἐπιθυμία σφοδρά· κατὰ (353) δὲ τὴν ἐμὴν γνώμην καὶ τὸ φθάσαι πάνυ σφόδρα φιλεῖν ἢ μισεῖν ὅτιοῦν πρᾶγμα πάθος ἐστίν. ὁρθῶς γὰρ εἰσὶν εἰρησθαι τὸ μέτρον ἄριστον, ὥς οὐδενὸς

nis viam considerare vellem, nisi res foret perardua, etiam si quamplurimum quis ea apud se perpenderit. Proinde meam ego profero sententiam, quam quidem, et si quam is quisque aliam viam invenerit, meam quoque assumpserit, iuvabitur impensius, duplicem pro simplici salutis viam consequutus. Sin autem, saltem hac nostra continuo utatur, donec aliam reperiat meliorem. Quae igitur mea sit, dicendi jam tempus est, hocce condito orationi exordio.

Cap. III. Quoniam errores ob falsam opinionem oriuntur, affectus autem ob brutum animi impetum, visum mihi est prius ipsum ab affectibus liberare. Consentaneum enim propter hos falsum nos opinari. Sunt autem affectus animi, quos omnes norunt, iracundia, ira, metus, moeror, invidia, et vehemens cupiditas. Mea quidem sententia quaecunque rem amore vehementi aut odio prosequi etiam affectus est. Recte enim dictum esse videtur, moderatum optimum, adeo ut nihil,

Ed. Chart. VI. [521.]

Ed. Bas. I. (353.)

ἀμέτρου καλῶς γιγνομένου. πῶς οὖν ἂν τις ἐκκόψει ταῦτα, μὴ γνούς πρότερον ἔχων αὐτά; γνῶναι δ', ὥς ἐλέγομεν, ἀδύνατον, ἐπειδὴ σφόδρα φιλοῦμεν ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ μὴ σαυτὸν ὁ λόγος οὗτος ἐπιτρέπει σοι κρίνειν, ἄλλον τε συγχαρεῖν δύνασθαι κρίνειν τὸν μήτε φιλούμενον ὑπὸ σοῦ, μήτε μισούμενον. ὅταν οὖν ἀκούσης τινὰ τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ὃν μήτε φιλήσειν οἶδας μήτε μισήσειν, ἐπαινούμενον ὑπὸ πολλῶν ἐπὶ τῷ μηδένα κολακεύειν, ἐκείνῳ προσφοιτήσας, τοιαύτη πείρα κρίνον, εἰ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος εἶναι λέγεται. καὶ πρῶτον ἐὰν ἴδῃς αὐτὸν ἐπὶ τὰς τῶν πλουσίων τε καὶ πολὺ δυναμένων, ἢ καὶ τὰς τῶν μονάρχων οἰκίας ἀπιόντα συνεχῶς, γέγνωσκε μάτην ἀκηκοέναι, τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἀληθεύειν ἅπαντα· ταῖς γὰρ τοιαύταις κολακείαις ἔπεται καὶ τὸ ψεύδεσθαι. δεύτερον, ἢ προσαγορεύοντα, ἢ παραπέμποντα τοῖς τοιούτοις ὁρῶν ἑαυτὸν, ἢ καὶ συνδειπνοῦντα. τοιοῦτον γὰρ τις ἐλόμενος βίον, οὐ μόνον οὐκ ἀληθεύει, ἀλλὰ καὶ κακίαν ὅλην ἐξ ἀνάγκης ἔχει,

quod immoderatum est, probe fiat. Quomodo igitur aliquis haec praecidet, nisi prius ipsa se habere cognoverit? At cognoscere, ut dicebamus, non possumus, quoniam vehementer nos ipsos amamus. At neque oratio haec tibi permittit, te ipsum judicare, sed de altero, quem neque ames, neque oderis, posse te ferre iudicium concedit. Quum itaque audieris in urbe aliquem, quem neque amare noveris, neque odio prosequi, a plerisque laudari, quod nemini aduletur, ad hunc quum accesseris, hocce periculo judicabis, an talis sit, qualis esse dicitur. Ac primum si ipsum divitum ac insigniter potentum, aut etiam monarcharum aedes frequentare videas, scito frustra te audivisse, hominem omnia pronunciare vera, nam ejusmodi adulationes mendacium sequitur. Deinde sive hunc salutantem, sive talibus seipsum comitem exhibentem ac concoenantem conspicias. Qui namque talem elegerit vitam, non solum non vera dicit, sed etiam universam malitiam fortitur, quippe qui aut pecunias,

Ed. Chart. VI. [521. 522.]

Ed. Bas. I. (353.)

φιλοχρήματος ὢν, ἢ φίλαρχος, ἢ φιλόδοξος, ἢ φιλότιμος, ἢ τινα τούτων, ἢ πάντα. τὸν δὲ μὴ προσαγορεύοντα, μήτε παραπέμποντα, μήτε συνδειπνοῦντα καὶ τοῖς πολὺ δυναμένοις ἢ πλουτοῦσι, κεκολασμένη τῇ διαίτῃ χρώμενον, ἐλπίσας ἀληθεύειν, εἰς βαθυτέραν ἀφικέσθαι πειράσθητι γνῶσιν, [522] ὅποῖός τέ τις ἐστίν, (ἐν συνουσίαις δ' αὕτη πολυχρονιωτέραις γίνεται,) καὶν εὗρης τοιοῦτον, ἰδίᾳ ποτὲ μόνον διαλέχθητι, παρακαλέσας, ὅτι ἂν σοι βλέπῃ τῶν εἰρημένων παθῶν, εὐθέως δηλοῦν, ὡς χάριν ἔξορτι τούτου μεγίστην, ἡγησομένῳ τε σωτήρα μᾶλλον, ἢ εἰ νοσοῦντα τὸ σῶμα διέσωσε. καὶν ὑπόσχηται δηλώσειν, ὅταν τι τῶν εἰρημένων πάσχοντά σε βλέπῃ, καὶπειτα πλειόνων ἡμερῶν μεταξὺ γεγονότων μηδὲν εἴπῃ, συνδιατρέβων δηλονότι μέμψῃ τῷ ἀνθρώπῳ, αὐθὶς τε παρακάλεσόν ἔτι λιπαρώτερον ἢ ὡς πρόσθεν, ὅτι ἂν ὑπὸ σοῦ βλέπῃ παθῶν πραττομένων εὐθέως μηνύειν. εἰ δὲ εἴπῃ σοι, διὰ τὸ μηδὲν ἑωρακέναι περὶ σε τοιοῦτον ἐν τῷ μεταξὺ, διὰ τοῦτο μηδ' αὐτὸν εἰρηκέναι, μὴ πεισθῇς εὐθέως, μηδ' οἰηθῇς ἀναμάρτητος

aut principatum, aut gloriam, aut honorem ambiat, aut quaedam ex iis, aut omnia. Qui vero neque potentes illos ac opulentos salutatur, neque comitatur, neque his concoenat, eum frugali usum victu vera loqui speraveris; ejus notitiam penitiorem experiare, quae et qualis sit, haec autem diuturniore consuetudine comparatur. Quod si talem offenderis, nonnunquam privatim cum solo differere eum precatus, ut, quem tibi ex supra nominatis affectibus adesse conspexerit, statim significet gratiam habituro ipsi maximam, cumque medicum potius existimabis, quam si corpore laborantem sospitem reddiderit. Quod si declaraturum se promiserit, quum in aliquem dictorum affectuum incidere inspexerit, ac postea pluribus diebus interjectis nihil prodiderit, in mutua utique consuetudine hominem accusabis, iterumque adhortaberis accuratius quam prius, ut, quod a te pathematum animi committi adverterit, id protinus significet. Si nihil se interim ejusmodi in te conspexisse eoque tacuisse respondeat, ne statim dicto fidem adhibeas, neve existimes.

Ed. Chart. VI. [522.]

Ed. Bas. I. (355.)

ἐξαίφνης γεγονέναι, ἀλλὰ δυοῖν θάτερον, ἢ διὰ ῥαθυμίας οὐ προσεσχηκέναι σοι τὸν παραβεβλημένον φίλον, ἢ ἔλεγχον αἰδούμενον σιωπᾶν, ἢ καὶ μισηθῆναι μὴ βούλεσθαι διὰ τὸ γινώσκειν, ἅπασιν, ὥς ἔπος εἰπεῖν, ἀνθρώποις ἔθος εἶναι μισεῖν τοὺς τάληθ' ἢ λέγοντας. ἢ εἰ μὴ διὰ ταῦτα, ἴσθι, μὴ βουλούμενον αὐτὸν ὠφελεῖν σε διὰ τοῦτο σιωπᾶν, ἢ καὶ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ἣν οὐκ ἐπαινοῦμεν ἡμεῖς. ἀδύνατον γάρ ἴσως αὐτῷ ἡμαρτηθῆναι μηδὲν πιστεύσας ἐμοί, τοῦτο νῦν ἐπαινέσεις ὕστερον, θεώμενος ἅπαντας ἀνθρώπους καθ' ἐκάστην ἡμέραν μυρία μὲν ἁμαρτάνοντας, καὶ μετὰ παθῶν πράττοντας, οὐ μὴν ἑαυτούς γε παρακολούθουντας. ὥστε μηδὲ σὺ νόμιζε σαυτὸν ἄλλο τι μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον εἶναι. νομίζεις δ' ἄλλο τι μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον ὑπάρχειν, εἰς ἀναπείσῃς σαυτὸν, ἅπαντα καλῶς σοι πεπραχῆναι, μὴ ὅτι ἐνὸς μηνός, ἀλλὰ μιᾶς ἡμέρας. ἴσως οὖν ἔρεῖς, εἰ ἐναντιολογικὸς ἦς, ἦτοι κατὰ προαίρεσιν, ἢ ἐκ μοχθηροῦ τινος ἥθους γεγονώς τοιοῦτος, καὶ φύσει φιλόνοι-

te quamprimum errore vacare ac inculpatum esse; quin potius alterum e duobus perpendas, amicum, quem nactus es, tacere, aut quod per negligentiam animum tibi non adhibuerit, aut quod increpare vereatur, aut etiam quod odio esse nolit, haud ignarus, omnibus, ut ita dicam, hominibus morem esse, ut vera loquentem oderint. Vel si non horum causa, scito tum nolle tibi prodesse, eoque filere, vel ob aliam quoque causam aliquam, quam nos improbamus. Nam si mihi credideris, fortassis impossibile esse tibi ipsi nihil peccasse, id tum postea laudabis, quum videas, homines universos innumeros quotidie etiam errores committere, ex affectibus ductos agere, non tamen seipso assequi. Quapropter te ne arbitrare aliud quicquam magis quam hominem esse. Arbitraris autem, te aliquid homine majus esse, quam tibi persuaseris, omnia probe te fecisse uno die, nedum mense. Forsan igitur dices, si litigiosus sis, vel ex animi proposito, vel prava quadam consuetudine talis evaferis, naturaue

Ed. Chart. VI. [522.]

Ed. Bas. I. (353.)

νος ὢν, ὅσον ἐπὶ τῶν νῦν ὑπ' ἐμοῦ προσκεχωρημένων λόγων,
 τοὺς σοφοὺς ἄνδρας ἄλλο τι μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους εἶναι.
 τούτῳ δὴ σοι τῷ λόγῳ τὸν ἡμέτερον ἀντίθες διττὸν ὄντα,
 τὸν μὲν ἕτερον, ὅτι μὴν ὁ σοφὸς ἀναμάρτητός ἐστι τὸ
 πᾶν· ἕτερον δ' ἐπ' αὐτῷ τῷ προσιεμένῳ, εἴπερ ἀνα-
 μάρτητός ἐστιν ὁ σοφὸς, οὐδ' ἀνθρώπον ὑπάρχειν αὐτόν.
 ὅσα δ' ἐπὶ τῷδε, καὶ διὰ τοῦτο τῶν παλαιωτάτων φιλοσό-
 φων ἀκούσεις, ὅμοιον εἶναι θεῷ τὴν σοφίαν. ἀλλὰ σὺ γε
 θεῷ παράπλησιος ἐξαίφνης οὐκ ἂν ποτε γένοιο. ὅπου γὰρ
 οἱ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπάθειαν ἀσκήσαντες, οὐ πιστεύοντες
 τελῶς αὐτὴν ἐσχηκέναι, πολὺ δὴπου μᾶλλον ὁ μηδέποτε
 ἀσκήσας σὺ. μὴ τοίνυν πιστεύσης τῷ λέγοντι μηδὲν ἑωρα-
 κέναι μετὰ παθῶν ὑπὸ σοῦ πραττόμενον, ἀλλ' ἥτοι μὴ
 βουλόμενον ὠφελεῖν σε νόμιζε λέγειν οὕτως, ἢ μὴ παρα-
 φυλάξαι προηρημένον, ἢ πράττεις κακῶς, ἢ φυλαττόμενον
 ὑπὸ σοῦ μισηθῆναι, τάχα δὲ καὶ εἶδέναι σέ ποτε πρὸς τὸν
 ἐπιτιμήσαντα καὶ δυσχερῶνάντα τοῖς σοῖς ἁμαρτήμασί τε καὶ
 πάθεσιν, ὥστ' εἰκότως σιωπᾶν, ἢ πιστεῦειν μὴ ἀληθεύοντί

contentiosus sis, viros sapientes, quantum ad sermones paulo ante usurpatos attinet, aliud quid magis quam homines esse. Huic tuae rationi nostram oppone duplicem, alteram quidem, quod sapiens omnino careat errore, alteram vero consequentiae gratia, si errore vacat sapiens, nec ipsum esse hominem. At quae de hocce ac propter hoc ipsum a vetustissimis philosophis dicta sunt, similem deo esse sapientiam. Verum tu deo similis repente fias nunquam. Quum enim ii, qui per totam vitam apathiam exercuerunt, nondum ipsam perfecte se consequutos credant, multo utique magis tu, qui nunquam exercuisti. Ne ergo credas dicenti, nihil ex affectu a te effici vidisse, sed vel eum, quod te juvare nolit, arbitrare ita loqui, aut quod quae male agis observare non instituerit, aut quod in tui odium incidere caveat; fortassis autem quod et noverit, aliquando te accusantem errores et affectus tuos aegre tulisse, ac ideo jure tacere, aut credere, te, quum dicis, velle te nolle singula,

Ed. Chart. VI. [522./523.]

Ed. Bas. I. (353.)

σε λέγοντα, βούλεσθαι ἕκαστον εἰδέναι ὧν ἁμαρτάνεις. εἰάν δὲ πρῶτον τῶν ὑπὸ σοῦ πραττομένων ἀπαλλαγῇ σιωπῆσης, εὐρήσεις πολλοὺς ὀλίγον ὕστερον ἀληθῶς ἐπαγορθομένους σε, καὶ πολὺ γε μᾶλλον, εἰάν χάριν γνούς τῷ μεμψαμένῳ, χωρισθῇ οὔσης σου τῆς βλάβης, τούτου γ' ἕνεκεν. ἐξ αὐτοῦ δὲ τούτου διασκέψασθαι, πότερον ἀληθῶς ἢ ψευδῶς ἐπετίμησέ σοι, μεγάλης ὠφελείας αἰσθήσῃ, καὶ συνεχῶς πράττης αὐτὸ, προηρημένος ὄντως εἰς γενέσθαι καλὸς καὶ αγαθός, ἔση τοιοῦτος. ἐν μὲν δὴ τῷ πρώτῳ χρόνῳ μηδ' ἂν καὶ σκεπτόμενος ἀκριβῶς εὗροις ἐπηρεαστικῶς τε καὶ ψευδῶς σε κρίνειν, καὶ ἀπείρως αὐτὸν πείθειν, ὥς οὐδὲν [523] ἡμαρτες. ἀλλὰ σοι ταῦτο τοῦτο φιλοσόφημα τὸ καρτερεῖν ἐπηρεαζόμενον. ὕστερον δὲ ποτε κατεσταλμένος ἱκανῶς, σαυτοῦ παθῶν αἰσθόμενος, ἐπιχειρήσεις ἀπολογεῖσθαι τοῖς ἐπηρεάζουσι μηδέποτε πικρῶς, μηδ' ἐλεγκτικῶς, μηδὲ τὸ φιλονείκως ἐμφαῖνον, μηδὲ τὸ καταβάλλειν ἐθελῆιν ἐκεῖνον, ἀλλ' ὠφελείας ἕνεκα τῆς σῆς, ἵνα τι καὶ πρὸς ἀντιλογίαν ἀντειπόντος αὐτοῦ πιθανόν, πεισθῇς ἐκεῖνον

quae perperam agis, non vera dicere; fin autem cum eorum, quae prius egeras, mutatione filueris, non multo post plures invenies, qui te vere corrigant, multoque magis, si corrigenti gratiam citra tui incommodum referas. Ex hoc autem ipso considera, verene an falso te corripuerit, et magnam utilitatem percipies. Quod si frequenter idem agas, statuasque revera bonus ac probus fieri, talis evades. Primo quidem tempore ne si quidem diligenter advertas, contentiose et falso te judicare illum, et imperite persuadere, quod nusquam erraveris, reperies. Sed hoc item tibi philosophiae studium subeundum erit, nempe ut calumniantem sustineas. Postea vero, ubi et animum nactus fueris remissiores, et affectus tuos sentias moderatos, respondere corripienti aliquando conaberis, idque non acerbis verbis aut conviciosis, ne contentionis studio aut controversiae, sed utilitatis potius tuae gratia facere videaris, ut, quum ipse probabile contra dixerit,

Ed. Chart. VI. [52^v.]

Ed. Bas. I. (353.)

ἄμεινον γινώσκειν, εἰ μετὰ πλείονος ἐξετάσεως εὖ-
 ροις αὐτὸν ἔξω τῶν ἐγκλημάτων. οὕτω γοῦν καὶ Ζήνων
 ἡξίου πάντα πράττειν ἡμᾶς ἀσφαλῶς, ὥς ἀπολογησομένους
 ὀλίγον ὕστερον παιδαγωγοῖς. ὠνόμαζε γὰρ οὕτως ἐκεῖνος ὁ
 ἀνὴρ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐτοίμους ὄντας τοῖς πέ-
 λας ἐπιτιμᾶν, καὶ μὴ μὴδὲ αὐτοὺς παρακαλῆ. χοῆ δὲ τὸν
 ἀκούοντα μὴδὲ πλούσιον εἶναι, μὴδὲ αἰδῶ ἔχοντα πολιτι-
 κήν· ὥς, ἂν γε ταύτην ἔχη, διὰ φόβονο ὕδεις αὐτῷ τάληθῇ
 λέξει, καθάπερ οὐδὲ τοῖς πλουτοῦσι διὰ κέρδος οἱ κόλα-
 κες, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἀληθεύων παραφανῇ, διασπᾶσθαι
 πρὸς αὐτῶν. ἐὰν οὖν τις ἦτοι πολλὰ δυνάμενος ἢ καὶ
 πλούσιος ἐθέλῃ σοι γενέσθαι καλὸς καὶ ἀγαθός, ἀποθέσθαι
 πρότερον αὐτὸν δεήσει, καὶ μάλιστα νῦν, ὅπου οὐχ εὐρήσει
 Διογένη δυνάμενον εἰπεῖν ταῦτὸν τάληθές, καὶ πλουσιώτα-
 τος ἢ, καὶ μόναρχος. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὑπὲρ ἑαυτῶν βου-
 λεύονται. σὺ δὲ ὁ μὴ πλούσιος μήτε δυνατός ἐν πόλει
 πᾶσι μὲν ἐπίτρεπε λέγειν, ἃ καταγινώσκουσί σου, πρὸς
 μηδένα δ' αὐτὸς ἀγανάκτει, καὶ οὕτως ἔχε ἀπαντας, ὥς

melius illum cognoscere tibi persuadeas, si longiori dis-
 quisitione extra crimen ipsum invenias. Hunc enim in
 modum Zeno volebat omnia nos tuto agere, quasi pae-
 dagogis paulo post responsuros. Sic vir ille vocabat
 plerosque omnes, qui, quamvis nullus eos provocaret, pro-
 pinquos tamen parati essent objurgare. Oportet autem
 audientem nec divitiis pollere, nec dignitatem habere
 civilem; hanc enim si habeat, nemo propter metum illi
 vera dicet, sicut nec divitibus lucri gratia assentatores,
 verum etsi quis apparuerit verax, ab ipsis corrumpetur.
 Itaque si egregie quisquam potens aut locuples bonus at-
 que probus reddi cupiat, personam suam prius exuat
 opus erit, et maxime nunc, quandoquidem non inve-
 niet Diogenem verum fateri posse, si opulentissimus sit,
 si monarcha. Illi igitur suimet ipsi iudices erunt. At
 tu, qui nec divitias, nec potentiam in civitate habes,
 omnibus permitte, ut, quae in te damnent, ostendant;
 nulli vero ipse indignare, sed omnes sic habeto, ut

Ed. Chart. VI. [523.]

Ed. Bas. I. (353. 354.)

Ζήνων ἔλεγε, παιδαγωγούς. οὐ μὴν ὁμοίως γε πᾶσι περὶ ὧν ἂν εἴπωσιν ἀξιοῦ προσέχειν, ἀλλὰ τοῖς ἄριστα βεβιωκόσι πρεσβύταις. ὅποιοι δ' εἰσὶν οἱ ἄριστα βιοῦντες, ὀλίγον ἔμπροσθεν εἶπον. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ προϊότι αὐτὸς παρακολουθήσεις, καὶ γνώσεις, ἡλικία πρόσθεν ἦν ἢ ἡμάρτατες, ἡλικία μάλιστα ἐγὼ σοι φανοῦμαι λέγων ἀληθῆ, μηδένα φάσκων ἔξω παθῶν ἢ ἁμαρτημάτων εἶναι, μηδ' ἂν εὐφύστατος ἦ, μηδ' ἂν ἐν ἔθνεσι τοῖς καλῶς τεθραυμένοις, ἀλλὰ πάντως τινὰ σφάλλεσθαι, καὶ (354) μᾶλλον ὅταν ἔτι νέος ἦ.

Κεφ. δ'. Δεῖται γὰρ ἀσκήσεως ἕκαστος ἡμῶν σχεδὸν ὅλου τοῦ βίου πρὸς τὸ γενέσθαι τέλειος ἀνθρώ. οὐ μὴν ἀφίστασθαι χρη τοῦ βελτίω ποιεῖν ἑαυτὸν, εἰ καὶ πεντηκοντούτης τις ὢν αἰσθόιτο τὴν ψυχὴν λελωβημέτος οὐκ ἀνίατον οὐδ' ἀνεπανόρθωτον λώβην. οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ σῶμα κακῶς διέκειτο πεντηκοντούτης ὢν, ἔκδοτον ἂν ἔδωκε τῇ καχεξίᾳ, ἀλλὰ πάντως ἂν ἐπειράθῃ βέλτιον αὐτὸ κατασκευά-

Zeno dicebat, paedagogos. Non tamen omnibus ex aequo, de quibus dixerint, animum velis adhibere, sed senibus, qui optimam vitam transegerint. Quinam autem sint, qui optime vivant, paulo ante indicavimus. Cacterum temporis processu tu temet *intellectu* consequeris, intelligesque, qualia sint, quae per errorem antea commiseris, quando maxime verum hoc tibi narrasse videbor, qui asseram, nullum ab affectibus et erroribus immunem esse, ne vel optima praeditum indole, aut apud gentes optime educatas, sed omnino aliquem errare, ac praefertim adhuc quum sit juvenis.

Cap. IV. Indiget enim unusquisque nostrum, ut in perfectum virum evadat, totius propemodum vitae exercitio. Neque tamen deterreri quempiam oportet, ne se meliorem efficiat, quamvis jam factus quinquagenarius, modo non immedicabili aut quod emendari non possit vitio animum sentiat depravatum. Neque enim, si corpore male sit affectus quinquagenarius, desperatus tradit se malae habitudini, sed omnino conatur in meliorem

Ed. Chart. VI. [523. 524.]

Ed. Bas. I. (354.)

σαι, καίτοι τὴν Ἡράκλειον εὐεξίαν οὐ δυνάμενος σχεῖν. μὴ τοίνυν μηδ' ἡμεῖς ἀφιστώμεθα τοῦ βελτίονα τὴν ψυχὴν ἐργάζεσθαι, κἄν τὴν τοῦ σοφοῦ μὴ δυνώμεθα σχεῖν, ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἐλπίζωμεν ἔχειν καὶ κείνην, ἂν ἐκ μειρακίου προνοώμεθα τῆς ψυχῆς ἡμῶν, εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ τοῦ γε μὴ πάναισχροι αὐτὴν γενέσθαι, καθάπερ ὁ Θερσίτης τὸ σῶμα, φροντίζωμεν. εἴ τ' οὖν ἐφ' ἡμῖν ἢ μὴ γενομένοις ἐντυχεῖν τῷ προνοούμενῳ τῆς γενέσεως ἡμῶν, δεοίμεθά τι λαβεῖν σῶμα γενναιότατον. ὁ δ' ἠρνήσατο, πάντως οὖν ἐφεξῆς ἐδεήθημεν αὐτοῦ, δεύτερον γοῦν, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον αὐτὸ σχεῖν ἀπὸ τοῦ πρώτου κατ' εὐεξίαν. [524] ἀγαπητὸν γοῦν ἢ, καὶ μὴ τὸ τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλὰ τό γε τοῦ Ἀχιλλέως σχεῖν, ἢ εἰ μηδὲ τοῦτο, τό γε τοῦ Αἴαντος, ἢ Διομήδους, ἢ Ἀγαμέμνονος, ἢ Πατρόκλου, εἰ δὲ μὴ τούτων, ἄλλων γέ τινων ἀγαθῶν τῶν ἡρώων. οὕτως οὖν εἰ καὶ μὴ τὴν τελευταίαν εὐεξίαν τις οἶός τ' ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἔχει, δέξαιτ' ἂν, οἶμαι, δεύτερον, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον

statum reducere, optimum licet Herculeae valetudinis habitum consequi non possit. Ne igitur nos quoque definamus animum reddere meliorem, quamvis sapientis animum consequi non possimus, verum maxime quidem etiam illum speremus nos habituros, si jam inde ab adolescentia rationem animae nostrae habeamus. Sin minus, at saltem, ne prorsus eum turpem, ut Therstae corpus, nanciscamur, curemus. Si igitur nobis nondum natis generationis nostrae rationem prospicere liceret, optaremus haud dubie corpus aliquod generosissimum accipere. Hoc negato, secundum certe, aut tertium deinceps, aut quartum ipsum bonae habitudinis respectu post primum precaremur obtinere. Desiderandum est Achillis robur, si non Herculis conceditur; vel si neque illius, Ajacis, aut Diomedis, aut Agamemnonis, aut Patrocli; at si neque horum contingit, aliorum quorundam praesantium heroum. Sic ubi quis absolutum animi habitum obtinere non potest, receperit, opinor, secundus, aut tertius, aut

Ed. Chart. VI. [524.]

Ed. Bas. I. (354.)

γενέσθαι μετὰ τὸν ἄκρον. οὐκ ἀδύνατον δὲ τοῦτο τῷ
 βουληθέντι κατεργάσασθαι, χρόνῳ πλείονι συνεχῶς τῆς
 ἀσκήσεως γενομένης. ἐγὼ δὲ μειράκιον ὦν ἔτι ταῦτ' ἀκού-
 σας ἐπεῖθον ἄνθρωπον ἀνοῖξαι θύραν σπεύδοντα, μὴ
 προχωρεύσης δὲ εἰς τὸ δέον αὐτῷ τῆς πράξεως, δάκνοντα
 τὴν κλεῖδα, καὶ λακτίζοντα τὴν θύραν, καὶ λοιδορούμενον
 τοῖς θεοῖς, ἡγριωμένον τε τοὺς ὀφθαλμούς, ὥσπερ οἱ μαι-
 νόμενοι, καὶ μικροῦ δεῖν αὐτὸν ἄφρον, ὥς οἱ κάπροι,
 προϊέμενον ἐκ τοῦ στόματος. ἐμίσησα τὸν θυμὸν οὕτως,
 ὅστε μηκέτι ὀφθῆναι δι' αὐτὸν ἀδημονοῦντά με. ἀρκέσει
 δὲ καὶ τοῦτο τὴν γε πρώτην, ὥς μήτε θεοῖς λοιδορεῖσθαι
 σε, μήτε λακτίζειν, μήτε δάκνειν τοὺς λίθους καὶ τὰ
 ξύλα, καὶ μήτ' ἄγριον ἐμβλέπειν, ἀλλ' ἐν σαυτῷ κατέχειν
 τε καὶ κρύπτειν τὴν ὀργήν· ἀόργητος μὲν γὰρ εὐθέως
 ὅμα τῷ βουληθῆναι γενέσθαι τις οὐ δύναται, κατασχεῖν
 δὲ τὸ τοῦ πάθους ἄσχημον δύναται. τοῦτο δ' ἂν πολλά-
 κας ποιήσεις, γνωριεῖ ποτε καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἥτιον νῦν
 ἢ πρόσθεν ὀργιζόμενον, ὥς μήτ' ἐπὶ σμικροῖς, μήτ' ἐπὶ

quartus post summos numerari. Id autem haud impossi-
 bile est perlicere volenti, modo sedulitas exercitii lon-
 giori temporis processu adfuerit. Ego autem adolescens
 adhuc ista audiens hominem ad fores aperiendas festi-
 nantem conspexi, quum vero res ipsi parum commode
 succederet, clavem mordere, in januam pedibus insul-
 tare, diis convicia dicere, oculos insanientis instar tru-
 ces ferinosque ostendere, et spumam fere, sicut apri, ex
 ore emittere: ita coepi iracundiam odio prosequi, ut
 postea nunquam visus sim propter ipsam impatienter do-
 lere. Atque hoc ipsum primo satis erit, si nec deos
 conviciis petas, nec insultes aut mordeas lapides ac
 ligna, tum ne truces habeas oculos, sed in te ipso et
 continéas et occultes iracundiam; nam ab ira liberari,
 statim atque velit, nullus potest, affectus autem turpitu-
 dinem cohibere potest. Hoc si frequenter fecerit, cogno-
 scet aliquando ipse, se minus nunc quam prius irasci,
 adeo ut neque ob rem levem neque magnam postea,

Ed. Chart. VI. [524.]

Ed. Bas. I. (354.)

μεγάλους θυμοῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μόνοις τοῖς μέγαλοις μiasμοῖς. οὔτε γὰρ ὑπάρχει παθεῖν ὕστερον αὐτόν, καὶ ἐπὶ τοῖς μέγαλοις ὀργίζεσθαι μiasμοῖς, εἴ τις, ὅπερ ἐγὼ προτάξας αὐτῷ μειράκιον ὦν ἔτι διὰ παντός ἐφύλαξα τοῦ βίου, φυλάξῃ, τὸ μηδέποτε τυπτῆσαι τῇ χειρὶ μου μηδένᾱ τῶν οἰκετῶν, ὅπερ ἥσκηταί μου καὶ τῷ πατρὶ, καὶ πολλοῖς ἐπετίμησε τῶν φίλων, περιθλάσασιν εὐρὼν ἐν τῷ πατάξαι κατὰ τῶν ὀδόντων οἰκέτας, ἀξιόους εἶναι λέγων ἐπὶ τῇ γενομένη φλεγμονῇ καὶ σπασθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, ὅπου γε ἐξῆν αὐτοῖς, καὶ νάρθηκι, καὶ ἱμάντι μικρὸν ὕστερον ἐφορίσαι πληγὰς ὅσας ἠβούλοντο, καὶ τῇ βουλῇ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐπιτελεῖν. ἄλλοι δὲ οὐ μόνον πύξ, ἀλλὰ καὶ λακτίζουσι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττουσι, καὶ γραφεῖω κεντοῦσιν, ὅταν τοῦτο τύχωσιν ἔχοντες. εἶδον δὲ τινα καὶ καλάρῳ, δι' οὗ γράφομεν, ὑπ' ὀργῆς εἰς τὸν ὀφθαλμὸν πατάξαντα τὸν οἰκέτην. Ἀδριανὸς αὐτοκράτωρ, ὡς φασί, γραφεῖω ἐπάταξεν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἓνα τῶν ὑπηρετῶν. ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν πληγὴν ταύτην ἔγνω γενόμενον ἑτερόφθαλμον, ἐκάλεσέ τε καὶ συνεχώρησεν ἀντὶ τοῦ πάθους αἰτεῖν

sed solum piacula grandia excandescat. Quin etiam ne ob magna quidem scelera ipsum postea indignari continget, si id, quod ego ab adolescentia susceptum per omne vitae tempus servavi, observet: nullum videlicet servorum manu mea verberavi unquam, nec pater meus id in usu habuit: verum plerosque amicos, qui servorum dentes pugnis contunderent, corripuit, dignos esse dicens, ut inflammatione convulsi perirent. Licet enim illis ferula et loro plagas, quot vellent, inferre, tum consilio rem paulo post conficere. Alii non pugnis solum, sed etiam calcibus petunt, oculosque effodiunt, et stilo pun-
gunt, si quando in manus venerit. Novi quendam, qui calamo, quo scribimus, prae iracundia in famuli oculum impegit. Adrianus imperator stilum, ut ajunt, in cujusdam ex famulis oculum intruserat. Ubi jam ob vulnus impactum unoculum factum esse cognovisset, accersivit, et pro damno accepto dona petere a se concessit.

Ed. Chart. VI. [524.]

Ed. Bas. I. (354.)

παρ' αὐτοῦ δῶρα. ἐπεὶ δὲ διεσιώπησεν ὁ πεπονθώς, αὐτὸς ἠξίωσεν ὁ Ἀδριανὸς αἰτεῖν, ὅ τι βούλοιτο. τὸν δ' ἀρνοῦντα ἄλλων μὲν οὐδέν, ὀφθαλμὸν δὲ αἰτῆσαι. τί γὰρ ἂν καὶ γένοιτο δῶρον ἀντάξιον ἀπωλείας ὀφθαλμοῦ; βούλομαι δέ σε καὶ τῶν ἐμοί ποτε συμβαινόντων ἐνὸς ἀναμνησάμεναι, καίτοι γε ἤδη πολλάκις ὑπὲρ αὐτοῦ εἰρηκαίως. ἀπονοστήσαντι ἐκ Ρώμης συνοδοιποροῦσάί τινι φίλῳ τῶν ἐκ Γορτύνης τῆς Κρήτης ἀνδρῶν, τὰ μὲν ἄλλα λόγου τινὸς ἀξίω· καὶ γὰρ ἀπλοῦς ἦν, καὶ φιλικὸς, καὶ χρηστός, ἐλευθερίος τε περὶ τὰς ἐφ' ἡμέρας δαπάνας· ἦν δὲ ὀργίλος οὕτως, ὥς ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ χρῆσθαι κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῖς σκέλεσι, πολὺ δὲ μᾶλλον ἱμάντι καὶ ξύλῳ τῷ παρατυχόντι. γενομένοις οὖν ἡμῖν ἐν Κορίνθῳ, πάντα μὲν ἔδωκε τὰ σκεύη, καὶ τοὺς οἰκέτας ἀπὸ Κεγχρεῶν εἰς Ἀθήνας ἐκπέμψαι κατὰ πλοῦν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ ἐν ὄχημα μισθωσάμενος, πεζῇ διὰ Μεγάρων πορεύεσθαι. καὶ δὴ διελθόντων ἡμῶν Ἐλευσίνα, καὶ κατὰ τὸ Θριάσιον ὄντων, ἤρετο τοὺς ἐπομένους οἰκέτας

Servus quum subticuisset, Adrianus denuo rogare dignatus est, quod vellet. Tandem ille ait, se nequicquam velle, oculum dumtaxat repetere. Quodnam enim munus esset, quod oculi jacturam dignitate adaequaverit? Volo quidem et ego tibi recensere quippiam inter ea, quae mihi acciderint, etsi jam saepius de eodem dixerim. E Roma paranti reditum cum amico quodam cive Gortynae Cretae civitatis simul iter facere contigit: is erat inter caetera non contemnendus, quippe qui et simplex, comis, probus et victu quotidiano liberalis, sed iracundus adeo, ut suis ipsius manibus adversus servos uteretur, nonnunquam etiam cruribus, sed multo magis loris et ligno, quodcunque occurrisset. Quum jam essemus Corinthi, omnes sarcinas et famulos a Cenchreis Athenas perferendos navigio curavit, ipse vero, vehiculo uno mercede conducto, pedes per Megaras ibat. Itaque quum Eleusinem praeteriissemus, ac Thriassium attingeremus, rogabat famulos a tergo comitantes eum de quadam sarcina

Ed. Chart. VI. [524. 525.]

Ed. Bas. I. (354.)

αὐτοῦ περὶ τινος σκεύους, οἱ δ' οὐκ εἶχον ἀποκρίνασθαι. θυμωθεὶς οὖν, ἐπεὶ μὴ ἄλλο εἶχε, δι' οὗ πατάξει τοὺς νεανίσκους, ἐν θήκῃ περιεχομένην μάχαιραν ἀνελόμενος, ἅμα [525] τῇ θήκῃ καταφέρει τὴν κεφαλὴν, οὐ πλατεῖς ἐπενεγκὼν, (οὐδὲν γὰρ ἂν οὕτως εἰργαστο δεινόν,) ἀλλὰ κατὰ τὸ τέμνον τοῦ ξίφους. ἢ τε οὖν θήκη διετμήθη παραχρῆμα, καὶ τραῦμα μέγιστον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διπλὸν ἀμφοτέροις εἰργάσατο, δις γὰρ ἐκάτερον αὐτὸς ἐπάταξε. ὥς δὲ πλεῖστον ἄμετρον αἷμα χεόμενον ἐθεάσατο, καταλιπὼν ἡμᾶς, εἰς Ἀθήνας ἀπῆρε βαδίζων εὐθέως ἔνεκα τοῦ μὴ διαφθαρῆναι τινὰ τῶν οἰκετῶν ἔτι παρόντος αὐτοῦ. ἐκείνους μὲν οὖν ἡμεῖς ἐσώσαμεν εἰς τὰς Ἀθήνας. ὁ δὲ φίλος ὁ Κρήτης ἑαυτοῦ καταγνοὺς Μεγάρας εἰσάγει με λαβόμενος τῆς χειρὸς εἰς οἶκόν τινα, καὶ προσδοὺς ἱμάντα, καὶ ἀποδυσάμενος ἐκέλευσε μαστιγοῦν αὐτὸν ἐφ' οἷς ἐπράξεν ὑπὸ τοῦ καταράτου θυμοῦ βιασθεὶς, αὐτὸς γὰρ οὕτως ὠνόμασεν. ἐμοῦ δ', ὥς εἰκὸς, γελῶντος, ἐδεῖτο προσπίπτων τοῖς γόνασι, μὴ ἄλλως ποιεῖν. εὐδὴλον οὖν, ὅτι μᾶλλον ἐποίει με γελᾶν,

nula, illi vero, quid responderent, non habuerunt. Furore ergo correptus ille, quandoquidem nihil aliud habebat, quo adolescentes caederet, gladium simul cum vagina, in qua reconditus erat, cepit impegitque ipsorum capiti, non, qua latus ac planus est, inferens, (sic enim grave nihil fuisset,) sed qua secandi vim habet gladius. Dissecta igitur illico est vagina, vulnusque maximum in capite duplex utrique inflixit, ipse etenim bis utrumque percussit. Postquam vero plurimum sanguinis fundi largiter conspexisset, nobis relictis, Athenas subito se contulit, veritus, ne ipso adhuc praesente fervorum alter periret. Nos tamen illos servavimus ad usque Athenas. Porro amicus ille Cretensis sese detestatus, Megaras in domum quandam manu prehensa me deducit, et, loro tradito, vestimentis exutum se ob ea, quae execrata iracundia coactus (sic enim appellabat) perpetrasset, verberari iussit. Quod quum ego, ut aequum erat, irriderem, in genua procumbens orabat, ne secus facerem. Perspicuum igitur

Ed. Chart. VI. [525.]

Ed. Bas. I. (354.)

ὅσῳ μᾶλλον ἐν ἐκείνῳ τῷ μαστιγωθῆναι θεώμενος. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ποιοῦντων ἡμῶν ἱκανὸς ἐτρίβετο χρόνος, ὑπεσχόμεν αὐτῷ δώσειν πληγὰς, εἰ μέντοι παράσχη καὶ αὐτὸς ἐν, ὃ ἂν αἰτήσῃ, μικρὸν πάνυ. ὥς δ' ὑπέσχετο, παρεκάλουν ὑποσχεῖν μοι τὰ ὅσα λόγον τινὰ διερχομένῳ, καὶ τοῦτ' ἔφην εἶναι τὸ αἴτημα. τοῦ δ' ὑποσχομένου πράττειν οὕτως, πλέον αὐτῷ διελέχθην ὑποτιθέμενος, ὅπως χρή παιδαγωγῆσαι τὸ ἐν ἡμῖν θυμοειδές, τῷ λόγῳ δηλονότι, καὶ οὐ διὰ μαστίγων, ἀλλ' ἑτέρῳ τρόπῳ παιδαγωγῆσαι διήλθον. ἐκεῖνος μὲν οὖν ἐν ἑαυτῷ προνοησάμενος ἑαυτοῦ πολὺν βελτίων ἐγένετο. σὺ δ', εἰ καὶ μὴ πολὺ γένοιο βελτίων, ἀρκεσθήσῃ γε καὶ μικρῷ τινι κατὰ τὸν πρώτον ἐνιαυτὸν ἐπιδουναί πρὸς τὸ κρεῖττον. ἐὰν γὰρ ἐπιμείνης τῷ πάθει ἀντέχων καὶ πραῦνων τὸν θυμὸν, ἀξιολογώτερον ἐπιδώσεις κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος. εἴτ', ἐὰν ἔτι διαμείνης σουτῷ προνοούμενος, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ τρίτῳ, καὶ μετ' αὐτὸν ἐν τῷ τετάρτῳ

est, quod tanto magis illum mihi risum commoveret, quanto magis eum in eo proposito, ut caederetur, videbam perseverare. Quum jam satis interea temporis ista nobis agentibus tereretur, pollicebar, me illi plagas inflicturum, si et ipse quoque exiguum adeo quippiam peti-turo mihi concederet. Quod quum affirmaret se factu-rum, adhortabar insuper, ut dicenti nonnulla praebitu-rum aures promitteret, atque hanc aiebam esse petiti-o-nem. Quod quum recepisset se praestitutum, copiosius cum eo differui praeponens, quomodo conveniret ani-mum iracundum coërcere, ratione nimirum; non enim flagris, sed alio modo servos emendari. Ille igitur, ra-tione paulisper secum inita, multo melior seipso evasit. Tu vero etiam non multo fias melior, satis esse ducito, si vel parum anno priore ad meliora promoveris. Nam si pergas affectui resistere ac animum iracundum lenire, majorem laboris fructum anno subsequenti percipies. Deinde si in eo mentis statu persistas, perpendens tecum singula, majus ac majus tertio, et post eum quarto et

Ed. Chart. VI. [525.]

Ed. Bas. I. (354. 355.)

καὶ πέμπτῳ αἰσθήσῃ μεγάλης αὐξήσεως εἰς βίον σεμνότερον. αἰσχροὺν γὰρ, ἵνα μὲν τις ἰατρός, ἢ γραμματικός, ἢ ῥήτωρ, ἢ γεωμέτρης γένηται, πολλοῖς ἔτεσιν ἐφεξῆς κάμνειν, ὥς δ' ἄνθρωπος ἀγαθός, μηδέποθ' ἐλάσθαι τῷ μήκει τοῦ χρόνου κάμνειν.

Κεφ. ε'. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ τῆς ἀσκήσεως ἀρχή, πάλιν ἀναλάβωμεν· ὑπὲρ γὰρ τῶν ἀναγκαιοτάτων οὐδὲν χειρόν ἐστι καὶ δις καὶ τρίς λέγειν τὰ αὐτά. τὸ μηδέποτε (355) μηδένα τῶν οἰκετῶν ἁμαρτάνοντα διὰ τῶν ἑαυτοῦ χειρῶν νοουθετεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἐγὼ ποτε, πυθόμενος αἰρεῖσθαι Πλάτωνα πρὸς τινὰ τῶν ὑπηρετῶν ἁμαρτόντα, διὰ παντός οὕτως ἔπραξα, καλὸν ἡγησάμενος εἶναι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ σὺ παράγγελον σουτῷ, μήτ' αὐτός διὰ τῶν σουταῦ χειρῶν οἰκέτην πληῆσαι μήτ' ἄλλῳ προστάξαι, παρ' ὃν ἂν ὀργισθῇς χρόνον, ἀλλ' εἰς τὴν ὑστέραν ἀνακαλέσασθαι. μετὰ γάρ τοι τὸν θυμὸν σωφρονέστερον ἐπισκέψῃ, πόσας χρόνῳ πληγὰς ἐντεῖναι τῷ τῆς κολάσεως ἀξίῳ. ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀμεινόν ἐστι,

quinto anno ad vitam honestiorem virtutis senties incrementum. Turpe siquidem est multis aliquem annis, ut medicus, aut grammaticus, aut rhetor, aut geometra fiat, laborare, verum ut in bonum virum evadat, ne pauxillo quidem tempore laborem unquam assumere.

Cap. V. Quod ergo sit exercitii initium, denuo repetamus; nam de iis, quae maxime necessaria sunt, bis ac ter eadem dicere non est inutile. Monet hoc videlicet, ne quis ullum servum peccantem suis ipsius manibus corrigit, sed quemadmodum ego, quod Platonem audivissem adversus quendam servorum peccantem maluisse agere, sic semper egi, honestum arbitratus esse hoc officium, simili modo et tu tibi praecipe, ne famulos tuis manibus, quo tempore iratus es, caedas, neque alteri, ut id faciat, imperes, sed in diem posterum differas. Nam post iracundiam prudentius apud te perpendes, quot verbera ei, qui puniendus est, conveniat infligere. Num praestat initio veniam concessā sic rem perficere, ubi lo-

Ed. Chart. VI. [525. 526.]

Ed. Bas. I. (355.)

συγγνώμη πράξαι οὕτως αἰτήσαντα ἑμάντα, καὶ σωφρονίσαντα λόγῳ, καὶ ἀπειλήσαντα μηκέτι τὸ λοιπὸν συγχωρῆσαι, ἐὰν ὁμοίως ἁμάρτη; πολλῶ γὰρ ἁμεινόν ἐστι, μηκέτι ζέοντος τοῦ θυμοῦ [526] πράττειν ἢ πράττεις, ἔξω τῆς ἀλογίστου μανίας γενόμενον, ὅποτε καὶ τῷ λογισμῷ τὸ πυκτεῦον εὐρήσεις. ὅτι γὰρ ὁ θυμὸς οὐδὲν ἀποδεῖ μανίας, ἐξ αὐτῶν ἤδη ὧν ποιοῦσιν οἱ θυμούμενοι μάθειν ἐστίν· παίοντες γὰρ, καὶ λακτίζοντες, καὶ κατασχίζοντες ἑμάτια, καὶ θορυβῶδες ἐμβλέποντες ἕκαστα πράττουσιν ἄχρι τοῦ, καθάπερ ἔφην, καὶ θύραις, καὶ λίθοις, καὶ κλεισὶν ὀργίζεσθαι, καὶ τὰ μὲν καταράσσειν, τὰ δὲ δάκνειν, τὰ δὲ λακτίζειν. ἀλλ' ἴσως φήσουσι ταῦτα τῶν ὄντως μαινομένων εἶναι, τὰ δὲ ὑπὸ σοῦ γιγνόμενα σωφρονούντων. ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν ἔλαττον ἁμαρτάνουσι τῶν τοὺς λίθους καὶ τὰς θύρας καὶ τὰς κλεῖς δακνόντων τε καὶ λακτιζόντων οἱ τοὺς οἰκέτας ταῖς ἑαυτῶν παίοντες χερσίν, ὁμολογῶ· πέπεισμαι δὲ καὶ τὸ πρὸς ἄνθρωπον ἅμα τι ποιεῖν ἢ μικρᾶς μανίας ἔργον ὑπάρχειν, ἢ ζώου τινὸς ἀλόγου τε καὶ ἀγρίου. οὐ γὰρ

rum postulaveris et verbis increpaveris, minatus deinceps nequaquam condonaturum, si tantundem peccaverit? Multo namque majus est, animo non amplius furente atque ab insania libero, ea quae facis facere, nempe quando cum ratione poenam inveneris. Quod etenim iracundia nihil ab insania differat, ex iis, quae iracundi faciunt, promptum est discere; pullantes enim et calcitrantes, et vestimenta scindentes, et torvum quiddam intuentes, omnia conficiunt usque adeo, ut, quemadmodum dixi, ostiis; lapidibus et clavibus succenseant, et alia quidem collidant, alia mordeant, alia calcibus petant. Haec forsitan vere insanientium esse dicent, quae vero a te fiant, prudentium. Nos profecto, qui propriis manibus servos pullant, minus peccare illis, qui lapides, ostia clavesque mordeant et pedibus trudent, fatemur; verum adversus hominem, simul atque peccaverit, saevire, vel parvae insaniae opus esse, vel animantis cujusdam agrestis et ratione carentis, persuasum habemus. Non enim haec

Ed. Chart. VI. [526.]

Ed. Bas. I. (355.)

μόνος ἄνθρωπος ἐξαίρετα ἔχει ἄρα παρὰ τᾶλλα λογίζεσθαι ταῦτα, εἰν ἀποδύωσιν τὸν θυμὸν χαρίζεσθαι ζωὴν, οὐκ ἄνθρώπου βίος. μὴ τοίνυν νόμιζε φρόνιμον ἄνθρωπον ὑπάρχειν, ὃς ἂν αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐκφύγη, λακτίζειν, καὶ δάκνειν, καὶ κεντεῖν τοὺς πέλας. ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἔτι μὲν ἐστὶ θηρίον, οὐ μὴν ἤδη γε φρόνιμος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτων τε καὶ τῶν θηρίων. ἄρ' οὖν ἀσκήσεις μηκέτ' εἶναι θηρίον, τοῦ ἄνθρώπου γενέσθαι καλὸς καγαθὸς οὐ πεφροντικῶς, ἢ βέλτιον, ὥσπερ οὐκ ἔτι θηρίον, οὕτω μὴδ' ἄφρονά σε μὴδ' ἀλόγιστον ἔτι διαμένειν; ἔση δὲ τοιοῦτος, εἰν μὴδέποτε θυμῷ δουλεύων, ἀλλ' αἰεὶ διαλογιζόμενος ἅπαντα πράττης, ἃ πάντα σοι χωρὶς τοῦ πάθους σκεπτομένῳ φαίνεται κράτιστα. πῶς οὖν ἔσται τοῦτο; τιμήσαντός σου τιμὴν σαυτὸν μεγίστην, ἥς οὐδ' ἐπινοῆσαι δυνατόν ἐστὶ μείζονα. τὸ γὰρ, ἁπάντων ἀνθρώπων ὀργιζόμενων, αὐτὸν ἀόργητον εἶναι, τί ἄλλο ἐστίν, ἢ ἑαυτὸν ἀποδείξαι πάντων ἀνθρώπων βέλτιονα; σὲ δ' ἴσως νομί-

homo solus habet eximia, sed prae caeteris aliis rationem: si igitur illa ira deposita vitam condonent, nonne hominis id erit factum? Quamobrem noli hominem judicare prudentem, qui hoc unum solum caverit, ne recalcitret, mordeat et pungat proximos; qui enim talis est, non amplius quidem ferinus est, sapiens tamen nondum est, sed medium inter illos statum obtinet. Nunquid igitur studebis desinere te feram esse, si non curas, ut in virum et honestum et probum evadas? an satius fuerit, ut non amplius ferinum, - sic neque insipientem neque rationis expertem permanere? Talis autem evades, si nunquam iracundiae deserviens, sed rationi obtemperans, omnia agas, quae omnia tibi citra affectum consideranti videantur optima. Quomodo tandem hoc continget? nempe quum honore te affeceris, quo ne cogitare quidem possis majorem. Omnibus namque hominibus irascentibus, te solum ira non moveri, quid aliud est quam cunctis hominibus meliorem te ostendere? Ac si forte teipsum exi-

Ed. Chart. VI. [526.]

Ed. Bas. I. (355.)

ζεσθαι, τί ἄλλο ἐστίν, ἢ ἑαυτὸν ἀποδείξαι, νομίζεσθαι μὲν εἶναι βελτίω ἐθέλειν, εἶναι δὲ οὕτως βελτίω μὴ βούλεσθαι, καθάπερ εἴ τις ἐπεθύμησε νομίζεσθαι μὲν ὑγιαίνειν τὸ σῶμα, νοσεῖ δὲ κατ' ἀλήθειαν. ἢ οὐχ ἡγῆ νόσημα ψυχῆς εἶναι τὸν θυμόν; ἢ μάτην ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὀνομάζεσθαι νομίζεις ψυχῆς πάθη πέντε ταῦτα, λύπην, ὀργήν, θυμόν, ἐπιθυμίαν, φόβον; ἀλλ' ἔμοιγε βέλτιόν εἶναι δοκεῖ μακρῶ, πρῶτον μὲν ἐπὶ πολὺ ἔχειν ἄνευ τῶν εἰρημένων παθῶν, ἐξαναστάντα τῆς κοίτης, ἐπισκοπεῖσθαι πρὸς πάντων τῶν κατὰ μέρος ἔργων, ἄρα βέλτιόν ἐστι πάθει δουλεύοντα ζῆν, ἢ λογισμῶ χρῆσθαι πρὸς ἅπαντα· δεύτερον δ', ὅτε τῷ βουλομένῳ γίνεσθαι καλὸς καὶ γαθὸς παρακλητέον ἐστὶ τὸν δηλώσοντα τῶν ὑφ' ἑαυτοῦ πραττομένων οὐκ ὀρθῶς ἕκαστον· εἴτ' ἔτι κατ' ἐκάστην ἡμέραν τε καὶ ὥραν ἔχειν ἐν προχείρῳ τὴν δόξαν ταύτην, ὡς ἄμεινον μὲν ἐστὶν ἑαυτὸν τιμήσαντα καλὸν καὶ γαθόν, τοῦτο δ' ἄνευ τοῦ σχεῖν τὸν δηλώσοντα τῶν ἁμαρτανομένων ἕκαστον ἀδύνατόν ἐστιν ἡμῖν περιγενέσθαι, καὶ μέντοι καὶ τὸν σωτήρα ἐκεῖνον

Times, quid aliud est quam ostendere, teipsum existimari velle caeteris praestare, revera tamen praestantiores esse nolle, quemadmodum si quis corpus suum valere putari desideraverit, revera tamen aegrotet. Nunquid enim animi morbum esse censes iracundiam? An frustra a veteribus quinque ejus affectus hos putas nominari, dolorem, iram, iracundiam, cupiditatem et metum? Sed mihi multo melius esse videtur, primum quidem dictis perturbationibus diu resistere, et lecto surgentem de omni particulatim opere considerare, satiusne sit affectibus fervientem vivere, an in omnibus ratione uti: dein ei, qui ad bonitatem probitatemque aspiret, advocandum esse, qui singula, quae parum recta ab eo gerantur, indicet: postea quotidie adhuc horisque singulis in promptu hanc opinionem habere, nempe melius esse bonum atque probum te ipsum honorare. At hoc assequi nobis non licet, nisi habeamus, qui singula, quae per errorem delinquimus, indicet. Quin etiam illum, qui delicta singula ostenderit,

Ed. Chart. VI. [526. 527.]

Ed. Bas. I. (355.)

καὶ φίλον μέγιστον ἡγεῖσθαι τὸν μηνύσαντα τῶν πλημμε-
 λουμένων ἕκαστα· εἶθ' ὅτι, καὶν ψεῦδός σοι φαίνεται ποτ'
 ἐγκαλέσας, ἀόργητον προσήκει φαίνεσθαι, πρῶτον μὲν, ὅτι
 δυνατόν ἐστὶν ἐκείνον σοῦ βέλτιον ὁρᾶν ἕκαστον ὧν ἁμαρ-
 τάνων τυγχάνεις, ὥς γε καὶ σὲ τῶν ἐκείνου. καὶν ἐπηρεάσῃ
 ποτὲ ψεῦδος, ἀλλ' οὖν ἐπήγειρέ σε πρὸς ἀκριβεστέραν ἐπί-
 σκεψιν ὧν πράττεις. ὃ δ' ἐστὶ μέγιστον ἐν τούτῳ, ἀεὶ
 φύλαττε προηρημένος γε τιμᾶσθαι σεαυτόν. ἐστὶ δὲ τοῦτο
 διὰ μνήμης ἔχειν πρόχειρα τό τε τῶν ὀργιζομένων τῆς ψυ-
 χῆς αἶσχος τό τε τῶν ἀορ[527]γῆτων κἄλλος. ὅς γάρ
 ἁμαρτάνειν ἐθισθῇ χρόνῳ πολλῷ, δυσεκλήπτως ἔσχε τὴν
 κλειδα τῶν παθῶν, οὕτω καὶ τῶν δογμάτων, οἷς πειθόμε-
 νος ἀνὴρ γένησιν καλὸς καὶ γαστὸς, ἐν πολλῷ χρόνῳ προσήκει
 μελετᾶν ἕκαστον. ἐπιλανθανόμεθα γὰρ αὐτοῦ ῥαδίως ἐκ-
 πίπτοντος τῆς ψυχῆς ἡμῶν, διὰ τὸ φθᾶσαι πεπληρωσθαι
 τοῖς πάθεσιν αὐτήν. τοιγαροῦν παρακόλουθόν ἐστιν, ἕκα-
 στον τῶν σωθῆναι βουλομένων ὥς μηδεμίαν ὥραν ἀπορῥᾶ-
 θυμεῖν. ἐπιτρεπτέον τε πᾶσι κατηγορεῖν ἡμῶν, ἀκουστέον

servatorem et amicum maximum arbitrari oportet: ad
 haec, si quando falso criminari videtur idem, iram con-
 tinere debes, primum, quod fieri possit, ut ea melius vi-
 deat, in quibus pecces, quam ipse tu, ut tu illius vitia
 perspicere facilius potes, etsi nonnunquam calumniam
 falsam moliat. Quin igitur exactius acriusque res tuas
 inspice: propterea, quod in hoc maximum est, observes,
 nempe temet honorare instituas, hoc est, memineris
 prompte et irascentium animae turpitudinem et non
 irascentium pulchritudinem. Nam qui errare diu con-
 suevit, difficulter clavem affectuum potest assumere, *hoc
 est affectus coercere*. Similiter et dogmata, quibus subau-
 diens bonus simul et probus evadat, longo tempore singu-
 la convenit exercere. Obliviscimur enim ipsius rei fa-
 cile, ut quae protinus ex anima nostra propter affectuum
 copiam ei infilientem excidat. Proximum itaque huic
 est, ut, quisquis servari velit, ne horulā quidem unā fe-
 rias ac otium agat. Incitandi sunt omnes, ut nos corri-

Ed. Chart. VI. [527.]

Ed. Bas. I. (355.)

τε πρόως αὐτοὺς, καὶ χάριν οὐ τοῖς κολακεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐπιπλήττουσιν ἔχειν. ἀνεώχθη σου ἡ θύρα διὰ παντὸς τῆς οἰκίσεως, ἔξεστι τοῖς συνήθεσιν εἰσιέναι πάντα καιρὸν, ἣν οὕτως ἦς παρσκευασμένος. δεῖ οὖν θαρρῆν, ὥς ὑπὸ τῶν εἰσιόντων εὐρίσκεσθαι μηδενὶ τῶν μεγάλων ἁμαρτημάτων ἰσχυρῶς κατειλημμένον. ἔστι δ' ὥσπερ τὸ πᾶν τῷ ἄκοιτι ἐκκόψαι δύσκολον, οὕτως τὰ μεγάλα τῷ βουλευθέντι ῥᾶστον. τῆς θύρας οὖν ἀνεωγμένης σου διὰ παντός, ὥς εἶπον, ἐξουσία τοῖς συνήθεσιν ἔστω κατὰ πάντα καιρὸν εἰσιέναι. ὥς δ' ἄλλοι πάντες αὐτοὶ οἱ προελθόντες εἰς τὸ δημόσιον ἅπαντα πειρῶνται πράττειν κόσμια, οὕτω σὺ κατὰ τὴν ἰδίαν οἰκίαν πράττεις. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν αἰδούμενοι τοὺς ἄλλους ἁμαρτύντες τι φωραθῆναι μόνους ἑαυτοὺς οὐκ αἰδοῦνται, σὺ δὲ σαυτὸν αἰδοῦ μάλιστα πειθόμενος τῷ φάντι. Πάντων δὲ μάλιστα αἰσχύνεο σαυτόν.

Κεφ. ε'. Οὕτως γὰρ πράττων δυνήσῃ ποτὲ τὴν τοῦ θυμοειδοῦς ἐν σοι δύναμιν ἄλογον ὥσπερ τι θηρίον ἡμε-

piant, modestaque audiendi ipsi; quinetiam gratia non assentatoribus, verum increpantibus habenda. Pateat domus tuae osium familiaribus; quovis tempore liceat ingredi, si in hunc modum te comparaveris. Quare fidas oportet, tanquam ab introeuntibus nulli vitio insigni obnoxius esse maxime comprehendaris. Est autem sicut omne invito excindere vitium difficile, ita magna volenti facillimum. Foribus itaque tuarum aedium apertis, ut dixi, copiam semper familiaribus ad te accedendi exhibeto. Sed quemadmodum alii omnes in publicum progressi omnia conantur facere ut decet, tu domi tuae ita facias. Illos autem alios deprehendi errantes nonnihil pudet, semetipsos deprehendi non pudet. Tui vero praesertim quum admonearis peccati, erubescas, imo omnium maxime pudeat.

Cap. VI. Hoc namque faciens poteris aliquando concupiscibilis facultatis vim irrationalem tanquam ferinum

Ed. Chart. VI. [527.]

Ed. Bas. I. (355.)

ρῶσαί τε καὶ προῦναι. ἢ δεινὸν ἂν εἴη, τοὺς μὲν ἵππικους ἄνδρας, ἄχρείους τοὺς ἵππους παραλαβόντας, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ χειροσθεῖς ἐργάζεσθαι, σὲ δ', οὐκ ἔξωθέν τι λαβόντα ζῶον, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν ἄλογον, ἣ διὰ παντὸς ὁ λογισμὸς συνοικεῖ, μὴ δυνηθῆναι προῦναι αὐτήν, εἰ καὶ μὴ ταχέως, ἀλλ' ἐν μακροτέρῳ χρόνῳ. λέλεκται δὲ ἐπὶ πλεον ἐν τοῖς περὶ ῥῥῶν ὑπομνήμασι, ὅπως ἀρίστην τις αὐτὴν ἐργάσαιτο, καὶ ὥς τὴν μὲν ἰσχὺν οὐ χορὴ καταβαλεῖν αὐτῆς, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἵππων τε καὶ κυνῶν, οἷς χρώμεθα, τὴν δ' εὐπείθειαν, ὥς γε καὶ τῶν, ἀσκεῖν. ἐπιδέδεικται δέ σοι καὶ δι' ἐκείνων τῶν ὑπομνημάτων οὐχ ἥκιστα καὶ ὅπως αὐτῇ πάλιν τῇ τοῦ θυμοειδοῦς δυνάμει συμμάχῳ χρήσῃ κατὰ τῆς ἐτέρας, ἣν ἐπιθυμητικὴν ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι, φερομένης ἀλογίστως ἐπὶ τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονάς. ὥσπερ οὖν αἰσχροὺς θεάματα διὰ θυμὸν ἀνθρώπος ἀσχημονῶν, οὕτω καὶ δι' ἔρωτα, καὶ γαστριμαργίαν, οἶνοφλυγίαν τε καὶ λιχνείαν, ἃ τῆς ἐπιθυμητικῆς ἐστὶ δυ-

aliquid edomare et coërcere. Num grave fuerit, viros equestres indomitos equos pauxillo tempore mansuetos reddere, te vero, quum non extraneum aliquod animal susceperis, sed in anima vim irrationalem, cui ratio semper inhabitat, ipsam non posse mitigare, ac si non celeriter, certe longiori temporis spatio? Diximus copiosius in commentariis de moribus, qua ratione quis animam comparet optimam, et quomodo robur ejus subvertere non expedit, sicut nec equis ac canibus, quibus utimur, obedientiam vero, sicut et in ipsis, exercere. Indicatum insuper tibi est non mediocriter in illis commentariis, quo pacto rursus irascibilis facultatis utaris auxilio adversus alteram, quam veteres philosophi concupiscibilem vocaverunt, qua citra rationem in corporis voluptates impellimur. Quemadmodum igitur turpe spectaculum est ob iracundiam homo praeter decorum se gerens, sic ob amorem, gulam, temulentiam ac ventris inexplebilem cupiditatem, quae concupiscibilis animae sunt actiones et

Ed. Chart. VI. [527. 528.]

Ed. Bas. I. (355. 356.)

νάμεως ἔργα τε καὶ πάθη, προσεικῶς, οὐχ ἵππῳ καὶ
 κυνὶ, καθάπερ εἰκασα τὴν πρώτην, ἀλλ' ὑβριστῇ κάπρῳ καὶ
 τράγῳ, καὶ τινι τῶν ἀγρίων ἡμερωθῆναι μὴ δυναμένων.
 διὸ ταύτης μὲν οὐδεμία παιδευσίς τοιαύτη ἐστίν, οἷα τῆς
 ἐτέρας, ἢ εὐπείθειας· ὃ δ' ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ κολάζειν,
 ἀλογίαν τινὰ ἔχειν πρὸς τήνδε. γίγνεται δὲ (356) ἡ κόλα-
 σις τῆς δυνάμεως ταύτης ἐν τῷ μὴ παρέχειν αὐτῇ τῶν
 προθυμουμένων ἀπόλαυσιν. ἰσχυρὰ μὲν γὰρ οὕτω καὶ με-
 γάλῃ γίγνεται, ἐν τῷ κολασθῆναι δὲ μικρὰ τε καὶ ἀσθενῆς,
 ὥς ἔπεσθαι τῷ λογισμῷ δι' ἀσθενείαν, οὐκ εὐπείθειαν.
 οὕτως γοῦν καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἐρωῶμεν ἐπομένους
 τοῖς βελτίοσι τοὺς χείρους, ἢ ἄκοντας βιαζομένους, ὥσπερ
 τὰ παιδιά καὶ τοὺς οἱ[528]κέτας, ἢ πεισθέντας ἐκόντας,
 ὥσπερ τοὺς ἀγαθοὺς φύσει. καὶ τῶν μὴ πρὸς ῥημάτων
 κολασθέντων αὐτὸ δὴ που τούτοις πάλαι σύνηθές ἐστιν,
 ὥς ἀκόλαστος ὅδε τις ἀνθρώπος ἐστίν, ἐφ' οὗ δηλονότι
 τὴν ἐπιθυμητικὴν δύναμιν οὐκ ἐκόλασεν ἡ λογιστικὴ. δύο
 γὰρ ἔχομεν ἐν ταῖς ψυχαῖς δυνάμεις ἀλόγους· μίαν μὲν, ἧς

affectus, quos non equo, non cani, velut iracundiam,
 sed apro feroci, et hirco, aut id genus agrestium cuidam,
 quod cicurari non potest, assimilavimus. Quapropter hujus
 nulla disciplina talis est, qualis est alterius obtemperatio.
 Quod autem veteres appellabant punire irrationalem
 quandam animae vim, ad hanc spectabat. Porro fit hu-
 jus potentiae punitio, dum desideratis frui ipsi non con-
 ceditur. Valida enim et magna efficitur, dum optata
 contingit, at ubi coërcetur, exigua et imbecillis, ut
 non obtemperantiae, sed imbecillitatis causa rationem se-
 quatur. Eodem quoque modo videmus inter ipsos homi-
 nes inferiores aut invito per vim sequi praestantiores,
 uti pueros et famulos, aut sua sponte, ut natura bonos.
 Atque hoc illis, qui verbis scilicet non castigati fuere,
 olim familiare. Nam ille protervus est et intemperans,
 in quo videlicet vim appetitoriam rationalis non repressit.
 Duas enim habemus in anima facultates rationis exper-
 tes, unam, cujus opus est excandescere et irasci his, qui

Ed. Chart. VI. [528.]

Ed. Bas. I. (356.)

θυμοῦσθαι τε παραχρῆμα καὶ ὀργίζεσθαι τοῖς δόξασιν
 πλημμελεῖν εἰς ἡμᾶς ἔργον ἐστίν. τῆς δ' αὐτῆς ταύτης καὶ
 τὸ μνηστῆρ ἄχρῃ πλείονος, ὃ τοσοῦτ' ἄλλ' ἐστὶ θυμοῦ
 πάθος, ὅσ' καὶ χρονιώτερον. ἄλλ' δ' ἐστὶν ἐν ἡμῖν δύνα-
 μιν ἄλογος ἐπὶ τὸ φαινόμενον ἡδὺ προπέτῳ φερομένη, πρὶν
 διασκεψασθαι, πότερον ὠφέλιμον ἐστὶ καὶ καλόν, ἢ βλα-
 βερὸν τε καὶ κακόν. ταύτην οὖν ἐπέχειν χρὴ τὴν σφοδρο-
 τάτην, πρὶν ἀνυψώσθαι ἰσχύ' δυσνίκητον κτήσασθαι.
 τῆνικαῦτα γὰρ οὐδ' ἂν θελήσῃς ἐπὶ κατασχεῖν αὐτὴν δυ-
 νήσῃ, κἄπειτα φήσεις, ὥσπερ ἤκουσά τινος ἐρωήντος, ἐθέλειν
 μὲν παύσασθαι, μὴ δύνασθαι δὲ, παρακαλέσεις τε μάτην
 ἡμᾶς ὡσαύτως ἐκείν' τῷ δεομένῳ βοηθήσασθαι καὶ τὸ
 πάθος ἐκκόψαι. καὶ γὰρ τῶν τοῦ σώματος παθῶν ἕνα
 διὰ μέγεθός ἐστιν ἀνίατα· σὺ δ' ἴσως οὐδ' ἐπενόησάς ποτε
 τοῦτο. βέλτιον οὖν σοι κἂν νυνὶ ἐννοῆσαί τε καὶ διασκεψά-
 σθαι, πότερον ἀληθεύω λέγων, ἀνυψωμένην τὴν ἐπιθυμη-
 τικὴν δύναμιν εἰς ἀνίατον ἔρωτα πολλάκις ἐμβαλεῖν, οὐ σω-
 μάτων μόνον ὠραίων, οὐδ' ἀφροδισίων, ἀλλὰ καὶ λιχνείας,

in nos delinquere videntur. Hujus ipsius est et infen-
 sum esse diutius; qui tanto major est iracundia affectus,
 quanto etiam diuturnior. Alia vero in nobis est facultas
 rationis expers, qua ad id, quod suave est, ferimur,
 priusquam perspexerimus, commodumne sit et honestum,
 an nocuum et turpe. Hanc vehementem adeo prius co-
 hibere convenit, quam aucta robur insuperabile acquirat.
 Tunc enim, etiamsi coercere velis, non amplius possis.
 Dein inquires, sicut amantem quendam audiui, velle qui-
 dem cessare, sed non posse; adhortaberisque nos frustra,
 perinde ut ille petebat opem sibi ferri et affectum ex-
 tirpari, siquidem corporis affectuum quidam prae magni-
 tudine sunt immedicabiles. Id autem forsan ne cogitasti
 quidem unquam. Proinde nunc tibi praestiterit con-
 siderare et perpendere, verene dicam, concupiscendi fa-
 cultatem auctam in amorem plerumque nullo sanabilem
 remedio nos praecipites agere, non corporum formosio-
 rum, florentium, neque venereorum, sed ingluviei quo-

Ed. Chart. VI. [528.]

Ed. Bas. I. (356.)

καὶ γαστριμαργίας, οἰνοφλυγίας τε καὶ τῆς παρὰ φύσιν αἰσχροουργίας, ἣ ψεύδομαι καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων. ἃ γὰρ περὶ τοῦ θυμοῦ λέλεκται μέχρι τοῦ δεῦρο, ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἄλλων παθῶν ἡγοῦ λέλέχθαι· πρῶτον μὲν, ὥς ἐτέρω ἐστὶ τὴν διάγνωσιν αὐτῶν ἐπιτρεπτέον, οὐχ ἡμῖν αὐτοῖς· εἴθ' ὅτι μὴ τοὺς τυχόντας τούτους ἐπιστατεῖν, ἀλλὰ πρεσβύτας, ὁμολογημένους μὲν εἶναι καλοὺς καὶ αγαθοὺς, ἐξηγητὰς μὲν οὖν δὲ καὶ πρὸ ἡμῶν αὐτῶν ἐπὶ πλέον ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς ἔνεκα ἔξω παθῶν εἶναι· εἴθ' ὅτι οὐ φαίνεσθαι χρή τοῖς τοιούτοις, ὅταν εὔπωσί τι τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, ἀγανακτοῦντας, ἀλλὰ χάριν εἰδότες· εἴτα καθ' ἐκάστην ἡμέραν σαυτὸν ἀναμνησκειν, ἄμεινον μὲν, εἰ πολλάκις, εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ πάντως γε κατὰ τὴν ἑω, πρὶν ἄρχεσθαι τῶν πράξεων, εἰς ἐσπέραν δὲ, πρὶν ἀναπαύσεσθαι μέλλειν. ἐγὼ δὴποτε καὶ ταύτας δὴ τὰς φερομένας ὡς Πυθαγόρου παραινέσεις εἵθισα δις τῆς ἡμέρας ἀναγινώσκειν· μὲν τὰ πρῶτα, λέγειν δ' ἀπὸ στόματος ὕστερον. οὐ γὰρ ἀρκεῖ μόνον ἀοργησίαν ἄγειν, ἀλλὰ

que, gulae, ebrietatis; et indecorae praeter naturam turpitudinis; an mentiar haec, et alia pleraque, quae a me prius dicta sunt. Quae enim de iracundia retuli hactenus, eadem de affectibus aliis intelligito. Primum quidem alteri, non nobis ipsis eorum dignotionem committendam esse. Deinde non quoscunque, sed senes, qui boni pariter et probi aestimati, tum longo ante nos tempore nullis animi perturbationibus obnoxii fuerunt, nobis praeficiendos. Ad haec curandum, ne talibus, quoties vitium aliquod nostrum ostendant, succensere videamur, sed magis habere gratiam; postea quotidie tui ipsius meminisse, satius esset, si frequenter, sin minus, certe ad solis saltem exortum, priusquam operi te accingas, vesperi, antequam te quieti remittas. Ego utique aliquando et haec, quae tanquam Pythagorae monita circumferuntur, bis ac ter primum consuevi legere, mox voce pronuntiare. Non enim satis est solum irae resistere,

Ed. Chart. VI. [528.]

Ed. Bas. I. (356.)

καὶ λιχνείας, καὶ λαχνείας, οἰνοφλυγίας τε καὶ περιεργίας καὶ φθόρου καθαρύνειν. ἕτερος οὖν ἡμᾶς ἐπεπείρατο, μή τί που, καθάπερ οἱ κύνες, ἀπλήστως ὥφθημεν ἐμφορούμενοι σιτίων, ἢ, ὥς οἱ διακαιόμενοι πυρετῷ συνεχεῖ, ψυχρὸν ἐπισπασώμεθα τὸ πόμα λαβρότερον, ἢ ὥς ἄνδρας σεμνοὺς πρέπει. οὔτε γὰρ διὰ πείναν ἐμφορεῖσθαι προσήκει σφοδρῶς καὶ ἀπλήστως, οὔτε διὰ δίψος ὅλην τὴν κύλικα ἐκπίνειν, ἔτι δὲ μᾶλλον οὔτε διὰ λιχνείαν ἀπάντων τῶν παρόντων πλέον, ἢτοι πλακοῦντος, ἢ τινος ἄλλου τῶν λίχνων ὅψων ἀπολαύειν. ἀλλ' ἐν ἅπασιν αὐτοῖς ἀρχομένους μὲν ἔτι παρακλητέον ἐστὶν ἑτέρους ὅ τι ἐμάρτωμεν ἐπιτηρεῖν τε καὶ λέγειν ἡμῖν· ὕστερον δὲ καὶ χωρὶς παιδαγωγῶν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιτηρῶμεν αὐτοὶ καὶ παραφυλάττωμεν, ὅπως ἀπάντων τε τῶν συνδειπνούντων ἕλαττον ὅψου προσενεγκώμεθα, καὶ τῶν λίχνων ἐδεσμάτων ἀποσχώμεθα, σύμμετρα τῶν ὑγιεινῶν προσαράμενοι. τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος, οὐκ ἔτι οὐδὲ πρὸς τοὺς δειπνοῦντας ἀποβλέπειν ἀξιόσαιμ' ἂν σε· μέγα γὰρ οὐδὲν

nisi voracitatem; gulam; temulentiam, curiositatem et invidentiam tollas simul e medio. Alter igitur de nobis periculum faciebat, si neque canum in morem cibos immodice ingessisse deprehenderemur, vel, ut qui continua febre peruruntur, frigidam potionem avidius arriperemus, an ut viros graves decet. Neque enim decorum est ob famem cupiditate quadam inexplebili cibum assumere, nec sitis gratia totum omnino exhaustire calicem. Adde, multo minus decere ob gulam omnibus praesentibus vel placentam, vel aliud delicati quid obsonii intemperantius devorare. Quapropter hic quoque alii, qui in iis omnibus sibi temperare norunt, admonendi nobis sunt, ut, in quibus peccemus, observent dicantque. Subsequenti vero tempore sine paedagogis ipsi nos observemus, quomodo inter convivas universos minorem obsonii partem accipiamus, et a ferculis opiparis abstineamus, salubribus modice sumptis contenti. At temporis processu nequaquam amplius convivas respicere te velim. Nam magni laboris haud

Ed. Chart. VI. [528. 529.]

Ed. Bas. I. (356.)

ἐκείνων ἐσθίειν τε καὶ πίνειν ἐγκρατέστερον. εἰ δέ περ οὕτως [529] σπαντὸν ἔγνωκας τιμᾶν, ἐπισκέπτου μᾶλλον ποτε ἐγκρατῶς διητῆσθαι χθρὲς ἢ τήμερον. ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιῇς, αἰσθήσῃ καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐκολώτερον ὢν εἶπον ἀπεχόμενος, αἰσθήσῃ τε μέγала εὐφρανθησόμενος τὴν ψυχὴν, ἐὰν γε σωφροσύνης ὄντως ἐραστὴς ὑπάρχῃς· οὕτω γὰρ τις ἐρασθεὶς χαίρει προκόπτων ἐν αὐτῷ. καὶ διὰ τοῦτο ταῖς μὲν ὀνοφλυγίαις ἔστιν ἰδεῖν ἡδομένους, ὅταν πίνοντες ὑπερβάλλωνται τοὺς συμπότας, ὅσοι δὲ γαστρίμαργοι, καὶ τούτους τῷ πλήθει τῶν ἐδεσμάτων εὐφραινομένους, ὅσοι δὲ λίγχοι, πλακοῦσι, καὶ ταγήνοισι, καὶ λοπάσι, καὶ καρυκείαις. ἐπίους δὲ μέγα φρονοῦντας ἔγνων ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἀφροδισίων. ὥς οὖν ἐκεῖνοι τὴν ἀκρότητα τῶν σπουδαζομένων ἀσκοῦσί τε καὶ μεταδιώκουσι, οὕτως καὶ ἡμᾶς χρὴ σωφροσύνης ἀκρότητα σπουδάζειν. εἰ δὲ τοῦτο πράξομεν, οὐ τοὺς ἀκολάστους ἡμῖν παραβάλωμεν, οὐδ' ἀρκέσει πλέον ἐκείνων ἔχειν ἐγκρατείας τε καὶ σωφροσύνης, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τοὺς σπουδάζοντας τὰ αὐτὰ φιλονεικήσομεν

fuerit tunc bibere et esse modestius. Si enim ita te ipsum honorare didiceris, considera aliquando, magis temperanter heri vel hodie vixisse. Hoc facto senties quotidie te minori negotio ab his, quae dixi, abstinere, animumque tuum magis ac magis exhilarari, si verus temperantiae amator sis. Ita enim qui amat, gaudet in eo, quod amat, si profecerit. Hinc est, quod ebriosos laetari videamus, quando potu superant combibones; qui voraces sunt, et hos ciborum copia oblectari; qui gulosi, placentis, fartaginibus, patinis et condimentis aromaticis. Novi etiam quosdam, qui frequenti et immoderata venere se ostentarent. Quemadmodum igitur eorum summa exercent et persequuntur, quorum desiderio tenentur, ita nos summo temperantiae studio deditos esse oportet. Eo namque pacto intemperantibus nos haud assimilabimus, quamquam continentiae et temperantiae plus habere, quam illi, satis non sit, nisi ejusdem rei aemulos etiam superare conten-

Ed. Chart. VI. [529.]

Ed. Bas. I. (356.)

ὑπερβάλλεσθαι, (καλλίστη γὰρ ἡ τοιαύτη φιλονεικία,) μετ' ἐκείνους δ' αὖθις ἡμᾶς αὐτοὺς, ὥς ἐξ ἔθους πολυχρονίου τούτοις ὑγιεινοτάτοις τε ἅμα καὶ προσθεῖναι ῥάστοις ἡδέως ἅμα προσφέρεσθαι, μεμνημένους τῶν καλῶς εἰρημένων. ὧν καὶ τοῦτ' ἔστιν. Ἐκλέγου βίον ἄριστον, ἡδὺν δ' αὐτὸν ἡ συνήθεια ποιήσεται. ὥσπερ οὖν, ὁπότε πρὸς τὸν θυμὸν ἀσκεῖν ἡξίουν σε, γνώρισμα τῆς ὠφελείας εἶχες ὁρᾶν σαυτὸν οὐκ ἔτι θυμούμενον, ὡσαύτως ἐπὶ τῆς σωφροσύνης ἔστω σοι γνώρισμα μὴδ' ἐπιθυμεῖν ἔτι τῶν ἡδίστων. ὁδὸς δ' ἐπ' αὐτήν ἐστι διὰ τῆς ἐγκρατείας. οὕτω γὰρ αὐτὸς πλεονεκτεῖ σῶφρων ἐγκρατοῦς, τῷ μὴδ' ἐπιθυμεῖν λίγνων ἐδεσμάτων ἢ διὰ τὸ πολυχρόνιον ἔθος, ἢ δι' ἐγκράτειαν, καθάπερ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐνδείκνυται γεγονὸς, ὅπερ ἐστὶν ἐκ τοῦ κρατεῖν καὶ νικᾶν τὰς ἐπιθυμίας. ἐπίπονος δέ ἐστι καὶ τραχεῖα τό γε κατ' ἀρχὰς, ὥσπερ αἱ ἄλλαι τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἀσκήσεις. εἰ μὲν οὖν εἴτε τὴν ἀρετὴν ἀντὶ τῆς κακίας ἔχειν ἐθέλεις, εἴτε τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς ἀντὶ

damus. Haec etenim pulcherrima est contentio. At post illos rursus] nosmetipsos vincamus, ut ex diuturna consuetudine saluberrimis istis juxta ac susceptu facillimis suaviter assuescamus, memores eorum, quae a veteribus dicta sunt, ex quorum numero refertur et illud: *Dilige vitae genus optimum, id jucundum efficiet consuetudo*. Qua igitur ratione, quum iracundiae resistere te volebam, hoc inde commodi signum affulgebat, quod irascentem te ipsum amplius non viderem, sic temperantiae indicium existima, quod suavia non amplius concupiscas. At via ad eam per continentiam tendit: quin hoc modo temperans excellit continentem, quod nec opiparos cibos vel ob diuturnam consuetudinem, vel ob continentiam appetit, quemadmodum et Graecum nomen ipsius indicat compositum ex continere et vincere cupiditates. Caeterum initio laboris plena et aspera est, sicut alia honestarum rerum studia. Quare, si vel virtutem malitiae loco vel animi tranquillitatem pro corporis titillationibus malis

Ed. Chart. VI. [529.]

Ed. Bas. I. (356. 357.)

τῶν τοῦ σώματος γαργαλισμῶν, ἀσκητέον ἐστὶ σοι τὸν εὐ-
ρημένον τρόπον, ἐπὶ σωφροσύνην βαδίζοντα δι' ἐγκρατείας.
εἰ δ' ἦτοι τὴν ἀρετὴν ἀτιμάζεσθαι, ἢ γαργαλίζεσθαι βού-
λει δι' ὅλου τοῦ σώματος, καταληπτέον ἐστὶ τὸν λόγον.
οὐ γάρ ἐστι προτρεπτικός ἐπ' ἀρετὴν, ἀλλὰ τοῖς προτε-
θραμμένοις ὑψηλῆς τῆς ὁδοῦ, καθ' ἣν ἂν τις αὐτὴν
κτίσαιο. διαιρουμένου δὲ τοῦ λόγου πρὸς τε τὸ διαγνω-
στικὸν ἕκαστον ἡμῶν ὑπάρχειν ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ
διαγνώσει τῶν ἁμαρτημάτων ἐπανόρθωσιν, οὐ περὶ ταύ-
της πρόκειται λέγειν, ἀλλὰ περὶ τῆς διαγνώσεως τῶν ἰδίων
ἁμαρτημάτων. ἐπεὶ δὲ τοῖς μὲν ἀρχομένοις αὐτὴν οὐ διαγνώnai
δυνατὸν, ἑτέρους μὲν τοῖς ἀρχομένοις ἐπιστήσομεν ἐπόπτας,
αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀσκοῦντας, ὡς ἂν ἤδη δυναμένους γινῶnai,
ποίων μὲν ἀπηλλάγησαν ἁμαρτημάτων καὶ παθῶν, ὅσον
δ' αὐτοῖς ἐνδεῖ πρὸς τὸ τέλος. ὅπερ δὲ εἶωθα λέγειν ἐκά-
στοτε, καὶ νῦν ἐρῶ· καθ' ἑτερον μὲν τρόπον ἀπάντων ἐστὶ
δυσκολώτατον ἑαυτὸν γινῶnai, καθ' ἑτερον δὲ ῥᾶστον. εἰ
μὲν γὰρ ἐντὸς θέλη τις (357) αὐτὸς χαλεπώτατόν ἐστιν.

recipere, praeposita ratione exercitandus es, ad temperan-
tiam eundo per continentiam. Sin autem vel negligere
virtutem, vel totius corporis voluptatibus indulgere sta-
tuas, ratio deferenda est, quae ad virtutem non adhorta-
tur quidem, sed iis, qui adhortationem receperunt, viae
dux existit, qua quis eam comparare queat. Jam vero,
quum oratio nobis partita sit in haec videlicet, quomodo
quisque seipsum cognoscat, et errores cognitos emendet,
de hoc posteriore dicere nequaquam proposuimus, sed
quomodo proprios errores agnoscat. Quoniam vero ob-
noxii vitiis ac erroribus eos nequeunt dignoscere, alios a
nobis accipient inspectores ipsos exercentes, utpote qui
jam probe noverint, quibus erroribus et affectibus liberati
sint, quidve ad perfectionem desideretur. Quod subinde
consuevi dicere, nunc quoque dicam, altero modo diffi-
cillimum esse seipsum cognoscere, altero facillimum. Si
enim quis intus velit se nosse, plurimum sudet necesse
est: sin autem foris, laboris propemodum nihil sentiet.

Ed. Chart. VI. [529. 530.]

Ed. Bas. I. (357.)

Κεφ. ζ'. Ἐγὼ μὲν οὖν ἅπαντα ταῦτ' εἰρημένα καὶ τὰ μέλλοντα λεχθήσεσθαι τοῖς βουλευθεῖσιν ὑποτίθεμαι. τάχα μὲν [530] οὖν οὔσης καὶ ἄλλης τινὸς ὁδοῦ πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι, μὴ γινώσκων δ' εὗρεῖν αὐτήν, ἐχρησάμην τε δι' ὅλου τοῦ βίου ταύτῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀφθόπως δηλῶν παρεκάλουν ἀντιδιδόναι τε καὶ ἀποδοῦναι τι, καὶ ἀντιδιδάσκειν, εἴ τινα ἑτέραν ἄλλην αὐτοὶ γινώσκουσι καλοκαγαθίας ὁδόν. ἄχρι περ ἂν ἐπιθυμῶμεν ἄλλης, ἐν τῇδε διατρίβομεν, ἥ κοινὴ πάντων διαγνώσεώς τε καὶ θεραπείας. καὶ γὰρ ἡ φιλονεικία, καὶ ἡ φιλοδοξία, καὶ ἡ φιλαρχία πάθη τῆς ψυχῆς εἰσιν. τούτων ἐλάττων μὲν, ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτῃ πάθος. περὶ δὲ τοῦ φθόγου τί δεῖ καὶ λέγειν; αἰσχιστον τῶν κακῶν ἐστίν. ὀνομάζω δὲ φθόγον, ὅταν τις ἐπ' ἄλλοις ἀγαθοῖς λυπῇται. πάθος μὲν ἐστὶ καὶ λύπη πᾶσα, χειρόστη δὲ ὁ φθόγος ἐστίν, εἴτε ἐν τῶν παθῶν, εἴτε λύπης ἐστὶν εἶδος πλησιάζον αὐτῇ. κοινὴ δ' ἐφ' ἁπάντων ὁδὸς τῆς ἰάσεως ἡ προειρημένη. ἤδη γὰρ, ὅτι

Cap. VII. Nos ergo haec omnia, quae dicta et dicenda sunt, volentibus apponimus. Est forsan alia quaedam via, qua bonus quis probusque evadat. At, quum ullam inventam esse ignorem, non solum hac per totam vitam usus sum, verum etiam aliis abunde indicavi, adhortatus, ut rependerent redderentque aliquid, vicissim docentes, si quam aliam probitatis viam cognoscant. Itaque, dum alteram desideramus, hanc ingrediamur, quae omnium affectuum iudicio et curationi communis est. Jam vero contentionis studium, gloriae ac imperii cupiditas animae sunt affectus. Haec illis minor quidem, sed tamen ipsa quoque affectus. De invidia autem quid attinet dicere? Omnium malorum est pessimum. Appello autem invidiam, quum quis alterius commodo dolet. Dolor omnis affectus est, sed multo pessimus invidia, siue affectuum unus, siue doloris species ei assimilis nominetur. At communis omnium praedicta curationis ratio. Quod

Ed. Chart. VI. [530.]

Ed. Bas. I. (357.)

μὲν αἰσχροὶ καὶ φευκτοί, κατανοεῖν ἐπὶ τῶν ἐνεχομένων αὐτοῖς σφοδρῶς· ἐναργὲς γὰρ ἐπ' ἐκείνων φαίνεται τὸ αἷσχος· ὅτι δ' οὐ βλέπομεν ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν μηδὲν, εἶναι νομίζειν προσήκει τυφλότητ' εἴτε περὶ τὸ φιλοῦν εἴτε περὶ τὸ φιλούμενον, ἐνιά τε λανθάνειν διὰ σμικρότητα καὶ παρορᾶσθαι, μὴ δυνάμενα παροφθῆναι διὰ τὸ μέγεθος ἐν ἄλλοις. πρεσβύτην οὖν τινα βλέπειν αὐτὰ δυνάμενον εὐρίσκειν προσήκει, παρακαλοῦντας ἅπαντα μετὰ παρρησίας δηλοῦν, εἴτ' εἰπόντος τι, πρῶτον αὐτῷ χάριν μὲν γινῶναι παραυτίκα, χωρισθέντας δὲ διασκέπτεσθαι καταμόνας ἑαυτοῖς ἐπιτιμῶντας, ἐκκόπτειν τε πειρωμένους τὸ πάθος, οὐκ ἄχρι τοῦ μὴ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις μόνοις, ἀλλ' ὥστε μηδὲ ρίζαν ἐγκαταλείπειν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ· ἔτι γὰρ ἀναφέεται τῇ τῶν σωζόντων ἀρδόμενον πονηρίᾳ. διὰ τοῦτο προσεκτέον ἡμῖν αὐτοῖς ἔστιν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν παθῶν, ὅσα περὶ τοὺς πέλας ἐπισκοπούμεθα, εἴ τι κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐστὶ ψυχὴν τοιοῦτον. ἐκκοπτέον γὰρ αὐτὸ φνύμενον ἔτι, πρὶν αὐξηθὲν ἀνίατον

enim et turpia et fugienda sint, perspicere oportet in iis hominibus, qui vehementer ab illis detinentur; in illis enim turpitudine perspicua apparet. Quod quidem in nobis videmus nihil, caecitatem putare oportet vel circa amans vel circa amatum. Accedit huc, quod nonnulla prae exiguitate nimia nos latent, nec sensibus nostris se offerunt, quae in aliis propter magnitudinem non possunt non conspici. Convenit igitur senem quempiam invenire, qui illa inspicere possit, rogareque, ut omnia cum libertate commonstret. Deinde, si quid dicat, primum gratiam agemus; ac statim digressi, ratione paulisper inita, nosmetipsos corripiemus; et affectum, non quousque aliis solis non appareat, sed ne radix ejus in animo relinquatur, conabimur evellere; nam ex iis, quae relinquuntur, rursus aliquid pullulat, dum a pravitate irrigatur. Eoque animus nos ipsos adhibere convenit in singulis affectibus, quos circa eos, quibuscum conversamur, conspiciamus, num quid tale in anima nostra deprehendi queat. Extirpandum enim est, dum nascitur adhuc, priusquam accepto in-

Ed. Chart. VI. [530.]

Ed. Bas. I. (357.)

γενέσθαι. τῶν μὲν ἄλλων ἀπάντων παθῶν τῆς ψυχῆς οἱ πολλοὶ καταφρονοῦσι, καίτοι γε, ὅταν ἐτέρους αὐτὰ πάσχοντας ἴδωσι, καταγινώσκοντες· ἡ λύπη δ' ἀπασι φαίνεται κακόν, ὥσπερ ὁ πόνος ἐν τῷ σώματι. καίτοι τῶν συνηθεστάτων ἐμοὶ νεανίσκων, ἐπὶ μικροῖς ἀρνούμενος ἀνιᾶν, ὕστερόν ποτε κατανοήσας τοῦτο, παραγενόμενός τε πρὸς με βαθὺν ὄρθρον, ὅλης ἔφη τῆς νυκτὸς ἀγρυπνοῦντα ἐπὶ τῷδε τῷ πράγματι, μεταξύ πως εἰς ἀνάμνησιν ἀφικέσθαι τοῦ μὴδ' ἐπὶ μεγίστοις οὕτω ἀνιάμενον, ὥς ἐπὶ τοῖς σμικροῖς, ἑμαυτὸν ἡξιῶν μαθεῖν, ὅπως αὐτῷ τοῦτο περιεγένετο, πότερον ἐξ ἀσκήσεών τινων, ἢ φύντι τοιούτα ἀπεκρινάμην οὖν αὐτῷ τὰληθῆ. καὶ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἐν ἀπασιν ἔφη δύνασθαι μέγα ἐν τῇ τῶν παίδων ἡλικίᾳ εἰς ζωῆς τελείωσιν, εἰδ' ὕστερον τά τε δόγματα καὶ τὴν ἀσκησιν, ὅτι μὲν οὖν αἱ φύσεις ἡμῶν πάμπολυ διαφέρουσιν, μαθεῖν ἐναργῶς ἔστιν ἐπὶ τῶν παραφερομένων παιδιῶν. ἓν μὲν γὰρ αὐτῶν ἀεὶ φαιδρὰ, σκυθρωπά δ' ἄλλα θεώμεθα, καὶ

cremento fiat inmedicabile. Plerique enim caeteros omnes affectus animi nihil ducunt, etsi, quum alios eis obnoxios videant, damnent. Dolor omnibus apparet in alium, uti labor in corpore. Quidam tamen ex familiarissimis mihi adolescentulis, qui se ob minutula dolorem aliquando sensisse negasset, postea vero, quum aliquando id expertus fuisset, ad me accessit summo mane dixitque, se totam noctem insomnem duxisse hujus rei gratia, interea sibi in mentem venisse, se ne in maximis quidem rebus unquam aeque doluisse, ac in parvis doleret. Voluisse igitur discere, undenam hoc sibi acciderit, ex studio aliquo aut disciplinis, an natura talis sit. Respondebam itaque illi verum. Etenim naturam dixi in puerorum aetate multum ad vitae perfectionem momenti asserre, deinde disciplinas et exercitia. Quod nostrae vero naturae plurimum inter se differant, in pueris occurrentibus manifestum licet cognoscere. Quosdam etenim eorum alacres, quosdam tristes inspicimus, alios ob quacvis ridere para-

Ed. Chart. VI. [530. 531.]

Ed. Bas. I. (357.)

τὰ μὲν ἔτοιμα γελᾶν ἐπὶ πᾶσι, τὰ δὲ κλαίειν ἐπὶ μικραῖς προφάσεσιν. οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν ἔχει κοινῇ, τὰ δὲ ἀρπάζει· καὶ τὰ μὲν θυμοῦται σφοδρῶς ἐπὶ τῶν σμικροτάτων, ὥς δάκνειν τε καὶ λακτίζειν, καὶ λίθους καὶ ξύλα ἀμύνασθαι τοὺς πέλας, ὅταν ἀδικεῖσθαι δόξη, τὰ δ' ἔστιν ἀνεξίκακα καὶ προῖα, μήτ' ὀργιζόμενα, μήτε κλαίοντα, πρὶν ἀδικηθῆναι τι μέγα. ταῦτα καὶ ὁ Εὐπολὶς ἐρωτώμενον Ἀριστείδην τὸν δίκαιον ὑπὸ τοῦ Νικία, ὡς ἐγένου δίκαιος, οὕτω εὐπρεπῶς ἀποκρινάμενον ἐποίησεν· ἡ μὲν φύσις τὸ μέγιστον, ἔπειτα δὲ καὶ γὰρ τὴν φύσιν προθύμως συνελάμβανον. οὐ μόνον οὖν ἔτοιμοι τῶν νέων φύσεις πρὸς τὸ [531] λυπεῖσθαι ῥαδίως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ θυμοῦσθαι καὶ λιχνεύειν, ὧν περ αὐτῶν ἄχρὶ δεῦρο τὸν πλεῖστον λόγον ἐποίησάμην. ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔστιν ἰδεῖν ἔνια μὲν ἀναίσχυντα τῶν παιδίων, ἔνια δὲ καὶ αἰδούμενα, καὶ τὰ μὲν μνημονικά, τὰ δὲ ἀμνήμονα, τινὰ δὲ ἐπιλήσιμονα, καὶ τὰ μὲν φιλόπονα περὶ τὰ διδασκόμενα, τὰ δ' ἀμελῆ καὶ ῥάθυμα, καὶ τῶν φιλοπόνων ἔνια μὲν ἐπὶ τῷ χαίρειν

tos, alios plorare quavis parva occasione. Simili modo hi communia habent omnia, illi rapiunt, nonnulli propter minima excandescunt adeo, ut lapides et ligna, quibus proximos ulciscantur, quod injuria se putent affici, mordeant et calcibus insultent. Rursus aliqui mali patientes, mites, non iracundi, nec plorantes, nisi offensi graviter. Similiter etiam Eupolis justum illum Aristidem, quum rogaretur a Nicia, an natus esset justus, sic decenter respondentem introduxit: Natura quidem maximum, verum ego illam dein acriter adjuvi. Quamobrem naturae juvenum non ad dolorem modo, sed ad iracundiam gulamque facile proclives sunt, de quibus ad hunc usque locum plurima verba fecimus. Insuper praeter illos, quos supra retulimus, aliquos videas impudentes, aliquos verecundos; hos memores, illos immemores; alios obliviosos, nonnullos disciplinarum studiosos, quosdam negligentes et desidiosos. Ex studiosis sunt, qui cito gaudeant, siquando lau-

Ed. Chart. VI. [531.]

Ed. Bas. I. (357.)

ἐπαινούμενα προθύμως, ἕνια δὲ ἐπὶ τῷ καταγινώσκεσθαι
 πρὸς τῶν διδασκάλων αἰδούμενα, τινὰ δὲ καὶ δεδιέναι τὰς
 πληγὰς. οὕτω δὲ καὶ τῶν ῥαθύμων ἐπὶ ταῖς ἐναντίαις ἑκα-
 στον ἔστι ῥαθυμεῖν. ἐξ ὧν οὖν θεῶνται περὶ τὰ παιδία
 πάντες ἄνθρωποι, τὰ μὲν αἰσχυνητὰ καλοῦσιν αὐτῶν, τὰ
 δὲ ἀναίσχυντα. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον ἦτοι φιλότιμα
 καὶ φιλόκαλα, ἢ ἀφιλόκαλα καὶ ἀφιλότιμα· καὶ μὴν δειλὰ,
 καὶ καταφρονητικὰ τῶν πληγῶν, ἐτέρας τε τοιαύτας ἐπ' αὐ-
 τῶν τίθενται προσηγορίας κατὰ τὰς φύσεις αὐτάς. οὕτω
 δὲ καὶ τὰ μὲν φιλοψευδῆ, τὰ δὲ φιλαλήθη τῶν παιδίων
 ὁρῶμεν φύσει ὄντα, καὶ πολλὰς ἄλλας ἔχοντα διαφορὰς
 ἡθῶν, ὑπὲρ ὧν οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστι νῦν λέγειν εἰκότως·
 ἕνια μὲν γὰρ αὐτῶν ῥᾶστα δέχεται τὴν ἀγαθὴν παιδείαν,
 ἕνια δὲ οὐδὲν ὀνίναται. οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκεν ἀμελητέον
 ἐστὶ τῶν παιδίων, ἀλλ' ἐν ἀρίστοις ἦθεσι θρεπτέον. ἦν
 μὲν οὖν ἡ φύσις αὐτῶν δέχεται τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας ὠφέ-
 λειαν, ἀγαθοὶ γενηθεῖεν ἂν ἄνδρες· εἰ δὲ μὴ δέξαιντό που,

dentur; sunt qui a praeceptoribus reprehensi erubescant;
 sunt qui flagra timeant. Sic et desidioforum ob contraria
 videas unumquemque torpescere et otioso esse animo. Ex
 iis igitur, quae omnes homines vident circa pueros, hos
 vocant verecundos, illos impudentes. Eadem vero ratione
 vel honoris ac probitatis amantes, vel probitatis ac hono-
 ris negligentes; partim etiam timidos, et poenarum con-
 temptores, atque id genus alias appellationes pro natura
 cujusque illis imponunt. Sic etiam puerorum alios na-
 tura mendaces, alios veritatis amatores intuemur, mul-
 tasque alias morum differentias habentes, de quibus nunc
 non est necessarium jure dicere. Quidam enim ipsorum
 bonam facillime recipiunt institutionem; aliqui nihil ex
 ea proficiunt aut commodi sentiunt: non tamen ea de
 causa negligendi sunt pueri, sed optimis quibusque mori-
 bus educandi. Quod si igitur natura ipsorum ex diligenti
 cura disciplinaque utilitatem capiat, in bonos evadent vi-
 ros; sin minus, nos nostro functi officio culpa carebimus.

Ed. Chart. VI. [531.]

Ed. Bas. I. (357.)

τὸ μὲν ἡμέτερον ἄμεμπτον εἶη. παραπλησία γὰρ πῶς ἐστὶν ἢ τῶν παίδων διαγωγὴ τῇ τῶν φυτῶν ἐπιμελείᾳ. κατ' ἐκείνην γοῦν ὁ γεωργὸς οὐκ ἂν ποτε δυνήσαιο ποιῆσαι τὸν βάτον ἐκφέρειν βότρυν, οὐ γὰρ ἐπιδέχεται ἡ φύσις αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς τοιαύτην τελείωσιν. ἀμπέλους δ' αὖ πάλιν ἐτοίμας οὔσας, ὅσον ἐφ' ἑαυτῶν, τὸν καρπὸν ἐκφέρειν ἐὰν ἀμελήσας ἐπιτρέψῃ μόνη τῇ φύσει, μοχθηρὸν ἢ οὐδ' ὅλως οἴσουσιν αὐτόν. οὕτω δὲ καὶ εἰ τῶν ζώων ἵππον μὲν παιδεύσης, εἰς πολλὰ χρήσιμον ἔξεις, ἄρκτον δὲ καὶ ἡμερόν ποτε διδάξης, μόνιμον οὐχ ἔξει τὴν ἔξιν, ἔχιδνα δὲ καὶ σκορπίος οὐκ ἄχρὶ τοῦ δοκεῖν ἡμεροῦσθαι προέρχεται. ἐγὼ τοίνυν ὅπως μὲν τὴν φύσιν ἔχω, οὐκ ἔχω γινῶναι· τὸ γὰρ ἑαυτὸν φάναι χαλεπὸν ἐστὶ καὶ τοῖς τελείοις ἀνδράσιν, μή τοί γε δὴ τοῖς παισὶ.

Κεφ. η'. Εὐτύχησα δὲ μεγάλην εὐτυχίαν, ἀοργητότατον καὶ δικαιοτάτον καὶ χρηστότατον καὶ φιλανθρωπότατον ἔχων πατέρα, μητέρα δὲ ὀργιλωτάτην, ὥς δάκνειν μὲν

Assimilis enim est quodammodo puerorum institutio stirpium culturae. In illa namque agricola nunquam potest efficere, ut rubus proferat uvam, siquidem natura ejus talem principii perfectionem minime recipit. Iterum si vites, quod ad ipsas attinet, abunde satis foecundas negligens, soli naturae curam committat, pravam fructum aut nullum producent. Pari modo, si ex animalibus equum erudias, ad multa accommodum habebis, ursum autem quamvis aliquando mansuetum docendo feceris, non tamen firmum habitum retinebit, vipera vero et scorpius tantum de se nunquam immutant, ut nec ad mansuetudinem accedere solum videantur. Ego hercle qua praeditus sim natura, nullo queam pacto cognoscere; nam semetipsum ostendere, viris etiam absolutis, nedum pueris est difficile.

Cap. VIII. At raram quandam felicitatem consequutus sum, cui pater contigerit mitissimus, justissimus, probissimus et humanissimus, mater licet iracunda adeo fuerit,

Ed. Chart. VI. [531. 532.]

Ed. Bas. I. (357. 358.)

ἐνίοτε τὰς θεραπεύσας, αἰεὶ δὲ κεκραγένοι τε καὶ μάχεσθαι τῷ πατρὶ μᾶλλον, ἢ Ξανθίππῃ Σωκράτει. παρὰλληλά τε ὁρῶντί μοι τὰ καλὰ τῶν τοῦ πατρὸς ἔργων τοῖς αἰσχροῖς πάθεσι τῆς μητρὸς ἐπήει τὰ μὲν ἀσπάζεσθαι τε καὶ φιλεῖν, τὰ δὲ φεύγειν καὶ μισεῖν. ὥσπερ δὲ ἐν τούτοις ἑώρων παμπόλλην διαφορὰν τῶν γονέων, οὕτω καὶ τῷ, τὸν μὲν ἐπὶ οὐδεμίᾳ ζημίᾳ λυπούμενον, ἀνιωμένην δ' ἐπὶ σμικροτάτοις τὴν μητέρα. γιγνώσκεις δὲ δήπου καὶ σὺ τοὺς παῖδας, οἷς μὲν ἂν ἡσθῶσι, ταῦτα μιμουμένους, ἃ δ' ἂν ἀηδῶς ὁρῶσι, φεύγοντας. ἡ μὲν οὖν ὑπὸ τῷ πατρὶ παιδείᾳ τοιαύτη τις ἦν· ὑποπληρώσας δὲ τεσσαρεσκαίδέκατον ἔτος, ἤκουον φιλοσόφων πολιτῶν, ἐπὶ πλεῖστον μὲν Στωϊκοῦ Φίλο[532]πάτορος μαθητοῦ, βραχὺν δὲ τινα καὶ Πλατωνικοῦ μαθητοῦ Γαΐου, διὰ τὸ μὴ σχολάζειν αὐτὸν, εἰς πολιτικὰς ἀσχολίας ἐλκόμενον ὑπὸ τῶν πολιτῶν, (358) ὅτι μόνος αὐτοῖς ἐδόκει δίκαιός τε καὶ χρημάτων εἶναι κρείττων, εὐπρόσιτός τε καὶ πρᾶος. ἐν τούτῳ δὲ τις καὶ ἄλλος ἦλθε πολίτης ἡμέτερος

ut ancillas objurgaret interim, semper vociferaretur, cum patre magis, quam Xanthippe cum Socrate, pugnaret. Quum itaque honesta patris opera cum turpibus matris affectibus invicem conferrem, cogitavi illa arripere et amare, hos fugere et odisse. Quemadmodum igitur in his ingens parentum discrimen, sic in illo maxime deprehendebam, nempe quod pater meus ob nullum quamvis grave incommodum doleret, mater etiam angeretur ob levissima. Novisti tu quoque forsan, pueros, quibus incumbant, haec imitari, quae vero illubentes viderint, illa fugere. Patris itaque disciplina fuit huiusmodi. Postquam annum implevissem decimumquartum, audiebam philosophos civiles, saepissime Stoicum Philopatoris discipulum, parvo quoque tempore Platonicum Gai discipulum, eo quod ipsi non vacaret, ut qui ad civilia negotia a civibus traheretur, quia solus ipsis aequus, pecuniae contemptor, necnon accessu facilis et mitis judicabatur. Interea autem venit

Ed. Chart. VI. [532.]

Ed. Bas. I. (358.)

ἐξ ἀποδημίας μακρᾶς, Ἀσπασίου τοῦ Περιπατητικοῦ μαθη-
 τῆς, καὶ μετὰ τοῦτον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἄλλος Ἐπικούρειος,
 ὧν ἀπάντων ὁ πατήρ δι' ἐμὲ τοῦ βίου καὶ τῶν δογμάτων
 ἐξέτασιν ἐποιεῖτο, σὺν ἐμοὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνούμενος. ἐγε-
 γύμναστο δ' ἐπὶ πλεῖστον ἐν γεωμετρίᾳ, καὶ ἀριθμητικῇ,
 καὶ ἀρχιτεκτονίᾳ, καὶ ἀστρονομίᾳ. βουλόμενος γοῦν ὁμοίως
 ταῖς γραμμικαῖς ἀποδείξεσιν λέγειν κεχρησθαι τὸν διδά-
 ξαντα· διὰ ταύτην δὲ χρὴ τὴν αἰτίαν μὴδὲ διαφωνίαν γε-
 γονέναι πρὸς ἀλλήλους. τῶν ἀπὸ τῶν σοῦ δηλονότι μαθη-
 μάτων καλῶν, καθάπερ οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὰς προειρημένας
 τέχνας, ὧν αἱ πρῶται γεωμετρία τε καὶ ἀριθμητική. καθά-
 περ οὖν ἔφην, τὸ μὴ προπετῶς ἀπὸ μιᾶς αἰρέσεως ἀναγο-
 ρεύσας σαυτὸν, ἀλλὰ ἐν χρόνῳ παμπόλλῳ μανθάνων τε καὶ
 κρίνων αὐτάς, οὕτως πρὸς ἀπάντων μὲν ἀνθρώπων ἐπαινεῖ-
 ται. συνομολογεῖται δὲ καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἶναι ζηλωτέα
 ταῦτα, καὶ νῦν ἤδη ζηλωτέον αὐτὰ, καὶ μανθάνειν, καὶ
 αὐξάνειν ἀξιῶσαι, δικαιοσύνης ἀντιποιούμενον, καὶ σωφρο-
 σύνης, ἀνδρείας τε καὶ φρονήσεως. ἐπαινοῦσι γὰρ ἅπαντες

et alius, civis noster, ex longa peregrinatione, Aspasii Pe-
 ripatetici discipulus, et post hunc ab Athenis alius Epi-
 cureus, quorum omnium vitam et dogmata mea causa
 pater inquirebat, mecum ad eos profectus. Erat autem
 plurimum in Geometria, Arithmetica, Architectura, et
 Astronomia exercitatus. Quum jam vellet doctorem li-
 nearibus demonstrationibus aequae uti debere significare,
 non oportet, inquit, honestarum artium praecepta, quibus
 usus es, inter se dissentire, sicut veteres in praedictis
 disciplinis, quarum primae Geometria et Arithmetica:
 qua de causa temere ne sectae cuius teipsum addicas, sed
 tempore diuturno discas iudicesque eas; sic tandem ab
 omnibus hominibus laudem mereberis. Quin et apud
 philosophos in confessio est, haec imitatione esse digna,
 et nunc imitanda ei, qui discere et locupletare se volet,
 tum qui iustitiae, temperantiae, fortitudini atque pruden-
 tiae studeat. Laudant enim universi virtutes has, quam-

Ed. Chart. VI. [532.]

Ed. Bas. I. (358.)

τὰς ἀρετὰς ταύτας, καὶ αὐτοὶ συνειδῶσιν ἑαυτοῖς οὐδεμίαν αὐτῶν ἔχουσι, καὶ φαίνεσθαι γε πειρῶνται τοῖς ἄλλοις ἀνδρεῖοι, καὶ σώφρονες, καὶ δίκαιοι, καὶ φρόνιμοι, ἄλυποι μέντοι κατ' ἀλήθειαν εἶναι, καὶ μὴ φαίνωνται τοῖς ἄλλοις. ὥστε τοῦτο πρῶτον ἀπάντων ἀσκητέον ἐστίν, τὸ σπουδαζόμενον ἅπασιν ἀνθρώποις μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ταύτας, ἔφην ἐγὼ, παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν τὰς ἐντολὰς ἄχρι δεῦρο διαφυλάττω, μήτ' ἀφ' αἰρέσεώς τινος ἑμαυτὸν ἀναγορεύσας· ὧν σπουδῇ πάσῃ ἀκριβῇ τὴν ἐξέτασιν ἔχων, ἀνεύπληκτός τε πρὸς τὰ κατὰ τὸν βίον ὁσημέραι συμπίπτοντα διαμένω, ὥσπερ ἐώρων τὸν πατέρα. οὐτ' οὖν ἀπώλειά τινος λυπήσει με, πλὴν εἰ παντοίως ἀπολέσαιμι τὰ κτήματα· τοῦτο γὰρ οὐδέπω πεπείραμαι. δόξης τε καὶ τιμῆς ὁ πατήρ εὔθισέ με καταφρονεῖν, ἀλήθειαν μόνην τιμῶντα. λυπούμενους δ' ὁρῶ τοὺς πολλοὺς, ὅταν ἦτοι ἀτιμᾶσθαι δοκῶσιν ὑπό τινος, ἢ χρημάτων ἀπώλεια. κατὰ τοῦτ' οὖν, ἔφην, οὐδὲ λυπούμενον εἶδές μέ ποτε. οὐδὲ ἐπὶ χρημάτων ἀπώλεια συνέπεσέ μοι μέχρι τοῦ δεῦρο τηλικαύτη τὸ μέγεθος, ὥς μηκέτ' ἔχειν

vis ipsi sibi probe conscii sint, quod nec ullam ipsarum habeant, sed videri aliis fortes, temperantes, iusti et prudentes conantur. Caeterum doloris expertes non esse revera, sed apparere tantum volunt. Proinde hoc in primis cavendum, quod cunctis hominibus magis quam virtus in studio est. Has, inquam, a patre praeceptiones traditas in hunc usque diem reservo, nullam sectam professus eorum, quos omni studio exacte disquisierim, atque imperterritus adversum vitae casus ac pericula, quemadmodum et patrem vidi, permaneo. Proinde nulla plane, nisi forsan omnium, quae possideo, jactura unquam aegritudinem afferet: tale namque nondum expertus sum. Atqui honorem et gloriam contemnere me pater assuescit, veritatem solam magnificere; alios vero, quum vel ignominia affectos se putant ab aliquo, vel ob bonorum jacturam dolere videmus. Ex huiusmodi re igitur nunquam me dolere sensilli; nec tanta rerum damna hucusque perpessi sumus, ut non ex reliquiis corporis sanita-

Ed. Chart. VI. [532.]

Ed. Bas. I. (358.)

ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἐπιμελεῖσθαι τοῦ σώματος ὑγιεινῶς, μήτ' ἀτιμία τις, ὥς ὁρᾶν με τοῦ συνεδρίου τῆς ἐμῆς βουλῆς ἀφαιρεθέντα. εἰ δέ τινας μὲν ἀκούσαιμι ψέγειν, τινὰς δὲ ἐπαινοῦντας, αὐτοῖς ἀντιτίθηναι, καὶ νομίζω τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐπαινοῦντας ἐπιθυμεῖν ἔχειν εἰσφέρειν τῷ ἅπαντα ἔχειν ἐθέλειν κτήματα. δοκῶ τοίνυν, ἔφη, ἑμαυτῷ, τάχα δὲ καὶ σοὶ δόξω μηδὲν ἄχρὶ δεῦρο μέγα πεπονθέναι διὰ τέλους ἀλύπως. οὔτε γὰρ ἀφηρεῖσθαι ἀπάντων τῶν χρημάτων, οὔτ' ἡτιμῆσθαι. εἰ δὲ βοῦς, ἢ ἵππος, ἢ οἰκέτης ἀπέθανεν, οὐχ ἱκανὸν τοῦτο λυπῆσαι μεμνημένον ὧν ὁ πατήρ ὑπέθετο, μὴ πρότερον ἐπὶ χρημάτων ἀπωλείᾳ λυπηθῆναι συμβουλευόν, ἄχρὶς ἂν ἢ τὰ λειπόμενα πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν αὐτάρκη. τοῦτον γὰρ ἐτίθετο πρότερον ὅρον ἐκείνων κτημάτων, ὥς μὴ πεινᾶν, μὴ ὀιγοῦν, μὴ διψᾶν· εἰ δὲ πλείω τις εἰς ταῦτα χρειά εἴη, καὶ πρὸς τὰς καλὰς πράξεις, ἔφη, χρηστέον αὐτῶν. ἐμοὶ τοίνυν ἄχρὶ δεῦρο τοσαύτη χρημάτων χορηγία ἐστίν, ὥς καὶ πρὸς τὰς τοιαύτας

tem tueri licuisset; nec talem infamiam sustuli, quae mentem a rationis sede motam deiecerit. Porro si quos audiam vituperare me, quosdam vero probare, iis repugno, putoque, omnium hominum de se laudes desiderare simile esse ei, quod omnium rerum possessionem velle habere. Quamobrem mihi videor et forsan tibi videbor nihil grave hucusque passus transgisse vitam sine molestia et dolore. Siquidem omnibus nondum exutus sum divitiis, neque ignominiam passus. Quod si bos, equus aut servus perierit, idcirco non dolendum mihi censeo, eorum memori, quae pater praeceperat, consulens nequaquam esse ob ullam bonorum jacturam dolendum, quamdiu ad corporis tutelam reliqua sufficiant. Hunc possessionum illarum primum statuit finem, non esurire, non algere, non sitire; si amplior facultas contingat, in actiones honestas eam esse transferendam. Mihi igitur tanta hactenus pecuniarum facultas suppedit, quanta perfrugendis

Ed. Chart. VI. [533.]

Ed. Bas. I. (358.)

[533] πράξεις ἐξαρκεῖν. οἶδα δὲ, ἔφη, καὶ σε διπλασίαν τε ἐμοῦ κεκτημένον, ἐπιτίμιόν τε κατὰ τὴν πόλιν ἡμῶν οὕτως, ὥς, τίς ἂν εἴη σοι λύπης αἰτία, πλήν ἀπληστίας, οὐχ ὁρῶ. πρὸς ταύτην οὖν ἄσκησιν μόνην ἄνεισον ἐγὼ διὰ μνήμης ἔχων, καὶ μελετῶν ἀεὶ, καὶ σκοπούμενος, μέχρι περ ἂν τούτῳ ἐπείσθην, ὥς τὸ τὰ δις δύο τέσσαρα εἶναι.

Κεφ. θ'. Θεασώμεθα γάρ, εἶπεν, ἐπὶ σχολῆς, ὁποῖόν τι πάθος ἐστὶν ἡ ἀπληστία· τὴν δ' ἀρχὴν τῆς σκέψεως ἡ περὶ τὰς τροφὰς ἀπληστία παρέξει. τὸ γοῦν ἐπέκεινα τοῦ συμμετρου προσφέρεσθαι σίτου ἀπληστίαν ὀνομάζουσι· τὸ σύμμετρον δ' αὐτῶν κρίνουσι τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς· χρεία δ' αὐτῆς ἐστὶ τὸ θρέψαι τὸ σῶμα. θρέψει ὃ ἐπεφθείσα καλῶς, πεφθίῃσεται δ', εἰ σύμμετρος· τὴν γὰρ πολλὴν ἀπεπιουμένην ἴσμεν. εἰ δὲ ἅπαξ τοῦτο γένοιτο, διαφθείρεσθαι τὴν χρείαν αὐτῆς ἀναγκαῖον. εἰ δέ γε ὑπὸ τῆς δόξης τῶν ἀπεπιθηθέντων σιτίων ἡ γαστήρ ἀνιαιθεῖσα πᾶν ἐκκρίνειε,

illis satis fuit. Novi autem, inquit, et te duplo nos opibus superare, tum in civitate nostra quam honoratissimum agere, ita ut, quae tristitiae causa praeter inexplabilem cupiditatem tibi fuerit, haud inveniam. Ad hanc ergo solam exercitationem me composui, in memoria semper habens, meditans, expendenſque, donec persuasus essem, bis duo quatuor valere.

Cap. IX. Videamus enim, inquit, sedulo, qualisnam sit affectus inexplabilis cupiditas. At disputationis initium nutrimenti infatiabilis cupiditas exhibebit. Et enim quum supra mediocritatem cibus ingeritur, inexplabilem cupiditatem appellamus; mediocritas autem ipsius ex nutrimenti usu judicatur; usus autem ipsius est nutrire corpus. Nutriet probe concoctus; concoquetur, si mediocris; immodicum enim non posse concoqui novimus. Quod si semel accidat, usum ejus corrumpi necesse est. Si ventriculus ab incoctorum ciborum morſu ac roſione molestiam passus totum excernat, sym-

Ed. Chart. VI. [533.]

Ed. Bas. I. (358.)

διάρροια μὲν ὀνομάζεται τὸ σύμπτωμα, διαφθείρεται δ' ἡ
 χρεία τῆς τροφῆς· οὐ γὰρ ἐφ' ὃ τι διεξελθεῖν τὰ ἔντερα
 λαμβανόμεθα αὐτήν, ἀλλ' ἐνεκα τοῦ προστεθῆναι πᾶσι τοῖς
 μορίοις τοῦ σώματος. εἰ δ' ἀναδοθείη μὴ καλῶς πεφθεῖσα,
 κακοχυμίαν ἐργάζεται ἐν ταῖς φλεβίῃ. ἐπεὶ τοίνυν ἐπὶ τῷ
 σώματι ἡμῶν ἑμαῖτες, ὅποῖόν τι προῦγμά ἐστιν ἡ ἀπληθία,
 μεταβάς ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἥδη θάσσαι κἀνταῦθα τὴν φύσιν
 αὐτῆς, ἐφ' ἐκάστης ὕλης πραγμάτων ἐπισκοπούμενος, ἀπὸ
 τῶν κτημάτων ἀρξίμερος. ἐν τούτοις οὖν ἔνια μὲν οὐκ ὀρ-
 θῶς ἐσπούδκται, καθάπερ οἱ μαργαῖται, καὶ οἱ σαρό-
 νυχες, αἱ τ' ἄλλαι λίθοι πᾶσαι· καθάπερ κόσμος, ὃν αἱ
 γυναικες οἷόν τι φέρουσαι ταῖς ἐξαρτησαμέναις αὐτῶν· τού-
 του τοῦ γένους ἐστὶ τὰ χρυσοῦφῃ τῶν ἱματίων ἢ τινα πε-
 ρίεργον ἔργον ἔχοντα, ἢ ὕλης δεόμεθα πόρρωθεν κομιζόμε-
 νης, ὥσπερ τῶν σειρικῶν ὀνομαζομένων. ἔνια δὲ τῶν κτη-
 μάτων πρὸς τὴν τοῦ σώματος ὑγείαν διαφέροντα προσηκόντως
 σπουδάζεται, πρῶτα μὲν ἐξ ὧν τρεφόμεθα, καὶ ἀμφιεννύ-
 μεθα, καὶ ὑποδρούμεθα, ἐν οἷς καὶ ἡ οἴκησις. ἐκείνου δὲ τοῦ

ptoma quidem nominatur diarrhoea, usus vero alimentum cor-
 rumpitur; si quidem non, ut intestina perreptet, id capi-
 mus, sed ut omnibus corporis partibus apponatur. At
 ubi non bene coctum distribuitur, vitiosum humorem in
 venis parit. Quoniam igitur in corpore nostro qualis res
 sit inexplibilis cupiditas, didicisti, transgressus ad animum,
 et hic naturam ejus contemplare, atque perpende in una-
 quaque rerum materia, ab iis quae possidentur sumpto ex-
 ordio. In his ergo quaedam parum recte affectantur, uti
 sunt margaritae, sardoniches, et alii lapides omnes, quem-
 admodum ornatus, quem mulieres gestant ut quid iis,
 quae collo circumdant, simile. Hujus generis sunt ve-
 stimenta auro contexta, aut supervacuum aliquod opus
 habentia, aut quae materiam ex longinque allatam deside-
 rant, ut quae vocantur serica. Nonnulla possessionum
 corporis sanitati accommoda merito expeluntur. Prima,
 quibus alimur, vestimur, et calceamur, inter quae habita-
 culum etiam annumeratur. Iluc spectant, quae videntur

Ed. Chart. VI. [533.]

Ed. Bas. I. (358.)

γένους φαίνεται καὶ τὰ τοῖς νοσοῦσιν ἐπιτήδεια. τινὰ δὲ, ὥσπερ τοῦλαιον, ἀμφοτέροις ὑπάρχει χρήσιμα, τοῖς ὑγιαίνουσι καὶ τοῖς νοσοῦσιν. ἔνια δὲ τοιαῦτα, τὰ μὲν μείζω, τὰ δ' ἐλάττω τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενα τοῖς τῶν ἀνθρώπων σώμασι. καὶ τοίνυν ἦδη τοῦ πλήθους τὸν ὅρον καὶ τῆς κτήσεως αὐτῶν ἐναργῶς οἶμαί σε τεθεᾶσθαι. ὥσπερ γὰρ τὸ πηχυαῖον ὑπόδημα πρὸς τέλος ἐστὶν ἄχρηστον, οὕτω καὶ τὸ καὶ ἰ' ἔχειν ὑποδήματα, πλὴν δυοῖν. ἄλλα τε γὰρ ὄντα πάντες αὐτάρκης ἢ χρεία. οὕτω δὲ καὶ τὴν ἐσθῆτα διπλὴν ἔχειν αὐταρκές, οἰκέτας τε καὶ σκεύη. ἐν ἡμῖν, ἔφην, οὐ μόνον ἐσθῆς ὑπάρχει περιττοτέρα τῆς διτιτῆς, ἀλλὰ καὶ οἰκείται, καὶ σκεύη, καὶ πάνθ' ἀπλῶς τὰ κτήματα πολὺ πλείω τῶν διτιτῶν ἐστίν. πρόσδοτον γὰρ ἔχομεν ἀφ' ὧν κεκτῆμεθα πολλαπλασίαν, ἢ ὥς εἰς ὑγείαν μόνην ἐξ αὐτῶν ὑπηρετεῖσθαι τῷ σώματι. τίνας οὖν, ἔφην, ὁρῶ τὸν ἀπολαυστικὸν ὀνομαζόμενον ἐλομένους βίον, οὐ διπλάσια μόνον ἢ τριπλάσια δαπαρῶντας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πενταπλάσια, καὶ δεκαπλάσια, καὶ τριακονταπλάσια. τὸν δ' ὡσαύτως ἐμὲ

aegrotantibus idonea. Sunt quae utrisque et sanis et aegrotis ex aequo conducunt, ut oleum. Nonnulla rursus id genus majorem, aliqua minorem hominum corporibus utilitatem afferunt. Atque jam abundantiae et possessionis illorum finem manifesto te perspexisse arbitror; sicut enim cubitalis calceus plane est inutilis, sic etiam quinque et decem habere calceamenta praeterquam duo incommodum dicitur. Aliarum rerum commoditate abunde satis utimur. Ad hunc modum vestem duplicem, famulosque et supellectilem possidere sufficit. Apud nos, inquam, non vestes solum plures duabus, sed famuli quoque et supellex servantur; omnia denique nostrae domi dualem numerum excedunt. Nam proventum ex iis, quae tenemus, recipimus multiplicem magis, quam ut ad sanitatem solum corpori suppeditetur. Quicumque, ajo, voluptuariam, ut ferunt, degunt vitam, non duplo aut triplo plura quam nos insumere videmus, verum quinquaplo, decuplo, imo ter decuplo. Alium rursus eundem eam vitae modum

Ed. Chart. VI. [533. 534.]

Ed. Bas. I. (358. 359.)

διαιτώμενον θεῶμαι, λυπούμενον δ' αὖ ὁμοίως ἐμοὶ, καίτοι τῆς [534] οὐσίας οὐχ ἕκαστον ἔτος αὐξανομένης· ἐπεὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προσόδων ἀναλίσκεται μὲν τὸ ε' μέρος ἴσως, αἱ λοιπαὶ δὲ θ' μοῖραι τοῖς ὑπάρχουσι προστίθενται. βλέπω γάρ σε οὐδὲ πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων δαπανῆσαι τολμῶντα, μηδ' εἰς βιβλίων ὠνὴν, καὶ κατασκευὴν, καὶ τῶν γραφόντων ἄσκησιν, ἥτοι γε εἰς τάχος διὰ σημείων, ἢ εἰς καλῶν ἀκρίβειαν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἀναγινωσκόντων ὁρθῶς. οὐ μὲν οὐδὲ κοινωνοῦντά σε θεῶμαι, καθάπερ (359) ἐμὲ σὺ βλέπεις ἐκάστοτε, τοῖς μὲν ἱματίοις οἰκετῶν, τοῖς δ' εἰς τροφῆς ἢ νοσηλείαν· τινῶν δ' ἐθεασάμην καὶ τὰ χρεᾶ διαλυσάμενος. ἐγὼ μὲν οὖν καταλείπω πᾶσαν ἣν ὁ πατήρ κατέλιπέ μοι πρόσοδον, οὐδὲν ἐξ αὐτῆς περισσὸν ἀποτιθέμενος, οὐδὲ θησαυρίζων, οὐδὲ πολλαπλάσια τῶν ἀναλισκομένων ἀποτιθέμενος. ὅμως ἀνιέμενον φαίης πολλάκις ἐμὲ, καθάπερ αὐτὸς ὁμολογεῖς, οὐδέποτε λυπούμενον ὁρῶν. ἃρ' οὖν δύνασαι καθορᾶν τῆς λύπης σου τὴν αἰτίαν, ἢ παρ'

tenere conspicio, et ex aequo mecum dolere, licet facultas non annis singulis accrescat, quum reddituum decima forsan infumatur portio, reliquae novem praesentibus apponantur. Video enim, te ne in honesta quidem rerum studia quicquam impendere audere, nihil in librorum emptionem et apparatus, item scribentium exercitationem, sive notis ad celeritatem, sive figuris ad pulchritudinem, quemadmodum nec in eos, qui recte legunt. Insuper nulli quippiam impartientem te video, ut me frequenter servis vidisti, his vestes, illis alimenta, vel aliquid aliud in aegrotationem sublevandam communicare, nonnullorum etiam aes alienum solvisse visus sum. Ob quod omnem relinquo proventum, quem a patre suscepi, qui ex eo nihil, quod superfluum sit, repono, neque thesauros congero, neque multo plura, quam impenderit, repono. Nihilominus tamen relaxantem me curas saepius non negaveris, sicut ipse fateris, nunquam dolentem vidisti. Nunquid igitur tristitiae tuae causam potes perspi-

Ed. Chart. VI. [534.]

Ed. Bas. I. (359.)

ἐμοῦ καὶ τοῦνομα αὐτῆς ἀκοῦσαι ποθεῖς; ἤδη σοι καὶ τοῦτο βούλει γενέσθαι; μίαν ἴσθι πασῶν λυπῶν αἰτίαν, ἣν ὀνομάζουσιν οἱ Ἕλληνες ἐνίοτε μὲν ἀπληστίαν, ἐνίοτε δὲ πλεονεξίαν. ἀπληστίαν μὲν ἀπὸ τοῦ τὰς ἐπιθυμίας ἀπληρώτους ἔχειν· αἰεὶ γὰρ ποθεοῦσι τῶν ἐμπροσθεν οἱ ἀπληστοί. ὥστε, καὶ διπλάσιον ἔχωσι, τριπλάσιον προσκτῆσασθαι σπεύδουσι, καὶ τριπλάσιον ἔχωσι, τετραπλασίων ἐφίενται. καὶ οὕτως ἐφορῶσι τοὺς πλείονα κεκτημένους αὐτῶν, οὐ τοὺς ἐλάττονα, καὶ τούτους ὑπερβάλλεσθαι ζητοῦσι, καὶ τούτων πλέον ἔχειν ἐπιθυμοῦσι. σὺ γοῦν οὕτως, ἔφην, εἰς σκοπῆς ἅπαντας ἡμῶν τοὺς πολίτας, εὐρήσεις οὐ πολλοὺς πλουσιωτέρους σουτοῦ, ὥστε τῶν ὑπολοίπων ἀπάντων ἔσῃ πλουσιώτερος· εὐδηλον δὲ, ὡς καὶ τῶν δούλων αὐτῶν, καὶ προσέτι καὶ γυναικῶν τοσοῦτων. εἵπερ οὖν ἡμῖν οἱ πολῖται πρὸς τοὺς τετρακισμυρίους εἰσὶν, ὁμοῦ εἰς προσθήκην αὐτῶν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς δούλους, εὐρήσεις σεαυτὸν δυοκαίδεκα μυριάδων ἀνθρώπων οὐκ ἀρνούμενον εἶναι πλουσιώτερον, ἀλλὰ καὶ τούτους βουλόμενον ὑπερβαλέσθαι, καὶ

cere, an a me nomen ipsius audire desideras? jamne illud quoque tibi fieri vis? Unam omnium animi dolorum causam intellige, quam Graeci nunc quidem inexplebilem cupiditatem, nunc vero avidam habendi libidinem appellant, insatiabilitatem quidem ab eo, quod inexplebiles habeat cupiditates. Quippe praesentibus non contenti, quae absunt, desiderant insatiabiles. Nam si duplum consequantur, triplum parare contendunt; si triplum habeant, quadruplum appetunt. Atque hoc modo ad ditiores, non inferiores respiciunt; illos vincere moliuntur, illis habere plura concupiscunt. Tu igitur, inquibam, si universos nostros cives sic inspicias, paucos te ipso locupletiores reperies; eris autem facile reliquis omnibus opulentior; item servis, ut constat, et tot praeterea mulieribus. Si itaque nobis circiter quadraginta millia civium adsint, appositis simul eorum uxoribus et famulis, laudabis infitias, te duodecim hominum myriadibus ditiores esse, sed hos velle praecedere, et eximium inter opulen-

Ed. Chart. VI. [534.]

Ed. Bas. I. (359.)

πάμπλουτον ἐν πλούτῳ γενέσθαι σε σπεύδοντα, καίτοι πολίτην ἄμεινον ἐν αὐταρκείᾳ πρῶτον ὑπάρχειν, ὅπερ ἐστὶν ἐπί σοι. τὸ δ' ἐν πλούτῳ πρωτεύειν οὐκ ἀρετῆς, ἀλλὰ τύχης ἔργον, ἥτις καὶ δούλους καὶ ἀπελευθέρους ἐργάζεται ἡμῶν τῶν ὀνομαζομένων εὐγενῶν πλουσιωτέρους. ἀλλὰ σύ γε, κἂν σχῆς, ὥς εὐχῇ, πλεῖον τῶν πολιτῶν ἀπάντων, οὐκ ἀρκεσθήσῃ, περισκέψῃ δ' αὐτίκα, μή τις ἐν ἄλλῃ πόλει πλουσιώτερος. εἴτ', ἂν ὑπηρετοῦσάν σοι σχῆς καὶ πρὸς τούτοις τὴν τύχην, ἐπὶ τᾶλλα μεταβὰς ἔθνη καὶ τῶν ἐν ἐκείνοις πλουσίων ἐθελήσεις γενέσθαι πλουσιώτερος. ὥστ' οὐ πάντων πλουσιώτερος, ἀλλ' αἰὲν πένης ἔσῃ διὰ τὰς ἀορίστους ἐπιθυμίας. εἰ δέ γε τῇ χρεΐᾳ τῶν κτημάτων ἐμέτρεις σεαυτοῦ τὸ σύμμετρον, ἐκ τῶν πλουσίων ἂν ἤδη σαυτὸν ἡριθμήκεις, ἢ πάντως γε τῶν εὐπόρων. ἐγὼ γοῦν ἑμαυτὸν ἐκ τούτων ἀριθμῶ, καίτοι γε ἐλάττω σοῦ κεκτημένος. εἰ δ' οὖν οὕτω πείσῃς σαυτὸν, οὐκέτι ἀνιώσει σε τῶν ἀπολλυμένων οὐδέν, ἔσῃ τε μακάριος, ὅσον ἐπὶ τῷ μὴ λυπεῖσθαι διὰ χρήματα. τὴν δ' αὐτὴν ταύτην ἀπληστίαν

tos spectari, quamquam longe melior civis sit forte sua contentus, qualis tu esse potes; siquidem divitiis excellere non virtutis, sed fortunae munus est, quae et servos et illiberales nobis, qui ingenui vocamur, locupletiores efficit. Atqui tu, amplius licet universis civibus possideas, ut precaris, haud tamen contentus vives, quin magis dispicies statim, num quis in civitate alia sit ditior. Ubi si fortunam, quae suppeditare satis valeat, nactus videare, ad alias transibis gentes, ibique primas inter divites obtinere voles; quapropter non ditior omnibus, sed ob infinitas cupiditates pauper eris perpetuo. Quod si rerum usu mediocritatem tuam metiaris, divitum numero, aut eorum, qui vehementer rebus abundant, jure optimo te ascripseris. Ego utique, tenuioris etsi fortunae, quam tu, inter eos me numero. Si igitur ita habeas persuasum, nullius rei dispendium animo molestum aut grave senties, degesque beatus, quantum divitiarum securo conceditur. Caeterum si eandem honoris ambiendi in-

Ed. Chart. VI. [5 4. 535.]

Ed. Bas. I. (359.)

ἂν ἐξέλῃς τοῦ τιμᾶσθαι βούλεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτ' ἄλυπος ἔσῃ. εἰ δ' οὐ μόνον ἀρκεῖ τιμᾶσθαι πρὸς τῶν συνήθων, ἀλλὰ καὶ πάντας ἐθέλεις τοὺς κατὰ τὴν πόλιν ἐπαινεῖν σε, οἳ τε μὴ γινώσκουσί σε τὴν ἀρχὴν, ἴσως οὖν βουλήσῃ πρότερον ἀπ' αὐτῶν γνωσθῆναι, δεύτερον δὲ τιμᾶσθαι. τοῦτο δὲ τὸ μὲν γνωσθῆναι πᾶσιν ἐθέλεις ἀπλήστου φιλοδοξίας ἔργον ἐστίν, τὸ δὲ τιμᾶσθαι ματαίας φιλοτιμίας. ἀναγκαῖον οὖν ἔστι σοι, καθάπερ ἐπὶ χρημάτων κτήσει νῦν ἀγρυπνίας, οὕτως, ἔάν [535] εἰς φιλοδοξίαν ἢ φιλοτιμίαν ἐκτείνῃς τὴν ἐπιθυμίαν, ἀνιαθήσεσθαι μειζόνως ἐπὶ τοῖς μὴ γινώσκουσί τε καὶ τιμῶσι πολλοῖς οὖσιν. εἴπερ οὖν εὕρομεν, καὶ ἀσκήσομεν ἐπ' αὐτῶν διὰ παντὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ἄλυποι γενησόμεθα. πῶς οὖν ἀσκήσομεν; ἔάν γνῶμεν, πότερον ὀρθῶς εἴρηται, πᾶθος εἶναι ψυχῆς μοχθηρότατον ἀπληστίαν. κρηπὶς γάρ τις αὕτη φιλοχρηματίας ἐστὶ, καὶ φιλοδοξίας, καὶ φιλοτιμίας, καὶ φιλαρχίας, καὶ φιλονεικίας. πρῶτον μὲν οὖν αἰεὶ πρόχειρον ἔχειν δεῖ τὸ περὶ τῆς αὐταρ-

satietatem eximas, et hic a cura liber vives. At si a familiaribus honorari tibi non satis fuerit, nisi omnes, qui in urbe degunt, tum ii, qui nondum te cognoverint, colaudent, forsan ab illis prius cognosci, dein honore affici voles. Hoc autem ipsum, velle cognosci, ab omnibus, infatiabilis gloriae cupiditatis opus est, velle vero honorari vanae stultaeque ambitionis. Opus itaque tibi erit nunc quoque, ut in divitiarum possessione vigilantia, sic, si ad gloriae studium et ambitionem desiderium tuum extendas, exeruciari magis ob illos, qui, multi quum sint, nec te cognoscant, nec honorent. Quod ubi intellexerimus, semperque nos in eo exerceamus, tristitia carebimus. Qua vero ratione exercebimus, nisi intelligamus, rectene dictum sit, inexplebilem cupiditatem affectum animi esse pestilentissimum, quippe quae fundamentum quoddam est avaritiae, gloriae studii, ambitionis, regnandi cupiditatis et contentionis? Primum itaque in promptu semper habere oportet dogma de frugalitate, qua quis suis conten-

Ed. Chart. VI. [535.]

Ed. Bas. I. (359.)

κειάς δόγμα, συνημμένον δηλονότι τῷ περὶ τῆς ἀπληστίας. ὁ γὰρ μισήσας τὴν ἀπληστίαν ἐφίλησε τὴν αὐτάρκειαν. εἶπερ οὖν ἐν τούτῳ μόνῳ κεῖται τὸ ἄλυπον εἶναι, τοῦτο δὲ ἐφ' ἡμῖν, ἥδη πᾶν ἐφ' ἡμῖν ἀλύπους γενέσθαι, πρόχειρον μὲν ἔχουσι τὸ περὶ τῆς αὐταρκείας καὶ τὸ περὶ τῆς ἀπληστίας δόγμα, τὴν δ' ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἔργων ἄσκησιν ἐκάστης ἡμέρας ποιουμένην ἐπὶ τοῖσδε τοῖς δόγμασιν, ὅπερ ἐκ τῆς πρώτης παιδείας ἐτέροις ὑπῆρξε, τοῦτο τοῖς ἀτυχήσασιν ἐκείνοις ὕστερόν ποθ' ὑπάρξει δι' ἧς εἶπον ὁδοῦ. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐθελήσῃ ἀλύπως εἶναι παρ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον; ἢ τίς οὐκ ἂν τοῦτον προέλκοιτο τοῦ πλούτου κινήτου τε καὶ μιάροῦ μᾶλλον;

Κεφ. ι'. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ διηλθον ἐκείνῳ τε καὶ ἄλλοις ὕστερον πολλοῖς, καὶ πάντας ἐπεισα τό γε παραυτίκα· τὴν δὲ ἐκ τῶν ὑστέρων ὠφέλειαν ὀλιγίστους εἶδον ὕστερον ἔχοντας. τηλικαῦτα γὰρ ἥδη τὰ πάθῃ τῆς ψυχῆς ἠϋξήκασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὥς ἀνίατα ὑπάρχειν. εἰ δέ τις ἔτι μετρίοις δουλεύει πάθεσιν,

tus est, conjunctum scilicet ei, quod de inexplebili cupiditate dicitur. Nam quicumque inexplebilem cupiditatem oderit, frugalitatem amabit. Quare si in hoc solo positum est ipsum dolore carere, id autem in nobis sit, jam licet citra dolorem vivere, dum in promptu quidem habemus dogma, quomodo quis suis contentus sit, et de insatiabili cupiditate: particularium vero operum exercitationem, quae singulis sit diebus in his dogmatibus, quod ex prima institutione aliis advenit, illis, qui hoc non consequuti sunt, hac qua dixi via post aliquando continget. Quis namque dolore per aetatem suam vacare nolit? Aut quis hoc non divitiis perituris scelestisque praeposuerit?

Cap. X. Haec igitur aliaque multa illi, tum aliis postea plurimis recensui, atque omnibus statim persuasum est; at paucissimos post illa utilitatem ex posterioribus reportasse vidimus. Usque adeo enim plerique illorum jam affectus accreverant, ut curationem effugerent. At si quis mediocribus adhuc inservit

Ed. Chart. VI. [535.]

Ed. Bas. I. (359.)

γινῶναι τ' ἂν οὕτω δύναται τε τῶν πρώτων εἰρημένων, ἐπιστήσας ἑαυτῷ, καθάπερ ἔμπροσθεν εἶπον, ἐπόπτην τινὰ καὶ παιδαγωγόν, ὅστις ἐκάστοτε τὰ μὲν ἀναμνησκῶν αὐτόν, τὰ δ' ἐπιπλήττων, τὰ δὲ προτρέπων τε καὶ παρορμῶν ἔχεσθαι τῶν κρείττωνων, ἑαυτόν τε παράδειγμα παρέχων ὧν λέγει καὶ προτρέπει, δυνήσεται κατασκευάσαι λόγῳ ἑλευθέραν τε καὶ καλὴν τὴν ψυχὴν. αἰσχρὸν γὰρ τὴν μὲν κατὰ νόμους ἀνθρωπίνους ἑλευθερίαν ἀντὶ πολλῶν πεποιῆσθαι, τὴν δ' ὄντως καὶ φύσει μὴ σπουδάζειν, ἀλλ' αἰσχροῖς καὶ ἀσελγέσι καὶ τυραννικαῖς δεσποίναις δουλεύειν, φιλοχορηματίαις τε καὶ σμικρολογίαις καὶ φιλαρχίαις καὶ φιλοδοξίαις καὶ φιλοτιμίαις. καίτοι τούτων ἀπασῶν οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι φάναι μητέρα πλεονεξίαν. τίς οὖν ἔχων ταύτην ἐν τῇ ψυχῇ δύναται καλὸς καὶ ἀγαθὸς γενέσθαι; τίς δ' οὐκ ἂν εἴη θανάτων ἄξιός μιν, εἰ μὴ μισήσῃς τὸ τοιοῦτον αἶσχος τοῦτο; πολὺ δὲ μᾶλλον μισητέον ἐστὶ καὶ φευκτέον αὐτὸ σωθῆναι βουλομένοις νέοις, ὥς, ἐὰν φθῶσιν ἐκτραφέντες ἀπλήστοις χρημάτων ἐπιθυμεῖν, δυνατόν

affectibus, in hunc modum illorum quippiam, quae prius narraui, possit cognoscere, adhibito sibi, ut dictum est, inspectore et magistro, qui alia frequenter in memoriam reducat, alia corripiat, partim iterum admoneat, ac ad meliora proficisci instiget, seipsum praebeat exemplum illorum, quae dicit monetque, poterit animum liberalem probumque verbis parare. Turpe namque, libertatem, quae in legibus consistit humanis, maximi esse existimatum, illam autem, quae vera et naturalis, non affectare, sed obsequiis potius, lascivis et tyrannicis servire dominis, nempe avaritiae, sordibus, ambitioni, laudis atque honoris cupiditatibus, quarum sane omnium matrem appellare avidam habendi plura cupiditatem non dubitaverim. Quis ergo in animo hanc fovens bonus probusque fieri potest? Quis non mille mortibus dignus, nisi talem istam oderit turpitudinem? At omnium maxime iuvenibus habenda est odio, qui salutem desiderant, qui si post educationem protinus immodice divitias audeant appe-

Ed. Chart. VI. [535. 536.]

Ed. Bas. I. (359.)

οὐκ ἔτ' αὐτοῖς μετὰ τεσσαρακοστὸν ἔτος ὠφελήθηται. τίθει δ', εἰ βούλει, πεντηκοστὸν, ἵνα μή τις ἡμᾶς ἀπανθρώπους φῇ, καθάπερ ἤκουσά τινος λέγοντος ἤτονας μὲν ἀνθρώπους καὶ λιχνείας, καὶ ἀφροδισίων, καὶ δόξης, καὶ τιμῆς οὐκ ὀλίγους, ἑαυτὸν δὲ πλούσιον ἐνὸς ἡττώμενον, διότι μηδενὸς ἐτύγγανεν ὧν ἐφίετο. καὶ γὰρ δὴ ἐπειδὴ καὶ οὗτος πολλοῦ χρόνου καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἑώρα παιδρὸν ἐμὲ, αὐτοῦ κακοπραγοῦντος, ἐδεῖτο διδάσκειν ὅπως ἂν αὐτὸς μὴ ἀνιῶτο. [536] φάντος δέ μου οἱ πλεόνων ἐτῶν δεῖσθαι πρὸς ἐπανόρθωσιν ὧν ἠΐξῃσε μέχρι δεῦρο παθῶν, ἀνακραγὼν εἶπεν· Οὐδὲν ἀπανθρωπότερον σοῦ· ὥσπερ ἐμοῦ σπουδάζειν δυνηθέντος μὲν ἂν, εἰ ἐβουλήθη, ἄλυπον αὐτὸν ἐργάσασθαι τάχιστα, φθονήσαντος δέ τινος εὐεργεσίαν. καίτοι μόνω τούτῳ τῶν μαθημάτων οὐδεὶς τῶν πέλας δύναται φθονῆσαι. συμφέρει γὰρ ἡμῖν ἅπαντας ἀνθρώπους, οἷς συνδιατρίβομεν, ἔξω τῶν ψυχικῶν παθῶν εἶναι, μήτε φιλοδοξίαν, μήτ' ἄλλο τι τοιοῦτο τὴν ψυχὴν λελωβημένους. ὅσῳ γὰρ ἂν ὥσι βελτίους οἶδε, τοσούτῳ καὶ

tere, impossibile erit ipsis post annum quadragesimum se ipsos recuperare. Sed pone, si ita vis, quinquagesimum, ne quis inhumanitatis me arguat; quemadmodum quendam audiavi dicentem, homines crapulis, voluptatibus venereis, gloria et honoribus non paucos superari, se vero divitem uno tantum vinci, eo quod, quae peteret, necdum acceperit. Nam is quum satis diu me singulis diebus hilarem videret, ipso male affecto, precabatur, ut docerem, quomodo nullam animi aegritudinem pateretur. Sed ubi dicerem rursus, annis pluribus ei opus esse ad affectuum curationem, in quibus accreverit hactenus, vociferans dixit: Nihil te inhumanius. Quasi vero potuissem, si ita libitum fuisset, indolentem reddere celerrime, sed beneficium ei invidissem, licet soli huic disciplinae nemo alius invidere possit. Porro e re nostra est, omnes, quibuscum consuetudinem habemus, ab animi affectibus immunes esse, nec honoris cupiditate nec alio ejusmodi vitio laborare. Quo namque meliores hi extiterint, hoc utilio-

Ed. Chart. VI. [536.]

Ed. Bas. I. (359. 360.)

ἡμῖν ὠφελιμώτεροι φίλοι γενήσονται. πάλιν οὖν ἐπὶ τὸν ἀληθῆ ἄνδρα γενέσθαι βουλόμενον ἐπανελθὼν ὑποθήσεται τῇ κοινῇ ὁδὸν εἰς ἅπαντα (360) τὰ κατὰ τὴν ψυχὴν ἡμῶν καλά. χορὴ γὰρ αὐτὸν τὸν ἐπιστάτην ἐπιστῆσαι τό γε καταρχὰς ἐφ' ἐκάστῳ τῶν πρασσομένων, ὃς ἀναμνήσει τὸ παρορώμενον. ἔστι γὰρ ἐνίοτε δυσδιόριστον ἐν ταῖς πράξεσι τὸ κατὰ σμικρολογίαν πραττόμενον τοῦ κατ' οἰκονομίαν, ὥστ' ἀδύνατόν ἐστι νῦν ὀρίσαι τοῦτο τὸ πρῶτον ἀρχομένῳ τὸ τῆς φιλοχρηματίας ἐκκόπτειν πάθος. ὥσπερ δ' ἐν τούτῳ ἡ ἀρετὴ γειτνιά τῇ κακίᾳ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς φιλοτιμίας ἐκκοπτομένης. ἀναίσχυντον γὰρ κατὰ τὰς καλὰς πεφυκυίας ψυχὰς, ἐτέρους μὲν εἶναι τοὺς ὀψομένους τὰ τῶν σωθῆναι δυναμένων νέων ἁμαρτήματα, πρεσβύτας μὲν τὴν ἡλικίαν, ἐν ὅλῳ δὲ τῷ βίῳ πείραν ἱκανὴν δεδοκότας ἐλευθέρως γνώμης· οἷς ἐπιτιμῶσιν οὐκ ἀντιτείνειν, οὐδ' ἀπεχθάνεσθαι προσήκει, ἀλλὰ χάριν εἰδέναι, καὶ παρακαλεῖν αἰεὶ λέγειν τὰληθῆ, καὶ γνόντας αὐτὸ πει-

res nobis amicos experiemur. Rursus jam ad eum, qui apud virum omnino veracem cupiat versari, reversus, communem ad omnes animi virtutes viam subjuncturus sum. Principio enim praesidi statuendum venit, ut in singulis actionibus id, quod alterum latuerit, in mentem reducat. Siquidem indicatu interim ex functionibus est difficile, quid sordities a frugalitate dissentiat. Unde nullo pacto, qui primum incipit pecuniae cupiditatis affectum edomare, definire hoc potest. Quemadmodum enim hic virtus vicina est malitiae, sic ambitione excisa in benenatis animis modestia nascitur. Caeterum juvenum, in quibus salutis aliqua spes effulgeat, vitia senes, sed qui in tota vita ingenuae indolis specimen abunde satis exhibuerunt, inspicere decet, increpantibus autem non obstrepere, nec odium erga illos ostendere, verum gratiam agere; caeterum adhortari semper oportet, ut verum praedicent. Quo cognito, conaberis ex tot affectibus, si

Ed. Chart. VI. [536.]

Ed. Bas. I. (360.)

ρᾶσθαι, καὶ μὴ κατὰ μεγάλα μόρια, κατὰ σμικρὰ γούν
 ἀποκόπτειν τι τοῦ μεγέθους τῶν παθῶν, εἰ καὶ χαλεπὸν
 ἐν ἀρχῇ τοῦτο, καὶ μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας φαίνοιτο
 γιγνόμενον, ἐννοοῦντας οὐχ ὁμοίως χαλεπὸν ἔσεσθαι τοῦ
 χρόνου προϊόντος. ὅσον γὰρ ἂν αὕξηται ἡμῶν τὸ λογιστι-
 κὸν ἐν ταῖς τοιαύταις ἀσκήσεσι, καθάπερ ἡττᾶται καὶ
 μειοῦται τὰ πάθη, τοσοῦτον ῥᾶον ὕστερον ἢ παντελῆς
 ὑποταγῇ. ὅπου γὰρ ἔτι μεγίστων ὄντων ἐκράτησεν ὁ λο-
 γισμὸς ἀγύμναστος ὢν, εὐδὴλον ὥς μᾶλλον κρατήσῃ, διτ-
 τῆς ὑπεροχῆς ἐν τῷ χρόνῳ προγενομένης αὐτῷ. καὶ γὰρ
 αὐτὸς ἐξ ὧν ἐγυμνάσατο πολὺ γενναιότερος ἔσται, καὶ κεί-
 νοις διατελέσει σμικροτέροις γιγνομένοις. ἥρκει δὲ καὶ θά-
 τερον αὐτῶν μόνον εἰς τὴν τοῦ μέλλοντος ἐλπίδα. διόπερ
 ἐν ἀρχῇ τῆς ἀσκήσεως οὐ προσῆκεν ἀθυμεῖν, ὀλίγην ἐπί-
 δοσιν ἑαυτῷ γιγνομένην αἰσθανόμενον ἐν τῇ τῶν παθῶν
 ἰάσει. μέγала γὰρ ἔσται τοῦ χρόνου προϊόντος, ἐὰν μόνον
 ὑπομένη τις ἀκούειν ὧν ἀμαρτάνει, τὴν ἀληθινὴν φιλίαν
 ἑαυτὸν φιλήσας καὶ βουληθεὶς γενέσθαι καλὸς καὶ αγαθός,

non multum, certe pauxillum evellere, quanquam initio
 factu difficile et multo labore fieri videatur. At cogita-
 bimus haud ita procedente tempore futurum. Quo enim
 ratio nostra magis in huiusmodi exercitiis aucta fuerit,
 quibus coercentur minuunturque affectus, hoc minori ne-
 gotio perfecta animi continget subiectio. Quippe ubi
 rationis particeps anima nondum exercitata maximis
 etiam affectibus imperaverit, magis id duplici tempo-
 ri spatio, incremento accepto, facturam esse liquet. Et-
 enim quibus exercitata est, multo generosior evadet, et
 animi motibus proderit imminuendis. Atqui alterutrum
 in futuri boni spem dumtaxat suffecerat. Proinde in ipso
 exercitii principio animum despondere non expedit, exi-
 guum licet incrementum virtutis in affectuum curatione
 advenire sentias. Magna enim haec paulo post futura
 sunt, modo sustineas audire, quae delinquas, tum vero
 temetipsum amore prosequaris, bonus ac probus esse cu-

Ed. Chart. VI. [536.]

Ed. Bas. I. (360.)

οὐ φαίνεσθαι μόνον. ἡ μὲν δὲ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς
γνώσις τε καὶ θεραπεία κατὰ τὴν εἰρημένην ὁδόν· περὶ
δὲ τῶν ἀμαρτημάτων ἐφεξῆς εἰρήσεται.

piens, non videri solum. Jam quidem animi affectuum
cognitio curatioque hac qua dixi via comparabitur.
Caeterum de erroribus deinceps sermo faturus est.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΔΙΑΓΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ
ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΚΑΣΤΟΥ
ΨΥΧῃ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Ed. Chart. VI. [537.]

Ed. Bas. I. (360.)

Κεφ. α'. Ἡ μὲν δὴ τῶν παθῶν ἐν ἐκάστου ψυχῇ
διάγνωσις τε καὶ θεραπεία κατὰ τὴν εἰρημένην ὁδὸν ἐν τῷ
πρὸ τούτου γράμματι λέλεκται, περὶ δὲ τῶν ἀμαρτημάτων
ἐφεξῆς ἂν εἴη ῥητέον. ἄρχομαι οὖν καὶ τὴν ἀρχὴν ἀρίστην,
ἣν ἅπαντες ὁμολογοῦσιν, εἰ καὶ μὴ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεί-
κνυται, τί ποτε λέγουσιν ἀμάρτημα, λόγῳ διελθὼν, ὅπως
ἡμῶν ἀμφιβολία μηδεμία κατὰ τὸν ἐξῆς λόγον ὑπολείποιο,

GALENI DE CVIVSQUE ANIMI PECCA-
TORVM DIGNOTIONE ATQVE MEDELA
LIBELLVS.

Cap. I. Equidem cujusque animi perturbationum
dignotio ac curatio secundum traditam superiori com-
mentario rationem enarrata est; at deinceps de peccatis
dicendum erit. Exordior itaque, ac nunc optimo exor-
dio, quod omnes concedunt, etsi non operibus demon-
strant, quid nimirum peccatum vocitent, oratione percur-
ram, ut nobis procedente oratione ambiguitas nulla relin-

δεικνύς, ὥς γε εἰώθασι χρῆσθαι τῇ φωνῇ ταύτῃ πάντες οἱ Ἕλληνες. ἐνίοτε μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν κατὰ κρίσιν οὐκ ὁρθῶς γιγνομένων, ὥς εἶναι τοῦ λογιστικοῦ μόνου τῆς ψυχῆς, ἐνίοτε δὲ κοινῇ, ὥς καὶ τῆς ἀλόγου δυνάμεως ἄπτεσθαι

* * * * *

τί συγκατάθεσις ἁμαρτήματος, συνωμολόγηται πᾶσι· τί δὲ καὶ ἀσθενῆς, οὐκ ἔτι· μεταξὺ γὰρ δοκεῖ τισιν ἄμεινον εἶναι τίθεσθαι τὴν ἀσθενῆ συγκατάθεσιν ἀρετῆς τε καὶ κακίας. ἀσθενῆ δὲ λέγουσι συγκατάθεσιν, ὅταν μηδέπω πεπεικότες ὦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, οὕτως ἀληθῆ τήνδε τινὰ δόξαν ὑπάρχειν, ὥστε πέντε δακτύλους ἔχειν, εἰ τύχοι, καθ' ἑκατέραν χεῖρα, καὶ τὰ δις δύο τέτταρα εἶναι. ἴσως μὲν ἐπὶ πρεσβύτου δι' ὅλου τοῦ βίου σχολάσαντος εὐρήσεις τῶν ἀληθῶν ἁμαρτημάτων, ἢ συγκαταθέσθαι τινὲ τῶν ἀπόδειξιν ἐπιστημονικὴν ἐχόντων ἀσθενῶς. ἐπιστήμη γοῦν ἐστὶ τοῦ γεωμετρικοῦ τοιαύτη περὶ τὰ δεδειγμένα διὰ τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, ὅποια τῶν μορίων ἐστὶ τοῦ τὰ δις δύο τέτταρα εἶναι. τὴν δ' αὐτὴν ἐπιστήμην ἔχει καὶ περὶ τῶν ἐφεξῆς τούτοις

quatur, doceboque, ut omnes Graeci hac uti voce consueverint. Interdum quidem de iis intelligitur, quae iudicio non recte fiunt, adeo ut sit solius rationalis animae facultatis; interdum vero communiter, ut cum bruta facultate jungatur. * * * * *

quidnam sit peccati consensus, omnibus in aperto est; quid vero imbecillus *consensus*, non item; siquidem nonnullis imbecillum hunc assensum inter virtutem vitiumque medium ponere satius esse visum est; imbecillum vero esse consensum praedicant, quum nobis ipsis nondum ita veram esse opinionem aliquam persuaferimus, ut exempli gratia, in utraque manu quinos habere digitos, aut bis duo quatuor esse. Forfan utique senem quempiam offenderis, qui in omni vita veris peccatis operam dederit, vel alicui scientificam demonstrationem habenti infirme assentiri. Scientia igitur geometrae de his, quae per Euclidis elementa demonstrata sunt, talis est, qualis partium est, bis due quatuor esse: eandem quoque scientiam et

Ed. Chart. VI. [537. 538.]

Ed. Bas. I. (360.)

διδασκομένων σφαιρικῶν θεωρημάτων, ὥσπερ γε καὶ τῶν κατ' αὐτὰ ἀναλυομένων πάντων τῶν κοινικῶν καὶ τῶν γνωμονικῶν. [538] εἰάν οὖν ἀμφιβάληται βραχὺ, καὶ μήν ἰδίαν ἑαυτοῖς ἔχη συγκατάθεσιν, ἣν κατάληψιν ὀνομάζουσιν τινες, ἁμάρτημα εἶναι τοῦτο συγχωρήσειεν ἂν τις, ὥς γεωμετρικοῦ δηλονότι τὰνθρώπου. τοῦ μέντοι κατὰ τὸν βίον ἁμαρτάνοντος ἐν τοῖς περὶ ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν γνώσεώς τε καὶ κτήσεως καὶ φυγῆς αἱ μοχθηραὶ δόξαι συνίστανται καὶ ψευδεῖς, συγκατάθεσις ἢ προπετής, ἢ ἀσθενής. ἐνταῦθα οὖν ἤδη κίνδυνος, ὥς σμικρὸν ἅμα ἁμάρτημα καὶ μέγιστον, εἰάν ψευδῶς συγκατατιθώμεθα τῇ τῶν ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν δόξῃ. κατὰ μὲν τοὺς Ἀκαδημαῖκούς τε καὶ Πυρρῶνείους, οὐ συγχωροῦντας ὧν ζητοῦμεν ἀπόδειξιν ἐπισημονικὴν ἔχειν ἡμᾶς, ἅπασαι συγκαταθέσεις ἐξ ἀνάγκης μὲν εἰσι προπετεῖς, ἐνδέχεται δὲ αὐτὴν εἶναι καὶ ψευδῆ. καὶ τῶν ἀποφνηαμένων φιλοσόφων ὑπὲρ ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν ἀλλήλαις μαχομένας δόξας οὐκ ἔχωρεῖ, φασίν, ἀπά-

deinceps traditorum de sphaera praeceptorum habet, quemadmodum et omnium secundum haec resolutorum de turbinatis figuris atque gnomonicis. Quamobrem, si parum quis ambigat, neque proprium ipsis consensum praebeat, quem comprehensionem nonnulli appellant, hoc esse peccatum, ut hominis videlicet geometrae, quispiam jure concefferit. At ejus, qui in vita peccet bonis malisque cognoscendis, possidendis, aut evitandis, improbae opinionēs falsaeque consistunt, assensus videlicet aut proclivis, aut imbecillus. Hic jam igitur periculum impendet, ne parvum simul et maximum peccatum committatur, si falsae de bonis ac malis opinioni assentiamur. Secundum Academicos plane ac Pyrrhoneos eorum, quae a nobis inquiruntur, scientificam demonstrationem haberi negantes, omnes qui nunc habentur *de re aliqua* consensus, necessario sunt temerarii, quin etiam et falli esse possunt. Ajunt praeterea, philosophorum latas de bonis malisque inter se pugnantes sententias veras esse non

Ed. Chart. VI. [538.]

Ed. Bas. I. (360.)

σας ἀληθεῖς εἶναι, δύνασθαι γε μὴν ἴσως εἶναι ψευδεῖς ἀπάσας, ὡς μήτε ἡδονὴν τὸ ἀγαθὸν εἶναι, μήτε ἀοχλησίαν, μήτ' ἀρετὴν, ἢ τὴν κατ' αὐτὴν ἐνέργειαν, ἢ ὅλως ὅτιοῦν ἄλλο τῶν εἰρημέων τοῖς φιλοσόφοις. πρῶτον οὖν ἐπισκέψασθαι δεῖ τὸν ἀναμάρτητον εἶναι βουλόμενον, εἰ ἔστιν ἀποδειξις ἀδήλου πράγματος, ὅταν εὕρῃ, ζητῆσαι, μὴ κατὰ τὸ πάρεργον αὐτῶν μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ χρόνῳ συχνῶ μετὰ τῶν ἀληθεσιτάτων ἀνδρῶν, καὶ φύσιν συνετῶν, καὶ γεγυμνασμένων ἐν θεωρίαις λογικαῖς, ὅποια τίς ἔστιν ἡ ἀποδεικτικὴ μέθοδος, εἰδ', ὅταν πεισθῇ τις αὐτὴν εὕρηκέναι, μετὰ τοῦτο χρόνῳ πολλῷ πάλιν ἀσκηθῆναι, πρὶν ἐπὶ τὴν τῶν μεγίστων ἵέναι ζήτησιν, ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸν (ὅπερ δὴ καὶ τέλος ὀνομάζουσι τοῦ βίου) κτηθὲν εὐδαίμονας ἡμᾶς, ἢ μακαρίους, ἢ ὅπως ἂν ἄλλως ὀνομάζειν ἐθέλῃ τις, ἐργάζεται.

Κεφ. β'. Ἄρ' οὖν, ὃ πρὸς Θεῶν, οἱ χωρὶς τοῦ πεῖσαι πρότερον ἑαυτοῦς, ὅτι τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδον ἴσασιν,

posse, posse tamen fortassis esse falsas omnes, ut neque voluptas bonum sit, neque perturbationum vacuitas, neque virtus, neque ab ipsa procedens actio, neque aliud omnino quicquam eorum, quae a philosophis enumerata sunt. In primis itaque eum, qui a peccatis mundus esse cupiat, rei illius ignotae, quam invenire satagit, demonstratio sit nec ne, considerare oportet, idque non obiter modo, sed longo etiam tempore inter veracissimos homines versantem, qui naturali quadam prudentia praediti sunt, atque in rationalibus disciplinis exercitati, qualis est demonstrativa methodus, speculari conveniet. Deinde quum quis ipsam se invenisse sibi persuaferit, postea longo temporis intervallo iterum sese exercere debet, antequam ad maximarum rerum inquisitionem accedat; aut propter bonum (quod sano et vitae finem nuncupant) comparatum felices nos, aut beatos, aut quod quis aliter nominare velit, efficiat.

Cap. II. Nonne igitur, per deos, illi, qui prius, quam demonstrativam methodum sese invenisse credant,

Ed. Chart. VI. [538.]

Ed. Bas. I. (360. 361.)

ἐπιχειροῦντες εὐρέσει μεγίστων πραγμάτων, οὐ φανερώς εἰσι προπετεῖς; ἔμοι μὲν καὶ πάννυ δοκοῦσι· παραπλήσιον γάρ τι ποιοῦσι τοῖς πρὸ τοῦ πείσαι σφᾶς αὐτοὺς ἱκανῶς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν γεγυμνάσθαι τελείωσιν τολμῶσιν ἀποφαίνεσθαι τι περὶ λογιστικῶν ἢ ἀριθμητικῶν θεωρημάτων. ὥσπερ οὖν τούτους ἀναγκαῖόν ἐστι σφάλλεσθαι πολλαχόθι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅσοι πρὸ τοῦ γυμνάσασθαι κατὰ τὴν (361) ἀποδεικτικὴν μέθοδον ἐπιχειροῦσιν ἀποδεικνύειν, ἀδύνατον αὐτοῖς μὴ σφαλθῆναι. ὅτι μὲν γὰρ ἔνιοι τῶν ψευδολόγων πείθουσί τινας, εὐδὴλον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν αἰρέσεων. ὅτι δὲ οὐκ ἂν ἔπειθον, ὥς ἀληθῶς, εἰ μὴ τις ἦν αὐτοῖς ὁμοιότης, οὐδὲ ταῦτα δῆλον· ὥς οὐ σμικρὰν γε χορὴ νομίζειν εἶναι τὴν ὁμοιότητα, ῥᾶστα γὰρ ἂν ἐφωράθη τις, οὐ τῷ χρόνῳ βασανιζομένη πρὸς ἀνδρῶν ἀξιολόγων τε καὶ πολλῶν. ὅπερ οὖν Ἱπποκράτης ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἰατρικὴν πραγμάτων εἶπε, τοῦτο φαίνεται κατὰ φιλοσοφίαν ὑπάρχειν. Ἱπποκράτης δ' εἶπεν, τὰς ὁμοιότητας πλάνας καὶ ἀπορίας

ad maximarum rerum indagationem transeunt, evidenter temerarii sunt? mihi equidem maxime huiusmodi esse videntur; isti enim idem faciunt atque illi, qui, antequam satis se in numerorum scientia exercuisse sibi persuaserint, aliquid de supputatoriis praeceptis atque arithmeti-
cicis enunciare audent. Igitur, ut hos plerumque falli necesse est, ita et quicumque prius aliqua demonstrare conantur, quam in demonstrativa methodo versati sint, quin errores committant, fieri nequit. Etenim quod nonnulli ex his, qui falsa edocent, quibusdam persuadeant, sectarum multitudo testatur; quod vero neque illis haec, nisi aliqua similitudo intercederet, persuadere potuissent, cuique palam est; neque parvam hanc esse similitudinem profecto existimare convenit, nam alioqui facillime deprehenderetur, neque longo temporis decursu nedum a clarissimis viris, sed etiam a vulgaribus examinaretur. Quod itaque in re medica Hippocrates usu venire aiebat, illud et in philosophia accidere videtur. Dicebat autem Hippocrates, similitudines bonis etiam medicis errores

Ed. Chart. VI. [538. 539.]

Ed. Bas. I. (561.)

ἐργάζεσθαι καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἰατροῖς, ὡς οὐ μόνον τῶν ἐπιτυχόντων ἰατρῶν ἐν ταῖς ὁμοιότησι σφαλλομένων, ἀλλὰ καὶ [539] τῶν ἀρίστων. ὥστ' οὐκ ἀπεικός ἐστι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς φιλοσόφοις ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν ἀπορίας τε καὶ πλάνης γίνεσθαι. περὶ τὰς ὁμοιότητας τῶν διδύμων οἱ συνήθεις μὲν ἐτοιμῶς διαγιγνώσκουσιν, οἱ δ' ἀίθεις οὐ δύνανται, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὐδὲ τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμοιότητας, ὅσοι μὴ πάνυ τρίβωνες λόγων ὑπάρχουσι, μηδ' ἐκάστης ἡμέρας, ὥσπερ οἱ τῶν διδύμων ἀδελφῶν ὁμοδίαίτοί τε καὶ ἡθάδες, ἱκανοὶ διαγιγνώσκειν εἰσὶν. ἐν μὲν δὴ πρῶτον τοῦθ' ἀμάρτημά ἐστι μέγιστον τῶν προπετῶς ἀποφνηαμένων τι περὶ τῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν ἐκ φιλαυτίας, ἢ δοξοσοφίας, ἢ ἀλαζονείας, ἢ φιλοτιμίας φυόμενον· ἐνίοις μὲν γὰρ ἀναπεπεικότας ἑαυτοὺς, ὡς ὀρθῶς δοξάζουσιν, ἐνίοις δὲ τιμῆς ἕνεκεν ἢ προσχηματισμοῦ τοὺς πέλας μὲν ἀναπείθοντας, αὐτοὺς δ' ὑπόπιως ἔχοντας ὑπὲρ ὧν λέγουσιν. ἀμαρτάνουσιν ἑκάτεροι δηλονότι, γινώσκοντες μὲν οἱ δεῦτεροι, καὶ εἴη ἂν αὐτῶν ἐμπαθεῖς

difficultatesque parere, utpote non vulgaribus dumtaxat medicis, verum etiam nobilissimis ob similitudines in errorem labentibus. Quare neque alienum est, in philosophia etiam optimis philosophis dubitationes erroresque ex similitudinibus suboriri; gemellorum similitudines, quos, qui cum ipsis versari consueverunt, facile dignoscunt, non assueti minime id queunt. Eadem ratione et illae quae in rationibus sunt similitudines eos, qui sese non diu neque quotidie in struendis rationibus exercuerunt; quemadmodum et gemellorum fratrum similitudines, qui cum iis vivunt et consuetudinem habent, possunt dignoscere. Hoc utique unum primum est eorum peccatum maximum, qui aliquid de humanae vitae bonis malisque temere pronunciant, natum ex amore sui, aut apparentis sapientiae, aut jactantiae, aut ambitionis causa; siquidem nonnulli recte sese opinari sibi persuaferunt, nonnulli honoris aut simulationis causa ea proximis probare conantur, de quibus ipsi dubitant; peccant sane utrique, secundi scientes ac volentes, quorum vitium ex per-

Ed. Chart. VI. [539.]

Ed. Bas. I. (361.)

τὸ κακόν· ἀγνοοῦντες δὲ οἱ πρότεροι, καὶ εἴη ἂν αὐ καὶ
τούτων τὸ σφάλμα κατὰ τὸ καλούμενον ἰδίως ἀμάρτημα.
καλῶς οὖν ποιήσουσιν οὗτοι τῶν Αἰσώπου πηρῶν ἀναμνη-
σθέντες, ἐπιτρέψαντές τε εἶναι τὰς ἑαυτῶν δόξας ἑτέροις,
οὐ μὰ Δία τοιούτοις, οἷοί περ αὐτοὶ τυγχάνουσιν ὄντες, οὐ
μόνον ἀγύμναστοι μεθόδων ἀποδεικτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἄλλων μαθημάτων, ἐν οἷς ἡ ψυχὴ θήγεται, γεωμετρίας,
ἀριθμητικῆς, λογιστικῆς, ἀρχιτεκτονίας, ἀστρονομίας. ἔνιοι
δ' αὐτῶν οὐδὲ ῥήτορος, οὐδὲ, τὸ προχειρότατον δὴ τοῦτο,
γραμματικοῦ διδασκαλίας τυχόντες, ἀλλ' οὕτως ἀγύμναστοι
περὶ λόγους ὄντες, ὥς μὴ παρακολουθεῖν τοῖς ἀκούουσιν
ὑφ' ἡμῶν λεγομένοις. ἄπερ ἐγὼ κατανοήσας, ὅταν τινὰ λό-
γον εἶπω, ἀξιῶ παρ' αὐτῶν ἀκοῦσαι, ῥηθέντα· φαίνον-
ται γὰρ ὄντως, καθάπερ οἱ ὄνοι τῆς λύρας, οὕτω καὶ
αὐτοὶ μὴδ' ὅλως οἷς εἶπον ἠκολουθηκότες, ἀλλ' ὅμως καὶ
αὐτοὶ θράσους ἢ τόλμης εἰς τοσοῦτον ἤκουσιν, ὥς μήτε
καταγελάμενοι πρὸς τῶν τὰ γράμματα μεμαθηκότων ἐπὶ

turbatione animi proficiscitur; primi vero nescientes, ipso-
rumque error peccatum proprie dici merebitur. Recte
igitur isti fecerint, si Aesopi manticarum meminerint, suaf-
que ipsorum opiniones aliis examinandas concesserint, haud
per Jovem talibus, quales ipsi sunt, non solum in demon-
strativa methodo minime versati, sed etiam aliarum disci-
plinarum imperiti, quibus imbutus animus acuitur ac
excitatur, utpote geometria, arithmetica, supputatoria,
aedificatoria et astronomia. Ex his porro nonnulli ne-
que rhetoris, neque, id quod maxime praesto est, gram-
matici doctrina eruditi, sed adeo in sermonibus inexerci-
tati sunt, ut neque ea, quae a me dicantur, audientes in-
telligentia assequi valeant. Quae profecto ego animadver-
tens, quum aliquem sermonem feci ipsis, ut dicta mea
repetant, jubeo; tunc enim revera, quemadmodum alini
lyram, ita et isti ea, quae a me dicta sunt, neutiquam
percepisse deprehenduntur; nihilominus tamen in tantum
audaciae vel temeritatis devenerunt, ut ab iis, qui prima
elementa didicerint, eo ludibrio habiti, quod quae au-

Ed. Chart. VI. [559.]

Ed. Bas. I. (361.)

τῷ μὴ δύνασθαι διελθεῖν ἃ ἤκουσα, αἰδεῖσθαι νομίζειν δὲ τὴν ἀλήθειαν ἑαυτοὺς ἐγνώσθαι, τοὺς δὲ πεπαιδευμένους μάτην ἀπολωλέκεναι τὸν χρόνον· ἀλλ' οὐ τούτους ἐλπίζων ὠφελήσειν ἐς τόνδε τὸν λόγον ἤκον. οὐδὲ γὰρ εἰ βουληθεῖεν, οἳ γε πλείους αὐτῶν ὠφεληθῆναι ἂν τι δυνήσονται, μηδὲ τὴν ἡλικίαν ἐπιτήδειον αὐτὴν πρὸς παιδευσιν ἔχοντες. ὅστις δὲ φύσει συνετός ἐστι, καὶ μέχρι τούτου γοῦν ἐγυμνάσατο κατὰ τὴν πρώτην παιδείαν, ὅσα περ ἂν ἀκούσῃ, μάλιστα μὲν ἀπὸ στόματος αὐτίκα δύνασθαι λέγειν, εἰ δὲ μὴ, γράψαι γε δύνασθαι, βοήθειαν ἔξει τοῦτον τὸν λόγον, εἴ γε ὅλως ἀληθείας ὀρεχθῇ. τοῦτο γὰρ ἐπ' ἐκείνῳ σύμπαν ἐστὶ πρὸς ἀλήθειαν, καὶ χρὴ πεφυκέναι μὲν πρῶτον, εἴτα ἂν παιδείας τετραφθαι χρηστόν· τῷ δὲ μήτε φύντι πρὸς ἀλήθειαν, ἐν ἐπιτηδεύμασι μοχθηροῖς τε καὶ ἀσελγέσι τραφέντι, παντάπασιν ἀδύνατόν ἐστιν ὀρεχθῆναί ποτ' ἀληθείας, ἢ ἐξ αὐτοῦ λαβόντι τὴν τοιαύτην ὁρμὴν, ἢ ὑπ' ἄλλου προτραπέντι. οὐκοῦν οὐδ' ἐγὼ ποτ'

diverint recitare nequeant, nihil propterea erubescant; seipfos tantum veritatem agnoscere, alios disciplinis instructos tempus frustra perdidisse opinentur; verum non illis quicquam me profuturum sperans, in hunc sermonem divertī. Plures enim ipsorum, etiamsi velint, nihil subsidii capere poterunt, quum neque aetatem ipsam amplius disciplinis percipiendis idoneam habeant. Quisquis vero natura prudens est, et eatenus primis rudimentis operam dedit, ut, quae audiverit, maxime quidem ore proferre statim, sin id minus, at saltem scriptis mandare valeat, sermonem hunc nostrum sibi subsidio futurum scito, modo sit ex toto veritatis amator. In hoc enim id omne momentum positum est ad veritatis cognitionem, ac primum oportet natum esse, deinde optima ac liberali educatione usum fuisse; at qui in veritatem explorandam minime natura feratur, et in flagitiosis inhonestisque studiis institutus fuerit, nequaquam iste aut sponte commotus, aut ab alio concitatus, veritatem unquam appetere valebit. Quocirca neque ego unquam id genus homini

Ed. Chart. VI. [539. 540.]

Ed. Bas. I. (361.)

ἐπηγγειλάμην ὠφελήσειν ποτὲ τοιοῦτον, ἀλλ', ὥς ἔφην, ὅς
 ἂν ἀληθείας ἐστὶ φίλος, ἐκείνῳ τὴν ὁδὸν ἐπιδείξαι, καθ'
 ὅσον οἷός τ' εἰμὶ, πειράσομαι, ζητήσας μὲν αὐτὴν ἐν ὅλῳ
 τῷ βίῳ, πεπεικῶς δ' ἐμαυτὸν, ἣν ἐρῶ νῦν εἶναι μόνην.

Κεφ. γ'. [540] Ἀξιῶ γάρ, ἔφην, ἐκμαθόντας ὅσα
 περὶ τῆς ἀποδεικτικῆς μεθόδου γέγραπται τοῖς πρὸ ἡμῶν,
 ἐπ' ἄλλων πραγμάτων πρότερον αὐτῆς λαβεῖν πείραν, εἰ
 ὄντως εὐρίσκει τι τῶν ζητουμένων· εἶναι δὲ τῶν τοιούτων
 πραγμάτων φύσιν ἱκανὴν μαρτυρῆσαι τοῖς εὐρουῖσιν αὐτὰ,
 καθάπερ ἐπὶ τῷδε, τὴν δοθεῖσαν εὐθεῖαν, ἣ τὰ ἐπιτα-
 χθέντα μέρη διελεῖν. ἴσως δ' οὐ νοοῦσιν οἱ παιτῶνες
 ἀμαθεῖς, ὅ τί ποτε λέγεται. ἐγὼ δὲ καθάπερ ὅλοις αὐτοῖς
 ἐπιχειρήσω σαφέστερον εἰπεῖν. εὐθεῖαν μὲν δοθεῖσαν ὁ λό-
 γος λέγει τὴν προτεθεῖσαν ἐπὶ τινος ἀκριβῶς ὁμαλοῦ ἐπι-
 πέδου, τὰ δ' ἐπιταχθέντα μέρη κατὰ τὴν βουλήν τοῦ
 παραβόντος· εἴ τις εἰς πέντε διελεῖν ἴσα τὴν προτε-
 θεῖσαν εὐθεῖαν ἢ ἐπὶ κελύσειεν ἥτοι εἰς εἴκοσιν ἢ
 εἰς ἑκατόν· εἰ γὰρ εὐρῆς μέθοδον μίαν, ἢ παρ' ἑτέρου

opem ferre pollicitus sum, sed, ut modo retuli, veritatis
 amico iter illud ostendere pro viribus conabor, quod in
 tota vita perquisivi, illudque solum esse, quod proxime
 subjiciam, mihi persuasi.

Cap. III. Nam dignum puto, inquam, ut, qui di-
 dicerint ea, quae de methodo demonstrativa a majoribus
 nostris tradita sunt, in aliis rebus ante periculum faciant,
 nunquid revera aliquod quaesitorum inveniant; esseque
 hujusmodi rerum naturam idoneam, ut suis inventoribus
 testimonium perhibeat; ut exempli causa in hoc, datam
 rectam aut praeceptas partes dividere; fortassis penitus
 rudes, quidnam dicatur, non intelligunt. Ego vero per-
 inde atque si omnes ipsi adessent, clarius dicere inci-
 piam. Rectam datam sermo noster intelligit lineam re-
 ctam in plano aliquo absolute aequali propositam, praece-
 ptas autem partes pro praesumentis arbitrio; si quis pro-
 positam rectam in quinque aequales partes, aut septem
 aut viginti, aut centum dividi jubeat; nam si methodum

Ed. Chart. VI. [540.]

Ed. Bas. I. (361.)

διδαχθεὶς χρώμενος, εἰς ὅσα περ ἂν ἐθέλῃς μέρη τὴν προ-
 τεθεῖσαν εὐθείαν διορίσεις, αὐτὸ μαρτυρήσει σοι τὸ
 πρᾶγμα, φαίνοιτο ἅπαντα τὰ μέρη τοῖς οὕτω διαιρεθεῖσιν
 ἀκριβῶς ἴσα, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα προβλήματα βεβαίως
 εὑρημένα δι' αὐτῶν τῶν ἐναργῶς φαινομένων, οἷον ὅταν
 περιγράψαι τῷ δοθέντι τετραγώνῳ κύκλον ἐπιταχθῶμεν·
 κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τῷ δοθέντι κύκλῳ τετράγωνον περι-
 γράψαι, ἢ ἐγγράψαι· πάλιν περὶ τὸ δοθὲν πεντάγωνον,
 ἰσόπλευρόν τε καὶ ἰσογώνιον, κύκλον περιγράψαι. ἔάν γάρ
 τις ἕκαστον τῶν τοιούτων δι' ἧς ἔμαθεν μεθόδου περι-
 γράψαι παραχρῆμα δυνηθῇ, πρὸς αὐτοῦ τοῦ πράγματος
 ἐμαρτυρήθῃ τὸ ζητούμενον εὐρηκῶς. οὐ μὲν, εἰ γέγονεν ἢ
 ἀγέννητος ὁ κόσμος ἐστὶ, δύναται τὸ πρᾶγμα μαρτυρῆσαι
 αὐτὸ, καθάπερ οὐδὲ εἰ πεπερασμένον ἢ ἄπειρον τὸ πᾶν,
 ἢ πόσος ὁ τῶν κυμάτων ἀριθμός· οὐδὲν γάρ τῶν τοιούτων
 ζητημάτων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δοκοῦντος εὐρίσκεσθαι πράγμα-
 τος ἐπικρίνεται· καθάπερ ἔάν ἐπιταχθεῖς τῷ κύκλῳ δω-
 δεκάπλευρον, ἰσόγωνόν τε καὶ ὀρθογώνιον περιγράψαι,

unam inveneris aut ab alio edoctus usus ea fueris, in quot
 velis partes propositam rectam partiri, res ipsa tibi testis
 erit, omnesque particulae ita dividendibus exquisite cer-
 nentur aequales, atque id genus omnia problemata firme
 reperta sunt per ea, quae sunt evidentia; ut quum dato
 quadrangulo circulum circumscribere, aut pariter et dato
 circulo, quadrangulum circum intusve scribere jubemus;
 rursus quum dato pentagono aequilatero et aequiangulo
 circulum circumscribere; si quis etenim singula haec ea,
 quam didicit, methodo statim circumscribere poterit, res
 ipsa quaesitum jam invenisse testabitur. At non itidem,
 genitusne an ingenuus sit mundus, res ipsa testari potest,
 quemadmodum neque finitumne sit an infinitum univer-
 sum, aut quantus sit maris fluctuum numerus; nullum
 enim huiusmodi quaesitorum ex ipsa re, quae inventa
 esse videatur, dijudicari potest, quemadmodum si circulo
 figuram duodecim laterum aequalium, rectorumque angu-

Ed. Chart. VI. [540.]

Ed. Bas. I. (361.)

ἢ ἐγγράψαι, εὐθέως τοῦτο ποιήσοις. καὶ γὰρ ἐγγραφόμενον τε καὶ περιγραφόμενον ἐναργῶς ὁρᾶται, ὥσπερ γε καὶ ὁ κύκλος ἐγγραφόμενός τε καὶ περιγραφόμενος τῷ τοιούτῳ πολυγώνῳ. ὅταν γ' οὖν εὕρωμεν ἀποδεικτικὴν μέθοδον, ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἡμᾶς ἄγει, μαρτυρεῖται τε πρὸς αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐναργῶς, καὶ βασάνους μικρὰς ἐκ τοῦδε τῆς κατ' αὐτῆς ἀληθείας ἔξομεν, ὥς τολμήσασθαί ποτε χρήσασθαι καὶ πὶ τῶν δυναμένων αὐτὸ μαρτυρεῖν ἐναργῶς. οὐκοῦν ἄξιόν τινα περὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων εὐθέως ἀποκινδυνεύειν· εἰ δὲ δὴ μέγιστά ἐστι τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγοντα, προγυμνάσασθαί γε πρότερον ἐν ὑλαῖς πραγμάτων, ἐλεγχούσαις μὲν τὸ ψεῦδος οἰόμενον εὐρηκέναι τὰ ζητούμενα, μαρτυρούσαις δὲ τοῖς ἀληθεῶς εὐρηκόσιν. ἡ τοιαύτη δὲ μέθοδος ἡ κατὰ γεωμετρίαν ἐστίν, ἀριθμητικὴν τε καὶ λογιστικὴν, ἀστρονομίαν τε καὶ ἀρχιτεκτονίαν· ἐν γὰρ ὀνόματι τῷ τῆς ἀρχιτεκτονίας ὑπογράφω καταγραφὰς ὥρολογιῶν, καὶ κλεψυδρῶν, ὑδροσκοπιῶν τε καὶ μηχανημάτων ἀπάντων, ἐν οἷς

lorum circum intusque designare jussus id statim feceris; intus namque et circumscripta figura evidenter conspicitur, sicut et circulus huic multangulae figurae intus circumque designatus agnoscitur. Itaque quum demonstrativam methodum invenerimus, ad id, quod quaerimus, nos ducit, ac testimonium ex ipsamet re haud obscurum accipimus; et exinde probationes haud parvas ipsius veritatis habebimus, ut aliquando et in his, quae id evidenter testari queant, ea uti audeamus. Neque statim in rebus maximis a quoquam periculum faciendum esse existimo; si vero ad felicitatem ducentia maxima sunt, in aliqua prius materia exerceri convenit, quae illorum errorem, qui se quaesitum falso invenisse autumant, redarguat, et vere inventoribus suo testimonio faveat. Hujusmodi methodus in geometria reperitur, arithmetica, arte supputandi, astronomia, et architectonica; nomine autem architectonicae horologiorum, clepsydrearum, hydroscopiarum, et machinamentorum omnium descriptiones ample-

Ed. Chart. VI. [540. 541.]

Ed. Bas. I. (361. 362.)

ἔστι καὶ τὰ πνευματικὰ προσαγορευόμενα. μαρτυρεῖ γοῦν ἅπαντα ταῦτα τοῖς εὐρίσκουσιν αὐτὰ, (362) καθάπερ καὶ τὴν ἀστρονομίαν, καὶ γὰρ ταῦτα πρὸς αὐτῶν τῶν ἐναργῶς φαινομένων ἐπικρίνεται, βασανίζεται τε καὶ μαρτυρεῖται, εἴ γε δὴ τῶν ἐναργῶς [541] φαινομένων ἐστὶν ἔκλειψις ἡλίου καὶ σελήνης, ὅσα τε κατὰ τοὺς ἀπλανεῖς καὶ πλανήτας ἀστέρας ὁράται. ὅτι δὲ δάκνονται τὴν ψυχὴν ἅπαντες ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις, ὅσοι προβεβηκότες ἤδη κατὰ τὴν ἡλικίαν οὐκ ἔτι καιρὸν ἔχουσι χρόνῳ πολλῷ βασανίσαι τὴν ἀποδεικτικὴν μέθωδον ἐπὶ πραγμάτων ἐναργῶς αὐτὴν μαρτυρῆσαι δυναμένων· ἦτοι γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ φιλαυτίαν, ἢ διὰ δοξοσοφίαν, ἢ φιλοτιμίαν, ἢ φιλοδοξίαν, ἢ ἀλαζονείαν, ἢ χρηματισμὸν, ἔνιοι μὲν ἑαυτοὺς, ἔνιοι δ' ἄλλους ἀναπείθουσιν ἐπίστασθαι τι βέβαιον. οὐδὲν οὖν ἐστὶ θαυμαστόν, ἐν ταῖς ἰδίαις ἕκαστον διατριβαῖς τοὺς φοιτητὰς ἀναπείθειν, ἐνίους μὲν ὀνώδεις φύσει, τικὰς δὲ δριμεῖς μὲν, ἀλλὰ ἀγυμνάστους ἐν τοῖς πρώτοις

ctor, inter quae et pneumatica quae vocantur existunt. Haec profecto omnia inventoribus suis testimonium perhibent, ut et astronomiae inventa, quae et ipsa ex evidentibus dijudicantur, examinantur, et testimonio confirmantur. Solis namque et lunae defectus, et quaecunque circa fixas errantesque stellas conspiciuntur, inter ea, quae manifeste apparent, reponuntur. Manifestum praeterea est sermones nostros omnium illorum animos percellere, quibus jam provecta aetate non amplius occasio superest, ut in rebus illis demonstrativam methodum longo tempore exerceant, quae ipsam perspicue testari valeant; aut enim, ut proxime dicebam, proprio amore decepti, aut sapientes videri volentes, aut honoris inanisque gloriae cupiditate, aut arroganti jactantia, aut avaritia perciti, nonnulli sibi ipsis, nonnulli vero aliis se aliquid firmi scire persuadent. Quocirca nihil mirum fuerit in proprio unumquemque auditorio suis haec discipulis probare, quorum aliqui asinino ingenio sunt, aliqui vero acri, sed in pri-

Ed. Chart. VI. [541.]

Ed. Bas. I. (362.)

μαθήμασιν· συμφέρει γὰρ, οἶμαι, διδασκάλοις ἀλαζόοι
 τοιούτους ἔχειν μαθητάς, ὥς ὁ τε συνετός φύσει καὶ προ-
 γεγυμνασμένος ἐν τοῖς μαθήμασιν εὐθέως αὐτῶν κατα-
 φρονῇ, καθάπερ καὶ γὰρ πολλῶν διδασκάλων ἔτι μειράκιον
 ὢν ὑπερεφρόνησα, τολμώντων μὲν ἀποφαίνεσθαι τινα μα-
 χόμενα τοῖς ἐπιστημονικῶς ἀποδεδειγμένοις ἐν γεωμετρίας,
 γινωσκόντων δ' αὐτῶν οὐδ' εἰδωλον ἀποδείξεως. εἰν οὖν
 ἐξέλη ὁ μέλλων ἀλήθειαν ζητῆσαι ἀλαζονείαν, φιλαυτίαν,
 φιλοτιμίαν, φιλοδοξίαν, δοξοσοφίαν, φιλοχρηματίαν, ὅ δ'
 ἀφίξεται πάντως ἐν αὐτῇ προγεγυμνασάμενος οὐ μῆσιν, ἀλλὰ
 ἔτεσί ποθ' ὕστερον, ζητήσας τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν τε καὶ
 κακοδαιμονίαν ἄγειν δυνάμενα δόγματα· τὸν δ' ὑπὸ τινων
 παθῶν, ὧν εἶπον, οἰστρούμενον, πρὸς μὲν τὴν οὕτω μα-
 κρὰν ὁδὸν ὀκνῶ, ἐκείνους δὲ μισῶ ἐπίβουλόν τε καὶ διά-
 βολον κατασκευάζοντας. τούτοις γὰρ εἰώθασι προκαταλαμ-
 βάνειν τοὺς ἐαυτῶν μαθητάς, ὥς μὴδ' ὑπομεῖναι ποτε τὸ

mis disciplinis nequaquam exercitato; nam id genus ja-
 ctantibus atque ineruditis praeceptoribus expedit, arbitror,
 tales habere discipulos; quicunque enim natura prudens,
 et in disciplinis antea versatus fuerit, ipsos illico floccife-
 cerit, sicuti et ego adolescentiae annos nondum egressus
 multos doctores contempsi, qui nonnulla demonstratis
 scientifice in geometria repugnantia ostendere audebant,
 neque demonstrationis simulacrum unquam cognoverant.
 Siquis igitur veritatem exploraturus prius jactantiam, suū
 ipsius amorem, ambitionem, gloriae studium, sapientiae
 opinionem, atque avaritiam ex animo suo extirpaverit,
 ille plane ad ipsam perveniet non mensibus modo, sed
 annis multis postea, quum ante sese exercuerit, atque
 placita ad beatitudinem et ad miseriam ducere valentia
 indagaverit; illis vero, quas dixi, perturbationibus furen-
 tem ad tam longum iter pigrum atque impeditum video;
 at illos quidem odio prosequor, qui insidiatorem calum-
 niatoremque efficiunt. His enim vitiis suos ipsorum disci-
 pulos praecoccupare ac inficere solent, ut neque id genus

Ed. Chart. VI. [541.]

Ed. Bas. I. (362.)

παρασχεῖν τὰ ὅτι τοιούτοις λόγοις, ὁποίους ἐγὼ μέχρι δεῦρο προὔχειρισάμην. ἐτοιμότατον δ' ἐστὶ πείθεσθαι μειρακίοις ἀπαιδευτοῖς διδάσκαλον τὸν ἐροῦντα σεμνῶ προσώπῳ, ῥάστην ὁδὸν ἐπὶ σοφίαν, ὑψηλόμενον παρὰ τοῖς Κυνικοῖς ὀνομαζομένοις. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι σύντομον ἐπ' ἀρετὴν ὁδὸν εἶναι φασὶ τὸ σφέτερον ἐπιτήδευμα. τινὲς δὲ αὐτῶν ἐλέγχοντες οὐκ ἐπ' ἀρετὴν, ἀλλὰ δι' ἀρετῆς ἐπ' εὐδαιμονίαν, ὁδὸν εἶναι φάσκουσι τὴν Κυνικὴν φιλοσοφίαν. ἀλλ' ἕτεροί γε ἀληθέστερον ἀποφαινόμενοι αὐτὴν σύντομον ἐπ' ἀλαζονείας ὁδὸν εἶναι φασὶ, ἀμαθῆ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων τόλμαν. ὥσπερ οὖν οἱ Κυνικοὶ πάντες, οὓς γε δὴ τεθέσμαι κατὰ τὸν ἑαυτοῦ βίον, οὕτω καὶ τῶν φιλοσόφων εἶναι ἐπαγγελλομένων ἔνιοι φεύγειν ὁμολογοῦσι τὴν ἐν τῇ λογικῇ θεωρίᾳ γυμνασίαν· εἰδ', ὅταν ἡμῶν ἀπαλλαγῶσιν, οὐκ ἀξιούσι διαλέγεσθαι τοῖς ἐπιτυχάνουσιν ἀνθρώποις, αἰπόλοις, καὶ βουκόλοις, καὶ σκαπανεῦσι, καὶ θερισταῖς, ὅτι μὴ παρακολουθῶσιν, ὥς φασὶ, τοῖς λεγομένοις, ἀγύμναστοι περὶ

sermonibus, quales nos hactenus fecimus, aures unquam praeberere aequo animo possint. Facillimum autem est praeceptorem gravi ac severa facie dicentem imperitis adolescentibus persuadere, se praeceunte, expeditissimum esse ad sapientiam iter secundum Cynicos vocatos *philosophos*; liquidem et isti placita sua brevem esse ad virtutem viam contendunt. At ipsorum nonnulli sententiam hanc damnantes, non ad virtutem, sed per virtutem ad beatitudinem Cynicam philosophiam iter esse confirmant; caeterum nonnulli verius ipsam declarantes per imperitam istorum hominum temeritatem ad inanem jactantiam brevem esse viam testantur. Itaque, ut Cynici omnes, quos nostra aetate conspeximus, ita et eorum quidam, qui se philosophos profitentur, vitare se in rationali contemplatione exercitationem non eunt infitias; deinde, quum a nobis discesserint, cum vulgaribus omnibus, caprarum videlicet boumque pastoribus, fossoribus, atque messoribus congredi indignum putant, quod scilicet ea, quae a se dicantur, illi, utpote in ratione differendi

Ed. Chart. VI. [541. 542.]

Ed. Bas. I. (362.)

λόγους ὄντες, ὥσπερ αὐτοὶ γεγυμνασμένοι ποτὲ κατὰ τὰ
 πρῶτα μαθήματα, καὶ οὐκ αἴφνης περὶ τέλους βίου, καὶ
 εὐδαιμονίας, καὶ κακοδαιμονίας ἀκούσαντες τοῦ διδασκά-
 λου λόγους τινὰς ἀποδεικτικούς, ὥς ἐκεῖνος ἐνόμιζε, πει-
 σθέντες δὲ δι' ἀγυμνασίαν· αἴπερ αὐτοῖς, ὥς ἔφην, δι'
 ὁμοιότητος τῶν ψευδῶν λόγων πρὸς τοὺς ἀληθεῖς αἰτίαι
 τῶν ψευδῶν δογμάτων· τὰς δ' ὁμοιότητας οἱ μάλιστα τε-
 τριμμένοι καθ' ἑκάστην ὅλην πραγματείαν ἀκριβῶς διαγι-
 γνώσκουσιν. [542] ἀνάγκαῖον δ' ἐστὶ τὸν ἐξαίφνης προσελ-
 θόντα κρίσει λόγου ἀδυνατεῖν διαγνῶναί τε καὶ διακρίναι
 τοὺς ψευδεῖς ἀπὸ τῶν ἀληθῶν. ἐναργὲς δὲ τοῦτο τεκμή-
 ριον ἐστὶ, τὰ καλούμενα σοφίσματα, λόγοι τινὲς ὄντες ψευ-
 δεῖς εἰς ὁμοιότητα τῶν ἀληθῶν πεπανουργευμένοι. τὸ μὲν
 οὖν ψεῦδος αὐτῶν πρόδηλον φαίνεται διὰ τοῦ συμπεράσμα-
 τος οὐκ ὄντος ἀληθοῦς. ἐπειδὴ δ' οἱ ψευδεῖς λόγοι πάν-
 τως ἦτοι τῶν λημμάτων ἔχουσιν τι ψεῦδος, ἢ τὸ συμπέρασμα
 κακῶς ἐπιφερόμενον, οὐ φαίνεται δὲ προχείρως ταῦτα κατὰ τὰ

nunquam versati, minime assequantur, perinde atque
 si ip̄i unquam in primis se disciplinis exercuissent, ac
 non repente de vitae fine, de bona atque adversa fortuna
 a praeceptore demonstrativos, ut ipse credebat, sermones
 aliquos audivissent, ipsisque eo, quod non essent exerci-
 tati, fidem adhibuissent; quae plane iis, ut dixi, ob falsarum
 verarumque rationum similitudinem causae falsorum de-
 cretorum extiterunt. Similitudines autem exacte illi
 dignoscunt, qui singulas integras commentationes diligen-
 tissime tractaverunt; necessarium autem est eum, qui re-
 pente materiam aliquam non exercitata ratione dijudicare
 aggreditur, nullo pacto falsas a veris argumentationibus
 distinguere separareque posse. Hujusce rei manifestum
 indicium sunt vocata sophismata, quae rationes quaedam
 falsae sunt ad verarum imaginem dolose constructae.
 Harum ergo mendacium ex conclusione, quae vera non
 est, aperte deprehenditur. Quoniam vero falsae sunt ra-
 tiones, aut assumptum aliquod falsum, aut conclusionem
 haud recte illatam habeant necesse est; et haec in sophis-

Ed. Chart. VI. [542.]

Ed. Bas. I. (362.)

σοφίσματα, διὰ τοῦτο δύσοπτα τοῖς ἀγυμνάστοις περὶ λόγους. ὅπου τοίνυν ὁμολογοῦμεν τὸ ψεῦδος τὸν λόγον εἶναι, διὰ τὸ φαίνεσθαι πᾶσιν ἐναργῶς τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ ψεῦδος, ὅμως ἡ λύσις ἀπορεῖται τοῖς ἀγυμνάστοις, ἀσφαλὲς μὲν αὐτοῖς εἶη πάντα ὑποπεύειν λόγους, συγκατατίθεσθαι δὲ μηδενὶ πρότερον, ἄχρι περ ἂν ἀκριβῶς ἑαυτοὺς πείσωσιν, ἱκανοὺς εἶναι γινώσκειν τὰς ὁμοιότητας τῶν ψευδῶν λόγων πρὸς τοὺς ἀληθεῖς, πείσωσι δὲ προβάλλειν ἐπιτρέποντες τοῖς βουλομένοις τῇ πείρᾳ γινῶναι τὴν δι' αὐτῶν. ἃρ' οὖν ἄλλο τι συμβουλεύουσιν, ἢ γυμνάζειν ἀξιούσιν ἐν τῇ τῶν σοφισμάτων λύσει τοὺς μαθητάς; οὐδαμῶς οὐδὲν ἄλλο τῆς λύσεως οὔσης, ὡς ἔφην, ἐν τῇ φράσαι τὴν πρὸς τὸν ἀληθεῖ λόγον ὁμοιότητα τοῦ ψευδοῦς. ἀναγκαῖον οὖν ἐστὶν προμεμαθηκέναι πρὸ τῆς τῶν ἀληθῶν λόγων φύσεως, ὃ γὰρ ἐν ἐκείνοις γυμνασάμενος, ὡς ἀκριβῶς τε ἅμα καὶ ταχέως γινώσκειν αὐτῶν τὸ εἶδος, οὐ χαλεπῶς ἂν, ἔφην, διαγινώσκοι τοὺς ψευδεῖς. ἐγὼ τοῦτ' ἐδείξα μειράκιά πω γεγυμνασμένα

matibus haud ita facile conspicua sunt; propterea ab illis, qui in differendo se non exercuerunt, vix deprehendi poterunt. Igitur quum rationem mendacem esse concedimus, quod omnibus conclusionis mendacium evidenter pateat, nihilominus inexercitatos nodi solutio praeterit, tutum quidem ipsis esset rationes omnes suspectas habere, nulli vero prius assentiri, quam se falsarum verarumque rationum similitudines exquisitè distinguere posse sibi persuaferint, aliosque sibi quaestiones proponere patiantur, volentibus ipsorum eruditionis periculum facere permittentēs. Non aliud igitur confalunt, quam quod discipulis, ut se in sophismatum dissolutione exercent, praeciunt? Quae nihil aliud, ut antea dicebam, prorsus fuerit, quam inter veram falsamque rationem similitudinis agnitio. Necessum itaque sit verarum prius argumentationum naturam didicisse; in iis namque versatus, ipsarumque speciem exacte juxta celeriterque percipere assuetus, haud aegre etiam falsas cognoverit. Ego id re demonstravi, quum adolescentes in disciplinis versatos

Ed. Chart. VI. [542.]

Ed. Bas. I. (362.)

ἐν μαθήμασι διδάξας γνωρίζειν ἀληθεῖς λόγους, ἀξιῶσας τι προβάλλειν αὐτοῖς σοφισμάτων τοῖς βουλομένοις τῶν παρόντων. αὐτὰ γὰρ ἐγνώρισε τὴν ἀτοπίαν αὐτῶν, ἥτοι κατὰ τὸ σχῆμα γεγεννημένην, οὐκ ὃν συλλογιστικὸν, ἢ κατὰ τῶν λημμάτων ψευδῇ οὖσαν, ὥστε καὶ τούτου φανῆναι σαφῶς τοῖς δοξοσόφοις τούτοις πρεσβύταις, ὅσοι σοφίσματα λύνει ἀδυνατοῦσιν, ὅτι διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀληθῶν λόγων τοῦτο πεπόνθασιν· εἴτ' ἐσχάτης καταγνώσεως ἄξιοί εἰσιν, διὰ προπετῇ συγκατάθεσιν ἐν κακοδαίμονι βίῳ γενόμενοι· ἡ γὰρ περὶ τέλους δόξα ψευδῆς ὁμολόγηται πᾶσι πρὸς κακοδαίμονίαν ἄγειν· οὗτοι δὲ ἀγύμναστοί τινές εἰσι περὶ διαγνώσεως ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν λόγων, ἐνίοτε πιστευόμενοί τινος νοεῖν ἀλήθειαν δόξης, ἀγνοοῦσι μὲν, ὅτι λόγον ἐνδεχόμενον εἰρήκασιν, ὡς φαινομένων ἐναργῶς ὧν δοξάζουσι, κεύθουσιν δ' ἡμᾶς ἐπεσθαί τε καὶ πείθεσθαι, χωρὶς ἀποδείξεως, πολλάκις δὲ μόνῃς ἐνδείξεως δεομένου τοῦ λόγου, δι' ἀποδείξεως ἐπιχειροῦσιν αὐτὸν πιστοῦσθαι. τινές δὲ

veras rationes cognoscere edocui, et alicui ex praesentibus, cui libuisset, ut aliquod ipsis sophisma proponeret, jussi. Ipsi enim sophismatum absurditatem deprehenderunt, quae aut in figurae non syllogisticae inconcinnitate, aut in assumptorum falsitate posita esset; ita ut ex hoc evidenter apparuerit istis, qui sibi sapientes videntur, senibus, quicunque sophismata haec solvere non possunt, quod ob verarum rationum ignorantiam hoc subeant; deinde extrema condemnatione digni sunt eo, quod ex tomerario assensu miseram degant vitam; falsam enim de vitae fine opinionem ad miserias calamitatesque ducere omnes testantur; isti vero *homines* quidam sunt in discernendis veris falsisque rationibus nunquam exercitati, interdum nonnulli opinionis alicujus veritatem intelligere se credentes, contingentem quidem rationem se dixisse ignorant, tanquam sensibus ea, quae opinantur, evidenter appareant, nos vero sequi et absque demonstrationibus credere jubent: saepe vero, quum sola indicatione oratio egeat, demonstratione ipsam confirmare nituntur; qui-

Ed. Chart. VI. [542. 543.]

Ed. Bas. I. (362.)

ἀγνοοῦντες, ὅπῃ διαφέρει τὸ τῆς ἐνδείξεως δεόμενον, ἢ ὡς
 πρῶτόν τε καὶ ἐξ αὐτοῦ πιστόν, ὅμως ἐπιχειροῦσιν ἀπο-
 φαίνεσθαι περὶ πραγμάτων ἀκριβοῦς ἐπισκέψεως δεομένων.
 καὶ ταῦτα πεπόνθασι πολλοὶ τῶν ἤδη γεγηρακότων ἐν φι-
 λосоφίᾳ. τί οὖν, ὦ πρὸς θεῶν, ἢ τῶν τοιούτων ἀμάθειάν
 τε καὶ δοξοσοφίαν δοκεῖ σοι δύνασθαι θεραπευθῆναι ῥα-
 δίως; ἢ ὅστις μὲν σκιρῶδης ἐτῶν ἤδη τριῶν ἢ τεττάρων
 ἄλυπον ἔχει τὸν σκίρρον; ἢ τε τῶν τοιούτων γερόντων
 ψυχὴ τὸν τῆς ἀμαθείας τε καὶ δοξοσοφίας σκίρρον ἐτῶν
 τριάκοντα ἔχουσα δύναται λυθῆναι; [543] θεῖς, εἰ βούλει,
 καὶ δύνασθαι, καὶ σκέψαι, πότερον ἡμερῶν, ἢ μηνῶν, ἢ
 ἐτῶν τοῦ τοιούτου σκίρρου θεραπεία δεῖται. μὴ τοίνυν
 θαύμαζε, διὰ τί πολλοῖς τῶν φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλομένων
 οὐδ' ὅλως ἀξιῶ διαλέγεσθαι. ἀμείνους γὰρ αὐτῶν οἶδα
 πάντας ἰδιώτας τε καὶ συνετοὺς φύσει, καὶ πεπαιδευμέ-
 νους τὴν παρ' Ἑλλήσιν ἐξ ἀρχῆς εὐδοκιμοῦσαν παιδείαν.
 οὗτοι μὲν καὶ γνωρίζουσι ῥαδίως, ὅσα τ' ἐναργῶς

dam vero, quomodo differat id, quod eget demonstratione,
 ab eo, quod primario atque ex se notum est, ignorantes,
 nihilominus tamen de rebus, quibus magna contempla-
 tione opus est, temere loqui aggrediuntur. Atqui in his
 erroribus multi, qui jamdiu in philosophia consenuerunt,
 versantur. Quid igitur, prohi deos, istorumne inscitia ap-
 parentisque sapientia tibi facile curari posse videtur? An
 etiam, qui triennium aut quadriennium scirrhum habet
 doloris expertem? An senum istorum animus inscitiae
 apparentisque sapientiae scirrhu triginta jam et quadra-
 ginta annos occupatus ad sanitatem redire poterit? At,
 si velis, fac id posse fieri; deinde dierumne spatio, an
 mensium, an annorum hujusmodi scirrhi curatio egeat,
 aestimato. Itaque ne amplius mireris, quamobrem multos
 istorum, qui se philosophari praedicant, neque alloqui, ne-
 que cum ipsis disputare dignum exillimo; omnes enim
 privatos homines, natura prudentes, eaque disciplina in-
 stitutos, quae jampridem a Graecis probata est, istis prae-
 stantiores cognovi. Facile enim, quaecunque ipsi eviden-

Ed. Chart. VI. [543.]

Ed. Bas. I. (363.)

(363) ἀκολουθεῖ. τῶν δ' ὡς ἐριζομένων ὄντων, ἢ προσποιουμένων μὲν μὴ γνωρίζειν, ὅσα τοῖς δόγμασιν αὐτῶν ἐναντιοῦται, πολλάκις ἐπειράθην. περὶ μὲν γοῦν τῶν ἐπομένων ἐκάστῳ τέλει μυριάκις ἤδη λόγων ἡμῖν γεγονότων πρὸς πολλοὺς τῶν φιλοσόφων, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες διὰ τὸ πεπαιδεῦσθαι τὴν πρώτην παιδείαν ὅξεῖς εἰσι τὴν διανοίαν, αὐτοὶ τε τοὺς ἀκολουθούσους βίους τοῖς αὐτῶν δόγμασιν ἔλεγον, τὸν ἡμῶν λόγον γνωρίζοντες· οἱ δ' ἄλλοι, ὡς εἴρηται, γεγηρακότες ἐν δοξοσοφίᾳ, μόνοι τὰναντία λέγοντες, εἴτα καταγελῶμενοι πρὸς ἀπάντων τῶν παρόντων εἰς λοιδουρίαν αὐτῶν ἐτρέποντο. ἀλλὰ τὰ μὲν ἐξηγημένα πολλάκις ἡμῖν ἅμα πολλοῖς ἀνδράσι περὶ τῶν ἀκολουθῶν ἐκάστῳ τέλει βίων ἐν ἑτέροις ὑπομνήμασιν ἔχεις· καὶ δῆλον ὅτι πολλὰ παραδείγματα τῶν ἁμαρτημάτων, ὧν ἁμαρτάνουσιν ἐν αὐτοῖς, γέγραπται. πάντα γὰρ, ὅσα καθ' ὅλον τὸν βίον ἐναντίως ἀλλήλοις πράττουσιν, ὅσα τε καὶ λέγουσιν οἱ ἀπὸ τῶν διαφόρων αἰρέσεων ἀναγόμενοι, κατάκρισις ψευδῆς

ter consequuntur, agnoscunt; istos vero altercantes, aut, quae placitis ipsorum adversentur, percipere dissimulantes plerumque expertus sum. Ergo quum de iis, quae unumquemque finem consequuntur, millies jam a nobis adversus plerosque philosophos habita sit oratio, alii quidem omnes, quod primis rudimentis optime instituti sint, acutum ingenium habent, ipsique vivendi rationem concordem suis placitis dicebant, sermonemque nostrum recte intelligebant; at reliqui, in quadam inani sapientiae opinione (ut supra posui) ad senectam usque versati, soli contraria sentiebant, deinde, quum ab omnibus praesentibus deriderentur, ad convicia se convertebant. Verum quae a nobis saepius una cum multis viris de quoque pro singulis finibus vitae genere explicata sunt, in aliis habes commentariis tradita; et perspicuum est, quod errorum, quos isti committunt, exempla in illis scripta sint. Nam quaecunque isti diversis sectis addicti per totam vitam inter se contraria faciunt ac dicunt, ex falso judi-

Ed. Chart. VI. [545.]

Ed. Bas. I. (365.)

γίνεται, καὶ πρόδηλόν γ' ἐστὶν, ὡς κακῶς τε γίνεται πάντα, καὶ ἁμαρτημάτων ἐστὶ τὰ κατὰ πᾶσαν αἵρεσιν πλημμελήματα, τῆς ἀληθοῦς εὐρηκνίας οὐ μόνον τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀκόλουθον αὐτῷ βίον, ἔνθα καὶ σαφῶς, ὅπῃ διαφέρει πάθος ἁμαρτήματος, ἔνεστί σοι μαθεῖν. ὁ μὲν γὰρ εὐεργετεῖν, εἰ οὕτως ἔτυχε, τοὺς ἀνθρώπους δόγμα θέμενος, ὡς ἀληθές, ἢ τέλειον εὐεργετῆσαί τινας, ἐκλείπων τὴν βοήθειαν, ἢ δι' ὑπνον, ἢ ἀργίαν, ἢ φιληδονίαν, ἢ τι τοιοῦτον κατὰ πάθος ἐσφάλη· κεκρικῶς δέ τις ἑαυτῷ μόνῳ τὰς ἡδονὰς ἢ τὴν ἀσχλησίαν ἐκπορίζειν, ἀποσχόμενος δὲ διὰ τοῦτο πολίταις ἢ οἰκείοις ἀδικουμένοις βοηθεῖσαι, διὰ μοχθηρὰν δόξαν, οὐ διὰ πάθος ἡμαρτε.

Κεφ. δ'. Ἀρχὴ μὲν οὖν ἐστὶ πολλῶν ἁμαρτημάτων ἢ περὶ τέλους ἐκάστου βίου ὑπόληψις ψευδής· φύεται γὰρ ὥσπερ ἐκ ῥίζης τινὸς ταύτης τὰ κατὰ μέρος ἁμαρτήματα. δύναται δέ τις ἐν τῇ περὶ τέλους δόξῃ μὴ σφαλεῖς ἐν τινι τῶν κατὰ μέρος σφαλεῖναι, μὴ

cio proveniunt, perspicuumque est, omnia et male fieri, et peccata esse, quaecunque in qualibet secta errata committuntur, siquidem veridica secta non finem solum, verum etiam genus vitae fini illi consentaneum adinvenit, ubi et quid inter peccatum perturbationemque intersit, apertissime discere licet. Aliquis, exempli causa, placitum hoc instituerit, homines juvare, tanquam verum aut perfectum aliquibus bene facere; caeterum iste aut somno, aut socordia, aut voluptatibus, aut aliquo id genus alio impeditus, auxilium omittens in affectu erravit. Alius vero quispiam sibi tantum voluptates curarumque vacuitatem comparare statuens, ac propterea civibus suis aut domesticis injuriis affectis auxilium denegans, ex prava opinione profecto, non ex aliqua perturbatione peccavit.

Cap. IV. Principium equidem peccatorum falsa de cujusque vitae fine opinio est; ex ea enim tanquam e radice quadam singula peccata exoriuntur: sed potest aliquis opinione finis non deceptus, in aliquo particulari consequutionem haud intelligens aberrare; caeterum tibi

Ed. Chart. VI. [543. 544.]

Ed. Bas. I. (363.)

συνεῖς τῆς ἀκολουθίας. ἐπὶ πλεον δέ σοι, καθάπερ ἔφην ἄρτι, τὰς ἀκολουθούς πράξεις ἐκάστῳ τέλει δι' ἐτέρων ὑπομνημάτων ἡθροῖσα. νυνὶ δὲ τὰ κεφάλαια μόνα τῶν ἁμαρτημάτων εἶπον, ἃ καὶ βέλτιον εἶναι νομίζω πάλιν ἀταλαβεῖν ἔνεκα τοῦ σύνοψιν τινα τῶν προκειμένων εὐμνημόνευτον γενέσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ περὶ τέλους σκέψει τὸ κῦρος ἐστὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, εἰκότως ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτοῦ πάντες ἤκον. [544] οἱ δὲ τιμήσαντες ἑαυτοὺς προπετῶς ἀπεφώνησαντο· ἀπεφώνησαντο δὲ προπετῶς ἦτοι πάντες, ἢ χωρὶς ἐνός· οὐδ' αὐτός ἐστι φανερός ἄνευ τοῦ κρῖναι τὰς ἀποδείξεις, εἴτ' ὄντως εἰσὶν ἀποδείξεις, εἴτ' ἐκείνοις φαίνονται. τὸν οὖν ἐπιτηροῦντα καὶ παραφυλάττοντα τὰς ἰδίας ἁμαρτίας αὐτὸ τοῦτο χρὴ πρῶτον ἐννοῆσαι, τὸ δίκαιον εἶναι πάντως, ἐπιμελῶς τε καὶ ἀκριβῶς ἀκούσαντα τῶν οἰομένων ἀποδεδειχέναι τὰ ζητούμενα· μετὰ ταῦτα κρίνειν αὐτὰ πειρᾶσθαι, πάλιν κἀνταῦθα παρ' αὐτῶν ἀκούσαντα, τίνα τίθενται κριτὴν τῆς ἐν λόγοις ἀληθείας,

(ut proxime dicebam) actiones vitae singulis finibus congruentes in aliis commentariis latius enumeravi; in praesentia peccatorum sola capita perstringam, quae et repetere satius esse duco, ut propositorum compendium quoddam facile memoriae mandandum conficiam. Quandoquidem enim in finis contemplatione felicitatis humanae praecipuum firmamentum ponitur ac constituitur, merito in ipsius investigationem omnes incubuerunt; qui seiplos magni fecerunt, prompte sententiam suam tulerunt; prompte autem sententiam tulerunt aut omnes, aut uno tantum excepto, quem ipsum neque in confesso est id fecisse, antequam de demonstrationibus iudicatum sit, sintne revera demonstrationes, an illis ita esse viderentur. Hominem igitur propria peccata observantem atque animadvertentem illud ipsum in primis cogitare oportet, iustum esse omnino eos curiose diligenterque audientem, qui sese quaesita demonstravisse arbitrantur, postea ipsa diiudicare conari, atque iterum hoc loco, quum ab ipsis acceperit, quem in orationibus iudicem veritatis statuant, de-

Ed. Chart. VI. [544.]

Ed. Bas. I. (363.)

εἴτα καὶ πάλιν, αὐτὰ ταῦτα πῶς εἶναι χρή, βουλευόμενον αὐτὸν ἐπισκεψόμενόν τε, μή τι πάλιν ἕτερον ἀκούουσι κριτήριον ἄλλου κριτηρίου δεόμενον, εἴτ' ἐπ' ἐκείνου πάλιν ἄλλο, καὶ τὴν εἰς ἄπειρον ἔκπτωσιν ὑποπτεύσαντα, μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας ἐν χρόνῳ πολλῷ σὺν τοῖς ἀληθεσιύτοις αὐτῷ φανεῖσιν ἀνδράσιν οὕτως ἐπισκέψασθαι τὸ πρῶτον ἀπάντων κριτήριον, ὃ δῆλον καὶ τινα λαβὴν ἄκριτον χρή καταλαβόντα μεμνήσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις. ὁμολογούμενον δ' ἦν αὐτὸ καὶ χωρὶς κρίσεως ἱκανὸν ἐνδείκνυσθαι τὴν αὐτὴν δυνάμιν ἐστὶ τοῦτο πάσης ἀποδείξεως. οὕτως τὸ λοιπὸν ἐπ' αὐτὸ βλέποντα, πάντα ἀνάγειν τὰ κατὰ μέρος, ὅπερ ἀνάλυσιν ἐκάλεσαν ἐνιοὶ τῶν φιλοσόφων, ὡς ἄνοδόν τινα τῶν μεταξὺ γιγνομένων ἐπὶ τὸ πρῶτον κριτήριον. ὅτε δ' ὄντος τούτου ἱκανῶς χαλεποῦ πράγματος, ὡς ἔργῳ πολλάκις ἕσταδες ἐπὶ τῶν δοξασόφων ἀσχημονούντων τε καὶ καταγελωμένων, διὰ τὸ μηδὲ τὰ τυχόντα τῶν ζητουμένων δύνασθαι πρὸς τὸ πρῶτον ἀνάγειν κριτήριον, ἑαυτῷ χρή

inde iterum haec ipsa secum, ut sese habere oporteat, reputans consideransque, numquid ipsi rursus judicandi instrumentum altero egens instrumento intelligant, deinde post illud rursus alio, idque ne in infinitum protrahatur suspicatus valde caute, longo temporis spatio, una cum viris, qui ipsi maxime veridici videantur, ita primum omnium judicandi instrumentum contempletur, quod et clarum est ancipitem quandam occasionem accipientem omnibus hominibus in memoriam revocare oportere. Id vero et absque dijudicatione indicare posse palam est, eandemque quam omnis demonstratio vim possidet; atque ita, quod superest, in ipsum respicientem, omnia ad id particularia redigere convenit, quod sane resolutionem nonnulli philosophi vocaverunt, veluti ascensum quendam ab his, quae media sunt, ad primum judicationis instrumentum, utpote autem in re valde difficili, quemadmodum opere plerumque didicisti in istis vano sapientiae nomine praeditis, petulantibus, ac ludibrio habitis, propterea quod neque vulgaria quaesita ad primum illud in-

Ed. Chart. VI. [544.]

Ed. Bas. I. (365.)

παρακολουθεῖν τὸν ἐπιστημονικὸν γενέσθαι βουλόμενον, ἐπὶ πολλῶν τῶν κατὰ μέρος, ὡς ἔμπροσθεν ἔφην, γυμναζόμενον, ἃ μαρτυρῆσαι δύναται τοῖς εὐρίσκουσιν αὐτὴν· τοιαῦτα δὲ ἐστὶ τὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν τε καὶ γραμμικὴν θεωρίαν, αἷς οἷον ἐπιβάσσειν ἀστρονομία καὶ ἀρχιτεκτονία χρῆται.

Κεφ. ε'. Φέρε γὰρ, ἵνα σαφηνείας ἔνεκεν τῆς ἀρχιτεκτονίας τι λέξω παράδειγμα πόλεως κτιζομένης, προκείμεθα τοῖς οἰκήσουσιν αὐτὴν ἐπίστασθαι βούλεσθαι, μὴ στοχαστικῶς, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας, ὅποσον τε παρελήλυθεν ἤδη τοῦ χρόνου τοῦ κατ' αὐτὴν, ὅποσον τε ὑπόλοιπὸν ἐστὶν ἄχρι δύσεως ἡλίου. τοῦτο τὸ πρόβλημα κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀναχθῆναι χρὴ κριτήριον, εἰ μέλλοι τις εὐρῆσειν αὐτὸ, καθ' ὃν ἐμάθομεν τρόπον ἐν τῇ γνομονικῇ πραγματείᾳ, πάλιν ἐξ ἐκείνων τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὑπεναντίως ἰόντων συντεθῆναι, καθ' ὅτι καὶ τοῦτ' ἐμάθομεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς πραγματείας. εὐρεθείσης δ' οὕτω

strumentum judicandi redigere valeant. Sibi ipsi eum conflare oportet, qui scientiae capax esse velit, atque in multis singularibus, quae ipsius inventoribus testari possint, ut antea dixi, sese exerceat; hujusmodi autem sunt ea, quae in arithmetica linearumque scientia habentur, quibus veluti fundamentis astronomia et architectura nituntur.

Cap. V. Age enim, ut declarandi causa ex architectura exemplum aliquod promam. Quum urbs conditur, ipsam habitaturis propositum sit non per conjecturas, sed exacte quotidie scire velle, quantum diei temporis jam elapsum sit, quantumque usque ad solis occasum superfit. Id problema sane in resolutiva methodo ad princeps illud judicatorium redigi opus est, si quis ipsum quo dixi modo in gnomonica tractatione invenire debeat, rursumque ex illo per eandem viam, sed contrario modo proficiendo componere, quemadmodum et hoc in eadem tractatione didicimus. Porro in hunc modum communi

Ed. Chart. VI. [544. 545.]

Ed. Bas. I. (363.)

καθόλου τε καὶ κοινῆς ὁδοῦ, καὶ γνόντων ἡμῶν, ὅτι διὰ γραμμῶν τοιῶνδε τὴν μέτρησιν τῶν μερῶν τοῦ χρόνου ἀναγκαστὸν ἐστὶ ποιεῖσθαι, μεταβῆναι προσήκει ἐπὶ τὰ μέλλοντα σώματα δέξασθαι εἰς τὴν τῶν γραμμῶν καταγραφὴν καὶ τὸν γνῶμονα, καὶ πρῶτον μὲν ζητῆσαι, τίνα σχήματα σωμάτων ἐπιτήδεια πρὸς τὴν εὐρημῆν καταγραφὴν ἐστίν, εἴτα καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐξ ἀναλύσεως τε καὶ συνθέσεως εὐρεῖν, ὅποια ἂν [545] αὕτη γίγνοιτο, καὶ πειδᾶν ἢ λογικὴ μέθοδος ἐναργῆ τὴν πίστιν ἡμῶν ἐνδείξεται τῆς τῶν προκειμένων εὐρέσεως, ἐξῆς ἐπὶ τὸ πράττειν ἔργῳ τὰ δι' αὐτῆς εὐρεθέντα παραγενομένους ἐπισκέψασθαι πάλιν, ὅπως ἂν ἐπιφάνειαν ὁμαλὴν ἐργασώμεθα τοῦ μέλλοντος καταγράφεσθαι σώματος. εὐρόντας δὲ τοῦτο ἐξ ἀναλύσεως τε καὶ συνθέσεως, εἴτα κατασκευάσαντάς τι τοιοῦτον σῶμα, διὰ τῶν ὀργάνων αὐτὸ δεῖ καταγράψαι ζητῆσαι, καὶ πάλιν ἐξ ἀναλύσεως τε καὶ συνθέσεως εὐρεθέντος αὐτοῦ πειρᾶσαι κατασκευάσαι τοιαῦτα τὸ εἶδος, οἷά περ ἡ μέθοδος ἐδίδαξεν, εἴτα ποιήσαντας ἐφεξῆς καταγραφὴν ἐπὶ πολλῶν σχημάτων, καὶ δοῦναι τοῖς

generalique via comperta, nobisque cognoscentibus ex huiusmodi lineis temporis partium dimensionem fieri necessum esse, ad corpora deinde transire convenit linearum descriptionem et gnomonem susceptura; ac primum quidem investigare, quae corporum figurae ad inventam descriptionem idoneae sunt; deinde in illis singulis, qualisnam haec descriptio fieri possit, ex resolutione compositioneque invenire. Ac posteaquam rationalis methodus evidentem nobis propositorum inventionis confirmationem praestiterit, mox ad ea exequenda, quae per ipsam inventa sunt, accedentes iterum considerabimus, quomodo depingendi corporis superficiem planam aequabilemque reddemus; hoc deinde per resolutionem et compositionem adinventum, aliquod huiusmodi corpus fabricari per instrumenta, ipsum instrumentis designare tentabimus; iterumque ex resolutione ac compositione eo comperto, ejusdem speciei corpora, qualia nos methodus edocuit, construere enitemur, quumque postea in multis deinceps figuris delineationem fece-

Ed. Chart. VI. [545.]

Ed. Bas. I. (363. 364.)

ἀνθρώποις ἔργῳ πειραθῆναι γεγονὸς ἤδη τὸ προβληθέν. ὅταν γὰρ ἡ τε πρώτη γραμμὴ τὴν ἀκτῖνα δέχεται τοῦ ἡλίου, κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὴν τελευταίαν ἡ ὑστάτη, καὶ τοῦτ' ἐπὶ πάντων φαίνεται τῶν καταγεγραμμένων ὥρολογίων τῶν ἡλιακῶν, ἤδη μὲν που ἐν τι γνώρισμα ἔξομεν ἐναργὲς τοῦτο προβληθέν. εὗρησαι δὲ πάλιν δεύτερον ἄλλο, ὅταν ἀλλήλοις καταγραφέντα πάντα συμφωνῇ, καὶ τρίτον, ὅταν ὕδατος ὀμβροῦ ῥύσις αὐτοῖς μαρτυρῇ. καὶ γὰρ τοῦθ' ὁ λόγος εὕρισκε κριτήριον ἐσόμενον τῆς τῶν καταγεγραμμένων ὥρολογίων ἀληθείας. ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. ἀγγεῖον τρήσας ἐξ ἧς ἂν ὕλης ἐθέλης γε(364)γονός, ἐπίθες ὕδατι καθαρῷ τὴν πρώτην ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου θεασάμενος· εἰδ' ὅταν σοὶ τὸ καταγεγραμμένον ὥρολόγιον ἀγγείλῃ τὴν πρώτην ὥραν ἡνύσθαι, σημεινόμενος ὅσον ἐπληρώθῃ τοῦ ἀγγείου μέρος ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἔτι ἐκκενώσας εὐθέως αὐτὸ πάλιν, ἐπίθες ἐπὶ ταῦτόν τὸν ὕδωρ· ὅταν δὲ τὴν δευτέραν ὥραν ἀγγείλῃ τὸ ἡλιακὸν ὥρολόγιον, ἐπίσκεψαι τὸ ἀγγεῖον· εἰδ' ὅταν εὗρης ἐν αὐτῷ

rimus, concedere hominibus re experiendum jam absolutum propositum opus. Quando enim prima linea primum solis radium excipit, itidem et postremum ultima, atque hoc in omnibus solaribus horologiis depictis apparet, jam profecto unum quoddam evidens indicium, quod res proposita inventa sit, habebimus; rursus, et alterum, quum omnia delineata corpora inter se consentiunt, necnon et tertium inveniemus, quum aequalis aquae fluxus ipsis respondet. Hoc etenim depictorum horologiorum veritatis judicatorium futurum ratio adinvenit. Quod autem dico, hujusmodi est. Vasculum ex quavis materia conflatum perforato, primumque solis radium intuitus aquae purae imponito; deinde tibi quum pictum horologium primam horam praeteriisse nunciaverit, tu, quanta vasculi portio aqua impleta fuerit adnotato, eaque statim rursus effusa vasculum eidem aquae imponito, et quum secundam horam solare horologium significaverit, vasculum aspicio; postea quum aquam in ipso ad eandem partem

Ed. Chart. VI. [545.]

Ed. Bas. I. (364.)

τὸ ὕδωρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ μέρος ἀφιγμένον κατὰ τὴν πρώτην ὥραν, ἐνσήμανον ταχέως, καὶ ἐκχέας ἐνθες κατ' αὐτοῦ τοῦ ὕδατος, καὶ ἐπισκέπτου πάλιν, εἰ μέχρι τῆς τρίτης ὥρας ἐνδείκνυσι τὸ ὥρολόγιον, ἐπὶ τὴν αὐτὴν ὥραν ἀφικνεῖσθαι τοῦ ἀγγείου τὸ ὕδωρ, ἐφ' ἣν κατὰ τὴν πρώτην, ἢ κατὰ τὴν δευτέραν· ὅταν οὖν εὗρης οὕτω γεγονὸς, ἐκχέας αὖθις ἐπίθες μέχρι τῆς τετάρτης ὥρας, ἰδὼν τε πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ ἀγγείου τὸ ὕδωρ ἀναβεβηκὸς, ἐκχέας αὐτὸ παραχοῆμα, πάλιν ἐπιθῆις ὁμοίως ἐξέταξε κατὰ τὴν πέμπτην ὥραν. ὅταν δὲ καὶ ταύτης εὗρης ἐπὶ τὴν αὐτὴν χώραν ἀφιγμένον τὸ ὕδωρ, εἴτα κατὰ τὴν ἕκτην τε καὶ κατὰ τὰς ἑφεξῆς μέχρι τῆς δωδεκάτης, εἰ παντελῶς γνώσῃ, πεισθήσῃ καλῶς καταγεγράφθαι τὸ ὥρολόγιον, εἴ γε τὸ προκείμενον ἐπεδείξατο· προκείμενον δ' ἦν εἰς δώδεκα μοίρας ἴσας νεμηθῆναι τὸν χρόνον τῆς ὅλης ἡμέρας, ὅτι, ἀλλὰ τοῦτον μὲν τὸν ἀριθμὸν ὡς χρησιμώτατον προεῖλοντο, καὶ γὰρ ἡμῖς ἔχει, καὶ δίμοιρον, καὶ τέταρτον, ἕκτον τε καὶ δωδέ-

pervenisse, ad quam et prima hora pervenit, inveneris, adnotato celeriter, et exhaustum vasculum iterum in eandem aquam immittito, ac rursus observato. Si ad tertiam usque horam horologium indicat, ad eandem horam vasis aquam pervenisse, ad quam prima aut secunda hora pervenerat, quando igitur ita factum inveneris, exhausto vasculum, et iterum ad quartam usque horam in aquam demittito, itemque ad eandem vasis partem aquam ascensisse conspicatus, ipsam statim effundito, denuoque in aquam demisso vasculo, quintam similiter horam explorato; quumque et in hac ad eundem locum aquam pervenisse compereris, deinde in sexta et reliquis deinceps usque ad duodecimam si prorsum ita fieri cognoveris, recte depictum esse horologium tibi persuaferis, quandoquidem propositum demonstravit; propositum autem erat, in duodecim aequas portiones totius diei tempus esse distributum. Porro numerum hunc tanquam omnium utilissimum delegerunt, dimidium enim continet, et duplum, et quartum, et sextum, et duodecimum, quae nullus alius

Ed. Chart. VI. [545. 546.]

Ed. Bas. I. (364.)

κατον, ἅπερ οὐδείς ἄλλος ἔχει μετ' αὐτόν ἄχοι τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου. τοῦτον μὲν ὥς μακρὸν παρητήσαντο, σύμμετρον δ' εἶναι κρίναντες τὸν δωδέκατον, εἰς τοσαῦτα μέρη τὸν χρόνον τῆς ὅλης ἡμέρας διέτεμον. ὅτι δὲ χρήσιμός ἐστιν ἡ τοιαύτη τομή, τῇ πείρᾳ βασανίσαντες αὐτὴν ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ῥωμαῖοι χρῶνται τὴν οὐσίαν ἅπασαν, ὅταν διατίθωνται, διαιροῦντες εἰς δώδεκα μέρη, καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ σταθμῶν τε καὶ μέτρων εἰς δώδεκα μοίρας τέμνονται τὰ πλεῖστα. σὺ δ' εἰ κελεύεις, καταγράφομαί σοι κατὰ τὴν μέθοδον ὥρο- [546]λόγιον, εἴτ' εἰς δώδεκα τὴν ὅλην ἡμέραν διαιρεῖν ἐθελήσεις, εἴτ' εἰς ἄλλον τινὰ τὸν ἐφεξῆς ἀριθμὸν, εὐρήσεις γὰρ ἐπ' ἐκείνου πάλιν ὃ προύβαλες γεγονὸς ἔκ τε τοῦ συμφωνεῖν τῇ διὰ τῶν τετρημένων ἀγγείων ἐκμετροῦν καὶ τοῦ πάντοτε ἀλλήλοις ὁμολογεῖν καταγεγραμμένα, πρὸς τε τοῦ τὰς τελευταίας ἐν αὐτοῖς γραμμὰς ὀρίξειν τὰ πέρατα τῆς ἡμέρας. οὕτω δὲ καὶ κλειψύδρας καταγραφὴν ὃ λόγος εὔρεν ἀναλυτικῇ μεθόδῳ ζητήσας, ἧς πάλιν ἡ βάσιμος

post ipsum numerus usque ad vigesimum quartum continere videtur. Hunc sane tanquam longum repudiarunt, et duodenarium numerum veluti commodatum judicantes in tot particulas totius diei tempus diviserunt. Hanc autem partitionem ex usu esse alii multi et Romani ipsi experientia comprobantes atque utentes ostendunt, si quidem haereditatem omnem, quum testamentum condunt, in duodecim portiones distribuunt, et ponderum ac mensurarum, quibus in vita opus est, plurimas in duodecim partes dividunt. Tu vero si jubeas, tibi per methodum horologium depinxero, ac deinde sive in duodecim partes, sive in alium quempiam sequentem numerum integrum diem partiri volueris, in illo enim id, quod proposueras, itidem factum esse comperies, quando et perforatorum vasculorum mensurae respondeat, et omnino inter se depicta horologia consentiant, eo quod ultimae in ipsis lineae diei fines concludant. Ad hunc sane modum et clepsydrae descriptionem ratio methodo resolutiva vestigans invenit, cujus iterum experimentum vel

Ed. Chart. VI. [546.]

Ed. Bas. I. (364.)

ἐναογῆς ἐστὶ καὶ τοῖς ἰδιώταις· ἡ γὰρ ἀνωτάτω γραμμὴ
 δωδεκάτην ὥραν σημαίνουσα τὸ μέγιστον μὲν ὕψος ἔχει,
 καθ' ὃ μέρος ἡ κλεψύδρα τὴν μεγίστην ἡμέραν ἐκμετρεῖ,
 βραχύτατον δὲ, καθ' ὃ τὴν ἐλαχίστην· ἐν τῷ μέσῳ δ' ἀμ-
 φοῖν ἐστίν, ὃ τῆς ἰσημερινῆς μέτρον σοι δηλώσει· τὸ δ'
 ἐφεξῆς τὴν τετάρτην ἐπεξιὼν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πάσας
 τὰς ἐνιαυτοῦ μετρήσεις· τὸ δὲ μεταξὺ μέχρι τῶν ἰσημερι-
 νῶν τμημάτων ἐπὶ τοῦ χεῖλους τῆς κλεψύδρας δηλοῖ σοι
 τὰς εἰρημένους τέτταρας ἡμέρας· ἀφ' ὧν τμημάτων ὀρμηθῆ-
 σονται ἐφεξῆς τῷ σημαίνοντι τὴν μεγίστην εὐρήσειν, δη-
 λονότι ἄχρι τίνος μέρους τῆς ὑψηλῆς γραμμῆς ἐπὶ τῇ
 κλεψύδρᾳ τὸ ὕδωρ ἀναβήσεται τῆς δωδεκάτης ὥρας συμπλη-
 ρομένης· τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνα πάλιν τρίτα ἀπὸ τῆς δωδεκά-
 της τροπῆς εὐρήσεις μετροῦσαν τὴν μίαν ἐκείνην ἐν τῇ
 κλεψύδρᾳ γραμμῇ, ἣν ὑψηλοτάτην ἔφην εἶναι· καὶ
 μέντοι καὶ τὰς ἄλλας γραμμὰς, ὅσαι τῆς ὑψηλοτάτης
 εἰσὶν εὐτελέστεραι, ἄλλας ὥρας ἐκμετρούσας εὐρήσεις·
 τὴν τετάρτην μὲν ἀπὸ τῆς δωδεκάτης· ἐν ἅπασιν τοῦ ἐνιαυ-

plebejis hominibus evidens est. Summa enim ejus linea
 duodecimam horam significans altissimum locum habet,
 qua parte clepsydra longissimum diem dimetitur, brevif-
 simum vero, ubi linea brevissima est; inter utramque
 media est, quae aequinoctialem diem declarabit; ac dein-
 cept quartam pertransiens perinde omnes anni dies me-
 tieris; quod in medio est usque ad aequinoctialia fora-
 mina in clepsydrae labro, tibi praedictos quatuor dies
 significabit; quibus foraminibus post id, quod longissimum
 diem significat, invenire scilicet incipiam, usque ad
 quam partem altae in clepsydra lineae, hora duodecima
 transacta, aqua perveniat; post illa vero rursus tertia a
 duodecima conversione unam illam in clepsydra lineam,
 quam altissimam esse dixi, dimetientem reperiēs; quin-
 etiam et alias lineas, quaecunque altissima sunt inferiores,
 alias horas metientes invenies, quartam quidem a duode-
 cima: omnibus anni diebus undecimam horam significant

Ed. Chart. VI. [546.]

Ed. Bas. I. (364.)

τοῦ ταῖς ἡμέραις τὴν ἐνδεκάτην ὥραν σημαίνουσιν ἐν δια-
 φέρουσιν αὐτῆς μέρεσιν, ὥς ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης προείρηται·
 τὴν δ' ἐφεξῆς πέμπτην ἢ ἕκτην ὥραν δηλοῦσαν ὡσαύτως
 κατὰ διαφέροντα μέρη, καὶ τὴν ἐφεξῆς γε πάλιν ἐβδόμην,
 ἢ ὀγδόην, ἢ ἐννάτην τε καὶ τὰς ἄλλας ἄχρι τῆς κατωτάτης
 γραμμῆς τὴν ὥραν πρώτην εὐρίσκειν ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν ὥρο-
 λογίων; φαίνεται σοι πεπληρωμένου τοῦ κατὰ τὴν κλεψύ-
 δραν ὕδατος, ὥσπερ γε ἡ τετάρτη καὶ αἱ λοιπαὶ μέχρι τῆς
 δωδεκάτης ἀλλήλαις μὲν ἴσαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἦντι-
 γαρὺν φαίνονται, ταῖς δὲ ἄλλαις ἄνισοι ταῖς προγεγενημέ-
 ναις τε καὶ μελλούσαις. εἴτα τὴν τοιαύτην μέθοδον εὐρί-
 σκων οὐκ ἐπεθύμησας, ὦ οὗτος, τί ποτ' ἐστίν, οὐκ ἡσθου
 τῆς ἐν σαυτῷ δοξοσοφίας, ἀμαθὴς ὅστις ὢν τούτων τῶν
 προβλημάτων, οὐκ ἂν εὖροις ἐν αὐτῷ, βέλτιον δὲ εἰπεῖν,
 ὅλῳ τῷ βίῳ; οὐδὲ γὰρ εὗρεν αὐτὰ βίος ἀνδρός ἐνός, ἀλλὰ
 κατὰ σμικρὸν προῆλθεν ἡ γραμμικὴ θεωρία· πρῶτον μὲν
 τῶν στοιχειωδῶν ἐν αὐτῇ θεωρημάτων ζητηθέντων αὐτῷ,
 ἐπεὶ δὲ εὐρέθη ταῦτα, προσθέντων αὐτῶν αὐτοῖς τῶν

secundum ejus differentes partes, ut de suprema ante di-
 ctum est; sequentem autem quintam aut sextam horam
 secundum diversas partes significantem, atque item se-
 quentem septimam, octavam, aut nonam, ac reliquas us-
 que ad imam lineam horam primam te invenisse in so-
 laribus horologiis, clepsydra jam aquae plena tibi patefit;
 quemadmodum et quarta et reliquae usque ad duodecimam
 inter se quidem aequales singulis quibusque diebus ap-
 parent, ad alias autem aut praeteritas aut futuras rela-
 tae inaequales; deinde methodum hanc inveniens non
 cupivisti, heus tu, quid sit cognoscere, nonne tuam inanem
 scientiae persuasionem percepisti, qui proposita haec quum
 nescias, non per anni spatium, aut, rectius ut dixerim,
 non in omni vita invenire valeas? Neque enim haec
 unius hominis vita adinvenit, sed paulatim linearum scien-
 tia provecta est; primo quidem elementaribus in ipsa
 theorematibus ab ipso petitis; postquam autem haec inventa

Ed. Chart. VI. [546. 547.]

Ed. Bas. I. (564.)

ἐφεξῆς γενομένων ἀνδρῶν τὴν θαυμασιωτάτην θεωρίαν, ἣν ἀναλυτικὴν ἔφην ὀνομάζεσθαι, καὶ γυμνασάντων ἐν αὐτῇ ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς βουλευθέντας ἐπὶ πλεῖστον· ἐν αὐτῇ καίτοι μηδὲν ἔχουσι δεῖξαι χειροῦργημα τοιοῦτον, οἷα μέχρι δεῦρο διήλθον ἐπὶ τε τῶν ἡλιακῶν ὥρολογίων καὶ κλεψυδρῶν. ἀλλ' οὐκ ἦσαν οὔτε προπετεῖς οὔτ' ἀλαζόνες οἱ τὰ τοιαῦτα ζητήσαντες ὁμοίως τοῖς ἐπαγγελλομένοις σοφίαν ἢ ζητεῖν, ἢ εὐρηκέναι, τιμήσαντες δ' ἑαυτοὺς τὴν ἀληθεστάτην τιμὴν ὠρέχθησαν, ἣν εἶχον ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν ἀρίστην, ταύτην ἀσκῆσαι τε καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν. εὐδηλον δ', ὅτι τὴν λογικὴν λέγω, ἥς γυμναζομένης τε καὶ τὴν οἰκείαν εὐεξίαν λαμβανούσης, [547] εὐφραίνονται μειζόνως ἢ ταῖς διὰ τοῦ σώματος ἡδοναῖς δουλεύοντες. οὐδὲ γὰρ διαφερόμεθα ἄλλῃ τινὶ δυνάμει τράγων καὶ σκολήκων, ὧν τε καὶ προβάτων καὶ ὄνων· οὐδ' ἄλλῃ τις θεωρία μειζόνως εὐφραίνει ψυχὴν ἀνδρός εὐφροῦς τῆς ἀναλυτικῆς, ὅταν γέ τις

sunt, posteris hominibus deinceps contemplationem illam summopere admirabilem, quam resolutivam nominari dixi, ad illa adjicientibus, seseque in ipsa et alios, qui voluerint, quam diutissime exercentibus; quin etiam nullum in ipsa huiusmodi manuarium opus, qualia hactenus de solaribus horologiis atque clepsydris declaravimus, ostendere potuerunt. At neque temerarii erant, neque arrogantes, qui huiuscemodi res indagabant, quales isti, qui sapientiam se quaerere aut invenisse gloriantur; illi autem verissimo sese honore decorantes facultatem, quam in anima optimam habebant, exercere et ad finem perducere cupiebant; clarum autem est, quod rationabilem dico, qua exercitata et bonum habitum sibi congruentem adepta, delectantur magis quam ii, qui corporis voluptatibus serviunt. Nulla etenim alia facultate ab hircis, vermibus, porcis, pecudibus atque asinis differimus; neque ulla alia contemplatio ingenui viri animum vehementius quam haec resolutiva facultas oblectat, quum praesertim in ipsa quispiam magnos progressus fecerit;

Ed. Chart. VI. [547.]

Ed. Bas. I. (364.)

ἐν αὐτῇ προέλθῃ· κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ἐπίπονός ἐστιν, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι σχεδὸν ἅπασαι. καίτοι καὶ εἰ μηδεμίαν εὐφροσύνην εἶχεν, δι' αὐτό γε τὸ μέλλειν αὐτῇ χρῆσθαι πρὸς τὰ μέγιστα καλῶς εἶχεν ἀσκηθῆναι κατ' αὐτήν, ἐξαίρετον ἔχουσαν, ὥς ἔφην, τὸ μαρτυρῆσαι πρὸς αὐτῶν τῶν εἰρημέων εὐφραντὸν, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν εὐρισκομένοις. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς προπετιῶς ἐν αὐτῇ φλυαροῦσιν ἔξεστιν ἀναισχυντεῖν· οὐ γὰρ, ὥσπερ ὁ κακῶς καταγράψας ὥρολόγιον ἢ κλεψύδραν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐλέγχεται προφανῶς, οὕτω καὶ τοῖς ἐν φιλοσοφίᾳ θεωρήμασιν ἐναργῆς ἐστὶν ὁ ἔλεγχος, ἀλλ' ἔξεστι λέγειν, ὥσπερ ἂν ἐθέλῃ τις, ὅταν γε ἅπαξ ἀναίσχυντος ἄνευ τῆς λογικῆς μεθόδου ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδάσκεισθαι λέγῃ. ἀλλ' εἰ μὲν ἐκείνοις μόνοις διελέχθη τὰ πράγματα λαβόντα φωνήν, εὐλόγως ἀλαζονεύονται, σιγῶντων δ' αὐτῶν αἰεὶ, καὶ μήθ' ἡμῖν μήτ' ἐκείνοις διαλεγομένων, εὐδηλον ὅτι μόνος ὁ ἐν ἡμῖν λόγος εὐρήσει τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. ἐπιδειξάσθω τοίνυν πρότερον εὐρίσκειν αὐτὰ

inter initia vero, quemadmodum et aliae fere omnes disciplinae, laboriosa est. Quod si nihil etiam delectationis afferret, quum tamen in rebus maximis nobis usui futura sit, in ipsa exerceri optimum fuerit: quum illud praecipuum (ut modo diximus) habeat, ut, quantam voluptatem afferat, res per ipsam inventae declarent, quod in his, quae a philosophia indagata sunt, neutiquam repertum est. Quocirca eis, qui in ipsa temere nugantur, impudentes esse licet; neque enim, ut qui horologium clepsydramve haud recte designaverit a re ipsa evidenter coarguitur, sic et philosophiae praecepta evidenti argumento refutantur, verum, ut quis voluerit, ei dicere licet, quum semel impudens absque rationali methodo ab ipsis rebus sese edoceri affirmat. Quod si eos solos res vocem adeptae allocutae forent, haud abs re gloriarentur; at quum res fileant, neque nos, neque illos alloquantur, jam satis patet, solam, quae nobis inest, rationem rerum naturam inventuram. Res igitur invenire

Ed. Chart. VI. [547.]

Ed. Bas. I. (364. 365.)

δυνάμενος ἐν πράγμασιν ἐναργῶς αὐτὸ μαρτυροῦσιν, εἰπάτω τε μέθοδον ἡμῖν, ἥ πᾶν ἀναλυτικῶς ὑποπίπτει πρόβλημα, καὶ δειξάσθω προκρίνας τὰς ὁμοιότητας τῶν ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν λόγων, οὗ δυνατόν φωρᾶσαι τὴν κακίαν, οὐκ ἂν ἔτι πιστὸς ἐπὶ τῶν ἀδῆ(365)λων εἴη. ταῦτα πάντα ἄνθρωποι καλῶς φασὶ λεγέσθαι πλήν τῶν δοξοσόφων τε καὶ προπετῶν, οἷς ἡ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ὁδὸς οὐ μακρά τίς ἐστίν, οὐδ' αὖ τοιαύτη, ὁποίαν Ἡσίοδος ἐπὶ τὴν ἀρετὴν εἶναί φησιν, ἀλλὰ σύντομος καὶ βραχεῖα, μᾶλλον δ' οὐδ' ὅλως ἐστίν. εἰ γὰρ αὐτὰ τὰ πράγματα διδάσκει τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἅπαντας ἀνθρώπους, οὗ χρὴ κατατρίβεσθαι γυμναζομένους ἐν ταῖς λογικαῖς μεθόδοις. ἄρ' οὖν, ὧς δοξοσοφώτατοι, καὶ τοῦτό γε συγχωρήσετε εἶναι πρόδηλον ἡμῖν τοῖς ἄλλοις, ὅποσοι μὴ πω τὴν ὑμετέραν σοφίαν ἐσμέν σοφοί, τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐγνωκέναι δεῖν ὑπάντων πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν, εἴπερ ἡ φύσις αὐτῶν ἱκανὴ διδάσκειν ἐστὶν ἑαυτήν; ἀναδύονται πάλιν, ὅταν οὕτως ἐρωτηθῶσιν,

potens id prius in rebus evidenter hoc testantibus demonstret, et methodum nobis dicat, cui omne problema resolutorie subjiciatur, ac verarum falsarumque rationum similitudines prius distinguens ostendat, ubi vitium deprehendere liceat, in rebus autem obscuris non amplius fide dignus fuerit. Omnia haec homines recte dicta esse consentiunt praeter istos temerarios et falsa doctrinae persuasionem inflatos, quibus ad veritatem via neque longa admodum est, neque ejusmodi, qualem Hesiodus ad virtutem esse cecinit, sed concisa ac brevis, aut potius nulla est. Etenim, si res ipsae natura sua omnes homines edocent, non opus est in rationalibus methodis sese exercentes atterere. Nonne igitur, o vos, qui vestro judicio estis sapientissimi, hoc saltem nobis aliis, qui nondum sapientiam vestram assequuti sumus, esse perspicuum concesseritis, omnes homines oportere omnium rerum veritatem cognoscere, quandoquidem ipsarum natura seipsam patefacere abunde valet? Tergiversantur iterum, quum

Ed. Chart. VI. [547.]

Ed. Bas. I. (365.)

καὶ φασιν, οὐ πάντας ὑπὸ τῶν πραγμάτων διδάσκεισθαι. τίνες οὖν εἰσιν οἱ διδασκόμενοι, πάλιν ἐρωτῶντων ἡμῶν, ἑαυτοὺς μόνους φασίν· τί γὰρ ἔχουσιν εἰπεῖν ἄλλο, φυλάττειν γε τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀλαζονείαν προηρημένοι; ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς γε πιστεύομεν αὐτοῖς ἀποφαινομένοις ὃ βούλονται. διὰ τί γὰρ, ὧς πρὸς θεῶν, μόνοις αὐτὰ τὰ πράγματα τὴν αὐτῶν φύσιν ἐπιδείκνυνται; πότερον, ὅτι μόνοι μηδὲν τῶν πρώτων μαθημάτων μεμαθήκασιν; ἀλλὰ ψεῦδος τοῦτο, καὶ γὰρ ἄλλοι πολλοὶ τούτων οὐδὲν ἔμαθον. ἀλλ' εἰ τὴν λογικὴν ψυχῆς δύναμιν ἥσκησαν ἐν μαθήμασιν, ἔργον μαρτυρεῖ δυναμένους αὐτήν· καὶ μὴν οὐδέπω ἤψαντο τοιαύτης θεωρίας. ἴσως δὲ φήσουσι μόνοι τε γενέσθαι συνετοὶ καὶ βλέπειν ἐπιληπτικῶς τὰ πράγματα, καθάπερ Λυγκεὺς τὰ κατὰ γῆς. τί ποτ' οὖν, εἰ οὕτως αὐτῶν ὀξύδερκῆς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, καταγελαστότατοι πάντες εἰσὶν ἐν τοῖς τοιούτοις προβλήμασιν, ὧν ἡ εὕρεσις αὐτὴ μαρτυρεῖ τοῖς εὐρίσκουσιν ἀληθῶς αὐτά; τού-

ita fuerint interrogati, non omnesque ajunt a rebus edoceri. Quinam igitur sint isti, quos res ipsae edoceant, nobis iterum percontantibus, seipsos solos ajunt; quid enim aliud respondere queant, jactantiam scilicet, quam initio professi sunt, tueri constituentes? At profecto nos istis de se quicquid velint pronunciantibus nequaquam credimus; cur enim, proh dii immortales, solis his res ipsae naturam propriam declaraverint? Num idcirco, quia soli nihil ex primis disciplinis perceperunt? Sed hoc merum mendacium est, alii etenim plerique illarum nihil didicerunt. Quod si rationalem animae facultatem in disciplinis exercuissent, effectus id eos posse facere testaretur: atqui nondum ejusmodi contemplationem attigerunt. Dicent autem forsan, solos se perspicaces a natura creatos, atque res congruenter cernere, quemadmodum Lynceus subterranea intuebatur. Quid igitur, si adeo perspicaci ingenio sunt, in id genus propositis excutiendis, quorum inventio veridicos esse inventores manifestat, plane ridiculi sunt? Nullum enim

Ed. Chart. VI. [548.]

Ed. Bas. I. (365.)

[548] τῶν γὰρ ἐν οὐδεὶς οὐδέποτε αὐτῶν εὐρεῖν ἡδυνήθη, ὅπου γε καὶ τῶν εὐρηκότων λεγόντων καὶ διδασκόντων, οἱ μὲν ἄλλοι μαρθάνουσιν, ἐκεῖνοι δὲ μόνοι δι' ἀγυμναστίαν καὶ βραδύτητα ψυχῆς μὴ μαρθάνουσιν· εἴτα παρακαλοῦσιν ἐμὲ, καὶ τις ἐξ αὐτῶν κατὰ τύχην παρακολουθήσειεν, ἀλλ' εἰπεῖν γε τὸ εἰρημένον οὐ δύναται. τίς οὖν μείζων τυφλότης εἰς τὴν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων γνῶσιν ἐστὶ τῆς τοιαύτης τῶν τοιούτων; ὅταν ἄνθρωποι τῶν ἐπιτυγχανόντων ἑαυτοὺς ὁρῶντες ἀφυστέρους εἰς τε τὸ νοῆσαι καὶ μνημονεῦσαι καὶ τὰ δι' ἀριθμητικὴν τε καὶ γεωμετρίαν ἀρχιτεκτονίαν τε καὶ ἀστρονομίαν εὕρισκόμενα τὰ τῆς φιλοσοφίας εὐρηκέναι νομίζωσιν οὕτω ῥαδίως, ὥς ἀποφαινέσθαι τολμᾶν αὐτὰ δεικνύναι τὰ πράγματα χωρὶς ἀποδείξεως καὶ μεθόδου λογικῆς. ὅτι δὲ ἐκόντες ἑαυτοὺς κολακεύουσιν, οὐκ ἀλήθειαν ζητοῦσιν, ἔνεστι γινῶναι καὶ τοῦ κατὰ τινος ἑκάστων αὐτῶν ἀνατείνεσθαι παρὰ τοῖς φοιτηταῖς, ἅπαντάς τε διαβάλλουσι τοὺς ἄλλους ὥς ἐσφαλμένους. ἐγὼ δὲ συνάγων αὐτοὺς εἰς ταῦτόν, οὐχ ὑπομένουσιν,

eorum quisquam ipsorum unquam invenire potuit, quin et eorum inventoribus declarantibus ac edocentibus, alii sane discunt, isti vero soli et inexercitati et ingenio tardi percipere nequeunt: deinde me provocant, atque aliquis ex ipsis forte intellexit, non tamen quod dixi recitare valet. Quatenam itaque caecitas in propriis discernendis vitis hac istorum ignorance major est, quod vulgaribus hominibus sese rudiores quam videant ad ea percipienda memoriaeque mandanda, quae ab arithmetica, geometria, architectonica astronomiaque reperta sunt, postea quae philosophiae sunt tam facile invenisse se existimant, ut res ipsas sese ostendere absque demonstratione rationalique methodo contendere audeant? Porro quod sponte seipso adulentur, neque veritatem quaerant, ex eo scire licet, quod de re aliqua singuli inter suos tantum discipulos differunt, omnesque alios tanquam aberrantes calumniantur atque vituperant. Ego vero si

Ed. Chart. VI. [548.]

Ed. Bas. I. (365.)

ἀλλὰ τὴν αἰδῶ τινι καταπροτείνονται, καὶ φάσκουσι μὴ δύνασθαι φθέγγασθαι, παρόντων ἀνθρώπων πλειόνων· καίτοι τινὲς αὐτῶν ἀκροατὰς ἔχουσιν, ὁ μὲν κ', ὁ δὲ λ' καί ποτε καὶ πλείονας, οὐκ αἰσχυρόμενοι λέγειν ἐπ' αὐτοῖς. ἀλλ' ὅταν ἐγὼ μὲν τρεῖς ἢ τέτταρας ἀξιῶσω παρεῖναι τῷ συλλόγῳ, Πλατωνικοὺς δ', τρεῖς ἢ τέτταρας Ἐπικουρείους, ἴσους τε τὸν ἀριθμὸν ἄλλους Στωϊκοὺς τε καὶ Περιπατητικούς, ἢ τρεῖς πρὸς τούτοις, ἦτοι γ' Ἀκαδημαϊκοὺς, ἢ Σκεπτικούς, ὥς γίνεσθαι πάντας ἐκ φιλοσοφίας ἀνθρώπους εἴκοσιν, ἄλλους τε πρὸς αὐτοῖς τοσούτους τῶν γεγυμνασμένων μὲν ἐν μαθήμασι τὴν λογικὴν δύναμιν, ἀγνοοῦντας δὲ τοὺς κατὰ φιλοσοφίαν λόγους, οὐδεὶς αὐτῶν ὑπομένει τηλικαῦτα τὸ τοιοῦτον συνέδριον. εἰ δέ γέ ποτ' ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων μὲν αἰρέσεως, γεγυμνασμένων δὲ ἐν λόγοις, ὑπομείνειαν ἀπαντῆσαι τοιούτοις συνεδρίοις, φιλονεικούντων μὲν αὐτῶν ἐπὶ τούτοις, ἐλιπτόντων δὲ τοὺς αὐτοὺς λόγους, πολλάκις μὲν ἦκεν ἐν τούτοις καὶ γεωμετρικὸς,

in unum eos cogam, non ferunt, sed statim verecundiam praetexunt, neque se coram hominum multitudine sermonem facere posse confirmant quamvis, singulis diebus ipsorum alius viginti auditores habeat, alius triginta et nonnumquam plures, neque inter illos dicere erubescant. Verum ego si tres aut quatuor eorum collegio interesse voluerim, exempli causa Platonicos quatuor, tres aut quatuor Epicureos, totidem numero alios Stoicos et Peripateticos, ad hos tres Academicos, aut vocatos Scepticos, ita ut omnes ex philosophia viri sint viginti, praeterea ultra enumeratos si totidem adsint, qui rationalem facultatem in disciplinis exercuerint, sed philosophicos sermones ignorent, tunc nullus istorum ejusmodi confessum sustineat. Quod si nonnumquam ab hominibus nulli sectae addictis, in dicendo autem exercitatis coacti ejusmodi hominum coetibus interesse non recusent, dum illi de istis altercantur, suasque rationes conglomerant, saepenumero aliquis geometra supervenit, acces-

Ed. Chart. VI. [548. 549.]

Ed. Bas. I. (565.)

ἦκον δὲ καὶ τῶν ἰατρῶν ἔνιοι, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν καὶ πεπαιδευμένων ἐν τοῖς μαθήμασιν, αὐτὸ δὲ ἔχειν ἐργαζομένων δι' εὐπορίαν κτημάτων, οὔτε δουλεύοντων αἰρέσει τινὲ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν, ὥσπερ εἰώθα, καὶ τότε κεκριμέναι τοὺς λόγους ἤξιωσα, καὶ τις ἐξ αὐτῶν ἔφη κάλλιστα κριθῆναι τὴν ἀμφισβήτησιν, εἰ πορευθέντες εἰς ὃ λέγουσιν οὗτοι περιέχειν τὸν κόσμον κενόν· εἴθ' ὃ μὲν ἐν αὐτῷ σαφῶς, εἴτ' ἐν μιᾷ χώρᾳ πέφυκε μὲν εἶναί τε καὶ φέρεσθαι πρὸς ἄλλον τινὰ τόπον, ὅπερ ἂν ἐν αὐτῷ τεθῇ σῶμα. τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἤρεσε τὰ λεχθέντα, μόνοι δ' οὐκ ἐπαύοντο φιλονεικοῦντες ἀλλήλοις καὶ ἡμῖν οἱ φιλόσοφοι, μὴ δυνάμενοι διακριῖναι τοὺς ἐνδεχομένους λόγους ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων. ἐνδέχεται μὲν γὰρ καὶ μένειν ἐν τῷ κενῷ καθ' ἓνα τόπον ἕκαστον τῶν σωμάτων, ἐνδέχεται δὲ καὶ μὴ μένειν, ἀναγκαίαν ἀπόδειξιν οὐδ' ἑτέρας τινὸς αἰρέσεως ἐχούσης.

Κεφ. 5'. [549] Καιρὸς οὖν ἦκέναι δοκεῖ τι φθέγγασθαι καὶ ἐμὲ, βραχεῖαν μὲν ἐλπίδα τοῦ φράσαι τὴν δοξοσο-

serunt et medicorum nonnulli, et alii quidam dicendi studiosi viri et disciplinis instructi, eas quidem, ut quaestum facerent, exercentes, et nulli in philosophia sectae inservientes, ut mihi moris erat, atque tunc ab iis petii, ut istas rationes dijudicarent; tum eorum quidam dixit, optime controversiam sedari posse, si in id, quod mundum continere isti ajunt, vacuum profecti experiantur, numquid in eo positum corpus una in sede manere, an et ad alium quoque locum transferri aptum sit. Aliis quidem omnibus haec dicta placuere, soli vero philosophi inter se nobiscumque rixari non destiterunt probabiles rationes a necessariis distinguere nequeunt. Potest enim unumquodque corpus in vacuo uno loco manere, potest et non manere, neutra secta necessariam demonstrationem habente.

Cap. VI. Itaque tempus advenisse videtur, ut ego quoque aliquid proferam, quum tamen parvam spem ha-

Ed. Chart. VI. [549.]

Ed. Bas. I. (365.)

φίαν ἔχοντα μὴ καταλείπειν ἀπείραστον, ἡγούμενον μὲν τι
 δ' εἶναι μηδ' αὐτὸ τοῦτο βραχύ. καὶ τοίνυν ἐφ' ᾧ ὡμο-
 λόγηται μὲν ἡ ἀπὸ τῶν ἐναργεστάτων ἀρχῇ πάσης ἀποδεί-
 ξως, ἀλλ' εὐθύς ἡ πρώτη μετάβασις ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ
 τῶν ἀδήλων, οὐ συγχωρεῖται μὲν ὑπὸ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τε
 καὶ Σκεπτικῶν, ἡμῖν δὲ τοῦτο μὲν ἀλλήλοις συνεχώρει, ὅτι
 μὲν ἄλλο εὐρισκόμεθα τὴν ἐκείνων ἀπορίαν κρατύνοντες.
 ὄντων γὰρ ἐναργῶς τῶν μὲν πρὸς νόησιν, τῶν δὲ πρὸς
 αἴσθησιν, ἀλλήλοις ἐνίοτε μὲν δοκεῖ μάχεσθαι ταῦτα. καὶ
 πρῶτά γε τοῦτο αὐτὸ γεγυμνασμένου δεῖται, τοῦ δείξοντος
 οὐδέποτε ἀλλήλοις αὐτὰ διαφέρεσθαι. δεύτερον ἐπὶ τῷδε
 μέγιστόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν ἐναργῶς φαινομένων γνωρίζειν τὰ
 τοιαῦτα· τινὲς γὰρ ὑπὸ προπετείας τοῖς μηδέπω φαινομένοις
 ἐναργῶς ὥς τοιούτοις συγκατατιθέμενοι σφάλλονται. καὶ
 τί θαυμάζειν, ἔφη, εἰ πρὸς διάνοιαν ἐναργῇ τοῦτο συμ-
 βαίνει τοῖς προπετέσιν, ὁρῶντας αὐτὸ καὶ πὶ τῶν πρὸς
 αἴσθησιν ἐνίους πάσχοντας ἐκάστην· ὅτι ἐξ ἀπόπτου γοῦν

beam, fore, ut inanem scientiae persuasionem stabiliant; neque tamen id ipsam exiguum esse duxi, ipsam videlicet non intentatam relinquere. Ob id igitur conceditur, omnem demonstrationem ab evidentissimis inchoari, sed illico primus ab ipsis ad ignota transitus ab Academicis et Scepticis non conceditur, inter nos vero id convenit, quod aliud invenimus, quod illorum ambiguitatem augeat. Quum enim ex evidentibus quaedam intellectui, quaedam sensui evidentia sint, inter se nonnunquam haec pugnare videntur, atque in primis hoc ipsum *homine* exercitato eget, haec neutiquam inter se dissidere ostensuro. Secundum ab hoc maximum est, ab evidentibus apparentibus quae sunt ejusmodi cognoscere; quidam enim temere, nondum clare apparentibus, perinde ac talia sint assentientes, falluntur. Sed quid mirum, inquires, si ad manifestam intelligentiam haec temerariis hominibus accidunt, quum id ipsum cernamus et in singulorum sensuum actionibus quosdam committere, quum ex longiore scilicet intervallo,

Ed. Chart. VI. [549.]

Ed. Bas. I. (365.)

Θεασάμενοι παραγενόμενόν τινα Διωνά φασιν, εἰ οὕτως ἔτυχεν, εἶναι τὸν ἀφικνούμενον, ὥς βεβαίως εἰδότες· ὥστ' ἐνίοτε πλησίον ὁφθεῖς ὁ παραγενόμενος ἐφάνη Θεῶν, οὐ Δίῳ ὑπάρχειν. εἰ μὲν οὖν ἀπαράλλακτος ἡ φαντασία τῶν πόρρωθεν ὁρωμένων ἐστὶ καὶ τῶν ἐγγύθεν, οὐ διαφωνούντες ἀλλήλοις ἐπὶ τῶν πόρρωθεν ὁρωμένων οὐτ' ἐλέγξουσιν, οὐτ' ἐλεγχθήσονται ποτε· εἰ δ' ἐστὶν ἄλλη ἐνέργεια τῶν πλησίον ὁρωμένων, ἄλλη δὲ τῶν οὐ πλησίον, οἷσι πειρωμένων τὴν ἐκ τοῦ πλησίον γιγνομένην, εἰκότως σφάλλονται. τοῦτ' οὖν αὐτὸ πρῶτον ἀναμνήσθητι, πρὶν ἐπὶ τὰ πρὸς διάνοιαν ἐναργῇ μετιέναι καὶ σύ ποτε προπετῶς, ὁρατὸν δέ τινα τὸν προσιόντα, φέρε μὲν ἵππον, ὥς ἔτυχε, πλησίον ἐγνώσθαι Θεόδωρος ὢν· ἢ δὲ ὕλου τοῦ βίου σαντὸν ἀνάσχεις ἀπὸ τῆς τοιαύτης συγκαταθέσεως, ἣν ὀνομάζουσί τε πρόπτωσιν καὶ προπέτειαν. ἐγὼ μὲν σοὶ λέγω μόνον, οὐδεὶς ἔχει με δεῖξαι τοιοῦτόν ποτε ἐσφαλμένον οὐδέν. ἐκ μισρακίου γὰρ ἐπέχειν ἑμαυτὸν εἴθισα προπετοῦς συγκαταθέσεως,

quam videndi requirat potentia, aliquem accedentem intuiti, exempli causa, Dionem esse, qui accedat, tanquam exacte conspicati affirmant; atqui iste propius accedens interdum non Dion, sed Theon esse visus est. Itaque si procul et prope visorum imaginatio non differret, minime de his, quae procul aspiciuntur, inter se dissidentes neque redarguerent unquam, neque redarguerentur; sin alia vero est prope visorum, alia non prope visorum actio, ut illis, qui propius intuentur, notum est, merito falluntur. Hoc igitur ante omnia memoriae mandato, antequam ad intellectui manifesta transeas, ne et tu inconsiderate quandoque pronuncies, et aliquod visibile procul accedens equum esse, verbi causa, dicas, quod, propius quum fuerit, Theodorus esse cognoscatur; aut potius in omni vita huiusmodi tam facili assensu abstineas, quem procidentiam et temeritatem nominant. Ego vero tibi uni dico, nullus me unquam ita deceptum esse ostendere poterit. Ab adolescentiae namque temporibus

Ed. Chart. VI. [549. 550.]

Ed. Bas. I. (365. 366.)

ὥσπερ ἐν τοῖς πρὸς αἰσθησίν, οὕτω καὶ τοῖς πρὸς λόγον
 φαινομένοις, ἐφ' ἃ μεταβὰς ἤδη πάλιν ἀναμνησθῆναί σε
 (366) κἀνταῦθα παρακαλῶ, μηδενὶ ψευδῶς συγκαταθέμε-
 νον ἑαυτὸν, ὥσπερ ἐκάστης ἡμέρας ὁρῶ παμπόλλους τῶν
 φίλων, ἐνίοις μὲν ἐνὶ τῶν εἰπόντων ὀτιοῦν πιστεύσαντας,
 εἰ δὲ δύο, καὶ τρεῖς, καὶ τέσσαρες εἴποιεν ταῦτόν, οὐκ ἀν-
 τέχοντας, ἀλλὰ πάντως συγκατατιθεμένους ἐνὶ, προπετιῶς δὲ
 καὶ ὁ τρισὶν, ἢ τέσσαρσιν, ἄνευ τοῦ διορίσασθαι, πότερον
 ἐνδέχεται πάντας αὐτοὺς ἐκ μιᾶς αἰτίας κοινῆς ἀληθεύειν,
 ἢ ψεύδεσθαι πάντας ἐκ μιᾶς αἰτίας κοινῆς. μᾶλλον οὖν
 ἐνταῦθα βραδύνειν, ὥσπερ ἐγὼ ποιῶ, κἀν ὅτι μάλιστα με
 καλῶσιν ἐπισκώπτοντες ἄπιστον οἱ προπετιῶς συγκατατιθέ-
 μενοι. τῶν φίλων γοῦν εἰσὶ τινες, οἱ πυθόμενοι παρὰ τινος,
 ἀφίχθαι [550] τόνδε τινὰ τῶν ἀποδημούντων, ἡγγειλαν μὲν
 ἡμῖν ἦκοντα τὸν ἄνθρωπον, ἡλέγχθησαν δὲ ψευδόμενοι, ὥς,
 ὅταν ἐπιτιμήσω, τοσοῦτον δέουσιν εἰς τὸν μέλλοντα παρα-
 σκευάσασθαι ἑαυτοὺς ἀσφαλεστέρους, ὥστ' ἀγανακτοῦσι

ita me semper assuefeci, ut tam in his, quae sensui, quam
 in his, quae rationi manifesta videntur, ab inconsulto et
 praecipiti assensu caverem: ad quae transiens jam tibi
 iterum in memoriam revocare hortarique decrevi, ut
 nulli falso fidem habeas, ut quotidie permultos amicorum
 alicui quaevis loquenti assentiri video; quod si duo,
 tres, aut quatuor idem dixerint, non renituntur: sed
 quum uni assensi plane fuerint, idem tribus aut quatuor
 dicentibus temere assentiuntur, neque illud perpendunt,
 utrum istos omnes ex una communi causa verum dicere,
 aut contra ex una communi causa mentiri liceat. Satius
 igitur fuerit hic cunctari, quemadmodum et ego facio, et-
 si quam maxime incredulum me, qui temere assentiuntur,
 nominent. Igitur amicorum meorum nonnulli sunt, qui,
 quum aliquem peregre advenisse a quopiam audiverint,
 statim mihi venisse hominem renunciant; sed paulo post
 mendacii convicti, et a me reprehensi, tantum abest, ut in
 posterum sese cautiores praestent, ut etiam mihi irascan-

Ed. Chart. VI. [550.]

Ed. Bas. I. (366.)

πρὸς με, καὶ φασιν, αὐτοὺς μὲν οὐκ εἶναι τῆς ψευδο-
 λογίας αἰτίους, πιστεῦσαι γὰρ εἰπόντι τόδε τινί, τὸ δ' ἀμάρ-
 τημα μὲν ἐκείνου γεγονέναι, μὴ βουλόμενοι θεάσασθαι τὸ
 προστιθέμενον εἰς ἑαυτοὺς ἀπάσαις ταῖς προπετιῶς συγκα-
 ταθέσεσιν. εἰ μὲν γὰρ, ὥσπερ ἐγὼ λέγειν εἴωθα, τόνδε
 μοί τινα περὶ τοῦδε τόδε τι διηγήσασθαι, καὶ αὐτοὶ
 κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐποιοῦντο τοὺς λόγους, οὐκ ἂν
 ἐψεύδοντο. νῦν δ', ἐπεὶ τῷ πιστεύειν τῷ λέγοντι σφάλ-
 λονται, οὐκ ἐκεῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ σφᾶς αὐτοὺς συνεπέ-
 δειξαν αὐτῷ ψευδομένους, ἐνόν γὰρ αὐτοῖς οὐκ ἀποφαι-
 νομένοις εἰπεῖν, ἀφῆχθαι τόνδε τινὰ τῶν ἀποδημούντων
 φίλων, ἀλλ' ἀκηκοέναι παρὰ τοῦδε. ὁπότ' οὖν ἐπὶ το-
 σούτων πραγμάτων οὐ μακρὸν ὕστερον αὐτοὺς ἐλεγχθέντων
 ψευδομένους οὐ παύονται προπετιῶς συγκατατιθέμενοι, τῇ
 χρή νομίζειν ἐπὶ τῶν ἀδήλων αὐτοῖς ὄντων δυσκολωτέροις
 προσάπτεσθαι; εὐκολώτερον μὲν γὰρ ἐστίν, ἐνὸς αἰὲ μνη-
 μονεῦειν τοῦ περιμένειν ἐναργῶς ἐν ἀκριβεῖ, χαλεπώ-
 τατον δέ, διότι τοῦτ' αὐτὸ ποιεῖν οὐκ ἐθέλουσιν οἱ

tur, dicantque, se non esse mendacii auctores, sed euidam
 illud dicenti credidisse, ejusque peccatum esse; non
 suum, in assentiendo inconsultam temeritatem conside-
 rare nolentes. Nempe si, ut ego dicere consuevi, ho-
 minem hunc mihi hac de re hoc dixisse, hunc in mo-
 dum et ipsi sermonem facerent, haud profecto mentiren-
 tur. Nunc vero, dum mendacium referenti credentes fal-
 luntur, non illum modo, verum etiam se ipsos mendaces esse
 demonstrant, quum, amicum peregre in patriam rediisse,
 ipsis non asserere, sed ab alio id se audiisse, dicere
 licet. Quandoquidem igitur, hujusmodi rebus ipsorum
 haud multo post mendacium declarantibus, non desistunt
 temere assentiri, quid in abstrusis atque reconditis ipsis
 accidere putandum sit, quas percipere sane quam diffi-
 cile est? Facilius quidem fuerit unius rei semper me-
 minisse, quam in ejus exacta cognitione evidenter per-
 sistere; difficillimum autem idcirco fuerit, quoniam id

Ed. Chart. VI. [550.]

Ed. Bas. I. (366.)

πολλοί. καὶ ζητοῦντί γέ μοι τὴν αἰτίαν τῆς προπετείας αὐτῶν, εἰ μὴ ἄρα πλεονεξία κατεφάνη πάντ' ἐργάζεσθαι τὰ τοιαῦτα. τὸ γὰρ τάχ' ὁτιοῦν ἢ δι' αἰσθήσεως, ἢ διὰ νοήσεως εὐρίσκειν ἐπαινῶ μόνον ὁρῶντες, οἷονται βελτίους ἑαυτοὺς ἐπιδείξιν τῷ πέλας ἐν τῷ τάχει τῆς διαγνώσεως τάχος, ἀλλ' ἀγνοίας ἐπιδείκνυνται. ταῦτα μὲν οὖν ἔφην εὐρῆσθαι μοι κοινῇ πρὸς ἅπαντας, ὅσοι προπετῶς ἀποφαίνονται.

Κεφ. ζ'. Πάλιν ἐπὶ τούσδε τοὺς φιλοσόφους ἔλθωμεν, ἀποφαινομένους προπετῶς περὶ τῶν ἐν τῷ κενῷ σωμάτων ἐσώτων ἢ κάτω φερομένων. ὁ μὲν γὰρ ἀρχιτέκτων οὗτος οὐκ ἂν ἀπεφήνατο, πρὶν εἰς αὐτὸ τὸ κενὸν ἐξελθὼν τοῦ κόσμου τῇ πείρᾳ βασανίσαι τὸ πρᾶγμα, καὶ θεάσασθαι σαφῶς, εἴτε μένειν κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον ἕκαστον τῶν ἐν αὐτῷ σωμάτων, εἴτε καὶ μεθίστασθαι. τοιαύταις γὰρ ἀρχαῖς εἰς τὰς ἀποδείξεις οἶδα χρωμένους αὐτοὺς, ἐναργέσι τε καὶ ἀναντιλέκτοις ὑπὸ πάντων

ipsum facere plerique recusant. Mihi vero temeritatis ipsorum causam quaerenti nonnisi ingenii excellentia haec omnia agere visa est. Celeriter enim quodvis aut sensu aut intelligentia consequi laudabile est, quod solum isti homines intuentes sese vicino cognitionis celeritate meliores probaturos esse existimant, quum tamen ignorantiae potius celeritatem ostendant. Haec itaque a me generatim adversus omnes temere aliquid pronunciantes inventa dicere volui.

Cap. VII. Caeterum ad istos rursus philosophos revertamur, qui inconsiderate de corporibus in vacuo stantibus aut descendentibus sermocinantur. Architectus namque iste non affirmasset prius, quam in ipsum vacuum e mundo egressus rem experientia comprobasset, atque unumquodque in ipso positum corpus aut eundem locum obtinere, aut in alium transmutari apertissime conspexisset. Ejusmodi namque ad demonstrationes constitundas principiis evidentibus ac sine controversia ab omni-

Ed. Chart. VI. [550. 551.]

Ed. Bas. I. (366.)

ὁμολογουμέναις· ὑμεῖς δὲ οἱ φιλοσοφοῦντες, περὶ ὧν οὐ-
 δεμίαν ἐναργῶς γινῶσιν ἔχετε, ταῦθ' ὡς ἐναργῶς γνησθῆ-
 ναι δυνάμενα. ἤκουσα πρώτην ἀπιστοῦντων δυοῖν φιλο-
 σόφωιν· ἐδόκει γὰρ αὐτῶν τῷ μὲν ἐτέρῳ τὸ ὕδωρ τῶν
 ξύλων βαρύτερον εἶναι, τῷ δ' ἐτέρῳ τὰ ξύλα τοῦ ὕδατος,
 ἑκάτερός τε λόγους ἔλεγε μακροὺς, ἐμβλέπων ἄνω τε καὶ
 κάτω. κεφάλαιον δὴ τοῦ μὲν ἐτέρου τῶν φιλοσόφων, τὴν
 πεπιλημένην οὐσίαν βαρυτέραν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο τὰ
 ξύλα τοῦ ὕδατος, τοῦ δ' ἐτέρου, ἑλαττον ἔχειν κενὸν τὰ
 ξύλα. καὶ ταῦτα ἔλεγον διὰ μακρῶν ἐξηκόντων λόγων, οὐκ
 ἀποδεικτικῶν, ποιούμενοι τὰς πίστεις, ὥσπερ ἀδύνατον ἐν
 αἰσθήσει διαγινῶναι τὸ πρᾶγμα, καθάπερ ἡμᾶς οἶσθα
 ποιῶντας. οἱ δὲ φι[551]λόσοφοι λέγειν ἔτι βουλόμενον
 αὐτὸν ἠρώτησαν, ὅστις ὁ τρόπος εἴη, καθ' ὃν ἐναργῶς δια-
 γινώσκεται, πότερόν ἐστι βαρύτερον· οὐ γὰρ δὴ διὰ ζυγοῦ
 γε δυνατόν ἐφασαν γενέσθαι τοῦτο, καθάπερ οὐδὲ δι' ἀγ-
 γείου πληρουμένου· στήσαι μὲν γὰρ οἷόν τε ἐστὶ τὸ ξύλον,

bus concessis ipsos uti cognoscimus; at vos de iis philo-
 sophantes, quorum nullam certam notitiam habetis, ea
 quam clarissime dignosci posse contenditis. Proxime
 duos altercantes philosophos audiavi; alteri enim eorum
 aqua lignis gravior esse videbatur, contra alter ligna
 graviora esse defendebat; uterque autem sursum ac
 deorsum intuens longas rationes afferbat. Praecipuum
 autem alterius philosophi argumentum, constrictam den-
 samque substantiam graviolem esse, quocirca ligna, quam
 aqua, *graviora esse*; alterius vero, ligna minus vacui
 continere. Haec vero dicebant prolixis sermonibus, non
 demonstrativis rationibus sententiam suam roborantes, tan-
 quam ipsis rem sensu dijudicare (quemadmodum et nos
 facere novisti) non liceret. Sed ipsum philosophi adhuc
 dicere volentem interrogaverunt, quinam esset modus,
 per quem evidenter dignosci posset, utrum ipsorum gra-
 vius esset, neque enim in lancibus id fieri posse dicebant,
 quemadmodum neque ex vase pleno; etenim expendere

Ed. Chart. VI. [551.]

Ed. Bas. I. (366.)

οὐ μὴν πληρῶσαι τό γε ἀγγεῖον ἐξ αὐτοῦ, τοῦ ὕδατος αὐτὸ πληροῦσθαι δύνασθαι. τοιαῦτ' οὖν αὐτῶν λεγόντων, ὥσπερ εἰώθασι, γελάσας ὁ ἀρχιτέκτων ἔφη· Τοιοῦτοι διὰ παντός ὑμεῖς οἱ δοξόσοφοι πάντες ἐστέ, τὰ μὲν ἔξω τοῦ κόσμου γινώσκειν οἰόμενοι, περὶ ὧν εἰκάσαι μὲν ἐστὶν ἐνδεχόμενον, γνῶναι δ' ἐπιστημονικῶς οὐκ ἐγγωρεῖ, τὰ δὲ τοιαῦτα, καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἐνίοτε γινωσκόμενα, παντάπασιν ἀγνοοῦντες, ὥσπερ καὶ τοῦτ' αὐτὸ τὸ νῦν προκείμενον, ὕδατός τε καὶ ξύλων σταθμὸν ἀντεξετάσαι. δεηθέντων οὖν ἀπάντων τῶν παρόντων εἶπεῖν τὸν ἀρχιτέκτονα, πῶς ἐπιστημονικῶς καὶ βεβαίως ἀντεξετασθήσεται τὸ τοῦ ξύλου τῷ τοῦ ὕδατος, ὁ μὲν διῆλθεν ἐν τάχει τε καὶ σαφῶς, ὥς ὅπαντας τοὺς παρόντας νοῆσαι, πλὴν μόνων τῶν φιλοσόφων· ἐκεῖνος δὲ καὶ δεύτερον ἠναγκάσθη καὶ τρίτον εἶπεῖν τὸν αὐτὸν λόγον, ὥστε μόγις ἐνόησαν. ὁ μὲν ἀρχιτέκτων, Εἰκότως, ἔφη, λέγουσι

lignum possumus, non tamen vas aliquod ipso replere, quod rursum aqua implere valeamus. Haec igitur istis (ut soliti sunt) garrientibus, ridens architectus inquit: *Vos omnes sapientes videri volentes ejusmodi semper estis, quae extra mundum sunt, de quibus conjectura notitiam accipere solum contingit, scientifice autem comprehendere nequeunt, cognoscere vobis persuadentes, haec autem, quae ad manum sunt vel imperitis hominibus interdum patentia, penitus ignorantes, quemadmodum et id ipsum in praesentia propositum, aquae scilicet ac ligni ponderis exquisitio.* Omnibus igitur, qui ibi aderant, architectum rogantibus, ut, quo pacto ligni et aquae gravitas inter se comparari dijudicarique firma ac certa scientia posset, edoceret, ipse quidem brevi et aperte, ut omnes, qui aderant, praeter solos philosophos intelligerent, explanavit; ab illis vero bis et ter eundem sermonem repetere coactus est, vixque intellexerunt. Quocirca jure, inquit architectus, permulti nihil istis prae-

Ed. Chart. VI. [551.]

Ed. Bas. I. (366.)

πάμπολλοι, πλὴν δοξοσοφίας οὐδὲν τούτοις ὑπάρχειν· οἱ δ' ἀνόητοι μὲν ἐν τοῖς ἀγνώστοις ἅπασιν ἐλέγχονται, δοξόσοφοι δ' ἐν τοῖς γνωστοῖς. ἐγὼ δὲ διαδεξάμενος αὐτὸν τὸν λόγον, εὐλόγως ἔφην τοῦτο συμβαίνειν αὐτοῖς. καὶ γὰρ, ὅπως χρὴ μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν ἐναργῶς γνωσκομένων ἐπὶ τὰ τῶν ἀδήλων, οὐδέποθ' ὑπέμειναν ἀσκηθῆναι τε καὶ μαθεῖν ἐπὶ πραγμάτων, μαρτυρῆσαι μὲν τοῖς εὐροῦσιν αὐτὰ δυναμένων, ἐλέγξαι δὲ τοὺς οὐχ εὐρόντας. Ἰνα δ', ἔφη, καὶ γελάσητε, καὶ γνῶτε τὸν τῦφον αὐτῶν ὀπηλίκος ἐστίν, διελθεῖν ὑμῖν ἐν τι καὶ δύο βούλομαι, περὶ ὧν ἀποφαίνονται προπετῶς οἱ τὰς ὁφρὺς ἀνεσπακότες οὗτοι. καὶ πρῶτόν γε τοῦτο λέγω μάλιστα, ἐπειδὴ τῶν Περιπατητικῶν τις ἀφίεται τῶν φιλοσόφων, ἓνα τε τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι πεπλησμένον, ἔξωθεν τε αὐτοῦ μηδὲν εἶναι κενόν, ὥσπερ οὐδ' ἔνδον· διαφέρει γε μὴν, ἔφην, τῷδε τῷ φιλοσόφῳ διττὴν διαφορὰν ἐκότερος τούτων· ἐδείκνυον δὲ τὸν τε Στωϊκὸν καὶ τὸν

ter inanem scientiae persuasionem inesse praedicant; indocti namque in rebus omnibus obscuris convincuntur, qui vero sapientes haberi volunt, in notis et apertissimis haerent atque hallucinantur. Ego vero hunc sermonem subjiciens merito id ipsis accidere dixi, quandoquidem, ut a per se notis ad ignota transeundum sit, nunquam discere laborarunt, neque in illis sese rebus exercere, quae recte invenientium veritatem comprobare, non invenientium autem errorem coarguere queant. At ut rideatis, inquit, istorumque fastum, quantus sit, cognoscatis, unum ac duo ex iis, quae hujusmodi homines supercilia contrahentes inconsiderate proferunt, vobis recitare decrevi, primumque illud praecipue dixero, quum Peripateticus quidam philosophus accessisset, unicum esse mundum asserens, eumque plenum, extra quem nullum esset vacuum, quemadmodum neque intus; duplici differentia, dixi, ab hoc philosopho uterque istorum discrepat; ostendebam autem Stoicum philosophum et Epi-

Ed. Chart. VI. [551.]

Ed. Bas. I. (366.)

Ἐπικούρειον. ὁ δὲ Στωϊκὸς οὐκ ἔνδον τι κενὸν εἶναι, ἔξωθεν τοῦ κόσμου ὑπάρχειν αὐτό· ταῦτα δ' ἄμφω συγχωρῶν ὁ Ἐπικούρειος, ἐν ἄλλῃ τινὶ διαφέρεται πρὸς αὐτόν· οὐ γὰρ ἓνα ὁμολογεῖ κόσμον εἶναι τόνδε, καθάπερ ὁ Στωϊκὸς οἶεται, κατὰ γε τοῦτο τοῖς Περιπατητικοῖς ὁμόδοξος, ἀλλ', ὥσπερ γε καὶ τὸ κενὸν ἄπειρον τῷ μεγέθει φησὶν ὑπάρχειν, οὕτω καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ κόσμους ἄπειρους εἶναι τῷ πλήθει. ἐγὼ δ' ἤκουσα μὲν, ἃ λέγουσιν οἱ τρεῖς, συναγορεύειν βουλόμενοι τοῖς ἰδίοις ὀνείροις· ἀκριβῶς δ' οἶδα μηδένα λόγον ἀποδεικτικῶς ἔχοντας αὐτοὺς, ἀλλ' ἐνδεχομένως τε καὶ εἰκότως, ἐνίοτε δὲ μηδὲ τοιούτους γνῶσεσθαι, ὅτι μὲν ψεύδονται παρακαλέσαντες εἰπεῖν τινα ἀπόδειξιν ἕκαστον αὐτῶν εἰς ταῦτο τοῦτο προκείμενον. οὕτως οὖν ἔλεγον, ἅπερ ἴσμεν ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν γεγραμμένα· πᾶσι δὲ τοῖς παροῦσι σαφῶς ἐφαίνετο μηδεὶς ἀναγκαστικὸν λόγον εἰπὼν, μηδ' ἀποδείξεως γραμμικῆς ἔχόμενον, ἀλλ' ἐξ ἐπιχειρημάτων συγκείμενον, οἷς

cureum. Stoicus enim in mundo quidem nihil vacui, sed extra mundum vacuum esse locum assererat; ambo haec Epicureus concedens, in alio quodam ab ipso dissentiebat; neque enim unum esse mundum, quemadmodum Stoicus, in hoc sane Peripateticis assentiens, opinatur, sed quemadmodum vacuum magnitudine infinitum, ita et mundos in ipso multitudine infinitos esse contendit. Ego vero, quae isti tres suis somniis patrocinari volentes dicerent, audivi, ipsosque nulla ratione demonstrativa, sed probabili et consentanea muniri exacte cognovi: interdum vero neque sese, quod mentiantur, animadvertere, quum eos singulos, ut in hoc idem propositum aliquam demonstrationem afferrent, provocaremus. Sic itaque ea, quae in libris ipsorum scripta esse novimus, differebant; omnibus autem praesentibus clarissime nullus ipsorum rationem necessariam aut linearum demonstrationi consimilem, sed ex argumentationibus, quibus rhetores uti solent, compositam asserre

Ed. Chart. VI. [551. 552.]

Ed. Bas. I. (366. 367.)

οἱ ῥήτορες χρώνται. ἀλλὰ γε περὶ πλουσίων ὁ λόγος. ἐφ' ἡμᾶς οὖν αὐτοὺς [552] ἔλθωμεν, ὅσοι μὴ πλουτοῦμεν, ἐρωτήσωμέν τε καὶ πάλιν ἓνα τῶν σοφῶν, εἰ δίκαιόν ἐστιν ἑαυτοὺς ἀναγορεύειν ἐγνωκότας μόνους τὴν ἀλήθειαν, ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλων καταγινω(367)σκομένων ἰδιωτῶν τε καὶ φιλοσόφων. τὸ γὰρ τοι δεινότατον, ἔφην, τοῦτ' ἐστιν, ὅτι τῶν φιλοσόφων ἕκαστος ἂν ἔξωθεν τῆς οἰκείας ποίμνης ὑπ' οὐδενὸς ἐπαινεῖται. τίνα τοίνυν εἰκός ἐστιν ἄλλον δὴ τοὺς φιλοσόφους ἅπαντας ὑπομένοντας κριτὴν, πλήν αὐτῶν τῶν φαινομένων, ὑπομένοντάς τε καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν λογικῶν τεχνῶν ἀπασῶν ἀριθμητικούς, λογιστικούς, γεωμέτρας, ἀστρονόμους, ἀρχιτέκτονας, νομικούς, ῥήτορας, γραμματικούς, μουσικούς; ἢ ὁ ὑφ' ἑαυτοῦ κρινόμενός τε καὶ στεφανούμενος, ὑπὸ τῶν ἄλλων κριτῶν εἰ ὑπομείνειε δοκιμάζεσθαι, μηδεμιᾶς ψήφου μεταλαμβάνεται. τοσαῦτα καὶ περὶ ἁμαρτημάτων πρὸς τὸ παρὸν ἀρκείσθω.

vifus est. Sed hactenus de divitibus sermo habitus est. Ad nos igitur ipsos, quicunque divites non sumus, revertamur, iterumque aliquem ex sapientibus percunctemur, num aequum sit seipfos solos veritatem cognoscen-tes praedicare, ab omnibus aliis tum imperitis, tum philosophis cognitam. Illud namque gravissimum est (dicebam), singulos videlicet philosophos extra proprium gregem a nullo alio laudari. Quem igitur alium decet omnes philosophos iudicem quam ipsa sensibus evidentia expectare, atque ex omnibus rationalibus artibus arithmeticos, ratiocinatores, geometras, astronomos, architectos, jurisconsultos, rhetores, grammaticos, musicos? etenim, qui seipsum iudicat atque coronat, aliorum iudicum si expectet sententiam, omnibus suffragiis condemnabitur. Haec in praesentia de peccatis abunde dicta sunt.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΜΕΛΑΙΝΗΣ ΧΟΛΗΣ.

Ed. Chart. III. [165.]

Ed. Bas. III. (357.)

Κεφ. α'. Περὶ μελαίνης χολῆς ἔνιοι μὲν ἐπὶ πλεόν, ἢ ὥς τοῖς ἔργοις τῆς ἰατρικῆς τέχνης ἐστὶ χρήσιμον, ἐξέτειναν τὸν λόγον, ἔνιοι δὲ καὶ τοῦ δικαίου μέτρου καθελόν τι, καθάπερ ἔνιοι παντάπασιν οὐδὲν εἶπον, οἷς ἂν τις μᾶλλον μέμψαιτο τῶν προσθέντων ἄχρηστόν τι. ῥᾶον γὰρ ἀφελεῖν τὸ περιττὸν τοῦ τὸ μηδόλως εἰρημένον αὐτὸ ἅπαν ἐξευρεῖν. Ἱπποκράτης μὲν οὖν μοι δοκεῖ τὸ χρήσιμον εἰς τὰ τῆς τέχνης ἔργα πρῶτος εἶπεῖν, ὥσπερ αὖ πάλιν Ἐρασίστρατος ὅλον παραλιπεῖν. οἱ γὰρ περὶ Πλειστόνικόν τε καὶ Πραξαγόραν καὶ Φιλότιμον, ἐπιπλεῖστον ἐργασάμενοι

GALENI DE ATRA BILE LIBER.

Cap. I. De atra bile quidam sane longius, quam medicae artis operibus usui sit, sermonem produxerunt, quidam vero brevius, quam par sit, de ea loquuti sunt, sicuti alii nihil prorsus, quos utique non immerito quis magis accuset, quam eos, qui nonnihil etiam ex iis, quae minus utilia sunt, addidere; longe enim facilius est id, quod est supervacuum, auferre, quam (si quidem nihil prorsus traditum sit) invenire. Igitur Hippocrates mihi de ea primus, quod ad artis opera conducit, pertractasse videtur, quemadmodum rursus Erasistratus rem totam omis-
sit. Etenim Plistonici, Praxagorae et Philotimi secta-

Ed. Chart. III. [165. 166.]

Ed. Bas. III. (357. 358.)

τὸν περὶ τῶν χυμῶν λόγον, ἓν μὲν μοι δοκοῦσι χρησίμως διορίσασθαι τῶν ἀδιορίστως Ἱπποκράτει γεγραμμένων, ἓν δὲ καὶ ψευδῶς ἀποφήνασθαι. τῶν δὲ νεωτέρων ἄριστα γέγραπται περὶ μελαγχολίας τῷ Ἐφεσίῳ Ρούφῳ. καὶ τις εὐλόγως ἂν φαίη, μηδὲν ἐνδεῖν τοῖς κατὰ φύσιν ἀκούουσιν, οὐκ ἐριστικῶς ἀντιλέγειν προαιρουμένοις, ὅπερ ἐπιπλεῖστον οὐκ ὀλίγοι τῶν νεωτέρων ἱατρῶν ἐξήλωσαν, καὶ μάλιστα οἱ καλοῦντες ἑαυτοὺς Ἐρασιστρατεῖους καὶ Ἀσκληπιαδεῖους καὶ μεθοδικούς· ὧν ἔνιοι καὶ σοφίσματα συνέθεσαν, ἐπιδεικνύναι πειρώμενοι, τὸν περὶ τῶν χυμῶν λόγον ἄχρηστον εἶναι πρὸς τὰ τῆς ἱατρικῆς τέχνης ἔργα. πρῶτον μὲν οὖν ἡμεῖς, ὡς εἰδίσμεθα, τὸ χρήσιμον εἰπόντες, ἔπειτα εἰς τὰ κατ' ἀκολουθίαν τοῦδε ζητούμενα μεταβάντες, οὐκ ἀποκνήσομεν ὕστερον οὐδὲ τὸ διαλύσασθαι τοὺς ἠρωτημένους λόγους τοῖς ἄχρηστον ἡγούμενοις (358) εἶναι τὴν περὶ τοὺς χυμοὺς τέχνην. ὅπως δὲ [166] μή τις ἀσάφεια

tores, qui de humoribus copiosissime differuerunt, quaedam mihi eorum, quae ab Hippocrate minus distincte prodita sunt, commodè distinxisse videntur, quaedam vero nihilominus falso pronuntiasse. Inter recentiores autem de melancholia a Rufo Ephesio praestantissime admodum scriptum est, atque ita, ut nihil praeterea desiderari non immerito quis possit asserere, si modo ea animo aequiori, non studio contentiose contradicendi intelligantur: quod frequentissime recentiorum medicorum non pauci affectant, atque hi potissimum, qui se ipsos Erasistrateos et Asclepiadeos atque Methodicos vulgo appellant. Ex quibus nonnulli et sophismata struxerunt, quibus sermonem de humoribus ad medicae artis opera nullius esse usus demonstrare contendunt. Primum igitur nos, ut consuevimus, quod utile est, enarrabimus: mox transeuntes ad quaesita, quae hanc tractationem consequi videntur, non cunctabimur: postremo eorum etiam contentiosas rationes dissolvere, qui artem, quae circa humores versatur, prorsus inutilem esse ducunt. Verum ne disputatio nostra obscurior evadat,

Ed. Chart. III. [166.]

Ed. Bas. III. (558.)

περὶ τὸν λόγον γίγνοιτο, καθ' ἑκάστου χυμοῦ φύσεως ἐν ὄνομα θέμενοι οὕτω πειρασόμεθα διὰ παντὸς ἐρμηνεύειν αὐτόν. οὐκ ἐνδέχεται δὲ πράξαι καλῶς τοῦτο χωρὶς τοῦ διελθεῖν αὐτῶν τὰς ἰδέας. τοῦτ' οὖν ἤδη πράξωμεν, ἀπὸ τοῦ γνωριμωτάτου πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρξάμενοι χυμοῦ.

Κεφ. β'. Φαίνεται δ' οὗτος, εἴαν τε ἀρτηρία τις ἢ φλεψ τρωθῇ, παραχρῆμα τῶν περιεχόντων αὐτὸν ἀγγείων ἐκχεόμενος, ἐρυθρότερος μὲν ἐκ τῶν φλεβῶν, ξανθότερος δὲ τοῦπίπαν ἐκ τῶν ἀρτηριῶν. ἀλλὰ πήγνυται γε ἑκάτερος εὐθέως, οὐ μόνον ἐκπίπτων τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ περιεχόμενος ἔτι, καθ' ὅντιν' οὖν τρόπον. καὶ τὴν γε πῆξιν αὐτοῦ τελευτῶσαν εἰς θρόμβον ὁρῶμεν· οὕτω γὰρ ἔθος ὀνομάζειν τοῖς Ἕλλησι τὸ πεπηγὸς αἷμα. φαίνεται δὲ πηγνύμενον οὐ μόνον ἐν τοῖς κατὰ τὴν κοιλίαν τε καὶ τὰ ἔντερα χωρίοις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κύστιν, ἐν ἣ τὸ οὖρον ἀθροίζεται, καὶ κατὰ πνεύμονά τε καὶ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ὥσπερ γε καὶ τῷ μεταξὺ θώρακος τε καὶ πνεύμονος,

unicuique humori ex illorum natura nomen unum impo-
nentes, sic deinceps in tota tractatione eos perpetuo ap-
pellabimus: at id commodè nequaquam fieri poterit, nisi
prius eorum species explicaverimus. Proinde rem ag-
grediamur, a notissimo omnibus hominibus humore lu-
mentes exordium.

Cap. II. Videtur autem hic humor, quum vel ar-
teria, vel etiam vena fuerit vulnerata, illico ex vasis ipsum
continentibus effundi, rubeus sane magis ex venis, fla-
vior autem ex arteriis manans: verum confessim uterque
concrescet non solum extra corpus fluens, verum etiam
in quovis ipsius loco contentus: atque hanc ipsius con-
cretionem in θρόμβον, hoc est grumum, terminari vi-
demus: sic enim Graeci sanguinem concretum appellare
consueverunt. Concrescere autem solet non solum in
ventriculi atque intestinorum spatiis, verum etiam in
vesica, in qua urina colligitur, adhuc etiam in pul-
mone atque aspera arteria, sicuti in media inter thora-
cem atque pulmonem regione, necnon in mulierum

Ed. Chart. III. [166.]

Ed. Bas. III. (358.)

ἐν τε ταῖς μήτραις ἐπὶ γυναικῶν. ἐπικρατεῖ μὲν οὖν ὥς
 τὸ πολὺ κατὰ τὸν χυμὸν τοῦτον ἢ ἐρυθρὰ χροῖα, καὶ
 τό γε κάλλιστον αἷμα τοιοῦτο ἀκριβῶς ἐστὶ. φαίνεται δ'
 ἐνίοτε καὶ ξανθότερον τοῦδε καὶ μελάντερον, ὥσπερ γε τῇ
 συστάσει παχύτερον καὶ λεπτότερον. εὐρίσκεται δ' ἐνίο-
 τε καὶ τὸ τῶν φλεβοτομηθέντων αἷμα λεπτὴν ὑγρότητα
 περιέχον, ἥτις ἐν τῷ πήγνυσθαι διακρινομένη τὴν ἐπι-
 πολῆς αὐτοῦ καταλαμβάνει χώραν. εὐλογον γὰρ δήπου καὶ
 τοῦ ποτοῦ συναναφέρεσθαι τι τῷ γεννηθέντι κατὰ τὸ ἥπαρ
 αἵματι, τὴν ἐκκρισιν λαμβάνον ὕστερον, οὐ μόνον διὰ τῶν
 οὔρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἰδρώτων, καὶ κατὰ τὴν καλου-
 μένην ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοήν. φαίνεται δ' ἐνίοτε καὶ
 φλεγματοῦδης χυμὸς ἐποχούμενος τῷ αἵματι, καθάπερ γε
 καὶ σύμπαν ἱκανῶς παχύτερον καὶ μελάντερον, ὥς εἰκέναι
 πολλάκις ὑγρὰ πίττη. καλεῖται μὲν οὖν τὸ ἐκ τῶν φλεβῶν
 καὶ τῶν ἀρτηριῶν ἐκχεόμενον, ὅποῖον ἂν ᾖ, μιᾷ προσηγο-
 ρίᾳ τῇ τοῦ αἵματος, οὐδεμιᾶς τῶν εἰρημένων αὐτοῦ διαφο-

utero. Igitur magna ex parte in hoc humore rubeus
 color exuperat, et talis exacte optimus sanguis existit,
 apparet autem nonnunquam hoc ipso flavior ac nigrior,
 sicuti et consistentia crassior atque tenuior. Quin in-
 venit quandoque et sanguis, qui vena secta mittitur,
 tenuem in se humiditatem habens, quae, ubi sanguis con-
 crescit, secernitur et regionem ipsius superiorem occu-
 pat. Nempe rationi consentaneum est, ut ex potu
 quippiam cum sanguine, qui in jecore est genitus, per
 corpus deferatur, quod quidem mox non solum per uri-
 nas, sed etiam per sudores et per sensui latentem tran-
 spirationem excernitur. Interdum etiam videre licet pi-
 tuitosum humorem cum sanguine delatum, quemadmodum
 et totum aliquando sanguinem crassiores atque nigrio-
 res ita, ut subinde liquidam picem referre videatur.
 Qui igitur ex venis et arteriis effunditur, qualiscunque
 sit, unam sanguinis appellationem habet, quum nulla
 ex illius differentiis ante enumeratis proprium nomen

Ed. Chart. III. [166.]

Ed. Bas. III. (358.)

ρῶν ἴδιον ἐχούσης ὄνομα. καὶ πήγνυται πᾶν αὐτίκα, καὶ εἰς σαρκῶδες μόριον ἄχρὶ βάρους διαρεθρὲν ἐκχυθῇ. παραπλήσιος δὲ τις αἵματι παχεῖ καὶ μέλανι χυμὸς ἕτερος ὁρᾶται πολλάκις ἐκκρινόμενος, ἐμούντων τε καὶ διαχωρούντων, οὐ μὴν πηγνύμενός γε, καὶ ἐπὶ πλεῖον ὁμιλεῖ τῷ πέριξ αἵρι. καὶ τούτου γ' αὐτοῦ ποτὲ μὲν αἴσθησις γίνεται τοῖς ἐμοῦσιν ὀξέος τε αἵμα καὶ στρυφνοῦ, ποτὲ δὲ οὐδεμίαν ἔχοντος ἐμφανῇ ποιότητα, μήτ' οὖν γλυκύτητα, καθάπερ τὸ αἷμα, μήθ' ἀλυκότητα, καθάπερ ἐνίοτε τὸ αἷμα καὶ τὸ φλέγμα, μήτε πικρότητα, καθάπερ ἡ ξανθὴ χολή. πρόδηλον οὖν ἐστὶ, νοσῶδες μὲν εἶναι τὸ ἀλυκὸν αἷμα καὶ τὸ φλέγμα. τοῦτίπαν δὲ τὸ μὲν αἷμα γλυκὺ φαίνεται, τὸ δὲ φλέγμα ἄποιον, καθάπερ ὕδωρ. ἀλλ' ἐκτρεπόμενόν γε τῆς κατὰ φύσιν ποιότητος οὐχ ἀλυκὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀξύ γίνεται, μεταλαμβάνει δὲ ποτε καὶ γλυκείας ποιότητος. ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν χυμὸν, ὅποῖος ἂν ᾖ, φλέγμα καλοῦσιν, εἰ μόνον εἴη λευκός. ἔχει δὲ τὸ κοινὸν ἀπάντων χυμῶν

obtaineat. Et totus statim concrefcit, etiamfi in carnofam partem ad profundum ufque divifam effundatur. Atque alius etiam humor quidam fanguini craffo et nigro fimilis faepenumero tum per vomitum, tum per dejectionem excerni confpicitur, non tamen, etfi diutius aëri ambienti fuerit expofitus, omnino denfatur. Atque hic ipfe humor aliquando a vomentibus acidus fimul et acerbus fentitur, quandoque vero nullam prae fe fert manifeftam qualitatem, neque dulcedinem, quemadmodum et fanguis, neque falledinem, ut fanguis interdum et pituita, neque amaritudinem, ficuti flava bilis. Igitur perfpicuum eft, fanguinem fallum atque pituitam morbofa effe. Namque majori ex parte fanguis dulcis apparet, pituita autem omnis qualitatis expers, veluti aqua: verum, naturali qualitate permutata, non modo falla, fed acida etiam fit: quin et non raro dulcem qualitatem acquirit. Hunc itaque humorem, qualifcunque fuerit, pituitam appellant, fi modo albus extiterit, fervetque commune omnium humorum indicium, quod fcilicet non

Ed. Chart. VI. [166. 167.]

Ed. Bas. III. (358.)

γνώρισμα, τὸ μὴ πήγνυσθαι. πρόδηλον δ' ὅτι διαφέρει μηδὲν ἄλμυρόν ἢ ἄλκυόν δομάζειν ὄντινα χυμόν, [167] ἄμφω γὰρ τὰ ὀνόματα ταῦτὸ σημαίνει πρᾶγμα. ἔστι δὲ καὶ ἕτερός τις χυμός, αἰὲ μὲν πικρός τοῖς ἐμοῦσιν αὐτὸν φαινόμενος, οὐκ αἰὲ δὲ ξανθός, ἀλλ' ὥχρός ἐστιν ὅτε· καὶ παχύτερος διαπαντός ὁ ξανθός τοῦ ὥχρου φαίνεται. ὥστ' ἐκ τούτων τεκμαίρονται προσηκόντως οἱ περὶ χυμῶν ἄριστα γνόντες, ὑγρότητος ἐπιμείξια λεπτῆς καὶ ὑδατώδους τῇ συστάσει τὴν ξανθὴν χολὴν ὥχραν φαίνεσθαι. καλεῖσι δ' ἔνιοι μὲν ὑδατώδη τὴν ὑγρότητα ταύτην, ἔνιοι δ' ὀρώδη, τούτου τοῦ γένους οὔσαν, ἐξ οὗ τό τε οὔρον ἐστι καὶ ὁ ἰδρώς. ὥσπερ δὲ μίγνυμένης τῆς λεπτῆς ὑγρότητος ἢ ξανθὴ χολὴ κατὰ τε τὴν χροάν ὥχροτέρα καὶ τὴν σύστασιν ὑγροτέρα γίνεται, οὕτως, ὅταν ἐπὶ πλέον αὐτὴ διαφορηθῇ, τῇ τῶν ὁμῶν ὥων λεκιδῷ παραπλησία φαίνεται, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται λεκιδώδης. αὕτη μὲν οὖν ἢ χολή, καὶ ὥχρά, καὶ ξανθὴ, καὶ λεκιδώδης φαίνεται, τὴν γένεσιν ἐν τοῖς ἀγγείοις ἴσχει. κατὰ δὲ τὴν γαστέρα πρᾶσοειδής

concreſcat. Conſtat autem nihil intereſſe, vel falſum vel falſuginoſum quemcumque humorem appelles, etenim eandem rem utrumque nomen ſignificat. Eſt autem praeter hos alius quidam humor, qui ſane cum vomentibus perpetuo amarus apparet, non ſemper autem flavus, ſed quandoque pallidus, ſemper autem, qui flavus eſt, pallido craſſior videtur. Quamobrem ex hiſce recte admodum conjectantur, qui optime de humoribus ſentiunt, quod ex commixtione tenuis humiditatis et conſiſtentia aquoſae flava bilis pallidum colorem induat. Appellant autem huiuscemodi humiditatem alii quidem aquoſam, alii vero ſeroſam, quae ſane ejuſdem generis exiſtit, cujus eſt ſudor et urina. Sicuti vero flava bilis tenui humiditati commixta et colore pallidior et conſiſtentia humidior evadit, ſic, ubi plurimum ipſa reſolvitur, crudorum ovorum vitellis ſimilis apparet, atque ob id vitellina appellatur. Igitur haec bilis, ſive pallida ſit, ſive flava, ſive vitellina, in vaſis generationem habet,

Ed. Chart. III. [167.]

Ed. Bas. III. (358.)

τις ἑτέρα γεννᾶται. καλοῦσι γάρ οὕτως αὐτὴν ἀπὸ τῆς
 χροῆς τῶν πράσων παρονομάσαντες, ὥσπερ γε καὶ τὴν
 ἰώδη παρὰ τὸ τῷ ἰῷ ὁμοιοῦσθαι. ὠνόμασται δὲ καὶ
 ἰσατώδης τις χολή παρὰ τὴν τῆς ἰσάτιδος χροῆαν τῆς
 γλαυκῆς. αὗται πᾶσαι κοινὸν ἔχουσι τὸ διαμέειν. οὕτως
 οὖν καὶ τὴν ἐρυθρὰν ἔνιοι χολὴν ὠνόμασαν, ἐγγὺς οὖσαν
 αἵματι λεπτῷ κατὰ τὴν σύστασιν, ἀλλ' ὅτι μὴ πήγνυται,
 διὰ τοῦτο χολὴν αὐτὴν προσαγορεύουσι. ταῦτα μὲν οὖν
 ἴσως ἐπὶ πλεόν ἢ κατὰ τὴν προκειμένην εἴρηται πραγμα-
 τεῖαν τῇ τε κοινωνίᾳ τοῦ λόγου καὶ τῷ χρησίμῳ τῆς γνώ-
 σεως, ἔτι τε τῷ συντόμῳ τῆς διδασκαλίας προτρεψαμένης
 με διελθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. ἐπὶ δὲ τὸν περὶ τῆς μελαίνης
 χολῆς λόγον ἐπανέλθωμεν.

Κεφ. γ'. Ὅτι μὲν οὖν οὐ πήγνυται, διώριστα μὲν
 ἀπὸ τοῦ μέλανος αἵματος, οὐ μὲν ἤδη γε καὶ ἀπὸ τῶν με-
 λάνων ἰδίως ὀνομαζομένων. ἐμεῖται τε γὰρ καὶ διαχωρεῖ-
 ται πολλάκις τοιαῦτα, πάμπολυ διαφέροντα τῆς μελαίνης,

At in ventriculo quaedam bilis alia gignitur, quae a
 porraceo colore appellatione desumpta porracea nuncu-
 patur, quemadmodum et aliam ab aeruginis similitudine
 aeruginosam dicas. Est vero et alia quaedam bilis, quae a
 calore glauci glastli glastica nominatur. Atque his omnibus
 commune est, quales sunt, citra concretionem permanere.
 Jam vero et rubram bilem quidam nominarunt, quae
 consistentia sanguini tenui proxima est. Verum eo, quod
 non concrefcit, idcirco eam bilem nuncupaverunt. Haec
 igitur fortasse latins differuimus, quam ad propositum
 negotium pertinere videatur. Id autem factum est, hor-
 tante nos sermonis communitate, tum cognitionis uti-
 litate, atque etiam doctrinae compendio, ut de hisce
 nonnihil pertractaremus. Verum ad sermonem de atra
 bile redeamus.

Cap. III. Quoniam igitur non concrefcit, ex hoc
 a sanguine nigro distinguitur, non tamen ab his, quae
 proprie nigra nominantur. Haec siquidem talia saepius
 vomuntur ac dejiciuntur, ab atra bile quam plurimum

Ed. Chart. III. [167.]

Ed. Bas. III. (358.)

οὐ τῇ δυνάμει μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς αἰσθηταῖς ποιότησιν. οὔτε γὰρ στρυφνότητος, οὔτε ὀξύτητος μετέχει σαφῶς ταῦτα, τῆς μελαίνης χολῆς κατὰ τε τὴν γεῦσιν ἐμφαινούσης τοῖς ἑμοῦσιν αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν ὄσφρησιν, οὐκ ἐκείνοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. οὐ μὴν οὐδὲ ζυμοῖ τὴν γῆν, ὥς ἐκείνη. ἀλλ' εἰ καὶ κατὰ τοῦτ' ἔοικεν ὅξει δριμυτάτῳ, τῷ παχυμερεῖ τῆς οὐσίας ἐναντιώτατα διάκειται, καὶ διὰ τοῦθ', οἷς ὁμιλήσειεν ἂν τοῦ σώματος μέρεσιν ἄκρατος, ἔλκοι πάντως αὐτὰ διαβιβρώσκουσα. τὸ μὲν γὰρ ὅξος, ἅτε λεπτομερές ὄν, διεξέρχεται, τὸ δὲ τῆς μελαίνης χολῆς πάχος, ἔδραν μόνιμον αὐτῇ παρέχον, αἷτιον τῆς ἀναβρώσεως γίνεται. ὥσπερ δὲ τοῖς εἰρημένοις γνωρίσμασι σαφῶς διορίζεται τῶν μελάνων, εἴτε χυμῶν ἐθέλεις λέγειν, εἴτε διαχωρημάτων, εἴτ' ἐδεσμάτων, ἢ μέλαινα χολή, οὕτω καὶ τῷ μήτε μυῖαν μήτ' ἄλλο τι ζῶον ἐθέλειν αὐτῆς γεύσασθαι, καθάπερ οὐδὲ τῆς κατακοροῦς ἄλμης. οὐδὲ γὰρ ἐν ἐκείνῃ διαζῇ ζῶον, ὥς ἡ καλουμένη νεκρὰ θάλασσα τεκμήριον.

differentia non modo facultate, verum etiam qualitatibus, quae sensu percipiuntur. Nam haec neque acerbum saporem neque acidum manifeste participant, quum atra bilis non solum ad gustum his, qui illam evomunt, verum etiam ad olfactum tum his, tum aliis etiam talis esse appareat: adhuc nigra nequaquam terram fermentat, sicuti illa, quae, etsi acerrimo aceto quam similis sit, suarum tamen partium crassitie illi quam maxime contraria existit; atque idcirco, quibus corporis partibus pura atque impermixta adhaeret, eas prorsus exedendo ulcerat; etenim acetum eo, quod est tenuium partium, permeat, at bilis atrae crassitudo, quum ipsis stabilem sedem exhibeat, corrosioni causa fit. Igitur quemadmodum ex dictis indiciis atra bilis ab his, quae nigra vocantur, (sive quispiam ea humores, sive dejectiones, sive edulia nomet,) manifeste distinguitur, sic et ex hoc, quod neque muscae, neque aliud quodvis animal eam velit degustare, sicuti nec moram falsuginem; neque enim in ea degere valet animal: cujus rei mare mortuum appella-

Ed. Chart. III. [167. 168.]

Ed. Bas. III. (358. 359.)

καὶ διὰ τοῦτ' εἴκειν ἡ γένεσις αὐτῆς ὀλεθριος ὑπάρχειν, ὑπεροπτηθέντος τοῦ μέλανος χυμοῦ συμβαίνουσα. πολὺ δὲ δήπου τῆσδε τὴν ἐκ τῆς ξανθῆς χολῆς ὑπεροπτηθείσης γινομένην μέλαιναν ὀλεθριώτερον εἶναι νομιστέον, [168] ὅσα περ καὶ ὁ χυμὸς τοῦ χυμοῦ δραστικώτερος, ἡ ξανθὴ χολὴ τῆς οἷον ὑποστάθμης τοῦ αἵματος, ἣν ἀμόργη καὶ τρυγὶ παραπλησίαν ἔφασαν ἔχειν τὴν γένεσιν οἱ περὶ τὰ τῆς τέχνης ἔργα σπουδάζαντες. ἀλλ' ὥσπερ ἐπ' ἄλλων πολλῶν πραγμάτων, ὁμωνύμων μὲν ἀλλήλοις, ἐναντίας δὲ φύσεως ὄντων, ἡ τῆς προσηγορίας κοινότης ἐσφηλέ τινας, οὕτω καὶ τῶν εἰρημέων δυοῖν χυμῶν ἐνιοὶ σφαλέντες ὥρῃθησαν ἐπ' ἀγαθῷ πολλάκις ἐμείσθαι τι καὶ διαχωρεῖσθαι μελαίνης χολῆς. ἐγὼ δ' ἐκ μεираκίου παρὰ Πέλοπι τῷ διδασκάλῳ μαθὼν ἑκατέρου τῶν χυμῶν τὰ γνωρίσματα, καίπειτα παραφυλάξας αὐτὰ δι' ὅλου (359) τοῦ ἐμοῦ βίου μέχρι δεῦρο, τὸν μὲν τῆς ἀκριβοῦς μελαίνης χολῆς χυμὸν ὀλεθρίως ἐκκρινόμενον ἐθεασάμην ἄει, τὴν δὲ τῶν μελάνων

tum abunde firmum praebet indicium. Atque idcirco illius generatio perniciosa esse censetur, quum ex humore atro supra modum affato contingat. Caeterum ea bilis atra, quae ex flava bile superaffata gignitur, tanto ac dicta perniciosior est aestimanda, quanto nimirum humor alter altero efficacior existit, flava inquam bilis altero, qui est veluti sanguinis sedimentum, quem amurcae quidem et facci similem generationem habere dixerunt, qui in artis operibus studiose sunt versati. Verum quemadmodum in multis aliis rebus, quae quum idem nomen sortiantur, naturas tamen contrarias possident, appellationis communitas nonnullos decepit, sic et in duobus narratis humoribus multi aberrantes frequenter aliquid bilis atrae salubriter tum evomi, tum etiam dejici existimarunt. Ego vero quum adhuc adolescens a Pelope praeceptore utriusque humoris signa didicerim, deinde toto vitae meae tempore usque ad hunc diem ea observaverim, semper quidem exactae bilis atrae humorem excerni ad perniciem animadverti,

Ed. Chart. III. [168.]

Ed. Bas. III. (359.)

κένωσιν οὐκ ὀλιγάκις ἐπ' ἀγαθῷ γενομένην. ἀρκεῖ μὲν οὖν καὶ τοῦτο γινώσκεισθαι μόνον εἰς τὰ τῆς τέχνης ἔργα, καὶ μάλιστα εἰάν γε μετὰ διορισμοῦ τῶν καιρῶν, ἐν οἷς ἐκκρίνεται, μάθῃ τις τὸν λόγον, ὃν ἐν τοῖς ἐξῆς ἐγὼ διηγῆσομαι. τῷ δὲ μήπω διὰ μακρᾶς πείρας ἐγνωκότι τὸ γινόμενον ἐφ' ἑκατέρᾳ τῇ κενώσει, θαυμάζειν ἴσως ἢ ἀπιστεῖν εἰκὸς ἐστίν, εἰ τοῦ μοχθηροτάτου χυμοῦ κενουμένου βλάπτεται τὸ σῶμα· τοῦναντίον γὰρ εὐλόγον εἶναι δόξει, τῶν βλαπτόντων ἐκκενουμένων, ὑγιεινότατον αὐτὸ γίνεσθαι. κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον καὶ ἡ τῶν μελάνων κένωσις. ἀλλ' ὁ διὰ μακρᾶς πείρας πεισθεὶς, ὅτι, ὥς ἄρτι μοι λέλεκται, γίνεται, ῥαδίως εὐρήσει τὴν αἰτίαν τοῦ συμβαίνοντος, καὶ μάλιστα ὅταν ἐθελήσῃ τὰ γεννῶντα τὴν μέλαιναν χολὴν εὐρεῖν, ὧν ἤδη μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς εὐρέσεως εἴρηται, βέλτιον δὲ καὶ τὸ σύμπαν τοῦ λόγου προσθεῖναι. τοῦ γὰρ ἐκ τῆς κοιλίας τε καὶ τῶν ἐντέρων εἰς ἥπαρ ἀναδιδομένου χυλοῦ

eorum vero, quae nigra appellantur, evacuationem non raro salubrem extitisse. Igitur hoc tantum ad artis opera novisse sufficiet, praecipue si quis cum distinctione temporum, in quibus fit excretio, etiam rationem didicerit, quam ego in sequentibus explicabo. At qui in utraque evacuatione longa experientia non est exercitatus, mirabitur fortasse, et non immerito, et adhuc nequaquam credet, pravo videlicet humore evacuato corpus laedi, quum contra rationi consentaneum esse videatur, ut molestis humoribus evacuatis corpus ipsum saluberrimum relinquatur: secundum hanc igitur rationem et nigrorum evacuationem fieri censendum. Verum qui longa experientia fuerit persuasus, quid, ut supra dictum est, his, qui circa artis opera versantur, usu venit, is sane, quaenam sit hujus rei causa, quam facillime inveniet, ac praesertim quum voluerit ea, quae atram bilem generant, investigare, quorum inveniendorum principium jam dictum est. At melius erit universum sermonem ad-
jicere. Nam humoris illius, qui ex ventriculo atque in-

Ed. Chart. III. [168.]

Ed. Bas. III. (359.)

τὸ μὲν τι λεπτομερέστερόν ἐστι τῇ συστάσει, τὸ δὲ παχυμερέστερον, ὥσπερ καὶ τῶν ἐδέσμάτων αὐτῶν αἱ οὐσίαι διαφέρουσι. γνωσκόντων δ' ἡμῶν, ἅπαντα τὴν διοικοῦσαν τὸ σῶμα φύσιν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ζώου πράττειν, ὁρῶντων τε καὶ τοὺς ἐκκριτικούς πόρους τῶν ἀχρηστοτέρων μορίων τῆς τροφῆς τε καὶ τοῦ ποτοῦ, θαυμαστόν οὐδὲν εἶναι δοκεῖ, καὶ τῆς ὑποστάθμης τοῦ αἵματος ἐπιτεχνήσασθαι τινα κένωσιν αὐτὴν, ἥτις ὅποια μὲν ἐστι καὶ διὰ τίνων γίνεται μορίων, αὐθις ἐπισκεψόμεθα.

Κεφ. δ'. Νυνὶ δὲ πρότερον, ἃ διὰ τῆς πείρας ἐγνωμεν, ἀρχὴν ποιησάμενοι τῆς διὰ τοῦ λόγου γενησομένης σκέψεως, ὅσα πεπεῖσμεθα χρόνῳ πολλῷ βασανίσαντες, εὐρηκέναι ταῦτα ἐροῦμεν. ὁράται δὴ τὸ κατὰ τὰς φλεβοτομίας αἷμα παχύτερον καὶ μελάντερον ἐν ταῖς τῶν ξηρῶν καὶ θερμῶν σωμάτων φύσεσι, ὥσπερ γὰρ καὶ κατὰ τὰς τοιαύτας ὥρας, καὶ χώρας, καὶ καταστάσεις, ἐπιτηδεύματά τε καὶ διαίταν ἐν ἐδέσμασι παχυχύμοις τε καὶ αὐχμώδεσιν,

testinis ad jecur transfertur, pars quaedam consistentia tenuior, quaedam vero crassior exiit, quemadmodum et eduliorum substantiae inter se differre conspiciuntur. Quum autem cognoscamus, naturam, quae corpus gubernat, omnia ad animalis salutem efficere, videamusque etiam meatus constitutos ad excernendam partem inutiliorem alimenti ac potus, nihil mirum videri debet, si eadem natura sedimenti etiam sanguinis evacuationem non inartificiose molita sit, quae qualisve sit, et per quas partes perficiatur, rursum considerabimus.

Cap. IV. Nunc autem ab iis, quae per experientiamprehendimus, futurae disputationis initium sumentes ea dicamus, quaecunque longo tempore peruestigantes nobis persuademus adinvenisse. Sanguis, qui vena secta mittitur, nigrior esse videtur in siccis et calidis corporum temperamentis, sicuti et in hujuscemodi anni temporibus, et regionibus, constitutionibus, vitae studiis, victus ratione, cibis crassis et siccis, quales sunt lens,

Ed. Chart. III. [168. 169.]

Ed. Bas. III. (359.)

ὁποῖόν ἐστι φακὴ, καὶ κοχλίας, καὶ κρέα ταύρεια καὶ τράγεια, καὶ μᾶλλον εἰ ταριχευθεῖη. τῆς τοιαύτης ὕλης ἐστὶ καὶ μέλας οἶνος παχύς τε καὶ αὐστηρός. οὕτω δὲ καὶ τῶν νοσημάτων ὅσα κατὰ θερμὴν καὶ ξηρὰν δυσκρασίαν γίνονται, καθάπερ οἱ καῦσοι, παχὺ καὶ μέλαν ἀποφαίνουσι τὸ αἷμα. τοιοῦτον δ' αὐτοῖς καὶ ὁ μακρὸς οὗτος λοιμὸς, [169] ὁ ἐπὶ τοῦ μακροῦ θέρους γενόμενος, εἰργάζεται, καὶ τῶν γε διασωθέντων οὐκ ὀλίγοις ἐκκρίσις διὰ τῆς κάτω γαστρὸς ἐγίγνετο τῶν καλουμένων μελάνων ἐπὶ τῆς ἐννάτης ἡμέρας τοῦπίπαν, ἢ ἐβδόμης, ἢ ἐνδεκάτης. ὧν καὶ αὐτῶν ἐφαίνοντο διαφοραὶ πλείους, ἐνίων μὲν ἐγγυτάτω τῆς μελαίνης ἠκόντων, ἐνίων δ' οὔτε δῆξιν ἐν ταῖς διαχωρήσεσιν ἐχόντων, οὔτε ὁσμὴν δυσώδη, πολλῶν δ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτων καθεστηκότων. ὅσοις δὲ τῶν νοσούντων ἢ διὰ τῆς κάτω γαστρὸς ἐκκρίσις οὐκ ἐγένετο τοιαύτη, τὸ σῶμα πᾶν περιεξήνθησε μέλασιν ἐξανθήμασιν ὁμοίοις. ἐνίοτε δὲ καὶ οἶον λεπίς ἀπέπιπτε, ξηραυμένων τε καὶ διαφορουμένων

cochleae, et carnes taurinae atque hircinae, et praesertim sale asservatae. Confimilis etiam materiae est vinum nigrum, crassum et austerum. Pari etiam ratione quicumque morbi fiunt ex calida siccaque intemperie, cujuscumodi sunt febres ardentes, crassum et nigrum sanguinem efficiunt. Ejusmodi etiam sanguinem reddidit haec longa pestilentia, quae in longa aestate facta est, atque eorum, qui servati sunt, non paucis dejectio per ventrem inferiorem accidit eorum, quae nigra appellantur, in nono die magna ex parte, vel etiam in septimo, vel in undecimo, quorum ipsorum plures differentiae apparuerunt, quum nonnulla ad atrae bilis naturam proxime accederent, nonnulla neque in dejiciendo mordacia sentirentur, neque male olerent, plurima vero in horum medio viderentur constituta. Quibus vero aegrotis hujuscemodi ventris dejectio non accidit, iis corpus universum nigris pustulis commaculatum est, quae sane illis non dissimiles erant, quas Graeci ἐξανθήματα appellant. Nonnunquam etiam quaedam veluti squama illis exicca-

Ed. Chart. III. [169.]

Ed. Bas. III. (359.)

αὐτῶν, κατὰ βραχὺ δὲ ἐπὶ πλείοσιν ἡμέραις μετὰ τὴν κρίσιν. ὅσοι δὲ διεχώρησαν ἀκριβῆ τὴν μέλαιναν, ἀπέθανον ἅπαντες· ἐνδείκνυται γὰρ ἡ τοιαύτη κατωπτῆσθαι τὸ αἷμα. φαίνεται δὲ καὶ ἄλλα χωρὶς τοῦ πυρετοῦ πολλοῖς ἐξανθήματα γινόμενα κατὰ τὸ δέρμα, παχυνόμενόν τε καὶ ξηραίνον τὸ πλεονάζον τοῦ μελαγχολικοῦ χυμοῦ τῆς φύσεως ὠθούσης αὐτοῦ ἐκτός· ἐξ οὗ γένους ἐστὶ καὶ ὁ καλούμενος ἐλέφας. ὅταν δ' αἷμα πυρετῶ γένηται τι τοιοῦτο, τὸν ὀνομαζόμενον ἄνθρακα γεννᾷ τὸ κατασκήψαν εἰς τὸ δέρμα τοῦ μελαγχολικοῦ χυμοῦ. χωρὶς δὲ πυρετοῦ κατασκήπτου, ὅταν μὲν αἷματι μεμιγμένον ᾖ, τὸν ἐλέφαντα γεννᾷν πέφυκεν, ὅταν δὲ μόνον, ἐν ἀρχῇ μὲν ὄγκον ἐργάζεται μέλανα, τῷ χρόνῳ δ' εἰς τὸν καλούμενον καρκῖνον τελευτᾷ, ἐπειδὴν μὲν δριμύτερον καὶ κακοηθέστερον ᾖ, διαβιβρωσκομένου τοῦ δέρματος, ὅταν δ' ἐπιεικέστερον, ἔλκουσ χωρὶς ἐργάζεται τὸν ὀνομαζόμενον κρυπτόν καρκῖνον. ἐναργῶς γὰρ ἅπαντα

tis atque discussis decidebat, sed paulatim ac multis diebus post crissim. Quicunque autem atram bilem exquisitam dejecerunt, omnes interierunt: indicat enim ea, jam sanguinem fuisse immodice assatum atque adustum. Quin et in multis alias hujuscemodi pustulas citra febrem est videre circa cutem crassiore redditam atque exiccatam, natura nimirum ipsa, quicquid melancholici humoris supervacuum est, foras detrudente; ex quo genere is morbus consistit, qui elephas nuncupatur. Ubi autem una cum febre tale quippiam acciderit, tunc a melancholico humore in cutem decumbente gignitur is morbus, quem medici carbunculum appellarunt: si vero citra febrem ad eam decumbat, quum sanguini fuerit admixtus, elephantem gignere natura aptus est, quum vero solus exsistit, ab initio quidem nigrum tumorem progignit, qui tempore procedente ad appellatum cancerum terminatur: quum vero acrior atque contumacior extiterit hic humor, cute corrosa, ubi autem mitior fuerit, cancerum latentem nuncupatum citra ulcus efficiet: etenim

Ed. Chart. III. [169.]

Ed. Basl. III. (359.)

τὰ τοιαῦτα πάθη καὶ μάλιστα ὁ καρκίνος ὑπὸ μελαγχολικοῦ γίνεται χυμοῦ, σαφῶς φαινομένων τῶν εἰς τὸ πεπονθὸς μόριον ἡκουσῶν φλεβῶν παχὺν καὶ μέλανα περιεχουσῶν χυμόν. ἐκκαθαίρειν μὲν γὰρ τὸ αἷμα διὰ παντός ἡ φύσις πειρᾶται, διακρίνουσά τε τὸν μοχθηρὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν κυρίων μορίων ὠθοῦσα, ποτὲ μὲν εἰς τὴν γαστέρα τε καὶ τὰ ἔντερα, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. ἀλλ' ὅσα μὲν τῶν τοιούτων λεπτομερεστέρας οὐσίας ἐστὶ, διεξέρχεται τὸ δέρμα, τινὰ μὲν κατὰ τὴν ἀδηλον τῇ αἰσθήσει διαπνοήν, ἕνια δ' αἰσθητικῶς, καθάπερ οἱ ἰδρωῖτες, ὅσα δὲ παχύτερα, διεξελθεῖν μὲν οὐ δύναται τὴν πυκνότητα τοῦ δέρματος, ἐγκαταλαμβανόμενα δὲ, τὰ μὲν θερμὰ τοὺς ἀνδράκας ἐργάζεται, τὰ δὲ μὴ τοιαῦτα τοὺς καρκίνους. ὅταν δ' ἐπιεικὴς κατὰ τὰς ποιότητας ὁ μέλας εἷς χυμὸς αἵματι τε συμμιγείς, τοὺς ὑπερύθρους ἐλέφαντας ἐργάζεται· χρόνιζοντες δὲ καὶ οὗτοι γίνονται μελάντεροι. πολλάκις δ' ἡ φύσις ἀναστομώσασα φλέβα τῶν κατὰ τὴν ἔδραν ἀγγείων

evidenter omnes hujuscemodi affectus et praesertim cancer a melancholico humore ortum habent, nempe quum manifeste appareant venae ad locum affectum per-
venientes, quae crassum atque nigrum humorem conti-
nent. Semper enim natura tentat sanguinem expur-
gare, quod in ipso pravum est secernens, et a partibus
principalibus quandoque ad ventriculum atque intestina,
quandoque etiam ad exteriorem superficiem repellens.
Quare quaecunque hujuscemodi excrementa tenuioris
substantiae existunt, cutem ipsam egrediuntur, nonnun-
quam sane per insensilem transpirationem, quandoque
etiam sensibilibiter, quemadmodum sudores: quaecunque
autem sunt crassioris, cutis quidem densitatem permeare
non valent, sed ibi intercepta, si nempe calida sint, car-
bunculos generant, si vero minus talia sunt, caneros.
Quum vero humor niger qualitates obtineat mitiores, san-
guini commistus subrubros elephantas progignit: processu
autem temporis hi nigriores evadunt. Caeterum natura
saepius vasorum, quae sunt in sede, venam aperiens hu-

Ed. Chart. III. [169. 170.]

Ed. Bas. III. (359.)

ἐξέκρινε τὸν τοιοῦτον χυμὸν αἵματι μειγμένον, ἅφ' οὗ δὴ καὶ τὸννομα τῷ συμπτώματι τίθενται τὴν αἰμορροΐδα. καὶ χρὴ καταμανθάνειν ἅπ' αὐτῆς, ὅποιόν ἐστὶ τὸ ἐκκρινόμενον αἷμα, πότερον οἶον ἔχουσιν οἱ τε γυμναστικοὶ καὶ οἱ ἀθληταί, καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ τελείως ὑγιεῖνοι καὶ εὐχυμοί, ἢ μελάντερόν τε καὶ παχύτερον τοῦδε. καὶ μέντοι καὶ ἡ φύσις ἀποτίθεται τὸ τοιοῦτο αἷμα πολλάκις εἰς τὰς κατὰ τὰ σκέλη φλέβας, ὑφ' οὗ διατεινόμεναί τε καὶ διευρυνόμεναι κίρσώδεις ἀποτελοῦνται, καὶ μελαίνεταί γε τῷ χρόνῳ τὸ δέρμα τὸ κατὰ τὰς τοιαύτας φλέβας. ἐφ' ὧν δ' αἵματος πλῆθος μόνον εἰσρέοι ἄνευ τοῦ μελαγχολικὸν ὑπάρχειν, [170] ἀσθενέστερας οὔσας φύσει τὰς τῇδε φλέβας ἀνευρύνει κατασκήπτου, οὐδενὸς τοιούτου συμβαίνοντος, ὥς ἐφ' ὧν γε ἂν τὸ μελαγχολικὸν αἷμα τοὺς κίρσους ἐργάσῃται. κίνδυνος γὰρ ἐπὶ τούτων ἐστὶν, ἐὰν ἐκτέμνῃ τις τὰς πεπονθυίας φλέβας, ἀλῶναι μελαγχολίᾳ. καὶ τοῦτο πολλάκις ἐωράτο γινόμενον, οὐ μόνον κατὰ τοὺς κίρσους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς

jdsmodi humorem excernit sanguini admixtum, unde etiam nomen huic symptomati haemorrhoida imposuere: ex qua sane, qualisnam sanguis sit, qui excernitur, opus est addiscere: nunquid is sit talis, qualem habent, qui supra modum exercentur et athletae et ex vulgaribus hominibus, qui integram retinent valetudinem et bonis scatent humoribus, an hoc ipso nigrior et crassior existat. Atqui natura huiusmodi sanguinem saepenumero ad eas quae sunt in cruribus venas transmittit, a quo distentae ac dilatatae varicosae redduntur, et cutis, quae huiusmodi venas attingit, tempore procedente nigrescit. In quibus cutem copia tantum sanguinis influit, qui melancholicus non sit, incumbens quidem in venas, quae inibi natura imbecilliores sunt, eas dilatat, nullo sane tali contingente, quale accidit, ubi melancholicus sanguis varices procreaverit: his namque periculum imminet, si quis venas affectas excidere aggrediatur, ne melancholia corripiantur. Hoc enim saepius fieri visum est, non modo in varicibus, verum etiam in haemorrhoidibus, quae ex

Ed. Chart. III. [170.]

Ed. Bas. III. (359, 360.)

ὑπὸ τοῦ τοιούτου χυμοῦ γινομένης αἰμορροΐδας. ἔλκος δέ τις ἔχων ἐν κνήμῃ χρόνου πολλοῦ τὴν ὑπερκειμένην φλέβα κρωσδεστέραν οὖσαν ἐκτμηθεὶς, αὐτίκα μὲν ἐθεραπεύθη τὸ ἄρχατον ἔλκος, ὃ δὲ ἐκ τῆς τομῆς ἔσχεν ἐξαιρουμένης τῆς φλεβὸς, ἀνίατον ἔμεινεν. ὕστερον δέ ποτε μετ' ἐνιαυτὸν εἰς τῶν ἐν Περγᾷ διδασκάλων ἡμῶν Στρατόνικος τούνομα, μαθητῆς Σαβίνου τοῦ Ἱπποκρατείου, φλέβα τεμὼν ἐν ἀγκῶνι ἀνθρώπου, καὶ θεασάμενος αἷμα παχὺ καὶ μέλαν ἐκκρινόμενον, ἐπαφείλε κατὰ τὴν ὑστεραίαν ὀλίγον, εἶτα κατὰ τὴν τρίτην τε καὶ τετάρτην ὁμοίως ὀλίγον, καθήρας τε μετὰ ταύτας τὰς τρεῖς φαρμάκῳ μέλανα χυμὸν ἐκκενοῦντι, καὶ τὴν δίαιταν αὐτῷ εὐχυμον παρασκευάσας, ἐπὶ τὴν θεραπείαν τοῦ ἔλκους ἐτράπετο.

Κεφ. ε'. (360) Ὅτι μὲν οὖν ἐν ταῖς φλεβὶ καὶ ταῖς ἀρτηρίαις οἱ χυμοὶ περιέχονται πάντες, ἐνδείκνυται ἢ μὲν ποικιλία τῆς χροῆς τε καὶ συστάσεως αὐτοῦ, δηλοῖ δὲ καὶ τὰ νῦν εἰρημένα, καὶ πρὸς τούτοις ὅσα κατὰ τὸ περὶ φύσιος

hujuscemodi humore consistunt. Quidam quum longo tempore ulcus in crure habuisset, vena, quae superposita erat, varicosiore excisa, statim quidem ulcus antiquum curatum est: quod vero ex incisione sublatae venae contraxit, insanabile permanfit: postremo autem, jam anno exacto, unus ex meis praeceptoribus Pergami, Stratonicus nomine, Sabini Hippocratici discipulus, homini in cubito venam secuit: et quum sanguinem crassum ac nigrum excerni vidisset, paulum etiam postridie detraxit, necnon tertio et quarto die similiter modicum: atque ubi medicamento nigrum humorem educente hominem purgasset, atque ei victum boni succi praescripisset, his nimirum tribus peractis ad ulceris curationem se convertit.

Cap. V. Quod igitur in venis et arteriis humores omnes una cum sanguine continentur, ostendit ipsius varietas tum in colore, tum in consistencia: quinetiam et ex his, quae modo dicta sunt, abunde patet, praeterea et

Ed. Chart. III. [170.]

Ed. Bas. III. (360.)

ἀνθρώπου γέγραπται τῷ Ἱπποκράτει, περὶ ὧν ἐπὶ πλεόν
 μὲν ἐν τῷ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν στοιχείων διηλθον, ἀναγ-
 καῖον δ' ἐστὶ καὶ νῦν εἰπεῖν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς ῥήσεως
 αὐτοῦ τῆσδε. Τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐν ἑωυτῷ
 αἷμα καὶ τὸ φλέγμα καὶ χολὴν διττὴν, ξανθὴν τε καὶ μέ-
 λαιναν. καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτέα ἢ φύσις τοῦ σώματος, καὶ
 διὰ ταῦτ' ἀλγέει καὶ ὑγιαίνει. ὑγιαίνει μὲν οὖν μάλιστα,
 ὁκόταν μετρίως ἔχῃ ταῦτα τῆς πρὸς ἄλληλα κρήσιος καὶ
 δυνάμιος καὶ τοῦ πλήθους, καὶ μάλιστ' ἂν μεμιγμένα ᾖ.
 ἀλγέει δ', ὁκόταν τι τούτων ἔλασσον ἢ πλεόν ἤδη χωρισθῇ
 ἐν τῷ σώματι, καὶ μεμιγμένον ἢ τοῖσιν πᾶσιν. ἀνάγκη γάρ,
 ὅταν τι τούτων χωρισθῇ καὶ ἐφ' ἑωυτοῦ στῇ, οὐ μόνον
 τοῦτο τὸ χωρίον, ἐνθεν ἐξέστη, ἐπίνοσον γίνεσθαι, ἀλλὰ
 καὶ ἐνθα ἂν στῇ καὶ ἐπισχεθῇ ὑπερμπλάμενον, ὁδύνην
 τε καὶ πόνον παρέχει. καὶ γὰρ ὅταν τι τούτων ἔξω τοῦ

ex his, quae in libro de natura humana ab Hippocrate
 scripta sunt, de quibus latius sane in libris de Elemen-
 tis ex illius sententia pertractavimus. At nunc etiam ne-
 cesse est ex his aliquid in medium afferre: inde autem
 exordiemur, ubi haec habet. *Atqui corpus hominis in*
se ipso sanguinem habet, et pituitam, et duplicem bilem,
flavam scilicet et atram, atque haec ipsi est corporis
natura, et ob haec dolet et bene valet. Igitur tum
praesertim bene valet, quum haec invicem mode-
rate fuerint temperata quoad eorum tum facultatem,
tum multitudinem, et potissimum si fuerint commixta:
dolet autem, quum horum aliquod vel justo minus vel
plus evaserit, aut fuerit in corpore segregatum, neque
aliis omnibus commixtum sit. Necesse est enim, ubi ho-
rum quodvis fuerit secretum, et per se ipsum steterit,
non locum tantum, a quo excessit, morbo obnoxium reddi,
verum etiam et eum, in quo constiterit ac fuerit deten-
tum, eo quod supra modum repleatur, nihilominus affici,
atque utrobique dolorem ac laborem facessere. Etenim
quum horum aliquod extra corpus supra quam redundat

Ed. Chast. III. [170. 171.]

Ed. Bas. III. (360.)

σώματος ἐκρυῖ πλεον τοῦ ἐπιπολάζοντος, ὁδύνην παρέχει ἢ κένωσις: ἣν τ' αὖ πάλιν εἴσω ποιήσεται τὴν κένωσιν καὶ τὴν μετástασιν καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων, πολλὴ αὐτὸ ἀνάγκη διπλὴν τὴν ὁδύνην παρέχειν κατὰ τὰ εἰρημένα, ἔνθεν τε ἐξέστη καὶ ἔνθα ὑπερέβαλεν. οὐκοῦν, ὅτι μὲν ὑγιαίνει τὸ ζῶον, ὅταν ἔχῃ ταῦτα συμμέτρως τῆς πρὸς ἄλληλα κράσεως, νοσεῖ δὲ, ὅταν ᾗτοι καθ' ὅλον τὸ σῶμα, τοῦτ' ἔστιν ἐν ἅπασι τοῖς ἀγγείοις, πλεονεξία τις ἐξ αὐτῶν ἢ, ἢ καθ' ἐν τι γένηται μόριον, ὃ τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ὠμικηκῶς ἀληθεύειν φήσει τὸν Ἱπποκράτην. τὰ μὲν γὰρ ἐν ἐνὶ μέρει νοσήματα διὰ τὸν μελαγχολικὸν χυμὸν γινόμενα ὀλίγον ἔμπροσθεν διελθὼν ἐδήλωσα, ὅτι καὶ διὰ κρισῶν ἄρσιν ἢ αἰμορροΐδος ἐμελαγχόλησαν ἕτεροι. [171] καὶ κατὰ τὰ μὴ φαινόμενα δὲ μόρια κατὰ τὸ βάθος τοῦ σώματος εὐλογον ὅμοια πάθη γίνεσθαι τοῖς κατὰ τὸ δέρμα συνισταμένοις. οὐ γὰρ δήπου χολῆς μὲν ξανθῆς εἰς ἐν τι μόριον κατασκηψάσης ἐρυσίπελας γενήσεται, μελαίνης δὲ, ἄνθραξ τε καὶ καρκίνος, οὐ δήπου δὲ τὰ κατὰ βάθος

effluxerit, ea nimirum vacuatio dolorem affert. Quod si rursus intus fiat evacuatio et transmutatio atque ab aliis secretio, duplici dolore tunc corpus affici est necesse, quemadmodum dictum est, tum unde erupit, tum ubi exuperavit. Igitur tunc animal sanum esse, quum haec temperamenti mediocritatem obtinuerint, aegrotare autem, ubi vel in toto corpore, hoc est, in omnibus vasibus, alicujus eorum redundantia fuerit, vel in parte quampiam una fiat, nemo, qui in artis operibus sit versatus, Hippocratem vera dixisse non fatebitur. Quum enim morbos, qui in una parte a melancholico humore fiunt, paulo ante enumerarem, id etiam declaravi, quod alii ex varicum vel haemorrhoidis ablatione melancholia correpti sunt: proinde et in partibus, quae in corporis profundo latent, rationi consentaneum est similes affectus progigni his, qui in cute consistunt: atque ea nimirum ratione, si flava bilis in unam quampiam partem decubuerit, erysipelas generabitur, si vero atra, carbunculus

Ed. Chart. III. [171.]

Ed. Bas. III. (360.)

τοῦ σώματος ἀδάμαντος ἔχει κατασκευὴν, ἀλλὰ καὶ κεῖνά γε τοῖς αὐτοῖς ὑπόκειται πάθεσιν. ἐφ' ὧν γοῦν οἷόν τέ ἐστι βεβαίως διαγιῶναι τὴν ἐργασαμένην αἰτίαν, ἐναργῶς ἐπὶ τούτων φαίνεται καὶ ξανθὴ καὶ μέλαινα χολὴ διαβιβρώσκουσαι τῶν ἐντέρων ἄλλοτ' ἄλλο, καθ' ὃ τί περ ἂν μάλιστα στηριχθῶσι, καὶ ποτε τελῶς ἀνίατον ἐργαζόμεναι τὴν δυσεντερίαν. καὶ διὰ τοῦθ' Ἱπποκράτης ἐν Ἀφορισμοῖς ἔγραψε· Δυσεντερίη, ἣν ἀπὸ χολῆς μελαίνης ἄρξεται, θανάσιμον. ἐγὼ δὲ πρόσθεν εἶπον, ἀνίατα πάντ' εἶναι τὰ διὰ μέλαιναν χολὴν ἐλκωθέντα, πλὴν εἴ τις ἴασιν ἐθέλει καλεῖν, ὅταν ἐκκόψῃ τὸ πεπονθὸς μόριον ὅλον ἐν κύκλῳ περιταμὼν ἄλλοι τῶν ἀπαθῶν. ὥπερ οὖν ἐντερον ἀβοηθήτως μὲν ὑπὸ μελαίνης χολῆς ἐλκοῦται, δυσβοηθήτως δὲ ὑπὸ τῆς ξανθῆς χολῆς, δῆλον ὅτι καὶ τῶν ἄλλων μορίων ἕκαστον, ὅσα κατακέκρυπται μὲν ἐν τῷ βάθει, κεραιότερα δὲ μακρῶν τῶν ἐντέρων ἐστὶ, πρὸς τῷ καὶ τὴν θεραπείαν ἐπὶ μὲν τῶν ἐντέρων εὐκολωτέραν εἶναι, τῶν ἐννεμένων διὰ τῆς ἑδρας

et cancer: nempe quum, quae in corporis profundo sunt partes, nequaquam adamantinam constitutionem obtineant, sed et ipsae iisdem affectibus sint subjectae. In quibus igitur fieri potest ut firmiter efficientem causam agnoscamus, manifeste in his tum flava bilis tum atra conspiciuntur, quae intestinorum alias aliud erodunt (nempe id, cui potissimum inhaeserint) atque nonnunquam prorsus insanabilem dysenteriam efficiunt: quamobrem in Aphorismis scripsit Hippocrates: *Dysenteria, si ab atra bile ortum habeat, letale*. Ego autem antea dixi, omnes ex atra bile exulcerationes insanabiles esse, nisi quis curationem id appellare voluerit, si affecta particula tota circumquaque ad partem sinceram usque dissecta abscindatur. Igitur quemadmodum intestina citra ullius auxilii spem ulcerantur ab atra bile, a flava autem difficulter curationem admittunt: sic et constat unicuique aliarum partium evenire, quaecunque in profundo sunt sitae et adhuc intestinosis longe nobiliores existunt. Adde quod adhuc intestinorum curatio facilius est eo, quod medica-

Ed. Chart. III. [171.]

Ed. Baf. III. (360.)

φαρμάκων αὐτοῖς τοῖς πεπονθόσι προσπιπτόντων εὐθέως, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων μορίων οὐδὲ τούτου γενέσθαι ῥαδίως δυναμένου. οὐκ οὖν τὸ τυχὸν οὐδὲ μικρὸν τῆς τέχνης μέρος ἀθεώρητον εἶασαν οἱ μηδὲν ἐπισκεψάμενοι περὶ μελαίνης χολῆς, ἔτι δὲ μᾶλλον οἱ μηδὲ περὶ τῆς ξανθῆς. ὅσοι δὲ μὴ περὶ τούτων ἐπεσκέψαντο μηδὲ περὶ φλέγματος, οὐδ' ἀριθμῆσαι δυνατόν, ὅποσα παρέλιπον τῆς τέχνης ἀναγκαῖο-
 τата θεωρήματα. περὶ μὲν οὖν τῆς μελαίνης χολῆς οὐδὲν ὅλως ὁ Ἐρασίστρατος ἔγραψε, περὶ δὲ τῆς ξανθῆς ὀλίγα τε ἅμα καὶ οὐδὲ ταῦθ' ἅπαντ' ἀληθῆ. λέγει μὲν γὰρ οὕτω περὶ αὐτῆς· Ἡ δὲ χολώδης ὑγρασία ὅτι μὲν ἀναγκαῖα ἐστὶν ἀποκρίνεσθαι, πολλὰ τῶν ἐπιγινομένων παθῶν μάρτυρες· οἱ ἵκτεροι γὰρ καὶ αἱ περὶ τὸ ἥπαρ γινόμεναι φλεγμοναὶ καὶ ἄλλα πλείω. πότερον δὲ ἐν τῇ περὶ τὴν κοιλίαν κατεργασίᾳ τῆς τροφῆς γεννᾶται ἢ τοιαύτη ἢ μεμιγμένη ἐν τοῖς προσφερομένοις ἔξωθεν παραγίνεται, οὐδὲν χρήσιμον πρὸς ἰατρικὴν ἐπεσκέφθαι. ταῦτα μὲν ὁ Ἐρασίστρατος ἔγραψεν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν καθόλου λόγων περὶ τῆς ξανθῆς χολῆς.

menta, quae per sedem injiciuntur, statim locis affectis occurrunt: quod sane in aliis particulis nequaquam facile fieri potest. Non igitur contemnendam aut parvam artis partem indiscussam reliquerunt, qui nihil de atra bile consideraverunt, adhuc vero magis, qui neque de flava aliquid dixerunt; qui autem neque de utrisque, neque de pituita sunt meditati, non omnino enumerare queas, quot necessaria artis praecepta omiserint. Porro Erasistratus de atra bile nihil omnino scriptum reliquit, de flava autem et pauca quidem, sed quae non omnia vera sint: sic enim de ea scripsit. *Biliofa autem humiditas quod quidem necessario excernenda sit, plures qui superveniunt affectus testantur, nempe morbus regius et inflammationes, quae circa jecur oriuntur, aliique complures. Id autem considerare, utrum haec generetur in ea quae in ventriculo sit alimenti confectione, vel mixta cum his, quae assumuntur, exterius adveniat, nihil medicam artem juvare potest. Haec quidem de flava bile tradidit Erasistratus in primo universalium sermonum*

Ed. Chart. III. [171. 172.]

Ed. Bas. III. (360.)

οἱ ἀντιλέγοντες δ' αὐτῷ φασίν, ὥς, εἴπερ αὐτὸς ὁμολογεῖ, βλάβην ἐργάζεσθαι τὴν ξανθὴν χολὴν πλεονάσασαν, ἄμεινον μὲν ἢν αὐτὴν μηδ' ὅλως γεννᾶσθαι, τοῦτο δ' εἴπερ ἀδύνατον, ἀλλ' ὥς ὀλιγίστην. καὶ μὴν οὔτε γεννᾶσθαι δυνατόν ἐστι κωλύειν ὄντιναοῦν, οὔτε, εἴπερ τοῦτό γε δυνατόν, ἀλλὰ προνοεῖσθαι γε τοῦ βραχυτάτην αὐτὴν γεννᾶσθαι χωρὶς τοῦ τὴν αἰτίαν τῆς γενέσεως ἐπίστασθαι τοῦ πράγματος δυνατόν. ἡ μὲν οὖν οὐσία τοῦ χυμοῦ τούτου κατὰ γε τὰ σιτία καὶ τὰ ποτὰ περιέχεται. πάντως δὲ δήπου διαφορὰς οὔσης ἐν αὐτοῖς, τὰ μὲν πλεον αὐτῆς, τὰ δ' ἔλαττον ἔχει, τὰ δὲ ἴσως οὐδέν. εἰ δ' ἐν τῷ σώματι γεννᾶται, κατὰ τίνα τε μάλιστα μόρια γίνεται τοῦτο, καὶ τίνος αἰτίας ἐργαζομένης αὐτὴν, ἀναγκαῖον ἐπίστασθαι τοὺς ἰατρούς. ἔξευκται δ' ὁ λόγος οὗτος τῷ κοινῷ λόγῳ περὶ γενέσεως χυμῶν, ὑπὲρ ὧν οὐδ' ὅλως Ἑρασίστρατος ἔγραψεν. ὥσθ', ὅσον ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, [172] μήτε τῶν ἐδεσμάτων ἡμᾶς ἐπίστασθαι τίνα μὲν εὐχυμᾷ ἐστι, τίνα δὲ κακόχυμα, μήτε τῶν ἐπιτηδευ-

Qui vero illi contradicunt, ajunt, quod, sicuti ipse fateatur, flavam bilem in corpore redundantem officere, satius sane esset, si nequaquam ipsa generaretur, hoc vero quum fieri non possit, saltem quam minimam gigni. Atqui nec, quominus generetur, omnino prohiberi potest, nec ullo pacto (siquidem id fieri possit) causa generationis ipsius nequaquam cognita, ut quam minimum illius gignatur, quis poterit providere. Igitur substantia hujusce-modi humoris in cibis et potibus continetur: quae tamen prorsus inter se differunt, alia enim plurimum illius obtinent, alia minimum, et alia forte nihil. Si autem in corpore generatur, tum in quibus potissimum partibus, tum etiam cujus efficientis causae vi ea gignatur, medicis necessarium est cognoscere. Verum hic sermo communi sermoni de humorum generatione conjunctus est, de quibus ne meminit quidem Erasistratus. Quare quod ad ipsum pertinet, nec licebit cognoscere, quae cibaria, nec quae vitae studia, atque adhuc magis

Ed. Chart. III. [172.]

Ed. Bas. III. (360.)

μάτων, ἐτι δὲ μᾶλλον μηδ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων. καίτοι γ' ἐνίους ὁρῶμεν, ὅπως ἂν διαιτῶνται, πολὺν ἀθροίζοντας ἥτοι τὸν πικρόχολον, ἢ τὸν μελαγχολικόν, ἢ τὸν τοῦ φλέγματος χυμόν. ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς αἷτιος γίνεται νοσημάτων οὐ σμικρῶν, ἐν ἑτέρῳ δέδεικται λόγῳ. ὁμολόγησε δὲ καὶ ὁ Ἑρασίστρατος αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ χυμοῦ τοιοῦτου γίνεσθαι τινὰ πάθη, καίτοι παντὶ τρόπῳ φυλαττόμενος αἰτιᾶσθαι τοὺς μοχθηροὺς χυμούς. ἀλλὰ τοὺς γε γλίσχρους καὶ παχεῖς αὐτὸς ἀπεφήνατο παραλύσεως αἰτίους γενέσθαι, γράψας οὕτως· Τὸ μὲν οὖν πάθος συμβαίνει, παρεμπτώσεως ὑγρῶν γινομένης εἰς τὰ τοῦ πνεύμονος ἀγγεῖα τὰ ἐν τοῖς νεύροις, δι' ὧν αἱ κατὰ προαίρεσιν κινήσεις συντελοῦνται. καὶ μετ' ὀλίγα, Ἡ δὲ παρέμπτωσις, φησὶ, γίνεται τῆς τροφῆς, ἀφ' ἧς τὰ νεῦρα τρέφεται· αὕτη δὲ γλίσχρος καὶ ὀλκιμος καὶ δυσέκκριτος. ὅτι δὲ καὶ ἀποπληξίας καὶ ληθάργου καὶ ἐπιληψίας ἑτέρων τε πολλῶν ὁ τοιοῦτος χυμὸς ἀθροιζόμενος αἷτιός ἐστιν, οὐκ ἔτ' εἶπεν.

nec quae ipsorum hominum natura bonis vel pravis humoribus gignendis magis sint idonea: et si multos videamus, qui, quacunque victus ratione utantur, quamplurimum congerunt humoris vel biliosi, vel melancholici, vel pituitosi. Etenim quod is quoque humor non levium morborum causa evadat, alibi a nobis est demonstratum, quoniam et Erasistratus ipse confessus est, ab huiusmodi humore quosdam affectus procreari. Quamvis enim utcunque caveat pravis humoribus causam ascribere, tamen lentos et crassos ipse nervorum resolutionis causas esse pronuntiavit, ita scribens: *Itaque affectus accidit per humorum intercidentiam in spiritus vasa, quae in nervis sunt, quibus voluntariis motus perficiuntur.* Et paulo post, *Intercidentia autem, inquit, fit alimenti, a quo nervi nutriuntur: ipsum autem lentum est et tractile, ac difficile potest excerni.* Quod vero huiusmodi humor apoplexiae et lethargi et morbi comitialis, nec non aliorum quamplurimorum affectuum causa existat, adhuc non dixit.

Ed. Chart. III. [172.]

Ed. Bas. III. (360. 361.)

Κεφ. 5'. Ἀλλ' οὐ πρόκειται μοι νῦν τὴν τῶν ἄλλων χυμῶν δύναμιν ἐξηγήσασθαι, περὶ μελαίνης χολῆς προθεμένῳ γράφειν, ἣν Ἱπποκράτης φησὶν ἀναγκαίαν μὲν ἔχειν τὴν γένεσιν, ὅπως δὲ μὴ γένηται πλείων, ἐδίδαξεν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐναργῶς φαινομένων ἀρξάμενος. ἐν τε γὰρ τοῖς ζώοις, ὅσα θερμότερα καὶ ξηρότερα ταῖς κράσεσιν ἐστίν, ἐν τούτοις φαίνεται γεννᾶσθαι πλεόν, ἐν τε ταῖς θερμότεραις ἅμα καὶ ξηροτέραις ὥραις τε καὶ χώραις καὶ καταστάσεσιν, ἐπιτηδεύμασί τε τοῖς μετὰ κόπων, καὶ φροντίδων, καὶ (361) ἀγρυπνιῶν, ἐδεσμάτων τε τῶν παχυμερῶν καὶ ξηροτάτων. ἀλλὰ καὶ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος παντὸς μελάντερόν ἐστι τοῖς τὴν τοιαύτην πεφυκόσιν ἀδροῦζειν χολήν, ἐν τε τοῖς καυσώδεσι νοσήμασιν, ὅσα χωρὶς ὑγρότητος ἔχει τὴν γένεσιν, ἐφ' ὧν καὶ εἰ αἰμορροῖται ποτὲ, ἢ στάξει, μέλαν ῥεῖ. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα φαινόμενα τὰς αἰτίας, ὑφ' ὧν ὁ μελαγχολικὸς γεννᾶται χυμὸς, ἐνδείκνυται. περὶ δὲ τῆς καθάρσεως αὐτῶν ταυτὶ τὰ φαινόμενα τὴν ὁδὸν τῆς εὐρέσεως ὑπαγορεύει. κακοπραγῶν ἐν χρόνῳ

Cap. VI. Caeterum in praesentia aliorum humorum facultatem explicare nequaquam instituimus, nempe quum de atra bile proposuerimus pertractare: quam sane necessariam generationem habere, Hippocrates asseruit. Quo pacto autem non generetur copiosior, edocuit ab ipsis evidentibus auspicatus. Nam et in animantibus, quaecunque temperamento sunt calidiore et sicciore, apparet in ipsis quamplurimum gigni, nec non in calidioribus et siccioribus anni temporibus, regionibus, et constitutionibus, et vitae studiis, quae in laboribus, et curis, et vigiliis, nec non in cibariis crassis atque immodice siccis aguntur. Verum et totius corporis color nigrior est in his, qui hujusmodi bilem congerere natura sunt apti. Adhuc et in morbis ardentibus, quicunque citra humiditatem generationem habent: in quibus si quando sanguis erumpit aut destillat, ater fluit. Haec igitur, quae evidentia sunt, causas indicant, a quibus melancholicus humor generatur. De ipsius autem purgatione haec etiam evidentia inventionis viam osten-

Ed. Chart. III. [172. 173.]

Ed. Bas. III. (361.)

πλείονι σπλήν, εἴτε διὰ φλεγμονήν, εἴτε διὰ σκίρρον, εἴτε δι' ἀτονίαν, ἀχροίας ἐργάζεται κατὰ πᾶν τὸ σῶμα, πρὸς τὸ μελάντερον ἐκτρεπόμενον. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀεὶ μελάντερός ἐστι τοῦ ἥπατος, καὶ μάλιστα τῶν κῆς θερμῆς καὶ ξηρᾶς κρᾶσεως ζώων, ὅποια τὰ καρχαρόδοντα πάντα ἐστὶν, ὥσπερ γε πάλιν, ὅποσα κρᾶσεως ψυχροτέρας καὶ ὑγροτέρας ἢ κατ' ἐκείνα τετύχηκεν ὄντα, καθάπερ οἱ ὕες, οὐ πάνυ μέλας ὁ σπλήν αὐτοῖς ἐστι. τοῖς δὲ βοῦσι, καὶ κατὰ φύσιν μὲν ἔχουσι, μελάντερος ὁ σπλήν ἐστίν, γηράσασι δὲ πολλὰ πλάσιον δὴ τινι μελάντερος γίνεται. ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις τοῦ σπλάγχνου τούτου, καίτοι γε ἐψομένου, φαίνεται στρυφνὸν ἔχουσά τι καὶ οὐδαμῶς ὅμοιον ἥπατι. διὰ τούτων μὲν οὖν ὑπαχθέντες οἱ ἄριστοι τῶν παλαιῶν ἱατρῶν τε καὶ φιλοσόφων [173] ἀπεφήναντο, καθαίρεσθαι τὸ ἥπαρ ὑπὸ τοῦ σπληνός, ἔλκοντος εἰς ἑαυτὸν ὅσον ἰλυῶδες ἐν αἵματι. τοιοῦτο δὲ τοῦτό ἐστιν, ὡς ἔφην, ὅποῖον ἐν οἴνῳ μὲν ἡ τρυξ, ἐν ἐλαίῳ δ' ἡ ἀμόργη. τοῖς δὲ νεωτέροις αἰρέσεις προστήσασθαι προελομένοις, ὥσπερ ἄλλα λέλεκται

dunt. Lien diu male affectus, seu ex inflammatione, seu ex scirrho, seu ex imbecillitate, ad nigrius conversus colorem vitiatum in toto corpore efficit. Quin et ipse semper jecore nigrior existit, et praesertim in animalibus temperamento calidioribus et siccioribus, qualia sunt ferratos dentes habentia, quemadmodum contra ea, quae temperamentum quam illa sortita sunt frigidius ac humidius, veluti sues, liene sunt non admodum nigro. At bobus, si etiam secundum naturam se habeant, lien nigrior est; ubi autem consenuerint, longe etiam nigrior evadit. Caeterum viscus hoc, licet elixum, quippe acerbum gustui refert, ut jecori nequaquam simile appareat. His igitur persuasi praestantissimi veterum tum medicorum tum philosophorum a liene jecur expurgari pronunciaverunt, nempe quum attrahat, quicquid in sanguine faeculentum est: id autem tale quid existit, ut dictum est, quale est faex in vino, atque in oleo amurca. Verum juniores, qui sectas constituere affectant, sicuti et

Ed. Chart. III. [173.]

Ed. Bas. III. (361.)

πολλὰ ψευδῶς, οὕτως καὶ τὸ μηδὲν δεῖσθαι τὸν ἱατρὸν εἰς τὰ τῆς τέχνης ἔργα τῆς περὶ τοὺς χυμοὺς θεωρίας, καὶ πρό γε πάντων ἔτι, τὰ καθαίροντα φάρμακα μάτην ὠνομάσθαι καθαίροντα· κενωτικὰ γάρ ἐστιν ὁμοτίμως ἅπαντων τῶν ἐν τῷ σώματι χυμῶν, οὐ μόνον τῶν δοκούντων βλάπτειν. Ἱπποκράτης δὲ, ὡς ὁμολογουμένῳ τῷ καθαίρειν αὐτὰ χρησάμενος, ἀποδείκνυσι ἐν ἅπαντι τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ περιέχεσθαι κατὰ τὸ σῶμα τὰνθρώπου τοὺς τέτταρας χυμοὺς· μήθ' ἡλικίαν εἶναί τινα, μήθ' ὥραν τοῦ ἔτους, μήτε σώματος φύσιν, ἐν ἣ μὴ πάντες εἰσίν. ἐκ γὰρ τοῦ τὰ μὲν τῆς ξανθῆς χολῆς ἐλκτικά φάρμακα τοὺς ἐκτερικοὺς ὀνινάναι, τὰ δ' ὑδραγωγὰ καλούμενα τοὺς ἀσκίτας ὑδέρους ἐκκενοῦν, κωλύειν δ' αὐξάνεσθαι τοὺς ἐλέφαντάς τε καὶ καρκίνους τὰ τῶν μελάνων ἐλκτικά, δῆλον εἶναι τοῖς παλαιοῖς ἐφαίνετο, τὸν οἰκεῖον ἑαυτῷ χυμὸν ἕκαστον τῶν καθαρτικῶν φαρμάκων ἔλκειν. εἰ δ' ἀληθὲς ἦν, ἅπαντας ἔλκεσθαι τοὺς ἐν τοῖς ἀγγείοις περιεχομένους

alia plurima falso tradiderunt, ita et hoc, nihil scilicet medicum ad artis opera humorum speculatione indigere; prae omnibus autem et id, nempe medicamenta purgantia frustra purgantia nominari. Etenim ajunt, ea omnes humores, qui in corpore continentur, aequo evacuare, non tantum eos, qui videntur noxam inferre. Hippocrates autem, ea purgare tanquam confessum quodpiam assumens, demonstrat universo vitae tempore in corpore humano quatuor humores contineri, neque aetatem esse aliquam, neque anni tempus, neque corporis naturam, in qua non omnes consistent. Ex hoc autem, quod medicamenta flavam bilem attrahentia eis, qui morbo regio laborant, auxiliantur, quae vero ὑδραγωγὰ, hoc est aquam educentia, appellantur, hydropes ab utriusque similitudine ἀσκίτας nuncupatos evacuant, atque adhuc ea, quae extrahunt nigra, elephantes et canculos prohibent augeri, hinc veteribus satis constare visum est, unumquodque purgantium medicamentorum familiarem sibi humorem attrahere. At si verum esset, omnes humores, qui in vasis continentur, alteratos qui-

Ed. Chart. III. [173.]

Ed. Bas. III. (361.)

χυμούς, ἀλλοιούμενους ὑπὸ τοῦ φαρμάκου κατὰ τὴν ἐκείνου δύναμιν, ὅμοιον ἂν ἦν τὸ καθαρθῆναι διὰ τινος τῶν τοιούτων φαρμάκων τῷ φλεβοτομηθῆναι. τί ποτ' οὖν τὸ ὑδραγωγὸν φάρμακον ἐπὶ τῶν ὑδέρων δίδομεν, ἐνὸν τοῦ αἵματος ἐκκενῶσαι, τέμνοντας φλέβα; διὰ τί δὲ πλεῖστον ἐπὶ τούτων ἐκκενοῦται τὸ ὑδατῶδες, ἐλάχιστον δὲ ὁ πικρόχολος χυμός, ἔμπαλιν δ' ἐπὶ τῶν ἰκτεριῶντων ὁ πικρόχολος χυμός πλεῖστος, ἐλάχιστος δ' ὁ ὑδατώδης; διὰ τί δὲ ὠφελοῦνται μὲν ὑπὸ τῶν ὑδραγωγῶν φαρμάκων, ὅταν συμμέτρως κενωθῶσιν, οὐδεὶς δὲ τῶν ὁμοτίμως εἶναι πεπεισμένων τὰς διὰ τῶν καθαρτικῶν κενώσεις ταῖς φλεβοτομίαις ἐτόλμησεν ἀφελεῖν αὐτοῖς τοῦ αἵματος; ἀλλ' ἐνιοὶ μὲν καὶ διὰ τῶν ὑδραγωγῶν φαρμάκων τὰς κενώσεις ποιοῦνται, πάντες δὲ τοῖς οὐρητικοῖς χρῶνται. καίτοι καὶ τούτων ἐχορὴν τοὺς φάσκοντας, ὑπὸ τῶν νεφρῶν ἀλλοιούμενον τὸ αἷμα τὴν τῶν οὐρῶν γένεσιν ἐργάζεσθαι, φλεβοτομεῖν τοὺς ὑδερικοὺς μᾶλλον,

dem a medicamento pro illius facultate aequè evacuari, simile utique fuerit auxilium ab aliquo horum medicamentorum purgari et secta vena sanguine exinaniri. Cur igitur medicamentum aquam educens hydericis exhibemus, quum liceat vena secta sanguinem evacuare? cur autem in his plurimum aquosi humoris evacuatur, minimum autem biliosi, contra verò in his, qui regio morbo laborant, biliosi plurimum, minimum autem aquosi educitur? cur, inquam, juvantur hydropes, qui ascitae dicuntur, a medicamentis, quae aquam educunt, ubi moderate fuerint purgati, quum tamen nemo ex his, qui evacuationes per medicamenta purgantia factas et eas, quae fiunt per venae sectionem, aequas vires obtinere autumant, his unquam mittere sanguinem ausus sit? quin etiam multi per ea medicamenta, quae aquam subducunt, evacuationes obeunt, omnes autem urinam cientibus utuntur: etsi in illis etiam opus erat, afferentes ex sanguine, qui a renibus alteretur, urinae generationem fieri, potius hydericis venam secare, quam medicamentis

Ed. Chart. III. [173. 174.]

Ed. Bas. III. (361.)

ἢ διὰ τῶν οὐρητικῶν φαρμάκων θεραπεύειν. ἄμεινον γὰρ ἅπαξ τὸ περιττὸν ἀποχεῖν τοῦ πολλάκις, ἐν πολλαῖς ἡμέραις, κατὰ βραχὺ πράττειν αὐτό. γέγραπται δὲ οὖν μοι καὶ πρὸς ταύτην τὴν δόξαν ἰδίᾳ καθ' ἐν ὑπόμνημα, τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον Πρὸς τὴν καινὴν δόξαν περὶ τῆς τῶν οὐρῶν διακρίσεως. εἴτ' οἷον καλῶς οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἑαυτοὺς ἐπιτρέπουσι τοῖς ἀλόγοι τριβῇ μᾶλλον ἢ λογικῇ διαστροφῇ τὴν τέχνην μεταχειριζομένοις; ὅπερ γὰρ εἰώθασιν λέγειν ἐνιοὶ αὐτῶν, ἀληθέστατόν ἐστιν, ὡς πολλῶ βέλτιον αὐτοὶ γινώσκουσι τὰ τε τῶν ὑγιαίνοντων καὶ τὰ τῶν νοσούντων διαιτήματα τῶν σοφιστικῶς ληρούντων· οἷον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐτι καὶ κατατρίβουσιν ἡμῶν τὸν βίον, ἀναγινωσκόντων μὲν πρῶτον, ἃ γεγράφασιν οἱ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἡγεμόνες, εἴτ' ἀκούοντων, ἃ συναγορεύοντες αὐτοῖς λέγουσιν, εἴτα ἀναγκαζομένων λίσιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα.

Κεφ. ζ'. [174] Ἱπποκράτης μὲν οὖν φαίνεται καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς τις ἀνὴρ γεγονέναι, μὴ φιλοτιμίας ἢ φιλο-

urinam cientibus eos curare. Melius siquidem fuerit semel quicquid superfluum est auferre, quam idem saepius et multorum dierum intervallo ac paulatim efficere. Caeterum scriptum jam a nobis est contra hanc opinionem uno seorsim commentario, cui titulus est In vanam opinionem de urinarum secretionem. Proinde haud perperam quamplurimi homines seipso iis committunt, qui irrationali exercitatione, magis quam illis, qui rationali quadam perversione artem tractant. Id enim, quod eorum quidam dicere consueverunt, verissimum est, longe melius ipsos tum sanorum tum aegrotantium victus rationes cognoscere iis, qui sophisticè nugantur. Qui sane praeter cetera et vitam nostram consumunt, dum ea primum legimus, quae eorum sectae principes scripserunt, deinde audimus, quaecunque asserunt illorum sectatores, ac demum illorum etiam sophismata cogimur dissolvere.

Cap. VII. Hippocrates igitur vir quidam honestus ac probus fuisse videtur, neque ambitionis aut gloriae,

Ed. Chart. III. [174.]

Ed. Bas. III. (361.)

δοξίας, ἀλλ' ἀληθείας ἐραστής. εἰ δὲ καὶ δόξης ἢ τιμῆς αὐτὸν ἐπιθυμῆσαι φαίη τις, ἀλλὰ καὶ κτήσασθαι γὰρ αὐτὴν ῥᾶστον ἦν ἐκείνῳ τῷ ἀνδρὶ, οὐ βουληθέντι τούτῳ φιλονεικεῖν ἐν λόγοις αἵρέσεσιν ἐνδόξοις ἑαυτοῦ πρεσβυτέραις· οὐδεμία γὰρ ἦν ἱκανῶς ἐνδοξος. οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἀπλήστως ὀρεχθέντες ἀδίκου δόξης αἵρέσεις ἰδίας συνεστήσαντο μοχθηράς, ἀντιλογίας πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πρεσβυτέρους ποιησάμενοι. καίτοι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἥθους ἐπαικοῦς οὐκ ἁμελῶς ἔχοντες, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἐρασίστρατον ἂν τις οἰηθείη. ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἢ πρὸς Ἱπποκράτην φιλονεικία μαχόμενα γράφειν ἑαυτῷ κατηνάγκασε. πῶς γὰρ οὐκ ἂν τις μαχόμενά φαίη, προνοητικῶς τοῦ ζώου τὴν φύσιν ἅπαντα διαπλάσσαν τὰ μόρια μάτην ἐν αὐτοῖς ὅλον τὸ τοῦ σπληνὸς σπλάγχνον πεποιημέναι; πῶς δ' οὐκ ἂν τις γνοίη, τινὰς τῶν ὁμοδοξούντων αὐτῷ κατεγνωκότας φαίνεσθαι τῶν εἰρημένων τᾶνδρὶ περὶ σπληνός, καὶ διὰ τοῦτο τὸ σπλάγχνον τοῦτο φάσκοντας προπαρασκευάζειν τῷ ἥπατι τὸν ἐκ τῶν σιτίων

sed veritatis amator. Quod si gloriam et honorem ipsum appetivisse quis dicat, certe eam consequi huic viro quam facillimum fuit, siquidem ipse in suis libris contendere cum praestantioribus sectis se vetustioribus voluisset, et si nulla prorsus fuerit admodum illustris. Verum qui post ipsum inexplebili cupiditate immeritam gloriam affectarunt, proprias sectas pravas constituerunt, postquam contradictiones adversus ipsas antiquiores adduxerunt, quamvis ex his nonnulli morum probitate atque elegantia praediti essent, inter quos Erasistratum quoque quispiam annumeraverit: sed et hunc contra Hippocratem contentio, quae cum ipsiusmet placitis pugnant, scribere coëgit. Nam quo pacto pugnantia non dixeris, animalis naturam omnes ipsius particulas providenter conformasse, frustra autem eis totum lienis viscus procreasse? Quis, inquam, non norit, quosdam etiam ex ipsius sectatoribus viri dicta de splene aperte damnassee, ac propterea pronunciassee, hujuscemodi viscus ciborum succum ad probi san-

Ed. Chart. III. [174.]

Ed. Bas. III. (361.)

χυμὸν εἰς αἵματος χρηστοῦ γένεσιν, εἴθ' οἷον ἄλλο τι με-
 σεντέριον ποιοῦντας τῷ λόγῳ τὸ ἐπίπλοον, οὐ μὴν ἐν-
 νοοῦντάς γε, ὥς ἐχοῖν τὰς φλέβας ἐξ ἀπάντων τῶν ἐντέρων
 εἰς τοῦτο ἀναφέρειν τὸν τροφικὸν χυμὸν, οὐκ ἐκ μόνης τῆς
 γαστροῦ; ὅτι δὲ φιλονεικῶν ὁ Ἐρασίστρατος, οὐ πεπεισμέ-
 νος ἄχρηστον ἰατροῖς εἶναι τὴν περὶ τῶν χυμῶν θεωρίαν,
 οὔτ' ἐν ᾧ μέρει τοῦ ζώου γεννᾶται τὸ αἷμα διηλθεν, οὔθ'
 ὑπὸ τίνος αἰτίας, οὔτε κατὰ τίνα τρόπον, ἐναργὲς τεκμή-
 ριον ἔστι τὸ μηδενὸς τῶν διὰ μέλαιναν χολὴν ἢ ὅλως
 τὸ μελαγχολικὸν χυμὸν γινομένων παθῶν μνημονεῦσαι, καί-
 τοι μὴ μόνον τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφων τε καὶ ἰατρῶν,
 ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώπων ὀνομαζόντων τι πάθος μελαγ-
 χολικόν, ἐπιχειροῦντων τε τῇ θεραπείᾳ δι' ἐλλεβόρου τοῦ
 λευκοῦ καθάρσεως. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἀπαίδευτός ἐστι τῶν
 ἐν Ἑλλήσι τεθραμμένων, ὥς μήτ' ἀνεγνωκέναι μήτ' ἀκη-
 κοέναι τὰς Προίτου θυγατέρας μανείσας ὑπὸ Μελάμποδος
 ἰαθῆναι καθαρθεῖσας οὕτως. ὥστε οὐ πρὸ διακοσίων

guinis generationem jecori praeparare, interim veluti
 quoddam mesenterium omentum suo sermone efficientes,
 ut qui ignorent, oportere venas ex omnibus intestinis ad
 jecur nutritorium succum deferre, non ex solo ventri-
 culo? Quod autem Erasistratus contentionis sane studio,
 non quod omnino crederet, contemplationem de humo-
 ribus medicis inutilem esse, neque in qua animalis parte
 sanguis generetur expresserit, neque a qua causa, neque
 quo pacto, ex hoc, quod mox dicam, evidens indicium
 licet assumere: ipsum nempe nullius affectus, qui atra-
 bile oriatur, neque omnino ab humore melancholico
 prorsus meminisse, etsi non modo ipso priores philo-
 sophi ac medici, verum etiam omnes homines aliquem
 affectum melancholicum nominare consueverunt, cujus
 curationem purgatione per album veratrum aggrediun-
 tur. Nemo enim inter Graecos enutritus ita est ruditer
 institutus, qui non legerit vel audiverit, Proeti filias fu-
 rore percitas a Melampode sic purgatas fuisse. Unde non

Ed. Chart. III. [174. 175.]

Ed. Bas. III. (361. 362.)

ἐτῶν ἢ τριακοσίων, ἀλλὰ πολὺ πλεόνων, ἐνδόξου τῆς καθάρσεως ταύτης οὔσης, καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ μεταξύ χρόνῳ κεχρημένων τῷ φαρμάκῳ. βέλτιον οὖν ἦν παρὰ ὁμότης (362) χωρήσαντας τὸν Ἐρασίστρατον ἐπιδείξαι σφαλερῶς φιλονεικοῦντα, μήτε μελαγχολίαν, μήτ' ἄλλως μηδεμίαν μάστιαν ἐπὶ μελαίνῃ χολῇ γίνεσθαι, καθάπερ γε μηδὲ καρκῖνον, μηδὲ ἐλέφαντα, μηδὲ τὰς θηριώδεις ἐν φρενίτισι παρακοπὰς, μηδὲ κισσοὺς, μηδ' αἰμορροΐδας, μηδ' ὅτι πολλοὶ κατὰ τὰς ἀναιρέσεις αὐτῶν ἐμελαγχόλησαν. ἀλλ' οὐκ ἐτόλμησεν οὐδὲν τοιοῦτο εἰπεῖν, αἰδούμενος, οἶμαι, καταγνωσθῆναι πρὸς τῶν ὁμιλούντων ἐπιμελῶς τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης, ἐν οἷς τὰς ἐπιδείξεις οἱ παλαιοὶ τῶν ἰατρῶν, οὐκ ἐν λόγοις σοφιστικοῖς, ἐποιοῦντο. φρασάτω τις οὖν μοι τῶν ἀπ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τοῦ τὸν σπλῆνα μέλανα φαίνεσθαι τοῖς θερμοῖς καὶ ξηροῖς τῇ κράσει ζωοῖς, ὥς μηδὲ βρωθῆναι δύνασθαι. [175] ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ὑῶν, εἰ καὶ μὴ παραπλήσιος ἦται κατὰ τὴν ἐδωδὴν, ἀλλ' οὐκ

solum usque ad ducentos vel trecentos annos, sed et inulto plures purgatio haec celebris permanfit, ita ut omnes homines inter id temporis eo medicamento uterentur. Melius igitur erat Erasistratum contra cominus congregientes firma contentione demonstrare, neque melancholiam, neque ullam denique insaniam ab atra bile provenire, sicuti nec cancerum, neque elephantem, neque ferinas in phreniticis amentias, neque varices, neque haemorrhoidas, neque multos in iis tollendis melancholia correptos fuisse. Verum nihil hujusmodi enunciare ausus est, veritus (ut puto) ab iis improbari, qui in artis operibus diligentius sunt versati: in quibus veteres medici, non in sophisticis rationibus, demonstrationes struxerunt. Velim igitur quispiam ipsius sectatorum mihi causam dicat, cur animalium, quae calido et licco temperamento sunt, atrum quidem lienem est videre, ita ut nec comedendo idoneus sit; nam in suis, etsi non aequè ut jecur est edendo, non tamè omnino esui

Ed. Chart. III. [175.]

Ed. Bas. III. (362.)

ἄβρωτός ἐστιν· ἐπὶ δέ γε λεόντων καὶ λεαινῶν, καὶ παρ-
 δάλεων τε καὶ λεοπαρδῶν, ἄρκτων τε καὶ λύκων οἱ τὰς
 σάρκας αὐτῶν ἡδέως ἐσθίοντες ἀφίστανται τοῦ σπληνὸς
 ὡς ἄβρωτου. καίτοι γ', εἰ πρῶτος ἀπολαύει τῶν ἐσθιομέ-
 νων τε καὶ πινομένων, ἐχρῆν αὐτὸν μάλιστα μὲν, εἰ οἶόν
 τε, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἥπατος ἐπιτηδειότερον εἰς ἐδωδὴν ὑπάρ-
 χειν, εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ μὴ χεῖρω γε πάντως. εἰρηκότος οὖν
 αὐτοῦ τοῦ Ἑρασιστράτου, τοὺς περὶ τῶν τοιούτων λογισμοὺς
 ἀλλήλοις δεῖν ὁμολογεῖν πάντως, οὐκ οἶδ' ὅπως ὑπομένουσί
 τινες ἀποδέχεσθαι λόγους ὑπὸ τῶν φαινομένων ἐλεγχομένους,
 οὓς οὐδὲ οἱ πατέρες αὐτῶν αὐτοὶ διαπαντὸς ἐδυνήθησαν
 φυλάξαι. σιωπῶν γοῦν Ἑρασιστράτος περὶ τῆς οὐσίας τοῦ
 τρέφοντος χυμοῦ τὰ νεῦρα γράφειν αὐτὴν ἠναγκάσθη διὰ
 τὸ χρήσιμον εἰς τὴν τῶν παραλελυμένων ἴασιν, γλίσχρον
 εἶναι λέγων καὶ ὄλκιμον καὶ δυσέκκριτον τὴν τροφήν,
 ὅφ' ἧς τὰ νεῦρα τρέφεται. καὶ μὴν τοῦτό γε οὐκ
 ἄλλοθεν ποθεῖν ἢ ἐκ τῶν φαινομένων περὶ τὰ νεῦρα
 συνελογίσαστο. καὶ γὰρ ἐψόμενα καὶ σηπόμενα τὴν

ineptus est. At in leonibus et leaenis, et pantheris,
 et leopardis, et ursis, et lupis, qui eorum carnibus
 vesci delectantur, a liene abstinere, tanquam minus esui
 apto: quum utique oporteret, si quidem is primus come-
 stis et bibitis fruitur, maxime ipso jecore, si fieri posset,
 edendo aptiorem esse, sin minus, non omnino deterio-
 rem porro. Quum dixerit Erasistratus, de huiusmodi re-
 bus ratiocinationes ut sibi invicem prorsus consentiant
 opus esse, haud quidem satis percipio, cur rationes, quae
 ab evidentibus facile redarguuntur, quas neque ipsi earum
 auctores omnino tueri valuerunt, quidam admittere non
 vereantur. Erasistratus igitur ubi silentio praeteriisset
 humoris substantiam, quo nervi nutriuntur, deinceps ob
 usum ad resolutionis nervorum curationem eam demum
 coactus descripsit, lentum inquit atque ὄλκιμον, id est
 tractile, atque excretu difficile alimentum esse, quo nervi
 aluntur. Id autem non aliunde quam ex his, quae circa
 nervos apparent, ratiocinatus est. Etenim si elixentur

Ed. Chart. III. [175.]

Ed. Basl. III. (362.)

διάλυσιν εἰς τὸν τοιοῦτον ἔχει χυμὸν, ἐν τε τῷ κατὰ φύ-
σιν ἔχειν ἄναιμα τελέως εἶσιν. ἀλλ' εἰ μὴ συγχωρηθῇ
τῶν μορίων ἕκαστον οἰκείῳ τῆς ἰδίας οὐσίας τρέφεσθαι
χυμῷ, τὸ πιστὸν οἰγήσεται τοῦ λόγου. καὶ μὴν εἴπερ οἰκεῖος
ἕκαστον τῶν μορίων τρέφει χυμὸς, οὐκ ἐνδέχεται τὸν τῶν
καρχαροδόντων ζώων σπλήνα γλυκεῖαν ἔχειν τὴν τροφήν.
εἴπερ οὖν ἐπὶ τούτων μάλιστα φαίνεται σαφῆς ἡ ἰδέα τοῦ
σπληνός, ὥς ἂν τὴν στρυφνὴν καὶ ὀξεῖαν ἐναργῶς ἔχοντος
ποιότητα, πρόδηλον ὅτι καὶ ὁ τρέφων αὐτὴν χυμὸς τοιοῦ-
τός ἐστιν. οὐκ οὖν ἂν ἡμέλησεν ὁ δημιουργὸς τῶν τοιούτων
ζώων ἐκκαθαίρειν τοῦ αἵματος ὅσον ἰλύς τις αὐτοῦ καὶ
τροῦξ ἐστι, καθάπερ οὐδὲ τὸ πικρόχολον καὶ ὀρρώδες πε-
ρίττωμα. εἴπερ οὖν φαίνονται κατὰ τὸ σῶμα πάντες οἱ χυ-
μοὶ περιεχόμενοι, τοῦτο γὰρ Ἱπποκράτης ἀπέδειξεν, ἐκ τοῦ
πάντας ἐκκρίνεσθαι τοῖς ὑγιαίνουσιν, ἐλκομένους ὑπὸ τῶν
οἰκείων ἑκάστου φαρμάκων, οὐκ ἂν ἡμέλησεν ἡ διαπλάτ-
τουσα τὰ ζῶα τέχνη ποιῆσαί τι τοῦ μελαγχολικοῦ περιτ-

aut putrescant, in huiusmodi humorem resolvuntur, atque
quum in naturali habitu sunt, prorsus exangues existunt.
Caeterum nisi concedatur, unamquamque particulam pe-
culiari humore propriae substantiae nutriri, unde proba-
bilis fiat illius ratio, non habebit. Atqui si quidem unam-
quamque particulam nutrit proprius humor, non con-
veniet, ut animantium, quae ferratos dentes habent, lien
dulce obtineat alimentum. Nam quum in his potissimum
lien forma acerbam atque acidam qualitatem referens
evidenter appareat, liquido etiam patet, humorem ipsum
nutrientem ejusmodi esse. Igitur huiusmodi animalium
opifex non despexit ex sanguine quicquid veluti limus
ac faex sublidet in sanguine ab ipso expurgare, quem-
admodum neque biliosam atque serosum recrementum.
Proinde, si in corpore omnes humores videntur contineri,
(id enim Hippocrates ex eo ostendit, quod omnes in sa-
nis excernantur propriis unicuique medicamentis at-
tracti,) ars, quae animalia format, aliquod instrumentum
efficere, quod melancholicas superfluitates attrahat, non

Ed. Chart. III. [175.]

Ed. Bas. III. (362.)

τώματος ἐλκτικὸν ὄργανον. οὐ μὴν οὐδ' ἄλλο τι δυνατόν ἐπινοῆσαι τοιαύτης ὑγρότητος οἰκεῖον μόριον ὑπερβάντα τὸν σπλῆνα. ἄρ' οὖν ἐτι ζητήσεις, διὰ τίνος ἀγγείου τὸ παχὺ τοῦ αἵματος φέρεται πρὸς αὐτὸν, ἀπιστήσεις δὲ, διὰ μιᾶς φλεβὸς οὐ σπλῆνα μόνον ἔλκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν γαστέρα τὸν οἰκεῖον χυμὸν ἐν ταῖς μακροτέραις ἀσιτίαις; ἐδ' μεμνημένος ὧν ἀπεδείξαμεν ἐν τοῖς περὶ φυσικῶν δυνάμεων ὑπομνήμασιν εἶης, οὔτε τούτων ζητήσεις οὐδέν, οὔτε πῶς διὰ τῶν αὐτῶν φλεβῶν ἐκ κοιλίας εἰς ὅλον τὸ ζῶον ἡ τροφή φέρεται, καταφέρεται δὲ πάλιν ἐπ' αὐτὴν διὰ τῶν αὐτῶν. ἐν τε γὰρ ταῖς ὑπὸ τῶν φαρμάκων καθάρσεσι, καὶ περὶ αὐτῶν φύσις ἐκκαθαρῇ τὸ κατὰ τὰς ἐν ταῖς νόσοις κρίσεις, ὥσπερ γε καὶ πρὸς τῶν ὑγιαίνοντων πολλάκις, αὐτὸ τε τὸ χρηστότατον αἷμα φέρεται πρὸς τὴν γαστέρα, θρέψον αὐτὴν ἐν ταῖς μακροτέραις ἀσιτίαις, ἐκκρίνεται τε διὰ τῶν αὐτῶν φλεβῶν ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀθρόως ἐνίοτε πολλὰ τῶν περιττωμάτων. ἀποδεδείκται δὲ περὶ τούτων ἀπάντων ἐν τοῖς τῶν

utique despexerit. Nec vero aliam erit particulam excogitare, quae huic humiditati excipiendae propria sit, ipso splene praetermisso. Num! igitur adhuc quaeres, per quodnam vas haec sanguinis crassitudo ad ipsum deferatur, neque credes, per eandem venam non solum lienem attrahere, verum etiam ventriculum familiarem sibi humorem in longioribus inediis? Nam si adhuc eorum memor sis, quae in commentariis de facultatibus naturalibus demonstravimus, nec horum quicquam inquires, neque quo pacto per easdem venas ex ventriculo per totum animal nutrimentum deferatur. Atqui rursus deferatur per easdem venas ad ventriculum: tum in purgationibus, quas perficiunt assumpta medicamenta, tum in iis, quas natura in morborum crisi- bus molitur, sicuti in bene valentibus nonnunquam optimus etiam sanguis ad ventriculum com- meat, ipsum nimirum nutriturus, quod in longioribus inediis contingit. Quin etiam quandoque ex toto corpore per easdem venas quam plurima excrementa confertim excernuntur. Haec autem omnia in commen-

Ed. Chart. III. [175. 176.]

Ed. Bas. III. (362.)

φυσικῶν δυνάμεων ὑπομνήμασι. καὶ χρὴ τὸν ἀντιλέγοντα μὴ πρὸς τὰ συμπεράσματα τῶν ἀποδείξεων ἐρωτᾶν λόγους, οὓς ἐν ἐκείνοις τοῖς γράμμασιν ἐξηλέγξαμεν, ἀλλὰ τὰς ἡμετέρας ἀποδείξεις ἀποδεικνύναι ψευδεῖς, [176] ἢ, εἰ μὴδὲν τούτων πράξειε, σιωπᾶν αἰδούμενον, ὥσπερ Ἐρασί-στρατος ἐποίησεν.

Κεφ. η'. Οὐδὲν μὲν οὐδαμόθι περὶ τῆς τῶν χυμῶν γενέσεως καὶ δυνάμεως εἰπὼν, ἔνθα δὲ ἐπεχείρησε θερα-πείαν γράψαι παραλύσεως, ἀναγκασθεὶς ἐμνημόνευσε τοῦ τρέφοντος τὰ νεῦρα χυμοῦ, καθάπερ γε καὶ τῷ δευτέρῳ περὶ πυρετῶν ἐμαρτύρησε τοῖς παλαιοῖς, οὐ κένωσιν ἀπλῶς ὀνομάσας τὴν διὰ τῶν καταμηρίων ἔκκρισιν, ἀλλὰ κάθαρ-σιν, ὥσπερ γε καὶ τὴν διὰ τῶν καθαιρόντων γινομένην φαρμάκων. οὕτω γάρ τοι καὶ τὴν λοχείαν κάθαρσιν ὠνό-μασαν οἱ παλαιοὶ τῶν ἱατρῶν, οὐχ ἀπλῶς κένωσιν. ἐν γὰρ τῇ κυήσει τὸ χρηστότατον ἐλκούσης αἷμα τῆς διαπλαττού-σης καὶ αὐξανούσης τὸ κύημα φύσεως, ὑπολείπεται τὸ

tariis de facultibus naturalibus a nobis sunt demonstrata. Oportet autem eum, qui contradicit, non ad conclusio-nes demonstrationum eas rationes adducere, quas in illis tractationibus redarguimus, sed nostras demonstrationes falsas esse demonstrare, vel, si horum nihil praestiterint, verecunde tacere, quemadmodum fecit Erasistratus.

Cap. VIII. Caeterum quum nihil de humorum gene-ratione ac facultate tradidisset, ubi nervorum dissolu-tionis curationem scribere est aggressus, coactus est de humore nervos nutriende meminisse, quemadmodum et in secundo de febribus coactus est veteribus astipulari, menstruam excretionem non absolute evacuationem no-minans, sed purgationem, sicuti et eam, quae per purgan-tia medicamenta perficitur. Sic enim veteres medici λο-χείαν, hoc est fluorem, qui in partu accidit, purgationem nuncuparunt, non absolute evacuationem. Nam quum natura, quae foetum format et auget, praegnationis tem-pore optimum sanguinem attrahat, relinquitur in venis

Ed. Chart. III. [176.]

Ed. Bas. III. (362.)

μοχθηρότατον ἐν ταῖς φλεψίν, ὃ μετὰ τὴν ἀποκύψιν ἀπο-
κρίνεται, καθάπερ ἐν ἐκάστῳ μηνὶ τὸ περιττόν τε καὶ
ἄχρηστον, οὐ κατὰ τὸ ποσὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ
ποιόν· ὅπερ ὡς τὸ πολὺ μελάντερόν ἐστι τοῦ κατὰ φύ-
σιν ἔχοντος αἵματος. οὕτω γοῦν ὁ Ἐρασίστρατος ἔγραψεν
ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ πυρετῶν κατὰ τήνδε τὴν λέξιν· Καλῶς
οὖν ἔχει τὸν βουλούμενον ὀρθῶς ἰατρεύειν ἐν τοῖς κατ'
ἰατρικὴν γυμνάζεσθαι, καὶ μηδὲν τῶν γινομένων συμπτω-
μάτων περὶ τὸ πάθος ἀζήτητον ἀφεῖναι, ἀλλ' ἐπισκοπεῖ-
σθαι τε καὶ πραγματεύεσθαι, κατὰ τίνα διάθεσιν ἕκαστον
αὐτῶν γίνεται. συμβέβηκε γάρ ποτε, γυναίου ἐν πυρετοῖς
ὄντος καὶ δοκοῦντος ἐλαφρῶς τε καὶ ἀκινδύνως ἔχειν, με-
λάνων οὖρων ἐκκρίσιν γίνεσθαι, οἷα τὰ φανυλότατα ἐν τοῖς
σημείοις ἀναγράφεται. ζητούμενης τε τῆς ἐκκρίσεως, κατὰ
τίνα διάθεσιν γεγένηται, ἐφαίνοντο τότε τῇ ἀνθρώπῳ κα-
θήκειν αἱ ἡμέραι τῆς καθάρσεως, οὐ γινομένης δὲ ταύτης
τῆς ἐκκρίσεως, ἐπὶ τὴν κύστιν ὁρμὴν λαβεῖν τὰ συνειλημ-

viliosissimus, qui nempe post partum excernitur, quem-
admodum singulo quoque mense, qui non solum quanti-
tate, verum etiam qualitate superfluous est atque inutilis.
Atque hic plerumque eo sanguine, qui secundum natu-
ram se habet, longe nigrior existit. Itaque Erasistratus
in secundo de febribus hunc in modum scripsit. *Decet*
igitur eum, qui recte voluerit morbos curare, in
medicae artis operibus esse versatum, neque symptomata
ullum, quod morbo superveniat, inscrutatum praetermit-
tere, verum diligentius inspicere atque curiosius per-
quirere, ob quam dispositionem accidat eorum unum-
quodque. Contigit enim quandoque, quum mulier feбри-
citaret ac videretur leviter et citra periculum habere,
nigrarum urinarum excretionem fieri, quales in ipsis
signis perniciosissimae describuntur. Ubi autem inquire-
retur, ob quam dispositionem excretio facta esset, nunc
mulieri purgationis tempus adesse deprehensum est, et
quum huiusmodi excretio delineretur, ad vesicam, quae

Ed. Chart. III. [176.]

Ed. Bas. III. (362. 363.)

μένα. καὶ διὰ τὴν τούτου ἔκκρισιν κουφισμὸν μᾶλλον ἄν
 τις ὑπέλαβε τῇ ἀνθρώπῳ ἢ δυσκολίαν γίνεσθαι· ὃ δὴ καὶ
 ἐπὶ τοῦ φαινομένου συνέβαινε. οὐκοῦν, ὅτι τὰ μέλανα
 πολλάκις οὖρεται, τῆς ἐμμήνου καθάρσεως μὴ γενομένης,
 ὅτι τε κουφίζεσθαι μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν ἢ παροξύνεσθαι συμ-
 βαίνει τὰς οὕτω νοσοῦσας γυναῖκας, ὅτι τε καθάρσις ἐστὶν ἢ
 διὰ τῆς μήτρας κένωσις, ἐδήλωσεν ὁ Ἐρασίστρατος, εἰς
 διάγνωσιν τε τῆς παρούσης διαθέσεως, εἰς πρόγνωσιν τε
 τῶν ἐσομένων χρήσιμον εἶναι τὸν λόγον, ὃν διήλθεν, ὁρ-
 θῶς διηγούμενος. ἐπὶ πάντων οὖν τῶν εἰρημένων μαρτυ-
 ρεῖται, τὸν μελαγχολικὸν χυμὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι γεν-
 νᾶσθαι, καθάπερ γε καὶ τὸν πικρόχολον καὶ τὸ φλέγμα.
 δέδεικται δὲ ἡμῖν ὁ τοῦ φλέγματος χυμὸς ἐκ τῶν φλεγμα-
 τικῶν ἐδεσμάτων κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ γαστρὶ (363) πέψιν
 γινόμενος, ὥσπερ ὁ πικρόχολός τε καὶ ὁ μελαγχολικός ἐν
 ἥπατι, μεταβάλλων τε καὶ κατὰ τὴν ἐν τούτῳ πέψιν ὁ
 φλεγματικός εἰς αἷμα, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν αὐτοῦ γεγονὸς

*congesta erant, prorupisse, atque ob eam excretionem mu-
 lieri magis levitatem quam difficultatem accidisse quis
 jure existimasset. Quod sane et ex iis, quae apparebant,
 contigisse visum est. Quod igitur nigra saepius mingan-
 tur, menstrua purgatione detenta, quodque magis ex his
 excretionibus leventur, quam exacerbentur, quae ita ae-
 grotant mulieres, atque adhuc quod purgatio sit, quae
 per uterum sit evacuatio, demonstravit Erasistratus tum ad
 praesentis affectus cognitionem, tum etiam ad futurorum
 praenotionem, utilem esse, quem habuit sermonem recte
 quidem exponens. Itaque in omnibus quae tradidit fatetur,
 in hominis corpore humorem melancholicum gigni, sicuti et
 biliosum et pituitam. Ostensum autem est a nobis, pi-
 tuitosum humorem ex pituitosis cibariis in prima con-
 coctione, quae in ventriculo sit, generationem habere,
 veluti biliosum et melancholicum in jecore, in cujus
 quidem concoctione pituitosus etiam humor in sangui-
 nem mutatur. Quam ob causam nullum ipsi proprium*

Ed. Chart. III. [176. 177.]

Ed. Bas. III. (363.)

ἴδιον ὄργανον εἰς κάθαρσιν τοῦ αἵματος, ὥπερ αἱ τε κύ-
 σταις ἀμφοτέρων καὶ ὁ σπλήν, αἱ μὲν τοῦ τε πικροχόλου
 χυμοῦ καὶ τῶν ὀρρώδων περιττωμάτων, ὁ δὲ σπλήν τοῦ
 μελαγχολικοῦ χυμοῦ. τὸ μὲν γὰρ ἐν τῇ γαστρὶ γεννώμενον, ὃ
 συναναφέρεται τοῖς εἰς ἥπαρ ἀναδιδομένοις ἐκ τῶν ἐσθιο-
 μένων τε καὶ πινομένων χυμοῖς, ἅμα τούτοις πεπτόμενον
 [177] αἷμα γίνεται· τὸ δ' ὑπολειπόμενον ἐν τοῖς κατὰ τὴν
 γαστέρα χωρίοις ὑπὸ τῆς καταρρέουσης ἐξ ἥπατος εἰς αὐτὰ
 χολῆς ἀπορρυσπτόμενον ἐκκρίνεται διὰ τῆς κάτω γαστροῦς.
 Ἐρασίστρατος δ', ὅτι μὲν ἐγίνωσκε ταῦτα, δῆλός ἐστιν ἐξ
 ὧν ἐν τοῖς τῆς θεραπευτικῆς λογισμοῖς ἠναγκάσθη διὰ
 τὴν χρεῖαν αὐτῆς μνημονεῦσαι· σιωπῶν δ' ἐν τοῖς πλείστοις,
 κατάφωρος γίνεται συσκιάζειν τε καὶ κρύπτειν ἐκὼν προαι-
 ρούμενος, ὅσα περὶ τῶν χυμῶν ὀρθῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς
 ἰατροῖς, πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἵνα τὰ τ' ἄλλα παραλιπόντες, οὐ
 κατὰ τὴν ἄρτι παραγεγραμμένην λέξιν ἐν παρέργῳ πῶς
 ἐμνημόνευσεν, ἐξῆς ἐπιμνησθῶμεν, οἷα ἂν ἔχοι τις εὐλογον

instrumentum molita est natura ad sanguinis expurgatio-
 nem, quemadmodum est utraque vesica et lien: liqui-
 dem hae sanguinem a bilioso humore et seroso expurgant,
 lien vero ab humore melancholico. At pituitosus humor,
 qui in ventriculo gignitur, quum una cum humoribus,
 qui ex comestis et bibitis consistunt, in jecur deferatur,
 cum illis simul atque concoquitur, in sanguinem vertitur,
 id vero, quod in ventriculi spatii relinquitur, a bile de-
 tersum, quae a jecinore ad ipsa defluit, per inferiorem
 ventrem excernitur. Porro, quod Erasistratus haec no-
 verit, inde licet perspicere, quod in ratiocinationibus cu-
 rativae artis ad illius usum coactus fuerit horum me-
 minisse. Ex eo autem, quod plurimis in locis haec si-
 leat, obumbrare atque occultare voluisse, quaecunque de
 humoribus ante ipsum recte ab antiquis medicis tradita
 sunt, manifeste deprehenditur. Vt enim, caeteris omis-
 sis, ea tantum recenseamus, quorum in paulo ante comme-
 moratis verbis obiter meminit, nemo utique poterit illius
 reticentiae rationabilem causam adducere, quum ipse ad

Ed. Chart. III. [177.]

Ed. Bas. III. (365.)

αίτιαν εἰπεῖν τῆς σιωπῆς, γράφοντος αὐτοῦ· Συνέβαινε γάρ ποτε, γυναίου ἐν πυρετῷ ὄντος καὶ δοκοῦντος ἐλαφρῶς τε καὶ ἀκινδύνως ἔχειν, μελάνων οὔρων ἐκκρίσιν γίνεσθαι, οἷα τὰ φαυλότατα ἐν τοῖς σημείοις ἀναγράφεται. οὐκοῦν, ὅτι μὲν τοῖς ἔμπροσθεν ἰατροῖς ἐν τοῖς φαυλοτάτοις σημείοις ἐγγράπτο μέλαν οὔρον, ἐπίστασθαι φησιν, ὥς ἀνεγνωκῶς δηλονότι τὰ περὶ οὔρων αὐτοῖς γεγραμμένα, μεγίστην ἔχοντα δύναμιν τῶν ἐπὶ τοῖς ὀξέσι πυρετοῖς νοσοῦντων. ἔχοῃν γοῦν αὐτὸν ἐν τῇ περὶ πυρετῶν πραγματείᾳ, καὶ μάλιστα γὰρ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ δεύτερον, ἐν ᾧ ταῦτ' ἔγραψεν, ἐπιπλέον ἐξεργάσθαι τὸν περὶ αὐτῶν λόγον. Ἱπποκράτης μὲν οὕτω κατὰ τὸ προγνωστικὸν ἔγραψεν· Οὔρον δὲ ἄριστόν ἐστιν, ὁκόταν ἢ λευκὴ τε ἢ ὑπόστασις καὶ λεῖη καὶ ὁμαλὴ παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἔστ' ἂν κριθῇ ἢ νοῦσος. σημαίνει τε γὰρ ἀσφάλειαν, καὶ τὸ νόσημα ὀλιγοχρόνιον ἔσεσθαι. εἰ δὲ παραλίποι, καὶ ποτὲ μὲν καθαρὸν οὔρῃ, ποτὲ δὲ ὑφίσταται ἢ λευκὸν καὶ λεῖον, χρονιωτέρῳ γίνεται ἢ νοῦσος καὶ ἥσσον ἀσφαλῆς. εἰ δ' εἴη τό τε οὔρον ὑπερύθρον

verbum scribat: *Contigit enim quandoque, quum mulier febricitaret, ac videretur leviter ac citra periculum habere, nigrarum urinarum excretionem fieri, quales in ipsis signis perniciosissimae describuntur. Igitur, quod a veteribus medicus nigra urina inter signa perniciofa descripta est, se scire ait, ut qui videlicet legerit, quae ab ipsis de urinis scripta sunt: quippe quae in his, qui acutis febribus aegrotant, maximam vim obtinent. Quamobrem opus erat ipsum in libris de febribus, et praesertim in hoc secundo, ubi haec scripsit, exactius de ipsis urinis pertractasse. Hippocrates enim ita in Prognostico scripsit: Urina autem optima est, quum alba est subsidencia, nec non laevis et aequalis per omne tempus, quousque morbus fuerit judicatus: significat enim, periculum abesse et morbum brevem fore. Quod si intermittat, et quandoque purum mingat, quandoque vero album et laeve subsidat, diuturnior morbus evadit et minus periculo vacat. Si autem urina fuerit subrubra, et*

Ed. Chart. III. [177.]

Ed. Baf. III. (363.)

καὶ ἡ ὑπόστασις ὑπερυθρός τε καὶ λεῖη, πολυχροσιώτερον μὲν τοῦτο τοῦ προτέρου γίνεται, σωτήριον δὲ κάρτα. κριμνώδεις δὲ ἐν τοῖσιν οὔροισιν ὑποστάσεις πονηραὶ τουτέων δ' ἐτι κακίους αἱ πεταλώδεις. λευκαὶ δὲ καὶ λεπταὶ κάρτα φλαῦραι. τουτέων δ' ἐτι κακίους αἱ πιτυρώδεις. νεφέλαι δ' ἐμφερόμεναι τοῖσιν οὔροισι, λευκαὶ μὲν ἀγαθαί, μέλαιναί δὲ φλαῦραι. ἔστ' ἂν δὲ πυρρόν τε ἢ τὸ οὔρον καὶ λεπτόν, ἅπεπτον σημαίνει τὸ νόσημα. καὶ εἰ πολὺν χρόνον εἴη τοιοῦτο ἔόν, κίνδυνος, μὴ οὐ δυνήσεται ὁ ἄνθρωπος διαρκέσαι, ἔστ' ἂν πεπανθῇ ἢ νοῦσος. θανατωδέστατα δὲ τῶν οὔρων ἐστὶ τὰ θ' ὑδατώδεα, καὶ δυσώδεα, καὶ μέλανα, καὶ παχέα. ἔστι δὲ τῇσι γυναιξὶ καὶ τοῖσιν ἀνδράσι τὰ μέλανα τῶν οὔρων κακίστα, τοῖσι δὲ παιδίοισι τὰ ὑδατώδεα. ὅκοσοι δ' ἂν οὔρα λεπτὰ καὶ ὠμὰ οὔρεωσι πολὺν χρόνον, ἢν τὰ ἄλλα ἄς περιεσομένοισι σημεῖα ἢ τουτέοισιν, ἀπόστασιν δεῖ προσδέχεσθαι ἐς τὰ κάτω τῶν φρενῶν χωρία. καὶ τὰς λιπαρότητας δὲ τῶν ἄνω ἐφισταμέ-

subsidentia item subrubra et laevis, diuturnior hic sane priore fiet, sed admodum salutaris. At subsidentiae in urinis, quae crassioris farinae hordei speciem referunt, pravae sunt: his vero deteriores, in quibus veluti laminae quaedam apparent: tenues autem et albae valde vitiosae existunt: atque his adhuc deteriores, quae furfures imitantur. Nebulae, quae in urinis feruntur, albae bonae, nigrae autem malae. Quousque autem urinae fuerint rufae ac tenues, crudum esse morbum significant: et si diutius tales extiterint, periculum imminet, ne durare aeger non possit, quousque morbus concoquatur. Perniciosissimae vero omnium urinae sunt aquosae et graviter olentes, et nigrae, et crassae. In mulieribus autem et viris nigrae urinae sunt terribilissimae, in pueris vero aquosae. Porro qui tenuem diutius et crudam urinam mingunt, si caetera, ut in his, qui servandi sunt, adsint indicia, in iis abscessum infra septum transversum expectare oportet. Pinguedines desuper

Ed. Chart. III. [177. 178.]

Ed. Bas. III. (363.)

των ἀραχνοειδέας μέμφεσθαι, συντήξιός γὰρ σημεῖον. σκο-
πέειν δὲ χρὴ τῶν οὕρων ἐν οἷσιν αἱ νεφέλαι, ἥν τε κάτω
ῥωσιν, ἥν τε ἄνω, καὶ τὰ χρώματα ὁκοῖα ἔχουσι. καὶ τὰς
μὲν κάτω φερομένας σὺν τοῖσι χρώμασιν οἷσιν εἰρέαται,
ἀγαθὰς εἶναι καὶ ἐπαινέειν, τὰς δ' ἄνω σὺν τοῖσι χρώ-
μασι οἷσιν εἰρέαται, πονηράς εἶναι καὶ μέμφεσθαι. μὴ ἔξα-
πατάτω δέ σε, ἥν τε αὐτὴ ἢ κύστις νόσημα ἔχουσα τῶν
οὕρων τι ἀποδιδῶι τουτέων· οὐ γὰρ τοῦ ὅλου σημεῖον, ἀλλ'
αὐτῆς καθ' ἑωυτήν. ταῦτα γράψαντος Ἱπποκράτους, καὶ
μετ' αὐτὸν Διοκλέους τε καὶ Πραξαγόρου παραπλήσια τού-
τοις, εὐλογον ἦν, εἴτ' ἀληθεύουσιν, εἴτε ψεύδονται, τὸν
Ἐρασίστρατον εἰρηκέναι, τὸν λογισμὸν προσθέντα τῆς ἰδίας
ἀποφάσεως, [178] ὥσπερ γε καὶ περὶ τῶν ἐμουμένων τε
καὶ διαχωρουμένων, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὰ μέλαινα καλούμενα,
καὶ πρὸς αὐτοῖς ἡ ἀκριβὴς μέλαινα χολή. καὶ γὰρ καὶ
διορίσασθαι τι συγκεχυμένον ἐν τῇ τῆς φωνῆς κοινωσίᾳ τῶν

*natantes, quae aranearum speciem referunt, damnandae
sunt: nam indicant colliquationem. Considerandae au-
tem sunt in urinis nebulae, an deorsum ferantur, an
sursum, atque adhuc, quem colorem obtineant. Illae
enim, quae deorsum feruntur cum colore, quem paulo
ante commemoravimus, bonae sunt atque commendan-
dae: illae vero, quae sursum cum colore, qualis jam di-
ctus est, attolluntur, contra sunt vitiosae atque dam-
nandae. Verum ne te decipiat, si ipsa vesica aliquam
his similem reddat urinam: non enim tunc totius cor-
poris erit indicium, sed soliusmetipsius nota censenda
est. Itaque, quum haec scripserit Hippocrates, et post
ipsum Diocles et Praxagoras similia tradiderint, rationi
utique consentaneum erat, ut Erasistratus, addita suae
opinionis ratione, demonstraret, verane an falsa illi pro-
nunciarint: quemadmodum fecit de his, quae vomuntur
et dejiciuntur: inter quae illa etiam quae dicuntur nigra
continentur, et praeterea quae exquisitè atra est bilis. Ve-
rum in his distinguere quippiam necessum erat, quod in
vocis communione inter melancholicos humores confu-*

Ed. Chart. III. [178.]

Ed. Bas. III. (363.)

μελαγχολικῶν χυμῶν ἦν ἀναγκαῖον, ὅπερ ἐγὼ διειλόμεν ἔμπροσθεν. Ἐρασίστρατος μὲν οὖν ὅλην τὴν περὶ τοὺς χυμοὺς τέχνην παρέλιπεν. ἐγὼ δὲ οὐ περὶ πάντων ἐνταῦθα προειλόμην εἰπεῖν, ἀλλὰ περὶ τῆς μελαίνης χολῆς μόνης. ὅσα μὲν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ λόγου καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἔγραψα, δι' ἑτέρων ἐξεύρομαι.

Κεφ. Θ'. Περὶ δὲ μελαίνης χολῆς τὰ διὰ μακροῦς πείρας βεβαίως ἐγνωσμένα μοι προσθήσω νῦν, χοήσιμα ἐσόμενα ἐκείνοις, ὅσοι τῆς ἱατρικῆς τέχνης οὐ τοὺς σοφιστικούς λόγους, ἀλλὰ τὰ ἔργα σπουδάζουσι. πάντα γὰρ ὅσα διὰ μελαγχολικὸν χυμὸν γίνεται πάθη, κατ' ἀρχὰς εὐθέως γενναίως καθαίρων τοῖς τὸν τοιοῦτον χυμὸν ἐκκενοῦσιν αὐξηθῆναι κωλύσεις μέχρι καὶ τῶν καρκίνων. ἄξιον δὲ θαυμάσαι τῶν ἥτοι γ' ἀκόντων ἢ ἐκόντων σοφίσματα γραψάντων εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μελαγχολικοῦ χυμοῦ. φασὶ γάρ, ἐπὶ τῶν παρὰ φύσιν ἐχόντων μόνον αὐτὸν γεννᾶσθαι, μηδενὸς τῶν ἀκριβῶς εὐχύμων ἔχοντος ἐν τῷ σώματι μέλαιναν χολήν.

sum existit, quod et nos paulo ante exposuimus. Igitur Erasistratus omnem de humoribus artem praeteriit. Ego vero de omnibus hic pertractare nequaquam institui, sed de sola atra bile. Quae autem ex sermonis communitate de aliis etiam pertractavimus, in aliis libris a nobis copiosius tradita sunt.

Cap. IX. Caeterum quae de atra bile longa experientia mihi firmiter cognita sunt, nunc adjiciam: quae sane illis usui futura sunt, qui medicae artis non sophisticas rationes, sed opera ipsa sectantur. Omnes enim qui ab humore melancholico proveniunt affectus, statim inter initia medicamentis eum humorem evacuantibus valide purgans, ita sane quo minus augeantur prohibebis usque etiam ad cancrōs. Atqui eos non immerito quis admirabitur qui seu inviti, seu sponte sophismata scripserunt ad melancholici humoris sublationem. Ajunt enim, in his tantum, qui praeter naturam sunt affecti, eum humorem generari, quum nemo, qui bonis exacte succis praeditus sit, bilem atram in corpore con-

Ed. Chart. III. [178.]

Ed. Bas. III. (363.)

εἰ γοῦν, φασίν, ἀθλητῇ τινι ἄριστα διακειμένῳ δοίη τις
 φαρμάκου τοῦ νομιζομένου μέλαιναν χολὴν ἐκκενοῦν, ὅψεται
 κενουμένην αὐτήν, ὥσπερ, εἰ καὶ τῶν τὴν ξανθὴν χολὴν ἐκ-
 καθαίρειν πεπιστευμένων προσενέγκῃ τις, ἐκείνην ὅψεται
 κενουμένην. ὧ καὶ δῆλον εἶναί φασιν, ὥς, ἀλλοιουμένου τοῦ
 αἵματος ὑπὸ τῆς τοῦ φαρμάκου δυνάμεως, εἰς τὰς χολὰς
 γίνεται μεταβολή· καθάπερ γε καὶ εἰ φλέγματος ἀγωγὸν
 δοίης, ὅψει, φασὶ, καὶ τότε κενούμενον φλέγμα. παραπλη-
 σίως δὲ, καὶ εἰ τὰ πεπεισμένα τὸν λεπτὸν ἰχώρα κenoῦν,
 ἀναγκάσης προσενέγκασθαι τὸν εὐχυμότατον ἄνθρωπον,
 ὅψει καὶ τότε κενούμενον ὕδατώδη λεπτὸν τινα ἰχώρα.
 πρὶν μὲν οὖν ἀποδειχθῆναι τῶν καθαρτικῶν φαρμάκων
 ἕκαστον ἔλκειν ἓνα τινὰ χυμὸν, οὗ πέφυκεν ὑπάρχειν ἐλκτι-
 κόν, ἔχει τι πιθανόν ὃ λόγος αὐτῶν· ἀποδειχθέντος δὲ τού-
 του, τὸ ψεῦδος αὐτῶν κατάφωρον γίνεται. ἐδείχθη γάρ,
 ὅτι τὸν οἰκεῖον ἕκαστον ἔλκει χυμὸν, ἐκ τοῦ τὰ μὲν τοῖς

tineat. Si igitur (inquiunt) athletæ cuiquam optimi
 habitus aliquod medicamentum propinaveris ex iis, quæ
 atram bilem evacuare existimantur, ipsam videbis eva-
 cuari, quemadmodum, si ea quoque exhibeas, quæ fla-
 vam bilem creduntur expurgare, ipsam haud aliter con-
 spicies excerni. Unde ipsi satis constare dicunt, a viri-
 bus medicamenti alterato sanguine in biles fieri trans-
 mutationem; veluti etiam si cui dederis medicamentum,
 quod pituitam subducit, ipsam quoque pituitam (in-
 quiunt) videbis evacuari. Pari etiam modo, si ea, quæ
 tenuem sanie evacuare credita sunt, hominem, qui op-
 timis scateat succis, assumere coëgeris, videbis et tunc
 quandam aquosam et tenuem sanie excerni. Porro,
 priusquam fuerit demonstratum, quodcunque purgatorium
 medicamentum unum quendam humorem attrahere,
 nempe quem natura attrahere natum est, istorum ra-
 tio aliquid probabile obtinere videtur. Verum hoc de-
 monstrato, ipsorum mendacium manifeste nemo non de-
 prehendet. Ex eo enim ostensum est, eorum unumquod-
 que proprium humorem attrahere, quod ea medicamenta,

Ed. Chart. III. [178. 179.]

Ed. Bas. III. (363. 364.)

ὕδαρικοῖς διδόμενα φάρμακα τοσαύτην ἐνίοτε ποιεῖσθαι κένωσιν, ὥς ὅλας λεκάνας πληροῦν, ἀνάλογον δὲ τῷ κενουμένῳ προστέλλεσθαι τε τὴν γαστέρα καὶ κουφίξεσθαι σαφῶς τοὺς κάμνοντας, εὐπνουστέρους τε γίνεσθαι, τὰ δὲ τοῖς ἱκτεριῶσι τὴν μὲν ξανθὴν χολὴν ἐκκενοῦν πλείστην, ὀνιγνάναι δὲ τοὺς πάσχοντας. εἰ δ' ἔμπαλιν τὰ μὲν ὕδραγωγὰ φάρμακα δοίης τοῖς ἱκτεριώδεσι, τὰ δὲ χολαγωγὰ τοῖς ὕδεριώδεσιν, ἐλάχιστόν τε τὸν οἰκεῖον κενώσεις χυμὸν, οὐ μόνον δ' οὐδὲν ὠφελήσεις τοὺς κάμνοντας, ἀλλὰ καὶ βλάβεις μέγας, ὥσπερ εἰ καὶ φλεβοτομήσεις αὐτούς. καίτοι κατὰ τοὺς ἡγουμένους, ὑπὸ τῶν καθαιρόντων φαρμάκων ἐλλοιοῦσθαι τοὺς ἐν σώματι χυμοὺς, (364) ὥς ἂν ἕκαστον τῶν ἐλκόντων τὴν φύσιν ἔχῃ, τῷ καθῆραι τὸ φλεβοτομήσαι τὴν ἴσην ἔξει δύναμιν. ὥσπερ οὖν ἡμεῖς, ὕδρα- [179] γαγὸν δόντες φάρμακον οἷς ἐστὶν ὕδρος ἀσκήτης, ἐκ-

quae aqua inter cutem laborantibus propinantur, tantam saepenumero evacuationem moliantur, ut integras matellas impleant, ad proportionem autem eorum, quae ita educuntur, alvus detineatur, ac manifesto leventur aegrotantes, atque facilius respirent: quae vero in morbo regio offeruntur, flavam bilem plurimam evacuent, et juventur non parum inde aegrotantes. Si vero contra medicamenta aquam subducentia morbo regio laborantibus dederis, quae vero bilem educunt, his, qui aqua inter cutem infestantur, quam minimum proprii humoris utrobique videbis evacuari, atque inde non solum nihil iuveris aegrotantes, verum etiam quam maxime laeferis, haud aliter quam si ipsis venam incideris. Atqui apud eos, qui credunt, a purgantibus medicamentis humores in corpore mutari, prout natura uniuscujusque trahentis extiterit, sectio quidem venae purgandi auxilio aequales vires obtinebit. Caeterum quemadmodum nos medicamentum, quod aquam subducit, exhibentes his, qui ea aquae inter cutem specie laborabant, quam ἀσκήτην Graeci ab utribus nomine deducto appellant, cum exuperantem

Ed. Chart. III. [179.]

Ed. Bas. III. (364.)

κενοῦμέν τε τὸ πλεονάζον ὑγρὸν, ὠφελοῦμέν τε τὸν κάμνοντα, οὕτω καὶ αὐτοὶ φλεβοτομίαν παραλαμβάνοντες ὁρῶσιν, εἰς ὃ τι τελευτᾷ τὸ βοήθημα. γελοῖοι δ' εἰσὶ καὶ τοῦ μηδὲν εἶναι κατὰ τὸ σῶμα περιεκτικὸν μελαίνης χολῆς ὄργανον, οἷον ἢ ἐπὶ τῷ ἥπατι κύστις ἐστὶ τῆς ξανθῆς χολῆς, ἡγούμενοι, τεκμήριον ὑπάρχειν τοῦτο τοῦ μηδ' ὅλως ἐν τοῖς ἀκριβῶς ὑγιαίνουσι σώμασι τὸν μελαγχχολικὸν εἶναι χυμόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸ φλέγμα συγχωρήσουσιν ἐν ἡμῖν εἶναι, καθάπερ οὐδ' ἐν ταῖς περιστεραῖς τὴν ξανθὴν χολήν· οὐ γὰρ ἔχουσι τὴν ἐπὶ τῷ ἥπατι κύστιν, ὥσπερ οὐδ' ἄλλα τινὰ ζῶα. καὶ μέντοι καὶ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἑαυτοὺς, οὐ γὰρ ἡμᾶς γε, σοφίζονται, τὸν μελαγχχολικὸν χυμόν, ὃν ἐν τοῖς ὑγιαίνουσι γεννᾷσθαι φασιν, ἀκούοντες αἰεὶ κατὰ τῆς μελαίνης λέγεσθαι χολῆς, ἣν ἐν τῷ παρὰ φύσιν ἔχειν γεννᾷσθαι φασιν. οὐ γὰρ ἢ αὕτη κατὰ γε τοὺς ἀκριβῶς ὑγιαίνοντάς ἐστι μέλαινα χολή, καὶ τινὰς τῶν παρὰ φύσιν ἔχόντων, ἀμφοτέρως δὲ μελαγχχολικὸν χυμόν ὀνομάζειν οὐδὲν

humorem evacuamus, tum etiam aegrotum juvamus, sic et illi venae sectionem eligentes videant, quem finem hujuscemodi auxilium fortiat. Quinetiam vel ex eo ridendi sunt, quod nullum in corpore instrumentum esse dicant, quod bilem atram recipiat, sicuti in jecinore flavae bilis vesica, inde conjiciendum esse putantes, in his corporibus, quae integram obtinent valetudinem, atram bilem nequaquam contineri, qua ratione neque pituitam in nobis esse concedent, quemadmodum neque in columbis flavam bilem; etenim vesicam, quae iecinori inhaeret, non habent, sicuti neque alia quaequam animantia. Quippe seiplos (nequaquam enim nos) aequivocatione decipiunt, humorem melancholicum, quem in bene valentibus dicimus progigni, perpetuo de atra bile dictum intelligentes, quam in his, qui praeter naturam sunt affecti, asserimus generari. Non enim eadem est bilis atra in his, qui integra sanitate fruuntur, et in aliquibus eorum, qui olim naturalem habitum sunt egressi: nihil autem obstat, quin possis utrumque humorem (si libet)

Ed. Chart. III. [179.]

Ed. Bas. III. (364.)

κωλύει. εἴρηται δὲ περὶ τούτων ἤδη καὶ πρόσθεν. ἀλλὰ καὶ νῦν οὐδὲν χεῖρον μεμνήσθαι περὶ αὐτῶν ἐν βραχείσι κεφαλαίοις ἕνεκα τῶν λόγοις ψευδέσιν ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς μεμαθηκότας ἀκριβῶς τὴν Ἱπποκράτους γνώμην σοφισμένων.

atram bilem nominare. De his autem et ante dictum est: verum et nunc breviter tanquam per capita id commemorasse haudquaquam utique fuit inutile eorum gratia, qui tum seipsos, tum etiam eos, qui Hippocratis sententiam exacte didicerunt, falsis rationibus circumveniunt.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΧΡΕΙΑΣ ΣΦΥΓΜΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Ed. Chart. V. [435.]

Ed. Basl III (154.)

Κεφ. α'. Τίς ἡ χρεῖα τῶν σφυγμῶν; ἅρα γε ἥπερ καὶ τῆς ἀναπνοῆς, ἃς σχεδὸν ἅπασιν ἰατροῖς τε καὶ φιλοσόφοις ἔδοξεν, ἢ τις ἑτέρα παρὰ ταύτην; οὐ γὰρ δὴ ἀβασανίστως πειστέον αὐτοῖς, ἐναντιοῦσθαι δοκούντων ἄλλων τέ τινων οὐκ ὀλίγων φαινομένων, καὶ τοῦ νῦν εἰρησθαι μέλλοντος οὐχ ἥκιστα. στερηθέντες μὲν γὰρ τῆς ἀναπνοῆς εὐθέως ἀποθνήσκομεν, ἄσφυκτα δ' ἀπεργάσῃ πολλὰ τῶν μορίων ἄνευ μεγάλης βλάβης. εἰ γοῦν ἐθελήσης ἢ τὰς διὰ

GALENI DE PULSVM VSV LIBER.

Cap. I. Quis usus pulsuum? an qui et respirationis, ut prope omnibus tum medicis tum philosophis visum est, an praeter hunc alius? Non enim certe ipsis inexplorate credendum, quum adversari videantur ex aliis quibusdam evidentibus non pauca, idque potissimum, quod nunc sum proditurus. Enimvero respiratione privati quamprimum morimur, at pulsu orbatae multas partes citra magnam laesionem efficies. Si namque eas, vel quae per inguina ad crura descendunt,

Ed. Chart. V. [433. 434.]

Ed. Bas. III. (154. 155.)

τῶν βουβώνων ἐπὶ τὰ σκέλη καθηκούσας ἀρτηρίας, ἢ τὰς διὰ τῶν μασχαλῶν εἰς τὰς χεῖρας βρόχῳ διαλαβεῖν, ἀσφύκτους μὲν εὐθέως ἐργάσῃ τὰς ἐν τοῖς κόλοις ἀπάσας, οὐ μὴν παραλύσεις ταῦτα τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως, ὥσπερ οὐδὲ τῆς αἰσθήσεως. εἰ δ' ἐν τῷ χρόνῳ ταχέως τε καὶ ψυχρὰ καὶ ὠχρὰ καὶ ἄτροφα γίνεται, τάχ' ἂν τοῦτο κατὰ συμπάθειαν μᾶλλον ἢ τὴν τῶν σφυγμῶν ἀπώλειαν συμβαίνοι. εἰ δὲ τὰ νεῦρα βρόχοις διαλάβοις, ἀκίνητά τε παντελῶς καὶ ἀναίσθητα παραχοῆμα ποιήσεις τὰ μόρια. ἐχοῖν οὖν καὶ τὰς ἀρτηρίας ὁμοίως τοῖς νεύροις κακωθεῖσας, εἰς ἅπερ ἔμπροσθεν ὠφέλουν ἕκαστον τῶν μορίων, εἰς ταῦτα καὶ βλάπτειν εὐθέως. τὸ δὲ δὴ πάντων ἀτοπώτατον, εἰ τὰς κατὰ τὸν τράχηλον ἀρτηρίας βρόχοις διαλάβοις, οὐδὲν σαφές βλάβεις τὸ ζῶον, καίτοι συνάπτουσιν αὐταὶ καρδίαν ἐγκεφάλῳ, τὸ κυριώτατον τῶν ζωτικῶν ὄργανον τῷ κυριωτάτῳ τῶν ψυχικῶν. [434] εἴπερ οὖν τῶν οὕτως ἐπικαίρων ἀρτηριῶν ἡ βλάβη μηδὲν σαφές ἀδικεῖ τὸ ζῶον, σχολῇ γ' ἂν τῶν ἄλλων τις ἀδικήσειεν. (155) εἰ δ' οὐδὲν βλάπτουσιν

vel quae per axillas ad manus *repunt*, arterias laqueo intercipere volueris, pulsu quidem illico privatas reddes quae in artubus sunt universas, non tamen his artubus voluntarium motum adimes, ut nec etiam sensum. Si vero temporis decursu torpidi, frigidi, pallidi et tabidi evadant, fortassis id sympathia magis quam pulsum damno accidit. At si nervos laqueis interceperis, immobiles prorsus et insensibiles partes extemplo efficies. Oportebat itaque et arterias eodem modo ac nervos vitiatas, singulis quibus prius opitularentur partibus, eas quoque celeriter oblaedere. Sed sane id omnium absurdissimum: si cervicis arterias laqueis interceperis, haud manifeste animal oblaeseris, tametsi connectunt ipsae cor cerebro, princeps vitalium actionum organum principi animalium. Si igitur adeo pernecessariarum arteriarum laesio nullam manifestam animali laesionem adferat, multo minus et aliarum aliqua oblaeserit. At si, quum

Ed. Chart. V. [434.]

Ed. Bas. III. (155.)

παθοῦσαι, παντί που δῆλον, ὥς οὐδ' ὠφελοῦσιν, [οὐδ' ἂν
 ἐρῶμεναι τύχῳσιν. πῶς οὖν ἐκ σφυγμῶν τὸ μέγιστον προ-
 γινώσκουμεν; οὐχ ὥς ἐξ αἰτίων πολὺ δυναμένων, φήσει τις,
 ἀλλ' ὥς σημείων ἐπικαίρων, ὥς εἰ καὶ γρουπούμενοις τοῖς
 ὄνυξι καὶ μελαιομένοις τεκμαίροιτό τις περὶ θανάτου.
 ὅταν γὰρ τοῖς χρησίμοις εἰς τὴν ζωὴν ἔπηταί τινα κατ' ἀνάγ-
 κην, ὁ μὲν κίνδυνος ἐπὶ τῇ τοῦ χρησίμου βλάβῃ, τὸ δ'
 ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον σημεῖον γίνεται τοῦ κινδύνου. κύριον
 μὲν οὖν σπλάγχχνον ἡ καρδία, ἐκπεφύκασι δ' ἅπ' αὐτῆς αἱ
 ἄρτηριαί, καὶ κινουῦνται τὸν αὐτὸν ἐκείνην τρόπον· ὥστε καὶ
 βλάπτονται τὸν αὐτὸν, καὶ ταύτῃ μέγα δηλοῦν πεφύκασιν.
 εἰδείχθη δὲ οὐ ταῦτόν ὄν τὸ δηλοῦν μέγα τῷ δύνασθαι
 μέγα. πόθεν οὖν ἐπῆλθεν ἅπασιν ἰατροῖς τε καὶ φιλο-
 σόφοις εἰς τὴν αὐτὴν χρεῖαν ἀνάγειν τὴν τε ἀναπνοὴν καὶ
 τοὺς σφυγμοὺς, τῆς μὲν οὕτως εἰς μέγα διαφέρειν ἡμῶν
 φαινομένης, τῶν δ', ὥς ἔοικεν, ἢ παντάπασιν εἰς οὐδέν, ἢ
 παντελῶς μικρόν; ἔμοι μὲν οὖν δοκοῦσιν, ὥπερ οὖν καὶ

afficiuntur, nihil laedant, undique constat, etsi valentes
 sint, eas minime conferre. Quomodo igitur ex pulsibus
 maxime praenoscimus? non ut ex causis multa vi pol-
 lentibus (dicet aliquis), sed ut ex signis pernecessariis,
 quemadmodum si quis ex incurvescentibus unguibus et
 nigrantibus de morte coniiciat. Quum enim ea, quae
 usum vitae praestant, quaedam necessario sequuntur, pe-
 riculum quidem in ejus, quod usum vitae praestat, lae-
 sione est, tum quod ex necessitate sequitur, signum fit
 periculi. Princeps quidem viscus est cor, ex quo ena-
 scuntur arteriae, quae et eodem quo ipsum modo moven-
 tur, proindeque eodem modo laeduntur, atque ita magnum
 quid indicare natae sunt. At vero monstratum est, non idem
 esse magna indicare ac magna posse. Unde igitur tum me-
 dicis omnibus, tum philosophis in mentem venit, ut ad
 eundem usum et respirationem et pulsus adduxerint,
 quum illa quidem ad magnum usum excellere nobis
 appareat, hi vero vel ad prorsus nullum, vel plane exi-
 guum? Mihi equidem videntur, quemadmodum et ex

Ed. Chart. V. [434.]

Ed. Bas. III. (155.)

γράφουσιν οἱ πλείους αὐτῶν, ἐκ τοῦ τρέπεσθαι παραπλη-
σίους τροπὰς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς αἰτίοις ἀμφοτέρω κοινήν
εἶναι καὶ τὴν χρεῖαν αὐτῶν ὑπονοῆσαι· τῶν τε γὰρ γυμνα-
ζομένων καὶ λουομένων, καὶ τῶν ὅπως οὖν ἄλλως θερμαι-
νομένων, οὐ τὴν ἀναπνοὴν μόνον ὠκυτέραν τε καὶ πυκνο-
τέραν καὶ μείζονα γινομένην ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς
σφυγμοὺς ὡσαύτως τρεπομένους, τῶν τ' ἀργούντων, καὶ τῶν
ὅπως οὖν ἄλλως ψυχομένων, οὐ τὴν ἀναπνοὴν μόνην ἀραι-
οτέραν τε καὶ βραδυτέραν καὶ μικροτέραν, ἀλλὰ καὶ τοὺς
σφυγμούς. καὶ ἐν τοῖς καυσώδεσι πυρετοῖς πλεῖστον μὲν
καὶ τάχιστον καὶ πυκνότατον ἀναπνέουσιν, μεγίστους δ'
ἔχουσι καὶ ταχίστους καὶ πυκνοτάτους τοὺς σφυγμούς. εἰ
δ' ἐπὶ ταῖς ἀσυμμέτροις τροφαῖς οἱ μὲν σφυγμοὶ μείζονες,
αἱ δ' ἀναπνοαὶ γίνονται μικρότεραι, οὐδὲ τοῦτο ἀπόρημα
τῷ λόγῳ· μικρότερον μὲν γὰρ ἀναπνέουσιν ἢ σφύζουσι
στενοχωρία τῶν φρενῶν, ἀλλ' ὅσῳ μικρότερον, τοσούτῳ
πυκνότερον, ἰώμενοι τὴν μικρότητα τῆς ἀναπνοῆς τῷ συνε-

ipsis plures scribunt, quod consimilibus conversionibus ab
iisdem causis convertantur, inde communem esse eorum
usum animo concepisse. Nam et qui exercitantur, et
qui in balneo lavantur, et qui aliter quovis modo ex-
calsiunt, eorum non modo respirationem celeriores
frequentioresque ac majorem contueri licet, sed etiam
pulsus pari modo mutatos. Praeterea qui algent ali-
terve quolibet modo sunt refrigerati, horum sicut re-
spiratio rarior, tardior ac minor visitur, ita et pulsus.
Atque in ardentibus febribus maxime et celerrime et
densissime respirant, et maximos, velocissimos et densissi-
mos pulsus habent. Quod si ab immodicis alimentis
pulsus visantur majores, respirationes minores, ne id
quidem scrupulum rationi injicit. Quippe minorem
hæc respirationem, quam pulsus, habent propter dia-
phragmatis compressionem. Caeterum quanto mino-
rem, tanto hanc habent et crebriorem, scilicet respi-
rationis parvitatem actionis continuitate compensantes.

Ed. Chart. V. [434. 435.]

Ed. Bas. III. (155.)

χεῖ τῆς ἐνεργείας. ὅσον γὰρ ἐνδεέστερον ἀπέλαυσεν ἡ φύσις αἵρος, οὐ δυνηθέντος ἐπὶ πλεῖστον διαστήναι τοῦ θώρακος, τοῦτο ἐπανορθοῦται τῇ πυκνότητι. καὶ διὰ τοῦτο ἴσον δύναται τὸ μικρότερόν τε αἷμα καὶ πυκνότερον πνεῦμα τῷ μείζονί τε αἷμα καὶ ἀραιότερον. λέγομεν δὲ νῦν ἀραιότερον σφυγμὸν τὸν ἐπὶ τροφαῖς, οὐ τὸν πρὸ τῆς τροφῆς, ἐκείνου μὲν γὰρ πυκνότερός ἐστιν, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀναπνοῆς ιδέᾳ παραβάλλοντες. εἰ τοίνυν τρέπεται μὲν ὡσαύτως ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς αἰτίοις ἡ ἀναπνοή τοῖς σφυγμοῖς, βλάπτεται δ' οὐχ ὡσαύτως ἀπολλυμένη, καὶ γὰρ τοῦτ' ἔμπροσθεν ἐδείχθη, περαίνοιτ' ἂν οὐδὲν ἥτιον ὁμοίως ἀλλήλοις τὰ ἀντικείμενα, τό τε τῆς αὐτῆς ἕνεκα χρείας αἵμφω γεγονέναι καὶ τὸ μὴ τῆς αὐτῆς. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται· χορὴ γὰρ θάτερον αὐτῶν ἀληθὲς ὑπάρχειν, οὐκ αἵμφω.

Κεφ. β'. [435] Ζητητέον οὖν, ὅπῃ τῶν λόγων ὁ ἕτερος παραλογίζεται, κἀνονα τῆς κρίσεως ποιησαμένοις ἡμῖν τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς, ἣν ἐδείξαμεν ἐν τοῖς περὶ αὐτῆς λόγοις διττὴν οὔσαν, ὡς ἐδόκει καὶ Ἱπποκράτει.

Quod enim aeris natura, thorace nequeunte se latissime aperire, ex minori respiratione amisit, id densitate restituit. Ideoque tantumdem minor simul et frequentior respiratio potest, quantum major simul atque rarior. Diximus autem hoc loco rariorem pulsum eum, qui compressioni succedit, non utique cum eo, qui compressionem praecedit, comparantes (quippe quo est frequentior), sed ad respirationis speciem referentes. Igitur si respiratio, pari cum pulsu modo, iisdem ex causis mutatur, non tamen parem noxam, quum perit, affert (nam id quoque prius est monstratum), utique dissidentia adversaque nihilominus ex aequo invicem colligas licet, nempe tum ambo a natura ejusdem usus gratia data, tum non ejusdem. Verum ita fieri non potest, quum alterum eorum verum esse, non ambo, sit necessum.

Cap. II. Itaque investigandum, qua parte altera rationum decipiat, ipso respirationis usu pro norma nobis proposito. Quem utique, ubi de ea tractavimus, duplicem esse, sicut Hippocrates existimavit, indicavimus:

Ed. Chart. V. [435.]

Ed. Bas. III. (155.)

τὴν μὲν γὰρ ἐτέραν, τὴν μείζω, φυλακὴν τῆς ἐμφύτου θερ-
μασίας, τὴν δὲ ἐτέραν, τὴν ἐλάττω, θρέψιν τοῦ ψυχι-
κοῦ πνεύματος. ἀλλ' εἰς ἅμφω ταῦτα παρὰ τῆς διὰ τῶν
ὄντων εἰσπνοῆς ὠφελεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον ἐλέγομεν. ὥστ'
οὐδὲν θαυμαστὸν, ὀλίγης αὐτῷ παρὰ καρδίας χορηγουμένης
τῆς ἐπικουρίας, ὀλίγην εἶναι καὶ τὴν βλάβην, τῶν καρω-
τίδων λεγομένων ἀρτηριῶν βρόχοις διαληφθεῖσων. ἀλλ'
ἴσως τις φήσῃ, μηδ' ἐλαχίστην φαίνεσθαι· δι' ὅλης γὰρ
ἡμέρας τὸ ζῶον, ὥς ἐπειράθημεν πολλάκις, ἀβλαβὲς δια-
μένει. καὶ ὁρθῶς γε φήσῃ. καὶ δὴ τοῦθ' ἡμεῖς ἀποροῦν-
τες ἐπενοήσαμεν τοιοῦτου τινὸς ἀποπειραθῆναι φαινομένου.
πρῶτον δ' ἐρῶ τὸν λογισμὸν, ὅθεν εἰς τοῦθ' ἤκομεν.
ἐπεὶ γὰρ ἐν ἐτέροις ἡμῶν ἀποδέδεικται, τὰς κατὰ τὸν ἐγκέ-
φαλον κοιλίας πνεύματος εἶναι ψυχικοῦ μεστὰς, τροφῆς
χρηζόντος συνεχοῦς, ἀποδέδεικται δὲ καὶ ὥς δαπανᾷται
τοῦτο ἐν ταῖς καθ' ὁρμὴν κινήσεσιν, ἄμεινον ἐδόκει
τρέχειν ἀναγκάζειν τὸ ζῶον, ὃ τὰς ἀρτηρίας βρόχοις

alterum, qui major est, ipsius insiti caloris conservatio-
nem, alterum, qui minor, animalis spiritus nutritionem.
At in horum utroque ex attracto per nares spiritu acce-
dere cerebro utilitatem diximus. Quo minus mirum est,
quum exiguum illi commodum ex corde suggeratur, si,
carotidibus vocatis arteriis vinculo exceptis, exiguum
quoque sentiat incommodum. Dicet hic fortasse quis-
piam, ne minimum quidem apparere incommodum, quan-
do per integrum diei spatium (ut saepe experti sumus)
animal sine noxa perduret. Et sane recte dicet. Jam
id cum nos dubios haberet, ejusmodi quoddam evidens
in quo fieret experimentum excogitavimus. Prius autem
ratiocinationem ipsam, unde in ipsum veni, proponam.
Quoniam demonstratum a nobis in aliis est, eos ventri-
culos, qui in cerebro habentur, animalis spiritus, qui assi-
due nutriri postulet, plenos esse, demonstratum quoque non
minus est, spiritum hunc in motu voluntario consumi,
satius fore visum est, ut animal, cui vinctae arteriae es-

Ed. Chart. V. [435.]

Ed. Bas. III. (155.)

διελάβομεν. ἐπεὶ δὲ μέχρ' οὐκ ἠδύνατο, ζητεῖν ἐδόκει χοῆναι, διότι μέχρ' οὐκ ἠδύνατο, καὶ πάλιν αὐτὸ μέχρ' οὐκ ἠδύνατο, οὐ διαρκεῖν, ἀλλ' εὐθέως ἐκλύεσθαι, δαπανωμένου τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος. ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τούτου τὸ δικτυοειδὲς πλέγμα πρὸς τῶν ἀμφὶ τὸν Ἡρόφιλον κληθεὶς ἐδόκει τὴν αἰτίαν ἔχειν. ἐκεῖ γὰρ αἱ ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀνιούσαι καρσιίδες ἀρτηρίαι, πρὶν διελθεῖν τὴν σκληρὰν μήνιγγα, σχίζονται πολυειδῶς ὑπ' αὐτῆς, περιπλεκόμεναι κατὰ πολλοὺς στίχους, ὥς εἰ νοήσαις ἀλλήλοις ἐπικείμενα δίκτυα πλείω, καὶ χώραν παμπόλλην, ἣν καλοῦσιν ἐγκεφάλου βάσιν, καταλαμβάνουσιν, ἐνὸν αὐταῖς εὐθύς μὲν διεκπεσεῖν τὰς μήνιγγας, ἐμφῶναι δὲ εἰς τὸν ἐγκέφαλον, οὐ περ ἐξ ἀρχῆς ἵεναι. τοῦθ' οὖν τὸ θαυμαστὸν πλέγμα πρὸς τῆς μηδὲν εἰκῇ ποιούσης φύσεως ἐν οὕτως ἀσφαλεῖ χώρᾳ ταχθῆναι, μεγάλης τινὸς ἐδόκει χρεΐας ἐνδεικτικὸν ὑπάρχειν. ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν τῶν ἐντέρων ἑλίκαν καὶ τὴν τῶν εἰς τοὺς

sent, currere cogeremus. Quum igitur diu probe cucurisset, semper autem currere non potuisset, operae pretium videbatur causam requirere, propter quam diu quidem cucurrit, perpetuo autem non potuit, nec rursus diutinum cursum continuare, sed eum statim remittere, absumpto scilicet animali spiritu. Sed et hujus ipsius eventus causa videbatur plexus ille, qui ab Herophilo reticularis est vocatus. In hoc enim carotides arteriae, quum ad cerebrum ascendunt, antequam duram ejus membranam transierint, multifariam ab ipsa finduntur, multis ceu villis sibi implexae, veluti si retia retibus superposita intelligas; tum spatium non exiguum, quod cerebri basis dicitur, occupant; quum potuissent in ipsum cerebrum, quo scilicet a principio tendebant, membranis ejus statim trajectis, se inferere. Nunc igitur mirabilis ille plexus, tam tuto a natura, quae nihil temere molitur, loco conditus, magnae alicujus utilitatis index esse videtur. At quoniam et intestinorum et quae in

Ed. Chart. V. [435. 436.]

Ed. Bas. III. (155.)

ὄρχεις ἐμφυομένων ἀγγείων ἀκριβοῦς τε πέψεως ἕνεκα τῶν
 περιεχομένων ὑλῶν καὶ προσέτι δαψιλοῦς παρασκευῆς ταῖς
 ἐξῆς ἐνεργείαις ἐωρῶμεν γεγενημένην, εὐλογον ἐδόκει κἄν-
 ταῦθα τοιοῦτόν τι μεμηχανῆσθαι τὴν φύσιν, ἅμα τε κα-
 τεργαζομένην πολλῷ χρόνῳ τὴν ἐν ταῖς ἀρτηρίαις ἴλην, αἷμα
 θερμὸν καὶ λεπτὸν καὶ ἀτμῶδες ὑπάρχουσαν, ἅμα τε κα-
 τασκευάζουσιν τροφήν δαψιλῇ τῷ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ψυ-
 χικῷ πνεύματι. καὶ διὰ τοῦτο, κἄν στερηθῇ τῆς πρὸς τὴν
 καρδίαν συνεχείας ὁ ἐγκέφαλος, ἐξαρκεῖ αὐτῷ τὸ δικτυοει-
 δές πλέγμα μέχρι πολλοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν ἀτρεμῇ τὸ
 ζῶον, ὥς ἂν μὴ δαπανωμένου τηνικαῦτα τοῦ ψυχικοῦ πνεύ-
 ματος εἰς τὴν καθ' ὁρμὴν ἐνέργειαν. [436] τὸ μὲν δὴ χα-
 λεπώτατόν τε καὶ ἀπορώτατον δοκοῦν, τὸ κατὰ τὰς καρω-
 κίδας ἀρτηρίας, οὐδὲν ἔχειν ἄπορον ἔτι φαίνεται. παραπλη-
 σίως δ' αὐτῷ καὶ τὸ κατὰ τὰς ἄλλας ἀπάσας, ὧν ἐκάστης
 βρόχῳ διάληφθείσης οὐδὲν ἐν τῷ παραντίκῳ βλάπτεται τὸ
 μέρος. ἐχρήν γάρ, οἶμαι, κἄνταῦθα σκοπεῖν, ὥς οὐκ ἴσον

testes se inferunt vasorum revolutionem, tum ut ma-
 teriae in his contentae perfecte concoquerentur, tum ut
 secuturis functionibus abunde praeparatae superessent,
 factam contemplantur, non alienum a ratione vide-
 batur, hic quoque tale quippiam commentum esse natu-
 ram, ac simul materiam eam, quae in arteriis contine-
 tur, (ea est sanguis calidus et tenuis et halituosus,)
 longo tempore conficere, simul animali, qui in cerebro
 est, spiritui copiosum alimentum praeparare. Proinde,
 quamvis continuatio cum corde cerebro sit adempta, ta-
 men satisfacere ei longo tempore posse reticularem ple-
 xum, potissimum si animal quiescat, ceu animali spiritu
 in motum voluntarium minime tum consumpto. Ac, quod
 difficillimum videbatur, maximeque negotium facessere,
 nempe quod in carotidibus arteriis accidit, id nullam
 etiam habere dubitationem apparet. Similiter nec quod
 in reliquis omnibus contingit, quarum qualibet vinculo
 excepta nulla in praesens noxa parti affertur. Oporte-
 bat enim (arbitror) hic quoque aestimari, non esse si-

Ed. Chart. V. [436.]

Ed. Bas. III. (155. 156.)

ἐστίν, ἢ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τῆς ἐμφύτου θερμασίας παθεῖν, ἢ τι τῶν ὑπ' αὐτῆς θερμαινομένων. τὴν μὲν γὰρ αἰεὶ χρὴ θερμὴν ἱκανῶς ὑπάρχειν· καὶ γὰρ ἑαυτὴν καὶ τᾶλλα κινεῖ τε ἅμα σφυγματωδῶς καὶ θερμαίνει· τοῖς δὲ ἀπόχρη βραχείας εὐπορεῖν θερμασίας εἰς τὸ διασώζεσθαι. καὶ τὴν μὲν εἰ στερήσαιο τῆς ἐμφύτου θερμασίας, αὐτὴν τε ψύξεις καὶ τᾶλλα πάντα, ὅσα πρότερον ὑπ' αὐτῆς ἐθερμαίνεται· τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν στερεῖσαι τελέως δυνήσῃ τῆς θερμασίας, καὶ βρόχοις διαλάβῃς τὰς ἀρτηρίας· διὰ τε γὰρ τῶν χιτῶνων ἐπιρρύησεται τι, καὶ γὰρ σύμπνουν ἐστὶ καὶ σύρρουν ἑαυτῷ πᾶν τὸ σῶμα κατὰ (156) τὸν Ἱπποκράτους λόγον. ὥστε, καὶ μὴ διὰ τῶν ἀρτηριῶν, ἀλλὰ γὰρ διὰ τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα διὰ φλεβῶν τῷ συνεχεῖ τῆς μεταλήψεως εἰς πᾶν μέρος ἐνεχθήσεται τι τῆς θερμασίας. ἅπαντα οὖν τὰ τοιαῦτα τοῖς φαινομένοις ὁμολογεῖ, καὶ θαυμαστὸν οὐκ ἔτι δόξει τὴν ἀρχὴν τῆς θερμασίας μᾶλλον τῶν ἄλλων βλέπτεσθαι στερεθείσης τῆς ἀναπνοῆς.

mile, aut principium ipsum infiti caloris pati, aut aliquod eorum, quae ab illo calorem accipiunt. Quippe id semper esse praecalidum debet, ut quod se ipsum et alia tum moveat una pulsatorie, tum calefaciat; his satis ad salutem est, si vel exigui compotes sint caloris. Et principium quidem ipsum si naturali calore prives, non ipsum modo refrigeres, sed etiam universa, quae ab eo prius calorem ceperunt. Reliquorum nulli, licet arterias vinculo constringas, omnem adimere calorem possis, quando et per tunicas ipsas nonnihil confluxerit. Est enim juxta Hippocratis sententiam totum corpus sibi conspirabile atque confluxibile. Quare, si non per arterias, at certe per alia et potissimum venas propter eum, qui est de una in alteram, continuum transitum in omnem particulam deferetur caloris aliquid. Omnia igitur alia cum rerum evidentia consentiunt. Nec mirum videri praeterea debet, si principium caloris, ubi respiratione privatur, plus quam caetera noxae contrahit.

Ed. Chart. V. [436.]

Ed. Bas. III. (156.)

καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἰατρικαῖς σικύαις ἡ μὲν φλόξ ἀπόλλυται
 παραχρῆμα, μένει δ' ἄχρι πλέον ἢ θερμασία περὶ τε τὸν
 ἐντὸς αἶρα καὶ κατ' αὐτὸ τὸ σῶμα, οὐ τραφεῖσα. οὕτω
 δὲ καὶ τοῖς οἴκοις τοῖς ὑπὸ πυρὸς θερμανθεῖσιν θερμα-
 σία φαίνεται διαμένουσα, τοῦ πυρὸς ἐσβεσμένου πολλάκις.
 οὐχ ὅμοιον οὖν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῇ τε καρδίᾳ καὶ τοῖς
 ἄλλοις μορίοις· τὴν μὲν γὰρ ζεῖν αἰεὶ χρὴ, τοῖς δ' ἀρκεῖ
 τὸ μὴ παντάπασι καταψύχεσθαι. μάθους δ' ἂν ἐναργῶς
 τὸ λεγόμενον, εἰ γυμνώσας καρδίαν ζώου, αὐτῆς διελὼν
 τὸ σκέπασμα, ὃ καλοῦσι περικάρδιον χιτῶνα, χωρὶς τοῦ τὸν
 ἄλλον θώρακα συντρεῖσαι. τάχιστα γὰρ ἀποθνήσκει τὸ
 ζῶον, εἰ καταψύξεις τὴν καρδίαν· εἰ μέντοι θερμὴν φυ-
 λάττοις, οὐδὲν πάσχει. ψύξεις μὲν οὖν αὐτὴν ἐν αἶρι τὴν
 χειρουργίαν ψυχρῷ ποιούμενος καὶ ψυχρὸν καταρῥαίνων
 ὕδωρ· φυλάξεις δὲ ὡς πλείστου θερμὴν διὰ τῶν ἐναντίων.
 ἀλλ' εἰ, κατεψυγμένης ἤδη, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ζώου τεθνεῶ-
 τος, ἐθέλοις παραχρῆμα τρώσας ὁποτέραν οὖν τῶν κοιλιῶν,
 καὶ μᾶλλον τὴν ἀριστεράν, καθεῖναι δάκτυλον εἰς αὐτήν,

Quippe in cucurbitulis iis, quibus medici utuntur,
 flamma illico extinguitur, calor tum in aëre incluso, tum
 in ipso corpore diu manet, idque nullius nutrimenti
 ope. Simili modo in domibus iis, quae igne excalfiunt,
 calor saepe remanere cernitur igne extincto. Non ergo
 est similis calor is, qui cordi naturalis est, ei, qui caeteris
 partibus, quum id fervere semper sit opus, his satis sit,
 si non sint frigidae. Intelliges clarius quod dicitur, si
 cor animalis nudaveris, tegumentum id, quod ei velut
 tunica circumdatum est (quam pericardium appellant), di-
 videns, nulla alia pectoris parte confossa. Etenim celer-
 rime interit animal, si cor ipsum refrigeres; sin calidum
 serves, nihil patitur. Sane refrigerabis, si in frigido
 aëre chirurgiam administrabis, praeterea si frigidam
 asperferis; calidum diutissime servabis, si diversis ratio-
 nibus uteris. Caeterum si, corde jam refrigerato, et pro-
 pterea animali jam mortuo, velis, alterutro ventriculorum
 ejus adaperto, et praecipue sinistro, digitum in eum fla-

Ed. Chart. V. [436. 437.]

Ed. Bas. III. (156.)

αἰσθήσῃ πολλῆς τῆς θερμασίας, καὶ πολὺ γε πλέονος, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις μορίοις τοῖς κατὰ φύσιν διακειμένοις. τὸ γὰρ ἴσον μέρος τῆς θερμασίας ἐλάχιστον μὲν τῇ καρδίᾳ, πάμπαν δὲ τοῖς ἄλλοις ἐστί. καὶ τοίνυν, ὅταν μὴ φυλάττηται τοῦτο, τὸ μὲν ἐκ τῆς καρδίας οἷον φλόξ διαφορεῖται, τὸ δ' ἐν τοῖς ἄλλοις ἄχρι πολλοῦ παραμένει. φυλακὴ δὲ ἦν ἐκείνη μὲν ἢ ἀναπνοὴ μόνη, τοῖς δ' ἄλλοις διττὴ· σφυγμὸς μὲν, οἷον προανάπνοή, τό τε ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπιρρέον ἐξ ἐπιμέτρου. κατὰ δύο τοίνυν αἰτίας ἕκαστον τῶν μορίων πλεονεκεῖ τῆς καρδίας εἰς τὸ μὴ ταχέως βλάπτεσθαι θερμασίας ἐνδεία. καὶ γὰρ, ὅτι πλείστης μὲν ἐκείνη χρήζει, τὰ δ' ἄλλα βραχείας, καὶ ὅτι τῇ μὲν οὐδαμόθεν ἐπιρρέει, τοῖς δ' ἀπ' ἐκείνης, ἢ μὲν ἐτοίμως ἐξίσταται τοῦ κατὰ φύσιν, τὰ δὲ οὐ.

Κεφ. γ'. [437] Περὶ δὲ τοῦ μὴ δι' ἀσθηριῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν φλεβῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπιρρεῖν ἐκ τῆς καρδίας τοῖς μορίοις τὴν θερμασίαν, ἐπεὶ διὰ

tim mittere, magnum inibi calorem deprehendes, longeque majorem, quam in aliis sit partibus, dummodo pro naturae modo se habeant. Quippe par caloris portio ut cordi est minima, sic reliquis partibus est omnino magna. Proinde, ubi quod pro naturae modo est non servatur, cordis quidem calor, qui veluti flamma est, perit, reliquorum calor longo spatio durat. At vero illi sola respiratio calorem tuetur; aliis partibus duplex ejus custodia est, et pulsus, qui veluti quaedam respiratio est, et quod ex abundantiore naturae gratia accedit, quod a corde confluit. Duplici igitur de causa pars quaevis cor ipsum superat, quominus noxam ex caloris inopia celeriter contrahat. Siquidem, cum illi plurimo sit opus, caeteris exiguo, quumque illi a nullo calor confluat, sed aliis ab illo, utique illud celeriter a naturali statu recedit, haec minime.

Cap. III. Quod autem non solum per arterias, sed etiam per venas et alia universa confluat a corde calor,

Ed. Chart. V. [437.]

Ed. Bas. III. (156.)

βραχέος εἶρηται πρόσθεν, αὐτίς ἡμῖν ἀναληπτέον τε καὶ ἀποδεικτέον, εἰποῦσι πρότερον τὰ φαινόμενα, δι' ὧν ἄν τις αὐτὸ συλλογίσαιτο. πολλοὺς οὖν ἤδη πολλάκις μονομάχους μονάρχους τε καὶ στρατιώτας καὶ κυνηγέτας οὕτω τραυθῆναι συνέβη φλέβας καὶ ἀρτηρίας, ὥστε ἀναγκασθῆναι τοὺς ἱατροὺς βρόχῳ διαλαβεῖν αὐτάς. καὶ οὗτοι πάντες οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ψυχροτέρων αἰσθάνονται τῶν μορίων, πρωϊαίτερον μὲν, εἰ τὰς φλέβας καὶ τὰς ἀρτηρίας βρόχῳ διαλάβοις, ὀψιαίτερον δὲ, εἰ τὰς ἀρτηρίας μόνον, ἥκιστα δὲ, εἰ μόνας τὰς φλέβας. ἐξ ὧν δῆλον, ἥκειν μὲν τινα καὶ διὰ τῶν φλεβῶν εἰς τὰ μόρια θερμασίαν, ἀλλ' ἐλάττονα μακροῦ τῆς διὰ τῶν ἀρτηριῶν. εἰ δὲ χωρὶς τραύματος ἐθελήσῃς μόριόν τι τοῦ σώματος λαβὼν ἰσχυρῶς καταδῆσαι, παραχοῆμα πελιδνόν τε καὶ ψυχρόν αὐτὸ γινόμενον θεάσῃ, δῆλον ὡς στερηθὲν τῆς ἄνωθεν ἐπιρροεύσης διὰ πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ θερμασίας. ὁπότ' οὖν καὶ τοῦτο δέδεικται, καὶ φαίνεται μηδὲν ἐναντιούμενον τῷ μῆ

quoniam de hoc paucis prius facta mentio est, rursus idem resumendum demonstrandumque nobis est, sed propositis prius evidentibus eventis, ex quibus id colligi possit. Ergo multis monarchis, gregariis militibus, jam saepe singulari pugna decertantibus, sed et venatoribus ita venas et arterias vulnerari contigit, ut necesse medicis fuerit eas vinculo excipere; qui omnes non longo interposito spatio frigidiores sibi redditas partes senserunt, ac citius quidem, quibus tum arteriae, tum venae fuere devinctae, serius, quibus arteriae tantum, minime vero, quibus solae venae. Ex quibus manifestum est, per venas quoque aliquem partibus accedere calorem, quanquam longe minorem, quam qui per arterias transmittatur. Quin, si quam corporis partem citra ullum vulnus arctissime deligare velis, illico eam lividam frigidamque effectam contemplabere; quod planum est inde adeo evenire, quod calore, qui per omnes partes superne confluerat, est privata. Ergo quum hoc quoque demonstratum jam sit, nihilque jam adversari videatur,

Ed. Chart. V. [437.]

Ed. Bas. III. (156.)

μίαν εἶναι τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῶν σφυγμῶν, ἔτοιμον ἤδη συλλογίσασθαι, φυλακῆς ἕνεκα τῆς καθ' ἑκάστον μόριον θερμασίας γεγονέναι τοὺς σφυγμούς. ὥσθ', ὅπερ ἐκ τῆς ἀναπνοῆς τῇ καρδίᾳ μόνη, τοῦτ' ἐξ ἐκείνων τῶν καθ' ὅλον τὸ ζῶον ὑπάρχειν θερμῶ, εἶναι δὲ καὶ τὸ τῆς πέψεως τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος κοινὸν μὲν ἀμφοῖν, ἀλλ' ἰδιαίτατον τῶν ἀρτηριῶν, εἰ γε δὴ μεμνήμεθα τῶν ὀλίγον πρόσθεν εἰρημένων περὶ τοῦ δικτυοειδοῦς πλέγματος. ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῷ περὶ χρείας ἀναπνοῆς ἐδείκνυτο διὰ μὲν τῆς εἰσπνοῆς ἐμψυχόμενον τὸ ἔμφυτον θερμὸν, διὰ δὲ τῆς ἀναπνοῆς οἷον καθαιρόμενον, ἐκκρινόμενον τοῦ καπνώδους περιτώματος, ἄμφω δὲ ταῦτ' εἰς τὴν φυλακὴν αὐτοῦ συντελεῖν, δῆλον ὡς καὶ πρὸς τῶν σφυγμῶν ἐροῦμεν, ἐν μὲν ταῖς διαστολαῖς ἔλκεσθαι τινα οὐσίαν ἀερώδη, κατὰ δὲ τὰς συστολὰς ἐκκρίνεσθαι τὸ ἐκ τῆς τῶν χυμῶν συγκαύσεως καθ' ὅλον τὸ ζῶον γινόμενον οἷον καπνώδες περίτωμα.

quo minus unus respirationis et pulsuum usus sit, facile promptumque collectu arbitror, caloris in quaque parte custodiendi causa pulsuum esse conditum. Itaque quod ex respiratione uni praestatur cordi, id ex pulsu calori illi, qui in toto est animali, accidit, communem autem utriusque esse et animalis spiritus nutritionem, verum arteriarum magis propriam, si quid eorum meminimus, quae de reticulari textu praediximus. Quoniam igitur in his, quae de respirationis usu tradidimus, monstratum nobis est, nativum calorem per immissum spiritum refrigerari, eundemque per emissum hunc veluti purgari, fuliginoso scilicet excremento expulso, ambo vero ad ejus custodiam utile aliquid conferre, patet et quod de pulsu dicimus, nempe in diastole aëream substantiam quandam attrahi, in systole ex humorum deustione in toto animali contractum velut fuliginosum excrementum expelli.

Ed. Chart. V. [437. 438.]

Ed. Bas. III. (156.)

Κεφ. δ'. Καίτοι γνώσκω τοὺς περὶ τὸν Ἀρχιγένην καὶ τινὰς ἔτι πρότερον ἐν μὲν ταῖς συστολαῖς πληροῦσθαι τὰς ἀρτηρίας οἰομένους, ἐν δὲ ταῖς διαστολαῖς κενοῦσθαι. πρὸς γὰρ τὴν ἔλξιν ἐπιτηδειοτάτην εἶναι νομίζουσι τὴν συστολήν, τεκμαιρόμενοι μάλιστα τῷ τε σιόματι καὶ ταῖς ῥυσίν κατὰ μὲν τὰς εἰσπνοὰς, ὥς ἐκεῖνοί φασι, συστελλομένοις, κατὰ δὲ τὰς ἐκπνοὰς διαστελλομένοις· ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀρρώστων μὲν τὴν δύναμιν ὁρᾶται γινόμενον. οὐδ' οὖν οὐδ' ἐπὶ τούτων, καὶ ἄλλο τι μόριον ἢ ἐν τοῖς ὑστάτοις καὶ χονδρώδεσι τῶν ῥινῶν. ὁρᾶται δέ ποτε καὶ πρὶ τῶν δραμόντων ὠκέως ἢ ἄλλως [438] πῶς συντόνως γυμναζομένων, οὐ μὲν ἐπ' ἄλλου γε οὐδενὸς, οὐθ' ὑγιαίνοντος, οὔτε νοσοῦντος. χορὴ δὲ τὴν φυσικὴν κατάστασιν, ἣτις ἂν ἦ, τοῖς ἀπαραποδίστως τε καὶ ἀκριβῶς ὑγιαίνουσι μᾶλλον ἢ περ τοῖς ἄλλοις φαίνεσθαι. ἀλλ' ἔστω γίνεσθαι πᾶσιν ὁμοίως, καὶ φαινέσθωσαν αἱ τε ῥῖνες καὶ τὰ χεῖλη συστελλεσθαι τοῖς εἰσπνέουσι, τίς ἢ ἐκ τούτου πίστις τῷ ζητούμενῳ; οὐ γὰρ δὴ ἀνάλογον φήσουσιν ἔχειν ταῖς ἀρτηρίαις

Cap. IV. Quanquam non ignoro, tum Archigenem, tum priores eo nonnullus, dum contrahitur arteria, impleri eam existimasse, dum dilatatur, vacuari. Quippe arbitrantur, ad tractum systolen esse convenientissimam, conjectantes id tum ex ore, tum naribus. Quae, sicuti illi ajunt, in trahendo spiritu contrahuntur, (in reddendo dilatantur; quemadmodum in aegrotantibus fieri cernitur. Imo vero nec in his id alia ulla in parte visitur, quam in extremis et cartilagineis narium partibus. Ac cernitur quidem id aliquando in his, qui celerrime currunt, aut alias laboriose exercitantur, nec tamen in ullo alio, aut sano, aut laborante. At vero naturalem statum, quicumque is sit, in minime impeditis prorsusque sanis potius, quam in aliis, apparere par est. Verum esto in omnibus ita fiat, appareantque tum nares, tum labra iis, qui inspirant contrahi: quaenam ex his quae sitae rei fides? Non enim arteriis respondere propor-

Ed. Chart. V. [438.]

Ed. Bas. III. (156.)

τὰ χεῖλη καὶ τὰς ῥίνας. ἀλλὰ τούτοις μὲν ἀνάλογον τὰ πέρατα τῶν ἀρτηριῶν, αὐταῖς δὲ ταῖς ἀρτηρίαις αἱ ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὴν καρδίαν ὅσον ὁδοὶ τοῦ πνεύματος εἰσιν· εἰ μὲν οὖν ἐκεῖνας ἔχουσι δεῖξαι συστέλλομένας ἐν ταῖς εἰσπνοαῖς, εἴη ἂν τι πλεόν αὐτοῖς τοῦ παραδείγματος· εἰ δὲ πρὸς τῷ μηδὲν ὠφελεῖσθαι ἔτι καὶ καθ' ἑαυτῶν αὐτὸ ἐφέλκονται, ἐρρούντων ἂν ἡμῶν, ὥσπερ ἡ φάρυγξ, καὶ ὁ πνεύμων, καὶ σύμπας ὁ θώραξ ἐν ταῖς εἰσπνοαῖς διαστελλεται, καὶ τὰς ἀρτηρίας οὕτω χοῆναι διῆστασθαι, καθ' ὃν ἔλκουσι καιρὸν, οὐ καθ' ὃν ἐκπέμπουσι τὸ πνεῦμα. ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τὴν συστολὴν αὐτῶν ἡσυχία πολλῷ μακροτέρα γινομένη τῆς μετὰ τὴν διαστολὴν, ὥσπερ καὶ ἡ πρὸ τῆς εἰσπνοῆς τῆς μετ' αὐτὴν, ἐνδείκνυται τινα καὶ κατὰ τοῦτο ἀναλογίαν εἶναι τοῖς σφυγμοῖς πρὸς τὴν ἀναπνοήν. ὅσον γοῦν τι ἡ εἰσπνοὴ τοῖς ἀναπνευστικοῖς ὀργάνοις, τοιοῦτον ἡ διαστολὴ ταῖς ἀρτηρίαις, καὶ ὅσον γοῦν τι ἐκεῖνοις ἡ ἐκπνοὴ, τοιοῦτον ταῖς ἀρτηρίαις ἡ συστολή. ταύτης δὲ τῆς διπλῆς καὶ συνθέτου τῶν ἀρτηριῶν κινήσεως, ἣν δὴ καὶ

tione nares et labra dicent, imò ipsa arteriarum ora his potius respondere, arteriis autem ipsis eas, quae ab his ad cor spiritus quasi viae pertinent. Itaque, si illas in inspirationibus ostendere contractas possunt, utique aliquid ipsis exemplum contulerit; sin minus, praeterquam quod nihil his confert, etiam contra se id afferunt, nobis scilicet e diverso dicturis, quod, tanquam pharynx et pulmones et pectus universum in inspirationibus dilatantur, itidem arterias, quo tempore trahunt, dilatari oportet, non quo spiritum reddunt. Sed et quies, quae post earum systolen multo major quam sit ea, quae dilatationem sequitur, sicuti quae inspirationem praecedit, ea, quae illa insequitur, indicat, in eo quoque proportionem quandam esse pulsibus ad respirationem. Cujusmodi enim instrumentis spiritus res est inspiratio, ejusmodi arteriis est dilatatio, et cujusmodi est illis expiratio, ejusmodi arteriis est contractio. Hujus autem duplicis et compositi arteriarum motus, quem nunc

Ed. Chart. V. [438.]

Ed. Bas. III. (156. 157.)

σφυγμὸν ὀνομάζομεν, ἐξηγεῖται μὲν ἡ καρδία, καθάπερ καὶ ἡμῶν ἐν ἑτέροις καὶ μυρίοις ἄλλοις πρὸ ἡμῶν ἀποδέδεικται, οὐ μὴν καθ' ὃν Ἐρασίστρατος ὑπελάμβανε τρόπον, ἀλλ' ὡς Ἡρόφιλος τε καὶ Ἱπποκράτης, καὶ σχεδὸν οἱ δοκιμώτατοι πάντες τῶν παλαιῶν ἱατρῶν τε καὶ φιλοσόφων. ἡ γὰρ ἐν τῷ σώματι τῆς καρδίας δύναμις, ὑφ' ἧς διαστελλεται καὶ συστέλλεται, διὰ τῶν χιτῶνων ἐπιζέρουσα ταῖς ἀρτηρίαις ἀπάσαις, οὕτως αὐτὰς διαστελλεῖ καὶ συστέλλει, καθάπερ καὶ αὐτὴν τὴν καρδίαν. ὥς οὖν ἐκείνη διαστελλομένη μὲν εἰς ἑαυτὴν ἔλκει τὰ πλησιάζοντα τοῖς στόμασιν αὐτῆς, συστελλομένη δὲ ἐκθλίβει, οὕτω καὶ αἱ ἀρτηρίαι διαστελλόμεναι (157) μὲν ἔλκουσι πανταχόθεν, συστελλόμεναι δ' ἐκθλίβουσι πανταχόσε.

Κεφ. ε'. Τί δὴ τοῦτ' ἐστὶ πανταχόθεν καὶ πανταχόσε, σαφέστερον ἔτι διαιρήσω σοι. πάνπολλοι πόροι ταῖς ἀρτηρίαις, οἱ μὲν ἐν αὐτοῖς τοῖς χιτῶσιν ὅσον ὁπαί τινες, ἄλλοι δὲ δίκην στεμάτων εἰς ἔντερα καὶ γαστέρα καὶ τοῦτο δὴ τὸ ἐκτὸς δέρμα περαίνονται. ἀλλὰ καὶ συνεχεῖς ἀλλήλαις τε καὶ τῇ

pulsus appellamus, cor est origo, (sicuti tum a nobis, tum ab aliis ante nos quam plurimis est proditum,) non tamen ad eum modum, quo Erasistratus existimavit, sed sicut Herophilus et Hippocrates, fermeque philosophorum et medicorum veterum probatissimi quique. Nam quae in cordis corpore vis est, unde contrahitur ac dilatatur, in omnes arterias per tunicas earum influens, sic eas cogit aperitque, quemadmodum ipsum cor. Sicuti igitur illud, quum dilatatur, ea, quae osculis suis vicina sunt, trahit, dum contrahitur, expellit, sic et arteriae, quum se aperiunt, ad se undique trahunt, quum contrahuntur, in omnem partem expellunt.

Cap. V. Quid autem sibi hoc velit, quod undique et in omnem partem dixi, adhuc clarius faciam. Numerosi in arteriis meatus partim veluti spiramenta in earum sunt tunicis, partim osculorum specie in intestina et ventriculum et externam hanc cutim finiuntur. Quin etiam continuatae tum sibi, tum vero cordi maximis

Ed. Chart. V. [438. 439.]

Ed. Bas. III. (157.)

καρδία κατὰ μεγίστους εἰς πόρους, κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρτηρίας, μᾶλλον δὲ εὐρυχωρίας ἀπάσας. ταῖς γε φλεβὶν οὕτω κατὰ μεγάλας, ἀλλ' ἐκφεύγουσι μὲν τὰς αἰσθήσεις αἰ συναναστομώσεις αὐτῶν. ὥστε, καὶ ἀπιστοίης δικαίως, ὥς οὐκ οὔσαις, πιστεῦσαι ἂν διὰ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς τῶν παλαιῶν εἰρημένα, καὶ οὐχ ἥκιστα διὰ τὸδε τὸ φαινόμενον. εἰ γὰρ τις λαβὼν ζῶον ὁτιοῦν τούτων δὴ τῶν μεγάλων τε καὶ σαφεῖς τὰς φλέβας τε καὶ τὰς ἀρτηρίας ἐχόντων, οἷον βοῦν, ἢ σῦν, ἢ ὄνον, ἢ ἵππον, ἢ πρόβατον, ἢ ἄρκτον, ἢ πίδακον, ἢ πάρδαλιν, ἢ ἄνθρωπον αὐτὸν, ἢ τι τῶν ἄλλων τῶν παραπλησίων, κατὰ μεγάλας καὶ πολλὰς ἀρτηρίας τρώσειεν, ἐκκενώσει δὲ αὐτὰς ἅπαν τοῦ ζώου τὸ αἷμα. τούτου πολλάκις τοῦ φαινομένου ἡμεῖς πείραν ἐποιησάμεθα, [439] καὶ διαπαντὸς εὗρισκοντες ἐκκενουμένας τὰς φλέβας ἅμα ταῖς ἀρτηρίαις ἀληθὲς τὸ τῶν συναναστομώσεων ἐκ τούτων ἐπέισθμεν δόγμα. διὰ γοῦν τούτων τῶν ἀναστομώσεων ἐκ τῶν φλεβῶν ἔλκουσι μὲν ἐν ταῖς διαστολαῖς ἀρτηρίαι, ἐκθλίβουσι δὲ εἰς αὐτὰς ἐν ταῖς συστολαῖς, ὥστε διὰ τῶν εἰς τὸ δέρμα περαινομένων στομάτων ἐκκρίνουσι

scilicet meatibus, vel potius universis suis capacitatibus sunt. Venis vero non perinde magnis meatibus, sed ipsarum quidem synanastomoses sensum nostrum effugiunt. Unde si ipsis ceu parum constantibus merito fidem abroges, per alia certe, quae veteribus sunt prodita, cos esse credas, neque in postremis ex hac rei evidentia. Si quis namque, accepto animali quovis ex iis, quibus amplae manifestaeque venae et arteriae sunt, veluti bove, suae, asino, equo, ove, urso, simia, pardali, homine ipso, vel similibus aliquo, magnas multasque illi arterias vulneret, universum animalis sanguinem per eas exhauriet. Hujus rei periculum subinde fecimus; et quum semper vacuatas cum arteriis venas deprehendissemus, verum esse dogma de communibus arteriarum et venarum osculis, nobis persuasimus. Quippe per hos transitus arteriae dilatatae ex venis trahunt, contractae contra in eas regerunt. Sicuti nimirum per ora, quae in cutem fini-

Ed. Chart. V. [439.]

Ed. Bas. III. (157.)

μὲν ἔξω πᾶν ὅσον ἀτμῶδές τε καὶ καπνῶδες περιίτωμα, μεταλαμβάνουσι δὲ εἰς ἑαυτὰς ἐκ τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς ἀέρος οὐκ ὀλίγην μοῖραν. καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ πρὸς Ἱπποκράτους λεγόμενον, ὡς ἔκπνουν καὶ εἴσπνουν ἐστὶν ὅλον τὸ σῶμα. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῆς γαστροῦ καὶ τῶν ἐντέρων ἔλκουσί τε καὶ αὐθις ἐκκρίνουσιν. οὕτω δὲ καὶ ἐκ τῶν περιεχουσῶν αὐτὰς χωρῶν διὰ τῶν οἶον ὁπῶν τῶν κατ' ὅλους τοὺς χιτῶνας αὐτῶν ἐν μέρει μὲν ἔλκουσιν, ἐν μέρει δ' ἐκκρίνουσι. παρὰ δὲ τῆς καρδίας λαμβάνουσι μὲν πλεῖον, διδόασιν δ' ἔλαττον. αἰτία δὲ αἱ τῶν ὑμένων ἐπιφύσεις, ὑπὲρ ὧν αὐτάρκως Ἐρασιστράτου διειλεγμένου, περιττὸν ἡμᾶς νῦν γράφειν. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἔοικεν ὑπολαμβάνειν, μηδὲν ὅλως εἰς τὴν καρδίαν ἐκ τῶν ἀρτηριῶν μεταλαμβάνεσθαι, πλήν γε διὰ τῶν ἐν πνεύμονι· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. τάχα μὲν γὰρ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν τὸν τῆς φύσεως νόμον διοικουμένου τοῦ ζώου μεταλαμβάνεται τι μικρόν. οὐχ οὕτως γὰρ μοι δοκοῦσιν ἀκριβῶς ἀποφράττειν τὸ στόμα τῆς μεγάλης ἀρτηρίας οἱ ὑμένες, ὡς

untur, quicquid halituosum fuliginosumque excrementum habent, id excernunt. Recipiunt autem ex ambiente nos aëre non exiguam in se portionem. Atque id est, quod Hippocrates dixit, corpus esse inspirabile et expirabile totum. Pari modo ex ventre et intestinis tum attrahunt, tum rursus expellunt; itidem et per tenues meatus, quos veluti spiramenta per totas habent tunicas, ex circumpositis spatiis vicissim trahunt atque expellunt. A corde vero ipso accipiunt quidem plus, sed reddunt minus. Causae sunt membranarum epiphyse. De quibus quoniam ab Erasistrato disputatum abunde est, frustra nunc a nobis de iisdem agatur. Verum videtur ille suspicari, quod, dum contrahuntur, nihil prorsus ex arteriis in cor recipitur, nisi per eas, quae sunt in pulmone; quod sane ita non est, quum fortassis etiam pro ipsis naturae modulis se habente animali exiguum aliquid recipiatur. Quippe non adeo mihi ad unguem membranae os magnae arteriae videntur obstruere, ut ni-

Ed. Chart. V. [439.]

Ed. Bas. III. (157.)

μηδὲν ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν καρδίαν παλινδρομεῖν· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ τοί γε, βιαίας τινὸς περιστάσεως καταλαβούσης τὸ ζῶον, ἀναγκαῖον οὕτως γίνεσθαι. πάντως δὲ μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι μοι δοκεῖ. τοῦτο δὲ καὶ δι' ἐτέρων ἡμῶν γραμμάτων ἀποδέδεικται, καὶ οὐ μεγάλη τις αὐτοῦ χρεία πρὸς τὸν ἐνεστῶτα λόγον. εἰ μὲν γάρ τι καὶ τῇ καρδίᾳ μεταδιδόασιν αἱ ἀρτηρίαι, πανταχόθεν ἂν οὕτως ἔλκοιέν τε καὶ αὖθις ἀντιπέμπουσιν· εἰ δὲ μὴ, πανταχόθεν μὲν ἔλξουσιν, ἐπιπέμπουσιν δὲ καὶ, πλὴν εἰς τὴν καρδίαν, πανταχόσε. καὶ μοι δοκεῖ πολλῷ βέλτιον εἶναι τοῦτο τὸ δόγμα τῶν Ἐρασιστρατείων ὑποθέσεων· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ σύμπνον οὐδὲ σύρρουν εἶναι τὸ σῶμα δυνατόν ἑαυτῷ, τῶν ἀρτηριῶν ἐλκουσῶν μὲν πανταχόθεν, μὴ ἐκπεμπουσῶν δὲ πανταχόσε. καὶ μὲν δὴ τὸ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν χρηστὸν εἶδ' ἂν μᾶλλον εἰς ἅπαν ἐκταθεῖη τὸ ζῶον. οὕτω γὰρ ἅπαν μόνον ἀναψύχεσθαι τε καὶ καθαιρέσθαι δυνήσεται ταῖς τῶν ἀρτηριῶν διαφόροις κινήσεσι ἐπιστατούμενον. ὥς δ' Ἐρασιστρατος ὑπελάμβανε, ὁχετῶν ἀψύχων ἔργον, οὐκ ὀργάνων

hil ex ea reddatur; alioqui, si sic tum obstruant, certe violenta quapiam occasione animal urgente necessario id fieri, verissimum mihi videtur. Hoc vero et in aliis nostris libris est demonstratum, nec magnus ejus alioqui usus ad propositam est disputationem. Siquidem, si arteriae cordi aliquid impertiunt, sic utique ex omni parte tum rursus remittant; sin secus, ex omni certe parte trahent, transmittent autem in omnem partem, praeterquam in cor. Ac mihi sane melius videtur hoc dogma, quam Erasistrati sunt hypotheses, quum nec conspirabile sibi esse, nec confluxibile corpus possit, si arteriae ex omni quidem parte trahant, in omnem autem non transmittant, praeterea actionis earum utilitas hac magis ratione ad totum animal pertingat, quippe quum eo pacto quaelibet pars tum refrigerari, tum vero purgari ipsis arteriarum variis motibus usa possit. Ut autem Erasistratus est opinatus, canalium anima carentium, non instru-

Ed. Chart. V. [439.]

Ed. Bas. III. (157.)

ζωτικῶν, αἱ ἀρτηρίαι τοῖς ζώοις ὑπηρετοῦσιν. ἡμεῖς δὲ καὶ δι' ἑτέρου τινὸς ὅλου βιβλίου πολυειδῶς ἀπεδείξαμεν, αἷμα καὶ τῷ κατὰ φύσιν ἔχειν τὸ ζῶον ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρτηρίαις περιέχεσθαι. εἰ δὲ τοῦτο, παντί που δῆλον, ὥς οὐχ, ὅτι πληροῦνται τοῦ παρὰ τῆς καρδίας ἐπιπεμπομένου πνεύματος, ὥς Ἐρασίστρατος ἐνόμιζε, διὰ τοῦτο διαστέλλονται μᾶλλον, ἢ, ὅτι διαστέλλονται, διὰ τοῦτο πληροῦνται. κενῶν μὲν γὰρ αἵματος οὐσῶν, ἐνδέχοιτ' ἂν ἴσως ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὸ ἀπὸ τῆς καρδίας ἐπιρρῶν ἐξικέσθαι μέχρι τῶν περάτων· αἷμα δὲ εἴπερ ἔχοισιν, οὐδαμῶς ἐγχωρεῖ τὸ τάχος τῆς κινήσεως ὁμολογεῖν τῷ παρὰ τῆς καρδίας πληροῦμένης αὐτὰς διαστέλλεσθαι. οὐ γάρ, ὅτι πληροῦνται, διὰ τοῦτο διαστέλλονται, ἀλλ' ὅτι διαστέλλονται, διὰ τοῦτο πληροῦνται. τοῦτο μὲν δὴ πολλάκις τε καὶ πανταχοῦ καὶ ἡμῖν καὶ πολλοῖς τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται, τὸ τὰς ἀρτηρίας ἐνεργεῖν αὐτάς, ὥς καὶ ἡ καρδία, συστελλομένης τε καὶ διαστελλομένης ἐν μέρει κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνη

mentorū vita praeditorum, usum animalibus arteriae praestant. Nos vero alibi integro volumine multifariam indicavimus, sanguinem in arteriis, etiam recte se habente animali, contineri. Quod si est, illud cuivis patet, quod non, quia spiritu a corde immisso replentur, ut Erasistratus putavit, idcirco dilatantur potius, quam ex eo, quod dilatantur, idcirco replentur. Quippe si sanguine essent vacuae, fieri fortasse posset, ut exiguo tempore, quod a corde confluit, ad fines earum perveniret; sanguinem vero in se habentibus fieri omnino nequit, ut motus celeritas cum ea dilatatione consentiat, quae ex iis a corde implendis proveniat. Neque enim eo, quod implentur, idcirco dilatantur, verum ex eo, quod dilatantur, idcirco implentur. Atque hoc quidem et saepe et passim tum a nobis ipsis, tum eorum qui nos praecesserunt plurimis ante est demonstratum, arterias ita, ut cor, se ipsas movere, vicissim se attollentes summittentesque, idque eadem qua ipsum

Ed. Chart. V. [439. 440.]

Ed. Bas. III. (157.)

δύναμιν, ἣν [440] ἐκ τῆς καρδίας ὁρμωμένην διὰ τῶν χι-
τῶνων αὐτῶν ἐλέγομεν πέμπεσθαι.

Κεφ. ε'. Κάλλιον δ' εἶναί μοι δοκοῦσι ποιεῖν οἱ ζη-
τῶντες, ἂρά γε τὴν διαστολὴν, ἢ τὴν συστολὴν, ἢ ἀμ-
φοτέρας ἐνεργείας χρὴ νομίζειν τῶν ἀρτηριῶν, ὥσπερ,
οἶμαι, καὶ περὶ τῶν τῆς ἀναπνοῆς μερῶν εὐλόγως ἐξη-
γήθη, πότερον τὴν ἐκπνοὴν, ἢ τὴν εἰσπνοὴν, ἢ ἀμφοτέ-
ρας ἐνεργείας ὑποληπτέον ὑπάρχειν. ἅλλα περὶ μὲν ἐκείνων
ἐν ἑτέροις εἴρηται τὰ εἰκότα, περὶ δὲ τῆς τῶν σφυγμῶν
κινήσεως νῦν ζητητέον. εἰ μὲν οὖν, ὥσπερ εἴρηται, τῆς
αὐτῆς ἐνεργείας ἕνεκα γεγόνασιν ἀναπνοή τε καὶ σφυγμός
καὶ πρὸς τῶν αὐτῶν δημιουργουσῶν δυνάμεων, ῥάδιον ἂν
εἴη τῇ πρὸς ἐκείνην ὁμοιότητι καὶ περὶ τῶν σφυγμῶν τε
τεκμήρασθαι. ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν σφυγμῶν ἡ ζωτικὴ δύνα-
μις ἡ ἀπὸ τῆς καρδίας ὁρμωμένη δημιουργός, τῆς δ' ἀνα-
πνοῆς, ὡς εἰδείξαμεν, ἡ ἀπ' ἐγκεφάλου ψυχικὴ, οὐδὲν ἂν
ἡμῖν ἐκ τῶν ὑπὲρ ἐκείνης εὐρημένων εὐποροῖ τῆς πρὸς τὰ
παρόντα χαλεπωτέρας δέηπου τῆς εὐρέσεως, καὶ διότι μετὰ

vi, quam scilicet a corde ortam per tunicas earum
transmitti diximus.

Cap. VI. Aptius vero mihi dubitare videntur, qui
illud quaerunt, diastolene, an systole, an utraque arteriarum
actio sit censenda, non secus, arbitror, quam de respi-
rationis partibus merito a prioribus est quaesitum,
utrumne inspiratio, an expiratio, an utraque actio sit
existimanda. Verum de illis alibi dicta sunt, quae veri-
similia videbantur. De pulsum vero motu nunc quae-
rendum. Ergo si, uti dictum est, ejusdem usus causa re-
spiratio et pulsus animalibus essent dati, atque ab iis-
dem facultatibus manarent, utique facile esset ex respi-
rationis similitudine etiam de pulsu conjecturam facere.
At quoniam pulsum vitalis facultas, quae a corde ma-
nat, effectrix est respirationis, ut indicavimus, quae prod-
it a cerebro animalis, nihil ex iis, quae de illa sunt
inventae, ad proposita consequimur. Jam ex eo quoque
difficultas quaedam ad inventionem oritur, quod post mortem

Ed. Chart. V. [440.]

Ed. Bas. III. (157.)

τὸν θάνατον οὐχ ὥσπερ τὰς φλέβας ἔστιν ἰδεῖν εἰς ἑαυτὰς συμπιπτούσας, οὕτω καὶ τὰς ἀρτηρίας. αἱ μὲν γὰρ, ὅταν κενωθῶσι τοῦ αἵματος, εἰς ἑαυτὰς συνιζάνουσι τελέως, ὥστε τοὺς ἄνωθεν αὐτῶν χιτῶνας ἐπιπίπτειν τοῖς κάτωθεν, αἱ δ' ἀρτηρίαι μέχρι παντός διεστηκυῖαι φαίνονται, δὲ τὸν ἕτερον δηλονότι τῶν ἐν αὐταῖς χιτῶνων τὸν σκληρόν. καίτοι τινὲς καὶ αὐτὸ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον γίνεσθαι φασί, πηγνυμένων ὑπὸ τῆς ψύξεως αὐτῶν καὶ οὐ φύσει τοιούτων οὐσῶν. ἕτεροι δὲ εἰς θερμὸν ὕδωρ ἐμβαλόντες, εἰτ' ἔτι διεστώσας ὁρῶντες, οὕτω πείθονται διακεῖσθαι καὶ πρὸ τοῦ θανάτου· ἐπανελθεῖν γὰρ ἂν εἰς τὴν ἀρχαίαν φύσιν, ἀπελθούσης τῆς ψύξεως, εἰ δὴ ταύτη τι ἐνενεωτέριστο. παντοίως οὖν ἀπόρου τοῦ ζητουμένου ὄντος, οἷς τεκμαιρόμενος ἀμφοτέρας τὰς κινήσεις τῶν ἀρτηριῶν ἐνεργείας εἶναι νομίζω, καὶ δὴ φράσω. τὴν μὲν διαστολὴν, ἔτι τῆς δυνάμεως ἐρξομένης, μεγάλην γίνεσθαι, ὥσπερ τοῦναντίον, αὐτῆς ἀσθενούσης, μικρὰν εἶναι, πᾶσι πρόδηλον.

non perinde, ut venas, sic etiam arterias in se recidere videmus. Illae, simul ac vacuae sanguine sunt, prorsus in seipsas confidunt, adeo ut superna earum tunicae pars cum inferna committatur. Arteriae semper dissidentibus cernuntur partibus, quod scilicet propter alteram earum tunicam, quae dura est, evenit. Quanquam sunt qui hoc ipsum adeo evenire post mortem dicant, quod frigore tum rigeant, non quod natura tales sint. Alii, quum in aquam calidam coniecissent, ac mox ita dissidentes conspexissent, sic eas se habere etiam prius, quam animal moreretur, sibi persuaferunt; quippe in priorem habitum frigiditate jam discussa fuisse reversuras, si scilicet ex hac novum habitum contraxissent. Itaque quum prorsus perdifficilis haec sit quaestio, quibus conjectans rationibus utrumque motum arteriarum actionem putem, jam subjiciam. Quod diastole valida facultate magna sit, sicuti e diverso imbecilla facultate

Ed. Chart. V. [440.]

Ed. Bas. III. (157. 158.)

ἐχοῦν δὲ, εἶπερ, ὥς τινες οἴονται, τὸ μὲν συστέλλεσθαι τῶν ἀσθηριῶν ἐνέργεια, τὸ δὲ διαστέλλεσθαι εἰς τὴν κατὰ φύσιν τῶν χιτώνων διάστασιν ἐπάνοδος αὐτόματος, πρῶτον μὲν ἴσον αἰετὸν ὄγκον ὑπάρχειν τῶν διαστολῶν, ἔπειτα μηδὲν μᾶλλον ἐρῶμένης ἢ ἀρρώστου δυνάμεως εἶναι ἔρ(158)γον τὸ μέγεθος· οὐδέτερον δ' οὕτως ἔχει. καὶ πρόσεστιν ἕτερον τεκμήριον οὐ μικρὸν εἰς ταῦτόν συντελοῦν. μέγιστοι καὶ ὑψηλότεστοι σφυγμοὶ τοῖς κάλλιστα κριθησομένοις γίνονται. καίτοι τότε οὐκ ἂν τις οὐδὲ μαινόμενος εἴποι τὴν δύνάμιν ἀρρώσταϊν. εἰ γὰρ τὸ καλῶς κριθῆναι γίνεται ἐνδεία δυνάμεως, τὸ κακῶς δὲ εὐρωστίαν δηλονότι γενήσεται· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸ ῥώμης ἔργον εἶναι φήσομεν. τί οὖν ἂν εἴη γελοιότερον; ἀλλὰ καὶ τὸ τὸ σφοδρὸν τῆς πληγῆς ἐν τῷ διαστέλλεσθαι τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δὲ ἥττον ὑπάρχειν τῶν σφυγμῶν ἐπίτασιν καὶ ἀνεσιν ἐνεργείας ἐνδείκνυται. εἰ δὲ τὸ φαῦλον τῆς ἐνεργείας ἦν ἡ διαστολή, καθάπερ ἡ ἐκπνοή, οὐτ' ἂν τὸ μᾶλλον τε

parva, manifeste cernitur. Atqui oportebat, si, quemadmodum quidam autumant, contractio ipsa arteriae sit actio, dilatatio vero, tunicarum ipsius in naturalem partium distantiam spontaneus reditus, primum quidem eandem semper esse dilatationum magnitudinem, deinde magnitudinem nihilo magis robustae quam imbecillae facultatis opus esse, quorum utrumque falsum est. Acceditque, quo id conjiciam, aliud non parvum, quod maximi altissimique pulsus iis affectibus, qui commodissime per crism paulo post finientur, fiunt, quamvis hoc tempore vires esse imbecillas ne insanus quidem dixerit. Nam si commode aliquid per crism viribus imbecillis finitur, utique incommode id fiet iisdem robustis. Quod si est, mortem ipsam roboris virium opus esse dicemus, quo quid dici magis ridiculum potest? Quin etiam quod ictus vehementia aliis pulsibus major sit, aliis minor, intendi ac remitti actionem eorum testatur. Quod si, tanquam expiratio, sic diaffole actionis esset re-

Ed. Chart. V. [440. 441.]

Ed. Bas. III. (158.)

καὶ ἦττον ἢ ἐν αὐτῇ, καθὰ ἐν ταῖς ἐκπνοαῖς, οὐδ' ὅλος ὁ τόπος τε [441] καὶ ἡ σφοδρότης τῆς προσβολῆς. ἡ μὲν οὖν διαστολὴ διὰ ταῦτά τε καὶ ἄλλα παραπλήσια τούτοις ἐκ τοῦ τῶν ἐνεργειῶν εἶναι μοι φαίνεται γένους, καὶ σώζουσιν ἂν ἔτι καὶ κατὰ τοῦτο ἡ πρὸς τὴν ἀναπνοὴν τῶν σφυγμῶν ὁμοιότης.

Κεφ. ζ'. Ἐφεξῆς ἂν εἴη σκεπτέον, εἰ, ὥσπερ ἡ ἐκπνοὴ ἀνεσίς ἐστι καὶ οἷον ἀνάπauσις τῆς ἐνεργείας τοῦ θώρακος, ἡ ἐκφύσησις δὲ ἐνέργεια, καὶ διὰ τοῦτο τὸ μᾶλλον τε καὶ ἦττον ἔχει, τῆς ἐκπνοῆς οὐκ ἐχούσης, οὕτως καὶ ἡ συστολὴ μὲν ἐν τοῖς σφυγμοῖς ἐκλύσις τῆς ἐνεργείας ἐστὶ τῶν ἀρτηριῶν, ἕτερον δέ τι ταύτῃ παρακείμενον ἀνάλογος ταῖς ἐκφυσήσεσιν ἡ ἐνέργεια. καὶ μοι δοκεῖ καὶ τοῦτο παντὸς μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι. τεκμαίρομαι δὲ ἔκ τε τῶν κοινῇ περὶ πασῶν ἡμῶν τῶν ζωτικῶν δυνάμεων ἐτέρωθεν δεδειγμένων, καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν τὴν ἀναπνοὴν ἀναλογίας. ἐν μέντοι γε τοῖς περὶ τῶν δυνάμεων λογισμοῖς ἐκάστη

missio, utique nec intensio in ea, nec remissio, sicuti nec in expiratione, cernerentur, nec omnino robur et vehementia ictus. Ac diastole quidem per haec et alia his similia ex actionum mihi genere videtur, servarique etiam hactenus pulsuum cum respiratione similitudo potest.

Cap. VII. Deinceps illud considerandum videtur, an, sicuti expiratio actionis pectoris remissio est, vel utique cessatio, efflatus vero actio, atque idcirco intentionem et remissionem admittens, quod expiratio non facit, sic systole in pulsibus relaxatio arteriarum operis sit, aliaque huic annexa actio, quae efflatui respondeat. Ac mihi id quoque videtur verissimum esse. Porro conjicio id tum ex iis, quae communiter de universis vitae facultatibus alibi a nobis demonstrata sunt, tum ex proportionem ad ipsam expirationem. Siquidem in iis, quibus de ejusmodi facultatibus egimus, visum est quodque

Ed. Chart. V. [441.]

Ed. Bas. III. (158.)

τῶν ὀργάνων ἐμφαίνει ἐναντίως ἔχειν ἐμφύτους δυνάμεις. ἡ δ' αὖ τῆς ἀναπνοῆς ὁμοιότης ζητεῖ τὴν ἐνέργειαν ἐν ταῖς ἀρτηρίαις ἀνάλογον ταῖς ἐμφυσήσεσιν. καὶ γὰρ ἀτοπώτατον ἂν εἴη, μᾶλλον δ' ἀδύνατον, ὑπάρχειν μὲν τινα χρεῖαν τῇ φύσει τῆς συστολῆς τῶν ἀρτηριῶν, μηδεμίαν δ' αὐταῖς δοθῆναι σύμφυτον δύναμιν, δημιουργὸν τῆς τοιαύτης κινήσεως. εὐλογώτερον οὖν μακρῶ, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ δυσπνοίας ἐδείκνυμεν, ὅποτε μὲν ἡ ἐκ τῆς τῶν χυμῶν συγκαύσεως ἀθροισμένη λιγνυώδης ἀναθυμίασις ἀξιόλογος ἦ, τῆνικαῦτα μὲν ἐκφυσῆσεως τὸ ζῶον ἐφίεσθαι, ὅποτε δ' ἦτοι διὰ τὴν εὐχυμον, ἢ τὴν τοῦ θερμοῦ μετριότητα μηδὲν τοιοῦτον ὑποτρέφεται περιττώμα, μόνῃς τῆς ἐκπνοῆς, καὶ ταῖς ἀρτηρίαις τὴν μὲν ἀνάλογον ταῖς ἐκφυσῆσεσι συστολὴν ἐν ταῖς πλεονεξίαις τοῦ τοιούτου περιττώματος γίνεσθαι, τὰς δ' ἄλλας, ὅταν ἀτμῶ μᾶλλον ἢ καπνῶ παραπλήσιον ἢ τὸ κενούμενον ἐξ αὐτῶν. ἐναργῶς δὲ μαρτύρια πάμπολλα τῶν ἐν τοῖς σφυγμοῖς φαινομένων, οἷον εὐθέως τὰ κατὰ τοὺς ὕπνους

instrumentum contrarias inter se sibi insitas facultates habere. Rursus similitudo ad respirationem exigit in arteriis actionem, quae proportionem respondeat efflatui. Etenim absurdum maxime sit, nisi potius ejusmodi, quod fieri omnino non possit, esse aliquem naturae systoles arteriarum usum, nec tamen vim ingenitam, quae ejusmodi motum efficeret, datam esse. Rationabilius igitur longe est, sicuti, cum de respirationis difficultate agerem, est indicatum, ubi ex humorum deustione collectus fuliginosus vapor plurimus est, tum animal efflatum appetere, contra, quum vel ob succi temperiem vel caloris mediocritatem nihil talis excrementi colligitur, tum solum expirationem, in arteriis quoque, ubi tale excrementum redundat, similem efflatui systolen edi, reliquas, quum id, quod ex ipsis vacuatur, halitui quam fumo est similis. Sane multa eorum, quae in pulsu apparent, evidentia documenta sunt, veluti et quae per somnum

Ed. Chart. V. [441.]

Ed. Bas. III. (158.)

ἐπὶ τῶν ἐδηδοκότων δαψιλῶς. ἐν τούτοις γὰρ ἐκλύεται μὲν ἡ διαστολὴ μικροτέρα τε ἅμα καὶ βραδυτέρα γινόμενη, ἐπιτείνεται δὲ κατ' ἄμφω ἡ συστολὴ, καὶ γὰρ ὠκυτέρα ἢ πρόσθεν καὶ ἐπὶ πλέον εἶσω κατιοῦσα φαίνεται. ἔοικε γὰρ ταῦτα γίνεσθαι κατὰ τοὺς ὕπνους εὐλόγως θ' ἅμα καὶ ἀνάλογον ταῖς ἐκπνοαῖς. ἔσω γὰρ μᾶλλον ἢ ἔξω κινουμένης τῆς ἐμφύτου θερμοσίας, καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς ἀθροισμένης κατὰ τε τὰ σπλάγγνα καὶ τὴν γαστέρα κατεργαζομένην τοὺς τε χυμοὺς καὶ τὰ σιτία, πλείων ἀνάγκη καὶ τὸ περίττωμα γενόμενον δεῖσθαι τῆς φυσικῆς κενώσεως. καὶ διὰ τοῦτο ἐν μὲν ταῖς ἀναπνοαῖς ἡ ἐκπνοὴ θάπτων τε καὶ μείζων, καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ μετ' ἐκφυσῆσεως τοῖς κάμνουσι κοιμωμένοις, καὶ μάλιστα ὅταν ἐδηδοκότες ὦσιν ἱκανά. κατὰ δὲ τοὺς σφυγμοὺς ἡ συστολὴ τὸν αὐτὸν διατίθεται τρόπον. οὕτω τοι καὶ τοῖς παισὶν ἄμφω πλεονεκτεῖ· πλείστη γὰρ καὶ ἡ τῶν χυμῶν ἐργασία τοῖς τοιούτοις διὰ τὴν αὔξησιν. ἔμπαλιν δὲ ἡ

in iis, qui ampliter comederunt, fieri advertimus. In his enim remissior fit diaστοle, ut quae tum minor effecta, tum vero tardior intelligatur. Intensio autem fit systoles in utroque, quum et velociter quam prius et magis intro se recipere noscatur. Videntur autem haec tum merito per somnum fieri, tum cum expiratione consentanea esse. Quippe intro magis quam foras naturali calore se ferente, eoque etiam circa viscera et ventrem, qui succos et cibos concoquat, jam plurimo collecto, necessum est excrementum, quoniam id quoque copiosius gignitur, naturalem vacuationem desideret. Proinde in respiratione expirationis et major et plerumque cum efflatu aegris inter dormiendum visitur, maximeque id, ubi largius comederint. In pulsibus vero arteriae contractio ad eundem se exhibet modum. Sic porro et pueris ambo excellent, quippe vehemens est his propter incrementum concoctio. Contra senum aetas tar-

Ed. Chart. V. [441. 442.]

Ed. Bas. III. (158.)

τῶν γερόντων ἡλικία βραδυτάτην τε καὶ μικροτάτην ἔχουσα φαίνεται τὴν συστολὴν, ὥς ἀμυδρὰν καὶ περὶ τὰς πέψεις ἀσθενοῦσαν καὶ τοὺς χυμοὺς ἥκιστα κατεργαζομένην, ὥς μὴ ἀναγκαίαν. ἀνάλογον δὲ τούτοις καὶ τὰς ὥρας τε καὶ χώρας καὶ πάσας [442] ἁπλῶς τοῦ περιέχοντος ἡμῶν ἀέρος τὰς μεταβολὰς εἰς κρύος τε καὶ θάλλπος ἀλλοιοῦσθαί φασι τοὺς σφυγμούς. οὕτω δὲ καὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων τε καὶ νοσημάτων ἕκαστον ἥτοι τὴν ἔξω κίνησιν αὐξάνει τῶν ἀρτηριῶν, ἢ τὴν εἴσω. καίτοι γ' ἔχοῃν, εἰ διὰ παντὸς ἀνάπαυσις τις ἦν ἢ διαστολή, πρῶτον μηδαμῶς μὴτ' ὠκυτέραν ἑαυτῆς μήτε βραδυτέραν ταύτην γίνεσθαι· δεύτερον δὲ καὶ τῆς κινήσεως ὅρον ἓνα διὰ παντὸς ὑπάρχειν, ὃν ἐκ τῆς φυσικῆς κατασκευῆς αἱ ἀρτηρίαι κέκτηνται. τὸ δὲ καὶ τοῦτο προσωτέρω κινεῖν αὐτὰς ἐνδεικτικόν ἐστι τῆς τότε γινόμενης ἐνεργείας. ἀλλ' οὐκ ἐνεργοῦσα, φασὶν, ἢ ἀρτηρία θᾶπτόν τε καὶ μέχρι πλέονος εἴσω προσέρχεται, ἀλλὰ διὰ τῶν χιτώνων μαλακότητα· πεφύκασι γὰρ οἱ τοιοῦτοι τῆς

diorem et minorem videtur habere systolen, utpote minus necessariam, quum et imbecilliter concoquat, et succos minime conficiat. Jam ad proportionem horum tum anni tempus, tum regio, tum omnis uno verbo ambientis nos aëris ad frigus et calorem mutatio pulsus alterare videntur. Pari modo et animi affectus omnes, et vitae sortes, et morbi arteriarum motum introrsus extrorsusve promovent; quanquam scilicet oportebat, si diastole cessatio et quies esset, primum illud accidere, ut non alias videretur celerior, alias tardior; deinde ut terminus et finis motus semper is esset, quem ex naturali compositione arteriae possiderent. Verum quum praeter quoque hunc terminum se ipsas moveant, indicium est tum etiam obitae actionis. At, inquiunt, arteria non agendo aliquid celerius interiusque descendit, sed propter tunicarum mollitiem; habiles enim sunt tales, cessante dia-

Ed. Chart. V. [442.]

Ed. Bas. III. (158.)

διαστολῆς ἀφεθέντες ἐπὶ πλεῖον τε καὶ θᾶττον τῶν σκληρῶν εἰς ἑαυτοὺς συνιζάνειν. ἀλλὰ τοῦτο, φήσομεν, ὧ γενναῖοι, τῇ μὲν κατὰ τὰς ἡλικίας ἐξαλλαγῇ τῶν ῥυθμῶν ἴσως ὁμολογεῖ· καίτοι δείξομεν ὀλίγον ὕστερον, ὅπως διαφέρεται· παμπόλλαις δ' ἄλλαις διαθέσεσιν ἐναργῶς διαφρονεῖ, καθ' ἃς ἐξαιφνίδιος ἢ ἀλλοίωσις γίνεται τῶν ῥυθμῶν, οὐδὲν μέγα τῶν χιτῶνων ἐν οὕτως ὀλίγῳ χρόνῳ μεταβάλλειν εἰς μαλακότητά τε καὶ σκληρότητα δυναμένων. ἐξαπατᾷ δὲ οὐχ ἥκιστα ὑμᾶς καὶ τὸ καλῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἱατρῶν εἰρημένον, οὐ συνιέντας αὐτὸ προσηκόντως. ἐτοιμότεροι γὰρ εἰσὶ πρὸς τὰς κινήσεις οἱ μαλακοὶ χιτῶνες, ὅταν ἐνεργῶσί τι δι' αὐτῶν αἱ δυνάμεις· εὐπειθέστεροι γὰρ οὕτως αὐταῖς εἰσι καὶ, ὥς ἂν εἴποι τις, εὐαγωγότεροι πρὸς ὃ τι ἂν ἐθέλωσιν. ὅταν δ' ὑπ' ἐκείνων κινήθεντες αὐθις ἐαθῶσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν κατάστασιν ἐπανιέναι, τόθ' οἱ σκληροὶ θᾶττον ἐπανέρχονται τῶν μαλακωτέρων, ὥσπερ καὶ τῶν φυτῶν τὰ σκληρότερα τῶν

stole, et ulterius et celerius, quam durae, in se ipsas recidere. At hoc, viri probi, mutationi illi modulorum pulsus, quae ex aetate spectatur, fortasse consentire dicemus; tametsi paulo post, quemadmodum dissentiat, indicabimus. Caeterum plurimis aliis effectibus evidenter repugnat; in quibus scilicet subitanea est modulorum pulsus mutatio, quum nihil adeo in tantillo tempore mutari in molliem et duritiem possit. Fallit autem non minime nos et quod a veteribus medicis probe dictum non recte a nobis intelligitur. Quippe faciliores ad motus erunt molles tunicae, quum scilicet facultates ipsae aliquid per eas moliantur, si quidem sic illis sunt magis obsequentes et, ut sic dixerim, ad id quod volunt, sequaciores. Quum vero, postquam ab iis sunt motae, rursum permittuntur ad statum proprium redire, tum utique durae, quam molles, celerius revertuntur, non aliter plane, quam durae stirpes, quae difficilius quam

Ed. Chart. V. [442.]

Ed. Bas. III. (158.)

μαλακωτέρων χαλεπώτερον μὲν ὑπείκει τοῖς βιαζομένοις καὶ μόλις ἔπεται τοῖς ἔλκουσιν, ἀφεθέντα δ' αὖθις εὐκολώτερον εἰς τὴν ἔμπροσθεν ἐπανέρχεται κατάστασιν. ἀλλὰ καὶ λόγον ἔχον ἐστὶ τοῦτο πρὸ τοῦ φαίνεσθαι γινόμενον οὕτως. ἐκάστῳ γὰρ τῶν σωματίων ἐστὶ τις ἴδιος λόγος συστάσεως ἁλυπός τε καὶ, ὥς Ἱπποκράτης ἔλεγεν, ἀκάματος, ἐν τῷ μέσῳ δηλονότι τῶν ἀμέτρων αὐτοῦ κινήσεων καθεστηκυίας, καὶ ταύτης οὐκ ἄνευ καμάτου τινὸς ἐξίσταται. καὶ μείζων δὲ κάματος καὶ αὐτῷ τῷ κινούμενῳ σώματι καὶ τῇ κινούσῃ δυνάμει τότε μᾶλλον ἐστίν, ὅταν σκληρόν τε καὶ ξηρόν ὑπάρχη. τὸ γὰρ οὕτω συστατικὸς ἰσχυροτέραν ἔχει τὴν ἑξίν τοῦ μαλακωτέρου τε καὶ ὑγροτέρου· ὅσῳ δ' ἂν ἕκαστον τῶν ὁτιοῦν πάσχειν μελλόντων ἰσχυρότερον ᾗ, τοσοῦτον τῷ διατιθέντι δυσκινητότερον γίνεται. εἴπερ οὖν πάσχει μὲν τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ κινούντος, ἐνεργεῖ δὲ καὶ ὁρᾷ περὶ αὐτὸ τὸ κινοῦν, εὐλογον ᾗν, ὅσον δυσπαθέστερόν ἐστι τὸ σκληρότερον, εἰς τοσοῦτον καὶ δυσκινητότερον αὐτὸ γενέσθαι.

molles cogenti ipsas cedunt, vixque trahentem sequuntur, dimissae rursus in priorem statum facile redeunt. Quin etiam supra id, quod hoc sic fieri apparet, etiam ratio idem confirmat. Omni enim corpori suus quidem status est, omnis tum doloris, tum vero, ut Hippocrates ait, laboris expers, scilicet in medio excessuum sui motus positus. Nec ab hoc citra offensam id removeris. Estque major noxa tum ipsi moto corpori, tum vero facultati, quae id movet, quum ipsam durum siccumque est. Quod enim sic est affectum, valentiolem habet, quam id, quod mollius est atque humidius. Quanto autem quicquid eorum, quae passura quicquam sunt, valentius fuerit, tanto utique eum, qui novum illi statum inducit, difficiliter sequitur. Ergo si, quod movetur, ab eo, quod movet, patitur, agit autem facitque in ipsum id, quod movet, ratio est, ut, quanto aegrius patitur id, quod durius est, tanto etiam idem difficiliter mo-

Ed. Chart. V. [442. 443.]

Ed. Bas. III. (158. 159.)

καὶ διὰ τοῦτο, εἴτε φυτὸν ὀτιοῦν, εἴτε τῶν ὄργα(159)νικῶν
 τι τοῦ ζώου μορίων ὑπὸ δυνάμεώς τινος κινεῖτο, τὸ
 μὲν σκληρόν, ὡς ἂν δυσπαθέστερόν τε καὶ δυσκινητό-
 τερον, ἤτιον ἀκολουθεῖ, ῥᾶον δὲ τὸ μαλακώτερον. τοῦ
 μαλακωτέρου δὲ τὸ σκληρόν θάττον εἰς τὴν ἑαυτοῦ
 κατάστασιν ἐπανέρχεται, ὡς ἂν ἰσχυροτέρα συνεχόμενον
 ἔξει. φαίνεται γὰρ ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅσα μὲν ἀπαλὰ καὶ
 νέα, λυγριζόμενά τε καὶ βραδύνοντα κατὰ τὰς εἰς τὴν φύ-
 σιν ἐπανόδους, ὅσα δ' ἤδη τέλεα καὶ σκληρὰ, μετὰ
 πλείονος τοῦ τόνου καὶ θάττονος [443] τῆς κινήσεως
 ἐπανερχόμενα. πρὸς τῷ τοίνυν, ὡς ἔφην, καταβάλλειν
 αὐτῶν τὸν λόγον τὰς ἐξαίφνης γιγνομένας μεταβολὰς τῶν
 ῥυθμῶν οὐδ' ἄλλως ἔοικεν ὁμολογεῖν τοῖς φαινομένοις
 ἢ ὑπόθεσις, δειχθέντος τοῦ μὲν μαλακωτέρου σώματος
 καὶ ἀσθενεστεροῦ ῥᾶον μὲν ἐπομένου τῷ κινεῖν, βρα-
 δύτερον δ' εἰς τὴν φύσιν ἐπανερχομένου, τοῦ δὲ σκλη-
 ροτέρου διὰ συντονίαν μόγῃς μὲν νικωμένου, καὶ διὰ

veatur. Proinde, siue stirps ulla, siue animantium pars
 ulla instrumentalis a facultate quavis moveatur, quod
 durum est, utpote difficilius patibile difficiliusque
 mobile, minus obsequetur, quod mollius est, facilius
 ducetur. At quod est durum, ceu valentiore firma-
 tum habitu, velocius in suum statum revertitur. Nam
 in ipsis stirpibus, quae tenellae novellaeque sunt, tum
 vitilium usum praebere, tum vero ad reditum in
 naturae habitum segnes esse cernuntur; e diverso,
 quae absoluta jam duraeque sunt, cum impetu maiore
 ac motu celeriore revertuntur. Ergo praeter id, quod
 a subito mutatis arteriae motibus refutatur eorum
 ratio, ut dixi, etiam nec cum iis, quae fieri evi-
 denter apparent, consentire videtur eorum hypothe-
 sis, indicato praesertim, quod mollius et imbecillius
 corpus, ut facile ducentem sequitur, ita segnius in
 naturam revertitur, durum contra tum roboris re-
 nixu vix vincitur, tum tardius sequitur ac cele-

Ed. Chart. V. [443.]

Ed. Bas. III. (159.)

τοῦτο βραδύτερον ἐπομένου, θάττον δὲ, ὅταν ἀφεθῇ, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπειγομένου φύσιν. συνελόντι δὲ φάναι, καὶ ταῖς μαλακαῖς ἀρτηρίαις ἄμφω συμβέβηκε πάσχειν ἐν μέρει καὶ ταῖς σκληραῖς.

Κεφ. η'. Εἴρηται μοι τὸ πᾶν ἤδη περὶ χρείας σφυγμῶν. καὶ γὰρ ὅτι φυσικῆς ἔνεκα τῆς καθ' ὅλον τὸ ζῶον θερμοσίας, καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὰς διαστολὰς διαψύχεται τοῦτο, κατὰ δὲ τὰς συστολὰς καθαίρεται, καὶ ὥς αἱ κινήσεις αἶδε ταῖς ἀναπνευστικαῖς εἰκόνασι πάντη, καὶ ὥς καὶ τῷ ψυχικῷ πνεύματι χρήσιμοι, καὶ ὥς καθ' ἓν μόνον ἀναπνοὴ καὶ σφυγμὸς διαφέρουσι, τῷ τὴν μὲν ὑπὸ τῆς ψυχικῆς δυνάμεως, τὸν δ' ὑπὸ τῆς ζωτικῆς γίνεσθαι, τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ χρείας ἔνεκα καὶ τρόπου κινήσεως ὁμοίως ἔχουσιν, εἴρηται τε καὶ δέδεικται. ῥᾶστον δὴ ταῦτ' ἐπιμελῶς ἀναλεξαμένων διακρίνειν δύνασθαι τὰ τε καλῶς ὑπὸ τῶν ἐμπροσθεν

rius, quum suo impetui dimittitur, ad propriam naturam festinat. Quae ambo, ut summa complectar, tum mollibus arteriis tum duris per vices incidunt.

Cap. VIII. De pulsuum usu dixi rem totam. Nam et quod naturalis, qui per totum animal diffunditur, caloris gratia sint conditi, et quod dilatata arteria is refrigeretur, contracta rursus purgaretur, et quod motus hi spiritus motibus omnino sint assimiles, et quod animali spiritui conducant, et quod una re tantum respiratio et pulsus dissideant, nempe quod illa ab animali facultate, hic a vitali manet, reliquis, vel quod ad utilitatem, vel quod ad motus modum spectat, similiter se habeant, dictum ac demonstratum est. Facile utique, qui haec curiose relegerit, discernere poterit, et quae recte a prioribus

Ed. Chart. V. [443.]

Ed. Bas. III. (159.)

εἰρημένα καὶ τὰ μὴ. ῥᾷδιον δὲ τῷ τοιούτῳ, καὶ ὅσα
κατὰ μέρος ὑπὲρ ἀμφοτέρων ζητεῖται τῶν ἐνεργειῶν, ἐξευ-
ρίσκειν.

sint dicta et quae secus. Facile vero ejusmodi est, et
quaecunque membratim de utraque actione quaeruntur,
ea invenire.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΑ
ENNEA. ΠΡΩΤΟΝ ΑΚΕΦΑΛΟΝ.

Ed. Chart. V. [78.]

Ἀλλὰ καὶ κείνου τὸ συνεχὲς τῷ στήρτι διεσπῆται, καὶ ἦν οὕτω σαφῶς θεάσασθαι τὴν καρδίαν, ὥς καὶ ταῖς τῶν ζώων ἀνατομαῖς, ἐπειδὴν ἔχοντες ἀναγυμνῶμεν. τὸ μὲν οὖν παιδάριον ἐσώθη, σαρκωθέντων τε τῶν περὶ τὸ στήθος καὶ συμφύτων ἀλλήλοις, καὶ τοιοῦτον ἐπίθεμα γενομένων τῆς καρδίας, οἷόν περ ἡ ἔμπροσθεν ἦν κορυφὴ τοῦ χιτῶτος. καὶ οὐ χροὶ θαυμάζειν, εἰ, γυμνωθείσης τῆς καρδίας,

---

GALENI DE PLACITIS HIPPOCRATIS ET
PLATONIS LIBRI NOVEN. LIBER PRI-
MVS SINE PRINCIPIO.

Sed et illius quod sternum conjunctum erat, com-
putruit, licebatque ita aperte cor videre, ut in anima-
lium dissectionibus, ubi consulto et data opera id do-
nudamus. Igitur puer servatus est, obductis jam nova
carne et connatis inter se partibus circa sternum positis.
effectisque tale cordi operimentum, quale prius erat tu-
nicæ pericardii vertex. Neque est cur admiremur, detecto

Ed. Chart. V. [78.]

ἔσώθη τὸ παιδάριον. οὐδὲν γὰρ περιττότερον ἢ διάθεσις εἶχε τῶν ὀσημέραι γινομένων εἰς τὸν θώρακα συντρήσεων. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ περικάρδιος ἴδιον ἐξαίρετον ἐπιφέρει τιτὰ κίνδυνον, ὥσπερ που καὶ Ἡρόφιλος εἶρηκε καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἱατρῶν. οὔτε οὖν τὸ παιδάριον ἐκεῖνο παρ' ὅλην τὴν θεραπείαν ἐβέβλαπτο τὴν ἐνέργειαν, οὔτε ἂν τι ζῶον ὁμοίως ἀνατέμνωμεν. τίος οὖν ἔνεκα ταῦτ' εἶρηταί μοι; τοῦ τὴν καρδίαν αἵματος εἶναι μεστήν τηρικαῦτα κατ' ἀμφοτέρας τὰς κοιλίας. τῷ τοῦτο δῆλον; εἰ τρώσαις αὐτὴν, εὐθύς ἐκχεῖται τὸ αἷμα. ἐχρῆν δέ γε κατὰ τὸν Χρύσιππον ἢ τὸ πνεῦμα πρότερον ἐκκενούμενον φαίνεσθαι, καὶ περὶ οὕτως ἔπεσθαι τὸ αἷμα, ἢ μὴδὲ ὅλως ἔπεσθαι, καθάπερ οὐδὲ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἔπεται κοιλιῶν. ἀλλ' ἐπειδὴν ἐκκόψαντες τὸ κρανίον ἀφέλωμεν τὴν παχεῖαν μήνιγγα, καὶ γυμνώσαντες ἅπαντα τὸν ἐγκέφαλον ἐπιχειροῦμεν τιτρώσκειν ἥτιναοῦν αὐτοῦ κοιλίαν, οὔτε ἐν τῷ παραχοῆμα φαίνεται κατ' αὐτὰς αἷμα περιεχόμενον, οὔτε ὕστερον ἐπόμενον. οὕτως δὲ καὶ πρὸς τοῦ τεθνεῶτος ἤδη ζώου κατὰ μὲν

corde, servatum fuisse puerum. Etenim habuit nihil amplius is affectus, quam quae quotidie sunt thoracis perforationes, praesertim quum pericardium novum aliquod ex se nullum adfert periculum, ut Herophilus atque alii medicorum multi censent. Igitur ne in actione quidem ulla laesus puer erat toto quo illi medebatur spatio, quemadmodum neque animal ullum, quod eo modo secuerimus. Sed quorsum haec narramus? ut ostendam, cor utroque suo ventre sanguinis esse plenum. Hoc inde constat, quod, si secueris ipsum, ex hoc statim sanguis effunditur. Sed secundum Chrysippum vel spiritum prius oportebat exhaustum apparere, atque ita dein sequi sanguinem, vel omnino non sequi, quemadmodum neque sequitur in cerebri ventriculis. Nam ne in his quidem statim sanguis contineri, neque postea sequi videtur, ubi, excisa calvaria, et ablata crassa membrana, universoque denudato cerebro, quemcunque ventriculum ejus secare tentamus. Itaque mortuo jam animali, in sinistro quidem

Ed. Chart. V. [78. 79.]

τὴν ἀριστερὰν κοιλίαν τῆς καρδίας οὐκ ἔσθ' ὅπου αὖτ' ἂν εὗροις αἵματος θρόμβους, ἐν δὲ ταῖς κατὰ τὸν ἐγκέφαλον οὐχ εὗρήσεις, πλὴν εἰ θλασθέντος αὐτοῦ σὺν τῷ κρανίῳ τῶν ἐν αὐτῷ τινες ἀρτηριῶν ἢ φλεβῶν διασπασθεῖεν. οὕτω δὲ καὶ πρὸς τῶν τιτρωσκομένων κατὰ τὴν ἐκφυσιν τοῦ νοτιαίου βοῶν [79] εὗρίσκεται ποτε διαδιδόμενον εἰς τινα τῶν προσθίων κοιλίων αἷμα. καὶ οὐδὲν οὐδ' ἐνταῦθα θαυμαστόν, αὐτῆς τῆς ὀπισθίου κοιλίας τιτρωσκομένης, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων αὐτῇ συντιτρωσκομένων ἀγγείων, ἀφικνεῖσθαι ποτε καὶ μέχρι τῶν προσθίων τὸ αἷμα. δύναται δ' ἂν ἐνίοτε καὶ βρόχῳ πνιγέντος τοῦ ζώου διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν βίαν ῥαγῆναι τι τῶν κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἀγγείων, οἷα δὴ πολλάκις ὁράται γιγνόμενα καὶ καθ' ὅτι οὖν ἄλλο μέρος ὑπὸ πλήθους αἵματος ἢ χύσεως ἀναρῶαγέντος ἀγγείου. εἰ δ' ἐν ὕδατι πνιγείη τὸ ζῶον, οὐκ ἂν ὁμοίως ἀγγεῖον ῥαγείη. κατὰ μέντοι τοὺς ἄλλους ἅπαντας θανάτους τῶν ζώων οὐκ ἂν εὗροις ἐν ἐγκεφάλῳ κοιλίᾳ περιεχόμενον θρόμβον, ὥσπερ ἐν τῇ καρδίᾳ διαπαντός. ἀλλὰ τὰ μὲν

cordis ventriculo nunquam non grumos sanguinis invenire est, in ventriculis autem cerebri non item, nisi si, eo una cum calvaria confuso, venarum atque arteriarum aliquae disrumpantur. Eodem modo et in bobus, qua primum spinalis medulla exoritur, vulneratis sanguis in anteriorum ventriculorum aliquem diductus aliquando invenitur. Sed ne hic quidem miraculi quicquam est, si, ipso ventriculo posteriori unaque magnis vasis vulneratis, ad anteriores ventriculos subinde sanguis pervenire consuevit, quum praesertim fieri aliquando potest, ut, laqueo suffocato animali, ob excedentem vim illatam aliquod vasorum cerebri disrumpatur. Id quod etiam in quavis alia parte propter sanguinis vel copiam vel qualitatem evenire saepius observatum est. Verum si in aqua suffocetur animal, non itidem vas disrumpitur, uti nec, si alia quavis morte id afficias, in cerebri ventriculo grumum contineri, ut in corde semper, reperire erit. Sed de iis, quae mortuis animalibus

Ed. Chart. V. [79.]

ἐπὶ τῶν τεθνεώτων ἐκ περιουσίας εἰρησθαί μοι δοκῶ. ἐπά-
νειμι δ' αὖθις ἐπὶ ζῶντα ζῶα, καὶ δείκνυμί σοι, γυμνωθεί-
σης τῆς καρδίας, οὐ μόνον εἰ σμίλην καθείης εἰς τὴν ἀριστε-
ρὰν κοιλίαν, αἷμα προχεόμενον εὐθείως, ἀλλὰ καὶ γραφεῖτον,
ἢ βελόνην, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον. καίτοι γε, εἴπερ ἀναγ-
καῖον ἦν, ἐχρῆν ἐκκενωθῆναι τὸ πνεῦμα πρότερον, ἵνα
ἀκολουθήσῃ τὸ αἷμα· τὸ γὰρ στεγνὸν τῆς ὀπῆς ἂν εἰς
χρόνου μῆκος οὐ σμικρὰ συνετέλεσεν. ἀλλὰ οὐχ ὥδ' ἔχει
τάληθές· ἐπεται γὰρ αὐτίκα μάλ᾽ αὖ τρώσαντι τὸ αἷμα,
ὥστε οὐκ ἂν, οὐδ' εἰ πάνυ σφόδρα ταχύνης ἐν τῇ χειρουρ-
γίᾳ, θυνήσῃ ποτὲ ἀναίμακτον ἐξαρπάσαι τὸ τρώσαν. ὃ δὲ
λον, ὡς πλήρης ἐστὶν αἵματος ἢ ἀριστερὰ κοιλία.

Κεφ. ε'. Τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἑρασίστρατον
λεγόμενον, ὡς πρὶν μὲν τοῦ γυμνωθῆναι πνεῦμα μόνον ἐν
αὐτῇ περιείχετο, γυμνωθείσης δὲ παρεμπίπτει τὸ αἷμα, οὐ-
δὲν ἄλλ' ἐστὶν ἢ ἀνθρώπων λόγος ἀναισχύντων πρὸς τὸν
ἐλεγχον. ἀλλὰ καὶ τοῦτ' αὐτῶν ἐλέγξει τὸ ἀναισχύντημα
ῥᾶστόν ἐστιν. εἰ γὰρ δὴ παρὰ φύσιν εἰς τὴν πνευματικὴν

incidunt, praeter institutum mihi dixisse videor. Redeo
ad eadem viva, ostendamque, sanguinem statim effundi
detecto corde, si in ventrem sinistrum non solum scalpellum,
sed etiam stylum, aut acum, aut tale quid injeceris. Quan-
quam profecto spiritum prius evacuatum iri, si id necessum
esset, ut dein sequatur sanguis, oportebat. Sed foraminis
angustia, quod non nisi longo post tempore fluat, non pa-
rum forsitan confert. At non ita se res habet. Statim
enim instrumentum, quod vulneraverit, sanguis sequitur,
adeo ut, quantumvis manus vulnerando festinarit, instru-
mentum educere incruentum nequeas. Ex quo scire li-
cet, sinistrum ventriculum sanguine plenum esse.

Cap. VI. Etenim spiritum solum in eo corde, an-
tequam denudatum sit, contineri, postquam autem denu-
datum sit, sanguinem incidere, ut Erasistrati sectatores di-
cere solebant, nihil aliud esse puto quam verba homi-
num, quos reprehendi non pudet. Sed et impudens hoc
eorum dictum refellere facillimum est. Si enim praeter

Ed. Chart. V. [79.]

κοιλίαν τῆς καρδίας ἐκπέπτωκε τὸ αἷμα, πάντ' ἐχοῖν, αἶμαι, συγκεχύσθαι τὰ κατὰ φύσιν αὐτῆς ἔργα, καὶ μήτε τὰς ἀρτηρίας ἔθ' ὁμοίως σφύζειν, ὥς ὅτ' ἐκ τοῦ παρ' αὐτῆς ἐπληροῦτο πνεύματος, ἀπολωλέναι τε παμπόλλας ἐνεργείας, ὥς ἂν τῆς πηγῆς αὐτῶν οὐκέτι οὔσης. Ἐκίστρατος μὲν γὰρ ζωτικοῦ πνεύματος, Χρύσιππος δὲ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος πλήρη φασὶν εἶναι τὴν κοιλίαν ταύτην. ἀλλ' οὐδὲν ὅλως τὸ ζῶον καταλαμβάνει σύμπτωμα. καὶ τοῦτ' ἔνεστι τῷ βουλομένῳ μαθεῖν παρ' ἡμῶν, ὥσπερ ἀμέλει πολλάκις ἐδείξαμεν οὐκ ὀλίγοις τῶν ἀπιστούντων, εὐθὺς ἀντιπαρ-βάλλοντες αὐτοῖς ἐφ' ἐτέρου ζώου, πολλάκις δὲ καὶ καθ' ἓν ὅτιοῦν ταῦτόν, ὅποσα τε καὶ ὅποῖα καταλαμβάνει τὸ σύμπαν σῶμα παθήματα, κοιλίας ἐγκεφάλου τρωθείσης. καίτοι τί λέγω τρωθείσης; εἰ γὰρ καὶ πρὶν τρωῶσαι θλίψης ἡντινοῦν αὐτῶν, ἀκίνητόν τε καὶ ἀναίσθητον, ἄπνουν τε καὶ ἄφωνον εὐθὺς ἔσται τὸ ζῶον. οὕτω δ' ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἀνατιτραμένων φαίνεται συμ-

naturam in eum cordis ventriculum, ubi spiritus continetur, sanguis inciderit, omnia ejus naturalia officia confundi oportere puto, ita ut neque arteriae adhuc eodem modo pullent, quo cum a cordis spiritu ventriculus impleretur, et multae admodum actiones interciderant, perinde ac si earum fons jam amplius non extaret. Etenim hunc ventriculum Erasistratus vitali, Chrysippus animali spiritu plenum esse dicunt. Nullum tamen omnino symptoma ita affectum animal corripit. Et hoc, qui volet, ex me discere poterit, ut sane non paucis, qui id non credebant, saepius alio statim substituto animali simile illis ostendimus, saepius in uno et eodem, ac praeterea, a quantis et qualibus affectibus universum animalis corpus occupatur, vulnerato cerebri ventriculo, palam fecimus. Sed quid dico vulnerato? Si enim ante premas tantum quemvis ventriculum, quam vulnus intuleris, animans statim sine motu et sensu, sine spiritu et voce erit. Nec aliter in hominibus ipsis caput perforatis

Ed. Chart. V. [79. 80.]

πίπτει. ἐν γὰρ [80] τῷ τὰ κατεαγόντα τῶν ὀστέων ἐκ-
κόπτειν, ὑποβάλλειν ἀναγκαζομένων ἡμῶν ἀσφαλείας ἕνεκα
τοὺς καλουμένους μηνιγγοφύλακας, εἰ βραχεῖ βιαίτερον
ἐπιθλίψει τις αὐτοῖς τὸν ἐγκεφάλον, ἀναίσθητός τε καὶ
ἀκίνητος ἀπασῶν τῶν καθ' ὁρμὴν κινήσεων ὁ ἄνθρωπος
ἀποτελεῖται, οὐ μὴν τὴν γε καρδίαν γυμνωθεῖσαν θλιβόντων.
ἀλλ' ἔγωγε οἶδα καὶ πυράγρῳ ποτὲ χαλκίῳ ἐπιτρέψας τινὶ περι-
λαβεῖν αὐτήν, ἐπειδὴ καὶ τῶν δακτύλων ἐξεπήδα βιαίως παλλο-
μένη. ἀλλ' οὐδὲν οὐδὲ τότε τὸ ζῶον ἔπασχεν, οὔτε εἰς αἴσθη-
σιν, οὔτε εἰς κίνησιν τὴν καθ' ὁρμὴν, ἀλλ' ἐκεκράγει τε μέγала,
καὶ ἀκωλύτως ἀνέπνει, καὶ πάντα ἐκίνει σφοδρῶς τὰ κῶλα.
μὲν γὰρ ἡ τῶν ἀρτηριῶν βλάπτεται κίνησις, οὕτω δια-
ληφθείσης τῆς καρδίας, ἄλλο δὲ οὐδὲν πάσχει τὸ ζῶον,
ἀλλ', ἄχρι περ ἂν ζῇ, καὶ κινεῖ πάντα τὰ μέλη, καὶ ἀνα-
πνεῖ. ἐγκεφάλου δὲ οὕτω θλιφθέντος, ἔμπαλιν ἅπαντα
συμπίπτει· σφύζουσι μὲν αἱ ἀρτηρίαι κατὰ φύσιν ἅμα τῇ
καρδίᾳ, κινεῖται δ' οὐδὲν μέλος, οὐδὲ ἀναπνεῖ τὸ ζῶον,
οὐδὲ ἐκφωνεῖ. ἤδη μὲν οὖν ἐκ τῶνδε καὶ ἄλλο τι μεῖζον

evenire conspicitur. Interim enim, dum ossa rupta ex-
cidimus, quos membranarum custodes nominant, subdere
cerebri tutandi gratia cogimur, ne, si vel paulo violentius cerebrum premas, homo sine sensu sineque omni vo-
luntario motu reddatur, quod tamen non evenit, si cor
nudatum premas. Quin memini, me aliquando cuidam
permisisse fabri ferrarii forcipe id comprehendere, cum
alioqui, dum moveretur, e manibus violentius palpitando
exiliret. Sed ne sic quidem aut sensu aut voluntario
motu animal laedebatur, tantum vociferabatur magno-
pere, indefinenter respirabat, et omnia membra vehe-
menter concutiebat. Etenim, corde ita apprehenso, solus
arteriarum motus laeditur, aliud nihil patitur animal,
sed, quamdiu vivit, et omnes movet partes, et respirat.
Verum si cerebrum ita comprimas, contraria omnia eve-
nire videbis. Siquidem arteriae quidem naturali ordine,
cum pulsatur cor, pulsant, sed nullum membrum movetur,
neque respirat animal, neque exclamat. Ex quibus jam

Ed. Chart. V. [80.]

ἐκφαίνεται, τὸ μήτε τὴν καρδίαν ἐγκεφάλου τινὸς δεῖσθαι πρὸς τὴν οἰκείαν κίνησιν, μήτε τὸν ἐγκέφαλον τῆς καρδίας. οὐ μὴν τούτου γε ἔνεκεν ἐμνημόνευσα τῶν ἐκ τῆς ἀνατομῆς φαινομένων, ἀλλ' ὅπως ἐπιδείξαιμι τὸ ψυχικὸν πνεῦμα κατὰ τὰς τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίας περιεχόμενον. ἔνθα νῦν καὶ μάλιστα μεμψαίμην ἂν τὸν Χρύσιππον, ὅτι βουλόμενος εἰλικρινές τι καὶ καθαρὸν εἶναι πνεῦμα τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς, οὐ προσηκόντως ἐν τῇ καρδίᾳ καθίδρυσεν αὐτό. καίτοι Χρύσιππον μὲν ἂν τις ἀποδέξαιτο μετρίως ἀποφηνάμενον, ὥς μήθ' ὅτι τῶν νεύρων ἀρχὴ ἡ καρδία τὴν γνῶσιν αὐτῷ χαρίζεσθαι, μήτ' ἄλλο μηδὲν τῶν κατὰ τὸ πρόβλημα τοῦτο ζητουμένων· ὁμολογεῖ γὰρ ἀπείρως ἔχειν τῶν ἀνατομῶν. Ἀριστοτέλει δέ γε καὶ Πραξαγόρᾳ, παρὰ τὸ φαιρόμενον ἀποφαινομένοις, ἀρχὴν τῶν νεύρων εἶναι τὴν καρδίαν, ἐγκαλέσειεν ἂν τις δικαίως. ὅτι μὲν γὰρ ἄλλα πολλὰ τῶν κατὰ τὰς ἀνατομὰς ἀκριβοῦς οὐχ ἑώρακασιν, ἐξ ὧν ὑπελείποντο συνταγμάτων ἔνεστι καταμαθεῖν.

maius quid se ostendit, videlicet neque cordi opus esse cerebro, ut suo officio fungatur, neque cerebro corde. Non tamen hujus gratia eorum memini, quae ex anatome apparent, sed ut ostendam, animalem spiritum in cerebri ventriculis contineri. Unde etiam hoc loco vel maxime reprehenderim Chrysippum, quod, cum spiritum, qui in ea parte, quae animae principium est, continetur, purum ac sincerum esse vellet, eum non, ut conveniebat, in corde collocarit. Quanquam hunc etiam merito quis laudarit, quod modestius sententiam suam protulit, ita ut neque, an cor principium nervorum sit, neque alterius cuiuspiam, quod in hanc controversiam incidere solet, sibi cognitionem vendicet, sed anatomes imperitum se esse dicat. Contra Aristotelem et Praxagoram, cum aliter, quam res apparet, pronuntiant, cor esse nervorum principium, jure reprehenderis. Quod autem et alia multa, quae ad anatomen pertinent, diligenter non viderint, ex his, quae scriptis reliquerunt, scire licet.

Ed. Chart. V. [80.]

ὅτι δὲ ἦτοι παντάπασιν αὐτοὶ τυφλώττοντες, ἢ τυφλοῖς διαλεγόμενοι, περὶ τῆς τῶν νεύρων ἀρχῆς ἔγραψαν, οὐ λόγοις χρὴ μακροῖς κατασκευάζειν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αἰσθητὴν εἶναι. φαίνεται γὰρ, ὥς ἔμπροσθεν ἐδήλωσα, τὰ μὲν τῶν νεύρων ἐξ ἐγκεφάλου ἀντικρυς ἐκπεφυκῶτα, τὰ δ' ἐκ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, νωτιαῖος δ' αὐτὸς ἐξ ἐγκεφάλου. βέλτιον οὖν ἦν οὐδ' ἀπλῶς ἀρχὴν τῶν νεύρων ἀποφῆναι τὴν καρδίαν, ὅπερ Ἀριστοτέλης ἐποίησεν, οὔτε ἐκ πανουργίας τινὸς ἐπιβεβουλευμένης, ὥς ὁ Πραξαγόρας. οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ ἐπειδὴ μηδὲν εἴωρα νεῦρον ἐκφυόμενον τῆς καρδίας, ἐφιλοτιμεῖτο δὲ πρὸς Ἱπποκράτην, καὶ πάντως ἐβούλετο τὸν ἐγκέφαλον ἀφελέσθαι τῆς τῶν νεύρων ἀρχῆς, οὐ σμικρὸν ἀπετόλμησε ψεύσασθαι, τὰς ἀρτηρίας φάμενος ἐν τῷ προῖέναι καὶ κατασχίζεσθαι στενὰς γιγνομένας εἰς νεῦρα μεταβάλλειν· τοῦ γὰρ δὴ σώματος αὐτῶν ὑπάρχοντος νευρώδους μὲν, ἀλλὰ κοίλου, κατὰ τὴν ἐπὶ πλεον ἐν τῷ ζῳῷ σχίσιν οὕτως γιγνομένων μικρῶν τῶν κοιλοτήτων, ὥς ἐπιπίπτειν

Sed quod omnino vel ipsi caecutiebant, vel cum caecis differebant, cum de nervorum principio scripserint, non est cur verbis longum faciam, sed ad sensum properem. Etenim, ut ante demonstravi, nervorum quidam plane ex cerebro enascuntur, quidam ex spinali medulla, ipsa autem spinalis medulla ex cerebro. Melius igitur erat neque simpliciter cor nervorum principium esse dicere, ut Aristoteles, neque ex deliberata quadam calliditate, ut Praxagoras. Hic enim vir, ubi nullum vidit nervum ex corde natum, contra Hippocratem contendere coepit, et cum omnino, ne cerebrum nervorum principium sit, efficere studuerit, egregie mentiri non est veritus, dicens, arterias, dum progressu in multos ramos finduntur, angustiores et graciliores factas, tandem in nervos degenerare. Etenim, cum earum corpus nervosum sit et cavum, postquam jam in animalis corpore multum ac varie filiae ac distributae fuerint, adeo parvae et angustae redduntur earum cavitates, ut tunicae partes in se concidant.

Ed. Chart. V. [80. 81.]

ἀλλήλοις τοὺς χιτῶνας, ὅποτεν τοῦτο πρῶτον γένηται, νεῦρον ἤδη φαίνεσθαι τὸ ἀγγεῖον. Ἐρασίστρατος μὲν οὖν οὐδὲ ἀντιλογίας ἤξιωσε τὸν λόγον, ὡς ἀναισχύντως ἀποτετολμημένον.

Κεφ. ζ'. [81] Ἐγὼ δὲ, ἐπειδὴ περ ἅπαξ κατέστην εἰς τὸ περὶ πάντων διασκέψασθαι, βραχέα τῷ Πραξαγόρᾳ διαλεχθῆναι βούλομαι, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ Χρύσιππος ἐμνημόνευσε τὰνδρὸς, ἀντιθεὶς τοῖς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἄρχεσθαι τὰ νεῦρα νομίζουσιν. ὅτι γὰρ οὕτως ἐχοῖν ἔχειν τὸ φαινόμενον ἐκ τῶν ἀνατομῶν, ὡς ὁ Πραξαγόρας εἶρηκεν, εἰ μελλήσει τις εὐλόγως ἀρχὴν τῶν νεύρων ὑπολήψεσθαι τὴν καρδίαν, οὐδ' ἡμεῖς ἀμφισβητοῦμεν. ὅτι δ' οὐχ οὕτως ἔχει, μυριάκις μὲν ἤδη τοῖς βουλευθεῖσι γινῶναι τάληθές ἐπὶ τῶν ζώων ἐδείξαμεν, οὐκ ὀκνήσομεν δὲ κἀνταῦθα τὴν ἀνατομὴν ἐρμηνεύσαι τῶν ἀρτηριῶν, ὥσπερ ἔμπροσθεν τῶν νεύρων. ἐκφύεται μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας ἀρτηρία μεγίστη, καθ' ἣν τι πρέμνον ἅπασων τῶν κατὰ τὸ ζῶον ἀρτηριῶν. ἀποβλαστάνει δὲ ἀπ' αὐτῆς πρῶτον μὲν ἡ

Ubi autem id primum fit, nervum jam pro arteria apparere ait. Cujus sententiam, ut ab impudenti audacia natam, Erasistratus quidem ne confutatione dignam censuit.

Cap. VII. Ego vero, postquam hoc mihi constitutum est, de omnibus considerare, paucis contra Praxagoram disputare volo, et maxime quod Chrysippus hominis ejus meminit, diversum sentiens ab his, qui nervos a capite oriri censent. Quod autem id, quod ex anatomia apparet, ita se habere oportet, ut Praxagoras dixit, si quis cor nervorum principium recte opinetur, ne nos quidem dubitamus. Sed quod non ita se res habet, jam millies iis, qui veritatem scire cupiebant, in ipsis animalibus demonstravimus. Nec hic quidem pigebit arteriarum anatomen indicare, uti nec prius nervorum explicasse piguit. Igitur ex sinistro cordis ventriculo arteria magna enascitur, quae omnium arteriarum, quae in universo animalis corpore sunt, quasi truncus quidam est. Ex ea veluti pullulat primum quidem, quae cor circumdat;

Ed. Chart. V. [81.]

τὴν καρδίαν περιστέφουσα· καὶ δὴ καὶ ὀνομάζουσιν οὕτως αὐτὴν, οἷς μέλει τῶν ἀνατομῶν. ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποις, ὥ γενναϊότατε Πραξαγόρα, μειουμένην ἐν τῷ κατασχίζεσθαι τὴν ἄρτηρίαν ταύτην εἰς νεῦρα τελευτῶν. ἐφεξῆς δὲ τῆσδε δίχα σχισθείσης τῆς μεγάλης ἄρτηρίας, ἥ μὲν μείζων μοῖρα κακακαμφθεῖσα πρὸς τὴν ῥάχιν, ἐπὶ μέσων στηρίζεται τῶν σπονδύλων· ἥ δ' ἑτέρα μετέωρος εὐθὺ τῶν σφαγῶν ἀναφέρεται. πρῶτας οὖν ἐπίσκεψαί μοι τὰς εἰς τὸν θώρακα φερομένας ἀπ' αὐτῶν, καὶ τόλμησον εἰπεῖν τινα μεταβάλλειν εἰς νεῦρον. εἰσὶ μὲν γὰρ δύο καὶ εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν, ἐν ἑκάστῳ μεσοπλευρίῳ μία. συναποφύεται δ' αὐταῖς ἀπὸ τοῦ τωτιαίου νεῦρα. καὶ φαίνεται γε καθ' ὅλον τὸν θώρακα συναποτεινόμενά τε καὶ συγκατασχιζόμενα ταυτὶ τὰ δύο γένη τῶν ἀγγείων εἰς τε τὸν ὑπεζωκότα τὰς πλευρὰς χιτῶνα καὶ τοὺς μεσοπλευρίους μῦς, τρίτου τινὸς αὐτοῖς συναποφυομένου τε καὶ συναποτεινομένου καὶ συγκατασχιζομένου φλεβώδους ἀγγείου. ἀλλ' οὐδὲν τό γε νῦν εἶναι δέομαι διεξέρχεσθαι περὶ φλεβῶν· ἀναμένει γὰρ οὖν καὶ κείνας

ita liquidem anatomici eam vocant. Attamen, o bone Pra-xagora, hanc ita attenuatam, ut in nervos finiat, dicere non habes. Post hanc magna arteria bifido divisa, major pars ad spinam reflexa super ipso verteborum medio firmatur: altera sublimis ad jugulum recta sursum fertur. Sed primum contemplare mihi eas, quae ab his in thoracem feruntur, et audacter dicito, quatenam ex his in nervum transformatur. Sunt enim numero viginti duae, in unoquoque intercostalium musculorum una. Sed una cum ipsis a spinali medulla nervi quidem enascuntur, conspiciunturque per omnem thoracem in membranam, quae costas succingit, atque in musculos, qui spatia inter costas occupant, simul protendi ac dividi haec duo vasorum genera, tertio etiam alio his adjuncto, venoso: nimirum, quod et ab eodem loco cum eis oritur, et per eadem spatia decurrit, et haud dissimiliter scinditur ac distribuitur. Sed de venis jam agere hujus non est instituti;

Ed. Chart. V. [81.]

ἐτέρωθι οὐ σμικρὸς λόγος. ἐπὶ δὲ τὰς ἀρτηρίας αὐθις ἐπέ-
ναιμι. καὶ καταλίπωμεν ἤδη τὰς κατὰ τὸν θώρακα, μηδ'
αὐτοῦ τοῦ Πραξαγόρου τολμήσαντος ἐν θώρακι φάναι μη-
δεῖεν ἀρτηρίαν εἰς νεῦρον μεταβάλλειν. καίτοι, εἴπερ ἐν
θώρακι μὲν φαίνεται νεῦρα πάμπολλα, μεταβάλλει δ' οὐδὲ
μία κατ' αὐτὸν εἰς νεῦρον ἀρτηρία, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν ἐκ
τῶν ἀρτηριῶν ἡ γένεσις τοῖς νεύροις. ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τὰς
ἔξω τοῦ θώρακος ἴωμεν. ὧν πρώτη μὲν ἐστὶ συζυγία τῶν
ἐπὶ τὰς ὠμοπλάτας ἀναφερομένων, ἀφ' ὧν οὐκ ὀλίγη μοῖρα
καὶ πρὸς τὸν νωτιαῖον εἶσω καταδύεται, καὶ τοῖς ἐν τρα-
χήλῳ μυσὶ διασπείρεται, δευτέρα δὲ τῶν εἰς τὰς χεῖρας
φερομένων ἀρτηριῶν, ἃς μοι καὶ μάλιστα ὡς ἀπονευρουμένας
ὁ Πραξαγὸρας αἰνίττεσθαι δοκεῖ. καίτοι φανερώτερόν γε
τῶν κατὰ τὸν θώρακα καὶ ταύτας ἰδεῖν ἔστιν, ὅσοι περ καὶ
μείζους εἰσὶν, εἰς ὅλα τὰ κῶλα κατασχιζομένας ἄχρι τῶν
δακτύλων. ἀλλ' οὐδὲ τούτων οὐδὲ μία φαίνεται νεῦρον
γυγνομένη. καὶ γὰρ αἱ κατὰ τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν,
ὧν ἔθος ἡμῖν ἐστὶν ἄπτεσθαι πυρετῶν διαγνώσεως ἕνεκα,

alio enim loco de eis copiosius dicemus. Quare ad ar-
terias redeo, sed relictis iis, quas per thoracem spargi di-
ximus. Nam earum aliquam in nervos transmutari
Praxagoras dicere non audebat. Quanquam, si in tho-
race quidem multi conspiciantur nervi, nulla autem in-
ibi arteria in nervum degeneret, manifestum est, non ex
arteriis nervos generari. Ergo ad arterias, quae extra
thoracem sunt, transeamus. Ex iis primam quidem par
eae sunt, quae ad scapulas sursum feruntur, a quibus non
exigua pars ad spinalem medullam per interna repit
et in cervicis musculos se diffundit, secundum autem,
quae in manus tendunt; quae mihi illae maxime esse vi-
dentur, quas Praxagoras in nervos finiri significare vo-
luit. Et si, quanto majores hae sunt, tanto his, quae in
thorace sunt, apertius diduci in totas manus ad ipsos
usque digitos conspici possunt. Attamen ne harum qui-
dem ulla nervus fieri videtur. - Etenim quae in bra-
chii carpo, quas februm discernendarum gratia tangi-

Ed. Chart. V. [81. 82.]

καὶ αἱ μεταξὺ τῶν δακτύλων λιχνοῦ τε καὶ μεγάλου μικρὰ
 μὲν ὑπάρχουσι παντάπασιν, ἀλλ' οὔτε εἰς νεῦρον ἤδη με-
 ταβεβλήκασιν, ἐναργῶς τε φαίνονται σφύζουσαι καὶ πρὸ
 τῆς ἀνατομῆς. ἀλλ' [82] ἐν ταύταις μὲν ἴσως οὐ χρὴ πι-
 κρῶς διελέγχειν τὸν Πραξαγόραν, ἀλλὰ τι καὶ συγγνώμης
 νέμειν, εἰ μικρὰς ἀρτηρίας οὐκ ἐθεάσατο. καίτοι γ', ὅταν
 εἰς νεῦρα μεταβάλλειν αὐτὰς φάσκη τὰς σμικροτέρας, οὐκ
 ἀμβλυωπίαν ὑποτιμᾶται δῆπουθεν, ἀλλ' ὅξυ βλέπειν ἐπαγ-
 γέλλεται. τῶν δὲ κατὰ τὰς μασχάλας ἀρτηριῶν, (ἔστι δὲ
 καθ' ἑκατέραν χεῖρα μία,) μεγάλων τε οὐσῶν ἅμα καὶ τέτ-
 ταρα ζεύγη νεύρων μεγάλων ἀφ' αὐτὰς ἐχουσῶν, ἀναμνη-
 σαι βούλομαι τοὺς τὰ τοῦ Πραξαγόρου πρεσβεύοντας.
 οὐδέπω μὲν γὰρ οὐδ' ὑπῆρξατο σχίζεσθαι κατὰ ταῦτα τὰ
 μόρια τῶν ἀρτηριῶν οὐδετέρα· μέγала δέ ἐστιν οὕτως ἤδη
 τὰ νεῦρα, ὥστ', εἰ καὶ τυφλὸς εἴη τις, οὐκ ἂν λάθοιεν
 αὐτοῦ τὴν ἀφήν. πόθεν οὖν ἐγεννήθη ταῦτα, καὶ τίνων
 ἀρτηριῶν ἀπεβλάστησε, δίκαιος λέγειν ὁ Πραξαγόρας ἐστί.
 καίτοι τί προκαλοῦμαι λέγειν ἐκεῖνον, ἐνὸν ἡμᾶς εἰπεῖν

mus, quaeque inter pollicem et indicem posita sunt,
 exiguae omnino sunt, non tamen nervi fiunt, et mani-
 feste vel ante anatomen pulsare sentiuntur. Sed quod ad
 has attinet, non ita acriter forsan perstringendus est Pra-
 xagoras, sed potius venia danda, si arterias parvas non
 viderit, etiamsi, cum arterias in nervos transformari
 dixit, profecto parvas eas, non obtusum visum insinuare
 voluit, sed acutius videat jubendum est. Eos vero, qui
 Praxagorae dogmata tantopere celebrant, meminisse ve-
 lim arteriarum axillarium, (est enim in utroque brachio
 una,) quae ut magnae sunt, ita quatuor magnorum ner-
 vorum paria circa se habent. Neque enim in his par-
 tibus ulla arteria findi coepit, nervique ita magni sunt,
 ut, etiamsi quis caecus sit, tamen tactum latere nullo
 modo possint. Unde igitur hi nati sint, et ex quibus
 arteriis profecti sint, aequum est, ut Praxagoras dicat. At
 quid Praxagoram, ut hoc dicat, provoco, cum rem, ut est,

Ed. Chart. V. [82.]

ἤδη τάληθές; ὥς ἡ μὲν πρώτη συζυγία τῶν εἰρημένων τετ-
τάρων νεύρων ἀπὸ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ σαφῶς ἀποβλαστάνει,
καθὰ συμβέβληκεν ὁ τέταρτος τοῦ τραχήλου σπόνδυλος
τῷ πέμπτῳ, ἡ δευτέρα δὲ ἐφεξῆς αὐτῇ, μεταξὺ τοῦ πέμ-
πτου τε καὶ ἑκτοῦ, καὶ δὴ καὶ ἡ τρίτη μὲν, ἵνα συμβέ-
βληκεν ὁ ἕκτος τῷ ἑβδόμῳ, ἡ τετάρτη δ' ἐπ' αὐτῇ. τὸ
δὲ τελευταῖον ζεύγος τῶν νεύρων ἐκ τῆς μεταξὺ χώρας ἐκ-
φύεται τοῦ θ' ὑστάτου τῶν τοῦ τραχήλου σπονδύλων καὶ
τοῦ πρώτου τῶν ἐν τῷ θώρακι· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ εἰς
ἄκρας ἰὸν τὰς χεῖρας. οὕτως γάρ οἱ ἀνατομικώτατοι τῶν
πρὸ ἡμῶν ἔγραψαν, ὧν καὶ τοῖς πρώτοις λόγοις καὶ τοῖς
νῦν ἐνεστιῶσι φυλάττω τὴν διδασκαλίαν, πληθυντικῶς εἴ-
τί που παρεῖδον, ἢ οὐκ ἀκριβῶς ἐξειργάσαντο, παραλιπών·
ἐν ἑτέρῳ γάρ μοι πραγματεία περὶ τῶν τοιούτων εἰρησεται.
οὐκ οὖν ἀρτηρίας χορὴ ζητεῖν, ἐξ ὧν νεῦρα τῷ λόγῳ γεννή-
σαντες, ἢ τοὺς δακτύλους κινήσομεν, ἢ τι τῶν κατὰ τὰς
χεῖρας ἕτερον. ἔχομεν γάρ ἤδη τὰ νεῦρα καὶ πλείω καὶ μείζω
τῶν ἀρτηριῶν, οὐκ ἐκ τῆς ἐκείνων τραγικῆς μεταμορφώσεως,

nobis dicere liceat? nimirum primum par quatuor, de
quibus ante mentionem feci, nervorum a spinali medulla,
qua parte quarta cervicis vertebra quintae committitur,
profectum esse; secundum proxime illi, inter quintam
et sextam; sed et tertium, ubi sexta septimae conjun-
gitur; quartum propter id; ultimum autem nervo-
rum par ex regione media inter ultimam colli verte-
bram et thoracis primam emanat. Et hoc est, quod in
summas manus fertur. Ita enim insigniores illi anato-
mici, qui ante nos fuerunt, scripsere, quorum docendi
rationem, ut ante, ita et nunc observare cupio: sicubi
tamen numero quid neglexerunt, aut non exacte per-
tractarunt, omnino praetermitto; in alio enim opere de
talibus dicemus. Non igitur arterias, ex quibus nervos
verbis confingamus, quaerere convenit, quum certe aut
digitos ex his moveremus, aut aliud quid, quod in ma-
nibus est. At habemus jam nervos et plures et majores
arteriis, non ex eorum tragica metamorphosi, sed ex

Ed. Chart. V. [82.]

ἀλλ' ἐκ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ γεγεννημένα. τὰ μὲν δὴ τοῦ Πραξαγόρου ψεύσματα πεφώραται σαφῶς ἤδη, καὶ οὐδὲν ἐτι Πραξαγόρου γ' ἔνεκεν ἐπὶ τὰς ἀρτηρίας ἵεναι χρή τῷ λόγῳ. ἀλλ' ἐπειδήπερ ὑπεσχόμην, ὥς ἔμπροσθεν ἐδήλωσα τὴν τῶν νεύρων εἰς ἅπαντα τοῦ ζώου τὰ μόρια νομῆν, οὕτω καὶ νῦν ἐκιδιδάξαι τῶν ἀρτηριῶν, ἐπὶ τὰς ὑπολοίπους αὐτῶν τρέψωμεν. καὶ πρώτας μὲν τὰς ἐπὶ τοὺς μασθοὺς φερομένας προσθήσω τῷ λόγῳ, δευτέρας δὲ τὰς ἄνω τοῦ θώρακος, καὶ τρίτας τὰς κάτω, καὶ τετάρτας, ὅσαι τοῖς σκέλεσι διανέμονται. αἱ μὲν δὴ τῶν μασθῶν ἀρτηρίαι τῆς ἐπὶ τὰς σφαγὰς ἀναφερομένης ἀποφύονται, ἐπιβαίνουσαι δὲ τῷ στέρτι καλουμένῳ μικρὸν ὑποκάτω τῆς τῶν κλειδῶν πρὸς αὐτὸ διασθρώσεως, ὑποφέρονται διὰ παντὸς αὐτῷ, καὶ τελευτῶσαι διεκπίπτουσιν ἐκτὸς τοῦ θώρακος ὑπὸ τοῦ στήθους. οὐ μὲν ἔνταυθά γε ὅλαι κατασχίζονται· φαίνεται γάρ τις αὐτῶν μοῖρα δι' ἐπιγαστροῦ κατιούσα, κἀνταῦθ' εἰς πλείω σχιζομένη, ταῖς ἀπὸ τῶν βουβῶνων ἀνιούσαις εἰς ταῦτόν ἤκουσα. λελέξεται δὲ ὑπὲρ ἐκείνων ὀλίγον ὕστερον, ἐπειδὴν ἡ τοῦ λόγου τάξις ὑποβάλλῃ.

medulla, quae in spina est, natos. Sed Praxagorae falsa figmenta jam satis conspicua fecimus, nec est cur ejus causa ad arterias rursus sermonem convertamus. Verum postquam recepinus, ut ante nervorum per omnes animalis partes distributionem ostendi, ita et nunc arteriarum indicare, rursus ad eas, quae supersunt, revertamur. Et primo addam, quae ad mammas feruntur, secundo, quae supra thoracem sunt, tertio, quae infra, quarto, quae-cunque in crura distribuuntur. Mammarum igitur arteriae ab ea quidem, quae ad jugulum fertur, enascuntur. Verum sternum appellatam ascendentes paulo infra, quam cum eo jugulum committitur, sub eo continuo feruntur, ac tandem sub ipso pectore extra thoracem cadunt, nec tamen ibi totae disperguntur. Etenim una earum pars per hypogastrium descendens, ibique in multos ramos divisa, cum inguinis arteriis coit. Sed de illis paulo post dicemus, ubi orationis series id postulaverit.

Ed. Chart. V. [82, 83.]

νυνὶ δὲ ἐπὶ τὰς ἄνω κλειδῶν ἵεναι καιρὸς, ἀρχὴν τῷ λόγῳ
τῇνδε θεμένους. ἐπειδὴν πρῶτον ἐκ τοῦ θώρακος ἀνασχοῦσα
καὶ τὰς κλεῖς ὑπερβᾶσα κατὰ μέσσην γένηται τὴν σφαγὴν ἣ
ὀρθίος ἀρτηρία, δίχα σχίζεται. τοῦντεῦθεν δὲ τὸ γεννη-
θὲν ζευγὸς ἀρτηριῶν μεγάλων οὐκ ὀρθῶς μὲν ὀνομάζονται
καρωτίδες, ἀλλ' ἤδη κρατεῖ τὸννομα διὰ τὴν πολλὴν ἄνοιαν
ἀπάντων μεθ' Ἱπποκράτην φιλοσόφων τε καὶ ἰατρῶν. ἀλλ'
ὅτι μὲν [83] οὗτοί τε κακῶς ὑπειλήφασιν πάθημα τῶν εἰ-
ρημένων ἀρτηριῶν εἶναι τὸν κάρον, οὗθ' Ἱπποκράτης οὐ-
τως ἐγίγνωσκεν, ἐν τῷ δευτέρῳ τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων
ἀναγκαῖόν ἐστὶ μοι διελθεῖν. ἐν δὲ τῷ παρόντι λόγῳ τοῦ
γε ὀνόματος οὐ φθορήσω ταῖς ἀρτηρίαις, ἀλλ' ὀνομαζέσθω-
σαν ἔτι καὶ νῦν καρωτίδες. ὅστις δὲ ὁ τρόπος αὐταῖς ἐστὶ
θέσεώς τε ἅμα καὶ σχίσεως, ἀπάσης τε τῆς εἰς τὰ τῶν
κλειδῶν ἄνω μόρια νομῆς, ἐγὼ διηγήσομαι. φέρονται μὲν
ἔτι καὶ νῦν ὀρθίαι, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὥρμησαν, τὸ δ' οἶον
πρέμνον αὐτῶν εὐθὺ τῆς κεφαλῆς. ἀποβλαστήματα δὲ

In praesentia ad eas, quae supra jugulum sunt, orationem
convertere tempus monet, orationis exordio hinc assum-
pto. Ubi primum arteria recta thoracem egressa clavi-
culamque excedens ad medium jugulum pervenerit, in
duos ramos finditur. Ex quibus par quoddam magnarum
arteriarum fit, quas carotidas vocant, sed inepte quidem:
tamen hodie nomen id invaluit propter insignem im-
prudentiam philosophorum et medicorum omnium, qui
post Hippocratem fuerunt. Sed quod et illi male opi-
nati sint, cum putarint, harum arteriarum affectionem
esse carum, contra quam senserit Hippocrates, in se-
cundo hujus operis libro necessum est mihi pertractare;
in praesenti libro hoc nomen arteriis non invidebo,
imo usque carotides nominentur. Ego vero, quis sit ea-
rum situs, quomodo findantur, atque in omnes supra cla-
viculas partes distribuantur, id exponam. Feruntur au-
tem hae, ut a principio, ita etiam nunc recto ductu. Sed
quae velut truncus earum est, recta caput petit, atque obiter

Ed. Chart. V. [83.]

κατὰ τὸν τράχηλον ἀποπέμπουσι μικρὰ τοῖς ταύτῃ μυσίν. ἐπειδὴν δὲ πλησίον ἤδη γένωνται τῆς γένυος, ἑκατέρα δίχα σχίζεται. καὶ οὕτως ἤδη τέτταρες αἱ πᾶσαι γεννηθεῖσαι, δύο μὲν εἰς γλῶττάν τε καὶ σύμπαν τὸ πρόσωπον, ὅσον τε τὸ τῆς κεφαλῆς ἐκτὸς τοῦ κρανίου, κατασχίζονται, δύο δὲ λοιπὸν διεξερχόμεναι τὸ κράνιον εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἔρχονται. καὶ δεῖ καὶ τῶνδε μεμνηῖσθαι τῶν ἀρτηριῶν. οὐ σμικρὸς γὰρ οὐδ' αὐτὰς ἐκδέχεται λόγος, ὅτι μὴδ' ἀπλῶς, μὴδ' ὡς ἔτυχεν ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀνιᾶσιν, ἀλλ' ὑπὸ τῇ παχείᾳ μήνιγγι τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο πλέγμα τὸ τῷ δικτύῳ παραπλήσιον ἐργάζονται. νυνὶ δ' οὔτε τούτων τῶν ἀρτηριῶν οὐτ' ἄλλης οὐδεμιᾶς ἀνάγκη λέγειν ἅπασαν τὴν ἐκ τῆς ἀνατομῆς γινγνωσκομένην ἰδέαν· τῇ τε γὰρ περὶ χορείας μορίων πραγματεία καὶ τῇ τῶν ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων ἡ τοιαύτη διεξοδὸς ἐστὶν οἰκειότερα. κατὰ δὲ τὸ παρὸν, ὅσον ὑπογράψαι χρήσιμον, ὡς ἐκ τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας αἱ ἀρτηρίαι πᾶσαι πεφύκασι, τὴν ἀνατομὴν αὐτῶν διέξειμι. ἡ μείζων μοῖρα τῆς μεγίστης ἀρτηρίας

propagines quasdam parvas in cervicis musculos emittit. Ubi vero jam maxillae vicinae fuerint, utraque in duos ramos finditur, atque ita quatuor fiunt. Quarum duae in linguam atque in totam faciem, ac praeterea in quicquid illud est capitis, quod extra calvariam est, disperguntur, duae reliquum calvariae perreptantes in cerebrum deveniunt. Quin et harum arteriarum meminisse aliquando oportet. Longam enim exigunt tractationem, quod neque simplici ratione et ut fors tulerit ad cerebrum perveniunt, et sub crassa membrana admirabilem illum plexum, qui rete refert, conficiunt. In praesens nec harum, nec ullius alterius cognitam ex anatome imaginem persequi necesse habeo; id enim operis de usu partium et de administrationibus anatomicis magis est. Hoc loco, quod descripsisse ex usu est, videlicet quod ex sinistro cordis ventriculo arteriae omnes pronascantur, id ex anatomia perstringam. Itaque major portio maxi-

Ed. Chart. V. [83.]

ἐσθιήριξται μὲν ἐπὶ μέσῃς τῆς ῥάχεως οὐ κατὰ τὸν νῶτον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀσφὺν ἅπασαν. ἀποφύσεις δὲ πρώτας μὲν, ὡς ἔμπροσθεν εἵπομεν, εἰς ὅλον ἀποστέλλει τὸν θώρακα, καὶ πάλιν, ἐπειδὴν ἤδη διεκπίπτῃ τὸ διάφραγμα, καὶ τούτῳ ζευγος ἕτερον. ἐφεξῆς δὲ πρώτη τῶν κάτω τοῦ θώρακος ἀρτηρία διττὴ μετ' αὐτὰς εὐθέως τὰς φρένας ἀποβλαστάνουσα τῆς ἐπὶ τὴν ῥάχιν φέρεται πρὸς τῷ σπληνί, καὶ γαστρὶ, καὶ ἥπατι, καὶ τοῖς ἐντέροις ἅπασιν, καὶ παντὶ τῷ μεσαραιῷ διασπειρομένη. ἐξῆς δὲ κατὰ συζυγίαν ἤδη δύο μὲν εἰς τοὺς νεφροὺς μείζονες πολλῷ τῆς προειρημένης, ἄλλαι δὲ δύο κατ' ἐπιγαστριὸν τε καὶ τὰς ψόας, καθ' ἕκαστον σπόνδυλον ἔν ζευγος, ἄχρι τοῦ πλατέος ὀστοῦ, καὶ μὲν γὰρ καὶ εἰς τὰς μήτρας τε καὶ ὄρχεις ἐντεῦθεν κατέρχονται, καὶ τις ἁζυγῆς εἰς μεσεντέριον. ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν εἶσω τὸν νωτιαῖον ἀπὸ τῆς μεγάλης ἀρτηρίας καθ' ὅλην τὴν ῥάχιν ἐκφύονται τινες ἀρτηρίαι μικραὶ, δύο καθ' ἕκαστον σπόνδυλον. ἐπειδὴν δὲ κατὰ τὸ ἱερὸν ὀστοῦν γένηται, σχίζεται τοῦντεῦθεν ἤδη εἰς μεγάλα μέρη. καὶ κατέρχεται τις

mae arteriae firmatur super media spina non per dorsum tantum, sed per totam lumborum regionem. Propagines ea primum, ut ante dixi, in universum thoracem a se mittit, dein, ubi jam septum elapsa fuerit, ei etiam per alterum elargitur. Post hanc in inferiori thoracis parte arteria gemina est, quae quum ab ea, quae super spinam posita est, statim post septum oriatur, ad lienem, ventrem, jecur, intestinaque omnia fertur, et per omnem mesenterii partem dispergitur; deinde per paria jam, duae priori majores multo in renes, aliae duae per abdomen et lumborum musculos, per singulas vertebrae singulum par, ad latum usque os proferuntur, atque inde rursus in matricem et testes; ad haec singularis quaedam in mesenterium. Sed et in ipsa spinalis medullae penetralia ex magna arteria per totam spinam enascuntur arteriae quaedam parvae, per singulas quaque vertebrae duae. Verum postquam ad sacrum os magna illa pervenerit, in duas magnas partes finditur,

Ed. Chart. V. [83. 84.]

εἰς ἑκάτερον σκέλος, ἐν τῇ παρόδῳ τοῖς καθ' ἑρὸν ὁστοῦν ἀποβλαστήματα πέμψασα, κύσσει τε καὶ τῆς μήτρας τοῖς κάτω, καὶ ξυνελόντι φάναι, τοῖς γεννητικοῖς ἅπασιν μορίοις· οὐδὲν γὰρ ἔτι δέομαι λέγειν οὐδ' ἐνταῦθα τὸν τρόπον τῆς διανομῆς. ἀπὸ τούτων τῶν ἀρτηριῶν τῶν ἐπὶ τὰ σκέλη φερομένων, ἐπειδὴν πλησίον ἤκωσι βουβώνων, ἀποφύεται μία καθ' ἑκάτερον ἄνω τοῦ σώματος ἰοῦσα δι' ἐπιγαστρίου. κατασχιζόμεναι δ' ἐνταῦθα, ταῖς ἀπὸ τῶν μαστῶν καταφερομέναις εἰς ταῦτόν ἤκουσιν, ὥς ἐνοῦσθαι τὰ τέτταρα τάδε. περὶ τούτων τῶν ἀρτηριῶν εἰρηταί μοι καὶ πρόσθεν, ἥνικα τὰς κατὰ τὸν θώρακα διήειν τῷ λόγῳ. λοιπαὶ δὲ τῶν σκελῶν αἱ ἀρτηρίαι δύο, μία καθ' ἑκάτερον ἐνεχθεῖσα βουβῶνα, τοῖς ἐντὸς τοῦ μηροῦ παρατέταται μέρεσιν ἄχρι τοῦ γόνα[84]τος. ἀπὸ τούτων ἑκατέρας εἰς τοὺς καθ' ἑκάτερον τῶν μηρῶν μῦς αἱ ἀρτηρίαι κατασχιζονται, τὸ δ' ὑπόλοιπον αὐτῶν διὰ τῆς ἰγνύος ἐνεχθὲν εἰς τε τὰ περὶ τὴν κνήμην ἅπαντα καὶ τὸν πόδα νενέμηται. καὶ οὐδὲν οὐδ' ἐνταῦθα δέομαι διέρχεσθαι τὸν τρόπον τῆς νομῆς,

quarum singulae in singula crura se demittunt, obiter etiam partibus, quae ad sacrum os sunt, vesicae et his, quae infra matricem sunt, atque uno verbo genitalibus partibus omnibus ex se ramusculos quosdam dispensant. Sed quemadmodum distribuuntur, nec id quidem hoc loco dicere atque explicare necessum est. Ergo ab his arteriis ad crura delatis, ubi jam prope inguen sunt, in utroque una quaedam exoritur, per abdomen in summo corpore delata, ubi dein disperfae cum mammaram arteriis coeunt, ut quatuor haec uniri videantur. De his arteriis dictum mihi prius est, ubi de thoracis arteriis sermonem feci. Reliquae duae crurum arteriae, in utroque inguine una, per interiores femoris partes ad genu protenduntur, a quarum utraque in utriusque femoris musculos arteriae distribuuntur, et ex his quicquid superest, per poplitem productum in omnes partes tibiae et pedis dispensatur. At ne hic quidem modum atque distributionis rationem persequi opus est,

Ed. Chart. V. [84.]

ἀλλ' ἀρκεῖ βραχεῖ λόγῳ δεδηλωκέναι τὰς ἐν τῷ ζῳῷ πάσας ἀρτηρίας ἀπὸ μιᾶς ἐκείνης πεφυκυίας, ἣν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας, οἷον ἐκ γῆς τινος πρέμνον, ἐλέγομεν φύεσθαι. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα τις ἀρτηρία τῆς αὐτῆς κοιλίας ἐκφυομένη, φλεβώδης τὸν χιτῶνα. κατασχίζεται δ' εἰς ὅλον αὕτη τὸν πνεύμονα τοῖς ζώοις ἅπασιν, οἷς πνεύμων ἐστίν· οἷς δ' οὐκ ἔστιν, εἰς ἑτερόν τι μόνιον ἀνάλογον ὑπάρχον πνεύμονι, καθάπερ τοῖς ἰχθύσιν εἰς τὰ βρόγχια. ταύτην τὴν ἀρτηρίαν εἰκάσειεν ἂν τις τῷ τοῦ πρέμνου κάτωθεν ἐν αὐτῇ τῇ γῇ ἐμπεριεχομένῳ μέρει τοῦ φυτοῦ· καὶ δὴ καὶ κατασχίζεσθαι ταύτην μὲν ὥς ἂν εἰς ῥίζας τινὰς τὰς κατὰ τὸν πνεύμονα πεφυκυίας ἀρτηρίας, τὴν μεγάλην δὲ τὴν εἰς ὅλον τὸ σῶμα νενεμημένην οἷόν περ κλάδους ἀπομερίζειν ἑαυτῆς ἅπασας τὰς κατὰ τὸ ζῶον ἀρτηρίας, ἃς ὀλίγον ἐμπροσθεν εἶπον. οὕτως γὰρ οἶμαι καὶ τὸν Ἱπποκράτην προσεικάσαντα ῥίζωσιν ἀρτηριῶν ἀποφαίνεσθαι τὴν καρδίαν, ὥσπερ ἀμέλει τῶν φλεβῶν τὸ ἥπαρ. εἰρήσεται δέ μοι

quum praefertim illud tribus verbis indicasse satis sit, omnes totius animalis arterias ab una illa proficisci, quam ex sinistro cordis ventriculo, non aliter atque ex terra truncum, originem duxisse retuli. Alia etiam est arteria ex eadem cordis cavitate manans, sed ita, ut, quod ad tunicam attinet, venam referat. Ea omnibus animalibus, quibus pulmo est, in pulmonem totum diducitur; quibus is non est, in aliud aliquod membrum, quod pulmoni respondeat, uti piscibus in branchias. Hanc arteriam percommode quis comparabit inferiori parti trunci plantarum, quae terra continetur, cum profecto arteriae illae, quae ex ea in pulmonem sparguntur, radicum vicem atque comparisonem sustinere recte possint. Altera illa magna, quae in universum corpus distribuitur, arterias omnes, quas ante commemoravi, non aliter ac ramos quosdam, ex se toti animali impartit. Hac, opinor, similitudinis ratione adductus Hippocrates cor arteriarum, jecur venarum radicationem recte nominavit. De simi-

Ed. Chart. V. [84.]

περὶ τῆς εἰκόνης ἐπὶ πλεον ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐπειδὴν ὑπὲρ ἥπα-
τός τε καὶ φλεβῶν ὁ λόγος περαίνεται. νυνὶ δὲ ἀρκεῖ τὰ
λεγόμενα πρὸς ἐνδειξιν τοῦ καὶ τὰς ἀρτηρίας ἀπάσας ἀπὸ
τῆς καρδίας ἐκπεφυκέναι, καὶ μηδεμίαν αὐτῶν εἰς νεῦρον
μεταβάλλειν, ἀλλ' ἀρχὴν ἀπάντων τῶν νεύρων ὑπάρχειν τὸν
ἐγκέφαλον.

Κεφ. η'. Καταλιπόντες οὖν ἤδη τὸν Πραξαγόραν
ἀναίσχυντα σοφίζομενον, αὐτὸς ἐπὶ τὸν Ἀριστοτέλη μετα-
βῶμεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς καρδίας φύεσθαι φησιν τὰ
νεῦρα. συγκεχυμένως δὲ εἴρηται καὶ ἀδιορίστως δις πρὸς
αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν νεύρων ἀρχῆς. ἐχρῆν γάρ, οἶμαι, τὸν
ἀπὸ καρδίας αὐτὰ φύεσθαι φάσκοντα δεῖξαι, πῶς εἰς ἕνα-
στον τοῦ ζώου μόριον ἀπ' αὐτῆς ἔρχεται τὸ νεῦρον, ὥσπερ
ἡμεῖς ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐπεδείξαμεν ἀρτηρίαν, οὐ τὸ ἀπλῶς
γε τοῦτο εἰπεῖν μόνον αὐταρκες ὑπολαβεῖν. ὅθεν, ὃ ἐν τῷ
τρίτῳ περὶ τῶν ἐν τοῖς ζώοις μορίων ἔγραψεν, οὐδαμῶς ἦν
πρέπον Ἀριστοτέλει. παραγράψω δὲ τὴν ῥῆσιν αὐτήν. Ἐχει
δὲ καὶ νεύρων πλῆθος ἡ καρδία, καὶ τοῦτο εὐλόγως· ἀπὸ

litudine hac copiosius dicam, ubi de jecinore et venis
sermo erit. Atque ita ad demonstrandum, arterias om-
nes ex corde nasci, earumque nullam in nervum com-
mutari, quum nervorum omnium principium cerebrum
sit, haec mihi satis jam dicta sunt.

Cap. VIII. Igitur relicto Praxagora impudentia
quaedam commento, ad Aristotelem revertamur, quum
praesertim et ipse ex corde produci nervos censeat, sed
confuse tamen et indistincte admodum de nervorum
principio bis loquutus. Oportebat siquidem, si quid
ego censeo, cum a corde nervos pronasci dixerat, indi-
casse, quemadmodum in unumquodque corporis membrum
a corde nervi procedant, eo modo, quo nos paulo ante
arteriam ex eo distributam ostendimus, neque dixisse tan-
tum satis esse existimasse. Quocirca, quod in tertio libro
de partibus animalium scripsit, Aristotelem nequaquam
decebat: ascribam autem verba ipsa. *Cor nervos habet
multos, atque id merito; ab hoc enim motuum origo*

Ed. Chart. V. [84. 85.]

ταύτης γὰρ αἱ κινήσεις. περαίνονται δὲ διὰ τοῦ θ' ἔλκειν καὶ ἀνιέναι. δεῖ οὖν τοιαύτης ὑπηρεσίας τε καὶ ἰσχύος. ὅτι μὲν γὰρ δεῖ τοιαύτης ὑπηρεσίας τε καὶ ἰσχύος ἐκείνῳ τῷ μέλει τοῦ σώματος, ὃ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ἐν ἑαυτῷ περιέχει, πρόδηλον ἅπαντι· τὸ μέντοι τὴν καρδίαν τοῦτ' εἶναι τὸ μέλος, οὐ μόνον οὐκ ἀπέδειξεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλ' οὐδὲ πιθανῶς ἐπεχείρησεν, εἰ μὴ ἄρα τὸ νεύρων ἔχειν πλῆθος αὐτὴν ἱκανὸν εἶναι γνώρισμα νομίζει τοῦ νεύρων ὑπάρχειν ἀρχήν. ἀλλ' οὕτω γε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ἀρχὰς ὑποληψόμεθα νεύρων. ἂν γὰρ ἱκανὸν εἶναι νομίσωμεν, ἔνθα ἢ νεῦρα πολλὰ, τοῦτ' ἀρχὴν τίθεσθαι νεύρων, οὐδὲν ἡμᾶς κωλύσει καὶ ταῦτα τὰ μόρια νεύρων ἀρχὰς ὑπολαβεῖν. οὕτω δὲ καὶ τὸ τῷ δικτύῳ παραπλήσιον πλέγμα τὸ ὑπὸ τῇ παχείᾳ μήνιγγι τῶν ἀρτηριῶν ἀρχὴν ἔρουμεν, οὐ τὴν καρδίαν· [85] ἀναρίθμητον γὰρ τι πλῆθος ἀρτηριῶν ἐστὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ πλέγμα. ταυτὶ μὲν οὖν ἐκ παρουσίας εἰρήσθω μοι πρὸς τὸ μηδ' εἰ πολλὰ κατὰ τὴν

est. At hi trahendo et remittendo peraguntur. Igitur tali ministerio et robore opus habet. Quod autem tali ministerio et robore opus sit illi corporis parti, quae animae principium in se continet, nulli non perspicuum est. Caeterum cor hanc esse partem, non modo non ostendit atque demonstravit Aristoteles, sed ne probabili quidem aliqua ratione id molitus aliquando est, nisi si forte, quod nervos multos habeat, id argumentum satis efficax esse putet ad cognoscendum, cor nervorum esse principium. Sed si ita senserit, eadem opera et manus et pedes nervorum principia censebimus. Etenim si, ubi nervi multi sunt, ibi nervorum principium poni satis justam rationem putamus, certe has ipsas partes nervorum principia esse existimare nihil prohibebit. Eodem modo etiam plexum, qui reti similis et sub crassa membrana positus est, arteriarum principium dicemus, non cor. In eo enim plexu arteriarum copia, quae numerari nequit, reperitur. Sed haec praeter institutum mihi dicta sunt, ut ne quis, si multi in corde cernantur nervi,

Ed. Chart. V. [85.]

καρδίαν ἐφαίνεται νεῦρα, πάντως ἂν τιν' ἐκ τούτων τίθεσθαι
δικαίως ἀρχὴν ἀπάντων τῶν κατὰ τὸ σῶμα τοῦ ζώου νεύρων.
ἐπεὶ δ' οὐδ' ἔχει νεῦρα πολλὰ, μείζον ἂν ἔτι γίγνοιτο τῷ
Ἀριστοτέλει τὸ ἄτοπον. εἰσὶ μὲν γὰρ τινες ἐν αὐτῇ νευρώ-
δεις διαφύσεις, οὐ μὴν ἤδη γέ πω καὶ νεῦρα. δειχθεῖη
δὲ ἂν οὐ διὰ μακρῶν τοῦτο κατ' αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλη.
οὗτος γοῦν ἐστὶν ὁ διδάξας ἡμᾶς εἰς τὴν ἐνέργειάν τε καὶ
χρεῖαν ἀποβλέπειν ἐκάστου τῶν ὀργάνων, οὐκ εἰς τὴν κατα-
σκευὴν, ἐπειδὴν, ὅ τί ποτέ ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι, σκοπώμεθα.
τῷ γοῦν ὀφθαλμῷ ἵνα ἧ, τί ποτέ ἐστὶν ἐρωτηθέντες, ἀπο-
κρινάμεθα ὀργάνῳ ὀπτικῷ. οὐ γὰρ δὴ τό γ' ἐκ τοσούτων τε
καὶ τοιούτων ὑγρῶν χιτώνων τε καὶ ὑμένων καὶ μυῶν ὡδί πως
συγκειμένων κατεσκευάσθαι τὴν οὐσίαν αὐτὴν εἶναι βούλεται
τῶν ὀφθαλμῶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὀρθότατα γινώσκων, ὥς καὶ
πρὸς ἡμῶν ἐν ἑτέροις ἐπιδέδεικται. νυνὶ δ' οἶμαι δεῖσθαι
εἰς γε τὰ παρόντα τῆς παρ' ἡμῶν ἀποδείξεως αὐτοῦ τοῦ
Ἀριστοτέλους δοξάζοντος οὕτως. εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἄλλον τινὰ
τὸν λόγον ἐποιούμην, ἐπειρώμην ἂν ἐπιδεικνύειν, ὥς ταῖς

omnino ob id cor omnium totius animalis nervorum
principium statuere aequum censeat. At quum ne mul-
tos quidem nervos cor habeat, tanto absurdius, quod
opinatus Aristoteles est, esse videbitur. Non enim nervi,
sed nervosae quaedam tenuitates sunt. Id ostendam fa-
cile vel ex ipso Aristotele. Is siquidem, quando membri
alicujus naturam, atque quidnam sit, velimus perpendere,
ut ad ejus usum et actionem, non constitutionem, oculos
convertamus, nos docet. Si igitur, quatenam sit oculi ef-
fentia, perconteris, respondendum, instrumentum visorium.
Neque enim, quod ex tantis ac talibus humoribus, tu-
nicis, membranis et musculis certa ratione compositis
constituatur oculus, ob id ejus substantiam id esse velit
Aristoteles, recte sane sentiens, uti alias et mihi demon-
stratum est. Ita quum is senserit, opus esse arbitror, ut
hujus rei rationem et demonstrationem ipse adjungam.
Et certe conarer ostendere, si contra alium quempiam
quam contra Aristotelem sermonem haberem, unumquod-

Ed. Chart. V. [85.]

ἐνεργείαις τε καὶ χρεΐαις ἕκαστον τῶν μορίων, οὐ τῇ τοῦ σώματος ἰδέα, κρίνεται. ἐπειδὴ δὲ πρὸς Ἀριστοτέλη διαλέγομαι, τὸν αὐτὸν οὕτως γινώσκοντα πολὺ πρότερον ἡμῶν, ἀναμνήσαι χρή μόνον ὧν αὐτὸς ἐν τε τῷ δευτέρῳ περὶ ψυχῆς καὶ τῷ περὶ μορίων ἀπεφήνατο, τὸ ταῦτόν καὶ τὸ ἕτερον ὄργανον ἐκ τῶν ἐνεργειῶν, οὐκ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἰδέας, κρίνεσθαι βουλόμενος. εἰ μὲν γὰρ ὀπτικὸν εἴη τὸ ὄργανον, ὀφθαλμὸς ἐστὶ, καὶ ἑτέρως ἔχῃ κατεσκευασμένον ἄνθρωπος τε καὶ καρκῖνος· εἰ δὲ βαδιστικόν, σκέλος, ἢ τ' ἐλέφαντος, ἢ τ' αἰγὸς, ἢ τ' οἶς, ἢ τ' ἀνθρώπου τύχη. εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, κρίνεσθω σοι τὸ νεῦρον, Ἀριστότελες φίλτατε, μὴ τῇ τοῦ σώματος ἰδέα, καθάπερ τοῖς πολλοῖς καὶ ἀγυμνάστοις περὶ λόγον, ἀλλ' ἐνεργείᾳ τε καὶ χρεΐᾳ.

Κεφ. θ'. Τρία γάρ ἐστιν ὄργανα παραπλήσια μὲν ἀλλήλοις τὴν μορφήν τοῦ σώματος, οὐκ ὀλίγον δ' ἐνεργείαις τε καὶ χρεΐαις διαλλάττοντα· προσαγορεύεται δ' αὐτῶν

que membrum non corporis sui figura, sed actione et usu judicari debere. Caeterum cum contra Aristotelem disputatio est, qui longe ante nos ita censuerit, tantum in memoriam revocare oportet ea, quae is in secundo de anima et libro de partibus dixit, quum vellet non ex corporis specie, sed functione, quod instrumentum membrumque idem, et quod diversum esset, judicare. Ergo quicquid videndi instrumentum est, oculus erit, etsi aliter homo, aliter cancer eum habuerit constitutum; quicquid gradiendi, crus, sive id elephantis, sive caprae, sive ovis, sive hominis fuerit. At ita si res habet, Aristoteles carissime, nervum non corporis figura, uti vulgus imperitum et inexercitatum facit, sed usu et actione judicabis.

Cap. IX. Tria enim instrumenta sunt, quae corporis forma inter se vicina sunt, sed quae tamen functione atque usu multum variant. Horum unum ner-

Ed. Chart. V. [85.]

τὸ μὲν νεῦρον, τὸ δὲ σύνδεσμος, τὸ δὲ τένων. τὸ μὲν δὴ νεῦρον ἐξ ἐγκεφάλου πάντως ἢ νωτιαίου πέφυκεν, αἰσθησιν, ἢ κίνησιν, ἢ τὸ συναμφοτέρων οἷς ἂν ἐμφύηται παράγον. ὁ σύνδεσμος δ' ἀναίσθητος μὲν ἐστίν, ἢ χρεία δὲ αὐτοῦ κατὰ τοῦνομα. λοιπὸς δὲ τένων πέρας ἐστὶ νευρῶδες μυὸς, ἐκ συνδέσμου καὶ νεύρου γεννώμενος, ὥς ἐν τε τοῖς περὶ μυῶν κινήσεως ἡμῖν ἐπιδέδεικται καὶ ταῖς ἀνατομικαῖς ἐγχειρήσεσι. νεῦρον μὲν δὴ πᾶν ἀκριβῶς ἐστὶ στρογγύλον, οἱ τένοντες δ' οὐχ ἅπαντες, ἔτι δὲ μᾶλλον οἱ σύνδεσμοι· πλατύνονται γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν εἰς ὑμέρος ἰδέαν. ἀλλ' ὑμῖν μὲν ἅπας ἀκριβῶς ἐστὶ λεπτὸς καὶ μαλακός, σύνδεσμος δὲ καὶ σκληρός, καὶ παχὺς τοῦπίπαν. ἔνιοι μὲν αὐτῶν νευροχοινδρώδεις ὀνομάζονται τε καὶ εἰσιν· οὔτε δὲ ὑμῖν, οὔτε νεῦρον, οὔτε τένων εἰς τοσαύτην ποθ' ἤκει σκληρότητα. ἀλλὰ τῶν μὲν νεύρων ἓνια καὶ πᾶν μαλακὰ τὴν φύσιν ἐστίν, εἰς αἰσθησιν ἐπιτήδεια μόνην, ἓνια δ', εἰ καὶ σκληρότερα τούτων ὑπάρχει κατὰ

vus, secundum ligamentum, tertium tendo nominatur. Ex his nervus omnino aut ex cerebro, aut spinali medulla exoritur, sensum vel motum vel utrumque partibus, quibus inferitur, conducens. Ligamentum sensu quidem caret, usum tamen talem habet, qualem nomen indicat. At alterum, tendo videlicet, musculi nervosus finis est, ex ligamento et nervo genitus, uti tum in libris de motu musculorum, tum in Administrationibus anatomicis mihi demonstratum est. Jam nervus omnis exacte teres est, tendines vero non item omnes, et his minus ligamenta. Etenim ex his major pars in modum membranae dilatatur; tamen membrana omnis exquisitè tenuis mollisque est, ligamentum durum et crassum omnino; imo horum aliqua nervicartilaginosa et dicuntur et sunt. Neque sane aut membrana, aut nervus, aut tendo in eam cum ligamento devenit aliquando durtiē, quum praesertim nervorum aliqui ex sua natura valde molles sint, ad sensum largiendum tantum idonei. Alii, etsi substantia corporis his [duriores sunt,

Ed. Chart. V. [85. 86.]

τὴν τοῦ σώματος οὐσίαν, ἀλλὰ παμπόλλω γε ἀπολείπεται
 συνδέσμου σκληρότητος. [86] οὕτω δὲ καὶ οἱ ὑμένες, εὖ καὶ
 διαφέρουσι ἀλλήλων κατὰ σκληρότητα, συνδέσμων ἀπολεί-
 πονται πάμπολυ. οἱ τένοντες δὲ σύγκεινται μὲν ἔκ τε
 τῶν συνδέσμων καὶ τῶν νεύρων τῶν σκληροτέρων, ἐν τῷ
 μέσῳ δὲ εἰκότως ἀμφοῖν εἰσι, τοσοῦτῳ νεύρου σκληρότεροι
 τὴν οὐσίαν ὑπάρχοντες, ὅσῳ συνδέσμου μαλακώτεροι. ἅπαν-
 τα δὲ ταῦτά ἐστι τὰ τρία γένη λευκὰ, καὶ ἀναιμα, καὶ
 ἀκοίλια, καὶ εἰς ἵνας εὐθείας λυόμενα, πλὴν τῶν πάνυ
 σκληρῶν συνδέσμων· οὐ γὰρ οἷόν τε τούτους ἀναλῦσαι εἰς
 ἵνας. εἰ γοῦν οὕτως ὀνομάζειν ἐθέλεις, ὥς Ἱπποκράτης
 ὠνόμασε, τὸ μὲν αἰσθησὶν τε καὶ κίνησιν παρέχον ἦτοι
 νεῦρον, ἢ τόνον, (ἄμφω γὰρ αὐτὸ προσαγορεύει,) τὸ δὲ ἀναί-
 σθητον σύνδεσμον, εἰς ὃν δὲ ὁ μῦς τελευτᾷ, τένοντα,
 δείξω σοι σαφῶς οὐκ ἔχουσιν πλῆθος νεύρων τὴν καρδίαν.
 εἰ δὲ καὶ συγχεῖν βούλοιο τὰς προσηγορίας, ὥς οἱ πλεῖστοι
 τῶν μετ' Ἱπποκράτη, κάλει μὲν ἅπαντα νεῦρα, διαφορὰς
 δ' ἐν αὐτοῖς λέγε τριττάς, αἰσθητικὰ μὲν καὶ προαιρετικὰ

longe tamen infra duritiem ligamenti sunt. Eadem ra-
 tio et in membranis est, quae etsi inter se duritie va-
 riant, ligamentis tamen molliores multo sunt. Tendo-
 nes, ut ex ligamentis et nervis durioris generis compo-
 nuntur, ita inter utrumque medii sunt, tanto substantia
 sua nervo duriores, quanto ligamento molliores sunt.
 Atque haec omnia tria illa genera sunt alba, exanguia,
 et solida, et quae in fibras rectas dividi ac dissolvi pos-
 sunt, praeter dura illa ligamenta, nam haec in fibras di-
 vellere non ita potes. Si igitur ita haec nominare velis,
 ut Hippocrates nominavit, videlicet, quod sensum ac motum
 praestiat, nervum seu *τόνον*, (utroque enim nomine id voca-
 vit,) quod sensum non habet, ligamentum, id, in quod muscu-
 lus finit, tendonem, perspicue satis ostendam, cor non
 habere nervorum copiam. Sed si nomina haec confun-
 dere ac perturbare placet, uti maxima pars medicorum,
 qui post Hippocratem fuerunt, solet, voces licet nervos
 quidem omnia, differentias tamen in eis tres dicito, qui

Ed. Chart. V. [86.]

τὰ ἐξ ἐγκεφάλου καὶ νοτιαίου πεφυκότα, συνδετικά δὲ τὰ ἀναίσθητα, καὶ τρίτα ἔτι πρὸς τούτοις τὰ ἐκ τῶν μυῶν ἀπονευρουμένων φυόμενα.

Κεφ. ι'. Καὶ οὕτως δὲ δείξομεν οὐκ ἔχουσιν ἀξιόλογα τὸ μέγεθος ἢ τὸ πλῆθος αἰσθητικά τε καὶ προαιρετικά νεῦρα τὴν καρδίαν ἐναργῶς, ἀλλ', ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, μικρὸν ἀπ' ἐγκεφάλου κατιὸν εἰς αὐτὴν ἐμφύεται. τί ποτε οὖν ἐστὶ τὸ πρὸς Ἀριστοτέλους εἰρημένον, ἔχει δὲ καὶ νεύρων πλῆθος ἢ καρδία; οὔτε γὰρ φιλοψευδὴς ὁ ἀνὴρ, οὔτε παντάπασιν ἄπειρος τῆς ἀνατομῆς, ἵνα καὶ τοῦτόν τις, ὥσπερ τοὺς περὶ τὸν Χρύσιππον, ἑτέροις ἐψευσμένοις ἠκολουθηκέναι νομίσειεν. ἔμοι μὲν δοκεῖ τὰς ὑπὸ Ἡρόφιλου νευρώδεις διαφύσεις ὀνομασμένας, αὐτὰς οὐ νευρώδεις, ἀλλ' ἀντικρὺς εἰρηκέναι νεῦρα. πέρατα δ' ἐστὶ ταῦτα τῶν ἐπὶ τοῖς στόμασι τῆς καρδίας ὑμένων, ὑπὲρ ὧν Ἐρασίστρατος μὲν ἀκριβῶς ἔγραψεν, Ἡρόφιλος δ' ἀμελῶς. συμφύονται δὲ καὶ συνδούνται δι' αὐτῶν πρὸς τὴν καρδίαν οἱ ὑμένες οὗτοι, καὶ ἡ χρεία γε κατὰ τοὺς συνδέσμους

ex cerebro et spinali medulla oriuntur, sensitivos et voluntarios nominans, qui non sentiunt, colligantes, tertios illos enatos e musculis, qui in substantiam nerveam finiunt.

Cap. X. Quo etiam modo facile ostendam, cor non habere manifeste nervos sensitivos et voluntarios, magnitudine vel numero relatu dignos; unum tamen exiguum, ut ante dixi, habet, et eum a cerebro in se diductum. Quid ergo est, quod Aristoteles dixit, cor habere multos nervos? vir enim erat, qui neque vanis adeo facile capiebatur, neque omnino adeo anatomes rudis erat, ut ita hunc, quemadmodum Chrysippum, lociis vana referentibus accedere quis putet. Mihi profecto videtur, quas Herophilus nervosas tenuitates vocat, eas plane nervos esse dicere. Sed hae fines membranarum sunt, quae in cordis orificiis positaе sunt, de quibus Erasistratus diligenter, Herophilus negligenter scripsit; membranae enim horum interventu cordi alligantur et adnascuntur, ususque his

Ed. Chart. V. [86.]

αὐτοῖς, οὐ κατὰ τὰ νεῦρα. ἀλλ' εἰ καὶ νεῦρά τις εἶναι συγχωρήσειεν αὐτὰ, καὶ μὴ νευρώδη σώματα, τό γε τὴν καρδίαν ὑπάρχειν νεύρων ἀρχὴν οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, μὴ δυναμένων ἡμῶν ἐπιδεῖξαι μηδὲν νεῦρον εἰς μηδὲν μόριον τοῦ σώματος ἀπ' αὐτῆς φερόμενον, ὥς ἔμπροσθεν ἐδείξαμεν ἀπ' ἐγκεφάλου τε καὶ νωτιαίου. δοκεῖ δὴ μοι δύο μὲν ἐνταῦθα ὑποθέμενος ὀρθῶς ὁ Ἀριστοτέλης, ἐν μὲν, ὥς ἰσχύος δεῖ τινος οὐκ ἀγεννοῦς εἰς τὰς κατὰ προαίρεσιν ἐνεργείας, ἕτερον δ', ὥς οὐδὲ μιᾶς τοιαύτης ἰσχύος ἐγκεφάλῳ μέτεστιν, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τρίτον ἐξ αἰσθήσεως προσλαβὼν, τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ νευρωδῶν συνδέσμων, οὐκ ἔθ' ὑπομείναι περὶ τὴν κατὰ μέρος ἀνατομὴν ἀσχοληθῆναι καὶ ζητῆσαι, πῶς εἰς ἕκαστον τοῦ σώματος μόριον ἐκ καρδίας ἀφικνεῖται νεῦρον, ἀλλ' ὥς ἄντικρυς ἐπόμενον ἐν οἷς εἶπον ἀποφύνασθαι. πολλὰ γὰρ δὴ τοιαῦτα καὶ παρὰ τοῖς ἰατροῖς ἔστιν εὖρεῖν ἀνατομικὰ θεωρήματα μοχθηρῶς γεγραμμένα, μὴ βουληθέντων αὐτῶν ἀναμεῖναι τὸ φαι-

idem, qui ligamentis, non qui nervis est. At si nervos eas esse quis concedat, ac non nervosa corpora, certe non ex necessitate statim sequetur, cor nervorum principium esse, praesertim cum nullum nervum in aliquam corporis partem ex eo, uti ante ex cerebro et spinali medulla ostendimus, derivari ostendere quimus. Videtur sane mihi Aristoteles, quum duo hic recte supposuerat, alterum, quod robore cor opus habeat non vulgari ad actiones voluntarias peragendas, alterum, quod tale robur cerebro non sit, et ad haec tertium, puta copiam nervorum ligamentorum, *quae in corde visuntur*, ex sensu assumeret, non tamen sustinuisse seorsum singularum partium sectioni vacasse et quaesivisse, quomodo in unamquamque corporis partem ex corde deveniret nervus, sed perinde, ac si ad ea, quae commemoravi, id plane sequeretur, pronuntiasse. Multa enim talia apud medicos invenire licet anatomica theoremata perperam scripta, cum nollent, quod ex anatomia appareret, id expectare,

Ed. Chart. V. [86. 87.]

νόμενον ἐκ τῆς ἀνατομῆς, ἀλλ' ἐξ ἀκολουθίας μὲν τινος ἐλπισάντων ὡς ἐωρακότων. [87] οὕτω δὴ μοι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐσφάλθαι φαίνεται, δύο μὲν ἀληθῆ θέμενος λήμματα, τὸ δὲ τρίτον ἐγγὺς ἀληθείας πιθανόν. ἀληθῆ μὲν οὖν εἶναί φημι τό τε δεῖν ἰσχύος τινὸς τοῖς κινήσουσιν ὀργάνοις τὰ τοῦ ζώου μέλη, καὶ τὸ μηδὲν ἀπ' ἐγκεφάλου φαίνεσθαι τοιοῦτον, πιθανὸν δὲ, οὐκ ἀληθές, ὡς ἐν τῇ καρδίᾳ πλήθος εἴη νεύρων. ἀλλ' ἡμεῖς γε δεῖξαι δυνάμεθα τὸ καλῶς μὲν ὑπ' αὐτοῦ τῷ λόγῳ γνωσθὲν ὄργανον, ὑφ' οὗ χρη κινεῖσθαι τὰ τοῦ ζώου μέλη, διότι δ' ἡμέλησε ζητῆσαι κατὰ τὰς ἀνατομὰς αὐτὸ, διὰ τοῦτ' ἐκφεύγοντος τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων εὔρεσιν, ἄγνωστόν τε μεῖναν τὰνδρί. τῶν μὲν γὰρ νεύρων οὐδὲν ἐστι τοιοῦτον, οἱ δὲ ὀνομαζόμενοι μύες ὑποδεχόμενοι ταῦτα κινοῦσι τὰ μέλη. καὶ δόξειεν ἂν οἷον μοχλοῦ τινος ἔχειν δύναμιν ὁ μῦς ὡς πρὸς τὸ νεῦρον. ὥσπερ γὰρ, ὅσα ταῖς χερσὶν οὐχ οἷοί τ' ἐσμέν κινῆσαι βάρη, διὰ τῶν μοχλῶν αὐτὰ κινοῦμεν, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος μέλη τοῖς νεύροις ἀδυνατοῦντες κινεῖν τοὺς μῦς

sed ex consequentia quadam id, quasi vidissent, verum esse sperarent; ita plane decipi mihi visus est Aristoteles, duo quidem vera ponens assumpta, tertium probabile et veritati propius. Vera esse dico, quod et robore quodam opus sit instrumentis, quae motura sunt corporis membra, nihilque tale a cerebro prodire apparere; probabile vero, non verum, quod in corde copia sit nervorum. Sed nos re ostendere possumus organum id, a quo animalis membra moveri oportet, quod illi ex sermone et verbis quidem bene notum erat, sed tamen re incognitum homini ideo permansit, quod ex anatome id quaerere non curabat, et ex sensu invenire recusabat. Etenim nervorum nullus talis est; musculi siquidem, ut vocant, nervos suscipiunt, et membra movent; imo vectis cujusdam vim habere musculus videbitur, si nervum respicias. Nam quemadmodum pondera, quae manibus movere non possumus, vectibus admotis movemus, ita corporis membra quum nervis movere nequimus, muscu-

Ed. Chart. V. [87.]

προσεκτεσάμεθα. λυόμενον γὰρ εἰς ἵνας ἐν ἐκάστῳ μυὶ τὸ νεῦρον ἀναμίγνυται τε καὶ διαπλέκεται ταῖς ἐκ τῶν συνδέσμων ἰσίν, εἴτ' ἐξ ἁμφοῖν ἐν τι νευρῶδες σῶμα γεννηθὲν ἐκφύεται τοῦ σώματος τοῦ μυὸς ὁ προσαγορευόμενος τένων· οὕτως γὰρ οὐχ Ἱπποκράτης μόνον, ἀλλὰ καὶ Ὅμηρος αὐτὸν ὀνομάζουσιν. ὅστις τένων ὀργάνων ἐκφύόμενος ἀνάλογον ἔξει τῷ τοῦ μοχλοῦ πέρατι τῷ ψάλλοντι τῶν βαρῶν. οὐδ' ἔστιν οὐδὲν εὗρεῖν ἐν τῷ σώματι μέλος, ὃ κατὰ μὲν τὴν ἡμετέραν κινεῖται προαίρεσιν, οὐ προτέτακται δ' αὐτοῦ τις μῦς ἀπ' ἐγκεφάλου δεχόμενος νεῦρον. ὅστις δὲ καὶ περὶ τοῦδε πεισθῆναι ἐθέλοι βεβαίως, τούτῳ γέγραπται πρὸς ἡμῶν ὑπομνήματα δύο, κατὰ μόνας ἐκάτερον, ἐν μὲν, ἅπαντας τοὺς μῦς, ὅποια τ' ἔστιν ἐνέργεια καθ' ἕκαστον, ἀκριβῶς διδάσκον, ἕτερον δὲ, τὴν τῶν νεύρων εἰς αὐτοὺς νομὴν διηγούμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἀνατομικαῖς ἐγχειρήσεσι καὶ τοῖς περὶ χρείας μορίων ὑπομνήμασιν ἐπὶ πλέον ὑπὲρ ἁπάντων τούτων διέξιμεν. ὥστ' οὐδενὸς ἔτι προσδεῖν ἡμῖν ἔοικεν, ἀλλ' ὁμολογουμένως

los ad id accepimus; nervus enim per singulos musculos in fibras solutus permiscetur et implicatur cum ligamentorum fibris: postea ex utrisque corpus unum nervosum genitum ex musculi corpore enascitur, id quod tendo nominatur. Ad eum modum enim non solum Hippocrates, sed etiam Homerus ipsum nominant. Qui tendo ex instrumentis enatus rationem habet extremæ vectis partis, quæ pondera tangit. Neque enim pars aliqua nostri corporis est, quæ ex nostra voluntate et arbitrio movetur, cui non præficiatur musculus, qui ex cerebro nervum suscipit. Sed de hac re qui certiore fidem habere velit, illi duo libri a nobis scripti sunt, seorsum singuli, quorum alter omnes, quotquot sunt, musculos perstringit, et quam quisque functionem habet edocet, alter, quemadmodum in eos nervi dispenduntur, enarrat. Quin etiam in anatomicis administrationibus et libris de usus artium copiose de his omnibus disseruimus. Itaque nihil jam deesse mihi videtur huic libro, quin

Ed. Chart. V. [87.]

ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις ὑπάρχει πᾶσιν ἀρχὴν τῶν νεύρων ἐγκέφαλον τιθέμενος. οὕτω δὲ καὶ τῶν ἀρτηριῶν ἐπεδείξαμεν ἀρχὴν ὑπάρχουσαν τὴν καρδίαν. ὅτι δὲ καὶ τῶν φλεβῶν ἀρχὴ τὸ ἥπαρ ἐστίν, ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀποδειχθήσεται. ἐνταῦθ' οὖν ἤδη καταπαύσας τὸ πρῶτον βιβλίον, ἐπὶ τὰ συνεχῆ τοῖς ἀποδεδειγμένοις ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ δεύτερον τρέψομαι.

possit nec sibi nec iis, quae manifeste ex anatome conspiciuntur, repugnando ponere ac statuere, cerebrum nervorum esse principium; nec minus docuimus, arteriarum principium in corde positum: quod autem venarum principium jecur sit, in sequentibus expediam. Igitur primo libro finem hic ponam, et ad ea, quae ordine conjuncta iis sunt, quae hoc libro exposui ac demonstravi, in secundo me convertam.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ed. Chart. V. [88.]

Ed. Bas. I. (253.)

Κεφ. α'. Περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων ἐπισκέψασθαι προθέμενος ἀπὸ τοῦ πρώτου κατὰ τὴν δύναμιν ὑπὲρξάμην, ᾧ καὶ τᾶλλα σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ μέρος ἀκολουθεῖν ἔδειξα. τοῦτο δέ ἐστι τὰ περὶ τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων, ὅποσαι τέ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, ὅποια τέ τις ἐκάστη, καὶ τόπον ὅντιν' ἐν τῷ ζῳῷ κατείληφεν. ἡξίου τε μηδὲν οὕτω φυλάττεσθαι κατὰ τὸν λόγον,

---

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATONIS
PLACITIS LIBER SECVNDVS.

Cap. I. Quum de Hippocratis et Platonis placitis considerare instituissem, ab eo, quod potestate primum, est, auspicatus sum, quod et reliqua prope universa particularia subsequi monstravi. Hoc autem est facultates corpus nostrum dispensantes, quot sint numero, quales singulae, et quam in animante sedem fortitae sint. Verum nihil tam cavendum esse in hoc opere duxi, atque evi-

Ed. Chart. V. [88. 89.]

Ed. Bas. I. (253.)

αἷς τὸ τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις ἐναντία τίθεσθαι, καθάπερ οἱ τε μηδὲν ἄλογον ζῶον ἐπιθυμεῖν ἢ θυμοῦσθαι φάσκοντες, οἱ τε τὴν ἀρχὴν τῶν νεύρων ὑπάρχειν ἐν τῇ καρδίᾳ. ἀποτετόλμηται γὰρ ἅπαντα τὰ τοιαῦτα πρὸς ἀνθρώπων ἀνατρέψαι φιλονεικούντων, ὅσα καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὑπὲρ τοῦ νεωτέρων αἵρεσιν ἰδίαν συστήσασθαι. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν ψευσμάτων ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ διήλεγξα· νυνὶ δὲ ἐπὶ δεύτερον εἶδος λόγων ὧν ποιοῦνται ἔγνωκα μεταβάς ἐπιδείξαι σαφῶς, καθ' ὅσον οἷός τ' εἰμι, πῇ ποτε σφάλλονται.

Κε φ. β'. [89] Διελέσθαι δὲ ἴσως ἄμεινον ἔνεκα σαφηρείας εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦδε τοῦ γράμματος, ἥτις ἐστὶν ἡ διαφορὰ τῶν λόγων, οἷς χρῶνται πάντες οἱ κακῶς ὀτιοῦν μεταχειριζόμενοι πρόβλημα. φημὶ δὲ τῶν λημμάτων, ἃ ἔνεκα τοῦ συμπεράσματος λαμβάνουσιν, τὰ μὲν ἄντικρυς εἶναι ψευδῆ, τὰ δ' οὐκ οἰκεῖα τοῦ προκειμένου σκέμματος. ἄντικρυς μὲν ψευδῆ τὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ διήλθον ἐπὶ πλεόν, ὅταν ἦτοι μηδὲν τῶν ἄλογον ζῶων ἐπι-

denter apparentibus contraria affirmare: quemadmodum hi factitant, qui bruta concupiscere aut irasci negant, quique nervorum principium in corde existere pronunciant. Quippe ausi sunt id genus omnia veterum pulcherrima inventa homines contentiosi subvertere, ut novam sibi sectam constituerent. Itaque huiusmodi mendacia libro priore confutavi: nunc vero ad aliud rationum, quas adducunt, genus digressus evidenter pro viribus ostendere decrevi, quo tandem modo hallucinentur.

Cap. II. At forte satius fuerit perspicuitatis gratia statim operis initio rationum differentias distinguere, quibus omnes male quodcunque problema tractantes utuntur. Dico autem, sumptionum, *lemmata vocant*, quas conclusionis gratia assumunt, alias quidem manifesto esse falsas, alias vero propositae contemplationi minime proprias. Palam sane falsas, quales libro priore fusius explicavimus, quando nonnulli, velut Stoici, nullum bru-

Ed. Chart. V. [89.]

Ed. Bas. I. (253.)

θυμῆν τις ἢ θυμοῦσθαι φάσκη, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς, ἢ πάλιν ἐκ καρδίας πεφυκέναι τὰ νεῦρα. τὰ δὲ οὖν οἰκεῖα τῶν λημμάτων ὅποσα τὴν φύσιν ἐστίν, εἴρηται μὲν ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῖς περὶ ἀποδείξεως ὑπομνήμασιν, ἐν οἷς ἅπασαν ἐδήλωσα τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδον ὅποια τις ἐστίν, παρεκάλουν τε διὰ τοῦ πρώτου τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων, ἐν ἐκείνῃ γυμνάσασθαι πρότερον, ὅστις ὀτιοῦν ἀποδεικνύειν ἐπιχειρεῖ. γεγράφθαι δὲ λέγω ὑπὲρ αὐτῆς ἄριστα τοῖς παλαιοῖς φιλοσόφοις τοῖς περὶ Θεόφραστον τε καὶ Ἀριστοτέλην κατὰ τῶν δευτέρων ἀναλυτικῶν βιβλίων. καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἐκείνους μὲν οὐδὲ μακρὸν ἔσεσθαι τὸν λόγον ἐλπίζω περὶ τῶν τριῶν ἀρχῶν τοῦ ζώου. τὰ γὰρ ἰδιωτικά τε καὶ ῥητορικά λήμματα αἰδοῦνται παραλαμβάνειν εἰς ἀποδείξεις ἐπιστημονικάς, ὧν πέπλησται τὰ Χρυσίππου βιβλία, ποτὲ μὲν ἰδιώτας ἐπικαλούμενα μάρτυρας ὧν ὑποτίθεται λημμάτων, ἔστι δὲ ὅτε ποιητάς, ἢ τὴν βελτίστην ἐτυμολογίαν, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον, ἃ περαινέει μὲν οὐδέν, ἀναλίσκει δὲ καὶ κατατρίβει μάτην ἡμῶν τὸν χρόνον αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐν-

tum aut concupiscere, aut irasci dictitarent, vel ex corde nervos esse ortos. Minime vero propriae quatenam sint, in libris de demonstratione plenissime est expositum, in quibus omnibus demonstrandi viam ac rationem, qualisnam sit, edocui, hortatusque sum in horum commentariorum primo, ut in illa prius se exerceret, quisquis demonstrare aliquid nititur. Scripserunt autem de ea nimirum optime veteres philosophi Theophrastus et Aristoteles in libris posteriorum analyticorum. Quare de tribus animalis principiis non longam habiturum me cum illis disputationem spero. Vulgares enim et rhetoricas sumptiones ad scientificas demonstrationes adducere verentur, quibus Chrysippi libri scatent, plebejos interim testes sumptionum, quas constituunt, citantes, interim vero poetas, aut bellissimam etymologiam, aut id genus aliud, quae concludunt quidem nihil, tempus autem nostrum consumunt teruntque frustra, dum hoc so-

Ed. Chart. V. [89.]

Ed. Bas. I. (253.)

δεικνυμένων αὐτοῖς, ὥς οὐκ ἔστιν ἐπιστημονικά τὰ τοῦ συμπεράσματος λήμματα, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ συγκαταβαινόντων τε καὶ συμπαλαιόντων αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι καὶ τοὺς ἰδιώτας καὶ τοὺς ποιητὰς οὐδὲν ἥττον ἡμῖν ἢ ἐκείνοις μαρτυροῦντας, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ μᾶλλον. οὕτω δὲ καὶ τὴν ἐτυμολογίαν, ἐπειδὴν ἄγωμεν μακροτέραν σχολήν, ἐπιδείκνυμεν αὐτοῖς οὐδὲν μᾶλλον ἐκείνοις ἢ περὶ ἡμῖν μαρτυροῦσαν. ἀλλ' ὅτι μὲν ἀλαζών ἐστι μάρτυρ ἡ ἐτυμολογία, πολλάκις μὲν ὁμοίως μαρτυροῦσα τοῖς τὰναντία λέγουσι τῶν ἀληθῶν, οὐκ ὀλιγάκις δὲ τοῖς ψευδομένοις μᾶλλον, ἢ περὶ τοῖς ἀληθεύουσιν, ἐν ἑτέρᾳ πραγματείᾳ δέδεικται μοι τῆς περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος, ἐνθα καὶ περὶ τῆς ἐγὼ φωνῆς ἐπέδειξα τὸν Χρυσίππον ἐτυμολογοῦντα ψευδῶς. τί μὲν οὖν ἔτι δεοίμην ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐνταῦθα διεξιέναι; Χρυσίππῳ μὲν γὰρ καὶ τοῦτο φίλον, οὐ δὲς ἢ τρεῖς, ἀλλὰ καὶ τετράκις ἐνίοτε καὶ πεντάκις ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐν διαφερούσαις πραγματείαις διέρχεσθαι· φυλάξαιτο δὲ ἂν τις αὐτὸ τῶν χρόνου φειδομένων. ἃ δ' οὖν ὑπὲρ τῆς ἐγὼ φωνῆς ἔγραψεν ἐν τῷ πρώτῳ

lum ipsis demonstramus, conclusionis sumptiones non esse scientificas; deinde dum in palaestram descendimus, concertamusque cum ipsis, ut ostendamus, plebejos et poetas non minus nobis quam ipsis, interdum etiam magis suffragari. Sic autem et etymologiam, quum liberius per otium licet, ostendimus illis non magis sibi quam nobis testimonium reddere. Verum quod testis sit fallax etymologia, saepe quidem similiter attestans his, qui veritati contraria asserunt, haud raro autem mentientibus magis, quam verum fatentibus, alio in opere, quod de recto nominum usu inscribitur, declaravimus, in quo etiam ostendimus, Chrysippum falsam hujus vocis, ego, etymologiam exposuisse. Quid igitur opus est adhuc de ipsis verba facere? Chrysippo sane et hoc familiare, non bis, aut ter, sed et quater, interdum etiam quinquies, de eisdem rebus in diversis operibus tractare; quod cavebit utique, qui temporis cupiat parcere. Quae igitur de hac voce, ego, Chrysippus primo de anima

Ed. Chart. V. [89. 90.]

Ed. Bas. I. (253.)

περὶ ψυχῆς ὁ Χρύσιππος ὑπὲρ ἡγεμονικοῦ διαλεγόμενος, ἤδη παραγράφῳ γνωρίσματος ἔνεκα. Οὕτως δὲ καὶ τὸ ἐγὼ λέγομεν κατὰ τοῦτο, δεικνύντες αὐτοὺς ἐν τῷ ἀποφαίνεσθαι τὴν διάνοιαν εἶναι, τῆς δείξεως φυσικῶς καὶ οἰκείως ἐνταῦθα φερομένης, καὶ ἄνευ δὲ τῆς κατὰ τὴν χεῖρα τοιαύτης δείξεως νεύοντες εἰς αὐτοὺς τὸ ἐγὼ λέγομεν, εὐθύς καὶ τῆς ἐγὼ φωνῆς τοιαύτης οὔσης, καὶ κατὰ τὴν ἐξῆς ὑπογεγραμμένην δεῖξιν συνεκφερομένης. [90] τὸ γὰρ ἐγὼ προφερόμεθα κατὰ τὴν πρώτην συλλαβὴν κατασπῶντες τὸ κάτω χεῖλος εἰς αὐτοὺς δεικτικῶς, ἀκολουθῶς δὲ τῇ τοῦ γενείου κινήσει καὶ ἐπὶ τὸ στήθος νεύσει. καὶ τῇ τοιαύτῃ δείξει ἡ ἐξῆς συλλαβὴ παράκειται, οὐδὲν ἀποστηματικὸν παρεμφαίνουσα, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἐκείνος συντέτευχε. διὰ ταύτης οὖν ἀπάσης τῆς ῥήσεως ὁ Χρύσιππος οὐδὲν μὲν ἐπιστημονικὸν λῆμμα τοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ὑπάρχειν ἐν τῇ καρδίᾳ παραλαμβάνει, δύο δ' ἐς ταῦτόν οὐκ οἰκεῖα τῷ προκειμένῳ συμπλέκει, τὸ μὲν ἕτερον ἀπὸ τῆς ἐτυμολογίας, ὅτι τὴν ἐγὼ φωνὴν φθεγγόμενοι κατὰ τὴν πρώτην συλλαβὴν τὴν ε'

tradidit de principe ejus facultate differens, cognitionis causa scribam. Sic autem, nosipfos indicantes, dum mentem esse enunciamus, hanc vocem, ego, proferimus, indicatione naturaliter et proprie huc delata, atque sine hujusmodi manus indicatione deflectentes in nosipfos hanc vocem, ego, pronunciamus. Similiter quum vox ego hujusmodi sit, etiam in subscripta deinceps indicatione simul effertur. Nam ego proferimus priore syllaba labrum inferius ad nosipfos demonstrative detrahentes, consequenter autem motioni menti et deflexioni ad pectus. Ac hujusmodi indicationi subsequens syllaba annexa est, nullum intervallum ostendens, quod in dictione ἐκεῖνος (ille) contingit. Hac tota oratione Chrysippus nullam scientificam sumptionem, qua monstret, animae principium in corde esse, adducit; duas enim ad id demonstrandum sumptiones rei propositae improprias complectitur; alteram sane ab etymologia, quod hanc vocem, ego, pronunciantes, in priore syllaba, nempe e, os et

Ed. Chart. V. [90.]

Ed. Bas. I. (253.)

λεγομένην τὸ στόμα κάτω που καὶ τὴν γένυν ἀπάγομεν
ὥς ἐπὶ τὰ στέρνα, τὸ δὲ ἕτερον, ὅτι καὶ τὴν χεῖρα συνε-
πιφέρομεν ἐνίοτε τοῖς στέροιν, ἡμᾶς αὐτοὺς δεικνύντες, ἐν
τῷ λέγειν, ἐμοὶ τοῦτο προσήκειν, τοῦτο ἐγὼ σοι λέγω. ὅτι
δὲ καὶ τῆς ῥινὸς ἀπτόνται πολλάκις οἱ ἄνθρωποι λέγοντες,
ἐμοὶ τοῦτο δὲ, ἐμοὶ τοῦτο προσήκει, τοῦτο ἐγὼ σοι λέγω,
παντελῶς ἐπιλέλησται. καίτοι κατὰ γε τὴν ἐγὼ φωνὴν οὐκ
ἐπελάθετο τῆς ἐκεῖνος, οὐκ ἀπὸ παραπλησίας δέ τις,
ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς συλλαβῆς ἀρχομένης τῆς ε'.
ἐχρὴν δ', οἶμαι, καθ' ἅπερ ἐπὶ ταύτης ἐμνημόνευσε μὲν, οὐκ
ἔλυσσε δὲ τὸ ἄτοπον, οὕτω καὶ πρὸς τῆς ἐπὶ τοῦ στέρου δειξέως
ἐπιμνησθῆναι μὲν τῆς ἐπὶ τὴν ῥίνα φορᾶς τοῦ δακτύλου,
μὴ μέντοι μηδὲ ἐνταῦθα διαλύεσθαι τὸ προβληθὲν, εἰ μὴ
ἄρα τις οἶεται, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χρυσίππου, ψιλὴν αὐτὴν
μόνην ῥηθεῖσαν, ἀπόδειξιν ὑπάρχειν. τί γὰρ δὴ καὶ
φῃσιν; ἀκολουθῶς δὲ τῇ τοῦ γενείου κινήσει καὶ ἐπὶ
τὸ στήθος νεύσει, καὶ τῇ τοιαύτῃ δείξει ἢ ἐξῆς συλ-
λαβὴ παράκειται, οὐδὲν ἀποστηματικὸν παρεμφαίνουσα,

mentum inferius veluti ad pectora deducimus; alteram,
quod manum etiam interdum pectori admovemus, nos-
iplos indicantes, quum dicimus, mihi hoc convenit, hoc
ego tibi dico. Jam vero, quod etiam nasum subinde ho-
mines attingunt dicentes, mihi hoc da, mihi hoc conve-
nit, hoc ego tibi dico, omnino oblitus est, quanquam il-
lum non lateret, hanc vocem ἐκεῖνος, non a simili, sed
omnino eadem syllaba, nempe e, cum hac dictione, ego,
incipere. Conveniebat autem meo iudicio, quemadmodum
in hac meminit quidem, non autem absurditatem diluit,
ita et in indicatione ad pectus delationis quidem digiti ad
nasum mentionem facere, non tamen hic quoque id, quod
propositum erat, dissolvere, nisi forte quis nudam simpli-
cemque Chrysippi enunciationem esse demonstrationem
existimet. Quid enim inquit? Consequenter menti mo-
tionem et deflexionem ad pectus ac huiusmodi indicationi
subsequens syllaba annexa est, nullum intervallum osten-

Ed. Chart. V. [99.]

Ed. Bas. I. (253. 254.)

ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἐκεῖνος συντέτευχεν. ἐννοήσας γὰρ, ὅτι ἡ ἐκεῖνος φωνὴ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ποιεῖται συλλαβῆς, ὥσπερ καὶ ἡ ἐγὼ, καὶ δεήσει καὶ ταύτην ἐνδείκνυσθαι ταῦτόν σημαίνόμενον, εἰς τὴν τῶν ἐπιφερομένων συλλαβῶν διαφορὰν ἀναφέρει τὴν τοῦ ζητουμένου λύσιν. ἔστι δὲ τοιάδε· εἰπὼν, τῆς ἐγὼ φωνῆς τὴν δευτέραν συλλαβὴν τὴν γὰρ μηδὲν ἀποστηματικὸν ἐμφαίνειν, ἐπήγαγεν, ἐπὶ δὲ τῆς ἐκεῖνος ἐμφαίνειν τὴν κεί. τοῦτο δ' ἀπόφασίς ἐστι ψιλλῆ, μηδεμίαν ἀπόδειξιν ἔχουσα, μὴ ὅτι βεβαίαν τε καὶ ἐπιστημονικὴν, ἀλλὰ μὴδ' ἄχρὶ πιθανότητος ἢ ῥητορικῆς ἢ σοφιστικῆς προοῖουσιν. διὰ τί γὰρ (254) ἡ μὲν κεί συλλαβὴ ἀποστηματικὸν τι δηλώσει, ἡ δὲ γὰρ μὴ, οὐ προσθεῖναι δίκαιον ἦν αὐτὸν ἀπόδειξιν τινα; διὰ τί δὲ τοῖς μὲν στέροισι ἐπιφέροντες τὸν δάκτυλον ἐπιδείκνυμεθα, τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα εἶναι, τῇ ῥινὶ δὲ ἐπιφέροντες οὐκ ἐνδείκνυμεθα; δίκαιον γὰρ, εἴπερ ἡ δεῖξις ἱκανὴ πίστις εἰς εὗρεσιν ἡγεμονικοῦ μορίου ψυχῆς, οὐκ ἐπὶ μὲν τῶν στέρων αὐτὴν ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀσθενῇ δὲ ἐπὶ τῆς ῥινός, ἀλλὰ

dens, quod in dictione ἐκεῖνος contingit. Quum enim considerasset, hanc vocem, ἐκεῖνος, ab eadem syllaba, qua et ego, ordiri, ideo etiam hanc eundem significatum indicare oportere, ad syllabarum quae inferuntur differentiam quaestionis solutionem refert. Est autem talis. Quum retulisset, dictionis ego secundam syllabam go nullum intervallum repraesentare, addidit, in ἐκεῖνος ostendere κεί syllabam intervallum. Haec nuda est enunciatio, nullam demonstrationem obtinens, non solum non firmam ac scientificam, sed ne probabilem quidem, aut rhetoricam, aut sophisticam. Cur enim syllaba κεί intervallum aliquid significabit, et syllaba go non item, par erat, ut ipse demonstrationem aliquam adjiceret. Cur autem ad pectus digitum inferentes principium animae illic esse significamus, naso autem admoventes non indicamus? Aequum namque est et rationi consentaneum, siquidem indicatio sufficiens fides sit ad principem animae partem inveniendam, non in pectore ipsam firmam, in naso au-

Ed. Chart. V. [90. 91.]

Ed. Bas. I. (254.)

καὶ ἐπὶ ταύτης ἰσχύειν ὁμοίως, ἢ εἴπερ οὐδὲ ἐπὶ ταύτης, οὐδὲ ἐπὶ τῶν στέρων. διὰ τί δὲ ἐν ταῖς συγκαταθέσεσιν ἐπινεύοντες τὴν κεφαλὴν, ἐφ' ᾧ φέρομεν αὐτὴν μέρος, ἐν ἐκείνῳ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ὑπάρχειν ἐνδεικνύμεθα μᾶλλον, καὶ οὐκ αὐτῷ τῷ κινουμένῳ; τὸ γὰρ τοι πρῶτον κινούμενον ἐν ἡμῖν μόριον ἐπινεύοντων, αὐτὸ δήπου πιθανώτερον ἔχειν ἐστὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς, ἢ περ τι τῶν ἄλλων, πρὸς ᾧ φέρεται κινούμενον· ἵνα μὴ νῦν ἐκείνων μνημονεύω τῶν ἀνθρώπων, οἱ ταῖς κεφαλαῖς ἀνανεύουσιν, ἐπειδὴν συγκατατίθονται. τάχα γὰρ φήσῃ, τοὺς βαρβάρους, ὥσπερ τᾶλλα χεῖρους εἰσὶ καὶ ἀλογώτεροι τῶν Ἑλλήνων, οὕτω καὶ τῷδε σφάλλεσθαι. πάντ' οὖν, ὅσα περιτὰ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἐν τοῖς περὶ ἀποδείξεως ἐδείξαμεν οὐκ οἰκεία τῷ ζητούμενῳ πράγματι· [91] καὶ διὰ τοῦτο νῦν οὐ χρὴ μηκύνειν περὶ αὐτῶν, ὥσπερ οὐδὲ περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐτυμολογίας ὀρρωμένων, εἴρηται γὰρ καὶ περὶ ἐκείνων ἀντάρκως ἐν τοῖς περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος.

tem infirmam esse, sed in hac similiter valere, vel, si non in hac, neque in pectore valebit. Cur autem, dum concedimus aliquid annuentes capite, in quam partem ipsum flectimus, in illa principium animi esse potius ostendimus, quam in ea, quae movetur? etenim quae primum in nobis movetur particula, dum annuimus, eam nimirum probabilius est animae principium obtinere, quam aliarum ullam, ad quam motu perfertur: ut interim illos homines non commemorem, qui capite renuunt, quum assentiuntur. Forte enim dicet, barbaros, ut in reliquis sunt Graecis deteriores ac minori ratione praediti, sic in hoc quoque hallucinari. Quaecunque igitur argumenta rei, de qua est quaestio, proprie non sunt, omnia in libris de demonstratione exposuimus: quocirca de his pluribus agendum non est, quemadmodum neque de his, quae ab etymologia desumuntur, quoniam illa quoque in commentariis de recto nominum usu abunde satis explicavimus.

Ed. Chart. V. [91.]

Ed. Bas. I. (254.)

Κεφ. γ'. Ἀλλὰ τίνα χρὴ ζητεῖν λήμματα τῷ προκει-
μένῳ προβλήματι προσήκοντά τε καὶ οἰκεῖα; γέγραπται μὲν
δήπου καὶ περὶ τούτων ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῖς περὶ ἀποδεί-
ξεως ὑπὸ τε τῶν παλαιῶν εἰρημένοις ἀσφαλέστερόν τε καὶ
συντομώτερον, ὑπὸ τε ἡμῶν ἐξηγουμένων ἐκεῖνα σαφῶς τε
ἅμα καὶ διὰ πολλῶν. ἀρκέσει δὲ νῦν ἐξ αὐτῶν τὸ κεφά-
λαιον ἀναμνήσασαι μόνον ἐκεῖνον χρῆσασθαι σκοπῷ εἰς τὴν
τῶν κατὰ μέρος εὔρεσιν. ἦν δὲ τὸ κεφάλαιον, ὥς ἀπ' αὐ-
τῆς χρὴ τῆς οὐσίας τοῦ ζητουμένου πράγματος ἐξευρίσκειν
τὰ προσήκοντά τε καὶ οἰκεῖα λήμματα, καθάπερ ἐν τούτοις,
ἐν οἷς Χρύσιππος ἐπισκοπεῖται περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονι-
κοῦ, τόν τε τῆς οὐσίας λόγον εἰπόντας, ὑπὲρ οὗ ζητοῦμεν
πράγματος, ἐκεῖνον χρῆσθαι κανόνι τε καὶ σκοπῷ τῶν κατὰ
μέρος ἀπάντων. ἔστι δὲ τὸ ἡγεμονικόν, ὥς αὐτοὶ βούλον-
ται, τὸ κατάρχον αἰσθήσεώς τε καὶ ὁρμῆς. οὐκ οὖν ἄλλοθεν
χρὴ δεικνύναι τὴν καρδίαν ἐν αὐτῇ τὸ ἡγεμονικὸν ἔχουσαν,
ἢ ἐκ τοῦ πάσης μὲν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως ἐξηγεῖσθαι

Cap. III. Verum quas sumptiones inquirere conve-
niat problemati instituto et convenientes et proprias, scri-
ptum fuit et de his abunde in his, quae de demonstra-
tione tum ab antiquis tutius et compendiosius dicta sunt,
tum a nobis, dum eorum dicta enarramus manifesto simul
ac copiose. Sufficiet autem in praesentia summam quan-
dam ex ipsis commemorare, ad quam tanquam ad sco-
pum omnis singularium indagatio dirigatur. Erat autem
summa, ab ipsa rei, quam quaerimus, substantia sumptio-
nes tum convenientes tum proprias esse inveniendas,
quemadmodum in his, in quibus Chrysippus de animae
principatu considerat: et substantiae rei illius, quam in-
quirimus, explicata ratione, illa utendum regula et scopo
omnium particularium. Est autem, ut ipsi putant, ani-
mae principatus, unde sensus motusque proficiscitur ar-
bitrarius. Non igitur aliunde demonstrare oportet, cor
in se principatum animae obtinere, quam inde, quod om-
nem motum voluntarium reliquis animalis partibus dif-

Ed. Chart. V. [91.]

Ed. Bas. I. (254.)

τοῖς ἄλλοις τοῦ ζώου μορίοις, ἅπασαν δὲ αἰσθήσιν εἰς αὐτὴν ἀναφέρεσθαι. πόθεν οὖν τοῦτο δειχθήσεται; πόθεν δὲ ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τῶν ἀνατομῶν; εἰ γὰρ αὕτη τοῖς κατὰ μέρος ἅπασιν ἐπιπέμπει δύναμιν αἰσθήσεώς τε ἅμα καὶ κινήσεως, ἀποπεφυκέναι τι πάντως ἀπ' αὐτῆς ἀγγεῖον ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰς τὴν αὐτῶν ὑπηρεσίαν. ὥστε ἐκ τῆς ἀποδεικτικῆς μεθόδου πέφηνεν, ὅτι τε χρησιμώτερον ἀνατέμνοντας τὰ ζῶα κατασκέπτεσθαι, τίνα καὶ πόσα γένη σωματίων ἐκ τῆς καρδίας ἐκφυόμενα διανέμεται τοῖς ἄλλοις τοῦ ζώου μορίοις, ὅτι τε, τούτων αὐτῶν ὄντων τοιούτων καὶ τοσῶνδε, τοῦτο μὲν αἰσθήσιν ἢ κίνησιν ἢ ἄμφω παράγει, τοῦτο δ' ἄλλο τι. καὶ οὕτως ἐστὶν ἤδη τινῶν ἐν τοῖς ζώοις δυνάμεων ἢ καρδία πηγή. ταύτης τῆς ὁδοῦ πᾶν ὅτι περ ἂν ἔξω πίπτῃ, περιττόν τ' ἐστὶ καὶ ἀλλότριον, καὶ ταύτῃ διήνεγκεν ἐπιστημονικὸν δείξεως λῆμμα ῥητορικοῦ τε καὶ γυμναστικοῦ καὶ σοφιστικοῦ, ὑπὲρ ὧν οὐδ' αὐτῶν οὐδεμίαν ἐδίδαξαν ἡμᾶς οὔτε μέθοδον οὔτε γυμνασίαν οἳ γε περὶ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Χρύσιππον. ὅθεν ἀναμέμικται φύρδην ἐν τοῖς

penſet, omnis autem ſenſus in ipſum referatur. Unde itaque id oſtendetur? Ex quo alio, quam ex diſſectionibus? Si enim hoc omnibus partibus vim ſentiendi ſimul et movendi tranſmittit, necesse eſt omnino vas aliquod ex eo ad miniſtranda illa omnino prodiſſe. Quapropter ex demonſtrandi via ac ratione innotuit, et utilius animantibus diſſectis conſpici, quae et quot corporum genera ex corde prodeuntia aliis animantis partibus diſtribuantur, et ex his ipſis, quum talia et tot numero ſint, aliud ſenſum aut motum, aut ambo deferre, aliud vero aliud quippiam. Atque ita jam ſcire licebit, quarum in animantibus facultatum cor ſons exiſtat: quicquid extra hanc viam exciderit, ſuperfluum eſt et alienum. Atque hac ratione ſcientifica demonſtrationis ſumptio a rhetorica, exercitatoria et ſophiſtica differt, de quibus neque ipſis ullam nos vel methodum vel exercitationem Zeno et Chryſippus docuerunt. Unde conſulae

Ed. Chart. V. [91. 92.]

Ed. Bas. I. (254.)

βιβλίοις αὐτῶν ἐφεξῆς ἅπαντα τὰ λήμματα. καὶ πολλάκις ἡγείται μὲν, εἰ οὕτως ἔχει, ῥητορικὸν ἐπιχείρημα, τούτῳ δ' ἔπεται γυμναστικὸν τε καὶ διαλεκτικὸν, εἴθ' ἐξῆς ἐπιστημονικὸν, εἴθ' οὕτως εἰ ἔτυχε, σοφιστικὸν, οὐκ εἰδότες, ὥς τὰ μὲν ἐπιστημονικὰ λήμματα πρὸς τὴν οὐσίαν ἀναφέρεται τοῦ ζητουμένου, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν, τῶν δ' ἄλλων ἁπάντων ἔξωθεν ὄντων, ὅσοις μὲν ὁ διαλεκτικὸς εἰς τὸ γυμνάσασθαι χρῆται, καὶ σοφιστὰς ἐξελέγξει, καὶ πείραν λαβεῖν μνήσεως μεираκίου, καὶ μαιεύσασθαι, καὶ προσαγαγεῖν ἐπὶ τινος εὐρεσιν, ἀπορῆσαί τε ποιῆσαι. ταυτὶ μὲν ἅπαντα διαλεκτικά τε καλεῖ, εἰ βούλοιο, καὶ γυμναστικά, καὶ τοπικά, (τῶν γὰρ ὀνομάτων οὐ φροντίζω,) διορίζειν δὲ ταῦτα πειρῶ τῶν ἐπιστημονικῶν. ὅσα δ' ἔτι τούτων ἀποκεχώρηκε ἑξωτέρῳ, καὶ μάλιστα διὰ παραδειγμάτων ἐνδόξων τε καὶ πολιτικῶν [92] ἐπαγωγῶν τέ τινων τοιούτων ἢ μαρτύρων εἰς σύστασιν ἀφικνεῖται, ταῦτ' εἰ βούλοιο πιθανὰ τε καὶ ῥητορικὰ προσαγορεύειν, οὐ μοι μέλει τῆς κλήσεως,

in eorum libris omnes sumptiones citraque ordinem sparsae sunt, ac frequenter sane, verbi gratia, rhetoricum argumentum praecedit, hoc autem exercitatorium et dialecticum sequitur, deinde scientificum, postea, si ita fors tulerit, sophisticum. Quippe non intelligunt; scientificas sumptiones ad ejus, quod quaeritur, substantiam referri ac hunc scopum habere. Ex reliquis autem omnibus exterioribus, quibus dialecticus ad exercitandum utitur, et sophistas coarguendos, et experimentum de adolescentis ingenio capiendum, ad disquisitionem rei cujuscumque, et inventionem, et addubitationem excogitandam, omnia haec, si placet, dialectica, exercitatoria et topica vocato, de nominibus enim minime sum sollicitus, verum haec a scientificis distinguere conator. Caeterum quae longius quam haec adhuc a rei substantia abscesserunt, et praesertim quae per exempla probabilia et politica, talesque inductiones quasdam, aut testes ad rei probationem adducuntur, haec si probabilia et rhetorica appellare velis,

Ed. Chart. V. [92.]

Ed. Bas. I. (254.)

γνωρίζειν δὲ αὐτῶν χρὴ πειρᾶσθαι τὴν φύσιν. ἔτι δὲ μᾶλλον ἀποκεχώρηκε τῆς οὐσίας τοῦ ζητούμενου τὰ σοφιστικά, καὶ γέγραπται περὶ τούτων ἀπάντων τοῖς παλαιοῖς, ἐν μὲν τοῖς σοφιστικοῖς ἐλέγχοις περὶ τῶν σοφιστικῶν εἴτε προτάσεων ἐθέλεις ὀνομάζειν, εἴτε ἀξιωματῶν, εἴτε λόγων, οὐδὲν γὰρ εἰς τὰ παρόντα διαφέρει, κατὰ δὲ τὰς ῥητορικὰς τέχνας ὑπὲρ τῶν ῥητορικῶν, ἐν δὲ τοῖς τοπικοῖς ὑπὲρ τῶν διαλεκτικῶν, ἐν δὲ τοῖς περὶ ἀποδείξεως, ἃ δὴ καὶ δεύτερα ἀναλυτικὰ ἐπιγράφουσιν, ὑπὲρ τῶν ἐπιστημονικῶν. ὥστε, ὅστις ὁτιοῦν ἀποδεικνύναι πειρᾶται, πρῶτα μὲν χρὴ τοῦτ' ἐγνωκέναι, τὴν διαφορὰν τῶν λημμάτων αὐτῶν, εἰθ' ἐξῆς χρόνῳ πολλῷ γεγυμνάσθαι, λέγοντος μὲν ἑτέρου, γνωρίζειν αὐτὰ ποίου γένους ἔστιν ἐκ τῶν εἰρημένων, μὴ λέγοντος δὲ ἑτέρου, ταχέως ἔστιν εὐρίσκειν αὐτὸν εἰς ἕκαστον τῶν προβληθέντων. ἐν δὲ λόγῳ, καθάπερ ἐπὶ τῷ λογίζεσθαι ποιούμεν, οὕτω κἄνταῦθα πράττειν. ὅστις ἐθέλει γίνεσθαι λογιστικός, οὗτος μὲν ἐκμανθάνει πρῶτον ἀριθμοὺς ἅπαντας, οὓς ὀνομάζουσιν

nihil curo. Sed ut horum natura sit tibi cognita, studiose incumbes. Porro sophistica amplius adhuc a rei quae sitae substantia recesserunt, de quibus omnibus veteres monumenta posteris reliquerunt, in sophisticis quidem elenchis de sophisticis, sive propositionibus, sive axiomatis, sive rationibus malis dicere, nihil enim ad praesens institutum interest, in rhetoricis autem artibus de rhetoricis, in topicis de dialecticis, in libris de demonstratione, quae et posteriora analytica dicuntur, de scientificis. Quisquis igitur rem aliquam demonstrare nititur, primum id noscat oportet, nimirum ipsarum sumptionum differentiam, deinde longo tempore se exerceat, ut ipsa altero quidem dicente cognoscat, ex quo praedictorum genere existant, altero vero non dicente, ut ipse ad singula problemata protinus invenire possit. Summatim, quemadmodum in arte supputandi facimus, ita hic quoque agendum est. Quisquis calculator fieri cupit, is sane primum numeros omnes ediscit, quos illi dicunt quadrangulos

Ed. Chart. V. [92.]

Ed. Bas. I. (254.)

ἐκεῖνοι τετραγώνους καὶ ἑτερομήκεις, ἐφεξῆς δὲ γυμνάζε-
ται χρόνῳ παμπόλλῳ πολλαπλασιάζειν καὶ μερίζειν, εἰδ᾽
ἐξῆς μαθὼν ὀλιγίστας μεθόδους, οὕτως ἤδη περὶ παντὸς
τοῦ προβληθέντος ἱκανὸς γίνεται λογίζεσθαι. καὶ μοι θαν-
μάζειν ἐπέρχεται τῆς τῶν πολλῶν δοξοσοφίας, εἰ προβλη-
θέντος μὲν, ἂν οὕτω τύχῃ, τίς γίνεται τόκος ἑκατοστὸς
Ἀττικῶν δισμυρίων πεντακισχιλίων ἑξακοσίων τριακον-
ταεπτὰ, μηνῶν τεσσαρεσκαίδεκα, τοῖς λογιστικοῖς ἐπιτρέ-
πουσιν, εἰδότες, οἶμαι, σαφῶς, ὥς ἑαυτῷ οὐ μέτεστιν ἐπι-
στήμη οὐδεμία τοῦ λογίζεσθαι τὰ τοιαῦτα, διότι μήτ' ἥσκη-
σαν αὐτὰ μήθ' ὅλως ἔμαθον, ἀποδείξει δὲ χρῆσθαι τολ-
μῶσιν, εὖ εἰδότες, ὥς οὔτε παρ' ἑτέρων ἔμαθον ὅλως
οὔδεν, οὔτε αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐξεῦρον, οἳ γε μηδὲ ἐζή-
τησαν, ὅπου γε καὶ ἦν μεμαθήκεσαν ὁδὸν ἀποδεικτικὴν,
οὐκ ἦν ἱκανὸν, ἀλλ' ἐχρῆν, οἶμαι, πρότερον ἡσκήσθαι κατ'
αὐτήν. οὐδὲ γὰρ τοῖς ῥήτορσιν ἀπόχρη μέθοδον ἐκμαθεῖν,
ὥς χρὴ διαιρεῖν ὑπόθεσιν ἅπασαν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ γνώσει τῆς
μεθόδου καὶ τὴν ἄσκησιν ἐπάγουσιν. ἡβουλόμην ἂν οὖν

et altera parte majores, deinde longo tempore in multi-
plicatione et divisione se exercet. Postea, ubi paucissi-
mas methodos didicerit, ita jam de omni problemate
poterit ratiocinari. Ac mihi subit mirari multorum sapien-
tiae persuasionem, qui, si propositum sit, verbi gratia, quae
centesima usura ex vicesiesquiquies mille sexcentis tri-
ginta septem minis Atticis nascatur quatuordecim men-
sibus, committunt supputatoribus, plane intelligentes, ut
arbitror, nullam sibi talia supputandi peritiam inesse,
propterea quod nec exercuerint nec didicerint omnino,
audent tamen demonstratione uti, probe gnari, se nihil
unquam ab aliis didicisse, nec ipsos per se invenisse, qui
ne quaesiverint quidem, nec, si demonstrandi rationem di-
dicissent, satis erat, sed prius in ea meo judicio oportebat
esse exercitatos. Neque enim rhetoribus abunde est
methodum didicisse, quomodo propositum controversiamve
omnem dividere oporteat, verum methodo cognita etiam
exercitationem addunt. Optarem itaque eum, qui demon-

Ed. Chart. V. [92.]

Ed. Bas. I. (254. 255.)

μοι καὶ τὸν ἀποδεικτικὸν εἶναι φάσκοντα πρῶτον μὲν εἰ-
πεῖν τὴν μέθοδον, ἣ χρῆται πρὸς τὰς ἀποδείξεις, εἰδ', ὅπως
ἡσκηται κατ' αὐτὴν, ἐπιδείξασθαι. νυνὶ δὲ πῶς μὲν οἱ διὰ
δύο τροπικῶν ἢ τριῶν ἀναλύονται συλλογισμοὶ, (255) καὶ
πῶς οἱ ἀδιαφόρως περαίνονται, ἢ τινες ἄλλοι τοιοῦτοι, τῷ
πρώτῳ καὶ δευτέρῳ θέματι προσχρώμενοι, πολλοῖς ἐστι
συντυχεῖν ἀκριβῶς ἡσκημένοις, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' ἄλλοις,
ὅσοις διὰ τοῦ τρίτου θέματος ἢ τετάρτου συλλογισμοὺς
ἀναλύουσι. καίτοι τούτων τοὺς πλείστους ἔνεστιν ἑτέρως
ἀναλύειν συντομώτερον, ὥς Ἀντίπατρος ἔγραψεν, πρὸς τῷ
καὶ περιεργίαν εἶναι οὐ μικρὰν ἀχρήστου πράγματος ἅπασαν
τὴν τῶν τοιούτων συλλογισμῶν συμπλοκὴν, ὥς αὐτὸς ὁ
Χρύσιππος ἔργῳ μαρτυρεῖ, μηδαμόθι τῶν ἑαυτοῦ συγγραμ-
μάτων εἰς ἀπόδειξιν δόγματος ἐκείνων δεηθεὶς τῶν συλλο-
γισμῶν. ὅπως δὲ χρὴ γνωρίζειν τε καὶ διακρίνειν ἐπιστη-
μονικὰ λήμματα διαλεκτικῶν τε καὶ ῥητορικῶν καὶ σοφιστι-
κῶν, οὐκέτι ἔγραψαν ἀξιόλογον οὐδὲν οἱ περὶ τὸν Χρύσιππον,
οὔτε φαίνονται χρώμενοι. ἀλλ' ὅτι τὰς χεῖρας ἐπιφέρομεν

strare se posse profitetur, ut primum mihi methodum ex-
ponat, qua ad demonstrationes utimur, quae ex duabus
vel tribus modalibus constant, et quomodo, qui indifferen-
ter concludunt, aut qui id genus alii primo aut secundo
praeterea themate utantur, multis licet accurate exer-
citis assequi: quemadmodum denique et in aliis,
qui per tertium quartumve thema syllogismos resol-
vant, etsi horum plurimos aliter resolvere liceat com-
pendiosius, ut Antipater memoriae prodidit: praeterea
quod sit etiam curiositas non exigua rei inutilis universa
ejusmodi syllogismorum complexio, ut ipse Chrysippus re
attestatur, qui nusquam in suis ipsius commentariis syllo-
gismis illis ad dogmatis demonstrationem indiguerit.
Quomodo autem cognoscere oporteat et distinguere scien-
tificas sumptiones a dialecticis, rhetoricis et sophisticis,
nihil mentione dignum Chrysippi sectatores conscripse-
runt, neque uti videntur. At quod manum thoraci ad-

Ed. Chart. V. [92. 93.]

Ed. Bas. I. (255.)

τῷ θώρακι δεικνύντες ἡμᾶς αὐτοὺς, ἢ τῇ κεφαλῇ κάτω
 θεύομεν, εἰ τὴν ἐγὼ φθεγγόμεθα φωνήν, εἰς ἐνδείξιν τοῦ
 τὴν καρδίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς οὐκ αἰδοῦνται
 γράφοντες, [93] ὧν ἡ δεξις οὐδὲν μᾶλλον ἐν τῇ καρδίᾳ,
 ἢ ἐν τῇ ῥινί τε καὶ τῷ μετώπῳ, (καὶ γὰρ καὶ ταῦτα δεί-
 κνυται πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων,) ἐμφαίνει τὸ ἡγεμο-
 νοῦν εἶναι τῆς ψυχῆς. ἢ δὲ ἐπίνευσις οὐδὲν μᾶλλον ἐν τοῖς
 κατὰ τὴν κεφαλὴν, ἢ ἐν τοῖς κατὰ τὸν θώρακα. ἢ δὲ σ'
 φωνὴ πόσης ἀτοπίας ἔχεται, κατὰ τὸ δεύτερον ὑπέδειξα
 τῶν ὑπὲρ ὀνομάτων ὀρθότητος. εἴ τις οὖν καλῶς ἥσκηται
 τὰς διαφορὰς τῶν λημμάτων ἐξευρίσκειν τε καὶ γνωρίζειν, οὐ
 δεήσομαι πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας μακροτέρας, ὥσπερ οὐδὲ
 πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ περιπάτου. κατὰ γὰρ τὰς ἰδίας αὐτῶν
 διδασκαλίας ὁ λόγος ἐστὶ μοι πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ τὴν
 τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς ἀρχὴν ἐν ἐγκεφάλῳ περιέχεσθαι,
 τῆς δὲ θυμοειδοῦς ἐν καρδίᾳ, τῆς δ' ἐπιθυμητικῆς ἐν
 ἥπατι. πρὸς μέντοι τοὺς Στωϊκοὺς ἀναγκαῖόν ἐστι μακρὸν
 ἀνέεσθαι λόγον, ἀνθρώπους ἐν μὲν τοῖς ἀρχήστοις τῆς

movemus, nos ipsos ostendentes, vel capite deorsum annui-
 mus, si vocem ego pronunciamus, ut ostendatur, cor esse
 animae principium, non verentur scribere, quae nihilo
 magis in corde, quam in naso et fronte (haec enim in-
 terdum ab hominibus solent monstrari) principatum
 animae esse significat. Verum nutus nihil magis in capite
 quam in thorace ostendit. De e voce vero, quantum ha-
 beat absurditatis, in secundo de recto usu nominum in-
 dicavi. Quapropter, si quis probe exercitus fuerit in dif-
 ferentiis sumptionum inveniendis cognoscendisque, non
 opus mihi erit longiore cum illo controversia, quemad-
 modum neque cum Peripateticis. Nam ex propria ipso-
 rum doctrina disputatio mihi cum illis futura est, an
 principis animae facultatis origo in cerebro contineatur,
 irascibilis in corde, appetitoriae in jecinore. At contra
 Stoicos necesse est me fusius agere et prolixius, ut qui
 in rebus inutilibus logicam speculationem abunde exer-

Ed. Chart. V. [93.]

Ed. Bas. I. (255.)

λογικῆς θεωρίας ἱκανῶς γεγυμνασμένους, ἐν δὲ τοῖς χρησίμοις ἀγυμναστοτάτους τε ἅμα καὶ μοχθηραῖς ὁδοῖς ἐπιχειρημάτων ἐντεθραμμένους· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι μὴ μόνον διδάσκειν αὐτοὺς, ὅσον χρηστὸν, ἀλλὰ πολὺ πρότερον ἀποστήσαι τοῦ μοχθηροῦ. τοῦτο δὲ χαλεπῶς μὲν ἂν ἴσως, ἀνύσειν δ' ἡλπίσαμεν, εἴ τις αὐτῶν ὑπέμεινε τῇ περὶ ἀποδείξεως πραγματείᾳ ἀκολουθήσας ἐπὶ πλεόν ἐν αὐτῇ δοῦναί τε καὶ λαβεῖν λόγον ἐν εὐμενέσιν ἐλέγχοις. ἐπεὶ δὲ οὐχ ὑπομένουσι μὲν τοῦτο, περὶ δὲ τοῦ προτεθέντος ἀεὶ ζητοῦσι, πρὶν, ὅπως χρή ζητεῖν, καταστήσασθαι, τίς ἂν ἡμῖν ἐλπίς ἔτι λείποιτο τοῦ μεταστήσαι τοὺς ἀνθρώπους ἀφ' ὧν ψευδῶς ὑπειλήφασιν;

Κεφ. δ'. Ἀλλ' ἐπεὶ μὴ μόνον ἐκείνους πρόκειται πείθειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὅστις ἂν μήπω μοχθηροῖς ἔθουσι λόγων ἐντεθραμμένος ἀνίατον ἔχῃ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ διαστροφὴν, ἄρξομαι πάλιν ἀνωθεν εἰς τὸ προκείμενον σκέμμα δεικνύναι, πῶς ἂν τις ἐπιστημονικὰ λαμβάνουσι λήμματα τὴν ἀληθινὴν ἀπόδειξιν συνιστάοντα, πῶς δὲ ἂν

cuerint, in utilibus autem sint inexercitatissimi pariter et pravis argumentandi rationibus instituti; ut opus habeam non modo ipsos docere, quid bonum sit ac utile, sed multo prius, ut a pravo discedant. Quanquam id difficile forsitan fuerit, perficere tamen speravimus, si quis ipsorum in opere de demonstrationibus abunde versatus rationem dare et accipere in facilibus elenchis sustineat. At quia hoc non ferunt, de re autem proposita semper rogitant, priusquam, quomodo quaerendum sit, constituerint, quae spes nobis adhuc relinquetur advocandi homines ab iis, quae falso sibi persuaserunt?

Cap. IV. Sed quia non solum institutum est persuadere illis, sed aliis etiam omnibus, quicunque nondum pravis disputandi consuetudinibus enutriti perversitatem animi habent immedicabilem, incipiam rursus ex superioribus ad propositam speculationem ostendere, quomodo quis scientificas sumptiones veram demonstrationem constituentes adducat, item quomodo has ab aliis sum-

Ed. Chart. V. [95.]

Ed. Bas. I. (255.)

ταῦτα διακρίνοι τις ἀπὸ τῶν ἄλλων λημμάτων. ἔτι τε πρὸς
τούτοις τῶν τὴν φαινομένην ἀπόδειξιν, οὐκ οὔσαν δὲ συν-
στάντων λημμάτων ἐπιδείξω τὴν φύσιν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ νῦν
ἡμῖν προκειμένου σκέμματος. ἥτις δὲ τούτων αὐτῶν ἐστὶ
πρὸς ἄλληλα διαφορὰ, καθ' ὅσον οἷός τ' εἰμὶ, σαφέστατα
περὶ πάντων ἐρῶ. ἐπεὶ τοίνυν πρόκειται σκέψασθαι περὶ
τῆς καρδίας, εἰ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν ἐστὶν ἐν αὐτῇ,
ὃ κατάρχει πᾶσι τοῖς τοῦ ζώου μορίοις αἰσθήσεώς τε ἅμα
καὶ τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως, ἰστέον ὥς, ὅσα μὲν ἀπὸ τῶν
ὑπαρχόντων αὐτῇ λαμβάνεται λήμματα, διττὴν ἔξει τὴν δια-
φοράν· ἔσται γὰρ αὐτῶν τὰ μὲν κατ' αὐτὸ τὸ προκείμενόν
τε καὶ ζητούμενον ἐπιστημονικὰ, τὰ δ' ἄλλα πάντα γένους
ἐτέρου δευτέρου παρακειμένου τοῖς ἐπιστημονικοῖς· ὅσα δὲ
ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων δοξῶν, εἴτ' οὖν ἰδιωτῶν, εἴτε ποιη-
τῶν, εἴτε φιλοσόφων, εἴτ' ἐξ ἐτυμολογίας τινὸς, εἴτε ἐκ
νευμάτων, εἴτε ἐξ ἐπινευμάτων, εἴτε ἐξ ὅτου δὴ τινος ἐτέ-
ρου τοιούτου λαμβάνεται λήμματα, τοῦ τρίτου γένους ἔσται
ταῦτα, διττὴν μὲν ἀπόστασιν ἀφεστῶτα τῶν ἐπιστημονικῶν,

ptionibus discernat. Praeterea sumptionum, quae appa-
rentem demonstrationem, non autem existentem consti-
tuunt, naturam in hac ipsa nobis proposita consideratione
explicabo. Quae vero harum ipsarum inter se differen-
tia habeatur, pro virili mea clarissime de omnibus tra-
ctabo. Quia igitur propositum est de corde considerare,
an animae principatus in eo consistat, qui omnibus ani-
mantis partibus sensum et motum voluntarium impertit,
sciendum venit, quod, quaecunque ab his, quae cordi in-
sunt, capiuntur sumptiones, duplici variant discrimine.
Erunt enim ex ipsis aliae in re, quae proponitur disqui-
riturque, scientificae, reliquae omnes ex secundo alio
genere, quod scientificis propinquum est. Quae vero ab
hominum opinionibus, seu plebejorum, seu poetarum, seu
philosophorum, seu ex ratione quadam nominis, seu nutu,
seu adnutu, seu ex alio quodam hujusmodi sumptiones
capiuntur, hae tertii erunt generis, duplici quidem inter-

Ed. Chart. V. [93. 94.]

Ed. Bas. I. (255.)

οὐ πολλῶ δέ τινι διαφέροντα τῶν σοφιστικῶν, ἅπερ ἐν ὁμωνυμίαις τέ τισι καὶ τοῖς τῆς λέξεως σχήμασι μάλιστα συρίσταται. ἀρκτέον οὖν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀπάντων τῇ καρδίᾳ, [94] καὶ λεκτέον ἐφεξῆς ταῦτα πάντα, πρῶτον μὲν ἐν κεφαλαίοις τε καὶ κατὰ γένος, εἴθ' οὕτως καὶ κατὰ μέρος τε καὶ κατ' εἶδος. ὑπάρχει δὴ τῇ καρδίᾳ θέσις, καὶ πηλικότης, καὶ πλοκή, καὶ διάπλασις, καὶ διάθεσις, καὶ κίνησις. ἀπὸ πρώτης οὖν τῆς θέσεως ἀρκτέον, ἐπιδεικνύοντας, ὅσαι προτάσεις ἀπ' αὐτῆς συνίστανται. κεῖται δὲ ὡς πρὸς μὲν τὸν θώρακα μέση πῶς μᾶλλον. ἡ μὲν γὰρ βάσις αὐτῆς ἀκριβῶς ἐστὶ μέση τοῦ θώρακος ἅπαντος, ἡ κορυφή δὲ καὶ τὰ κάτω μέρη προήκει τοσοῦτον, ἥλικον περ ἂν ἡ τὸ μέγεθος τῆς καρδίας. ὡς δὲ πρὸς ὅλον τὸ ζῶον ἀνωτέρω τῶν μέσων αὐτοῦ μερῶν τέτακται τοσοῦτον, ὅσον ἀπέχει τῶν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν χωρίων· ἐκεῖνα γὰρ ἀκριβέστατα τὰ μέσα. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν λάρυγγα, δι' οὗ ἀναπνέομεν, οὕτω πῶς ἔχει θέσεως, ὥστε διὰ μέσου τοῦ πνεύμονος αὐτῇ συνήπται. κατὰ γὰρ τὴν ἀριστερὰν κοιλίαν τῆς καρδίας ἐκφύεται τις

vallo a scientificis separatae, non multum vero a sophi-
sticis differentes, quae in homonymiis quibusdam et di-
ctionis figuris potissimum constituuntur. Quare incipien-
dum ab iis omnibus, quae cordi insunt, et explicanda
haec omnia, primum in summa et generatim, deinde sic
membratim speciatimque. Porro insunt cordi situs, ma-
gnitudo, plexus, conformatio, dispositio et motus. A situ
igitur primum incipiendum est ostendendo, quae praepo-
sitiones ex eo constituuntur. Situm est thoracis ratione
quodammodo medium magis; etenim basis ipsius totius
thoracis media est, vertex autem et infernae partes tan-
tum procedunt, quanta cordis extiterit magnitudo. To-
tius autem animantis ratione tanto superius mediis
ejus partibus habetur, quanto ab umbilici regionibus di-
stat; illae siquidem ad amussim mediae sunt; imo etiam
ad laryngem, per quem respiramus, ita quodammodo si-
tum est, ut per medium pulmonem ipsi committatur.
Nam ex sinistro cordis ventriculo arteria quaedam cor-

Ed. Chart. V. [94.]

Ed. Bas. I. (255.)

ἀρτηρία φλεβώδης τὸ σῶμα, τὸ μὲν πρῶτον εἰς τοσαῦτα
 μόρια σχιζομένη, ὅσοι περ ἂν ὦσιν οἱ τοῦ πνεύμονος λοβοί·
 μετὰ ταῦτα δὲ ἤδη καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἑκάστη διανέμεται,
 εἰς πολλὰ γιγνομένη μόρια, μέχρι περ ἂν ἀναλωθῇ σύμ-
 πασα. τοῖς δὲ ἐσχάτοις αὐτῆς πέρασι παμπόλλοις οὖσιν
 οἷον περ δένδρου βλάσταις εἰς ταὐτὸν ἵκει τὰ τῆς τραχείας
 ἀρτηρίας πέρατα τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς ὅλον τὸ σπλάγχχνον
 μερισθείσης, ὃν περ ἡ φλεβώδης ἀρτηρία. καὶ μὲν δὴ καὶ
 πρὸς αὐτὸν τὸν πνεύμονα θέσιν ἔχει τοιαύτην, ὥστ' ἐξω-
 θεν ὑπ' αὐτοῦ πανταχόθεν ἡμφιέσθαι, τὰ μὲν οὖν τῆς
 θέσεως ὥδ' ἔχει τῇ καρδίᾳ, καὶ δύναιτ' ἂν τις ἀπ' αὐτῆς
 ἐπιχειρήματα ποιεῖσθαι, τῇ μὲν ὡς πρὸς τὸ σύμπαν σῶμα,
 διότι μέσον πως αὐτοῦ κεῖται δικαίας ἔνεκα νομῆς ὧν ἐπι-
 πέμπει δυνάμειν αὐτοῦ, τῇ δὲ ὡς πρὸς τὴν τραχείαν ἀρτη-
 ρίαν, ὅτι τὴν φωνὴν διὰ ταύτης ἐκπέμπει. καὶ μὲν δὴ καὶ
 τὴν χρεῖαν τε καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀναπνοῆς συνάπτων
 αὐτῇ δύναιτ' ἂν τινα κἀντεῦθεν ἐπιχειρήματα λαμβά-
 νειν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτι μέση τοῦ θώρακος,
 ἴσως ἂν ἔχοι τι καὶ περὶ τούτου λαβεῖν ὁ βουλόμενος ἐκ

pore venosa procedit, primum sane in tot particulas di-
 scissa, quot fuerint pulmonis fibrae; postea jam in singulos
 ipsos singulae distribuuntur in multas divaricantes particu-
 las, usque dum omnes exhauriantur. Quum autem permulta
 sint earum extrema, veluti arboris rami, eodem perveniunt
 asperae arteriae fines, in totum viscus simili distributae
 modo, quo venosa arteria. Quin etiam ad pulmonem ita po-
 situm est cor, ut extrinsecus ab eo undequaque contega-
 tur. Itaque situs cordis in eum modum se habet: ac
 poterit aliquis ab eo argumenta petere, partim ratione
 totius corporis, quod medium quodammodo in eo confi-
 nit, justae distributionis gratia facultatum, quas ipsi trans-
 mittit, partim ratione asperae arteriae, quoniam vocem
 per hanc edit. Jam vero usum actionemque respiratio-
 nis ei conjungens inde aliquas argumentationes poteris
 desumere. Pari modo, quod medium in thorace habeat-
 ur, forsitan poteris de hoc etiam aliquid sumere, si ex

Ed. Chart. V. [94.]

Ed. Bas. I. (255. 256.)

πάντων ἐπιχειρεῖν. ἀλλ' οὕτω τούτων οὐδὲν ἐπιστημονικόν, οὐδὲ ἀποδείξαι τὸ προκείμενον ἱκανόν, ἔστ' ἂν μηδέπω περαίνηται δι' αὐτῶν, ὥς αἰσθήσεώς τε καὶ κινήσεως τῆς κατὰ προαίρεσιν ἀρχὴ τοῖς ζώοις ἐστὶν ἡ καρδία. οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται τῷ μέσῃ τῷ ζῳῷ κεῖσθαι τὸ πάντων ἀρχὴν ὑπάρχειν αὐτήν. καίτοι γε οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἀληθές ἐστι, τὸ μέσον ἐν τοῖς ζώοις εἶναι τὴν καρδίαν. εἰ γὰρ ἀκριβῶς τις ἐξετάσειε, τὰ κατὰ τὸν ὀμφαλόν ἐστι μέσα. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ, ὅτι μέση τοῦ θώρακος ἡ καρδία, διὰ τοῦτ' ἀρχὴ τοῦ ζώου παντός. οὐδὲ γὰρ, ὅτι καθάπερ ἐν ἀκρο(256)πόλει τῇ κεφαλῇ δίκην μεγάλου βασιλέως ὁ ἐγκέφαλος ἵδρυται, διὰ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης ἡ τῆς ψυχῆς ἀρχὴ κατ' αὐτόν ἐστιν, οὐδὲ ὅτι καθάπερ τινὰς δορυφόρους ἔχει τὰς αἰσθήσεις περιωκισμένας, οὕτ' εἴ γε καὶ τοῦτο λέγοι τις, ὅπερ οὐρανὸς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, τοῦτ' ἐν ἀνθρώποις εἶναι τὴν κεφαλὴν, καὶ διὰ τοῦθ', ὥσπερ ἐκεῖνος οἶκός ἐστι τῶν θεῶν, οὕτω τὸν ἐγκέφαλον οἶκον εἶναι τοῦ λογισμοῦ. καὶ γὰρ τὰ τοιαῦτα πάντα, καίπερ ὄντα πολὺ

omnibus argumenta petere libet. Verum horum nullum scientificum est, neque rei quae proponitur demonstrandae satis idoneum, quoniam nondum per ea colligitur, cor sensus motusque voluntarii esse principium. Non enim necessario sequitur, quia medium in animante situm est, ideo omnium principium ipsum existere. Et si ne hoc ipsum quidem verum sit, medium in animante cor haberi. Nam si quis exacte discutiat, umbilici regio media est. Pari modo neque quod medium in thorace cor est, ideo animantis totius initium erit. Neque enim, quod cerebrum magni regis instar in capite tanquam arce constitutum est, ob id necessario animae principium in eo habetur, neque quod veluti satellites quosdam sensus habeat circumhabitantes. Neque si et hoc dicat aliquis, quod coelum in toto mundo, id in hominibus esse caput, et propterea, quemadmodum illud deorum domus est, ita cerebrum rationis esse domicilium; quippe haec omnia, etsi

Ed. Chart. V. [94. 95.]

Ed. Bas. I. (256.)

μὲν πιθανώτερα τῶν ἐπὶ τῆς καρδίας εἰρημένων, ὅμως οὐκ ἔστιν οὐδὲ αὐτὰ πιστὰ πρὸς ἐπιστήμην ἀκριβῆ, καθάπερ οὐδὲ ὅτι τῆς φωνῆς ἡ καρδία δημιουργός ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἀπόδειξιν τινα διδάσκειν ἡμᾶς ἔχουσιν, ἡδέως ἀκουσόμεθα· τὸ δὲ ἀπὸ τῆς θέσεως μόνης ὁρμαῖσθαι μοχθηρόν. οὕτω γάρ, οἶμαι, καὶ τὸν πνεύμονα καὶ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν ἀρχὴν τῆς φωνῆς ἐροῦμεν, [95] ὥς ἐγγυτέρω γε ταῦτ' ἐστὶ τῆς καρδίας τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις. αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ πρῶτόν τε καὶ ἴδιον ὄργανον τῆς φωνῆς ὁ λάρυγξ ἐστίν. εἰ γοῦν κατώτερον τέμοις αὐτοῦ τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, οὐκέτ' ἀκούσῃ φωνοῦντος τοῦ ζώου, καίτοι γ' ἀναπνεύον ἀκωλύτως ὅψει καὶ νῦν αὐτό. καὶ εἴπερ ἄνθρωπος εἴη τὸ οὕτω τρωθὲν, ἐξέσται σοι κελεύειν αὐτῷ φθέγγασθαι. π. προθυμηθήσεται μὲν γάρ, οὐδὲν δὲ ἀκούσῃ πλέον ἐκπνοῆς ῥοιζώδους, ἣν ἡμεῖς ὀνομάζομεν ἐκφύσησιν· ἄνευ δὲ τοῦ προθυμεῖσθαι φθέγγασθαι φέρεται μὲν ἔξω τὸ πνεῦμα κατὰ τὰς ἐκπνοάς, οὐ μὲν σὺν ψόφῳ γέ τι καὶ ἀθρόως. ὅψει δὲ καὶ τοὺς κατὰ τὸν θώρακα μῦς

multo probabiliora sint iis, quae in corde diximus, non sunt tamen ipsa quoque ad exactam scientiam comprobendam efficacia, quemadmodum neque quod cor vocis opifex sit. Nam si demonstrationem aliquam docere nos possunt, libenter audiemus; quod autem a situ solum proficiscitur, pravum vitiosumque est; nam sic, puto, pulmonem et asperam arteriam vocis initium dicemus, quod haec vocalibus instrumentis quam cor sint propiora. Si quidem ipsum vocis instrumentum et primum peculiare larynx est. Si igitur ipso inferius asperam arteriam incideris, non amplius animal vociferari audies, etsi respirare ipsum sine impedimento etiamnum videas. Ac si homo fuerit, quod ita vulneratum est, licebit tibi jubere ipsi, ut vocem aliquam edat; cupide quidem enim id tentabit, nihil autem plus audies quam expirationem stridulam, quam exsufflationem nominamus; nam absque molimine vocis spiritus in expiratione foras effertur, non tamen cum strepitu aliquo et confertim. At thoracis mu-

Ed. Chart. V. [95.]

Ed. Bas. I. (256.)

ἅμα τοῖς κατ' ἐπιγαστρῖον, ὅταν προθυμῆται φθέγγεσθαι τὸ ζῶον, ἐκτεινομένους σφοδρῶς. τούτους μὲν γε καὶ πρὸ τοῦ τρωθῆναι τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν σαφῶς ἔστιν ἰδεῖν τεινομένους, ἐπειδὴν βιαίότερον φωνῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ γε τετρωμένη τῇ ἀρτηρίᾳ ποιοῦσι μάτην ὅσα γε πρὸς γένεσιν φωνῆς. ἐκφύσησιν γὰρ μόνην ἐργάζονται διαφέρουσαν ἀπλῆς ἐκπνοῆς, ὅτι μετὰ ψόφου τε ἅμα καὶ τάχους ἐκκενοῦται τὸ πνεῦμα. διττὸν οὖν ἁμαρτάνεται κἀνταῦθα ἁμάρτημα τοῖς τὴν φωνὴν ἐκ τῆς καρδίας ἐκπέμπεσθαι νομίζουσιν, ὅτι πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς θέσεως ἐπιχειροῦσιν, ἔπειτα δὲ οὐδὲ ἀπὸ ταύτης, ὥς χρή. τείνονται μὲν γὰρ οἱ τε κατὰ τὸν θώρακα μύες ἅπαντες, οἱ τε κατ' ἐπιγαστρῖον, ἐπειδὴν θελήσῃ φωνῆσαι τὸ ζῶον, εἰς τὰσιν δὴ τινα καὶ κίνησιν ἀγόμενοι, τῆς καρδίας οὐδεμίαν ἐν τούτῳ νεωτέραν ἐπικτωμένης ἐνέργειαν, οὐ μὲν ἤδη γέ πω τὸ κάτωθεν ἀναφερόμενον πνεῦμα, πρὶν ὑπὸ τοῦ λάρυγγος ῥυθμισθῆναι, φωνῆς ἔχει ιδέαν, ἀλλ', ὥς εἴρηται πρόσθεν, ἐκφυσήσεως μόνης, ὥς ἀπεδείξαμεν ἐν τῇ περὶ φωνῆς πραγματείᾳ.

sculos una cum iis, qui in abdomine sunt, quum animal vocem edere molitur, vehementer extendi conspicias. Hos sane et prius, quam aspera arteria vulnerata sit, tendi manifesto est videre, quum violentius vociferamur. At ob convulneratam arteriam laborant frustra, quae ad vocis generationem faciunt; quippe solam exsufflationem edunt, quae a simplici expiratione hoc differt, quod cum strepitu simul et celeritate spiritus evacuatur. Duplici igitur modo hic quoque peccant, qui vocem ex corde emitti censent, quoniam primum a situ argumentum petunt, deinde vero ne ab hoc quidem, ut convenit. Tenduntur enim omnes et thoracis et abdominis musculi, quum animal vocem edere voluerit, ad tensionem motumque aliquem acti, corde nullam novam insuper actionem in hoc acquirente. Non tamen jam spiritus, qui ab imo sursum effertur, priusquam a larynge concinnetur, vocis habet speciem, sed, ut dictum est antea, solius exsufflationis, ut in commentario de voce osten-

Ed. Chart. V. [95.]

Ed. Bas. I. (256.)

πληττομένη γὰρ ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν λάρυγγα χόνδρων, οἷον ὑπὸ πλήκτρων τινῶν, ἢ ἐκφύσεσις αὕτη φωνὴ γίνεται. σύγκειται δὲ ὁ λάρυγξ ἐκ τριῶν χόνδρων ὑπὸ μυῶν πολλῶν κινουμένων. ὅστις δὲ ὁ τρόπος ἐστὶ τῆς τῶν χόνδρων συστάσεως, ἢ τῆς τῶν μυῶν κινήσεως, ἐμοὶ μὲν ἐν ταῖς περὶ τούτων οἰκείαις πραγματείαις ἀκριβῶς εἴρηται. τοῖς δὲ ἀπὸ τῆς θέσεως μόνῃς ἐπιχειροῦσιν οὐδὲν τῶν τοιούτων γινώσκειται. κἄπειτα θαυμάζουσιν ἐξαίφνης ἀκούσαντες, ἐξ ἐγκεφάλου γίγνεσθαι τὴν φωνήν· ἔτι δὲ μᾶλλον, ἐπειδὴν ἀκούσωσιν, ὥς αἱ κατὰ προαίρεσιν ἅπασαι κινήσεις ὑπὸ μυῶν ἐπιτελοῦνται, θαυμάζουσί τε καὶ παραδοξολόγους ἡμᾶς ἀποκαλοῦσι, καίτοι γε ἡμεῖς, ἅπερ ἐπαγγελλόμεθα λόγῳ, ταῦτα ἐπὶ ταῖς τῶν ζώων ἀνατομαῖς ἐπιδείκνυμεν, οἱ δ' οὐδὲν ἄλλο ἔχουσι λέγειν, ἢ, διότι πλησίον ἐστὶν ἡ καρδία τοῦ λάρυγγος, διὰ τοῦτ' ἐξ ἐκείνης ἄρχεσθαι τὴν φωνήν. αἰροῦνται γὰρ, οἶμαι, τὴν σύντομόν τε καὶ λείαν ὁδὸν ἐν τοῖς λόγοις ἀντὶ τῆς τραχείας τε καὶ μακρᾶς, κἂν αὕτη μὲν ἀπάγει πρὸς τὸ ζητούμενον, ἢ δὲ λεία τε καὶ βραχεῖα σφάλλει

dimus. Icta enim ab iis quae juxta laryngem sunt cartilaginibus veluti plectris quibusdam efflatio haec vox efficitur. Caeterum compositus est larynx ex tribus cartilaginibus, quas complures musculi movent. Qui autem modus sit cartilaginum constitutionis, aut musculorum motus, exacte sane in propriis de his operibus a me expositum est. Ii vero, qui a situ solo argumenta desumunt, nihil hujusmodi cognorunt: deinde mirantur subito, ubi audiverint, ex cerebro vocem fieri: praeterea magis, postquam audierint, motus omnes arbitrarios a musculis perfici. Quin et nos admirantur, vocantque paradoxorum enarratores, et si, quae verbis promittimus, ea in animalium dissectionibus ostendamus: illi vero nihil aliud possunt dicere, quam, quia cor asperae arteriae vicinum est, ideo vocem ex illo oriri. Etenim malunt, ut opinor, compendiosam levemque in disputationibus viam, quam asperam et prolixam: quamvis haec ad id quod quaeritur deducat, levis autem et compendiosa a vero aberret.

Ed. Chart. V. [95. 96.]

Ed. Bas. I. (256.)

τάληθοῦς. οὐδ' ἐστὶν ὅστις ἐμοί ποθ' ὑπέμεινε δεικνύντι τοὺς μῦς ἅπαντας, ὑφ' ὧν ἡ ἀναπνοή τε γίγνεται καὶ φωνή. καίτοι γ' οὐκ ἐν τούτοις μόνοις ἐστὶ τὸ κῦρος τῆς ἀποδείξεως, ἀλλ' ἡ τρίτη μοῖρα τοῦ λόγου παντός. οἱ μὲν γὰρ μῦες ὄργανά τινα κινουσιν, ὑφ' ὧν ἀναπνοή τε καὶ φωνή γίγνεται, δέονται δ' αὐτοὶ πάλιν, ὅπως κινηθῶσι, τῶν ἀπ' ἐγκεφάλου νεύρων, ὧν εἴ τι βρόχοις διαλάβοις, εἴτε τέμοις, ἀκίνητον αὐτίκα μάλα ποιήσεις τὸν μῦν ἐκεῖνον, εἰς ὃν τὸ νεῦρον ἐνέβαλεν, ἀκίνητον δὲ καὶ τοῦ ζώου τὸ μέλος, ὃ πρότερον ὑπὸ τοῦ μυὸς ἐκινεῖτο, πρὶν τμηθῆναι τὸ νεῦρον. ὅστις οὖν ὄντως ἀληθείας ἐρα, πρὸς ἡμᾶς ἡκέτω, μαθησόμενος ἐναργῶς ἐπ' αὐτῶν τῶν ζώων, εἰ μόνον [96] ἔχοι τὰς αἰσθήσεις ἀπηρώτους, ὑφ' ἑτέρων μὲν ὀργάνων τε καὶ μυῶν καὶ νεύρων εἰσπνοὴν ἀβίαστον γιγνομένην, ὑφ' ἑτέρων δὲ τὴν μετὰ βίας· ὀνομάζω δὲ ἀβίαστον μὲν τὴν τοῖς ὑγιαίνουσιν καὶ μηδεμίαν ἰσχυρὰν κίνησιν κινουμένοις ὑπάρχουσαν, βιάαν δὲ τὴν ἐν τε πάθεισί τισι καὶ τοῖς σφοδροῖς γυμνα-

Nec est qui me unquam sustinuerit ostendentem musculos omnes, a quibus respiratio et vox efficiatur, licet non in his solis summa vis demonstrationis consistat, sed tertia totius disputationis pars. Siquidem muscoli instrumenta quaedam movent, unde respiratio aliqua et vox subministratur. Caeterum ut ipsi moveantur, nervos a cerebro requirunt, ex quibus si aliquem fune interceperis disseuerisve, statim immobilem musculum illum reddes, in quem nervus inferitur, immobile etiam animantis membrum, quod prius a musculo movebatur, quam nervus esset incisus. Quicumque igitur ex animo veri studiosus est, ad nos accedat, intellecturus manifesto in ipsis animantibus, modo sensu non hebeti sit et stupido, ab aliis sane instrumentis, musculis et nervis inspirationem liberam fieri, ab aliis vero violentam. Nomino autem liberam, qualis sanis adest nullo valido motu agitat, violentam vero, quae in affectibus nonnullis et vehementibus exercitiis per-

Ed. Chart. V. [96.]

Ed. Bas. I. (256.)

σίσις ἐπιτελουμένην, ἐφ' ἧς εὐθέως ὅψει συνεξαιρόμενα καὶ τὰ κατὰ τὰς ὁμοπλάτας ἅπαντα μόρια· καὶ δὴ καὶ τὰς ἀνάλογον αὐταῖς ἐκπνοάς, ὅφ' ἐτέρων μὲν ὀργάνων καὶ μυῶν καὶ νεύρων τὴν ἀβίαστον τε καὶ μικρὰν, ὅφ' ἐτέρων δὲ τὴν βίαιον τε καὶ μεγάλην, ἣν ὀνομάζειν ἔθος ἡμῶν ἐκφύσησιν. ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασιν ἐξῆς ἐπιδείξομέν σοι τὸ τῆς φωνῆς ἴδιον ὄργανον, τὸν λάρυγγα, καὶ τοὺς κινουῦντας αὐτὸν μῦς, καὶ τὰ τῶν μυῶν ἐκείνων νεῦρα τὰ ἐξ ἐγκεφάλου καθήκοντα. καὶ μετὰ ταῦτα τὴν γλῶτταν, ἕτερον ὄργανον, οὐ φωνῆς, ἀλλὰ διαλέκτου τε καὶ διαλέξεως, ὅποτε-
 ρως ἂν ὀνομάζειν ἐθελήσαις, καὶ τοὺς μῦς ἐπιδείξομέν σοι καὶ τὰ νεῦρα τὰ ἐξ ἐγκεφάλου. καὶ δὴ καὶ ζῶα πλείω πα-
 ρασκευάσαντες, ἄλλην κατ' ἄλλο τῶν εἰρημένων ἐνεργειῶν ἐπιδείξομεν ἀπολλυμένην ἐφ' ἐκάστου τῶν ἀπ' ἐγκεφάλου νεύρων τεμνομένου. τάχ' ἴσως ἐπιθυμεῖ τις ἀκοῦσαι τῶν εἰρημένων ἐνεργειῶν ἐκάστης τὸ ἴδιον ὄργανον, καὶ τοὺς κινουῦντας μῦς, οἵτινές τέ εἰσι, καὶ πόσοι τὸν ἀριθμὸν, ἦν-
 τινά τε θέσιν ἔχουσι, καὶ πηλίκου τὸ μέγεθος ὑπάρχουσι,

ficitur, in qua statim videbis omnes scapularum partes simul attolli. Item in proportionalibus ipsis expirationibus, ab aliis quidem instrumentis, musculis et nervis liberam et exiguam, ab aliis autem violentam magnamque fieri, quam appellare exfufflationem afolemus. Ad haec omnia deinceps ostendemus tibi proprium vocis instrumentum, laryngem, et musculos ejus motores, item musculorum illorum nervos ex cerebro descendentes; deinde linguam, aliud instrumentum, non vocis, sed loquelae et locutionis, aut quomodoque appellare libeat, musculofque tibi indicabimus et nervos, qui a cerebro oriuntur. Quin etiam in plurium animantium dissectionibus aliam alibi commemoratarum actionum perire in unoquoque nervorum, qui a cerebro proveniunt, dissectorum ostendemus. Forsan autem aliquis audire cupiet uniuscujusque actionis praedictae proprium instrumentum, et moventes id musculos, quinam sint, et quot numero, quem situm habeant, quam magnitudinem, quos nervos reci-

Ed. Chart. V. [96.]

Ed. Bas. I. (256.)

καὶ τίνα δέχονται νεῦρα, καὶ πόσα, καὶ πηλίκᾳ, καὶ κατὰ τί μάλιστα μέρος ἐξ ἐγκεφάλου βλαστάνονται, τίς τε τοῖς ὑπ' αὐτῶν κινουμένοις ὀργάνοις τρόπος ἐστὶ τῆς κινήσεως. ἐγὼ δὲ καὶ πρόσθεν εἶπον, ὥς πολλάκις ὑπὲρ τῶν αὐτῶν γράφειν οὐκ ἐπαινω, ἀλλ' εἵπερ ὅντως ἐστὶ τις φιλομαθής, ἐτέρας ὑπὲρ τούτων ἀπάντων ἔχει πραγματείας ἡμῶν γεγραμμένας. πρῶτον μὲν τὴν περὶ θώρακος τε καὶ πνεύμονος κινήσεως, ἐνθα δεικνυμεν ὑπὸ τοῦ θώρακος κινούμενον τὸν πνεύμονα, καὶ κατὰ μὲν τὰς διαστολὰς διαστελλόμενον ἔλκειν τὸν ἔξωθεν αἶρα, καὶ τοῦτ' εἶναι τὴν εἰσπνοήν, κατὰ δὲ τὰς συστολὰς συστελλόμενον ἐκθλίβειν τὸν ἐν αὐτῷ περιεχόμενον εἰς τε τὸν λάρυγγα καὶ τὸ στόμα, καὶ διὰ τούτων ἐκπέμπειν ἔξω, καὶ τοῦτ' εἶναι τὴν ἐκπνοήν. ἐτέραν δὲ ἔχει πραγματείαν ἐφεξῆς τῇδε περὶ τῶν τῆς ἀναπνοῆς αἰτίων, ἐνθα καὶ τοὺς μῦς ἀπαντας ἐδήλωσα, καὶ τὰ πρὸς αὐτῶν ὄργανα κινούμενα, καὶ τὰ νεῦρα τὰ τοῖς μυσὶ τὴν ἐξ ἐγκεφάλου παρέχοντα δύναμιν τὴν ψυχικὴν. εἰτ' αὖθις ἄλλην ἐξῆς ταῖσδε περὶ τῆς φωνῆς ἔχει πραγματείαν, ὑπὲρ τε τῶν ταῦτα

pīant, et quot, et quam magnos, et qua in parte potissimum ex cerebro propagentur, item quis movendi modus instrumentis, quae ab ipsis moventur, insit. Ego autem et prius dixi, quod frequenter de eisdem scribere non probem. At si vere quis sit studiosus, alia habet opera, in quibus de his omnibus commentati sumus. Primum quidem librum de thoracis et pulmonis motu, ubi docemus, quomodo pulmo a thorace moveatur, ac in diastole distensus externum aërem attrahat, atque hoc esse inspirationem, in systole vero contractus aërem in se comprehensum in asperam arteriam et os extrudat, ac per haec foras emittat, eamque esse expirationem. Deinde aliud habet opus de respirationis causis, ubi etiam musculos omnes indicavi, item instrumenta, quae ab ipsis moventur, et nervos, qui musculis facultatem animalem ex cerebro suppeditant. Postea rursus aliud praeter jam dicta de voce habet volumen, in quo de musculis ipsa moventi-

Ed. Chart. V. [96.]

Ed. Bas. I. (256. 257.)

κινούντων μυῶν, ἔτι τε τῶν εἰς τούτους καθηκόν(257)των
 ἐξ ἐγκεφάλου νεύρων. εἰς δέ γε τὰ παρόντα καὶ τοῦτ' ἀρ-
 κεῖ μοι μόνον εἰπεῖν, ὥς, εἴπερ ἡ φωνὴ τυπουμένου πως τοῦ
 κατὰ τὸν πνεύμονα πνεύματος ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν καρδίαν
 ἐγίγνετο, κἄπειθ' ἑαυτῷ τὸ κατὰ τὸν λάρυγγα συντυπύοντος,
 οὐκ ἂν ἀπώλλυτο παραχρῆμα τηρεθέντων νεύρων τινῶν ἥτοι
 κατὰ τὸν τράχηλον ἢ τὴν κεφαλὴν, ἔτι δὲ μᾶλλον οὐκ ἂν
 ἀπώλετο θλιψάντων τὸν ἐγκέφαλον, ἢ τρωσάντων ἄχρῃ κοι-
 λίας, ἢ διατεμόντων τὸν ρωτιαῖον μυελόν. τὸ μὲν γὰρ τῆς
 τραχείας ἀσθηρίας, ἥνπερ δὴ καὶ λάρυγγα προσαγορεύομεν,
 ἢ τοῦ πνεύμονος, ἢ τῆς καρδίας αὐτῆς βλαβείσης ἀπόλλυ-
 σθαι τὴν φωνὴν οὐδὲν ἂν οἶμαι θαυμαστὸν, εἴπερ ἐκ τῆς
 καρδίας ὠρμαῖτο· τὸ δὲ τοῦ ἐγκεφάλου θλιβέντος, ἢ τινὸς
 τῶν ἐξ αὐτοῦ νεύρων τῶν εἰς τοὺς τοῦ λάρυγγος μῦς φερο-
 μένων, ἄτοπόν τε καὶ δεινῶς ἄλογον, εἴπερ γε μηδενὸς
 αὐτῶν ἢ τῆς φωνῆς γένεσις προσδεῖται. καὶ μὴν ἔμπαλιν
 ἔχει τὸ φαινόμενον, ἢ δοξάζουσιν ἐκεῖνοι. καρδίας μὲν γὰρ
 γυμνωθείσης, ὥς κἂν τῷ πρό τούτου μοι λέλεκται γράμματι,

bus; insuper de nervis ex cerebro in hos pertinentibus tractatur. Impraesentiarum etiam hoc dicere solum abunde est, quod, si vox, spiritu quodammodo in pulmone formato ab eo, qui in corde est, fieret, deinde hoc sibi eum, qui in larynge est, conformante, non aboleretur statim, nervis quibusdam vel in collo, vel in capite diffectis. Praeterea adhuc minus periret, aut cerebro contuso, aut usque ad ventriculum vulnerato, aut spinali medulla dissecta; etenim, quod aspera arteria, quam etiam larynga appellamus, vel pulmone, vel corde ipso oblaeso vox aboletur, nihil mirum arbitror, siquidem ex corde profecta est. At quod cerebro contuso, aut aliquo ipsius nervorum, qui in gutturis musculos feruntur, absurdum et plane alienum a ratione, quum nullus ipsorum ad vocis generationem requiratur. Verum secus habet id, quod apparet, quam illi opinantur; etenim corde nudato, ut superiori libro dictum est, et continens, et contundens, de-

Ed. Chart. V. [96. 97.]

Ed. Bas. I. (257.)

καὶ κρατῶν, καὶ θλίβων, καὶ θλῶν, [97] οὔτε ἄπνουν, οὔτε ἄφωνον, οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν καθ' ὁρμὴν ἐνεργειῶν ἐμποδιζόμενον ὅψει τὸ ζῶον· ἐγκέφαλον δὲ γυμνώσας τῶν ὀστέων, ἢ θλίψας ἤντιναοῦν αὐτοῦ κοιλίαν, οὐκ ἄφωνον μόνον οὐδ' ἄπνουν εὐθύς, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἀναίσθητόν τε καὶ ἀκίνητον ἀπασῶν τῶν καθ' ὁρμὴν κινήσεων ἐργάσῃ τὸ ζῶον. εἴρηται δέ μοι καὶ πρόσθεν, ὥς οὐ χρὴ συντιτράναι τοῦ θώρακος οὐδετέραν κοιλότητα, γυμνοῦντας τὴν καρδίαν. εἰ γὰρ δὴ τούτου τύχη τις, οὐ μόνον εἰ θλίβειν ἢ θλᾶν ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐργάζεσθαι βουληθῇ, δυνήσεται κατορθοῦν, ἀλλὰ καὶ βουληθεὶς ἀθρόως ὅλην ἐξελεῖν οὐκ ἀτυχήσει τῆς χειρουργίας. γίνεται μὲν τοῦτο καὶ κατὰ πολλὰς θυσίας ἐξ ἔθους οὕτως ἐπιτελουμένας, καὶ φαίνεται τὰ ζῶα, τῆς καρδίας ἥδη κατὰ τῶν βωμῶν ἐπικειμένης, οὐκ ἀναπνέοντα μόνον, ἢ κεκραγότα συντόνως, ἀλλὰ καὶ φεύγοντα, μέχρι περ ἂν ὑπὸ τῆς αἰμορραγίας ἀποθάνῃ. τάχιστα δὲ δήπουθεν αὐτῶν ἐκκενοῦται τὸ αἷμα, τεττάρων μεγίστων ἀγγείων διασπασμένων, ἀλλ' ἄχρι περ ἂν ἔτι ζῇ,

primensque ipsum, neque sine spiratione, neque sine voce, neque in alia quadam voluntaria actione impediri animal spectabis: cerebro autem ossibus detecto, aut quocunque ipsius ventriculo compresso, non mutum duntaxat neque spirationis expers protinus, sed etiam omnino sensu omnibusque arbitrariis motibus animal destitues. Porro dictum a me est antea quoque, neutram thoracis capacitatem esse perforandam iis, qui cor denudant. Si enim hoc assequatur aliquis, non modo si premere, aut contundere, aut aliud quippiam tale volet efficere, recte se geret, sed etiam ubi universum ac semel totum eximere libeat, non improspere succedet ei manus administratio. Accidit hoc sane etiam in multis sacrificiis, quae sic de more celebrantur, et apparent animantia, corde jam aris imposito, non respirare tantum, aut clamare fortiter, sed etiam fugere, usque dum sanguinis profluvio commoriantur. Celerissime autem nimirum ex ipsis sanguis evacuat, quatuor maximis vasis divulsis: sed quousque adhuc vivunt,

Ed. Chart. V. [97.]

Ed. Bas. I. (257.)

καὶ ἀναπνεῖ, καὶ φωνεῖ, καὶ τρέχει. τοὺς δὲ γε κατὰ τὸν
 πρῶτον σπόνδυλον ὀσημέραι διατεμνομένους ταύρους τὴν ἐκ-
 φυσιν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ παραχοῆμα θεώμεθα μὴ ὅτε
 δραμεῖν ἔτι δυναμένους, ἀλλὰ μὴδ' ἐπ' ἐλάχιστον προβῆ-
 ναι, συναπόλλυται δ' αὐτοῖς ἅμα τῇ τομῇ καὶ ἡ ἀναπνοή
 καὶ ἡ φωνή· καὶ γὰρ καὶ ταύταις ἄνωθεν ἐστὶν ἡ ἀρχή.
 τὴν μέντοι καρδίαν ἐπὶ τῶν οὕτω πληγέντων ταύρων ἐστὶν
 ἰδεῖν ἄχρὶ πλείστου σφύζουσιν ἅμα ταῖς ἀρτηρίαις ἀπάσαις·
 οὐ γὰρ δὴ καὶ ταύταις γε παρ' ἐγκεφάλου τὸ σφύζειν ἐστὶν,
 ὥσπερ οὐδὲ αὐτῇ τῇ καρδίᾳ. ὥς γὰρ αἱ κινήσεις ἐτέρου
 γένους εἰσὶν, οὕτω καὶ τῶν ἀρχῶν οὐδετέρα προσδεῖται τῆς
 ἐτέρας, ἀλλ' ἐστὶν οὕτως ἢ τε καρδία πηγὴ τῆς κατὰ τοὺς
 σφυγμοὺς κινήσεως, ὃ τ' ἐγκέφαλος τῆς κατὰ προαίρεσιν,
 οὐδ' ἐστὶν οὐδεὶς λόγος, ὅς ἀναγκάσει μίαν ἀρχὴν ἀπασῶν
 εἶναι τῶν κατὰ τὸ ζῶον ἐνεργειῶν· οὔτε γὰρ ὥς οὐκ ἐν-
 δεχομένων εἶναι πολλῶν, οὔθ' ὥς μὴ οὕτως φαινομένων
 ἐπιδείξει. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπὶ πλέον
 αὐτοῖς διαλέξομαι. νυνὶ δ' ἐφ' ὅπερ ἔλεγον αὖθις ἐπά-
 νειμι, πρὸς τὸ μήτε τῆς ἀναπνευστικῆς κινήσεως, μήτε

et respirant, et clamant, et currunt. Porro tauros, qui-
 bus spinalis medullae origo juxta primam vertebra
 quotidie difsecatur, subito videmus non solum non cur-
 rere adhuc posse, sed ne minimum quidem procedere.
 Perit autem simul ipsis cum sectione et respiratio et vox;
 etenim et his ex superioribus est initium. Verum cor in
 sic percussis tauris videre est diutissime una cum omnibus
 arteriis pulsare; non enim his etiam a cerebro pulsandi
 vis advenit, quemadmodum neque ipsi cordi. Ut enim
 motus alterius generis sunt, sic etiam principiorum alte-
 rum non indiget altero, sed est ita et cor pulsuum mo-
 tus fons, et cerebrum motus voluntarii. Neque est ulla
 ratio, quae unum omnium animantis actionum esse prin-
 cipium coget. Neque enim tanquam multa non possint
 esse, neque tanquam non sic appareant, indicabit. Verum
 de hoc etiam iterum copiosius disputabo. Nunc autem ad
 id, quod dicebam, rursus revertor, nempe neque respiratoriū

Ed. Chart. V. [97.]

Ed. Bas. I. (257.)

τῆς φωνητικῆς δημιουργικῆς ἀρχῆν εἶναι τὴν καρδίαν. δι' ἐκείνην μὲν γὰρ τὸ πλεῖστον, οὐ μὴν ὑπ' ἐκείνης γε τὴν ἀναπνοὴν γίνεσθαι συμβέβηκεν, οὐ ταῦτόν δ' ἐστὶν ὑπὸ τοῦ γίνεσθαι καὶ διὰ τι. γέγραπται δὲ ἡμῖν ἐν βιβλίῳ ἰδίᾳ καθ' ἑαυτὸ περὶ χρείας ἀναπνοῆς.

Κεφ. ε'. Οἱ δ' ἡγούμενοι φωνὴν ἢ ἀναπνοὴν ὑπὸ τῆς καρδίας ἐπιτελεῖσθαι, πρὸς τῆς κατὰ τὴν θέσιν ἐγγύτητος ἡπατῆθησαν, οὐκ εἰδότες, ὥς οὐ πάντως, εἴ τι πλησίον ἐστὶ μόριον ἐνεργείας ἥστιν οὖν, ἐξ ἀνάγκης τοῦτο καὶ ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας ἐστίν. οὐδὲ γὰρ, ὅσοι τὸν ἐγκέφαλον ὑπολαμβάνουσιν ἀρχὴν εἶναι τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς καὶ ὠτα καὶ ῥίνας αἰσθήσεως, ὅτι πλησίον αὐτῶν ἐστίν, ὁρθῶς ἐπιχειροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τούτους ἢ θέσις ἐσφαλκε, μᾶλλον δὲ οὐχ ἢ θέσις, ἀλλ' ἢ περὶ τῆς αἰσθήσεως δόξα. πάντως γὰρ δήπου τοιούτῳ τινὶ προσκρήσονται κατὰ τὰς ἀποδείξεις ἀξιωματικῶς πᾶσι τοῖς ἐνεργοῦσιν ἐκ τῶν πλησίων ἐστὶν ἡ ἀρχή. τούτου γὰρ ὑποτεθέντος ὥς ἐληθοῦς, εἴτ' ἐκ τοῦ φαίνεσθαι προσληφθέντος, ὥς ἐγκεφάλου ψαύει τὰ ὠτα, περαίνουτ' ἂν ἤδη τὸ καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς τῆς ἐνεργείας ἐντεῦθεν ὑπάρχειν.

motus, neque vocem edendi cor esse principium opifex. Propter illud enim plurimum, non tamen ab illo respirationem fieri contigit, atque haud idem est ab aliquo fieri et propter aliquid. Porro de usu respirationis librum unum seorsum conscripsimus.

Cap. V. Qui vero putant vocem aut respirationem a corde fieri situs vicinitate, falsi sunt, haud videntes, quod non plane, si quae pars vicina est, haec necessario actionis sit principium; neque enim, qui cerebrum opinantur principium esse sensus oculorum, aurium et narium, quod ipsis propinquum sit, recte argumentantur: sed hos situs quoque fefellit; imo vero non situs, sed sensus opinio. Omnino enim hoc axioma ad demonstrationes utuntur: omnibus operantibus ex propinquis est initium. Quo ut vero posito, deinde ex evidenti assumpto, quod cerebrum aures contingant, concludetur jam, initium quoque actionis illinc ipsis proficisci. Sed nec sen-

Ed. Chart. V. [98.]

Ed. Basf. I. (257.)

[98] ἀλλ' οὔτε πρὸς αἰσθησιν, οὔτε πρὸς νόησιν ἐναργές ἐστιν, ὥς πρῶτόν τε καὶ ἐξ ἑαυτοῦ πιστὸν εἶναι τὸ νῦν εἰρημένον ἀξιῶμα, τὸ πᾶσι τοῖς ἐνεργοῦσιν ἐκ τῶν πλησίων εἶναι τὴν ἀρχήν· οὐθ', ὅτι πλησίον ἐστὶ καρδίας τὰ φωνητικά τε καὶ ἀναπνευστικά μόρια, διὰ τοῦτ' ἐκ καρδίας αὐτοῖς ἡ ἀρχή. καὶ μὴν ὁ θαυμάζόμενος ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν λόγος ὁ Ζήνωνος, ὃν καὶ πρῶτον ἀπάντων ἔγραψεν ἐν τῷ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ Διογένους ὁ Βαβυλώνιος, οὐκ ἐξ ἄλλου τινὸς ἔχει τὸ θαυμάζεσθαι, πλήν οὐ νῦν εἰπον ἀξιῶματος ἤδη. εἶση δ' ἐναργέστερον, εἰ παραγράψαμεν αὐτὸν, ἔχει γὰρ ὧδε. φωνὴ διὰ φάρυγγος χωρεῖ. εἰ δὲ ἦν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐχώρει. ὅθεν δὲ λόγος, καὶ φωνὴ ἐκεῖθεν χωρεῖ. λόγος δὲ ἀπὸ διανοίας χωρεῖ, ὥστ' οὐκ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐστὶν ἡ διάνοια. τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον λόγον Διογένους οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐρωτᾷ λέξιν, ἀλλ' ὧδε. ὅθεν ἐκπέμπεται ἡ φωνή, καὶ ἡ ἐναρθρος, οὐκοῦν καὶ ἡ σημαίνουσα ἐναρθρος φωνὴ ἐκεῖθεν. τοῦτο δὲ λόγος. καὶ λόγος ἄρα ἐκεῖθεν

su, nec intelligentia id evidensest, ut primum ac per se credibile modo dictum axioma habeatur, nempe omnibus operantibus ex propinquis esse principium. Neque enim, quod proxima sint cordi vocalia et respiratoria instrumenta, ideo ex corde habent originem. Atqui admiranda illa Zenonis sententia, quam primam omnium in libro de principatu animae Diogenes Babylonius scripsit, non alia ratione, quam ex pronunciato isto, quod modo dixi, laudem illam ac plausum sibi ipsi conciliavit. Scies autem manifestius eam, si adscripserimus. Habet in hunc modum: *Vox per asperam arteriam procedit. Si autem a cerebro procederet, non utique per asperam arteriam veniret; unde sermo et vox illinc procedit. Sermo autem a mente procedit, quare in cerebro mens non est. Eandem hanc rationem Diogenes, non eisdem verbis, sed hisce interrogat. Unde emittitur vox, illinc et articulata venit. Igitur et vox articulata significans illinc proficiscitur: haec autem sermo est: igitur sermo*

Ed. Chart. V. [98.]

Ed. Bas. I. (257.)

ἐκπέμπεται, ὅθεν καὶ ἡ φωνή. ἡ δὲ φωνή οὐκ ἐκ τῶν κατὰ τὴν κεφαλὴν τόπων ἐκπέμπεται, ἀλλὰ φανερώς ἐκ τῶν κάτωθεν μᾶλλον. ἐμφανὲς γοῦν ἐστὶ διὰ τῆς ἀρτηρίας διεξιούσα. καὶ ὁ λόγος ἄρα οὐκ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐκπέμπεται, ἀλλὰ κάτωθεν μᾶλλον. ἀλλὰ μὴν κᾷκεῖνο ἀληθές, τὸ τὸν λόγον ἐκ τῆς διανοίας ἐκπέμπεσθαι. ἐνιοὶ γοῦν καὶ ὀριζόμενοι αὐτόν φασιν εἶναι φωνὴν σημαίνουσαν, ἀπὸ διανοίας ἐκπεμπομένην. καὶ ἄλλως δὲ πιθανὸν ὑπὸ τῶν ἐννοιῶν ἐνσεσημασμένον τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ οἷον ἐκτετυπωμένον ἐκπέμπεσθαι τὸν λόγον, καὶ παρεκτείνεσθαι τῷ χρόνῳ κατὰ τε τὸ διανοεῖσθαι καὶ τὴν κατὰ τὸ λέγειν ἐνέργειαν. καὶ ἡ διάνοια ἄρα οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς κατωτέρω τόποις, μάλιστα πῶς περὶ τὴν καρδίαν. τοιοῦτος μέντοι καὶ ὁ τοῦ Διογένης λόγος, ἔμπαλιν ἢ κατὰ τὸν τοῦ Ζήνωνος εἰς μῆκος ῥήσεων ἐκτεταμένος, ὥστε ἐκεῖνος μὲν ἐλλείπειν τινὰ τῶν ἀναγκαίων ἀξιωμαίων, πλεονάζειν δὲ τούτῳ. βούλομαι δὲ, πρὶν ἐλέγχειν αὐτοὺς, ἔτι καὶ τὸν τοῦ Χρυσίππου παραθέσθαι, τοίνδε τὸν τρόπον ἔχοντα. εὐλογον δὲ, εἰς ὃ γίνονται αἱ ἐν τούτῳ σημασίαι, καὶ ἐξ οὗ λόγος, ἐκεῖνο εἶναι τὸ

illinc emittitur, unde et vox. Porro vox non ex locis capitis emittitur, sed plane ex infernis potius. Constat igitur per arteriam prodire. Sermo itaque non ex capite emittitur, sed infernis partibus magis. Atqui et illud verum est, sermonem ex mente proficisci. Ipsi enim sermonem definientes vocem esse ajunt significantem, ex mente emissam. Ac aliter probabile est, quod ab animi conceptionibus intelligibilis facta et quasi informata oratio exeat, ac quod temporis spatium extendatur et in intelligendo, et in dicendi functione. Itaque mens non est in capite, sed in inferioribus partibus, maxime circa cor. Talis est Diogenis sermo, contra quam Zenonis, in prolixitatem verborum extensus; quapropter illi sane necessaria axiomata defunt, huic vero supersunt. Verum antequam eos redarguam, Chrysippi sententiam adjicere cogito, quae ad hunc modum habet. Rationi consentaneum est, id, in quo significationes fiunt, et ex quo

Ed. Chart. V. [98.]

Ed. Bas. I. (257. 258.)

κυριεῦον τῆς ψυχῆς μέρος. οὐ γὰρ ἄλλη μὲν ἢ πηγὴ λόγου
 ἐστίν, ἄλλη δὲ διανοίας, οὐδὲ ἄλλη μὲν φωνῆς πηγὴ,
 ἄλλη δὲ λόγου, οὐδὲ τὸ ὅλον ἀπλῶς ἄλλη φωνῆς πηγὴ
 ἐστίν, ἄλλο δὲ τὸ κυριεῦον τῆς ψυχῆς μέρος. τοιούτοις δὲ
 καὶ τὴν διάνοιαν συμ(258)φώνως ἀφοριζόμενοι λέγουσιν, αὐ-
 τὴν πηγὴν εἶναι λόγου. τὸ γὰρ ὅλον, ὅθεν ὁ λόγος ἐκπέμ-
 πεται, ἐκεῖσε δεῖ καὶ τὸν διαλογισμὸν γίνεσθαι καὶ τὰς
 διανοήσεις καὶ τὰς μελέτας τῶν ῥήσεων, καθάπερ ἔφην.
 ταῦτα δὲ ἐμφανῶς περὶ τὴν καρδίαν γίνεται, ἐκ τῆς καρ-
 δίας διὰ φάρυγγος καὶ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ λόγου ἐκ-
 πεμπομένων. πιθανὸν δὲ καὶ ἄλλως, εἰς ὃ ἐνσημαίνεται τὰ
 λεγόμενα, καὶ σημαίνεσθαι ἐκεῖθεν, καὶ τὰς φωνὰς ἀπ’
 ἐκείνου γίνεσθαι κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον. ἄλλις ἤδη
 μοι τῶν περὶ τῆς φωνῆς λόγων τῶν Στωϊκῶν· εἰ γὰρ καὶ
 τοὺς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἠρωτημένους ἐφεξῆς γράφοιμι σύμπαν-
 τας, εἰς ἄμετρον τι μῆκος ἐμπεσεῖται τὸ γράμμα. οὐ γὰρ
 ἂν οὐδὲ τῶν ὑπὸ Χρυσίππου τε καὶ Διογένους εἰρημένων
 ἐμνημόνευσα λόγων, ἀλλ’ ἠρκέσθην ἐξετύσας τὸν τοῦ

*sermo procedit, praecipuam animae partem existere,
 quandoquidem non alia est sermonis origo, alia men-
 tis: neque alia quidem vocis, alia vero sermonis: ne-
 que simpliciter omnium alia est vocis origo, alia ani-
 mae pars praecipua. His autem congrue mentem de-
 finientes ajunt, eam originem esse sermonis. In univer-
 sum enim, unde sermo emittitur, illuc et oportet ratio-
 cinationem fieri et intelligentias et meditationes dictio-
 num, quem in modum dixi. Haec autem evidenter circa
 cor fiunt, quum et vox et sermo per asperam arteriam
 emittantur. Probabile vero etiam est alioqui, id, in quo
 significantur ea, quae dicuntur, illinc etiam significari, et
 voces ab illo ad praedictum modum fieri. Satis jam ver-
 borum Stoicorum de voce est. Nam si, quae ab aliis di-
 cuntur, omnia ordine ascripsero, in imensam magni-
 tudinem liber excrescet; non enim verba fecissem de his,
 quae Chrysippus et Diogenes scripserunt, sed abunde*

Ed. Chart. V. [98. 99.]

Ed. Bas. I. (258.)

Ζήνωνος μόνον, εἰ μὴ πρὸς τινὰ τῶν Στωϊκῶν ἐγγένοι μοί ποτε ἀμφισβήτησις ὑπὲρ τοῦ χωρεῖ ῥήματος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Ζήνων ἐν τῷ λόγῳ γραψας ὡδί· φωνὴ διὰ φάρυγγος χωρεῖ. τὸ γὰρ χωρεῖ τοῦτο ῥῆμα ἐγὼ μὲν ἡξίου ἀκούειν ἐν ἴσῳ τῷ ἐξέρχεται, ἢ ἐκπέμπεται. ὁ δὲ, τούτων μὲν μηδέτερον, ἔφη, σημαίνεται πρὸς αὐτοῦ. καὶ τρίτον ἄλλο παρὰ ταῦτα λέγειν οὐκ εἶ[99]χεν. ἡνάγκασθην οὖν αὐτῷ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν παραναγινώσκειν βιβλία, μεταλαμβάνόντων τὴν λέξιν ἢ εἰς τὸ ἐξέρχεται, ἢ εἰς τὸ ἐκπέμπεται, καθάπερ καὶ νῦν ἀπέδειξα Χρύσιππόν τε καὶ Διογένην, μεθ' οὓς οὐκ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι τὰς τῶν ἄλλων παραγράφειν ῥήσεις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν ἤδη τρέφομαι, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος ποιησάμενος, ὅσπερ δὴ καὶ πατήρ ἐστι τοῦ περὶ τῆς φωνῆς λόγου τοῦδε καὶ ἀπάσης τῆς τῶν Στωϊκῶν αἵρέσεως. τὸ μὲν οὖν πρῶτον λῆμμα τῆς χωρεῖ φωνῆς μεταληφθείσης ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἐστὶ τοιόνδε· φωνὴ διὰ φάρυγγος ἐκπέμπεται. τὸ δὲ ἐφεξῆς τούτῳ τὸ δεύτερον τοιοῦτον· εἰ δὲ ἦν ἀπ' ἐγκεφάλου ἐκπεμπομένη,

mihī fuisset solam Zenonis sententiam investigare, nisi adversus quendam Stoicum aliquando mihī controversia fuisset de hoc verbo procedit, quod Zeno in sua oratione ponit, ad hunc modum scribens: Vox per asperam arteriam procedit; quod verbum pro egreditur aut emittitur illum velle accipere existimaverim: neque aliud quam haec significat, nec tertium ab iis afferri potest. Coactus sum igitur ipse aliorum Stoicorum libros recognoscere, qui hanc dictionem transferunt ad verbum egreditur vel emittitur, quemadmodum demonstravi Chrysippum et Diogenem, post quos non duxi necessarium aliorum verba ascribere: sed ad ipsorum interpretationem jam revertamur, principium a Zenone facientes, qui auctor est huiusmodi de voce sententiae atque totius Stoicorum sectae. Prima igitur sumptio vocis procedit ad manifestius translatae est huiusmodi: Vox per asperam arteriam emittitur. Post hanc succedit alia, nempe haec: Si autem sit a cerebro emissa, non per

Ed. Chart. V. [99.]

Ed. Bas. I. (258.)

οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐξεπέμπετο. τοῦτό φημι τὸ λῆμμα, μὴ ὅτι τοῦ πρώτου γένους ἐκπεπτοικέναι τῶν εἰς τὰς ἀποδείξεις ἐπιτηδείων, ἀλλὰ καὶ τοῦ δευτέρου τε καὶ τρίτου, περιέχεσθαι δὲ ἐν τῷ τετάρτῳ γένει τῶν σοφιστικῶν λημμάτων, εἴ γε δὴ σχῆμά τι λέξεως ὑποδύεται πεπανουργημένον τε καὶ σεσοφισμένον πρὸς ἀμφιβολίαν, ἐκ ταύτης τὸν ἔλεγχον ἐλπίζων ἀποδράσασθαι. τὸ γὰρ, εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐχώρει, μοχθηρῶς ἔχει τὴν ἀπὸ πρόθεσιν ἐγκειμένην τῇ ῥήσει. δύο γὰρ εἰσιν ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις λόγοις σαφεῖς προθέσεις, ἡ τε ὑπὸ καὶ ἡ ἐξ, ὧν οὐδεμίαν παρέλαβεν, καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν· εἰ δ' ἦν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐχώρει· ἢ εἰ μὴ ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου, ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου γε πάντως ἐχοῖν εἰπεῖν αὐτόν. ἡ γὰρ διὰ τῆς φάρυγγος ἐκπεμπομένη φωνὴ ἐκ τινός τε καὶ ὑπὸ τινος ἐκπέμπεται· ἐκ τινος μὲν, ὡς ἀγγείου περιέχοντος, ὑπὸ τινος δ', ὡς δυνάμεως κινούσης τὸ περιέχον· ὥπερ ἀμέλει καὶ τὸ οὖρον ἐξέρχεται μὲν διὰ τοῦ αἰδοίου, ἐκπέμπεται δ'

asperam arteriam emittitur. Hanc dico sumptionem non solum non ex primo genere sumptionum ad demonstrationes convenientium emanasse, imo ne ex secundo quidem et tertio, sed in quarto sophisticarum sumptionum genere continetur; siquidem figura quaedam dictionis sublatet, astute et captiose ad ambiguitatem fabricata, unde reprehensionem effugere se sperabat. Haec enim, si a cerebro procederet, non per asperam arteriam procederet, perperam ac male habet praepositionem a orationi injectam. Quae enim sunt in ejusmodi omnibus sermonibus manifestae praepositiones, nempe a et ex, quarum neutram assumpsit, etsi posset dicere, si ex cerebro procederet, non per asperam arteriam procederet, vel si non ex cerebro, certe a cerebro dicere ipsum oportebat. Etenim vox per asperam arteriam emissā et ex aliquo et ab aliquo emittitur: ex aliquo, ut vase continente, ab aliquo, ut virtute, quae id, quod continet, movet; quemadmodum denique et urina egreditur quidem per penem, emittitur autem ex vase, nem-

Ed. Chart. V. [99.]

Ed. Bas. I. (258.)

ἐξ ἀγγείου μὲν, τῆς ὑπερκειμένης κύστεως, ὑπὸ δυνάμεως δὲ τῆς τὴν κύστιν συστελλούσης εἰς ἐαυτήν, ἢ ἐκθλίψῃ τὸ οὖρον. ἢ δ' ἀπὸ πρόθεσις ἀδηλός ἐστιν, εἴτε ἀντὶ τῆς ἐξ, εἴτε ἀντὶ τῆς ὑπὸ παρείληπται. εἰ μὲν οὖν ἀντὶ τῆς ἐξ, ἀληθής ἐστιν ὁ λόγος, ἔσται γὰρ τοιοῦτος· εἰ δὲ ἦν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου ἐκπεμπομένη ἢ φωνή, οὐκ ἂν διὰ τῆς φάρυγγος ἐξπέμπετο. εἰ δὲ ἀντὶ τῆς ὑπὸ, ψευδής, ἔσται γὰρ αὖ πάλιν τοιοῦτος· εἰ δὲ ἦν ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου ἐκπεμπομένη, οὐκ ἂν διὰ τῆς φάρυγγος ἐξῆι. ὅτι δ' οὐκ ἀληθής ἐστιν ὁ τοιοῦτος λόγος, οὐκ ἐμὲ χρὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἐκείνους αὐτοὺς ἀξιούν ἀποφύνασθαι προτέρους ὑπὲρ τοῦ τοιούτου λόγου, τὸ οὖρον διὰ τοῦ αἰδοίου χωρεῖ· εἰ δὲ ἦν ὑπὸ τῆς καρδίας ἐκπεμπομένον, οὐκ ἂν διὰ τοῦ αἰδοίου ἐξῆι. καὶ μὴν ὑπὸ προαιρέσεώς γε τῆς ἡμετέρας ἐκπέμπεται. οὐκ ἄρα ἐν τῇ καρδίᾳ ἐστὶν ἡ προαίρεσις. οὕτω δὲ καὶ περὶ διαχωρήματος ἐρωτᾶν ἐγχωρεῖ. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο διὰ μὲν τῆς ἑδρας ὑπὸ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως πρώτης κινούσης ἐκπέμπεται, ἥτις, οἶμαι, καὶ τῶν πορρωτάτω κειμένων ἐαυτῆς δάκτυλον ὀντιναοῦν τῶν ἐν ποδὶ κινεῖ παραχρῆμα, μηδὲν ἐκ τοῦ

pe vesica subjecta, a facultate autem, quae vesicam in se comprimit, ut urina exprimatur. Caeterum praepositio a sive pro ex sive pro ab sit accepta, incertum est. Si igitur loco ex capiatur, vera est oratio. Erit enim rursus huiusmodi: Si ex cerebro vox esset emissa, non per asperam arteriam emitteretur. Quod si in vicem praepositionis a capiatur, falsa. Rursus enim erit talis: Si a cerebro emitteretur, non per asperam arteriam exiret. Quod autem oratio huiusmodi vera non sit, nihil opus habeo, ut ego probem, sed illos ipsos de hoc sententiam ferre censeo. Urina per penem emittitur; quod si a corde emitteretur, non per pudendum exiret. Quin et nostro arbitrio emittitur, non igitur in corde est arbitrium. Sic autem et de recrementis alvi interrogare licet, etenim haec per sedem a nostra voluntate primo movente emittuntur; quae mea opinione etiam ex longissime ab ea sitis quemlibet pedis digitum protinus mo-

Ed. Chart. V. [99. 100.]

Ed. Bas. I. (258.)

διαστήματος ἐμποδιζομένη πρὸς τὸ τάχος. εἴτε γὰρ ἐν ἐγκεφάλῳ θείης, εἴτ' ἐν καρδίᾳ τὴν προαίρεσιν, ἢ διάνοιαν, ἢ ὃ τί ποτε καὶ βούλει καλεῖν, οὐδὲν γὰρ εἰς τὰ παρόντα διαφέρει, χρόνος οὐδεὶς εὐρεθήσεται μεταξύ γιγνόμενος τοῦ τε βουλευθῆναι κινῆσαι τὸν δάκτυλον καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καθάπερ, οἶμαι, καὶ τῆς αἰσθήσεως ἔχει. οὐ γὰρ οὖν οὐδ' ἐπὶ ταύτης ἀναμεῖναι δεῖ χρόνον τινὰ τοῦ νύξαντος ἢ τρώσαντος, ἵν' αἰσθῇται τὸ ζῶον, ἀλλ' ἅμα τε τὸ τέμνον τέμνει καὶ τὸ ζῶον αἰσθάνεται. καὶ τοῦτο βούλεται γε Ζήνων καὶ Χρύσιππος ἅμα τῷ σφετέρῳ χορῷ παντὶ, διαδίδοσθαι τὴν ἐκ τοῦ προσπεσόντος ἔξωθεν ἐγγε[100]νομένην τῷ μορίῳ κίνησιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς, ἵν' αἰσθῇται τὸ ζῶον. ὥς οὖν οὐδεὶς ἐστι χρόνος αἰσθητὸς ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ τραθῆναι τε τὸ μόριον αἰσθέσθαι τε τὸ ζῶον, ὥσαύτως οὐδὲ τοῦ βουλευθῆναι κάμψαι τὸν ἄνθρωπον δάκτυλον ἢ τὸν πόδα καὶ αὐτῆς τῆς ἐνεργείας· οὕτως οὐδὲ τοῦ βουλευθῆναι τὸ οὖρον ἐκκρίναι καὶ αὐτῆς τῆς ἐκκρίσεως,

vet, nihil ex intervallo ad celeritatem impeditenti accipiens. Sive enim in cerebro, sive in corde posueris voluntatem, aut mentem, aut quomodocunque volueris appellare, (nihil enim ad praesens institutum interest) nullum tempus reperietur interea transire, dum volueris digitum movere, et inter ipsius actionem, quemadmodum mea sententia etiam in sensu habet. Non enim in hoc expectare oportet aliquod tempus punctionis aut vulnerationis, ut sentiat animal, sed simul et secans secat, et animal sentit. Atque hoc volunt Zeno et Chrysippus una cum universo suo coetu, nempe motum, qui ex foris accidente in parte factus est, in animae principium distribui, quo animal sentiat. Ut igitur nullum sensibile tempus est interea, dum pars vulneratur et animal sentit, ita neque interim, dum homo digitum curvare vult aut pedem, et interim, dum actionem obit, tempus intercedit. Ita nec inter voluntatem conceptam urinae emittendae et ipsam excretionem, verum simul atque

Ed. Chart. V. [100.]

Ed. Bas. I. (258.)

ἀλλ' ἅμα τε τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν ἐβουλήθη καὶ τὰ τῆς αἰσθήσεως ἐνήργησεν ὄργανα. πῶς οὖν λύσομεν ἐκεῖνον τὸν λόγον, ὃ σοφώτατοι, εἰ δὲ ἦν ὑπὸ τῆς καρδίας ἐκπεμπόμενον τὸ οὖρον, οὐκ ἂν διὰ τοῦ αἰδοίου ἐξεκρίνετο; ἦν γὰρ ἂν εἶπητε λύσιν, ἐξέσται δῆπου καὶ ἡμᾶς αὐτῇ χορήσασθαι. κατὰ μὲν δὴ τοὺς διαλόγους ἐκείνους ἀναγκάζειν χορὴ λύειν τὸν λόγον. ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐγχωρεῖ ποιεῖν οὕτως, ἀλλὰ χρὴ τὴν λύσιν αὐτοὺς εἰπεῖν, οὐδὲν ἔχουσιν ἀποκρυμμένον ἢ μακρὸν ἢ χαλεπὸν, ἀλλ' ἐκ προχείρου φαινομένην. οὐδὲν γὰρ κωλύει, φήσομεν, ἐκ τῆς κύστεως ἐκκρίνεσθαι διὰ τοῦ αἰδοίου τὸ οὖρον, ἀρχὴν κινήσεως ἐπιπέμψαντος τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἵνα συσταλῇ τὸ περιέχον ἄγγειον. λοιπὸν, εἴτ' ἐγκέφαλός ἐστιν, εἴτε καρδία τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονοῦν, οὐδὲν οἶμαι διαφέρειν εἰς γε τὴν τοῦ προκειμένου λόγου διάλυσιν. ἂν τε γὰρ ἐγκέφαλος ἦ, τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως αὐτὸς ἐπιπέμψει καὶ τοῖς τὸ οὖρον ἐκκρίνουσιν ὀργάνοις, καὶ τοῖς τὸ περίτιμα τῆς τροφῆς, καὶ τοῖς τὸ σκέλος κινῶσι, καὶ τοῖς τὸν πόδα καὶ τοὺς δακτύλους, ἂν θ' ἢ

animae principatus voluerit, etiam sensus organa operantur. Quomodo igitur sermonem illum, o viri sapientissimi, solvemus, quod, si urina a corde emitteretur, non per penem excerneretur? Quamcunque enim solutionem dixeritis, licebit nimirum et nos ea uti. Siquidem igitur cum praesentibus adversariis disceptatio esset, illam rationem solvere cogere oporteret. Hic autem non ita licet facere, sed solutionem ipsos dicere convenit, quae nihil habet obscurum aut prolixum aut difficile, sed prompte apparet. Nihil enim (dicemus) impedit ex vesica urinam per penem excerni, si princeps animae pars motus initium immiserit, ut vas, quod continet, comprimatur. Reliquum, siue cerebrum, siue cor animae sit principatus, nihil opinor ad propositae orationis dissolutionem referre. Sive enim cerebrum sit movendi principium, ipsum sufficiet instrumentis et urinam alvique recrementa excernentibus, et crura et pedem et digitum

Ed. Chart. V. [100.]

Ed. Bas. I. (258. 259.)

καρδία, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. οὕτως, οἶμαι, καὶ τῆς φωνῆς ἐκπεμπομένης διὰ φάρυγγος, οὐδὲν κωλύει τὸν ἐγκέφαλον αἴτιον ὑπάρχειν τῆς πρὸ τῆς φάρυγγος κινήσεως. ὥστ' ἴσον ἔτι μένει τὸ ζητούμενον ἐξ ἀρχῆς, οὐδὲν ἔκ γε τοῦ φαινομένου πρὸς οὐδέτερον τῶν δογμάτων ἐπικλίνειν. ὥς γὰρ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν κύστιν καὶ τὴν ἔδραν κινήσεως ἄδηλον ὑπῆρχε, πότερον ἐγκέφαλος ἢ καρδία τὴν ἀρχὴν ἔχει, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τε φωνῆς καὶ ἀναπνοῆς ὁμοίως ἔτ' ἄδηλον, ὁπότερον τῶν σπλάγχχνων ἔχει τὴν ἡγεμονίαν. ἀλλ', ὥς εἴρηται μοι καὶ πρόσθεν, ἢ τῆς θέσεως ἐγγύτης, (259) ἑκατέρους ἐξαπατῶσα, φαντασίαν ἀποτελεῖ τῶν λημμάτων, ὥς ἐπιστημονικῶν τε καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἐπιτηδείων. οὐ μὲν οὕτως γ' ἔχει τὰληθές. ὃ τε γὰρ ἀπάντων ἀρχὴν ὑποτιθέμενος εἶναι τὴν καρδίαν οὐκ εὐλαβηθήσεται τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἐγγύτητα, ὥς μὴ καὶ τούτους ἀπ' ἐκείνης ὥσπερ πηγῆς τινος ἀρύεσθαι φάναι τὴν αἴσθησίν τε καὶ κίνησιν, ὃ τε τὸν ἐγκέφαλον οὐκ ἄλλο τι μόνιόν φησιν ἀρχὴν εἶναι τῆς τῶν ἀναπνευστικῶν τε καὶ φωνητικῶν ὀργάνων κινήσεως,

moventibus, sive cor, eodem modo. Ita, arbitror, et voce per asperam arteriam emissā, nihil prohibet cerebrum motus asperae arteriae esse causam: quare par adhuc manet quaestio ab initio instituta, nihil ex eo, quod apparet, ad alterutrum dogma inclinare. Sicut enim in vesicae et sedis motu incertum erat, cerebrumne an cor principatum obtineret, eodem modo in voce et respiratione similiter adhuc obscurum est, utrum viscus principatum habeat. Sed, ut a me dictum est jam antea, situs vicinitas utrisque imponens summationum tanquam scientificarum et ad demonstrationem convenientium imaginem exhibet; non tamen ita rei veritas se habet. Et enim qui omnium originem cor esse statuit, non verebitur oculorum vicinitatem, tanquam non et hos dicat ab illo ceu fonte quodam sensum motumque haurire; qui cerebrum ponit, non aliam quampiam partem respiratorum et vocalium instrumentorum motus principium

Ed. Chart. V. [100. 101.]

Ed. Bas. I. (259.)

ἀλλ' ἐκεῖνον, ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐξηγεῖσθαι τῆς κατὰ
προαίρεσιν κινήσεως, οὕτως καὶ τοῖσδε. ἅπερ οὖν ἐν ταῖς
περὶ τῆς ἀποδείξεως μεθόδοις ἐδιδάχθημεν καθόλου, ταῦθ'
εὐρίσκεται κατὰ μέρος ἐπὶ πάσης ὕλης πραγμάτων ἀλη-
θεύοντα. χορὴ γὰρ οὐκ ἀπὸ πάντων τῶν ὑπαρχόντων τῷ
προκειμένῳ πράγματι τὰληθὲς λαμβάνειν, ἀλλ' ἀπὸ μόνου
τοῦ συνημμένου τῷ προβλήματι. Ζήνων δὲ καὶ Χρύσιππος
καὶ Διογένης οἱ τ' ἄλλοι Στωϊκοί, κἂν μυριάκις ἐπὶ τῷ λόγῳ
θαρσύνωσιν, οὐχ εὖρωσιν ἀπολογήσασθαι περὶ τῶν ἁμαρτη-
μάτων αὐτοῦ. τὸ γὰρ τοι δεύτερον λῆμμα τὸ κατ' αὐτόν,
εἰ μὲν ἀκριβῶς τε ἅμα καὶ σαφῶς καὶ διωρισμένως εἴρητο,
τῶν ἐκ δευτέρου γένους ἐν ἃν ἐφωράθη πάντως ὑπάρχον·
ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ τῆς λέξεως σχῆμα πεπανουργημένην ἀμφι-
βολίαν ἐπεσπάσατο, τοῦ τετάρτου γένους ἐν τούτῳ μετέσχευ.
εἰ μὲν οὖν γινώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ὁ Ζήνων ἐκὼν
παρεχρήσατο, σοφιστὴς ἂν εἴη τις μᾶλλον ἢ φιλόσοφος· εἰ
δὲ ἀγνοήσας ἅκων [101] ἐχρήσατο, λογικῆς θεωρίας
ἀγύμναστος. ἀλλ' ἡμεῖς γε μήθ' ἐκόντες ποτὲ τοιούτοις

esse dicit, sed illud, quemadmodum aliis omnibus, ita et
his motum arbitrium suppeditare. Quae igitur in me-
thodis de demonstratione universaliter docuimus, haec
particulatim in omni rerum materia vera deprehendun-
tur; quippe non ab omnibus, quae rei propositae insunt,
veritatem capere oportet, sed ab eo solo, quod proble-
mati conjunctum est. Zeno autem, Chrysippus et Dio-
genes alique Stoici, etsi millies rationi confidunt, non
possent defensionem errorum ipsius invenire. Nam se-
cunda sumptio, quae per se sumitur, siquidem exacte si-
mul et manifeste ac distincte dicta esset, ex secundo sum-
ptionum genere una omnino esse deprehenderetur. Quoniam
vero juxta dictionis figuram captiose structam ambigui-
tatem contraxit, in quartum genus hac de causa transiit.
Si itaque vasritiam subdolan ipsius cognoscens Zeno
sponte usus fuisset, sophista potius aliquis quam philo-
sophus haberetur: si ignorans et invitus, logicae specu-
lationis imperitus inexercitatusque. Verum nos neque

Ed. Chart. V. [101.]

Ed. Bas. I. (259.)

χρησαίμεθα λόγοις, ἐχθροῦ γὰρ ἀληθείας ἀνδρός τὸ πα-
νούργημα; μὴτ' ἄκοντες ὑπὸ ἀμαθίας τε ἅμα καὶ ἀγυμνα-
σίας ἐμπίπτοιμεν εἰς αὐτούς. ὁμοίαν δὲ ἔχει τῷ δευτέρῳ
λήμματι καὶ τὸ τέταρτον ἀτοπίαν, ἐν ᾧ φησιν, ὁ λόγος
ἀπὸ διανοίας χωρεῖ. ὁ γὰρ τοι λόγος οὗτος, ἡ σημαίνουσα
φωνή ὑπὸ μὲν τῆς διανοίας ἐκπέμπεται, καθάπερ καὶ
τᾶλλα πάντα τὰ κατὰ προαίρεσιν ἐνεργούμενα, οὐ μὴν ἐκ
τῆς διανοίας γε, ἀλλὰ ἐκ τοῦ λάρυγγος. ἔμπροσθεν δὲ
οὐδέπω φωνή τὸ ἀναφερόμενόν ἐστιν, ἀλλ', ὥς ἔφαμεν, ὕλη
τις οἰκεία φωνῆς, ἣν ὀνομάζομεν ἐκφύσησιν. ἐκπέμπεται δὲ
ἐκ τῶν κατὰ πνεύμονα τραχειῶν ἀρτηριῶν, ὧν οὐδεμία τῆς
καρδίας ἄπτεται. ὁ μὲν οὖν Ζήνων, εἴτε ἄκων εἴτε ἐκὼν
ἄσαφεϊ τῇ λέξει χρησάμενος, εἰς τὸ τέταρτον εἶδος ἐκ-
πέπτωκε τῶν λημμάτων, ὁ Διογένης δὲ τὰ πολλὰ μὲν
εἰς τὸ δεύτερον, ἅπαξ δέ που καὶ αὐτὸς εἰς τὸ τέ-
ταρτον. ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, ὅθεν ἡ φωνή ἐκπέμπεται,
καὶ ὅταν, ἡ δὲ φωνή οὐκ ἐκ τῶν κατὰ τὴν κεφαλὴν
τόπων ἐκπέμπεται, ἀλλὰ φανερώς ἐκ τῶν κάτω μᾶλλον,

Sponte unquam ejusmodi sermonibus nisi sumus, (ete-
nim vasritia subdola et improba viri est hostis veritatis,) neque imprudentes prae incitia simul et exercitatio-
nis inopia in ipsos incidimus. Porro similem secun-
dae sumptioni etiam quarta obtinet absurditatem, in
qua dicit, *Sermo a mente procedit*. Siquidem hic sermo
aut vox significans a mente emittitur, quemadmodum
etiam alia omnia, quae secundum voluntatem fiunt, non
tamen ex mente, sed ex larynge. Prius autem nondum
vox id, quod effertur, existit, sed, ut diximus, materia
quaedam vocis propria, quam efflationem nuncupamus.
Emittitur autem ex asperis pulmonis arteriis, quarum
nulla cor attingit. Itaque Zeno, sive imprudenter sive
de industria obscura dictione usus est, in quartam sum-
ptionum speciem incidit, Diogenes autem plerumque in
secundam, semel autem et ipse in quartam. Quum enim
dicit, Unde vox emittitur, et quando ait, Vox non ex
capitis locis emittitur, sed palam ex inferioribus potius,

Ed. Chart. V. [101.]

Ed. Bas. I. (259.)

ἐκ τοῦ δευτέρου γένους τῶν ἐπιχειρημάτων χοῖται τοῖς λήμμασιν. ὅταν δὲ φῇ, τὸν λόγον ἀπὸ διανοίας ἐκπέμπεσθαι, δεόν ὑπὸ διανοίας φάναι, τῷ τετάρτῳ χοῖται γένει τῶν ἐπιχειρημάτων. ὁ δὲ ἔλεγχος καὶ τῶν τούτου σφαλμάτων ὁ αὐτὸς τῷ προγεγραμμένῳ κατὰ τὸν τοῦ Ζήνωνος λόγον. οὕτω δὲ καὶ ὁ Χρύσιππος ἐπειδὴν μὲν λέγῃ καὶ ἐξ οὗ ὁ λόγος ἐκπέμπεται, ἐκεῖνο εἶναι τὸ κυριεῦον τῆς ψυχῆς μέρος, ἀντιληφόμεθα τοῦ λόγου καὶ φήσομεν, ὅφ' οὗ μὲν ὁ λόγος ἐκπέμπεται, τὸ κυριεῦον ὑπάρχειν, οὐ μὴν ἐξ οὗ γε. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ περὶ εἴπῃ, τὸ γὰρ ὅλον ὅθεν ὁ λόγος ἐκπέμπεται, ἐκεῖσε δεῖ καὶ τὸν διαλογισμὸν γίνεσθαι, οὐχ ὅθεν φήσομεν, ἀλλ' ὅφ' οὗ μέρους ὁ λόγος ἐκπέμπεται, καὶ τὸ λογίζεσθαι κατ' ἐκεῖνό τε καὶ ἐν ἐκείνῳ γίγνεσθαι. δῆλον γὰρ δὴ, ὅτι τὸ ἐκεῖσε ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ ὁ Χρύσιππος εἶρηκεν, ὅπερ ἴσον δύναται τῷ ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος. οὐ γὰρ δὴ τό γε εἰς ἐκεῖνο τὸ μόριον ἡγητέον αὐτὸν βούλεσθαι δηλοῦν ἐν τῷ λέγειν ἐκεῖσε, καὶν ὅτι μάλιστα τὸ μὲν ἐκεῖσε εἰς τόπον ἢ δηλοῦν, τὸ δὲ ἐκεῖ ἐν

ex secundo genere argumentorum sumptionibus utitur. Quando autem inquit, sermonem a mente emitti, quum oporteret dicere abs mente, quarto genere argumentationum utitur. Hujus errorum redargutio eadem est, qua Zenonis sermonem reprehendimus. Sic autem et Chrysippus quum dicat etiam, ex quo sermo emittitur, illam esse principem animae partem, sermonem reciproce et ex adverso accipiemus, dicemusque, abs quo sermo emittitur, illud principatum existere, non tamen ex quo. Ad eundem modum quum inquit, in totum unde sermo emittitur, illinc oportet et ratiocinationem fieri, non unde dicemus, sed abs qua parte sermo emittitur, secundum illam quoque ratiocinandi vim et in illa fieri. Constat enim, quod loco illic Chrysippus illuc dixit, quod aequipollet ei, quod est in illa corporis parte. Non enim putandum est, voluisse eum indicare in illam particulam, quum dixit illuc, quamvis praecipue hoc illuc

Ed. Chart. V. [101.]

Ed. Bas. I. (259.)

τόπω. σολοικίζειν γὰρ μᾶλλον ὑποληπτέον ἐν τῇ φωνῇ τὸν Χρύσιππον, ἥπερ οὕτω προφανῶς ἀδιανόητα λέγειν. τὸ μὲν γὰρ ἱκανῶς σύνηθες αὐτῷ καὶ μόνον οὐ καθ' ἐκάστην ῥῆσιν γινόμενον, τὸ δ' ἀδιανόητα λέγειν οὐδαμῶς. ἐνίοτε γάρ που καὶ ψευδῇ λέγει, καθάπερ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἀλλ' οὐκ ἀδιανόητά γε. διαφέρει γὰρ πάμπλου τὸ ψεῦδος τοῦ ἀδιανοήτου. ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἐκεῖσε ἀντὶ τοῦ ἐν ἐκείνῳ πιθανώτερόν ἐστιν εἰρησθαι πρὸς τοῦ Χρυσίππου, γένοιτ' ἂν ἡ ῥῆσις εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων διάλεκτον μεταληφθεῖσα τοιάδε· ὅθεν ὁ λόγος ἐκπέμπεται, ἐκεῖ δεῖ καὶ τὴν διαλογισμὸν γίγνεσθαι, τουτέστιν ἐν ἐκείνῳ τῷ μορίῳ. τοῦτο δὲ φήσομεν ἀντικρὺς εἶναι ψεῦδος. οὐ γὰρ, εἴ τι κατὰ προαίρεσιν ἐκ τινος ἐκπέμπεται, κατ' ἐκεῖνο τὸ μόριον δέικνυται τὴν διάνοιαν ὑπάρχειν, καθάπερ οὐδὲ τὸ οὖρον, οὐδὲ τὸ πτύελον, οὐδὲ ἡ κόρυζα, οὐδὲ τὸ ἀποπάτημα. φαίνεται τοίνυν τοῦτο σφῆλαν τὸν τε Ζήνωνα πρῶτον καὶ μάλιστα, καὶ μετ' αὐτὸν ἤδη τοὺς ἄλλους Στωϊκοὺς, οὐχ

ad locum significat, illic autem in loco. Etenim putandum est potius Chrysippum in voce soloecismum committere, quam tam manifeste incomprehensibilia dicere. Quippe hoc ipsi satis peculiare et tantum non in unaquaque dictione committitur, incomprehensibilia vero dicere nequaquam. Aliquando enim falsa dicit, quemadmodum et in hoc sermone, sed non quae non possint comprehendi. Differt enim plurimum falsum ab eo, quod nequit intelligi. Quoniam igitur illuc pro illic dictum esse a Chrysippo probabilius est, oratio in Graecorum proprietatem transumpta talis fuerit: Unde sermo emittitur, illic oportet et ratiocinationem fieri, hoc est, in illa particula; sed mendacium id manifesto esse dicemus. Non enim, si quid juxta voluntatem ex aliquo emittitur, in illa particula mentem esse ostendit, sicut neque urina, neque sputum, neque mucor, neque alvi sedimentum. Apparet autem, hoc sesellisse Zenonem primum et praecipue, et post eum jam alios Stoicos, maxime vero et

Ed. Chart. V. [101. 102.]

Ed. Bas. I. (259.)

ἥκιστα δὲ καὶ τὸν Χρύσιππον ὅσον γε ἐπὶ τῇ προγεγραμμένῃ ῥήσει. κατὰ μὲν γὰρ ἄλλην τινὰ μετ' οὐ πάνυ πολὺ ταύτης γεγραμμένην ἠναγκάσθη τὸ ἀληθὲς ὁμολογῆσαι. ἀναγκασθῆναι δὲ εἶπον, ὅτι λόγον ἕτερον ἀνατρέψαι βου-
 [102]λόμενος ὥς οὐκ ἀληθῆ, κἄπειτα τὸ τῆς ἀντιλογίας εἶδος αἰσθόμενος οὐδὲν ἦττον ἐπιστρέφον καὶ καθ' ἑαυτοῦ, συνανατρέψαι καὶ τὸν ἴδιον οὐκ ὠκνησε τῷ τῶν ἑτεροδόξων. ἐχοῖν δ' αὖ ἢ μὴ ταῦτα γράφειν, ἢ μὴ ἐκεῖνα, καὶ μάλιστα πλησίον οὕτως ἀλλήλων. εἰ μὲν γὰρ ἀληθὲς οὗτος ὁ λόγος, οὐκ ἀληθὲς ἐκεῖνος, εἰ δ' ἐκεῖνος ὕγιής, κίβδηλος οὗτος. ἡμεῖς μὲν οὖν ἐπιστημονικαῖς μεθόδοις γυμνασάμενοι γνωρίζειν τε καὶ διακρίνειν δυνάμεθα τὸν τε ἀληθῆ καὶ τὸν ψευδῆ. τοῖς δ' ἀγυμνάστοις οὐ σμικρὸν ἂν εἴη ζήτημα, πότερον αὐτῶν ἔλονται. παραγράψω δὲ καὶ τὴν ῥῆσιν αὐτὴν, ἐν ἣ δεικνυσιν ὁ Χρύσιππος, ὥς οὐκ ἔστιν ὁ προγεγραμμένος λόγος ἀποδεικτικός. ἔστι δὲ τοιάδε. ἔχει δ', ὥς ἔφην πλείονα αὐτοῖς ἐπὶ πᾶσι, μὴ ποτ' εἰ καὶ τοῦτο δοθείη, καθάπερ ἐπιπορεύονται ἀπὸ τῆς κεφαλῆς εἶναι τὴν

Chrysippum, quantum ad commemoratam prius orationem pertinet. Nam in alia quadam non multo post subsequente coactus est verum fateri. Coactum esse dixi, quod alium sermonem evertere cupiens, ceu non verum, deinde contradictionis speciem sentiens nihilominus subvertentem, et contra seipsum non veritus est suum simul cum sententia contra opinantium sermonem evertere. Oportebat autem aut non haec, aut non illa scribere, et praesertim tam sibi invicem propinqua. Si etenim verus hic sermo est, non verus ille; quod si ille sanus, hic corruptus erit. Quare nos scientificis methodis exercitati cognoscere possumus et discernere verum a falso. At in exercitatis non parva erit quaestio, utrum ipsorum eligere debeant. Adscribam vero et verba ipsa, quibus ostendit Chrysippus, sermonem supra comprehensum non esse demonstratorium; sunt autem ejusmodi. *Res autem se habet, ut ipsis dixi saepius, praeter haec omnia fortasse etiam si detur, ut postulatur, a capite provenire prin-*

Ed. Chart. V. [102.]

Ed. Bas. I. (259. 260.)

ἀρχὴν ἐπὶ τὰ εἰρημένα μέρη ἐπιζητήσομεν. σχεδὸν γάρ, οἷα ἂν τινα λέγη περὶ τοῦ τὴν φωνὴν ἐκ τοῦ στήθους φέρεσθαι διὰ τῆς φάρυγγος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ποιᾶς τινος καταρχῆς γιγνομένης, τοιαῦτ' ἔξεστι λέγειν, ἐν τῇ καρδίᾳ μὲν τοῦ ἡγεμονικοῦ ὄντος, τῆς δὲ τῶν κινήσεων ἀρχῆς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς οὔσης. ὃ δὴ γὰρ βούλεται λέγειν ὁ Χρύσιππος ἐν τῇδε τῇ ῥήσει, τοιοῦτόν ἐστιν. εἰ καὶ συγχωρήσῃς τις, ἀρχὴν εἶναι νεύρων τὴν κεφαλὴν, οὐ πάντως ἐν αὐτῇ συγχωρήσῃ τὸ ἡγεμονικὸν ὑπάρχειν. ἃ γὰρ ἐκεῖνοι δύνανται λέγειν ὑπὲρ τοῦ τὴν φωνὴν ἐκ τοῦ στήθους διὰ τῆς φάρυγγος ἐκφέρεσθαι, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας τοῖς μορίοις ἐπιπεμπούσης τῆς κεφαλῆς, τοιαῦτ' ἔξεστι λέγειν ὑπὲρ τῶν νεύρων ἡμῖν, ὥς ἐκ μὲν τῆς κεφαλῆς ἀρχομένων, ἀπὸ δὲ τῆς καρδίας τὴν ἐνέργειαν ἐχόντων. ὥσθ', ὅτι δυνατόν ἐστιν ἐκ τοῦ στήθους τε καὶ διὰ τῆς φάρυγγος ἐκπέμπεσθαι τὴν φωνήν, ἀρχὴν τῆς κινήσεως τοῖς ἐνταῦθα μορίοις παρεχούσης τῆς κεφαλῆς, (260) αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ὡμολόγησεν. οὐκοῦν χρηστέον ἐστὶν ὥς ἀποδεικτικῶς τῷ λόγῳ, καθάπερ οἱ πλείστοι

cipium in praedictas partes adhuc inquiremus. Fere enim, quaecunque dixerint aliqui de eo, quod vox ex pectore fertur per asperam arteriam, a capite certo quodam principio facto, talia licet dicere, in corde quidem principatu animae existente, motuum vero initio a capite veniente. Quod sane Chrysippus hac oratione vult dicere, tale est. Si etiam concefferit aliquis, principium esse nervorum caput, non omnino principatum in eo esse concefferit. Quae enim illi possunt dicere de eo, quod vox ex pectore per asperam arteriam effertur, capite initium actionis transmittente partibus, talia licet de nervis nobis dicere tanquam a capite procedentibus, a corde autem actionem habentibus. Quapropter quod vox ex pectore et per asperam arteriam emittatur, capite initium motus partibus indidem exhibente, Chrysippus ipse fieri posse confessus est. Non igitur ea ratione tanquam demonstratoria utendum est, quemadmodum plurimi Stoico-

Ed. Chart. V. [102.]

Ed. Bas. I. (260.)

τῶν Στωϊκῶν ὑπειλήφασιν. ἐπιχειρεῖται γὰρ, ὥς εἶπον, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν θέσιν ἐγγύτητος, ὅθεν καὶ λείπειν ἡγητέον τῷ τοῦ Ζήνωνος λόγῳ λήμματα πρὸς τὸ τελέως ἠρωτησθαι. δειχθεῖν δὲ ἂν ἐναργέστερον τοῦτο, τῶν λημμάτων μεταληφθέντων ἐπὶ τὸ σαφέστερον, ὥς εἶναι τὸν λόγον τοιόνδε· φωνὴ διὰ φάρυγγος ἐκπέμπεται. εἰ δὲ ἦν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου ἐκπεμπομένη, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐξεπέμπετο. ὅθεν δὲ λόγος, καὶ φωνὴ ἐκεῖθεν ἐκπέμπεται. λόγος δὲ ἐκ διανοίας ἐκπέμπεται. ὥστ' οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἡ διάνοια. τὸ μὲν οὖν πρῶτον λῆμμα τῶν πρὸς αἴσθησιν ἐναργῶν ἔστιν, ὥστ' οὐδ' ἀποδείξεως αὐτὸ δεῖται. πιστὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει πάντα τὰ πρὸς αἴσθησιν ἐναργῆ. τὸ δὲ δεύτερον οὔτε τῶν πρὸς αἴσθησιν οὔτε τῶν πρὸς νόησιν ἐναργῶν ἔστι. τὴν ἀρχὴν γὰρ οὐδὲ ἐκ τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν ὑπάρχει. ἀλλ' ἐχρὴν ᾧδὲ πως ἐρωτηθῆναι τὸν λόγον, εἴπερ ἐκ τῶν πρώτων τε καὶ ἀποδεικτικῶν ἤμελλεν ἀρχεσθαι. φωνὴ διὰ φάρυγγος ἐκπέμπεται. πᾶν δὲ τὸ διατινος ἐκπεμπόμενον ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῷ μορίων ἐκπέμπεται.

rum crediderunt. Siquidem argumentatur, ut dixi, a situs vicinitate; unde etiam Zenonis rationi deesse sumptiones ad absolutam quaestionem existimandum est. Id autem evidentius ostendi poterit sumtionibus ad manifestius translatis, ut ratio sit huiusmodi. Vox per asperam arteriam emittitur; quod si ex cerebro emitteretur, non per asperam arteriam exierit. Unde autem sermo, illinc etiam vox emittitur; sermo autem ex mente emittitur; quare mens non est in cerebro. Prima itaque sumptio ex evidentibus sensui est; ideo neque demonstratione ipsa indiget; etenim omnia sensui manifesta ex seipsis fidem faciunt. Secunda vero neque sensui neque intellectui evidentium numero ascribitur, imo ne ex primis quidem axiomatibus existit. Verum hoc pacto sermonem instituire conveniebat, siquidem ex primis et demonstratoriis incepturus erat. Vox per asperam arteriam emittitur. Omne autem, quod per aliquod emittitur, ex partibus ipsi continuis emittitur. Cerebrum au-

Ed. Chart. V. [102. 103.]

Ed. Bas. I. (260.)

οὐκ ἔστι δὲ ἐγκέφαλος τῇ φάρυγγι συνεχής· οὐκ ἄρα ἐξ ἐγκεφάλου ἐκπέμπεται. μετὰ δὲ τοῦτον τὸν λόγον αὐθιγ ἕτερον ἐχοῖν ἐρωτᾶσθαι, τὸ συμπέρασμα λῆμμα ποιησάμενον, ὡς εἶναι τοιόνδε. τὸ ὅθεν ἡ φωνὴ ἐκπέμπεται, ἐκεῖθεν καὶ ἡ σημαίνουσα φωνή, τουτέστιν ὁ λόγος. ἐκ δὲ διανοίας ὁ λόγος ἐκπέμπεται, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου· οὐκ ἄρα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐστὶν ἡ διάνοια. οὕτω μὲν ἐχοῖν ἠρωτηῖσθαι τοὺς λόγους ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος, εἰ μηδὲν τῶν λημμάτων ἡμελλεν μήτε παραλειφθήσεσθαι, μήτε ἐκ περίττου παραληφθήσεσθαι. ἔνεστι δὲ καὶ συντομώτερον ἔτι κατὰ τόνδε τὸν λόγον ἐρωτηῖσαι, [103] συνθέντα τοὺς λόγους ἀμφοτέρους ἐς ταῦτόν. ὁ λόγος διὰ φάρυγγος ἐκπέμπεται. πᾶν δὲ τὸ διὰ τίνος ἐκπεμπόμενον ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῷ μορίων ἐκπέμπεται. ὥστε καὶ ὁ λόγος ἐκ τῶν συνεχῶν τῇ φάρυγγι μορίων ἐκπέμπεται. ἐγκέφαλος δὲ οὐκ ἔστι συνεχής τῇ φάρυγγι· οὐκ ἄρα ἐξ ἐγκεφάλου ὁ λόγος ἐκπέμπεται. ἀλλὰ ἐκ τῆς διανοίας ἐκπέμπεται· οὐκ ἄρα ἐν ἐγκεφάλῳ ἐστὶν ἡ διάνοια. ἔξεστι δὲ δηλονότι καὶ τὸ κυριεῦον

tem arteriae asperae non est continuum: ergo ex cerebro non emittitur. Post hanc rationem rursus aliam proponere oportebat, conclusionem sumptionis loco ponendo ad hunc modum. Unde vox emittitur, illinc et significativa vox, hoc est oratio: ex mente autem oratio emittitur, non autem ex cerebro: igitur mens non est in cerebro. Ita sane conveniebat Zenonem rationes instituisse, si nulla sumptio neque praetermittenda erat, neque supra modum assumenda. Jam vero licet adhuc compendiosius ad hunc modum disceptare, utraque ratione in idem collecta. Sermo per asperam arteriam emittitur. Omne autem, quod per aliquod emittitur, ex partibus ipsi continuis emittitur; quare et sermo ex partibus asperae arteriae continuis emittitur; at cerebrum asperae arteriae non est continuum; non igitur ex cerebro sermo emittitur, sed ex mente; non ergo in cerebro mens est. Licet nimirum et principem animae partem

Ed. Chart. V. [103.]

Ed. Bas. I. (260.)

εἰπεῖν ἀντὶ τοῦ τῆς διανοίας ὀνόματος. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἡγεμονικόν, καὶ τὸ ἡγεμονοῦν, καὶ τὸ ἡγούμενον, καὶ τὸ δεσπόζον, καὶ τὸ ἄρχον, καὶ τὸ λογιζόμενον, καὶ τὸ νοοῦν, καὶ τὸ φρονοῦν. οὐδὲν γὰρ διαφέρειν ἡγητέον, ὅπως ἂν τις ὀνομάζειν ἐθέλοι, ταὐτὸ φυλάττων τὸ ὑποκείμενον πρᾶγμα. εἰ οὕτως ἅπαντες ἡρωτήκεσαν τὸν λόγον, καὶ μὴ τὸ ἀναγκαιότατον τῶν λημμάτων παρσελελοίπεσαν, ἐν ᾧ δηλοῦται τὸ πᾶν, τὸ διὰ τινος ἐκπεμπόμενον, ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῶ μορίων ἐκπέμπεσθαι, τὰ δὲ οὐκ ἀναγκαῖα μὴ μάτην προσετείκεσαν, εὐφώρατος ἂν ἦν ὁ λόγος, ἀπὸ τε τῆς θέσεως ἐπιχειρεῖν ὠρμημένος, οὐκ ἀποδεικνύς τε τὸ προκείμενον. εἰ μὲν γὰρ ἡ ἐξ πρόθεσις ἐγκέοιτο κατὰ τὸ λῆμμα τὸ λέγον, ἐκ τῆς διανοίας ἐκπέμπεσθαι τὸν λόγον, ψευδὲς εἶναι φήσομεν αὐτό· μὴ γὰρ ἐκ τῆς διανοίας, ἀλλ' ὑπὸ τῆς διανοίας αὐτὸν ἐκπέμπεσθαι. εἰ δὲ τὴν ὑπὸ πρόθεσιν ἐκ τῆς ἀπὸ δηλουμένην νομίζομεν, ὡς εἶναι τὸ λῆμμα τοιοῦτον, ὁ λόγος ὑπὸ τῆς διανοίας ἐκπέμπεται, τὸ μὲν λῆμμα φήσομεν ἀληθὲς ὑπάρχειν, ἀπέραντον δὲ εἶναι τὸν λόγον, ὡς ἂν μηκέτι πάντων τῶν λημμάτων ὁμοίως ἡρωτη-

dicere loco nominis mentis. Pari modo dominantem, imperantem, praesidentem, et ratiocinantem, intelligentem. Nihil enim differre putandum, quocunque modo velis appellare, si rem subjectam eandem serves. Quod si ita omnes rationem instituissent, neque maxime necessariam sumptionum omisissent, in qua res omnis manifestatur, videlicet, quod per aliquod emittitur, ex partibus ipsi continuis emitti, temere autem non necessaria nequaquam adjecissent, facile erat deprehendere, argumenta a situ procedere, nec rem propositam demonstrare. Nam si praepositio ex in sumptione sermonem mente emitti dicente ponatur, falsam ipsam esse dicemus; non enim ex mente, sed abs mente ipsam emitti. At si abs praepositionem significari pro a existimemus, ut sit talis sumptio, Sermo abs mente emittitur, sumptionem veram esse pronuntiabimus, caeterum orationem nihil concludere, tanquam non omnibus sumptionibus similiter enun-

Ed. Chart. V. [103.]

Ed. Bas. I. (260.)

μένων, ἀλλὰ τῶν μὲν τὴν ἐξ, τῶν δὲ τὴν ὑπὸ πρόθεσιν ἔχόντων. εἰ δέ γε πάνθ' ὁμοίως ἐρωτηθεῖη, κατὰ μὲν τὴν ἐξ πρόθεσιν ἐν τῷ προτέρῳ λήμματι γενήσεται τὸ ψεῦδος, κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦτο μὲν ἀληθὲς ἔσται, τὸ καθόλου δὲ τὸ παραλελειμμένον ὑπ' αὐτῶν, ὡσαύτως δὲ τὸ κατὰ μέρος ἄμφω ψευδῆ. τὸ μὲν γὰρ καθόλου γενήσεται τοιοῦτον. ἅπαν τὸ διὰ τινος ἐκπεμπόμενον ὑπὸ τῶν συνεχῶν αὐτῷ μορίων ἐκπέμπεται, τὸ δὲ κατὰ μέρος, ὁ λόγος, ὑπὸ τῶν τῇ φάρυγγι συνεχῶν μορίων ἐκπέμπεται. οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν συνεχῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν συνεχῶν ἀληθῶς ἂν λέγοιτο. δέδεικται τοίνυν ἤδη σαφῶς τὸ κυριώτατον τῶν λημμάτων παραλελειμμένον αὐτοῖς, ἢ ἐκοῦσι σοφιστικῶς, ἢ ἄκουσιν ὑπὸ ἀγυμνασίας τῆς μεθόδου. διὸ καὶ παρακρούονται τὸν ἀκροατὴν, οὐ δυνάμενον ἀκριβῶς διελέσθαι, πότερον τῶν λημμάτων ἐστὶν ἀληθὲς, εἴτε τὸ κατὰ τὴν ἐξ πρόθεσιν ἠρωτημένον, εἴτε τὸ κατὰ τὴν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν μὲν γὰρ οὐδὲ λέγουσιν αὐτὸ κατὰ γε τὴν λέξιν, εἰς δέ γε τὴν σύστασιν τοῦ λόγου παντὸς, ὡς εἰρηκότερος, προσχρῶνται

ciatis, sed aliis praepositionem ex, aliis abs habentibus. Quod si omnia similiter pronuncientur secundum praepositionem ex, in priore sumptione falsitas judicabitur, si juxta praepositionem abs, haec quidem vera erit, generalis autem ab ipsis relictā. Pari modo particularis, ambaeque falsae erunt. Etenim universalis ejusmodi evadet. Omne, quod per aliquid emittitur, abs partibus ei continuis emittitur, particularis autem, sermo, abs partibus, quae in aspera arteria cohaerent, emittitur; non enim abs continuis, sed ex continuis vere dicetur. Ostensum itaque jam manifesto est, principalissimam sumptionem ab ipsis esse praetermissam, vel quia cavillandi studio hoc sponte voluerunt, vel quia inexercitati in arte inviti omiserunt. Unde etiam fallunt auditorem, qui exacte nequeat distinguere, utra sumptionum vera existat, sive ea, quae juxta praepositionem ex enunciatur, sive quae secundum abs, neutiquam enim ipsam ad verbum dicunt, verum ad totius sermonis constitutionem, tanquam

Ed. Chart. V. [103. 104.]

Ed. Bas. I. (260.)

τὸ γὰρ, εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου ἐκπεμπομένη, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐξεπέμπετο, κατὰ τὴν τοῦ παραλελειμμένου λήμματος δύναμιν ἀληθὲς εἶναι φαντάζεται. πᾶσιν οὖν τοῖς ἁμαρτήμασιν ὁ τοῦ Ζήνωνος λόγος ὑπεύθυνός ἐστι κατὰ τὸ δεύτερον τῶν λημμάτων τὸ νυνὶ μοι λελεγμένον· πρῶτον μὲν, ὅτι τὴν ἀπὸ πρόθεσιν ἐν αὐτῷ παρέλαβε, δεῖον ἦτοι τὴν ἐξ, ἢ τὴν ὑπὸ· δεύτερον δ', ὅτι τὰ κυριώτατα παρέλιπε, τό τε καθόλου, τὸ πᾶν δὲ τὸ διὰ τινος πεμπόμενον ἐκ τῶν συνεχῶν μορίων αὐτῷ ἐκπέμπεται, τό τε κατὰ μέρος, ὅτι ἡ φωνὴ καὶ ὁ λόγος ἐκ τῶν συνεχῶν τῇ φάρυγγι μορίων ἐκπεμφθήσεται. τούτων γὰρ οὕτω διορισθέντων, εἰ μὲν κατὰ τὴν ἐξ πρόθεσιν ἅπαντα ἐρωτηθεῖη τὰ λήμματα, ψεῦδος ἔσται τὸ τὸν λόγον ἐκ τῆς διανοίας ἐκπέμπεσθαι· εἰ δὲ κατὰ τὴν ὑπὸ, τό τε καθόλου τὸ νυνὶ λεγόμενον, τὸ πᾶν διὰ τινος ἐκπεμπόμενον ὑπὸ τῶν συνεχῶν ἐκπέμπεσθαι, καὶ τὸ κατὰ μέρος, τὸ τὸν λόγον ὑπὸ τῶν ἐν τῇ φάρυγγι μορίων ἐκπέμπεσθαι. [104] εἰ δὲ μικτῶς ἐρωτηθεῖη, κατὰ τίνα μὲν λήμματα τῆς ἐξ προθέ-

dixissent, utuntur. Haec enim sumptio, Si a cerebro emitteretur, non per asperam arteriam exiret, juxta praetermissae sumptionis virtutem vera esse videtur. Itaque Zenonis sermo erroribus scatet juxta secundam sumptionem modo a me comprehensam: primum quidem, quoniam praepositionem a assumpsit, quum conveniret vel ex vel abs; deinde, quia maxime principales praetermisit sumptiones, tum universalem istam, omne autem, quod per aliquod mittitur, ex continuis ipsi partibus emittitur, tum particularem, quod vox et sermo ex partibus asperae arteriae continuis emittitur. His enim sic distinctis, si quidem juxta praepositionem ex universae enuncientur sumptiones, falsa erit haec, sermonem ex mente emitti; sin juxta abs, tum universalis, quae nunc dicitur, quicquid per aliquod emittitur, abs continuis emitti, tum particularis, sermonem abs partibus in aspera arteria sitis emitti. At si mixta pronuncientur, in quibusdam sane sumptionibus praepo-

Ed. Chart. V. [104.]

Ed. Bas. I. (260.)

σεως ἀκριβῶς παραλαμβανομένης, καθ' ἑκάτερα δὲ τῆς ὑπὸ, καθ' ἅπερ καὶ τῷ τὸν λόγον ὑπὸ τῆς διανοίας ἐκπέμπεσθαι, τῶν μὲν λημμάτων οὐδὲν μεμψόμεθα, τὸν ὅλον δὲ λόγον ἀπέραντον ὑπάρχειν ἐροῦμεν. οὐ γὰρ ἔτι συναφθήσονται πρὸς ἀλλήλας αἱ κύριαι τοῦ συμπεράσματος προτάσεις. ἔστι γὰρ αὐτῶν ἡ μὲν ἑτέρα τοιαύτη, ὁ λόγος ὑπὸ τῆς διανοίας ἐκπέμπεται· ἡ δὲ ἑτέρα, ὁ λόγος ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου οὐκ ἐκπέμπεται. ἐχοῖν δέ γ' ἀμφοτέρα ἦτοι κατὰ τὴν ὑπὸ πρόθεσιν, ἢ κατὰ τὴν ἐξ ἡρωτῆσθαι, ἵν' ἐπιφέρηται τι κοινὸν αὐταῖς συμπέρασμα. τάχ' ἂν ἔτι πλείω λέγειν ὑπὲρ τῆς τοῦ λόγου μοχθηρίας ἐπειρώμην, εἰ μὴ καὶ ὁ Χρύσιππος ἐγνώκει τε τὴν ἀτοπίαν αὐτοῦ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπολήψεως αὐτὸς ἐγεγράφει δι' ἧς ὀλίγον ἔμπροσθεν παρεθέμην ῥήσεως, ἐγχωρεῖν φάσκων ἐκ τῶν κατὰ στήθη μερῶν ἐκπέμπεσθαι τὸν λόγον, τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐπιπεμπούσης τῆς κεφαλῆς, ὥπερ γε καὶ τὰ νεῦρα πάντα τὴν ἐκφυσιν ἐκ τῆς κεφαλῆς ἔχοντα τὴν ἀρχὴν τῆς δυνάμεως ἀπὸ τῆς καρδίας λαμβάνειν. ταῦτα μὲν οὖν ὁρθῶς

sitione ex ad amissim sumpta, in alterutris vero praepositione abs; quemadmodum in ea, sermonem abs mente emitti, nullam sumptionem criminabimur, totam vero rationem nihil concludere dicemus. Non enim adhuc principales conclusionis propositiones coaptabuntur. Est namque ipsarum altera talis, sermo abs mente emittitur, altera autem, sermo ex cerebro non emittitur. At utramque sumptionem vel juxta praepositionem abs, vel juxta praepositionem ex pronunciatam esse oportebat, ut aliqua iplis communis conclusio inferatur. Forte plura de orationis vitio dicere tentassem, nisi Chrysippus suam absurditatem novisset, et modum deprehensionis ipse scriptitasset in sententia paulo ante a me adducta, fieri posse inquiring, ut ex partibus pectoris sermo emittatur, sed capite principium motus suppeditante, quemadmodum et quod omnes nervi originem ex capite habentes principium facultatis a corde sumant. Haec itaque recte a

Ed. Chart. V. [104.]

Ed. Bas. I. (260. 261.)

εἴρηται τῷ Χρυσίππῳ, καὶ διὰ τοῦτ' ἂν τις αὐτῷ καὶ μᾶλλον μέμψαιτο, διότι κατιδὼν τὸ ἀληθές ὅμως οὐ χρῆται· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς θέσεως ἐπικεχειρημένα, καὶ τούτων ὅσα μᾶλλον ποιηταὶ μαρτυροῦσιν, ἢ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώ(261)πων, ἢ ἐτυμολογία τις, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον, οὐκ ὀρθῶς. κάλλιον γὰρ ἦν ἐπιμείναντα τοῖς κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδον ὑπολαμβάνομένοις λήμμασιν ἐξετάσαι τε καὶ κρῖναι διὰ τῆς αἰσθήσεως. αὐτὸς δὲ, ὥσπερ οὐ κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ κατὰ τύχην εἰρηκώς τὸ ἀληθές, ἀπεχώρησέ τε τῆς ζητήσεως αὐτοῦ καὶ ποιητὰς ἐπάγεται μάρτυρας.

Κεφ. ε'. Ὅπερ οὖν ὁ Χρυσίππος ἐθεάσατο μὲν, οὐκ ἐπεξῆλθε δὲ τῷ λόγῳ, τοῦτ' ἐγὼ μοι δοκῶ προσθήσειν. ἐπειδὴ γὰρ ἐγχωρεῖ, καὶν ὅτι μάλιστα πάντων τῶν νεύρων ἐγκέφαλος ἀρχὴ φαίνεται, τὴν καρδίαν ἐπιπέμπειν αὐτῷ δύναμιν αἰσθητικὴν τε καὶ προαιρετικὴν, ὡσαύτως δὲ, καὶν ἐκ τῶν κατὰ τὸν θώρακα μορίων ὁ λόγος ἐκπέμπεται, τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως αὐτοῦ ἀπ' ἐγκεφάλου καταφέρεισθαι, ζητητέον ἐφεξῆς ἐστὶ, πότερον οὐδέτερον οὐδέτερον μεταδίδωσιν

Chrysippo dicta sunt; quocirca ipse magis accusandus venit, quod, quum verum novisset, non est tamen eo usus; ea vero e quae a situ argumenta petita sunt, atque ex his magis quae poëtae testantur, aut vulgus, aut quaedam nominis ratio, aut aliud quiddam huiusmodi, non recte. Praestiterat enim insistendo sumptionibus, quae juxta methodum demonstratoriam adsumuntur, investigare ea et sensu expendere. Verum ipse, tanquam non ex scientia, sed fortuito verum dixisset, ab inquisitione ipsius discessit et poëtas testes citavit.

Cap. VI. Quod igitur Chrysippus vidit quidem, sed oratione non exposuit, id apponere mihi visum est. Quandoquidem enim fieri potest, ut, licet quam maxime omnium nervorum origo cerebrum videatur, cor ipsi vim sensoriam voluntariamque suppeditet; pari modo, etiam si ex thoracis partibus sermo emittitur, principium motus ipsius a cerebro deferri; disquirendum deinceps est,

Ed. Chart. V. [104. 105.]

Ed. Bas. I. (261.)

οὐδεμιᾶς δυνάμεως, ἢ τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ. γένοιτο δ' ἂν ἢ ζήτησις ᾧδε. τὰ συνάπτοντα τὴν καρδίαν ἐγκεφάλῳ διασκέψασθαι χρὴ κατὰ τὰς τῶν ζῶων ἀνατομὰς, ὅποσα τ' ἐστὶ καὶ ὅποια, κἄπειτα κατὰ τὸν τράχηλον ἕκαστον αὐτὸ ἢ τέμνειν, ἢ θλάειν, ἢ βρόχοις διαλαμβάνειν, εἴτ' ἐπισκέπτεσθαι, τίνα καταλαμβάνει τὸ ζῶον παθήματα. συνάπτει δὲ καρδίαν ἐγκεφάλῳ τὰ τρία γένη τῶν ἀγγείων, ἅπερ δὴ καὶ παντὸς τοῦ σώματος ὑπάρχει κοινὰ, φλέβες καὶ ἀρτηρίαι καὶ νεῦρα, φλέβες μὲν αἱ σφαγίτιδες ὀνομαζόμεναι, ἀρτηρίαι δὲ αἱ κυρωτίδες, νεῦρα δὲ τὰ ταύταις ταῖς ἀρτηρίαις παραπεφυκότες. τὰς μὲν δὴ σφαγίτιδας φλέβας ἢ τὰς κυρωτίδας ἀρτηρίας οὐχ ἁπλῶς χρὴ τέμνειν, ὥσπερ τὰ νεῦρα, τεθνήξεται γὰρ εὐθέως τὸ ζῶον αἰμορροαγία λάβρῃ συσχεθὲν, ἀλλ' ἄμεινον βρόχοις ἰσχυροῖς διαλαβόντα πρῶτον ἔν τε τοῖς ἄνω καὶ κάτω μέρεσι τοῦ τραχήλου τὸ μέσον τῶν βρόχων διατέμνειν, ὥς μηδεμίαν αἰμορροαγίαν ἀκολουθῆσαι. [105] τὰ νεῦρα δὲ εἴτε θλάειν, εἴτε διαλαμβάνειν ἐθέλοις βρόχοις τισὶν ἢ τοῖς στυτοῦ δακτύλοις, εἴτε τέμνειν, ἐφ'

an neutrum alteri virtutem aliquam tribuat, an alterum alteri. Fiet autem ad hunc modum investigatio. Quae cor cerebro connectunt, in dissectionibus contemplari oportet, quot sint numero et qualia; postea in collo singula vel secare, vel contundere, vel funiculo interciperi; deinde contueri, qui affectus animal invadant. Connectunt autem cor cerebro tria vasorum genera, quae sane etiam totius corporis sunt communia, venae, arteriae et nervi: venae quidem jugulares dictae, arteriae carotides, nervi his arteriis adnati. Sane jugulares venas aut carotidas arterias non simpliciter dividere oportet, quemadmodum nervos, moreretur enim protinus animal larga sanguinis profusione debilitatum, sed praestat funiculis validis intercipiendo primum in superiore et inferiore cervicis regione medium vinculorum dissecare, ut nulla sequatur sanguinis profusio: nervos autem sive contundere, sive funiculis quibusdam comprehendere,

Ed. Chart. V. [105.]

Ed. Bas. I. (261.)

ἅπασιν τούτοις τοῖς παθήμασιν ἐν καὶ ταῦτόν ἀκολουθήσει
 σύμπτωμα τῷ ζῳῷ· ἄφωνον ἔσται παραχρῆμα, τῶν δὲ ἄλ-
 λων ἐνεργειῶν οὐδεμία οὐτ' ἐν τῷ παραντίκα βεβλαμμένη,
 οὐτ' ἐξ ὑστέρου φανεῖται. τῶν ἀρτηριῶν δέ γε βρόχοις δια-
 ληφθεῖσων ἢ, ὡς εἴρηται, τμηθεῖσων, ἄφωνον μὲν ἢ καρῶ-
 δες, ὡς οἱ πλείστοι τῶν μεθ' Ἱπποκράτην κακῶς ἀνατεμόν-
 των ἔγραψαν, οὐκ ἔσται τὸ ζῶον, αἱ δὲ ἀνωτέρω τῶν τρα-
 φεισῶν ἀρτηριῶν ἅπασαι τελῶς ἄσφυκτοι γενήσονται. τὰς
 δὲ φλέβας οὔτε βρόχοις διαλαμβάνων οὐθ', ὡς εἴρηται, τέ-
 μνων ὅψει τινὰ σαφῶς ἐνέργειαν ἀπολλυμένην. ἐκ τούτων
 τῶν φαινομένων ἔτοιμόν ἐστι συλλογίσασθαι, μήτε τὴν
 καρδίαν εἰς τὴν τῶν σφυγμῶν κίνησιν ἐγκεφάλου τι προς-
 δεῖσθαι, μήτε τὸν ἐγκέφαλον καρδίας, ἵν' αἰσθάνηται τε
 καὶ κατὰ προαίρεσιν ἐνεργῇ τὸ ζῶον. ὅτι μὲν γὰρ οὐδὲν ἢ
 καρδία πρὸς τὴν οἰκείαν κίνησιν ἐγκεφάλου δεῖται, δῆλόν
 ἐστίν ἐκ τοῦ, καὶ τῶν φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν καὶ τῶν
 νεύρων τῶν προειρημένων βρόχοις διαληφθέντων, ὁμοίως ἔτι
 σφύζειν αὐτὴν καὶ τὰς καθ' ὅλον τὸ ζῶον ἀρτηρίας·

vel tuis ipsius digitis, sive secare; ob hos omnes affectus
 unum et idem symptoma animanti superveniet. Quippe
 statim obmutescet, reliquarum vero actionum nulla ne-
 que in praesenti tempore laesa, neque in posterum appa-
 rebit. Arteriis autem fune interceptis vel, ut dixi, dif-
 sectis, mutum sane aut soporosum, ut plerique post Hip-
 pocratem difsectorum perperam scripserunt, non erit ani-
 mal, sed omnes, quae supra vulneratas habentur, in totum
 pulsum amittent. At venas neque funibus intercipientes,
 neque, ut dictum est, secans, aliquam manifesto actionem
 aboleri videbis. Ex his apparentibus promptum est colli-
 gere, neque cor ad pulsum motum cerebro indigere,
 neque cerebrum corde, ut sentiat animal juxtaque ar-
 bitrium operetur. Quod enim cor nihil ad proprium
 motum cerebro opus habet, inde clarum est, quod, venis,
 arteriis nervisque praedictis fune comprehensis, simi-
 liter ipsum adhuc pulset et totius animantis arteriae.

Ed. Chart. V. [105.]

Ed. Bas. I. (261.)

αἱ γὰρ ἀνωτέρω τῶν βρόχων μόναι παντάπασιν ἄσφυκτοι γίνονται, τοῦ συνεχοῦς αὐτῶν μέρους τοῦ μέχρι καρδίας ὡσαύτως ταῖς ἄλλαις σφύζοντος. ὅτι δὲ οὐκ ἔτι τῶν ἐγκεφάλου δυνάμεων ἡ καρδία τὴν πρώτην ἀρχὴν ἔχει, μάθοις ἂν ἐκ τοῦ, πάντων τῶν εἰρημένων νεύρων ἥτοι τμηθέντων, ἢ βρόχοις διαληφθέντων, ἄφωνον μόνον γίνεσθαι τὸ ζῶον, εἰσπνεῖν μέντοι καὶ ἐκπνεῖν ἀκωλύτως κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαφορὰς τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων εἰσπνοῶν τε καὶ ἐκπνοῶν, οὕτω δὲ καὶ τοῖς τέσσαρσιν κώλοις ἔτι καὶ νῦν ἐνεργεῖν, καθάπερ καὶ πρόσθεν, ἀκούειν τε καὶ βλέπειν καὶ πᾶσαν αἴσθησιν αἰσθάνεσθαι. μόνη γὰρ, ὡς εἴρηται, φωνὴ διαφθείρεται τοῦ ζώου, τμηθέντων τῶν παρὰ ταῖς ἀρτηρίαις νεύρων. ὅσοι δὲ τῶν ἱατρῶν τε καὶ φιλοσόφων ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ἀρτηρίαις ἥτοι τμηθείσαις, ἢ, ὡς εἴρηται, διαληφθείσαις ὥοντο καροῦσθαι τὸ ζῶον, εἴτ' ἐκ τούτου συνελογίζοντο τὴν καρδίαν ἐγκεφάλῳ χορηγεῖν αἴσθησίν τε καὶ κίνησιν, ἐσφάλθαι μὲν αὐτοὺς ὑποληπτέον ἐν τῇ περὶ τὸ φαινόμενον ἐμπειρίᾳ, τὸ δ' ἐξ ὑποθέσεως ἀκολουθοῦν

Nam solae supra funes sitae omnino pullum amittunt, dum continua ipsarum pars, quae ad cor usque pertingit, similiter ac aliae pullat. Quod autem cerebri facultatum cor primam non habeat originem, inde cognoscere licet, quod, omnibus commemoratis nervis sive sectis, sive laqueo comprehensis, animal solum obmutescit, inspirat tamen et expirat sine impedimento juxta utramque superius dictarum inspirationum et expirationum differentiam; ita vero et quatuor artubus etiamnum operatur, sicuti et prius, auditque et videt, omnique sensu percipit. Nam sola, ut dictum est, vox animalis aboletur, nervis juxta arterias dissectis. Porro qui tum medici, tum philosophi ob enumeratas arterias sive dissectas, sive, ut dixi, interceptas animal soporari putaverunt, deinde hinc collegerunt, cor sensum motumque cerebro suppeditare, hos nimirum falsos esse in ejus, quod apparet, experientia putandum est, quod autem ex hypothese sequitur, diligenter

Ed. Chart. V. [105.]

Ed. Bas. I. (251.)

ἀκριβῶς ἑωρακέναι· εἴπερ γὰρ ὄντως ἐγίγνετο καρῶδες τὸ ζῶον, ὅπερ αὐτοῖς ὄνομα βούλεται σημαίνειν τὸ ἀναίσθητόν τε καὶ ἀκίνητον, ἐξ ἀνάγκης ἂν ἀκολουθεῖν τὸ τὴν καρδίαν ἐπιπέμπειν ἐγκεφάλῳ τὴν πρώτην ἀρχὴν αἰσθήσεως τε καὶ κινήσεως, ἣν αὐτὸς ἅπαντι τῷ σώματι διὰ νεύρων χορηγεῖ, ὥστ' εἶναι δευτέραν τινὰ ἀρχὴν αὐτόν, οὐκ ἀκριβῶς πρώτην, ἀνάλογον ὑπάρχει μεγάλου βασιλέως. ἀποδεδειγμένον γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς ἡ μὲν καρδία τῶν ἀρτηριῶν, ὁ δ' ἐγκέφαλος τῶν νεύρων ἐστὶν ἀρχή, περαίνουσιν ἂν, εἴπερ ἀληθές ἦν τὸ λεγόμενον, ὡς ἡ καρδία διὰ τῶν ἀρτηριῶν ἐγκεφάλῳ χορηγεῖ δύναμιν ψυχικὴν. οὐ μὲν ἀληθές ἐστιν, ἀλλὰ κατεψεύσαντο τοῦ φαινομένου κατὰ τὰς ἀνατομὰς. καρῶδες μὲν γὰρ οὐδ' ἐπὶ τοῖς νεύροις τμηθεῖσι γίνεται τὸ ζῶον, μήτοι γε δὴ ταῖς ἀρτηρίαις· ἄφωνον δὲ τῶν νεύρων μὲν βλαβέντων γίνεται, τῶν ἀρτηριῶν δ' οὐ γίνεται, καὶ πολὺ δὲ μᾶλλον ἔτι τῶν φλεβῶν. ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἱατρῶν τε καὶ φιλοσόφων ἅμα ταῖς ἀρτηρίαις τὰ νεῦρα τοῖς βρόχοις διαλαμβάνοντες, εἴτα ἄφωνον ὀρῶντες αὐτίκα τὸ

vidisse. Si enim vere soporofum animal evaderet, quod ipsis nomen significat sensus motusque expers, necessario sequeretur, cor primam et sensus et motus originem cerebro immittere, quam ipsum toti corpori per nervos suggerit. Quapropter secundum quoddam principium ipsum erit, non exquiste primum, magni regis legato dignitate respondens. Demonstratum enim est antea, quod cor arteriarum, cerebrum nervorum sit principium; concluderetur igitur, si verum esset, quod dicitur, cor per arterias vim animalem cerebro suppeditare; non tamen verum est, sed ementiti sunt contra id, quod in dissectionibus apparet. Soporofum enim neque ob nervos praecisos animal efficitur, neque ob arterias, verum nervis oblaelis mutum quidem evadit, arteriis autem non ita, multoque minus venis: sed plerique medici philosophique simul cum arteriis nervos funibus comprehendentes, deinde mutum protinus animal fieri conspicientes,

Ed. Chart. V. [105. 106.]

Ed. Bas. I. (261.)

ζῶον γιγνόμενον, ἀρτηριῶν τὸ πάθος ᾗθησαν ὑπάρχειν, καὶ κάρον ὠνόμασαν, οὐκ ὀρθῶς, οἶμαι, εἰ μήτι ἄρα τὴν ἀφωνίαν ἐθέλουσιν ὀνομάζειν κάρον· οὕτω γὰρ ἂν ὀνόματι μόνον σφάλλοιντο κατὰ γε τοῦτο, περὶ δὲ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἁμαρτάνοιεν, εἴπερ ἐπὶ ταῖς ἀρτηρίαις ὑπολαμβάνοιεν ἀφωνον γίνεσθαι τὸ ζῶον.

Κεφ. ζ'. [106] Ἐγὼ μὲν δὴ μοι δοκῶ τὸ κελευσθὲν ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου πεπραχέναι ζητήσας, εἴτ' ἀπὸ καρδίας ἐγκεφάλῳ δυνάμεις τις, εἴτ' ἀπ' ἐγκεφάλου τῇ καρδίᾳ χορηγεῖται. Χρυσίππος δ' αὐτὸς ὀλιγώρως ἐσχηκέναι φαίνεται περὶ τὴν τοῦ πράγματος ἐρευναν, ἰδὼν μὲν τὴν ὁδόν, ἣ χρητὸ ζητούμενον ἁλῶναι, μὴ χρησάμενος δὲ αὐτῇ. μέμφομαι δ' αὐτῷ καὶ διότι καθ' ἐν βιβλίον ἐναντία λέγειν ὑπέμεινεν, οὐκ ἀπὸ μακροῦ διαστήματος ἀλλήλων ἔμπροσθεν μὲν ὡς ἀποδεικτικὸν γράψας τὸν τοῦ Ζήνωνος λόγον, ἐπὶ προήκοντι δὲ τῷ συγγράμματι δεικνὺς αὐτοῦ τὴν λύσιν. εὐρίσκω δ' οὐχ ἥκιστα τὸν Χρυσίππον καὶ ἄλλας τινὰς ἐναντιολογίας ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ λόγῳ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ

arteriarum affectionem esse crediderunt, quam soporem nominarunt, non recte meo iudicio, nisi vocis amissionem soporem appellent; sic enim nomine solum hallucinantur in hoc, at in re ipsa aberrant, si ob arterias animal mutum evadere existiment.

Cap. VII. Ego sane jam videor mihi, quod Chrysippus iussit, fecisse, inquirendo, a corde ne facultas aliqua cerebro, an a cerebro cordi suggeratur. Chrysippus porro ipse parvi fecisse videtur hujus rei inquisitionem, qui videns quidem viam, qua id, quod quaeritur, adipisci conveniat, ea non usus sit: hominem autem reprehendo insuper, quod in uno libro contraria dicere sustinuerit non longo invicem intervallo, qui prius sane ceu demonstrativum Zenonis sermonem scripserit, processu autem commentarii solutionem ipsius ostenderit. Jam invenio, Chrysippum maxime et alia quaedam in hoc ipso de animae principatu sibi repugnantia adduxisse. Quippe

Ed. Chart. V. [106.]

Ed. Bas. I. (261. 262.)

πεποιημένον. ἐν ἀρχῇ γὰρ προειπὼν, ὡς τὰ μὲν ἄλλα μέρη τῆς ψυχῆς ἐν οἷς ἐστὶ τοῦ ζώου μορίοις ὁμολογεῖται, περὶ δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ μόνου ζητεῖται, διὰ τὸ μήτε αἰσθησιν ἐκφανῇ μηδεμίαν εἶναι αὐτοῦ, μήτ' ἐναργές τι τεκμηρίον, ὀλίγον ὕστερον ὡς περὶ φαινομένου τοῦ μέρους διαλέγεται. ἔχουσι δ' αἱ ῥήσεις αὐτοῦ τόνδε τὸν τρόπον. οὕτω φαίνεται διαφεύγειν ὁ τόπος ἡμᾶς, οὔτε αἰσθήσεως ἐκφανοῦς γιγνομένης, ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συντέτευχεν, οὔτε τῶν τεκμηρίων, δι' ὧν ἂν τις συλλογίσαιτο τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἂν οὐδ' ἐπὶ τοσοῦτον ἀντιλογίας προῆλθεν ἰατροῖς τε καὶ φιλοσόφοις. ταῦτα προειπὼν ὁ Χρύσιππος ἐφεξῆς φησιν, ὡς ἅπαντες ἄνθρωποι τῶν τῆς διανοίας παθῶν αἰσθάνονται κατὰ τε τὸν θώρακα καὶ τὴν καρδίαν. ἔχει δὲ καὶ ἡδε ἡ ῥῆσις ὧδε. κοινῇ δέ μοι δοκοῦσιν οἱ πολλοὶ (262) φέρεσθαι ἐπὶ τοῦθ' ὥσανεὶ αἰσθανόμενοι περὶ τὸν θώρακα αὐτοῖς τῶν κατὰ τὴν διάνοιαν παθῶν γιγνομένων, καὶ μάλιστα καθ' ὃν ἡ καρδία ἀέτακται τόπον, οἷον μάλιστα ἐπὶ τῶν φόβων καὶ τῶν λυπῶν λέγω καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς, καὶ μάλιστα τοῦ θυμοῦ. κατὰ τήνδε τὴν ῥῆσιν, εἰ καὶ μηδὲν

inter initia praefatus, alias sane animae partes in quibus sunt animantis partibus confessum esse, de principatu autem solo disquiri, eo quod nullus sensus evidens, neque manifesta quaedam conjectura de eo haberi potest, paulo post tanquam de apparente parte differit. Habent autem verba ipsius in hunc modum. *Sic videtur nos subterfugere locus, quum neque sensus evidens sit, quod in reliquis contingit, neque conjecturae, per quas id quis posset colligere. Neque enim in tantum controversiae processissent medici et philosophi. His praemissis, consequenter Chrylippus ait, universos homines affectus mentis sentire in thorace et in corde. Habet autem oratio haec ad eum modum. Communiter autem mihi videntur plurimi in hanc ferri opinionem, tanquam sentientes mentis affectus in thorace, et praesertim ubi cor situm est, idque potissimum in timore et tristitia et ira, et maxime iracundia. In hac oratione saltem tanquam*

Ed. Chart. V. [106.]

Ed. Bas. I. (262.)

ἄλλο, τὸ γοῦν ὥσανεὶ προσέειπεν, οὐ τολμήσας ἄντικρυς εἰπεῖν, αἰσθάνεσθαι τοὺς ἄνθρώπους τῶν κατὰ τὴν διάνοιαν παθῶν ἐν τῷ θώρακι γιγνομένων. ὥσανεὶ γὰρ ἔφη συναισθανόμενοι, μικρὸν δ' ὕστερον καὶ τὸ ὥσανεὶ περιελὼν οὕτως γράφει· ἡ γὰρ περὶ τὴν διάνοιαν γιγνομένη ταραχὴ καθ' ἕκαστον τούτων αἰσθητῶς περὶ τοὺς θώρακας ἐστίν. εἴτ' ἐφεξῆς· τῆς μὲν γὰρ ὀργῆς γιγνομένης ἐνταῦθα εὐλογον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιθυμίας ἐνταῦθα εἶναι. καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἐξῆς τοῦ συγγράμματος, καὶ τὰ τῶν ὀργιζομένων πάθη, φησὶ, φαίνεται περὶ τὸν θώρακα γιγνόμενα, καὶ τὰ τῶν ἐρώντων. καὶ λοιπὸν οὐκ ἔτι παύεται περὶ τῶν παθῶν διαλεγόμενος, ὥς ἐν τε τῷ θώρακι καὶ περὶ τὴν καρδίαν μάλιστα συνίστασθαι φαινομένων. ὥστ' ἔγωγε θαυμάζω τἄνδρὸς, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς ὑφ' ἑαυτοῦ γραφόμενον οὐκ ἐξήλειψεν, ἐνθα φησὶν, οὐτ' αἰσθήσιν οὐδεμίαν ἐμφανῆ γίγνεσθαι, ποῦ τὸ κύριον τῆς ψυχῆς μέρος, οὔτε τεκμήριον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον διενεχθῆναι ἂν πρὸς ἀλλήλους ἰατροὺς τε καὶ φιλοσόφους. ἢ, εἴπερ ἀρέσκηται τῷδε τῷ λόγῳ, πῶς οὐκ ἠδέσθη πάλιν ἐν τοῖς ἐξῆς αἰσθήσει γε κρίνων τὸ δόγμα, καὶ φαίνεται

adjecit, non ausus palam dicere, homines sentire mentis affectus in thorace; tanquam enim, inquit, sentientes. Paulo post dictione *tanquam* ablata, hoc pacto scribit: *Turbatio enim mentis, quae in singulis his fit, in thorace percipitur.* Postea iterum: *Quum enim hic ira fiat, consentaneum est, et alias animae cupiditates inibi esse.* Rursus in subsequentibus commentarii locis: *Atque irascentium affectus in thorace fieri videntur, et amantium;* ac in reliquis non cessat de affectibus disputare, tanquam in thorace et maxime circa cor appareant. Quare demiror, hominem non abolevisse, quod per initia scripsit, inquiens, neque sensum neque conjecturam fieri, ubi praecipua est animae pars; non enim discreparent adeo medici et philosophi inter se. Vel, si contentus est hoc sermone, quomodo non veritus est iterum in subsequentibus sensu dogma judicare, ac dicere manifeste apparet?

Ed. Chart. V. [106. 107.]

Ed. Bas. I. (262.)

λέγων; ἐγὼ δέ μοι δοκῶ, καθάπερ ὀλίγον ἔμπροσθεν ἔπραξα τὸν ἀληθέστερον ἐλόμενος λόγον, ὃν ὁ Χρυσίππος ἔγραψε πρὸς ἑαυτὸν ἐναντιολογούμενος, οὕτω καὶ νῦν ποιήσιν. οὐδεμία γὰρ αἰσθησις ἡμῖν γίνεται τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ κατὰ τὴν καρδίαν ἢ τὸν θώρακα περιεχομένου, [107] καὶ διὰ τοῦτ' ἐπαινῶ μὲν τὰ πρῶτα τοῦ Χρυσίππου, δι' ὧν ὁμολογεῖ τὸ ἀληθές, οὐκ ἐπαινῶ δὲ ἐν οἷς καταψεύδεται τῆς αἰσθήσεως. οὐ γὰρ ἐν ἑτ' ἐνταῦθα δοκεῖ μοι σφάλλεσθαι κατὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ δύο μεγάλα· πρῶτον μὲν, ὅτι, παντός τοῦ σώματος ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς πάθεσιν ἑναργῶς ἀλλοιούμενου, καὶ ποτὲ μὲν ὠχρῶντός τε καὶ καταψυχομένου καὶ τρέμοντος, ὥς ἐν τοῖς φόβοις φαίνεται γιγνόμενον, ἔστιν ὅτε δ' ἐρυθριῶντός τε καὶ θερμαινόμενου καὶ σφοδρῶς ἐντεινόμενου, καθάπερ ἐν τοῖς θυμοῖς, οὐδενὸς μὲν ἄλλου μέμνηται μορίου, μόνων δὲ τῶν κατὰ τὸν θώρακα· ἔπειτα δ', ὅτι, καὶ συγχωρηθῇ μειζόνως ἢ καρδία τῶν ἄλλων τοῦ ζώου μορίων ἐξισταμένη τοῦ κατὰ φύσιν ἐν φόβοις τε καὶ λύπαις, ἀγωνίαις τε καὶ θυμοῖς, ἅπασί τε τοῖς ἄλλοις πάθεσιν, οὐ τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς,

Ego autem decrevi, quemadmodum paulo ante feci verriorem deligens sermonem, quem Chrysippus sibi repugnans scripsit, etiam nunc idem facere. Nullus enim sensus nobis obvenit, qui principem animae partem in corde aut thorace contineri declaret, eoque laudō prima Chrysippi dicta, quibus verum fatetur; non probō autem, in quibus contra sensum mentitur. Haud enim in uno hic mihi videtur esse falsus, sed duobus magnis. Primo sane, quod, ubi totum corpus manifeste immutatur per animae affectus, nunc pallefcens, frigescens et tremens, ut in metu fieri conspicitur, nunc vero rubescens, calefcens et vehementer intentum, quemadmodum in iracundia, de nulla alia parte meminit, nisi solum thoracis. Postea vero, etsi concedatur, cor magis quam alias animantis partes extra naturae habitum egredi in timore, tristitia, angustia, iracundia aliisque omnibus affectibus, non ratiocinatricem animae vim, sed ira-

Ed. Chart. V. [107.]

Ed. Bas. I. (262.)

ἀλλὰ τὸ θυμούμενον ἢ ἐπιθυμοῦν ἐνταῦθα ὑπάρχειν ἐνδείξεται· ὥστε πλέον θάτερον, ἢ ὅπερ αὐτὸς βούλεται, περαινέσθαι διὰ τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἐν μὲν τῷ διανοεῖσθαι τε καὶ μανθάνειν ἢ διδάσκειν οὐδεμία κίνησις ἐξαιρετος ἐμφαίνεται κατὰ τὴν καρδίαν, ἐν ἅπασι δὲ τοῖς πάθεσιν ἐναργῶς φαίνεται, δῆλον, οἶμαι, γίγνεται, τὸ μὲν λογιζόμενον τῆς ψυχῆς οὐκ εἶναι κατὰ τὴν καρδίαν, τὸ δ' ἀλόγιστόν τε καὶ παθητικὸν ὀνομαζόμενον ἐν αὐτῇ περιέχεσθαι· εἰ δ', ἐνθα τὸ πάσχον, ἐνταῦθά φησι καὶ τὸ λογιζόμενον ὑπάρχειν, αὐτὸ τὸ ζητούμενον ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἐτοίμου λήψεται. πολλῷ δ' ἦν ἄμεινον ἀπόδειξιν τινα ἡμῶς διδάξαι τοῦ λαβεῖν ἐκ προχείρου τὸ ζητούμενον, ἀλλ' οὐτ' ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ πρώτῳ περὶ ψυχῆς, οὐτ' ἐν τοῖς περὶ παθῶν ἀπόδειξιν τινα εἶπε τοῦ χοῖναι πάντως, ἐνθα τὸ ἄλογόν ἐστιν, ἐνταῦθ' εἶναι καὶ τὸ λογιζόμενον, ἀλλ' ἐτοίμως τε καὶ προχείρου πανταχοῦ λαμβάνει, καίτοι Πλάτωνος ἐνίας μὲν ἀποδείξεις ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς πολιτείας γράψαντος, ἐνίας δ' αὖθις ἐρεῖν ἀναβαλομένου, περὶ ὧν ἐνδείκνυται κατὰ τὸν

scibilem aut concupiscentem illic esse indicabit; quare altera pars magis quam ab ipso asserta hac demonstratione concluditur. Nam si intelligendo, discendo docendoque nullus insignis motus in corde apparet, in omnibus autem affectibus evidenter innotescit, clarum, opinor, evadit, ratiocinatricem animæ facultatem non esse in corde, irrationalem vero et affectibus obnoxiam in ipso comprehendi. At si, ubi affectibus obnoxiam, ibi etiam ratiocinatricem esse pronunciat, id, quod ab initio quærebatur, prompte assumetur. At multo erat satius demonstrationem aliquam nos docere, quam id, quod quæritur, ex procinctu capere. Sed neque in priore libro de anima, neque in opere de affectibus ullam demonstrationem protulit, cur oporteat omnino, ubi irrationalis animæ vis existit, ibi esse etiam ratiocinatricem, sed prompte et ex procinctu omnino sumit, etsi Plato nonnullas sane demonstrationes quarto de re publica prodiderit, nonnulla vero rursus dicere disu-

Ed. Chart. V. [107.]

Ed. Bas. I. (262.)

Τίμαιον, ὡς καὶ γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς ὑπομνημάτων ἀπάσας γράψω. νυνὶ δ' οὐπω μοι πρόκειται τοῦτο δεικνύειν, ἀλλ' ὅτι τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ καὶ ἡ μονικόν τε καὶ διάνοιαν καὶ κύριον αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ὀνομάζει, κατὰ τὸν ἐγκέφαλόν ἐστι. τούτου γὰρ ἀποδειχθέντος, εἴαν τις ἑτέρα δύναμις ἐν τῇ καρδίᾳ φαίνεται περιεχομένη, μηδαμόθεν ἑτέρωθεν ὁρμωμένη, τὰς δύο μὲν ἀρχὰς ἤδη σαφῶς ἔξομεν, ἐφεξῆς δὲ καὶ τὴν τρίτην ὁμοίως ἐξευρήσομεν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς τὸν μέλλοντα λόγον ἀναβεβλήσθω. νυνὶ δ' ἐπανέλθωμεν αὐτίς ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λόγον, ὅθεν εἰς τοῦτον ἐξέβημεν, ὡς ἄρα ὁ Χρύσιππος ἐναντιολογούμενος ἑαυτῷ παρὰ πόδας οὐκ αἰσθάνεται, καθάπερ ἐπεδείξαμεν, διὰ τε τοῦ περὶ τῆς φωνῆς λόγου καὶ τοῦ φάσκειν, ἐνίοτε μὲν οὐδεμίαν αἰσθησιν ἡμῖν γίγνεσθαι τοῦ περιέχοντος τόπου τὸ ἡγεμονικόν, ἐνίοτε δὲ φαίνεσθαι λέγειν αὐτόν. ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ τοῦτ' αὐτὸ πρόκειται μοι νῦν ἀποδεικνύειν, ὅτι μὴ πάρεργον.

lerit, de quibus in Timaeo ait ostenditque, quas etiam ego subsequenter commentariis universas literis mandabo. In praesentia vero nondum mihi institutum est id ostendere, sed quod ratiocinatrix animae vis, quam et praesidem, mentem et principem Chrysippus ipse nominavit, in cerebro habetur. Quo demonstrato, si qua alia facultas in corde contineri videatur non aliunde profecta, jam duo principia manifeste habebimus; deinde vero et tertium inveniemus. Sed hoc quidem in futuram disputationem differetur. Nunc rursus ad illum sermonem redeamus, unde huc sumus digressi, quod sane Chrysippus sibi ipsi passim refragari non percipiat, quemadmodum tum ex sermone de voce ostendimus, tum ex eo, quod pronunciat, interim nullum sensum nobis obvenire loci principem animam continentis, nonnumquam vero dicit, ipsum manifeste apparere. Neque hoc proposuimus ostendere, nisi quia non erit extra rem.

Ed. Chart. V. [107. 108.]

Ed. Bas. I. (262.)

Κεφ. η'. Ἀλλ' ἦν ἐξ ἀρχῆς τὸ προκείμενον ἐν τούτῳ τῷ γράμματι τὰς τέτταρας διαφορὰς ἐπιδείξαι τῶν λημμάτων. ἐκάλουν δὲ τὸ μὲν πρῶτον γένος αὐτῶν ἐπιστημονικόν τε καὶ ἀπεικτικόν, τὸ δὲ δεύτερον γυμναστικόν τε καὶ, ὡς Ἀριστοτέλης ὀνομάσειε, διαλεκτικόν, τὸ δὲ τρίτον πιθανόν τε καὶ ῥητορικόν, τὸ δὲ τέταρτον σοφιστικόν, [108] ἐπεδείκνυνόν τε, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων τε καὶ συμβαινόντων τῇ καρδίᾳ συνιστάμενα κατὰ μόνον αὐτὸ τὸ ζητούμενον πρᾶγμα τῶν ἐπιστημονικῶν εἶναι λημμάτων, τὰ δ' ἄλλα σύμπαντα διαλεκτικά, τὰ δ' ἀπὸ τῶν ἔξωθεν μαρτύρων ῥητορικά, τὰ δ' ὁμωνυμίαις τισὶν ἢ τοῖς τῆς λέξεως σχήμασι πεπανουργημένα σοφιστικά. τὰ μὲν οὖν ἐπιστημονικά καθ' ἕκαστον πρᾶγμα παντάπασιν ὀλίγα τε καὶ εὐαρίθμητ' ἐστὶ, τὰ δὲ γυμναστικά πάμπολλα· καθ' ἕκαστον γὰρ τῶν ὑπαρχόντων τε καὶ συμβαινόντων τῷ πρᾶγματι συνίσταται. τὸν γοῦν ἀπὸ τῆς φωνῆς ἐρωτάμενον λόγον ἐκ τῆς θέσεως ὀρμώμενον ἐπέδειξα· οὕτω δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τε καὶ ἐκπνοῆς. ὥσαύτως δ' ἔχοντα

Cap. VIII. Verum ab initio erat hoc in libro propositum, quatuor sumptionum differentias ostendere. Vocabam autem primum ipsorum genus scientificum et demonstratorium, secundum vero exercitatorium et ut Aristoteles nominavit, dialecticum, tertium probabile et rhetoricum, quartum sophisticum, demonstravique, nonnullas ab iis, quae cordi insunt acciduntque, constitutas in sola ipsa re, de qua est quaestio, ex genere scientificarum esse sumptionum, alias vero omnes dialecticas, quae ab externis testibus petuntur, rhetoricas, quae equivocationibus quibusdam aut dictionis figuris construuntur, sophisticas. Quapropter scientificae in singulis rebus omnino paucae et faciles numeratu sunt, exercitatoriae permultae; ex singulis enim, quae insunt acciduntque rei, construuntur. Rationem igitur, quae a voce petita est, ex situ proficisci indicavimus; ita etiam illam, quae ab inspiratione et expiratione sumitur. Pari modo ha-

Ed. Chart. V. [108.]

Ed. Baf. I. (262.)

εὐρήσεις καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς λύπαις δῆξεως. ἐναργῶς μὲν γὰρ ἡ δῆξις ἐστὶν ἐν τῷ στόματι τῆς γαστρὸς, οἱ δ' ἐς τὴν καρδίαν ἀναφέρουσιν αὐτήν. οἱ μὲν οὖν, ὅτι πλησίον ἡ καρδία τέτακται τῷ στόματι τῆς γαστρὸς, διὰ τοῦτ' ἀπ' ἐκείνης ἄρχεσθαι νομίζουσι τὸ πάθος, ἀπὸ τῆς θέσεως ἐπιχειροῦσιν. οἱ δ' αὐτὴν ὄντως οἴονται τὴν καρδίαν δάκνεσθαι, πάμπόλυ σφάλλονται. κάτω μὲν γὰρ τοῦ θώρακος ἡ δῆξις ἐστὶν ὑπὸ τῷ κατὰ τὸ στέρνον χόνδρῳ, ἡ καρδία δ' ἐν μέσῳ τέτακται τῷ θώρακι, καὶ οὐδεὶς ἥσθετο πώποτε τῆς καρδίας αὐτῆς δακνομένης οὔτ' ἐν λύπαις οὔτ' ἐν ἄλλῳ πάθει ψυχῆς ἢ σώματος. οὐ μὲν οὐδ' ἡ καρδιαλγία τὸννομα τὴν ἐν τῷ θώρακι περιεχομένην καρδίαν ὀδυνᾶσθαι δηλοῖ, ἀλλ' ἐστὶν ὁμωνυμία τις οὐδένα λανθάνουσα τῶν ὁμιληκότων ἀρχαίων γράμμασι. ὥσπερ γὰρ τὸ κατὰ τὸν θώρακα σπλάγχνον, οὕτω καὶ τὸ τῆς γαστρὸς στόμα καρδίαν ὀνομάζουσιν οἱ παλαιοὶ, καὶ πάμπόλυ γε τοῦνομά ἐστι παρ' αὐτοῖς. ἀλλ' ἐγὼ δυοῖν ἢ τριῶν ἐπιμνησθήσομαι τῶν παραδειγμάτων ὑπὲρ τοῦ σαφῶς ἐνδείξασθαι

bere deprehendes et eam, quae a morfu, qui in tristitia accidit, petitur. Palam siquidem morsus in ventriculi orificio, hi autem ad cor ipsum referunt. Qui igitur, quia cor prope os ventriculi situm est, ideo affectum ab illo oriri putant, a situ argumentantur. Qui autem ipsum vere cor morderi censent, omnino errant; siquidem infra thoracem morsus est sub pectoris cartilagine, cor autem in medio situm est thorace, et nullus unquam cor ipsum morderi sensit neque in tristitia, neque in alio animae aut corporis affectu. Neque tamen nomen cardialgia cor in thorace contentum dolere significat, sed est quaedam aequivocatio, quae neminem latet, qui antiquorum libros evolverit. Quemadmodum enim viscus, quod in thorace est, sic et ventris os antiqui cor appellant, idque nominis frequenti apud ipsos in usu est. Sed ego duobus tribusve exemplis, ut significatum ex dictione

Ed. Chart. V, [108.]

Ed. Bas. I. (262. 263.)

τὸ σημαινόμενον ἐκ τῆς λέξεως. ὁ μὲν δὲ Νίκανδρος ᾧδε
πῶς φησίν·

— — ἦν κραδίην ἐπιδόρπιον, οἱ δὲ δοχαίην

Κλείουσι στομάχοιο.

Θουκυδίδης δ' ᾧδε· καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν στηρίζειεν,
ἀνέτρεπέ τε αὐτὴν καὶ ἀπο(263)καθάρσεις χολῆς παῖσαι,
ὅσαι ὑπὸ τῶν ἱατρῶν εἰσιν ὀνομασμέναι, ἐπήεσαν. ὁ δ'
Ἱπποκράτης· γυνὴ ἐκαρδιήλγεε, καὶ οὐδὲν καθίστη πλήν
ἐς ῥοιῆς χυλὸν ἄλφιτον ἐπιπάσσουσα, καὶ μονοσιτεῖν ἤροκεσε,
καὶ ἀνεῖλκεν οἷα τὰ κηρίωνος. ἅπαντες οὗτοι δηλοῦσιν
ἐναργῶς, τὸ στόμα τῆς γαστρὸς ὀνομάζεσθαι καρδίαν. ὥστε
ταύτης μὲν τῆς καρδίας εἶη ἂν τι πάθος ἢ καρδιαλγία,
τοῦ σπλάγχνου δ', ὑπὲρ οὗ πρόκειται σκοπεῖν, εἰ τὸ κυ-
ριεῦον τῆς ψυχῆς μῶριον ἐν ἑαυτῷ περιέχει, τοιοῦτον πάθος
οὐδέποτε γίνεται. οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτοῦ τοῦ στόματος τῆς
γαστρὸς ἅπαν ἄλγῃμα καρδιαλγίαν προσαγορεύουσιν, ἀλλὰ
μόνον ἐπειδὰν ἐπὶ δριμέων ὑγρῶν ἐρεθίζεται τε καὶ ἀνα-
δάκνηται. τοῦτο δ' αὐτὸ συμβαίνει ἐν ταῖς λύπαις· διὸ

manifesto indicetur, efficiam. Nicander sane hoc pacto
inquit:

Appellant stomachi cor excipiens alimentum.

Thucydides hoc pacto: *Quum in cor defixisset, pervers-*
tissetque ipsum, etiam purgationes bilis omnes, ut sunt
a medicis appellatae, successerunt. Hippocrates autem:
Mulier corde dolebat, ac nihil adhibuit praeterquam in
mali granati succum polentam inspergens, ac semel ci-
bum sumere contenta erat, attraxitque cujusmodi cerio-
nis sunt. Omnes hi palam indicant, os ventriculi appel-
lari cor, ut hujus quidem cordis affectus aliquis sit car-
dialgia; illius autem visceris, de quo proposita est dis-
putatio, si principem animae partem in se continet,
ejusmodi affectus nunquam oboritur. Neque enim hujus
ventriculi oris omnem dolorem cardialgiam appellant,
sed solum quum ab acribus humoribus irritatur et mor-
detur, quod in tristitia contingit; ideo etiam ea affecti

Ed. Chart. V. [108. 109.]

Ed. Bas. I. (263.)

καὶ χολὴν ἐμοῦσιν οἱ λυπηθέντες, ἐνίοις δ' ὑπέρχεται κάτω, καὶ ἡ γαστήρ αὐτοῖς ἄκρα τὰ χολώδη διαχωρεῖ. συμβαίνει δὲ οὐ μόνον τοῖς λυπηθεῖσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ πλέον ἄσιτησάντων οὐκ ὀλίγοις δάκνεσθαι τὸ τῆς γαστρὸς στόμα, καὶ μᾶλλον εἰ σφοδρῶς προγεγυμνασμένοι μὴ προσενέγκοιντο σιτία. τοῖς τε γὰρ λυπηθεῖσι καὶ τοῖς γυμνασασμένοις εὐτονώτερον εἰς τὴν γαστέρα συρῶρεῖ χολὴ ξανθή· πρὸς ταύτης οὖν δακνόμενοι καρδιαλοῦσιν. οὐδ' ἐστὶν ἀναγκαῖον ἐν τῷδε τῷ λόγῳ τὴν αἰτίαν ἐπισκέπτεσθαι, δι' ἣν τοῦτο συμβαίνει. μόνον γὰρ μοι πρόκειται δεῖξαι κατὰ γε τὸ παρὸν, ὥς οὐκ ἐστὶ τῆς καρδίας, τοῦ σπλάγχνου, τὸ πάθος ἡ καρδιαλγία, καθάπερ οὐδὲ τὸ δάκνεσθαι κατὰ τὰς λύπας, ἀλλὰ τὸ μὲν σύμπτωμα τοῦ στόματος τῆς γαστρὸς, ἐπιχειρεῖται δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν θέσιν ἐγγύτητος, ὥσπερ γε καὶ τὸ πάλλεσθαι τὴν καρδίαν ἐν τοῖς φόβοις ἀπὸ συμβεβηκότος ἐπιχειρεῖται, ὧν ἑκάτερον οὐκ ἐστὶν ἐπιστημονικόν· εἰ δὲ συγχωρηθεῖη τοιοῦτον ὑπάρχειν, [109] οὐ Στωϊκοῖς καὶ Περιπατητικοῖς, ἀλλ' Ἰπποκράτει καὶ Πλάτῳ μαρτυρεῖ, καθάπερ καὶ ὅποσα τοῖς θυμουμένοις ὁ

bilem evomunt; nonnullis vero infra descendit, ac venter his summe biliosa deiecit. Verum non solum tristitia affectis evenit, sed etiam eorum, qui impendio diutius a cibo abstinuerunt, non paucis os ventriculi morderi, magisque, si post exercitationem vehementem cibum non assumpserint; nam tristitia affectis exercitatisque valentius in ventriculum flava bilis confluit. Ab hac itaque morbi cardialgia laborant. Neque est necessarium in hac disputatione causam inspicere, cur id accadat. Solum enim mihi propositum est ostendere, hunc affectum cardialgiam non esse ex corde viscere, quemadmodum neque morbum in tristitia, sed oris ventriculi accidens. Argumentum vero hic a situs vicinitate petatum est, quemadmodum et id de cordis palpitatione in metu ab accidenti sumitur; quorum neutrum scientificum est; si autem concedatur, tale esse, non Stoicis et Peripateticis, sed Hippocrati et Platoni suffragatur; quemadmodum etiam

Ed. Chart. V. [109.]

Ed. Bas. I. (263.)

Χρύσιππος γράφει συμπίπτειν ἐν τε τῷ θώρακι παντὶ καὶ κατὰ τὴν καρδίαν. ἄλλοι γὰρ ἂν ἐν μὲν τῷ διδάσκειν τε καὶ μανθάνειν καὶ ὅλως κινεῖσθαι τὴν ψυχὴν κατ' ἐπιστήμην τινὰ μηδὲν ἐπιδεικνύωσι συμβαῖνον τῇ καρδίᾳ, κατὰ δὲ τὰ πάθη δεικνύουσιν, οὐ μόνον οὐκ ἀνατρέπουσι τὸν παλαιὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ κατασκευάζουσιν. τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκ τοῦ δευτέρου γένους ἐστὶ τῶν λημμάτων, ὥπερ, οἶμαι, καὶ τὸ πρῶτην ἀπάντων τῶν μορίων τοῦ ζώου διαπλάττεσθαι τὴν καρδίαν. αὐτὰ γὰρ τὴν κατὰ δύναμιν ἀρχὴν ἐνδείκνυται τοῦτο συγχωρηθὲν, ὑπὲρ ἧς νῦν ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὴν κατὰ γένεσιν. εἴρηται δέ μοι καὶ διώρισται σαφῶς ὑπὲρ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀρχῶν ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ. τὸ μέντοι πρῶτην μὲν ἀπάντων ἀρχεσθαι κινεῖσθαι τῶν τοῦ ζώου μορίων αὐτὴν, ὑστάτην δὲ παύεσθαι, τῶν ἀποδεικτικῶν ἐστὶ λημμάτων. ἐνδείκνυται γὰρ, ἀρχὴν εἶναι κινήσεως αὐτὴν, οὐ μὴν ἀπάσης γε, ἀλλὰ μόνης τῆς κατὰ τοὺς σφυγμοὺς, ἥτις ἐτέρου γένους ἐστὶ τῆς κατὰ προαίρεσιν· ἐκείνης δ' οὔτ' ἀρχεσθαι πρῶτην, οὔδ' ὑστάτην

quae irascentibus accidere tum in thorace toto tum in corde Chrysippus commemorat. Quatenus enim, dum docet discitque et in totum movetur anima juxta scientiam aliquam, nihil demonstrant cordi accidere, in affectionibus autem ostendunt, hic non solum non subvertunt antiquum sermonem, sed etiam confirmant. Huiusmodi sane argumenta ex secundo genere sumptionum existunt, quemadmodum, opinor, etiam illud, quod cor omnium animantis partium primum conformetur. Non enim, si hoc concessum fuerit, initium facultate ostendet esse cor, de quo nunc disputamus, sed secundum generationem. Dictum autem a me est definitumque manifeste libro priore de principiorum differentia. Porro quod primum omnium animantis partium moveri incipiat, posterum autem cesset, ad sumptiones demonstrativas pertinet. Ostenditur enim, id motus esse initium, non tamen omnis, sed solius, qui in pulsibus est, qui genere a voluntario diversus est; illum autem neque primum in-

Ed. Chart. V. [109.]

Ed. Bas. I. (263.)

παύεσθαι τὴν καρδίαν ἔχει τις δεῖξαι, περαίνοιτ' ἂν οὖν καὶ τούτου τοῦ λήμματος, οὐχ ὅπερ Ἀριστοτέλης τε καὶ Χρύσιππος ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλ' ὃ Πλάτωνι καὶ Ἱπποκράτει δοκεῖ, τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν ἐν ἡμῖν κινήσεως ἀρχὴν εἶναι τὸν ἐγκέφαλον, ἑτέρας δέ τινος ἀπροαιρέτου τὴν καρδίαν. ἦν μὲν οὖν καὶ ταῦθ' ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν προκειμένων, ἀλλ' ἐπειδὴ προὔθεμην ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ τὰ λήμματα ἐπελθεῖν ἅπαντα τὰ λαμβανόμενα ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ καρδίᾳ, προσθεῖς ἔτι τὰ ὑπόλοιπα καταπαύσω τὸν λόγον. ἐπ' αὐτοῖς δέ ἐστι καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λῆμμα, περὶ οὗ κατὰ τὴν τελευταίην τοῦ πρώτου βιβλίου διηλθον, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ καρδίᾳ· πλήθος γάρ τι νεύρων ἐν αὐτῇ φαίνεσθαι φησιν. ἐδείχθη δ' ὑφ' ἡμῶν, ὡς νευρώδη μὲν τινὰ σώματα κατὰ τὴν καρδίαν εἶη, νεῦρα δ' οὐκ εἶη, καὶ ὡς τὰ μὲν νευρώδη τοῦ σώματος ἰδέα μόνον ἔοικε τοῖς νεύροις, οὐκ ἐνεργεῖα τε καὶ χρεῖα. κρίνεσθαι δὲ προσήκει τὴν ἐν τοῖς ὀργάνοις ἑτερότητα καὶ ταυτότητα ταῖς ἐνεργεῖαις καὶ ταῖς χρεῖαις αὐτῶν. ὥστ' οὐδὲν ἔτι περὶ τῶν

cipere cor, neque postremum ab eo desistere aliquis demonstrare poterit. Ex hac igitur sumptione concludetur, non quod Aristoteli et Chrysippo, sed quod Platoni et Hippocrati videtur, nempe principium motus voluntarii esse cerebrum, alterius autem cuiusdam non voluntarii cor. Erant itaque et haec ad propositorum demonstrationem abunde; verum quia hoc in libro statui omnes sumptiones pertractare, quae ex his, quae cordi insunt, capiuntur, ubi caeteras addidero, librum finiam. Accedit ipsis et Aristotelis sumptio, de qua circa primi libri finem transegi, ex iis, quae cordi insunt. Copia enim aliqua nervorum, inquit, in ipso conspicitur. At a nobis indicatum est, nervosa quaedam esse corpora in corde, nervos autem non esse, item quod nervosae corporis partes specie solum nervis respondent, non actione et usu. Licet autem discernere in instrumentis diversitatem et identitatem actionibus ipsorum et usu; quare nihil amplius de eis-

Ed. Chart. V. [109.]

Ed. Bas. I. (263.)

αὐτῶν δέομαι διέρχεσθαι, μεταβήσομαι δ' ἐπὶ τι τῶν ὑπο-
λοίπων, οὗ σχεδὸν ἅπαντες μεμνημονεύκασιν, οἷς ἡ καρδία
πασῶν τῶν δυνάμεων ἀρχὴ τῶν ἐν τοῖς ζώοις ὑπεῖληπται.
λέγουσι γὰρ, ὅθεν ἡ τοῦ τρέφεσθαι τοῖς ζώοις ἀρχή, κατ'
ἐκεῖνο τὸ μέρος εἶναι καὶ τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς· ἐν
καρδίᾳ δ' εἶναι τὴν τοῦ τρέφεσθαι τοῖς ζώοις ἀρχήν, ὥστε
καὶ τὸ λογιζόμενόν τε καὶ διανοούμενον ὑπάρχειν ἐν αὐτῇ.
ψεύδονται δ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λήμμασιν. οὔτε γὰρ ἐν
καρδίᾳ τὴν ἀρχήν τοῦ τρέφεσθαι τοῖς ζώοις εἶναι συγχω-
ροῦμεν, ἀλλ' ἐν τι καὶ τοῦτ' ἔστι τῶν ἐν τῇδε τῇ πραγμα-
τεῖᾳ προκειμένων εἰς τὴν σκέψιν, (οὐ γὰρ δὲ τὸ ζητούμενον
ὡς ὁμολογούμενον λαμβάνειν,) οὔτε τὸ μίαν ἀρχὴν ἀμφοτέ-
ρων ὑπάρχειν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ τούτου τὸ ἐναντίον
ἡμεῖς ἀποδείκνυμεν. Θαυμάζω τοίνυν κἀνταῦθα τῶν ἀν-
δρῶν, εἰ ἄμφω τὰ ζητούμενα προχείρως λαμβάνουσι οὐδε-
μίαν ἀπόδειξιν προτιθέντες. ὅμοιον δέ τι ποιοῦσι κἀπει-
δάν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς τροφῆς ἐστίν, ἐνταῦθ' εἶναι φάσκωσι
καὶ τὸ ἡγεμονικόν, εἴθ' ἐξῆς προσλαμβάνωσιν, ὡς ἐν τῇ

dem tractare opus est. Digrediemur autem ad aliquam
ex reliquis, qua de omnes fere meminerunt, quibus cor
omnium facultatum principium esse in animalibus credi-
tum est. Dicunt enim, unde principium nutritionis in
animalibus, illic ratiocinatricem animae esse facultatem;
in corde autem esse nutritionis animalium originem;
quare et vim ratiocinantem intelligentemque in ipso exi-
stere. Verum in utrisque sumptionibus mentiuntur, ne-
que enim in corde principium nutriendi animantibus
esse concedimus, sed unum aliquod et hoc est ex his, quae
in praesenti opere ad speculationem erant proposita;
non oportet autem, quod quaeritur, ceu confessum acci-
pere; neque unum esse principium utriusque facultatis,
cujus nos contrarium demonstramus. Demiror igitur hic
viros illos, si ambo, quae inquiruntur, prompte accipiunt,
ne unam quidem demonstrationem proponentes. Simile
vero quid efficiunt, quum animae principem partem illic
esse pronunciant, unde nutrimenti principium, deinde

Ed. Chart. V. [109. 110.]

Ed. Bas. I. (263.)

καρδία τῆς τροφῆς ἐστὶν ἀρχή. οὐτε γὰρ τοῦτ' ἀληθές, ἀρχὴ γὰρ τροφῆς καὶ ὑγρᾶς καὶ ξηρᾶς στόμα, στόμαχος, κοιλίη, φησὶν Ἱπποκράτης, οὐτ', [110] εἰ καὶ παντὸς μᾶλλον, ἂν ἠκολούθει ἐξ ἀνάγκης, καθ' ὃ μόριον ἢ ἀρχὴ τῆς τροφῆς ἐστὶ, κατὰ τοῦτο ὑπάρχειν τὸν λογισμόν· τοῦτο γὰρ ἐν τι τῶν ζητουμένων ἐστὶ, τὸ δ' ἕτερον τῶν ζητουμένων ψεῦδος. ἢ μὲν γὰρ πρώτη τῆς τροφῆς ἀρχὴ στόμα, στόμαχος, κοιλίη, ἢ δευτέρα δ' αἷ ἐξ ἥπατος εἰς κοιλίην καθήκουσαι φλέβες, ἐν αἷς πρώταις αἷμα γίνεται, ἢ τρίτη δὲ τὸ ἥπαρ αὐτὸ, ἢ τετάρτη δὲ μετὰ τὸ ἥπαρ ἢ κοιλίη φλὲψ, ἐν ἣ πρώτῃ καθαρὸν τῶν περιττωμάτων ἀπολείπεται τὸ αἷμα, παρὰ ταύτης δ' ἤδη τῆς φλεβὸς, ὥσπερ τᾶλλα τοῦ ζώου μόρια πάντα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ καρδία λαμβάνει τὴν τροφήν. οὐ μὲν οὐδ', ὅταν εἴπωσιν, ὅθεν ἢ χορηγία τοῦ πνεύματος, ἐνταῦθ' εἶναι τὸ ἡγεμονικόν, εἴτ' ἐπ' αὐτῷ προσλαμβάνωσιν, ἐκ τῆς καρδίας χορηγεῖσθαι τὸ πνεῦμα, συγχωρητέον αὐτοῖς. καὶ γὰρ κἀνταῦθα πάλιν, εἰ μὲν τὸ ψυχικὸν πνεῦμά φασιν ἐκ τῆς καρδίας ἄρχεσθαι,

assumunt, in corde alimenti esse principium; neque enim hoc verum est, quoniam alimenti tum humidi tum sicci principium est os, stomachus et ventriculus, auctore Hippocrate; neque, si omnino admitteretur, consequens esset, in qua parte principium nutritionis est, in eadem haberi ratiocinationem; siquidem hoc unum ex his, quae disquiruntur, existit; alterum vero quaesitorum mendacium est. Etenim primum alimenti principium est os, stomachus et ventriculus; alterum venae ex jecore in ventrem pertinentes, in quibus primis sanguis gignitur; tertium jecur ipsum; quartum post jecur vena cava, in qua prima purus a recementis sanguis relinquitur. Ab hac jam vena, quemadmodum aliae animantis partes omnes, eodem modo cor alimentum recipit. Non tamen, quum dicunt, unde spiritus suggeritur, ibidem esse animae principem facultatem, deinde ad id assumunt, ex corde spiritum suppeditari, ipsis concedendum est. Etenim hic quoque rursus, si animalem spiritum ex corde

Ed. Chart. V. [110.]

Ed. Bas. I. (263. 264.)

τὸ ζητούμενον αὐτὸ λαμβάνουσιν· εἰ δὲ τὸ ζωτικόν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθήσει τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀμφοτέροις ὑπάρχειν. Ἐρασίστρατος οὖν οὐχ ἀπλῶς, ὥσπερ οὔτοι, τὸ ζητούμενον λαμβάνων, ἀλλὰ μετὰ κατασκευῆς λόγων οὐκ ὀλίγων ἐκ μὲν τῆς κεφαλῆς φησι τὸ ψυχικόν, ἐκ δὲ τῆς καρδίας τὸ ζωτικόν ὁρμαῖσθαι πνεῦμα. εἰ δ' οὐδέτερον μὲν τούτων τῶν πνευμάτων ἠρωτῆσθαι κατὰ τὸν λόγον ἔροῦσι, τὸ δὲ ἀνάλογον τῇ ξηρᾷ καὶ ὑγρᾷ τροφῇ, τὸ προσαγορευόμενον ὑλικόν, ἀκούσονται καὶ περὶ τοῦδε παρ' Ἱπποκράτους· ἀρχὴ τροφῆς πνεύματος στόμα, ῥῖνες, βρόγχος, πνεύμων καὶ ἡ ἄλλη διαπνοή. οὐκ οὐτε τούτων τῶν λόγων ἰσχυρὸς οὐδεὶς, οὔθ' ὅταν ὁ Διογένης εἴπῃ· ὁ πρῶτον τροφῆς καὶ πνεύματος ἀρύεται, ἐν τούτῳ ὑπάρχει τὸ ἡγεμονικόν, ὃ δὲ πρῶτον τροφῆς καὶ πνεύματος ἀρύεται, ἡ καρδία. τὸ γὰρ πρῶτον ἐρωτήσομεν ὅπως λέγει. εἰ μὲν γὰρ ὡς ὄργανον (264) πρῶτον, οὐδαμῶς ἡ καρδία τροφῆς καὶ πνεύματος ἀρύεται πρώτη, ἀλλὰ τροφῆς μὲν στόμα,

oriri dicunt, quaesitum ipsum sumunt; si vitalem, non necessario sequetur, idem utrisque esse principium. Erasistratus igitur non simpliciter, quemadmodum hi, id quod quaeritur assumens, sed longo verborum contextu, ex capite animalem, ex corde vitalem spiritum proficisci affirmat. Quod si horum spirituum neutrum in sermone attingi dicunt, sed dictum materiale, qui sicco humidoque alimento proportionem respondet, audient hoc quoque ab Hippocrate; *Principium alimenti spiritus os est, nasus, aspera arteria, pulmo aliusque perspiratus*. Igitur nulla harum rationum valida est, nec quam assert Diogenes; *Quod primum alimentum spiritumque haurit, in hoc princeps facultas animae existit, quod autem primum alimentum et spiritum haurit, cor est*. Nam, quomodo intelligat primum, discutiamus. Si enim ut instrumentum primum, nequaquam cor alimentum spiritumque haurit primum, sed nutrimentum quidem os, stomachus,

Ed. Chart. V. [110.]

Ed. Bas. I. (264.)

στόμαχος, κοιλίη, πνεύματος δὲ ἰστόμα, ῥῖνες, βρόγχος, πνεύμων· εἰ δ' ὥς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἐστὶ τοῖς ἀρνομένοις, ἀληθὲς μὲν τὸ πρότερον λῆμμα, τοῦ δευτέρου δ' ἀντιληψόμεθα, φάσκοντες αὐτὸ τὸ ζητούμενον ἐτοιμῶς λαμβάνειν αὐτόν. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀπὸ κεφαλῆς πεμφθήσεσθαι τὴν ἀρχὴν ὁμολογοῦμεν τῆς κινήσεως, ἐπειδὴν ἐσθίειν, ἢ πίνειν, ἢ ἀναπνεῖν βουλώμεθα. ὁ Διογένης δὲ τοῦτο λαβὼν χωρὶς ἀποδείξεως ἀμφισβήτησιν πεποίηκεν ἰδίαν. κατὰ τὸν αὐτόν δὲ τρόπον καὶ ἑαυτοῦ τοῖς λόγοις ἐχρήσατο. τὸ, φησὶ, κινεῖν τὸν ἄνθρωπον τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις ψυχικὴ τίς ἐστὶν ἀναθυμίασις, πᾶσα δὲ ἀναθυμίασις ἐκ τῆς τροφῆς ἀνάγεται, ὥστε τὸ κινεῖν πρῶτον τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις καὶ τὸ τρέφον ἡμᾶς ἀνάγκη ἔν καὶ ταῦτόν εἶναι. ὅταν ταῦτα ὁ Διογένης γράφῃ, περὶ μὲν οὖν τοῦ τὴν οὐσίαν εἶναι τῆς ψυχῆς ἀναθυμίασιν, εἴτ' οὖν ἐκ τροφῆς, εἴτ' ἐκ πνεύματος, οὐδὲν ἔν γε τῷ παρόντι φήσομεν ἀμφισβητεῖν, ἵνα μὴ τὰ πάντα λυπῶμεν τὸν ἄνδρα, περὶ δὲ τοῦ, ταῦτόν εἶναι τὸ κινεῖν

venter, spiritum vero os, nares, guttur, pulmo. At si quod unde principium motus inest partibus haurientibus, vera quidem prior sumptio, secundam autem reprobabimus, assumere ipsam dicentes prompte id, quod ab initio quaerebatur. Siquidem nos motus initium a capite transmitti fatemur, quum edere, aut bibere, aut respirare volumus. At Diogenes, hoc assumpto citra demonstrationem, ambiguitatem propriam peperit; eodem pacto et suis rationibus est usus, dum ait: *Quod movet hominem voluntariis motibus, animalis quaedam evaporatio est; omnis autem evaporatio ex nutrimento attollitur; proinde quod primum movet motibus voluntariis, et quod nutrit, necesse est unum et idem esse.* Quum haec Diogenes scribat, de eo quidem, quod animae substantia sit evaporatio, sive ex alimento, sive ex spiritu, nihil ad praesens ambigendum dicimus, ne omnino homini simus molesti; de eo autem,

Ed. Chart. V. [110. 111.]

Ed. Bas. I. (264.)

πρῶτον ἡμᾶς τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις καὶ τὸ τρέ-
φον, ἀντιληψόμεθα. τοῦναντίον γὰρ ἅπαν ἐξ ὧν ὑπέ-
θετο περαίνεσθαι φήσομεν, ἐξ αἵματος μὲν ὁμολογοῦν-
τες *** καὶ αὐτὸς ἐπιλανθανόμενος τῶν οἰκείων δογμα-
των αἱμά φησιν εἶναι τὴν ψυχὴν, ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ
Κριτίας ὑπέλαβον. εἰ δέ γε ἐποίτο Κλεάνθει, καὶ Χρυ-
σίπῳ, καὶ Ζήνωνι, τρέφεσθαι μὲν ἐξ αἵματος φήσας
τὴν ψυχὴν, οὐσίαν δ' αὐτῆς ὑπάρχειν τὸ πνεῦμα, πῶς
ἔτι ταῦτόν ἐσται τὸ τρέφον τε καὶ κινῶν, εἴπερ τρέφει
μὲν τὸ αἷμα, κινεῖ δὲ τὸ πνεῦμα; ὥστε πρὸς τοῖς ἄλ-
λοις ἀτόποις καὶ ἀπέραντός ἐστιν ὁ τοῦ Διογένους λόγος.
[111] ὁ γὰρ ἐπιφέρει τοῖς ὑποτεθεῖσι λήμμασιν, οὐκ ἐξ
ἀνάγκης ἔπεται. δειχθήσεται δὲ ἐπὶ πλεόν ὑπὲρ αὐτοῦ
διὰ τῶν ἐξῆς ὑπομνημάτων. ἐν μὲν γὰρ τῷ παρόντι δοκῶ
μοι καιρὸν εἶναι καταπαύειν ἐνταῦθα τὸ βιβλίον. ὑπο-
σχόμενος γὰρ περὶ τῶν ἐναργῶς φαινομένων ὑπάρχειν τῇ
καρδίᾳ τὸν λόγον ἐν τῷδε τῷ γράμματι ποιήσασθαι,

quod idem sit movens nos primum juxta arbitrium et
nutriens, refragabimur; quippe ex his, quae supposuit,
omnino contrarium concludi dicemus, ex sanguine con-
fidentes fieri evaporationem. Diogenes, etiam ipse suorum
dogmatum oblitus, sanguinem esse ait animam, ut Empe-
docles et Critias existimarunt. Si autem Cleanthem,
Chrysippum et Zenonem sequatur, qui animam ex san-
guine nutriri dixerunt, substantiam autem ipsius esse spi-
ritum, quomodo adhuc idem erit id quod nutrit, et id
quod movet, siquidem sanguis nutrit, spiritus autem mo-
vet? Quapropter praeter alia absurda etiam indefinita
est et nequit concludi Diogenis oratio; nam quod infert
praepositis sumptionibus, non necessario sequitur, de quo
subsequentibus commentariis agetur. Siquidem imprae-
sentiarum tempestivum mihi videtur huic libro finem im-
ponere. Quum enim essem pollicitus de iis, quae mani-
festo videntur cordi inesse, hoc commentario verba fa-

Ed. Chart. V. [111.]

Ed. Bas. I. (264.)

τί ἂν ἔτι δεοίμην ἐφάπτεσθαι τοιούτων ἐπιχειρημάτων, ὧν
 δόγματα μᾶλλον, οὐ τὸ φαινόμενον ἐκ τῆς ἀνατομῆς, ἢ
 ἀρχὴ τῆς συστάσεώς ἐστιν;

cere, quid amplius opus habeam hujusmodi argumenta
 attingere, quorum initium dogmatis potius quam eo, quod
 apparet ex dissectione, constituatur?

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΤΡΙΤΟΝ.

Ed. Chart. V. [111.]

Ed. Bas. I. (264.)

Κεφ. α'. "Ὅτι μὲν ἀναγκαῖόν ἐστιν οὐ φιλοσόφοις
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰατροῖς, ὅσοι γε μὴ ἀλογίστως ὑπνούνται
τῆς τέχνης, ἐσκέφθαι περὶ τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων,
ὅποσαι τέ εἰσι κατὰ γένος, ὅποια τέ τις ἐκάστη κατ' εἶδος,
ἐν τίνι τε μάλιστα τοῦ ζώου μορίῳ καθίδρυσται, διὰ τοῦ
πρώτου δέδεικται λόγον. ὅτι δ' οἱ κάλλιστα περὶ αὐτῶν
ἀποφῆναμενοι Πλάτων τε καὶ Ἱπποκράτης εἰσὶν, ἐρρέθη

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATO-
NIS PLACITIS LIBER TERTIVS.

Cap. I. Quod sane necessarium existat non so-
lum philosophis, sed medicis etiam, quicunque non abs-
que ratiocinatione artem attingunt, speculari de facul-
tatibus corpus nostrum regentibus, quot genere sint, et qua-
les secundum speciem singulae, quamque potissimum ani-
mantis partem occupent, primo libro est demonstratum.
Quod autem Plato et Hippocrates ii sunt, qui optime de

Ed. Chart. V. [111. 112.]

Ed. Bas. I. (264.)

μὲν οὐκ ὀλίγα καὶ διὰ τοῦ πρώτου βιβλίου, τελεώτατα δὲ ἐπεξηλθόν τῷ λόγῳ κατὰ τὸ δεύτερον γράμμα, τὰς διαφορὰς ἀπάντων τῶν λημμάτων ἐκθέμενος, οἷς ἐχρήσαντο περὶ τοῦ προκειμένου δόγματος οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν φιλοσόφων. ἀναγκαῖον δέ μοι δοκεῖ καὶ νῦν ἔτι περὶ αὐτῶν ἀναμνήσαντι περαίνειν οὕτω τὸν ὑπόλοιπον λόγον. τέταρτος ἔλεγον εἶναι τὰς πάσας διαφορὰς τῶν λημμάτων· ἓν μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων τῷ μορίῳ λαμβάνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ προβλήματος οὐσίαν, ἓν δὲ ἀπὸ τῶν [112] ὑπαρχόντων μὲν, οὐ μὴν κατὰ τὸ προβεβλημένον τε καὶ ζητούμενον, ἕτερα δὲ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν μαρτύρων, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τὸ τέταρτον ἀπὸ τῶν σοφιστικῶν λημμάτων, τοῖς τῆς λέξεως σχήμασι πρὸς ἀμφιβολίαν πεπανουρημένον. οὐκ ὀλίγα δὲ ἔγραψα παραδείγματα, ἀφ' ὧν ἕκαστον τῶν λημμάτων ἐφευρίσκειται γένος, αὐτὰ τὰ ῥήματα τῶν χρωμένων αὐτοῖς προτιθέμενος. καὶ δὴ τοὺς λόγους αὐτῶν ἀνατρέπων ἱκανῶς βέλτιον ἐγνώκειν ἐν αὐτῷ τῷ τρίτῳ γράμματι τὸν τ' ἀριθμὸν καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἀρετῶν διδάσκειν.

ipsis pronunciarunt, non paucis quidem priore etiam libro exposui, absolutissime vero secundo libro sermone sum executus, differentias omnium sumptionum exponens, quibus clarissimi philosophi in proposito dogmate usi sunt. At operae pretium mihi videtur, etiamnum impraesentiarum mentione de ipsis facta, reliquam disputationem ita finire. Referebam, quatuor in universum sumptionum esse differentias; nonnullas enim ipsarum ab iis, quae parti insunt, juxta problematis substantiam desumi; aliquas vero ab iis sane, quae insunt, non tamen secundum id, quod propositum est, ac de quo quaestio habetur; alias a testibus externis; praeterea etiam quartam differentiam a sophisticis sumptionibus procedere, vocabuli figuris ad ambiguitatem dolose constructam. Porro non pauca exempla descripsi, unde unumquodque sumptionum genus adinvenitur, eadem verba eorum, qui ipsis utuntur, adjiciens. Ac jam rationes ipsorum evertens longe satius censui in hoc tertio libro et numerum et sub-

Ed. Chart. V. [112.]

Ed. Bas. I. (264.)

κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπέρχεται μοι τῶν ἀρετῶν μνημονεύσαντι τὸ λέγειν τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς διαφορὰς τῶν συμβεβηκότων. καὶ τίς γε τῶν ἐπιφανεστάτων σοφιστῶν μοι φήσας, ὥς οὐ δυνατόν ἀνατρέπειν, ὅσαπερ ὁ Χρύσιππος ἔγραψε περὶ τοῦ τὴν καρδίαν μόνην ἐν τῷ σώματι τοῦ ζώου ἀρχὴν εἶναι τοῦ ἡγεμονικοῦ, κατὰ τοῦτο τὸ τρίτον ὑπόμνημα ἐπεξελθεῖν με τῷ λόγῳ τὰ γ' ἑλλείποντα παρεβίασεν. ἴσως μὲν οὖν τοῦτο αἴτιον αὐτὸ γενήσεται τοῦ ἐπαίνου, ἐπεὶ τοι οἱ μνημονεύοντες τῶν εἰρημένων ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ γινώσκουσιν ἡμᾶς τὸ ἰσχυρόν τε καὶ γενναῖον ὧν ὁ Χρύσιππος εἶπεν ἀνατρέποντας, ἐάσαντάς τε τὰ ἀσθενέστατα, ἐπιδεικνύειν αὐτοῦ τὰ σφάλματα. λέγω δὴ, ὅτι ὁ Χρύσιππος κατὰ τὸν πρῶτον αὐτοῦ περὶ ψυχῆς λόγον τῶν μερῶν αὐτῆς τοῦ ἡγεμονικοῦ μνημονεύειν ἀρχόμενος, ἔνθα δεικνύναι πειρᾶται, τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ περιέχεσθαι, οὕτωςι λέγει· ἡ ψυχὴ πνεῦμά ἐστι σύμφυτον ἡμῖν συνεχὲς παντὶ τῷ σώματι διήκον, ἔστ' ἂν ἡ τῆς ζωῆς συμμετρία παρῇ ἐν τῷ σώματι. ταύτης οὖν τῶν μερῶν ἐκάστῳ διατεταγμένον μορίῳ, τὸ

stantias facultatum docere. Pari modo subit mihi facultates recordanti enumerare numerum et discrimina accidentium; atque clarissimorum sophistarum aliquis professus, Chrysippi scripta de eo, quod cor solum in animantis corpore animi principis sit origo, non posse everti, hoc tertio commentario ea, quae defunt, oratione persequi coëgit. Forsan igitur haec ipsa mihi laudis occasio fuerit, quandoquidem, qui in memoria habent ea, quae secundo libro sunt comprehensa, norunt, validas nos et generosas Chrysippi rationes confutasse, et relictis infirmioribus errores ejus indicasse. Dico sane, Chrysippum primo suo de anima libro principis ipsius partis mentionem facere, illinc exordientem, ubi principium animae in solo contineri corde ostendere conatur, hisce nimirum verbis. *Anima spiritus est nobis insitus continuusque, totum corpus permeans, quamdiu vitae commodratio in illo adfuerit. Inter hujus itaque partes singulis desti-*

Ed. Chart. V. [112.]

Ed. Bas. I. (264.)

διήκον αὐτῆς εἰς τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν φωνὴν εἶναι, τὸ δὲ εἰς ὀφθαλμοὺς ὄψιν, τὰ δὲ εἰς ὠτα ἀκοήν, τὰ δὲ εἰς ῥῖνας ὀσφρησιν, τὸ δ' εἰς γλῶτταν γεῦσιν, τὸ δ' εἰς ὅλην τὴν σάρκα ἀφήν, καὶ τὸ εἰς ὄρχεις ἕτερόν τιν' ἔχον τοιοῦτον λόγον σπερματικόν, εἰς ὃ δὲ συμβαίνει πάντα ταῦτα, ἐν τῇ καρδίᾳ εἶναι, μέρος ὃν αὐτῆς τὸ ἡγεμονικόν. οὕτω δὲ ἐχόντων αὐτῶν, τὰ μὲν λοιπὰ συμφωνεῖται, περὶ δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς διαφωνοῦσιν, ἄλλοι ἐν ἄλλοις λέγοντες αὐτὸ εἶναι τόποις. οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν θώρακά φασιν εἶναι αὐτὸ, οἱ δὲ περὶ τὴν κεφαλὴν. κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα διαφωνοῦσι, ποῦ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ θώρακος ἐστίν, οὐ συμφωνοῦντες αὐτοῖς. Πλάτων δὲ καὶ τριμερῇ τὴν ψυχὴν φήσας εἶναι, τὸ μὲν λογιστικόν ἔλεγεν ἐν τῇ κεφαλῇ εἶναι, τὸ δὲ θυμοειδὲς περὶ τὸν θώρακα, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν περὶ τὸν ὀμφαλόν. οὕτω φαίνεται διαφεύγειν ὁ τόπος ἡμῶς, οὐτ' αἰσθήσεως ἐκφανοῦς γενομένης, ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συντετύχηκεν, οὔτε τῶν τεκμηρίων, δι' ὧν ἂν τις συλλογίσαιτο τοῦτο.

natas partibus ea, quae in asperam arteriam perlingit, vox est; quae in oculos, visus; quae in aures, auditus; quae in nares, olfactus; quae in linguam, gustus; quae in totam carnem, tactus; et quae in testes, aliam quandam ejusmodi rationem seminariam obtinet. At locus, in quem haec omnia conveniunt, cor est, ubi animae principatus consistit. Quae quum ita se habeant, de reliquis sane inter ipsos convenit, de animae vero principatu dissentiunt, dum alii in aliis esse locis ipsum asserunt; nonnulli siquidem in thorace ipsum esse tuentur, nonnulli in capite; in iis autem ipsis rursus dissentiunt, dum non constat inter ipsos, quam in capitis parte et thoracis habeatur. Plato autem triplicem esse animam professus, ratiocinatricem in capite, irascibilem circa thoracem, appetitricem circa umbilicum esse dicebat. Ita nos locus subtersugere videtur, quum nec sensui evidenter appareat, quod in reliquis accidit, neque conjecturis deprehendatur, quibus id aliquis possit colligere;

Ed. Chart. V. [112.]

Ed. Bas. I. (264. 265.)

οὐδὲ γὰρ ἂν ἀντιλογία ἐπὶ τοσοῦτον προῆλθεν καὶ ἐν
 ἰατροῖς καὶ ἐν φιλοσόφοις. αὕτη πρώτη ῥῆσις γέγραπται
 ὑπὸ Χρυσίππου περὶ ἡγεμονικοῦ κατὰ τὸ πρότερον περὶ
 ψυχῆς. τὸ μὲν γὰρ ἡμῖς μέρος αὐτῷ τῆς βίβλου τὸ πρό-
 τερον ὑπὲρ οὐσίας ψυχῆς ἔχει τὴν σκέψιν. κατὰ δὲ τὸ
 ἐφεξῆς ἡμῖς τὸ ἀπὸ τῆς γεγραμμένης ῥήσεως ἀρχόμενον
 ἐπιδεικνύναι πειράται, τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονοῦν ἐν καρδίᾳ
 περιέχεσθαι. τὴν (265) μὲν οὖν ἀρχὴν τοῦ λόγου δίκαιον
 ἀγάσασθαι· σαφῶς τε γὰρ ἅμα καὶ ἀκριβῶς, ὥς ἐχορὴν εἰ-
 πεῖν ἀρχόμενον ἄνδρα τηλικούτου δόγματος, εἴρηται Χρυ-
 σίππου. καὶ γὰρ, ὅτι Πλάτων τρία μέρη τῆς ψυχῆς ἐτίθετο,
 καὶ ἅ τινά ταῦτα, εἴρηκε, καὶ καθ' οὓς τινὰς τόπους ἐν
 τοῖς ζώοις καθιδρυμένα, καὶ ὅτι λόγῳ χρὴ διασκέπασθαι
 περὶ τοῦ δόγματος ἐκφυγόντος τὰς αἰσθήσεις. τὰ δ'
 ἐφεξῆς οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἔχει. δίκαιον γὰρ ἦν, οἶμαι,
 πρῶτον μὲν εἰπεῖν, ὑπὸ τίνων πιθανῶν ἀναπεισθεὶς ὁ
 Πλάτων οὕτως ἐδόξαζεν, ἔπειτα δὲ ἐξελέγξαι καὶ δια-
 βαλεῖν αὐτὰ, καὶ πρὸς τούτῳ τὴν ἑαυτοῦ κατασκευάσαι δόξαν,

*neque enim eousque et inter medicos et inter philoso-
 phos controversia processisset. Haec prima verba a
 Chrysippo prodita sunt de principatu animae in primo
 de eadem libro; nam dimidia libri ipsius pars prior de
 animae substantia speculationem continet, reliqua pars,
 quae a commemoratis verbis incipit, animae principatum
 contineri in corde demonstrare conatur. Principium ita-
 que orationis admirari justum est; quippe tum manifeste,
 tum exacte, ut conveniebat virum dicere tanti dogmatis
 principem, a Chrysippo dictum est. Etenim, quod Plato
 tres animae partes statuerit, et quatenam haec sint, qui-
 busque locis in animantibus collocarentur, exposuit, item
 quod ratione de placito, quod sensus effugit, considerare
 oporteat. Quae subsequuntur, non ita simili modo ha-
 bent. Aequum namque erat (meo iudicio) primum ex-
 ponere, quibus rationibus Plato persuasus ita censuerit,
 deinde redarguere eas et evertere, postea suam ipsius*

Ed. Chart. V. [112. 113.]

Ed. Bas. I. (265.)

οὐκ ἐκ πι[113]θανῶν ἐπιχειρημάτων, οἷοις ἔθος ἐστὶ χρησθαι σοφισταῖς τε καὶ ῥήτορσιν, ἀλλ' ἐξ ἐπιστημονικῶν τε καὶ ἀποδεικτικῶν, ἃ δὴ μεταχειρίζεσθαι πρέπει φιλοσόφοις ἀνδράσιν ἀλήθειαν σπουδάζουσιν. ἄρ' οὖν οὕτως ὁ Χρύσιππος ἔπραξεν, ἢ πᾶν τὸνναντίον; ἐπελάθειο μὲν, ὥς μηδὲ προειρηκῶς ὅλως τι περὶ τῆς τοῦ Πλάτωνος δόξης, ἄρχεται δ' ἐπιχειρεῖν ἀπὸ τοῦ γένους τῶν λημμάτων, ὃ κατὰ μαρτύρων δόξαν ἢ πλήθους, οὐ κατὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ἄξιον πιστεύεσθαι. παραγράψω δὲ καὶ τὴν ῥῆσιν αὐτὴν ᾧδὲ πως ἔχουσαν· περὶ ὧν ἐξῆς ζητήσομεν παραπλησίως ἀπὸ τῆς κοινῆς ὁρμώμενοι φορᾶς καὶ τῶν κατὰ ταύτην εἰρημένων λόγων. κοινὴν ἐνταῦθα φορᾶν ὁ Χρύσιππος εἶρηκε τὸ κοινῇ πᾶσιν ἀνθρώποις δοκοῦν. εἴτ' ἐπιφέρων φησί· καὶ ἐπὶ τούτων ἱκανῶς φαίνονται ἐννηέχθαι ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὸ εἶναι τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ. εἴτ' ἐφεξῆς τούτων ἀπτόμενος ἤδη τῶν προχειρημάτων αὐτῶν ᾧδὲ πως γράφει κατὰ λέξιν· κοινῇ δέ μοι δοκοῦσιν οἱ πολλοὶ φέρεσθαι ἐπὶ τούτο, ὥσανεὶ συναισθαι-

opinionem statuere, non probabilibus argumentis, quibus uti mos est sophistis et rhetoribus, verum ex scientificis et demonstrativis, quae tractare philosophos veri studiosos decet. Nunquid igitur Chrysippus ita factitavit, an omnino contra? Certe oblitus est, se quicquam omnino prius de Platonis opinione dixisse. Incipit autem ab eo sumptionum genere argumentari, quod ex testium aut vulgi opinione, non secundum rei naturam credere dignum est. Apponam autem verba ipsa, quae in hunc fere modum habent. *De subsequentibus pari modo disquiremus, a communi inclinatione et sermonibus secundum hanc prolatis exordientes.* Communem inclinationem Chrysippus hic intelligit id, quod communiter omnibus hominibus videtur. Deinde inferens inquit: *Et in his abunde videntur ab initio ad hoc inclinare; ut princeps scilicet animae pars in corde sita sit.* Deinde rursus ea ipsa argumenta attingens ita ad verbum scribit: *Communiter multi reliqui huc ferri videntur, ceu*

Ed. Chart. V. [113.]

Ed. Bas. I. (265.)

νόμενοι περὶ τὸν θώρακα αὐτοῖς τῶν κατὰ τὴν διάνοιαν παθῶν γιγνομένων, καὶ μάλιστα καθ' ὃν ἡ καρδία τέτακται τόπον, οἷον μάλιστα ἐπὶ τῶν λυπῶν καὶ τῶν φόβων, καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς, καὶ μάλιστα τοῦ θυμοῦ, ἐκ τῆς καρδίας ἀναθυμιωμένου καὶ ὠθουμένου ἐκτὸς ἐπὶ τινα, καὶ ἐμφυσῶντος τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας, γίγνεται ἡμῖν ἔμφασις. ἐν τούτοις ἤδη πάνυ σφόδρα θαυμάζω τοῦ Χρύσιππου πάνθ' ἅμα συγχέοντός τε καὶ ταράττοντος. εἰρηκώς τε γὰρ ὀλίγον ἔμπροσθεν, ὥς ὁ Πλάτων ἐν τοῖς περὶ τὸν θώρακα τόποις ὑπολαμβάνει τὸ θυμοειδὲς ὑπάρχειν, εἴτ' ἀφ' ὧν κινηθεὶς ἐπὶ τοῦθ' ἤκεν ὑπερβὰς εἰπεῖν, ὑπερβὰς δὲ καὶ τὸ διαβαλεῖν αὐτὰ, κατασκευάζειν εὐθύς ἄρχεται τὰ δοκοῦντα αὐτῷ πρώτου πάντων τῶν ἐπιχειρημάτων μνημονεύων, δι' ὧν δείκνυται τὸ θυμοειδὲς ἐν τοῖς κατὰ τὸν θώρακα τόποις ὑπάρχον. οὐ γὰρ δὴ ἐξ ἄλλων πραγμάτων φαινομένων, ἢ ἐξ ὧν εἴρηκεν ὁ Χρύσιππος νῦν, ἐναργέστερον ἂν τις ἀποδείξειεν, ἐκ θώρακός τε καὶ καρδίας ὀρμαῖσθαι τὸν θυμόν. ὥσανεὶ γάρ, φησὶν, ἀναθυμιωμένου τοῦ θυμοῦ ἐκ τῆς καρδίας καὶ ὠθουμένου ἐκ-

*in thorace mentis affectiones oboriri sentientes, praefer-
tim quo in loco cor est collocatum, quemadmodum in
tristitia, metu et ira, praesertim autem iracundia, dum
ex corde vaporis modo erumpit, forasque aliquo propel-
litur, et faciem manusque inflans, nobis fit conspicua.*
In his Chrysippum non possum non demirari, qui om-
nia simul confundat perturbetque. Quum enim paulo
ante dixisset, Platonem putare, vim irascibilem in thora-
cis regionibus consistere, deinde ea, quibus incitatus huc
pervenit, dicere supersedit, quumque omisisset eadem re-
prehendere, suam statim opinionem aperire incipit, pri-
mum omnium eorum argumentorum in memoriam revo-
cans, quibus animam irascibilem in thorace haberi osten-
dit. Neque enim aliis rebus apparentibus, quam ex iis,
quae Chrysippus protulit, nunc evidentius demonstra-
veris, ex thorace et corde iracundiam proficisci; *nam vel-*
uti, inquit, si iracundia ex corde evaporet et foras ali-

Ed. Chart. V. [113.]

Ed. Bas. I. (265.)

τὸς ἐπὶ τινα, καὶ ἐμφυσῶντος τὸ πρόσωπόν τε καὶ τὰς
 χεῖρας, γίνεται ἡμῖν ἔμφασις. ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει συγχω-
 ρεῖν ἔοικεν ὁ Χρύσιππος τῷ παλαιῷ λόγῳ ζέσιν τινὰ τῆς
 ἐμφύτου θερμότητος ὑπολαμβάνοντι γίνεσθαι κατὰ τὴν
 καρδίαν ἐν τοῖς θυμοῖς, ἥ ζέσει τό τε διαφυσᾶσθαι τὸ
 πρόσωπον ἔπεται, καὶ σύμπαν ἐρεῦθειν τε καὶ θερμαίνε-
 σθαι τὸ σῶμα, καὶ σφοδρῶς πηδᾶν τὴν καρδίαν σὺν ταῖς
 κατὰ τὸ ζῶον ἀπάσαις ἀρτηρίαις. ἄρ' οὖν ὁ Πλάτων ἑτε-
 ρὸν τί φησιν, ἐπειδὴν ἐν Τιμαίῳ γράφῃ· τὴν δὲ καρδίαν
 ἅμα τῶν φλεβῶν καὶ πηγὴν τοῦ περιφερομένου κατὰ πάντα
 τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος εἰς τὴν δορυφορικὴν οἴκησιν κα-
 τέστησαν, ἵν' ὅτε ζέσεις τὸ τοῦ θυμουμένου τοῦ λόγου πα-
 ραγγείλαντος, ὅταν ἄδικος περὶ αὐτὰ γίγνηται πρᾶξις ἔξω-
 θεν, ἢ καὶ τις ἀπὸ τῶν ἐνδοθεν ἐπιθυμιῶν ὀξέως διὰ
 πάντων τῶν στενωπῶν πᾶν ὅσον αἰσθητικὸν ἐν τῷ σώματι,
 τῶν τε παρακελεύσεων καὶ ἀπειλῶν αἰσθανόμενον, γίγνηται
 ἐπήκοον. ἔτι δὲ τούτοις ἐφεξῆς καὶ τάδε γράφει. τῇ δὲ
 δὴ πηδήσει τῆς καρδίας ἐν τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ καὶ
 τῇ τοῦ θυμοῦ ἐγέρσει προγινώσκοντες, ὅτι οἷα διάπυρός γε

*quo propellatur, faciemque et manus inflet, nobis appa-
 ret; in his verbis Chrysippus consentire videtur veterum
 sententiae, qui fervorem innati caloris aliquem in corde
 per iracundiam oboriri dicunt; quo fervore accidit, ut
 et facies infletur, totum corpus rubescat cale scatque et
 vehementer cor una cum omnibus animantis arteriis sub-
 filiat. An itaque Plato diversum quiddam his dicat,
 quum in Timaeo scribit: Cor, venarum et sanguinis per
 omnia membra vehementer discurrentis fontem, in regione
 stipata collocarunt, ut, quando iracundiae vis exardescit,
 ratione nunciante, si quid extrinsecus iniuste fiat, vel in-
 tus aliqua concupiscentia turbet, subito per meatus om-
 nes quamvis angustos, quicquid in corpore sensus est com-
 pos, iussa minasque sentiat, pareatque imperanti. Prae-
 terea secundum haec ita scribit: At dum cor malorum
 expectatione et iracundia excitata subsultat, praenoscen-*

Ed. Chart. V. [113. 114.]

Ed. Bas. I. (265.)

ἡ τοιαύτη πᾶσα ἐμελλεν οἴκησις γίγνεσθαι τοῦ θυμουμένου, ἐπικουρίαν αὐτῇ μηχανώμενοι τὴν τοῦ πνεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν. ὥστε, ὦ φίλτατε Χρύσιππε, τὰ Πλάτωνος δόγματα γράφεις, ἐπειδὴν ἐκ τῆς καρδίας ἀναθυμιᾶσθαι τε καὶ πρὸς τὸ ἐκτὸς ὠθεῖσθαι καὶ τὸ πρόσωπον ἐμφυσᾶν λέγῃς τὸν θυμόν.

Κεφ. β'. [114] Οὐ μὴν τοῦτό γ' ἦν σοι τὸ ἀμφισβητούμενον, εἰ τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς ἐν καρδίᾳ κατοικισται, ἀλλ' εἰ τὸ λογιζόμενον, ὅπερ ἐχορῇ ἀποδείξαντα μὴ πολλὰ κάμνειν ὑπὲρ τοῦ θυμουμένου, μηδ' ἐμπιπλάναι τὸ βιβλίον ἐπὼν ποιητικῶν, ὧν ἐφεξῆς γράφεις ὡδί.

Ὅς γε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο

Ἀνδρὸς ἐνὶ στήθεσσιν ἀέξεται ἥντε καπνός.

καὶ πάλιν·

Ὁ θυμὸς αὐτὸν τῶν φρενῶν ἐξῆρεν ἄνω.

καὶ πάλιν·

Πηδῶν δ' ὁ θυμὸς ἐνδοθεν μαντεύεται.

tes totam ejusmodi regionem irascentis partis veluti igneam fore, praesidium ipsi motientes pulmonis ideam inseruerunt. Quapropter, carissime Chrysippe, Platonis dogma scribis, quum ex corde iracundiae vim incendi, et foras propelli, faciemque inflari dicas.

Cap. II. Quanquam de hoc non ambigebas, num irascens animae facultas cordi inesset, sed an rationalis; quo demonstrato, non multum de irascente laborare te oportebat, neque librum versibus poëticis replere, quos in eum modum deinceps recitas:

Dulcior ira viri permulto melle fluente

Augescit, calidus tanquam alto in pectore fumus.

Ac rursus:

Ipsam ira detulit supra praecordia.

Ac iterum:

Verum animus saliens intus dat praesagia.

Ed. Chart. V. [114.]

Ed. Bas. I. (265.)

καὶ μυρία ἕτερα τοιαῦτα παρ' ὅλον τὸ γράμμα, κατασκευάζοντα τὸ θυμούμενον ὑπάρχειν ἐν τῇ καρδίᾳ, δέον μὴ τοῦτο δεικνύειν, ἀλλὰ τὸ λογιζόμενον, ἢ νῆ Δία, εἴπερ ἀδύνατος ἦν ἀντικρὺς ἐπιδεικνύναι τοῦτο, πειρασθῆναι γοῦν ἐπιχειρῆσαι δεῖξαι, καθ' ἐν τοῦτο τὸ μόριον εἶναι τό τε θυμούμενον τῆς ψυχῆς καὶ τὸ λογιζόμενον. ὁ δέ γε τουτὶ μὲν οὐδ' ἐπεχείρησε πρᾶξαι κατ' οὐδὲν μέρος τοῦ βιβλίου, χοῖται δὲ διὰ παντός ἐξ ἐτοίμου λαμβάνων. εὐθὺς γοῦν ἐν τοῖς ἐφεξῆς οὕτω γράφει. τῆς μὲν ὀργῆς γιγνομένης ἐνταῦθα, εὐλογον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιθυμίας ἐνταῦθ' εἶναι, καὶ νῆ Δία τὰ λοιπὰ πάθη, καὶ τοὺς διαλογισμοὺς, καὶ ὅσον τούτοις ἐστὶ παραπλήσιον. οὐδὲν γὰρ ἀναγκαῖον, ἐνθα τὰ πάθη, καὶ τοὺς διαλογισμοὺς ἐνταῦθ' ὑπάρχειν, ὥς, εἴ γε τοῦτ' ἐκ προχείρου τις ἀξιόσσει λαμβάνειν, αὐτὸ τὸ ζητούμενον λήψεται. Πλάτωνος μὲν γὰρ λέγοντος, οὐκ ἐκ ταύτου μέρους ὁρμαῖσθαι λογισμόν τε καὶ θυμόν καὶ ἐπιθυμίαν, Ζήνωνος δὲ ἐν καρδίᾳ καθιδρύνοντος ἅπαντα, προσῆκον ἦν, οἶμαι, καὶ Χρυσίππῳ καὶ παντὶ τῷ μετὰ

Aliaque id genus infinita toto libro tractat, dum irascibilem facultatem in corde esse tuietur, quum non opus sit ostendere, sed an rationalis in eo habeatur; aut per Jovem, si hoc non poterat manifesto ostendere, saltem conari debebat pro virili in hac una parte et irascibilem et rationalem animae facultatem esse demonstrare. Atqui hoc ille ne aggressus quidem est in ullo libri loco facere, sed per totum eo utitur, ex procinctu assumens. Statim enim in subsequenlibus ita scribit. Quum hic irascatur, ratio est etiam reliquas cupiditates indidem existere, adeoque reliquos affectus et ratiocinationes, ad haec quicquid est his persimile. Neque enim necessarium est, ubi affectus habentur, illic etiam ratiocinationes esse; quare, si quis hoc prompte et citra examen assumendum putaverit, id, de quo est quaestio, sumetur. Quum enim Plato assermet, non ex eadem proficisci parte ratiocinationem, iracundiam et cupiditatem, Zeno autem in corde omnia collocet, officium meo iudicio erat Chry-

Ed. Chart. V. [114.]

Ed. Bas. I. (265.)

Πλάτωνα καὶ Ζήνωνα κρίνοντι τὰ δόγματα τῶν ἀνδρῶν, προσθεῖναι θατέρῳ μὲν αὐτῶν ἀπόδειξιν, θατέρῳ δ' ἔλεγχον τινα. τὸ δὲ χωρὶς ἀποδείξεως ἀποφήνασθαι, καθάπερ ὁ Χρύσιππος ἐποίησεν, ὥς, ἐνθ' ἂν ἡ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς, ἐνταῦθα καὶ τὸ λογιστικὸν ὑπάρχειν, τοσούτου δεῖ φιλοσόφῳ προσήκειν, ὥστ' οὐδ' οἱ ῥήτορες, οὐδ' οἱ σοφισταὶ πράττουσιν αὐτό· πειρῶνται γοῦν καὶ κεῖνοι πίστεσι τισι πιθαναῖς χρῆσθαι. τὸ δὲ ἕκαστον τῶν ζητουμένων ἐξ εἰοίμου λαμβάνειν οὔτε σοφισταῖς, οὔτε ῥήτορσιν, οὔτε διαλεκτικοῖς, οὔτ' ἀποδεικτικοῖς, οὐδ' ὅλως οὐδενὶ τῶν πάντων προσήκει. κάλλιον οὖν ἦν, οἶμαι, καθάπερ ὁ Πλάτων ἀποδείξαι προὔθυμήθη τὸ ἑαυτοῦ δόγμα, καὶ τὸν Χρύσιππον οὕτω πειρασθῆναι τὸ τοῦ Ζήνωνος ἀποδείξαι, καὶ μὴ πλήθος ἐπῶν παραγράφειν ἐξ ἀπάντων τῶν ποιητῶν ἐκλέγοντα, δεικνύντων ὀργήν, καὶ θυμὸν, καὶ φόβον, καὶ δειλίαν, καὶ θράσος, καὶ θάρσος, καὶ καρτερίαν, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα, τὰ μὲν ἐνεργείας τινὰς εἶναι,

sippi et cujuslibet, qui post Platonem et Zenonem virorum placita examinat, alteri demonstrationem annectere, alteri reprehensionem aliquam. At citra demonstrationem sententiam dicere, quemadmodum Chrysippus factitavit, puta, ubi animae pars affectionibus obnoxia existit, illic et ratiocinatricem esse, tantum a philosophi munere abest, ut etiam nec rhetores nec sophistae idem faciant; quippe illi probabili quadam ratione fidem astruere conantur. Singula autem quae disquiruntur, ex pro-cinctu et inconsiderate assumere neque ad sophistas, neque ad rhetores, neque ad dialecticos, neque ad innitentes demonstrationibus, neque omnino ad ullum omnium pertinet. Pulchrius enim erat mea sententia, ut Plato suum ipsius dogma demonstrare instituit, ita Chrysippum quoque Zenonis placitum pro virili ostendisse, et non versuum multitudinem ex omnibus poetis selectam ascribere, qui indicent, iram, iracundiam, metum, timiditatem, temeritatem, audaciam et constantiam aliaque ejus generis partim quidem actiones quasdam, partim autem

Ed. Chart. V. [114. 115.]

Ed. Bas. I. (265. 266.)

τὰ δὲ παθήματα τῆς καρδίας. τί γὰρ αὐτῷ βούλεται ταυτὶ
τὰ ἔπη τὰ ἐξ Ὁμήρου συνειλεγμένα;

Κραδίῃ δέ οἱ ἔνδον ὑλάκτει.

καί·

Στήθος δὲ πλήξας κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ·

Τέτλαθι δὴ κραδίῃ, καὶ κύντερον ἄλλό ποτ' ἔτλης.

καί·

Ὡς πυκιναῖς στήθεσσιν ἀναστενάχιζ' Ἀγαμέμνων
(266) Νειόθεν ἐκ κραδίας, περὶ γὰρ δὴ ἐν νηυσὶν Ἀχαιῶν.

καί·

Ἀλλὰ μοι οἰδάνεται κραδίῃ χόλω.

καί·

[115] Ἦρῃ δ' οὐκ ἔχαδε στήθος χόλον, ἀλλὰ προσήυδα.

καί·

Ἀλλὰ τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσῃ,

Ἐν στήθεσσιν ἐοῖσιν.

ἐν ἅπασι γὰρ τούτοις οὐ τὸ λογιστικὸν, ἀλλὰ τὸ θυμοει-

cordis esse affectiones. Quid igitur sibi volunt versus hi
ex Homero collecti?

Cor ipsi intus latrat.

Et:

Pectore percusso verbis cor increpat ira:

Suffer et haec, cor, nam graviora aliquando tulisti.

Item:

Pectore prudenti sursum suspiria duxit

Ex corde imo Agamemnon Graecis navibus astans.

Ad haec:

Sed mihi bile tumet cor.

Et:

Juno non iram tenuit sub pectore, at inquit.

Praeterea:

Verum et post etiam sub pectore continet iram,

Donec perficiat.

In his omnibus non rationalis, sed irascibilis animae fa-

Ed. Chart. V. [115.]

Ed. Bas. I. (266.)

δὲς ἐν τῇ καρδίᾳ περιέχεσθαι δηλοῦται, ὥσπερ, οἶμαι, καὶ τοῖσδε.

Χόλος, ὅστ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι.
καί·

Ὅστε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσιν ἀέξεται ἥντε καπνός.
καί·

Κραδίῃ ἄληκτον πόλεμον πολεμίζειν, ἥδ' ἐ μάχεσθαι.
καὶ πρὸς τούτοις ἔτι·

Οἱ γύνουσι θάρσος ἐνὶ στήθεσιν ἔθηκε.
καί·

Δὺς δ' ἄχος κραδίην Λαερτιάδῳ Ὀδυσῆος.
καί·

Ἐν δ' ἄρα οἱ στήθεσσι μένος πατρώϊον ἦκε.
καὶ

— — Αὐτὰρ Ἀχιλλεύς

Δεινὸν ἐνὶ στήθεσσι ἔχει μεγάλητορα θυμόν.

cultas in corde contineri significatur, quemadmodum in his quoque, ut arbitror.

Atque ira hunc quamvis sapientem invasit adurens.

Et:

Dulcior hic multo quam mel quod defluit instar.

Fumi in pectoribus conscendet protinus imis.

Et:

— — *Cor appetit intus*

Bellum agere incessans, pugnamque subire diurnam.

Et:

Atque animum audacem ipsi in pectore dii posuerunt.

Et:

Cor Laërtiadae dolor ast invasit Ulyssis.

Et:

Pectoribus robur validum patris indidit ipsi.

Et:

— — *Sed pectore Achilles*

Gnarum animum et grandem virtutibus obtinet intus.

Ed. Chart. V. [115.]

Ed. Bas. I. (266.)

καί·

— — Σοὶ δ' ἄληκτόν τε κακόν τε
 Θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν εἵνεκα κούρης.
 καί·

Ὡς Αἰνεΐα θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γεγήθει.
 καί·

Ποῆσεν ἐνὶ στήθεσιν ἑρισθενέος Διὸς ἀλκήν
 Ἰνώμεναι.
 καὶ πρὸς τούτοις ἔτι·

Καὶ δέ μοι αὐτῷ θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισι
 Μᾶλλον ἐφορμᾶται πολεμίζειν ἢ δὲ μάχεσθαι.
 καί·

Ἐπὶ δ' αὐτὸς αὔσε μάλα μέγα, τοῖσι δὲ θυμὸν
 Ἐν στήθεσιν ἔθελξε, φόβου δ' ἐμνήσατο Ἑκτωρ.
 καί·

Νέστορ, ἔμ' ὀτρύνει κραδίη καὶ θυμὸς ἀγήνωρ.

καί·

Οἱ περὶ μὲν πρόφρων κραδίη καὶ θυμὸς ἀγήνωρ.

Et:

— — *Durumque malumque*

Dii posuere animum tibi pectore virginis ergo.

Et:

Sic Aeneae animus gavisus pectore in ipso.

Et:

*Et Jovis exarsit positum sub pectore robur
 Noscere.*

Ad haec:

*Atque mihi ipsi animus bellum pugnamque subire
 Permultum ardescit nunc nunc in pectore caro.*

Rursus:

*Ipse autem valide clamans in pectore mulsit
 His animum, ast Hector coepit meminisse timoris.*

Rursus:

Incitat, o Nestor, cor me atque animus generosus.

Et:

Est illi prudens cor atque animus generosus.

Ed. Chart. V. [115.]

Ed. Bas. I. (266.)

καί·

Ὡς γέρον, εἴθ', ὥς θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισι,
Ὡς τοι γούναθ' ἔποιτο.

καί·

Οἶσθα γάρ, οἷος θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γυναικός.

καί·

— — Σὸν δὲ φίλον κῆρ

Τετλάτω ἐν στήθεσσι κακῶς πάσχοντος ἑμοῖο.

καί·

Ὡς φάτο, τοῖσι δὲ θυμὸν ἐνὶ στήθεσιν ὄρινε.

καί·

Τηλέμαχος δ' ἐν μὲν κραδίῃ μέγα πένθος ἄεξεν.

καί·

Ὡς φάτ' ἐνὶ στήθεσσι καθαπτόμενος φίλον ἦτορ.

καί·

Τῷδε μάλ' ἐν ἐπίσῃ κραδία σημαίνεται τληυῖα.

πάντα μὲν γάρ ταῦτα τὰ ἔπη καὶ πρὸς τούτοις ἔτι μυρία

Et:

*O si, clare senex, genua haud minus ipse valenter
Possideas, quam animum retines in pectore caro.*

Et:

*Nosti etenim, qualis muliebri in pectore suevit
Esse animus.*

Et:

*Atque tuum charum cor, me patiente dolores,
Sufferat.*

Et:

Fatus sic, animum tandem his in pectore movit.

Et:

Telemachus magnum luctum sub corde recepit.

Et:

Sic dixit placans animum sub pectore carum.

Et:

Huic cor in requie mansit deterrima passum.

Omnes enim hi versus, et praeterea infiniti alii, si nu-

Ed. Chart. V. [115.]

Ed. Bas. I. (266.)

ἕτερα τὸ πλῆθος ὧν Χρύσιππος παρατίθεται τὸ θυμοειδὲς ἐν τῇ καρδίᾳ φησὶν ὑπάρχειν. ἐγὼ δὲ εἰ πάντα παραγράφουμι, πληρώσω τὸ βιβλίον, ὥσπερ καὶ ὁ Χρύσιππος ἐπλήρωσεν. ἀλλ' ἐξ Ὀμήρου μὲν ἱκανὰ καὶ ταῦτα· τῶν δ' ἐξ Ἡσιόδου παραγραφέντων ὑπὸ Χρυσίππου, παμπόλλων καὶ αὐτῶν ὄντων, ἀρκέσει μοι δυοῖν ἢ τριῶν ἐπιμνησθῆναι παραδειγμάτων ἕνεκα.

Τοῦδε γὰρ ἀέξετο θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισι.
καί·

Οἷον ἐνὶ στήθεσσι χόλον θυμαλγέ' ἔχουσα.
καί·

Πάντων ἐν στήθεσιν ἀέξετο θυμὸς ἀγῆνωρ.
ἐν οἷς ἐγὼ μὲν ἐκπλήττομαι τῆς μεγαλοψυχίας τὸν Χρύσιππον. δέον γάρ, ὥς ἄνθρωπον ἀνεγνωκότα τοσούτους ποιητὰς, καὶ γινώσκοντα σαφῶς ἅπασι τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ μαρτυροῦντας ἄλλοτε κατ' ἄλλα τῶν ἐπῶν, ὥσπερ καὶ Πλούταρχος ἐπέδειξεν ἐν τοῖς τῶν Ὀμηρικῶν μελετῶν, ἐκλέγειν μὲν ἐξ αὐτῶν ὅσα μαρτυρεῖ τῷ σπουδαζομένῳ πρὸς

merum spectes, quos Chrysippus apponit, irascibilem facultatem in corde haberi ostendunt. Ego autem si omnia ascribam, librum, quemadmodum Chrysippus, replebo: verum ex Homero haec quidem sufficiunt. Eorum autem, quae ex Hesiodo Chrysippus permulta et ipsa adjecit, abunde mihi erit, si duo triave exempli gratia citavero.

Namque ubi succrevit animus sub pectore caro.

Et:

Iram animum graviter cruciantem pectore gestans.

Et:

Cunctorum crevit in corde animus generosus.

In quibus sane ad Chrysippi magnanimitatem obstupefco. Quum enim conveniat hominem, qui tot poëtas perlegerit sciatque manifesto omnibus ipsos placitis assentientes alias in aliis versibus, quemadmodum et Plutarchus in omnibus Homericis exercitationibus ostendit, deligere quidem ex ipsis, quae placitam, cui ipse studet, attestantur,

Ed. Chart. V. [115. 116.]

Ed. Bas. I. (266.)

αὐτοῦ δόγματι, παραλείπειν δὲ τὰ μαχόμενα, καὶ πᾶν ἐνίοτε κατασκευάζοντα τούναντίον, ὃ δ' ὁμοίως ἐξῆς ἅπαντων μέμνηται. τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα τῶν ἐπῶν ἅπαντ' ἐχρῆν ὑπ' αὐτοῦ παραλελειφθαι, δι' ὧν δὲ νοῦν καὶ φρένας καὶ διάνοιαν καὶ λογισμὸν εἶπέ τις ἐν καρδίᾳ περιέχουσθαι, συνάγειν ἔδει, καθάπερ ἔχει καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τότε δὴ στηθέων θ' ἅμα φρένας ἐξέλετο Ζεὺς.

καί·

Ἔγνωσ, Ἐννοσίγαιε, ἐμὴν ἐν στήθεσι βουλήν.

καί·

Αἰεὶ τοι τοιοῦτον ἐνὶ στήθεσσι νόημα.

καί·

— — Οὐ μοι τοιοῦτον ἐνὶ στήθεσσι νόημα.

[116] ὥσπερ γὰρ τοῦ προτέρου γένους τῶν ἐπῶν, δι' ὧν ἐν τῇ καρδίᾳ δαίνυνται τὰ τῆς ψυχῆς πάθη, παμπόλλη τις ἀφθονία παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἐστίν, οὕτως οὐδὲ θατέρου ὀλίγα, ἐν οἷς τὸ λογιζόμενον ἐν καρδίᾳ τις ὕσον ἐπὶ τοῖς ποιηταῖς ἐπιδείξαι δυνήσεται.

relinquere autem pugnancia, et quae interim totum contrariam asserunt, ille ex aequo omnium deinceps meminit: nam ejusmodi versus omnes ab eo praetermissos esse oportebat, quibus autem mentem, intellectum, cogitationem et rationem in corde contineri aliquis dixerit, ea colligere, quemadmodum et haec innuunt.

Juppiter exemit tunc ipsi ex pectore mentem.

Et:

Consilium, Neptune, meum hoc in pectore nosti.

Et:

Et tibi perpetuo est sententia pectore talis.

Et:

— — *Non mihi stat talis sententia pectore.*

Sicut enim prioris versuum generis, quibus in corde animae affectus ostenduntur, infinita apud poetas est copia, ita neque alterius pauca, quibus rationalem vim in corde sitam, quantum ad poetas, aliquis ostendere poterit.

Ed. Chart. V. [116.]

Ed. Bas. I. (266.)

Κεφ. γ'. Ταῦτ' οὖν ἐχοῖν ἐκλέγειν μόνα τὸν Χρύσιππον, εἵπερ ὅλως κατὰ μάρτυρας ἐγνώκει διαιρεῖν τὸν ἀγῶνα. τὸ δὲ πλείω μὲν ἐκεῖνα, ταυτὶ δ' ἐλάττω γράψαι, τῷ μὲν τὸ ἀληθὲς τῆς ἱστορίας ἐπιδεικνύντι καλῶς ἂν γίγνοιτο· πλείω γὰρ ὄντως ἐστὶν ἐκεῖνα· τὸ δ', ὅπερ ὁ Χρύσιππος σπουδάζει, κατασκευάζειν ἐπιχειροῦντι πρὸς ἐναντιώματος ἂν εἴη, καὶ μάλιστα ὅσα φανερώς ἐπιτιμῶντα ποιεῖ τὸν λογισμὸν τῷ θυμῷ, καθάπερ καὶ τάδε.

Στηῆθος δὲ πλήξας καρδίην ἠνίπαπε μύθῳ·

Τέτλαθι δὴ, καρδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

ταυτὶ γὰρ Ὅμηρος ἐποίησε τὸν Ὀδυσσεῦ λέγοντα πρὸς ἑαυτὸν, ἠνίκ' ἐφ' οἷς ἑώρα κατὰ τὴν οἰκίαν πραττομένοις ὑπὸ τῶν θεραπεινῶν ἀνέζεσέ τε τὸ κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ θερμὸν, ἔμελλέ τε νικήσας ὁ θυμὸς τὸν λογισμὸν ἐπ' ἄκαιρον κόλασιν ἄξειν αὐτὸν τῶν γυναικῶν. ὃν γὰρ ἱππεὺς πρὸς ἵππον, ἢ κυνηγέτης πρὸς κύνα λόγον ἔχουσιν, τοῦτον ὁ λογισμὸς πρὸς θυμόν. ἄρχει μὲν γὰρ ἐν

Cap. III. Haec igitur sola Chrysippum feligere conveniebat, si omnino testibus litem dirimere statuerat. At plura quidem illa, pauciora vero haec scribere, ei, qui historiae veritatem ostendat, probe successerit; plura enim illa vere inveniuntur; ei vero, qui, quod Chrysippus studet, tueri aggrediatur, adversabuntur, praesertim quae manifesto iracundiae adversantem increpantemque faciunt rationem, veluti et haec sonant.

Pectora sed feriens, ipsum cor increpat ira:

Suffer et haec, cor, nam graviora aliquando tulisti.

Haec si quidem Ulysssem ad se dicentem Homerus introduxit, quum ob ea, quae a famulis domi agi videret, calor in corde ipsius effervesceret, et animus sive iracundia, ratione devicta, ad intempestivam mulierum punitiōnem ipsum jam vi praecipitem actura esset. Quam enim eques ad equum, aut venator ad canem rationem obtinent, hanc ratio ad iracundiam. Equidem imperare in

Ed. Chart. V. [116.]

Ed. Bas. I. (266.)

ἵπασι καὶ κρατεῖν ἐστὶ δικαιότερον τὸ φύσει κρείττον, ἵπ-
πεὺς μὲν ἵππου, κυνηγέτης δὲ κυνός, λογισμὸς δὲ θυμοῦ,
συμβαίνει δ' οὐκ ἀεὶ νόμῳ φύσεως διοικεῖσθαι τὴν συζυ-
γίαν, ἀλλ' ἵππος μὲν ἐνίοτε δυσπαιδὴς οὐ κατὰ κόσμον
ἐκφερόμενος συναπήνεγκεν αὐτῷ τὸν ἀναβάτην ἀρρώστιας
δυνάμεως ἢ ἐπιστήμης ἱππικῆς ἀμαθία νικηθέντα, θυμὸς
δὲ ἰσχυρὸς καὶ ἐπὶ τιμωρίαν ἄκαιρον ἐξορμήσας σφοδρό-
τερον ἐστὶν ὅτε συνεπεσπάσατο λογισμὸν ἀρρώστον ἢ
ἀμαθῆ. εἰ μὲν γὰρ καὶ ῥώμην καὶ ἐπιστήμην ἔχοι, κρα-
τήσει πάντως ὅ τε λογισμὸς τοῦ θυμοῦ καὶ ὁ ἡνίοχος
τοῦ ἵππου· εἰ δ' ἦτοι θατέρου τούτων ἢ ἀμφοῖν στε-
ροῖτο, κίνδυνος ἐνταῦθα τοῦ φύσει κρείττονος ἐπικρατῆσαι
τὸ χεῖρον, ὥσπερ ἐν Σκύθαις τε καὶ Γαλάταις καὶ πολλοῖς
ἄλλοις βαρβάροις ἔθνεσιν ὁ θυμὸς κρείττων τοῦ λογισμοῦ,
παρ' ἡμῶν δὲ ἐν τε παισὶ καὶ τοῖς ἀπαιδευτοῖς ἀνθρώ-
ποις. Ὅμηρος δὲ δὴ τοῦτ' αὐτὸ ἐπιδείξει βουλούμενος Ἑκτο-
ρα μὲν καὶ Ἀχιλλέα καὶ τινὰς ἑτέρους τοιούτους θυμῷ

omnibus et praevalere iustius est id, quod natura prae-
cellit, equitem sane equo, venatorem autem cani, ratio-
nem iracundiae. At non semper accidit tale conjugium
lege naturae administrari, verum equus nonnunquam
contumax non pro decoro elatus infellorem virium im-
becillitate aut equestris scientiae ignorantia victum simul
cum ipso abripit, iracundia autem valens et ad impor-
tunam punitionem vehementius erumpens nonnunquam
rationem imbecillem aut ignaram una secum attrahit.
Si enim robur scientiamque habeat, vincet nimirum et
ratio iram, et auriga equum. Quod si vero aut alter-
utro aut utroque privetur, periculum ibi est, ne id, quod
deterius est, natura praestantius devincat. Quemadmo-
dum sane in Scythis et Galatis aliisque barbaris gentibus
permultis animus rationem vincit, apud nos autem in
pueris et imperitis hominibus. Homerus autem id ip-
sum profecto volens indicare Hectorem, Achillem et
quosdam alios ejusmodi iracundiae inservientes adole-

Ed. Chart. V. [116. 117.]

Ed. Bas. I. (266.)

δουλεύοντας ὑποτίθεται νεανίσκους· Ὀδυσσέα δὲ καὶ Πολυδάμαντα καὶ Νέστορα τῷ λογισμῷ κρατοῦντας τοῦ θυμοῦ, πολλάκις μὲν οὕτως ἰσχυρῶς, ὥς μηδ' ἐξορμηῆσαι πρὸς ἄλογόν τινα πράξιν τὸν θυμὸν, ἔστιν ὅτε δ' ὀρμῶντα μὲν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ κατεχόμενον, ὥσπερ κἂν τοῖσδε τοῖς ἔπεσιν Ὀδυσσέα πεποίηκεν. ἅπαντα δ' ἐφεξῆς αὐτὰ παραγράψω.

Ἐνθ' Ὀδυσσεὺς μνηστῆρσι κακὰ φρονέων ἐνὶ θυμῷ
 Κεῖτ' ἐρηγορέων· ταὶ δ' ἐκ μεγάροιο γυναῖκες
 Ἦσαν, αἱ μνηστῆρσιν ἐμισγέσκοντο πάροιθεν,
 Ἀλλήλοισι γέλωτα καὶ εὐφροσύνην παρέχουσαι.
 Τοῦ δ' ὠρίνετο θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισι.
 Πολλὰ δὲ μερμήριζε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν,
 Ἢ μεταίξας θάνατον τεύξειεν ἐκάστη,
 Ἢ ἔτ' ἐῷ μνηστῆρσιν ὑπερφιάλοισι μιγῆναι
 Ὅσατα καὶ πύματα· κραδίη δέ οἱ ἔνδον ὑλάντει.
 Ὡς δὲ κύων ἀπαλόισι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
 [117] Ἄνδρ' ἀγνοήσας ὑλάει μέμονέν τε μάχεσθαι,

scientes inducit; Ulysssem vero, Polydamantem et Nestorem ratione iracundiam continentes, subinde quidem tam valide, ut ne animus quidem ad irrationalem aliquam actionem proruperit, interim vero erumpat quidem, sed a ratione contineatur, quemadmodum in his versibus Ulysssem expressit. Omnia vero deinceps ea ascribam.

*Tunc sponsis meditans animo mala divus Ulysses
 Decubuit vigil; interea famulae egrediuntur
 Aedibus, ac venerem cum sponsis turpiter extra
 Exercent, largo risu sese exhilarantes.
 Hic ira exagitabatur sub pectore caro,
 Et mente atque animo versabat plurima, cuique
 Mortem ne insiliens conscisceret illico, sponsis
 Extremum an sineret misceri: latrat at intus
 Huic cor, ut catulos obiens canis ipsa tenellos
 Ignotum allatrat, nec non pugnare parata est:*

Ed. Chart. V. [117.]

Ed. Bas. I. (266, 267.)

Ὡς ὅρα τοῦ ἔνδον ὑλάκτει ἀγαζομένου κακὰ ἔργα
 Στήθος δὲ πλήξας κραδίην ἡνίπαπε μύθῳ·
 Τέτλαθι δὴ, κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης,
 Ἥματι τῷ, ὅτε τοι μένος ἄσχετος ἦσθις Κύκλωψ
 Ἰφθίμους ἐτάρους, σὺ δὲ ἔτλης, ὅφρα σε μῆτις
 Ἐξάγαγ' ἐξ ἄντροιο οὐόμενον θανέεσθαι.

Ὡς ἔφατ' ἐν στήθεσσι καθαπτόμενοσ' φίλον ἦτορ.

(267) εἰ μὴ σαφῶς ἐν τούτοις Ὅμηρος ἐκδιηγεῖται μάχην
 θυμοῦ πρὸς λογισμὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, καὶ νίκην μὲν τοῦ
 λογισμοῦ, τοῦ θυμοῦ δ' εὐπείθειαν πρὸς αὐτὸν, οὐδ'
 ἄλλ' οὐθὲν ἂν τις ἡμῖν συγχωρήσειεν ἐκμανθάνειν τοῦ ποιη-
 τοῦ. τῶν γὰρ οὕτως ἐναργῶς λεγομένων εἰς ἀμφιβολίαν
 ἀχθέντων, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ἂν ἔχοι τις ὅ τι χρήσαιτο. τὰς
 γὰρ θεραπαίνας ἀμαρτανούσας ὁρῶν Ὀδυσσεὺς ὑπὸ μὲν τοῦ
 θυμοῦ βιαίως εἴλκετο πρὸς τὴν τιμωρίαν αὐτῶν, ὑπὸ δὲ
 τοῦ λογισμοῦ κατείχετο τὴν ἀκαιρίαν ἐκδιδάσκοντος. ἐπεὶ
 δ' οὐκ ἡδύνατο ῥαδίως πείθειν ὁ λογισμὸς τὸν θυμὸν ἀνα-

Latrat sic intus, male fert dum turpia facta.

Pectora percutiens ira cor increpat idem:

Suffer et haec, cor, nam graviora aliquando tulisti,

Quum in socios Cyclops praeclaros impius esset:

Attamen haec tolerasti, dum te educeret antro

Metis, quando tibi mortem rebare paratam.

Sic inquit placans carissima pectore corda.

Nisi clare Homerus in hisce percenset iracundiae pug-
 nam cum ratione in viro prudenti, et victoriam ra-
 tionis, iracundiae autem in ipsam obsequium, neque
 aliud quicquam aliquis nobis ex poëta condisci conces-
 serit. Quum enim ea, quae tam evidenter dicuntur, in
 ambiguitatem fuerint deducta, neque aliis sane quomodo
 usus sit intellexeris. Quippe ancillas peccantes conspi-
 ciens Ulysses iracundia violenter ad ipsarum punitionem
 rapiebatur; a ratione vero detinebatur, ut quae intempe-
 rativum esse edoceret. Verum quia ratio non facile potuit
 perducere animum, ut in tempus magis idoneum punitio-

Ed. Chart. V. [117.]

Ed. Bas. I. (267.)

βάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν εἰς ἐπιτηδειότερον καιρὸν, σφοδρότερον αὐτῷ προσφέρεται, καθάπερ ἵππον ἐκπερόμενον ἡνίοχος ἀντισπῶν βιαίως ἰσχυρῷ χαλινῷ, καὶ δὴ καὶ ταῦτά φησι πρὸς ἑαυτὸν, καρτέρει κατὰ τὸ παρὸν, ὃ γενναιοτάτη καρδία, καθάπερ που καὶ πρότερον ἐκαρτέρησας ἐπὶ Κύκλωπα, ὁρῶσα τοὺς ἐταίρους ὑπ' αὐτοῦ διαφθειρομένους. ἐμοὶ μὲν δὴ τούτων τῶν ἐπῶν εὐκαιρότατα μὲν ὁ Πλάτων δοκεῖ μνημονεύειν ἐν τετάρτῳ πολιτείας, ἀκαιρότατα δ' ὁ Χρύσιππος, ἔτι δὲ μᾶλλον ὢν Εὐριπίδης ἐποίησε λέγουσαν τὴν Μήδειαν, ἡνίκα καὶ κατὰ τὴν ἐκείνης ψυχὴν. ὁ λογισμὸς ἐστασίαζε πρὸς τὸν θυμόν. ἤδει μὲν γάρ, ὥς ἀνόσιόν τι καὶ δεινὸν ἔργον ἐργάζοιτο τῇ τῶν παίδων ἐπιχειροῦσα σφαγῇ, καὶ διὰ τοῦτ' ὥκνει τε καὶ ἀνεβάλλετο, καὶ οὐκ εὐθύς ὀρμήσασα ἐπραξε τοῦργον. αὐθις δ' αὐτὴν ὁ θυμὸς, ὥσπερ τις ἵππος δυσπειθὴς νικήσας τὸν ἡνίοχον, ἐπὶ τοὺς παῖδας εἴλκε βία. καὶ ἔπειτα πάλιν ὁ λογισμὸς ἀντίσπα τε καὶ ἀπῆγεν, εἴτ' αὐθις ἀνθεῖλκεν ὁ θυμὸς, εἴτ' αὐθις ὁ λογισμὸς. ὥστε πολλάκις ἄνω καὶ κάτω πρὸς ἀμφοῖν ἀγομένη ὡς συνεχώ-

nem differret, vehementius ab ea abripitur, veluti equum ferocius se efferentem auriga valido freno violenter retrahens. Quinetiam haec secum ait, Contine, o cor generosissimum, in praesentia, quemadmodum etiam prius adversus Cyclopem continuisti, videns socios ab eo consumi. Plato sane horum versuum admodum tempestive in quarto de Republica libro meminisse videtur, Chrysippus autem nimis quam intempestive ac inepte; multo autem magis eorum, quos Euripides Medeam dicentem finxit, quum etiam in illius anima ratio adversus iracundiam pugnaret; noverat enim, quod impium aliquod et grave opus perpetraret, filiis occidendis manum admo- liens; eoque detrectabat differebatque, et non statim concitata id designavit. Rursus ipsam iracundia, velut equus quidam ferox ac pertinax aurigam superans, ad filios vi trahebat; deinde iterum ratio retrahebat abducebatque; postea rursus iracundia in diversum agebat; inde iterum ratio; ut subinde sursum et deorsum ab utrisque impulsa

Ed. Chart. V. [117.]

Ed. Bas. I. (267.)

ρησς τῷ θυμῷ, τηρικαῦτα ποιεῖ λέγουσαν ὁ Εὐριπίδης αὐτήν·

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα δρᾶν μέλλω κακὰ,

Θυμὸς δὲ κρείττων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

μανθάνει μὲν δὴ πού τι τὸ μέγεθος ὧν μέλλει δράσειν κακῶν, ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ διδασκομένη, κρείττονα δ' εἶνα φησι αὐτοῦ τὸν θυμὸν, καὶ διὰ τοῦθ' ὑπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτογον ἀπάγεσθαι βιαίως, ἔμπαιιν Ὀδυσσεῖ τῷ λογισμῷ τὸν θυμὸν ἐπισχόντι. βαρβάρων μὲν γὰρ καὶ ἀπαιδευτῶν ἀνθρώπων ἔθετο παράδειγμα τὴν Μήδειαν Εὐριπίδης, οἷς ὁ θυμὸς ἰσχυρότερος τοῦ λογισμοῦ· Ἑλλήνων δὲ καὶ πε- παιδευμένων, οἷον περ αὖ πάλιν ὁ ποιητὴς ὑπέθετο τὸν Ὀδυσσεά, κρείττων ὁ λογισμὸς τοῦ θυμοῦ. πολλάκις μὲν οὖν ὁ λογισμὸς εἰς τοσοῦτον τοῦ θυμοειδοῦς μέρους τῆς ψυχῆς κρείττων ἐστίν, ὥς μηδέποτε μάχην αὐτοῖς γίγνεσθαι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ τὸν μὲν ἄρχειν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι. καὶ τοῦτο μὲν τοῖς εἰς τέλος ἤκουσι φιλοσοφίας ὑπάρχει. πολλάκις δ' ὁ θυμὸς τοῦ λογισμοῦ κρατεῖ τοσοῦτον, ὥς

iracundiae concesserit, hanc Euripides tunc loquentem ita introducit:

Equidem scio, quae sum patratuſa mala,

Potentior sed ira consiliis meis.

Novit quidem magnitudinem malorum, quae est perpetra- tura, a ratione edocta, verum iracundiam ea fortioſorem eſſe inquit, et propterea ab illa violenter ad opus ab- duci. Ulyſſes autem contra ratione iracundiam coërcuit; etenim barbarorum indoctorumque hominum exemplar Euripides Medem poſuit, quibus iracundia ratione valen- tior eſt, Graecorum autem et eruditorum imaginem rur- ſus poëta Ulyſſem ſtatuit, in quibus ratio iracundiam vin- cit. Saepe igitur in alio irascibilem animae partem ratio ſuperat, ut ne pugna quidem unquam ipsis inter ſe obo- riatuſ, ſed haec dominetur, illa obtemperet; atque hoc iis adest, qui ad ſummum philoſophiae perveniunt. Rur- ſus iracundia ſubinde rationem ita vincit, ut imperet et

Ed. Chart. V. [117. 318.]

Ed. Bas. I. (267.)

ἄρχειν τε καὶ ἡγεῖσθαι διὰ παντός. ὁρᾶται δ' ἐν τε πολλοῖς τῶν βαρβάρων τοῦτο καὶ τῶν παίδων τοῖς φύσει θυμικοῖς, ἔτι δὲ θηρίων οὐκ ὀλίγοις, καὶ ἀνθρώπων τοῖς θηριώδεσιν. ἔστιν ὅτε δὲ οὐδέτερον εἰς τοσοῦτον ἰσχυρότερόν ἐστιν, ὥς ἐφέλκεσθαι παραχρῆμα θάτερον, ἀλλ' ἐναντιοῦται τε πρὸς ἄλληλα καὶ διαμάχεται, καὶ νικᾷ τῷ χρόνῳ θάτερον, ἐπ' Ὀδυσσεώς μὲν ὁ λογισμὸς, [118] ἐπὶ Μηδείας δ' ὁ θυμὸς, ὥς δύο ὄντα αὐτὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἢ, εἰ μὴ μόρια, πάντως γε δυνάμεις τινές. ὁ δὲ Χρύσιππος οὔτε μόρια ψυχῆς ταῦτ' εἶναι νομίζων, οὔτε δυνάμεις ἀλόγους ἑτέρας τῆς λογικῆς, ὅμως οὐκ ὁκνεῖ τῶν Ὀδυσσεώς τε καὶ Μηδείας ἐπῶν μνημονεύειν, ἐναργῶς καταβαλλόντων τὴν δόξαν αὐτοῦ. πῶς ἂν οὖν τις ἔτι διαλέγοιτο τοιούτοις ἀνδράσι μήτε τῶν ἐναργῶς φαινομένων φροντίζουσιν, ὥς ἤδη πολλάκις ἔδειξα, καὶ τῶν ἐξελεγχόντων τὰ δόγματ' αὐτῶν ὥς μαρτυρούντων μνημονεύουσιν; ἐμπέπλησται γὰρ ὁ περὶ ἡγεμονικοῦ λόγος ὑπὸ Χρυσίππου γεγραμμένος ἐπῶν ποιητικῶν ἦτοι τὰ πάθη περὶ τὸν θώρακά τε καὶ τὴν καρδίαν

ducat perpetuo; id quod in multis barbaris et pueris natura iracundis, insuper in ferarum non paucis, et hominibus belluinis videre licet. Est quum ne alterum quidem usque adeo valens sit, ut statim alterum attrahat, sed adversantur invicem pugnantque, et temporis spatio alterum vincit, in Ulyssse quidem ratio, in Medea autem iracundia, ceu duae ipsae animae partes, aut, si non partes, certe facultates quaedam. At Chrysippus neque partes animae hasce ratus, neque facultates brutas a rationali diversas, tamen non dubitat Ulyssis et Medae versuum meminisse, qui evidenter opinionem ipsius subvertunt. Quomodo igitur aliquis adhuc cum talibus viris disputet, qui neque manifesto apparentia curant (ut jam frequenter ostendi) et coarguentium ipsorum dogmata ceu attestantium meminerunt? Nam liber de principio animae facultate a Chrysippo conscriptus scatet versibus poëticis, qui vel affectus in pectore et corde conti-

Ed. Chart. V. [113.]

Ed. Bas. I. (267.)

συνίστασθαι μαρτυρούντων, ἢ δύο εἶναι τῆς ψυχῆς δυνάμεις ὅλῳ τῷ γένει διαφερούσας ἀλλήλων, τὴν μὲν ἄλογον, τὴν δὲ λογικὴν. ὥσπερ γὰρ ἐξ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου βραχέα παρεθέμην ὀλίγω πρόσθεν ὧν ὁ Χρυσίππος ἔγραψεν, οὕτω ἐξ Ὀρφέως καὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ Τυρταίου καὶ Στησιχόρου καὶ Εὐριπίδου καὶ ἐτέρων ποιητῶν ἐπῶν μνημονεύει παμπόλλων ὁμοίαν ἔχοντων ἀτοπίαν, οἷον καὶ ὅταν εἴπῃ Τυρταῖον λέγοντα·

Αἶθωνος δὲ λέοντος ἔχων ἐν στήθεσι θυμόν.

ὅτι μὲν γὰρ ἔχει ὁ λέων θυμόν, ἀκριβῶς ἅπαντες ἄνθρωποι καὶ πρὶν ἀκοῦσαι Τυρταίου γινώσκομεν, οὐ μὴν Χρυσίππῳ γ' ἔπρεπε παραδέσθαι τὸ ἔπος ἀφαιρουμένων τοὺς λέοντας τὸν θυμόν. οὐδὲν γὰρ, ὥς οἶεται, τῶν ἄλόγων ζώων οὔτε τὸ θυμοειδές, οὔτε τὸ ἐπιθυμητικόν, οὔτε τὸ λογιστικόν ἔχει, ἀλλ', ὥς εἴρηται μοι καὶ κατὰ τὸ πρῶτον γράμμα, παρὰ πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν ἀφαιροῦνται τῶν εἰρημένων ἀπάντων αὐτὰ σχεδὸν ἅπαντες οἱ Στωϊκοί. Τυρταῖος δέ γε,

neri affirmant, vel duas esse animae facultates toto genere invicem differentes, hanc irrationalem, illam rationalem. Quomodo enim ex Homero et Hesiodo pauca ante paululum apposui, quae Chrysippus conscripsit, ita is ex Orpheo, Empedocle, Tyrtaeo, Stesichoro, Euripide aliisque poetis multorum versuum meminit simili absurditate scatentium, veluti etiam quum Tyrtaeum dicentem citat:

Iram ferventis gestans in corde leonis.

Quod namque leo iram habet, accurate omnes homines, etiam priusquam audivissemus Tyrtaeum, novimus; non tamen Chrysippo versum adungere decorum erat, qui leonibus iram adimit. Nullum enim, ut autumat, brutum animal vel irascibilem vim, vel concupiscentem, vel rationalem obtinet, sed, veluti a me dictum est superiori libro, Stoici sere universi in omni functione supra dicta omnia eis auferunt. Tyrtaeus autem, quemadmodum et

Ed. Chart. V. [118.]

Ed. Bas. I. (267.)

καθάπερ οὖν καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἅπαντες οἱ ποιητὰὶ σφοδρότατον ἔχειν φασὶ τοὺς λέοντας τὸν θυμὸν, ὥστε καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅστις ἂν ᾗ θυμοειδέστατος, εἰκάζουσι λέοντι, καὶ χωρὶς δὲ τῶν ποιητῶν ἅπαντες ἄνθρωποι τοὺς θυμικωτάτους λέοντας ὀνομάζουσιν. οὕτως οὐδὲ τοῖς ἀθληταῖς παύονται καθ' ἐκάστην ἡμέραν οὕτως ἐγκελευόμενοι· καὶ τοῦναντίον ἔοικεν ἅπαν ἢ βούλεται συμπίπτειν τῷ Χρυσίππῳ. τῶν γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου πράγματος ἐπιχειρημάτων ἀποχωρῶν ἐκάστοτε, καὶ ῥητορικῶς μᾶλλον ἢ φιλοσόφως ἐν πλήθει μαρτύρων τὸ νικᾶν θέμενος, ὑπ' αὐτῶν ὧν ἐπικαλεῖται προπαραδίδοται.

Κεφ. δ'. Καὶ γὰρ οὖν, ὅταν εἴπῃ, διὰ τοῦτο λέγεσθαι τινας ἀκαρδίους, ὅτι πεπιστεύκασιν ἅπαντες ἄνθρωποι τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ περιέχεσθαι, θαυμάζειν ἄξιον τὰνδρὸς, εἰ μὴ ἄχρῃ τοσούτου παρακολουθεῖ τοῖς λεγομένοις, ὥς γνωρίζειν, ὅτι μηδένα τῶν ἀροήτων τε καὶ ἀσυκέτων ἀκάρδιον ὀνομάζουσιν, ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἅπαντας,

Homerus et Hesiodus, breviterque omnes poëtae vehementissimam iram leones habere affirmant. Quapropter etiam hominem, quicumque maxime fuerit iracundus, leoni assimilant. Jam vero praeter poëtas universi homines eos, qui ferocissimi et maxime iracundi sunt, leones nuncupant; ita neque athletic cessant quotidie nomen hoc attribuere. Et Chrysippo contra quam velit accidere videtur; nam dum ab argumentis rei, quae a natura ipsius disquiritur, ubique recedit, et rhetorice magis quam philosophice in testium multitudine victoriam ponit, ab ipsis, quos citat, proditur.

Cap. IV. Etenim quum pronunciet, ideo nonnullos excordes dici, quod universi homines animae principatum in corde contineri crediderint, virum demirari satis nequeo; quod non eatenus assequitur ea, quae dicuntur, ut cognoscat, nullum stolidum ac imprudentem excordem nominari; sed illos omnes, quando dicteriis in-

Ed. Chart. V. [118. 119.]

Ed. Bas. I. (267.)

ἐπειδὴν σκώπτωσιν, οὐκ ἔχειν ἐγκέφαλον φασιν, τοὺς ἀτόλ-
μους δὲ καὶ δειλοὺς ἀκαρδίους ὀνομάζουσιν. ἐξελέγχεται
τοίνυν κἀνταῦθα τὸ τοῦ Χρυσίππου δόγμα πρὸς αὐτῶν ὧν
ἐπικαλεῖται μαρτύρων, ἐν ἐγκεφάλῳ μὲν ὑπολαμβανόντων
εἶναι τὸ λογιζόμενον, ἐν καρδίᾳ δὲ τὸ θυμοειδές. ἀλλὰ νῆ
Δία θαυμασίως ὅπως ἐξηγεῖται τοῦνομα τὸ ἀκάρδιον, ἢ τίνι
διανοίᾳ λέγουσιν οἱ πολλοὶ, συνάπτων εὐθὺς αὐτῷ καὶ τὸ
ἀσπλάγχχνον· ἔχει δὲ ἡ ῥῆσις [119] ὧδε. παραβάλλουσι δὲ
τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν λεγομένων, οἷον τοὺς
ἀσπλάγχχνους, καθ' ὃ φαμεν μὴ ἔχειν τινὰς ἐγκέφαλον καὶ
ἔχειν, οὕτως ἡμᾶς ὑπονοοῦντες λέγειν καὶ μὴ ἔχειν καρδίαν
τινὰς καὶ ἔχειν κατὰ τὰ προειρημένα, τῶν μὲν ἀσπλάγχχνων
τύχα λαμβανομένων κατὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ἔνδον συναλγοῦν
κατὰ τὰ ἐναντία, καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας οὕτως αὐτῶν κοινό-
τερον λεγομένων, τοῦ δ' ἐγκεφάλου λαμβανομένου, ἥτοι
κατὰ τὰ αὐτὰ ὁμοίου τινὸς ὄντος, ἢ διὰ τὸ καὶ τοῦτον
ἔχειν τινὰ κυρίαν τοῖς σπλάγχχνοις ὁμοίαν. ἡ μὲν ῥῆσις
αὕτη. χρὴ δ' αὐτὴν ἀναγνῶναί τινα καὶ τρεῖς καὶ τετράκις

cessant, non habere cerebrum inquit; meticulosos au-
tem et timidos excordes appellant. Ita et hic Chrysippi
dogma ab ipsis coarguitur, quos in testimonium adducit,
dum putant. in cerebro quidem esse rationem, in corde
autem iracundiam: sed per Jovem mirum est, quomodo
nomen excors interpretetur, aut quo sensu vulgus pro-
ferat; mox ei conjungit evisceratum: habent autem verba
ipsius in hunc modum: *Conferunt praedictis etiam hu-*
jusmodi ex his quae dicuntur evisceratos, quatenus dicimus,
aliquos non habere cerebrum et habere: ita nos sentientes di-
cere, et non habere cor aliquos, et habere secundum prae-
dicta, ut eviscerati forsitan accipiantur, eo quod nihil intus
habeant condolens, juxta contraria etiam a corde sic ipsis
communius appellatis, cerebrum vero capiat, vel quod
in eodem simile quoddam existat, vel quia etiam hoc sa-
cultatem quandam habeat visceribus similem. Ita quidem
verba sonant. Convenit autem aliquem legere ea ter

Ed. Chart. V. [119.]

Ed. Bas. I. (267. 268.)

ἐπὶ σχολῇ πολλῇ ἀκριβῶς προσέχοντα τὸν νοῦν τοῖς λεγο-
 μένοις. οὕτω γὰρ μόνως, οἶμαι, πεισθήσεται τὸ κατὰ
 τὴν παροιμίαν λεγόμενον ὑπάρχειν αὐτῇ, τὸ, *ΛΑΒΕ
 ΜΗΔΕΝ, ΚΑΙ ΚΡΑΤΕΙ ΚΑΛΩΣ*. ἔγωγ' οὖν ἐν
 πολλοῖς (268) πολλάκις βιβλίοις ἀνεγνωκῶς ῥήσεις, ἐν αἷς
 ὀνόματα καὶ ῥήματα συνάπτεται μηδεμίαν ἔχοντα διάνοιαν,
 οὐδαμῶθεν τοῦτ' ἀκριβοῦμενον εἶδον οὕτως, ὥς κατὰ τήνδε
 τὴν νῦν ἡμῖν προγεγραμμένην λέξιν. αἶνιγμα γάρ ἐστιν ὁ
 λόγος τοῦ Χρυσίππου θαυμαστῇ τινι καταπεπλεγμένον ἀσα-
 φείᾳ μετὰ συντομίας ἀκαίρου. καίτοι τὴν γε συντομίαν
 οὐδὲ κατ' ἓνα τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐξήλωκεν, ἀλλ' οὕτω μα-
 κρός ἐστιν, ὥς πολλάκις ἐν ὅλῳ βιβλίῳ πολυειδῶς ὑπὲρ
 τῶν αὐτῶν ἄνω τε καὶ κάτω τοὺς λόγους ἐλίπτειν. τὸ μὲν
 δὴ τῆς ἀσαφείας αὐτῷ σύνηθες, ἀσθενείᾳ τῆς ἐρμηνευτικῆς
 δυνάμεως ἐπόμενον. καί μοι δοκεῖ καὶ αὐτὸς αἰσθανόμενος
 αὐτῆς τρεῖς καὶ τετράκις ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἐπὶ πλεῖστον ἐκ-
 τίνειν τοὺς λόγους οὐκ ὀκνεῖ. τὸ δὲ τῆς βραχυλογίας ἀηθέ-
 ς τε καὶ σπανίως ὑπ' αὐτοῦ γιγνόμενον, ἐν οἷς ἂν μάλιστα

quaterque multo otio, mente iis, quae dicuntur, diligen-
 ter adhibita; hac enim sola ratione, puto, persuadebitur,
 id quod communi proverbio dicitur, dictis ipsius inesse,
 scilicet: *Nihil accipe, et contine probe*. Ego enim
 quum in multis saepe libris orationes legissem, in qui-
 bus nomina ad verba nullo sensu connectuntur, nusquam
 hoc tam accurate expressum vidi, sicut in hac modo ci-
 tata sententia. Aenigma enim est oratio Chrysippi, mira-
 bili quadam obscuritate cum intempestiva brevitate im-
 plicitum; quanquam brevitem ne in uno quidem ipsius
 libro imitatus sit, sed adeo prolixus est, ut saepe in toto li-
 bro multifariam de eisdem sursum et deorsum sermones im-
 plicet. Jam sane obscuritatis vitium ipsi familiare est,
 quod interpretatricis facultatis infirmitatem sequitur. Ac
 mihi videtur etiam ipse id sentiens ter et quater de
 eisdem rebus non detrectare sermones in longissimum
 producere; brevitati autem non assuevit, et raro cam
 usurpat, in quibus potissimum orationibus errorem suo-

Ed. Chart. V. [119.]

Ed. Bas. I. (268.)

λόγοις ἄφικτον αἰσθάνηται τὸ σφάλμα τῶν ἑαυτοῦ δογμάτων. βούλεται γάρ, οἶμαι, παρατρέχειν αὐτὸ διὰ ταχέων, ἄλλο ὑπομένων ἐξελέγχεσθαι. καὶ μοι δοκεῖ, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις ἀγωνίζεται σαφῶς ἐρμηνεύειν, οὕτως ἐν οἷς ἐξελέγχεται συγκρούπειν τὸν λόγον ἄσαφείᾳ μετὰ βραχυλογίας, ἵνα δηλαδὴ δοκῇ μὲν ἀπολελογῆσθαι πρὸς τοῦγκλημα, καὶ μὴ παρεληλυθέναι τελέως αὐτὸ, μηδὲν δὲ ἡμεῖς ἔχωμεν ἀντιλέγειν τοῖς εἰρημένοις, ὧν οὐδ' ὅλως μανθάνομεν. αὐτίκα γέ τοι κατὰ τὴν προγεγραμμένην ῥῆσιν, ἐν ἣ τὸ ἄσπλαγχνον καὶ τὸ μὴ ἔχειν ἐγκέφαλον ὅπως οἱ πολλοὶ λέγουσιν ἐξηγεῖται, ἐμοὶ μὲν δοκεῖ τοιόνδε τι δηλοῦν. ἄσπλάγχνους μὲν καλοῦσιν ἐπίους ἐν ἴσῳ τῷ ἀκαρδίους, ἐπειδὴ σπλάγχνον ἢ καρδία, τὸ δ' ἐγκέφαλον μὴ ἔχειν ἐν ἴσῳ τῷ ἄσπλαγχνον εἶναι λέγουσιν, ἐπειδὴ καὶ οὗτος σπλάγχνον τ' ἐστὶ καὶ κύριον. οὐ μὲν προσίενται γὰρ πάντες οἱ Στωϊκοὶ τὴν τοιαύτην ἐξήγησιν, ἀλλ' ἕτερον μὲν τι λέγεσθαι φασιν, οὐ δηλοῦσι δὲ αὐτὸ, τῶν ἐσωτερικῶν ὑπάρχον δηλονότι, καὶ ἐπιτιμῶσιν ἡμῶν εὐθέως ὥς προπετιῶς

rum dogmatum sentit inevitabilem; vult enim (ut opinor) brevibus ipsum percurrere aliud coargui sustinens. Et mihi videtur, quemadmodum in aliis orationibus contendit manifeste interpretari, ita in quibus redarguitur sermonem obscuritate cum brevitate occultare, ut videlicet putetur ad crimen objectum respondisse, et non omnino ipsum praeteriisse, nos autem nihil possimus productis contradicere, quae nequaquam intelligimus. Statim sano in praeposita oratione, qua evisceratum, et non habere cerebrum, quomodo vulgo dicant, exponit, mihi quidem tale quippiam videtur innuere. Evisceratos vocant nonnullos perinde ut excordes, quoniam viscus cor est; non autem habere cerebrum idem valere dicunt ac evisceratum, quoniam hoc quoque viscus est et principale. Non tamen recipiunt omnes Stoici huiusmodi expositionem, sed aliud quiddam dici assirunt, id tamen non ostendunt, ex penitioribus nimirum existens, ac increpant nos statim, ceu praecipiti modo contradicentes,

Ed. Chart. V. [119. 120.]

Ed. Bas. I. (268.)

ἀντιλέγουσι, πρὶν γινῶσθαι τὸ λεγόμενον. οἱ δὲ καὶ λοιδοροῦντες σφοδρότερον ἀνεισάκτους τε καὶ φιλονείκους ἀποκαλοῦσιν, οὐ φασὶ τε διδάξαι τὸ λεγόμενον ἀπαιδευτούς ἀνθρώπους. καίτοι τὰ γ' ἄλλα καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν διεξέρχονται μακρῶς. ἀλλ' ὅταν, ὡς εἶπον, ἐπὶ τι τοιοῦτον ἀφίκωνται, μηδεμίαν ἔχον εὐπορίαν φλυαρίας, οἱ μὲν γράφοντες τὰ βιβλία ταχέως θ' ἅμα καὶ σαφῶς παρατρέχουσιν, οἱ δ' ἐξηγούμενοι τὰ τούτων συγγράμματα φθόρον μᾶλλον ὑπόνοιαν εἰς τοὺς ἀκούοντας ἐκπέμπειν ἔτοιμοι γίνονται, προσποιούμενοι μὴ βούλεσθαι διδάσκειν ἡμᾶς, ἥπερ ὁμολογοῦντες νενικῆσθαι. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσπλάγχνους τε καὶ ἀνεγκεφάλους ἤδη παρέλθωμεν, ἵνα μὴ λυπῶμεν ἐπὶ πλέον τοὺς περὶ τὸν Χρύσιππον ἐναργῶς καταμαρτυρούμενους ὑφ' ὧν ἐπικαλοῦνται μαρτύρων. [120] ὅθεν δ' ἀπελίπομεν, ἐκεῖσε πάλιν ἐπανέλθωμεν. ἐμπλήσας ὁ Χρύσιππος ὅλον τὸ βιβλίον ἐπὶ Ὅμηρικῶν καὶ Ἡσιοδείων, καὶ Σησιχορείων, Ἐμπεδοκλείων τε καὶ Ὀρφικῶν, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐκ τῆς τραγωδίας, καὶ παρὰ Τυρταίου, καὶ τῶν

priusquam id, quod dicitur, cognoscamus. Alii etiam conviciis agentes acrius rudes nos et contentiosos appellant, nec ineruditos homines docere se velle id, quod proponitur, inquiunt; etiam alia etiam nobis invitis prolixè recenseant. Verum quum (ut dixi) ad huiusmodi quippiam pervenerint, ubi nulla est nugacitatis occasio, qui sane libros conscribunt, celeriter simul et manifesto percurrunt; qui autem horum commentarios interpretantur, ad invidiae potius suspicionem in auditores transmittendam prompti redduntur, dum nolle se docere nos simulant, quam ad se victos esse confitendum. Verum evisceratos et excrebratos jam praetergrediamur, ne amplius negotium facellamns Chrysippo manifeste reprehenso ab iis, quos ipse testes citat, ac ubi desimus, eo revertamur. Quum Chrysippus totum librum replevisset versibus Homericis, Hesiodicis, Stesichoriis, Empedocleis, et Orphicis, quumque praeterea non pauca ex tragoedia et ex Tyrtæo

Ed. Chart. V. [120.]

Ed. Bas. I. (268.)

ἄλλων ποιητῶν οὐκ ὀλίγα παραθέμενος, εἴτα μὴ συνεῖς τῆς θαυμαστῆς δὴ ταύτης ἀπεραντολογίας, (τοῦτο γὰρ αὐτῇ μᾶλλον ἡγοῦμαι προσήκειν τούνομα,) ταῦτα κατὰ λέξιν ἐπιφέρει· ταυτὶ μὲν φήσουσιν ἀδολεσχίαν εἶναι γραώδη, τυχὸν δὲ καὶ γραμμάτων διδασκάλου βουλομένου στίχους ὅτι πλείστους ὑπὸ τὸ αὐτὸ διανόημα τάξαι. καλῶς εἶπες, ὦ Χρυσίππε, ταῦτα, κάλλιον δ' ἦν, εἰ μὴ μόνον εἶπες, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἐφυλάξω τὴν γραώδη ταύτην ἀδολεσχίαν. τί γὰρ ἂν εἴη γραωδέστερον, ἢ ἀδολεσχότερον, ἢ γραμματιστῇ πρεπωδέστερον, ἢ πόρρῳ μᾶλλον ἀπεληλαμένον ἀποδείξεως προσηκούσης ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, τοῦ μνημονεύσαντα κατ' ἀρχὰς εὐθύς τοῦ Πλάτωνος δόγματος εἶσαι μὲν τοῦτο καὶ ἀπορρῶναι παντάπασιν, οὐδ' ὥς ὑπὸ τῶν μετ' αὐτὸν κατεσκεύασται προσγράψαντα, παρελθεῖν δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἠρωτημένους ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν λόγους ἀντιλογίαν τε καὶ λύσιν, ἐφ' ἣ δίκαιον ἦν αὐτὸν ἀποδείξει χρησάμενον ἐπιστημονικαῖς ἐμπεδῶσαι τὸ ἑαυτοῦ δόγμα, ποιητῶν δὲ μεμνησθαι, καὶ πλῆθος ἰδιωτῶν καλεῖν μαρτυρῆσον, καὶ τί

aliisque poëtis apposuiſſet, non advertens poſtea mirificam hanc loquendi infinitatem (hoc enim ei nomen convenire magis autumo) haec ad verbum adducit: *Haec ſane anilem garrulitatem eſſe dicent, forte etiam literarum magiſtri, qui verſus quamplurimos ſub eodem ſenſu ſtatuerè velit.* Recte dixiſti, o Chryſippe, haec; praeſtaret autem, ſi non ſolum dixiſſes, ſed etiam anilem hanc loquacitatem evitaſſes. Quid enim eſſet anilius, aut nugacius, aut grammatiſtae decentius, aut magis alienum a demonstratione, quae viro philoſopho convenit, quam, placiti Platonis mentione ſtatim ab initio facta, ſinere quidem hoc et prorſus abjicere, non autem, ut a poſteris ipſius id adſtruatur, ſcribere, ſed controverſiam ſolutionemque, quam in verbis viri movent, relinquere, propter quam aequum erat ipſum demonſtrationibus ſcientificis uſum placitum ipſius impedire, poëtarum autem meminiſſe, et indoctorum multitudinem in teſtimonium

Ed. Chart. V. [120.]

Ed. Bas. I. (268.)

λέγουσιν αἱ γυναῖκες, γράφειν, οὐδ' οὖν οὐδὲ ἐν αὐτοῖς οἷς καλεῖ μάρτυσιν εὐτυχοῦντα; καὶ γὰρ οἱ ποιηταὶ καὶ κατ' αὐτοῦ λέγουσιν ἅπαντες τὰ πλείω καὶ οἱ ἰδιῶται. τίς γοῦν οὐκ ἔγραψε ποιητῆς, ἐπιθυμεῖν τε καὶ θυμοῦσθαι πολλὰ τῶν ζώων ἀνθρώπου σφοδρότερον; τίς δ' ἰδιώτης οὐκ οὕτω χοῖται τοῖς ὀνόμασιν, ὥς τὸ Πλάτωνος βούλεται δόγμα, τὸ μὲν ἀκάρδιον ἐν ἴσῳ τῷ δειλὸν καὶ ἄτολμον καὶ ἄνανδρον ὀνομάζων, καρδίαν δὲ λαβεῖν ἐγκελευόμενος, ἐπειδὴν εἰς ἀνδρείαν προᾶξιν ἐπεγείρῃ τὸν πέλας, ἐπεγγελῶν δὲ τοῖς ἀνόητον εἰποῦσιν, ἀνεγκεφάλους καὶ ἀσυνέτους ὀνομάζων αὐτούς, ἑτέρους δ' ἀγχίνους καὶ ἔννοους φάσκων, οὓς ἂν ὥς συνετοὺς ἐπαινῇ, ἀσπλάγχχνους δὲ ἀποκαλῶν τοὺς μὴ ἔλεοῦντας μηδένα, μήτε φιλοῦντας, μήθ' ὕλως φροντίζοντας ἢ ἐπαινοῦντων ἢ ψεγόντων, ἢ ἀδικούντων ἢ ὠφελοῦντων, ἀλλ' ὥσπερ λίθους ἀναισθητοὺς ὑπάρχοντας; οὓς γὰρ ἂν εἰς ἀναισθησίαν παντελῇ σκῶπαι βουληθῶσιν, ἀσπλάγχχνους ὀνομάζουσιν, ὥσπερ τοὺς ἀνάνδρους μὲν ἀκαρδίους, ἀνεγκεφάλους δὲ τοὺς ἄφρονας. ἐπεὶ δ' ἐστὶν καὶ τρίτον το

citare, et quae dicant mulieres, scribere, neque iis ipsis (quos citat) testibus quod cupit assequi? Etenim poëtae contra ipsam universi pronunciant, plura etiam idiotae. Quis igitur poëta non scripsit, multa animalia vehementius homine et concupiscere, et irasci? Quis vero idiota non sic utitur nominibus, ut Platonis dogma exigit, excordem aequae ut timidum et meticulosum et non virum appellans, cor autem capere adhortans, quum ad virilem actionem proximum incitat? quum eos irridet, qui fatum quid dixerunt, excerebratos et imprudentes nuncupans, alios callidos et mentis compotes, quoscunque ceu prudentes commendet, evisceratos autem, qui nullius misereantur, neque ament, neque omnino curent vel laudem, vel vituperium, vel injuriam, vel commodum, sed veluti lapides sensuum expertes sint; quos enim ut nullo prorsus sensu praeditos mordere voluerint, evisceratos dicunt, quemadmodum non viros excordes, excerebratos autem dementes. At quia tertium quoque viscus,

Ed. Chart. V. [120.]

Ed. Bas. I. (268.)

σπλάγχνον, τὸ ἥπαρ, ἐν ᾧ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἵδρυται τῆς ψυχῆς, καὶ χρὴ καὶ τούτῳ συμμετρίαν τινὰ τῶν οἰκείων ὑπάρχειν κινήσεων, εἰ μέλλοι τελέως κεκοσμηθῆσαι τὴν ψυχὴν ὁ ἄνθρωπος, εἴη ἂν καὶ ὁ κατὰ τοῦτ' ἀναίσθητος, ὡς ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς δύο, καὶ μοχθηρῶς διακειμένος ἄσπλαγχνος ὀρθῶς ὀνομαζόμενος. ὁ δ' ἐναντίος αὐτῷ μεγαλόσπλαγχνος λέγεται, καθάπερ ὁ Εὐριπίδης εἰσάγει τὴν Μήδειαν ὄντως μεγαλόσπλαγχνον, ἀπάσας τὰς τῶν τριῶν σπλάγχνων δυνάμεις τε καὶ κινήσεις ἰσχυρὰς ἔχουσιν. ἐπιθυμητικωτάτην μὲν γὰρ προτίθεται τὴν γυναῖκα, καὶ θυμικωτάτην ἅμα καὶ λογίσασθαι δεινὴν. ἵκανὰ δὲ γνωρίσματα τοῦ μὲν ἐπιθυμητικοῦ τῆς ψυχῆς, εἰς ὅσον ἀμέτρου κινήσεως ἀφίκται, τὰ περὶ τὸν ἔρωτα τοῦ Ἰάσονος, ὑφ' οὗ νικηθεῖσα προὔδωκεν ἅμα καὶ κατέλιπε τοὺς οἰκείους, ἐπηκολούθησε δὲ καὶ τελέως ἐπίστευσεν ἐαυτὴν ἀνθρώπῳ ξένῳ· τοῦ δὲ θυμικοῦ τῆς σφοδρότητος, οἷά περ τοὺς παῖδας ἐμήνισεν, οὐ σμικρὰ γνωρίσματα· τοῦ δὲ λογιστικοῦ τῆς συνέσεως, (ὑποτίθεται γὰρ καὶ τούτοις αὐτὴν ὁ Εὐριπίδης οὐ τὴν τυχοῦσαν,)

jecur, exillit, in quo concupiscens animae facultas consistat, huic etiam commodationem quandam propriorum motuum inesse oportet, si homo in totum ornari anima debet. Jam etiam in hoc insensilis, ut in aliis duobus, simul prave affectus evisceratus recte vocatur, quemadmodum, qui e diverso habet, visceratus (megalosplanchnus); quomodo Euripides Medeam introduxit, magnis revera visceribus donatam, quae validas trium viscerum facultates motusque haberet; etenim maxime concupiscentem mulierem proponit, maximeque iracundam simul et ratiocinando vehementem. Abunde autem sunt concupiscentis animae, quatenus a moderato motu abscellit, indicia in Iasonis amore, a quo victa prodidit simul et reliquit domesticos, secuta autem est et omnino se homini peregrino concedidit. Irascibilis autem animae vehementiae, quia filios occidit, non mediocria sunt argumenta. At rationalis intelligentiae (singt enim in his quoque ipsam Euripides non vulgarem) indicia magna,

Ed. Chart. V. [120. 121.]

Ed. Bas. I. (268. 269.)

οὐ σμικρὰ σημεῖα τὰ πρὸς τὸ τιμωρῆσασθαι τοὺς ἐχθροὺς ἐπινοηθέντα, καὶ ὅσα πρὸς ἑαυτὴν διεξέρχεται, καὶ στέλλουσα καὶ πείθουσα τὸν θυμὸν ἀποχωρεῖν ἔργων ἀνοσίων. ὥστ' εὐλόγως ἐπ' αὐτῆς ὁ Εὐριπίδης εἶπε·

[121] Τί ποτ' ἐργάζεται

Μεγαλόσπλαγχνος, δυσκατάπανστος

Ψυχὴ δηχθεῖσα κακοῖσι;

αὕτη μὲν οὖν μεγαλόσπλαγχνος, ἄσπλαγχνος δὲ καὶ μικρόσπλαγχνος, ᾧ φαῦλα, καὶ μικρὰ, καὶ βραδυκίνητα, καὶ δυσκίνητα τὰ τρία τῆς ψυχῆς μόρια. μεταξὺ δέ μοι τῶν λόγων ὧν διεξέρχομαι τὸ παραστὰν οὐκ ὀκνήσω φράσαι· λέλεκται δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, ὥς οὐκ ἐνδέχεται τινα διαλεγόμενον ἀδολεσχοῖς ἀνθρώποις ἀποσχέσθαι τελέως ἀπά(269)σης ἀδολεσχίας. ἔγωγ' οὖν ἠναγκάσθην ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου προσχυθεὶς ἀδολεσχίας ἐξηγεῖσθαι τὰς τε τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰς Εὐριπίδου φωνάς, ὃ μή ποτ' ἂν ἐκὰν ἐτόλμησα προᾶξαι περὶ τηλικούτου δόγματος ἀποδείξεις γράφων. οὐχ ὅπως γὰρ Εὐριπίδης, ἢ Τυρταῖος, ἢ τις ἄλλος ποιη-

quae puniendis hostibus excogitata apparent, item quae apud se ipsam persequitur, et submittens persuadensque animo iracundo, ut ab impiis operibus recederet. Quare Euripides merito de ipsa dixit:

*Quidnam faciet anima**Viscosa atque irrequieta,**Oestro irritata malorum?*

Haec itaque magnis donata visceribus. Evisceratus et parum visceratus dicitur, cui tres animae partes pravae, exiguae, motu et tardae et difficiles insunt. Interea vero orationum, quas pertracto, id quod mihi se offert non dubitabo efferre; dictum est autem a veteribus philosophis, fieri non posse, ut aliquis, qui cum hominibus garrulis differit, ab omni prorsus loquacitate abstineat. Ego igitur coactus sum a Chrysippi garrulitate adductus et idiotarum et Euripidis voces interpretari; quod nunquam libens ausus essem facere tanti dogmatis demonstrationes perscribens. Non solum enim Euripides aut Tyrtaeus, aut

Ed. Chart. V. [121.]

Ed. Bas. I. (269.)

τῆς, ἣ καὶ παντάπασιν ἰδιώτης ἱκανὸς πιστεύεσθαι περὶ
 δόγματος ἀπάσης ἀποδείξεως χωρὶς, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ἀπάν-
 των ἱατρῶν ὁμολογουμένως ἄριστος Ἱπποκράτης, ὥσπερ οὐδὲ
 ὁ πρῶτος ἀπάντων φιλοσόφων Πλάτων. οὐδὲ γὰρ ἂν ῥα-
 γεῖεν ὑπὸ φθόγου σύμπαντες οἱ μετ' αὐτὸν, οὐδ' ἂν ὑπὸ
 φιλονεικίας ἀναίσχυντα σοφίζονται, καθάπερ οἱ περὶ τὸν
 Χρύσιππον, ἣ τὴν δόξαν ὑπερβάλλεσθαι ποτε δυνήσονται
 τοῦ Πλάτωνος, ἣ τὸν τῶν ἀποδείξεων μιμήσασθαι κόσμον.
 ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τούτοις τοῖς ἀνδράσι τοσοῦτον ὑπὲρ τοὺς
 ἄλλους ἐπιστήμη τὴν ψυχὴν κεκοσμημένοις οὐδεὶς νοῦν ἔχων
 ἀπλῶς εἰποῦσιν ἄξιοι πιστεύειν, ἀλλ' ἀναμένει τὴν ἀπόδειξιν.
 ὁ δέ γε Χρύσιππος ὧν μὲν οὗτοι λέγουσιν ἀποδείξεων
 ὑπὲρ τοῦ προκειμένου δόγματος οὔτε ἐμνημόνευσεν οὐδεμιᾶς,
 οὔτ' ἐξελέγχειν ἐπεχείρησεν, οὐκ αἰδεῖται δὲ Τυρταῖόν τε
 καὶ Στησίχορον ἐπικαλούμενος μάρτυρας, οὓς εἰ καὶ ζῶντας
 ἤρειό τις περὶ τούτων τῶν δογμάτων ἐπιστήμης ἀμφισβη-
 τοῦσιν, ἐξωμολογήσαντο ἂν εὖ οἶδ' ὅτι μηδὲν ἐπαΐειν αὐτῶν,

alius quidam poëta, aut certe etiam idiota fidem de pla-
 cito facere citra omnem demonstrationem abunde potest,
 sed ne ipse quidem Hippocrates, omnium medicorum
 consensu praestantissimus, quemadmodum neque Plato,
 omnium philosophorum princeps. Haud enim si vel om-
 nes ipsius posterī invidia rumpantur, neque si conten-
 tionis studio impudentia commententur, quemadmodum
 Chrysippi sectatores, aut opinionem Platonis superare un-
 quam poterunt, aut ornatum demonstrationis imitari.
 Attamen neque his viris adeo super alios scientiis ani-
 mam ornatis nemo mentis compos simpliciter loquenti-
 bus dignatur fidem accommodare, sed demonstrationem ex-
 pectat. Chrysippus autem, quas quidem hi dicunt de-
 monstraciones de dogmate proposito, earum ne unius quidem
 aut meminit, aut reprehendere aggressus est. Interim
 non veretur Tyrtaeum et Stesichorum testes citare, quos
 si etiam vivos aliquis interrogaret, an de horum scientia
 dogmatum ambigerent, faterentur nimirum una voce,
 nihil se ipsorum sensisse; ipsi autem potius, arbitror, a

Ed. Chart. V. [121.]

Ed. Bas. I. (269.)

αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἂν, οἷμαι, παρὰ Χρυσίππου τε μαθεῖν, ἢ παρ' αὐτῶν ἀποδεικνύειν ἡξίωσαν. εἴτα δηλαδὴ Χρυσίππος ἂν ἐπὶ τοὺς ἰδιώτας ἤγεν αὐτοὺς, ὁ σοφὸς ἐπὶ τοὺς ἀμαθεῖς, ὁ σώφρων ἐπὶ τοὺς μαινομένους, ὁ λόγων ἀκολουθίαν εἰδὼς ἐπὶ τοὺς διαφερομένους πρὸς ἀλλήλους τε καὶ ἑαυτοὺς κατὰ πάντα καιρὸν ἐν λόγοις τε ἅμα καὶ πράξεσιν. ἀλλ' εἰ καὶ μαίνονται τὰ πάντα καὶ διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους τε καὶ ἑαυτοὺς ἅπαντες οἱ ἰδιῶται, τοῦτο γοῦν, οἷμαι, σώφρον ἔχουσι, τὸ μὴ καλεῖν ἐφ' ᾧ λέγουσι τοὺς καταμαρτυρήσοντας ἑαυτῶν. ἡ δὲ Χρυσίππου σοφία καὶ τῆς τῶν ἰδιωτῶν ἀμαθείας ἐπέκεινα προελήλυθεν· ἐπικαλεῖται γὰρ μάρτυρας, ὑφ' ὧν κατακρίνεται. τούτου χάριν ἠναγκάσθην καὶ γὰρ νῦν ἀδολεσχεῖν, ἵν' ἐπιδείξω τὸν Χρυσίππον ἐν ἅπασε μέγιστα σφαλλόμενον. οὔτε γὰρ ἐμνημόνευσεν οὐδεμιᾶς τῶν ὑπὸ Πλάτωνος τε καὶ Ἱπποκράτους εἰρημένων ἀποδείξεων, οὔτε ἀντεῖπεν, οὔτ' αὐτός τινα εἶπεν ἑτέραν ἀπόδειξιν, οὔτε οἶδεν, οὓς χρὴ καλεῖν μάρτυρας. ἐπεδείξαμεν οὖν ἤδη καὶ διὰ τοῦ πρώτου βιβλίου περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἐναντιολογίας

Chrysippo nonnihil discere, quam ex ipsis demonstrare analuerint; deinde Chrysippus scilicet ad idiotas ipsos duceret, sapiens ad ineruditos, prudens ad insanientes, orationum consequentiae peritus ad eos, qui inter se et apud seipsos omni tempore verbis simul et operibus discrepant. Verum licet insaniant in omnibus et invicem apudque seipsos omnes idiotae discrepent, hoc saltem, puto, prudentiae habent, ne ad ea, quae dicunt, in testimonium adducant, qui contra ipsos pronuncient sententiam. At Chrysippi sapientia idiotarum inscitiam longe superat; citat enim testes, a quibus damnatur. Hujus gratia coactus sum ego quoque impraesentiarum esse loquacior, ut ostendam, Chrysippum in omnibus gravissime errare. Neque enim ullius demonstrationis a Platone et Hippocrate conscriptae meminit, neque contradixit, neque ipse aliam quampiam demonstrationem protulit, neque novit, quos oporteat testes vocare. Jam ostendimus etiam priori libro, quomodo Chrysippus ipse sibi adversetur.

Ed. Chart. V. [121, 122.]

Ed. Bas. I. (269.)

τοῦ Χρυσίππου· πρόδηλος δὲ καὶ νῦν ἐστὶν ἡ ἀναισθησία τῶνδρός, ἃ χρῆν ἀποκρύπτειν ἐναργῶς καταβάλλοντα τὸν λόγον αὐτοῦ, ταῦτ' οὐ μόνον ἀποκρύπτοντος, ἀλλὰ καὶ μαρτυρεῖν ὑπολαμβάνοντος.

Κεφ. ε'. [122] Ἀποχωρήσαντες οὖν ἤδη τῶν τοιούτων, ἴδωμεν ἐξῆς ἅπαντας οὓς ἐρωτᾷ λόγους, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὐθις ἀνελθόντες ἅπαντος τοῦ λόγου, πρὸς τὸ μηδὲν παρελθεῖν. παραθήσομαι δὲ τὴν ῥῆσιν ἅπασαν, εἰ καὶ μακροτέρα πῶς ἐστὶν, ἔχουσαν ὧδε. τῆς μὲν οὖν ὀργῆς γιγνομένης ἐνταῦθα, εὐλογον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιθυμίας ἐνταῦθ' εἶναι, καὶ ἤδη τὰ λοιπὰ πάθη, καὶ τοὺς διαλογισμοὺς, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια. σαινόμενοι δὲ φήμῃ οἱ πολλοὶ τούτων, πολλὰ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπιλέγουσι τοιαῦτα ἐχόμενοι τῆς ῥηθείσης φορᾶς. πρῶτον μὲν γάρ, ἵνα πάντες ἐντεῦθεν ἄρξωμαι, κατὰ τοῦτό φασιν ἀναβαίνειν τινὲς τὸν θυμὸν, καὶ καταπίνειν τὴν χολὴν τινὰς ἀξιοῦσι λέγοντές τε καταπίνεσθαι τινὰ αὐτοῖς σπαράγματα, καὶ μὴ καταπίνεσθαι κατὰ τὴν τοιαύτην φορὰν λέγομεν. οὕτω δὲ λέγεσθαι,

Constat in praesentia quoque viri stupiditas, qui non modo non celat, quae conveniebat celare, utpote evidenter sermonem suum subvertentia, sed etiam haec sibi attestari censet.

Cap. V. Itaque jam a talibus digressi videamus deinceps orationes quas proponit universas, toto sermone ad caput iterum reducto, ne aliquid omittatur. Apponam autem totam seriem, etiamsi longior sit; habet ea in hunc modum. Quum itaque ira indidem oriatur, ratio est etiam reliquas cupiditates indidem haberi, reliquosque jam affectus, et ratiocinationes, item quae his sunt consimilia. Moti autem fama plerique horum multa ejusmodi vere dicta addunt, praedictam inclinationem secuti. Primum etenim omnes, ut inde incipiam, hac ratione dicunt nonnullis animum seu iracundiam conscendere et descendere, nonnullis bilem; dicentes quosdam ab ipsis caedes devorari, et non devorari ex hujusmodi impetu dicimus; sic autem dicitur et nihil ipsis

Ed. Chart. V. [122.]

Ed. Bas. I. (269.)

καὶ μηδὲν αὐτοῖς τούτων καταβαίνειν, καὶ ὅτι καταπιὼν τὸ ῥηθὲν, ἀπῆλθεν ὃ τε Ζήνων πρὸς τοὺς ἐπιλαμβανομένους, ὅτι πάντα τὰ ζητούμενα εἰς τὸ στόμα φέρειν ἔφησεν, ἀλλ' οὐ πάντα καταπίνεται, οὔτε τῆς καταπόσεως ἄλλως ἂν οἰκειότερον λεγομένης, οὔτε τῆς καταβάσεως τῶν ῥηθέντων, εἰ μὴ περὶ τὸν θώρακα τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν ᾗν, εἰς ὃ ταῦτα πάντα φέρεται. ἐν γοῦν τῇ κεφαλῇ ὄντος αὐτοῦ γελοιῶς ῥηθήσεται καὶ ἀλλοτριῶς καταβαίνειν. ἀναβαίνειν δ' ἂν οἶμαι οἰκειότερον αὐτῶν λεγομένων, καὶ οὐ καταβαίνειν τὸν προειρημένον τρόπον τῆς κατὰ τὴν ἀκοὴν αἰσθήσεως καταφερομένης περὶ τὴν διάνοιαν, ἐὰν ἢ περὶ τὸν θώρακα, οἰκείως κατάβασις ῥηθήσεται· ἐὰν δὲ περὶ τὴν κεφαλὴν, ἀλλοτριώτερον. ἐν τούτοις πάλιν ὁ Χρύσιππος οὐκ αἰσθάνεται τοὺς ἰδιώτας ἐφ' ἑαυτὸν καλῶν· τὸ γὰρ ἀναβαίνειν τὸν θυμὸν, ἢ καταβαίνειν τὴν χολήν, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα λέγεται, μαρτυρεῖ τοῖς τὸν θυμὸν τε καὶ ὅλως τὰ πάθη κάτω που τετάχθαι νομίζουσιν, ὥσπερ ἐν τῇ κεφαλῇ τὸν λογισμὸν. τηνικαῦτα γὰρ οἶδα καὶ τὸ μὴ

horum descendere, et quod qui deglutivisset praedictum, discessit, et Zeno ad eos qui imparatum et incautum aggressi erant, omnia, quae quaeruntur, in os ferre dixit, sed non omnia deglutire, quum neque deglutitio aliter proprie magis appelletur, neque praedictorum descensus, nisi in thorace animae princeps facultas esset, quo omnia haec ferantur. Si itaque in capite habeatur, ridicule dicetur et improprie descendere, ascendere autem mea sententia proprie magis ipsa dicerentur, ut non descendere, secundum praedictum modum sensu audiendi ad intellectum delato; si in thorace existat, proprie descensus dicetur, si autem in capite, magis improprie. In his rursus Chrysippus imprudens idiotas contra se vocat; nam ascendere iracundiam, aut descendere bilem, quaeque alia ejusmodi dicuntur, iis attestantur, quia iracundiam summamque affectus infra sitos esse existimant, quemadmodum in capite rationem; tunc enim

Ed. Chart. V. [122.]

Ed. Bas. I. (269.)

καταβαίνειν ἑαυτοῖς τὰ εἰρημένα λέγοντας τοὺς πολλοὺς, οὐκ ἐπειδὴν μὴ παρακολουθῶσι, μηδὲ μανθάνωσι τῶν λεγομένων, ἐπειδὴν λέγεται μὲν τινα ὡς ὀργήν, ἢ λύπην, ἢ θυμὸν, ἢ τι τοιοῦτον πάθος ἐγκαλεσόμενα, μὴ φροντίζῃ δὲ αὐτῶν ὁ ἀκούων, μηδὲ κινῆται κατὰ πάθος. αὕτη μὲν οὖν ἡ ἀδολεσχία τοῦτο τὸ πέρας ἐχέτω. μετὰ ταῦτα δ' ὁ Χρύσιππος τοιαῦσδ' ἑτέρας μέμνηται. αἱ δὲ γυναῖκες καὶ μᾶλλον τι τούτων ἐμφαίνουσιν. εἰ γὰρ μὴ καταβαίνει αὐταῖς τὰ λεγόμενα, πολλάκις τὸν δάκτυλον κατάγουσι ἕως τοῦ κατὰ τὴν καρδίαν τόπου, οὐ φάσκουσαι καταβαίνειν ᾧδε τὰ εἰρημένα. τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα τοῖς ἔμπροσθεν ὁμογενές ἐστίν, δύο ἑτέρα προσειληφὸς ἐπιχειρήματα πάνσοφα, τό τε γυναῖκας εἶναι τὰς λεγούσας αὐτὰ, καὶ μὴ, ὥσπερ τὰ πρόσθεν, τοὺς ἄνδρας, τό τε καὶ τῇ δείξει δηλοῦν ὥσπερ ὀρχομένας, ἅπερ ὁ λόγος ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν ἐδήλου. ἀλλὰ τοι κἀνταῦθα, γενναιοτάτε Χρύσιππε, κατὰ σαντοῦ καλεῖς τὰς γυναῖκας μάρτυρας. οὐδὲ γὰρ αὐταὶ λέγουσιν οὕτως, οὐδ'

novi plerisque non descendere sibi commemorata affirmantes, non quum nequeunt assequi, neque intelligunt, quae dicantur, sed quando dicuntur nonnulla, ceu iram, aut moerorem, aut iracundiam, aut ejusmodi aliquem affectum provocatura, is autem, qui audit, nullam de ipsis habet curam, neque affectu movetur. Haec igitur loquacitas hunc finem habeat. Postea Chrysippus aliarum ejusmodi meminit. *Mulieres etiam magis aliquid horum repraesentant. Si enim ea, de quibus est sermo, non ipsis descendunt, saepe digitum adusque cordi vicinum locum deducunt inducentes eo non descendere jam commemorata.* Hoc argumentum prioribus confirmile est, duobus aliis admodum sapientibus argumentis assumptis; nempe mulieres esse, quae haec dicunt, et non, quemadmodum antea, viros; item indicando significare ceu tripudiantes, quae oratio in viris indicabat. Atqui hic etiam, generosissime Chrysippe, contra teipsum mulieres in testimonia adducis. Neque enim hae in eum modum

Ed. Chart. V. [122. 123.]

Ed. Bas. I. (269.)

ὀρχοῦνται ταῖς χερσίν, ὡς εἴρηκας, ἐπειδὴν ἀρνῶνται συνιέναι τῶν λεγομένων, ἀλλ' ὅταν ὑπὸ λοιδορίας, ἢ ἀπειλῆς, ἢ τινος τοιούτου μήτε ὀργίζεσθαι φάσκωσι, μήτε θυμοῦσθαι, μήτ' ὅλως ἀγανακτεῖν· ὅπερ οὐδ' αὐτὸν, οἶμαι, λανθάνει τὸν Χρύσιππον. ἀντιφθεγγόμενος γοῦν κἀνταῦθα ἑαυτῷ μετ' ὀλίγον ὥδι πῶς γράφει. ἀφ' ἧς τε φορᾶς λέγομεν μὴ καταβαίνειν τὰ λεγόμενα, εἴτε ἀπειλᾶς, εἴτε λοιδορίας, ὥστε καθικέσθαι καὶ ἀπτεσθαι αὐτῶν, [123] καὶ οὕτως κινεῖσθαι τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς φορᾶς ταύτης, καὶ βαθείας τινὰς φαμεν εἶναι, τὸ διὰ μηδὲν τῶν τοιούτων ἐφικέσθαι καταβῆναι αὐτῶν. ὅτι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀπειλούντων ἢ λοιδορούντων λέγεται τὸ μὴ καταβαίνειν εἰς τὸ στήθος τὰ εἰρημένα, καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσιππος μαρτυρεῖ. προσέρριψε δὲ τῷ λόγῳ τὸ τῆς διανοίας ὄνομα, δέον εἰπεῖν θυμοῦ. τὸ μὲν γὰρ λογίζεσθαι τε καὶ νοεῖν τὰ λεγόμενα, καὶ τὸ μαχόμενον ἢ ἀκόλουθον ἐπίστασθαι τῆς λογιστικῆς δυνάμεως ἔργον· τὸ δὲ ἐπὶ λοιδορίαις ἢ ἀπειλαῖς μήτ' ὀργισθῆναι μήτε

dicunt, neque manibus articulant (ut dixisti), quum negant se dicta intelligere, verum quando ob convicia, aut minas, aut huiusmodi quippiam neque irasci dicunt, neque excandescere, neque omnino indignari, quod neque ipsum, puto, latet Chrysippum. Itaque et hic secum discordans paulo post scribit: *A quo impetu dicimus non descendere, quae dicuntur, sive minas, sive convicia, ut deorsum veniant, attingantque ipsas, atque sic mentem commoveri hoc delationis impetu, item profundas quasdam esse pronunciamus, eo quod nihil huiusmodi possit in ipsis descendere.* Quod igitur minitantibus aut conviciantibus dicitur non descendere in pectus ea, quae dicta sunt, etiam ipse Chrysippus testatur; adjecit autem orationi mentis vocabulum, quum oporteret dicere iracundiae. Etenim ratiocinari, et quae dicuntur considerare, item pugnantiam aut consequentiam rerum novisse, rationalis facultatis opus est; ob convicia autem aut minas neque irasci neque excandescere irascibilis proprium

Ed. Chart. V. [123.]

Ed. Bas. I. (269-270.)

θυρωθῆναι τῆς θυμοειδοῦς ἴδιον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὁ Χρύσιππος λέγει. μετὰ δὲ ταύτης τῆς τε νῦν γεγραμμένης ῥήσεως καὶ ἧς ὀλίγον ἔμπροσθεν ἔγραψα περὶ τῶν γυναικῶν, ἑτέρα ῥῆσις ἐστίν, ἣν ἤδη παραγράψω, πρὸς τὸ μηδὲν ὅλως ὑπερβαίνειν δοκεῖν· ἔχει δὲ ὧδε. τούτοις δ' ἀκολουθῶς ἀνεμεῖν τέ τινάς φαμεν τὰ φανέντα αὐτοῖς, καὶ ἔτι τὸν βαθὺν λέγομεν πολλῶν τοιούτων συμφώνως τοῖς εἰρημένους, καταπιόντες (270) γὰρ ὅμοιον εἰπεῖν, ὅτι ἡμέρα ἐστὶ, καὶ ἐναποθέμενοι τοῦτο εἰς τὴν διάνοιαν, καὶ πάλιν ἐκεῖνο λέγοντες, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡμέρα, μενόντων τῶν πραγμάτων, οὐκ ἀλλοτριῶς οὐδ' ἐνοικείως ἀνεμεῖν λέγονται. τοῦτο τὸ ἀνεμεῖν ἐγὼ μὲν οὐδὲ ἠκουσά τινος λέγοντος, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποπτύσαι, καὶ ἐκπτύσαι, καὶ ἐκβαλεῖν, καὶ ἀπορῥῆψαι, καὶ ἀποθέσθαι λέγουσιν, ἐπειδὴν λέγασί τινα δοξῶν ἀποστήναι μοχθηρῶν. εἰ δ' ἄρα καὶ τὸ ἐξεμέσαι λέγοιτο πρὸς τινων, εἴη ἂν ταῦτόν τῳ ἀποπτύσαι, καὶ ἀπορῥῆψαι, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐκ μεταφορᾶς λεγομένοις ὁμοίως ἔχον. ὅτι δ' οὐ μόνον ἀνδρὶ φιλοσοφοῦντι τῶν

existit; verum haec quidem in sequentibus Chrysippus tradit. Sed inter haec quae modo exposita sunt verba, et quae paulo ante de mulieribus scripsi, alia habentur, quae nunc apponam, ne quicquam prorsus praetergredi videar. Habet autem hunc in modum: *Post haec revomere nonnullos dicimus ea, quae ipsis apparuerunt. Praeterea profunditatem dicimus multorum ejusmodi commemoratis similiter; nam ubi devoraverint hujusmodi dictum, dies est, et reposuerint hoc in animum, rursusque illud dicentes, dies non est, rebus manentibus non absurde neque improprie revomere dicuntur.* Ego sane hoc revomere nullum audiivi dicentem, sed magis expuere, emittere, abjicere, et deponere dicunt, quum significant, aliquem a pravis recedere opinionibus. Quod si vero etiam evomere a quibusdam dicatur, idem nimirum erit, quod expuere, abjicere, et aliis simile, quae ex tralatione sumuntur. At quod nullum hujusmodi argumentum non solum viro

Ed. Chart. V. [123.]

Ed. Bas. I. (270.)

τοιούτων ἐπιχειρημάτων οὐδέν ἐστι μεταχειριστέον, ἀλλ' οὐδὲ ῥητορικῶ, δέδεικται μὲν ἤδη μοι καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἐνεστὶν ἐνδείξασθαι διὰ βραχέων, ἀναμνήσαντα τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν, ἃς ἐκεῖνοι γράφουσι, διδάσκοντες ἡμᾶς τόπους ἐπιχειρημάτων εἰς ἐκάστην ὑπόθεσιν. οὐδενὸς γὰρ τοιούτων μνημονεύουσιν, οἷων ὁ Χρύσιππος ἐνέπλησε τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα. ἀλλὰ γὰρ εἶπερ πᾶσαν ῥῆσιν ἀκριβολογεῖσθαι βουληθεῖην, ὥς μηδὲν τῶν ἁμαρτημάτων ἀνέλεγκτον παραλιπεῖν, εἰς ἄπειρον ἂν τι μῆκος ἐκταθείη τὸ βιβλίον. ἀφέντος οὖν ἤδη τῶν προεγραμμένων, ἐπὶ τὰ ἐφεξῆς τρέφομαι, δι' ὧν ὁ Χρύσιππος ἄρχεται παρατίθεσθαι τὰς τῶν ποιητῶν μαρτυρίας, μεταξὺ παρεντιθεὶς αὐτῶν ὀλίγους λόγους ἑαυτοῦ, πολλάκις μὲν ὥσπερ ἐξήγησιν ὧν ἡ ῥῆσις βούλεται, πολλάκις δ' ὥσπερ ἐπιτομὴν τινα καὶ οἷον καθόλου τι κεφάλαιον. ἀρξάμενος οὖν ἀπὸ τινος Ἐμπεδοκλείου ῥήσεως ἐξηγεῖται τε αὐτὴν καὶ τινων κατὰ τὴν ἐξήγησιν ἀξιολογωτέρων ἄρχεται

philosophiae studioſo, ſed ne rhetorico quidem tractandum ſit, oſtenſum etiam eſt a me antea; quin etiam impraefentiarum paucis liceat indicare, revocatis in memoriam rhetoricis artibus, quas illi tradunt, docentes nos, ex quibus locis ad unumquodque propoſitum argumenta deſumantur. Nullius ſiquidem ejuſmodi meminerunt, quilibus Chryſippus commentarios ſuos replevit. At enim ſi omnem dictionum ſeriem accurate perſequi vellem, ut nihil ex vitiis relinqueretur indiſcuſſum indictumque, liber in infinitum extenderetur. Quare jam iis, quae prae- diximus, omiſſis, ad ſubſequentia divertemur, per quae Chryſippus poëtarum teſtimonia apponere incipit, pauca interim verba ſua interponens, ſaepe ceu interpretationem eorum, quae ſeries vocum innuit, ſaepe ceu compendium aliquod et veluti ſummam quandam univerſalem. Auſpicatus itaque ab aliqua Empedoclis ſententia, tum exponit ipſam, tum quosdam inter exponendum memoratu digniores ſermones incipit, inter quos eſt et ille,

Ed. Chart. V. [123. 124.]

Ed. Bas. I. (270.)

λόγων, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ περὶ τῆς φωνῆς, οὗ κατὰ τὸ
δεύτερον ἐμνημόνευσα τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων, ἐν ᾧ βι-
βλίῳ πάντας ἔδοξέ μοι κάλλιον εἶναι παραθέσθαι τοὺς λό-
γους, οἱ τὸ πιθανὸν ἔχουσι, καὶ οὐχὶ ἀπόβλητοι τελέως
εἰσὶν, οὐδὲ γυναικάς, οὐδὲ ἰδιώτας, οὐδὲ ἐτυμολογίας, ἢ
φορὰς χειρῶν, ἢ ἐπινεύσεις, ἢ ἀνανεύσεις κεφαλῆς, ἢ ποιη-
τὰς ἐπικαλοῦνται μάρτυρας· ἐφ' ὧν καὶ μόνων ἐγνώκειν κα-
ταμεῖναι, μὴ προσθεῖς αὐτοῖς ταυτὶ τὰ νῦν μοι γραφόμενα.
δόξαν δὲ τοῖς ἐταίροις ἄμεινον εἶναι, μηδ' ὅσα παντάπα-
σιν ἡδολέσχηται τῷ Χρυσίππῳ, μηδὲ ταῦθ' ὑπερβῆναι παν-
τελῶς, ἀλλ' ἐπισημῆνασθαί τε τὴν ἀτοπίαν αὐτῶν, ἐπι-
δειξαί τε πρὸς τὸ μηδὲν πλέον ἀνύειν αὐτὰ κατὰ τῶν Στωϊ-
κῶν δογμάτων παρελημμένα, διὰ τοῦτο προσέθηκα πάντα
ταῦτα κατὰ τὸδε τὸ βιβλίον. περὶ μὲν δὴ τῆς φωνῆς
οὐδὲν ἔτι δέομαι λέγειν ἐν τῷδε, σύμπαντα τὸν τόπον
ικανῶς ἐξεργασμένος ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ. [124] ὅσα
δὲ ἐφεξῆς ἔτι τοῦ περὶ ταύτης λόγου κατὰ τὸ τοῦ Χρυ-
σίππου βιβλίον εἰρημένα, τούτων ἤδη μνημονεύσω. ἔστι δὲ

in quo de voce tractatur, cujus sermonis secundo harum
commentationum libro mentionem feci; ubi satius mihi vi-
sum est omnes rationes exponere, quae probabile continent,
et non omnino sunt repudiandae, neque mulieres, neque
idiotas, neque etymologias, aut manuum lationes, aut incli-
nationes reclinacionesve capitis, aut poëtas in testes advo-
cant. In quibus etiam solis permanere decreveram, non ea
ipsis adjiciens, quae nunc mihi scribuntur; quum autem
amicis melius esse visum sit, non, quae omnino Chrysi-
ppus effutivit, eadem prorsus praetermittere, sed tum ab-
surditatem ipsorum prodere, tum ostendere, haec non
modo nihil ipsum juvare, sed et contra Stoïcorum
placita adduci adversus Stoïcorum dogmata assumpta,
ideo omnia ista isto libro apposui. De voce equidem
non opus est verba adhuc facere impraesentiarum,
quum universum modum superiori libro abunde tradide-
rim. Quae autem deinceps in libro de ipsa Chrysippus
prodiderit, eorum nunc meminero. Sunt autem ea, quae

Ed. Chart. V. [124.]

Ed. Bas. I. (270.)

τά τε κατὰ τὰς φορὰς τῶν χειρῶν, ὅτε ἐφαπτόμεθα τῶν
 στέρνων ἡμᾶς αὐτοὺς δεικνύντες, ἔτι τε τὰ κατὰ τὴν ἐγὼ
 φωνήν, ἃ δὴ καὶ τοῖς ἐτυμολογικοῖς εἶπεν ἔχειν τι φάσκων
 αὐτὰ δεικτικὸν ἐκ τοῦ φαινομένου διὰ τὸ κατὰ τὴν πρώτην
 ἐν αὐτῇ συλλαβὴν, ὡς ἐπὶ τὸ στήθος ἀπάγεσθαι τὴν τε
 κάτω γένυν καὶ τὸ χεῖλος. εἴρηται μοι καὶ περὶ τούτων
 ἤδη κατὰ τὸ δεύτερον τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων καὶ τοῖς
 περὶ ὀνομάτων ὁρθότητος. ὅμοια δὲ τοῖς τοιούτοις ἐπιχει-
 ρήμασι καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν εἰσὶ τοῦ τῆς καρδίας
 ὀνόματος, ἐξῆς τῶν προειρημένων ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου γε-
 γραμμένα κατὰ τὸ πρῶτον περὶ ψυχῆς, ὧδέ πως ἔχοντα.
 τούτοις πᾶσι συμφώνως καὶ τὸννομα τοῦτ' ἔσχηκεν ἡ καρδία
 κατὰ τινα κράτησιν καὶ κυρείαν, ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ εἶναι
 τὸ κυριεῦον καὶ κρατοῦν τῆς ψυχῆς μέρος, ὡς ἂν κρατία
 λεγομένη. τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴν ζωὴν ἡμῶν κυριώτατον εἶναι
 τὸ σπλάγχχνον οὐδ' ἡμεῖς ἀμφισβητοῦμεν, ὃ γενναιότατε
 Χρύσιππε, οὐ μὴν ἀπλῶς γε κυριώτατον εἶναι συγχωροῦ-

ex manuum lationibus petuntur, quum pectora attingi-
 mus, nos ipsos ostendentes; praeterea quae de voce ego
 protulit; quae sane etiam in etymologicis posuit, habere
 aliquid dicens, quod ex evidenti demonstret, eo quod in
 prima ejus syllaba inferiorem maxillam et labrum vel-
 uti ad pectus adduci contingat. Dictum a me de his
 est etiam in secundo horum commentariorum volumine,
 item in libris de nominum rectitudine. Jam vero hujus-
 modi argumentis similia sunt, quae ex ratione nominis
 cordis sumuntur, post praedicta a Chrylippo primo de
 anima libro hunc in modum perscripta: *His omnibus
 concorditer nomen etiam hoc, cor, respondet, ex qua-
 dam praecellentia et dominio, quia princeps et impera-
 trix animae facultas, veluti dominium dicta, in eo con-
 sistat, hoc sane, quod ad vitam nostram viscus sit princi-
 palissimum.* Neque nos, o praeclare Chrylippe, ambigimus,
 non tamen absoluto sermone principalissimum esse conce-

Ed. Chart. V. [124.]

Ed. Bas. I. (270.)

μεν. οὐ γὰρ ἄρχειν αὐτὸ καὶ δεσπόζειν τῶν ἄλλων ἢ φύσις ἐνειμεν, ὅταν γε προσηκόντως διοικήσαι τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐγκεφάλῳ μὲν ἄρχειν, ὑπακούειν δὲ τῇ καρδίᾳ, καθάπερ ἡμεῖς ἀποδείκνυμεν. ἐφεξῆς δὲ τοῖς εἰρημένοις ὁ Χρύσιππος τάδε γράφει. ὁρμῶμεν κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ συγκατατιθέμεθα τούτῳ, καὶ εἰς τοῦτο συντείνει τὰ αἰσθητήρια πάντα. ταῦτα τὰ κεφάλαια μόνα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐστι, καὶ εἴπερ ἀπέδειξεν ὁ Χρύσιππος αὐτὰ, τότε ἂν ἐπηνοῦμέν τε τὸν ἄνδρα καὶ τοῖς δόγμασιν ἐπειθόμεθα τῶν Στωϊκῶν. ἐπεὶ δ' ἀποδείξαι μὲν οὐκ ἐπεχείρησεν, ἀπεφήνατο δὲ μόνον, ἡμεῖς δὲ πρόσθεν μὲν ἤδη περὶ τῶν αὐτῶν ἀπεδείξαμεν, ὥς οὔτε κατὰ τὴν καρδίαν γίγνεται, καὶ πάντων αὐτῶν ἐγκεφαλός ἐστιν ἀρχή, καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς δὲ οὐδὲν ἦττον ἀποδείξομεν, οὐκ ἔτ' ἂν οἶμαι δίκαιον εἶναι τοῖς Χρυσίππου πιστεύειν δόγμασιν, ἀλλὰ τοῖς Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος. ταυτὶ μὲν οὖν τὰ κεφάλαια, τὸ σύμπαν κῦρος ἐν αὐτοῖς ἔχοντα περὶ τῶν προκειμένων ἡμῖν δογμάτων, οὕτως ταχέως ὁ Χρύσιππος παρέδραμεν,

dimus. Non enim dominari ipsum et praeesse aliis natura tribuit, quum convenienter ea, quae in homine sunt, administrantur, veram cerebro imperare, cordi obedire dominavit, quemadmodum nos ostendimus. Post ea, quae dicta sunt, Chrysippus deinceps haec scribit: *Ex hac parte motus impetum habemus, et hac assentimus, in eandem quoque omnia sensus instrumenta pertinent.* Haec capita solum scientificorum existunt: quae si Chrysippus demonstrasset, tunc hominem laudaremus, et Stoïcorum placitis auscultaremus. Quoniam vero demonstrare non aggressus est, solum autem pronunciavit, et nos jam antea de his eisdem ostendimus, neque in corde fieri, sed omnium ipsorum originem esse cerebrum, nihiloque minus per ea, quae sequuntur, demonstrabimus, non amplius aequum esse puto, ut Chrysippi placitis, sed Hippocratis et Platonis fidem habeamus. Haec igitur capita, totam summam de propositis nobis dogmatibus in se comprehendentia, tam celeriter Chrysippus transcurrit, ut tantum

Ed. Chart. V. [124.]

Ed. Bas. I. (270.)

ὥς ἐπιμνησθῆναι μόνον· ἐν οἷς δὲ οὐ χρεὶ, μηκύνει περι-
 τῶς. ἐξῆς δὲ περὶ τε φωνῆς μνημονεύει καὶ νεύρων ἀρχῆς,
 ὑπὲρ ὧν ἀμφοτέρων εἴρηται μοι κατὰ τὰ πρόσθεν ὑπομνή-
 ματα. καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἀκάρδιον ἐξηγεῖται προσηγορίαν,
 ὑπὲρ ἧς ἔμπροσθεν ἤδη μοι λέλεκται, τοσοῦτον δὲ ἐπιση-
 μανοῦμαι καὶ νῦν ἀπ' αὐτῆς τῆς λέξεως τοῦ Χρυσίππου
 μαρτυροῦσης οἷς προεῖπον· ἔχει δὲ ὧδε. κατὰ τοῦτο καὶ
 εὐκάρδιοι λέγονται τοι εἶναι τινες καθάπερ εὐψυχοι, καὶ
 καρδίαν ἀλγεῖν οἱ κηδόμενοι τινων, ὥς ἂν κατὰ τὴν καρ-
 δίαν τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀλγηδόνος γιγνομένης. ἐν ταύτῃ
 γὰρ τῇ ῥήσει σαφῶς ὁ Χρυσίππος ἐμαρτύρησεν ἡμῖν, ὥς
 οὐδέποτε τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς οὐδεὶς τῶν ιδιωτῶν ἐν
 καρδίᾳ νενόμικεν ὑπάρχειν, οὐδ' ὁ ἀκάρδιος τὸν ἄψυχον, ὥς
 οἶεται ὁ Χρυσίππος, ἀλλὰ τὸν ἀτόλμον δηλοῖ παρ' αὐτοῖς.
 οὕτω δὲ καὶ τὴν καρδίαν ἀλγεῖν τὸ λυπεῖσθαι λέγουσιν,
 ὥς καὶ τοῦτ' αὐτὸς μαρτυρεῖ διὰ τῆς αὐτῆς ταύτης ῥήσεως
 τῆς νυνὶ γεγραμμένης, ἐν ἣ φησιν· ὥς ἂν κατὰ τὴν καρ-
 δίαν τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀλγηδόνος γιγνομένης. οὕτως ἐν

meminerit; ubi autem non oportet, superflue prolixus
 est. Deinde vero vocis et nervorum principii mentionem
 facit; de quibus utrisque superioribus commentariis tra-
 ctatum a me est. Postea dictionem excordem interpre-
 tatur, de qua jam prius differui. Tantillum vero prae-
 terea in praesentia adnotabo ex ipsa Chrysippi dictione,
 quae attestatur ea, quae praedixi; habet autem hunc in
 modum. *Hac ratione etiam bene cordati dicuntur ali-*
qui esse, quemadmodum bene animosi, et cor dolere, qui
nonnulla curant, tanquam in corde tristitiae dolor
oriatur. Hac enim sententia manifesto Chrysippus testa-
 tus est nobis, quod nunquam rationalem animae vim ul-
 lus idiotarum in corde haberi existimaverit; neque excors
 inanimatum (ut opinatur Chrysippus), sed timidum apud
 ipsos significat. Pari modo cor dolere pro angi ac tri-
 stari dicunt, veluti et hoc ipse testatur eadem in hac di-
 ctionum serie modo comprehensa, ubi pronunciat: tan-
 quam in corde tristitiae dolor nascatur. Similiter in

Ed. Chart. V. [124. 125.]

Ed. Bas. I. (270.)

ἀπασιν τοῖς λόγοις ὁ Χρύσιππος οὐκ αἰσθάνεται τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς κάτω τῆς κεφαλῆς μέρεσιν ὑπάρχειν κατασκευάζων, οὐ τὸ λογιζόμενον, ἢ ἐπιστήμην δεχόμενον, ἢ ἀλήθειαν σπουδάζων. οὕτω δὲ καὶ παιδὰν ἐπιφέρων εἶπεν, τὸ γὰρ ὅλον, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἶπον, εὖ μάλ' ἐμφαίνουσιν οἱ τε φόβοι καὶ αἱ λύπαι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος γιγνόμεναι, [125] μαρτυρεῖ ἑνταῦθα τῷ τοῦ Πλάτωνος λόγῳ. καὶ διὰ τῶν ἐξῆς δὲ κατὰ τὸν παραπλήσιον τρόπον οὐκ αἰσθάνεται κατασκευάζων, ὥς ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ θυμοειδὲς ἴδρυνται τῆς ψυχῆς. ἢ τε γὰρ ἐν τοῖς φόβοις πάσιν τῆς καρδίας ἐκφανὴς ἐστὶ καὶ ἡ εἰς τοῦτο τῆς ὅλης ψυχῆς συνδρομή, οὐκ ἄλλως ἐπιγεννηματικῶς γιγνομένων αὐτῶν, καθάπερ ἄλλοις ἄλλου συμπάσχειν πεφυκότος, καθ' ὃ καὶ συνιζάνουσιν εἰς αὐτοὺς, συναγόμενοι πρὸς τοῦτο, ὥς ἂν τὸ ἡγεμονικόν, καὶ κατὰ τὴν ὥς ἂν αὐτῶν τούτου φυλακτικὴν. καὶ τὰ τῆς λύπης πάθη ἑνταῦθα οἱ ποὺ εὐφυῶς γίγνεται, οὐδενὸς ἄλλου συμπάσχοντος οὐδὲ συναλγοῦντος τόπου. ἀληθδόνων γὰρ τινων κατὰ ταῦτα γιγνομένων σφοδρῶν, ἕτερος μὲν οὐδεὶς

omnibus orationibus Chrysippus imprudens ac inscius animi affectus partibus cerebro inferioribus inesse astruit, non rationalem animam, aut scientiae capacem, aut veritatis studiosam. Sic vero etiam, quum inferens dicit: *Nam in totum, quemadmodum per initia dixi, admodum ostendunt et metus et tristitia eadem in parte provenientes.* Attestatur hic quoque Platonis sententiae. Item per subsequencia per simili modo non intelligit, se adstruere, quod irascens vis in corde collocetur. *Etenim in metu cordis palpitatio evidens est, et in hanc partem totius animae concursus; quum alioquin non accidentaliter ea eveniant, tanquam aliud aliis affectum communicare soleat; in quo etiam confidunt circa ipsum ut principale in se contracti, tanquam ab ipso conservari debeant: tristitiae quoque affectus indidem natura oboriuntur, nullius alterius consortio, neque loci dolentis consensu.* Quippe doloribus nonnullis vehementibus eorum

Ed. Chart. V. [125.]

Ed. Bas. I. (270. 271.)

ἐμφαίνει τόπος τὰ πάθη ταῦτα, ὃ δὲ περὶ τὴν καρδίαν μάλιστα. ταῦτα πάντα (271) φήσομεν ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ Χρύσιππου λέγεσθαι, καὶ παρακαλέσομέν γε τοὺς ἀπ' αὐτοῦ μεμνησθαι τε αὐτῶν καὶ μηκέτι παρ' ἡμῶν ἑτέραν ἐπιζητεῖν ἀπόδειξιν ὑπὲρ τοῦ τοὺς φόβους, καὶ τὰς λύπας, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα πάθη κατὰ τὴν καρδίαν συνίστασθαι, ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ παρ' αὐτῶν ὁμολογούμενον λαμβάνεται τῶν Στωϊκῶν. οὐ μόνον γὰρ Χρύσιππος, ἀλλὰ καὶ Κλεάνθης καὶ Ζήνων ἐτοίμως αὐτὰ τιθέασιν. ἐκεῖνο δ' ἐπισκέπτεσθαι χρή μόνον, ἐν ᾧ τὴν πᾶσαν ἀμφισβήτησιν εἶναι συμβέβηκεν, εἰ καὶ τὸ λογιζόμενον ἐστὶ ἐν ταῦθα. εἰ γὰρ ὥσπερ τὸ θυμοειδές, ἐναργῶς ἐπιδείκνυται δι' ὧν ὁ Χρύσιππος ἤδη πολλάκις εἶρηκε λόγων περιεχόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ. ἡμεῖς δὲ εἰ περὶ τοῦ λογιζομένου παραπλησίας ταύταις ἢ καὶ σφοδρότερας ἔτι προσθήμεν ἀποδείξεις ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν κεφαλὴν τε καὶ τὸν ἐγκέφαλον ὑπάρχειν αὐτὸ, τί ἄλλο ἢ τὸ Πλάτωνός τε καὶ

causa infestantibus, alius quidem nullus locus affectiones has ostendit, cordis autem regio maxime. Haec omnia vere a Chrysippo dici affirmabimus, adhortabimurque ipsius sectatores eorum meminisse, et non amplius a nobis aliam requirere demonstrationem de eo, quod metus, tristitiae, omnesque id genus affectus in corde consistant; verum hoc etiam ab ipsis Stoicis confessum assumitur; non solum enim Chrysippus, sed Cleanthes quoque et Zeno haec prompte constituunt. Illud autem inspicere solum convenit, in quo omnem dubitationem esse contingit, an etiam pars animae rationalis inibi habeatur. Si enim quemadmodum animosa, manifesto his verbis, quae Chrysippus jam subinde protulit, ostenditur in corde contineri. Nos autem si et de rationali per similes his aut etiam vehementiores adhuc demonstrationes apposuerimus de eo, quod in capite et cerebro ipsa existat, quid aliud quam Platonis et Hippo-

Ed. Chart. V. [125.]

Ed. Bas. I. (271.)

Ἰπποκράτους ἀποδειχθήσεται δόγμα, τὰς ἀποδείξεις ἀμφοτέρως ἡμῶν συνθέντων;

Κεφ. ε'. Ἴσως οὖν ἄμεινον, ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο τοῦ λόγου γεγόναμεν, ἀναμνησάμεν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων, ὑπὲρ ὧν ἐπὶ πλέον ἐν τῷ πρὸ τούτου διελέχθη ὑπομνήματι, τὰ λήμματα δεικνύς, ἐξ ὧν ἂν τις ἀποδείξει τὸ προκείμενον. ἦν δ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ συμβεβηκότων ἑκατέρω τῶν σπλάγχνων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ζητουμένου πράγματος ἄρχεσθαι χρῆναι. καὶ δὴ τὰ ὑπάρχοντά τε καὶ συμβαίνοντα καθ' ἑκάτερον ἰδίᾳ πάντα διήλθομεν ἔμπροσθεν. ἦν δὲ καὶ τούτων κεφάλαια ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὡς τῶν αἰσθησίν τε καὶ κίνησιν τὴν κατὰ προαίρεσιν ἅπασιν τοῖς τοῦ ζώου μέλεσι παραγόντων ὀργάνων, ἅπερ ὀνομάζεται νεῦρα, τὸν ἐγκέφαλον ἀρχὴν ὑπάρχειν συμβέβηκεν, ὥσπερ τῶν ἀρτηριῶν τὴν καρδίαν· ἔπειτα δ', ὅτι, θλιφθεῖσιν μὲν ἢ τρωθεισὼν τῶν κατὰ τὸν ἐγκέφαλον κοιλιῶν, ὅλον τὸ ζῶον αὐτίκα γίνεται καρῶδες, οὐ μὴν ἀπόλλυται γε οὔτε ἢ κατὰ τὰς ἀρτηρίας, οὔτε ἢ κατὰ τὴν

cratis placitum ostendetur, quum nos utraque demonstrationes composuerimus?

Cap. VI. Forte igitur praestiterit, quoniam in hunc sermonem incidimus, demonstrationes scientificas in memoriam revocare, quibus de superiori commentario diffusius disputavi, assumptiones ostendens, unde aliquis propositum demonstraverit. Erat autem id caput, ab iis, quae insunt acciduntque utrique visceri, secundum rei, de qua est quaestio, substantiam ordiri oportere; ac sane, quae insunt acciduntque utrique, privatim omnia supersumus executi. Porro horum capita haec quoque erant. Primum quidem, quod instrumentorum tum sensum tum motum arbitrarium omnibus animalis partibus dispensantium, qui nervi appellantur, cerebrum originem ac principium esse contigit, veluti arteriarum cor. Deinde, quod, contusis aut vulneratis cerebri ventriculis, totum animans actutum torpidum evadit, non tamen interit vel arteriarum

Ed. Chart. V. [125. 126.]

Ed. Bas. I. (271.)

καρδίαν κίνησις, ὥσπερ γε καὶ παιδὸν ὁμοίως τὴν καρδίαν διαθῶμεν, αἱ μὲν κατὰ τὰς ἀρτηρίας κινήσεις παραβλάπτονται, τὸ δὲ ὅλον ζῶον οὔτε εἰς αἴσθησιν οὐδεμίαν οὔτε κίνησιν οὐδὲν φαίνεται βλαπτόμενον. ἐπεδείξαμεν δὲ καὶ ὡς οὐδέτερον οὐδετέρῳ χορηγεῖ τῶν εἰρημένων δυνάμεων, οὐθ' ἡ καρδία τῷ ἐγκεφάλῳ τῆς αἰσθητικῆς τε καὶ κατὰ προαίρεσιν κινητικῆς, οὐθ' ὁ ἐγκέφαλος τῇ καρδίᾳ τῆς σφυγμικῆς, ἀλλ' ἔστιν ἑκάτερον τῶν μορίων ἑκατέρας δυνάμεως οἶον πηγή τις. ἐνδείκνυται δ' ὁ λόγος ἤδη καὶ τὴν ἀπὸ τῶν νοσημάτων μαρτυρίαν, ὑπὲρ ἧς ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπὶ πλεόν ἔροῦμεν. ἐγκεφάλου μὲν γὰρ πάσχοντος, [126] ἔτοιμον παραφρονῆσαι τε καὶ ἀκίνητον καὶ ἀναίσθητον γενέσθαι τὸ ζῶον, καρδίας δὲ, συγκοπῆναι μὲν καὶ ἀπολέσθαι, τῶν προειρημένων δ' οὐδὲ ἐν παθεῖν. εἶπερ οὖν οὕτως ταῦτ' ἔχει, καθάπερ ἔχει, καὶ οἱ λέγοντες, ἐκ καρδίας πεφυκέναι τὰ νεῦρα, λέγειν μὲν δύνανται τοῦτο καὶ γράφειν, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ λέγουσί τε καὶ γράφουσιν, οὐ μὴν ἐπὶ γε τῶν ζώων ἐναργῶς δεικνύναι.

vel cordis motus, quemadmodum, ubi cor similiter affectum fuerit, arteriarum motus laeduntur, totum vero animal nullam neque sensus neque motus noxam experiri videtur. Insuper ostendimus, neutrum commemoratas facultates alteri subministrare, neque cor cerebro sentientem motricemque pro arbitrio, neque cerebrum cordi pulsatricem, sed est utraque pars utriusque facultatis veluti fons aliquis. Jam ratio ostendit quoque a morbis testimonium, de quo in subsequentiis copiosius agemus: cerebro etenim patiente, prompte desipere animal et motus sensusque expers reddi, at corde affecto, in synopen prolabi et interire, praedictorum autem ne unum quidem perpeti. Itaque, si in eum modum haec se habent, quemadmodum habent, et qui ex corde nervos prodire tuentur, dicere quidem hoc possunt et scribere, quemadmodum¹ etiam alia pleraque et dicunt et scribunt, non tamen in animantibus evidenter ostendere.

Ed. Chart. V. [126.]

Ed. Bas. I. (271.)

τὴν μὲν γὰρ λεγομένην ἄρχην, ἀφ' ἧς τὰ νεῦρα πέφυκεν, ἐγκέφαλον ἀναγκαῖον ὑπάρχειν· ὅσα δὲ Χρύσιππος ἐπὶ πλεῖστον μηκύνων ἐπὶ τῆς καρδίας διεξῆλθεν, οὐ τὸ λογίζεσθαι δείκνυσι τὸ σπλάγγνον, ἀλλὰ τὸ θυμοῦσθαι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ τὸ λυπεῖσθαι, καὶ πάνθ' ὅσα τοῦ θυμοειδοῦς τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἔργα τε καὶ πάθη.

Κεφ. ζ'. Ὅπερ οὖν εἶπον ἤδη πρόσθεν ἐν τῷδε τῷ γράμματι, τοῦτο καὶ νῦν ἀναγκαῖον ἀναμνησάμεν, ὅτι ὁ Χρύσιππος ἐν τῇ μετὰ τὰς προγεγραμμένας ῥήσεις λέξει προχείρως πάλιν ἐξ ἐνὸς ἄρχεσθαι μόνου τὰς δυνάμεις ἀμφοτέρων λαμβάνει, μηδὲ μίαν ἀπόδειξιν, ἢ παραμυθίαν, ἢ πιθανότητα τῷ λόγῳ προστιθεῖς, ὥς ἐξ αὐτῆς φανερόν ἐστιαι τῆς λέξεως αὐτοῦ τόνδε τὸν τρόπον ἐχούσης. αὐτόπως οὖν αὐτὸ κατὰ ταῦτα ἐξαχθισόμενον, ἔάν τε μὴ φῶσι τὴν λύπην καὶ τὴν ἀγωνίαν ἀλγηδόνας εἶναι, ἔάν τε ἀλγηδόνας, ἐν ἄλλῳ γίνεσθαι τόπῳ ἢ τῷ ἡγεμονικῷ. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῆς χαρᾶς καὶ ἐπὶ τοῦ θάρρους ἐροῦμεν, ἅπερ ἐμφαίνει περὶ τὴν καρδίαν γινόμενα. ὃν τρόπον γὰρ, ὅταν τὸν

Siquidem, quod principium dicitur, a quo nervi proveniunt, cerebrum existere necesse est. Quae autem Chrysippus impendio prolixus de corde differuit, non ratiocinari viscus indicant, sed irasci, timere, et tristari, ac omnia quae irascibilis animae tum opera, tum affectus existunt.

Cap. VII. Id profecto, quod jam antea hoc in libro dixi, nunc etiam repetere est necessarium, quod Chrysippus in oratione post citata verba prompte rursus assumit, ex uno solo utraque facultates ordiri, ne una quidem demonstratione, aut persuasione, aut probabilitate orationi adjecta, ut ex ipsa sententia constabit, quae hunc in modum sonat. *Abjūrde itaque id ex his ducendum, sive non dicant tristitiam et timorem dolores esse, sive dolores in alio loco gigni, quam in animae principatu. Eadem etiam de gaudio et confidentia dicemus, quae in corde generari videntur. Nam quomodo, quum pede aut*

Ed. Chart. V. [126.]

Ed. Bas. I. (271.)

πόδα πονῶμεν ἢ τὴν κεφαλὴν, περὶ τούτους τοὺς τόπους ὁ πόνος γίνεται, οὕτως συναισθανόμεθα καὶ τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀλγηδόνος περὶ τὸν θώρακα γινομένης, οὔτε τῆς λύπης οὐκ οὔσης ἀλγηδόνος, οὔτε ἐν ἑτέρῳ τινὶ τόπῳ ἢ τῷ ἡγεμονικῷ αὐτῆς γινομένης. πρὸς ταύτην τὴν ῥῆσιν δίκαιον ἀποκρίνασθαι τῷ Χρυσίππῳ καθ' ἕκαστον ὧν ἐρωτῶ κεφαλαίων, εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὸ πρῶτον ἀναλαμβάνοντας, ἐνθα φησὶ, τὴν λύπην καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν ὀδύνην ἀλγηδόνας ὑπάρχειν. εἴτε γὰρ ἐρωτῶν ἡμᾶς οὕτως εἴποι τις, ὥς Χρυσίππος εἴρηκεν, εἴτε ἀποφαινόμενος, ἐπαινέσομεν αὐτοῦ τὸν λόγον, καὶ φήσομεν, ἀγωνίαν καὶ λύπην καὶ ὀδύνην ἀλγηδόνας εἶναι τῷ γένει, μᾶλλον δ', εἰ χρή τοῖς ὀνόμασι κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων χρήσασθαι συνήθειαν, ὀδύνας τε καὶ ἀλγηδόνας οὐδέτερον ἀλλήλων διαφέρειν, ὥσπερ οὐδὲ κίονα οὐδὲ στύλον, οὐδ' ὥπας καὶ ὀφθαλμούς· ἀγωνίας μέντοι καὶ λύπης οἷον γένος εἶναί τι τὴν ἀλγηδόνα. τὸ δ' ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τόπῳ τὰς ἀλγηδόνας γίνεσθαι, τοῦτ' οὐκ ἔτι τῷ Χρυσίππῳ συγχωρήσομεν αὐτῷ τὴν ἀλγηδόνα κατὰ γε τὸ

capite laboramus, in his locis dolor gignitur, ita etiam tristitiae dolorem in thorace oborientem percipimus, quum neque tristitia non sit dolor, neque in alio quodam loco quam animae principis ipsa obveniat. Adversus haec verba aequum est Chrysippo respondere juxta singula capita, quae discussio, priori statim ab initio repetito, ubi affirmat, tristitiam, timorem et dolorem cruciatus existere. Sive enim aliquis nos interrogans ita dicat, quemadmodum Chrysippus dixit, sive pronuncians sententiam, laudabimus illius sermonem dicemusque, timorem, tristitiam et dolorem cruciatus esse genere, imo, si oportet secundum Graecorum consuetudinem uti nominibus, dolores et cruciatus nihil inter se differre, quemadmodum neque columnam et pilam, neque lumina et oculos; timoris vero et tristitiae veluti genus esse quoddam cruciatuum. In principis animae facultatis loco dolores oboriri, id nondum Chrysippo concedemus, doloremque in princi-

Ed. Chart. V. [126. 127.]

Ed. Bas. I. (271.)

ἡγεμονικὸν συνίστασθαι. δίκαιος οὖν ἐστὶν ἐπιδεῖξαι καθ' ἓν καὶ ταυτόν σπλάγχνον ἀμφοτέρας ὀκισμένας τὰς δυνάμεις. καίτοι τί λέγω καθ' ἓν καὶ ταυτόν; οὐ γὰρ πρὸς Χρύσιππον οὕτω χοῆ ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς Ἀριστοτέλην, συγχωροῦντα μὲν, εἶναι πλείους δυνάμεις ἡμῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῷ γένει διαφερούσας, οὐ μὲν ἐν ἄλλῳ γε καὶ ἄλλῳ σπλάγχνῳ καθιδρυῖσθαι· πάντων γὰρ ἀρχὴν εἶναι βούλεται καρδίαν. ὁ δὲ Χρύσιππος οὐδὲ τὰς δυνάμεις αὐτὰς διαλλάττειν ἀλλήλων ὁμολογεῖ, οὐδ' ἑτέρα μὲν τινι δυνάμει θυμοῦσθαι τὸ ζῶον, ἑτέρα δ' ἐπιθυμεῖν, ἑτέρα δὲ λογίζεσθαι. οὐκ οὐν οὐδ' ἡμᾶς οὕτω χοῆ προβάλλειν αὐτὸ, καθάπερ ὀλίγον ἔμπροσθεν εἵπομεν, ἐπιδεῖξαι [127] παρακαλοῦντας, ὡς ἐν ταύτῳ τόπῳ τοῦ ζώου καὶ τὸ θυμοειδὲς ἐστὶ καὶ τὸ λογιστικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· τὸ τοίνυν πρότερόν τε τούτου καὶ γενικώτερον ζήτημα τοῦτο παρακαλέσομεν ἢ Χρύσιππον ἢ τινα τῶν ἀπ' αὐτοῦ καταστήσασθαι τε καὶ ἀποδείξαι. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τῆς αὐτῆς εἶναι δυνάμεως ἔργα τό τε λογίζεσθαι καὶ τὸ θυμοῦσθαι καὶ τὸ βρωμάτων τε

patu animae consistere. Aequum itaque est ostendere, in uno eodemque viscere utraque habitare facultates. At vero quid dico in uno et eodem? Non enim ad Chrysippum ita facere verba convenit, sed ad Aristotelem, qui quidem plures in anima nostra facultates genere diversas esse concedit, non tamen in alio atque alio viscere collocari. Omnium namque principium cor esse vult; Chrysippus autem neque facultates ipsas inter se differre profitetur, neque alia quadam facultate animal irasci, alia concupiscere, alia ratiocinari; quare neque nos ita id ipsum propone reconvenit, quemadmodum antea diximus, ostendere adhortantes, quomodo in eodem animantis loco et irascibilis animae facultas sit et rationalis et concupiscens. Itaque adhortabimur vel Chrysippum, vel ejus sectatorem, ut priorem hanc et generaliorrem quaestionem constituat et demonstret. Haec autem est, ejusdem facultatis opera existere ratiocinari, irasci,

Ed. Chart. V. [127.]

Ed. Bas. I. (271. 272.)

καὶ πομάτων καὶ ἀφροδισίων ἐπιθυμεῖν. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπὶ
 τε τῶν ἄλλων ζώων ἐναργῶς ἐπιδείκνυμεν αὐτὰ κεχωρισμένα,
 καὶ προσέτι τῶν παίδων οἱ λογισμῷ μὲν ἥκιστα χρώνται,
 θυμοῖς δὲ καὶ ἐπιθυμίαις ἰσχυροτάταις ὥσπερ τὰ θηρία
 δουλεύουσι. καὶ ἡμῶν γ' αὐτῶν ὁ μὲν τῷ λογισμῷ μά-
 λιστα χρώμενος ἥκιστ' ἐπιθυμητικός τ' ἐστὶ καὶ θυμικός,
 ὁ δ' ὑπὸ τινος τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς μορίων ἀρχόμενος
 ἥκιστα χρῆται λογισμῷ. καὶ τῆς Μηδείας δ' ἀναμνηστέον
 ἐν τούτῳ τῆς Εὐριπίδου, καὶ τοῦ Ὀμητικοῦ Ὀδυσσεώς, ἐν
 οἷς ἐστασίασε μὲν ἐκάτερα πρὸς ἄλληλα τῆς ψυχῆς τὰ μό-
 ρια, δηλοῦντα σαφῶς, ὥς οὐχ ἓν ἐστίν, ἐνίκησε δὲ ἐπὶ τοῦ
 σοφωτέρου τὸ βέλτιον, ἐπὶ δὲ τῆς ἀπαιδεύτου τε καὶ βαρ-
 βάρου τὸ χεῖρον. καὶ ἐπὶ πολλῶν ἀνθρώπων τοιαῦτ' ἐστι
 γινόμενα κατὰ τὴν ψυχὴν, τοῦ λογισμοῦ ποτὲ μὲν τῷ θυ-
 μοιδεῖ μαχομένου, ποτὲ δὲ τῷ ἐπιθυμητικῷ. ὁ δὲ Χρύ-
 σιππος ἅμα τοῖς ἄλλοις Στωϊκοῖς ἐπὶ μὲν (272) τῶν ἀλό-
 γων ζώων ὁμόσε χωρεῖ πρὸς τὸ δόγμα, μηδ' ἐπιθυμεῖν
 φάσκων· καὶ μοι περὶ τῆς ἀναισχυντίας τοῦ λόγου πρόσθεν

cibos potusque ac venerem appetere. Nos siquidem
 quum in aliis animantibus evidenter ea distincta esse
 ostendimus, tum praeterea in pueris, qui ratione minime
 utuntur, iracundiae autem et concupiscentiis validissimis
 tanquam ferae inserviunt. Jam inter nos ipsos qui ra-
 tione maxime utitur, minime concupiscit et irascitur;
 qui vero irrationali cuiquam animae parti obnoxius est,
 minime ratione utitur. Ad haec Medae Euripidis et
 Ulyssis Homericæ impraesentiarum habenda est mentio, in
 quibus utraeque animae partes inter se contendebant,
 innuentes manifesto, non unam existere. Vicit autem in
 prudentiore pars animae potior, in indocta et barbara de-
 terior. Ac in plerisque hominibus huiusmodi secundum ani-
 mam eveniunt, ratione nonnunquam cum parte irascibili
 pugnante, nonnunquam cum appetente. At Chrysippus
 una cum aliis Stoicis in brutis animalibus prope re-
 cedit ad dogma, ne appetere quidem ea pronuncians.
 Ac mihi de sermonis impudentia prius dictum est:

Ed. Chart. V. [127.]

Ed. Bas. I. (272.)

εἴρηται· ἐπὶ δὲ τῶν παίδων ἄνω καὶ κάτω περιπλέκουσιν, οὐχ ὡσαύτως μὲν ἅπαντες, ἀναισχυντοῦντες δὲ καὶ παρὰ τὸ φαινόμενον ἀποφαινόμενοι πάντες. εἰρήσεται δέ μοι καὶ περὶ τούτων ἐπὶ πλεόν ἐν τοῖς ἐφεξῆς. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν παθῶν τῆς διαφορᾶς οὐδὲν ὁμολογούμενον οὔτε τοῖς ἐναργέσιν οὔτ' ἀλλήλοις λέγουσιν, οὔθ' ἕκαστος ἑαυτῷ. περὶ ὧν ἀπάντων ἔγνωκα κατὰ τὸν ἐξῆς λόγον τὸν δ' διελθεῖν· οὐτοσὶ γὰρ ὁ τρίτος οὐκ οἶδ' ὅπως παρενέπεσε διὰ τὰς τῶν Στωϊκῶν ἔρις ἀξιούντων, μὴ ὅσα τῶν ὑπὸ Χρυσίππου γεγραμμένων, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα τὴν ἀντιλογίαν ποιεῖσθαι. ἐγὼ δ' ὧν μὲν καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ἦσθετο περιττῶς εἰρημένων ὑφ' ἑαυτοῦ, καὶ τάχ' ἂν τῶν δοξάντων, ὡς αὐτὸς φησιν, ὑπὸ γραμματιστοῦ τινος ἢ γραδὸς ἀδολεσχοῦσης εἰρησθαι, βέλτιον ὥμην εἶναι μὴδ' ὅλως μνημονεύειν. τὰ δ' ἄλλα σύμπαντα δίχα τέμνων, ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου διηλθόν, ἅπερ ἦν ἀπάντων ἰσχυρότατα, τοῖς δὲ περὶ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ζητούμενοις ἐγνώκειν ἀναθεῖναι κατὰ τόδε τὸ γ' τῶν ὑπομνημάτων.

in pueris autem ultro citroque cavillantur, non similiter omnes, sed impudentia et praeter id quod apparet pronuntiando omnes sibi respondent. Dicturus sum autem de his uberius postea. Pari modo etiam de animae affectuum differentia nihil dicunt, in quo cum evidentibus, aut inter se ipsos convenient, aut unusquisque secum. De quibus omnibus decrevi subsequenti libro quarto tractare. Hic enim tertius haud scio quomodo interruptus est propter Stoicorum contentiones, qui non aliquibus eorum, quae Chrysippus prodidit, sed universis contradicere compulerunt. Ego vero eorum quidem, quae Chrysippus etiam sensit superfluo a se dicta, ac quae forsan alicui (ut ipse ait) a grammatista quodam aut anu garrula videntur effutita, satius putavi esse non omnino meminisse. Reliquis autem universis bifariam partitis, superiori libro percensui, quae omnium erant validissima. Ea vero, quae de animae affectibus quaeruntur, hoc tertio commentationum libro statueram expe-

Ed. Chart. V. [127.]

Ed. Bas. I. (272.)

τοῦτο μὲν οὖν, εἰάν ὁ θεὸς ἡμᾶς σώζη, πάντως πράξομεν. ἐπεὶ δ' ἐν τῷ νῦν ἐνεστῶτι λόγῳ μνημονεῦσαι πάντων διέγνωμεν ὧν εἶπεν ὁ Χρυσίππος ἐν τῷ προτέρῳ περὶ ψυχῆς ἡγεμονικοῦ διαλεγόμενος, ἐξῆς ἂν εἴη καιρὸς ἤδη συνάπτειν τοῖς εἰρημένοις τὰ λοιπά. συνεχῆς οὖν τῇ προγεγραμμένῃ ῥήσει τοῦ Χρυσίππου τοιαύδε τίς ἐστι, καθ' ἣν ἐτι φορὰν καὶ τὰ τοιαῦτα λέγεται πάντα. ἡψάμην σου τῆς καρδίας ὥσπερ τῆς ψυχῆς, καὶ ἄπτομαι τῆς καρδίας λέγομεν, οὐχ ὥς ἀντιπαρέλθοιέν τινες ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν σπλάγχχνων λέγοντες καὶ τοῦ ἥπατος, ἀλλὰ τοῖς προειρημένοις παραπλησίως. ἐκεῖνα γὰρ μοι δοκεῖ λέγεσθαι, ὥς ἂν τις ἔφη, τῶν ἐντός σου ἄπτομαι διϊκνουμένης τῆς κακοποιίας ἐπὶ τοσοῦτον. τῇ δὲ καρδίᾳ καθάπερ ἂν τῇ ψυχῇ χρώμεθα. καὶ τούτων ἐστὶ ἐμφασις ἐφιστᾶσι μᾶλλον, ὅτι καὶ ταῦτα πρὸς τῷ μηδὲν ἀποδεικνύειν, ἀλλ' ἰδιώτας ἐπικαλεῖσθαι μάρτυρας, οὐδὲ περαίνει τι τῶν προκειμένων, ἀλλὰ τὸ παθητικόν τε καὶ ἄλογον τῆς ψυχῆς, οὐ τὸ λογιζόμενον ἐνδείκνυται κατὰ τὴν καρδίαν ὑπάρχειν, ἀντικρὺς δῆλον.

dire. Hoc itaque (si deus nos servet) omnino faciemus. At quia impraesentiarum meminisse omnium decrevimus, quae Chrysippus priore libro de principe animae facultate differens prodidit, tempestivum deinceps jam fuerit commemoratis reliqua adjungere. Cohæret itaque talis quidem Chrysippi sententia superius commemoratae, secundum quam insuper lationis impetum et ejusmodi omnia dicuntur. *Attigi cor tuum sicuti animam, et attingo cor dicimus, non aequè dicentes, quod aliqui nos penetraverint in cerebro et in visceribus et in jecore, sed praedictis similiter. Illa enim mihi videntur dici, tanquam aliquis proferat, interiora tua attingo, maleficio eousque perveniente.* Corde autem quemadmodum anima utimur, atque haec innotescunt observantibus magis, quod in his, praeter quod nihil demonstrat, et idiotas vocat testes, nihil ex propositis concludit. Verum quod patibilis et irrationalis animae pars, non rationalis in corde habeatur ostendat, aperte constat;

Ed. Chart. V. [127. 128.]

Ed. Bas. I. (272.)

ὅθεν οὐδ' ἐπὶ πλεόν ἐν αὐτοῖς χοῇ διατρίβειν, ὁμοίαν
[128] ἔχουσιν ἀτοπίαν οἷς ἤδη πολλάκις ἔδειξα. μετὰ δὲ
τὴν προγεγραμμένην ῥῆσιν ἑτέρα τις ἐφεξῆς ἐστίν, ἐν ᾗ
τοὺς ἀσπλάγχνους τε καὶ τοὺς οὐκ ἔχοντας ἐγκέφαλον ἐξη-
γεῖται πῶς λέγονται, περὶ ἧς αὐτάρκως ἐμπροσθεν εἴρηται.
μετὰ δὲ ταῦτα τοιάνδε τινα γράφει ῥῆσιν· κατὰ τοιάνδε
μοι δοκοῦσι μάλιστα φορὰν καὶ οἱ τιμωρητικώτερον πρὸς
τινας φερόμενοι ὁρμᾶν ἐπὶ τὸ ταύτην ἐκσπάσαι, καθ' ἣν
φορὰν ἐπιτείνοντες καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν σπλάγχνων
ὁμοειδῶς φέρονται. ἐνταῦθα πάλιν ὁ Χρύσιππος οὐκ οἶδ'
ὅπως ἀγνοεῖ κατασκευάζων ἕτερόν τι τοῦ προκειμένου σκέμ-
ματος. οἱ γὰρ ἀπειλοῦντές τισιν ὥσπερ ἐκκόψαι τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐνίοτε λέγουσιν, ἢ κατὰξαι τὴν κεφαλὴν,
ἢ συντροῦσαι τὰ σκέλη, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐστίν ὅτι
καὶ τὴν καρδίαν ἐκσπάσαι φασὶν ἐν ἴσῳ τῷ ἀποκτεῖναι.
ἀλλὰ τί τοῦτο πρὸς τὰ παρόντα; τὸ γὰρ ἀποτεμεῖν ἐνίοτε
τὰ ὦτα καὶ τὴν ῥῖνα καὶ διασπάσαι πολλάκις ἄλλους

quapropter neque longius ipsis immorari convenit, quum
similem habeant absurditatem iis, quae jam subinde indicavi.
Post praescriptam sententiam alia quaedam subsequitur,
qua evisceratos et nullo praeditos cerebro exponit, quo-
modo dicantur; de qua abunde supra disputatum est.
Ab his hujusmodi quaedam tradit: *Ob talem potissimum*
propensionem videntur mihi etiam, qui majore ulciscendi
studio in quosdam feruntur, ad hoc evellendum impelli,
quo impetu magis intenso etiam ad reliqua viscera si-
militer feruntur. Hic rursus Chrysippus haud novi quo-
modo ignorat se diversum quiddam a proposita conside-
ratione asserere. Nam qui minitantur quibusdam, ceu
oculos ipsorum nonnunquam evellere dicunt, aut con-
fringere caput, aut comminuere crura; eodem modo in-
terdum cor quoque extrahere dicunt, eodem significatu,
quo est occidere. Sed quid hoc ad praesentia pertinet?
Nam amputare nonnunquam aures et nasum, item dif-

Ed. Chart. V. [128.]

Ed. Bas. I. (272.)

ἀπειλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι. καὶ πού τις εὐχομένη παρὰ τῷ ποιητῇ γυνὴ τάδ᾽ λέγει·

— — τοῦ ἐγὼ μέσον ἥπαρ ἔχοιμι

Ἐσθόμεναι προσφῦσα — —

τί οὖν οὐ καὶ τὸ ἥπαρ ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ἀποφαινόμεθα, φίλτατε Χρύσιππε, καὶ ταῦθ' Ὅμηρον ἔχοντες μαρτυροῦντα, τηλικούτον ποιητὴν, ὃ μᾶλλον ἢ σε πιστεύειν δίκαιον, ἢ τοῖς ἰδιώταις; οὗτος μὲν γε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔτι καὶ ταῦθ' ὑπὲρ ἥπατος ἔγραψε·

Καὶ Τίτυόν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν

Κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὃ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.

Τῦπε δέ μιν ἐκάτερθε παρημένῳ ἥπαρ ἔκειρον

Δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὃ δ' οὐκ ἀπαμύνητο χερσὶ.

Λητὼ γὰρ εἵλκυσε Διὸς κυδρὴν παρὰκοῖτιν

Πυθῶδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς ἐναργῶς ἐνδείκνυται, τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν μέρος ὑπάρχειν ἐν ἥπατι. διότι γὰρ, φησὶν,

cerpere frequenter aliis minantur homines. Et quaedam mulier apud poëtam precando haec dicit:

— — *Hujus ego medium hepar haberem*

Vescendum incumbens — —

Cur igitur non etiam jecur animae initium, carissime Chrysippe, pronunciamus, praesertim quum Homerum, tantum poëtam, ejus rei testem habeamus, cui justius erat te fidem adhibere, quam idiotis? Hic sane praeter alia adhuc etiam haec de jecinore pròdidit:

Et Tityum vidi, clarae telluris alumnum,

Porrigitur cui tota novem per jugera corpus.

Hinc atque hinc geminos rostro urget vultur adunco,

Immortale jecur tondens; jacet ille supinus,

Nec depellendi manibus datur ulla potestas.

Latoniae namque ausus erat tentare cubile,

Quum Pytho Panopei peteret per amoena vireta.

In his poëta manifesto concupiscentem animae facultatem jecinori inesse indicat. Quod enim, ait, Tityus

Ed. Chart. V. [128.]

Ed. Bas. I. (272.)

ἐπεθύμησεν ὁ Τίτυος ὑβρίσαι τὴν Αἰτῶ, διὰ τοῦτο γυῖες αὐτοῦ κείρουσι τὸ ἥπαρ, ὥς εἰς αὐτὸ μάλιστα τιμωρούμενοι τὸ κατάρξαν τῆς ὑβρεως. ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐπαινῶ τὸν Χρύσιππον, ἐκόντα σιωπήσαντα τὸ καταβάλλον αὐτοῦ τὴν δόξαν. ἐν οἷς δ' ἦτοι περαίνει μηδέν, ἢ καθ' ἑαυτοῦ καλεῖ τοὺς μαρτυρήσαντας, ἐνταῦθα νομίζω μὴ συνιέναι τῶν ἀκολουθούντων τε καὶ μαχομένων ἀλλήλοις πραγμάτων, ὥσπερ γε καὶ τοῖς ἐξῆς τῶν προγεγραμμένων, ἐν οἷς φησι· καὶ τὰ τῶν ὀργιζομένων δὲ πάθη περὶ τὸν θώρακα φαίνεται γινόμενα καὶ τὰ τῶν ἐρώντων, ὥστε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μάλιστα γίνεσθαι περὶ τούτους τοὺς τόπους. ἐφ' ἑκάστη τῶν τοιούτων ῥήσεων ἐπιφθέγγεσθαι προσήκει· τί οὖν, ὦ Χρύσιππε, τοῦτο πρὸς τὸ λογιστικόν, ὑπὲρ οὗ ζητοῦμεν; οὐ γὰρ δὴ περὶ τῶν ὀργιζομένων ἢ ἐπιθυμούντων ἢ ἀμφισβήτησις ἦν, εἰ κατὰ τὸν θώρακά τε καὶ περὶ τὸν θώρακα τοῖς οὕτως ἔχουσι κινεῖται τὰ πάθη, ἀλλ' εἰ καὶ τὸ λογιζόμενον ἐνταῦθά ἐστιν. ἐφεξῆς δὲ τούτων τάδε γράφει· εὖ μάλα δὲ παριστᾷσι τὸ λεγόμενον, ὥς ἔφην, καὶ αἱ ἐν

Latonam constuprare cupierit, ideo vultures jecur ipsius rodunt, tanquam illatae contumeliae poenam in id potissimum rejicientes. Sed hic quidem laudo Chrysippum, quod sua sponte subticuerit id, quod opinionem ejus subvertit; in quibus autem vel nihil concludit, vel contra se testes citat, ibi autumo hominem non intelligere rerum consequentiam ac inter se pugnantiam, quemadmodum in his, quae commemorata subsequuntur hoc modo: *Et irascentium affectus in thorace oboriri apparent, item amantium. Quapropter etiam concupiscentia in his potissimum locis accidit.* In unaquaque hujusmodi serie acclamare convenit: Quid igitur hoc, o Chrysippe, ad vim rationalem, de qua est quaestio? Non enim de irascentibus aut concupiscentibus erat dubitatio, an in thorace et circa thoracem ita habentibus affectiones moveantur, sed an etiam rationalis vis indidem habeatur. Post haec autem sic scribit: *Admodum confirmant id, quod*

Ed. Chart. V. [128. 129.]

Ed. Bas. I. (272.)

αὐτοῖς γινόμεναι μελέται καὶ ῥήσεων καὶ τῶν παραπλη-
σίων. ἐν ᾧ γὰρ ταῦτα πάντα συντελεῖται, πάντως εὐλογον
ἐν ἐκείνῳ καὶ τὴν τοῦ λόγου διέξοδον γίνεσθαι, καὶ λέγειν
ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι κατ' ἐκεῖνο. ἀληθῆ ταῦτα γράφεις,
ὦ Χρύσιππε. καθ' ὃ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς μελετῶμεν, ἢ καὶ
μετὰ σιγῆς διεξερχόμεθα διανοούμενοι, τοῦτό ἐστι τὸ λογι-
ζόμενον. ἀλλὰ πότερον ἐγκέφαλος ἢ καρδία τὸ διανοούμε-
νόν ἐστιν, ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἐζητοῦμεν, ἐχρῆν ἀποδείξαι σε καὶ
μὴ τὸ πρῶτον λῆμμα [129] λαβόντα πρὸς ἀπάντων ὁμολο-
γούμενον ἡγεῖσθαι τι παρ' αὐτοῦ πλέον ἔξιν εἰς τὴν τῶν
ζητουμένων εὗρεσιν. οὐδεὶς γοῦν ἐστίν, ὃς οὐχ ὁμολογήσει,
καθ' ὃ σκεπτόμεθα καὶ διαλεγόμεθα, κατὰ τοῦτο τὸ μόνιον
εἶναι τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν. ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἦν τὸ ζητού-
μενον, ἀλλ' εἰ καρδία τοῦθ' ὑπάρχει τὸ μόνιον, ὅπερ οὐκ
ἀπέδειξας, εἰ μὴ πῶ ἄρα φῆς αἰσθάνεσθαι κατὰ τὴν καρ-
δίαν λογιζομένου. ἀλλ' ἐν ἀρχῇ γε τοῦ λόγου παντὸς ἔφη-
σθα κατὰ λέξιν ὧδε. οὕτω φαίνεται διαφεύγειν ὁ τόπος
ἡμᾶς, οὔτε αἰσθήσεως ἐκφανοῦς γινομένης, ὅπερ ἐπὶ τῶν

*dicitur, ut aiebam, etiam meditationes in ipsis factae
tum verborum, tum similium. In quo enim haec omnia
perficiuntur, ibi plane consentaneum est sermonis expli-
cationem fieri, ac indidem nos dicere et meditari. Haec
vera, o Chrysippe, scribis. In qua enim parte apud nos
meditamur, aut cum silentio quoque cogitando percensemus,
haec est rationi dicata: verum cerebrumne, an cor pars
sit, quae intelligit (quod per initia quaerebamus), demon-
strasse te oportebat, et non priore lemmate sumpto, quod
apud omnes in confesso est, putare te aliquid ab eo am-
plius ad eorum, quae disquiruntur, inventionem habitu-
rum. Nemo enim est, qui non fateatur, in qua confi-
deramus et differimus, in ea parte principem esse ani-
mae facultatem. Sed non hoc erat, quod inquiritur, ve-
rum an cor haec sit pars, quod non demonstrasti, nisi
forte dicas, te sentire in corde, dum ratiocinaris. Atqui
inter initia totius sermonis hunc in modum dixisti: *Ita
locus nos subterfugere videtur, dum neque sensus evi-**

Ed. Chart. V. [129.]

Ed. Bas. I. (272. 273.)

λοιπῶν συντέτευχες, οὔτε τῶν τεκμηρίων, δι' ὧν ἂν τις συλλογίσαιτο τοῦτο, οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἢ ἀντιλογία προῆλθε καὶ ἐν ἰατροῖς καὶ ἐν φιλοσόφοις. ὁ ταῦθ' εἰπὼν Χρύσιππος, εἰ πάλιν ἐν ταῦτῳ βιβλίῳ φάσκοι, τῶν διαλογισμῶν ἡμᾶς αἰσθάνεσθαι κατὰ τὴν καρδίαν γινομένων, οὔθ' ἑαυτοῦ δόξει μεμνησθαι, καὶ καταψεύδεσθαι τῶν ἐναργῶν. οὐ μὲν τοιοῦτός γ' ὁ ἀνὴρ, ὥστ' οὐκ ἂν εἴποι δι' αἰσθήσεώς τινος ἐπιγινώσκειν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν προειρημέτων ἕκαστον γινόμενον. καὶ μὲν εἰ μὴ δι' αἰσθήσεως, ἀλλὰ δι' ἀποδείξεώς τινος ἡδέως ἂν ἀκούσαιμεν αὐτῆς. ἔμοι μὲν δὴ δοκεῖ τῷ περὶ τῆς φωνῆς λόγῳ καὶ νῦν προσχρησθαι. τεκμαίρομαι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐπιφερομένων. ἀπὸ γὰρ τῆς διανοίας, φησὶ, δεῖ λέγειν, καὶ ἐν ἑαυτῷ λέγειν ἢ φωνὴν διεξιέναι, καὶ καρδίαν νοεῖσθαι, καὶ ἐν (273) ἑαυτοῖς φωνὴν διεξιέναι, καὶ ἐκτὸς ἐκπέμπειν. ὁμολογούμενον γὰρ τι λαμβάνων, ὥς τοῦ αὐτοῦ μορίου τὸ λέγειν εἶη καὶ τὸ ἐν ἑαυτῷ λέγειν, εἴτα προσλαμβάνων, αὐτὸ τῆς καρδίας ἔργον εἶναι τὸ λέγειν, ἐξ ἀμφοῖν ἔχει περαινόμενον, ἐν τῇ καρδίᾳ

dens apparet, quod in reliquis contigit, neque conjecturae sint, quibus aliquis hoc possit colligere; neque enim eousque controversia inter medicos et philosophos processisset. Haec locutus Chrysippus, si rursus in eodem libro dicat, nos ratiocinationes in corde oborientes percipere, neque sui ipsius videbitur meminisse, et contra evidentia mentiri; non est tamen vir talis. Quare non dicet, ex sensu quodam singula praedicta in corde fieri, se agnoscere. Attamen si non sensu, sed demonstratione aliqua, quam lubens eam audiverim. Mihi sane videtur sermone de voce etiam nunc usus esse, quod ex iis, quae infert, conjicio; nam ab intellectu (inquit) dicere oportet, et apud se ipsum dicere, aut vocem explicare, et corde cogitare, et apud se vocem proferre, et foras emittere. Etenim confessum aliquod capiens, tanquam ejusdem partis sit dicere et apud se dicere, deinde assumens, idem cordis opus esse dicere, ex ambobus concludit, in corde fieri,

Ed. Chart. V. [129.]

Ed. Bas. I. (273.)

γίνεσθαι τὸ ἐν ἑαυτῷ λέγειν. ἀλλ' ἡμεῖς γε κατὰ τὸ πρὸ
τούτου γράμμα τὸν ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ἐρωτηθέντα λόγον
ὑπὲρ τοῦ τὴν φωνὴν ὑπὸ τῆς καρδίας ἐκπέμπεσθαι μοχθη-
ρὸν ἐπεδείξαμεν, ὥστε καὶ ὁ νῦν ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Χρυ-
σίππου λόγος ἅμα ἐκείνῳ συνανήρηται. ἐπισκεψώμεθα οὖν
ἤδη τὸν ἐξῆς. οἰκειῶς δὲ τούτῳ καὶ οἱ στεναγμοὶ ἐντεῦ-
θεν προΐενται. καὶ τοὺς στεναγμοὺς, ὧ Χρύσιππε, καὶ
τὰς φωνὰς ἐκ τοῦ θώρακος μὲν φήσομεν ἐκπέμπεσθαι καὶ
τοῦ πνεύμονος, οὐ μὴν οὐδ' ἐκ τῆς καρδίας, ὥπερ οὐδὲ
τὰς φωνὰς. ἀποδέδεικται γὰρ ἡμῖν ὑπὲρ ἐκάστου τούτων
ἐν ἑτέροις οὐχ ἀπλῶς, οὐδ' ὥπερ ὑπὸ σοῦ νῦν, οὐδεμίαν
ἀπόδειξιν προσθέντος. ἐφεξῆς δὲ τοῖσδε πλήθος ἐπῶν ὁ
Χρύσιππος γράφει τῶν πλείστων ἑαυτῷ μαχομένων, ὡς ἔμ-
προσθεν ἔδειξα. τὰ δὲ μεταξὺ τῶν ἐπῶν ἐστὶ μὲν ὀλίγιστα,
περιέχεται δέ τις κατὰ ταῦτ' ἐναντιολογία τοῦ Χρυσίππου
πρὸς ἑαυτὸν, ἣν ἐν τῷ μετὰ τοῦτ' ἐπιδείξω βιβλίῳ, καθ' ὃ
περὶ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ἔγνωκα ποιήσασθαι τὸν λόγον.
ἐν δὲ τῷ παρόντι τῶν ῥήσεων αὐτῶν ἐπιμνησθήσομαι μόνον

ut aliquis apud se dicat. Verum nos superiori libro ra-
tionem a Zenone propositam, cur vox ex corde edere-
tur, pravam ostendimus. Quapropter etiam nunc ratio
a Chrysippo proposita simul cum illa sublata est aboli-
taque. Itaque sequentem jam inspiciamus. *Huic au-*
tem conforme est, quod gemitus quoque inde proce-
dunt. At gemitus, o Chrylippe, et voces ex thorace qui-
dem et pulmone dicemus emitti, non tamen ex corde,
quemadmodum nec voces; demonstravimus namque haec
singula alibi, non simpliciter, nec, quemadmodum tu,
nulla demonstratione adhibita. Ab his versuum multi-
tudinem Chrysippus citat, ex quibus plurima secum pug-
nant, uti antea ostendi. In iis autem, quae versibus
interjecta sunt, quamvis paucissima existant, Chrysippus
ipse sibi adversatur: quod subsequenti libro ostendam,
ubi de animi affectibus sermonem instituere decrevi. In
praesentia verborum solum ipsius mentionem facturus

Ed. Chart. V. [129.]

Ed. Bas. I. (275.)

ἐχουσῶν ᾧδε. ὁ δὲ ποιητὴς πλεονάζων ἐν τούτοις διὰ πολλῶν παρίστησιν, ὅτι καὶ τὸ λογιστικὸν καὶ τὸ θυμοειδὲς περὶ τοῦτόν ἐστι τὸν τόπον, συνάγων ὡς ταῦτόν αὐτὰ, καθάπερ καὶ δεῖ ποιῆσαι. φανερώς γὰρ ἐνταῦθα συγχωρεῖ μὲν, ἕτερόν τι παρὰ τὸ λογιστικὸν εἶναι τὸ τε θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ κατοικῶσαι φησὶν, ὅπερ Ἀριστοτέλους ἐστίν, οὐ τῶν Στωϊκῶν δόγμα. καὶ διὰ τῶν ἐξῆς δὲ προειπὼν, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ λογιζόμενον ὑπάρχειν ἀποφαίνεται, μετὰ ταῦτ' ἐπιφέρει· ὅτι δὲ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐνταῦθα, διὰ τούτων ἐμφαίνει·

Οὐ γὰρ πώποτε μ' ᾧδε θεᾶς ἔρος οὐδὲ γυναικὸς

Θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι περιπροχυνθεὶς ἐδάμασσε.

εἴτ' ἐφεξῆς· ὅτι δὲ τὸ θυμοειδὲς ἐνταῦθά πού ἐστι, τὰ τοιαῦτα ἐμφαίνει πλείονα ὄντα·

Ἥρης δ' οὐκ ἔχαδε στήθεος χόλον, ἀλλὰ προσηύδα.
καί·

Χόλον, ὅστ' ἐφέγκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι.

sum, quae hunc in modum habent. Poëta paulo in his prolixior multis adstruit, et rationalem vim et irascibilem hoc in loco consistere, congregans in idem ipsas, quemadmodum et faciendum est; manifeste enim inibi concedit, diversum quiddam ab anima rationali esse et irascibilem et concupiscentem. In corde autem habitare affirmat, quod Aristotelis, non Stoicorum dogma est; deinde praefatus quaedam, ubi poëta in corde rationem haberi pronunciat, ita infert ex consequentibus: Quod vero et concupiscibilis hic resideat, hinc constat:

Nunquam alias animum languenti in pectore nostrum
Seu dea seu mulier tanto devinxit amore.

Postea rursus adducit: Quod irascibilis facultas inibi habeatur, huiusmodi plura declarant:

Non iram Juno tenuit sub pectore, at inquit.

Et:

Atque ira hunc quamvis sapientem adurens.

Ed. Chart. V. [130.]

Ed. Bas. I. (273.)

[130] ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν ὁ Χρύσιππος ὁμολογεῖ, δυνάμεις τινὰς εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν τε θυμοειδῆ καὶ τὴν ἐπιθυμητικὴν ἐτέρας τῆς λογιστικῆς. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ὡς ἔφην, ἐν τῷ τετάρτῳ διαλέξομαι γράμματι. τὰ δ' ὑπολοιπα τῶν κατὰ τὸ Χρυσίππου βιβλίον ἐπιδραμῶν, ἐν ταῦτά που καὶ αὐτὸς ἤδη καταπαύσω τὸν ἐνεστῶτα λόγον. μετὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐπῶν ἐφεξῆς ὁ Χρύσιππος περὶ τε φωνῆς καὶ λόγου καὶ νέρων ἀρχῆς, ὅσα τε τούτοις συνέζευκται, διῆλθεν, ἃ δὲ καὶ μόνα τῶν κατὰ τὸ βιβλίον ἔπρεπεν ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, περὶ ὧν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ διεληλύθαμεν, ὑπερβάντες τὰ περιττῶς ἡδολεσχημένα.

Κεφ. η'. Νυνὶ μέντοι κατὰ τοῦτο τὸ βιβλίον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτ' ἔδοξε προσθεῖναι, τὰ τ' ἄλλα τὰ προηγούμενα διῆλθον, ἐξῆς τε προσθήσω τὸν περὶ τῆς Ἀθηνᾶς λόγον. αἰσθόμενος γάρ ὁ Χρύσιππος ἐναντιούμενον τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι τὸν περὶ τῆς θεᾶς μῦθον ἀπὸ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ὑπειλημμένης γεγενῆσθαι, τοιάδε λέγει· παραγράψω γάρ

In his omnibus Chrysippus fatetur, facultates quasdam esse animae irascibilem et concupiscibilem, a rationali diversas; sed de his (ut dixi) quarto libro differam. Reliqua vero eorum, quae in Chrysippi volumine sunt, praetergressus, hic etiam ipse jam praesentem librum finire cogito. A versuum multitudine Chrysippus deinceps de voce, ratione et nervorum principio, quaeque his conjuncta sunt, percensuit, quae etiam sola in libro comprehensa viro philosopho conveniebant; super quibus nos quoque superiori libro tractavimus, praetergressi supervacanea loquacitate tractata.

Cap. VIII. Nunc vero hoc in libro, quoniam et haec visum est apponere, et alia, quae praecedunt, sum executus, hic deinceps sermonem de Minerva adjiciam. Nam quum Chrysippus sentiret, fabulam de dea, quae ex Jovis capite creata esse putatur, suis ipsius dogmatis adversari, hujusmodi adfert. Ascribam enim totam ipsius

Ed. Chart. V. [130.]

Ed. Bas. I. (273.)

ἅπασαν τὴν ῥῆσιν αὐτοῦ, εἰ καὶ μακροτέρα πῶς ἐστίν. ἀκούω δὴ τινὰς λέγειν παραμυθουμένους πρὸς τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ εἶναι τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς μέρος. τὸ γὰρ τὴν Ἀθηνᾶν, μῆτιν οὔσαν καὶ οἶον φρόνησιν, ἐκ τῆς κεφαλῆς γενέσθαι τοῦ Διὸς σύμβολόν φασιν εἶναι τοῦ ταύτῃ τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἄλλως ἂν ἐν τῇ κεφαλῇ γενέσθαι μῆτιν καὶ φρόνησιν, εἰ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἐν ταύτῃ ἐστί· πιθανοῦ μὲν τινος ἐχόμενοι, διαμαρτάνοντες δ', ὥς ἐμοὶ φαίνεται, καὶ ἀγνοοῦντες τὰ περὶ τούτων ἱστορούμενα, περὶ ὧν οὐ χεῖρόν ἐστιν ἐπὶ πλέον εἰπεῖν ἐν τοῖς ἐνεστώσι ζητήμασι. φασὶ δ' οἱ μὲν οὕτως ἀπλῶς, ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς αὐτὴν γενέσθαι, εὐδὲ προσιστοροῦντες τὸ πῶς ἢ κατὰ τίνα λόγον. ὃ δὲ Ἡσίοδος ἐπὶ πλέον λέγει ἐν ταῖς θεογονίαις, τινῶν μὲν ἐν τῇ θεογονίᾳ γραφόντων τὴν γένεσιν αὐτῆς, πρῶτον μὲν Μῆτιδι συγγενομένου τοῦ Διὸς, δεύτερον δὲ Θέμιδι, τινῶν δὲ ἐν ἑτέροις ἄλλως γραφόντων τὴν γένεσιν αὐτῆς, ὥς ἄρα, γενομένης ἔριδος τῷ Διὶ καὶ

orationem, etsi prolixior est: *Audire sane, quosdam verba facere, ut ostendant, principem animae facultatem in capite contineri; nam Minervam, [quae consilium est et veluti prudentia, ex Jovis capite natam esse, argumentum ferunt ejus, quod principatus animae hic consistat. Non enim alioquin dicerent, in capite natum esse consilium et prudentiam, nisi principatus animae ibidem consisteret. Tales sane, qui hoc dicunt, probabile quiddam habent, sed meo judicio aberrant et ignorant, quae de his narrantur, de quibus nihil mali fuerit copiosius in praesentibus quaestionibus agere. Porro affirmant alii ita simpliciter, ex Jovis capite ipsam provenisse, ne adjicientes quidem narrando, quomodo aut qua ratione. Hesiodus autem uberius in deorum generationibus persequitur; nonnullis in theogonia generationem ejus scribentibus, primum ut Jupiter cum Metide coierit, deinde cum Themide; nonnullis autem alibi aliter originem ejus tradentibus, ut videlicet, contentione inter Jovem et*

Ed. Chart. V. [130.]

Ed. Bas. I. (273.)

τῇ Ἥρᾳ, γεννήσειεν ἥ μὲν Ἥρα δι' ἑαυτῆς τὸν Ἡφαιστον,
ὁ δὲ Ζεὺς τὴν Ἀθηνᾶν ἐκ τῆς Μήτιδος καταποθείσης ὑπ'
αὐτοῦ. ἥ μὲν γὰρ εἰς αὐτὸν κατάποσις τῆς Μήτιδος καὶ
ἔνδον τοῦ Διὸς τῆς Ἀθηνᾶς γένεσις κατ' ἀμφοτέρους τοὺς
λόγους ἐστίν. διαφέρουσι δ' ἐν τῷ, πῶς ταῦτα συνετελέσθη,
πρὸς τὸν ἐνεστῶτα λόγον, ὅθεν ὡς ὄντος τοιούτου. τὸ
γὰρ κοινὸν ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον μόνον χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰ
ἐνεστῶτα. λέγεται δ' ἐν μὲν τῇ Θεογονίᾳ οὕτω·

Ζεὺς δὲ Θεῶν βασιλεὺς πρώτην ἄλοχον θέτο Μῆτιν,
Πλεῖστα Θεῶν εἰδυῖαν ἰδὲ θνητῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἤμελλε Θεὸν γλαυκῶπιν Ἀθήνην
Τέξασθαι, τότε ἔπειτα δόλῳ φρένας ἑξαπατήσας
Αἰμυλίοισι λόγοισιν ἔην ἐγκάτθετο νηδύν·

Ὡς δ' οἱ συμφράσσαιτο Θεᾷ ἀγαθόν τε κακόν τε.
εἶτα προσελθὼν φησιν οὕτως·

Αὐτὸς δ' ἐκ κεφαλῆς γλαυκῶπιδα γείνατ' Ἀθήνην,
Δεινὴν, ἑρρεκύδοιμον, ἀγέστρατον, ἀτρυτώνην,
Πότνιαν, ἥ κέλαδοί τ' ἄδον, πόλεμοί τε μάχαι τε.

*Junonem orta, Juno sane ex se Vulcanum procreaverit,
Jupiter autem Minervam ex Metide, quam deglutierat.
Nam quod Metis deglutita fuerit, et intra Jovem fue-
rit Minervae generatio, in utrorumque sermonibus habe-
tur. Differunt autem in eo, quomodo haec facta fue-
rint; quod praesenti sermoni nihil facit, nam quod com-
mune in ipsis habetur, solum praesentibus conducit.
Scribitur autem in theogonia ad eum modum:*

*Juppiter ipse deum prima pro conjuge Metin
Sumpsit, doctrina superantem hominesque deosque.
Sed glaucis oculis divam paritura Minervam
Ab Jove tum demum decepta est mente dolosis
Ac blandis verbis, qui Pallada condidit alvo,
Quo dea consuleret patri pravamque bonumque.*

Deinde progressus ita concinit:

*Ex capite ipse suo generavit Pallada glaucam,
Quae gravis horrendas acies invicta gubernat,
Cui strepitus pugnaeque placent et bella verendae.*

Ed. Chart. V. [130. 131.]

Ed. Bas. I. (273.)

στήθεσι γὰρ αὐτοῖς ἔνδον εὐδηλον ὅτι ἀπέθετο τὴν Μῆτιν,
καὶ οὕτως φησὶν αὐτὴν γεννηῖσθαι κατὰ τὴν κεφαλὴν. ἐν δὲ
τοῖς μετὰ ταῦτα πλείω διεληλυθότος αὐτοῦ, τοιαῦτ' ἐστὶ
τὰ λεγόμενα·

[131] Ἐκ ταύτης ἔριδος ἥ μὲν τέκε φαίδιμον υἱὸν

Ἡφαιστον τέχνησιν ἄνευ Διὸς αἰγιόχοιο,

Ἐν πάντων παλάμῃσι κεκλημένον οὐρανόωνων.

Αὐτὰρ ὁ γ' Ὀκεανοῦ καὶ Τηθύος ἡνκόμοιο

Κούρη νόσφ' Ἡρῆς παρελέξατο καλλιπαρήου,

Ἐξαπατῶν Μῆτιν, καὶ περ πολυῖδριν ἐοῦσαν.

Συμμάροφας δ' ὅγε χερσὶν ἔην ἐγκάτθετο νηδύν,

Δείσας, μὴ τέξῃ κρατερώτερον ἄλλο κεραυνοῦ.

Τοῦνεκά μιν Κρονίδης ὑψίζυγος αἰθέρι ναίων

Κῆπιεν ἑξαπίνης. ἥ δ' αὐτίκα Παλλάδ' Ἀθήνην

Κύσατο· τὴν μὲν ἔτικτε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε

Πὰρ κορυφὴν Τρίτωνος ἐπ' ὄχθῃσι ποταμοῖο.

Μῆτις δ' αὖτε Ζηνὸς ὑπὸ σπλάγχνοις λελαθυῖα

Ἦστο Ἀθηναίης μήτηρ τέκτῃνα δικαίων,

*Nam pectore ipso Metin reposuisse intus manifesto con-
stat, atque ita ipsam et capite generasse tradit. Post illa
quum plura ipse recensuisset, ejusmodi subnectit:*

Vulcanum ex lite hac peperit Saturnia natum

Artibus insignem Aegiocho sine conjuge magno.

Artibus insignis divos supereminet omnes.

Rursus et Oceani crinitae et Thetyos ille

Absente accepit pulchra Junone puellam.

Decipit hic Metin, licet haec versuta pareret,

Quam propria manibus complexam condidit alvo.

Fortius hic metuens aliud ne fulmen obiret,

Hanc ideo alta librans Saturnius aetheris hospes

Protinus absorpsit; concepit et ipsa Minervam

Protinus, et peperit custos hominumque deumque

Vertice apud ripas fluvii Tritonis opacas.

At rursus latitans Jovis intra viscera Metis

Palladis insedit mater gnara illa deorum

Ed. Chart. V. [131.]

Ed. Bas. I. (273. 274.)

Πλείστα θεῶν εἰδυῖα καταθνητῶν τ' ἀνθρώπων.

Ἐνθα θεὰ παρέλεκτο Θέμις παλάμαις, περὶ πάντων
Ἀθανάτων ἐκέκαστο Ὀλύμπια δώματ' ἐχόντων.

Αἰγίδα ποιήσασα φοβέστροφον ἐντὸς Ἀθῆνῃ,

Σὺν τῇ ἐγείνατό μιν πολεμήϊα τεύχε' ἔχουσιν.

ταῦτα προειπὼν ὁ Χρύσιππος ἐξῆς αὐτοῖς συνάπτων τάδε γράφει. τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς Ἀθηνᾶς λεγόμενα τοιαῦτά ἐστιν, ἄλλου τινὸς συμβόλου ποιοῦντ' ἔμφασιν. πρῶτον μὲν γὰρ ἡ Μητις λέγεται ὥσανεὶ τις φρόνησις καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν (274) βίον τέχνη, ἥ τὰς τέχνας δεῖ καταπίνεσθαι καὶ ἐναποτίθεσθαι, καθ' ὃν λόγον καὶ τὰ λεγόμενά τινες καταπίνειν φασί. διὰ δὲ τὴν κατάποσιν συνηκολουθηκóτως λέγεται, καὶ εἰς τὴν κοιλίαν ἀποτίθεσθαι αὐτά. μετὰ ταῦτα τὴν καταποθεῖσαν τοιαύτην τέχνην τίκειν εὐλογον ἐν αὐτῇ παραπλησίαν τῆς τικτούσης μητρός· πρὸς τς τούτοις τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιστημονικῶν τικόμενα ἐν αὐτοῖς. πῶς δ' ἂν ἐκπορεύοιτο, καὶ διὰ τίνος μάλιστα, πάρεστι σκοπεῖν. φανερόν γάρ, ὅτι λόγῳ ἐκφέρεται διὰ τοῦ στόματος κατὰ τὴν

Atque hominum inventrix sapiens justique bonique.

Tunc dea concubuit Themis artibus inclyta justis

Prae cunctis divis superas habitantibus aedes;

Aegida quae fecit terrentia castra fugantem,

Pallada congenerans arma intus bellica habentem.

Haec praefatus Chrysippus, deinde continuato sermone haec prodit. Quae igitur de Minerva dicuntur, huiusmodi sunt, quae alterius cuiusdam argumenti significationem praebeant. Primum enim Metis dicitur tanquam prudentia quaedam et rerum vitae necessariorum ars, qua artes deglutire oportet et reponere; qua ratione etiam dicta nonnullos devorare dicimus; propter deglutitionem autem merito dicuntur ea in ventriculum quoque reponi. Postea deglutitam ejusmodi artem parere in ipso persimilem matri parienti, ratio est. Ad haec ea, quae ex scientificis apud sese pariunt, quomodonam egrediantur, et per quod, considerare licet. Constat enim, quod oratione per os juxta caput efferantur, pari modo hic ea-

Ed. Chart. V. [131.]

Ed. Bas. I. (274.)

κεφαλὴν ἐξ ἴσου, οὕτως τῆς κεφαλῆς λεγομένης, ὃν τρόπον προβάτου κεφαλὴ λέγεται, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀφαιροῦσθαι, καθ' ὃν λόγον παραγινόμενον καὶ ἐκ τῆς κορυφῆς λέγεται γενέσθαι τῶν τοιούτων παραλλαγῶν κατὰ σύμβολον γινομένων πλειόνων, καὶ χωρὶς δὲ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀπ' αὐτοῦ μόνον τοῦ γενέσθαι ταύτην κατὰ τὴν κεφαλὴν, τὰ παραπλήσιά τις λέγοι· οὐ γὰρ ἐν τῇ κεφαλῇ φησιν αὐτὴν γενέσθαι, εἰ μὴ τινες διαστρέφοντες ἢ παραλλάττοντες τὸν λόγον ἐξελθεῖν ταύτη, γινομένην δ' ἄλλως ἔροιντο· ὥστε μᾶλλον καὶ τοῦτο σύμβολον πρὸς τὸν ἕτερον εἶναι, ὥς ἔφην. τὰ γὰρ ἐν αὐτοῖς γινόμενα τεχνικὰ κατὰ τὴν κεφαλὴν ἐξιόντα μάλιστα ἀποσημαίνει τὸν προειρημένον λόγον. αὕτη μὲν ἡ τοῦ Χρυσίππου ῥῆσις. ἐπεὶ δ' ἐστὶ πάνυ μακρὰ, καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως τινὲς οὐκ ἀκριβῶς αὐτῆς ἅπαντα τὸν τοῦν καταμανθάνουσιν, ἐγὼ πειράσομαι διὰ βραχείων εἰπεῖν, ἃ βούλεται δηλοῦν. οὐ μάχεται μοι, φησὶν, ὁ μῦθος λέγων, ἐκ τῆς Διὸς κεφαλῆς γεγενῆσθαι τὴν Ἀθηνᾶν, φρόνησιν ὑπάρχουσαν. οὐ γὰρ αὐτὸ τοῦτο μόνον εἴρηται κατ' αὐτόν, ἀλλ' ὅτι καταπιὼν τὴν Μητιν

pite nuncupato, quomodo ovīs caput dicitur, et capita nonnullis adimunt; qua ratione proficiscens et ex vertice nasci dicitur, quum plures hujusmodi immutationes signi ratione fiant, ac citra historiam hanc ab eo solum, quod haec ex capite nata sit, persimilia quis dixerit; non enim in capite ipsam generari dicit, nisi quidam pervertentes immutantesque sermonem, egredi hic natam aliter dicant. Quare potius et hoc signum alterius est, ut dixi; nam artificia, quae in nobis ipsis nascuntur, ex capite potissimum prodeuntia, praedictum sermonem declarant. Haec Chrysippi oratio est. Quoniam vero admodum longa est, eoque forsan nonnulli non exacte totam ipsius mentem intelligunt, ego breviter explicare conabor, quae sibi velit. Non pugnat mecum (inquit) fabula, quae Minervam, prudentiam existentem, ex Jovis capite prognatam esse refert; non enim hoc ipsum in ea solum dictum est, sed quod

Ed. Chart. V. [131. 132.]

Ed. Bas. I. (274.)

ὁ Ζεὺς, καὶ ὥσπερ ἐγκύμων ἐξ αὐτῆς γενόμενος, τὴν γεννηθεῖσαν ἐν αὐτῷ κόρην ἀπεκύησε διὰ τῆς κεφαλῆς. εἰρησθαι δ' οὕτω φησὶ τὰ κατὰ τὸν μῦθον, ἐπειδὴ τὰς τέχνας ἀπάσας ἐν τῇ καρδίᾳ συνισταμένας διὰ τὸν λόγον εἰς τὸ φανερόν ἐκφερόμενοί τινες λόγοι διὰ τῆς κεφαλῆς ἐξίσαισι. ἔστι γὰρ καὶ τὸ στόμα τῆς κεφαλῆς μόριον. οὐ γὰρ τὸ τετριχωμένον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ τὸν τράχηλον ἄνωθεν ἅπαν ὀνομάζεσθαι κεφαλὴν, καθ' ὃ σημαϊνόμενον ἀποτμηθῆναί τινος λέγομεν τὴν κεφαλὴν. εἰ δὲ μὴ διὰ τοῦ στόματος τοῦ Διὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς κορυφῆς ἐμυθολόγησεν ἐξεληλυθέναι τὴν Ἀθηνᾶν, οὐδὲν ἄτοπον εἶναί φησι, τοιούτων παραλλαγῶν κατὰ σύμβολον γινομένων πλειόνων. ἐν τούτοις τοῖς λόγοις ὁ Χρύσιππος τὰ μὲν ἄλλα πε[132]φανῶς τε ἅμα καὶ εὐμηχάνως ἐξηγεῖται τοῦ μύθου, προσαρμότων αὐτὸν τῷ Στωϊκῷ δόγματι· τὸ δὲ συνέχον τε καὶ κυριώτατον τοῦ λόγου παντός, ὑπὲρ οὗ δίκαιον ἦν ἀγωνίσασθαι, μάλιστα διὰ ταχέων παρέδραμεν, ὥς καὶ τοῖς πρόσθεν ἐποίησεν ἐξηγούμενος, ὅπερ οἱ πολλοὶ λέγουσι, τοὺς

Jupiter, deglutita Metide, et veluti praegnans ex ea factus, generatam in se puellam ex capite peperit. Dictam autem sic esse fabulam, inquit, quandoquidem artes universas in corde consistentes per rationem sermones nonnulli in lucem elati per caput exeunt. Est enim os capitis quoque pars. Quippe non pilosa duntaxat portio, sed totum etiam, quod post cervicem superne habetur, caput nominatur, quo significatu cujuspiam caput amputari dicimus. At si non ex ore Jovis, sed ex vertice Minervam prodiisse fabulata est, nihil absurdi dicunt esse, quum plures hujusmodi immutationes aliquid judicandi ratione fiant. In his orationibus Chrysippus reliqua sane probabiliter simul et industrie fabulam exponit, Stoico dogmati ipsam accommodans; principalissimum autem et totius sermonis summam continens, pro quo aequum erat contendere potissimum, breviter praetercurrit, sicut in prioribus factitavit, exponens quod vulgus dicit, alios non habere, alios ha-

Ed. Chart. V. [132.]

Ed. Bas. I. (274.)

μὲν οὐκ ἔχειν, τοὺς δ' ἔχειν ἐγκέφαλον. ὥς γὰρ ἐν ἐκείνοις αὐτὸ τὸ ζητούμενον τάχιστα παρῆλθεν, ἐν τοῖς ἔξωθεν αὐτοῦ μηκύνας ἐπὶ πλείστον, οὕτω κἀνταῦθα τὸ συνέχον αὐτὸ τοῦ λόγου διὰ ταχέων παρέδραμεν ἀρκεσθεῖς εἰπεῖν, διὰ τοῦτ' ἐκ τῆς κορυφῆς γεγεννηῆσθαι τὴν Ἀθηνᾶν, οὐκ ἐκ τοῦ στόματος, τοιούτων παραλλαγῶν κατὰ σύμβολον γινομένων πλειόνων. ἔχρην γὰρ αὐτὸν ἢ μὴδ' ὅλως ἥφθαι τοῦ μύθου, μὴδὲν γ' ἀναγκαῖον ἔχοντος ἀνδρὶ φιλοσόφῳ πρὸς ἀπόδειξιν δόγματος, ἢ ἀπτόμενον, ὅπερ ἦν μάλιστα τὴν ἀντιλογίαν συνέχον, ἀκριβῶς ἀπασαν ἐξελεῖν, καὶ εἰ πλειόνων ἔχρηξε λόγων, οὐκ ὀκνήσαντα τοὺς πολλοὺς προσγράψαι. βουλόμενος δ' ἂν τις, οἶμαι, καὶ τοὺς τοιούτους ἑτέρως ἐξηγεῖσθαι, πολλὰς ἐπιχειρημάτων ἀφορμὰς ἐκ τῶν κατὰ τὰς ἀνατομὰς φαινομένων δύναιτο λαμβάνειν, ὑπὲρ ὧν ἐπὶ πλεόν μὲν ἐν τοῖς ἐξῆς ἀναγκαῖον ἔσται διελθεῖν, ἐπειδὴν περὶ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ὁ λόγος ἡμῖν γίνηται, διὰ βραχέων δ' ἂν καὶ νῦν αὐτὰ μόνον εἴποιμι τὰ κεφάλαια τῶν μελλόντων ἀποδειχθῆσεσθαι. ὥσπερ γὰρ αὐτὸ τὸ

bere cerebrum. Ut enim illic id, quod quaeritur, percurrit obiter, in accessoriis et ad rem non spectantibus diutissime immoratus, ita hic quoque ipsam sermonis summam breviter attigit, contentus dicere, ideo Minervam ex vertice, non ex ore, fuisse procreatam, quod plures hujusmodi immutationes symboli ratione fiant. Conveniebat autem ipsum aut non omnino attigisse fabulam, quae nihil homini philosopho ad dogmatis demonstrationem necessarium continet, aut, si attingeret, quod maxime ad controversiam pertineret, exacte totum explicasse et, si pluribus verbis opus esset, non detrectare multa ascribere. Nam si quis (ut arbitror) et hujusmodi aliter volet interpretari, multas argumentorum occasiones ex iis, quae in dissectionibus apparent, poterit desumere, super quibus iterum plenius tractare erit necessarium, ubi de animali spiritu verba fecero. Compendiose etiam in praesentia ipsa duntaxat capita illorum, quae demonstraturus sum, perstringam. Quemadmodum

Ed. Chart. V. [132.]

Ed. Bas. I. (274.)

σῶμα τῆς καρδίας ἐξ ἑαυτοῦ διαστελλόμενον τε καὶ συστέλλόμενον ἐν μέρει τὰς ὕλας τε ἔλκει καὶ αὐτὸς ἐκπέμπει, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ἐγκεφάλος, ἐπειδὴν προέλγεται τοῦ περιεχομένου κατὰ τὰς ἑαυτοῦ κοιλίας πνεύματος, ὃ δὴ καὶ ψυχικὸν ὀνομάζομεν, ἐπιπέμψαι τινὶ μορίῳ, τὴν εἰς τοῦτ' ἐπιτήδειον κίνησιν κινηθεὶς οὕτως ἐπιπέμπει. γένεσις δὲ τῷ πνεύματι τῷδε τῷ κατὰ τὰς κοιλίας αὐτοῦ τάχα μὲν τις ὀλίγη καὶ ἐκ τῶν εἰς αὐτὰς περαιομένων γίνεται φλεβῶν, τὴν πλείστην δὲ καὶ κυριωτάτην αἷ κατὰ τὸ δικτυοειδὲς πλέγμα τὸ κατὰ τὴν τοῦ ἐγκεφάλου βάσιν ἀρτηρίαι χορηγοῦσιν, αἵτινες ἀπὸ τῆς καρδίας ἀναφέρονται. ὥστ', εἴ τις βούλοιτο τοῖς ἀληθέσι συνάπτειν τὸν μῦθον, ἐν τοῖς κάτω μέρεσι κυηθεῖσαν τὴν φροῖνησιν, τοῦτ' ἔστι τὸ πνεῦμα τὸ ψυχικὸν, ἐν τῇ κεφαλῇ φασὶ τελειοῦσθαι, καὶ μάλιστα γε κατὰ τὴν κορυφὴν, ὅτι κατὰ ταύτην ἐστὶν ἡ μέση καὶ κυριωτάτη τῶν ἐγκεφάλου κοιλιῶν. ἐγὼ μὲν οὖν, ὥσπερ ὁ Πλάτων αὐτὸς εἶπε, τὰ τοιαῦτα πάντα μυθολογήματα ἄλλως μὲν χαρίεντα ἡγοῦμαι, λίαν δὲ δεινοῦ καὶ ἐπιπόνου

enim ipsum cordis corpus sua virtute dilatatum et contractum vicissim materias et attrahit et rursus expellit, pari modo cerebrum, ubi statuerit spiritum in ventriculis ipsius contentum, quem sane animale quoque nominamus, parti cuiusdam transmittere, motu ad id idoneo incitatum ita distribuit. Hunc autem spiritum, qui in ventriculis ipsius est, fortasse quidem paucum etiam venae ad ipsos pertinentes generant; copiosissimum vero et principalissimum arteriae plexum retiformem, qui ad cerebri basim est, perreptantes suppeditant, quae a corde sursum feruntur. Quare si quis fabulam veris velit connectere, in partibus inferioribus prudentiam conceptam, hoc est spiritum animale, in capite natura perfici, praesertim in vertice, quoniam in hoc medius et principalissimus cerebri sinus habetur. Ego itaque, sicut Plato ipse dixit, omnes ejusmodi fabulas aliter quidem gratas puto, sed viri esse admodum difficilis, laboriosi

Ed. Chart. V. [152.]

Ed. Bas. I. (274.)

καὶ οὐ πάνυ εὐτυχοῦς ἀνδρός, κατ' ἄλλο μὲν οὐδέν, ὅτι δ' αὐτῷ ἀνάγκη μετὰ τοῦτο τὸ τῶν Ἱπποκενταύρων εἶδος ἐπανορθοῦσθαι, καὶ αὖθις τὸ τῆς Χιμαίρας, καὶ ἐπιρῶεῖ δὲ ὄχλος τοιούτων Γοργόνων καὶ Πηγάσων, καὶ ἄλλων ἀμηχάνων πλήθη τε καὶ ἀτοπώτερα λόγων τινῶν φύσεων, αἷς εἴ τις ἀπιστῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἶκος ἕκαστον, ὅτι οὐ γροῖ-
κω τινὶ σοφία χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ σχολῆς δεήσει. ταύτην τὴν ῥῆσιν ἐχρῆν ἀνεγνωκότα τὸν Χρύσιππον ἀποκεχωρηκέναί τῶν μύθων, καὶ μὴ κατατρίβειν τὸν χρόνον ἐξηγούμενον αὐτῶν τὰς ὑπονοίας. ἂν γὰρ ἅπαξ εἰς τοῦτ' ἀφίκηται τις, ἀνάριθμον πλήθος ἐπιρῶεῖ μυθολογημάτων, ὥσθ' ὅλον ἀπολέσει τὸν βίον, εἴ τις ἐπεξέρχοιτο πάντα. ἡμῖνον δ' ἦν, οἶμαι, τὸν ἀληθείας ὄντως ἐφιέμενον ἄνδρα, μὴ τί λέγουσιν οἱ ποιηταὶ σκοπεῖν, ἀλλὰ τῶν ἐπιστημονικῶν λημμάτων, ὑπὲρ ὧν ἐν τῷ δευτέρῳ γράμματι διηλθον, ἐκμαθόντα τὴν τῆς εὐρέσεως ὁδόν, ἐφεξῆς μὲν ἀσκησαί τε καὶ γεγυμνάσθαι κατὰ ταύτην, ὅταν δ' ἱκανῶς ἴδῃ τὰ κατὰ τὴν ἀσκήσιν αὐτῷ προήκειν, τηνικαῦτα ἀφικόμενον

et non ita felicis, non alia quidem ratione, quam quia ipsi necesse est postmodum Hippocentaurorum speciem ad aliquam rectitudinem reducere et rursus Chimaerae, et iam affluet turba hujusmodi Gorgonum, Pegasorum, et aliarum fatuitatum copia, absurdioresque sermones quarundam naturarum, quibus si quis fidem derogans unumquodque ad aliquam convenientiam adducat, tanquam rustica quadam sapientia utens, multum ipse otii requireret. Hac oratione perlecta, conveniebat Chrysippum a fabulis recessisse, et non tempus conterere opiniones ipsarum exponendo. Si enim huc semel aliquis devenierit, innumerabilis fabularum copia affluet; quapropter totam perdet vitam, si quis omnia persequatur. Satius autem erat, opinor, hominem veritatis omnino cupidum non, quid poëtae dicant, considerare, sed, scientificarum sumptionum, de quibus secundo libro tractavi, inventionis via percepta, deinceps in ea se experiri ac exercitare; ubi vero abunde jam se exercuerit, tunc ad singula proble-

Ed. Chart. V. [132. 133.]

Ed. Bas. I. (274.)

ἐφ' ἑκαστον τῶν προβλημάτων ἐπισκέπτεσθαι περὶ τῶν εἰς
 τὰς ἀποδείξεις αὐτοῦ λημμάτων, [133] τίνα μὲν ἐξ αἰσθή-
 σεως ἀπλῆς, τίνα δ' ἐξ ἐμπειρίας, ἦτοι τῆς κατὰ τὸν βίον,
 ἢ τῆς κατὰ τὰς τέχνας, τίνα δὲ ἐκ τῶν πρὸς νόησιν ἐναρ-
 γῶν χρὴ λαβόντα περαίνειν ἐξ αὐτῶν ἤδη τὸ προκείμενον.
 εἰ ταύτην τὴν ὁδὸν ὁ Χρύσιππος ἐτράπετο, παρελθὼν τὴν
 κατὰ τοὺς μύθους τε καὶ τὰς ἐτυμολογίας, ἀνανεύσεις τε
 καὶ κατανεύσεις κεφαλῆς, καὶ χειρῶν κινήσεις, καὶ χειλῶν
 σχήματα, καὶ ποιητῶν μαρτυρίας ἅμα γυναιξὶ καὶ τοῖς ἄλ-
 λοις ἰδιώταις, αὐτὸς ἂν εὗρισκε τάληθές, ἡμῶν τε τὸν
 χρόνον οὐκ ἂν ἀπώλλυεν, ἐπιδεικνύντων αὐτῷ μηδὲ ἐν οἷς
 ἐπικαλεῖται μάρτυσι, μηδὲ ἐν τούτοις τι πλέον ἔχοντι. καὶ
 γὰρ οἱ ποιηταὶ τὰ πλείω κατὰ τῶν δογμάτων αὐτοῦ λέγουσι,
 καὶ οἱ μῦθοι, καὶ οἱ ἰδιῶται, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, οὓς
 ὥς ἑαυτῷ μαρτυροῦντας ἐν τῷ προτέρῳ περὶ ψυχῆς ἔγραψε.
 ταῦτ' ἐστὶν, ἃ παρελελοίπειν ἐγὼ κατὰ τὸ πρὸ τούτου βιβλίον
 ὧν εἰρήκει Χρύσιππος ἐν τῷ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ
 λόγῳ, νομίζων, εἰ κακεῖνος οὐκ ἠδέσθη πλεονάζειν ἐν αὐτοῖς,

mata pervenientem considerare, quatenus sumptionum ad
 demonstrationes ipsorum ex sensu simplici, quae vero ab
 experientia aut vitae, aut ejus, quae in artibus est, quae
 rursus ex evidentibus intellectui capientem concludere
 jam ex ipsis id, quod propositum est, oportet. Si hanc
 viam Chrysippus ingressus omisset fabulas, etymologias,
 reclinationes declinationesque capitis, manuum motus,
 labrorum figuras, poetarum testimonia una cum mulie-
 ribus et aliis idiotis, ipse nimirum veritatem invenisset,
 et nobis tempus non periisset, dum ostendimus ei, neque
 in quibus citat testimonia, neque in his quicquam se
 amplius habere. Siquidem poetae plurima contra ipsius
 dogmata dicunt, et fabulae, et idiotae, et alii singuli,
 quos ut sibi attestantes priori libro de anima produxit.
 Haec sunt, quae ego reliqueram ex libro superiori, quae
 Chrysippus in tractatu de animae principatu tradiderat,
 putans, etsi ille non revereatur eis diutius, quam par sit,

Ed. Chart. V. [133.]

Ed. Bas. I. (274. 275.)

ἐμοὶ γοῦν προσήκειν ἀποχωρῆσαι τῆς τοιαύτης ἀδολεσχίας. ἐπεὶ δ', ὥς ἔφην, ἔδοξε τῶν ἐταίρων τισὶ ὑπὸ φιλοτιμίας κινηθεῖσιν ἐπιμνησθῆναί με καὶ τῶν τοιούτων (275) λόγων, ἐκείνοις χαριζόμενος ἔγραψα καὶ τοῦτ' ἐβιβλίον, ὅσον οἷόν τ' οὖν ἐμοὶ μετὰ τοῦ διὰ ταχέων παρέρχεσθαι τὰ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου γεγραμμένα, καὶ τῶν χρησίμων τῇ προκειμένῃ πραγματείᾳ προτιθεῖς οὐκ ὀλίγα.

immorari, mihi certe convenire ab huiusmodi garrulitate recedere. At quia (ut dixi) visum est quibusdam familiaribus honoris studio commotis, huiusmodi orationum mentionem ut facerem, illis gratificans hunc quoque librum scripsi, ita ut, quatenus mihi fieri licuit, prolixius a Chrysippo dicta breviter transcurrerem, et non pauca utilia huic operi praefarer.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Ed. Chart. V. [133. 134.]

Ed. Bas. I. (275.)

Κεφ. α'. Τῶν μὲν λόγων τοῦ μήκους οὐχ ἡμᾶς αἰ-
τιατέον, ἀλλὰ τοὺς ἐμπλήσαντας ἃ συνέγραψαν βιβλία
μοχθηρῶν ἐπιχειρημάτων. ἅπερ εἰ μὲν τις ἅπαντα παρέρ-
χοιτο, τάχ' ἂν ὑποπτευθεῖη τῷ μὴ δύνασθαι λύειν αὐτὰ
μᾶλλον, οὐ τῷ καταφρονεῖν, [134] αἰρεῖσθαι τὴν βραχυλο-
γίαν· εἰ δ' ἀκολουθῶν ἐξελέγχοι πάντα, κίνδυνος εἰς το-
σαύτην ἐμπεσεῖν μακρολογίαν, ὥς μηδέποτε κεφαλὴν ἐπιθεῖναι

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATO-
NIS PLACITIS LIBER QVARTVS.

Cap. I. Quod disputatio nostra longius produ-
cta sit, non ego accusandus venio, sed ii, qui libros a se
conscriptos pravis repleverunt argumentis. Haec si quis
omnia praetereat, forsan in suspicionem veniet, non
posse ea dissolvere potius quam brevitatem velle am-
plecti. Si vero ordine omnia coarguat, periculum est,
ne in eam incidat prolixitatem, ut nunquam finem huic

Ed. Chart. V. [14.]

Ed. Bas. I. (275.)

τῇδε τῇ πραγματείᾳ. ταῦτά τοι κἀγὼ βουλευθεὶς ἑκάτερον τῶν ἐγκλημάτων ἐκφυγεῖν, εὖρηκέναι μοι δοκῶ μέσσην τινὰ καὶ σύμμετρον ὁδὸν, ἴσον ἀφαστῶσαν ἐλλιποῦς τε βραχυλογίας καὶ περιττῆς μακρολογίας. εἰσας γὰρ ἅπαντας τοὺς ἄλλους Στωϊκοὺς, ὅσα Χρύσιππος ἔγραψεν εἰς τὸ περὶ τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων δόγμα, ταῦτ' ἔγνων χρῆναι προχειρισάμενος μόνα παραβάλλειν αὐτὰ τοῖς ὑφ' Ἱπποκράτους τε καὶ Πλάτωνος εἰρημένους. παμπόλλων δ' ἐπιχειρημάτων γεγραμμένων αὐτῷ περὶ τοῦ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς κατὰ τὸν θώρακα τόποις συνίστασθαι, περὶ δὲ τοῦ τὸ λογιζόμενον ἐνταῦθ' ὑπάρχειν οὐδὲ μιᾶς ἀποδείξεως εἰρημένης, ἀλλ' ἐτοίμως ἀεὶ λαμβάνοντος τὰνδρὸς, ἐνθα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς συνίσταται, ἐνταῦθα καὶ τὴν διάνοιαν ὑπάρχειν, εἴρηται μὲν ἤδη μοι πρὸς αὐτὸν οὐκ ὀλίγα καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν, εἰρήσεται δὲ καὶ νῦν ὅσον ὑπόλοιπον. εἰ μὲν οὖν ἀεὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ὁ Χρύσιππος ἔγραψε, καὶ μὴ διεφέρετο πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς πλείστοις δόγμασιν ἐπαμφοτερίζων, οὐδ' ἂν ἐμοὶ μακρὸς ὁ τῆς ἀντιλογίας ἐγίνετο

operi imponat; quae duo crimina quum ego quoque de-
vitare cuperem, invenisse mihi videor mediam quandam
et mediocrem viam, aequae distantem a deficienti brevi-
tate et supervacanea prolixitate. Omisiss enim omnibus
aliis Stoicis, quae Chrysippus ad placitum de gubernan-
tibus nos facultatibus afferendum prodidit, haec ego cen-
sui, ubi prius notiora omnibus reddidissem, cum Hippo-
craticis et Platoniciis conferenda. Porro quum permulta
argumenta literis mandaverit de eo, quod animae affe-
ctus in thoracis regionibus consistant, quod autem ratio-
nalis facultas ibi contineatur, ne una quidem demonstra-
tione adhibita, sed hoc semper lemmate ex promptu
citato, ubi animi affectus consistunt, inibi etiam intellectum
esse, produxi sane adversus ipsum jam antea quoque non
pauca, quod autem reliquum est, etiam in praesentia perse-
quar. Si igitur semper eadem de eisdem tradidisset, nec ipse
secum dissensisset plurimis in dogmatis tergiversans, neu-
liquam ego sermonem contradicendo longius produxissem.

Ed. Chart. V. [134.]

Ed. Bas. I. (275.)

λόγος. ἐπεὶ δ' ἄλλοτε ἄλλα περὶ τῶν αὐτῶν εὐρίσκεται
 γραφῶν, οὐκ ἔτι ῥάδιον οὔτε τὴν γνώμην ἐρμηνεύσαι τὰν-
 δρός, οὔθ' ὅπῃ σφάλλεται δεικνύναι. περὶ γοῦν τῶν διοι-
 κουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων ἐν τῷ προτέρῳ περὶ τῆς ψυχῆς εἰ-
 πὼν, ὥς ὁ Πλάτων ὑπελάμβανε, τὸ μὲν λογιστικὸν ἐν τῇ
 κεφαλῇ τετάχθαι, τὸ δὲ θυμοειδὲς ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸ δὲ
 ἐπιθυμητικὸν περὶ τὸν ὀμφαλὸν, ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτὸς εἰς
 τὴν καρδίαν πειράζεται τὰ τρία συνάγειν. ἔχουσι δὲ αἱ ῥήσεις
 ὧδε. ὁ δὲ ποιητὴς πλεονάζων ἐν τούτοις διὰ πολλῶν πα-
 ρίστησιν, ὅτι καὶ τὸ λογιστικὸν καὶ τὸ θυμοειδὲς περὶ
 τοῦτόν ἐστι τὸν τόπον, συνάπτων εἰς ταῦτόν καὶ τὸ ἐπι-
 θυμητικὸν, καθάπερ καὶ ἔδει ποιῆσαι. εἴτα ἐπιφέρων φησί·
 ὅτι μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἐστὶν ἐνταῦθα, διὰ τούτων ἐμ-
 φαίνεται·

Ἄλλο δ' ἐνὶ στήθεσσι νόος καὶ μῆτις ἀμύμων.

Ἄλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσιν ἔπειθεν.

Quoniam vero alias alia de eisdem scribere deprehen-
 ditur, non amplius facile est neque viri sententiam in-
 terpretari, neque, quomodo erret, ostendere. Quam ita-
 que libro priore de anima facultates corpus nostrum re-
 gentes secundum Platonis sententiam explicasset, rationa-
 lem quidem in capite esse collocatam, irascibilem in
 corde, concupiscibilem circa umbilicum, in subsequenti-
 bus ad cor tres reducere conatur. Habent autem verba
 ipsius ad hunc modum: *Poeta in hisce redundans mul-
 tis affirmat constituitque, facultatem rationalem et ira-
 scibilem in hoc esse loco, conjungens eodem etiam con-
 cupiscibilem, quemadmodum quoque faciendum erat.*
 Deinde ita inferens ait: *Quod enim rationalis facultas
 inibi consistat, ex his, quae sequuntur, constat:*

Verum aliud mens est in pectore, nemo fidelis.

et:

Ast animi nunquam suavit sub pectore verbis.

Ed. Chart. V. [134.]

Ed. Bas. I. (275.)

εἴτ' ἐφεξῆς ἔπη παραθέμενος πλείω, μετὰ ταῦτά φησιν·
ὅτι δὲ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐνταῦθα, ἐκ τούτων ἐμφαίνει·

Οὐ γὰρ πάποτ' ἔμ' ὧδε θεᾶς ἔρος οὐδὲ γυναικὸς

Θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι περιπροχυθεὶς ἐδάμασσε.

καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν· ὅτι δὲ καὶ τὸ θυμοειδὲς ἐνταῦθα
αὐτᾷ ἐστι, τὰ τοιαῦτα ἐμφαίνει πλείονα ὄντα·

Ἥρη δ' οὐκ ἔχαδε στήθος χόλον, ἀλλὰ προσήδα.
καὶ ἔτι·

Καὶ χόλον, ὅστ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι·

Ὅστε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο

Ἄνδρῶν ἐν στήθεσιν ἀέξεται, ἥντε καπνός.

ἐναργέστατα καὶ σαφέστατα διὰ τῶν τοιούτων ἐνδεικνύμενος,
ὡς ὑπολαμβάνει καὶ αὐτὸς ὁμοίως Ἱπποκράτει καὶ Πλάτωνι,
δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὑπάρχειν ἑτέρας παρὰ τὸν λογισμὸν,
τὴν τ' ἐπιθυμητικὴν καὶ τὴν θυμοειδῆ, καὶ καθ' ἕτερον
μόνον τοῦτο διαφερόμενος αὐτοῖς, καθ' ὅσον ἐν τῇ καρδίᾳ
πᾶσαν εἶναί φησιν, ὡς Ἀριστοτέλης ὑπελάμβανε, οὐκ ἐν
τοῖς τρισὶ σπλάγχνοις, ἐγκεφάλῳ, καὶ ἥπατι, καὶ καρδίᾳ.

Deinde rursus pluribus appositis versibus inquit: Quod et
concupiscibilis ibidem sit, ex his liquet:

*Nunquam alias animum languenti in pectore nostrum
Seu Dea seu mulier tanto devinxit amore.*

Iterum paulo post: Quod etiam irascibilis eundem locum
occupet, ejusmodi multa declarant:

Pectore non iram Juno suppressit, at inquit.

Item:

*Atque ira invasit sapientem quamlibet urens,
Dulcior et nullo quam mel quod defluit, instar
Fumi in pectoribus conscendit protinus imis.*

Quibus verbis evidentissime ac manifestissime indicat,
quam ipse similiter Hippocrati et Platoni opinatus sit,
facultates animae alias esse praeter rationem, nempe con-
cupiscibilem et irascibilem, ac in altero solum hoc ab
ipsis discrepat, puta quod in corde omnem esse assermet,
quae Aristotelis erat opinio, non in tribus visceribus, ce-

Ed. Chart. V. [134. 155.]

Ed. Bas. I. (275.)

ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἔργα τε καὶ τὰ πάθη διὰ τῶν ἐπῶν ὡς ἔγραψεν, αὐτάρκως ἐνεδείξατο, διὰ μὲν τοῦ φάναι·

Οὐ γὰρ πώποτ' ἔμ' ὦδς θεᾶς ἔρος οὐδὲ γυναικὸς
Θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι περιπροχυθεὶς ἐδάμασσεν,
ὡς ὁ ἔρος πάθος εἴη τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως· ἐν δὲ τῷ λέγειν·

Ἡρῆ δ' οὐκ ἔχαδς στήθος χόλον, ἀλλὰ προσηύδα,
[135] ὡς ὁ χόλος τῆς θυμοειδοῦς. διαφερέτω δ' ἐν γε τῷ παρόντι μηδέν, εἴτε ἔργα τῶν δυνάμεων, εἴτε πάθη τὰ τοιαῦτα πάντα λέγοιμεν, ὕστερον γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ἀκριβῶς ἐπισκεψόμεθα. κατὰ μὲν τὸ πρότερον περὶ ψυχῆς βιβλίον ὁ Χρύσιππος οὐχ ὅπως ἀντιλέγει μηδεμίαν εἶναι τῆς ψυχῆς δύναμιν ἢ ἐπιθυμητικὴν ἢ θυμοειδῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν ἐκδιδάσκει, καὶ τόπον ἀπονέμει τοῦ σώματος ἕνα· κατὰ δὲ τὰ περὶ τῶν παθῶν ἅπαντα τὰ τε τρία, δι' ὧν ἐπισκέπτεται τὰ λογικὰ περὶ αὐτῶν ζητήματα, καὶ προσέτι τὸ θεραπευτικόν, ὃ δὴ καὶ ἱθδικὸν ἐπιγράφουσι

rebros, jecinore et corde. Imo etiam facultatum opera et affectus verbis quemadmodum scripsit, abunde ostendit, hoc pacto:

*Non effusus amor mihi divinae aut foeminae adegit
Sic animum.*

Hoc pacto amor concupiscibilis facultatis affectus fuerit. Quum autem inquit:

Non iram Juno suppressit corde, sed inquit;
sic animosae facultatis erit. Refert autem in praesentia nihil, siue opera facultatum, siue affectus ejusmodi omnia dicantur. Postea enim de ipsis accurate considerabimus. Chrysippus priore quidem de anima libro non solummodo non refragatur, nullam esse animi facultatem aut concupiscibilem aut irascibilem, sed etiam affectus ipsarum edocet, et unum corporis locum attribuit. Omnibus vero his, in quibus de affectibus tractat, in tribus item, quibus rationales de ipsis quaestiones considerantur, ad haec et in quo medendi ratio, quam partem moralem nonnulli

Ed. Chart. V. [135.]

Ed. Bas. I. (275.)

τινες, οὐκ ἔθ' ὁμοίως εὐρίσκεται γινώσκων, ἀλλὰ τὰ μὲν ὡς ἐπαμφοτερίζων γράφει, τὰ δὲ ὡς μηδεμίαν ἡγούμενος εἶναι δύναμιν τῆς ψυχῆς μήτε ἐπιθυμητικὴν μήτε θυμοειδῆ. κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἐξηγήσιν τῶν ὁρισμῶν τοῦ πάθους ἐμφαίνει τινὰ δύναμιν ἄλογον ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παθῶν αἰτίαν ὑπάρχειν, ὡς ὀλίγον ὕστερον ἐπιδείξω τὴν ῥῆσιν ἐξηγησάμενος αὐτοῦ· ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς, ἐνθα ζητεῖ, πότῃ κρίσεσιν ἐπιγίγνεται τὰ πάθη, προφανῶς ἀποχωρεῖ τῆς Πλάτωνος δόξης, ὅς γ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ διαιρέσει τοῦ προβλήματος ἤξίωσε καὶ ταύτης ἐπιμνησθῆναι. καίτοι τοῦτο πρῶτον εὐθύς ἐγκαλέσειεν ἂν τις αὐτῷ παρὰ τὸ τῆς διαιρέσεως ἑλλιπὲς ἐσφαλμένῳ. τὸ γὰρ τοι πάθος, οἷον ὁ ἔρως, ἥτοι κρίσις τίς ἐστι, ἢ κρίσεσιν ἐπιγινόμενον, ἢ κίνησις ἔκφορος τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως. οὕτω δὲ καὶ ὁ χόλος ἥτοι κρίσις, ἢ ἐπόμενόν τι ταύτῃ πάθος ἄλογον, ἢ κίνησις σφοδρὰ τῆς θυμοειδοῦς δυνάμεως. ὁ δέ γ' οὐδ' οὕτως ἐγχωρῶν εἰς τρία τέμνεσθαι τὸ πρόβλημα μεταχειρί-

inscribunt, non item similiter cognoscere deprehenditur verum alia tanquam in utramque partem declinans conscribit, alia ceu ne unam quidem animae facultatem esse, neque concupiscibilem, neque irascibilem autumans. Etenim in affectus definitionum expositione ostendit, facultatem quandam irrationalem in anima affectuum causam existere, ut paulo posterius indicabo verba ipsius interpretatus. In subsequentibus, ubi quaerit, utrum affectus iudiciis superveniant, palam a Platonis opinione recedit, quippe qui neque in problematis divisione hujus quoque meminisse dignatus est, quanquam hoc primum statim aliquis possit ipsi objicere, quod in divisione parum absoluta deliquerit. Siquidem affectus, exempli gratia amor, vel iudicium quoddam est, vel iudicio accidens, aut motus aberrans concupiscibilis facultatis: sic etiam ira vel iudicium, vel affectus quidam irrationalis hoc subsequens, aut motus vehemens facultatis irascibilis. At hic neque eo modo, ac si problema posset

Ed. Chart. V. [135.]

Ed. Bas. I. (275. 276.)

ζεται τὸν λόγον ἐπιδεικνύναι πειρώμενος, ὥς ἄμεινον εἶη κρίσεις ὑπολαμβάνειν αὐτὰ, καὶ οὐκ ἐπιγινόμενά τινα ταῖς κρίσεσιν, ἐπιλαθόμενος ὧν αὐτὸς ἐν τῷ προτέρῳ τῷ περὶ ψυχῆς ἔγραψε, τὸν μὲν ἔρωτα τῆς ἐπιθυμητικῆς εἶναι δυνατόμεως, τὸν δὲ χόλον τῆς θυμοειδοῦς.

Κεφ. β'. "Ὡςπερ δ' ἐν τούτοις ἐπελάθετό τε ἅμα τῶν ἑαυτῷ γεγραμμένων, οὐκ ἠξίωσέ τε πρὸς τὸ τῶν παλαιῶν ἀντειπεῖν δόγμα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τοῖς ὀρισμοῖς τῶν γενικῶν παθῶν, οὓς πρώτους ἐξέθετο, τελέως ἀποχωρεῖ τῆς γνώμης αὐτῶν, τὴν λύπην ὀριζόμενος δόξαν πρόσφατον κακοῦ παρουσίας, τὸν δὲ φόβον προσδοκίαν κακοῦ, τὴν δ' ἡδονὴν δόξαν πρόσφατον ἀγαθοῦ παρουσίας. ἄντικρυς γὰρ ἐν τούτοις τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς μόνου μέμνηται, παραλείπων τὸ τ' ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμοειδές· καὶ γὰρ τὴν (276) δόξαν καὶ τὴν προσδοκίαν ἐν τῷ λογικῷ μόνῳ συνίστασθαι νομίζει. κατὰ μέντοι τὸν τῆς ἐπιθυμίας ὅρον, ἣν ὀρεξιν ἄλογον εἶναί φησιν,

trifariam partiri, aggreditur rationem, dum conatur ostendere, melius esse, ut judicia ipsa putentur, et non judiciorum quaedam accidentia, oblitus quae ipse priore de anima libro prodidit, nempe amorem concupiscibilis esse facultatis, iram irascibilis.

Cap. II. Quemadmodum autem in his et oblitus est eorum simul, quae ipse conscripsit, et adversus veterum dogma contradicere non est dignatus, pari modo in generalium affectuum definitionibus, quas priores exposuit, tandem a sententia ipsorum recedit, tristitiam definiens recentem mali praesentis opinionem, metum expectationem, voluptatem recentem boni praesentis opinionem. Manifesto enim in his rationalis animae duntaxat meminit, relictis concupiscibili et irascibili, quoniam opinionem expectationemque in rationali sola consistere autumat; in cupiditatis vero finitione, quam appetitum irrationalem esse pronunciat, attingit sane aliquo modo,

Ed. Chart. V. [135, 136.]

Ed. Bas. I. (276.)

ἐφάπτεται μὲν πως ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει τῆς ἀλόγου κατὰ τὴν
 ψυχὴν δυνάμεως, ἀποχωρεῖ δὲ κἀνταῦθα κατὰ τὴν ἐξήγησιν
 αὐτῆς, εἶγε καὶ ἡ ὀρεξις, ἣν κατὰ τὸν ὁρισμὸν παρέλαβε,
 τῆς λογικῆς ἐστὶ δυνάμεως. ὁρίζεται γοῦν αὐτὴν ὁρμὴν λο-
 γικὴν ἐπὶ τι ὅσον χρὴ ἡδον. ἐν μέντοι δὴ τούτοις τοῖς
 ὁροις ὁρμὰς καὶ δόξας καὶ κρίσεις ὑπάρχειν οἶεται τὰ
 πάθη, κατὰ δὲ τινὰς τῶν ἐφεξῆς Ἐπικούρῳ καὶ Ζήνωνι
 μᾶλλον, ἢ τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν ἀκόλουθα γράφει. τὴν τε
 γὰρ λύπην ὁριζόμενος μειώσιν εἶναί φησιν ἐπὶ φευκτῶ δο-
 κοῦντι ὑπάρχειν, τὴν δ' ἡδονὴν ἔπαρσιν ἐφ' αἰρετῶ δο-
 κοῦντι ὑπάρχειν. [136] καὶ γὰρ αἱ μειώσεις, καὶ αἱ ἐπάρ-
 σεις, καὶ αἱ συστολαί, καὶ αἱ διαχύσεις, (καὶ γὰρ τούτων
 ἐνίοτε μέμνηται,) τῆς ἀλόγου δυνάμεως ἐστὶ παθήματα ταῖς
 δόξαις ἐπιγιγνώμενα. τοιαύτην δὲ τινὰ τὴν οὐσίαν τῶν πα-
 θῶν Ἐπίκουρος καὶ Ζήνων, οὐκ αὐτὸς ὑπολαμβάνει. ὃ καὶ
 θαυμάζειν ἐπέρχεται μοι τᾶνδρός, ἐν ἐπαγγελίᾳ λογικῆς τε
 ἅμα καὶ ἀκριβοῦς διδασκαλίας οὐκ ἀκριβοῦντος. καὶ γὰρ
 οὐκ αὐτὰ ταῦτα μόνον αὐτὸς ἑαυτῷ διαφέρεται φανερώς,

quantum ad dictionem attinet, irrationalem animae fa-
 cultatem; desciscit autem et hic in ipsius expositione, si-
 quidem appetitus etiam, quem in definitione assumpserat,
 facultatis rationalis existit. Definit itaque ipsum ratio-
 nalem impetum ad aliquid, quatenus licet, jucundum. In
 his autem definitionibus impetus, opiniones et judicia
 affectus esse autumat; in quibusdam vero subsequentibus
 Epicuro et Zenoni magis, quam suis ipsius dogmatis con-
 sentanea scribit; nam inoestitiam definiens demissionem
 esse ait propter rem, quae fugienda videtur, voluptatem
 elationem propter rem, quae eligenda putatur, siquidem
 demissiones, elationes, contractiones et diffusiones (horum
 enim interdum meminit) irrationalis facultatis affectus
 sunt, opinionibus supervenientes. At hujusmodi quandam
 affectuum substantiam Epicurus et Zeno, non ipse existi-
 mat; quod etiam admirari mihi subit de viro, qui in ra-
 tionalis simul et exquisitae doctrinae professione non ex-
 quisiite agat. Etenim non eadem haec solum ipse sibi re-

Ed. Chart. V. [136.]

Ed. Bas. I. (276.)

ἀλλὰ καὶ πειδᾶν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸ πάθος ὁρισμῶν γράφων
 ἄλογόν τε καὶ παρὰ φύσιν κίνησιν ψυχῆς αὐτὸ φάσκει, καὶ
 πλεονάζουσιν ὁρμήν, εἴτα τὸ μὲν ἄλογον ἐξηγούμενος τὸ
 χωρὶς λόγου τε καὶ κρίσεως εἰρησθαι φάσκει, τῆς δὲ πλεο-
 ναζούσης ὁρμῆς παράδειγμα τοὺς τρέχοντας σφοδρῶς παρα-
 λαμβάνει· ταυτὶ γὰρ ἀμφοτέρω μάχεται τῷ κρίσεις εἶναι τὰ
 πάθη. εἰσόμεθα δ' ἐναργέστερον αὐτὰς τὰς ῥήσεις αὐτοῦ
 παραγράφαντες. ἔχει δ' ἡ μὲν ἑτέρα τὸνδε τὸν τρόπον.
 δεῖ δὲ πρῶτον ἐντεθυμῆσθαι, ὅτι τὸ λογικὸν ζῶον ἀκολου-
 θητικὸν φύσει ἐστὶ τῷ λόγῳ, καὶ κατὰ τὸν λόγον, ὥς ἂν
 ἡγεμόνα πρακτικόν. πολλάκις μέντοι καὶ ἄλλως φέρεται
 ἐπὶ τινα, καὶ ἀπὸ τινῶν ἀπειθῶς τῷ λόγῳ ὠθούμενον ἐπὶ
 πλεῖον, καθ' ἣν φορὰν ἀμφοτέροι ἐχουσιν οἱ ὅροι τῆς
 παρὰ φύσιν κινήσεως ἀλόγως οὕτως γινομένης, καὶ τοῦ ἐν
 ταῖς ὁρμαῖς πλεονασμοῦ. τὸ γὰρ ἄλογον τουτὶ ληπτέον
 ἀπειθὲς λόγῳ, καὶ ἀπεστραμμένον τὸν λόγον, καθ' ἣν φο-
 ρὰν καὶ ἐν τῷ ἔθει τινὰς φάμεν ὠθεῖσθαι, καὶ ἀλόγως

pugnantia manifesto adfert; verum etiam ubi de affectus
 definitionibus scribens irrationem et praeter naturam ani-
 mae motum ipsum pronunciat, impetum quoque redun-
 dantem, deinde irrationale exponens, id quod sine ra-
 tione et iudicio est, dictum affirmat, redundantis autem
 impetus exemplum currentes vehementer assumit. Haec
 namque ambo pugnant cum eo, quod affectus sint iudi-
 cia. Sciemus autem clarius, ubi ipsa auctoris verba appo-
 fuerimus. Habent autem altera in hunc modum: *Pri-
 mum considerandum est, animal rationale natura rationem
 sequi, ac secundum rationem tanquam ducem activum. Saepe
 vero etiam aliter ad quaedam fertur, et a quibusdam rationi
 inobediens longius propellitur; quem lationis modum utraque
 habet definitio, et illa scilicet, quae motum praeter naturam,
 qui tam irrationaliter accidit, et quae in impetu abu-
 dantiam obtinet; nam irrationale hoc sumendum est ra-
 tioni immorigerum et ab ea aversum; qua latione etiam
 per consuetudinem aliquem propelli dicimus, et irratio-*

Ed. Chart. V. [136.]

Ed. Bas. I. (276.)

φέρεσθαι ἄνευ λόγου κρίσεως, οὐχὶ εἰ διημαρτημένως φέρεται, καὶ παριδὼν τι κατὰ τὸν λόγον, ταῦτ' ἐπισημαινόμεθα, ἀλλὰ μάλιστα καθ' ἣν ὑπογράφει φορὰν οὐ πεφυκότος τοῦ λογικοῦ ζώου κινεῖσθαι, οὕτως κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον. ἡ μὲν οὖν ἑτέρα τῶν τοῦ Χρυσίππου ῥήσεων ἐξηγουμένη τὸν πρότερον τῶν ὅρων τοῦ πάθους ἐνταυθοῖ τελευτᾷ. τὴν δ' ὑπόλοιπον, ἐν ἣ τὸν ἕτερον ὅρον ἐξηγεῖται, γεγραμμένην ἐφεξῆς τῇδε κατὰ τὸ πρῶτον σύγγραμμα περὶ παθῶν ἡδὴ σοι παραθήσομαι. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ πλεονασμὸς τῆς ὁρμῆς εἴρηται, διὰ τὸ τὴν καθ' αὐτοὺς καὶ φυσικὴν τῶν ὁρμῶν συμμετρίαν ὑπερβαίνειν. γένοιτο δ' ἂν τὸ λεγόμενον διὰ τούτων γνωριμώτερον, οἷον ἐπὶ τοῦ πορεύεσθαι καθ' ὁρμὴν οὐ πλεονάζει ἡ τῶν σκελῶν κίνησις, ἀλλὰ συναπαρτίζει τι τῆς ὁρμῆς, ὥστε καὶ στήναι, ὅταν ἐθέλῃ, καὶ μεταβάλλειν. ἐπὶ δὲ τῶν τρεχόντων καθ' ὁρμὴν οὐκέτι τοιοῦτον γίνεται, ἀλλὰ πλεονάζει παρὰ τὴν ὁρμὴν ἢ τῶν σκελῶν κίνησις, ὥστε ἐκφέρεσθαι καὶ μὴ μεταβάλλειν εὐπειθῶς οὕτως εὐθὺς ἐναρξασμένων, αἷς οἶμαί τι παραπλήσιον καὶ ἐπὶ τῶν ὁρμῶν γίνεσθαι διὰ τὸ τὴν

*nabiliter sine rationis iudicio ferri, nequaquam si errabunde feratur, ac praetergressus aliquid secundum rationem, ea notamus, sed praecipue dum eum circumscribit impetum, secundum quem animal rationale ita omnia moveri natum non sit, sed secundum rationem potius. Itaque altera Chrysippi oratio priorem affectus definitionem exponens hic definit. Reliqua, ubi alteram definitionem interpretatur, post hanc primo de affectibus libro conscripta jam tibi apponetur hoc modo. Etiam exuperantia impetus dicta est, eo quod propriam eorum et naturalem impetus commodationem transgrediatur, fiet autem, quod dicitur, per haec manifestius, veluti in eundo juxta animi impetum non excellit crurum motus, sed aliquo pacto impetum adaequat, ita ut et sistat, quum velit, et mutetur, in curren-
tibus autem juxta animi arbitrium non sane hujusmodi sit, sed crurum motus praeter animi impetum redundat, ut efferantur et non obsequenter mutant tam subito incepta; quibus puto etiam aliquid persimile in animi im-*

Ed. Chart. V. [136. 137.]

Ed. Bas. I. (276.)

κατὰ λόγον ὑπερβαίνειν συμμετρίαν, ὥσθ' ὅταν ὁρμῇ, μὴ εὐπειθῶς ἔχειν πρὸς αὐτὸν, ἐπὶ μὲν τοῦ δρόμου τοῦ πλεονασμοῦ λεγομένου παρὰ τὴν ὁρμὴν, ἐπὶ δὲ τῆς ὁρμῆς παρὰ τὸν λόγον. συμμετρία γάρ ἐστι φυσικῆς ὁρμῆς ἢ κατὰ τὸν λόγον, καὶ ἕως τοσούτου, καὶ ἕως αὐτὸς ἄξιός. διὸ δὴ καὶ τῆς ὑπερβάσεως κατὰ τοῦτο καὶ οὕτως γινομένης πλεονάζουσα τε ὁρμὴ λέγεται εἶναι καὶ παρὰ φύσιν καὶ ἄλογος κίνησις ψυχῆς. αἱ μὲν τοῦ Χρυσίππου ῥήσεις αὗται. σκεψώμεθα δ' ἀκριβέστερον ὑπὲρ ἑκατέρας αὐτῶν ἀπὸ τῆς προτέρας ἀπαρξάμενοι, καθ' ἣν ἐξηγεῖται, πῶς εἴρηται τὸ πάθος ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν κίνησις ψυχῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἡπίστατο δύο σημαινόμενα πρὸς τῆς ἄλογος φωνῆς, ὧν τὸ ἕτερον βούλεται μόνον δηλοῦσθαι κατὰ τὸν ὅρον, τὸ χωρὶς κρίσεως, ὁρθῶς ἐποίησε μηδεμίαν ὑπολιπόμενος ἀμφιβολίαν, ἀλλ' αὐτὸς δηλώσας, ὅτι τὴν κατὰ τὸ πάθος ὁρμὴν ἄλογον εἶναί φησι, καθ' ὅσον ἀπέστραπται τὸν λόγον, [137] καὶ ἀπειθεῖ τῷ λόγῳ, καὶ χωρὶς κρίσεως γίνεται. διὰ μὲν οὖν τοῦ ἀπεστράφθαι φάναι τὸν λόγον ἐχώρισε

petibus fieri, eo quod rationalem excedant modum, ut, quum appetunt, non ei sint morigeri, in cursu quidem redundantia quoad impetum dicta, in impetu autem quoad rationem, nam naturalis appetentiae modus ex ratione habetur, atque eousque pervenit, quousque ipsa censet; quare etiam excessus, qui in hoc atque ita fit, et redundans impetus, praeterque naturam, et irrationalis animae motus esse dicitur. Haec sane Chrysippi verba sunt. Inspiciamus autem accuratius utramque ipsorum seriem, a priore exorſi, qua exponit, quomodo affectus dictus sit irrationalis et praeter naturam animi motus. Quum enim scivisset, duo voce irrationalis significari, quorum alterum duntaxat in definitione vult indicari, nempe sine iudicio, recte factitavit, qui ne unam quidem ambiguitatem reliquerit, sed ipse ostenderit, quod eum qui in affectu impetum animi irrationalem esse pronunciat, quatenus a ratione sit averſus, et eidem repugnet, sineque iudicio accidat. Hoc igitur dicto, quo a ratione esse

Ed. Chert. V. [137.]

Ed. Bas. I. (276.)

τὴν κατὰ τὸ πάθος ἄλογον κίνησιν τῶν ἀψύχων τε καὶ τῶν ἁλόγων ζώων. κινεῖται μὲν γὰρ καὶ λίθος καὶ ξύλον ἐνίοτε, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ἀψύχων, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀπεστραμμένον τὸν λόγον, οὐθ' ὡς ἀπειθοῦν. ὧ γὰρ τὴν ἀρχὴν μὴ μέτεστι τοῦ πείθεσθαι τε καὶ ἔπεσθαι τῷ λόγῳ, τοῦτο πῶς ἂν ἢ ἀπειθεῖν, ἢ ἀπεστράφθαι ποτὲ δύναιτο τὸν λόγον; ἀλλ' ὅλως μὴ χρῆσθαι λέγοιτο ἂν εἰκότως. ἀπεστράφθαι δὲ καὶ ἀπειθεῖν λεχθήσεται τὸ φύσιν μὲν ἔχον ἔπεσθαι τε καὶ πείθεσθαι, παρὰ φύσιν δὲ ποθ' ἑτέρως φερόμενον. ἐκ μὲν δὴ τῶν τοιούτων δείκνυται τὸ μήτ' ἀψύχῳ τινὶ μήτ' ἁλόγῳ ζῳ πάθος ἐγγίνεσθαι ψυχικόν. ἐπειδὴν δὲ γράφη, χωρὶς λόγου καὶ κρίσεως γίνεσθαι τὴν κατὰ τὸ πάθος κίνησιν, εἴτα συνάπτων ἐφεξῆς λέγη, οὐχὶ εἰ διημαρτημένως φέρεται, καὶ παριδὼν τι κατὰ τὸν λόγον, καὶ ἀπεστραμμένως τε καὶ ἀπειθῶς αὐτῷ, διορίζει τῶν ἁμαρτημάτων τὰ πάθη καὶ πάνυ δεόντως. τὰ μὲν γὰρ ἁμαρτήματα μοχθηρὰ κρίσεις εἰσὶ, καὶ ὁ λόγος ἐψευσμένος

aversum protulit, irrationalem qui in affectione motum ab inanimis irrationalibusque animalibus segregavit. Movetur siquidem et lapis et lignum interdum, aliaque singula inanimata, sed non ut a ratione averfa, neque ut eidem immorigera. Cujus enim neutiquam interest, ut obtemperet sequaturque rationem, hoc quomodo repugnare aut averti unquam a ratione poterit? sed omnino non uti ratione merito dicetur: aversum autem esse et non obsequi id dicetur, quod naturam quidem habet sequendi obtemperandique, sed interdum praeter sui naturam alio modo fertur. Hinc sane monstratur, neque inanimato cuidam, neque irrationali animanti affectum innasci animalem. Quum autem scribit, sine ratione et judicio affectionis motum fieri, deinde conjungens iterum dicit, nequaquam si errabunde feratur, et praetergrediatur aliquid secundum rationem, et averfus et immorigerus ei, affectus ab erroribus distinguit, idque perdecenter. Et enim errores prava sunt judicia, et ratio veritatem

Ed. Chart. V. [157.]

Ed. Bas. I. (276.)

τῆς ἀληθείας καὶ διημαρτημένος. τὸ δὲ πάθος ἔμπαλιν οὐδὲν μὲν ἡμαρτημένον, οὐδὲ παρορώμενον κατὰ τὸν λογισμὸν, ἀπειθῆς δὲ ἐστὶ τῷ λόγῳ κίνησις ψυχῆς. ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τὴν πατρίδα τῆς ζωῆς καὶ τῶν τέκνων καταφρονήσας, καὶ ἦτοι παραδοὺς ἑτέροις ὑποσφάττειν, ἢ αὐτὸς ὑπομείνας σφάζαι, τῇ γε τοῦ καλοῦ φαντασίᾳ τοῦτο δρᾷ καὶ λογισμῷ τινι χρησάμενος. ἡ Μήδεια δ' ἔμπαλιν οὐ μόνον ὑπ' οὐδενὸς ἐπείσθη λογισμοῦ κτείνειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ἅπαν ὅσον ἐπὶ τῷ λογισμῷ μανθάνειν φησὶ, οἷα δρᾶν μέλλει κακὰ, τὸν θυμὸν δὲ εἶναι κρείττονα τῶν βουλευμάτων, τοῦτέστιν οὐχ ὑποιετάχθαι καὶ περῆσθαι καὶ ἐπεσθαι καθάπερ τινὶ δεσπότῃ τῷ λόγῳ τὸ πάθος, ἀλλ' ἀφηνιάζειν, καὶ ἀποχωρεῖν, καὶ ἀπειθεῖν τῷ προστάγματι, ὥς ἑτέρας τινὸς ἔργον ἢ πάθημα δυνάμεως ὑπάρχον, οὐ τῆς λογιστικῆς. πῶς γὰρ ἂν ἡ ἀπειθεῖν ἑαυτῷ τι δύναίτο, ἢ ἀποστρέφεσθαι ἑαυτὸ, ἢ μὴ ἐπεσθαι ἑαυτῷ; ταυτὶ μὲν οὖν ἅπαντα πρὸς τῷ μηδὲν ἔχειν μεμπτὸν ἔτι καὶ ἀληθῶς τε καὶ διωρισμένως καὶ

ementita et errori implicita. Affectus contra nullum quidem erratum, neque praetermissum in ratiocinatione, sed est animi motus rationi inobediens. Nam qui, ut patriam servet, liberorum vitam contemnit, vel aliis jugulandos tradit, vel jugulare ipse sustinet, honesti imaginatione hoc facit et ratiocinatione quadam usus. Medea autem e contrario non solum a nulla persuasa est ratiocinatione, ut filios interimeret, sed etiam contra in totum (quantum ad ratiocinationem attinet) scire se ait, cujusmodi factura sit mala, verum iracundiam consiliis esse potentiolem, hoc est, non subjici et obtemperare et obsequi rationi tanquam dominae cuidam affectum, sed dissidere et recedere et averfari mandatum, ceu alterius cujusdam opus aut affectus virtutis existat, non ratiocinatricis. Quomodo enim vel non obtemperare sibi ipsi aliquid possit, vel a se ipso averti, aut non se ipsum sequi? Haec igitur omnia, praeterquam quod nihil accusatione dignum habeant, praeterea etiam tum vere, tum di-

Ed. Chart. V. [157.]

Ed. Bas. I. (276. 277.)

κατὰ τὴν Πλάτωνος εἴρηται γνώμην. παραπλησίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐξηγήσειν τοῦ δευτέρου τῶν ὁρῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα, δι' ἧς ἐμνημόνευσε καὶ τῶν τρεχόντων ὠκέως, οἳ μὴδ' εἰ στήναι βούλοιντο, παραχοῆμα δύναιτο πράττειν αὐτό. σαφῶς γὰρ κἀνταῦθα ἐνδειξεις γίνεται δυνάμεως ἐτέρας παρὰ τὸν λόγον, ὑφ' ἧς ἀπο(277)τελεῖται τὰ παθήματα. γινώσκμεν δ' ἂν ἐναργέστερον, εἰ τὴν αἰτίαν ἐξεύρομεν, ὑφ' ἧς συμβαίνει μὴ δύνασθαι στήναι παραχοῆμα πολλοὺς τῶν θεόντων. ἡ δ' εὕρεσις ἐξ αὐτοῦ γένοιτ' ἂν ἡμῖν τοῦ μὴ πᾶσιν οὕτως συμβαίνειν, ἀλλ' ὅσοι δι' ὁμαλοῦς τινος ἢ κατάντους φέρονται. τῶν μὲν γὰρ ἀνάντη χωρία διαθεόντων οὐκ ἔτι οὕτω τοῦτο συμπίπτει· παραχοῆμα γοῦν ἴστανται βουληθέντες, ὥς ἂν τῆς ῥοπῆς τοῦ σώματος μὴ φερούσης αὐτοὺς βιαίως κάτω, καθάπερ ἐκείνους ἔφερε. σύνθετος γὰρ αὐτῶν ἐνεστὶν ἡ τῆς φορᾶς αἰτία, ἡ μὲν τις ὥς ζώων ὑφ' ὁρμῆς κινουμένων, ἡ δ' ὥς ἀψύχων σωμάτων τῷ βάρει ῥεπόντων. οὕτω γοῦν καὶ λίθοι πολλάκις ὁρῶν καταφέρονται στήναι μεταξὺ μὴ δυνάμενοι, πρὶν ἐξικέσθαι

flincte, tum juxta Platonis sententiam sunt pronunciata; consimiliter etiam ea, quae in expositione secundi definitionum libri ab ipso sunt perscripta, qua meminit itidem celeriter currentium, qui ne si sistere quidem velint, statim id possint facere. Clare enim et hic alia facultas praeter rationem ostenditur, a qua affectiones absoluntur. Cognoscemus id evidentius, si causam invenerimus, unde sit, ut non subito multi currentium possint consistere. Porro inveniemus eam inde, quod non omnibus ita eveniat, sed qui per planam quandam aut declivem feruntur viam; etenim eorum, qui per acclivia currunt loca, nulli hoc evenit, statim namque consistunt, ubi voluerint, tanquam mole corporis ipsos, non vi deorsum ferente, quemadmodum illos rapiebat. Quippe composita inest ipsorum lationis causa; una tanquam animalium, quae animae impetu moventur, altera tanquam inanimalorum corporum, quae pondere inclinant; ita namque et lapides subinde e montibus deferuntur, consistere interea impotentes, prius-

Ed. Chart. V. [137, 158.]

Ed. Bas. I. (277.)

πρὸς τι χωρίον ὁμαλὸν ἢ κοῖλον. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο τὸ παράδειγμα δυνάμεως ἐστὶν ἔνδειξις ἐτέρας παρὰ τὸν λογισμὸν, ἀλόγου τὴν φύσιν, οἷα πέρ ἐστιν ἐν τοῖς τῶν ζώων σώμασι τὸ βάρος. [138] ὅτι δ' οὐ δύνανται διὰ τοῦτο στήναι βουληθέντες, οὐ μόνον ἐκ τῆς τῶν ἀναντῶν τε καὶ καταντῶν χωρίων διαφορᾶς ἔνεστι μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς τοῖς ὁμαλέσι διαφόρου κινήσεως. ὁ μὲν γὰρ εἰς τοῦπίσω τὴν ῥοπὴν τοῦ σώματος ποιησάμενος ἐν τῷ τρέχειν αὐτοκράτωρ ἐστὶ τοῦ στήναι, ὁ δ' εἰς τὸ ἔμπροσθεν ὑπ' ἐκείνης κωλύεται. καὶ δι' αὐτό γε τοῦτο οὕτω θέουσιν ἅπαντες, ὑπ' αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς φύσεως διδασκόμενοι συντελεῖν τὴν εἰς τὸ πρόσω ῥοπὴν τῷ τάχει τῆς κινήσεως. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ παραδείγματος, ὃ γενναιότατε Χρύσιππε, τοῖς μὲν μηδὲν ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ σῶμα βάρους εἰς τάχος κινήσεως ὠφελουμένοις ἔτοιμον τὸ στήναι, τοῖς δ' ἐκ διττῆς αἰτίας τὸ τάχος γεννῶσιν οὐκ ἔθ' ἢ βούλησις ἱκανή, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς ὁρμῶν, ὅταν μὲν ὁ λογισμὸς μόνος ἔχῃ τὴν αἰτίαν, ἐπ' αὐτῷ παῦσαι τὴν ὁρμὴν.

quam ad locum aliquem planum aut cavum pervenerint. Quapropter etiam in hoc exemplo facultas altera praeter ratiocinationem ostenditur, natura irrationabilis, cuiusmodi est in animalium corporibus gravitas. Quod autem ejus causa, quum velint, non possunt consistere, non solum ex acclivium decliviumque locorum differentia licet condiscere, sed etiam ex differenti in ipsis planis regionibus motu. Etenim qui retrorsum corporis inclinationem inter currendum molitur, sistendi potens est et sui juris, qui vero in anteriorem partem, ab illa impeditur; et hac ipsa de causa hoc pacto omnes currunt ab ipsa rei natura edocti, corporis inclinationem in anteriora celeritati motus conferre. Quemadmodum igitur exempli gratia, praeclare Chrysippe, iis, qui nihil a corporis pondere ad motus celeritatem juvantur, in promptu est, ut sistant, illis vero, qui ex duplici causa celeritatem generant, non amplius voluntas satis est, eodem modo in animi impetu, quum ratiocinatio sola causam habuerit, promptum est

Ed. Chart. V. [158.]

Ed. Bas. I. (277.)

ὅταν δ' ἤτοι θυμὸς ἢ ἐπιθυμία τις αὐτῷ προσέλθῃ, δυνάμεις ἄλογοί τε καὶ παραπλήσιαι τῷ κατὰ τὸ σῶμα βάρει, παραχοῆμα μὲν οὐχ οἷόν τε στήναι, χρόνῳ δ' ἂν ἴσως γένοιτο καὶ τοῦτο, καθάπερ ἐπὶ τῶν θεόντων. τὸ δ' ἴσως τῷ λόγῳ προσέθῃκα διὰ τὴν τῶν κατὰ μέρος αἰτίων, ὅσα τε κινεῖ τὴν ὁρμὴν, ἄριστον δύναμιν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ λογισμὸς αὐτὴν κινεῖ, καὶ ἐπιθυμία, καὶ θυμὸς, ἡ μὲν ὑφ' ἐνὸς αὐτῶν συστάσα, τῶν ἄλλων ἡσυχάζοντων, ὑπ' ἐκείνου μόνου δεσπόζεται. ὥστ', εἰ μὲν ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ γένοιτο, καὶ καταπαύειν αὐτὴν καὶ αὐθις ἐπεγείρειν οἷόν τε διὰ μόνου τοῦ βουλευθῆναι, εἰ δ' ὑπὸ θυμοῦ τινος ἢ ἐπιθυμίας, ὅταν ἐκεῖνα λωφῇσῃ, εἰ δ' ὑφ' ἑκατέρων ἐνεργούντων γίγνοιτο, λογισμοῦ θ' ἅμα καὶ τινος ἀλόγου δυνάμεως. εἰ μὲν οὖν ἀντισπῶντος τοῦ λογισμοῦ, κρατήσῃ τὸ ἰσχυρότερον, εἰ δὲ συνεκδέοντος, οὐδέποτε παύσεται. λέγω δὲ συνεκδεῖν τῷ πάθει τὸν λογισμὸν, ὅταν, ἅπερ ἐκεῖνο πράττει, καὶ ὁ λογισμὸς δοξάζῃ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀκολάστων. δοξάζουσιν γὰρ ἀγαθὸν εἶναι μέγιστον οὗτοι τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδίστων,

propter ipsam cessare impetum; ubi vero aut iracundia, aut cupiditas quaedam ei accesserit, vires irrationales et corporis gravitati perfimiles, statim quidem neutiquam posse consistere, sed temporis spatio forte hoc quoque fiet, quemadmodum in currentibus. Forte autem orationi apposui propter particularium causarum ac eorum, quae impetum movent, vim inaequalem. Quandoquidem enim et ratiocinatio ipsum movet, et cupiditas, et iracundia, siquidem ab uno ipsorum constituatur, aliis quiescentibus, ab illo solo regitur; quare, si a ratione fiat, et compescere ipsum, et rursus excitare sola voluntate licet; sin ab iracundia quadam et cupiditate, quum illa cessaverint; sin ab utrisque operantibus fiat, ratione simul et irrationali quadam facultate, ratione quidem renitente, quod valentius est praecellet, simul autem concurrente, nunquam cessabit. Dico autem simul concurrere affectui rationem, quum, quae ille facit, etiam ratio opinatur; quemadmodum in intemperantibus et protervis (qui autumant, bonum esse maximum dele-

Ed. Chart. V. [158.]

Ed. Bas. I. (277.)

ἐκουσίως ἐπομένου κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτῶν τοῦ λογισμοῦ τῇ ἐπιθυμίᾳ. ἀντιτείνειν δέ φημι τὸν λογισμόν τῳ πάθει, μὴ δοξάζοντος μὲν τὰνθρώπου, καλὸν ἢ ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἀπόλαυσιν τῆς προκειμένης ἡδονῆς, ἐλκομένου δέ πως ἐπ' αὐτὴν διὰ τὴν τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως ἰσχυρὰν κίνησιν. ἀλλ' εἰ μὲν ὁ λογισμὸς κρατήσκειν, ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἑαυτοῦ παθῶν ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπός ἐστι τε καὶ λέγεται, εἰ δ' ἐπιθυμία, τούναντίον τῷδε πρόσρημα λαβὼν ἀκρατὴς ὀνομάζεται. ὅταν δ' ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ μόνου πρὸς τὴν τῶν ἡδέων ἄγῃται χρῆσιν, ὁ τοιοῦτος σώφρων καλεῖται, σκοπὸν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν οὐ τὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν πεποιημένος, ὥσπερ γε καὶ ἀκόλαστος ὁ πρὸς τῆς ἐπιθυμίας μόνῃς ἀγόμενος, ἀκολουθοῦντος αὐτῇ τοῦ λόγου, καθάπερ τινὸς οἰκέτου. τῇ τοιαύτῃ συμπλοκῇ τῶν τὰς ὁρμὰς κινούντων αἰτίων μαρτυρεῖ καὶ τὸ τοῦ Χρυσίππου παράδειγμα. τῶν μὲν γὰρ πρὸς ἄναντες θεόντων ἡ λογικὴ μὴ δύναμις ἡγεῖται, τῶν δ' ἐκουσίως ἐπὶ κρημνὸν φερομένων ἡ ἄλογος, ἥνπερ δὴ τὸ βάρος τοῦ σώματος ἔφαμεν

ctabilium fruitionem) ratio in anima ipsorum cupiditatem ultro sequitur. At reniti ac repugnare affectui rationem dico, quum homo non opinatur, propositae voluptatis fruitionem honestum aut bonum esse, trahitur autem quodammodo ad eam propter valentem concupiscibilis facultatis motum. Verum si ratio superaverit, talis homo tum sui tum suorum affectuum continens et est et dicitur; sin autem cupiditas, contrariam huic appellationem sortitus incontinens nominatur. Quum vero a ratione sola ad suavium usum ducitur, talis temperans vocatur, hoc consilio ea deligens, non ut fruatur, sed ut juvetur, quemadmodum etiam protervus, qui a sola cupiditate ducitur, ratione tanquam famulo quodam ipsam subsequente. Ejusmodi causarum impetus animi excitantium complexui attestatur etiam Chrysippi exemplum. Etenim adversus acclive currentes sola vi rationali ducuntur, qui autem inviti ad praecipitium feruntur, irrationali, quam sane corporis pondus esse diximus, in de-

Ed. Chart. V. [138. 139.]

Ed. Bas. I. (277.)

ὑπάρχειν, τῶν δ' ἐς τὸ κάταντες θεόντων ἀμφοτέρω. οὕτω δὲ καὶ τῶν ἐφ' ὁμαλοῦς, εἰ πρόσω ῥέποιεν, ὥς, εἴγε ἀνα-
νεύοιεν ὀπίσω, θέοιεν μὲν ἂν οὕτω γε τῶν ἐτέρων ἦσαν,
ἴσταιντο δ' ἂν, ὅποτε βουληθεῖεν. ὥστε οὐδὲν ἄχρὶ γε τῆς
τῶν ὄρων ἐξηγήσεως ὁ Χρύσιππος ἐναντίον ἀπεφήνατο τοῖς
παλαιοῖς.

Κεφ. γ'. [139] Ὅποταν δ' ἐφεξῆς ἐπισκέπτηται, πό-
τερον κρίσεις τινὰς ἢ κρίσεις ἐπόμενα χρη νομίζειν εἶναι
τὰ πάθη, καθ' ἑκάτερον μὲν ἀποχωρεῖ τῶν παλαιῶν, πολὺ
δὲ μᾶλλον ἐν τῷ τὸ φαυλότερον ἡγεῖσθαι. καὶ γὰρ Ζήνωνι
κατὰ γε τοῦτο, καὶ ἑαυτῷ, καὶ πολλοῖς ἄλλοις μάχεται τῶν
Στωϊκῶν, οἱ οὐ τὰς κρίσεις αὐτὰς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ
τὰς ἐπὶ ταύταις ἀλόγους συστολάς, καὶ ταπεινώσεις, καὶ
δείξεις, ἐπάψεις τε καὶ διαχύσεις ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ
τῆς ψυχῆς πάθη. Ποσειδώνιος μὲν γε τελῶς ἀπεχώρησεν
ἀμφοτέρων τῶν δοξῶν, οὔτε γὰρ κρίσεις, οὔτε ἐπιγινόμενα
κρίσεις, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θυμοειδοῦς τε καὶ ἐπιθυμητικῆς δυ-
νάμεως ἡγεῖται γίνεσθαι τὰ πάθη, κατὰ πᾶν ἀκολου-
θήσας τῷ παλαιῷ λόγῳ. καὶ πυνθάνεται γε τοὺς περὶ

elive currentes utrisque. Pari modo qui in plano cur-
runt, si prorsum tendant; nam si retrorsum renitantur,
current quidem aliis minus, sed, ubi voluerint, fistentur.
Quare nihil Chrysippus usque ad definitionum expositio-
nem veteribus contrarium pronuntiavit.

Cap. III. Quum autem deinceps inspicit, judiciane
quaedam, an quae judicia sequantur, affectus esse putan-
dum sit, utrobique a veteribus recedit, sed multo magis
dum quod deterius est eligit. Etenim Zenoni in hoc
et sibi et multis aliis Stoicis repugnat, qui non judicia
ipsa animi, sed irrationales quae post haec contractiones,
submissiones, ostentationes, elationes et diffusiones animi
affectus esse existimant. Verum Posidonius ab utraque
opinionem recessit, ut qui neque judicia, neque judiciis su-
pervenientia affectus esse, sed hos ab irascibili et concu-
piscibili facultate fieri autumat, veterem sermonem ex

Ed. Chart. V. [159.]

Ed. Bas. I. (277.)

τὸν Χρύσιππον οὐκ ὀλιγάκις ἐν τῇ περὶ παθῶν ἑαυτοῦ
πραγματεία, τίς ἢ τῆς πλεοναζούσης ὁρμῆς ἐστὶν αἰτία.
ὁ μὲν γὰρ λόγος οὐκ ἂν δύναιτό γε πλεονάζειν παρὰ τὰ
ἑαυτοῦ πράγματά τε καὶ μέτρα. πρόδηλον οὖν, ὡς ἑτέρα
τις ἄλογός ἐστι δύναμις αἰτία τοῦ πλεονάζεσθαι τὴν ὁρμὴν
ὑπὲρ τὰ μέτρα τοῦ λόγου, καθάπερ τοῦ πλεονάζεσθαι τὸν
δρόμον ὑπὲρ τὰ μέτρα τῆς προαιρέσεως ἄλογος ἢ αἰτία,
τὸ βάρος τοῦ σώματος. ἀλλ' οὐ τοῦτο θαυμαστόν, εἰ πολ-
λοῖς ἐναντία λέγει Χρύσιππος, ὥσπερ οὐδ' ὅτι τῆς ἀληθείας
ἀπέσφαλται, (συγγνώμη γὰρ ἀνθρώπῳ γε ὄντι καὶ ἁμαρτά-
νοντι ὥραϊόν τι,) ἀλλ' ὅτι μήτε ἐπεχείρησεν ὅλως τὰ πρὸς
τῶν παλαιῶν εἰρημένα διαλύσασθαι, καὶ πρὸς αὐτὸν δια-
φέρεται, νυνὶ μὲν γίνεσθαι νομίζων τὰ πάθη ἄνευ λόγου
καὶ κρίσεως, νυνὶ δ' οὐ μόνον κρίσεσιν ἐπεσθαι φάσκων,
ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο κρίσεις εἶναι. τὸ γὰρ μηδ' ὅλως
ἐφάπτεσθαι κρίσεως ἐναντιώτατον δήπου τῷ κρίσιν εἶναι τὸ
πάθος, εἰ μὴ νῆ Δία βοηθῶν τις αὐτῷ φαίῃ, πλείω ση-

toto secutus. Ac Chrysippi sectatores subinde in com-
mentario suo de affectibus interrogat, quae superantis
impetus sit occasio, quum ratio praeter ipsius tum opera-
tum modum nequeat excellere; quapropter constat, aliam
quandam irrationalem vim causam existerē, cur animi
impetus praeter rationis modum redundet, quemadmo-
dum gravitatem corporis causam esse rationis expertem,
ob quam supra arbitrii mensuram abundet. Sed mirum
hoc non est, si Chrysippus multis dicat contraria, quem-
admodum neque quod a veritate aberraverit; condonan-
dum enim est ei, quum homo sit et juvenile quiddam
peccet; verum quod neque aggressus sit omnino ea, quae
veteribus dicta sunt, dissolvere, et secum ipse pugnet,
dum nunc sine ratione et iudicio affectus fieri arbitratur,
nunc non solum iudicia subsequi affirmat, sed id ipsum
esse iudicia; siquidem neutiquam attingere iudicium ma-
xime nimirum contrarium est ei, quod affectus sit iudi-
cium; nisi per Jovem succurrens ei aliquis affirmet, plura

Ed. Chart. V. [159.]

Ed. Bas. I. (277. 278.)

μαίνειν τὸ τῆς κρίσεως ὄνομα, καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὅρου τὴν οἷον περισκρίψιν εἰρησθαι κρίσιν, ὥς εἶναι τὸ ἄνευ κρίσεως ἴσον τῷ ἄνευ περισκέψεως, ἐνθα δὲ κρίσεις εἶναι φησι τὰ πάθη, τὰς ὁρμὰς τε καὶ τὰς συγκαταθέσεις ὀνομάζεσθαι κρίσεις. ἀλλ' εἵπερ τοῦτό τις δέξαιτο, πλεονάζουσα συγκατάθεσις ἐστὶ τὸ πάθος, καὶ πάλιν ὁ Ποσειδώνιος ἐρήσεται τὴν αἰτίαν, ὑφ' ἧς πλεονάζεται, πρὸς τῷ καὶ μέγιστον ἁμάρτημα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἡμαρτησθαι τῷ Χρυσίππῳ. εἰ γὰρ ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ τὸ κῦρος τοῦ δόγματός ἐστιν, ἐν τῷ διαστείλασθαι τὴν ὁμωνυμίαν καὶ δεῖξαι, κατὰ τί μὲν σημαννόμενον ἄνευ κρίσεως γίνεται τὰ πάθη, κατὰ τί δὲ κρίσεις εἰσὶν, ὃ δ' οὐδὲ καθ' ἐν τῶν τεττάρων βιβλίων, ἃ περὶ τῶν παθῶν ἔγραψεν, ἐποίησεν αὐτὸ, πῶς οὐκ ἂν τις αὐτὸν δικαίως μέμψαιτο; τάχα μὲν γὰρ οὐδὲ βραχυλογίαν τις ἄκραν ἐξηλωκὼς ὁρθῶς ἂν ὑπερβαίνοι (278) τὰ οὕτως ἀναγκαῖα, πολὺ δ' οὖν μᾶλλον, ὅταν ἐπὶ μήκιστον ἐκτείνῃ τοὺς λόγους, ὥσπερ ὁ Χρυσίππος. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ μικρὸν ὕστερον ἐπισκεψόμεθα.

judicii nomen significare, et in definitionis expositione veluti circumspeditionem dictum esse judicium, ut sit idem sine judicio et sine circumspeditione, ubi vero judicia esse affectus dicit, et impetus et assensus nominari judicia. At si quis hoc receperit, redundans assensus erit affectus, rursusque Posidonius interrogabit, ex qua causa redundet; praeter quod etiam maximum peccatum in docendi lege Chrysippus commiserit. Si enim in hoc ipso caput dogmatis est, ut aequivocationem distinguat ostendatque, quo in significato sine judicio affectus fiant, in quo autem judicia sint, is vero ne in uno quidem libro ex quatuor, quos scripsit de affectibus, id fecit, quomodo non quis eum jure accusaverit? Forfan enim ne summam quidem dicendi brevitatem aliquis aemulatus recte tam necessaria praetergrederetur; multo magis, quum longissime sermones protenderet, quemadmodum Chrysippus. Sed de his etiam paulo posterius considerabimus.

Ed. Chart. V. [139. 140.]

Ed. Bas. I. (278.)

Κεφ. δ'. Περὶ δὲ τοῦ μὴ φροντίζειν τῆς πρὸς ἐαυ-
τὸν ἐναντιολογίας αὐτὸν ἔχον ἔτε μυρία λέγειν, ἃ τάχ' [140]
ἂν καὶ ὕστερον, εἰ μακροτέρας ἐπιλαβοίμην σχολῆς, εἰς μίαν ἀθροίσαιμι πραγματείαν ἅπαντα, παραλιπὼν τὰλλα μόνων τῶν οἰκείων τοῖς νῦν προκειμένοις μνημονεύσω. τὴν τοίνυν ἐπιθυμίαν ἐν τῷ πρώτῳ περὶ παθῶν ὀρισάμενος ὄρεξιν ἄλογον, αὐτὴν πάλιν τὴν ὄρεξιν ἐν ἑκτῷ τῶν κατὰ γένος ὄρων ὀρμὴν λογικὴν εἶναί φησιν ἐπὶ τι, ὅσον χοή, ἤδον αὐτῷ. οὕτω δὲ αὐτὴν ὀρίζεται καὶ τοῖς περὶ τῆς ὀρμῆς. ὥστε τὸν τῆς ἐπιθυμίας ὄρον ἀναπτυσσόμενον γίγνεσθαι τοιοῦτον· ἐπιθυμία ἐστὶν ὀρμὴ λογικὴ ἐπὶ τι, ὅσον χοή, ἤδον αὐτῷ, ἄλογος. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν διαφέρουσιν ἤτοι βιβλίοις ἢ χωρίοις βίβλων ἀναισθητῶς ἔχειν τῆς ἐναντιολογίας ἥττον δεινόν· ὅταν δ' ἐν αὐτοῖς οἷς φθέγγεται τις ἐναντία τε καὶ παντοίως μαχόμενα συμπλέξῃ, συγχεῖ καὶ ταράσσει τὴν διδασκαλίαν ἐν τῷδε καὶ πολλὴν ἀπορίαν παρέχει τοῖς ἐξελέγχειν αὐτὰ πειρωμένοις, ὥπερ ἂν εἰ καὶ

Cap. IV. De eo autem, quod nihili faciat, si ipse sibi contradicat, quum infinita adhuc possem asserere, quae forsan etiam postea plus nactus otii in unum conferam commentarium omnia, nunc omissis aliis eorum duntaxat, quae proprie ad institutum praesens pertinent, comminiscar. Itaque cupiditatem quum primo de affectibus definivisset appetitum irrationalem, ipsura rursus appetitum sexto generalium definitionum libro appetentiam seu impetum rationalem ad aliquid esse pronunciat, quantum convenit, ei jucundum. Hoc modo ipsam definit etiam in libris de animi impetu, ut cupiditatis definitio aperta et explicata talis fiat: Cupiditas est impetus rationalis ad aliquid, quantum convenit, ei jucundum, rationis expers. Verum quod in diversis vel libris vel librorum locis contradictionem non percipiat, minus grave est; quum autem in eisdem, quae loquitur aliquis, contraria et omnino repugnantia connectat, disciplinam in eo et confundit, et perturbat, magnamque dubitationem iis, qui illa conantur redarguere, exhibet; veluti si

Ed. Chart. V. [140.]

Ed. Bas. I. (278.)

οὕτω τις εἴποι γε, καταβάς ἄνω, καὶ διαλεχθεὶς τῷ λίθῳ, καὶ πλεύσας διὰ μέσης τῆς πέτρας, ἀνελθεῖν εἰς τὸν βυθὸν τῆς λίμνης. ἂν τε γὰρ ὥς οὐ καταβάντα διελέγχῃς, φάσκων αὐτὸν ἄνω μεμενηκέναι καταβάντα, τοῦτ' αὐτὸ δήπου φήσῃ καὶ αὐτὸς εἰρηκέναι κατὰ τὸν λόγον ἐν τῷ προσθεῖναι τὸ ἄνω, ἂν θ', ὥς οὐδενὶ διελέχθῃ, καὶ τοῦτ' εἰρησθῆναι φήσῃ, ταῦτό γὰρ εἶναι τὸ λίθῳ διαλέγεσθαι τῷ μηδὲ λίθῳ, τῷ λίθῳ γὰρ οὐδείς διαλέγεται. καὶ τἄλλα οὕτως ἅπαντα σοφιστικῶς ἐπαγορευοῦσθαι δυνήσεται τις. ὥστε καὶ ἀρχὰς εὐθύς δεῖν ἀποδρᾶναι λόγων εἶδος τοιούτων, ἐν ᾧ χρή τοὺς ἀκούοντας οὐχ ἃ σημαίνεται συνήθως ὑφ' ἐκάστου τῶν ὀνομάτων μαρθάνειν, ἀλλ' ἕτερόν τι. τοιοῦτον γὰρ τε καὶ ὁ Χρύσιππος ἀξιώσει, ἐπειδὴν μὲν ἄνευ κρίσεως λέγῃ τις γίνεσθαι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς; ἀκούειν ἡμᾶς ἀξιῶν, ὅτι μετὰ κρίσεώς τε γίνεται καὶ κρίσεις εἰσὶν· ἐπειδὴν δ' ἄνευ λόγου καὶ ἄλογα, τὸ μήτ' ἄλογα, μήτ' ἐν ἀλόγῳ τινὲ δυνάμει τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐν τῇ λογιζομένῃ καὶ λογικᾷ.

quis etiam in eum modum dicat: Descendit sursum, et disputavit cum lapide, et navigans per mediam petram ascendit in profundum stagni. Sive enim, tanquam qui non descenderit, arguas, dicens eum sursum mansisse; quum descendisset, idem hoc nimirum et ipse referet se in oratione dixisse, dum apposuerit sursum; sive, tanquam cum nullo differnisset, aequè hoc dictum esse affirmabit; nam idem esse cum lapide differere, quod ne cum lapide quidem; nam cum lapide nemo differit. Aliaque ita omnia sophisticè corrigere poterit aliquis; quare per initia statim oportet huiusmodi orationum speciem repudiare, in qua convenit auditores, non quae consuetò modo a singulis nominibus significantur, sed alia quaedam intelligere. Tale siquidem aliquid etiam Chrysippus censebit, quum sane sine iudicio animi affectus aliquis dicat fieri, inaudire nos volens, quod cum iudicio fiant, et iudicia sint; quum autem sine ratione fieri dicat, et irracionales, censens nos intelligere, neque irracionales esse, neque in irrationali quadam facultate animi, sed in ratiocinante, et

Ed. Chart. V. [140.]

Ed. Bas. I. (278.)

τὸ γὰρ κρίνειν ταύτης ἔργον ὑπάρχειν· ἐπειδὴν δ' ἀπειθᾶς τε καὶ ἀπεστραμμένως τοῦ λόγου, τὸ μηδεμίαν ἐπιζητεῖν ἑτέραν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν, ἧς κινουμένης ἀπειθῶς τῷ λόγῳ γίνεσθαι τὰ πάθη· μηδὲν γὰρ εἶναι τινα τοιαύτην, ὥς ἐνιοι τῶν φιλοσόφων ὑπολαμβάνουσιν ἐπιθυμητικὴν τε καὶ θυμοειδῆ προσαγορεύοντες, τὸ ὅλον γὰρ εἶναι τὸ τῶν ἀνθρώπων ἡγεμονικὸν λογικόν. εἰ μὲν γὰρ εἰς πρόβλημά τις ἀπὸ στόματος ἐπικαίρου λέγοι, κάλλιον μὲν καὶ τούτω διωρισμένως τε χρῆσθαι καὶ σαφῶς τοῖς ὀνόμασιν, ἔξει δ' οὖν ὁμῶς συγγνώμην αὐτοῦ τὰ σφάλματα. τὸ δ' ἐπιστημονικὴν καὶ λογικὴν πραγματείαν ἐπαγγειλάμενον γράφειν ἀπειθῇ μὲν τῷ λόγῳ τινὰ κίνησιν ὀνομάζειν, ἀξιούν δ' ἡμᾶς ἀκούειν αὐτὴν λογικὴν, ἢ ἀπεστράφθαι μὲν τὸν λόγον, εἶναι δ' οὐδὲν ἄλλο ἢ λόγον τε καὶ κρίσιν αὐτὴν, οὐκ οἶδ' εἰ μὴ τῆς μεγίστης μέμψεως ἄξιος ὑπάρχει ἄνθρωπος, μὴ συγχωρῶν ἐπὶ ταύτῃ λέγειν αἰσχύνεσθαι καὶ αἰδεῖσθαι, μὴδ' ἡδεσθαι καὶ χαίρειν, ἀλλ' ἀκριβοῦν ἅπαντα καὶ μέχει

rationabiles existere; etenim judicare hujus opus esse; quum autem contumaciter et invita ratione fieri dicat aliquis, volens nos ne unam quidem aliam in anima facultatem inquirere, qua mota contumaciter rationi affectus fiant; nihil siquidem esse hujusmodi quandam facultatem, ut nonnulli philosophorum autumant concupiscibilem et irascibilem appellantes, totum namque esse, quod hominibus dominetur, rationem. Si enim problema aliquis memoriter enumeret et commentetur, praealat etiam huic distinctis clarisque uti nominibus; nihilominus tamen erroribus ipsius venia daretur. At si quis scientificum opus et rationale pollicitus scribere contumacem in rationem motum quandam nominet, velit autem nos inaudire ipsum rationalem, aut aversum quidem esse a ratione dicat, velit tamen nihil aliud esse quam rationem ipsumque judicium, haud novi, an maxima accusatione homo ille dignus sit, dum non concedit de eodem dici pudere et revereri, neque delectari et gaudere: sed qui exquisitè omnia etiam usque ad nomina

Ed. Chart. V. [140. 141.]

Ed. Bas. I. (278.)

τῶν ὀνομάτων ἀξιῶν αὐτὸν ἐν τοῖς συγγράμμασιν, ὃ μικρὸν ἔμπροσθεν οὐκ ἐκ λόγου καὶ κρίσεως ἔφησε γίνεσθαι, προσελθὼν ἐν λόγῳ καὶ κρίσει συνίστασθαι φησιν, ἐνὸν ἐκφυγεῖν μὲν ἀπάσας τὰς οὕτως ἀκαίρους τε ἅμα καὶ παρὰ τὸ τῶν Ἑλλήνων ἔθος ἀναπιμπλάμενας ὁμωνυμίας, ἀκριβῶσαι δὲ καὶ διαρθρῶσαι τὸν λόγον Ἑλληνικοῖς τε καὶ σαφέσιν ὀνόμασιν. [141] τὸ γοῦν ἄλογον ὡσαύτως ἀφώνῳ τε καὶ ἀτραχήλῳ διχῶς ἅπαντες ἄνθρωποι λέγουσιν, καὶ τρίτον οὐδὲν ἔστιν ἐπ' αὐτῶν σημαινόμενον εὑρεῖν οὔτε παρὰ τοῖς νῦν Ἑλλησιν, οὔτε παρὰ τοῖς παλαιοῖς, εἴ τι χρὴ τεκμαίρεσθαι τοῖς βιβλίοις αὐτῶν. ἄφωνον δὲ δὴ πως λέγουσι καὶ ἀτραχήλον· ἀναγκάζει γὰρ ἡμᾶς τὰ ῥήματα ἢ Χρυσίππειος ἐρημικήα καὶ ταῦτ' ἐξηγεῖσθαι· τὸ μὲν, οἶμαι, στερήσει φωνῆς ἢ τραχήλου, τὸ δὲ κακώσει. εἰ μὲν γὰρ τις φάσκει, τοὺς ἰχθύς ἀφώνους ὑπάρχειν, ἢ τὰ φυτὰ, τῷ μὴδ' ὅλως ἔχειν φωνὴν οὕτως αὐτὰ προσαγορεύει· εἰ δὲ τις ἄφωνον εἶναι λέγοι τὸν κιθαρωδὸν ἢ τὸν κήρυκα, κάκωσιν τινα ἐνδείκνυται τῆς φωνῆς τῶνθρώπου, ἢ γὰρ μικρόφωνον,

disquirere censet, idem in commentariis, quod paulo antea non ex ratione et judicio dixit fieri, progressus in ratione et judicio inquit consistere, quum liceret omnes inopportunas hujusmodi et praeter consuetudinem Graecorum refertas aequivocationes fugere et accurate articulateque sermonem tum Graecis tum manifestis nominibus illustrare; nam irrationale perinde ut mutum et collo carentem bifariam omnes homines dicunt, ac tertium nullum est in eis significatum invenire neque apud Graecos hujus tempestatis, neque apud veteres, si quid ex libris ipsorum conjiciendum est. Porro mutum et collo carentem (cogit enim nos Chrysippica interpretatio haec quoque verba exponere) appellant quodammodo partim (ut opinor) vocis aut colli privatione, partim vitio. Si enim dicat aliquis, pisces mutos esse aut stirpes, eo, quod omnino vocem non habeant, ita nuncupat; si vero mutum citharoedum dicas aut praeconem, vitium aliquod vocis hominis osten-

Ed. Chart. V. [141.]

Ed. Bas. I. (278.)

ἢ τραχύφωνον, ἢ μελάμφωνον, ἢ τὸ τοιοῦτον ἕτερον εἶναό
 φησιν αὐτὸν, οὐ μὴν παντελῶς γ' ἐστερηθῆναι φωνῆς. οὕτω
 δὲ καὶ ἀτραχήλους τινὰς ὀνομάζουσιν ἀνθρώπους, οὐ μὰ
 Δία ὥσπερ τοὺς ἰχθῦς ἀτραχήλους ἂν τις εἴποι, διότι μὴδ'
 ὅλως αὐτοῖς ὑπάρχει τράχηλος. οὐδεὶς γὰρ ἂν οὕτως γε ἄν-
 θρωπος ἀτράχηλος εἴη, ὥς ἐστερηθῆναι τὸ πᾶμπαν τραχή-
 λου, ἀλλὰ τῷ μικρὸν ἔχειν τὸν τράχηλον ὀνομάζονται τινες
 οὕτως. καὶ μένει κἀνταῦθα τὰ παραπλήσια δύο σημαινό-
 μενα, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἄφωνος προσηγορίας. οὕτω δὲ καὶ
 ἄπους, καὶ ἄσκελῆς, καὶ ἄκοίλιος, καὶ ἄπλευρος, καὶ ἄχειρ,
 καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα, ποτὲ μὲν ἀναιρούσης τῆς α' φω-
 νῆς τὸ σημαινόμενον ἐκάστου τῶν ὀνομάτων, οὗ προτάττε-
 ται, ποτὲ δ' οὐκ ἀναιρούσης. οὕτως εὐρίσκω καὶ τὸ ἄλο-
 γον ὄνομα παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἅπασιν εἰρημένον ὑπὸ τε
 τῶν νῦν ἀνθρώπων λεγόμενον. ἐπειδὴν μὲν γὰρ ἢ τὸν
 ἰχθῦν τις ἢ τὸν καρκῖνον ἄλογον εἶναι φάσκη, παντάπασιν
 ἀναιρεῖ τὸ σημαινόμενον ἐκ τῆς ἄλογος φωνῆς· ἐπειδὴν
 δὲ τόδε τι τὸ ὑπὸ τοῦδε λεγόμενον ἐπιμεμφόμενοι φάσκωσιν

ditur; aut enim exigua voce praeditum, aut aspera, aut
 obscura, aut huiusmodi aliud quippiam ipsum esse dicis,
 non tamen omnino voce esse destitutum. Simili ratione
 etiam collo privatos quosdam homines nominant, non
 per Jovem quemadmodum pisces privatos dixerit aliquis,
 quod neutiquam ipsis insit collum, (nemo enim hoc pacto
 atrachelus fuerit, ut in totum collo careat,) sed quo dexi-
 guum habent collum, nonnulli sic appellantur; ac manent
 etiam hic per similes duo significatus, quemadmodum in
 dictione mutus. Ita vero etiam sine pede, sine ventre,
 sine latere, sine manu, atque omnia ejusmodi; nonnun-
 quam dictione & significatum cujusque nominis, cui prae-
 ponitur, tollente, interim non tollente. Ita invenio
 etiam irrationale nomen apud veteres omnes dictum esse,
 item ab hujus saeculi hominibus dici. Quum etenim vel
 piscem aliquis vel cancrum irrationalem esse dicit, om-
 nino tollit significatum ex voce irrationalis. Quum
 vero aliquid, quod ab aliquo dicitur, incusantes vocitant

Ed. Chart. V. [141.]

Ed. Bas. I. (278.)

ἄλογον, οὐχ ὥς οὐδένα λόγον ἔχον, ἀλλ' ὥς μεμπτέον καὶ ποτηρῶς ἔχον οὕτως ὀτομάζουσιν. ἄλλο δὲ τρίτον ἢ καὶ νῆ Δία τέταρτον, ὥς οὗτοι βιάζονται, σημαίνόμενον οὐκ ἔστιν ἐν ἔθει τοῖς Ἑλλήσιν, ὃ ἐξηγεῖσθαι τὴν φωνὴν ἐπαγγέλλονται. δηλοῦ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ἐν τῇδε τῇ ῥήσει. διὸ καὶ οὐκ ἄπο τρόπου λέγεται ὑπὸ τινων τὸ τῆς ψυχῆς πάθος εἶναι κίνησις παρὰ φύσιν, ὥς ἐπὶ φόβου ἔχει καὶ ἐπιθυμίας καὶ τῶν ὁμοίων. πᾶσαι γὰρ αἱ τοιαῦται κινήσεις τε καὶ καταστάσεις ἀπειθεῖς τε τῷ λόγῳ εἰσὶ καὶ ἀπεστραμμέναι· καθ' ὃ καὶ ἄλόγως φαρὲν φέρεσθαι τοὺς τοιούτους, οὐχ οἷον κακῶς ἐν τῷ διαλογίζεσθαι, ὥς ἂν τις εἴποι κατὰ τὸ ἔχειν ἐναντίως πρὸς τὸ εὐλόγως, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ λόγου ἀποστροφὴν. ἐναργῶς ἐν τούτοις ὁ Χρύσιππος ἐνδείκνυται τὰ δύο σημαίνόμενα τῆς ἄλογον φωνῆς, ἅπερ καὶ οὕτως ἐστὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, τὸ μὲν ἕτερον, ὃ τὸ εὐλόγον ἐναντίον ἐστὶ, τὸ δ' ἕτερον, ὃ μηδὲν μέτεστι λόγου. τὸ μὲν οὖν ἀντικείμενον τῷ εὐλόγῳ ἀμάρτημά ἐστι καὶ κρίσις μοχθηρά· τὸ δ' ἕτερον, ὃ χωρὶς

irrationalē, non ceu nullius rationis compos, sed veluti culpandum praveque affectum sic vocitant. Aliud vero tertium vel etiam per Jovem quartum, ut hi vi cogunt et detorquent significatum, non est in Graecorum consuetudine, qui interpretari vocem profitentur. Innuit hoc quoque ipse Chrysippus his verbis. *Quare etiam non abs re dicitur a quibusdam, animi affectum motum esse prae-ter naturam, ut in metu habet, cupiditate et similibus. Omnes enim hujusmodi motus et constitutiones immorigerae sunt rationi et aversae: quapropter et irrationabiliter dicimus tales ferri, non veluti male in ratiocinando sic aliquis dixerit, in eo, quod secus habeat, quam bona ratio exigit, verum secundum rationis aversionem.* Manifesto his Chrysippus indicat duo significata dictionis irrationalis, quae etiam vere apud Graecos habentur, alterum, cui bona ratio contraria est, alterum, quod nihil rationis participat. Proinde quod bonae rationi opponitur, peccatum est et iudicium pravum; alterum, quod sine

Ed. Chart. V. [141. 142.]

Ed. Bas. I. (278. 279.)

λόγου γίνεται παντός, ἢ κατὰ τὸ πάθος ὁρμὴ καὶ κίνησις. εἰ δέ γε ἦν πλείω τὰ σημαινόμενα τοῦ ἄλογον ὀνόματος, οὐκ ἂν ὠκνησεν οὐδὲ περὶ ἐκείνων εἰπεῖν, ἐπιδεικνὺς, ὥς οὐδὲ κατ' ἐν αὐτῶν ἄλογον εἰρησθαι τὸ τῆς ψυχῆς πάθος, ἀλλὰ κατὰ μόνον ὕπερ αὐτὸς ὠνόμασε τὸ κατὰ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ λόγου γινόμενον. ὅσα μὲν γάρ τις ἔκρινε κακῶς, οὐκ ἀπέστραπται τὸν λόγον, ἀλλ' ἔσφαλται κατ' αὐτόν· ὅσαι δ' ὁρμαὶ κατὰ θυμὸν ἢ ἐπιθυμίαν ἀποτελοῦνται, μὴ προσχράμεναι λόγῳ, ταύτας ἄλόγους ὀνομάζει κατὰ τὸ ἕτερον τῶν σημαινομένων, ἐν ᾧ τὴν α' φωνὴν ἀποφάσκειν (279) τε καὶ ἀναιρεῖν ἐλέγομεν τὸ σημαινόμενον τῆς μετ' αὐτοῦ τεταγμένης. ἢ γὰρ ἀπειθῆς λόγῳ κίνησις ψυχῆς ἄλογός ἐστι κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον, [142] ἐν ᾧ τὸ μηδὲ ὅλως χρῆσθαι λόγῳ περιέχεται. ὥς εἶγε χρώμεθα λόγῳ, καὶ κατ' αὐτὴν οὐκ ὀρθῶς ὁ Χρύσιππος εἶπεν, ἐν τε τῷ πρώτῳ περὶ παθῶν, οὐχὶ διημαρτημένως φέρεται, καὶ παριδὼν τι κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' ἀπεστραμμένως τε καὶ ἀπειθῶς αὐτῷ, καὶ πάλιν ἐν τῷ θεραπευτικῷ τῶν παθῶν,

omni ratione fit, est secundum affectum impetus motus-
que. Quod si plura essent significata nominis irrationale,
non detrectasset utique de illis verba facere, ostendens,
quod in nullo alio ipsorum irrationalis dictus sit animi
affectus, verum in illo solum, quod ipse nominavit, id
quod juxta rationis aversionem fit. Quae enim male
quis judicavit, in iis non a ratione averfus est, sed in
ea erravit. At qui impetus ex iracundia aut cupiditate
absolvuntur, non utentes ratione, hos irracionales nominat
secundum alterum significatum, in quo vocem α negare
et tollere postpositae sibi dictionis significatum dicebamus,
nam inobsequens rationi motus animi irrationalis est
in eo significatu, quo neutiquam ratione uti compren-
ditur. Nam si utamur ratione etiam in eo, non recte
dixit Chrysippus in primo de affectibus libro, non, in-
quiens, errabunde fertur, et praetergressus aliquid in ra-
tione, sed invita ipsa et in eam contumaciter ei. Rursus
commentario de curandis affectibus eadem sane haec,

Ed. Chart. V. [142.]

Ed. Bas. I. (279.)

αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ μικρῶ πρόσθεν μοι παραγεγραμμένα διὰ τῆς ῥήσεως, ἐν ἣ τὸ μὲν ἐναντίως τῷ εὐλόγως λεγόμενον ἄλογον οὐκ ἔφασκεν ἐν τῷ τοῦ πάθους ὀρισμῷ σημαίνεσθαι, θάτερον δὲ τὸ ἀπειθές τε καὶ ἀπεστραμμένον τὸν λόγον. ἐπιφέρων γοῦν φησιν· οἶαι καὶ ἀκρατεῖς αἱ τοιαῦται καταστάσεις εἰσὶν, ὡς ἂν οὐ κρατούντων ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκφερομένων, καθάπερ οἱ τῷ τόνῳ τρέχοντες προσεκφέρονται, οὐ κρατοῦντες τῆς τοιαύτης κινήσεως. οἱ δὲ κατὰ τὸν λόγον κινούμενοι ὡς ἂν ἡγεμόνα καὶ τούτῳ οἰακίζοντες, καὶ ὅποιοσὺν ἦ, κρατοῦσιν ἥτοι ἀπαθείς εἰσι τῆς τοιαύτης κινήσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ὁρμῶν. ἐνταῦθα γὰρ πάλιν τὸ καὶ ὅποιοσὺν ἦ προκείμενον ἐπὶ τοῦ λόγου σαφῶς ἐνδείκνυται τὸν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων διορισμὸν τοῦ πάθους. εἴτε γὰρ ὑγιῆς εἴη καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, εἴτε μοχθηρὸς τε καὶ ψευδὴς, ὁ κινούμενος κατ' αὐτὸν οὐκ ἂν ποτε γένοιτ' ἐν πάθει. κατὰ μὲν γὰρ τὸν ἀληθῆ προσηκόντως τε καὶ κατωρθωμένως κινεῖται, κατὰ δὲ τὸν ψευδῆ μοχθηρῶς τε καὶ διημαρτημένως. ἵνα γὰρ ὁ λόγος ἡγεμὼν ἔστιν, ἣ ἀρετὴ

quae paulo prius a me ad verbum praecripta sunt, ubi irrationale, quod contrarie ei, quod bona ratione est, dicitur, non pronuntiabat, in affectus definitione significari, sed alterum inobsequentem et aversum a ratione. Subin-ferens itaque inquit: *Cujusmodi etiam incontinentes tales constitutiones existunt, tanquam sese non continerent, sed efferrentur; quemadmodum qui valide currunt, ultro effe-runtur, talem motum non continentes. At qui secundum rationem moventur, tanquam ducem, etiam hac guber-nantes, qualiscunque ea quoque fuerit, continent, vel certe non ab ejusmodi motu afficiuntur, ejusque impetuosiss elationibus.* Hic enim rursus illud, qualiscunque sit, in ra-tione propositum, manifesto vitiorum ab affectu distinctio-nem indicat. Sive enim sana et vera extiterit ratio, sive prava et mendax, is, qui secundum ipsam movetur, nun-quam in affectum inciderit, siquidem secundum veram decenter et recte movetur, secundum falsam prave et vitiose. Ubi enim ratio dux est, aut virtus sequitur, aut

Ed. Chart. V. [142.]

Ed. Bas. I. (279.)

ἔπεται, ἢ ἁμάρτημα, πάθος οὐδέποτε τὸ γοῦν οἰηθῆναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι, καθάπερ ὁ Ἐπίκουρος, ἡμαρτημένος τε λόγος ἐστὶ καὶ ψευδής, ἀπάσας τε τὰς ἐνεργείας καὶ κατὰ μέρος κινήσεις ἐκ τῆς ψυχῆς, ὅσαι τῆς ἡδονῆς ὡς τέλους στοχάζονται μοχθηρῶς, μοχθηρὰς μὲν ἐξ ἀνάγκης ἔχει καὶ διημαρτημένας, οὐ μὴν ἤδη γέ πω καὶ πάθη· τὸ γὰρ ἴδιον τοῦ πάθους αὐτὸ δὴ τοῦτ' ἐστὶ τὸ χωρὶς λόγου κινεῖσθαι τὴν ψυχὴν. ὅθεν καὶ δεόντως ὁ Χρύσιππος ἔγραψεν· οἱ δὲ κατὰ λόγον κινούμενοι ὡς ἂν ἡγεμόνα καὶ τούτῳ οἰακίζοντες τὰς κατὰ μέρος δηλονότι κινήσεις τῆς ψυχῆς κρατοῦσι τῶν κατ' αὐτὰς ὁρμῶν ἀνάλογον τοῖς περιπατοῦσιν, ἀλλ' οὐχ ὑπ' αὐτῶν ἐκφέρονται βιαίως, ὥπερ οἱ κατὰ πρανοῦς θεόντες. συνάπτων γοῦν τῇ προγεγραμμένῃ ῥῆσει καὶ ταυτὶ προσγράφει· οἱ δέ γε κατὰ τὸν λόγον κινούμενοι ὡς ἂν ἡγεμόνα καὶ τούτῳ οἰακίζοντες, καὶ εἰάν ὁποιοσοῦν ᾗ, κρατοῦσι τῶν κινήσεων καὶ τῶν κατ' αὐτὰς ὁρμῶν, ὥστε πεισθῆναι εἰάν περ ἐνδείκνυται αὐτὸς παραπλησίως τοῖς περιπατοῦσιν. οὐκ ἀρκεσθεῖς δὲ τούτοις ἐπιφέρει· διὸ καὶ

vitium, affectus nunquam. Itaque putare, voluptatem bonum existere, quemadmodum Epicurus, peccans vitiosa-que et falsa ratio est, omnesque actiones et particulares animi motus, qui voluptatem tanquam finem respiciunt prave, pravos sane necessario et aberrantes facit ac vitiosos, non tamen jam affectus quoque; quippe proprium affectus hoc ipsum est, ut anima citra rationem moveatur. Unde etiam decenter Chrysippus scripsit: *Qui autem secundum rationem tanquam ducem moventur, et hac particulares scilicet animi motus gubernant, impetus in eis continent simili iis modo, qui obambulant, sed non violenter ab ipsis efferuntur, quemadmodum qui in declivi currunt.* Connectens itaque superscriptae sententiae haec quoque ascribit: *At qui secundum rationem tanquam ducem moventur, et hac etiam, qualiscunque sit, gubernantes, motus impetusque eorum continent, ita ut pareant, si modo ipsa indicet, similiter iis, qui obambulant.* Non contentus autem his adducit: Quapropter

Ed. Chart. V. [142. 143.]

Ed. Bas. I. (279.)

αἱ οὕτως ἄλογοι κινήσεις πάθη τε λέγονται καὶ παρὰ φύ-
σιν εἶναι, ἅτ' ἐκβαίνουσιν τὴν λογικὴν σύστασιν. πῶς
οὕτως; ἢ δηλονότι χωρὶς λόγου παντός, καὶ ἀπεστραμμέναι
τὸν λόγον, ὃν ἡγεμόνα ἔδωκεν ἡμῖν ἡ φύσις ἀπασῶν τῶν
κατὰ μέρος ἐνεργειῶν; οὐχ ἡγεῖται δ' ἐν τοῖς πάθεσιν.
ὅθεν ἐκβεβηκέναι φησὶ τὴν λογικὴν σύστασιν ἀπάσας τὰς
κατὰ πάθος κινήσεις, ὀρθότατα λέγων. εἰ γὰρ ἡ μὲν λο-
γικὴ τοῦ ζώου σύστασις ἡγεμόνα κέκτηται τὸν λόγον, οὐ
κρατεῖ δ' οὗτος οὐδ' ἡγεῖται τῶν κατὰ τὸ πάθος κινή-
σεων, ἐκβέβηκε τὴν λογικὴν φύσιν ὁ κατὰ πάθος κινού-
μενος. καὶ μὴν, εἴπερ οὐ λόγος ὁρμῆς ἡγεῖται, ἀποκρι-
νάσθωσαν ἡμῖν οἱ περὶ τὸν Χρύσιππον, ὃ τί ποτέ ἐστι
τὸ ἡγούμενον. οὐ γὰρ δὴ γε ἀποχρήσει αὐτοῖς εἰπεῖν, ὥς
οὔτε λόγος, οὔτε ἄλλη δύναμις οὐδεμία. συγχωροῦσι γὰρ
οὕτως ἀναίτιόν τινα κίνησιν, ὃ παντὸς μᾶλλον φυλάττεσθαι
παραينوῦσι, καὶ μέμφορταί γε τὸν Ἐπίκουρον, ἐπειδὴν τινα
τοιαύτην ὑποτίθεται. εἴπερ οὐκ μὴδὲν ἀναίτιως γίνεται,
[143] καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀπάντων σχεδὸν τι τῶν φιλοσόφων

*etiam tam irracionales motus et affectus, et praeter na-
turam esse dicuntur, tanquam rationalem dispositionem
egredientes. Quo pacto? An certe sine omni ratione, et
ab ea averſi, quam natura omnium particularium functio-
num ducem nobis dedit? Non praeest autem in affecti-
bus; unde rationalem constitutionem universos affectus
motiones excessisse dicit, rectissime scribens. Si enim ra-
tionalis animi constitutio ducem nacta est rationem, non
autem haec dominatur, neque motibus secundum affectum
praeest, is, qui pro affectu movetur, rationalem egressus
est naturam. Atqui si non ratio impetui praeest, respon-
deant nobis Chrysippi sectatores, quid tandem sit, quod
praeest. Non enim sufficiet ipsis dicere, quod neque ra-
tio, neque ulla facultas alia. Concedunt namque ita mo-
tum quendam causae expertem, quod multo magis vitan-
dum statuunt, accusantque Epicurum, quum huiusmodi
quendam proponit. Si igitur nihil sine causa sit et hoc
omnibus prope philosophis communiter in confesso est,*

Ed. Chart. V. [143.]

Ed. Bas. I. (279.)

ὁμολόγημα κοινόν, οὐ Χρυσίππου μόνον, ἢ Ἀριστοτέλους, ἢ Πλάτωνος, ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν, ἢ τίς ποτ' ἐστὶν αἰτία τῆς κατὰ πάθη κινήσεως. οὐ γὰρ δὴ ὁ λόγος γε νῦν ἡγεμὼν αὐτῶν αἰτίας αὐτοῖς ὑπάρχει, καθάπερ ἐν τε τοῖς ἁμαρτήμασι καὶ κατορθώμασιν. ὁ μὲν οὖν Ποσειδώνιος, ὥς ἂν, οἶμαι, τεθραμμένος ἐν γεωμετρίας καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων Στωϊκῶν ἀποδείξεσιν ἐπεσθαι συνειθισμένος, ἠδέσθη τὴν τε πρὸς τὰ σαφῶς φαινόμενα μάχην καὶ τὴν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν ἐναντιολογίαν τοῦ Χρυσίππου, καὶ πειρᾶται μὴ μόνον ἑαυτὸν τοῖς Πλατωνικοῖς, ἀλλὰ καὶ τὸν Κιτιέα Ζήνωνα προσάγειν· οἱ δ' ἄλλοι Στωϊκοὶ σχεδὸν ἅπαντες οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπεσθαι μᾶλλον οἷς ἐσφάλη Χρύσιππος ὑπομένουσιν, ἢ τὰληθὲς αἰρεῖσθαι.

Κεφ. ε'. Καὶ οἱ γε νῦν αὐτῶν ἐνδοξότατοι, πυνθανομένων ἡμῶν ἐκάστοτε, τίνα ποτὲ χορὴ τίθεσθαι τὴν αἰτίαν τῆς κατὰ τὰ πάθη κινήσεως, ἄνω μὲν καὶ κάτω τοὺς λόγους ἐλίττουσιν, ἀποσαφoῦσι δ' οὐδέν, ἀλλ' ἐνίοτε μὲν τὸν ἡμαρτημέρον λόγον φασὶν καὶ τὴν δόξαν τὴν ψευδῇ τῶν

non Chrysippo solum aut Aristoteli aut Platoni, respondeant nobis, quae tandem affectuum motus causa existat. Non enim jam ratio dux neque causa ipsis est, quemadmodum in peccatis et recte gestis. Itaque Posidonium (uti puto) in geometria educatum et magis, quam alii Stoici, demonstrationes sequi assuetum puduit Chrysippi, qui manifesto apparentibus repugnet et sibi ipse contradicat, ac conatur non modo seipsum, sed etiam Citicium Zenonem Platonicis adducere: reliqui vero Stoici prope universi haud novi quomodo sequi potius ea, in quibus Chrysippus aberravit, sustinent, quam verum diligere.

Cap. V. Ac hujus tempestatis inter eos clarissimi, interrogantibus nobis frequenter, quae tandem affectuum motus causa statuenda sit, sursum et deorsum sermones implicant, sed nihil manifesto expediunt. Verum interrim peccantem rationem dicunt falsamque opinionem

Ed. Chart. V. [145.]

Ed. Bas. I. (279.)

κατὰ τὰ πάθη κινήσεων αἴτιον ὑπάρχειν, δυσωπούμενοι δ' αὖθις ὑπὸ τῶν Χρυσίππου ῥήσεων ὑποχωροῦσιν τε τούτων, καὶ κινήσεις τινὰς ἀναιτίους ὑποτίθενται, καὶ μένουσιν οὐδέποτε ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀποκρίσεων, ἀλλ' Εὐρίπου δίκην ἐκάστοτε μεταρρέουσιν, ἀπὸ μὲν τοῦ τὸν λόγον τε καὶ τὴν δόξαν αἰτιασθαι τῶν παθῶν ἐπὶ τὸ χωρὶς αἰτίας οὕτωςί πως κινουμένην τὴν ψυχὴν ἐμπίπτειν τοῖς πάθεσιν, ἐπὶ δ' αὖ τῆς εἰκαίας τε καὶ ἀναιτίου κινήσεως ἐπὶ τὸ λογικὰς εἶναι τὰς κινήσεις τῶν παθῶν. ὁ γὰρ ἔλεγχος ἐκατέρων τῶν ἀποκρίσεων ἐκ προχείρου παρακείμενος οὐκ ἔα καταμένειν ἐπ' οὐδετέρας αὐτῶν, ἐν μὲν τῷ τὰς κατὰ τὰ πάθη κινήσεις ὑπὸ τοῦ λόγου γίνεσθαι φάσκειν οὐκ ἔχόντων αὐτῶν ἀμάρτημα διακρίναι πάθους, ἐν δὲ τῷ καὶ τοῦτον ἀφελεῖν εἰς ἀναιτίον τινα κίνησιν ἐμπιπτόντων, ἐνὸν αὐτοῖς ἐξ ἐτοίμου φυγεῖν ἀμφοτέρας τὰς ἀτοπίας, τὴν μὲν τοῦ μὴ δύνασθαι διορίσαι πάθους ἀμάρτημα, χωρίζοντας τοῦ λόγου τὰ πάθη, τὴν δὲ τοῦ γίνεσθαι τι χωρὶς αἰτίας, ὁμολογήσαντας, ἄλόγους τινὰς εἶναι δυνάμεις ἐν τῇ ψυχῇ

motuum secundum affectus causam esse pronunciant. At quum rursus Chrysippi dictis molestentur, et his cedunt, et motus quosdam causarum expertes statuunt, manentque nunquam in eisdem responsionibus, sed Euripi modo frequenter refluunt, resiliuntque ab eo, quod ratio opinioque affectus causet, ad id, quod sine causa sic quodam modo mota anima in affectus incidat, ab eo rursus, quod motus vanus et expertus causae sit, ad id, quod affectuum motus rationales sint; siquidem reprehensio utriusque responsionis ex procinctu apposita non finit alterutri ipsorum immorari, cum dicendo quidem, affectuum motus a ratione fieri, nequeant vitium ab affectu discernere, dum autem hanc adimunt, in motum quendam causae expertem incidant, quum liceat ipsis ex facili ambas absurditates subterfugere; hanc, quod nequeant vitium ab affectu segregare, separante ratione affectus; illam, quod fiat aliquid sine causa, confessi, irracionales quasdam fa-

Ed. Chart. V. [143. 144.]

Ed. Bas. I. (279. 280.)

τῶν κατ' αὐτὴν παθῶν αἰτίας. οὐ μόνον τοίνυν οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ὁ Χρύσιππος αὐτὸς ἐν τοῖς περὶ παθῶν συγγράμμασιν ἐπ' οὐδεμιᾶς ὀρίζει βεβαίως δόξης, ἀλλ' αἰεὶ σαλεύει καθάπερ ἐν κλύδωνι. καὶ γὰρ καὶ χωρὶς λόγου παντὸς γίνεσθαι φησι τὰ πάθη, καὶ αὐτὸς τῆς λογικῆς εἶναι δυνατόμεως μόνης, ὥστε διὰ τοῦτο μηδὲ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις συνίστασθαι, καὶ χωρὶς κρίσεως γίνεσθαι, καὶ αὐτὸς κρίσεις εἶναι. ἐμπίπτει δέ ποτε καὶ εἰς τὸ φάσκειν, εἰκὴ γίνεσθαι τὰς κατὰ τὰ πάθη κινήσεις, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ἀναιτίως, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάζοι τὸ ῥῆμα. αἷς γοῦν ὀλίγον ἔμπροσθεν γέγραφε ῥήσεσιν ἐφεξῆς φησιν· οἰκείως δὲ τῷ τῶν παθῶν γένει ἀποδίδοται καὶ ἡ πτωχὰ κατὰ τὸ ἐν-σεσοβημένον τοῦτο καὶ φερόμενον εἰκὴ. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ ἀναιτίως εἰκὴ λέγεις, ὦ Χρύσιππε, καὶ σεαυτῷ μόχῃ, καὶ Ἀριστοτέλει, καὶ Πλάτῳ, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀνθρώπων ἐννοίαις, καὶ πολὺν πρότερον αὐτῇ τῶν πραγμάτων τῇ φύσει, μηδενὸς ἀναιτίως γίνεσθαι δυναμένον. [144] εἰ δὲ τὸ χωρὶς λόγου σημαίνει σοι τὸ εἰκὴ, τὸ (280) μὲν ἄλογον οὕτω

cultates in anima affectuum ipsius causas esse. Non solum igitur alii, sed etiam Chrysippus ipse in commentariis de affectibus in nulla haeret firmiter opinione, verum semper ceu in unda fluctuat. Quin etiam sine omni ratione fieri dicit affectus, et rursus rationalis solius esse facultatis; ut propterea neque in irrationabilibus animalibus consistant, et sine iudicio fiant, rursusque sint iudicia. Incidit autem nonnunquam, ut etiam dicat temere affectuum motus fieri; quod nihil aliud est, quam sine causa, si quis exacte verbum examinet. Verbis itaque paulo superius scriptis subjungit: *Merito autem affectuum generi etiam timor attribuitur, secundum quod incutitur vel temere accidit.* At si sine causa temere dicis, o Chrysippe, et tibi ipse refragaris, et Aristoteli, et Platoni, et omnium hominum sententiis, multoque prius ipsi rerum naturae, quam nihil sine causa possit fieri. Quod si citra rationem significat tibi temere, dictio irrationale

Ed. Chart. V. [144.]

Ed. Bas. I. (280.)

γε μετειλημμένον ἂν εἴη, τὸ δ' ἐξ ἀρχῆς ζητούμενον ἔτι μένει. τὴν παράλογον ταύτην κίνησιν, ὑπὸ λόγου μὲν μὴ γινομένην, ὑπ' αἰτίας δέ τινος γινομένην, ἐρωτῶμέν σε, τίς ἐδημιούργησεν αἰτία; ἡμεῖς μὲν γάρ φαμεν ἐνίοτε μὲν τὴν θυμοειδῆ δύναμιν, ἐνίοτε δὲ τὴν ἐπιθυμητικήν. σὺ δὲ οὔτε ταῦτα ὁμολογεῖς, οὔτε τὴν λογικὴν εἰπεῖν τολμᾷς, ἀλλ' εἰκὴ γίνεσθαι φήσας ἀπηλλάχθαι νομίζεις τοῦ ζητήματος, οὐκ εἰδὼς, ὅτι πᾶν, ὃ τί περ ἂν εἰκὴ καὶ ἀπὸ ταῦτομάτου γίνεσθαι λέγεται, κατὰ τὴν ὥς πρὸς ἡμᾶς γνῶσιν οὕτω προσαγορεύεται, ταῖς δ' ἀληθείαις οὐδὲν αὐτῶν οὕτω γίγνεται, καθάπερ καὶ ὁ θειότατος Ἱπποκράτης εἶπεν· ἡμῖν μὲν αὐτόματον, αἰτία δ' οὐκ αὐτόματον. οὕτω δὲ καὶ τὸ πλεονάζουσιν ὁρμὴν εἶναι τὸ πάθος ἐξηγοίμενος ὁ Χρύσιππος ἐν τε τῷ περὶ παθῶν ἡθικῷ καὶ τῷ πρώτῳ τῶν λογικῶν ὑπὲρ τὴν τοῦ λόγου συμμετρίαν γίνεσθαι φησιν τὴν ὑπερβολὴν τῆς κινήσεως, οὐ μὴν τὴν γ' αἰτίαν αὐτῆς προστίθῃσιν. ἐχρῆν δέ γε κἀνταῦθα μὴ περιπλέκειν καὶ ταράττειν τὸν λόγον εἰς περιττὸν ἐκτείνοντα μῆκος, ἀλλὰ τοῦ

hic transumpta erit, at quod ab initio quaerebatur, adhuc manet. Hunc motum praeter rationem, qui a ratione quidem non fit, sed a causa aliqua, interrogamus te, quae causa effecit? Nos enim affirmamus interim vim irascibilem, interim concupiscibilem. Tu autem neque haec fateris, neque rationalem audes dicere, sed temere fieri locutus liberatum te esse a quaestione putas, ignarus totum, quodcunque temere et sua sponte fieri dicitur, quantum nos cognoscere possumus, ita appellari. Revera autem nihil ipsorum ita fit, quemadmodum et divinissimus Hippocrates dixit: *Nobis quidem fortuitum, causae autem non fortuitum.* Pari modo, quod affectus redundans sit animi impetus, Chrysippus exponens tum in libro morali de affectibus tum in primo logicorum motus excessum supra rationis commodationem fieri asseverat, non tamen causam ipsius apponit. Conveniebat enim hic quoque sermonem non implicare turbareque superflua prolixitate, sed ubi causam, cur impetus

Ed. Chart. V. [144.]

Ed. Bas. I. (280.)

πλεονάζουσθαι τὴν ὁρμὴν εἰπόντα τὴν αἰτίαν ἀπηλλάχθαι. ὥς γὰρ ἐπὶ τῶν εἰς τὸ κάταντες θεόντων ἅμα τῇ βουλήσει τὸ βάρος τοῦ σώματος αἴτιον ὑπάρχει τῆς κινήσεως, οὕτως ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς πάθεσιν ὃ τί ποτ' ἄλλο τῇ λογικῇ δυνάμει προσιὼν αἴτιον γίνεται τῆς ἀμέτρου καὶ, ὥς αὐτὸς εἶωθεν ὀνομάζειν, ἐκφόρου κινήσεως, ἐχρῆν αὐτὸν διελεῖν. ἡ δ' οὖν ῥῆσις ἡ κατὰ τὸ θεραπευτικὸν τῶν παθῶν βιβλίον ᾧδ' ἔχει· οἰκείως δὲ καὶ ὁρμὴ πλεονάζουσα λέγεται εἶναι τὸ πάθος, ὥς ἂν τις ἐπὶ τῶν ἐκφερομένων κινήσεων πλεονάζουσαν κίνησιν εἴποι, τοῦ πλεονασμοῦ ἐν αὐτῇ γινόμενου κατὰ τὴν τοῦ λόγου ἀποστροφὴν καὶ τὸ ἄνευ τοῦ πλεονασμοῦ τούτου σωστικόν. ὑπερβαίνουσα γὰρ τὸν λόγον ἡ ὁρμὴ καὶ παρὰ τοῦτον ἀθρόως φερομένη οἰκείως τ' ἂν πλεονάζειν ῥηθείη καὶ κατὰ τοῦτο παρὰ φύσιν γίνεσθαι καὶ εἶναι ἄλογος, ὥς ὑπογράφομεν. ὑπερβαίνουσα, φησὶ, τὸν λόγον ἡ ὁρμὴ καὶ παρὰ τοῦτον ἀθρόως φερομένη τὴν κατὰ τὸ πάθος ἐκφορον ἀπεργάζεται κίνησιν. οὐκ οὖν ὁ λόγος αἴτιος, ὡς Χρύσιππε, τῆς ἐκφόρου τε καὶ

animi redundet, expeditisset, cessare. Sicut enim in illis, qui in declive currunt, una cum voluntate corporis gravitas motus causa existit, ita in animi affectibus quaecumque alia rationali facultati accedens causa immodici et (ut ipse solebat nominare) elati motus efficiatur, oportebat ipsum percensuisse. Verba igitur in libro de medendis affectibus in hunc modum habent: *Proprie etiam impetus animi redundans affectus esse dicitur, tanquam si quis in elatis motibus redundantem motum dicat, redundantia in eo aboriente secundum rationis aversionem et id quod sine redundantia hac sit facile consistens. Excedens enim rationem impetus et praeter hanc universim latus proprie redundare dicetur, et secundum hoc praeter naturam fieri, et esse irrationalis, ut subscribimus.* Excedens (inquit) rationem impetus et praeter hanc raptim latus secundum affectum elatum efficit motum; ob quod ratio, o Chrysippe, elati et immodici mo-

Ed. Chart. V. [144.]

Ed. Bas. I. (280.)

ἀμέτρου κινήσεως. αὐτὸς γὰρ ὁμολογεῖς, αὐτὴν γίνεσθαι παρὰ τὸν λόγον, οὐκ ἐγχωρεῖ δ' ἅμα τε παρὰ τὸν λόγον γίνεσθαι τι καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου, πάντως δ' ὑπὸ τινος αἰτίας. οὐκ ἔστι δ' ἐκείνη λογικὴ, ἄλογος ἄρα τις ἢ τὸ πάθος ἐργαζομένη δύναμις. καὶ τάχ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὐτῶν πτεροῖς ἀλισκόμεθα, καίτοι γ' ἐνὸν ἡμῖν λέγειν, ὡς γενναιότατε Χρύσιππε, δυοῖν θάτερον, ἢ ὡς οὐδὲν διαφέρει πάθος ἁμαρτήματος, ἢ ὡς ἐπιγίνεται τοῖς ἁμιωτήμασι τὰ πάθη. τούτων γὰρ ὅποτερονοῦν εἰπόντες οὐκ ἀναγκαζόμεθα τὴν αἰτίαν οὐκ ἀποκρίνεσθαι τῆς παρὰ τὸν λόγον ἀμέτρου κινήσεως. ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδέτερον ὑπέμεινας εἰπεῖν, αἰδούμενος ἐναντία λέγειν τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις, αὐτὸς δὲ πρὸς αὐτὸν ἐναντιολογούμενος οὐκ αἰσθάνη παρὰ τὸν λόγον γίνεσθαι φάσκων τινὰς κινήσεις, καὶ ἀπεστράφθαι τὸν λόγον καὶ ἀφηγιάζειν αὐτὸν, κῆριτα μικρὸν ὕστερον τὰς αὐτὰς ταύτας ὑπὸ λογικῆς γίνεσθαι δυνατόμεως φάσκων. ἢ δ' αὐτὴ μάχη κἄν ἐν τῷ κρίσει τε φάσκειν εἶναι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ χωρὶς κρίσεως

tus causa non est. Ipse namque confiteris, eum praeter rationem fieri. At non potest aliquid simul et praeter rationem et a ratione fieri, omnino autem ab aliqua causa; illa vero non est rationalis; irrationalis igitur quaedam est facultas, quae affectum efficit; et forsan non ab aliis, sed nostris ipsorum pennis capimur; et si liceat nobis dicere, Chrysippe generosissime, alterutrum, vel quod nihil affectus a vitio differat, vel quod vitiis affectiones superveniant. Horum enim quodcumque dixerimus, non cogimur causam immodici praeter naturam motus respondero. Verum neutrum horum dicere sustinuiti, reveritus contraria iis, quae manifesto apparent, enunciare. Ipse vero imprudens tibi met contradicis, praeter rationem inquires motus quosdam fieri, et averti a ratione, et ab ea dissidere, deinde paulo posterius eosdem hos a rationali facultate fieri pronuncians. Similiter tecum pugnas, dum animi affectus esse iudicia

Ed. Chart. V. [144. 145.]

Ed. Bas. I. (280.)

γίνεσθαι. τὴν μὲν οὖν ἐκ τοῦ πρώτου περὶ παθῶν ῥῆσιν, ἐνθα φησὶν χωρὶς κρίσεως γίνεσθαι τὰ πάθη, παρεθέμην ἔμπροσθεν. ὅτι δὲ καὶ κατὰ τὸ θεραπευτικὸν αὐτοῦ βιβλίον, ὃ δὴ καὶ ἡθικὸν ἐπιγράφεται, τῆς αὐτῆς δόξης ἔχεται, μαθεῖν ἔστιν ἐκ τῆσδε τῆς ῥήσεως. [145] οὐ γὰρ ἐν τῷ κρίνειν ἀγαθὰ ἕκαστα τούτων λέγεται ἀρρώσθημα ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπὶ πλεόν ἐκπεπτωκέναι πρὸς ταῦτα τοῦ κατὰ φύσιν. ἴσως δ' ἂν τις ἐν τῇδε τῇ ῥήσει λέξαντος, οὐκ ἀπεστέργηκε μὲν τοῦ κρίσιν εἶναι τὸ ἀρρώσθημα, οὐ μὲν ἐν αὐτῇ γε μόνη τῇ ψευδεῖ κρίσει τὴν γένεσιν αὐτοῦ τίθεται, ἀλλὰ προσέρχεσθαι φησὶ τὸ ἐπὶ πλεόν, ἐκ τῶν ἐπιφερομένων ἢ γνώμη τοῦ Χρυσίππου καταφανήσεται, ὅθεν οὐκ ἀλόγως γυναικομανεῖς τινες λέγονται καὶ ὀρνιθομανεῖς. εἰ γὰρ δὴ μὴ μάτην ἐγκείσεται τὸ τῆςμανίας ὄνομα τῷ τοῦ ἀρρώσθηματος προσαρτήματι, μανία δ' ὑπὸ τῆς ἀλόγου κατὰ τὸ σῶμα γίνεται δυνάμεως, οὐδὲν ἦτιον τὸ ἀρρώσθημα τῶν λογικῶν. ἀλλὰ νῆ Δία ἴσως ἂν τις φήσῃ,

et sine iudicio fieri tueris. Ea itaque verba ex primo de affectibus libro, ubi affectus fieri sine iudicio affirmat, superius apposui. Quod autem etiam in libro ipsius de medendis affectibus, qui moralis quoque inscribitur, eandem opinionem referat, ex hisce verbis est condiscere: *Non enim in iudicando singula bona eorum dicuntur infirmitates hae, sed ex eo, quod nimium in his a naturali lege exciderint.* Si quis autem forte in hac dictionum serie dicet, infirmitatem non privavit, quo minus sit iudicium, non tamen in ipso solo mendaci falsoque iudicio generationem ejus statuit, sed procedere ait nimium a naturali modo ex iis, quae adducuntur, sententia Chrysippi manifestabitur, unde non sine ratione nonnulli mulierum amore et avium studio insani dicuntur. Si enim non frustra imponetur insaniae nomen infirmitatis appendiculo, insania autem ab irrationali facultate oritur in corpore, nihil minus quam infirmitas rationalium. Sed per Jovem forsitan aliquis dixerit, insaniam non pro-

Ed. Chart. V. [145.]

Ed. Bas. I. (280.)

τὸ μανιωδες οὐ διὰ τὴν ἄλογον γίνεσθαι δύναμιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπὶ πλεόν ἢ προσῆκεν ἐξῆχθαι τὴν τε κρίσιν καὶ τὴν δόξαν, ὥς εἰ καὶ οὕτως ἔλεγεν, ἁρρώσθηματα γίνεσθαι κατὰ τὴν ψυχὴν, οὐχ ἁπλῶς τῷ ψευδῶς ὑπειληφέναι περί τινων, ὡς ἀγαθῶν ἢ κακῶν, ἀλλὰ τῷ μέγιστα νομίζειν αὐτά· μηδέπω γὰρ ἁρρώσθημα τὴν περὶ τῶν χρημάτων εἶναι δόξαν, ὡς ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐπειδὴν τις αὐτὰ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι νομίζει καὶ μηδὲ ζῆν ἄξιον ὑπολαμβάνη τῷ στερηθέντι χρημάτων· ἐν τούτῳ γὰρ συνίστασθαι τὴν τε φιλοχρηματίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν ἁρρώσθηματα οὔσας. ἀλλὰ τῷ ταῦτα φέσκοντι Ποσειδῶνιος ἀντιλέγων ᾧδὲ πῶς φησι· τοιούτων δ' ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου λεγομένων, διαπορήσειεν ἂν τις, πρῶτον μὲν, πῶς οἱ σοφοὶ, μέγιστα καὶ ἀνυπέρβλητα νομίζοντες εἶναι ἀγαθὰ τὰ καλὰ πάντα, οὐκ ἐμπαθῶς κινουῦνται ὑπ' αὐτῶν ἐπιθυμοῦντές τε ὧν ὀρέγονται καὶ περιχαρεῖς γινόμενοι ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ὅταν τύχωσιν αὐτῶν. εἰ γὰρ τὸ μέγεθος τῶν φαιτομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν κινεῖ τὸ νομί-

pter irrationalem facultatem nasci, sed quod amplius, quam convenit, eductum sit iudicium opinioque; quemadmodum si etiam ita dixisset, infirmitates in anima fieri simpliciter, non quod falso de quibusdam cœu bonis aut malis existimaverit, sed quod maxima ea putaverit. Nondum enim infirmitatem esse de divitiis tanquam bonis opinionem, sed quum quis eas maximum esse bonum arbitretur et ne vita quidem dignum censeat divitiis destitutum; in hoc enim consistere divitiarum argentique studium, quae infirmitates sunt. Sed haec pronuncianti Posidonius contradicens hunc in modum ait: *Huiusmodi autem, quae a Chrysippo dicuntur, inquirere aliquis poterit; primum quidem, quomodo sapientes, qui maxima et insuperabilia bona honesta omnia esse putant, non secundum affectum ab eis moventur, exoptantes quae appetunt, et exultantes facti ea propter, ubi fuerint affecuti. Si enim magnitudo apparentium bonorum malorumve movet, ut putet aliquis, se-*

Ed. Chart. V. [145.]

Ed. Bas. I. (280.)

ζειν καθήκον καὶ κατ' ἀξίαν εἶναι παρόντων αὐτῶν ἢ παραγινομένων, καὶ μηδένα λόγον προσίεσθαι περὶ τοῦ ἄλλως δεῖν ὑπ' αὐτῶν κινεῖσθαι, τοὺς ἀνυπέρβλητα νομίζοντας εἶναι τὰ περὶ αὐτοὺς τοῦτ' ἔδει πάσχειν, ὅπερ οὐχ ὀρεῖται γινόμενον. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τοὺς προκόπτοντας ἢ μεγάλας βλάβας ὑπὸ τῆς κακίας ὑπολαμβάνοντας παρῆναι, ἔδει δὲ καὶ ὑποφέρεσθαι φόβοις, καὶ λύπαις περιπίπτειν μὴ μετρίαις, ὅπερ οὐδ' αὐτὸ συμβαίνει. τούτοις δ' ἐφεξῆς ὁ Ποσειδώνιος καὶ τάδε γράφει· εἴτε πρὸς τῷ μεγέθει τῶν φαινομένων καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς αἰτιάσονται, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς μὲν σοφοὺς τὸ παράπαν ἐροῦσιν ἀπηλλάχθαι τῶν παθῶν, τοὺς δὲ φαύλους, ὅτε ἀσθενεῖς ὥσι μὴ κατὰ τὴν κοινὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπὶ πλεῖον ἐρῶνκυϊαν, οὐδ' οὕτως λέλυται τὸ ζητούμενον. ὅτι γὰρ διὰ τὴν νόσον τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς πάθεσι γίνονται, πάντες ὁμολογοῦσι· πῶς μέντοι γε κινήσεως, καὶ πῶς κινούσης, ζητεῖται μὲν, οὐχ ὑποδείκνυται δέ. εἴτ' ἐφεξῆς καὶ τάδε γράφει· οὐ μόνον δ' οἱ ἐπὶ πλεον ἐρῶνκυϊαν ἔχοντες τὴν κακίαν

cundum officium et dignitatem esse praesentiam ipsorum aut adventum, et nullam rationem admittat de eo, quod aliter conveniat ab ipsis moveri; eis, qui insuperabilia sua esse statuunt, hoc accidere oportebat; quod non videtur fieri. Similiter qui procedunt peccantque, aut magna incommoda a malitia venire autumant, eos decebat tum metu labascere, tum moestitia non mediocri concidere; quod nec ipsum contingit. Post haec deinde Posidonius in eum modum tradit: Si praeter apparentium magnitudinem animi quoque imbecillitatem accusent, et propterea sapientes liberos ab affectibus esse dicant, praevidentem autem, quum imbecilles sint, non secundum communem imbecillitatem, sed magis diffusam, neque sic quaestio soluta est; quod namque propter animi morbum affectibus infestantur, apud omnes in confesso est. Quomodo vero commoti animi aut commoventis, inquiritur sane, sed non subindicatur. Inde rursus haec itidem prodit: Non solum qui magis disfluente laborant malitia, et in lapsus

Ed. Chart. V. [145. 146.]

Ed. Bas. I. (280. 281.)

καὶ ἐν ταῖς εὐεμπτωσίαις ὄντες ἐμπίπτουσιν εἰς τὰ πάθη, ἀλλὰ πάντας οἱ ἄφρονες, ἕως ἂν ἔχωσι τὴν κακίαν, καὶ εἰς μεγάλα πάθη καὶ εἰς μικρὰ ἐμπίπτουσι. καὶ τούτων ἐξῆς τάδε· τὸ δ' ὑπολαμβάνειν, κατ' ἀξίαν εἶναι τῶν συμβεβηκότων οὕτως κεκινῆσθαι, ὥστε ἀποστρέφεσθαι τὸν λόγον, μέγα πάθος ἐμφαίνει, οὐ καλῶς ὑπολαμβάνειν ἐστί. γίνεται δὲ καὶ διὰ σύμμετρον καὶ μικρόν. ἐχόμενα δὲ τούτων ὁ Ποσειδώνιος καὶ τάδε γράφει· δυοῖν τε τὴν αὐτὴν ἀσθενείαν ἐχόντων καὶ τὴν ὁμοίαν λαμβανόντων φαντασίαν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ ὁ μὲν ἐν πάθει γίνεται, ὁ δὲ οὐ, καὶ ὁ μὲν ἤττον, ὁ δὲ μᾶλλον. [146] καὶ ἐνίοτε ὁ ἀσθενέστερος (281) μείζον ὑπολαμβάνων τὸ προσπεπτωκὸς οὐ κινεῖται, καὶ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅτε μὲν ἐν πάθει γίνεται, ἔστιν ὅτε δ' οὐ, καὶ ὅτε μὲν μᾶλλον, ὅτε δ' ἤττον. οἱ οὖν ἀήθεις μᾶλλον πάσχουσιν ἐν φόβοις, ἐν λύπαις, ἐν ἐπιθυμίαις, ἐν ἡδοναῖς, καὶ οἱ κακώτεροι συναρπάζονται ταχέως ὑπὸ τῶν παθῶν. ἐφεξῆς δὲ τούτων ὁ Ποσειδώνιος ῥήσεις τε ποιητικὰς παρατίθεται καὶ ἱστορίας παλαιῶν πράξεων μαρτυρούσας οἷς λέγει. καὶ μετὰ ταῦτα

facilitate consistunt affectibus affliguntur, verum omnes dementes, quousque malitiam retineant, et in magnos affectus et in exiguos incidunt. Postea in hanc sententiam scribit: Putare autem, decorum exigere in accidentibus, ita commotum esse, ut a ratione avertatur, magnum affectum indicat, neque recte putare est; sit autem et propter mediocrem et exiguum. Continua his Posidonius mox ista commemorat: Quum duo simul eandem imbecillitatem obtinent et similem capiunt imaginationem boni aut mali, alius affectui implicatur, alius non; hic minus, ille magis; et nonnunquam imbecillior majus suscipiens accidens non movetur, atque idem in eisdem nunc affectibus movetur, nunc non; interim magis, interim minus. Insueti igitur magis afficiuntur metu, tristitia, cupiditatibus et voluptatibus, et peiores corripuntur celeriter ab affectibus. Ab his Posidonius verba poëtica apponit et historias veterum gestorum, quae dictis ipsius attestantur, et post haec inferens ait: Aliud ma-

Ed. Chart. V. [146.]

Ed. Bas. I. (281.)

ἐπιφέρων φησί· τὸ μὲν ἄρα κακὸν ὑπὸ τοῦ ἀσυνήθους ταχὺ συναρπάζεται, τὸ δ' ἐναντίως ἡγμένον χρόνῳ μετασυνεδιζόμενον· ἐν οἷς αἱ μὲν ὑπολήψεις ἴσαι πολλάκις καὶ τὰ τῆς ἀσθενείας, τὰ πάθη δ' οὔτ' ἐπ' ἴσης οὔτ' ἴσα γίνονται. καὶ μὴν καὶ τούτων ἐξῆς τοιάσδε τινὰς ἐρωτήσεις ἐρωτᾷ· παραγράφῳ δὲ καὶ ταύτας αὐτοῖς ὀνόμασι, καὶ μακρότεραί πως αἱ ῥήσεις ὦσι. διὰ τί δέ τινες τῶν μεγάλων νομιζόντων, καὶ περ ἀσθενεῖς ὄντες ταῖς γνώμαις, βουλεύονται τε καὶ συμφράδμονας ἄλλους παραλαμβάνουσιν, ὥς ὁ διαγρυπνῶν Ἀγαμέμνων; οὗτος γὰρ διὰ τὴν τροπὴν εὐθύς ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀριστεῦσιν ἀρρήτοι τινὶ πένθει βέβλητο κατὰ τὸν ποιητὴν. λωφήσαντος δὲ τοῦ πάθους, καὶ περ τῆς τῶν συμβεβηκότων ὑπολήψεως ἅμα καὶ τῆς τῶν λογισμῶν ἀσθενείας διαμενούσης, οὐδαμῶς ἡσυχάζειν ἐδοκίμαζεν.

Ἦδε δέ οἱ κατὰ θυμὸν ἀρίστη φαίνεται βουλή,
 Νέστορ' ἐπὶ πρῶτον Νηληϊὸν ἐλθέμεν ἀνδρῶν,
 Εἴ τινά οἱ σὺν μῆτιν ἀμύμονα τεκτῆναιτο,
 Ἦτις ἀλεξίκακος πᾶσιν Δαναοῖσι γένοιτο.

lum utique ab inconsueto celeriter corripitur, aliud autem contrario modo inducitur temporis spatio in assuetudinem veniens, in quibus opiniones aequales subinde et imbecillitates, affectus neque aequaliter neque aequales fiunt. Quin etiam secundum haec tales quasdam disputationes introducit; ascribam autem eas ad verbum, etsi prolixiores sint. Cur nonnulli, qui magni putantur, licet imbecilles sensibus sint, consulunt et consiliarios alios adhibent, quemadmodum vigilans Agamemnon? Hic enim propter superatum exercitum statim una cum aliis principibus ineffabili quodam luctu perculsus apud poëtam; cessante autem affectu, licet accidentium opinio simul cum rationum imbecillitate permaneret, nequaquam conquiescere probabat.

*Optima sed visa est animi sententia cunctis,
 Nestora Neliaden primarium adire virorum,
 Si quod consilium laudabile conderet una
 Omnibus ac posset Danaïs praestare salutem.*

Ed. Chart. V. [146.]

Ed. Bas. I. (281.)

ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Νέστωρ θεασάμενος διὰ τῆς ὁρμῆς πόρρωθεν προσιόντα τίς ἐστὶν ἐπερωτᾷ, δηλώσας μετὰ τινος σχετλιασμοῦ φησί·

Πλάζομαι ᾧδ', ἐπεὶ οὔ μοι ἐπ' ὄμμασι νήδυμος ὕπνος

Ἰσάνει, ἀλλὰ μέλει πόλεμος καὶ κῆδε' Ἀχαιῶν.

Αἰνῶς γὰρ Δαναῶν περιδεΐδια, οὐδέ μοι ἦτορ

Ἐμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτῃμαι, κραδίη δέ μοι ἔξω

Στηθεῶν ἐκθρόσκει, τρομέει δ' ὑπο φαίδιμα γυῖα.

εἰ μὲν δὴ τὴν καρδίαν σαλευόμενος οὕτως ὑπὸ τοῦ φόβου πάρεστι συμβουλευσόμενος, οἱ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες, οὐ κατ' ἀξίαν τῶν συμβεβηκότων καθήκειν νομίζοντες μηδένα λόγον προσίεσθαι, κινοῦνται κατὰ τὰ πάθη· εἰ δὲ μηκέτι φοβούμενος, ἀνανεούμενος δὲ τὰ ἐν τῷ φόβῳ ταῦτά φησι, διὰ τί ποτε, τῆς αὐτῆς ὑπολήψεως καὶ ἀσθενείας ὑποκειμένης, οἱ μὲν ἀποκλίνουνσι τὸν λόγον, οἱ δὲ προσίενται, διαπορήσειεν ἂν τις εὐλόγως. τὸ δ' αἴτιον τοῦ πάθους παντὸς οὐκ εἶρηκεν. ἐξῆς τούτοις ὁ Ποσειδῶνιος καὶ τὰδε φησί· τὸ δὲ δὴ μὴ μόνον ἀποστρέφεσθαι τὸν λόγον ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις, ὥς φησιν, ἀλλὰ καὶ προσυπολαμβάνειν, ὅτι, εἰ

Postquam vero et Nestor ipse a longinquo advenientem conspexisset, quis sit interrogavit: indicans cum quadam miseratione ait:

Sic erro, quoniam dulcis mihi somnus ocellis

Haud sedet, at bellum est Graecorum et funera curae;

Nam Danais valde metuo, neque tuta mihi mens

Astat, quum pavitat, verum cor profilit extra

Pectus sollicitum, claros tremor occupat artus.

Si jam in corde ita commotus metu adest consulturus, ii, qui afficiuntur non secundum dignitatem accidentium, decorum putantes nullam rationem admittere, secundum affectus moventur. At si non amplius timens, sed renovans timorem haec ait, quid tandem, ipsa suspicione et imbecillitate subjecta, alii declinant rationem, alii assumunt, jure aliquis dubitaverit. At causam totius affectus non explicuit. Post haec Posidonius ita quoque ait: At non solum averti a ratione in cupiditatibus, ut refert, sed et existimare, etsi

Ed. Chart. V. [146. 147.]

Ed. Bas. I. (281.)

καὶ μὴ συμφέρον ἐστὶ, καὶ οὕτως ἐκτέον, μάχην περιέχει
 φέρεσθαι τε, ὥς ἐπὶ μέγα συμφέρον, καὶ διὰ τὸ μέγεθος
 αὐτοῦ, εἰ καὶ ἀσύμφορόν ἐστιν, ἄξιον ἡγεῖσθαι τοῦ μεγέθους
 αὐτοῦ, εἰ καὶ μηδὲν ἔχει μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον,
 ὅμως ἀντέχεσθαι οὕτως αὐτοῦ. ἔστω γὰρ τοὺς λέγοντας,
 ὅτι οὐκ ἐστὶ συμφέρον ἀποστρέφεσθαι, καὶ τοὺς ἐπαγγελλο-
 μένους δείξειν, ὅτι ἀσύμφορόν ἐστι, λήρους ἡγεῖσθαι, καὶ
 διὰ τὸ μέγα ὄφελος εἶναι τὸ διωκόμενον. ἀλλ' ἐκεῖνό γε
 ἀπίθανον, διὰ τὸ μέγα αὐτὸ ἀγαθὸν ὑπολαμβάνειν οἶεσθαι
 δεῖν, καὶ ἢ μέγιστον κακὸν, ὅμως αὐτὸ λαμβάνειν ἐπιφω-
 νοῦντας, εἰ ἀπολέσθαι τοῦτό μοι νῦν συμφέρη. τούτου
 γὰρ τὴν αἰτίαν οὐ πιθανόν ἐστὶν ἐν τῇ ὑπολήψει κεῖσθαι
 τοῦ μέγα ἀγαθὸν ὑπάρχειν, ἐφ' ὃ ὠθοῦνται. ζητητέον δέ.
 ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω πρὸς ταῦτα οὐδὲ ἀποκρίνασθαι τῷ Πο-
 σειδωνίῳ, [147] νομίζω δὲ μηδ' ἄλλον τινὰ ἔξειν, εἴ γε χρὴ
 τεκμαίρεσθαι τῇ τε φύσει τῶν πραγμάτων αὐτῇ καὶ τοῖς
 νῦν οὖσι Στωϊκοῖς. οὐκ ὀλίγων γὰρ οὐδὲ τῶν ἐπιτυχόντων

*non utile sit aliquid et sic habendum, in illud tanquam
 utile ferri repugnantiam habere; et propter ejus magni-
 tudinem, quamvis inutile sit, magnitudine dignum existi-
 mare, etsi magnitudinem non habeat, imo et contrarium,
 similiter tamen ipsum amplecti; finge enim, eos, qui di-
 cunt, quod non commodum sit averti, et eos, qui pro-
 mittunt ostendere, quod incommodum sit, fatuos putare,
 et quod magna sit utilitas, id persequi, sed illud impro-
 babile, eo quod magnum ipsum bonum existimet putare
 oportere, quamvis maximum sit malum, tamen ipsum ca-
 pere, acclamantes, si pereundum esset, hoc mihi nunc
 conducit; hujus enim causam non probabile est in opi-
 nione sitam esse, quod magnum bonum existat id, ad
 quod pelluntur. Quae omnia disquirenda veniunt. Ego
 sane ad haec quid Posidonio respondeam non habeo, ne-
 que alium quenquam habiturum autumo, si ab ipsa re-
 rum natura et hujus saeculi Stoicis conjectura sumenda
 est. Siquidem ne unum quidem ex multis nec iis vul-*

Ed. Chart. V. [147.]

Ed. Bas. I. (281.)

ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γεγονότων, οὐδενὸς αὐτῶν οὐδὲν ἤκουσα πιθανὸν εἰπόντος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου προβληθείσας ἀπορίας. ἀλλὰ περὶ μὲν ἐκείνων καὶ, αὐτὸς ἐροῦμεν.

Κεφ. ε'. 'Οτι δ' ὁ Χρύσιππος οὐχ ἅπαξ ἢ δις, ἀλλὰ πάνυ πολλάκις αὐτὸς ὁμολογεῖ, δύναμιν τινα ἐτέραν εἶναι τῆς λογικῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων αἰτίαν τῶν παθῶν, ἔνεστιν ἡμῖν ἐκ τῶν τοιούτων καταμαθεῖν, ἐν οἷς αἰτιᾶται τῶν πραττομένων οὐκ ὁρθῶς ἄτονίαν τε καὶ ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς· οὕτω γὰρ αὐτὰς ὀνομάζει, καθάπερ γε καὶ τὰναντία, τὸ μὲν εὐτονίαν, τὸ δ' ἰσχύν. ὅσα γὰρ οὐκ ὁρθῶς πράττουσιν ἄνθρωποι, τὰ μὲν εἰς μοχθηρὰν κρίσιν ἀναφέρει, τὰ δ' εἰς ἄτονίαν καὶ ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς, ὥσπερ γε καὶ ὧν κατορθοῦσιν ἢ ὁρθῇ κρίσει ἐξηγεῖται μετὰ τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν εὐτονίας. ἀλλὰ τοιούτων ὥσπερ ἡ κρίσις ἔργον ἐστὶ τῆς λογικῆς δυνάμεως, οὕτως ἡ εὐτονία ῥώμη τε καὶ ἀρετὴ δυνάμεως ἐτέρας παρὰ τὴν λογικὴν, ἣν αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ὀνομάζει τόνον, ἐφίστασθαι τέ φησιν

garibus nostra tempestate natis audiui, qui aliquid probabile ad dubitationes a Posidonio propositas adferret. Sed de illis quidem rursus differemus.

Cap. VI. At quod Chrysippus non semel aut bis, verum saepe admodum fatetur, diversam a ratiocinatrice facultatem quandam esse in animis hominum causam effectum, licet nobis ex huiusmodi condiscere, ubi causam eorum, quae fiunt parum recte, statuit animi infirmitatem imbecillitatemque; sic enim ipsas nominat, sicut et contraria, hoc firmitatem, illud robur. Quae enim non recte homines faciunt, partim ad pravum iudicium refert, partim ad infirmitatem animi ac imbecillitatem; sicut et eis, quae recte administrant, rectum iudicium praeest cum bono animi robore. Sed talium quemadmodum iudicium opus est facultatis rationalis, ita firmitas, robur virtutis est diversae a ratiocinatrice, quam ipse Chrysippus appellat firmitatem seu

Ed. Chart. V. [147.]

Ed. Bas. I. (281.)

ἔστιν ὅτε τῶν ὁρθῶς ἐγνωσμένων ἡμῶν, ἐνδόντος τοῦ τόπου τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ παραμείναντος ἕως παντός, μήτ' ἐξυπηρετήσαντος τοῖς τοῦ λόγου προστάγμασιν, ἐναργῶς ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐνδεικνύμενος, οἷόν τι τὸ πάθος ἐστίν. ἤδη δὲ καὶ ῥῆσιν αὐτοῦ τινα παραγράψω περὶ τούτων ἐκδιδάσκουσας· ἔστι δ' ἐκ τοῦ περὶ παθῶν ἡθικοῦ. ἔτι δὲ καὶ κατὰ τοῦτ' ἴσως οἱ ἐπὶ τοῦ σώματος λέγονται τόνοι ἄτονοι καὶ εὐτονοι εἶναι κατὰ τὸ νευρῶδες, τῷ δύνασθαι ἡμᾶς ἢ ἀδυνατεῖν ἐν τοῖς διὰ τούτων ἐπιτελουμένοις ἔργοις. καὶ ὁ ἐν τῇ ψυχῇ λέγεται τόνος, ὡς εὐτονία καὶ ἀτονία. καὶ ἐφεξῆς· ὥσπερ γὰρ ἐν τρόμῳ καὶ ἀνθέξει τινὲς καὶ τῶν παραπλησίων ἤδη, ἃ διὰ τῶν νεύρων ἐνεργεῖται, ἔστι τις ἐπιτελεστικὴ κατὰστασις καὶ ἐνδοτικὴ, τῶν νεύρων προεκκλυμένων καὶ ἀνειμένων, ἀναλόγως καὶ ἐπὶ ψυχῆς ἔστι τοιοῦτον νευρῶδες, καθ' ὃ καὶ κατὰ μεταφορὰν ἀνέυρους τινὰς λέγομεν, καὶ νεῦρα ἔχειν. εἰδ' ἐξῆς ἐξηγούμενος αὐτὸ τοῦτο τάδε γράφει· ὁ μὲν δειμῶν ἐπιγινομένων ἀφίσταται, ὁ δὲ κέρδους ἢ

robur, ac recedere ait nonnunquam ab iis, quae recte nobis decreta sunt, robore animi remittente, neque continuo perseverante, neque morem gerente rationis imperiis, evidenter in huiusmodi ostendens, qualis res sit affectus. Jam vero et verba ipsius nonnulla de his ascribam; sunt autem ex morali de affectibus libro. *Praeterea etiam in hoc forsitan corporis robur dicitur invalidum et validum esse nervosi generis ratione, quod in operibus per hoc obeundis possimus aut non possimus aliquid. Item in anima robur dicitur, tanquam bonum robur, et invalidum. Ac iterum: Quemadmodum enim in tremore et prehensione alicujus et similibus, quae per nervos efficiuntur, perfectrix quaedam est constitutio et concedens, nervis prius resolutis et relaxatis, respondet etiam in animo talis nervorum ratio, secundum quam et per translationem enerves quosdam dicimus, et nervos habere. Deinde rursus hoc ipsum exponens ita scribit: Alius metu oboriente discedit, alius lucro aut damno il-*

Ed. Chart. V. [147. 148.]

Ed. Bas. I. (281.)

ζημίας φερομένης ἐξελύθη καὶ ἐνέδωκεν, ὃ δὲ καθ' ἑτέρα
τοιαῦτα οὐκ ὀλίγα. ἕκαστον γὰρ τῶν τοιούτων τρέπεται
τε καὶ δουλοῦται ἡμᾶς, ὥς ἐνδιδόντας αὐτοῖς, καὶ φίλους,
καὶ πόλεις προδιδόναι, καὶ αὐτοὺς εἰς πολλὰς καὶ ἀσχή-
μονας πράξεις ἐπιδιδόναι, τῆς πρὸς θέατρα φορᾶς ἐκλυθεΐ-
σης. οἷος εἰσῆκται καὶ τῷ Εὐριπίδῃ ὁ Μενέλαος· σπασά-
μενος γὰρ τὴν μάχαιραν φέρεται ἐπὶ τὴν Ἑλένην ὥς ἀναι-
ρήσων, ἰδὼν δὲ καὶ καταπλαγεὶς εἰς τὸ κάλλος ἐξέβαλε
τὴν μάχαιραν, οὐδὲ ταύτης ἔτι δυνάμενος κρατεῖν, καθὰ
καὶ ἡ ἐπίπληξις αὐτῆς εἴρηκεν αὐτῷ· σὺ δ' ὥς ἐσεῖδες μα-
στὸν ἐκείνης, ἐκβαλὼν ξίφος φίλημ' ἐδέξω προδότιν αἰκάλ-
λων κύνα. ἅπαντα εἴρηται ὁρθῶς τῷ Χρυσίππῳ, μάχεται
δὲ τῷ κρίσεις εἶναι τὰ πάθη. κρίνας γοῦν ὁ Μενέλαος
ἀποκτεῖναι τὴν Ἑλένην καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος, ἐπειδὴ
πλησίον ἦκεν αὐτῆς, ἐκπλαγεὶς τοῦ κάλλους διὰ τὴν ἀτο-
νίαν καὶ ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς [148] (τοῦτο γὰρ ἐστίν, ὃ
κατασκευάζει παρ' ὅλον τὸν λόγον ὁ Χρυσίππος) οὐ μόνον
ἀπέθριψε τὸ ξίφος, ἀλλὰ καὶ καταφιλεῖ τὴν γυναῖκα, καί,

*lato recessit remisitque, alius in aliis similibus non pau-
cis. Singula enim huiusmodi pervertunt subiguntque
nos in servitutem, ceu ipsis concedentes, et amicos et ur-
bes prodere, ipsosque in multas et indecoras actiones
porrigere, impetu ad theatra soluto; qualis introductus
est etiam Euripidi Menelaus. Nam arrepto gladio ad
Helenam fertur tanquam occisurus. Posteaquam autem
vidisset, et ad pulchritudinem ejus obstupuisset, abiecit
gladium, neque hunc adhuc continere potens, sicut et in-
crepatio ipsius ei dixit: Tu ubi mammam illius in-
spexisti, abjecto gladio osculum accepisti, proditori blan-
diens cani. Quae omnia recte dicta sunt a Chrysippo,
sed pugnant cum eo, quod affectus sint iudicia. Quum
enim Menelaus Helenam occidere decrevisset traxisset-
que gladium, quum propius accessisset, attonitus ob ejus
pulchritudinem propter infirmitatem imbecillitatenique
animi (hoc enim Chrysippus toto libro nititur) non so-
lum gladium abiecit, sed etiam mulierem osculatur, et,*

Ed. Chart. V. [148.]

Ed. Bas. I. (281. 282.)

ὥσπερ ἂν εἴποι τις, αὐτὸν δοῦλον ἐγχειρίζει, οὐ μεταπει-
σθεὶς ὑπὸ λόγου τινὸς, ὥς ἑτέραν κτήσασθαι κρίσιν, ἀλλ'
ἀκρίτως τε καὶ ἀλόγως ὁρμήσας ἐπὶ τὰναντία τοῖς ἐξ ἀρχῆς
κεκριμένοις. ὅθεν καὶ αὐ(282)τὸς ὁ Χρυσίππος ἐπιφέρων
ἔρεϊ· διὸ πάντων τῶν φάσεων οὕτω πραττόντων ἀποστατι-
κῶς καὶ ἐνδοτικῶς κατὰ πολλὰς αἰτίας ἀσθενῶς καὶ κακῶς
ἕκαστα πράττειν ἂν λέγοιτο. τὸ μὲν οὖν ἀποστατικῶς μὲν
τοῦ λόγου, τοῖς πάθεσι δ' ἐνδοτικῶς ἀπάντων τῶν φά-
σεων πραττόντων, ἀσθενειάν τινα καὶ ἀτονίαν ἐμφαίνεσθαι
κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἀληθέστατα λέγεται. τὸ δὲ κατὰ
πολλὰς αἰτίας, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς προσέειπεν ἐν τῇ ῥήσει,
καλῶς μὲν εἴρηται πρὸς αὐτοῦ, κάλλιον δ' ἦν, εἰ καὶ τὰς
πολλὰς ταύτας αἰτίας, αἵτινές ποτ' εἰσὶν, ἐφεξῆς αὐτὸς
διεληλύθει. εἰ γάρ τις προσέχοι τὸν νοῦν, οὐδὲν οὕτως εὐ-
ρήσει συνέχον τὴν περὶ τῶν παθῶν πραγματείαν, καὶ μά-
λιστα τὴν θεραπευτικὴν, ἐν ἣ ταῦτ' ἔγραψεν, ὥς τὸ πά-
σας γινῶναι τὰς αἰτίας, ὑφ' ὧν ἀποχωροῦσι τῶν ἐξ ἀρχῆς
κρίσεων οἱ κατὰ πάθος τι πράττοντες. ὃ δὲ γε τοσούτου

veluti aliquis dixerit, seipsum servum tradit, non persua-
sus ab aliqua ratione, ut aliud acquireret iudicium, ve-
rum citra iudicium citraque rationem, impetu ad con-
traria ductus iis, quae initio statuerat. Unde et Chrysip-
pus ipse inferens ait: *Quocirca omnibus ignavis ita fa-
cientibus desciscendo et succumbendo secundum multas
causas imbecilliter et male singula fieri dicentur.* De-
sciscendo igitur a ratione, affectibus autem succumbendo
omnibus vilibus agentibus, imbecillitatem quandam et in-
firmitatem in anima ipsorum ostendi verissime dicitur; at
secundum multas causas, quod et ipse in oratione appo-
suit, bene sane ab eo dictum est, sed praestitisset, si etiam
multas has causas, quae tandem sint, ipse pertractasset. Si
quis enim animum attendat, nihil inveniet, in quo summa
tractationis de affectibus et praecipue curativae, in qua
haec ipse prodidit, ita consistat, ut in cognitione omnium
causarum, propter quas, qui aliquid secundum affectum
faciunt, a iudiciis initio institutis recedunt. Hic autem

Ed. Chart. V. [148.]

Ed. Bas. I. (282.)

δεῖ συμπάσας ἀκριβῶς ἐκδιδάσκειν, ὥστ' οὐδ' αὐτὴν ταύ-
την, ἧς μέμνηται νῦν, ἐδήλωσε σαφῶς. οὐ γὰρ δὴ ἀπο-
χρήσει γ' ἡμῖν εἰπεῖν, ὥς ἡ τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀσθένεια·
κοινὴ γὰρ αὕτη γε κατὰ πάντα τὰ πάθη καὶ μία. Χρύσιπ-
πος δὲ πολλὰς εἶναι φησιν αἰτίας τὰς ἐξελεγχούσας δη-
λονότι τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς, ὥσπερ ἐπὶ μὲν τοῦ Με-
νέλεω τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης, ἐπὶ δὲ τῆς Ἐριφύλης τὸν
χρυσόν, ἐπ' ἄλλου δέ τινος ἄλλο. μυρία γὰρ ἐστὶ τὰ
κατὰ μέρος, ὑφ' ὧν ἐξίστανται τῆς ἀρχαίας κρίσεως οἱ κατὰ
πάθος ζῶντες. ἀλλ' οὐ χρὴ τῶν μυρίων τούτων μνημο-
νεύειν, ἀλλ' εἰς ὀλίγα κεφάλαια τὸν λόγον ἄγειν, ὥς ὁ
Πλάτων ἐποίησε, βασιλικὸν μὲν τι λέγων εἶναι καὶ δεσπο-
τικὸν ἐπιστήμην, καὶ μήποτε ἂν ἁμαρτεῖν μηδὲνα κατὰ
μηδὲν, ἐπιστήμης παρούσης, τοὺς μέντοι μεταπεισθέντας,
ἢ ἐπιλαθομένους αὐτῶν, ἢ βιασθέντας, ἢ δελεασθέντας,
ἐξαμαρτάνειν ἄλλον ἐν ἄλλῃ πράξει. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπιλα-
θεῖσθαι καὶ τὸ μεταπεισθῆναι πάθος οὐδέπω, καθάπερ
οὐδὲ τὸ μηδὲ ὅλως ἔχειν ἐπιστήμην· ἁμαθία γὰρ τοῦτο καὶ

tantum abest, ut omnes exacte edoceat, ut ne hanc ipsam
quidem, cujus in praesentia meminit, aperte indicaverit.
Non enim sufficiet nobis dicere, animi esse imbecillitatem,
quippe communis haec in omnibus affectibus et una exi-
stet. Chrysippus autem multas esse causas dicit, quae im-
becillitatem scilicet animi coarguant, quemadmodum in
Menelao pulchritudinem Helenae, in Eriphyle aurum,
in alio quodam aliud. Infinita enim sunt particularia,
propter quae a veteri iudicio ii, qui secundum affectum
vivunt, digrediuntur: verum horum innumerabilium
mentio facienda non est, sed in pauca capita sermo co-
gendus, quemadmodum Plato factitavit, regium quiddam
et dominatorium esse dicens scientiam, et nec ullum un-
quam in aliqua re, scientia praesente, aberrare, dimotos
autem a proposito vel oblitos, aut coactos, aut deceptos,
aliud in alia actione errare. Sed omnino oblitum esse
et dimotum a proposito affectus nondum est, quemad-
modum neque omnino scientiam habere; id namque in-

Ed. Chart. V. [148.]

Ed. Bas. I. (282.)

ἄγνοιά ἐστιν, οὐ πάθος. εἰ δέ τις ὑπὸ θυμοῦ βιασθεῖς ἢ δελεασθεῖς ὑφ' ἡδονῆς ἀπέστη τῶν ἐξ ἀρχῆς κεκριμένων, ἀσθενὴς μὲν ἢ ψυχὴ τούτῳ καὶ ἄτονος, ἢ κίνησις δ' αὐτῆς τὸ πάθος ἐστίν, ὥσπερ που καὶ ἡ τοῦ κατὰ τραγωδίαν ὑποκειμένου Μενέλεω ψυχὴ δελεασθεῖσα πρὸς τῆς ἐπιθυμίας ἐξέστη τῶν κεκριμένων, ἢ δέ γε Μήδεια βιασθεῖσα πρὸς τοῦ θυμοῦ, περὶ ἧς καὶ αὐτῆς οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ Χρυσίππος οὐκ αἰσθάνεται καθ' ἑαυτοῦ τῶν Εὐριπίδου μεμνημένος ἐπῶν.

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα δοῶν μέλλω κακὰ,

Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

οὐ γὰρ μανθάνειν ἐχρῆν εἰρηκέναι τὸν Εὐριπίδην, εἰ τοῖς τοῦ Χρυσίππου δόγμασιν ἐμελλε μαρτυρήσειν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐναντιώτατον, ἀγνοεῖν τε καὶ μὴ μανθάνειν, οἷα δοῶν μέλλει κακὰ. τὸ δὲ γινώσκειν μὲν αὐτὸ, νικᾶσθαι δ' ὑπὸ τοῦ θυμοῦ, τί ἄλλο ἐστίν, ἢ δύο ἀρχὰς εἰσάγοντος ἀνθρώπου τῶν τῆς Μηδείας ὁρμῶν; ἑτέραν μὲν, ἣ γινώσκομέν τε τὰ πράγματα καὶ ἐπιστήμην ἔχομεν αὐτῶν, ἥτις ἐστίν ἡ

scitia ignorantiaque, non affectus est. At si quis iracundia compulsus aut voluptate deceptus ab iis, quae initio statuerat, recesserit, imbecillis quidem huic anima et infirma est, motus autem ipsius affectus est, veluti etiam anima Menelai, qui in tragoedia introducitur, a cupiditate decepta recessit ab iis, quae instituerat. Jam Medea iracundia compulsa, de qua haud novi quomodo Chrylippus Euripidis versuum imprudens contra sese inemerit:

Ego equidem novi, patrabo quae mala,

Potentior sed ira est consiliis meis.

Non enim intelligere Euripidem dixisse oportebat, si Chrysippi dogmatis erat attestaturus, verum id, quod maxime contrarium est, ignorare neque scire, quae factura erat mala. At cognoscere quidem id, ab iracundia autem vinci, quid aliud est quam duo principia Medae perturbationum introducere? alterum, quo res cognoscimus, et scientiam ipsarum habemus, quae rationalis est

Ed. Chart. V. [148. 149.]

Ed. Bas. I. (282.)

λογικὴ δύναμις, ἑτέραν δ' ἄλογον, ἧς ἔργον τὸ θυμοῦσθαι. αὕτη μὲν οὖν Μηδείας ἐβιάσατο τὴν ψυχὴν· ἡ δὲ ἑτέρα ἡ ἐπιθυμητικὴ τὴν τοῦ Μενέλεω δαλεάσασα κατηνάγκασεν ἀκολουθεῖν οἷς αὕτῃ προσέταττε. [149] Χρύσιππος δ' οὔτε τῆς ἐν τούτοις ἐναντιώσεως αἰσθάνεται, καὶ μυρία ἑτέρα γράφει τοιαῦτα, καθάπερ ἐπειδὴν λέγῃ· ἔστι δ', ὡς οἶμαι, κοινότατον ἡ ἄλογος αὕτη φορὰ καὶ ἀπεστραμμένη τὸν λόγον, καθ' ὃ καὶ θυμῷ φαιμέν τινὰς φέρεσθαι. καὶ πάλιν· διὸ καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν ἐμπαθῶν ὡς περὶ ἔξεστηκόντων ἔχομεν, καὶ ὡς πρὸς παραλλοχότας ποιούμεθα τὸν λόγον, καὶ οὐ παρ' ἑαυτοῖς, οὐδ' ἐν ἑαυτοῖς ὄντας. καὶ ἐφεξῆς δὲ πάλιν ἐξηγούμενος αὐτὰ ταῦτα· ἡ δὲ παραλλαγή γίγνεται καὶ ἡ' ἐξ αὐτοῦ ἀναχώρησις οὐ κατ' ἄλλο τι ἢ τὴν τοῦ λόγου ἀποστροφὴν, ὡς προείπομεν. τῷ τε γὰρ θυμῷ φέρεσθαι, καὶ ἐξεστηκέναι, καὶ οὐ παρ' ἑαυτοῖς, οὐδ' ἐν ἑαυτοῖς εἶναι, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα φανερώς μαρτυρεῖ τῷ κρίσει εἶναι τὰ πάθη, καὶ τῇ λογικῇ δυνάμει τῆς ψυχῆς συνίστασθαι, καθάπερ καὶ τὰ οὕτως ἔχοντα.

facultas, alterum irrationale, cujus opus est irasci. Hoc itaque Medae animam compulit; alterum, quod concupiscibilem Menelai animam decipiens sequi adegit ea, quae ipsum imperabat. At Chrysippus neque contrarietatem in his percipit, et infinita alia id genus prodit, veluti quum dicit: *Est meo iudicio res communissima irrationalis haec animi latio et a ratione averfa, veluti et nonnullos iracundia ferri dicimus.* Ac rursus: *Quare etiam in his ita affectu motis ceu de egressis sentimus, et tanquam ad immutatos verba facimus, et qui nec apud se, nec in se sunt.* Deinde etiam rursus eadem exponit: *Immutatio fit et ex se digressio non in alia quadam re, quam rationis aversione, sicuti praediximus. Nam iracundia ferri, et excessisse, et non apud se, neque in se esse, omniaque id genus attestantur manifesto, affectus iudicia esse, et in rationali animae facultate consistere, quemadmodum quae ita se ha-*

Ed. Chart. V. [149.]

Ed. Bas. I. (282.)

διὸ καὶ τοιαύτας ἔστιν ἀκοῦσαι φωνὰς ἐπὶ τε τῶν ἐρώ-
των καὶ τῶν ἄλλως σφόδρα ἐπιθυμούντων, καὶ ἐπὶ τῶν
ὀργιζομένων, ὅτι τε τῷ θυμῷ θέλousι χαρίζεσθαι, καὶ ἔαν
αὐτοὺς, εἴτ' ἄμεινον, εἴτε μὴ, καὶ μηδὲν λέγειν αὐτοῖς, καὶ
ὥς τοῦτο ἐκ παντός γε τρόπου ποιητέον, καὶ εἰ διαμαρ-
τάνουσι, καὶ εἰ ἀσύμφορόν ἐστιν αὐτοῖς. καὶ γὰρ καὶ τὰ
οὕτως ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου λεγόμενα τὴν θυμοειδῆ δύνα-
μιν ἑτέραν τινὰ τῆς λογιζομένης ἐνδείκνυται, καὶ τὴν ὁρμὴν
τοῦ ζώου ποτὲ μὲν ὑπ' ἐκείνης ἄρχεσθαι διδάσκει, ποτὲ
δ' ὑπὸ τῆς ἐπιθυμητικῆς, ὅταν γ' ἐν πάθει καθ'ἑστέῃῃ,
καθ'άπερ, ὅταν ἔξω πάθους, ὑπὸ τῆς λογικῆς. ὅμοια δὲ
τοῖς προγεγραμμένοις καὶ τὰ οὕτως ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου
λεγόμενα, καθ'άπερ ἔχει καὶ τὰδε· οἷας μάλιστα φορὰς
καὶ οἱ ἐρώμενοι ἀξιούσι πρὸς ἑαυτοὺς ἔχειν τοὺς ἐραστάς,
ἀπερισκεπτότερον καὶ ἄνευ ἐπιστροφῆς λογικῆς ἵσταμένους,
καὶ ἔτι τοῦ παραινοῦντος λόγου αὐτοῖς ὑπερβατικούς ὄντας,
μᾶλλον δ' οὐδ' ὅλως ὑπομονητικούς ἀκοῦσαί τινος τοιούτου.
καὶ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα τῇ παλαιᾷ δόξῃ μαρτυρεῖ,

*bent. Quocirca huiusmodi voces audire licet in amantibus
et alioqui vehementer appetentibus irascentibusque, quod
iracundiae volunt gratificari, et sinere ipsos, sive melius,
sive non, ac nihil eis dicere, item quod hoc omni modo
faciendum sit, etsi peccent, vel ipsis incommodum sit.
Quin etiam, quae hunc in modum a Chrysippo dicuntur,
irascibilem facultatem diversam quandam a ratiocinatrice
ostendunt; et impetum animantis nonnunquam ab illa
incipere docet, interim a concupiscibili, quum in affectu
consistit, veluti, quum extra affectum, a rationali. Re-
spondent autem praedictis et quae sic a Chrysippo dicun-
tur, quemadmodum haec quoque habent: Cuiusmodi ma-
xime impetus et amantes volunt apud se amatores habere
inconsideratius et sine aliqua conversione rationali sub-
sistentes, et praeterea rationis ipsos admonentis trans-
gressores, imo neutiquam ejusmodi quiddam audire tole-
rantes; etenim ejusmodi omnia veteri opinioni attestan-*

Ed. Chart. V. [149.]

Ed. Bas. I. (282.)

καθάπερ καὶ τὰ ἐφεξῆς αὐτῶν τάδε. οὕτως τε μακρὰν ἀπέχουσιν ἀπὸ τοῦ λόγου, ὥς ἂν ἀκοῦσαι ἢ προσέχειν τινὲ τοιούτῳ, ὥστε μηδὲ τὰ τοιαῦτα ἀπο τρόπου ἔχειν γ' αὐτοῖς λέγεσθαι.

Κύπρις γὰρ οὐδὲν νουθετουμένη χαλᾷ.

Ἄν γὰρ βιάσῃ, μᾶλλον ἐντείνειν φιλεῖ.

Νουθετούμενος δ' ἔρως μᾶλλον πιέζει.

καὶ γὰρ καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἐφεξῆς λεγόμενα τῷ παλαιῷ μαρτυρεῖ δόγματι περὶ τῆς τῶν παθῶν γενέσεως· ἔχει δ' οὕτως. ὅτι δ' ὥσπερ ἄκαιρον ἐπιτιμητὴν καὶ οὐκ ἐπιγνώμονα τοῖς γινομένοις ἐν τῷ ἔρῳ ἀποκλίνουσι τὸν λόγον, καθάπερ ἄνθρωπον ἀκαίρως δοκοῦντα νουθετεῖν, ἥνίκα δὴ καὶ οἱ θεοὶ δοκοῦσιν αὐτοῖς ἐφίεναι ἐπιτορκεῖν. καὶ ἔτι τὰ τούτων ἐξῆς. ἔτι μᾶλλον ἐξεΐη, φησὶν, αὐτοῖς τὸ ἐπιὸν ποιεῖν ἀκολουθοῦσι τῇ ἐπιθυμίᾳ. ἐνταῦθα μὲν γε ναὶ μὰ τὸν Δία σαφῶς εἶπεν ἀκολουθοῦσι τῇ ἐπιθυμίᾳ, καθάπερ ἔμπροσθεν ἔφην τῷ θυμῷ. λόγῳ δ' οὐτ' ἐν τούτοις οὐτ' ἐν

tur, sicuti etiam post haec, quae deinceps sequuntur: tamque longe a ratione absunt, ut audiant aut attendant id genus aliquod, ut nec injuria haec de illis dici possint:

Nam diva Cypris admonita laxat nihil;

Si namque cogas, amplius haec intenditur,

Amorque castigatus infestat magis.

Item haec, et quae sequuntur deinceps, veteri placito attestantur de affectuum generatione; habent autem in hunc modum. Quoniam tanquam inopportunum oburgatorem et non arbitrum eorum, quae sunt in amando, rationem refugiunt, ceu hominem, qui intempestive admonere videatur, quum et dii videantur ipsis permittere, ut pejerent. Insuper quae sequuntur. Ad haec magis licuerit ipsis (inquit) id quod sigruit facere cupiditatem sequentibus. Hic sane per Jovem dixit sequentibus cupiditatem, quemadmodum antea dixi iracundiam. Rationem vero, neque in his neque in alio

Ed. Chart. V. [149. 150.]

Ed. Bas. I. (282. 283.)

ἄλλω τινὲ τῶν ἐξῆς ἀκολουθεῖν φήσει τοὺς ἐν πάθει καθεστηκότας, ἀλλ' ἀπεστράφθαι διὰ παντὸς αὐτὸν, καὶ φεύγειν, καὶ μὴ προσίεσθαι, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα. καὶ μὲν δὴ καὶ ὅταν μνημονεύῃ τοῦ Μενανδρείου ἔπους, ἐν ᾧ φησι, τὸν νοῦν ὑποχείριον ἔχων εἰς τὸν πῖθον δέδωκα, φανερώς κἀνταῦθα μαρτυροῦσαν ἀπόφασιν τῇ παλαιᾷ δόξῃ παρατίθεται, καθάπερ κἀπειδὰν ἐξηγούμενος τὸ μὴ παρ' ἑαυτοῖς εἶναι μηδ' ἐν ἑαυτοῖς λέγει ταυτί· οἰκείως δὲ καὶ ἐκφέρεσθαι λέγονται οἱ οὕτως ὀργιζόμενοι τοῖς ἐπὶ τῶν ὁρομένων προεκφερομένοις παραπλησίως κατὰ τὸ πλεονάζον, [150] τῶν μὲν παρὰ τὴν ἐν τῷ τρέχειν ὁρμὴν, τῶν δὲ παρὰ τὸν ἴδιον λόγον. οὐ γὰρ ἂν οὕτως οὔ γε κρατοῦντες τῆς κινήσεως καθ' ἑαυτοὺς ἂν κινεῖσθαι λέγοιντο, ἀλλὰ κατ' ἄλλην τινὰ βίαν ἔξωθεν (283) αὐτῶν. ὁμολογεῖ κἀνταῦθα βίαν τινὰ τὴν κινουσαν εἶναι πᾶσι τοῖς πάθεσιν ὁρμὰς ὁρθότατα γινώσκων, πλήν ὅτι τὴν βίαν ἔξωθεν αὐτῶν ἔφησεν εἶναι, δεόν οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχειν εἰπεῖν. οὐ γὰρ δι' αὐτὸ λέγομεν αὐτοὺς ἑαυτοῖς ἔξω καθεστηκέναι, καὶ μὴ ἐν ἑαυτοῖς εἶναι, διότι τὸ

quodam affectu commotos sequi dicit, sed averfari omnino ipsam, fugere et non assumere, atque omnia ejus generis. Quin etiam, quum Menandri carminis meminit, in quo dicit, *Mentem subditam habens in dolium transmissi*, manifesto hic quoque sententiam veteri opinioni suffragantem apponit, veluti quum exponens non apud se, neque in se esse, haec profert: *Proprie vero etiam efferri dicuntur, qui sic irascuntur, similiter iis, qui in cursu efferuntur quoad excessum, horum quidem in currendi impetu, eorum vero in propria ratione.* Non enim, qui hoc pacto moventur, ex se ipsis moveri dicentur, sed secundum aliam quandam vim extrinsecus adhibitam. Fatetur hic quoque, vim quandam omnibus affectibus adesse motricem, impetus rectissime intelligens, nisi quod vim extra ipsos esse dixit, quum conveniebat non extrinsecus, sed in hominibus esse dicere. Quippe non ideo dicimus, ipsos extra se consistere, neque in se ipsis esse,

Ed. Chart. V. [150.]

Ed. Bas. I. (283.)

βιαζόμενον αὐτοὺς ὁρμᾶν κατὰ τὸ πάθος ἔξωθεν ἐστίν, ἀλλ' ὅτι παρὰ φύσιν ἔχουσιν, εἴγε τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, ᾧ κρατεῖν καὶ ἄρχειν τῶν ἄλλων ἦν κατὰ φύσιν, οὐ κρατεῖ νῦν, ἀλλὰ κρατεῖται καὶ ἄρχεται πρὸς τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς δυνάμεων· ὅπερ, οἶμαι, καὶ διὰ τῶν τοιούτων παραδειγμάτων ὁ Χρύσιππος κατασκευάζων οὐκ αἰσθάνεται. παρατίθεται γοῦν τὸν Εὐριπίδου γεγραμμένον Ἡρακλεῖ πρὸς Ἀδμητον διάλογον. ἔχει δ' ὧδε·

Τί δ' ἂν προκόπτοις, εἰ θέλεις στένειν αἰεῖ;
ταυτὶ μὲν Ἡρακλῆς λέγει, ὁ δ' Ἀδμητος ἀποκρίνεται·

Ἔγνωκα κ' αὐτὸς, ἀλλ' ἔρως τις ἐξάγει.
δῆλον γάρ ὅτι τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως, οὐ τῆς λογικῆς ὁ ἔρως πάθος ὑπάρχων ἐξάγει τὴν ὅλην ψυχὴν, καὶ ἄγει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐναντίας πράξεις ὧν ἐξ ἀρχῆς ἐκεκρίκει. παρατίθεται δὲ καὶ τὰ τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὸν Πρίαμον εἰρημένα·

Ἄνσχεο μῆδ' ἀλίσστον ὁδύρεο σὸν κατὰ θυμόν·

Οὐ γάρ τι πρήξεις ἀκαχήμενος υἱὸς ἧρος,

quia id, quod ipsos secundum affectum irruere cogit, extrinsecus est, sed quia praeter naturam habent. Siquidem rationalis animae pars, quam continere et imperare aliis erat secundum naturam, non continet nunc, sed continetur et gubernatur ab irrationabilibus animi potentiis, quod etiam hujusmodi exemplis Chrysippus imprudens astringit. Itaque apponit ex Euripidis scriptis dialogum Herculis ad Admetum, qui ita habet:

Sed quid revolvis? an semper moerere vis?

Haec quidem Hercules dicit, Admetus autem respondet:

Et ipse novi, verum amor me concitat.

Constat enim, quum concupiscibilis facultatis, non rationalis, amor sit affectus, totum animum educere, hominemque in contrarias actiones rapere iis, quae initio statuerat. Item Achillis dicta ad Priamum apponit:

Sustineas, animo nec inevitabile plores;

Nil siquidem efficies lugendo funera nati,

Ed. Chart. V. [150.]

Ed. Bas. I. (285.)

Οὐδέ μιν ἀνστήσεις, πρὶν καὶ κακὸν ἄλλο πάθῃσθαι. ταῦτα μὲν φησι λέγειν αὐτὸν παρ' αὐτῷ διαλεγόμενον, οὕτω γὰρ ἔγραψεν αὐτοῖς ὀνόμασιν, ἐξίστασθαι δ' οὐκ ὀλιγάκις ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων κρίσεων ἐν τοῖς συμπύπτουσιν, καὶ μὴ κρατεῖν ἑαυτοῦ νικωμένου ὑπὸ τῶν παθῶν. καὶ γὰρ οὖν κἀνταῦθα τό τε τῶν κρίσεων ἐξίστασθαι, καὶ τὸ μὴ κρατεῖν ἑαυτοῦ, καὶ τὸ ποτὲ μὲν εἶναι παρ' ἑαυτῷ, ποτὲ δ' οὐ, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα, τοῖς τε φαινομένοις ἐναργῶς ὁμολογεῖ καὶ τῇ παλαιᾷ δόξῃ περὶ παθῶν τε καὶ ψυχῆς δυνάμεων, οὐ μὲν οἷς ὑπέθετο Χρύσιππος. ὁμοίως δ' εἴρηται καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ τὸ περὶ τῶν παθῶν βιβλίον· τὸ γὰρ δὴ σεσοβημένον καὶ παρηλλαχὸς ἐν ἡμῖν καὶ ἀπειθὲς τῷ λόγῳ οὐχ ἥττον ἐπὶ τῆς ἡδονῆς καταγίνεται. καὶ πάλιν· οὕτω γὰρ ἐξιστάμεθα, καὶ ἔξω γινόμεθα ἑαυτῶν, καὶ τελέως ἀποτυφλούμεθα ἐν τοῖς σφαλλομένοις, ὥστ' ἔστιν ὅτε σπόγγον ἔχοντες ἢ ἔριον ἐν ταῖς χερσὶν τοῦτον διαράμενοι βάλλομεν ὥς δὴ τι περανοῦντες δι' αὐτῶν. εἰ δ' ἐτυγχάνομεν μάχαιραν ἔχοντες ἢ ἄλλο τι, τούτῳ ἂν ἐχρησά-

Quem neque restitues, mala ni sis altera passus.

Haec quidem dicere ipsum ait secum differentem. Item scripsit ad verbum, recedere non raro ab ipsis his iudiciis aliquem in iis, quae accidunt, nec continere se, quum ab affectibus vincitur. Etenim hic quoque a iudiciis recedere, et non se continere, et interdum esse apud se, interdum non, ac omnia id genus tum evidentibus manifesto respondent, tum veterum opinioni et de affectibus et animae facultatibus, non tamen iis, quae Chrysippus proposuit. Similiter dicta sunt et huiusmodi in libro de affectibus: *Nam quod perturbatum est, immutatumque in nobis, et rationi inobsequens, non minus in voluptate conversatur.* Ac rursus: *Sic enim recedimus, et extra nos rapimur, et in totum excaecamur in iis, quae deliquimus; quapropter interdum spongiam aut lanam in manibus habentes hanc vastatam projicimus, tanquam aliquid per eas absolventes. At si fiat, ut gladium vel aliud quippiam habeamus, hoc usi fuerimus similiter.*

Ed. Chart. V. [150. 151.]

Ed. Bas. I. (283.)

μεθ'α παραπλησίως. καὶ ἐφεξῆς· πολλάκις δὲ κατὰ τὴν
τοιαύτην τυφλότητα τὰς κλεῖς δάκνομεν, καὶ τὰς θύρας
τύπτομεν, οὐ ταχὺ αὐτῶν ἀνοιγομένων, πρὸς τε τοὺς λίθους
ἐὰν προσπταίσωμεν, τιμωρητικῶς προσφερόμεθα καταγνύν-
τες καὶ ῥιπτοῦντες αὐτοὺς εἰς τινὰς τόπους, καὶ ἐπιλέγον-
τες καθ' ἑκάστα τούτων ἀτοπώτατα. ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς
ἐξῆς φησιν· ἐννοήσεις δ' ἂν τις ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τὴν
ἐν τοῖς πάθεσιν ἀλογιστίαν, καὶ ὡς ἐν τοῖς τοιούτοις ἀπο-
τυφλούμεθα καιροῖς, ὡς ἂν ἕτεροί τινες γεγονότες τῶν
προδιαλελογισμένων. ὅλως δ', εἴ τις ἐκλέγοι πάντα καὶ
παραγράφοι νῦν, ὅσα κατὰ τὸ περὶ παθῶν εἴρηται βιβλίον
αὐτῷ, μαχόμενα μὲν οἷς αὐτὸς ὑπέθετο δόγμασιν, ὁμολο-
γοῦντα δὲ τοῖς τε φαινομένοις ἐναργῶς καὶ τῇ Πλάτωνος
δόξῃ, μῆκος ἂν ἄμετρόν τι γένοιτο τοῦ βιβλίου. μεστὸν
γάρ ἐστιν αὐτῷ τὸ γραμμάτων τε καὶ κρίσεων ἐξίστασθαι
λέγοντι, [151] καὶ τῶν προδιαλελογισμένων διὰ τὸν θυμὸν,
ἢ τὴν ἐπιθυμίαν, ἢ τὴν ἡδονήν, ἢ τι τοιοῦτον μανιωδῶς
τε κινεῖσθαι, καὶ οὐκ ἐν ἑαυτῷ, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ εἶναι,

Ac deinceps: *Saepe vero in hujusmodi caecitate claves mordemus, et fores pulsamus, quum non celeriter aperiuntur. Item in lapides si illidimus, puniendi studio efferimur, damnantes projicientesque ipsos in aliqua loca, et acclamantes in singulis his absurdissima quaeque.* Pari modo in subsequenti ait: *Consideraverit aliquis ex hujusmodi rationis penuriam in affectibus, et quo pacto in talibus excaecamur temporibus, tanquam alieni facti ab iis, qui prius ratione utebantur.* In totum, si quis omnia eligat ascribatque nunc, quae in libro de affectibus comprehensa sunt, pugnancia quidem iis dogmatis, quae ipse statuit, consentanea autem et manifesto apparentibus et Platonis opinioni, in immensum liber excreverit; librum enim ipse replevit, dum homines a judiciis recedere dicit, et ab iis, quae prius ratione erant instituta, propter iracundiam, aut cupiditatem, aut voluptatem, aut ejusmodi quippiam, ac furiose agitari, et

Ed. Chart. V. [151.]

Ed. Bas. I. (283.)

τετυφλωσθαί τε τὴν διάνοιαν, ἀλογίστοις τε φέρεσθαι, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα. τὰς μὲν δὴ τοιαύτας ῥήσεις αὐτοῦ τινὶ κατὰ σχολὴν ἐκλέγειν ἐπιτρέπω.

Κεφ. ζ'. Δεδειγμένου δὲ ἤδη σαφῶς αὐτῶν τοῦ τύπου, μεταβήσομαι δὴ ἐπὶ τινὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου πρὸς τὸν Χρυσίππον ἀντειρημένων. ὁ γοῦν ὅρος οὗτος, φησὶν, ὁ τῆς ἄσης, ὥπερ οὖν καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν παθῶν, ὑπὸ τε Ζήνωνος εἰρημένοι καὶ πρὸς τοῦ Χρυσίππου γεγραμμένοι, σαφῶς ἐξελέγχουσι τὴν γνώμην αὐτοῦ. δόξαν γὰρ εἶναι, πρόσφατον τὸ κακὸν αὐτῷ παρεῖναι, φησὶ τὴν λύπην. ἐν ᾧ καὶ συντομώτερον ἐνίοτε λέγοντες ᾧδὲ πως προφέρονται· λύπη ἐστὶ δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας. εἶναι μὲν δὴ τὸ πρόσφατόν φησι τὸ ὑπόγυον κατὰ τὸν χρόνον, ἀξιοῖ δὲ τὴν αἰτίαν αὐτῶν ῥηθῆναι, δι' ἣν ἡ τοῦ κακοῦ δόξα πρόσφατος μὲν οὖσα συστέλλει τε τὴν ψυχὴν καὶ λύπην ἐργάζεται, χρονισθεῖσα δ' ἢ οὐδ' ὅλως, ἢ οὐκ ἔθ' ὁμοίως συστέλλει. καίτοι οὐδὲ τὸ πρόσφατον ἐχρῆν ἐγκεῖσθαι κατὰ

non in se, neque apud se esse, excaecarique animo, irrationabiliter ferri, atque omnia ejus generis. Sane ejusmodi verba ipsius alicui per otium seligere committo.

Cap. VII. Quum autem manifeste jam figura ipsorum demonstrata sit, digrediar ad nonnulla, quae Posidonius contra Chrysippum protulerit. Itaque, *Definitio*, inquit, *moestitiae*, *quemadmodum etiam multae aliae affectuum tum a Zenone dictae, tum a Chrysippo scriptae, manifeste sententiam ejus coarguunt. Nam moestitiae esse recentem opinionem, quod malum sibi adsit, pronunciat. In qua etiam compendiosius nonnunquam dicentes hunc in modum proferunt: Moestitia est opinio recens mali praesentis. Esse sane recens dicit, quod proximum tempore; causam vero ipsum dicere Posidonius exigit, propter quam mali opinio, quum recens est, animum submittat tristitiamque efficiat, inveterata autem aut neutiquam, aut non adhuc similiter contrahat; etsi ne recens quidem in finitione apponi conveniebat, modo*

Ed. Chart. V. [151.]

Ed. Bas. I. (285.)

τὸν ὄρον, εἶπερ ἀληθῆ τὰ Χρυσίππου. κατὰ γὰρ τὴν γνώ-
μην αὐτοῦ μᾶλλον τοῦ μεγάλου κακοῦ, ἢ ἀνυπομονήτου, ἢ
ἀκαρτερήτου, καθάπερ αὐτὸς εἶωθεν ὀνομάζειν τὴν λύπην,
εἰρησθαι [εἶδει] δόξαν, οὐ προσφάτου. ἐνθα καὶ διχόθεν ὁ
Ποσειδώνιος ἀντιλέγει τῷ Χρυσίππῳ, κατὰ μὲν τοῦτον τὸν
δεύτερον ὀρισμὸν ἀναμιμνήσκων τῶν τε σοφῶν καὶ τῶν
προκοπτόντων, ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται· οἱ μὲν γὰρ ἐν μεγί-
στοις ἀγαθοῖς, οἱ δ' ἐν μεγίστοις κακοῖς ἑαυτοὺς ὑπολαμ-
βάνοντες εἶναι, ὅμως οὐ γίνονται διὰ τοῦτ' ἐν πάθει· κατὰ
δὲ τὸν πρῶτον ἐρωτᾷ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐχ ἡ τῆς τοῦ
κακοῦ παρουσίας δόξα τὴν λύπην, ἀλλ' ἡ πρόσφατος ἐργά-
ζεται μόνη, καὶ φησι, διότι πᾶν τὸ ἀμέτρον καὶ ξένον
ἀθρόως προσπίπτον ἐκπλήττει τε καὶ τῶν παλαιῶν ἐξι-
στησι κρίσεων, ἀσκηθὲν δὲ καὶ συνεθισθὲν καὶ χρονίσαν
ἢ οὐδ' ὅλως ἐξίστησιν, ὡς κατὰ πάθος κινεῖν, ἢ ἐπὶ μικρὸν
κομιδῇ, διὸ καὶ προενδημεῖν [δεῖν] φησι τοῖς πράγμασι,
καὶ μήπω παροῦσιν οἷον παροῦσι χρῆσθαι. βούλεται δὲ
τὸ προενδημεῖν ῥῆμα τῷ Ποσειδωνίῳ τὸ οἷον προανα-

Chrysippi dicta vera sint. Nam secundum ipsius senten-
tiam potius magni mali, vel impatibilis, vel intolerabi-
lis, sicut ipse nominare consuevit, tristitiam dictam esse
opinionem, non recentis; ubi et bifariam Chrysippo Posi-
donius contradicit, in hac quidem secunda definitione
mentionem faciens et sapientum et providorum, veluti
prius comprehensum est. Alii siquidem in maximis bonis,
alii in maximis malis dum se esse putant, tamen propter
ea affectui non implicantur. In prima definitione causam
quaerit, cur non mali praesentis opinio tristitiam, sed
recens solum efficiat, aitque: omne immodicum et pere-
grinum subito irruens et excedere et a veteribus rece-
dere facit opinionibus, usitatum vero et consuetum in-
veteratumque aut nullo pacto immutat, ut secundum
affectum moveat, aut parum admodum; quare etiam do-
mesticum ac familiare sibi facere dicit, rebus non prae-
sentibus tanquam praesentibus uti. Significat autem Posi-
donio verbum hoc προενδημεῖν quasi effingere et effor-

Ed. Chart. V. [151. 152.]

Ed. Bas. I. (283.)

πλάττειν τε καὶ προτυποῦν τὸ πρᾶγμα παρ' ἑαυτῷ τὸ μέλλον γενήσεσθαι, καὶ ὥς πρὸς ἤδη γενόμενον ἐθισμόν τινα ποιεῖσθαι κατὰ βρῆχ'· διὸ καὶ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου παρείληφεν ἐνταῦθα, ὥς ἄρα, τινὸς ἀπαγγείλαντος αὐτῷ, τεθνάναι τὸν υἱόν, εἰ μάλα καθεστηκότως εἶπεν, ἦδ' εἰν θνητὸν γενήσας, καὶ ὥς τοῦτο λαβὼν Εὐριπίδης τὸ νόημα τὸν Θησέα πεποίηκε λέγοντα·

Ἐγὼ δὲ παρὰ σοφοῦ τινος μαθὼν
 Εἰς φροντίδας νοῦν συμφορὰς τ' ἐβαλλόμην,
 Φυγὰς τ' ἑμαυτῷ προστιθεὶς πάτρας ἐμῆς
 Θανάτους τ' ἁώρους καὶ κακὰς ἄλλας ὁδοὺς,
 Ὡς, εἴ τι πάσχοιμ' ὦν ἐδόξαζόν ποτε,
 Μὴ μοι νεαραῖς προσπεσὼν ψυχὴν δάκοι.
 οὕτω δὲ εἰρησθαί φησι καὶ τὰ τοιαῦτα·

[152] Εἰ μὲν τόδ' ἤμαρ πρῶτον ἦν κακουμένη,
 Καὶ μὴ μακρὰ δὴ διὰ πόρων ἐναυστόλουν,
 Εἰκὸς σφραδάζειν ἦν ἂν ὥς νεόζυγα
 Πῶλον, χαλινὸν ἄρτίως δεδεγμένον·

mare sibi rem, quae futura est, et tanquam cum iam facta consuetudinem quandam paulatim inire. Quocirca etiam Anaxagorae dictum assumpsit hic, quomodo, quum aliquis ei filium mortuum esse nunciasset, admodum constanter dixit: Novi mortalem me procreasse; et quemadmodum hoc sumpto sensu Euripides Theseum loquentem introduxit:

*A sapiente aliquo perdoctus ego
 In curas animum et calamitates indidi,
 Atque exulem me proposui a patria mea, ac mortes
 Immaturas et vias malas alias,
 Ut, si quid paterer ex iis quae putaveram
 Aliquando, animum non morderent recentia.*

Ita dicta etiam haec esse pronunciat:

*Si hic primus esset malorum dies mihi,
 Et non diu vexarer in laboribus,
 Forsan reniterer ut pullus iugo recens
 Subditus, excutiens fraenum susceptum nuper;*

Ed. Chart. V. [152.]

Ed. Bas. I. (283. 284.)

Νῦν δ' ἀμβλύς εἰμι καὶ κατηρτυκῶς κακῶν.

Ἔσθ' ὅτε τὰ τοιαῦτα μακρὸς

Χρόνος μαλάξει, νῦν δ' ἔθ' ἡβάσκει κακόν.

ὅτι δ' ἐν τῷ χρόνῳ μαλάττεται τὰ πάθη, καὶ αἱ δόξαι μένωσι τοῦ κακόν τι αὐτοῖς γεγονέναι, καὶ ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ παθῶν μαρτυρεῖ γράφων ὧς· ζητήσαι δ' ἂν τις καὶ περὶ τῆς ἀνέσεως τῆς λύπης, πῶς γίνεται, πότερον δόξης τινος μετακινουμένης, ἢ πασῶν διαμενουσῶν, καὶ διὰ τί τοῦτ' ἔσται. εἴτ' ἐπιφέρων φησί· δοκεῖ δέ μοι ἡ μὲν τοιαύτη δόξα διαμένειν, ὅτι κακόν αὐτό, ὃ δὴ πάρεστιν, ἐγχροονιζομένης δ' ἀνίσθαι ἢ συστολή (284) καὶ, ὥς οἶμαι, ἡ ἐπὶ τὴν συστολήν ὁρμή. τυχὸν δὲ καὶ ταύτης διαμενούσης, οὐχ ὑπακούσεται τὰ ἐξῆς διὰ ποιὰν ἄλλην ἐπιγινομένην διάθεσιν δυσλόγιστον τούτων γινομένων. οὕτω γὰρ καὶ κλαίοντες παύονται, καὶ μὴ βουλόμενοι κλαῖν κλαίουσιν, ὅταν μὴ ὁμοίας τὰς φαντασίας τὰ ὑποκείμενα ποιῇ, καὶ ἐρίστηταί τι ἢ μηθέν. ὃν τρόπον γὰρ ἡ θρήνων παῦσις γίνεται, καὶ

At nunc malis obdurui et occallui.

Hæc interim emollescent longo tempore,

Malum pubescit nunc.

Quod autem in processu temporis affectus mitigatur, et si manserit opinio, quod malum aliquod ipsis evenerit, idem Chrysippus secundo de affectibus testatur, hunc in modum scribens; *Quaesierit etiam aliquis de remissione tristitiae, quomodo fiat, utrum opinione quadam dimota, an omnibus permanentibus, et propter quid hoc erit.* Deinde inferens inquit: *Videtur mihi hujusmodi opinio permanere, quoniam malum est ipsum, quod jam adest, quum autem ea immoratur, contractio remitti, ac mea sententia ad contractionem impetus. Forte etiam hac permanente non subaudient reliqua, quum hæc propter certam aliam supervenientem dispositionem discussu difficilem fiant; ita namque et plorantes cessant, et nolentes plorare plorant, quum similes imaginationes subiecta faciant, et inflet aliquid aut nihil. Quomodo enim lamentationes*

Ed. Chart. V. [152.]

Ed. Bas. I. (284.)

κλαυθοὶ, τοιαῦτα εὐλογον καὶ ἐπ' ἐκείνων συντυγχάνειν, ἐν ταῖς ἀρχαῖς μᾶλλον τῶν πραγμάτων κινούντων, καθάπερ ἐπὶ τῶν τὸν γέλωτα κινούντων γίνεσθαι ἔφην, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. ὅτι μὲν οὖν ἐν τῷ χρόνῳ παύεται τὰ πάθη, καίτοι τῆς δόξης διαμενούσης, αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ὁμολογεῖ· διὰ τίνα μέντοι τὴν αἰτίαν τοῦτο γίνεται, δυσλόγιστον εἶναι φησιν. εἰδ' ἑξῆς ἕτερα παραπλησίως γινόμενα γράφει, περὶ ὧν οὐδ' αὐτῶν δηλονότι τὴν αἰτίαν ἐπαγγέλλεται γινώσκειν. ἀλλ' οὐ Ποσειδώνιος γε, Χρύσιππε, τὰς αἰτίας τῶν τοιούτων ἀγνοεῖν φησιν, ἀλλ' ἐπαινεῖ καὶ ἀποδέχεται τὰ ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰρημένα, ἃ ἑφεξῆς ἐρωῶ. σὺ δ' οὔτ' ἐκείνων μνημονεύσας, οὔτ' ἄλλην αὐτὸς εἰπὼν, οἷε λελῦσθαι τὸ ζητούμενον, ἂν ὁμολογήσης ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν. καίτοι τό γε συνέχον ὅλην τὴν πραγματείαν τὴν τε τῶν λογικῶν ζητημάτων καὶ τὴν θεραπευτικὴν τῶν παθῶν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὸ τὰς αἰτίας ἐξευρεῖν, ὑφ' ὧν γίνεται τε καὶ παύεται τὰ πάθη. οὕτω γὰρ ἂν τις, οἶμαι, καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν κωλύσειε, καὶ γενομένας παῦσαι δυνηθείη. συναναιρεῖσθαι

cessant et ploratus, ita ratio est etiam in illis accidere, per initia magis rebus moventibus, veluti in his, qui risum movent, fieri dixi, atque his similia. Quod igitur tempore affectus cessant, opinione licet permanente, ipse Chrysippus confitetur; cur autem id fiat, ratione id difficile comprehendere posse dicit. Deinde alia similiter accidentia scribit, quorum neque ipsorum causam cognoscere promittit. At Posidonius, o Chrysippe, eiusmodi rerum causam non ignorare se refert, sed veterum dicta, quae deinceps percensebo, laudat et recipit. Tu neque illorum memior, neque aliam ipse prolocutus, putas quaestionem esse solutam, si causam nescire fatearis, quamquam totius operis et rationalium quaestionum et de medendis affectibus nihil aliud summam continet quam causas adinvenire, ex quibus affectiones et fiant et desinant. Ita namque aliquis meo iudicio tum, ne ipsae generentur, prohibebit, tum generatas sistere poterit. Etenim ratio est, siquid iudico, una cum causis generatio-

Ed. Chart. V. [152.]

Ed. Bas. I. (284.)

γὰρ εὐλογον οἶμαι ταῖς αἰτίαις τὰς τε γενέσεις καὶ τὰς
ὑπάρξεις τῶν πραγμάτων. ταῦτά τοι καὶ ἀπορεῖς κατὰ τὸ
περὶ τῶν παθῶν βιβλίον τι καὶ γράψαι τοιοῦτον ἡμῖν, ὃ
προσέχοντες τὸν νοῦν κωλύσομεν τε τῶν παθῶν ἕκαστον
γίνεσθαι καὶ γερόμενον ἰασόμεθα, καί τοι καὶ τοῦ Πλάτω-
τος θαυμασιῶς γράψαντος, ὥς καὶ ὁ Προσειδώνιος ἐπιση-
μαίνεται θαυμάζων τὸν ἄνδρα, καὶ θεῖον ἀποκαλεῖ, ὥς καὶ
πρεσβεύων αὐτοῦ τὰ τε περὶ τῶν παθῶν δόγματα, καὶ τὰ
περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ὅσα τε περὶ τοῦ μὴ γίνε-
σθαι τὴν ἀρχὴν ἢ γερόμενα παύεσθαι τάχιστα τῆς ψυχῆς
τὰ πάθη γέγραπται πρὸς αὐτοῦ. συνῆφθαι δὲ καὶ τὴν
περὶ τῶν ἀρετῶν διδασκαλίαν τούτοις φησὶ, καὶ τὴν περὶ
τοῦ τέλους, καὶ ὅλως πάντα τὰ δόγματα τῆς ἡθικῆς φιλο-
σοφίας ὥσπερ ἐκ μιᾶς μηρίνθου δεδέσθαι τῆς γνώσεως τῶν
κατὰ τὴν ψυχὴν δυνάμεων, αὐτὸς τε δείκνυσιν, ὥς ὑπὸ
θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας γίγνεται τὰ πάθη, καὶ διὰ τίνα τὴν
αἰτίαν ἐν τῷ χρόνῳ καθίσταται, καὶ αἱ δόξαι τε καὶ αἱ
κρίσεις ἔτι μένωσι τοῦ κακὸν ὑπάρχειν αὐτοῖς ἢ γεγονέναι.
προσχοῖται δ' εἰς τοῦτο μάρτυρι καὶ αὐτῷ τῷ Χρυσίππῳ

nes et rerum existentias tolli. Hac ratione etiam non
habes in secundo de affectibus libro ejusmodi aliquid
nobis perscribere, cui animum advertentes et prohibe-
mus singulos affectus oriri, et ortis medebimur, quan-
quam id Plato admirabili modo scripserit, quemadmodum
et Posidonius indicat admirans virum; divinum quoque
appellat, ceu maxima reputans ipsius dogmata de affecti-
bus, deque animae facultatibus, et quae de eo, quod
neutiquam affectus animi oboriantur, vel oborti citissime
desinant, ab ipso scripta fuere. Conjectam vero de vir-
tutibus disciplinam his esse contendit, item eam, quae
de fine, ac in totum omnia moralis philosophiae placita,
veluti ex uno vinculo cognitionis animae virium sit alli-
gata; ipseque indicat, quomodo ab iracundia et cupiditate
affectus proveniant, quaque de causa tempore subdant,
etsi opiniones adhuc et judicia permaneant de eo, quod
malum ipsis sit aut fuerit obortum. Ad hoc citat talem

Ed. Chart. V. [152-153.]

Ed. Bas. I. (284.)

κατὰ τὸ δεύτερον περὶ τῶν παθῶν ὅδε πως γράφοντι·
περὶ δὲ τῆς λύπης, [153] καὶ ὡς ἂν ἐμπλησθέντες τινὲς,
ὁμοίως φαίνονται ἀφίστασθαι, καθάπερ καὶ ἐπὶ Ἀχιλλέως
ταῦτα λέγει ὁ ποιητὴς πενθοῦντος τὸν Πάτροκλον·

Ἄλλ' ὅτε δὴ κλαίων τε κυλινδόμενός τ' ἐκορέσθη,
καὶ,

Οἱ ἀπὸ πρᾶπίδων ἦλθ' ἥμερος ἦδ' ἀπὸ γυίων,
ἐπὶ τὸ παρακαλεῖν ὥρμησε τὸν Πρίαμον τὴν τῆς λύπης
ἄλογίαν αὐτῷ παριστάς, εἴτ' ἐφεξῆς ἐπιφέρει καὶ ταῦτα·
καθ' ὃν λόγον οὐκ ἂν ἀπελπίσαι τις οὕτως τῶν πραγμάτων
ἐγχρονιζομένων, καὶ τῆς παθητικῆς φλεγμονῆς ἀνιευμένης,
τὸν λόγον παρεισδυόμενον, καὶ οἶονεὶ χώραν λαμβάνοντα
παριστάναι τὴν τοῦ πάθους ἄλογίαν. ἐναργῶς γὰρ ἐν τού-
τοις ὁ Χρύσιππος ὁμολογεῖ, τὴν τε παθητικὴν φλεγμονὴν
ἀνίσσθαι κατὰ τὸν χρόνον, εἴτε τῆς ὑπολήψεως τε καὶ δόξης
μενούσης, ἐμπίπλῃσθαι τε τῶν παθητικῶν κινήσεων τοὺς
ἄνθρώπους, καὶ διὰ τοῦτο παῦλάν τινα λαμβάνοντος τοῦ
πάθους καὶ ἡσυχάσαντος, τὸν λόγον ἐπικρατέστερον γίνε-

etiam Chrysippum ex secundo de affectibus libro, hisce
verbis: *Verum de tristitia, quod repleti nonnulli similiter
ab ea recedere apparent, quemadmodum et de Achille
Patroclum lugente haec poëta scribit:*

*Ast hic jam lacrymis quum esset satur atque querelis,
item,*

Et desiderium luctus a mente recessisset,
ad Priamum hortandum cum impetu properavit moesti-
tiae irrationabilitatem pacans. Deinde rursus haec ad-
ducit: Qua ratione non desperabit aliquis, rebus ita per-
durantibus et inflammationis affectuum remittente, ratio-
nem ingredientem et veluti locum capientem affectionis
irrationabilitatem sistere. Manifesto siquidem Chrysippus
in his confitetur, et affectus inflammationem temporis
spatio remitti, suspicione adhuc et opinione permanente,
et homines affectuum motionibus repleti, ac ideo, quum
affectus exiguam quietem subit, rationem superiorem

Ed. Chart. V. [153.]

Ed. Bas. I. (284.)

σθαι. ταῦτα γὰρ ἀληθῆ μὲν ἔστιν, εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλα, μάχεται δὲ ταῖς ὑποθέσεσιν αὐτοῦ, καθάπερ καὶ τὰ ἐπιφερόμενα τόνδε τὸν τρόπον ἔχοντα. λέγεται δὲ καὶ τοιαῦτα εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν παθῶν.

— — λαιψηρὸς δὲ κόρος στενυεροῦτο γόοιο.
καὶ ἔτι τὰ τοιαῦτα εἰς τὸ κατὰ τὴν λύπην ἀγωγόν.

— — τοῖς δὲ δυστυχουσί πως

Τερπνὸν τὸ κλαῦσαι καποδύρασθαι τύχας.
καὶ ἔτι τούτων ἐφεξῆς.

Ὡς φάτο, τοῖσι δὲ πᾶσιν ὑφ' ἡμερον ὥρσε γόοιο.
καί.

Τὸν αὐτὸν ἀνέγειρε γόον, ἄναγς πολύδακρυον ἔδονάιν.
ἔτι δὲ ἀμέλει πάμπολλα καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρὰ τῶν ποιη-
τῶν ἀθροῖσαι μαρτύρια τοῦ καὶ λύπης, καὶ θαρρύειν, καὶ
κλανθμῶν, καὶ θρήνου, καὶ νίκης, καὶ τιμῆς, καὶ πάντων
τε τῶν τοιούτων ἐμπέλασθαι τοὺς ἀνθρώπους, ἐφ' οἷς
οὐδὲν χαλεπὸν ἔστι συλλογίζεσθαι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐν
τῷ χρόνῳ παύεται μὲν τὰ πάθη, κρατεῖ δὲ τῶν ὁρμῶν

evadere. Haec namque vera quidem sunt, si quae alia,
verum cum ipsius hypothesebus discordant, quemadmodum
etiam quae inferuntur, hoc modo prolata. Dicuntur etiam
ejusmodi ab affectuum mutatione:

Luctus continuus moesti sinitur est.

Praeterea ejusmodi ad tristitiae diductionem; *Infelici-
bus delectabile quodammodo est plorare et fortunas de-
flere.* Insuper his deinde subdit:

*Sic ait, at desiderium patris obvenit illi
Deflendi.*

Et:

Eundem suscitavit luctum, reduxit curas lacrymabiles.
Denique plura adhuc alia id genus a poetis colligere
testimonia licet ejus, quod homines tristitia, lacrymis,
ploratibus, gemitu, victoria, honore et omnibus ejus-
modi repleantur, propter quae nihil negotii est colligere
causam, ob quam temporis spatium affectus desinunt, ratio

Ed. Chart. V. [153.]

Ed. Bas. I. (284.)

ὁ λόγος. ὥς γάρ ἐφίεται τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς οἰκείων
 τινῶν ὀρεκτικῶν, οὕτως καὶ τυγχανόντων αὐτῶν ἐμπέπλται,
 καὶ τούτω τὴν ἑαυτῶν κίνησιν καθίστησιν, ἥτις ἐκράτει τῆς
 ὁρμῆς τοῦ ζώου, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἤγεν ἐφ' ὃ τι παρήγετο.
 οὐκ οὖν ἀσυλλόγιστοι τῆς παύλας τῶν παθῶν εἰσιν αἱ αἰ-
 τίαι, καθάπερ ὁ Χρυσίππος ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ πάννυ σαφεῖς
 τῷ γε μὴ βουλομένῳ φιλονεικεῖν τοῖς παλαιοῖς. οὐδὲν γὰρ
 οὕτως ἐναργές ἐστιν, ὥς τὸ δυνάμεις τινὰς ἐν ταῖς ἡμετέ-
 ραις εἶναι ψυχαῖς ἐφιεμένας φύσει, τὴν μὲν ἡδονῆς, τὴν
 δὲ κράτους καὶ νίκης, ἃς ἐναργῶς ὁρᾶσθαι φησι καὶ τοῖς
 ἄλλοις ζώοις ὁ Ποσειδώνιος, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐπεδείξαμεν
 εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου γράμματος. ἐπιμέμφεται δ' ὁρ-
 θῶς τοῦ Χρυσίππου καὶ τῷ φάναι· τυχόν δὲ, τῆς ὁρμῆς
 διαμενούσης, οὐχ ὑπακούσεται τὰ ἐξῆς διὰ ποιὰν ἄλλην
 ἐπιγινομένην διάθεσιν. ἀμήχανον γὰρ εἶναι φησι, παρεῖναι
 μὲν τὴν ὁρμὴν, ὑπ' ἄλλης δὲ τινος αἰτίας κωλύεσθαι τὴν
 κατ' αὐτὴν ἐνέργειαν. ὅθεν καὶ περὶ αὐτὴν λέγει, οὕτω γὰρ καὶ

autem cupiditatum impetui dominatur. Ut enim pars
 animae affectibus obnoxia peculiaria quaedam appetibilia
 concupiscit, ita etiam ipsis, quum accidunt, repletur;
 atque in hoc suum ipsius motum sistit, qui animalis im-
 petu praecerat, et ut secum ducebat, quocunque ferebatur.
 Quare affectuum quietis causae incomprehensibiles non
 sunt, quemadmodum Chrysippus dictitabat, sed etiam ad-
 modum manifestae ei, qui cum veteribus nolit contendere.
 Nihil enim tam clarum est, quam vires quasdam in
 nostris animis inesse natura concupiscentes, hanc vo-
 luptatem, illam dominium et victoriam; quas evidenter
 etiam in aliis animantibus videri Posidonius affirmat,
 quemadmodum nos quoque statim ab initio primi libri
 ostendimus. Accusat autem recte Chrysippum in eo, quod
 dicit: Forte impetu permanente non obedient reliqua
 ob certam aliam oborientem dispositionem. Fieri siquidem
 non posse ait, ut impetus quidem animi adsit, ab alia
 vero causa quadam ipsius actio impediatur. Unde, quum

Ed. Chart. V. [155. 154.]

Ed. Bas. I. (284.)

κλαίοντες παύονται, καὶ μὴ βουλόμενοι κλαίειν κλαίουσιν, ὅταν ὁμοίας τὰ ὑποκείμενα φαντασίας ποιῇ, τὴν αἰτίαν ἔρωτᾷ κἀνταῦθα ὁ Ποσειδώνιος, δι' ἣν καὶ οἱ πολλοὶ μὴ βουλόμενοι πολλάκις κλαίουσιν, ἐπισχεῖν μὴ δυνάμενοι τὰ δάκρυα, καὶ ἄλλοι κλαίειν ἔτι βουλόμενοι φθάνουσιν ἔτι πιυόμενοι ἦτοι διὰ τὰς παθητικὰς κινήσεις σφόδρα ἐγκειμένας, ὥς μὴ κρατεῖσθαι πρὸς τῆς βουλήσεως, ἢ παντελῶς πεπανμένας, ὥς μήκέτ' ἐπεγείρεσθαι δύνασθαι πρὸς αὐτῶν. οὕτω γὰρ ἢ τε τοῦ λόγου μάχη τε καὶ διαφορὰ [154] πρὸς τὸ πάθος εὐρεθήσεται, καὶ τῆς ψυχῆς αἱ δυνάμεις ἐναργῶς σωθήσονται, οὐ μὰ Δία, ὥς Χρύσιππος φησι, διὰ τινος αἰτίας ἀσυλλογίστους τούτων γινομένων, ἀλλὰ διὰ τὰς ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰρημένας. οὐ γὰρ Ἀριστοτέλης μόνον ἢ Πλάτων ἐδόξαζον οὕτως, ἀλλ' ἔτι πρόσθεν ἄλλοι τέ τινες καὶ ὁ Πυθαγόρας, ὥς καὶ ὁ Ποσειδώνιος φησιν, ἐκείνου πρῶτου τε εἶναι λέγων τὸ δόγμα, Πλάτωνα δ' ἐξεργάσασθαι καὶ κατασκευάσαι τελεώτερον αὐτό. διὰ τοῦτο τοῖνυν καὶ τὰ ἔθνη φαίνεται πλεῖστον δυνάμενα καὶ ὅλος ὁ

dicit: Sic enim et plorantes cessant, et nolentes plorare plorant, quum similes subjecta imaginationes efficiant: causam hic quoque rogat Posidonius, cur etiam plerique non volentes subinde plorant et lacrymas colibere nequeunt, ac alii plorare adhuc volentes protinus cessant, ob motiones affectibus subditas vehementer ita inhaerentes, ut non evincantur a voluntate, aut ita omnino cessantes, ut ab ipsis excitari nequeant. Ita enim, quomodo ratio et pugnet cum affectu, et ab eo differat, invenietur, animique vires manifesto servabuntur, non per Iovem, ut Chrysippus ait, propter causas aliquas incomprehensibiles his accidentibus, verum ob eas, quae a veteribus sunt expositae. Quippe non Aristoteles tantum aut Plato sic opinabantur, sed adhuc priores, alique nonnulli, et Pythagoras, ut etiam Posidonius inquit, illius et primi dogma esse pronuncians, Platonem autem elaborasse fecisseque ipsum absolutius. Propterea igitur et consuetudines, et omnino tempus ad affectuum motus plurimum

Ed. Chart. V. [154.]

Ed. Bas. I. (284. 285.)

χρόνος εἰς τὰς παθητικὰς κινήσεις. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἔθεσιν οἰκείουται κατὰ βραχὺ τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον, οἷς ἂν ἐντρέφεται, κατὰ δὲ τὸν χρόνον, ὡς προείρηται, παῦλα γίνεται τῶν παθῶν ἐμπιπλαμένων τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ὧν ἐπεθύμουν ἔμπροσθεν. αἱ δὲ λογικαὶ γνώσεις τε καὶ κρίσεις καὶ ὅλως ἐπι(285)στῆμαι πᾶσαι καὶ τέχναι διὰ τὸν χρόνον αὐτὸν μόνον ψιλὸν οὔτε δύσλυτοι φαίνονται γίνεσθαι, καθάπερ οἱ κατὰ πάθος ἔθισμοι, οὔτε μετατίθεσθαι τε καὶ παύεσθαι, καθάπερ ἡ λύπη καὶ ἄλλα πάθη. τίς γὰρ τοῦ τὰ δις δύο τέσσαρα εἶναι διὰ τὸν χρόνον ἐμπλησθεὶς ἀπέστη καὶ μετεδόξασεν; ἢ τίς τοῦ μὴ πᾶσας εἶναι τὰς ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ κύκλου; καθ' ἕκαστόν τε τῶν ἄλλων θεωρημάτων οὐδεὶς ἐστὶν ὅστις ἐμπλησθεὶς ἀπέθετο τὴν παλαιὰν δόξαν, ὥσπερ ἀποτίθεται τὸ κλαίειν τε καὶ λυπεῖσθαι, καὶ στένειν, οἰμῶζειν τε καὶ θρηγεῖν, ὅσα τε ἄλλα τοιαῦτα, καὶ αἱ περὶ τῶν γεγενημένων ὡς κακῶν ὁμοίαι διαμένωσιν ὑπολήψεις. ἱκανὰ μὲν οἷον ἀμέλει καὶ ταῦτα πρὸς ἐνδειξιν ὧν οὐκ ὀρθῶς

posse videntur; etenim consuetudine irrationabilitas animae inolefcit in quocunque educetur. Tempore autem, ut praedictum est, affectus conquiescunt, repletis irrationabilibus animi facultatibus his, quae antea desiderabant. At rationales cognitiones, iudicia et summatim scientiae omnes artesque propter solum ipsum tempus nudum neque difficiles ad dissolutionem fieri apparent, quemadmodum secundum affectum consuetudines, neque transponi et cessare, sicuti tristitia alique affectus. Quis namque ab eo, quod bis duo sint quatuor, expletus temporis processu recessit aliterque putavit? Vel quis de eo, quod omnes ex centro circuli aequales exillant? In singulisque aliis speculationibus nullus est qui expletus veterem abiecit opinionem, quemadmodum deponit sistitque plorare, trillari, suspirare, lugere, lamentari, quaeque huius generis sunt alia, etsi de praeteritis tanquam malis opiniones permaneant. Sufficerent quidem igitur et haec ad indicationem eorum, quae non recte Chrysippus tra-

Ed. Chart. V. [154.]

Ed. Bas. I. (285.)

ἔγραψεν ὁ Χρύσιππος ὑπὲρ τε τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, καὶ πολὺ πρότερον ἔτι περὶ τῶν ἐργαζομένων αὐτὰ δυνάμεων. οὐ μὲν ἀλλὰ διὰ τοῦ πέμπτου γραμμάτος ἔγνωκα περὶ τῶν αὐτῶν ἔτι διαλεχθῆναι, παραλείπων μὲν τὰ πλεῖστα τῶν οὐκ ὀρθῶς εἰρημένων αὐτῷ, μόνων δὲ ἐκείνων μνημονεύων, ἐν οἷς ἐναντιολογεῖται πρὸς ἑαυτὸν, ἐναντία τε τοιαῦτα φθέγγεσθαι τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις. ἐπιμνησθήσομαι δ' ἐν αὐτοῖς ἔτι καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου πρὸς τὸν Χρύσιππον ἀντισημένων.

didit de animae affectibus, et multo adhuc prius de facultatibus ipsos efficientibus; attamen libro quinto de eisdem insuper differere decrevi, relinquens quidem plurima non recte ab eo dicta, illorum vero duntaxat memor, in quibus sibi ipse adversatur, contrariaque audet evidenter apparentibus proferre. Caeterum indidem ea pariter, quae Posidonius adversus Chrysippum litteris mandaverit, in memoriam sum reducturus.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΠΕΜΠΤΟΝ.

Ed. Chart. V. [155.]

Ed. Bas. I. (285.)

Κεφ. α'. Ὁ περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς λόγος ἀναγκαῖος μὲν ἦν ἡμῖν ἐσκέφθαι καὶ δι' ἑαυτὸν· ἀναγκαιότερον δὲ ἐποίησαν αὐτὸν οἱ περὶ τὸν Χρύσιππον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ περιέχοντος τόπου τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονοῦν προσχρησάμενοι. δείξαντες γὰρ, ὥς μὲν αὐτοὶ νομίζουσιν, ἅπαντα τὰ πάθη συνιστάμενα κατὰ τὴν καρδίαν, ὥς δὲ τὰληθὲς ἔχει, τὰ κατὰ μόνον τὸν θυμὸν, ἔπειτα προσλα-

---

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATONIS
PLACITIS LIBER QVINTVS.

Cap. I. Sermo de animi affectibus necessarius etiam propter se mihi habitus est; magis autem ipsum necessarium Chrysippi sectatores reddiderunt, qui ad loci principem animae facultatem continentis demonstrationem eo sunt usi. Nam quum ostendissent, quomodo ipsi universos affectus in corde consistere opinentur, ut autem veritas habet, solam iracundiam, deinde ubi assumpissent,

Ed. Chart. V. [155. 156.]

Ed. Bas. I. (285.)

βόντες, ὡς, ἐνθα ἂν ἡ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐνταῦθ' ἐστὶ καὶ τὸ λογιζόμενον αὐτῆς, οὕτως ἤδη περαίνουσιν, ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ λογιστικὸν ὑπάρχειν. ἡμεῖς δὲ, ὅτι μὲν ἐντεῦθεν ὁρμαῖται τὰ κατὰ τὸν θυμὸν, ἀληθεύειν αὐτοὺς φάμεν, οὐ μὴν οὐθ' ὅτι καὶ ἓνα τόπον ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ τε θυμούμενον εἶναι καὶ τὸ λογιζόμενον, οὐθ' ὅτι μιᾶς δυνάμεώς ἐστιν ἔργα συγχωροῦμεν, ἀλλ' ἀποδεικνύειν αὐτοὺς ἀξιούμεν, ὥσπερ τᾶλλα τὰ κατὰ τὸν λόγον, οὕτω καὶ ὅτι τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀναγκαῖόν ἐστιν εἶναι τῶν τε παθῶν καὶ τοῦ λογισμοῦ. Χρύσιππος μὲν οὖν ἐν τῷ πρώτῳ περὶ παθῶν ἀποδεικνύει πειράται, κρίσεις τινὰς εἶναι τοῦ λογιστικοῦ τὰ πάθη, Ζήνων δ' οὐ τὰς κρίσεις αὐτάς, ἀλλὰ τὰς ἐπιγιγνομένας αὐταῖς συστολὰς καὶ λύσεις, ἐπάρσεις τε καὶ τὰς πτώσεις τῆς ψυχῆς ἐνόμιζεν εἶναι τὰ πάθη. ὁ Ποσειδώνιος δ' ἀμφοτέροις διενεχθεὶς ἐπαιτεῖ τε ἅμα καὶ προσίεται τὸ Πλάτωνος δόγμα, καὶ ἀντιλέγει τοῖς περὶ τὸν Χρύσιππον, [156] οὔτε κρίσεις εἶναι τὰ πάθη δεικνύων, οὔτε ἐπιγιγνώμενα κρίσει, ἀλλὰ κινήσεις τινὰς ἑτέρων

ubicunque animi affectiones sint, ibi quoque ratiocinatricem ipsius facultatem haberi, ita jam concludunt, in corde ratiocinatricem existere. Nos vero, quoniam inde iracundia profilit, vera ipsos dicere affirmamus, non tamen, quod uno in loco et irascibilem et ratiocinatricem facultatem esse necessarium sit, neque quod unius opera facultatis existant, concedimus; verum demonstrare ipsos volumus, sicuti alia, quae ad rationem attinent, sic etiam, quod necessario idem affectuum et rationis principium existat. Chrysippus itaque libro priore de affectibus ostendere conatur, affectus ratiocinatricis facultatis quaedam esse iudicia. Zeno non ipsa iudicia, sed supervenientes eis contractiones solutionesque, elationes et casus animi affectus esse existimavit. Posidonius autem ab utrisque dissentiens laudat simul et admittit Platonis dogma, adversaturque Chrysippo, neque iudicia esse affectus ostendens, neque supervenientia iudicio, verum motiones

Ed. Chart. V. [156.]

Ed. Bas. I. (285.)

δυνάμεων ἀλόγων, ὥς ὁ Πλάτων ὠνόμασεν ἐπιθυμητικὴν τε καὶ θυμοειδῆ. πολλῶν δ' εἰρημένων αὐτῷ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ παλαιοῦ δόγματος, ἃ μὲν ἐστὶν ἐπίκαιρα, ταῦτ' ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ, τετάρτῳ τῆς ὅλης ὄντι πραγματείας, ἐπειράθη ἐλπεῖν διὰ βραχέων ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ γράμματος. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἔμπροσθεν αὐτὸς ἀπ' ἑαυτοῦ διηλθον, ὅσα τε μάχεται τῶν ἐναργῶς φαινόμενων τῷ Χρυσίππου δόγματι, καὶ ὅσα πρὸς ἑαυτὸν ἐναντιολογούμενος εἶρηκεν, οὐκ ἀναμείνας τὸν ἔξωθεν κατήγορον. ἱκανὰ μὲν οὖν ἦν καὶ ἐκεῖνα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πλείους εἶναι δυνάμεις, αἷς ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ θυμούμεθα καὶ λογιζόμεθα, καὶ μὴ μίαν, ὥς ὁ Χρυσίππος οἶεται. προσκείσεται δ' οὐκ ὀλίγα καὶ κατὰ τοῦτον ἔτι τὸν λόγον, ὅσα ὁ Χρυσίππος αὐτὸς ἐναντιολογούμενος αὐτῷ μαρτυρεῖ τοῖς τ' ἀληθέσιν ἅμα καὶ τῷ παλαιῷ δόγματι. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τὰ κακῶς εἰρημένα παρ' αὐτοῦ, καίτοι πάμπολλα τὸν ἀριθμὸν ὄντα, παρελθεῖν ἔκρινα, πολὺβιβλὸν τε ἅμα τὴν πραγματείαν ἔσεσθαι μοι νομίζων, εἰ πάντ' ἐξελέγχοιμι καλῶς, πεπεισμένος τε

aliquas aliarum facultatum irrationabilium, quas Plato concupiscibilem et irascibilem nominavit. Quum autem multa ad veteris placiti demonstrationem prodiderit, quae sane praeclara sunt ac opportuna, eadem superiori libro, qui totius operis quartus est, conatus sum breviter ad commentarii calcem explicare. Etenim in prioribus ipse ex meo ingenio percensui, quae evidenter apparentia cum Chrysippi placito pugnarent, et quae sibi met contradicens ipse protulerit, non remoratus accusatorem externum. Suffecerant igitur et illa ad demonstrandum, plures esse facultates, quibus concupiscimus, irascimur, ratiocinamur, et non unam, veluti Chrysippus autumat. Apponentur autem non pauca etiam in hoc adhuc libro, quae Chrysippus ipse sibi contraria dicens contestatur veris simul et veteri placito. Siquidem alia, quae perperam ab eo sunt dicta, quamvis numero permulta, praeterire decrevi, tum quia opus prolixum fore, si omnia probe coarguam, censeo, tum quia persuasum mihi est,

Ed. Chart. V. [156.]

Ed. Bas. I. (285.)

ὑπὸ φιλονεικίας τῆς πρὸς τοὺς παλαιούς ἐριστικώτερον ὑπὲρ αὐτῶν ἀντεροῦντάς μοι τοὺς ἐπαινοῦντας τὰ Χρυσίππου δόγματα. ἐν οἷς δὲ αὐτὸς ἐαυτὸν καταβάλλει μετὰ τοῦ καὶ μάχεσθαι τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις, ἐν τούτοις ἡγοῦμαι τάχα ἂν αἰδεσθῆναί τε τινα καὶ μεταστῆναι πρὸς τὰ βελτίω, καθάπερ καὶ ὁ Ποσειδώνιος ἐποίησεν, αἰδεσθεῖς συναγορευσαί ψευδεῖ φανερώς δόγματι τῷ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν, οἳ γε μέχρι τοσούτου φιλονεικίας ἤκουσιν, ὥστ', ἐπειδὴ τῆς λογικῆς δυνάμεως ἔφασαν εἶναι τὰ πάθη, τοῖς ἀλόγοις ζώοις μὴ μετέχειν αὐτῶν συγχωρεῖν, οἳ πλεῖστοι δ' οὐδὲ τοῖς παιδίοις, ὅτι δηλαδὴ καὶ ταῦτ' οὐδέπω λογικά. τὸ μὲν οὖν οὕτως ἀναισχυρτεῖν πρὸς τὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναργῶς φαινόμενα σοφιστῶν ἔργον ἐστὶ, τὸ δὲ μὴδὲ ἄπερ ὑπέθεντο δύνασθαι διαφυλάττειν, ἀλλ' ἐναντία γράφειν αὐτῶν, ἀγνυμνάστων περὶ λόγον ἀνθρώπων, οἷός περ καὶ ὁ Θαυμασιώτατος Χρυσίππος ἐν παμπόλλαις εὕρίσκεται πραγματείαις. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἑτέρωθεν.

eos, qui Chrysippi placita collaudant, prae litigandi studio, quo erga veteres afficiuntur, litigiosius de ipsis mihi contradicturos. At in quibus ipse se dejicit pugnatque cum manifesto apparentibus, in his puto forsan revereri posse aliquem et transire ad meliora, quemadmodum et Posidonius factitavit, reveritus falso palam dogmati aliorum Stoicorum suffragari, qui eo veniunt contentionis, ut, cum rationalis facultatis affectus esse dixerunt, non concedant, animalia irrationalia eorum habere communionem, plurimi ne pueros quidem, quoniam scilicet et hi nondum rationis compotes sunt. Itaque tam impudenter adversus ea, quae omnibus hominibus evidenter apparent, resistere ad sophistas pertinet; at quod neque ea, quae statuerunt, tueri possint, sed contraria ipsis scribant, hominum est in dicendo non exercitatorum, qualis etiam maxime mirabilis ille Chrysippus in multis operibus deprehenditur. Verum de aliis alibi.

Ed. Chart. V. [156. 157.]

Ed. Bas. I. (285.)

Κεφ. β'. Περὶ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ὥς οὐκ ἔστι τῆς λογικῆς δυνάμεως, ἤδη μὲν μοι καὶ τὸ πρὸ τούτου πεπλήρωται βιβλίον ὧν αὐτὸς ἀκούων ὁμολογεῖ, πληρωθήσεται δ' οὐδὲν ἥττον καὶ τοῦτο τὴν ἀρχὴν ἐνθένδε ποιησαμένῳ. τὸ πάθος τῆς ψυχῆς κίνησιν τινα παρὰ φύσιν ἄλογον ὑπάρχειν, οὐχ οἱ παλαιοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Χρύσιππος ὁμολογεῖ. καὶ μὲν δὴ ὥς ἡ κίνησις αὕτη ταῖς τῶν ἀστέων οὐκ ἐγγίνεται ψυχαῖς, ὁμολόγηται παρ' ἀμφοῖν. ὁποία δέ τις ἔστιν ἡ τῶν φαύλων ψυχὴ κατὰ τε τὰ πάθη καὶ πρὸ τῶν παθῶν, οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐξηγούνται. Χρύσιππος μὲν γὰρ ἀνάλογον ἔχειν αὐτὴν φησι τοῖς ἐπιτηδεύουσιν σώμασιν εἰς πυρετοὺς ἐμπίπτειν, ἢ διαφύσεως, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐπὶ μικρᾷ καὶ τυχούσῃ προφάσει. καὶ μέμφεται γὰρ ὁ Ποσειδώνιος αὐτοῦ τὴν εἰκόνα· χοῆναι γὰρ φησιν οὐ τούτοις, ἀλλὰ τοῖς ἀπλῶς ὑγιαίνουσιν σώμασιν εἰκάσαι τὴν τῶν φαύλων ψυχὴν· εἴτε γὰρ ἐπὶ μεγάλοις αἰτίοις, εἴτ' ἐπὶ μικροῖς πυρέττοιεν, οὐδὲν διαφέρειν ὥς πρὸς τὸ πάσχειν τε αὐτὰ [157] καὶ εἰς πάθος

Cap. II. At de animi affectibus, quod rationalis facultatis non sint, jam sane etiam superior liber repletus est his, quae ipse vel invitatus fatetur, nihilominus et hic replebitur, hinc ducto exordio. Affectum animi motionem quandam praeter naturam rationis expertem esse, non veteres tantum, sed Chrysippus quoque concedit. Quin etiam, quod motus hic civilium animis non innascitur, apud utrosque in confesso est. Qualis autem sit pravorum anima tum in affectibus, tum ante affectus, non itidem exponunt. Chrysippus namque ipsam respondere ait corporibus, quae in febres, aut alvi profluvium, aut aliud quoddam ejusmodi levi ac fortuita occasione incidere sunt idonea. At Posidonius similitudinem ipsius damnat; oportere siquidem ait non his, verum simpliciter sanis corporibus pravorum animam assimilare; siue enim ob magnas causas, siue ob parvas febricitent, nihil interesse, ut patiantur ea et in affectum quomodocunque

Ed. Chart. V. [157.]

Ed. Bas. I. (285. 286.)

ἄγεσθαι καθ' ὅτιον, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν εὐέμπωτα εἶναι, τὰ δὲ δύσπρωτα διαφέρειν ἀλλήλων. οὐκ οὖν ὁρθῶς εἰκά-
ζεσθαι φησιν ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου τὴν μὲν ὑγίειαν τῆς
ψυχῆς τῇ τοῦ σώματος ὑγείᾳ, τὴν δὲ νόσον τῇ ῥαδίως
εἰς νόσημα ἐμπίπτουσῃ καταστάσει τοῦ σώματος· ἀπαθῆ
μὲν γὰρ γίνεσθαι ψυχὴν τὴν τοῦ σοφοῦ δηλονότι, σῶμα
δ' οὐδὲν ὑπάρχειν ἀπαθές, ἀλλὰ δικαιότερον εἶναι προσει-
κάζειν τὰς τῶν φάυλων ψυχὰς ἥτοι τῇ σωματικῇ ὑγείᾳ
ἐχούσῃ τὸ εὐέμπωτον εἰς νόσον, (οὕτω γὰρ ὠνόμασεν ὁ
Ποσειδώνιος,) ἢ αὐτῇ τῇ νόσῳ, εἶναι γὰρ μᾶλλον νοσώδη
(286) τινὰ ἔξιν, ἢ ἥδη νοσοῦσαν. συμφέρεται μέντοι τῷ
Χρυσίππῳ καὶ αὐτός, ὥς νοσεῖν τε καὶ λέγειν τὴν ψυχὴν
ἀπαντας τοὺς φάυλους, εἰκέναι τε τὴν νόσον αὐτῶν ταῖς
εἰρημέναις τοῦ σώματος καταστάσεσι. λέγει γοῦν ὧδε κατὰ
λέξιν· διὸ καὶ ὁ νόσος τῆς ψυχῆς εἰκεν, οὐχ, ὥς ὁ Χρύ-
σιππος ὑπέιληφε, τῇ νοσώδει καχεξίᾳ τοῦ σώματος, καθ' ἣν
ὑποφέρεται ῥομβώδεσιν, οὐχὶ περιοδικοῖς, οἷς τ' ἐμπίπτει πυ-
ρετοῖς, ἀλλὰ μᾶλλον εἰκεν ἢ ψυχικὴ νόσος ἥτοι σωματικῇ

ducantur, verum eo, quod haec facile, illa difficile in-
cidunt, invicem differre. Non igitur recte a Chrysippo
assimilari dicit animae sanitatem corporis sanitati, mor-
bum vero corporis constitutioni, quae facile in morbum
incidat; quippe sapientis animam scilicet nullis ob-
noxiam affectibus fieri, corpus autem nullum illis esse
liberum; verum iustius existere, ut pravorum animae
vel corporeae sanitati, quae omnis proclivitatem in mor-
bum habet, (sic enim appellavit Posidonius,) vel ipsi morbo
assimilentur; esse enim vel morbosum quendam habitum,
vel jam laborantem. Consentit autem Chrysippo, ut ipse
et aegrotare dicat animo omnes pravos, similetque mor-
bum ipsorum commemoratis corporis constitutionibus.
Itaque sic ad verbum scribit: *Quare et morbus animi
similis est, non, quemadmodum Chrysippus existimavit,
morbofo corporis habitui pravo, ob quem subjiciuntur
erraticis nec periodum habentibus febribus, in quas in-
cidunt, sed magis assimilatur animae morbus vel cor-*

Ed. Chart. V. [157.]

Ed. Bas. I. (286.)

ὑγείᾳ ἐχούσῃ τὸ εὐεμπτικόν εἰς τὴν νόσον, ἢ αὐτῇ τῇ νόσῳ. ἔστι γὰρ ἡ μὲν σωματικὴ νόσος ἕξις ἤδη νοσοῦσα, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου λεγομένη νόσος εὐεμπτικὴ μᾶλλον ἔοικεν εἰς πυρετούς. ἐν τούτοις τὸν Ποσειδώνιον ἐπαινῶ μὲν, ὅτι τοῖς ὑγιαίνουσι σώμασιν ὁμοίως ἔχειν φησὶ τὰς τῶν φαύλων ψυχὰς, ὅταν ἔξω παθῶν καθεστήκωσιν, οὐκ ἐπαινῶ δὲ νόσον ὀνομάζοντα τὴν τοιαύτην κατάστασιν. ἐχρῆν γὰρ, εἴπερ ὀρθῶς εἶκαζε, τὰς μὲν τῶν σπουδαίων ψυχὰς ὁμοίως ἔχειν φάναι τοῖς ἀπαθέσι σώμασιν, εἴτ' οὖν ἔστιν, εἴτ' οὐκ ἔστι τινὰ τοιαῦτα, (περιττὸν γὰρ ὡς πρὸς τὴν προκειμένην εἰκόνα διασκέπτεσθαι τοῦτο,) τὰς δὲ τῶν προκοπτόντων τοῖς εὐεκτικοῖς, τὰς δὲ τῶν μετρίων ἀνδρῶν τοῖς ὑγιαίνουσι χωρὶς εὐεξίας, τὰς δὲ τῶν πολλῶν τε καὶ φαύλων τοῖς ἐπὶ σμικρᾷ προφάσει νοσοῦσι, τὰς δὲ τῶν ὀργιζομένων, ἢ θυμουμένων, ἢ ὅλως ἐν πάθει τινὶ καθεστώτων τοῖς ἤδη νοσοῦσιν. ἀλλὰ γὰρ εὐλαβηθῆναι μοι δοκεῖ διαφερόμενος ἐν ἅπασι φωραθῆναι Χρυσίππῳ.

*poreas sanitati proclivitatem in morbum cadendi habenti, vel ipsi morbo. Est enim corporis morbus habitus jam aegrotans. At qui a Chrysippo morbus dicitur, facilitas potius cadendi in febres apparet. In his sane laudo Posidonium, quod pravorum animas, quum extra affectus conslitterint, sanis corporibus similes esse praedicat; non probo autem, quod ejusmodi constitutionem morbum nominet. Oportebat enim, si recte sapientum animas vellet assimilare, dicere, simili corporibus modo, quae ab affectibus sunt immunia, ipsas habere, sive sunt, sive non sunt quaedam hujusmodi, (superfluum enim quantum ad propositam similitudinem hoc considerare,) at providorum bono habitu praeditis, mediocrium vero virorum sanis sine bona habitudine, vulgarium autem et pravorum iis, qui levi de causa laborant, sed irascen-
tium aut furibundorum aut summatim affectu aliquo obsessorum iis, qui jam aegrotant. Sed enim cavisse mihi videtur, ne in omnibus a Chrysippo dissentiens depre-*

Ed. Chart. V. [157.]

Ed. Bas. I. (286.)

τίνα γὰρ ἂν τις ἄλλην αἰτίαν εἴποι τοῦ τὴν νόσον τῆς ψυχῆς ὁμοιοῦν αὐτὸν τῇ καταστάσει τῶν θ' ὑγιαίνοντων σωμάτων, τῶν τ' ἤδη νοσοῦντων; οὐ γὰρ ἀμφοτέροις, ἀλλὰ μόνοις τοῖς νοσοῦσι δικαιότερον ἢν παραβεβλησθαι τὰς νοσοῦσας ψυχάς· ἀδύνατον γὰρ ἔν πρᾶγμα, τὴν νόσον τῆς ψυχῆς, δυσὶν ἐναντίοις ὁμοιωσθαι πράγμασιν, ὑγίεια τε ἅμα καὶ νόσῳ. εἰ γὰρ δὴ τοῦτο, καὶ τὴν ὑγίειαν ἀναγκαῖον ἔσται τῇ νόσῳ παραπλησίαν ὑπάρχειν, εἴ γε δὴ καὶ τῇ τῆς ψυχῆς νόσῳ προσέοικεν ἐκάτερον αὐτῶν· τὰ γὰρ τῷ αὐτῷ παραπλήσια πάντως που καὶ ἀλλήλοις ἔστι παραπλήσια. Χρύσιππος δ' ἀτοπώτερος ἔτι, μηδ' ἐν ταῖς περιοδικαῖς τισι νόσοις καθεστῶσαις, οἷονεὶ τριταίων ἢ τεταρταίων πυρετῶν, ὁμοιωσθαι συγχωρῶν τὴν νόσον τῆς ψυχῆς. γράφει γοῦν ὧδε· ὑπονοητέον τοίνυν, τὴν μὲν τῆς ψυχῆς νόσον ὁμοιοτάτην εἶναι τῇ τοῦ σώματος πυρετώδει καταστάσει, καθ' ἣν οὐ περιοδικῶς, ἀλλ' ἀτάκτως πυρετοὶ καὶ φρίκαι γίνονται, καὶ ἄλλως ἀπὸ τῆς διαθέσεως, καὶ μικρῶν ἐπιγινομένων αἰτιῶν. οὐκ οἶδα, τί ποτε δόξαν αὐτῷ, τοὺς μὲν ἐτοίμως

hendatur. Quam enim aliam causam dicas eius, qui animi morbum ipse constitutioni corporum tum sanorum tum jam laborantium constitutioni assimilet? Non enim ambobus, verum solis aegrotantibus animas laborantes comparasse erat iustius. Quippe una res, puta animi morbus, nequit duabus contrariis rebus, sanitati pariter et morbo, assimilari. Si enim hoc, etiam sanitatem morbo per similem esse oportebit, siquidem animae morbo utrumque ipsorum assimilavit. Quippe quae eidem similia sunt, omnino etiam inter se similia sunt. At Chrysippus absurdus adhuc ne in circuitu quidem morbis quibusdam consistentibus, veluti tertianis aut quartanis febribus, animi morbum assimilari concedit. Scribit itaque hunc in modum: *Cogitandum igitur, animi morbum febrili corporis constitutioni esse simillimum, quia non circuitus modo, sed inordinatae febres horroresque oboriuntur, et praesertim a dispositione, parvisque supervenientibus causis.* Haud novi, quae tandem ipsius sit opinio. Alios

Ed. Chart. V. [157. 158.]

Ed. Bas. I. (286.)

ἔχοντας πρὸς τὸ νοσῆσαι νοσεῖν ἤδη φησὶ, τοὺς δ' ἤδη νοσοῦντας οὐδ' ὅλως νοσεῖν. οἱ γὰρ ἐν τεταρταίαις καὶ τριταίαις περιόδοις ὄντες, ἐπειδὴν μὲν ῥιγῶσί τε καὶ πυρετῶσιν, ἐν πάθει καθεστήκασιν, κινουμένης δ' αὐτῶν τῆς νοσώδους κατασκευῆς, ἐπειδὴν μηδὲν τούτων πάσχωσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς καλουμένοις διαλείμμασιν ὦσιν, [158] ἔξω τῶν παθῶν εἰσι. τὴν μέντοι νοσώδη κατάστασιν εἰκάζοιτό τις ἂν, οἶμαι, τοῖς ἥτοι πενθοῦσιν, ἢ ἐρῶσιν, ἢ φθοροῦσιν, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον πάσχουσιν. καὶ γὰρ οὗτοι, καθ' ὃν μὲν ἂν χρόνον ἢ ὑπνώττωσιν, ἢ πρὸς ἄλλῳ τινὶ τὴν διανοίαν ἔχωσιν, ἔξω τῶν παθῶν γίνονται, μετ' ὀλίγον δὲ ἀναμνησθέντες αὐτῶν εἰς παραπλησίαν τινὰ κατάστασιν ἀφικνοῦνται ταῖς καταβολαῖς τῶν πυρετῶν. ὅσοις μέντοι μήτε πένθος ἐνέστηκε, μήτ' ἐπιθυμία τις ὑπόγυιος, ἢ θυμὸς, οὗτοι τοῖς ὑγιαίνουσι τὰ σώματα παραπλησίως ἔχουσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων αὐτῶν ἔνιοι μὲν εἰσιν εὐάλωτοι νόσοις, ἔνιοι δ' οὐ, καὶ τῶν τὰς ψυχὰς ὑγιαινόντων οἱ μὲν τούτοις, οἱ δ' ἐκείνοις ὁμοίως ἔξουσιν, οὐ μὴν λεχθήσονται γε νοσεῖν

proclives ad morbum aegrotare jam dicit, jam vero aegrotantes nequaquam aegrotare. Nam qui in quartanis tertianisque periodis sunt, quum quidem concutiantur et febricitant, affectu detinentur; quum autem morbosam ipsorum constitutio commovetur, nihilque horum ipsi patiuntur, sed in dictis intervallis existunt, extra affectus sunt. Morbosam vero constitutionem assimilaverit aliquis meo iudicio iis, qui vel lugent, vel amant, vel invident, vel huiusmodi quodam alio urgentur affectu, siquidem, in quocunque tempore vel dormiunt, vel ad aliud quoddam mentem habent, extra affectum feruntur, paulo post, ubi ipsorum meminerint, in constitutionem quandam februm insultibus persimilem deveniunt. Quibus vero neque luctus obvenit, neque cupiditas quaedam, vel iracundia recens, hi iis, qui corporibus sani sunt, similiter habent. Quoniam vero et horum ipsorum nonnulli facile capiuntur morbis, nonnulli minus, et inter eos, qui animo valent, alii his, alii illis similiter habebunt, non tamen

Ed. Chart. V. [158.]

Ed. Bas. I. (286.)

τὰς ψυχὰς, εἴπερ μὴδ' ἐκεῖνοι τὰ σώματα. ἀλλὰ νῆ Δία
φήσει τις ἴσως τῶν Στωϊκῶν, ὥσπερ οὖν καὶ λέγουσιν, οὐ
τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν εἶναι τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ σῶμα κατὰ
τε τὰ πάθη καὶ τὰ νοσήματα καὶ τὴν ὑγίειαν. τί ποτ'
οὖν, ὦ βέλτιστοι, φαίμεν ἂν ἡμεῖς πρὸς αὐτοὺς, εἰκάζετε
τοῖς κατὰ τὸ σῶμα πάθεσί τε καὶ νοσήμασι τὰ τῆς ψυχῆς
πάθη; τί δὲ Χρύσιππος ἐν τῷ περὶ παθῶν ἡθικῷ γράφει
ταῦτί; οὔτε γὰρ περὶ τὸ νοσοῦν σῶμά ἐστί τις τέχνη, ἣν
προσαγορεύομεν ἰατρικὴν, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ τὴν νοσοῦσαν
ψυχὴν ἐστί τις τέχνη, οὔτ' ἐν τῇ κατὰ μέρος θεωρίᾳ τε καὶ
θεραπείᾳ δεῖ λείπεσθαι ταύτην ἐκείνοις. διὸ καὶ, καθάπερ
τῷ περὶ τὰ σώματα ἰατρῷ καθήκει τῶν τε συμβαινόντων
αὐτοῖς παθῶν ἐντὸς εἶναι, ὥς εἰώθασι τοῦτο λέγειν, καὶ
τῆς ἐκάστης οἰκείας θεραπείας, οὕτω καὶ τῷ τῆς ψυχῆς ἰα-
τρῷ ἐπιβάλλει ἀμφοτέρων τούτων ἐντὸς εἶναι, ὥς ἐν ἁρίστα.
καὶ ὅτι οὕτως ἔχει, μάθοι ἂν τις τῆς πρὸς ταῦτα ἀναλο-
γίας παρατεθείσης ἀπ' ἀρχῆς. ἡ γὰρ πρὸς ταῦτα ἀντι-
παρατείνουσα οἰκειότης παραστήσει, ὥς οἶομαι, καὶ τὴν

dicentur animis aegrotare, siquidem ne illi quidem cor-
poribus. Sed per Jovem dicet forsan aliquis Stoicorum,
quemadmodum utique dicunt, non eandem esse animae
cum corpore proportionem in affectibus, morbis et sani-
tate. Quidnam igitur, o praestantissimi, nos ad ipsos dixe-
rimus, assimilatis corporis affectibus morbisque animi
affectus? Cur autem Chrysippus in libro morali de
affectibus haec scribit? *Neque enim circa aegrum corpus
ars quaedam est, quam vocamus medicinam, non autem
et circa animam aegrotantem ars quaedam habetur, neque
hanc in particulari speculatione ac curatione illa infe-
riorem esse oportet. Quare itidem veluti corporum medico
convenit, et intra affectus ipsis evenientes esse (ut con-
sueverunt hoc dicere) et intra peculiarem uniuscujusque
curationem, sic et animae medico incumbit, ut quam
licet maxime intra haec ambo existat. Et quod ita ha-
beat, didicerit aliquis proportionem, quae inter ipsa est ab
initio exposita; nam proprietas eorum ad haec comparata*

Ed. Chart. V. [158.]

Ed. Bas. I. (286.)

τῶν θεραπειῶν ὁμοιότητα, καὶ ἔτι τὴν ἀμφοτέρων τῶν
 ἰατρειῶν πρὸς ἀλλήλας ἀναλογίαν. ὅτι μὲν οὖν ἀναλογίαν
 τινὲς βούλονται εἶναι τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῖς κατὰ τὸ σῶμα,
 δῆλον οἶμαι γεγονέναι, καὶ οὐ μόνον γε διὰ τῆς προγεγραμ-
 μένης ῥήσεως, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐφεξῆς γράφει τὸνδε τὸν
 τρόπον ἐχόντων· καθάπερ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος θεω-
 ρεῖται ἰσχὺς τε καὶ ἀσθένεια, εὐτονία καὶ ἀτονία καὶ τό-
 νος, πρὸς δὲ τούτοις ὑγίεια τε καὶ νόσος, εὐεξία τε καὶ
 καχεξία, καὶ τᾶλλα ὅσα τούτοις ἐξῆς καταλέγει πάθη τε καὶ
 ἀρρώσθημα καὶ νοσήματα, κατὰ τὸν αὐτὸν, φησὶ, τρόπον
 ἀνάλογόν τινα πᾶσι τούτοις καὶ ἐν ψυχῇ λογικῇ συνίσταται τε
 καὶ ὀνομάζεται. εἴθ' ἐξῆς ἐπιφέρων φησὶν, ὥς οἶμαι, ἀπὸ
 τῆς τοιαύτης ἀναλογίας τε καὶ ὁμοιότητος καὶ τῆς ἐν αὐ-
 τοῖς συνωνυμίας γεγεννημένης· καὶ γὰρ καὶ κατὰ ψυχὴν τινὰς
 λέγομεν ἰσχύειν καὶ ἀσθενεῖν, καὶ εὐτόνους καὶ ἀτόνους εἶναι,
 καὶ ἔτι νοσεῖν καὶ ὑγιαίνειν, οὕτω πως καὶ τοῦ πάθους καὶ
 τοῦ κατ' αὐτὴν ἀρρώσθηματος λεγομένου, καὶ τῶν τούτοις πα-
 ραπλησίων. ἐναρχῶς γὰρ ἐν τούτοις ὁ Χρύσιππος ἀναλογίαν

*confirmabit meo iudicio curationum quoque similitudi-
 nem, praeterea utriusque medicinae inter se proportionem.
 Quod itaque nonnulli animae proportionem cum corpore
 esse volunt, innotuisse arbitror, idque non solum ex
 superius comprehensa sententia, verum ex his pariter,
 quae deinceps quoque hunc in modum describit: Quem-
 admodum enim in corpore spectatur robur, imbecillitas,
 firmitas, infirmitas et vis, ad haec sanitas, morbus,
 bonus malusque habitus, ac alia, quae post haec enume-
 rat, affectus, aegritudines et morbi, pari, inquit, modo,
 proportionem quadam omnibus his et in anima rationali
 consistunt nominanturque. Deinde rursus, Inferam, inquit,
 tanquam, ut puto, ab huiusmodi proportionem et similitu-
 dine itidem cognominatione in ipsis facta. Etenim animo
 quosdam valere dicimus et infirmari, validos et invali-
 dos esse, ad haec aegrotare et sanos esse. Ita etiam
 affectus ejusque infirmitas dicitur, atque his consimilia.
 Manifeste enim in his Chrysippus proportionem quandam*

Ed. Chart. V. [158. 159.]

Ed. Bas. I. (286. 287.)

τινὰ βούλεται σώζεσθαι τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῖς κατὰ τὸ σῶμα, καὶ παθῶν πρὸς πάθη, καὶ ἀρρώστημάτων πρὸς ἀρρώστηματα, καὶ νοσημάτων πρὸς νοσήματα, καὶ ὑγείας πρὸς ὑγίαν, καὶ εὐεξίας πρὸς εὐεξίαν, καὶ ἰσχύος πρὸς ἰσχὺν, καὶ ἀσθενείας πρὸς ἀσθενείαν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἅπαντων τῶν συνωνύμως λεγομένων πρὸς ἅπαντα· καὶ γὰρ τοῦνομα, καὶ τὸν λόγον αὐτῶν εἶναι τὸν αὐτὸν, εἴ γε δὴ συνώνυμά ηῖσιν ὑπάρχειν αὐτά. ὥστε, ὅπως ἂν τις ὀρίζηται καθόλου τὴν ἐν τῷ σώματι νόσον, ἀναγκαῖον εἶναι τούτῳ, καὶ τῇ ἐν ψυχῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὀρίζεσθαι. ὅτε μὲν οὖν πρόκειται τῷ Χρυσίππῳ ἀναλογίαν ἅπασαν ἐξηγεῖσθαι τε καὶ φυλάττειν, ἐκ τούτων δηλόν. [159] εἰ δὲ ἐπιχειρήσας αὐτὸ ποιεῖν οὐ τυγχάνει τοῦ προτεθέντος, οὐκ ἀποστατέον ἐστὶ τῆς ὁμοιότητος, ἀλλὰ τῇ διδασκαλίᾳ μεμπτέον, ὥς οὐκ ἀληθεῖ. τοῦτο δ' οὐδὲν ἥτιον αὐτῇ καὶ κατὰ τὸν ἐφεξῆς ὑπάρχει λόγον ἅπαντα τὸν ἐν τῷ περὶ παθῶν ἡθικῷ. γράφει γοῦν ὧδε· διὸ καὶ κατὰ τρόπον προῆνται Ζήνωνι λόγος. (287) ἡ δὲ τῆς ψυχῆς νόσος ὁμοιοτάτη ἐστὶ

animi affectuum cum his, quae corpori accidunt, servare cogitat, vitiorum cum vitiis, affectionum cum affectionibus, morborum cum morbis, sanitatis cum sanitate, boni habitus cum bono habitu, roboris cum robore, imbecillitatis cum imbecillitate, et summatim omnium, quae simili nomine dicuntur, cum omnibus. Quippe nomen rationemque ipsorum esse eandem, liquidem synonyma ipsa esse pronunciat; quapropter, ut quis universum corporis morbum definiat, necessarium huic esse et animi morbum pari modo definire. Quod itaque Chrysippo institutum est, proportionem universam et interpretari, et tueri, hinc manifeste constat. At si aggressus ipsam facere non allequitur, quod propositum est, haud desistendum est a similitudine, verum disciplina tanquam minime veram damnanda est. Id vero nihilominus ipsi inest in subsequenti toto sermone, qui in opere morali de affectibus habetur; scribit itaque hunc in modum. *Quare etiam pro more Zenoni oratio producta est. Animi morbus*

Ed. Chart. V. [159.]

Ed. Bas. I. (287.)

τῇ τοῦ σώματος ἀκαταστασία. λέγεται δὲ εἶναι σώματος νόσος ἢ ἀσυμμετρία τῶν ἐν αὐτῷ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὑγροῦ. καὶ μετ' ὀλίγα· ἢ δ' ἐν τῷ σώματι ὑγία εὐκрасία τις καὶ συμμετρία τῶν διηρημένων. καὶ πάλιν ἐφεξῆς· οἶμαι γὰρ εἶναι εὐεξίαν σώματος τὴν ἀρίστην τῶν ῥηθέντων εὐκрасίαν. καὶ πάλιν ἐφεξῆς· λέγεται δὲ καὶ ταῦτα οὐκ ἄπο τρόπου ἐπὶ τοῦ σώματος, διότι ἢ ἐν θερμοῖς, καὶ ψυχροῖς, καὶ ὑγροῖς, καὶ ξηροῖς γενομένη συμμετρία ἢ ἀσυμμετρία ἐστὶν ὑγία ἢ νόσος, ἢ δὲ ἐν νεύροις συμμετρία ἢ ἀσυμμετρία ἰσχὺς ἢ ἀσθένεια, καὶ εὐτονία ἢ ἀτονία, ἢ δ' ἐν τοῖς μέλεσι συμμετρία ἢ ἀσυμμετρία κάλλος ἢ αἰσχος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὧς γενναιότατε Χρύσιππε, καλῶς ἅπαντα διηλθες, ἀπόδος δ' ἡμῖν, ὡς ἐπηγγείλω, τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ συνωνύμως αὐτοῖς ὀνομασμένων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὑγείας τε καὶ νόσου. ὥσπερ γὰρ ὑγία σώματος ἐστὶν ἢ συμμετρία τῶν ἀπλουστάτων αὐτοῦ μορίων, αὐτὴ δὲ καὶ στοιχεῖα προσαγορεύομεν, τοῦ

corporis infirmitati simillimus est; dicitur autem corporis morbus esse immoderatio calidi in eo, frigidi, sicci et humidii. Ac paulo post: Corporis sanitas bona quaedam temperies et commoderatio commemoratorum. Ac deinde rursus: Puto enim, esse bonam corporis habitudinem optimam dictorum temperiem. Iterumque deinceps: Dicuntur autem et haec non abs re in corpore, eo quod in calidis, frigidis, humidis et siccis eveniens commoderatio aut immoderatio est sanitas aut morbus. At in nervis commoderatio aut immoderatio robur vel imbecillitas, firmitas vel infirmitas existit; in membris autem commoderatio vel immoderatio pulchritudo aut turpitudine est. Sed haec, o praeclare Chrylippe, omnia recte percensuisti; trade autem nobis, ut pollicitus es, proportionem eorum, quae in anima consimili ipsis nomine appellata sunt, auspiciatus a sanitate et morbo. Quemadmodum enim sanitas corporis est commoderatio simplicissimarum ejus partium, quae jam et elementa nuncupamus, calidi

Ed. Chart. V. [159.]

Ed. Bas. I. (287.)

θερμοῦ λέγω, καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὑγροῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἴη ἂν, οἷμαι, καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ὑγίεια συμμετρία τις τῶν ἀπλῶν αὐτῆς μορίων· ἢ τίνα ποτ' ἐστὶ, καὶ ὁπόσα, καὶ ὅπως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, διελθεῖν ἀναγκαῖον ἔσται σοι, μέλλοντί γε μηδὲν παραλείπειν ὧν ἐπηγγείλω. καὶ δὴ καὶ ἡ νόσος ἡ τῆς ψυχῆς ὡσαύτως ἀσυμμετρία τις ἔσται καὶ στάσις πρὸς ἄλληλα τῶν αὐτῶν τούτων μορίων, ὧν ἡ συμμετρία τῆς ψυχῆς ἦν ὑγίεια. τὰ δὲ μόρια ταῦτα κατὰ τὸν Πλάτωνα τὸ θυμοειδές ἐστι, καὶ τὸ λογιστικόν, ἔτι τε πρὸς τούτοις τρίτον τὸ ἐπιθυμητικόν, ὥστε σώζεσθαι τὴν τε τῆς ὑγιείας καὶ τὴν τῆς νόσου κατὰ πᾶν ὁμοιότητα τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα. συμφωνοῦντα μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὰ τρία καὶ κατὰ μηδὲν στασιάζοντα τὴν ὑγίειαν τῆς ψυχῆς ἀπεργάζεται, διαφωνήσαντα δὲ καὶ στασιάσαντα τὴν νόσον. ἔστι γὰρ ἡ νόσος ἀνωτέρω καὶ καθόλου μᾶλλον, ὥς μικρόν ἐμπροσθεν εἴρηται. περιλάβωμεν οὖν αὐτῆς τὴν ἔννοιαν· ἡ τοῦ φύσει συγγενοῦς ἐκ τινος διαφθορᾶς διαφορά· οὕτω γὰρ ἐν Σοφιστῇ Πλάτων ὥριστο.

dico, et frigidi, et sicci, et humidi, eodem modo etiam erit animi sanitas commoderatio: quaedam simplicium ipsius partium: quae tandem, et quot, quomodoque invicem se habeant, persequi tibi erit necessarium, si nihil eorum, quae promissisti, es omissurus. Quin etiam morbus animi similiter immoderatio quaedam est et discordia ipsarum harum partium inter se, quarum commoderatio animi erat sanitas. Sunt autem hae partes juxta Platonis sententiam irascibilis, rationalis, praeterea ad haec tertia concupiscibilis; ut servetur sanitatis et morbi omnino similitudo animi cum corpore; etenim concordēs invicem hae tres et in nullo dissidentes sanitatem animi efficiunt, discordēs autem et contendentes morbum; est namque morbus superius quoddam et universalius, veluti paulo ante dictum est. Comprehendimus itaque ipsius notionem hoc pacto: rei natura congenitae dissidium ex aliqua corruptela; sic enim Plato in Sophista definivit.

Ed. Chart. V. [159. 160.]

Ed. Bas. I. (287.)

οὗ δ' ἀνωτάτω τ' ἐστὶν ἢ ἀπόδειξις ἥδε, καὶ πάσας τὰς
κατὰ μέρος νόσους ἀκριβῶς περιλαμβάνει, τὰς τε τῆς ψυ-
χῆς ἡμῶν, καὶ τὰς τοῦ σώματος, καὶ τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις
ζώοις τε καὶ φυτοῖς, ἥδη δὲ καὶ ταῖς πόλεσιν ὅλαις, οὐ
χαλεπὸν καταμαθεῖν. οὕτω γάρ, οἶμαι, καὶ τὰς στασιαζού-
σας πόλεις ἐμφυλίου πολέμου τοσεῖν ἐν ἑαυταῖς λέγομεν, ὡς
ἂν εἰς μάχην ἀφικμένον τῶν ἐν αὐταῖς φύσει συγγενῶν.
αὕτη μὲν ἡ γενικωτάτη νόσου πάσης ἔννοια. τῶν δ'
ἀπλουστάτων μορίων ἡ πρὸς ἄλληλα σιάσις ἦτιον ταύ-
της ἐστὶ γενικὴ, καὶ ταύτης ἔθ' ἦτιον, ἐπειδὴν θερμῶν,
καὶ ψυχρῶν, καὶ ξηρῶν, καὶ ὑγρῶν ἀμετρία τις εἶναι
λέγεται. σώματος γὰρ αὕτη γε μόνου καὶ οὐδενὸς τῶν
ἄλλων ἐστὶ νόσος, ὥσπερ γε καὶ ἡ τοῦ λογιστικοῦ σιάσις
οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἐστὶ πλὴν ψυχῆς νόσος. ὁ δὲ Χρύσιπ-
πος ἀμαρτάνει διττὰ κατὰ τὴν ἐν τούτοις διδασκαλίαν·
πρῶτον μὲν, ὅτι διαφέρεται πρὸς αὐτὸν, ἐν μὲν τῇ περὶ
παθῶν ἡθικῇ συνωνύμως ὠνομάσθαι λέγων τὴν ἐν τῇ ψυχῇ
νόσον τῇ κατὰ τὸ σῶμα, [160] διὰ δὲ τοῦ πρώτου τῶν

Quod autem suprema est demonstratio haec, et omnes
particulares morbos exacte comprehendit tum animi
nostri, tum corporis, tum aliorum animantium stirpium-
que, jam vero eos etiam, qui in civitatibus totis, haud
operosum est condiscere: sic enim, puto, civili bello op-
pressas civitates intestino bello aegrotare in seipsis dici-
mus, tanquam ii, qui congeneres natura in ipsis sunt,
ad pugnam descenderint. Haec sane generalissima totius
morbi notio est; at simplicissimarum partium invicem
seditio minus hac est generalis, et hac adhuc minus,
quum calidi, frigidi, sicci et humidi immoderatio quae-
dam esse dicitur, corporis enim haec solius et aliorum
nullius est morbus, quemadmodum et ratiocinatricis dissi-
dium nullius aliorum est praeterquam animi morbus.
At Chrysippus duplici modo peccat in horum disciplina:
primum quidem, quia ipse secum dissentit, in opere qui-
dem ethico de affectibus dicens, animi morbum univoce
cum corporis morbo appellari, primo autem logicorum

Ed. Chart. V. [160.]

Ed. Bas. I. (287.)

λογικῶν εἰκάζων αὐτὴν εὐλύτῳ καὶ εὐδιαφθάρτῳ ὑγείᾳ·
ἐπειδ' ὅτι μὴδ', ὅπερ ἀληθῶς ὑπέσχετο κατὰ τὸ θεραπευ-
τικὸν καὶ ἠθικὸν ἐπιγραφόμενον βιβλίον, ἡδυνήθη δεῖξαι.
τί δ' ἐστὶ τοῦτο; τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς ἀλλήλα
συμμετρία, καθ' ἣν ὑγιαίνειν τε λέγεται καὶ νοσεῖν. πάντα
γὰρ αὐτῆς τὰ τε πάθη καὶ τὰ νοσήματα καθ' ἐν ὑποθέ-
μενος γίνεσθαι τὸ λογιστικὸν εἰκότως ἀπορεῖ δεικνύναι,
τίνων μὲν ἐστὶ μορίων ἢ τῆς ψυχῆς ὑγεία συμμετρία.
κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν συμμετρίας μερῶν ὑποθέμενος
γίνεσθαι τὸ κάλλος, ἐν ἀμετρίας δέ τι τοῦ αἰσχος, εἰκό-
τως ἀπορεῖ δεικνύναι, ποίων μὲν τῆς ψυχῆς μερῶν ἢ συμμε-
τρία κάλλος ἐστὶ, ποίων δὲ ἀμετρία αἰσχος. καίτοι γράφει
γ' ἐφεξῆς ὧν ὀλίγον ἔμπροσθεν αὐτοῦ παρεθέμην ῥήσεων
ᾧδ'· διὸ καὶ καλὴ ἢ αἰσχροὶ ψυχὴ ἀνάλογον ῥηθήσεται
κατὰ συμμετρίαν τέ τινα καὶ ἀσυμμετρίαν τοιῶνδ' ἐτινων
μερῶν. ὅτι μὲν οὖν κατὰ συμμετρίαν τέ τινα καὶ ἀσυμμε-
τρίαν τοιῶνδ' ἐτινων μερῶν τῆς ψυχῆς ἢ καλὴν, ἢ αἰσχροὴν

assimilans ipsum solubili et ad corruptionem proclivi
sanitati; deinde quoniam neque quod vere pollicitus erat
in Therapeutico et Ethico inscripto libro potuit indicare.
Quid autem hoc? partium animi inter se commoderatio,
qua valere dicitur et aegrotare; omnes enim ipsius tum
affectus tum morbos in uno quum statuisset fieri rationali,
merito ignorat ostendere, quarum sit partium commodera-
tio animi sanitas. Pari modo quum in commoderatione
partium fieri pulchritudinem constituisset, in immodera-
tione vero quadam deformitatem, non injuria nescit in-
dicare, qualium animi partium symmetria pulchritudo sit,
qualium vero immoderatio deformitas, etsi scribat sub-
inde post ea, quae paulo ante ipsius apposui, hunc in
modum: *Quare etiam pulchra vel deformis anima se-
cundum proportionem dicet pro commoderatione qua-
dam et immoderatione ejusmodi nonnullarum partium.*
Quod igitur ex commoderatione quadam et immodera-
tione hujusmodi nonnullarum animae partium vel pul-

Ed. Chart. V. [160.]

Ed. Bas. I. (287.)

αὐτὴν εἶναι λεκτέον ἐστὶ, καὶ ὑγιαίνουσιν καὶ νοσοῦσαν, ὁ-
 θῶς εἴρηται τῷ Χρυσίππῳ. τίνα δ' ἐστὶ ταῦτα τὰ τῆς ψυχῆς
 μόρια, μὴ δυνάμενος εἰπεῖν, ὥς ἂν ἐν ἐνὶ μόνῳ τῷ λογι-
 στικῷ καὶ τὴν ὑγίειαν αὐτῆς, καὶ τὴν νόσον, καὶ τὸ κάλ-
 λος, καὶ τὸ αἰσχος τιθέμενος, ἀναγκάζεται περιπλέκειν τε
 τὸν λόγον καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς ὡς μερῶν μνημονεύειν.
 ἐφεξῆς γοῦν οἷς παρεθέμην ὡδὶ γράφει· ἔστι δὲ τῆς ψυ-
 χῆς μέρη, δι' ὧν ὁ ἐν αὐτῇ λόγος συνέστηκε, καὶ ἡ ἐν
 αὐτῷ διάθεσις. καὶ ἔστι καλὴ ἢ αἰσχροὶ ψυχὴ κατὰ τὸ
 ἡγεμονικὸν μέρος ἔχον οὕτως ἢ οὕτως κατὰ τοὺς οἰκείους
 μερισμούς. ποίους οἰκείους μερισμούς, ὃ Χρύσιππε, προς-
 γράψας ἐφεξῆς ἀπαλλάξεις ἡμᾶς πραγμάτων; ἀλλ' οὐτ' ἐν-
 ταῦθα προσέγραψας, οὐτ' ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν σεαυτοῦ βι-
 βλίων, ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἐν τούτῳ τὸ πᾶν κῦρος ὑπάρχον
 τῆς περὶ τῶν παθῶν πραγματείας, ἀποχωρήσεις τε παρα-
 χρῆμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ μηκυεῖς τὸν λόγον ἐν
 τοῖς οὐ προσήκουσι, δεόν ἐπιμεῖναι καὶ δεῖξαι, τίνα ποτέ
 ἐστὶ τὰ μόρια τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς. ἐπειδὴ τοίνυν σὺ

chram vel turpem esse, dicere oportet, et sanam et ae-
 grotantem, recte a Chrysippo pronunciatum est. At quae
 huiusmodi animae partes sint, quum non possit dicere,
 tanquam in una sola ratiocinatrice et sanitate ipsius, et
 morbum, et pulchritudinem, et deformitatem constituens,
 cogitur et implicare sermonem et functionum ipsis tan-
 quam partium meminisse. Ab his, quae adjeci, ita scri-
 bit: *Sunt autem partes animae, per quas ratio in ea
 constituta est, et in ipsa ratione dispositio, ac pulchra
 turpisve est anima, prout principalis pars se habet sic
 vel sic secundum peculiare partitiones.* Quales peculia-
 res partitiones, o Chrysippe, ascribens deinde nos a ne-
 gotiis liberabis? Sed neque hic ascripsisti, neque in alio
 tuo libro, sed, tanquam non in hoc tota summa operis
 de affectibus exisset, recedis statim ab ipsius disciplina,
 et sermonem in rebus non ad rem pertinentibus producis,
 quum referret morari et ostendere, quae tandem ratio-
 cinatricis animae partes essent. Quoniam igitur tu

Ed. Chart. V. [160. 161.]

Ed. Bas. I. (287.)

παρέδραμες εἴθ' ἐκὼν εἴτ' ἄκων τὸν λόγον, (οὐ γὰρ ἔχω συμβαλεῖν,) ἐγὼ πειράσομαι τοῖς σοῖς δόγμασιν ἐπόμενος ἐξευρεῖν τὸ σου τὸ βούλημα καὶ διασκεψασθαι περὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς προγεγραμμένης ῥήσεως ποιησάμενος ἐχούσης ᾧδε.

Κεφ. γ'. Ἔστι δέ γε τῆς ψυχῆς μέρη, δι' ὧν ὁ ἐν αὐτῇ λόγος συνέστηκεν. ἀναμιμνήσκων ἴσως ἡμᾶς τῶν ἐν τοῖς περὶ τοῦ λόγου γεγραμμένων ὧν σὺ διηλθες, ὡς ἔστιν ἐννοιῶν τὲ τινων καὶ προλήψεων ἄθροισμα. ἀλλ' εἵπερ ἐκάστην τῶν ἐννοιῶν καὶ προλήψεων εἶναι μόριον νομίζεις τῆς ψυχῆς; ἀμαρτάνεις διττά. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ ψυχῆς ἐχορὴν, ἀλλὰ λόγου ταῦτ' εἶναι μόρια φάσκεις, ὥπερ οὖν καὶ γράφεις ἐν τῇ περὶ λόγου πραγματείᾳ. οὐ γὰρ δή που ταῦτόν ἐστι ψυχὴ καὶ λόγος· ἄλλως τε καὶ διὰ τῆς προγεγραμμένης ῥήσεως ἐνεδείξω τῶν ἐν τῇ ψυχῇ συνισταμένων, [161] ὡς ἐν τι καὶ ὁ λόγος ἐστίν. οὐ ταῦτόν δὲ ψυχὴ ἐστι καὶ τὸ ἐν αὐτῇ συνιστάμενον. ἔπειτα δ', εἰ καὶ τοῦτό τις δάσειεν ἀνέλεγκτον, ἀλλὰ τοι τάς γ' ἐννοίας καὶ προλήψεις

praetermisisti siue volens siue invitus sermonem (non enim possum conjicere), ego conabor, placita tua sequens, tum invenire voluntatem tuam, tum de veritate ipsius considerare, initium ab oratione superius comprehensa sumens, quae hunc in modum habet.

Cap. III. Sunt autem animae partes, per quas ratio in ea consistit. In memoriam forte reducens nobis ea, quae in libris de ratione scripta sunt, per quae tradidisti, quod notionum quarundam et praesumptionum sit collectio. Verum si notiones singulas assumptionesque partes animae esse arbitraris, dupliciter erras. Primum enim non animae, sed rationis has esse partes dicendum erat, quemadmodum sane scribis etiam in opere de ratione; quippe non idem est anima et ratio; tum etiam in hac superius posita oratione ostendisti, rationem unum aliquod esse eorum, quae in anima consistunt. Non idem vero anima est et id, quod in ea consistit. Deinde, si hoc quoque aliquis irreprehensum permiserit, certe notiones

Ed. Chart. V. [161.]

Ed. Bas. I. (287. 288.)

οὐ μόρια τῆς ψυχῆς εἶναι λεκτέον, ἀλλ' ἐνεργείας τινάς. οὐδὲν δ' ἐκ τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν σύγκειται, οὔτε οὖν ὁ ὀφθαλμός, οὔτε τὸ οὖς, οὔτε χεὶρ, οὔτε σκέλος, οὔτ' ἄλλο τῶν πάντων οὐδέν. ἀλλ' εἰσὶν ἐνέργειαι μὲν ὀφθαλμοῦ αἱ τῶν χρωμάτων ἐκάστου διαγνώσεις, λευκοῦ, καὶ μέλανος, καὶ ξανθοῦ, καὶ φαιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὥσπερ γὰρ καὶ ὥτὸς αὖ αἱ τῶν φωνῶν, ὀξείας, καὶ βαρείας, καὶ μεγάλης, καὶ μικρᾶς, καὶ λείας, καὶ τραχείας. οὐ μὴν τὰ γὰρ μόρια ταῦτ' ἐστὶν οὔτ' ὥτὸς, οὔτ' ὀφθαλμοῦ. ἀλλ' οἶσθα δῆπου καὶ σὺ σαφῶς, ὥς (288) κερατοειδῆς τέ τις ἐστὶ χιτῶν, καὶ ῥαγοειδῆς ἕτερος, καὶ ἔτι κρυσταλλοειδὲς τε καὶ ὑαλοειδὲς ὑγρόν, ἑτερὰ τε τοιαῦτα μόρια τῶν ὀφθαλμῶν, ὥσπερ γὰρ καὶ ὥτὸς ὀστέα, καὶ χόνδροι, καὶ νεῦρα, καὶ ὑμένες, ὅσα τε ἄλλα τοιαῦτα. μὴ τοίνυν μηδὲ ἐπὶ τῆς ψυχῆς σύγχει τὰ μόρια ταῖς ἐνεργείαις. αἱ μὲν γὰρ ἐννοιαὶ καὶ αἱ προλήψεις ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς, ὥς αὐτὸς σὺ δι' ἑτέρων ἐκδιδάσκεις, τό τε ἀκουστικὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὀπτικόν, ἔτι τε πρὸς τούτοις φωνητικόν τε καὶ γεννητικόν, καὶ πρὸ

et praesumptiones non partes animae, sed actiones quasdam esse dicere oportet. Nihil autem ex propriis functionibus compositum est, neque oculus, neque auris, neque manus, neque crus, neque aliud omnium quicquam; verum sunt actiones quidem oculi coloris cujusque discretionibus, albi et nigri, flavi et gilvi, aliorumque omnium; sicuti et auris rursus vocum, acutae, gravis, magnae, parvae, lenis et asperae; non tamen haec sunt partes vel auris, vel oculi. Verum novissi sane et tu manifesto, cornu specie esse quandam tunicam, et acini specie alteram, praeterea humorem et crystallinum, et vitreum aliasque hujusmodi oculorum partes, quemadmodum et auris ossa, cartilagines, nervos, membranas ac id genus alias. Ne igitur in anima partes cum functionibus confundito; siquidem notiones praesumptionesque animae actiones sunt, veluti ipse tu alibi doces; item auditorius spiritus visoriusque, praeterea vocis et generationi dicatus, ad haec omnia principi animae parti,

Ed. Chart. V. [161.]

Ed. Bas. I. (288.)

πάντων αὐτῶν τὸ ἡγεμονικόν, ἐν ᾧ καὶ τὸν λόγον ἔφης
 συνίστασθαι, καθ' ὃ δὴ καὶ μάλιστα μόριον τῆς ψυχῆς αἰ-
 σχος καὶ κάλλος ἐγγίνεσθαι λέγεις αὐτῇ. τοῦτ' οὖν τὸ
 πνεῦμα δύο μὲν κέκενται μόριά τε καὶ στοιχεῖα, καὶ κα-
 ταστάσεις, δι' ὅλων ἀλλήλοις κεκραμένα, τὸ ψυχρὸν καὶ
 θερμόν. εἴπερ δ' ἑτέροις ὀνόμασι καὶ ἀπὸ τῶν οὐσιῶν
 ἐθέλοι τις αὐτὰ προσαγορεύειν, αἴρα τε καὶ πῦρ, οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ ἱκμάδα τινὰ προσεείληφεν ἀπὸ τῶν σωμάτων, ἐν
 οἷς διαιτᾷται. ἀλλὰ θαυμάζοιμ' ἂν, εἰ τὴν τούτων συμμε-
 τρίαν ὑγίειαν ἢ κάλλος εἶναι βουλήσῃ τοῦ ἡγεμονικοῦ.
 τοῦ μὲν γὰρ σώματος αὐτοῦ τὴν ὑγίειαν ἐν τούτοις τίθε-
 σθαι προσῆκεν, ὡς ἡγεμονικοῦ δὲ ψυχῆς οὐκ ἔτ' ἐν τού-
 τοις οὐδὲ κατ' αὐτὸν σέ. διέφθαρται τοίνυν ἡμῖν ὅλον τὸ
 παράδειγμα, καὶ ἡ τῆς συνωνυμίας ἐπαγγελία παντάπασιν
 οἴχεται, μὴ δυνηθεῖσιν ἐπιδεῖξαι τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τῇ
 τῆς ψυχῆς ἡγεμονικῇ νόσον, ἢ ὑγίειαν, ἢ κάλλος, ἢ αἰ-
 σχος συνιστάμενα, καθάπερ ἐν ὅλῳ τῷ σώματι. καίτοι τοῦ-
 τό γ' ὑπέσχου πρότερον ὁρθῶς γινώσκων καὶ φυλάττων

in quo etiam rationem ajebas consistere, ex qua potissi-
 mum parte animae deformitatem et pulchritudinem in-
 nasci ei refers. Hic, inquam, spiritus duo quidem possidet
 partes et constitutiones, elementaque per tota invicem
 temperata, frigidum et calidum; sin aliis quoque nomi-
 nibus a substantia voles ipsa appellare, aërem et ignem,
 quin imo madorem quendam assumpserunt a corporibus,
 in quibus perviviscunt; sed mirarer, si horum commode-
 rationem, sanitatem aut pulchritudinem principem animae
 partem esse volueris. Nam corporis ipsius sanitatem in
 his collocare conveniebat; principalis autem animae partis
 non item in his, ne ipso quoque te auctore. Abolitum
 itaque nobis totum exemplum, et univocationis promissio
 omnino evanescit, dum non possumus ostendere, eodem
 modo in principe animae parte morbum aut sanitatem,
 pulchritudinem aut deformitatem, quemadmodum in toto
 corpore, consistere; etsi hoc prius promiseras recte intel-

Ed. Chart. V. [161.]

Ed. Bas. I. (288.)

τὴν ἐννοιαν ἀπάντων τῶν εἰρημένων, οὐ μὴν ἀκολουθῆσαι
μέχρι παντὸς ἡδυνήθης, οὐδ' ἐξηγήσω τὴν ἀναλογίαν τε καὶ
ὁμοιότητα τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν ἐγγιγνομένων τοῖς κατὰ τὸ
σῶμα. αὐθις οὖν ἀναλήψομαι τὸν λόγον, ἵνα δὴ τι πέρας
ικανὸν νῦν ἀπολάβῃ. τῆς νόσου τὴν ἐννοιαν ἐν μὲν τῷ
πρώτῳ περὶ παθῶν συνέχεεν ὁ Χρύσιππος, ἀνάλογον ἔχειν
φάμενος τὴν ἐν τῇ ψυχῇ νόσον τῇ τοῦ σώματος καταστάσει,
καθ' ἣν εὐεμπτώτως εἰς πυρετοὺς, ἢ διαρροίας, ἢ τι τοιοῦ-
τον ἔχει· κατὰ μέντοι τὸ θεραπευτικὸν ἐφυλάξατο μὲν
τὴν ἐννοιαν τῆς νόσου, τῆς πρὸς ἑαυτὸν οὐδὲν φροντίσας
ἐναντιολογίας, ἐξηγήσασθαι δ', ὡς ὑπέσχετο, τὴν ἐν τῇ ψυχῇ
νόσον ἅμα τοῖς ἄλλοις, οἷς ἀνάλογον ὑπάρχειν αὐτῇ φησι
πρὸς τὸ σῶμα, παντάπασιν ἡδυνάτησε μετὰ τοῦ καὶ συγ-
χεῖν εἰς ταῦτόν τὴν θ' ὑγίειαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ κάλλος.
ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἀκριβῶς αὐτὰ διωρίσατο, τὴν
μὲν ὑγίειαν τῶν στοιχείων ἐν συμμετρίᾳ θέμενος, τὸ δὲ κάλ-
λος ἐν τῇ τῶν μορίων. ἐδήλωσε γὰρ σαφῶς τοῦτο διὰ τῆς
προγεγραμμένης ὀλίγον ἔμπροσθεν ῥήσεως, ἐν ἣ τὴν μὲν

ligens servansque omnium dictorum notionem, non tamen
persequi in totum potuisti, neque interpretatus es tum
proportionem, tum similitudinem eorum, quae in anima,
cum illis, quae in corpore fiunt. Rursus itaque sermo-
nem repetam, ut aliquem finem abunde nunc consequatur.
Morbi notionem in primo de affectibus Chrysippus con-
fundit, respondere inquam animi morbum corporis con-
stitutioni, qua facile in febres, aut alvi profluvia, aut
hujusmodi aliquid prolabitur. At in therapeutico morbi
notionem servavit, nihil sollicitus, quod ipse sibi adverfa-
retur; exponere vero, ut pollicitus erat, animae morbum
una cum aliis, quibus respondere ipsam ait corpori, om-
nino non potuit, praeter quod etiam in idem confundit
tum sanitatem animae, tum pulchritudinem; in corpore
quidem enim ad amissim ea distinxit, sanitatem in ele-
mentorum symmetria collocans, pulchritudinem in partium
commoderatione. Id quod manifeste indicavit oratione
paulo ante commemorata, ubi sanitatem corporis in

Ed. Chart. V. [161. 162.]

Ed. Bas. I. (288.)

ὑγίειαν τοῦ σώματος ἐν θερμοῖς, καὶ ψυχροῖς, καὶ ξηροῖς, καὶ ὑγροῖς συμμετρίαν εἶναι φησιν, ἅπερ δὴ στοιχεῖα δηλονότι τῶν σωμάτων ἐστίν, [162] τὸ δὲ κάλλος οὐκ ἐν τῇ τῶν στοιχείων, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν μορίων συμμετρίας συνίστασθαι νομίζει, δακτύλου πρὸς δάκτυλον δηλονότι, καὶ συμπάντων αὐτῶν πρὸς τε μετακάρπιον καὶ καρπὸν, καὶ τούτων πρὸς πῆχυν, καὶ πήχεως πρὸς βραχίονα, καὶ πάντων πρὸς πάντα, καθάπερ ἐν τῷ Πολυκλείτου κανόνι γέγραπται. πάσας γὰρ ἐκδιδάξας ἡμᾶς ἐν ἐκείνῳ τῷ συγγράμματι τὰς συμμετρίας τοῦ σώματος ὁ Πολύκλειτος ἔργῳ τὸν λόγον ἐβεβαίωσε, δημιουργήσας ἀνδριάντα κατὰ τὰ τοῦ λόγου προστάγματα, καὶ καλέσας δὴ καὶ αὐτὸν τὸν ἀνδριάντα, καθάπερ καὶ τὸ σύγγραμμα, κανόνα. τὸ μὲν δὲ κάλλος τοῦ σώματος ἐν τῇ τῶν μορίων συμμετρίας κατὰ πάντας ἰατροὺς καὶ φιλοσόφους ἐστίν, ἡ δ' ὑγίεια τῶν στοιχείων αὐτὴ πάλιν, ἅττα ποῖ ἂν ᾖ, πρὸς ἄλληλά ἐστι συμμετρία. εἴτε γὰρ ἐξ ὀγκῶν καὶ πόρων, ὥς Ἀσκληπιάδης ὑπέθετο, τὰ τῶν ζώων σύγκειται σώματα, συμμετρία τούτων ἐστίν ἡ ὑγίεια.

calido, frigido, secco et humido commodationem esse affirmat; quae nimirum corporum sunt elementa. Pulchritudinem vero non in elementorum, sed in partium commodatione consistere arbitratur, digiti ad digitum scilicet, omniumque ipsorum ad metacarpium et carpum, et horum ad cubitum, cubiti ad brachium, et omnium ad omnia, quemadmodum in Polycleti regula scriptum est. Omnes namque corporis commodationes quum in illo commentario Polycletus nos docuisset, opere sermonem confirmavit, fabricatus statuam juxta sermonis exordia, et vocans etiam ipsam statuam, veluti et commentarium, regulam. Pulchritudo sane corporis in partium commodatione secundum omnes et medicos et philosophos consistit; sanitas vero elementorum rursus, quaecunque sint, inter se est commodatio; siue enim ex corpusculis et meatibus, ut Asclepiades putavit, animalium corpora constant, horum commodatio est sanitas;

Ed. Chart. V. [162.]

Ed. Bas. I. (288.)

εἴτ' ἐξ ἀτόμων, ὡς Ἐπίκουρος, εἴτ' ἐξ ὁμοιομερῶν, οἷς Ἀναξαγόρας, εἴτ' ἐκ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὑγροῦ, καθάπερ ὃ τε Χρύσιππος δοξάζει καὶ πάντες οἱ Στωϊκοί, καὶ πρὸ αὐτῶν Ἀριστοτέλης, καὶ Θεόφραστος, καὶ πρὸ τούτων ἐτι Πλάτων καὶ Ἱπποκράτης, ἡ τῶν στοιχείων κατὰ πάντα συμμετρία τὴν ὑγίειαν ἐργάζεται. εἰ τοῦτον ἐθέλοι τις ἅπασαν τὴν ἀναλογίαν αὐτῶν κατὰ τὸ σῶμα τοῖς κατὰ τὴν ψυχὴν διασώζειν, ὡς ὑπέσχετο Χρύσιππος, ἐπιδείξαι χρὴ τοῦτον ἐκ τινῶν ἀπλῶς ὥσπερ στοιχείων συγκειμένην τὴν ὅλην ψυχὴν, ἵνα ἐν τῇ τούτων πρὸς ἀλλήλα συμμετρία τὴν ὑγίειαν καὶ τὴν νόσον αὐτῆς εὖρη γιγνομένην, ὅπερ ὁ Πλάτων ἐποίησε. Χρύσιππος δ' οὔτε ταύτην ἠδυνήθη τὴν ὁμοιότητα διδάξαι, καίτοι ὑποσχόμενος, οὔτε τὴν τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ εἰς ταῦτόν συνέχευεν τὴν ὑγίειαν τὸ κάλλος. κατὰ γὰρ τοὺς οἰκείους τοῦ λόγου μερισμοὺς καλὴν ἢ αἰσχρὰν ἔφησε γίγνεσθαι ψυχὴν. ὑγιαίνουσα δ' ἢ νοσοῦσα πῶς ἂν γένοιτο, παρέλιπεν, εἰς ταῦτόν, οἶμαι, συγχέων ἄμφω, καὶ μὴ δυνατόν

sive ex atomis, ut Epicurus, sive ex similaribus, ut Anaxagoras, sive ex calido, frigido, sicco et humido, quemadmodum et Chrysippus opinatur, omnesque Stoici, atque ante ipsos Aristoteles et Theophrastus, et ante hos adhuc Plato et Hippocrates, elementorum in omnibus commoderatio sanitatem efficit. Si igitur aliquis volet omnem proportionem eorum, quae in corpore, cum iis, quae in anima sunt, conservare, ut promisit Chrysippus, ostendere hunc oportet, ex quibus simplicibus veluti elementis composita sit tota anima, ut in horum invicem commoderatione sanitatem et morbum ipsius fieri inveniat, id quod Plato factitavit. Verum Chrysippus neque hanc potuit docere similitudinem, etsi pollicitus, neque pulchritudinis animae, sed in idem pulchritudinem cum sanitate confudit. Nam secundum proprias rationis partitiones pulchram aut turpem fieri animam dixit: sana autem vel morbida quomodo fiat, reliquit, in idem, puto,

Ed. Chart. V. [162.]

Ed. Bas. I. (288.)

ἀκριβῶς τε καὶ ἀρισμένως ὑπὲρ αὐτῶν ἀποφήνασθαι, καθάπερ ὁ Πλάτων ἐποίησεν ἐν ἄλλοις τὲ τισι καὶ τοῦ Σοφιστῆ, τὴν μὲν τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς πρὸς ἄλληλα στάσιν ἀποσηνάμενος εἶναι νόσον ψυχῆς, τὰς δὲ παραφόρους τε καὶ ἀμέτρους κινήσεις αὐτῆς, τουτέστι τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ὁρμὴν, αἰσχος, ὥσπερ γε τὴν μὲν συμφωνίαν τε καὶ συμμετρίαν πρὸς ἄλληλα τῶν μορίων αὐτῆς ὑγίειαν, τὴν δὲ συμμετρίαν τῶν κινήσεων τὸ κάλλος. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα τὸ καλὸν ἐν τῇ συμμετρίᾳ τῶν μορίων τὴν γένεσιν ἴσχει, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνέργεια καλὴ διὰ τὴν τῶν κατὰ μέρος κινήσεων γίνεται συμμετρίαν. οὕτω γοῦν καὶ ὀρχεῖσθαι, καὶ παγκρατιάζειν, καὶ παλαίειν, καὶ βαδίζειν εὐσχημόνως καὶ καλῶς λέγονται τινές, ἕτεροι δ' ἀσχημόνως τε καὶ αἰσχροῶς. ἐν μὲν τῇ συμμετρίᾳ τῶν κατὰ μέρος κινήσεων τὸ κάλλος τῶν ἐνεργειῶν ἐστὶ γνώριμον, κατὰ δὲ τὰς ἀμετρίας τὸ αἰσχος. ἔχουσι δὲ καὶ αἱ τοῦ Πλάτωνος ῥήσεις ἐκ τοῦ Σοφιστοῦ τόνδε τὸν τρόπον. Ε. Ε. δύο μὲν εἶδη κακίας περὶ ψυχὴν ᾗτεόν.

ambo confundens, ut qui nequeat exacte distincteque de ipsis disputare, quemadmodum Plato fecit tum in aliis quibusdam, tum in Sophista, partium animae inter se discordiam animae morbum esse affirmans, efferatos autem et immoderatos ipsius motus, hoc est, functiones ex animi impetu profectas, turpitudinem, sicuti et partium ipsius inter se concordiam commodationemque sanitatem, motuum vero mediocritatem pulchritudinem. Sicut enim corporis pulchritudo in partium commodatione generationem obtinet, eodem modo functio propter particularium motuum commodationem pulchra evadit: ita sane et saltare, et pancratium ludum agere, luctari et ire decenter et pulchre nonnulli dicuntur, alii vero indecore et turpiter. Sane in commodatione motionum particularium pulchritudo actionum est cognita, ex immoderatione turpitudō. Platonis verba ex Sophista sic habent. ΗΟΣ. *Duae species malitiae in anima dicuntur.*

Ed. Chart. V. [162. 163.]

Ed. Baf. I. (288.)

Θ Ε. ποῖα; Ξ Ε. τὸ μὲν οἶον νόσον ἐν σώματι, τὸ δ' οἶον αἰσχος ἐγγιγνόμενον. Θ Ε. οὐκ ἔμαθον. Ξ Ε. νόσον ἴσως καὶ στάσιν οὐ ταὐτὸν νοτόμικας. Θ Ε. οὐδ' αὖ πρὸς τοῦτο ἔχω τί χρὴ με ἀποκρίνασθαι. Ξ Ε. πότερον ἄλλο τι στάσιν ἡγούμενος, ἢ τὴν τοῦ φύσει συγγενοῦς ἐκ τινος διαφθορᾶς διαφορὰν; Θ Ε. οὐδέν. Ξ Ε. ἀλλ' αἰσχος ἄλλο τι πλὴν τὸ τῆς ἀμετρίας πανταχοῦ δυσσιδὲς τῶν ἐν ὕντων γένος; [163] Θ Ε. οὐδαμῶς ἄλλο. οὕτως μὲν ἐν τῷ καθόλου περὶ νόσου τε καὶ αἰσχους, ὁποῖόν τι τὴν φύσιν ἐκάτερον αὐτῶν ἐστίν, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Πλάτων. καὶ ὅπως ἐγγίγνονται ταῖς ψυχαῖς ἐφεξῆς διδάσκων, περὶ μὲν τῆς νόσου ταῦτα γράφει. Ξ Ε. τέ δαί; ἐν ψυχῇ δόξας ἐπιθυμίαις, καὶ θυμὸν ἡδοναῖς, καὶ λόγον λύπαις, καὶ πάντα ἀλλήλοις ταῦτα τῶν φλαύρως ἐχόντων οὐκ ἡσθήμεθα διαφερόμενα; Θ Ε. καὶ σφόδρα γε. Ξ Ε. συγγενῇ γε μὴν ἐξ ἀνάγκης ξύμπαρτα γέγονε. Θ Ε. πῶς γὰρ οὐ; Ξ Ε. στάσιν ἄρα καὶ νόσον τῆς ψυχῆς πονηρίαν λέγοντες ὁρθῶς ἐροῦ-

THE. Quænam? HOS. Altera veluti morbus in corpore, altera veluti turpitudine innascens. THE. Non intelligo. HOS. Morbum forsan et discordiam non idem putas? THE. Neque ad hoc quid respondendum sit habeo. HOS. Utrum aliud quippiam seditionem arbitraris, quam ejus, quod natura connatum est, discordiam ex corruptela quadam proveniente? THE. Nihil aliud. HOS. Turpitudine aliud quippiam est præterquam immoderationis undique deformatum genus? THE. Nequaquam aliud. Sic in universum de morbo et turpitudine, quale natura utrumque ipsorum existat, Plato nos docuit, et quomodo animis innascantur deinceps tradens de morbo hæc quoque scribit. HOS. Jam in anima nonne opiniones cum cupiditatibus, et iracundiam cum voluptatibus, et rationem cum dolore, atque omnia inter se hæc in prave affectis sentimus dissentire? THE. Vehementer sane. HOS. Congenera tamen necessario hæc sunt universa. THE. Cur enim non? HOS. Discordiam itaque et morbum animi pravitatem dicentes recte pronunciabi-

Ed. Chart. V. [163.]

Ed. Bas. I. (288. 289.)

μεν. Θ Ε. ὀρθότατα μὲν οὖν. εἴτ' ἐφεξῆς, ὅπως αἰσχος ἐγγίνεται ψυχῇς, διεξιὼν φησι. Ξ Ε. τί δὴ; ὅσα κε(289)νήσεως μετασχόντα, καὶ σκοπὸν τινα θέμενα, πειρώμενα τοῦτου τυγχάνειν, καθ' ἐκάστην ὁρμὴν παρὰφορα αὐτοῦ γίγνεται καὶ ἀποτυγχάνει, πότερον αὐτὰ γήσομεν ὑπὸ συμμετρίας τῆς πρὸς ἄλληλα, ἢ τοῦναντίον ὑπὸ ἀμετρίας αὐτὰ πάσχειν; Θ Ε. ὁῦλον ὥς ὑπὸ ἀμετρίας. Ξ Ε. ἀλλὰ τὴν ψυχὴν γε ἴσμεν ἄκουσαν πᾶσαν πᾶν ἀγνοοῦσαν. Θ Ε. σφόδρα γε. Ξ Ε. τό γε μὴν ἀγνοεῖν ἐστὶν ἐπ' ἀλήθειαν ὁρμωμένης ψυχῆς παραφόρον ξυνέσεως γιγνομένης οὐδὲν ἄλλο πλὴν παραφροσύνη. Θ Ε. πάνυ μὲν οὖν. Ξ Ε. ψυχὴν ἂν ἀνόητον αἰσχροὺς καὶ ἀμετρον θετέον. οὕτω μὲν ἐν τῷ Σοφιστῇ Πλάτων ἀπεφώνητο, καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος ὑπὸ ὕψους τε καὶ κάλλους, αἰσχους τε καὶ νόσου, καθόλου μὲν υπογράφας τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, κατὰ μέρος δέ, ὅπως ἐγγίνεται ταῖς ψυχῇς διδάξας. τὰς δ' ἄλλας αὐτοῦ ῥήσεις οὐκ ὀλίγας οὕσας ἐν πολλοῖς τῶν συγγραμμάτων, ἐν

mus. THE. *Rectissime omnino.* Deinde rursus, quomodo turpitudine animis innascatur, pertractans ait: HOS. *Quid autem? Quae motum participant, et scopum quendam sibi praefigunt, ac, dum hunc contingere nituntur, in unoquoque impetu praeter ipsum feruntur et aberrant, utrum iis dicemus a commodatione inter se mutua, vel contra ab incommodatione haec accidere?* THE. *Nimirum ab immoderatione.* HOS. *Atqui animam novimus omnem non sua sponte quidvis ignorare.* THE. *Plane.* HOS. *Ignorare vero nihil aliud est quam desipere, quum animae ad veritatem incitatae aberrat intelligentia.* THE. *Profecto quidem.* HOS. *Animam igitur stultam, turpem et immoderatam esse statuendum est.* Haec sane in Sophista Plato tradidit et generatim et membratim de sanitate et pulchritudine, turpitudine et morbo, universim quidem notione ipsorum subscripta, membratim vero, quomodo animis innascantur, tradito. Reliqua ipsius verba non pauca in plerisque commentariis, ubi

Ed. Chart. V. [163.]

Ed. Bas. I. (289.)

οἷς ὑπὲρ ὑγιείας τε καὶ κάλλους, αἰσχους τε καὶ νόσου διήλθεν, οὐ μοι δοκεῖ νῦν εἶναι παρατίθεσθαι καιρός· ἀλλ' ἐπειδὴν ὑπὲρ ὑγιείας τε καὶ νόσων ὁ λόγος ἡμῶν περαινῆται, δεικνύουσιν ὡσαύτως Ἱπποκράτην καὶ τὸν Πλάτωνα γιγνώσκειν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπὶ πλέον ἐν ἐκείνοις τῶν τριούτων μνημονεύσω ῥήσεων.

Κεφ. δ'. Νυνὶ δ', οὔτε γὰρ ἀπλῶς περὶ κάλλους, ἢ ὑγιείας, ἢ αἰσχους, ἢ νοσημάτων ὁ λόγος, οὔτε περὶ μόνων τῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς ἡμῶν προῖκετο, παραλείψω μὲν τᾶλλα, τὸ προκείμενον δ' αὐτὸ μόνον ἀναλήψομαι. πρόκειται δὲ δεικνύειν, ὡς οὔτε καθ' ἓν μέρος τῆς ψυχῆς, οὔτε κατὰ μίαν αὐτῆς δύναμιν αἱ τε κρίσεις γίνονται καὶ τὰ πάθη συνίσταται, καθάπερ ὁ Χρύσιππος ἔφασκεν, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις πλείους αὐτῆς εἰσιν ἑτερογενεῖς, καὶ μέρη πλείω. τὸ μὲν δὴ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς τρεῖς εἶναι τὸν ἀριθμὸν, αἷς ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ θυμούμεθα καὶ λογιζόμεθα, καὶ Ποσειδώνιος ὁμολογεῖ, καὶ Ἀριστοτέλης· τὸ δὲ καὶ τοῖς τόποις αὐτὰς ἀλλήλων

de sanitate et pulchritudine, turpitudine et morbo differuit, huc apponere non mihi videtur in praesentia opportunum. Sed quando de sanitate et morbis disputatio nobis concludetur, ostendendo similiter Hippocratem et Platonem de ipsis sentire, plenius in illis hujusmodi verborum meminero.

Cap. IV. Nunc autem, quia non absolute de pulchritudine, aut turpitudine, aut morbis, neque de solis corporis, sed de animi affectibus nobis disputatio proposita est, reliqua quidem omittam, id autem solum, quod institutum est, repetam. Institui vero ostendere, neque in una animae parte, neque in una ipsius facultate tum judicia fieri, tum affectus consistere, quemadmodum Chrysippus affirmabat, sed etiam facultates ipsius plures esse diversi generis, et partes plures. Facultates sane animae, quibus concupiscimus, irascimur, ratiocinamur, tres esse numero et Posidonius et Aristoteles fatentur. Quod autem et sedibus ipsae invicem disjunctae sint, et

Ed. Chart. V. [163. 164.]

Ed. Bas. I. (289.)

κεχωρισθαι, καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν μὴ μόνον ἔχειν ἐν ἑαυτῇ
δυνάμεις πολλὰς, ἀλλὰ καὶ σύνθετον ἐν μορίων ὑπάρχειν
ετερογενῶν τε καὶ διαφερόντων ταῖς οὐσίαις, Ἱπποκράτους
εἰσι καὶ Πλάτωνος δόγμα. καὶ μοι πολλὰ μὲν ἤδη περὶ
τῆς ἀληθείας αὐτοῦ διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἴρηται, πολλὰ δ'
ἐν τοῖς ἐφεξῆς εἰρησεται. νυνὶ δ' ἐπὶ τὸν Χρύσιππον αὐτίς
ἐπ' ἀνέμι, μήτε τὰς εἰρημένας δυνάμεις ὁμολογοῦντα κατὰ
τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὑπάρχειν, [164] ἀλλὰ πᾶσαν ἐνέργειάν τε
καὶ πάθος ἐν τῷ λογιστικῷ μόνῳ συνίστασθαι φάσκοντα,
μήθ' ὅπως ἰᾶσθαι χρὴ τὰ πάθη γενόμενα, μήθ' ὅπως κω-
λύσαι γενέσθαι διδάσκοντα. διηνέχθη μὲν οὖν καὶ περὶ
τούτου πρὸς ἑαυτὸν, ὥσπερ καὶ περὶ παμπόλλων ἑτέρων,
ἐν μὲν τῷ προτέρῳ περὶ ψυχῆς τιθέμενος, εἶναι ταύτας
δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἃς ἐν τῷ πρὸ τούτου γράμματι πα-
ραθέμενος αὐτοῦ τὰς ῥήσεις ἐπέδειξα, κατὰ δὲ τὰ περὶ
τῶν παθῶν βιβλία κρίσεις τινὰς ὑπάρχειν τὰ πάθη τοῦ
λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς ἀποφηνάμενος. ἀλλ' ἡμεῖς, ἃ μὲν
ἀληθῶς εἶπε, μαρτύρια τῶν Ἱπποκράτους τε καὶ Πλάτωνος
δογμάτων οὐ τὰ τυχόντα νομίζομεν ὑπάρχειν, εἰρημένα τε

anima nostra non modo multas in se facultates habeat,
sed etiam composita ex partibus sit diversi generis et
substantia differentibus, Hippocratis est et Platonis placi-
tum, ac a me sane multa jam de veritate ipsius superius
dicta sunt, multaue in subsequentibus dicentur. Nunc
ad Chrysippum rursus revertor, qui neque commemora-
tas facultates in anima nostra esse fatetur, sed omnem et
actionem et affectum in sola rationali parte consistere
lucetur, neque, quomodo affectibus obortis mederi conve-
niat, neque quomodo, ne fiant, prohibere, edocet. Pugnat
itaque et in hoc cum seipso, sicuti in plerisque aliis, in
priori sane libro de anima constituens, has animae facul-
tates esse, quas superiori libro apposis ipsius verbis in-
dicavi, in libris autem de affectibus, judicia quaedam esse
rationalis animae partis affectus, pronuncians. Sed nos,
quae quidem vere dixit, testimonia et Hippocratis et
Platonis dogmatum non vulgaria esse putamus, prolataque

Ed. Chart. V. [164.]

Ed. Bas. I. (289.)

πρὸς ἀνδρὸς οὐ συνετοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ σπεύδοντος ἅπαντι
τρόπῳ τὸ παλαιὸν δόγμα διαβάλλειν. ἡ γὰρ περὶ τῶν
τοιούτων μαρτυρία καταναγκαζομένων ὑπὸ τῆς ἀληθείας
εἶωθε γίνεσθαι. μεταβάντες δὲ πάλιν ἐφ' ἕτερα τῶν ὑπ'
αὐτοῦ γεγραμμένων εἰς τὸ προκείμενον ἐπιδείξομεν, ὅπως καὶ
τούτων ἓνα μὲν οἷς αὐτὸς εἶπεν οὐ συμφωνεῖ, ἓνα δ' αὖ
τοῖς ἐναργέσι μάχεται, τινὰ δὲ κατ' ἄμφω πεπλημυέληται.
καὶ πρῶτόν γε πάλιν ἀναλάβωμεν εἰς ὅπερ ἐτελεύτησεν ὁ
προγεγραμμένος μοι λόγος, ὥς ὑγίεια καὶ νόσος, αἰσχρὸς τε
καὶ κάλλος ψυχῆς ἐν τοῖς μέρεσι γίνεται αὐτῆς, καὶ ὥς τὰ
μέρη ταῦτα ἔννοιαί τε καὶ προλήψεις εἰσὶ, συγχωρήσωμεν
αὐτῷ τὴν γε πρώτην. ὅτι μὲν γὰρ ὅλως οὐ χορὴ κατὰ τὰς
ἐνεργείας τίθεσθαι νόσον ἢ ὑγίειαν, ἀλλ' αἰσχος ἢ κάλλος
μόνον, εἴρηται μοι πρόσθεν· ὅτι δ' οὐδ' εἴτις οὕτω συγ-
χωρήσειε, τὰ γοῦν ἐξῆς ὁρθῶς εἴρηται, νῦν ἐπιδείξαι πειρά-
σμαι. εἵπερ γὰρ ἐν τῷ μάχεσθαι δύο κρίσεις ἀλλήλαις ἢ
τῶν παθῶν ἐστὶ γένεσις, ἀνάγκη τῶν δύο τούτων κρίσεων

a viro non prudente tantum, sed etiam quovis modo
vetus placitum evertere conante. Quae enim hoc pacto
sumuntur testimonia, ab his, qui a veritate coguntur, fieri
solent. Digressi rursus ad alia, quae ab eo ad rem pro-
positam scripta sunt, ostendemus, quomodo etiam horum
nonnulla iis, quae ipse dixit, non consentiunt, nonnulla
rursus evidentibus repugnant, quaedam in ambobus pec-
cant. Ac primum repetamus id, ubi superius comprehensa
mihi disputatio defuit, nempe sanitatem et morbum, tur-
pitudinem et pulchritudinem animae in partibus ipsius
fieri, partesque has notiones et praesumptiones esse con-
cedamus ei primum. Quod enim omnino non oportet
inter actiones morbum vel sanitatem, sed turpitudinem
aut solam pulchritudinem collocare, comprehensum a me
prius est. Quod autem neque si quis quaesita concesserit,
sequentia recte dicta sint, nunc ostendere tentabo. Si
enim, dum pugnant duo invicem iudicia, affectus gene-
rantur, necessitas cogit, ex duobus his iudiciis vel alte-

Ed. Chart. V. [164.]

Ed. Bas. I. (289.)

ἤτοι τὴν ἑτέραν μὲν ὑπάρχειν ἀληθῆ, τὴν ἑτέραν δὲ ψευδῆ, ἢ ἀμφοτέρας ψευδεῖς, εἴ τις καὶ τοῦτο συγχωρήσειεν, ἔχει γὰρ τινα ζήτησιν λογιστικὴν. εἴτε δὲ ἀμφοτέρας ψευδεῖς, εἴτε τὴν ἑτέραν αὐτῶν ἀληθῆ φαίμεν ὑπάρχειν, οὐδαμῶς ἢ μάχη τῶν κρίσεων ἔσται τὸ πάθος. ἀλλ' εἰ μὲν ἰσάζοιεν πως ἀλλήλαις αἱ κρίσεις ὥς πρὸς πίστιν, ἐπέχειν ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἔσται περὶ τῆς τοῦ πράγματος ὑπάρξεως, εἰ δ' ἢ ἑτέρα φαίνοιτο μακροῦ πιστοτέρα, συγκατατίθεσθαι μὲν καὶ πράττειν γέ τι κατὰ τὴν συγκατάθεσιν, οὐκ ἀπερισκέπτως δὲ, καθάπερ εἰ καὶ τις τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν οἰόμενος ὑπάρχειν ἔχοι τι βραχὺ περιέλκον εἰς τοῦναντίον, ἢ εἰ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν ὑπολαμβάνων ὅμως ἔτι καὶ αὐτὸς ἀντισπῶσαν ἑτέραν ὑπόληψιν ἔχοι πρὸς τὸ μὴ διατεταμένως πιστεύειν, ἢ εἰ, καθάπερ ὁ Πύρρων, ἀμφοτέρας ὁμοτίμως τιθέμενος ἐπέχοι περὶ τῆς ἀποφάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως. ἐν οὐδενὶ γὰρ τῶν τοιούτων συνίσταται τὸ πάθος, ὥσπερ καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσιππος ἐναργῶς ἐδήλωσε δι' ὧν ἐν τῷ πρὸ τούτου γράμματι παρεθέμην ῥήσεων, ἐν αἷς φησιν,

rum esse verum, alterum falsum, vel utraque falsa, si quis etiam hoc concesserit (habet enim quandam logicam inquisitionem). Sive ambo falsa, sive alterum ipsorum verum esse dixerimus, neutiquam pugna judiciorum erit affectus. Verum si aequaveris aliquo modo inter se judicia quoad fidem, necessarium erit nos animo suspensos esse circa rei existentiam; si alterum videatur longe fide dignius, assentiri quidem et agere nonnihil juxta assensum, non inconsiderate autem; quemadmodum, si aliquis voluptatem bonum esse putans habeat aliquid, quod in diversum modice retrahat, vel si solum honestum bonum existimans tamen adhuc et ipse habeat opinionem aliam reluctantem, ne plene credat, vel si, quemadmodum Pyrrho, utramque aequaliter ponens contineat se, ne assermet concedatque. In nullo enim hujusmodi affectus consistit, sicuti et ipse Chrysippus manifeste indicavit verbis, quae superiori libro apposui, ubi ait, Non

Ed. Chart. V. [164. 165.]

Ed. Bas. I. (289.)

οὐχὶ διηματοημένος φέρεται καὶ παριδὼν τι κατὰ τὸν λόγον, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα προσέγραψε συνίστασθαι τὸ πάθος, ἀλλ' ὅταν ἀπειθῆς ἢ ὁρμὴ γίγνηται τῷ λόγῳ, ὥστε καὶ ταῦθα πάλιν ἐναντιολογίαν τινὰ εὐρίσκεισθαι τοῦ Χρυσίππου πρὸς ἑαυτὸν, εἵπερ ἀποχωρίσας τὸ πάθος τῶν διηματοημένων κρίσεων αὐτὸς ἐν τῇ τῶν κρίσεων πρὸς ἀλλήλας ἐναντιολογίᾳ τὰ τε νοσήματα τῆς ψυχῆς καὶ τὰ πάθη συνίστασθαι λέγει. μὴ τοίνυν θαυμάζωμεν ἔτι μηδ' ὅτι τὰς θεραπείας τῶν παθῶν ὀρθῶς μὲν ὁ Πλάτων ἔγραψεν, ὥς ὁ Ποσειδώνιος αὐτῷ μαρτυρεῖ, μοχθηρῶς δ' ὁ Χρυσίππος. ὁ γὰρ μήτε πάσας τὰς αἰτίας τῶν παθῶν ἀποφηνάσθαι τολμήσας, ἀλλ' ἐν ταῖς κυριωτάταις ἀπορεῖν ὁμολογήσας, [165] ὥς ἐν τῷ πρὸ τούτου δέδεικται γράμματι, μήτ' ἐν αἷς ἐτόλμησεν εἰπεῖν τι καλῶς ἀποφηνάμενος, οὗτος οὐκ ἂν, οἶμαι, δύναίτο τὴν θεραπείαν αὐτῶν ποιήσασθαι κατὰ τρόπον. ἀλλ', ὅπερ εἶπον ἤδη καὶ πρόσθεν, εἴ τις ἐξελέγχοι τὰ τέσσαρα τοῦ Χρυσίππου βιβλία, πολὺ πλεόντων αὐτῷ δεήσει συγγραμμάτων.

si errabunde fertur et praetergressus aliquid secundum rationem, et caetera, quae hujusmodi adscripsit, affectum constituere, verum quum animi impetus rationi sit inobsequens, ut et hic rursus sibi nonnihil contradicere Chrysippus inveniatur, siquidem affectum a judiciis peccantibus segregans rursus in judiciorum invicem pugna et morbos animi et affectus consistere dicit. Ne igitur miremur adhuc, quod affectuum curationes recte quidem Plato conscripsit, ut Posidonius ipsi attestatur, prave autem Chrysippus. Qui enim neque omnium affectuum causas pronunciare ausus est, sed in principalissimis dubitare se confessus est, ut in superiori libro ostensum est, neque, in quibus pronunciare aliquid ausus est, recte protulit, hic mea sententia non poterit curationem ipsorum, ut decet, moliri. Sed, quod dixi jam et antea, si quis quatuor Chrysippi libros coarguat, multo pluribus commentariis ei opus erit.

Ed. Chart. V. [165.]

Ed. Bas. I. (289. 290.)

Κε φ. δ'. Ὅσα τοίνυν ἀναγκαιότατα πρὸς τὴν προκει-
μένην ἡμῶν πραγματείαν ἐστὶ, ταῦτα ἐπέλθωμεν μόνα, καὶ
πρωτὸν γε αὐτῶν προχειρισώμεθα τὸ περὶ τῆς τῶν παιδῶν
διοικήσεως. οὔτε γὰρ ὑπὸ λόγου τὰς ὁρμὰς αὐτῶν ἐπιτρο-
πεύεσθαι δυνατόν εἶπεῖν, (οὐ γὰρ ἔχουσιν ἤδη τὸν λόγον,)
οὔθ' ὥς οὐ θυμοῦται τε καὶ λυπεῖται, καὶ ἡδέεται, καὶ
γελά, καὶ κλαίει, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα πάθη πάσχει μυρία.
πολὺ γὰρ δὴ καὶ πλείω καὶ σφοδρότερα τὰ πάθη τοῖς
παιδίοις ἐστὶν ἢ τοῖς τελείοις. οὐ μὲν ἀκολουθεῖ γε ταῦτα
τοῖς Χρυσίππου δόγμασιν, ὥσπερ οὔτε τὸ μηδεμίαν (290)
οἰκείωσιν εἶναι φύσει πρὸς ἡδονὴν ἢ ἀλλοτριώσιν πρὸς
πόνον. ἄττει μὲν γὰρ ἀδιδάκτως ἅπαντα τὰ παιδιά πρὸς
τὰς ἡδονὰς, ἀποστρέφεται δὲ καὶ φεύγει τοὺς πόνους. ὁρῶ-
μεν δ' αὐτὰ καὶ θυμούμενα, καὶ λακτίζοντα, καὶ δάκνοντα,
καὶ νικᾶν ἐθέλοντα καὶ κρατεῖν τῶν τοιούτων, ὥσπερ ἐνία
τῶν ζῶων, οὐδενὸς ἄθλου προβαλλομένου παρὰ τὸ νικᾶν
αὐτό. φαίνεται δ' ἐναργῶς τὸ τοιοῦτον ἐπ' ὀρτύγων, καὶ
ἀλεκτρούων, καὶ περδίκων, ἰχθυέμονός τε καὶ ἀσπίδος, καὶ

Cap. V. Quae igitur maxime ad institutum nobis
opus necessaria sunt, haec duntaxat persequemur, ac pri-
mum ipsorum proponemus, quod de puerorum institu-
tione dicitur. Neque enim a ratione impetus ipsorum
moderari possis dicere, ut qui rationem necdum habeant,
neque quod non irascantur, doleant, gaudeant, rideant,
plorent, atque ejusmodi aliis innumeris affectibus impli-
centur. Multo enim et plures et vehementiores affectus
pueris quam adultis oboriuntur (quanquam neque Chry-
sippi placitis consentanea sint); sicuti neque dicere possis,
quod nulla propensio natura ipsis insit ad voluptatem,
aut alienatio ad laborem. Etenim inclinant a nullo docti
magistro omnes pueri ad voluptates, averfantur autem
fugiuntque labores. Videmus autem eos ipsos et irascen-
tes, et calcitrantes, et mordentes, ac vincere cupientes
et in ejusmodi praevalere, quemadmodum nonnulla ani-
mantia, nullo praemio proposito praeter ipsam victoriam;
id quod evidenter apparet in coturnicibus, gallis, perdi-

Ed. Chart. V. [165.]

Ed. Bas. I. (290.)

κροκοδείλου, καὶ μυρίων ἑτέρων. οὕτως οὖν οἰκειοῦσθαι καὶ τὰ παῖδια φαίνεται καὶ πρὸς ἡδονήν, καὶ πρὸς νίκην, ὥσπερ ὕστερόν ποτε δείκνυσιν, ἐπειδὴν προβαίνει κατὰ τὴν ἡλικίαν, ὅτι πρὸς τὸ καλὸν ἔχει τινὰ φυσικὴν οἰκειώσιν. αἰδεῖται γοῦν ἁμαρτάνοντα, προϋούσης αὐτοῖς τῆς ἡλικίας, καὶ χαίρει τοῖς καλοῖς ἔργοις, καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀντιποιεῖται, καὶ πράττει πολλὰ κατὰ τὰς τῶν ἀρετῶν τούτων ἐννοίας, ἔμπροσθεν, ἥνικα ἦν ἔτι σμικρὰ, κατὰ πάθος ζῶντα, καὶ τῶν ἐκ τοῦ λόγου προσταγμάτων οὐδεμίαν φροντίδα ποιούμενα. τριῶν οὖν τούτων ὑμῶν οἰκειώσεων ὑπαρχουσῶν φύσει καθ' ἕκαστον τῶν μορίων τῆς ψυχῆς εἶδος, πρὸς μὲν τὴν ἡδονήν διὰ τὸ ἐπιθυμητικόν, πρὸς δὲ τὴν νίκην διὰ τὸ θυμοειδές, πρὸς δὲ τὸ καλὸν διὰ τὸ λογιστικόν, Ἐπίκουρος μὲν τὴν τοῦ χειρόστου μορίου τῆς ψυχῆς οἰκειώσιν ἐθεάσατο μόνην, ὃ δὲ Χρύσιππος τὴν τοῦ βελτίστου, φάμενος ἡμᾶς οἰκειοῦσθαι πρὸς μόνον τὸ καλόν, ὅπερ εἶναι δηλονότι καὶ ἀγαθόν. ἀπάσας δὲ τὰς τρεῖς οἰκειώσεις θεάσασθαι μόνοις τοῖς παλαιοῖς ὑπῆρξε

cibus, ichneumone, aspide, orocodilo, aliisque infinitis. Sic itaque peculiariter inclinare etiam pueri videntur et ad voluptatem et ad victoriam, quemadmodum paulo post ostendunt, ubi processerint aetate, quoniam ad honestum naturalem quandam propensionem habent: peccantes igitur pudefiunt, gaudentque honestis operibus, et iustitiam aliasque virtutes amplectuntur, ac faciunt multa secundum harum virtutum notiones, prius, quam adhuc essent parvi, ex affectu viventes, ac nullam praeceptorum ex ratione curam habentes. Quum itaque hae tres propensiones nobis natura juxta unamquamque partium animi speciem insint, ad voluptatem sane propter concupiscibilem, ad victoriam vero propter irascibilem, ad honestum propter ratiocinatricem, Epicurus sane infimae animae partis propensionem solum conspexit, Chrysippus autem optimae, quum dixerit, peculiariter nos affici erga solum honestum, quod est nimirum et bonum. At universas tres proprietates perspicere solis veteribus philoso-

Ed. Chart. V. [165. 166.]

Ed. Bas. I. (290.)

φιλοσόφοις. εἰσας οὖν τὰς δύο ὁ Χρύσιππος εἰκότως ἀπο-
ρεῖν ἔρεῖ τῆς κατὰ τὴν κακίαν γενέσεως, οὐτ' αἰτίαν ἔχον
εἰπεῖν αὐτῆς, οὔτε τρόπους τῆς συστάσεως, οὐδ' ὅπως
ἀμαρτάνει τὰ παῖδια δυνάμενος ἐξυρεῖν, ἅπερ εὐλόγως οἶμαι,
πάντα καὶ ὁ Ποσειδώνιος αὐτοῦ καταμέμφεται καὶ ἐλέγχει.
εἰ γὰρ δὴ πρὸς τὸ καλὸν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀκείνεται τὰ
παῖδια, τὴν κακίαν οὐκ ἔνδοθεν οὐδ' ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ'
ἐξωθεν μόνον ἐχοῖν αὐτοῖς ἐγγίγνεσθαι. ἀλλὰ μὴν ὁράται
γε, καὶ ἂν χρηστοῖς ἔθουσιν ἐντρέφῃται καὶ προσηκόντως παι-
δεύῃται, πάντως ἐξαμαρτάνοντά τι, [166] καὶ τοῦτ' αὐτὸ καὶ
ὁ Χρύσιππος ὁμολογεῖ. καίτοι γ' ἐνῆν αὐτῷ ὑπεριδόντι τῶν
ἐναργῶς φαινομένων αὐτὸ μόνον ὁμολογήσαι τὸ ταῖς ἰδίαις
ὑποθέσεσιν ἀκόλουθον, εἰ καλῶς ἀχθεῖν τὰ παῖδια, πάν-
τως αὐτὰ γάσκοντι σοφοὺς ἄνδρας γενήσεσθαι τοῦ χρόνου
προϊόντος. ἀλλ' οὐκ ἐτόλμησε τοῦτό γε καταψεύσασθαι τῶν
φαινομένων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ φιλοσόφῳ τρέφῃται μόνῳ, καὶ
μηδὲν μήτε θεάσῃται μήτ' ἀκούσῃ πῶποτε παρὰδειγμα

phis licuit. Relictis itaque duabus, Chrysippus merito
ambigere se dicit, quomodo pravitas generetur, quum
neque causam ipsius possit dicere, neque consistentiae
modos; neque, quomodo pueri peccent, queat invenire,
quae bona ratione, opinor, omnia etiam Posidonius in eo
damnat coarguitque. Si enim ad honestum protinus ab
initio peculiariter pueri ducerentur, malitiam non in-
terius, neque ex ipsis, verum extrinsecus solum innasce-
ri ipsis oportebat. Atqui videntur, etiam si probis moribus
educantur et, ut par est, erudiantur, omnino aliquid
peccare: atque hoc ipsum Chrysippus quoque confitetur,
quamvis liceret ipsi evidenter apparentia praetergresso
hoc solum concedere, quod propriis hypothesebus erat
consentaneum, ipsos scilicet omnino pueros, si probe
omnino educati fuerint, in viros sapientes temporis pro-
cessu evasuros affirmando; sed non ausus est hoc adversus
evidentia mentiri; verum quamvis sub philosopho dun-
taxat educantur, et nullum neque viderint, neque audi-

Ed. Chart. V. [166.]

Ed. Bas. I. (290.)

κακίας, ὅμως οὐκ ἐξ ἀνάγκης αὐτὰ φιλοσοφήσειν· διττὴν γὰρ εἶναι τῆς διαστροφῆς τὴν αἰτίαν, ἑτέραν μὲν ἐκ κατη-
 γήσεως τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ἐγγιγνομένην, ἑτέραν δ' ἐξ
 αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς φύσεως. ἐγὼ δὲ ὑπὲρ ἑκατέρας
 αὐτῶν ἀπορῶ, καὶ πρώτης γε τῆς ἐκ τῶν πέλας γιγνομένης.
 καὶ γὰρ διὰ τί θεασάμενά τε καὶ ἀκούσαντα παρὰδειγμα
 κακίας οὐχὶ μισεῖ τοῦτο καὶ φεύγει τῷ μηδεμίαν οἰκείωσιν
 ἔχειν πρὸς αὐτό, θαυμάζειν ἐπέρχεταιί μοι, καὶ πολὺ δὴ
 μᾶλλον, ἐπειδὴν μήτε θεασάμενα μήτ' ἀκούσαντα πρὸς
 αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐξαπατηθῇ. τίς γὰρ ἀνάγκη, τοὺς
 παῖδας ὑπὸ μὲν τῆς ἡδονῆς ὡς ἀγαθοῦ δελεάζεσθαι, μηδε-
 μίαν οἰκείωσιν ἔχοντας πρὸς αὐτὴν, ἀποστρέφεσθαι δὲ καὶ
 φεύγειν τὸν πόνον, εἴπερ μὴ καὶ πρὸς τοῦτον ἡλλοτριώται
 φύσει; τίς δ' ἀνάγκη, πρὸς μὲν τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς τιμὰς
 ἡδεσθαί τε καὶ χαίρειν αὐτοῖς, ἄχθεσθαι δὲ καὶ φεύγειν
 τοὺς τε ψόγους καὶ τὰς ἀτιμίας, εἴπερ μὴ καὶ πρὸς ταῦτα
 φύσει τινὰ ἔχουσιν οἰκείωσιν τε καὶ ἡλλοτριώσιν; εἰ γὰρ μὴ
 ταῖς φωναῖς, ἀλλὰ τῇ γε δυνάμει τῶν λεγομένων ὁμολογεῖν

verint unquam malitiae exemplum, tamen non necessario
 ipsos philosophiae incubituros; duplicem namque causam
 esse perversitatis, alteram ex multorum hominum instru-
 ctione innascentem, alteram ex ipsa rerum natura. Ego
 vero de utraque ipsarum dubito, et prima, quae ex fami-
 liaribus oboritur. Etenim cur, qui viderint audiverintque
 malitiae exemplum, non oderint hoc et fugerint, eo quod
 nullam proprietatem erga ipsum habeant, mirari mihi
 subit, et multo magis quum, neque viso, neque audito eo,
 ab ipsis rebus decipiantur. Quae enim necessitas, pueros
 a voluptate tanquam bono inescari, ne unam quidem
 propensionem erga ipsam habentes, averfari autem et
 fugere laborem, si non et ab hoc natura alienati sunt?
 Quae rursus necessitas, laudibus et honoribus oblectari et
 ipsis gaudere, odisse autem et fugere reprehensiones et
 ignominiam, si non etiam ad haec natura inclinationem
 quandam habent alienationemque? Si enim non verbis,
 saltem virtute eorum, quae dicuntur, Chrysippus videtur

Ed. Chart. V. [166.]

Ed. Bas. I. (290.)

ἔοικεν ὁ Χρῦσιππος, ὥς ἔστιν οἰκειώσις τέ τις ἡμῶν καὶ ἀλλοτριώσις φύσει πρὸς ἕκαστον τῶν εἰρημένων. ἐπειδὴν γὰρ λέγῃ, τὰς περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἐγγίνεσθαι τοῖς φάυλοις διαστροφὰς διὰ τε τὴν πιθανότητα τῶν φαντασιῶν καὶ τὴν κατήχησιν, ἐρωτητέον αὐτὸν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἡδονὴ μὲν ὥς ἀγαθὸν, ἀλγηδὼν δ' ὥς κακὸν πιθανὴν προβάλλουσι φαντασίαν· οὕτως δὲ καὶ διὰ τί τὴν μὲν νίκην τὴν ἐν Ὀλυμπιάσιν καὶ τὴν τῶν ἀνδριάντων ἀνάθεσιν ἐπαινούμενά τε καὶ μακαρίζόμενα πρὸς τῶν πολλῶν ἀκούοντες ὥς ἀγαθὰ, περὶ δὲ τῆς ἥττης τε καὶ τῆς ἀτιμίας ὥς κακὰ ἐτοίμως πειθόμεθα. καὶ γὰρ καὶ ταῦθ' ὁ Ποσειδώνιος μέμφεται καὶ δεικνύναι πειράται πασῶν τῶν ψευδῶν ὑπολήψεων τὰς αἰτίας ἐν μὲν τῷ θεωρητικῷ διὰ τῆς παθητικῆς ὀλκῆς, προηγέσθαι δ' αὐτῆς τὰς ψευδεῖς ἰδόξας, ἀσθενήσαντος περὶ τὴν κρίσιν τοῦ λογιστικοῦ· γεννᾶσθαι γὰρ τῷ ζῳῷ τὴν ὀρμὴν ἐνίοτε μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ λογιστικοῦ κρίσει, πολλάκις δ' ἐπὶ τῇ κινήσει τοῦ παθητικοῦ. συνάπτει δ' εἰκότως τοῖς λόγοις ταύτοις ὁ Ποσειδώνιος τὰ κατὰ τὸν

consentire, quod inest nobis natura inclinatio quaedam et alienatio; quippe quum dicit, perversitates circa bona et mala innasce pravis propter imaginationum probabilitatem et institutionem, causa ab eo roganda est, cur voluptas quidem ut bonum, dolor autem ut malum probabilem obijciunt imaginationem: ita rursus cur victoriam in Olympicis et statuarum erectionem laudari extollique a plerisque audientes, quod bona sint, cladem contra et ignominiam, quod mala sint, facile persuademur. Etenim Posidonius criminatur tentatque ostendere omnium falsarum opinionum causas in speculativo sane per affectuum attractionem, praecedere autem ipsam falsas opiniones, ubi ratiocinatrix circa judicium fuerit imbecillis; oboriri enim animali impetum nonnunquam sane propter ratiocinatricis judicium, saepe vero ob motum partis affectibus obnoxiae. Connectit autem merito his rationibus Posidonius ea, quae in physiognomoniam appa-

Ed. Chart. V. [166. 167.]

Ed. Bas. I. (290.)

φυσιολογώμενα φαινόμενα. καὶ γὰρ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσα μὲν εὐρύτερονά τε καὶ θερμότερα, θυμικώτερα πάνθ' ὑπάρχειν φύσει, ὅσα δὲ πλατυΐσχιά τε καὶ ψυχρότερα, δειλότερα. καὶ κατὰ τὰς χώρας οὐ σμικρῶ τιτι διεννηοχέναι τοῖς ἡθροσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς δειλίαν καὶ τόλμαν, ἢ τὸ φιλήδονόν τε καὶ φιλόπονον, ὡς τῶν παθητικῶν κινήσεων τῆς ψυχῆς ἐπομένων ἀεὶ τῇ διαθέσει τοῦ σώματος, ἣν ἐκ τῆς κατὰ τὸ περιέχον κράσεως οὐ κατ' ὀλίγον ἀλλοιοῦσθαι. καὶ γὰρ δὴ καὶ τὸ αἷμα διαφέρειν ἐν τοῖς ζώοις φησὶ θερμότητι, καὶ ψυχρότητι, καὶ πάχει, καὶ λεπτότητι, καὶ ἄλλαις φησὶ διαφοραῖς οὐκ ὀλίγαις, ὑπὲρ ὧν Ἀριστοτέλης ἐπὶ πλεῖστον διηλθεν. ἡμεῖς δὲ κατὰ τινα οἰκεῖον καιρὸν ἐπὶ προήκοιτι τῷ λόγῳ μνημονεύσομεν αὐτῶν, ἥνικα ἂν καὶ αὐτὰς τὰς Ἱπποκράτους τε καὶ Πλάτωνος ῥήσεις περὶ τούτων παραγράψωμεν. ἐν δὲ [167] τῷ παρόντι πρὸς τοὺς περὶ τὸν Χρύσιππον ὁ λόγος ἐνέστηκέ μοι, μήτ' ἄλλο γινώσκοντας τῶν κατὰ τὰ πάθη, μήθ' ὡς αἱ τοῦ σώματος κράσεις οἰκείας ἑαυταῖς ἐργάζονται τὰς παθητικὰς κινήσεις.

rent. Etenim animalium ac hominum, quae lati pectoris et calidiora sunt, omnia naturam habent iracundiorem, quae vero latis coxis constant et frigidiora sunt, timidiorem. Et secundum varietatem regionum non parum quiddam moribus homines ad timorem et audaciam, vel voluptatis laborisque studium differunt, tanquam affectuum animi motibus corporis dispositionem, quam ex aëris temperatura non modice immutari contingit, sequentibus. Quinetiam sanguinem in animantibus differre calore, frigiditate, crassitie et tenuitate pronunciat, item aliis non paucis differentiis, de quibus Aristoteles plenissime tractavit. Nos autem suo tempore sermonis processu mentionem ipsarum faciemus, quando etiam eadem tum Hippocratis tum Platonis verba de istis ascribemus. In praesentia vero ad Chrysippum oratio mihi instituta est, qui neque aliud eorum, quae secundum affectus fiunt, cognovit, neque quod corporis temperamenta peculiare ipsi affectuum motus efficiunt; ita namque Posidonius

Ed. Chart. V. [167.]

Ed. Bas. I. (290. 291.)

οὕτως γὰρ ὁ Ἱπποκράτης ὀνομάζειν εἶωθεν. Ἀριστοτέλης δ' ἄντικρυς ἤδη καλεῖ τῶν ζώων ἀπάσας τὰς ταιαύτας τῆς ψυχῆς καταστάσεις, ἐξηγεῖται τε, καὶ ὄντινα τρόπον ἐπὶ ταῖς διαφερούσαις κράσε σισυνίσταται. διόπερ, οἶμαι, καὶ ἡ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς ἵασις ἐπ' ἐνίων μὲν εὐκόλως τε καὶ ῥαδία, διὰ τὸ μήτε τὰς παθητικὰς κινήσεις αὐτοῖς ἰσχυρὰς ὑπάρχειν, μήτε τὸ λογιστικὸν ἀσθενὲς φύσει καὶ ἀσύνετον, ἀλλὰ δι' ἁμαθίαν καὶ μοχθηροὺς ἐθισμοὺς ἐμπαθῶς ἀναγκάζεσθαι ζῆν τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους, ἐνίοις δὲ χαλεπὴ καὶ δύσκολος, ὅταν κινήσεις αἱ κατὰ πάθος, αἱ διὰ τὴν τοῦ σώματος κατασκευὴν ἀναγκαίως γιγνόμεναι, μεγάλαί δὲ τινες οὔσαι τύχωσι καὶ σφοδραὶ, τό τε λογιστικὸν ἀσθενὲς καὶ ἀσύνετον φύσει. χρηὴ γὰρ καὶ τοῦτο μὲν ἐπιστήμην λαβεῖν τῶν ἀληθῶν, καὶ τὰς κατὰ πάθος δὲ κινήσεις ἀμβλυνθῆναι χρηστοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐθισθεῖσαν, εἴ τις μέλλοι βελτίονα τὸ ἦθος ὑποδείξειν τὸν ἄνθρωπον. (291) οὕτω δὲ καὶ πλάττειν ἐξ ἀρχῆς ἄνθρωπον χρηὴ πρὸς τὸ βέλτιστον, ἀπάντων μὲν πρῶτον αὐτῶν τῶν σπερμάτων προνοουμένους, οἷς

nominare consuevit. Aristoteles autem aperte jam vocat animalium omnia hujusmodi animae constitutiones, exponitque, quomodo ex diversis temperamentis constituantur. Quare mea sententia etiam affectuum animi curatio in nonnullis quidem prompta et facilis est, eo quod neque affectuum motus ipsis insint validi, neque ratiocinatrix pars imbecillis natura et imprudens, sed propter inscitiam pravasque consuetudines id genus hominum ex affectu vivere cogatur, nonnullis vero difficilis et aegra, quum motus affectuum, qui ex corporis constitutione necessario obveniunt, magni extiterint et vehementes, ratiocinatrixque imbecillis facultas et imprudens; quippe et hanc veri scientiam adipisci oportet, ac affectuum motus retundere, probis institutionibus assuescentem, si quis hominem moribus praestantiores redditurus est. Sic autem et ab initio hominem ad optimum conformare oportet, ante omnia quidem ipsorum seminum ratione habita,

Ed. Chart. V. [167.]

Ed. Bas. I. (291.)

ἐφεξῆς τῆς διαίτης, ἣν ἡ κύουσα διαιτῆσεται, κατὰ τε τὰς τροφὰς καὶ τὰ πόματα, καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰς ἡσυχίας; καὶ τοὺς ὕπνους καὶ τὰς ἐγρηγόρσεις, ἐπιθυμίας τε καὶ θυμοῦς, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα, περὶ ὧν ἁπάντων ὁ μὲν Πλάτων ἀκριβέστατα διηλθεν, ὁ δὲ Χρυσίππος οὐ μόνον αὐτὸς οὐδὲν ἱκνούμενον εἶπεν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀπ' αὐτοῦ τινι κατέλπεν ἀφορμὴν εὐρέσεως, μοχθηρὰν ὑποβαλλόμενος τῷ λόγῳ τὴν κρηπίδα. ταῦτά τοι καὶ ὁ Ποσειδώνιος αὐτῷ μέμφεται μετὰ τοῦ καὶ θαυμάζειν, ὅσα Πλάτων εἶπεν ὑπὲρ τῆς τῶν παιδῶν ἔτι τε κυομένων ἐν τῇ μήτρᾳ διαπλάσεως, ἀποκυηθέντων τε τροφῆς καὶ παιδείας, καὶ γέγραφεν οἷον ἐπιτομὴν τινα κατὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ περὶ παθῶν σύγγραμμα τῶν ὑπὸ Πλάτωνος εἰρημένων, ὡς χρὴ τρέφεσθαι καὶ παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας ὑπὲρ τοῦ τὸ παθητικόν τε καὶ ἄλογον τῆς ψυχῆς σύμμετρον ἀποφαίνεσθαι ταῖς κινήσεσι καὶ τοῖς τοῦ λόγου προστάγμασιν εὐπειθές. αὕτη γὰρ ἀρίστη παιδῶν παιδείας παρασκευὴ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς, ὡς ἂν ἐπιτηδειοτάτη ἢ πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ λογιστικοῦ. μικρὸν μὲν γὰρ τὰ πρῶτα καὶ

deinde victus, quo gravida utetur, et in alimentis et potitionibus, et exercitiis et quiete, et somno et vigilia; de quibus omnibus Plato accuratissime differuit, Chrysippus non solum ipse nihil quod ad rem pertineret dixit, sed ne successorum quidem ipsius alicui inventionis occasionem reliquit, pravam induens sermoni crepidam. Haec utique Posidonius ei obiicit ac miratur, quae Plato de conformatione infantium, qui adhuc in utero geruntur, tradidit, editorum autem alimento et institutione, ac conscripsit veluti compendium aliquod in primo ipsius de affectibus commentario eorum, quae a Platone dicta sunt, scilicet oportere pueros educari et institui, ut reddant partem animi affectibus opportunam et irrationalem motibus commoderatam ac rationis mandato morigeram. Hic enim optimus est in puerorum institutione apparatus facultatis animae affectibus obnoxiae, si ad ratiocinatricis dominium quam maxime idonea sit; exiguum enim pri-

Ed. Chart. V. [167.]

Ed. Bas. I. (291.)

ἀσθενὲς ὑπάρχειν τοῦτο, μέγα δὲ καὶ ἰσχυρὸν ἀποτελεῖσθαι
περὶ τὴν τεσσαρεσκαίδεκαετῇ ἡλικίαν, ἥνικα ἤδη κρατεῖν τε
καὶ ἄρχειν αὐτῷ προσήκει καθάπερ ἡνιόχῳ τινὶ τοῦ ζεύ-
γους τῶν συμφύτων ἵππων, ἐπιθυμίας τε καὶ θυμοῦ, μὴτ'
ἰσχυρῶν ὑπαρχόντων ἄγαν, μὴτ' ἀσθενῶν, μὴτ' ὀκνηρῶν,
μὴτ' ἐκφόρων, μήτε δυσπειθῶν ὅλως, ἢ ἀκόσμων, ἢ ὑβρι-
στῶν, ἀλλ' εἰς ἅπαν ἐτοιμῶν ἐπεσθαί τε καὶ πείθεσθαι τῷ
λογισμῷ, τούτου δ' αὐτοῦ τὴν παιδείαν τε καὶ τὴν ἀρετὴν
ἐπιστήμην εἶναι τῆς τῶν ὄντων φύσεως, ὥσπερ τοῦ ἡνιόχου
τῶν ἡνιοχικῶν θεωρημάτων. ἐν γὰρ ταῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς
δυνάμεσιν ἐπιστήμας οὐκ ἐγγίνεσθαι, καθάπερ οὐδὲ ἐν τοῖς
ἵπποις, ἀλλὰ τούτοις μὲν τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἐξ ἐθισμού
τινος ἀλόγου παράγινεσθαι, τοῖς δ' ἡνιόχοις ἐκ διδασκαλίας
λογικῆς. ἔπεται δ' αὖθις τοῖσδε καὶ ὁ περὶ τῶν ἀρετῶν
λόγος αὐτὸς ἔχων τὸ σφάλμα διπλόν, εἴτ' ἐπιστήμας τις
ἀπάσας αὐτάς, εἴτε δυνάμεις ὑπολάβοι. τῶν μὲν γὰρ ἀλό-
γων τῆς ψυχῆς μερῶν ἀλόγους ἀνάγκη καὶ τὰς ἀρετάς

mum et imbecillem hanc esse decet, magnam vero et
valentem circa quartumdecimum aetatis annum evadere,
quando jam dominari et imperare ipsam convenit tan-
quam aurigam quendam pari connatorum equorum, cupi-
ditati et iracundiae, dum non valentes nimium sunt,
neque imbecillae, neque pigrae, neque effrenes, neque
contumaces omnino, vel indecorae, vel contumeliosae,
sed in omne promptae tum sequi, tum obedire rationi.
Hujus autem ipsius institutionem virtutemque scientiam
esse oportet rerum naturae, quemadmodum aurigae spe-
culationem artis aurigandi; nam in brutis [animae faculta-
tibus scientiae non solent innasci, sicuti nec equis, sed
his sane propria virtus ex consuetudine quadam irratio-
nali proficisci, aurigis autem ex disciplina rationali.
Porro sequitur rursus hic etiam de virtutibus sermo
duplicem continens errorem, sive scientias quis omnes
ipsas, sive vires existimet. Siquidem irrationalium ani-
mae partium necesse irrationales quoque virtutes esse,

Ed. Chart. V. [167. 168.]

Ed. Bas. I. (291.)

εἶναι, τοῦ λογιστικοῦ δὲ μόνου λογικὴν. ὥστ' εὐλόγως ἐκείνων μὲν αἱ ἀρεταὶ δυνάμεις εἰσὶν, [168] ἐπιστήμη δὲ μόνου τοῦ λογιστικοῦ. Χρύσιππος δὲ μεγάλα σφάλλεται, οὐχ ὅτι μηδεμίαν ἀρετὴν ἐποίησε δύναμιν, (οὐ γὰρ μέγα τὸ τοιοῦτον σφάλμα ἐστίν, οὐδὲ διαφερόμεθα πρὸς αὐτό,) ἀλλ' ὅτι πολλὰς ἐπιστήμας τε καὶ ἀρετὰς εἶναι φήσας μίαν ἔφησεν εἶναι δύναμιν τῆς ψυχῆς. οὐ γὰρ ἐνδέχεται μιᾷ δυνάμει ἀρετὰς εἶναι πολλὰς, εἴ γε μηδὲ τελειοτάτας πολλὰς ἐνὸς πράγματος. μία γὰρ ἐκάστου τῶν ὄντων ἡ τελειότης, ἡ δ' ἀρετὴ τελειότης ἐστὶ τῆς ἐκάστου φύσεως, ὥς αὐτὸς ὁμολογεῖ. κάλλιον οὖν Ἀρίστων ὁ Χῖος, οὔτε πολλὰς εἶναι τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ μίαν, ἣν ἐπιστήμην ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν εἶναι φησιν, οὔτε περὶ τῶν παθῶν ἐναντία ταῖς ἰδίαις ὑποθέσει γράψας, ὥσπερ ὁ Χρύσιππος.

Κεφ. ε'. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς ἐξῆς ἐροῦμεν, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτων ὁ Χρύσιππος ἐπηρεάζει τὸν Πλάτωνα. νυνὶ γὰρ ἐξ ἀκολουθίας τινὸς αὐτῶν ἐμνημόνευσα, τῷ περὶ

rationcinatricis autem solius rationalem. Quapropter merito illarum sane virtutes facultates sunt, solius autem rationcinatricis scientia. At Chrysippus vehementer errat, non solum quod ne unam quidem virtutem facultatem fecerit, (non enim magnus is error est, neque in hoc dissentimus,) sed quod multas et scientias et virtutes esse dicens unam esse animae facultatem dixerit. Quippe fieri non potest, ut unius facultatis multae sint virtutes, siquidem neque perfectiones multae unius rei esse poterunt. Una enim cujusque eorum quae sunt perfectio est, at perfectio cujusque naturae virtus est, ut ipse fatetur. Melius itaque Aristo Chius neque multas esse animae virtutes pronunciat, sed unam, quam bonorum malorumque scientiam esse tuetur, neque de affectibus contraria suis hypothesebus scribit, quemadmodum Chrysippus.

Cap. VI. Verum de virtutibus postea agetur, quia etiam in his Chrysippus calumniatur Platonem; nunc enim ex consecutione quadam de eis mentio facta est,

Ed. Chart. V. [168.]

Ed. Bas. I. (291.)

τῶν παθῶν δόγματι καὶ τοῦ περὶ τῶν ἀρετῶν ἐξ ἀνάγκης ἐπομένου, ὥσπερ καὶ ὁ Ποσειδώνιος φησιν, ᾧδὲ πως γράφων αὐτοῖς ὀνόμασι κατὰ τὸ πρῶτον περὶ παθῶν οὐ μετὰ πολλὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ βιβλίου· νομίζω γὰρ καὶ τὴν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ τὴν περὶ τελῶν, καὶ τὴν περὶ ἀρετῶν ἐκ τῆς περὶ παθῶν ὀρθῶς διασκέψεως ἠρτῆσθαι. ὅτι μὲν οὖν τὴν περὶ τῶν ἀρετῶν ὀρθῶς δόξαν ἐξεὔχθαι συμβέβηκε τῇ περὶ τῶν παθῶν, αὐτάρκως ἐνδεδεῖχθαι μοι δοκῶ· ὅτι δὲ καὶ τὴν περὶ ἀγαθῶν τε καὶ τοῦ τέλους, ἀρκεῖ μοι τὰ Ποσειδωνίου παραγράψαι τόνδε τὸν τρόπον ἔχοντα. τὸ δὴ τῶν παθῶν αἴτιον, τουτέστι τῆς τε ἀνομολογίας καὶ τοῦ κακοδαίμονος βίου, τὸ μὴ κατὰ πᾶν ἔπεσθαι τῷ ἐν αὐτῷ δαίμονι συγγενεῖ τε ὄντι καὶ τὴν ὁμοίαν φύσιν ἔχοντι τῷ τὸν ὅλον κόσμον διοικοῦντι, τῷ δὲ χείρονι καὶ ζωώδει ποτὲ συνεκκλίνοντας φέρεσθαι. οἱ δὲ τοῦτο παριδόντες οὔτε ἐν τούτοις βελτιοῦσι τὴν αἰτίαν τῶν παθῶν, οὔτ' ἐν τοῖς περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ ὁμολογίας ὀρθοδοξοῦσιν. οὐ γὰρ βλέπουσιν, ὅτι πρῶτόν ἐστιν ἐν αὐτῇ τὸ

cum decretum de affectibus decreta de virtutibus necessario consequatur, quemadmodum et Posidonius inquit, ita scribens ad verbum in primo de affectibus non multo post libri initium: *Puto enim, considerationem de bonis et malis, item de finibus, insuper de virtutibus speculationem ex ea, quae de affectibus est, recte pendere.* Quod itaque opinionem de virtutibus recte ei, quae de affectibus est, conjungi accidit, abunde a me ostensum arbitror. Quod autem et de bonis et de fine opinio conjuncta est, sufficit mihi Posidonii verba scribere, quae hunc in modum habent: *Affectuum causa sane, hoc est diffensionis et infelicitis vitae, est non sequi per omnia genium nobis insitum, qui connatus ac similis naturae est ei, qui totum mundum gubernat, cum deteriore vero et qui animali peculiaris est nonnunquam declinando efferrī. Qui vero hoc praeterierunt, neque in his affectuum meliorem causam reddiderunt, neque in iis, quae de felicitate et consensu sunt, recte opinantur, quippe qui non vident,*

Ed. Chart. V. [168.]

Ed. Bas. I. (291.)

κατὰ μηδὲν ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ ἀλόγου τε καὶ κακοδαίμονος καὶ ἀθέου τῆς ψυχῆς. ἐν τούτοις φανερώς ὁ Ποσειδώνιος ἐδίδαξε, πηλίκον ἁμαρτάνουσιν οἱ περὶ τὸν Χρύσιππον, οὐ μόνον ἐν τοῖς περὶ τῶν παθῶν λογισμοῖς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τέλους. οὐ γὰρ, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἀλλ' ὡς ὁ Πλάτων ἐδίδαξε, τὸ τῇ φύσει ζῆν ὁμολογουμένως ἐστίν. ὄντος γὰρ ἐν ἡμῖν τοῦ μὲν βελτίονος τῆς ψυχῆς μέρους, τοῦ δὲ χειρόους, ὁ μὲν τῷ βελτίονι συνεπόμενος ὁμολογουμένως ἂν λέγοιτο τῇ φύσει ζῆν, ὁ δὲ τῷ χειρόνι μᾶλλον ἐπόμενος ἀνομολογουμένως· ἐστὶ δ' οὗτος μὲν ὁ κατὰ πάθος ζῶν, ἐκεῖνος δὲ ὁ κατὰ λόγον. οὐκ ἄρκεσθεις δὲ τούτοις ὁ Ποσειδώνιος ἐναργέστερόν τε καὶ σφοδρότερον καθάπτεται τῶν περὶ τὸν Χρύσιππον, ὡς οὐκ ὀρθῶς ἐξηγουμένων τὸ τέλος. ἔχει δὲ ἡ ῥῆσις ὧδε· ἂ δὴ παρέντες ἐνιοὶ τὸ ὁμολογουμένως ζῆν συστέλλουσιν εἰς τὸ πᾶν τὸ ἐνδεχόμενον ποιεῖν ἔνεκα τῶν πρώτων κατὰ φύσιν, ὅμοιον αὐτὸ ποιῶντες τῷ σκοπὸν ἐκτίθεσθαι τὴν ἡδονήν, ἢ τὴν ἀοχλησίαν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. ἐστὶ δὲ μάχην ἐμφαῖνον

primum esse in ea, in nulla re duci ab irrationali, infelici et dei experte anima. In his manifesto Posidonius docuit, quantum Chrysippi sectatores aberrant, non solum in disputationibus de affectibus, sed etiam de fine. Non enim est, ut illi dictitant, sed ut Plato tradidit, naturae consentaneam vitam agere. Quum enim in nobis alia potior sit animae pars, alia deterior, qui potiolem sequitur, consentaneam naturae vitam agere dicetur, qui deteriolem magis aemulatur, repugnantem; hic autem ex affectu, ille secundum rationem vivit. Porro non contentus his Posidonius evidentius vehementiusque Chrysippi sectatores attingit, qui non recte finem interpretentur. Habent autem verba in eum modum: Quae sane praetermittentes nonnulli id, quod est cum consensu naturae vivere, contrahunt in hoc, quod est omne, quod potest fieri, agere causa primorum secundum naturam, simile eis facientes, qui scopum proponunt voluptatem, aut tranquillitatem, aut aliud quippiam ejusmodi. Hoc

Ed. Chart. V. [168. 169.]

Ed. Bas. I. (291.)

καὶ αὐτὴν τὴν ἐκφορὰν, καλὸν δὲ καὶ εὐδαιμονικὸν οὐδέν.
[169] παρέπεται γὰρ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τῷ τέλει, τέλος δὲ
οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τούτου διαληφθέντος ὀρθῶς, ἔξεσται
μὲν αὐτῷ χρῆσθαι πρὸς τὸ διακόπτειν τὰς ἀπορίας, ὥς οἱ
σοφισταὶ προτείνουσι, μὴ μέντοι γε τὸ κατ' ἐμπειρίαν τῶν
κατὰ τὴν ὅλην φύσιν συμβαινόντων ζῆν, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ
τῷ ὁμολογουμένως εἰπεῖν ζῆν, ἥνίκα μὴ τοῦτο μικροπρεπῶς
συντείνειν εἰς τι τῶν διαφόρων τυγχάνει. ἤρκει μὲν οὖν
ἴσως καὶ τοῦτο πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀτοπίας ὧν ὁ Χρύσιππος
εἶρηκε περὶ τοῦ τέλους ἐξηγούμενος, ὅπως ἂν τις τυγχάνοι
τοῦ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν. ἄμεινον μὲν ἡγοῦμαι καὶ
τὰ τούτοις ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Ποσειδωνίου γεγραμμένα παρα-
θέσθαι τόνδε τὸν τρόπον ἔχοντα. ταύτην τε δὴ τὴν ἀτο-
πίαν διέλυσεν ἡ αἰτία τῶν παθῶν ὁραθεῖσα, καὶ τὰς ἀρ-
χὰς ἐδειξε τῆς ἐν τοῖς ὀρεκτοῖς καὶ φευκτοῖς διαστροφῆς,
καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἀσκήσεως διεῖλε. καὶ τὰ διαπορού-
μενα περὶ τῆς ἐκ πάθους ὁρμῆς ἐξέφηεν. οὐ σμικρὰ γε
οὐδὲ τὰ τυχόντα φησὶν ἡμᾶς ἀπολαύσειν ἀγαθὰ, τῆς αἰτίας

*autem pugnam ostendit in ipsa prolatione, honestum
autem et felix nihil; comitatur enim necessario finem,
finis autem non est; sed si hoc recte percipiatur, licet eo
uti ad ambiguitates auferendas, quas sophistae produ-
cunt; quod equidem non continget de eo, quod est vivere
secundum peritiam eorum, quae in tota natura eveniunt;
quod idem valet, ac si dicas convenienter naturae vivere,
nisi hoc ignave ad aliquam suarum differentiarum vergere
contingat. Sufficiebat itaque forsan et hoc ad absurditatis
indicationem eorum, quae Chrysippus de fine dixit, ex-
ponendo, quomodo quis vitam naturae consentaneam asse-
quatur. Melius tamen puto etiam post haec a Posidonio
scripta apponere, quae hocce modo habent: Hanc sane
absurditatem causa affectuum visa dissolvit, ac principia
perversitatis in rebus appetendis fugiendisque indicavit,
ac modos exercitationis divisit. Item, quae de affectus
impetu dubitantur, declaravit. Non exigua neque vul-
garia inquit nos consecuturos bona, causa affectuum in-*

Ed. Chart. V. [169.]

Ed. Bas. I. (291. 292.)

τῶν παθῶν εὐρεθείσης. εἰς γὰρ τὸ μαθεῖν ἀκριβῶς, οἷόν τι τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν ἐστίν, ἐκ τῆς τῶν παθῶν αἰτίας εὐρεθείσης ὠφελήθημεν. ὁ μὲν γὰρ κατὰ πάθος οὐχ ὁμολογουμένως ζῇ τῇ φύσει, ὁ δὲ μὴ κατὰ πάθος ὁμολογουμένως ζῇ τῇ φύσει. ἔπεται γὰρ ὁ μὲν τῷ ἀλόγῳ καὶ ἐμπλήκτῳ τῆς ψυχῆς, ὁ δὲ τῷ λογικῷ τε καὶ τῷ θείῳ. καὶ (292) τὰς ἀρχὰς δὲ τῆς ἐν τοῖς αἰρετοῖς τε καὶ φρενικοῖς διαστροφῆς ἐδίδαξεν ἡ αἰτία τῶν παθῶν εὐρεθείσα. τὰ γὰρ οἰκεῖα ταῖς ἀλόγοις δυνάμεσι τῆς ψυχῆς ἐξαπατῶμενοί τινες ὥς ἀπλῶς οἰκεῖα δοξάζουσιν, οὐκ εἰδότες, ὥς τὸ μὲν ἡδεσθαι τε καὶ τὸ κρατεῖν τῶν πέλας τοῦ ζωώδους τῆς ψυχῆς ἐστίν ὀρεκτὰ, σοφία δὲ καὶ πᾶν ὅσον ἀγαθόν τε καὶ καλὸν ἅμα τοῦ λογικοῦ τε καὶ θείου. καὶ τοὺς τρόπους δὲ, φησὶ, τῆς ἀσκήσεως ἡ τῶν παθῶν αἰτία γνωρίσθεισα διωρίσατο. τοὺς μὲν γὰρ ἐν τοιοῖσδε ῥυθμοῖς ἅμα καὶ ἀρμονίαις καὶ ἐπιτηδεύμασι, τοὺς δὲ ἐν τοιοῖσδε διατασσθαι κελεύσομεν, ὥσπερ ὁ Πλάτων ἡμᾶς ἐδίδαξε, τοὺς μὲν ἀμβλεῖς καὶ γωθροὺς καὶ ἀθύρους ἐν τε τοῖς ὀρθοῖς

venta. Nam ut discamus exacte, quale tandem sit vita naturae consentanea, ex inventa affectuum causa adjuti sumus. Siquidem qui ex affectu vivit, non consentaneam naturae vitam agit, qui non ex affectu, consentaneam naturae transigit. Sequitur enim hic irrationalem et attonitam animae partem, ille rationalem et divinam. Porro initia perversitatis in rebus appetendis fugiendisque causa affectuum inventa edocuit; nam propria facultatibus animae irrationabilibus nonnulli decepti quasi simpliciter propria opinantur, ignari, quod voluptas et imperium in proximos animalis partis animae sunt appetibilia, sapientia vero et omne bonum honestumque simul et rationalis et divinae partis est. Modos autem exercitii, inquit, affectuum causa cognita distinxit. Alios enim in huiusmodi numeris pariter et harmoniis studiisque, alios in talibus vivere iubebimus, quemadmodum Plato nos docuit, hebetes quidem et pigros et vecordes tum in

Ed. Chart. V. [169.]

Ed. Bas. I. (292.)

ῥυθμοῖς καὶ ταῖς κινούσαις ἰσχυρῶς τὴν ψυχὴν ἁρμονίαις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐπιτηδεύμασι τρέφοντες, τοὺς δὲ θυμικωτέρους καὶ μαρηνώτερον ἄττοντας ἐν ταῖς ἐναντίαις. ἐπεὶ διὰ τί πρὸς θεῶν (ἐρωτήσω γὰρ ἔτι τοῦτο τοὺς ἀπὸ τοῦ Χρυσίππου) Δάμων ὁ μουσικὸς αὐλητρίδι παραγενόμενος αὐλούσῃ τὸ Φρύγιον νεανίαίς τιςιν οἰνωμένοις καὶ μαρηνὰ ἅττα διαπραττομένοις ἐκέλευσεν αὐλῆσαι τὸ Δώριον, οἱ δ' εὐθὺς ἐπαύσαντο τῆς ἐμπλήκτου φορᾶς; οὐ γὰρ δήπου τὰς δόξας τοῦ λογιστικοῦ μεταδιδάσκονται πρὸς τῶν αὐλημάτων, ἀλλὰ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς ἄλογον ὑπάρχον, ἐπεγείρονται τε καὶ προαῖνονται διὰ κινήσεων ἁλόγων. τῷ μὲν γὰρ ἁλόγῳ διὰ τῶν ἁλόγων ἢ τε ὠφέλεια καὶ ἢ βλάβη, τῷ λογικῷ δὲ δι' ἐπιστήμης τε καὶ εὐμαθείας. καὶ ταῦτ' οὖν ἐκ τῆς τῶν παθῶν αἰτίας γνωσθείσης ὠφελεῖσθαι φησιν ἡμᾶς ὁ Ποσειδώνιος, καὶ προσέτι τὰ διαπορούμενα περὶ τῆς ἐκ πάθους ὁρμῆς ἐξέφηνεν. εἰτ' αὐτὸς, ἅττα ποτ' αὐτὰ ἔστιν, ἐπιφέρων ἐξηγεῖται τόνδε τὸν τρόπον. οἶμαι γὰρ, ὅτι πάλαι βλέπετε, πῶς διὰ λόγου μὲν πεισθέντες κακὸν

rectis numeris, tum harmoniis animam valide moventibus, tum ejusmodi studiis educantes, iracundiores autem et furibundos magis tractantes contrariis; quoniam cur per deum immortalem (interrogabo enim adhuc hoc a Chrysippo) Damon musicus, quum esset apud tibicinam Phrygium modulantem adolescentibus quibusdam ebriosis et infania quaedam peragentibus, Doricum canere jussit, illi vero statim a motu insulso cessarunt? Non enim nimirum opiniones ratiocinatricis facultatis docentur a cantionibus tibicinae, sed affectibus obnoxia pars animae, quum sit irrationalis, excitatur mitigaturque motibus irrationalibus. Siquidem irrationali ab irrationalibus et commodum et noxa obvenit, rationali vero ex scientia bonaque disciplina. Atque haec ex affectuum causa cognita accedere nobis ait et juvare Posidonius affirmat, et praeterea, quae de affectus impetu ambiguntur, declarare. Deinde ipse, quae tandem ea sint, inferens, hunc in modum exponit: *Puto namque, nuper vos vidisse, quo-*

Ed. Chart. V. [169. 170.]

Ed. Bas. I. (292.)

ἑαυτοῖς παρεῖναι ἢ ἐπιφέρεισθαι οὔτε φοβοῦνται οὔτε λυποῦνται, φαντασίας δ' ἐκείνων αὐτῶν λαμβάνονται. πῶς γὰρ ἂν τις λόγῳ κινήσειε τὸ ἄλογον, εἰ μὴ τινα ἀναξωγράφησιν προσβάληται αἰσθητῇ παραπλησίαν; οὕτως οὖν ἐκ διηγήσεώς τινες εἰς ἐπιθυμίαν ἐκπίπτουσιν, καὶ ἐναργῶς ἐγκελευσαμένου τοῦ φεύγειν τὸν ἐπιφερόμενον λέοντα, οὐκ ἰδόντες φοβοῦνται. [170] ταῦτά τε οὖν εἴρηται καλῶς τῷ Ποσειδωνίῳ καὶ τὰ τούτων ἐφεξῆς ἔτι, συμπάσας τὰς αἰτίας ἐξηγουμένῳ τῶν ἀπορηθέντων ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου, περὶ ὧν κατὰ τὸ πρὸ τούτου γράμμα διηλθον ἐπὶ τῆς τελευτῆς, ὅθεν μοι δοκῶ καὶ νῦν ἐνταῦθα καταπαῦσαι τὸν λόγον, μίαν ἔτι τὴν ἐφεξῆς αὐτοῦ παραγράψας ὅῃσιν ἔχουσιν ὧδε. καὶ μὴν οἱ προκόπτοντες μεγάλα κακὰ δοκοῦντες ἑαυτοῖς οὐ λυποῦνται· φέρονται γὰρ οὐ κατὰ τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς οὕτως, ἀλλὰ κατὰ τὸ λογικόν. εἴτ' ἐφεξῆς οὗτος, διὰ τί τὰ χρονίζοντα τῶν παθῶν ἡσυχέστερά τε καὶ ἀσθενέστερα γίγνεται, τὴν αἰτίαν ἀποδίδωσιν, ὑπὲρ ἧς ὁ Χρυσίππος ἐν

modo ratione persuasi, malum sibi adesse vel inferri, neque timent, neque dolent, imaginationes autem illorum ipsorum capiunt. Quomodo enim aliquis ratione movebit irrationale, si non quandam descriptionem sensibili per-similem adjecerit? Sic igitur ex narratione nonnulli in cupiditatem incidunt, et manifesto jussi fugere incurren-tem leonem non videntes extimescunt. Haec itaque bene a Posidonio dicta sunt, item quae haec subsequun-tur, universas exponente causas eorum, de quibus Chry-sippus ambigebat; ac ego superiori libro ad calcem de eisdem disputavi; unde mihi videor etiam nunc in prae-sentia finiturus sermonem, modo unam adhuc subsequen-tem ipsius orationem ascripsero, quae hunc in modum habet: At vero providi magna mala sibi instare viden-tes non dolent, quippe non secundum irrationalem ani-mae partem feruntur ita, sed secundum rationalem. Postea rursus hic, cur affectus temporis spatium quietiores imbecillioresque redduntur, causam reddit; super qua

Ed. Chart. V. [170.]

Ed. Bas. I. (292.)

τῷ δευτέρῳ περὶ παιδῶν ἄπορεῖν ὁμολόγησεν. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῆς ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ τετάρτου, καὶ νῦν εἰρήσεται διὰ βραχέων οἷον ἐπιτομή τις τῆς Ποσειδωνίου ῥήσεως μακρᾶς ὑπαρχούσης. τὸ τοίνυν παιδητικὸν τῆς ψυχῆς ἐν τῷ χρόνῳ τοῦτο μὲν ἐμπίπλεται τῶν οἰκείων ἐπιθυμιῶν, τοῦτο δὲ κάμνει ταῖς πολυχρονίαις κινήσεσιν, ὥστε διὰ ἅμῃ καθησυχάσαντος αὐτοῦ καὶ μέτρια κινουμένου κρατεῖν ὁ λογισμὸς ἤδη δύναται, ὥσπερ καὶ ἵππου τινὸς ἐκφόρου τὸν ἐπιβάτην ἐξενεγκόντος βιαίως, εἴτα κάμνοντός τε ἅμα τῷ δρόμῳ καὶ προσέτι καὶ ἐμπλησθέντος ὧν ἐπεθύμησεν, αὐτὶς ὁ ἡνίοχος ἐγκρατὴς κατασταίη. φαίνεται γὰρ τοῦτο πολλάκις γιγνόμενον, καὶ οἱ γε παιδεύοντες τὰ νέα τῶν ζώων, ἐπιτρέψαντες αὐτοῖς κάμνειν τε ἅμα καὶ ἐμπλησθῆναι κατὰ τὰς ἐκφόρους κινήσεις, ὕστερον ἐπιτίθενται. περὶ τε οὖν τῶν τοιούτων ἠπόρησεν ὁ Χρύσιππος, ὥς ἂν οὐ δυτάμενος εἰς τὸ παιδητικὸν τῆς ψυχῆς ἀναφέρεσθαι αὐτῶν τὰς αἰτίας, καὶ προσέτι, καὶ γὰρ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐν τοῖς ἐξῆς ὁ Ποσειδώνιος, οὐ τοῖς φαινομένοις μόνοις,

Chrysippus in secundo de affectibus dubitare se confessus est. Nos de ea ad finem quarti diximus, atque nunc breviter dicemus ceu compendium quoddam Posidonii orationis, quae prolixior est. Itaque pars animae affectibus obnoxia temporis spatio partim repletur propriis cupiditatibus, partim laborat motibus diuturnis; quapropter amborum nomine ea conquiescente et medio-criter mota, superior esse ratio jam potest: quemadmodum et equo effreni infessorem violenter excutiente, deinde laborante simul et cursu, et praeterea etiam repleto iis, quae concupivit, rursus auriga superior evadit; id quod saepe fieri solet. Ac qui juvenilia animantia erudiunt, ubi ipsis concefferint et laborare simul et satiari motibus effrenatis, postea ipsis insident. De ejusmodi igitur Chrysippus haesitavit, ut qui ipsorum causas ad partem animae affectibus deditam non posset referre; praeterea (etenim et hoc in subsequentibus Posidonius ostendit) non eviden-

Ed. Chart. V. [170.]

Ed. Bas. L. (292.)

ἀλλὰ καὶ Ζήνωνι καὶ Κλεάνθει διαφέρεται. τὴν μὲν τοῦ Κλεάνθους γνώμην ὑπὲρ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς ἐκ τῶνδε φαίνεσθαι φησι τῶν ἐπῶν. ΛΟΓ. Τί ποτ' ἔσθ' ὃ τι βούλει, θυμέ; τοῦτό μοι φράσον, Θ. Ἐχω, λογισμὲ, πᾶν ὃ βούλομαι ποιεῖν. ΛΟΓ. Βασιλικόν γε. πλὴν ὅμως εἰπὸν πάλιν. Θ. Ὅσ' ἂν ἐπιθυμῶ, ταῦθ' ὅπως γενήσεται. ταυτὲ τὰ ἀμοιβαῖα Κλεάνθους φησὶν εἶναι Ποσειδώνιος, ἐναργῶς ἐνδεικνύμενος τὴν περὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς γνώμην αὐτοῦ, εἴ γε δὴ πεποίηκε τὸν λογισμὸν τῷ θυμῷ διαλεγόμενον ὡς ἕτερον ἑτέρῳ. ὁ δὲ Χρύσιππος οὐθ' ἕτερον εἶναι νομίζει τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς τοῦ λογιστικοῦ, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων ἀφαιρεῖται τὰ πάθη φανερώς ἐπιθυμία τε καὶ θυμῷ διοικουμένων, ὡς καὶ Ποσειδώνιος ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιπλέον διεξέρχεται. ὅσα μὲν οὖν τῶν ζώων δυσκίνητ' ἐστὶ καὶ προσπεφυκότες δίκην φυτῶν πέτραις ἢ τισιν ἑτέροις τοιούτοις, ἐπιθυμία μόνῃ διοικεῖσθαι λέγει αὐτὰ, τὰ δ' ἄλλα τὰ ἄλογα σύμπαντα ταῖς δυνάμεσιν ἀμφοτέραις χρῆσθαι, τῇ τ' ἐπιθυμητικῇ καὶ τῇ θυμοσιδεῖ, τὸν ἄνθρωπον

tibus solum, verum et Zenoni Cleanthique repugnat. Cleanthis sane sententiam de parte animi affectibus obnoxia ex his apparere versibus affirmat. R.A. Quid tandem est quod cupis, anime? Hoc mihi dicito. I.R. Possum, o ratio, quidquid cupio, facere. R.A. Id regium. At dic iterum. I.R. Ut cupio, ita hoc fiet modo. Hos versus responsorios Cleanthis esse dicit Posidonius, manifesto ostendens suam de affectibus obnoxia parte sententiam, siquidem introduxit rationem iracundiae colloquentem, ceu alterum alteri. At Chrysippus neque diversam animae partem affectibus deditam a rationali arbitratur, et affectus tollit a brutis animantibus, quum manifesto libidine et iracundia gubernentur, quemadmodum et Posidonius de ipsis copiosius pertractat. Quae itaque animantia aegre moventur, et adnata sunt stirpium modo petris aut quibusdam aliis ejusmodi, cupiditate sola gubernari ipsa pronunciat, reliqua vero bruta universa utrisque facultatibus uti, et concupiscibili et irascibili, ho-

Ed. Chart. V. [170. 171.]

Ed. Bas. I. (292.)

δὲ μόνον ταῖς τρισὶ, προσειληφέναι γὰρ καὶ τὴν λογιστικὴν ἀρχήν. ταῦτά τε οὖν ὁρθῶς εἴρηται τῷ Ποσειδωνίῳ καὶ ἄλλα πάμπολλα καθ' ὅλην τὴν περὶ τῶν παθῶν πραγματείαν. ὥσπερ οὖν ὁ Χρυσίππος ἐσφαλμένος ἐν αὐτοῖς, ὥς ἂν τις εἴποι, τοῖς στοιχείοις τῆς περὶ τῶν παθῶν θεωρίας ἐξ ἀνάγκης πάμπολλα κακῶς εἶπεν, οὕτως ἀνάγκη τὸν ἀληθεῖσι ταῖς ἀρχαῖς χρησάμενον, εἰ μὲν ἀκριβῶς φυλάξειε τὸ πρὸς αὐτὰς ἀκόλουθον, ἅπαν εἰπεῖν ὁρθῶς, εἰ δ' οὐκ ἀκριβῶς, ἀλλὰ τὰ γε πλεῖστα κατορθῶσαι. δοκῶ μοι καταπαύσειν ἤδη τὸν ἐνεστώτα λόγον ἐν τῷδε. τὸ γὰρ ἐπισκέπτεσθαι νῦν, ὁποίας τινὸς ἔχεται γνώμης ὁ Ζήνων, οὐ κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἂν μοι προστεθέντα γίγνοιτο σκοπὸν. ἔνεκα γὰρ τοῦ μὴ μακρολογεῖν ἀποχωρήσειν ἔφη τῶν ἄλλων Στωϊκῶν, ἐξετάζειν δὲ μόνον τὰ Χρυσίππου. [171] καὶ γὰρ οὐδὲ τί ποτε ἕκαστος ἐγίγνωσκε τῶν φιλοσόφων ὑπὲρ ψυχῆς, ὑπεσχόμεν ἐν τῇδε τῇ πραγματείᾳ διελθεῖν, ἀλλ' ὅπως ἀληθείας ἔχει τὰ Πλάτωνός τε καὶ Ἰπποκράτους δόγματα διασκέπασθαι. ὥστε καὶ τὰ πρὸς τὸν Χρυσίππον ἀντειρημένα

minem autem solum tribus, nam et rationale principium hunc assumere. Haec a Posidonio recte dicta sunt, aliaque permulta in toto de affectibus opere. Quemadmodum igitur Chrysippus in ipsis, ut ita dicam, elementis speculationis de affectibus errans necessario multa perperam dixit, ita necesse est eum, qui veris utitur principiis, modo accurate ipsorum consequentia observaverit, totum recte dicere; sin minus accurate, certe plurima bene affirmare: Visum jam mihi est praesentem librum hic finire; nam inspicere nunc, qualisnam sententiae sit Zeno, diversum fuerit ab eo, quod per initia mihi proposui; quippe, ne fierem prolixior, ab aliis Stoicis me recessurum retuli, sola vero Chrysippi dicta examinaturum. Siquidem neque quid tandem singuli philosophi de anima sentirent, hoc opere persequi me promittebam, verum quomodo veritatem habeant Platonis et Hippocratis placita examinare. Quare et ea, quae contra Chrysippum protuli, praeter in-

Ed. Chart. V. [171.]

Ed. Bas. I. (292. 293.)

μοι παρὰ τὸ προκείμενον ἐγένετο, καὶ Ζήνων, εἰ μὲν τὰ αὐτὰ βούλοιτο Χρυσίππῳ, τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος καταστήσεται, εἰ δὲ ταῖς τοῦ Πλάτωνος ἀρχαῖς ἔποιτο Κλεάνθῃ τε καὶ Ποσειδωνίῳ παραπλησίως, τῆς ἡμετέρας ἂν οὕτω μετέχοι φιλοσοφίας, εἰ δ', ὅπερ ἐγὼ πείθομαι, κρίσειν ἐπιγίγνεσθαι τὰ πάθη νομίζει, μέσος ἂν εἴη τῆς τε χειρίστης ὑπὲρ αὐτῶν αἰρέσεως τῆς Χρυσίππου καὶ τῆς ἀρίστης, ἣν Ἰπποκράτης τε καὶ Πλάτων ἀπάντων πρῶτοι μετεχειρίσαντο. Ποσειδώνιος δὲ καὶ Πυθαγόραν φησὶν, αὐτοῦ μὲν τοῦ Πυθαγόρου συγγραμματος οὐδενὸς εἰς ἡμᾶς διασωζομένου, τεκμαιρόμενος δ' ἐξ ὧν ἔνιοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγράφασιν. ἀλλ', ὅπερ εἶπον ὀλίγον ἔμπροσθεν, οὐχ ἱστορίαν δογμάτων παλαιῶν ὁ λόγος διδάξειν ἐπηγγείλατο, μόνον δὲ τὰ πρὸς Ἰπποκράτους καὶ Πλάτωνος εἰρημένα διασκεψέσθαι. καὶ μοι τοῦτο, καθ' ὅσον οἶόν τ' ἦν, περαίνεται διὰ βραχυτάτων. οὐ γὰρ, ὅτι πολύβιβλος ἡ πραγματεία, χοῆσκο(293)πεῖν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς τὸ πλῆθος τε καὶ τὸ μέγεθος ὧν ἂν ἐπισκεπτώμεθα δογμάτων ἀναφέρειν, ἐξετά-

stitutum producta sunt, et Zeno, si eadem quae Chrysippus sentit, eorundem criminum reus declarabitur; quod si Platonis sequatur principia, veluti Cleanthes et Posidonius, nostrae sic particeps philosophiae erit; si vero, quod ego credo, affectus iudiciis supervenire putat, medius erit inter pessimam de ipsis sectam Chrysippi et optimam, quam tum Hippocrates tum Plato omnium primi celebrarunt. Posidonius etiam Pythagoram dicit, quum nullus ipsius Pythagorae commentarius ad nos pervenerit, conjiciens autem ex iis, quae nonnulli ejus discipuli tradiderunt. Sed, quod paulo ante dixi, non historiam veterum dogmatum liber hic docturum me promisit, verum sola, quae Hippocrati et Platoni dicta sunt, inspecturum. Ac mihi hoc, quatenus licet, brevissime absolvitur. Non enim, quia in multos libros opus deductum est, speculari oportet, sed hoc ad multitudinem magnitudinemque eorum quae inspicimus dogmatum referre,

Ed. Chart. V. [171.]

Ed. Bas. I. (295.)

ζειν τε καὶ σκοπεῖν, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἐνεχώρει βραχύτερον εἰπεῖν ἄνευ τοῦ παραλιπεῖν τι τῶν ἀναγκαιῶν, ὥς τοῦτό γε καὶ ἐξ αὐτῶν ὧν ἔγραψε Χρύσιππος περὶ παθῶν ἐνεστι καταμαθεῖν. τετάρτων γὰρ βιβλίων οὕτω μεγάλων αὐτῷ γεγραμμένων, ὥσθ' ἕκαστον εἶναι διπλάσιον τῶν ἡμετέρων, ὅμως ἡμεῖς οὐδ' ἐν ὅλοις δύο τὴν περὶ τῶν παθῶν αὐτῷ γνώμην ἐξητάκαμεν εὐθὺς καὶ τῶν τῷ Ποσειδωνίῳ γραφέντων εἰς τὴν αὐτὴν πραγματείαν ἐπιμνησθέντες. ἡ μὲν δὴ πρὸς Χρύσιππον ἀντιλογία τέλος ἔχεται. νομίζω γὰρ, εἰ μὲν τις προσέσχε τὸν νοῦν τοῖς εἰρημένοις, οὐκ ἂν χαλεπῶς αὐτὸν ἐξευρεῖν, ὅσα κατὰ μέρος ἐν ὅλῃ τῇ πραγματείᾳ διημάρτηται, εἰ δέ τις οὐ προσέσχε τοῦτοις, οὐδ' ἂν ἔτι πλείω γράφηται προσέξει.

Κεφ. ζ'. Μεταβήσομαι δ' ἤδη πρὸς τὴν ὑπὸ Πλάτωνος εἰρημένην ἐπίδειξιν ἐν τῷ τετάστῳ τῆς Πολιτείας ὑπὲρ τοῦ τρία τῆς ψυχῆς εἶναι μόρια τὰ κατ' ὁρμὴν ἡμᾶς κινουῦντα. γινώσκειν δὲ χρὴ κἀνταῦθα τὸ μὲν, ὅτι μόρια διαφέροντ' ἀλλήλων ἐστίν, οὐκ ἀναγκαστικῶς ἀποδεικνύμενον·

examinareque et inspicere, si de ipsis licet brevius dicere, ita ut nihil necessarium omittatur, sicut hoc etiam ex ipsis, quae Chrysippus scripsit de affectibus, licet condiscere; nam quum quatuor libros adeo grandes ipse conscripserit, ut singuli nostros duplo superent, nos tamen ne in integris quidem duobus sententiam ipsius de affectibus explicavimus, ita ut etiam eorum, quae Posidonius in id opus conscripsit, meminerimus. Jam sane controversia contra Chrysippum finem habeat. Puto enim, si quis animum praedictis adhibuerit, haud aegre ipsum adinventurum, quae particulatim in toto opere commiserit errata; sin autem aliquis non hisce attenderit, neque si plura scribantur attendet.

Cap. VII. Digrediar jam ad eam quam Plato quarto de Republica posuit demonstrationem, quod tres animae partes secundum animae impetum nos moventes habeantur. At sciendum hic quoque est, id sane non demonstrari necessario, quod partes sint inter se differentes; non enim

Ed. Chart. V. [171, 172.]

Ed. Bas. I. (293.)

οὐδὲν γὰρ μᾶλλον τρεῖς εἶναι δυνάμεις ἢ τρία μέρη δεί-
κνυσιν ὁ λόγος· ὅτι μὲν γε τρία μόνα σύμπαντ' ἐστίν, εἴτε
μέρη ψυχῆς, εἴτε δυνάμεις, ὑφ' ὧν ὁ βίος ἡμῶν διοικεῖται,
βιαστικῶς τε καὶ ἀναντιρρόητως ἀποδείκνυται. ὥστε καὶ ἐκ
τῶν νῦν λεχθησομένων ἡ μὲν τοῦ Χρυσίππου διαβληθήσε-
ται δόξα, κατασκευασθήσεται δὲ τὸ κοινὸν Ἀριστοτέλους
καὶ Πλάτωνος καὶ Ποσειδωνίου δόγμα, τὸ καθ' ἑτέραν μὲν
ἡμᾶς δύναμιν λογίζεσθαι, καθ' ἑτέραν δὲ θυμοῦσθαι, κατ'
ἄλλην δ' ἐπιθυμεῖν. ὅτι μέντοι καὶ ταῖς οὐσίαις ἀλλήλων
ταῦτα διαφέρει, καὶ πολὺ μᾶλλον ὅτι κατὰ διαφέροντας
ἴδονται τόπους, ἐκ μὲν τῶν νῦν λεχθησομένων ἐπιστημονι-
κὴν ἀπόδειξιν οὐκ ἔνεστι λαβεῖν, ἐν δὲ τῷ μετὰ ταῦθ'
ὑπομνήματι γραφησομένῳ μοι, τῆς ὅλης πραγματείας ἕκτωρ
γενήσεσθαι μέλλοντι, δι' ἐναργῶν λημμάτων ἀποδειχθήσε-
ται κατὰ τὰς Ἱπποκράτους τε καὶ Πλάτωνος μεθόδους.
[172] ἰστέον δ', ὅτι καὶ ὁ Πλάτων αὐτὸς ἐπίσταται τὴν
δύναμιν τῶν λεχθησομένων ἀποδείξαι. ἄρχεσθαι γοῦν αὐ-
τῶν μέλλων τάδε προῦγραψε. καὶ εὖ ἴσθι, ὦ Γλαῦκον,

magis tres esse facultates, quam tres partes, sermo osten-
dit; quod quidem tres partes sint in totum, siue partes
animae, siue facultates, unde vita nostra gubernatur, ap-
pelles, argumentis invictis, et quae vel invito fidem fa-
ciant, et quibus nemo possit contradicere, demonstratur.
Quare etiam ex iis, quae modo dicentur, Chrysippi opi-
nio subvertetur, adstruetur autem commune Aristotelis,
Platonis et Posidonii placitum, nempe quod in altera fa-
cultate nos ratiocinamur, in altera irascimur, in tertia
concupiscimus. Quod vero et substantiis haec inter se
differant, et multo magis quod in diversis consistant lo-
cis, ex iis sane, quae modo dicentur, scientificam capere
demonstrationem non licet, subsequenti autem commen-
tario, qui totius operis sextus est, manifestis sumptioni-
bus secundum Hippocratis et Platonis methodos demon-
strabitur. At sciendum venit, ipsum quoque Platonem
vim dicendarum demonstrationum callere; incepturus
enim ipsas haec praemisit. *At certe scito, o Glauco,*

Ed. Chart. V. [172.]

Ed. Bas. I. (293.)

ὥς ἡ ἐμὴ δόξα, ἀκριβῶς μὲν τοῦτο ἐκ τοιούτων μεθόδων, οἷαις δὴ νῦν ἐν τοῖς λόγοις χρῶμεθα, οὐ μὴ ποτε λάβωμεν. ἄλλη γὰρ μακροτέρα καὶ πλείων ὁδὸς ἐστὶ, δι' ἧς ἀποδείκνυται, τρία τῆς ψυχῆς ἡμῶν εἶναι τὰ μέρη, οὐ μόνον τοῖς τόποις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ταῖς οὐσίαις, καὶ ταῖς δυνάμεσι, καὶ ταῖς ἐνεργείαις διαφέροντα, ὥς κατὰ τὸν ἐξῆς λόγον ἐπιδείξω, καθ' ὃν καὶ τὴν μέθοδον αὐτὴν, ἣν ἐνταῦθα αἰνίσσεται, μέλλω διεξέρχεσθαι. διὰ τί δὲ, καίτοι μὴ θαρρόων ἡ μέλλει λέγειν ἀποδείξει, ὅμως χρήται, πρόδηλον ὑπάρχειν οἶμαι τῷ γε προσεσχηκότι τὸν νοῦν. οἷς δὲ ἀσπίως ἐλέγομεν, ὥς ὅτι μὲν τρεῖς εἰσι δυνάμεις διοικοῦσαι τὸν βίον ἡμῶν, ἐναργῶς ἀποδείκνυται, μὴ μέντοι τὸ, ὅτι διαφέρουσι ταῖς οὐσίαις. πρὸς δὲ τὴν προκειμένην αὐτῶν πραγματείαν ἐν τῇ Πολιτείᾳ, τὴν περὶ δικαιοσύνης τε καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, (ὑπὲρ ἀπασῶν γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς ποιεῖται τὸν λόγον,) ἤρκει τὸ δειχθῆναι, τρεῖς εἶναι δυνάμεις ἑτερογενεῖς. οὕτω γοῦν καὶ ὁ Ποσειδώνιος ὑπολαβὼν ἀπεχώρησέ τε τοῦ Χρυσίππου καὶ μᾶλλον ἠκολούθησεν

nos, ut mea fert opinio, nunquam ex hujusmodi methodis, quibus nunc in praesenti disputatione utimur, exacte id comprehensuros. Alia enim longior ampliorque via est, qua tres animae nostrae partes esse demonstrantur, non modo locis corporis, sed etiam substantia, viribus actionibusque differentes, ut subsequenti libro ostendam, quo et methodum ipsam, quam inibi obscure significat, sum persecuturus. Cur autem, licet non confidat demonstrationi, quam dicturus est, ea tamen usus sit, constare ei arbitror, qui animum adhibuerit eis, quae nuper dicebamus, quod tres esse facultates vitam nostram gubernantes manifesto ostendit, non autem quod substantia diversae sint. Porro ad propositam ipsis tractationem in libro de Republica, nempe de iustitia aliisque virtutibus, (nam de universis subsequenti sermone verba facit,) abunde erat indicasse, tres esse facultates genere diversas. Sic utique et Posidonius opinatus a Chrysippo recessit potiusque

Ed. Chart. V. [172.]

Ed. Bas. I. (293.)

Ἀριστοτέλει καὶ Πλάτωνι. προσέθηκα δὲ τῷ λόγῳ τὸ μάλ-
 λον, ἐπειδὴ κατὰ μέρος εὐρίσκονται τινὰ διαφωνοῦντες οἱ
 τρεῖς ἄνδρες ὑπὲρ τῆς τῶν ἀρετῶν διαφορᾶς, κατὰ δὲ τὸ
 συμπέρασμα ὁμολογοῦσιν ἀλλήλοις. ἐπιδείξω δὲ καὶ αὐτὸ
 τοῦτο σαφῶς, ἥνίκ' ἂν ἐν τοῖς ἔπειτα τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν
 διεξέρχωμαι λόγον. ἐν δὲ τῷ παρόντι τῶν ἐν τῷ τετάρτῳ
 τῆς Πολιτείας ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰρημένων ἀποδείξεων ἤδη
 μνημονεύσω, προγράψας τὴν ῥῆσιν, ἀφ' ἧς ἄρχεται τοῦ λό-
 γου· ἔχει δὲ ὧδε. Ταῦτόν δ' ἔστιν ὅτι τὰναντία ποιεῖν ἢ
 πάσχειν κατὰ ταυτόν τε καὶ πρὸς ταυτόν οὐκ ἐθέλησει
 ἄμα. εἴθ' ἐξῆς πιστωσάμενός τε τοῦτο καὶ περὶ τῶν δο-
 κούντων μάχεσθαι διελθὼν ἐπιφέρει. Ἄρ' οὖν, ἣν δ' ἐγώ,
 τὸ ἐπινεύειν τῷ ἀνανεύειν, καὶ τὸ ἐφίεσθαι τινος λαβεῖν
 τῷ ἀπαρνεῖσθαι, καὶ τὸ προσάγεσθαι τῷ ἀπωθεῖσθαι,
 πάντα τὰ τοιαῦτα τῶν ἐναντίων ἀλλήλοις θείης, εἴτε ποιη-
 μάτων, εἴτε παθημάτων; οὐδὲν γὰρ ταύτῃ διοίσει. ἀλλ',
 ἣ δ' ὅς, τῶν ἐναντίων. τί οὖν, ἣν δ' ἐγώ, διψῆν καὶ πει-
 νῆν, καὶ ὅλως τὰς ἐπιθυμίας, καὶ αὖ τὸ ἐθέλειν, καὶ τὸ
 βούλεσθαι, οὐ ταῦτα πάντα εἰς ἐκείν' ἀποιοῦν θείης τὰ

Aristotelem et Platonem secutus est. Adjeci autem oratio-
 ni potius, quoniam in particularibus quibusdam tres hi
 viri de virtutum differentia dissentire inveniuntur, in
 conclusione autem inter se conveniunt. Id quod mani-
 festo ostendam, quum in subsequenti sermonem de
 virtutibus aggrediar; in praesentia vero demonstrationum,
 quas Plato in quarto de Republica adduxit, jam memine-
 ro, praescripta serie, a qua disputationem orditur. Ha-
 bet autem hunc in modum: *Constat plane, idem con-*
traria facere aut pati secundum idem et ad idem simul
non posse. Deinde, fide hujus facta, etiam de iis, quae
 videntur pugnare, disputans insert: *Nonne annuere et*
renuere, cupere aliquid accipere et aversari, admonere
et repellere, omnia ejusmodi inter se contraria pones,
sive actiones, sive passiones? nihil enim interest. Certe
contraria. Quid igitur, esurire, sitire, et omnino appe-
tere, velle, eligere, nonne haec omnia ad illorum species

Ed. Chart. V. [172.]

Ed. Basl. I. (293.)

εἶδη τὰ νῦν λεχθέντα; οἷον ἀεὶ τὴν τοῦ ἐπιθυμοῦντος
 ψυχὴν οὐχὶ ἦτοι ἐφίεσθαι φήσεις ἐκείνου, οὗ ἂν ἐπιθυμῇ,
 ἢ προσάγεσθαι οὗτο, ὃ ἂν βούληται οἱ γενέσθαι; ἢ αὖ οὐ,
 καθ' ὅσον ἐθέλει τί οἱ πορισθῆναι, ἐπινεύειν τοῦτο πρὸς
 αὐτήν, ὥσπερ τινὸς ἐρῶντος ἐπορευομένου αὐτοῦ τῆς γενέ-
 σεως; ἔγωγε. τί δέ; τὸ ἀβουλεῖν, καὶ μὴ ἐθέλειν, μηδ'
 ἐπιθυμεῖν οὐκ εἰς τὸ ἀπωθεῖν καὶ ἀπελαύνειν ἀπ' αὐτῆς
 καὶ εἰς ἅπαντα τὰναντία ἐκείνοις θήσομεν; πῶς γὰρ οὐ;
 ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει καὶ ταῖς ἐξῆς ἀπάσαις δείκνυσιν ἕτερον
 εἶναι μέρος τῆς ψυχῆς τὸ ἐπιθυμοῦν τοῦ λογιζομένου,
 πῶς καὶ τίνα τρόπον ἐν μὲν τῷ πεινῇ ἐφιέμεθα πληρω-
 θῆναι σιτίων, ἐν δὲ τῷ διψῇ πόματος. ἀλλὰ παῖδες μὲν
 ὄντες ὁμοίως τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐτοίμως ἐπὶ τὸ πληρωθῆναι
 ἐχόμεθα, μήτ' εἰ συνοίσει τοῦτο, μήτ' εἰ βλάβει σκοπού-
 μενοι, κατὰ δὲ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν λογισμὸν γενόμενοι,
 πολλάκις μὲν οὐδ' ὅλως πίνομεν, ἐπειδὴν πεισθῶμεν ἀπὸ
 τοῦ πόματος βλάβην ἔσεσθαι, πολλάκις δὲ ὀλιγώτερον, ἢ
 ὅσον ἐπιθυμοῦμεν, εἰ κἄνταῦθα μέλλοι βλάβειν τὸ πλεόν,

*referes, quae modo diximus? Veluti semper cupientis
 animam nonne vel appetere illud dixeris, quod cupit, vel
 sciscere, quod sibi adesse eligit? vel rursus nonne, quate-
 nus aliquid sibi porrigi vult, annuere illud ad se,
 amantis cuiusdam instar, id ut fiat affectantis? Equi-
 dem. Quid vero? nolle, aspernari, negligere, non cupe-
 re, nonne in rejiciendi repellendique ab ea speciem et in
 omnia illis contraria constituemus? Quidni? Hac ora-
 tione et subsequenter universis ostendit, animae partem
 concupiscibilem diversam esse a ratiocinante, quomodo
 etiam in fame cibis repleti appetimus, in siti potu.
 Verum pueri quum sumus, instar brutorum animalium
 prompte ad repletionem ferimur, neque, an id conducet,
 neque, an oberit, considerantes. Aetate vero et ratione
 provecti saepe ne bibimus quidem omnino, ubi persua-
 sum habuerimus ex potu noxam secuturam, saepe minus,
 quam appetimus, si et hic copia obsutura est, interdum*

Ed. Chart. V. [172. 173.]

Ed. Bas. I. (293.)

ἐνίοτε δ' ὕδωρ πίνομεν, οἶνον ἐπιθυμοῦντες πιεῖν, ἢ σφοδρῶς ὀρεγόμενοι ψυχροῦ θερμὸν προσφερόμεθα. οἱ δέ γε ἀλόγιστοι τῶν ἀνθρώπων ὡσαύτως τοῖς βρέφεσι καὶ θηρίοις οὔτε τὸν καιρὸν ἀναμένουσιν, οὔτε ποσότητα καὶ ποιότητα τοῦ σώματος ἐπισκέπτονται. [173] τὸ μὲν δὴ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ μήτε τὰ θηρία μήτε τὰ βρέφη, καὶ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Χρύσιππον ὁμολόγηται· τὸ δὲ ὑπὸ δυνάμεως τινος ἐτέρας παρὰ τὸν λογισμὸν ἐπὶ τὴν ἀπόλαυσιν ὧν ἐπιθυμοῦσιν ἔρχεσθαι ποτὲ μὲν ὁμολογοῦσιν, ἔστιν ὅτε δ' ἄρνοῦνται, περιπλέκοντες ἄνω καὶ κάτω τοὺς λόγους, ἐνὸν ὡς ἄνδρας ἐραστὰς ἀληθείας ἐκ προχείρου συλλογίζεσθαι, δύνάμιν τινα ὑπάρχειν ἄλογον, ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ἀπόλαυσιν ἄγουσαν οὐ τὰ βροσκήματα μόνα καὶ τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τοὺς βροσκήμασιν ὁμοίους ἀνθρώπους. εἰς μὲν οὖν τὴν τοιαύτην ἀπόδειξιν ὁ λόγος ἡμᾶς ἤγαγεν προτέραν ὁ ἐξ ἀκολουθίας τινός, οὐ σμικρὰ συντελοῦσαν οὐδ' αὐτὴν ταῖς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος λεγομέναις. ἐπὶ δὲ τοὺς ἤδη τελεσίους ἀνδρας οὐ κατὰ τὴν ἡλικίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ

aquam bibimus vinum concupiscentes; aut frigidam vehementer appetentes calidam assumimus. At rationis expertes homines similiter infantibus et feris neque tempus expectant, neque quantitatem qualitatemque corporis suslinent inspicere. Quod autem nec ferae, nec infantes ratione utuntur, etiam apud Chrysippum in confesso est. At quod vi quadam alia praeter rationem ad fruendum iis, quae concupiscunt, alliciuntur, interdum saletur, interdum negat, implicans sursum et deorsum orationes, quum liceret virum studiosum veritatis ex procinctu colligere, vim quandam esse irrationalem, quae ad corporis fruitionem ducat non bruta solum et pueros, sed etiam brutis similes homines. Itaque ad hujusmodi demonstrationem primum oratio nos deduxit ex consequentia quadam, ipsamque non parum conferentem iis, quae a Platone dicuntur. Ad viros autem jam perfectos non aetate modo, sed etiam ratione sermone devenientes specu-

Ed. Chart. V. [173.]

Ed. Bas. I. (293. 294.)

τὸν λογισμὸν ἀφικόμενοι τῷ λόγῳ θρασώμεθα ἤδη τὴν ἐν αὐ-
τοῖς μάχην τῆς λογιστικῆς δυνάμεως πρὸς τὴν ἐπιθυμητικὴν
ἐν τε νόσοις καὶ ἄλλαις πολλαῖς περιστάσεσιν, ἐν αἷς οὐπω
δοκεῖ καιρὸς εἶναι προσφέρεσθαι πόμα τὸν διψῶντα, καὶ
σιτία τὸν πεινῶντα, καὶ θάλπεσθαι τὸν ὀργιζόμενον, καὶ ψύ-
χεσθαι τὸν θαλπόμενον, ἀφροδισίοις τε χρῆσθαι τὸν ἐπὶ
ταῦτ' ὀργιζόμενον. ἡ μὲν γὰρ ἄλογος ἐν ἡμῖν δύναμις ἐφ'
ἐκαστον τῶν ἐπιθυμουμένων ἔλκει τὸν θεόμενον, ὁ δὲ λο-
γισμὸς ἀντισπᾶ καὶ κατέχει τὴν οὐκ ἐν καιρῷ φορὰν. καὶ
μάχη γε πολλά(294)κις ἐκατέρων ἰσχυρὰ γίγνεται πρὸς ἄλ-
ληλα, φανερῶς ἐνδεικνυμένη, διττὴν εἶναι φύσιν ἐν ἡμῖν τῶν
στασιαζουσῶν ἀλλήλαις δυνάμεσιν. εἴπερ γὰρ ἦν μία μόνη,
καθάπερ ἐν τοῖς παισὶν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυεν ἀκαίρως ἡμᾶς ἀπο-
λαύειν τῶν ἐπιθυμουμένων, ὥπερ γε καὶ εἰ μόνος ὁ λο-
γισμὸς ἦν, πρὸς οὐδὲν ἀνθέλκειν τε καὶ στασιάζειν εἰδι-
σμένος, οὐδὲν ἂν ἦν πρᾶγμα διψῶντα μὴ πίνειν, ἢ πει-
νῶντα μὴ ἐσθίειν, οὐδ' ἐγκρατὴς οὐδὲ σώφρων ἂν ὁ μὴ
πίνων ὠνομάζετο, καθάπερ οὐδ' ὁ μὴ βαδίζων, εἰ μὴ βού-
λοιτο. νυνὶ δ', ἐπεὶ διτταὶ τινὲς εἰσιν αἱ τὸν ἄνθρωπον

labimur, quo modo ratiocinatrix facultas cum appetente
in nobis pugnet tum in morbis, tum in aliis plerisque
constitutionibus, in quibus nondum opportunum videtur
sitientem potum assumere, et cibos esurientem, calefieri
rigentem, refrigerari incalescentem, venere uti cum, qui
ad illam incitatur. Etenim bruta in nobis facultas ad
singula, quae desiderantur, requirentem allicit, ratio re-
trahit, et inopportunam commotionem continet, ac pugna
frequenter utriusque valida inter se oboritur, evidenter
indicans, duplicem esse in nobis naturam facultatum invi-
cem dissidentium. Si enim una esset sola, quemadmo-
dum in pueris, nihil prohiberet intempestive nos frui
appetibilibus, quemadmodum etiam, si sola esset ratio, ad
nihil retrahere et reniti solita, nullum esset negotium si-
tientem non bibere, aut esurientem non esse; neque conti-
nens neque sobrius, qui non bibit, nominaretur, sicuti nec qui
non vadit, nisi velit. Nunc autem, quoniam duplices quaedam

Ed. Chart. V. [173.]

Ed. Bas. I. (294.)

ἐπισπώμεναι δυνάμεις, ἔστι δὲ ἄλογος ἡ τοῦ πόματος ἐπιθυμοῦσα, ἡ δὲ κατέχουσα ταύτην λογική, ἀφροσύνης ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ ἐγκρατείας γένεσις. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡμῖν οὐ σμικρὸν ἐν παρέργῳ δειχθὲν εἰς τὸν περὶ τῶν ἀρετῶν λόγον μνημονευέσθω, μὴτ' ἐγκράτειαν εἶναι τι, μῆτε σωφροσύνην, ἀναιρεθείσης τῷ λόγῳ τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως. ἐπὶ δὲ τὸ προκείμενον αὐθις ἐπάνειμι, ὥς ἡ τοῦ διψῶντος μὲν, μὴ βουλομένου δὲ πίνειν ψυχὴ κατὰ μὲν τινα τῶν ἑαυτῆς δυνάμεων ἢ μερῶν ἐφίεται ποτοῦ, καθ' ἕτερον δέ τι φεύγει καὶ ἀποτρέπεται. ἐνὶ γὰρ καὶ ταῦτ' ἀποσείσθαι τε καὶ φεύγειν οὐκ ἐνδέχεται. εἴτε δὲ προσείσθαι καὶ φεύγειν λέγεις, εἴτε διώκειν, εἴτ' ἐφίεσθαι, διαφέρει οὐδέν, ὥσπερ οὐδὲ εἰ βούλεσθαι, ἢ ὀρέγεσθαι, ἢ ἀντιποιεῖσθαι, ἢ ἀσπάζεσθαι, ἢ ἐπιθυμεῖν. ἡ γὰρ τῶν τοιούτων ὀνομάτων διαίρεσις οὐδὲν εἰς τὴν παροῦσαν σκέψιν ὀνήνησιν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦναντίον ἄκαιρός τ' ἐστὶ καὶ τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ζήτησιν εἰς τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων ἀμφισβήτησιν ἀπάγει. διὸ καὶ τεχνάζονται τινες ἐξεπίτηδες ὑπὲρ

sunt facultates hominem attrahentes, est autem bruta potus appetens, quae hanc continet rationalis, incontinentia in huiusmodi et continentia generatur. Verum hoc nobis non exigui momenti obiter demonstratum in sermone de virtutibus memoriae mandetur, neque continentiam esse aliquid, neque temperantiam, sublata rationi concupiscibili facultate. Sed rursus ad institutum redeo: nempe ficientis, non autem volentis bibere anima aliqua ipsius facultate aut parte potum concupiscit, altera vero aliqua fugit et averfatur; uni enim et eidem arripere aliquid et fugere non licet. Sive autem arripere et fugere dicas, sive persequi, sive appetere, nihil interest, quemadmodum neque si dicas velle, aut affectare, aut amplecti, aut arripere, aut concupiscere; nam huiusmodi nominum divisio nihil ad praesentem speculationem conducit, sed e contrario importuna est et quaestionem de rebus ad ambiguitatem de nominibus deducit. Quare etiam molium-

Ed. Chart. V. [173. 174.]

Ed. Bas. I. (294.)

τοῦ μηδὲν περανθῆναι πρὸς ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἐνίστα-
σθαι, εἰ μὲν ὀρέγεσθαι πόματος εἴποις τὸν διψῶντα, μὴ
συγχωροῦντες ὀρέγεσθαι λέγειν, αἴτιον γάρ τι τὴν ὄρεξιν
εἶναι καὶ μόνου τοῦ σοφοῦ, ὑπάρχειν γοῦν αὐτὴν ὁρμὴν
λογιστικὴν ἐπὶ τι ὅσον χρὴ ἡδοντός, ἂν δὲ ἐπιθυμεῖν, οὐδὲ
οὕτως ὀνομάζειν συγχωροῦντες· τὸ μὲν γὰρ διψῆν οὐκ ἐν
τοῖς φάυλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀστείοις γίνεσθαι, τὴν
δ' ἐπιθυμίαν αὐτὴν τε φαύλην εἶναι καὶ μόνοις τοῖς φαύ-
λοις ἐγγίνεσθαι, εἶναι γὰρ ὄρεξιν ἀθρόως ῥεπτικὴν πρὸς
τὸ τυγχάνειν. εἰ δὲ μὴ μακρὸν οὕτως αὐτῆς ὁρισμὸν ποιή-
σειεν, [174] ἀλλ' ὄρεξιν τε ἄλογον ὑπάρχειν εἰπὼν, ἐπιτι-
μήσει μάλα σεμνῶς ἀνδρὶ, πολλάκις οὐκ ἐν τῇ τῶν πραγμά-
των ἐπιστήμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν ὀνομάτων χρήσει
μυρίων διαφέροντι. τοιοῦτοι δ' ἀμέλει καὶ τῶν παλαιῶν
ἦσαν οὐκ ὀλίγοι, καθάπερ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων φησὶν,
ὀνόμασι χρώμενοι καινῶς μετωνομασμένοις. δι' οὓς μοι δο-
κεῖ καὶ νῦν οὐχ ἓν ἀπλῶς γράψαι κατὰ τὸν προκείμενον

tur nonnulli de industria, ut nihil concludatur, singulis
nominibus instare. Si enim affectare dicas potum sitien-
tem, non concedunt, affectare dicendum esse. Causam
namque aliquam affectationem esse, et solius sapientis,
nempe ipsum esse impetum rationalem ad aliquid gau-
dentis quantum oportet. Si concupiscere, nec sic quidem
nominandum concedunt. Etenim, ut quis sitiat, non in
pravus solum, sed civilibus quoque provenire, concupi-
scentiam vero ipsam et pravam esse, et solis innasci pra-
vis, nam esse affectationem affatim reptantem ad hoc, ut
fiat. At si non longam adeo definitionem ipsius fecerit,
sed affectationem irrationalem esse dixerit quis, increpa-
bit admodum graviter virum subinde non in rerum dun-
taxat scientia, sed in nominum quoque usu ab infinitis
evariantem. Tales denique et veterum non pauci fuerunt,
quemadmodum et ipse Plato inquit, nominibus utentes
recens transnominatis, propter quos mihi visus est etiam
nunc non unum simpliciter scribere nomen in sermone

Ed. Chart. V. [174.]

Ed. Bas. I. (294.)

λόγον ὄνομα, χρῆσασθαι δὲ ἐξεπίτηδες ἅπασιν, οἷς ἐγγωρεῖ
ταυτόν δηλῶσαι πρᾶγμα. τῷ τε γὰρ ὀρέγεσθαι, καὶ
τῷ ἐπιθυμεῖν, καὶ τῷ ἐφίεσθαι, καὶ τῷ νεύειν, ἐπο-
ρέγεσθαί τε καὶ θέλειν, καὶ βούλεσθαι, καὶ προσά-
γεσθαι, καὶ μέντοι καὶ τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ
ἐνὸς πράγματος φαίνεται χρώμενος, τῷ ἀβουλεῖν καὶ μὴ ἐθέ-
λειν. ἐνδείξασθαι γὰρ αὐτῷ πρόκειται καὶ δηλῶσαι σαφῶς,
ὃ βούλεται, περὶ τὴν ἀπόδειξιν ἐσπουδακότι, καὶ δουλεύοντι
διὰ τῆς λέξεως τῇ μηνύσει τοῦ πράγματος, οὐ τερθρευο-
μένῳ περὶ τὰς συλλαβάς. ἐκ μὲν δὴ τῶν προειρημένων ἕτε-
ρον ἐπέδειξε τὸ ἐπιθυμοῦν τοῦ λογιζομένου. παραγράφειν
γὰρ ἅπασας αὐτοῦ τὰς ῥήσεις μακρὸν ἔδοξέ μοι, δυναμένῳ
γε παντὶ τῷ βουλομένῳ τὸ ἐφεξῆς ἅπαν ἀναγνῶναι τοῦ βι-
βλίου χωρίον. εἰ δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τῆς τελευτῆς ὁμοῦ τοῦ
λόγου δέοι παραγράψαι ῥῆσιν, ὥς ἔμοιγε δοκεῖ χάριν τοῦ
σαφεστεράν γενέσθαι τὴν ἐπὶ τὸ δεύτερον κεφάλαιον μετά-
βασιν, οὐδὲ ταύτην παρήσω· ἔχει δὲ ἥδε. Ἄρα τοῦ διψῶν-
τος ἡ ψυχὴ, καθόσον διψῇ, οὐκ ἄλλό τι βούλεται ἢ πιεῖν,
καὶ τούτου ὀρέγεται, καὶ ἐπὶ τοῦτο ὁρμᾷ; δῆλον δὴ. οὐκοῦν,

proposito, verum ex industria uti omnibus, quibus licet
eandem rem significare. Nam et verbo affectare, et con-
cupiscere, et aggredi, et annuere, et appetere, et velle,
et diligere, et adducere, quin etiam contrariis ipsorum in
una re videtur uti, non diligere, et non velle; quippe
institutum ipsi erat sententiam suam ostendere et indica-
re manifesto, circa demonstrationem studioso et fervienti
per dictionem rei significatui, non curioso circa syllabas.
Ex praedictis sane diversum indicavit appetens a ratioci-
nante. Ascribere enim omnem ipsius dictionem longum
mihi visum est, quam liceat unicuique, si volet, totum
subsequentem libri locum relegere. At si etiam ad finem
sermonis posita verba necesse sit apponere, ut mihi vide-
tur, quo ad secundum caput digressio fiat manifestior, ne-
que haec omittam; habent autem in eum modum. *Sitien-
tis igitur anima, quatenus sitit, nihil aliud appetit
quam bibere, idque affectat, et ad ipsum fertur. Cla-*

Ed. Chart. V. [174.]

Ed. Bas. I. (294.)

εἴ ποτέ τι αὐτὴν ἀνθέλκει διψῶσαν, ἕτερον ἂν τι ἐν αὐτῇ εἴη αὐτοῦ τοῦ διψῶντος καὶ ἄγοντος ὥπερ θηρόν ἐπὶ τὸ πιεῖν· οὐ γὰρ δὴ, φαμέν, τῷ γὰρ αὐτῷ, τὸ αὐτὸ, τῷ ἑαυτοῦ, περὶ τὸ αὐτὸ, ἅμα τὰναντία πράττοι. οὐ γὰρ οὖν. ὥπερ γε, οἶμαι, τοῦ τοξότου οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ὅτι αὐτοῦ ἅμα αἱ χεῖρες τὸ τόξον ἀπωθούνται τε καὶ προσέλκονται, ἀλλ' ὅτι μὲν ἄλλη μὲν ἢ ἀπωθούσα χεὶρ, ἑτέρα δ' ἢ προσαγομένη. παντάπασι μὲν οὖν, ἔφη. πότερον δὴ φῶ-
 μέν τινες ἔστιν ὅτι διψῶντας οὐκ ἐθέλειν πιεῖν; καὶ μά-
 λα γ', ἔφη, πολλοὺς καὶ πολλὰκις. τί οὖν, ἔφην ἐγὼ, φαίη
 τις ἂν τούτων πέρι; οὐκ ἐνεῖναι μὲν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὸ
 κελεῖν, ἐρεῖναι δὲ τὸ κωλύειν πιεῖν, ἄλλο ὃν καὶ κρατοῦν
 τοῦ κελεύοντος; ἔμοιγ', ἔφη, δοκεῖ. ἄρ' οὖν οὐ τὸ μὲν
 κωλύειν τὰ τοιαῦτα ἐγγίγνεται, ὅταν ἐγγένηται, ἐκ τοῦ λο-
 γισμοῦ, τὰ δὲ ἄγοντα καὶ ἔλκοντα διὰ παθημάτων τε καὶ
 νοσημάτων παραγίγνεται; φαίνεται. οὐ δὴ ἀλόγως, ἦν δ'
 ἐγὼ, ἀξιόσομεν αὐτὰ διττὰ τε καὶ ἕτερα ἀλλήλων εἶναι, τὸ

*rum est omnibus. Si quid ergo ipsam quandoque retrahit sitientem, aliud quiddam erit in ipsa ab ea parte diver-
 sum, quae sitit, et quasi bestia ad bibendum impellit; ne-
 que enim fieri posse dicimus, ut idem aliquid eodem sui
 circa idem simul agat contraria. Non utique. Quemad-
 modum absurdum dictum est, eandem sagittarii manum
 simul arcum impellere, et intendendo ad se trahere, ve-
 rum dicendum est, alteram esse manum, quae impellit, al-
 teram vero, quae contrahit. Omnino sic est. Dicemusne,
 esse aliquos, qui, quum sitiant, nolint bibere? Multos
 plane et saepe. Quid igitur de his dixerit aliquis, es-
 sene in horum anima aliquid, quod bibere jubeat, aliquid
 contra, quod prohibeat, quod quidem cum dominetur, aliud
 est ab eo, quod jubet? Mihi quidem sic videtur. An
 non igitur, quod prohibet ista, ex ratione inest, quoties
 operatur, quae vero ducunt allicientque, ex affectibus
 et morbis proficiunt? Apparet. Merito igitur duo haec
 et inter se diversa esse existimabimus, hoc, quo ratiocina-*

Ed. Chart. V. [174.]

Ed. Bas. I. (294.)

μὲν, ὃ λογίζεται, λογιστικὸν προσαγορεύοντες τῆς ψυχῆς, τὸ δ', ὃ ἐρεῖ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται, ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικὸν, πληρώσεών τινων καὶ ἡδονῶν ἑταῖρον. διὰ τούτων ἔδειξεν, ἕτερον εἶδος εἶναι ψυχῆς τὸ λογιστικὸν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. ἀλλ', ὥς εἶπον καὶ πρόσθεν, οὕτω μοι πρόκειται δεικνύειν, ὥς ἕτερα τῷ εἶδει ταυτὶ τὰ δύο μέρη τῆς ψυχῆς ἔστιν, ἀλλ' εἰς γὰρ τὸ προκείμενον ἀπόχρη τὸ περαινόμενον ἀναμφισβητήτως, ὅτι μὴ τῆς αὐτῆς ἔστι θυνάμεως τὸ τε λογίζεσθαι καὶ τὸ σιτίων ἢ ποτιῶν ἢ ἀφροδισίων ἐπιθυμεῖν, ὅπερ οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ Χρύσιππος ἅμα πολλοῖς Στωϊκοῖς ἠγνόησεν. ἀλλὰ τὸ μὲν ἀγνοῆσαι τι συγγνωστόν, ὥς καὶ πρόσθεν ἔλεγον, οὐ συγγνωστόν δὲ τὸ πλημμελῶς οὕτως μεταχειρίσασθαι τὸν λόγον, ὥστε τῶν μὲν τοῖς κωμικοῖς ἢ τραγικοῖς ποιηταῖς εἰρημένων μνημονεύειν εἰς τηλικούτου δόγματος ἀποδείξιν, ἀνθρώπων οὐδ' ἐπιχειρούντων ἀποδεικνύειν οὐδέν, ἀλλὰ μόνον, οἷα ἂν αὐτοῖς δόξη πρέπειν τῷ λέγοντι προσώπῳ κατὰ τὸ δρᾶμα, κοσμούντων διὰ τῆς ἐρμηνείας,

tur animans, rationale ejus appellantes, illud, quod amat, esurit, sitit et ad alias cupiditates inclinatur, brutum et cupidum repletionum quarundam et voluptatum amicum. His indicavit, rationalem animae speciem diversam esse a concupiscibili. Verum, ut dixi etiam prius, nondum mihi institutum est ostendere, quomodo hae duae animae partes specie variant. Sed ad rem propositam abunde est, quod indubitato colligitur, nempe non ejusdem esse facultatis ratiocinari et cibos aut potum aut venerem concupiscere; quod haud novi quomodo Chrysippus una cum multis Stoicis ignoravit. At ignorare aliquid ei condonandum est, sicuti et antea dicebam. Non autem condonandum est, quod tam inepte sermonem tractaverit, ut eorum, quae comicis vel tragicis poetis dicta sunt, ad tanti dogmatis demonstrationem mentionem faciat, quum ejusmodi homines ne contenti quidem demonstrare quicquam, sed solum, quaecunque ipsis convenire dicenti personae videantur, in fabula per interpretationem exor-

Ed. Chart. V. [175.]

Ed. Bas. I. (294.)

[175] τῶν δ' ὑπὸ Πλάτωνος εἰρημένων εἰς τὴν ἀπόδειξιν αὐτοῦ μήτε μνημονεῦσαι μήτ' ἀντειπεῖν ἐπιχειρῆσαι, ἀλλ' ἐξ ἐτοίμου τε καὶ προχείρου λαμβάνειν, ὥς, ἐνθ' ἂν ἡ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐνταῦθ' ἐστὶ καὶ τὸ λογιζόμενον. Χρύσιππος μὲν οὖν ἀεὶ τοιοῦτος. ὁ δὲ Πλάτων, ἐπειδὴ διώρι-
σται ἐν τῇ προγεγραμμένῃ ῥήσει τὸ ἐπιθυμητικὸν τοῦ λογι-
στικοῦ, μετὰ ταῦτα πειράται καὶ τὸ θυμοειδὲς αὐτῶν διο-
ρίξιν. ἔχει δ' ἡ ἀρχὴ τῆς ῥήσεως ὧδε. ταῦτα μὲν τοίνυν,
ἣν δ' ἐγὼ, δύο μοι ὠρίσθω εἶδη ἐν ψυχῇ ἐνόντα. αὐτοῦ
δὲ τοῦ θυμοῦ καὶ ὃ θυμούμεθα πότερον τρίτον, ἢ
τούτων ποτέρῳ εἴη ἂν ὁμοφυές; ἴσως, ἔφη, τῷ ἑτέρῳ τῷ
ἐπιθυμητικῷ. ἀλλ', ἣν δ' ἐγὼ, ποτὲ ἠκούσας τι, πιστεύω
τοῦτο, ὥς [ἄρα] Λεόντιος ὁ Ἀγλαΐωνος, ἀνιὼν ἐκ Πει-
ραιέως ὑπὸ τὸ Βόρειον τεῖχος, ἐκτὸς αἰσθόμενος νεκροὺς
παρὰ τῷ δημίῳ κειμένους, ἅμα μὲν ἰδεῖν ἐπιθυμοῖ, ἅμα
δὲ δυσχεραίνει καὶ ἀποτρέποι ἑαυτὸν, καὶ τέως μὲν μάχοιτό
τε καὶ παρακαλύπτοιτο, κρατούμενος δ' οὖν ὑπὸ τῆς ἐπι-
θυμίας, διελκύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, προσδραμὼν πρὸς τοὺς

ment, quae vero a Platone ad ipsius demonstrationem dicta
sunt, neque meminerit, neque refellere aggrediatur, sed
ex procinctu in promptuque assumat, quod, ubicunque animi
affectus habeantur, ibidem sit etiam rationale. Chrysippus
itaque semper sui similis. Plato autem, ubi in praescripta
oratione concupiscibilem facultatem a rationali distinxisset,
postea conatur etiam irascibilem distinguere. In eum au-
tem modum verba ipsius incipiunt. *Hae itaque duae in
anima species definitae insint. Illa autem, quae ad iram
pertinet, quare irascimur, utrum tertia, an alteri eorum
cognata? Forte, inquit, ei, quae voluptates cupit, est
cognata. Atqui credo hoc equidem ex eo, quod quondam
audivi, quod videlicet, quum Leontius Aglaionis filius ex
Piraeo sub Borealem murum extra civitatem ascendens
animadverteret cadavera prope littus jacentia, simul et
videre cupiebat, et horrebat tamen, absterrebaturque,
vultumque tegebat, secum ipse pugnans. Cupiditate de-
nique superatus, ad cadavera directis et patefactis oculis*

Ed. Chart. V. [175.]

Ed. Bas. I. (294. 295.)

νεκρούς, ἰδοὺ ὑμῶν, ἔφη, ὃ κακοδαίμονες, ἐμπλήσθητε τοῦ κακοῦ θεάματος. (295) ἤκουσα, ἔφη, καὶ αὐτός. οὗτος μέντοι, ἔφη, ὁ λόγος σημαίνει τὴν ὀργὴν χαλεπαίνειν καὶ πολεμεῖν ἐνίοτε ταῖς ἐπιθυμίαις, ὡς ἄλλο ὃν ἄλλω. σημαίνει γάρ, ἔφη. πάλιν γὰρ τούτοις ὁ Πλάτων ἐπιδείκνυσιν, ὡς ἕτερόν ἐστι τὸ ἐπιθυμητικὸν τοῦ ὀργιζομένου, προσχρώμενος δηλονότι τῷ κατ' ἀρχὰς ὑποκειμένῳ ἀξιώματι, ὡς οὐκ ἐνδέχεται τὸ ἀκριβῶς ἐν καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον ὀρέγεσθαι τινος καὶ ἀποτρέπεσθαι, καὶ χαίρειν τῷ αὐτῷ καὶ δυσχεραίνειν, ἀλλ' ἀναγκαῖον, ἕτερον μὲν τὸ ἐπιθυμοῦν θεάσασθαι τοὺς νεκρούς, ἕτερον δὲ τὸ κωλύον θεάσασθαι, καὶ ὡς τῷ μὲν ἐπιθυμοῦντι πάντως πού τις ἡδονὴ κατὰ τὴν θῆαν ἡμελλεν ἔσεσθαι, τῷ δὲ κωλύοντι δυσχέρειά τε καὶ ἀνία. τὸ γὰρ ὀργίζεσθαι τῷ ἐπιθυμοῦντι καὶ δυσχεραίνειν αὐτοῦ ταῖς ὀρμαῖς, καὶ κωλύειν, ἐθέλειν τε ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπιτιμᾶν τε καὶ μέμφεσθαι, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα, μέρους ἑτέρου τῆς ψυχῆς ἔργον ἐστίν, οὐκ αὐτοῦ τοῦ ἐπιθυμοῦντος· εἰ δὲ καὶ μὴ μέρους, ἀλλὰ δυνάμεώς γε πάντως ἑτέρας. εἴρηται γὰρ ἤδη γε τοῦτο πολλάκις,

adventavit, dicens, Ecce jam vobis licet, o infelices, desiderium vestrum pulchro explere spectaculo. Audivi et ipse, inquit. Itaque sermo, dicebam, hic testatur, iram interdum succensere et pugnare adversus concupiscentias, tanquam haec inter se diversa sint. Significat, inquit. Iterum his quoque Plato indicat, concupiscibilem facultatem ab irascibili diversam esse, utens nimirum axioma per initia subjecto, nempe fieri non posse, ut exacte unum et simplex et incompositum affectet quippiam simul et aversetur, gaudeat eodem et molestetur; verum necesse est, ut aliud sit, quod concupiscat spectare cadavera, aliud, quod prohibeat spectare, et quod concupiscenti omnino voluptas quaedam ex spectaculo futura est, prohibenti molestia et dolor. Nam irasci concupiscenti, et graviter ferre ipsius impetus, ac prohibere, velleque voluptates increpare, et de iis conqueri, omniaque id genus alterius partis animae opus sunt, non ipsius concupiscentis; at si non partis, certe facultatis omnino alterius. Dictum

Ed. Chart. V. [175.]

Ed. Bas. I. (295.)

ὥς οὐδέποτε κατὰ τόδε τὸ βιβλίον ἀγωνιζόμεθα πρὸς Ἀριστοτέλην καὶ Ποσειδώνιον, ὁμολογοῦντας μὲν ἑτέροις ἀλλήλων λογίζεσθαι τε καὶ θυμοῦσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς, οὐ μὴν εἶδεσί γε ἢ μορίοις ψυχῆς, ἀλλὰ δυνάμεσιν. ἐν γὰρ τοῖς ἐφεξῆς λόγοις ἐπιδείξομεν, ὅτι μὴ δυνάμεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρεσι τῆς ψυχῆς ἑτέροις ἀλλήλων κατ' εἶδος. ἐν δὲ τῷδε τῷ νῦν ἐνεστῶτι τοῦτ' ἀρκεῖ μόνον ἀποδείξαι πρὸς ἐνδειξιν τῆς Χρυσίππου περὶ τὰ τοιαῦτα ῥηθυμίας, ὥς αὐτὸς, ἰσχυρῶν λόγων ὑπὸ Πλάτωνος ἠρωτημένων εἰς ἀπόδειξιν τοῦ νῦν ἡμῖν ζητουμένου δόγματος, οὐτ' ἐμνήσθη τινὸς αὐτῶν, οὐτ' ἀντειπεῖν ἐπεχείρησεν, καίτοι πληρώσας λόγων μακρῶν καὶ ποιητικῶν ἐπῶν ὅλον τὸ πρῶτον βιβλίον περὶ ψυχῆς, ἐν ᾧ περὶ ἡγεμονικοῦ διεξῆλθεν. οὐ μόνον δὲ κατὰ τοῦτο τελέως ἐσιώπησε τοὺς τοῦ Πλάτωνος λόγους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ περὶ παθῶν συγγράμματα, τὰ τε τρία τὰ λογικὰ καὶ τὰ χωρὶς αἰτιῶν ἰδίᾳ γεγραμμένα ὑπ' αὐτοῦ, τὸ θεραπευτικόν τε καὶ ἡθικὸν ἐπιγραφόμενον. ἐπὶ τὰς ὑπολοίπους οὖν τοῦ Πλάτωνος ῥήσεις ἴωμεν ἔχούσας ὅδε.

enim jam id subinde, hoc in libro nunquam nos cum Aristotele et Posidonio contendere, qui quidem inter se consentiunt, ratiocinari nos, irasci et concupiscere non sane speciebus aut partibus animae, sed facultatibus. Etenim subsequenti sermone ostendemus, non facultatibus tantum, sed etiam partibus animae inter se diversis specie. At in praesentia hoc abunde est solum demonstrasse, ut Chrysippi in his negligentia innotescat, quomodo ipse validarum rationum, quas Plato ad dogmatis nunc nobis inquirendi demonstrationem proposuit, neque meminit aliqujus ipsarum, neque refellere aggressus est, etsi totum ipsius librum primum de anima versibus poeticis repleverit, ubi de principe parte animae tractavit. Non solum autem in hoc subticuit Platonis rationes, sed in commentariis quoque de affectibus, tribusque logicis, et in iis, qui privatim sine causis ab eo scripti sunt; Therapeuticum et Ethicum nuncupant. Itaque ad reliqua Platonis verba ve-

Ed. Chart. V. [175. 176.]

Ed. Bas. I. (295.)

οὐκοῦν καὶ ἄλλοθι, ἔφην, πολλάκις αἰσθανόμεθα, ὅταν βιάζονται τινα παρὰ τὸν λογισμὸν ἐπιθυμίαι, λοιδοροῦντά τε αὐτὸν καὶ θυμούμενον τῷ βιαζομένῳ ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὥσπερ δυοῖν στασιαζόντων ξύμμαχον τῷ λόγῳ γιγνόμενον τὸν θυμὸν τοῦ τοιούτου, ταῖς δ' ἐπιθυμίαις αὐτὸν κοινωνήσαντα αἰροῦντος λόγου μηδὲν ἀντιπράττειν. οἶμαι δὲ σε οὐκ ἂν φάναι γενομένου ποτ' ἐν σεαυτῷ τοιούτου αἰσθῆσθαι, οἶμαι δ' οὐδ' ἐν ἄλλῳ. οὐ μὰ τὸν Δία, ἔφη. [176] κατὰ μὲν οὖν τὴν προτέραν ῥῆσιν ὁ Πλάτων, ἐν ἣ τοῦ ποθοῦντος θεάσασθαι τοὺς νεκροὺς ἐμνημόνευσεν, ἐναργῶς μὲν ἀπέδειξεν, ἕτερον ὑπάρχειν τὸ θυμούμενον τοῦ ἐπιθυμοῦντος, οὐ μὴν, ὅτι τὸ λογιζόμενον ἕτερον ἀμφοῖν ἐστίν, ἐναργῶς εἶπεν, ἀλλ' ἐνεδείξατο καὶ κατ' ἐκεῖνον μὲν πως τὸν λόγον, ἐνταῦθα δ' ἱκανῶς ἐπεξέρχεται. ὅταν γάρ τινα βιάζηται τις ἐπιθυμία παρὰ τὸν λογισμὸν, ὥσπερ τὸν ἔμπροσθεν εἰρημένον Λεόντιον, ὁ θυμὸς ἐνταῦθα κινεῖται συμμαχῶν τῷ λογισμῷ, καὶ πολλάκις μὲν ἐκράτησεν ἅμα τῷ λογισμῷ τῆς ἀμέτρου κινήσεως τοῦ ἀκολάστου τῆς ψυχῆς εἶδους, καὶ

niamus, quae ita habent. Nonne et alibi frequenter animadvertimus, quando distrahunt aliquem praeter rationem cupiditates, objurgantem ipsum sese et adversus id sui, quo trahitur, indignantem, et quasi duobus dissentientibus adjutricem rationi iracundiam accurrere, cupiditatibus vero communicantem, quum statuit ratio, nihil molendum esse. Nec te arbitror unquam affirmare vel in te ipso, vel in alio tale quippiam deprehendisse. Non per Jovem. In priori igitur oratione Plato, ubi desiderantis videre cadavera meminit, evidenter sane demonstravit, irascibile et concupiscibile esse diversa, non tamen rationale ab utrisque esse diversum manifesto dixit, sed indicavit aliquo pacto in illo quoque sermone, hic autem abunde explicat. Quum enim aliquem cogit cupiditas quaedam praeter rationem, ut in comprehenso superius Leontio, iracundia tunc movetur rationi auxiliaria, ac saepe vicit una cum ratione immoderatum motum libidinosa ac intemperantis animae speciei, et continuit prohibuitque

Ed. Chart. V. [176.]

Ed. Bas. I. (295.)

κατέσχε τε καὶ διεκώλυσεν αὐτὸ, καὶ τῆς ὁρμῆς ἐπέσχεν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Λεόντιος ἐδυνήθη λοιδορηθεὶς ἑαυτῷ τῆς περὶ τὸ θεάσασθαι τοὺς νεκροὺς ἀκрасίας προσελθεῖν μὴ θεασάμενος αὐτούς, ἐνίοτε δ', ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἀγχόντων τε καὶ λοιδορουμένων, ἀντιπραττόντων τε καὶ ἀνθελκόντων, ἐκράτησε τὸ ἐπιθυμητικόν, ὥσπερ ἐπ' αὐτοῦ τοῦδε τοῦ θεασαμένου τοὺς νεκροὺς ὁ Πλάτων διηγείται γενέσθαι, συνενδεικνύμενος ἐν τῷ λόγῳ πολλά. καὶ γὰρ, ὅτι τὸ θυμαινόμενον ἕτερόν ἐστι τοῦ ἐπιθυμοῦντος, καὶ ὅτι τὸ λογιζόμενον ἀμφοῖν ἄλλο, καὶ ὡς τὸ θυμαινόμενον οὐδέποτε συμμαχεῖ τῷ ἐπιθυμητικῷ, δι' ἐνὸς ἐνεδείξατο τοῦδε τοῦ προειρημένου παραδείγματος. οὐδεὶς γὰρ ἐπετίμησεν ἑαυτῷ ποτε καὶ ὠργίσθη, διότι τῶν ἀκαίρως ἐπιθυμιῶν ἀφίστασθαι προαιρεῖται. εἴπερ τις γὰρ ἐν νόσῳ τῶν ἀμέτρως συγκαιομένων ὀρεγόμενος πόμα τὸ ψυχρὸν ὁρμὴν πλεονάζουσιν, ἐντεῦθεν περὶ πόματος ψυχροῦ λογισάμενος, ὅλθρον οἷσιν αὐτῷ τὸ πόμα, ἐσχάτην εἴτ' ἐπισχὼν τὴν ὁρμὴν, καὶ κατὰ τὰς ψυχὰς ἃς ἐπετίμησεν αὐτῷ καὶ ὠργίσθη, διότι καλῶς ἐλόγισατο; οὐδεὶς, ὡς οἶμαι, τῶν πάντων. ἀλλ'

ipsam, ab impetuque coarguit. Quemadmodum et Leontius potuit sibi ipsi conviciatus de spectandi cadavera impotentia procedere, ea non contemplatus. Interim vero utriusque animae partibus certantibus, conviciantibus, renitentibus et retrahentibus, concupiscibilis dominatur, sicut in hoc ipso, qui cadavera spectavit, Plato fieri recenset, simul in oratione multa indicans. Etenim quod iracundia diversa est a cupiditate, item quod ratio ab utrisque discrepat, ad haec quod iracundia nunquam cupiditati auxiliatur, uno hoc commemorato exemplo indicavit. Nullus enim se ipsum unquam increpavit et iratus est, quod ab intempestivis cupiditatibus desistere instituerit. Quis enim in morbo supra modum aestu confectus frigidam potionem appetens magno impetu, deinde cum ratiocinatus, lethale sibi poculum fore, prohibuerit impetum, se corripuit et iratus est, eo quod bene rationem inierit? nemo, ut opinor, omnium: sed ubi ultro ratio

Ed. Chart. V. [176.]

Ed. Bas. I. (295.)

ἐνθα μὲν ἂν ἐκὼν ὁ λογισμὸς ἐπῆται τῷ ἐπιθυμητικῷ, συνέπεται καὶ τὸ θυμοειδὲς τῷ λογισμῷ· τούτῳ γὰρ ὑπερστέιν καὶ συμπράττειν ὥσπερ τις κύων κυνηγέτη κατὰ τοῦ τρίτου τῆς ψυχῆς εἶδους ὑπὸ τῆς φύσεως ἐδόθη· ἐνθα δὲ ἐναντιοῦται καὶ στασιάζει καὶ μάχεται, μετὰ τοῦ λογισμοῦ γίγνεται, καὶ τούτῳ συμμαχεῖ. ὅτι δὲ τῷ λογιστικῷ τὸ θυμοειδὲς ἀεὶ κατὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ συμμαχεῖ, καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ῥήσεως δῆλον ποιεῖται γραφῶν ὧδε. τί δέ; ἦν δ' ἐγὼ, ὅταν τις οἴηται ἀδικεῖν, οὐχ, ὅσῳ ἂν γενναίω-τερος ᾖ, τοσούτῳ ἥττον δύναται ὀργίζεσθαι, καὶ πεινῶν καὶ ῥιγῶν, καὶ ἄλλο ὅτιοῦν τῶν τοιούτων πάσχων ὑπ' ἐκείνου, ὃν ἂν οἴηται δικαίως ταῦτα δεῖν; καὶ ὃ λέγω, οὐκ ἐθέλει πρὸς τοῦτον αὐτοῦ ἐγείρεσθαι ὁ θυμός; ἀληθῆ, ἔφη. τί δέ; ὅταν ἀδικεῖσθαι τις ἡγῆται, οὐκ ἐν τούτῳ ζεῖ τε καὶ χαλεπαίνει καὶ συμμαχεῖ τῷ δοκοῦντι δικαίῳ; καὶ διὰ τὸ πεινῆν, καὶ διὰ τὸ ῥιγοῦν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πάσχειν, καὶ ὑπομένων νικᾷ καὶ οὐ λήγει τῶν γενναίων, πρὶν ἂν ἢ διαπράξῃται, ἢ τελευτήσῃ, ἢ ὥσπερ κύων ὑπὸ

sequitur appetentiam, consequitur et iracundia rationem. Huic enim ut subserviat et auxilietur, tanquam canis quidam venatori, contra tertiam animae speciem a natura data est. Ubi autem adversatur ratio appetentiae, dissidet et pugnat, iracundia a ratione fiat, et huic opitulatur. Porro quod rationi illa semper contra cupiditatem auxiliatur, etiam subsequenti oratione manifestum reddit, ita scribens: *Quid porro? quando quis injuriam inferre se putat, nonne, quo generosior est, eo minus potest irasci, dum esurit, riget, et aliud quodvis tale patitur ab eo, quem jure haec agere censet? et quod jam dixi, iracundia istius in eum quadammodo non irritatur? Vera loqueris. Quid autem, quando injuriam se pati quis putat? nonne tunc fervet, satagit, et saevit, et auxilium praestat ei, quod justum videtur, famem, frigus et caetera ejusmodi tolerans, et ad victoriam contendit, neque a generoso opere cessat prius, quam vel transegerit, vel obie-*

Ed. Chart. V. [176. 177.]

Ed. Bas. I. (295.)

τομέως, ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ παρ' αὐτῷ ἀνακλιθεὶς πραῦνθῃ; ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει πάλιν ὁ Πλάτων ἐμνημόνευσεν δυοῖν ἀνθρώπων, ἀμφοῖν μὲν ταῦτ' ἀσχόντων ὑπὸ τινος ἄρχοντός τε καὶ κρατοῦντος, ὡς καὶ πεινῆν, καὶ διψῆν, καὶ ῥιγοῦν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἑτέρου δικαίως πεπεισμένου πάσχειν αὐτὰ, τοῦ δὲ ἑτέρου ἀδίκως. εἰτά φησιν, ὡς ὁ μὲν ἕτερος, ὅστις οἶται δικαίως πάσχειν ταῦτα διὰ τὸ πρότερον αὐτὸς ἀδικεῖν τι, φέρει πρῶως αὐτὰ καὶ οὐκ ὀργίζεται τῷ δικαίως κολάζοντι, καὶ τοσούτῳ γε μᾶλλον, φησὶ, ὅσω περ ἂν ἦ γενναιότερος. εἶρηκε δὲ τοῦτο περὶ αὐτοῦ τοῦ κολαζομένου. οὗτος γὰρ, ὅσω περ ἂν εὐγενέστερος ὑπάρχη φύσει, τοσούτῳ μᾶλλον ὑπομένει γενναίως τὰς κολάσεις. ὁ δ' ἕτερος, ὅστις ἂν ἀδικεῖσθαι νομίζῃ, θυμοῦται καὶ χαλεπαίνει, καὶ συμμαχεῖ τῷ δοκοῦντι δίκαια. ταῦθ' ὁσημέραι γερόμενα καὶ πὶ τῶν οἰκετῶν ἔστι θεάσασθαι. ὅσοι μὲν γὰρ ἂν αὐτῶν [177] ἢ κλέπτοντες ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον δοῶντες ἁλώσι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ λιμαγχονούμενοι, καὶ ἀτιμαζόμενοι πρὸς τῶν δεσποτῶν οὐκ ὀργίζονται. ὅσοι δ' ἂν

rit, vel tanquam canis a pastore, ita denique revocatus ab ea quae in ipso est ratione mitescat. In hac oratione rursus Plato meminit duorum hominum, amborum eadem patientium a quodam imperante et dominante, ut et esuriant, et sitiant, et algeant, verum ut alter quidem iuste ea pati persuasum habeat, alter inique. Deinde ait, quod alter sane, qui iuste haec pati existimat, quia prius ipse injuriam aliquam intulerit, aequo animo ea fert, et non irascitur iuste punienti, eoque magis, inquit, quo fuerit generosior; dixit autem hoc de eo, qui punitur. Nam hic, quanto generosiore fuerit natura, tanto magis generosè punitiones sustinet: alter vero, qui injuria se affligi putat, irascitur, aegre fert, et defendit id, quod sibi iustum videtur. Haec quotidie fieri, etiam in domesticis videre licet. Qui enim ex ipsis aut suffurantes, aut huiusmodi aliud quippiam facientes deprehenduntur, si caedantur, fame puniantur, et ignominia a dominis afficiantur, non irascuntur; qui vero inique aliquid horum aut

Ed. Chart. V. [177.]

Ed. Bas. I. (295. 296.)

οἰηθῶσιν ἀδίκως τι τούτων ἢ πάσχειν, ἢ πεπονθῆναι, αἰετὸν τούτων ἔνδον ὁ θυμὸς ἀγριούμενός ἐστι καὶ ποθῶν ἀντιτιμωρήσασθαι τὸν ἀδικοῦντα. δηλοῦται δ' ἐξ ἀμφοτέρων τῶν παραδειγμάτων, ὥς τὸ θυμοειδὲς ὑπὸ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐδόθη σύμμαχον τῷ λογιστικῷ. τούτῳ γοῦν δὴ φαίνεται συμμαχοῦν, ὅταν ὑπὸ τινος ἢ ἐνδοθεν ἢ ἔξωθεν ἀδικεῖσθαι τε καὶ βιάζεσθαι δοξάζῃ. τὸ μὲν οὖν δοξάζειν ἀδικεῖσθαι τοῦ λογιστικοῦ, τὸ δ' ἐπαμύνειν αὐτῷ κατὰ τοῦ βιαζομένου τοῦ θυμοειδοῦς ἴδιον. ἐπειδὴ μὲν οὖν ἀμέτρως ἐπὶ τι φερόμενον τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν ἄκοντα τὸν λογισμὸν ἔλκῃ βιαίως, κατ' ἐκείνου σύμμαχον (296) τῷ λογιστικῷ τὸ θυμοειδὲς γίνεται· ὅταν δὲ ἔξωθεν ἢ τις ἀδικῶν ἐκείνον, ἀντιτιμωρεῖσθαι σπεύδει. ἐπειδὴ δ' ὑπὸ μηδενὸς ἀδικεῖσθαι δοξάζῃ τὸ λογιστικόν, οὐδ' ὁ θυμὸς ἀναξεῖ τηρικαῦτα, καὶ ὅτι μάλιστα κολάζεται τὸ σῶμα δικάως ὑπὸ τινος, ἢ ῥιγοῦν, ἢ πεινῆν, ἢ διψῆν ἀναγκαζόμενον. ὧ δὴλον, ὥς ταῖς δόξαις ἐπεταὶ τοῦ λογιστικοῦ κατὰ φύσιν ἔχον τὸ θυμοειδὲς. ἐνδέχεται γὰρ ποτε

pati putaverint, aut passos se fuisse, horum iracundia semper intus saevit desideratque vicissim injuriam inferentem punire. Constat iam ex ambobus exemplis, irascibilem animae facultatem a natura nobis inditam esse rationi adjutricem; quam sane videtur adjuvare, quum ab aliquo vel intus vel extrinsecus injuria affici et vi compelli autumat. Itaque autumare, injuria affici, rationalis facultatis est; id autem ulcisci contra eum, qui vim infert, animosae proprium est. Quum igitur concupiscibilis animi facultas immoderate ad aliquid irruens invitam rationem violenter traxerit, irascibilis contra illam rationi opitulatur. Quum autem extrinsecus injuria quis illam afficiat, vicissim punire conatur; ubi rursus a nullo affici injuria ratio putatur, neque tunc iracundia effervesceat, etsi quam maxime corpus jussu puniatur ab aliquo, vel algere, vel famefcere, vel sitire coactum. Unde liquet, iram naturali flatu praeditam opiniones rationis sequi. Fieri enim quandoque potest, ut haec quo-

Ed. Chart. V. [177.]

Ed. Bas. I. (296.)

καὶ τοῦτο μοχθηρῶς διακείμενον ἀπειθῶς κινεῖσθαι τῷ λογισμῷ. μετ' ὀλίγα γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐνδεικνύμενος τοῦτό φησιν. εἰ, καθάπερ ἐν τῇ πόλει συνεῖχεν αὐτὴν τρία ὄντα γένη, χρηματιστικόν, ἐπικουρητικόν, βουλευτικόν, οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ τοῦτο τρίτον ἐστὶ τὸ θυμοειδές, ἐπικουρον δὲ τῷ λογιστικῷ φύσει, ἐὰν μὴ ὑπὸ κακῆς τροφῆς διαφθαρή. τίνες μὲν οὖν εἰσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ θυμοειδοῦς, οὐκ ἐν καιρῷ νῦν λέγειν. ἐν γὰρ τῷ μετὰ τοῦτον λόγῳ περὶ τε τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, ὥς ἐδόκει Πλάτωνι, καὶ περὶ νοσημάτων καὶ ἀμαρτημάτων κατ' αὐτὴν ἀπασῶν, τῆς κακίας ὅπως γίγνεται τε καὶ θεραπεύεται μετὰ τὸ γενέσθαι, διελθεῖν ἔγνωκα, καὶ δὴ καὶ περὶ κάλους τε καὶ ὑγείας αὐτῆς ἀπασῶν τε τῶν ἀρετῶν· οὐ σμικρὰ γὰρ οὐδ' ἐν τούτοις ὁ Χρύσιππος σφάλλεται. νυνὶ δὲ ἔτι μίαν ῥῆσιν ὑπογράψαι βούλομαι τοῦ Πλάτωνος, ἐν ᾗ δείκνυσιν, ἕτερον ὑπάρχειν τὸ θυμοειδές τοῦ λογιστικοῦ. γέγραπται δ' ἐφεξῆς τῶν προειρημένων ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς

que prave affecta inobsequens rationi moveatur; quod paulo post etiam ipse Plato indicans scribit. *An, quemadmodum in civitate apparuerunt tria quaedam genera, quae ipsam continent, quae stuarium, auxiliarium, consultorium, ita et in anima tertia quaedam vis est iracundia, quae natura ipsa rationi auxiliatur, nisi ex improba educatione fuerit depravata?* Quae igitur irascibilis animae differentiae sint, non est tempestivum nunc dicere, quippe in subsequenti libro de affectibus animae, ut Platoni visum est, et de morbis vitiisque ejusdem universis, malitiae quomodo gignantur curenturque, ubi orta sunt, percensere decrevi; quin etiam de pulchritudine et sanitate ipsius, omnibusque virtutibus; non parum enim in his quoque Chrysippus errat. Nunc unam adhuc Platonis orationem subscribere cogito, qua indicat, iracundiam a ratione esse diversam. Scripta est post comprehensa superius in quarto de Republica libro hunc in

Ed. Chart. V. [177.]

Ed. Bas. I. (296.)

Πολιτείας τόνδε τὸν τρόπον. καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις τοῦτό γ' ἂν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν, εὐθύς γεγόμενα, μεστὰ ἔστι· λογισμοῦ δ' ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέ ποτε. καὶ μὰ Δί', ἣν δ' ἐγὼ, καλῶς γε εἶπες. ἔτι δ' ἐν τοῖς θηρίοις ἂν τις ἴδοι, ὃ λέγεις, ὅτι οὕτως ἔχει. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὁ ἄνω που ἐκεῖ εἵπομεν, τὸ τοῦ Ὀμήρου μαρτυρήσει, τό,

Σιτῆθος δὲ πλήξας κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ.

ἐνταῦθα γὰρ δὴ σαφῶς ὥς ἕτερον ἑτέρῳ ἐπιπλήττον πεποίηκεν Ὀμηρος, τὸ ἀναλογισάμενον περὶ βελτιονός τε καὶ χειρόνος τῷ ἀλογίστως θυμουμένῳ. ἐν τούτοις ἐναργῶς ὁ Πλάτων ἐπιδείκνυσιν ἕτερον ὑπάρχον τὸ θυμούμενον τοῦ λογιζομένου. οἱ γοῦν παῖδες, ὥσπερ καὶ τὰ θηρία, θυμοῦ μὲν πλήρεις εἰσὶ, λογισμοῦ δὲ ἥκιστα μετέχουσιν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν θηρίων ἐτόλμησαν ἔνιοι λέγειν, οὔτε θυμὸν, οὔτ' ἐπιθυμίαν ἐνυπάρχειν αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, ἐπὶ δὲ τῶν παίδων οὐκ οἶδ' ὅ τι φήσουσιν. οὐ γὰρ δὴ γε καὶ τὰ

modum. Nam in puerulis hoc quivis intelligat, qui statim nati iracundia pleni sunt, rationis autem aliqui nunquam, multi sero compotes fieri mihi videntur. Per Jovem probe dixisti. Praeterea in bestiis ita esse quisque (ut ipse dicis) comperiet. Testatur et Homeri illud, quod supra adduximus,

Pectora sed laeso carum cor increpat ira.

In his porro Homerus, tanquam haec inter se differant, alterum horum objurgare alterum facit; ipsam videlicet rationem de meliori pejorique consillantem irrationalem iracundiae impetum cohibere. Hic evidenter Plato indicat iracundiam diversam esse a ratione. Nam pueri, quemadmodum et bestiae, iracundia pleni sunt, rationis minime compotes. Itaque in feris ausi sunt nonnulli dicere, neque iracundiam, neque cupiditatem animis ipsorum inesse. In pueris autem haud scio quid dicent. Non enim

Ed. Chart. V. [177. 178.]

Ed. Bas. I. (296.)

τούτων πάθη διὰ συλλογισμοῦ χρή μαθεῖν, ἀλλ' ἀταμνη-
σθῆναι μόνον αὐταρκες, ὥς οὐκ ἄλλως μὲν νῦν, ἄλλως
δὲ παῖδες ὄντες θυμούμεθα. καὶ γὰρ δύναμις ἡ αὐτὴ,
καὶ ὁ τρόπος τῆς τοῦ πάθους γενέσεως ὁμοιος. ἐν δὲ μόνον
ἐξαίρετον ὑπάρχει τοῖς τελείοις ἀνδράσιν, ὅταν γε μὴ κατὰ
πάθος ᾖσιν, [178] ἀλλὰ λογισμὸς αὐτῶν ἐξηγῆται τοῦ
βίου, κατέχουσιν ἐν πολλαῖς πράξεσι τὸν θυμὸν, ὥσπερ
τις νομεὺς κύνα γενναῖον ἀγριώτερον ἐκφερόμενον ἐπὶ τοὺς
πέλας. ἐν δὲ τοῖς παισὶν οὐδὲν γίγνεται τοιοῦτον, ὥσπερ
οὐδὲ ἐν τοῖς θηρίοις, ὅτι τοῖς μὲν οὐδέπω, τοῖς δὲ οὐδέ-
ποτε λογισμὸς ἄρχει τῶν ὁρμῶν. ταῦτα μὲν οὖν ὀρθῶς
εἴρηται τῷ Πλάτῳ, καὶ προσέτι τὸ κατὰ τὴν τελευταίην τῆς
ῥήσεως γεγραμμένον, ἐνθα τὸν Ὅμηρον ἐπάγεται μάρτυρα
ταυτὶ λέγοντα·

Σιῆθος δὲ πλήξας κραδίην ἠρίπαπε μύθῳ.

ἐνταῦθα γὰρ φησιν, ὡς ἕτερον ἑτέρῳ πεποίηκεν ἐπιπλητ-
τον, τὸ ἀναλογισάμενον περὶ τοῦ βελτίονός τε καὶ χείρονος

sane horum quoque affectus ratiocinatione oportet con-
discere, sed recordari solum abunde est, scilicet non ali-
ter nos nunc, aliter pueros adhuc irasci. Quippe facul-
tas irascibilis et modus generandi affectus similis est;
unumque et solum eximium viris adultis inest, quum non
ex affectu degunt, sed ratio ipsorum vitae praeest, quod
scilicet continent in multis actionibus iracundiam, quem-
admodum pastor aliquis canem generosum ferocius in
proximos insilientem. At in pueris nihil ejusmodi acci-
dit, quemadmodum neque in bestiis, quoniam his nondum,
illis nunquam ratio impetus animi coerces. Haec itaque
recte Platoni dicta sunt, nec non id, quod in fine oratio-
nis scriptum est, ubi Homerum testimonia haec dicentem
introducitur:

Pectora sed laeso carum cor increpat ira.

Hic enim ait, quomodo alterum cupit alterum castigare,
ipsam videlicet rationem de meliori pejorque consultan-

Ed. Chart. V. [178.]

Ed. Bas. I. (296.)

τῷ ἀλογίστῳ θυμουμένῳ. ἡβουλόμην δ' ἂν καὶ τὸν Χρύσιππον ἀνεγνωκέναι τε τὴν ῥῆσιν αὐτοῦ, προσεσχηκέναι τε τὸν νοῦν αὐτῇ. πάντως γὰρ ἂν τι καὶ αὐτὸς ὦντο μαθὼν, ὅπηνίκα τε προσήκει καλεῖν Ὅμηρον μάρτυρα καὶ περὶ τίνων πραγμάτων. οὔτε γὰρ ἐν ἀρχῇ τῶν λόγων, ἀλλ' ἐπειδὴν ἱκανῶς ἀποδείξῃ τις τὸ προκείμενον, ἀνεπίφθορον ἤδη καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἐπικαλεῖσθαι μαρτυρήσοντας, οὔτε περὶ πραγμάτων ἀδήλων παντάπασιν, ἀλλ' ἦτοι περὶ φαινομένων ἐναργῶς, ἢ παρακειμένην αἰσθήσει τὴν ἐνδειξιν ἐχόντων, οἷά περ ἐστὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, οὐ μακρῶν λόγων οὐδ' ἀποδείξεων ἀκριβεστέρων δεόμενα, μόνης δὲ ἀναμνήσεως ὧν ἐκάστοτε πάσχομεν, ὥς καὶ Ποσειδώνιος εἶπεν. ὅτι μὲν γὰρ ἐν ἐγκεφάλῳ τὸ λογιζόμενόν ἐστιν, ἢ ἐν καρδίᾳ τὸ θυμούμενον, οὐ μεγάλην μοῖραν πρὸς πίστιν ἐκ τῶν μαρτύρων, ἀλλ' ἀποδείξει χρὴ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν ἐνταῦθα. τὸ δὲ πρότερον εἶναι τοῦ θυμουμένου τὸ λογιζόμενον, οὐτ' ἀποδείξεως δεῖται μακρᾶς, οὔτε

tem irrationalem iracundiae impetum cohibere. Optarem etiam Chrysippum verba haec legisse animumque eis adhibuisse. Omnino enim aliquid fructus ipse retulisset edoctus, quomodo Homerum citare tellem conveniat, et quibus de rebus. Neque enim initio sermonum, sed ubi abunde quis rem propositam demonstravit, candidum jam est etiam antiquiorum citare testimonia, neque de rebus omnino obscuris, sed vel evidenter apparentibus, vel expositam sensui indicationem habentibus, cujusmodi sunt animi affectus, qui non longis sermonibus, neque demonstrationibus accuratioribus indigent, verum sola recordatione eorum, quae nos frequenter patimur, veluti et Posidonius agebat. Quod enim in cerebro ratio consistit, vel in corde iracundia, non magnam vim ad fidem faciendam ex testibus obtinet, verum demonstrationi totum hoc committere oportet. Porro quod ratio iracundia sit prior, neque demonstrationem requirit longam, neque sapien-

Ed. Chart. V. [178.]

Ed. Bas. I. (296.)

σοφῶν τῶν μαρτυρησόντων, ἀλλ' ἄρκεϊ μὲν καὶ Ὅμηρος ἐπὶ τοῖς ἁρτίως ῥηθεῖσι μαρτυρῶν, ἄρκεϊ δὲ καὶ Θουκυδίδης λέγων· καὶ οἱ λογισμῷ ἐλάχιστα χρώμενοι θυμῷ πλεῖστα εἰς ἔργον καθίστανται, ἄρκεϊ δὲ καὶ Δημοσθένης εἰπών· ἀλλὰ μὴν, ἂν τις ἄφνω τὸν λογισμὸν φθάσας ἐξαχθῇ, πράξεις ὑβριστικὰς ποιήσει. δι' ὁργὴν δ' ὁ Πλάτων ἐφησε πεποιηκέναι, πρὸς τούτοις οἱ λοιποὶ πάντες, καὶ ῥήτορες, καὶ ποιηταὶ, καὶ μυθολόγοι· διὰ γὰρ τὴν ἐνάργειαν τοῦ πράγματος οὐδεὶς ἐστιν, ὃς οὐχ οὕτω γιγνώσκει. προσεκτέον οὖν ἐστὶ τῇ προγεγραμμένῃ τοῦ Πλάτωνος ῥήσει, τῶν τε ἄλλων ἕνεκα καὶ ὅπως ἀσφαλῶς οὐ περὶ μὲν τοῦ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον εἶναι τὸ λογιζόμενον, ἐν καρδίᾳ δὲ τὸ θυμούμενον, ἐπεκαλέσατο μαρτυρήσοντα τὸν Ὅμηρον, ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ διαφέρειν τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς τοῦ λογιζομένου. τοῦτο μὲν γὰρ ἅπαντες ἄνθρωποι γιγνώσκουσι δι' ἐνάργειαν, ἐκεῖνο δ' οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἅπαντες, ἀλλ' ἀποδείξεως αὐτὸ δεῖ. διό μοι δοκῶ κἀγὼ καταπαύειν μὲν ἤδη τὸν

tium testimonia, sed abunde est etiam Homeri praeter modo dicta testimonium. Sufficit et Thucydides inquiring: *Qui ratione minime utuntur, iracundia plerumque in opus rapiuntur.* Satis est et Demosthenis dictum: *At vero, si quis repente extra rationem fuerit eductus, actiones contumeliosas obibit.* Propter iram autem Plato dixit fecisse; ad haec reliqui omnes, et rhetores, et poetae, et fabularum scriptores. Siquidem propter rei evidentiam nemo est, qui non ita sentiat. Itaque Platonis verbis supra comprehensis attendendum est, tum aliorum causa, tum quomodo secure Homerum testem citaverit, non de eo, quod in cerebro ratio, in corde iracundia consistat, sed quod solum irascibilis anima a ratiocinatrice differat; id quod omnes homines propter evidentiam cognoscunt, illud autem non ita similiter omnes, sed demonstratione ipsum indiget. Quare mihi visum est li-

Ed. Chart. V. [178.]

Ed. Bas. I. (296.)

ἐνεστώτα λόγον, ἐν δὲ τῷ μετ' αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀπό-
δειξιν τρέπεσθαι τοῦ καὶ τοῖς τόποις διαρίσθαι τὰ τρία
μέρη τῆς ψυχῆς.

brum praesentem jam finire, subsequenti vero ad id de-
monstrandum aggredi, quod etiam locis tres animae par-
ter sint distinctae.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΕΚΤΟΝ.

Ed. Chart. V. [179.]

Ed. Bas. I. (296.)

Κεφ. α'. Προὔκειτο μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκέψασθαι περὶ τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων, εἴτ' ἐκ τῆς καρδίας μότης ὁρμῶνται σύμπασαι, καθάπερ Ἀριστοτέλης τε καὶ Θεόφραστος ὑπελάμβανον, εἴτε τρεῖς ἀρχὰς αὐτῶν τίθεσθαι βέλτιον, ὥς Ἱπποκράτης τε καὶ Πλάτων ἐδόξαζον. ἐπεὶ δὲ Χρύσιππος οὐ περὶ τῶν ἀρχῶν μόνον ἠμφισβήτησε πρὸς τοὺς παλαιούς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν δυνάμεων

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATONIS
PLACITIS LIBER SEXTVS.

Cap. I. Propositum sane mihi erat ab initio de facultatibus corpus nostrum regentibus considerare, ex cordene solo universae proficiscantur, quemadmodum Aristoteles et Theophrastus existimabant, an tria ipsarum principia ponere satius sit, ut Hippocrates et Plato opinabantur. Verum quia Chrysippus non de principiis tantum contra veteres contendit, sed de ipsis etiam faculta-

Ed. Chart. V. [179. 180.]

Ed. Bas. I. (296. 297.)

αὐτῶν, οὔτε τὴν θυμοειδῆ συγχωρήσας ὑπάρχειν, οὔτε τὴν ἐπιθυμητικὴν, ἔδοξε χρῆναι τὴν τούτου προτέραν δόξαν ἐπισκεψαμένους οὕτως ἐπανέρχεσθαι πάλιν ἐπὶ τὸ προ-
 κείμενον ἐξ ἀρχῆς, ὥς ἐγκέφαλός τε καὶ καρδία καὶ ἥπαρ
 ἀρχαὶ τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεών εἰσιν. ἀφίεται οὖν
 ὁ λόγος ἤδη πρὸς τοῦτο, καὶ ἀρχὴν ἔξει τὴν τῶν ὀνομά-
 των ἐξήγησιν, οἷς ἔμπροσθέν τε ἤδη κεχρήμεθα, καὶ τῷ
 μεταξὺ (297) τούτῳ λόγῳ πολλάκις χρησόμεθα. πρὸς γὰρ
 τὸ μηδενὸς τῶν εἰρημένων παρακούειν, ἀλλ' ἐν ἅπασιν τὸ
 διωρισμένον τε ἅμα καὶ σαφές ἔτοιμον ὑπάρχειν, ἀναγ-
 καιότατόν ἐστιν ἕκαστον τῶν ὀνομάτων ἐφ' οὗτου λέγεται
 πράγματος ἀκριβῶς ἀφωρίσθαι. καὶ γὰρ τοι καὶ λύεσθαι
 τινα τῶν ἔμπροσθεν ἀναβληθέντων ζητημάτων ἐκ τούτου
 τοῦ τρόπου συμβέβηκεν, ὥσπερ, οἶμαι, καὶ τόδε, πότερον
 ἐνεργ[180]γείας ἢ πάθη προσαγορευτέον ἐστὶ τὴν ἐπιθυμίαν,
 καὶ τὸν θυμόν, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα. ἡ μὲν οὖν ἐνέργεια
 κίνησις ἐστὶν δραστική, (δραστικὴν δ' ὀνομάζω τὴν ἐξ ἑαυ-
 τοῦ,) τὰ δὲ πάθος ἐν ἑτέρῳ κίνησις ἐστὶν ἐξ ἑτέρου. ὥστε

tibus, ut qui neque irascibilem, neque concupiscibilem
 esse concesserit, putavi oportere, opinione ipsius ante in-
 specta, ita rursus ad id, quod ab initio proposueram, re-
 verti, nempe cerebrum, cor et jecur facultatum nos
 regentium esse principia. Huc itaque oratio jam devenit,
 ac exordium a nominum interpretatione sumet, quibus
 jam prius usi sumus, et in medio hoc libro frequenter
 utemur. Ne enim quicquam eorum, quae dicta sunt, per-
 peram inaudiatur, sed in omnibus distinctum simul et
 prompte manifestum evadat, maxime necessarium est, sin-
 gula nomina de qua re dicantur, exacte definivisse. Et-
 enim solvi etiam nonnullas quaestiones prius huc delatas
 hoc modo contingit; quemadmodum certe et hanc, utrum
 actiones an affectus appellare conveniat cupiditatem et
 iracundiam, aliaque ejusmodi. Actio quidem igitur mo-
 tus est efficiens; efficientem autem nomino, qui ex se est.
 Affectus autem motus est in altero ex altero; ut necessa-

Ed. Chart. V. [180.]

Ed. Bas. I. (297.)

ἀναγκαῖον μὲν πολλάκις εἰς ἓν ὑποκείμενον τῷ πάθει τὴν ἐνέργειαν συνέρχεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρειν μηδὲν, τῷ λόγῳ μέντοι διαφέρειν. ἡ γὰρ ὑπὸ τοῦ τέμνοντος ἐν τῷ τεμνομένῳ διαίρεσις, ἐν καὶ ταῦτόν ὑπάρχουσα πράγμα, τοῦ μὲν τέμνοντος ἐνέργεια, τοῦ δὲ τεμνομένου πάθος ἐστίν. οὕτως οὖν καὶ ὁ θυμὸς ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τοῦ θυμοειδοῦς, πάθημα δὲ τῶν λοιπῶν τῆς ψυχῆς δύο μερῶν, καὶ προσέτι τοῦ σώματος ἡμῶν παντός, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγεται πρὸς τὰς πράξεις. ἐν μὲν δὴ τοῦτο τὸ σημαινόμενον ἐκατέρων τῶν ὀνομάτων, ἕτερον δὲ, τὴν μὲν ἐνέργειαν κατὰ φύσιν τινὰ κίνησιν ἡμῶν νοούντων, τὸ δὲ πάθος παρὰ φύσιν. πολλαχοῦ δὲ τοῦ κατὰ φύσιν λεγομένου, τοῦτ' ἀκούειν χρὴ νῦν, ὃ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται. κατὰ πρῶτον δὲ λόγον ἐκεῖνα γίνεσθαι φάμεν ὑπὸ τῆς φύσεως, ὧν ὥσπερ σκοπῶν ἀντιποιεῖται, καὶ μὴ δι' ἀκολουθίαν τινὰ ἑτέροις ἐξ ἀνάγκης ἔλεται. ἡ τοιαύτη κίνησις κατὰ φύσιν, εἴτ' ἐξ αὐτοῦ κινεῖτο τὸ κινούμενον, εἴθ' ὑφ' ἑτέρου. ἤδη μὲν οὖν οἶμαι σαφὲς εἶναι τὸ λε-

rio quidem saepe in unum subjectum cum affectu actio conveniat; et in hoc nihil est differentiae, oratione autem discrepant. Nam a secante facta divisio in eo, quod secatur, una et eadem res cum sit, secantis quidem actio, ejus autem, quod secatur, affectus est. Ita sane et iracundia actio quidem est irascibilis animae, affectus autem reliquarum ipsius duarum partium, et praeterea totius nostri corporis, quum ab iracundia violentèr ad actiones ducitur. Hoc quidem unum est significatum utriusque nominis. Alterum autem, si actionem quidem motum quen- dam naturalem intelligamus, affectum autem praeter naturam. At quum multifariam id, quod secundum naturam est, dicatur, hoc inaudiri nunc oportet, quod primaria ratione a natura fit. Primaria autem ratione illa fieri a natura dicimus, quae veluti scopos natura amplectitur, nec ex aliqua consequentia alia necessario sequitur. Talis motus est secundum naturam, sive ex ipso moveatur id, quod movetur, sive ab altero. Consiare itaque

Ed. Chart. V. [180.]

Ed. Bas. I. (297.)

γόμενον, ἀλλ' οὐδὲν χειρόν ἐπὶ παραδειγμαίων αὐτὸ σαφε-
στερον ἀπεργάσασθαι. ἡ τῆς καρδίας κίνησις, ἡ μὲν κατὰ
τοὺς σφυγμοὺς ἐνέργειά ἐστιν, ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς
πάθος. ἐξ αὐτῆς μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ ἡ κατὰ τοὺς παλμοὺς,
ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν· ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν σφυγμῶν,
ἀλλὰ κατὰ φύσιν. δεῖ δὲ τοῦ σφυγμοῦ ὀνόματος ἀκούειν
οὕτως νῦν, ὥς Πραξαγόρας καὶ Ἡρόφιλος ἅπαντές τε
σχεδὸν οἱ μετ' αὐτοὺς ἐχρήσαντο μέχρι καὶ ἡμῶν, ὥς ἡ γε
παλαιότερα χοῆσις, ἡ καὶ τοῖς Ἑρασιστράτου τε καὶ Ἱππο-
κράτους εὐρίσκεται γράμμασιν, ἑτέρα τίς ἐστὶ, καὶ λεχθῆ-
σεται περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα. τὴν μέντοι τῆς καρ-
δίας ἰδίαν κίνησιν ὀνομαζόντων ἡμῶν σφυγμὸν, ὁ παλμὸς
μὲν πάθος εἶναι λεχθῆσεται κατὰ γε τὸ δεύτερον τῆς πά-
θος φωνῆς σημαίνον, ὁ σφυγμὸς δ' οὐ πᾶς ἐνέργεια.
τὸν γὰρ μείζονα τοῦ κατὰ φύσιν, ἢ μικρότερον, ἢ ὠκύτε-
ρον, ἢ βραδύτερον, ἢ πυκνότερον, ἢ ἀραιότερον, ἢ πῶς
ἄλλως ἐξιστάμενον οὐκ ἂν τις ἐνέργειαν εἴποι κατὰ τὸ
δεύτερον τῆς ἐνεργείας σημαίνον. ἐξ ἑαυτῆς μὲν γὰρ ἐν
τοῖς τοιούτοις σφυγμοῖς ἡ καρδία κινεῖται, κατὰ φύσιν δ' οὐ

jam arbitror id, quod dicitur, sed nihil mali fuerit
exemplis id reddere manifestius. Cordis motus pulsuum
ratione actio est, palpitationum respectu affectus. Ex
eodem enim est et palpitationum motus, sed non secun-
dam naturam; ex eodem etiam pulsuum motus, sed secun-
dum naturam. At pulsus nomen ita nunc audiendum est,
ut Praxagoras, Herophilus et prope omnes posteri ad no-
stra usque tempora usi sunt. Nam vetustior usus, qui in
Erasistrati et Hippocratis libris invenitur, alius est, et de
eo posterius dicetur. Quod si vero cordis peculiarem mo-
tum pulsuum appellemus, palpitatio quidem affectus esse
dicetur pro secunda dictionis affectus significatione; pulsus
autem non omnis actio; nam maiorem naturali, aut mi-
norem, aut citatiorem, aut tardiozem, aut frequentiozem,
aut rariorem, aut alio quodam modo excedentem nemo
actionem dixerit pro secundo actionis significata. Quip-
pe ex se ipso in huiusmodi pulsibus cor movetur, sed non

Ed. Chart. V. [180.]

Ed. Bas. I. (297.)

κινεῖται· ὥστ', εἰ οὕτως ἔτυχεν, οὐδὲν εἶναι θαυμαστὸν ἐν
 πρᾶγμα καὶ πάθος ὀνομάζεσθαι καὶ ἐνέργειαν, ὥπερ
 τὸν μικρότερον τοῦ κατὰ φύσιν σφυγμὸν, οὐ μὴν κατὰ γε
 ταῦτόν σημαίνονμενον, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ πρότερον ῥηθὲν
 ἐνέργειαν, (ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἡ κατὰ τοῦτον τὸν σφυγμὸν
 κίνησις δραστική) κατὰ δὲ τὸ δεύτερον οὐκ ἐνέργειαν, ἀλλὰ
 πάθος, ὅτι μὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ κίνησις. οὕτως οὖν ἔχει
 καὶ πρὸς τοῦ θυμοῦ καὶ τῶν ἄλλων παθῶν. ἅπαντα γὰρ ἐνέρ-
 γειαί τινές εἰσι τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς κατὰ γε τὸ
 πρῶτον τῆς ἐνεργείας σημαίνονμενον, καθ' ὅσον δ' ἐκφοροῦ-
 τε καὶ ἄμετροι κινήσεις εἰσὶ, καὶ οὐ κατὰ φύσιν, οὐκ ἐνέρ-
 γειαί λέγοντ' ἂν ὑπάρχειν, ἀλλὰ πάθη κατὰ τὸ δεύτερον
 σημαίνονμενον. οἷον γὰρ τι κατὰ τὴν τῶν ἀρτηριῶν κίνησιν
 ὁ μέγας σφυγμός ἐστι, τοιοῦτος κατὰ τὴν τοῦ θυμοειδοῦς
 ὁ θυμός, οἷον δ' αὖ πάλιν ὁ μικρὸς σφυγμός, τοιοῦτον ἡ
 ἀθυμία. αὕτη μὲν γὰρ ἐλλιπής ἐστι κίνησις τοῦ θυμοει-
 δοῦς, ὑπερβάλλουσα δὲ καὶ πλεονάζουσα τοῦ προσήκοντος
 ἢ κατὰ τοὺς θυμούς. ταύτη γοῦν ἐνέργειαί τε ἅμα καὶ

secundum naturam movetur. Quare, si ita eveniat, nihil
 est mirum, unam rem et affectum et actionem appella-
 ri, sicuti minorem naturali pulsum, non tamen eodem
 significato, sed priore dicto actio, (est enim et hujus pul-
 sus motus efficiens,) secundo autem non actio, sed affectus,
 quoniam non secundum naturam est motus. Sic igitur in
 iracundia habet, et in aliis affectibus. Omnes siquidem
 actiones quaedam sunt animae affectibus obnoxiae ex
 primo actionis significato. Quatenus autem effrenes et im-
 moderati motus sunt, neque secundum naturam, non
 actiones esse dicuntur, sed affectus ex secundo significa-
 tu. Qualis enim res in arteriarum motu magnus pulsus
 est, talis in irascibilis animae motu iracundia; qualis
 autem rursus parvus pulsus, talis timiditas. Ille enim
 deficiens motus est animae irascibilis; exuperans autem
 et amplior, quam convenit, is, qui in iracundia deprehen-
 ditur. Hac itaque ratione et actiones simul et affectus

Ed. Chart. V. [180. 181.]

Ed. Bas. I. (297.)

πάθη λεχθήσονται καθ' ἑτερόν τε καὶ ἕτερον σημαίνον-
 τον ἢ τε ὀργή καὶ ἡ λύπη, καὶ ὁ φόβος, καὶ ἡ ἐπιθυμία,
 καὶ ὁ θυμὸς, [181] ὅσα τε ἄλλα τοιαῦτα, καὶ προσέτι
 καθ' ὅσον ὅλον τὸ σῶμα μετὰ τῆς ψυχῆς ἀπάγεται πρὸς
 αὐτῶν, ἡ κίνησις τοῦ ζώου πάθος ἐστὶ κατ' ἄμφω τὰ ση-
 μαινόμενα. πολλάκις μὲν γὰρ ἐπεται τῷ θυμοειδεῖ τὰ λοι-
 πὰ δύο, πολλάκις δὲ τῷ ἐπιθυμητικῷ, καθάπερ ἐλκόμενά
 τε καὶ συρόμενα παραπλήσιον τρόπον, ὥσει καὶ ξυνωρίδες
 ἵππων, ὁ μὲν ἕτερος ἰσχυρότερον ἄξας ἐπισύρει τὸν ἕτε-
 ρον ἅμ' ἑαυτῷ μετὰ τοῦ σύμπαντος ἄρματός τε καὶ ἡνιόχου,
 ὁ δ' ἕτερος ὑπ' ἀσθενείας ἐπεται κατεπτηγῶς, αὐτὸς δ'
 ὁ ἡνιόχος ἀποφέρεται βίᾳ. τηνικαῦτα γὰρ ἡ μὲν κατὰ τὸν
 ἔκφορον ἵππον κίνησις ἐνέργειά τε καὶ πάθος αὐτοῦ λεχθή-
 σεται, κατὰ μὲν τὸ πρότερον σημαίνόμενον ἐνέργεια, (κί-
 νησις γὰρ ἐστὶν ἐξ ἑαυτοῦ,) κατὰ δὲ τὸ δεύτερον οὐκ ἐνέρ-
 γεια, παρὰ φύσιν γ' οὔσα κίνησις αὐτῷ, ἀλλ' ἤδη πά-
 θος. ἡ μέντοι τοῦ ἡνιόχου κίνησις οὐδὲ καθ' ἕτερον
 τῶν σημαινομένων ἐνέργειά ἐστὶν, ἀλλὰ κατὰ ἄμφω πάθος,
 εἴ γε μήτ' ἐξ ἑαυτοῦ, μήτε κατὰ φύσιν ἡ κίνησις αὐτῷ.

dicentur alio atque [alio significato ira, dolor, metus,
 cupiditas, iracundia, aliaque huiusmodi, et praeterea,
 quatenus totum corpus cum anima ab ipsis abripitur,
 motus animantis affectus erit utroque significato. Frequen-
 ter enim iracundiam reliqua duo sequuntur, saepe vero
 concupiscentiam, tanquam abstracta compulsaeque jugalium
 equorum instar, quorum alter valentius impellens alterum
 attrahit secum cum toto curru et auriga, alter prae im-
 becillitate sequitur submissus contractusque, ipse autem
 auriga vi aufertur. Tunc enim in effreni equo motus
 actio et affectus ipsius dicetur, priore quidem significato
 actio, (motus enim ex se ipso est,) secundo autem non a-
 ctio, quum sit motus ei praeter naturam, sed jam affectus;
 aurigae vero motus ne secundum alterum quidem signi-
 ficatum actio est, sed secundum utrumque affectus, liqui-
 dem neque ex se ipso, neque secundum naturam motus ei

Ed. Chart. V. [181.]

Ed. Bas. I. (297.)

πολλὰ γὰρ τῶν κινήσεων, εἰ καὶ μὴ δραστικάί τινες εἰσι, μήτ' ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τῷ γε κατὰ φύσιν ὑπάρχειν ἐνέργειαι λέγονται, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ σκέλους, ἡ ὅλης τῆς χειρός. ἐξ ἐτέρων γὰρ ἔχει ταῦτα τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν, ὥσπερ ἡ καρδία, ἀλλ' ὁμως καὶ ἡ βάδισις ἐνέργεια σκελῶν ἐστι, καὶ λέγεται κατὰ τὸ δεῦτερον σημαίνον, εἰ καὶ τινες ὑπ' ἀγυμνασίας τῆς περὶ τὰ σημαίνοντα τὴν βάδισιν οὐ σκελῶν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ σκελῶν εἶναί φασιν, ἀληθὲς μὲν τι λέγοντες, (ἐπὶ γὰρ τὸ πρότερόν τε καὶ κυριώτερον ἔρχονται σημαίνοντες,) ὅτι μέντοι μόνον οὕτως λέγειν ἀξιοῦσιν, καὶ μὴ συγχωροῦσι καὶ κατὰ θάτερον ἐρμηνεύειν, οὐκ ὀρθῶς ποιοῦσιν. οὕτως οὖν καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ πάθος καὶ ἐνέργεια λεχθήσονται. τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς συμφύτων δυνάμεων κινήσεις τινὲς ἄμετροί τε καὶ οὐ κατὰ φύσιν οὔσαι, διότι μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἐκεῖναι κινοῦνται, διὰ τοῦτ' ἐνέργειαι τῶν δυνάμεων εἰσιν, διότι δ' ἄμετρος, διὰ τοῦτο πάθη. καὶ τῆς ὅλης μὲν ψυχῆς, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν κινουμένων δυνάμεων

existat. Multi enim motus, etsi non efficientes quidam sint, neque ex se ipsis, sed eo quod secundum naturam sunt, actiones dicuntur, quemadmodum etiam cruris, vel totius manus; ex aliis enim motus initium, non ex se ipsis haec obtinent, quomodo et cor; attamen et incessus crurum actio est, et secundo significato dicitur, quam nonnulli parum exercitati in rerum significationibus incessum non crurum actionem, sed per crura esse pronunciant, ac vere quidem dicentes; nam ad prius principaliusque significatum perveniunt. Quod vero solum ita dicere censent, nec concedunt etiam secundum alterum interpretari, non recte faciunt. Sic itaque et iracundia et concupiscentia tum affectus, tum actiones dicuntur; nam insitarum animae facultatum motus quidam et immoderati et praeter naturam quum sint, quoniam ex se quidem illi moventur, ideo facultatum actiones sunt, quoniam vero immoderate, idcirco affectus; ac totius sane animae ipsarumque facultatum utrarumque, dum mo-

Ed. Chart. V. [181.]

Ed. Bas. I. (297. 298.)

ἀμφοτέρων αἱ κινήσεις αὐτῶν παρὰ φύσιν εἰσίν· ταῖς μὲν ἀλόγοις δυνάμεσιν διὰ τὴν ἀμετρίαν, τῇ δ' ὅλη ψυχῇ, διότι παρὰ φύσιν, ἐπεὶ οὐχ ὑπὸ τῶν τοῦ παθητικοῦ κινήσεων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τοῦ λογιστικοῦ κρίσεων ἐπιτροπεύεσθαι τε καὶ διοικεῖσθαι φάμεν τὸν βίον ἡμῶν. ὅταν οὖν ἔμπαλιν διοικώμεθα, παρὰ φύσιν τε δηλονότι καὶ διὰ τοῦτο καὶ κατὰ πάθος ὁ τοιοῦτος βίος ἐπιτελεῖται. διὰ ταύτας μὲν ἤδη τὰς αἰτίας, ἂν τ' ἐνέργειάν τις, ἂν τε πάθος εἴπῃ τὸν θυμὸν, ἢ τὴν ἐπιθυμίαν, ἢ τι τῶν ἄλλων τῶν κατὰ ταῦτα παθῶν, οὐ χρή μέμφεσθαι τούτῳ, πρὶν ἐρέσθαι τὰ σημαινόμενα ἐκ τῆς φωνῆς, (298) ἐφ' ὃ τι φέρων οὕτως ὠνόμασεν. εὐρίσκεται δὲ καὶ Πλάτων αὐτὸς ἐνίοτε μὲν ἐνεργείας, ἐνίοτε δὲ πάθη προσαγορεύων τὸ τε διψῆν καὶ τὸ πεινῆν καὶ ὅλως τὰς ἐπιθυμίας καὶ τοὺς θυμούς. καὶ μὲν δὴ καὶ ὥς οὐδὲν διαφέρει πρὸς γε τὰ παρόντα τὸ οὕτως ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν, ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς Πολιτείας ὧδε γράφει. ἅρ' οὖν, ἣν δ' ἐγὼ, τὸ ἐπινεύειν, τὸ ἀνανεύειν, καὶ τὸ ἐφίεσθαι τινος λαβεῖν, τὸ ἀπαρνεῖσθαι, καὶ τὸ προσάγεσθαι, τὸ ἀπωθεῖσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα τῶν

ventur, praeter naturam motus sunt, irrationalibus quidem potentiis propter immoderationem, toti autem animae eo, quod praeter naturam, quia non a motibus animae affectibus subditae, sed a rationalis iudiciis vitam nostram regi dispensarique affirmamus. Quum igitur contra gubernamur, praeterque naturam, eoque etiam secundum affectum talis vita transigatur, propter has sane jam causas, siue actionem, siue affectum dicat aliquis iracundiam, aut cupiditatem, aut aliorum similium affectuum quempiam, non increpare hunc oportet, priusquam significatum ex voce quaesieris, ad quod intendens ita nominarit. Invenitur autem et Plato ipse nonnunquam actiones, nonnunquam vero affectus appellare sitim, famem, et in totum cupiditates, iracundiamque. Insuper quod nihil ad praesentia refert, hoc an illo modo nomines, in quarto de Republica libro hunc in modum scribit: *Num igitur annuere, renuere, aggredi aliquid capere, aversari, et adducere, repellere,*

Ed. Chart. V. [181. 182.]

Ed. Bas. I. (298.)

ἐναντίων ἀλλήλοις θείης, εἴτε ποιημάτων, εἴτε παθημάτων; διὰ παραδειγμάτων δ' ἐναργέστερον τοῦτο διδάξαι προελόμενος, ἐπιφέρων φησί· τί οὖν; ἦν δ' ἐγὼ, διψῆν, καὶ πεινῆν, καὶ ὅλως τὰς ἐπιθυμίας, καὶ αὖ τὸ ἐθέλειν, καὶ τὸ βούλεσθαι, οὐ πάντα ταῦτα εἰς ἐκεῖνά ποι' ἂν θείης τὰ εἶδη τὰ νῦν δὴ λεχθέντα; οἷον αἰ τὴν τοῦ ἐπιθυμοῦντος ψυχὴν οὐχὶ ἦτοι ἐφίεσθαι φήσεις ἐκείνου, οὐ ἂν ἐπιθυμῇ, [182] ἢ προσάγεσθαι τοῦτο, ὃ ἂν βούληται οἱ γενέσθαι; ἢ αὖ, καθόσον ἐθέλει τί οἱ πορισθῆναι, ἐπινεύειν τοῦτο πρὸς αὐτήν, ὥσπερ τινὸς ἐρῶντος ἐπορευομένην αὐτοῦ τῆς γενέσεως; ἐγωγε. τί δέ; τὸ ἀβουλεῖν, καὶ μὴ ἐθέλειν, μηδ' ἐπιθυμεῖν, οὐκ εἰς τὸ ἀπωθεῖν καὶ ἀπελαύνειν ἀπ' αὐτῆς, καὶ εἰς ἅπαντα τὰναντία ἐκείνοις θήσομεν; αὗται μὲν αἱ τοῦ Πλάτωνος ῥήσεις, οὐ μόνον ὅπερ ἐλέγομεν ἐπιδεικνύουσαι σαφῶς, ὥς τὸ πεινῆν, καὶ τὸ διψῆν, καὶ ὅλως τὸ ἐπιθυμεῖν τινος, ἢ ἐφίεσθαι τε καὶ φεύγειν, εἴτε ποιήματά τις, εἴτε παθήματα, τοῦτέστιν εἴτε ἐνεργείας, εἴτε πάθη προσαγορεύσεις, οὐδὲν διαφέρει, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς διδάσκουσαι.

omnia hujusmodi inter se contraria posueris, sive actiones, sive passiones? Hoc exemplis evidentius docere instituens haec inducit. Quid autem? esurire, sitire, et omnino appetere, velle, eligere, nonne haec omnia ad illorum species referes, quae modo diximus, veluti semper cupientis animam? Nonne vel aggredi dices illud, quod appetit, vel adducere, quod sibi adesse eligit? vel rursus nonne, quatenus aliquid sibi porrigi vult, annuere illud ad se amantis cujusdam instar, id ut fiat affectantem? Equidem. Quid vero? nolle, aspernari, negligere, non cupere, nonne in rejiciendi repellendique ab ea speciem, et in omnia illis contraria referemus? Haec sane Platonis verba sunt, non solum quod dicebamus ostendentia manifesto, nempe esurire, sitire, et omnino appetere aliquid, aut aggredi, et averfari, sive actionem aliquis, sive passionem, hoc est, sive functionem, sive affectum appellaverit, nihil interesse, sed etiam de animi partibus docentia.

Ed. Chart. V. [182.]

Ed. Bas. I. (298.)

Κεφ. β'. Διὸ καὶ καλῶς ἂν ἔχοι μὴ παραδραμεῖν αὐτάς, ἀλλ' ὅλον ἀναλαβεῖν τὸν λόγον, ὃν ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς Πολιτείας διήλθεν, ὑπὲρ τοῦ τρία τὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὑπάρχειν εἶδη. προσέχειν δὲ χρὴ κἄνταυθα τῷ λεγομένῳ τὸν νοῦν ἀπ' αὐτῶν ἀρξαμένους αὐτίς τῶν ὀνομάτων, καὶ μὴ νομίζειν, ἐπιλανθάνεσθαι τὸν Πλάτωνα τῶν ὑφ' ἑαυτοῦ λεγομένων, ἐπειδὴν εἶδη τρία τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἔχειν εἰπὼν αὐτίς εἰς τρία μέρη διαιρεῖσθαι φάσκη. καὶ γὰρ εἶδη καὶ μέρη ψυχῆς ὁρθῶς ἂν τις ὀνομάζοι τὸ λογιστικόν, καὶ τὸ θυμοειδές, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ὥσπερ εἰ καὶ σώματος εἶδη τις εἰπὼν εἴη φλέβα, καὶ ἀρτηρίαν, καὶ νεῦρον, ὅστούν τε καὶ χόνδρον, καὶ σάρκα, καὶ τᾶλλ' ὅσα τοιαῦτα, μετὰ ταῦθ' ὡς περὶ μερῶν αὐτῶν διαλέγοιτο. καὶ γὰρ καὶ μέρη τοῦ σώματος ἡμῶν ἀληθῶς ἂν τις εἶναι λέγοι τὰ τοιαῦτα, (συμπληροῦται γὰρ τὸ ὅλον ἐξ αὐτῶν,) καὶ μέντοι καὶ εἶδη τοῦ σώματος οὐδὲν ἦντον, ἐν μόνοις γὰρ τοῖς ὁμοιομερέσι τὸ διαφέρειν εἶδος οὐκ ἔστιν, ἢ τὸ τῆς σαρκὸς μέρος, ἢ τὸ τῆς φλεβός, ἢ τὸ τῆς πινελῆς. οὐδὲ ἀληθές εἶπεν ἐπὶ τῶν τοιούτων,

Cap. II. Quare etiam bene habet non praeterire ea, sed totum sermonem repetere, quem in quarto de Republica de eo, quod tres animae nostrae species exsistant, percensuit. At animum et hic iis, quae dicuntur, adhibere convenit, ab ipsis rursus nominibus auspicatos, ac non putare, Platonem suorum ipsius dictorum oblitum fuisse, quandoquidem, ubi tres animam nostram species habere dixisset, iterum in tres dividi partes asseverat. Etenim species et partes animae recte aliquis nominaverit ratiocinatricem, irascibilem et concupiscibilem, quemadmodum, si etiam corporis species dixeris venam, arteriam, nervum, os, cartilaginem, carnem, aliaque ejusmodi, postea de ipsis tanquam partibus differas; siquidem et partes corporis nostri ejusmodi esse vere dixerit aliquis, ut ex quibus totum absolvatur compleaturque, nec non et species corporis nihilominus; in solis enim similaribus differre specie non invenias aut carnis partem, aut venae, aut pinguedinis; neque in hujusmodi verum fateri possis,

Ed. Chart. V. [182.]

Ed. Bas. I. (298.)

ὥς ἐκ τῶνδ' ἐκ τινῶν εἰδῶν σύγκειται τὸ ὅλον. ἐν δὲ τοῖς ἀνομοιομερέσιν ἢ τῶν εἰδῶν διαφορὰ τὸν ἀριθμὸν ὀρίζει τοῖς μορίοις. τοιοῦτον δὲ τι χρῆμα καὶ ἡμῶν τὴν ψυχὴν ὁ Πλάτων εἶναί φησιν, ἐκ τριῶν μερῶν συγκειμένην. εἰκάζει δ' οὕτω τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν θηρίῳ ποικίλῳ τε καὶ πολυκεφάλῳ, τὸ δὲ θυμοειδὲς λέοντι, τὸ δὲ λογιστικὸν ἀνθρώπῳ. αὕτη γὰρ ἡ εἰκὼν οἰκειοτέρα τῆς κατὰ τὸν Φαῖδρον, ἐν ᾗ τῶν εἰδῶν ἵππομόρφῳ μὲν τινεῖ δύο φησὶν ὑπάρχειν, ἡνίοχον δὲ τρίτον. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῆς Πολιτείας ἐννάτῳ τῆς προτέρας εἰκότος ἐμνημόνευσεν, ὥς σαφέστερον ἐνδεικνυμένης, ὅποιον ἕκαστόν ἐστι τῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς. ὁ μὲν οὖν Πλάτων, καὶ τοῖς τόποις τοῦ σώματος κεισθῆναι νομίζων αὐτὰ, καὶ ταῖς οὐσίαις πάμπαν διαλλάττειν, εὐλόγως εἶδη τε καὶ μέρη προσαγορεύει. ὁ δ' Ἀριστοτέλης τε καὶ ὁ Ποσειδώνιος εἶδη μὲν ἢ μέρη ψυχῆς οὐκ ὀνομάζουσιν, δυνάμεις δ' εἶναί φασι μιᾶς οὐσίας ἐκ τῆς καρδίας ὀρρωμένης. ὁ δὲ Χρύσιππος, ὥσπερ εἰς μίαν οὐσίαν, οὕτω καὶ εἰς δύναμιν μίαν ἄγει καὶ τὸν

nempe totum ex tot quibusdam speciebus constare; in dissimilaribus numerum finit partibus specierum differentia. Talem autem quandam rem animam quoque nostram Plato ex tribus partibus compositam esse pronunciat. Assimilat autem sic concupiscibilem belluae variae et multorum capitum, irascibilem leoni, ratiocinatricem homini. Haec enim similitudo familiarior est ea, quam in Phaedro habet; ubi duas sane species equina quadam forma esse scribit, aurigam vero tertiam; quin etiam nono de Republica libro prioris meminit comparisonis, tanquam manifestius ostendentis, quales singulae animae sint species. Itaque Plato etiam locis ipsas esse segregatas et essentis longe diversas arbitratus merito et species et partes appellat. Verum Aristoteles et Posidonius species sane aut animae partes non nominant, sed facultates esse unius substantiae ex corde proficiscentis affirmant. Chrysippus, tanquam ad unam substantiam, ita et in facultatem unam

Ed. Chart. V. [182. 183.]

Ed. Bas. I. (298.)

θυμόν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ὀλίγον ἀμαρ-
τάνει τῆς ἀληθείας ὁ ἀνὴρ οὗτος, αὐτάρκως ἡμῶν ἐπιδέ-
δεικται. ὅτι δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην σφάλλονται, μιᾶς
οὐσίας τὰς τρεῖς δυνάμεις εἶναι νομίζοντες, ἐν τε τοῖς ἐμ-
προσθεν ἱκανῶς ἐπιδέδεικται, καὶ οὐδὲν ἥττον ὁ μετὰ
τοῦτον λόγος ἀποδείξει. [183] πρότερον δ', ὅτι Πλάτων
αὐτὸς εἶδη τε καὶ μέρη ψυχῆς ὀνομάζει τό τε λογιστικόν,
καὶ τὸ θυμικόν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐξ αὐτῶν τῶν ῥή-
σεων αὐτοῦ πιστωσόμεθα. ἐν μὲν οὖν τῷ Τιμαίῳ περὶ
τῆς ἐπιθυμητικῆς ψυχῆς, ἧς καὶ τὰ φυτὰ μετέχει φύ-
σει, διαλεγόμενος ὧδέ πως γράφει. μετέχει γὰρ μὴν τοῦτο,
ὃ νῦν λέγομεν, τοῦ τρίτου τῆς ψυχῆς εἶδους, ὃ μεταξὺ φρε-
νῶν ὁμφαλοῦ τε ἴδρυται. αὐτίς δ' ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ περὶ
τῆς λογιστικῆς ψυχῆς διαλεγόμενος ὧδέ πως φησι. τὸ δὲ δὴ περὶ
τοῦ κυριωτάτου παρ' ἡμῶν ψυχῆς εἶδους διανοεῖσθαι δεῖ τῇδε,
ὥς ἄρα αὐτὸ δαίμονα ὁ θεὸς ἐκάστῳ δέδωκε, ὃ δὴ φαμεν
οἰκεῖν μὲν ἡμῶν ἐπ' ἄκρῳ τῷ σώματι, πρὸς δὲ τὴν ἐν οὐ-
ρανῷ συγγένειαν ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἶρειν. συναμφοτέρα δ' αὖ

tum iracundiam, tum concupiscentiam deducit. At quod
non parum a veritate vir aberret, abunde adeo jam a
nobis ostensum est. Quod autem Aristotelis sectatores
fallantur, qui unius substantiae tres esse facultates
censeant, et superius satis declaravimus, et nihilominus
nunc subsequens sermo demonstrabit. Prius autem, quod
Plato ipse species animae et partes nominat ratiocinatri-
cem, irascibilem et concupiscibilem, ex ipsis ejusdem
verbis astruemus. In Timaeo igitur de appetente anima,
cujus etiam plantae naturae participes sunt, differens hoc
pacto scribit: *Particeps est tamen id, quod nunc dicimus,
tertiaae animae speciei, quam intra praecordia et umbili-
cum collocari constat.* Rursus, quum hoc in libro de ani-
ma ratiocinatrice disputat, ita ait: *At de principalissima
animae nostrae specie cogitare hic oportet, siquidem per
eam cuique genium Deus tradiderit; quam sane in sum-
mo nostro corpore habitare dicimus, ad caelestem vero
cognitionem a terra nos attollere.* Utamque simul in hoc

Ed. Chart. V. [183.]

Ed. Bas. I. (298.)

πάλιν ἐν ταυτῷ βιβλίῳ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμοειδὲς τῇδε τῇ ῥήσει ψυχῆς εἶδος ὠνόμασεν. ἄλλο τι εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσωκοδόμουν τὸ δεινὰ καὶ ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον. ὁμοῦ δ' αἶ πάλιν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς ἡμῶν εἶδη προσαγορεύει τῆς ψυχῆς ἐν ταυτῷ βιβλίῳ, τῷ Τιμαίῳ, κατὰ τήνδε τὴν διήγησιν. ἔστι γὰρ, καθάπερ εἵπομεν πολλάκις, ὅτι τρία τῆς ψυχῆς ἐν ἡμῖν εἶδη κατῴκισται. ὡσαύτως δ' καὶ τῇ Πολιτείᾳ κατὰ μὲν τὸ τέταρτον ὑπὲρ τοῦ θυμοειδοῦς προειρηκώς, ὡς ἑτερόν ἐστι τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καὶ περὶ ἐφεξῆς ζητῶν, εἰ καὶ τοῦ λογιστικοῦ διαφέρει, φησὶν· ἄρ' οὖν ἕτερον ὃν καὶ τούτου, ἢ λογιστικοῦ τι εἶδος, ὥστε μὴ τρία, ἀλλὰ δύο εἶδη εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ, λογιστικόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν; οὕτω δὲ καὶ κατὰ τὸ ἔννατον ἔγραψεν ἐν γε τῇδε τῇ ῥήσει. ἀλλ' ἡσυχάσας μὲν τῷ δύο εἶδη, τὸ τρίτον δὲ τις κινήσας, ἐν ᾧ τὸ φρονεῖν ἐγγίγνεται. καὶ προσέειπε τῇδε. ὅτε δὴ οὖν εἶπον, ἀμφισβητοῦνται ἑκάστου εἶδους αἱ ἡδοναὶ, καὶ αὐτὸς ὁ βίος, μὴ ὅτι πρὸς τὸ κάλλιον καὶ αἰσχίον ζῆν, μηδὲ τὸ χεῖρον

rursus libro appetitricem et irascibilem hac oratione animae speciem nuncupavit. Item quod species animae mortalis, gravesque et necessarias in se affectiones habens, ibidem simul habitet. Pari modo rursus tres animae nostrae partes species animae in eodem libro, Timaeo, in hac enarratione appellat. Est enim, quemadmodum diximus subinde, puta tres animae species in nobis habitare. Sic etiam libro de Republica quarto, quum praedixisset, irascibilem a concupiscibili esse diversam, ac postea, quum inquireret, an etiam a rationali differat, inquit: *An igitur et iracundia a ratione variat, vel quaedam species rationis, ita ut non tres, sed duae existant in anima species, ratiocinatrix et concupiscibilis?* Ita libro nono in haec verba scriptum reliquit: *Sed pacatis duabus quidem speciebus, tertia autem commota, in qua prudentia gignitur.* Ac praeterea ibidem: *Quemadmodum igitur dixi, cujusque speciei voluptates inter se contendunt, ipsaque vita, non solum ut honestius et turpius,*

Ed. Chart. V. [183.]

Ed. Bas. I. (298. 299.)

καὶ ἄμεινον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸ τὸ ἥδιον καὶ ἁλυπότερον. πῶς ἂν ἤδη μὲν τις αὐτῶν ἀληθέστατα λέγοι; τί ἂν εἴτε δέοιμεν ἑτέρας παραγράφειν ῥήσεις; ἱκαναὶ γὰρ καὶ αἶδε δηλῶσαι τὴν γνώμην τᾶνδρὸς, ὡς εἶδη ψυχῶν εἶναι βούλεται τὰ τρία ταυτὶ, λογιστικὸν, ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμοειδές. ἀμέλει μόνας αὐτάς εἶναι φησι χωρὶς ἀλλήλων, ἐν μὲν τοῖς φυτοῖς τὴν ἐπιθυμητικὴν, ἐν δὲ τοῖς θεοῖς τὴν λογιστικὴν. τὴν μέντοι θυμοειδῆ διὰ τί μόνην οὐχ οἶόν τε κατ' οὐδέν τῶν σωμάτων εἶναι, προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξει, παραθεμένων ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ Τιμαίου ῥῆσιν, ἐνθα τὴν χρεῖαν τῆς γενέσεως αὐτῆς διδάσκων ἕνεκα τῆς ἐπιθυμητικῆς γεγονέναι φησὶ βοηθὸν τῇ λογικῇ ψυχῇ, καθάπερ τινὰ κύνα κατὰ τοῦ πολυκεφάλου τε καὶ ἀγρίου θρέμματος, τῆς ἐπιθυμίας. εἰκότως οὖν εἶδη ψυχῆς αὐτὰ προσαγορεύει κατὰ τε τὰς προγεγραμμένας ῥήσεις καὶ προσέτι πολλὰς ἑτέρας, ὧν οὐκ ἀνάγκη μνημονεύειν, ἐναργῶς ἤδη διὰ τούτων τῆς (299) γνώμης τᾶνδρὸς ἐγνωσμένης. εἰ δὲ καὶ μέρη ψυχῆς ἕκαστον αὐτῶν ὀνομάζει, θαυμαστὸν οὐδέν.

aut pejus et melius, sed ut suavius et minus moleste degatur. Quomodo utique cognoscemus, quis ipsorum verissime dicat? quid adhuc alia ascribere verba opus habemus, quum et haec abunde viri sententiam possint significare, nempe quod tres esse animarum species has velit, ratiocinatricem, concupiscibilem et irascibilem? Porro solas ipsas esse sine mutuo confortio tuetur, in stirpibus sane appetentem, in diis ratiocinatricem. Irascibilem vero cur solam non liceat in ullo corpore esse, processu sermonis demonstrabitur, ubi apposuerimus ex Timaeo verba, quibus usum generationis ipsius docens, appetentis causa creatam esse, rationali animae auxiliatricem, ait, tanquam canem quendam contra multorum capillum et agressem feram, cupiditatem. Merito igitur species animae eas appellat praedictis orationibus, ac praeterea aliis plerisque, quarum non necesse est meminisse, quum evidenter jam per haec sententia viri sit cognita. At si etiam partes animae singulas ipsas nominet, nihil mirum est.

Ed. Chart. V. [183. 184.]

Ed. Bas. I. (299.)

πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ὥς, ὅτε περ ἂν εἶδος ᾗ, τοῦτο καὶ μέρος ὀνομάζειν ἐγχωρεῖ, μὴ μέντοι τό γε μέρος ἅπαν εὐδὺς καὶ εἶδος εἶναι· δεύτερον δέ, ὅτι μὴδ' ἐγχωρεῖ λέγειν μὴδὲν σύνθετον ὁμοιομερές, ἑαυτῷ γε συνεχές ὅλον ὑπάρχον. ἐξ ὁρισμένων γὰρ τῶν ἀριθμῶν σύγκειται μορίων· οὐδενὸς γὰρ ὁμοιομεροῦς ἀριθμῷ περιλαβεῖν ἐγχωρεῖ τὸ πλήθος τῶν μορίων. ὅτι μὲν οὖν εὐλόγως ὁ Πλάτων εἶδη τε καὶ μέρη τῆς ψυχῆς ὀνομάζει ταῦτα, μακροτέρων οὐ δέομαι λόγων.

Κεφ. γ'. [184] Ὅτι δὲ τὸ μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ καθίσταται, τὸ δ' ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸ δ' ἐν τῷ ἥπατι, τοῦτο ἐξ ἀρχῆς προῦκειται, καὶ δέδεικται διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὑπὲρ τῶν δύο μερῶν. ὑπόλοιπον δὲ ἔτι τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰδίας ἀποδείξεως δεόμενον, ἣν ἐν τῷδε διέξιμεν, ἐκεῖνο πρότερον ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου προειπόντες, ὥς οὐκ ἐξ ὁμοίως ἐναργῶν, οὐδ' ἐξ αὐτῆς ἀντικρουσ τοῦ ζητουμένου τῆς φύσεως ἢ ἀπόδειξις ἔσοιτο, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν, ἀλλ' ἐν τῶν τούτῳ συμβεβηκότων ἰδίᾳ. τῶν μὲν γὰρ νεύρων βρόχῳ

Primum enim ipse nos docuit, quod, quaecunque fuerit species, haec etiam pars nominari possit; non tamen quaelibet pars statim et species erit. Secundo autem, quod ne dicendum quidem est ullum compositum simile, quum sibi ipsi ex toto continuum sit; ex numero enim finitis constat partibus, nullius autem similis numero comprehendendi potest multitudo partium. Proinde quod bona ratione Plato species et partes animae has appellet, pluribus verbis non opus est.

Cap. III. Quod autem aliam in capite, aliam in corde, aliam in jecinore collocavit, id ab initio propositum erat, ostensumque per superiora est de duabus partibus. Reliquam adhuc concupiscibilem, quae peculiari demonstratione indiget, hoc loco persequemur, illud prius initio sermonis praefati, quod non ex similiter evidentibus, neque ex ipsa manifesto ejus, quod quaeritur, natura demonstratio petetur, quemadmodum in prioribus, sed ex iis, quae proprie huic accidunt. Etenim nervi si fune

Ed. Chart. V. [184.]

Ed. Bas. I. (299.)

διαλαμβανομένων ἢ τεμνομένων, φαίνεται τὰ μὲν ἐγκέφαλον
 συνεχῇ μόρια διασώζοντα τὰς ἀρχαίας δυνάμεις, τὰ δ'
 ἐπέκεινα τοῦ βρόχου παραχοῆμα καὶ τὴν αἰσθησιν ἀπολ-
 λύντα καὶ τὴν κίνησιν. οὕτω δὲ καὶ τῶν ἀρτηριῶν αἱ μὲν
 τῇ καρδίᾳ συνεχεῖς τὰς ἀρχαίας ἐνεργείας ἐργάζονται, αἱ δ'
 ὑπὸ τοῦ βρόχου διειργόμεναι τελέως ἄσφυκτοι γιγνόμεναι.
 καὶ μέντοι καὶ τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς, ὅσα κατὰ τοὺς
 θυμούς τε καὶ τοὺς φόβους συμπίπτει, προφανῶς ἐξιστάντα
 τὴν καρδίαν φαίνεται τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας. ἐμνημονεύ-
 σαμεν δὲ καὶ ὅσα θλίβόμενος ὁ ἐγκέφαλος ἢ τιτρωσκόμε-
 νος εἰς τὰς κοιλίας ὕπαν βλέπτει τὸ σῶμα, καὶ ὥς καὶ
 ταῦτ' ἐναργῶς ἐνδείκνυται κινήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως ἀρ-
 χὴν ὑπάρχειν αὐτόν. ἐπὶ δὲ τοῦ ἥπατος οὐδὲν τοιοῦτον
 ἔχομεν ἐπιδεικνύειν, οὔτ' εἰ γυμνώσαντες αὐτὸ θλίβομεν,
 οὔτ' εἰ βρόχῳ τὰς φλέβας διαλαμβάνομεν. οὔτε γὰρ ἐναρ-
 γοὺς ἐστὶ κινήσεως ἢ ἀρχή, καθάπερ ἡ μὲν καρδία τῆς
 σφυγμικῆς, ὁ δ' ἐγκέφαλος τῆς αἰσθητικῆς τε καὶ προαι-
 ρητικῆς, οὔτ' ὀξείας βλάβης αἴτιον, ὥς ἐκείνων ἐκάτερον,
 ἀλλ' ἐν τῷ χρόνῳ βλέπεται τὸ ζῶον εἰς ἀτροφίαν τε καὶ

intercipiantur aut difsecantur, partes quidem cerebro
 continuae principii sui retinere facultates apparent; quae
 ultra funem habentur, statim et sensum perdunt et mo-
 tum. Ita sane et arteriae, quae quidem cordi sunt con-
 tinuae, originis suae functiones obeunt; quae foris in-
 tercipiuntur fune, prorsus non pulsant. Quin etiam affe-
 ctus animae, qui ex iracundia et metu accidunt, palam
 cor ex naturali functione eripere videntur. Meminimus etiam,
 quomodo contusum cerebrum aut vulneratum in ventriculis
 totum corpus offendat, item quomodo haec quoque eviden-
 ter demonstrent, et motus et sensus originem ipsum esse cere-
 brum. At in jecinore nihil hujusmodi possumus ostendere, ne-
 que si nudatum ipsum comprimamus, neque si fune venas in-
 tercipiamus; neque enim evidentis motus est initium, quem-
 admodum cor pulsabilis, cerebrum vero sensorii et arbi-
 trarii, neque acutae noxae causa, ut utrumque illud, sed
 temporis spatio animal offenditur, jecore in totius corpo-

Ed. Chart. V. [184.]

Ed. Bas. I. (299.)

ἄχρσιαν, ἥπατος ἀτονήσαντος. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μέρος, εἰς ὅπερ ἂν ἐμβάλλουσιν φλέβα βρόχῳ διαλάβῃς, ἢ καὶ πανιάπασιν ἐκκόψῃς, ἀτροφώτερόν τε καὶ ἀχρούστερον ἐν πλείῳ χρόνῳ φαίνεται γιγνόμενον, οὐ μὴν ἐν γε τῷ παρσυντικῷ βλαπτόμενον οὐδὲν, ὅ τι ἄξιον λόγου. τοιαύτης γὰρ δυνάμεως ἀρχὴ τὸ ἥπαρ, οἷα καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει. καλίσθω γὰρ ἐν γε τῷ παρόντι δύναμις, ὕστερον ἐπιδειξόντων ἡμῶν ἀκριβέστερον, ὥς πολλῶν ἐστὶ δυνάμεων ἀρχὴ τὸ ἥπαρ, καὶ κάλλιον οὐσίαν ψυχῆς ὀνομάζειν, οὐ δύναμιν, ἐν ἐκώτῳ τῶν τριῶν σπλάγχχνων περιεχομένην, ἐν ἐγκεφάλῳ μὲν λογιστικὴν, ἐν καρδίᾳ δὲ θυμοειδῆ, κατὰ δὲ τὸ ἥπαρ ἐπιθυμητικὴν, ἢ φυτικὴν, ἢ γεννητικὴν, ἢ, ὥς οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην, θρεπτικὴν, ἀφ' ἑνὸς ἐκάστω τοῦτομα θέμενοι, ἀπὸ μὲν τοῦ φύειν φυτικὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ τρέφειν θρεπτικὴν, ἀπὸ δὲ τοῦ γεννᾶν γεννητικὴν· ὁ δὲ Πλάτων ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπιθυμητικὴν. οἱ δὲ Στωϊκοὶ οὐδὲ ψυχὴν ὅλως ὀνομάζουσι τήν τὰ φυτὰ διοικοῦσαν, ἀλλὰ φύσιν. ὀνομαζέτω μὲν οὖν

ristabem et pallorem elanguescente. Similiter pars, cui-
cuique insertam venam vinculo exceperis, vel etiam om-
nim excideris, macrior alimenti defectu et decoloratior
longiori spatio fieri videtur, non tamen repente noxam
mentionem dignam experitur. Ejusmodi enim facultatis ini-
tium jecur, quale et stirpibus inest. Vocetur enim in prae-
sentia facultas, quoniam ostendemus postea accuratius,
quemodo multarum facultatum origo sit jecur; ac melius
est substantiam animae nominare, non facultatem, in sin-
gulis tribus visceribus comprehensam, in cerebro sane ra-
tioinatricem, in corde irascibilem, in jecore appetentem,
aut vegetativam, aut generatricem, aut Aristotelico more nu-
triam, ab unaquaque re nomine imposito, a vegetando ve-
gettivam, a nutriendo nutritiam, a generando generatricem;
Plas a multitudine cupiditatum concupiscibilem. Stoici ne
aniam quidem prorsus nominant eam, quae stirpes dis-
penit, sed naturam. Appellet igitur unusquisque, quo-

Ed. Chart. V. [184. 185.]

Ed. Bas. I. (299.)

ἕκαστος, ὡς ἂν ἐθέλῃ, περὶ δὲ τῶν ἐναργῶς τοῖς πράγμασι διαφορῶν ἀποδείξει πιστούσθω, καθάπερ ἡμεῖς ἐπὶ μὲν ἐγκεφάλου καὶ καρδίας ἔμπροσθεν ἐποιήσαμεν, ἐφ' ἥπατος δὲ κατὰ τὸν ἐνεστώτα λόγον ὁρμώμεθα διελθεῖν. ἀρξόμεθα δ' ἀπὸ τῶν ἐναργεστέρων, ἵν' ὥσπερ γυμνασθέντες ἐν τοιούτοις ῥᾶον ἐξεύρωμέν τε τῶν ἀμυδροτέρων, ἅμα τε προτάσεων εὐπορήσωμεν εἰς αὐτά. ἐναργέστερον δ' ἐστὶν ἀπὸ τῶν ολεβῶν ἀρξασθαι [185] καὶ ζητῆσαι, πότερον καὶ τοιούτων ἐστὶν ἀρχὴ τὸ ἥπαρ, ὡς ἀρτηριῶν μὲν ἡ καρδία, τῶν νεύρων δ' ὁ ἐγκεφαλος, ἢ, καθάπερ ἔνιοι νομίζουσιν, οὐ ταῖς ἀρτηρίαις μόναις, ἀλλὰ καὶ ταῖς φλεβὶν ἐπιπέμπει τὰς φυσικὰς δυνάμεις ἡ καρδία. κάλλιστον οὖν εἰς τοῦτα περὶ τῆς κατὰ τὰ φυτὰ γεννήσεώς τε ἅμα καὶ διοικήσεως ἐπισκέρασθαι πρότερον· εἰκὸς γάρ που, μόνην ἐκείνοις ὑπάρχουσαν τὴν ζητούμενην δύναμιν ἐναργέστερα τεκμήρια τοῦ μέρους, ὅθεν ὁρμάται, παρασχέσθαι. καταβληθέντος εἰς τὴν γῆν σπέρματος οὐτινοσοῦν, εἰ μὲν ἀνχμώδης εἴη, πλεον οὐδὲν εἰς φυτοῦ γένεσιν αὐτὸ περιεργάζεται τὸ σπέρμα, πῶς

modocunque volet, de rerum autem differentiis evidentibus demonstratione fidem faciat, quemadmodum nō in cerebro quidem et corde prius fecimus, de jecinore autem in praesenti libro tractare aggrediemur, sed ab evidentioribus incipiemus; nam in his exercitati facilius inveniemus obscuriora, simulque propositiones ad ea nobis suppeditabuntur. Evidentius autem est a venis exoriri ac quaerere, utrum etiam harum sit initium jecur, sicuti arteriarum cor, nervorum cerebrum, vel, quemadmodum nonnulli putant, non arteriis solis, sed etiam venis naturales facultates cor distribuat. Optimum igitur fueri ad hoc considerare prius, quomodo stirpes generentur simul et dispensentur; verisimile enim, solam illis insinuatam de qua quaeritur, facultatem evidentiora iudicia partis, unde proficiscitur, praeuisse. Projecto in terram semine qualicunque, si squalida fuerit ac licca, nihil amplius ad stirpis generationem ipsum semen molietur, utpote cum

Ed. Chart. V. [185.]

Ed. Bas. I. (299.)

αὐτοῦ τὴν ἔμφυτον ἱκμάδα πρὸς ἑαυτὴν τῆς γῆς ἐλκυσάσης· μετρίως δ' ὑπαρχούσης ὑγρᾶς, μαλακὸν γίνεται τὸ σπέρμα, διαιδίδσκεται δὲ κατὰ τὸ περιέχον αὐτὸ σύμφυτον σκέπασμα τὸ οἶον δέρμα, καὶ ῥήγνυται μὲν πρῶτον, ἀερωθείσης τῆς κατὰ τὸ σπέρμα νοτίδος· εἴθ' ἐξῆς ἀποτείνεται κατὰ τὸ ῥαγὲν ἀποβλάστημά τι λεπτὸν καὶ μαλακὸν εἰς ἄμφω τὰ μέρη, τὸ τε ἄνω τοῦ σπέρματος ὡς πρὸς τὸν ἄέρα καὶ τὸ κατὰ βάθους τῆς γῆς. καὶ ταῦτα συνεχῇ φαίνεται τὴν αὕξην ποιούμενα καὶ φερόμενα διὰ παντός εἰς ἅπερ ἀρχῇθεν ὥρμησε. καὶ τοῦ χρόνου προϊόντος εἰ τὸ σπέρμα δένδρου τινὸς εἴη μεγάλου σπέρμα, τὸ μὲν εἰς τὸν ἄέρα φερόμενον αὐτοῦ πρέμνον γίγνεται, τὸ δ' εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς ῥίζα, καὶ σχίζεται γὰρ πολλὰς σχίσεις ἐκάτερον, εἰ πολυσχιδοῦς εἴη δένδρου τὸ σπέρμα. μία μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς γενέσεώς ἐστι καὶ τῆς αὐξήσεως ἅπασι τοῦ φυτοῦ ταῖς μέρεσιν ὁ τόπος ἐκεῖνος, ὅθεν ἄνω μὲν τὸ πρέμνον, ἢ δ' ἀρχὴ τῆς ῥιζώσεως κάτω γίγνεται, καὶ φαίνεται καθ' ἅπερ ἕκ τινος ἐστίας ἢ διοικοῦσα τὸ δένδρον δύναμις ἐκεῖθεν ὀρμωμένη.

omnem ipsius insitum madorem ad se terra attraxerit. Quando autem mediocriter humida est, molle redditur semen intumescitque juxta ambiens ipsum nativum cutis modo operculum, ac rumpitur quidem primum, madore seminis in aërem converso, deinde protenditur juxta rupturam germen, quoddam tenue et utrobique molle; ac superior seminis portio ceu ad aërem, inferior in terram vergit, atque haec perpetuo augescere videntur, ac semper ferri in quae ab initio inclinabant. Temporis processu, si semen arboris cujusdam magnae fuerit, pars, quae in aërem fertur, caudex ipsius evadit, quae in imum terrae declinat, radix, et utraque portio variis scissuris divaricatur, si multifidae arboris semen extiterit. Unum itaque principium generationis et incrementi omnibus stirpis partibus est locus ille, unde sursum quidem caudex, initium vero radice deorsum nascitur, ac apparet, tanquam ex foco quodam, virtus, quae arborem dispensat,

Ed. Chart. V. [185.]

Ed. Bas. I. (299.)

κινεῖται μὲν οὖν τὰς ἐναντίας κινήσεις, εἰς μὲν τὸ κάτω καὶ τὸ βάθος τῆς γῆς ἐν τε τῷ κατασχίζειν τὸν βλαστὸν πολυμερῶς εἰς πολλὰς τὰς πρώτας ῥίζας αἰξάνειν ἀρχομένας· εἰς δὲ τὸ ἄνω κλάδους μὲν τινὰς ἀποφύουσιν τοῦ στελέχους, ἐκείνους δ' αὖθις εἰς ἑτέρους σχίζουσιν μέχρι τῶν ἐσχάτων καὶ λεπτοτάτων βλαστῶν. καὶ ὅμοιον τὸ μὲν ἄνω μέρος ἅπαν, ὅπερ ἐστὶ τὸ δένδρον, ἐνεκεν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ καρποῦ διαπλάττειν, τὸ κάτω δ' ὑπὲρ τῆς κατὰ τὴν τροφὴν εὐπορίας. ὅποιον γάρ τι τοῖς ζώοις ἐστὶ τὸ στόμα, τοιοῦτον τοῖς φυτοῖς τὸ πέρας τῆς ῥιζώσεως ἀτεχνῶς φάναι δοκεῖ, στοματίων πολλῶν ἐλκόντων ἐκ τῆς γῆς τροφήν ὑπὸ τῆς φύσεως δεδομιοιουργημένην. ἄγε δὴ μοι τὴν εἰκόνα καὶ πρὸς τὰ ζῶα, καὶ πρῶτον μὲν ἐπίσκεψαι τὴν μεγίστην ἀρτηρίαν, ἥτις ὥσπερ πρέμνον ἐκφύουσα τῆς καρδίας διασχίζεται, τῷ μὲν ἑτέρῳ μέρει τῷ μικροτέρῳ πρὸς τὴν κεφαλὴν ἀναφερομένην, θατέρῳ δὲ τῷ μείζονι κατὰ τῆς ῥάχews ἐκτεταμένην. θεάσαι δ' ἐξῆς ἅπαντ' αὐτῆς τὰ βλαστήματα πάντοτε τοῦ σώματος φερόμενα καθ' ὃν ἐν τῷ πρώτῳ γράμματι λέλεκται

illinc procedere. Movetur itaque contrario motu, deorsum sane et inſuſſimam terram, dum in multas primas radices crescere incipientes germen multifariam discindit; sursum vero ramos quosdam et caudices producit, illos rursus in alios findit, usque dum hi in extremos et subtilissimos ramulos desinant; ac videtur superiorem partem totam, quae est arbor, causa sui et fructus efformare, inferiorem, ut alimenti sit copia. Quale enim animantibus os est, tale stirpibus extremum radicationis plane apparere videtur, osculis pluribus ex terra alimentum a natura fabricatum elicientibus. Age jam similitudinem hanc ad animantia transferas. Ac primum quidem inspicito maximam arteriam, quae caudicis modo ex corde procedens altera parte minore divaricatur ad caput emergens, altera maiore per spinam exprorecta. Contemplare autem deinceps omnes ipsius propagines per totum corpus excurrentes, quemadmodum priore libro expositum est; alteram

Ed. Chart. V. [185. 186.]

Ed. Bas. I. (299. 500.)

τρόπον, ἑτέραν δ' ἀρτηρίαν ἐκ τῆς αὐτῆς κοιλίας τῆς καρδίας ἐκφερομένην, τὴν εἰς τὸν πνεύμονα κατασχιζομένην ἀνάλογον τῷ καθήκοντι μέρει τῆς ῥιζώσεως εἰς τὴν γῆν. ὥσπερ γὰρ ἐκ τῆς γῆς τὰ φυτὰ διὰ τῶν ῥιζῶν ἀπασαν ἐπισπᾶται τὴν τροφήν, οὕτως ἐκ τοῦ πνεύμονος ἡ καρ(300)διά τὸν αἶρα διὰ τῶν εἰρημένων ἀρτηριῶν. αὗται δύο μὲν τῆς καρδίας ἐκπεφύκασιν ἀρτηρίαι, μέγισται τῶν οἰκείων ἀποβλαστημάτων ἐκάτεραι. καὶ καθάπερ ἐν τῷ φυτῷ τὸ μὲν ἐξέχον τῆς γῆς τὸ πρέμνον ἐστὶν ἀπάντων εὐρύτατον τῶν ἄλλων, τὸ δ' εἰς τὰς ῥίζας σχιζόμενον ἀπάντων καὶ τοῦτ' εὐρύτατον τῶν κάτω, τὸ μέσον δ' ἀμφοῖν ἡ ἀρχὴ τοῦ φυτοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ μὲν οἶον στέλεχος ἀρτηρία μέγιστη τῶν καθ' ὅλον ἐστὶ τὸ ζῶον, ἡ δ' εἰς τὸν πνεύμονα τὴν ἔμφυσιν ἔχουσα τῶν ἐν ἐκείνῳ πασῶν, [186] αὐτὴ δὲ ἡ καρδιά μέση τ' ἀμφοτέρων ἐστὶ καὶ ἀρχὴ τῶν διοικουσῶν αὐτὰ δυνάμεων. ἀνδρὶ τε περὶ φύσιν δεινῷ καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων εὐδηλον, ὥς τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων ἀρχαὶ, καθάπερ γε καὶ ἡ πηγὴ τῶν ὀχετῶν, εἰς οὓς διανέμεται. καίτοι τινὲς εἰς τοσοῦτον ἤκουσιν ἀλογίας, ὥς

vero arteriam ex ipso cordis sinu proveniente, quae in pulmones non secus ac radice pars in terram pertinens diffunditur. Quemadmodum enim ex terra per radices totum alimentum attrahit arbor, ita ex pulmone cor aërem per dictas arterias haurit. Hae duae ex corde produeunt arteriae maximae suarum propaginum utraeque. Et veluti in planta, quod extra terram eminet, truncus est omnium aliorum latissimus, quod in radices diffunditur, omnium et hoc latissimum inferiorum, medium autem amborum stirpis principium est, pari modo arteria, quae veluti caudex apparet, maxima est omnium, quae in toto habentur animali, quae in pulmones inseritur, omnium maxima est, quae inibi existunt, ipsum vero cor medium amborum est, et origo facultatum ea gubernantium. Viroque naturae perito etiam sine praedictis constat, maiora minorum esse principia, sicuti et fontem rivorum, in quos dispensatur: quamvis nonnulli eo veniunt absurditatis, ut

Ed. Chara. V. [186.]

Ed. Bas. I. (300.)

τῆς ἀρχῆς τὰ μετ' αὐτὴν μείζω νομίζειν, ἐξαπατῶμενοι πρὸς τῶν ποταμῶν, οἳ μικροὶ παντάπασιν πρὸς ταῖς πηγαῖς ὄντες αὐξάνονται προϊόντες, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀεὶ γιγνομένου. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν ἐτέρους ὑποδεχόμενοι ποταμοὺς εἰκότως αὐξάνονται, τινὲς δ' ὀχετῶν ἀποσχιζομένων σμικρύνονται. ποταμὸς δὲ οὐδεὶς ἐκ μιᾶς ὁρμώμενος πηγῆς ἐλάττονα τὴν κεφαλὴν ἔχει τῶν ἐφεξῆς· εἰ δὲ ἐκ πολλῶν ἀθροίζοιτο πηγῶν, εὐλογον δῆπου τὸ ὅλον ἐκάστης αὐτῶν γενέσθαι μείζονα. καὶ χωρὶς δὲ τοῦ παραδείγματος, εἰ τὰ κατὰ τὸ σῶμα τῶν ζώων ἀγγεῖα τὰ μικρότερα τῶν μειζόνων ἀρχὰς θησόμεθα, μαχεῖται πρὸς ἑαυτὸν ὁ λόγος ἐν ἅπαντι μορίῳ τοῦ σώματος ἀναγκαζόμενος ὁμολογεῖν ἀρχὴν εἶναι τῶν ἄλλων τριῶν ὀργάνων, ἀρτηρίας, καὶ νεύρου, καὶ φλεβός. ὥστ', εἰ οὕτως ἔτυχε, τὴν πτέρναν ἢ τὸν δάκτυλον ἀρχὴν εἶναι τῆς μεγίστης ἀρτηρίας, καὶ τῆς κοίλης φλεβός, καὶ τοῦ νωτιαίου· ταυτὶ γὰρ ὥσπερ τινὰ πρέμνα, τὸ μὲν ἀρτηριῶν ἐστὶ, τὸ δὲ φλεβῶν, τὸ δὲ νεύρων. ὥστ' ἴσως ὁ τοῦτον τὸν λόγον εἰσηγούμενος οὐδὲ τὰ βλαστήματα τῶν δένδρων, οὐδὲ τὰ πέρατα τῶν ῥιζῶν αἰσχύνεται λέγειν ἀρ-

principio ea, quae post ipsum sunt, majora existiment, decepti a fluminibus, quae exigua plane quum prope fontes sint, augentur progressu; id quod non semper accidit necessario. Quaedam enim ipsorum, dum alia excipiunt flumina, merito augentur, quaedam fluviis varie se diffundentibus imminuuntur; flumen autem nullum ex uno procedens fonte minus caput obtinet iis, quae subsequuntur. At si ex multis colligatur fontibus, ratio est nimirum totum unoquoque ipsorum amplius evadere. Ac sine exemplo, si corporis animalium vasa minora majorum initia statuamus, pugnat secum oratio, quae cogit fateri, in omni corporis parte trium aliorum instrumentorum, arteriae, nervi et venae, esse principium. Quare exempli gratia calx aut digitus initium est maximae arteriae, venae caevae et spinalis medullae. Haec enim sunt ceu caudices quidam, alius arteriarum, alius venarum, alius nervorum. Proinde forsitan, qui hanc orationem introducit, neque germina arborum, neque extrema radicum initia stir-

Ed. Chart. V. [186.]

Ed. Bas. I. (300.)

χὰς τοῦ φυτοῦ. καίτοι τὰ γε πέρατα τῶν ῥιζῶν ἀρχαὶ τροφῆς τοῦ δένδρου δύναιτ' ἂν λέγεσθαι παραπλησίως ταῖς εἰς τὴν γαστέρα καθηκούσαις φλεβὶ καὶ ταῖς εἰς τὸν πνεύμονα κατασχιζομέναις ἀρτηρίαις. ἀπλῶς δ' ἅπαντὰ τῶν φλεβῶν τὰ πέρατα λέγειν ἀρχὰς ἀτοπώτατον. οὔτε γὰρ τῆς τροφῆς οὐδὲν αὐτῶν ἀρχὴ πλήν τῶν εἰρημένων, οὔτε τῆς διοικουσης δυνάμεως· οὕτως γὰρ ἅπαν ἔσται μόριον ἀρχή. εἰ δέ τινα μὲν ἀρχὰς ἐροῦσι τῶν περάτων, τινὰ δ' οὐκ ἀρχὰς, ἀναπόδεικτον ὑπόθεσιν θήσονται. τί γὰρ μᾶλλον τὰδε τῶνδε νομιστέον ἀρχὰς, οἷον τὰ κατ' ἐγκέφαλον τῶν κατὰ πνεύμονα, καὶ τούτων τὰ κατὰ τὸ ἥπαρ, ἢ τὸν σπλῆνα, καὶ κείων τὰ κατ' ἄλλο τι μόριον ἢ σπλάγχνον; ἐγὼ τοῦτον τὸν λόγον οὐδ' ὅτε μειράκιον ὄν ἤκουσα παρὰ τοῦ διδασκάλου Πέλοπος, ἐπιδεικνύναι πειρωμένου τὸν ἐγκέφαλον ἁπάντων τῶν ἀγγείων ἀρχήν, οὔτ' ἐν τῷ παραχοῆμα προσηκάμην, οὔθ' ὕστερον ἀνασκέπτόμενος ἐπήνεσα. τὰ δ' ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καταφέρεσθαι λεγόμενα τέτταρα ζεύγη φλεβῶν ἐμβεβλήσθαι τέ μοι δοκεῖ

pis dicere vereretur, et si radicum extrema initia alimenti arboris dici possint, quemadmodum venae in ventrem pertinentes et arteriae, quae in pulmones disperguntur; simpliciter autem omnia venarum extrema dicere principia absurdissimum est, quum nullum ipsorum praeter comprehensa sit neque alimenti neque facultatis dispensantis initium; sic enim omnis pars erit initium. At si quaedam extremorum principia dicunt, quaedam vero non principia, hypotheseos statuunt nulla munitam demonstratione. Cur enim magis haec illorum putanda sunt principia, veluti quae in cerebro sunt, eorum quae in pulmone, atque horum quae in jecore aut liene, ac illorum quae in alia quadam parte aut viscere habentur? Ego quum hunc sermonem adolescentulus a praefectore Pelope audirem, qui cerebrum omnium vasorum initium ostendere conabatur, neque statim ejus sententiae accessi, neque postea repetens apud me probavi. Porro quae a capite deferri quatuor venarum paria dicuntur, interserta mihi

Ed. Chart. V. [186.]

Ed. Bas. I. (300.)

τοῖς ἐπιγραφομένοις Ἱπποκράτους συγγράμμασι καὶ διεσκευάσθαι φανερώς. οὐδὲν γοῦν αὐτῶν δείκνυται, καίτοι τᾶλλα τὰ περὶ φλεβῶν εἰρημένα πρὸς Ἱπποκράτους, ἅπερ ἔγραψεν πάντα κατὰ τὴν περὶ τῆς Ἱπποκράτους ἀνατομῆς πραγματείαν, ὁμολόγηται τοῖς ἀνατομικοῖς ἀνδράσι, καὶ δείκνυται καὶ πρὸς ἡμῶν. τὰ τέτταρα δὲ ἐκεῖνα ζεύγη, πρὸς τῷ μὴδ' ὑφ' ἐνὸς ἄλλου λέγεσθαι τῶν ἀνατομικῶν, οὐδὲ δείκνυται πρὸς τινος. ἀλλ' ἐνιοὶ μὲν τῶν τιθεμένων αὐτὰ πιστεύειν Ἱπποκράτει φασί, καὶ οὗτοι μὴ δύνοντες δεικνύνειν, ὥς περὶ λόγῳ θεωρητοῦ πράγματος, οὐκ αἰσθητοῦ, διαλεγόμενοι, τινὲς δ' ἐπαγγέλλονται μὲν δείξειν, ἔδειξαν δ' οὐδέποτε. τὸ μὲν οὖν ἐν ἑτέρῳ τινὶ γράφεσθαι βιβλίῳ τῶν προφανῶς νόθων τὰ τέσσαρα ζεύγη τῶν φλεβῶν οὐδὲν θαυμαστόν· εὐρίσκεται δὲ καὶ κατὰ τὴν τελευταίην τοῦ περὶ φύσεως ἀνθρώπου, δευτέρου δὲ τοῦ περὶ διαίτης, ᾧ τὴν ἀνατομὴν τῶν βιβλίων ἐμβεβλήκασιν, οὐδένα λόγον ἔχουσαν τῇ διαίτῃ συνῆφθαι. πολὺ γὰρ ἦν πιθανώτερον, οὐ τούτῳ τῷ μέρει τοῦ

videntur commentariis, qui Hippocrati inscribuntur; et manifesto adornata; nihil enim de his ostendi potest, etsi pleraque alia de venis ab Hippocrate tradita, quae omnia in opere de anatome Hippocratis conscripsi, anatomicis viris in confesso sunt, et a nobis etiam ostenduntur. Quatuor autem illa paria, praeter quod a nullo anatomicorum dicuntur, neque ostenduntur a quoquam, sed nonnulli eorum, qui ipsa ponunt, credere se Hippocrati pronunciant, quamvis hi ostendere haud possint; ceu de ratione comprehensibili, non sensibili, disputantes, nonnulli ostensuros se promittunt, ostenderunt autem nunquam. Quod igitur in alio quodam libro ex iis, qui spurii sunt, manifesto quatuor venarum paria scribantur, non est mirum. Inveniuntur etiam in fine libelli de natura humana, secundi autem ejus, qui est de victus ratione, cui opusculo anatomen inseruerunt, quae nulla ratione cum victus ratione conjuncta est. Multo enim probabilius erat, non

Ed. Chart. V. [186. 187.]

Ed. Bas. I. (300.)

γράμματος, [187] ἀλλὰ τῷ προτέρῳ συνάπτειν αὐτήν. ἀλλὰ γὰρ ὁ διασκευάζων ὥς το λήσεσθαι μάλλον, ἢ εἰ τῷ τέλει παρέγραψεν. ὅτι δ' οὐδὲ τῷ προτέρῳ μέρει προσαρμόττεσθαι λόγον εἶχεν, εὐδηλόν ἐστιν ἅπασιν τοῖς ἀνεγνωκόσι τὸ σύγγραμμα. ζητεῖ γὰρ ἐν αὐτῷ φύσιν ἀνθρώπου τὴν ὡς ἐκ στοιχείων, οὐ τὴν ἐξ ἀνατομῆς φαινομένην. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐστὶ γνήσιος οὐδ' Ἱπποκράτους οὔτε Πολύβου τῶν εἰρημένων φλεβῶν ἡ ἀνατομή, καὶ πρὸ ἡμῶν μὲν ἑτέροις ἀποδέδεικται, καὶ ἡμεῖς δ' ἂν, εἰ θεὸς δοίη ποτὲ περὶ τῶν γνησίων Ἱπποκράτους συγγραμμάτων πραγματεύσασθαι, διὰ πλείονων ἐπιδείξομεν, ἥτις ἐστὶν Ἱπποκράτους γνώμη περὶ φλεβῶν ἀρχῆς, ἣν ἐκ τῆς τοῦ περὶ τροφῆς ἐνεστι λαβεῖν καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἐπιδημίων. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθὶς ἀναβεβλήσθω. δεῖξαι γὰρ πρότερον ὃ λέγων ἀπέλιπον ἔγνωκα, ὅτι καὶ τοῖς φυτοῖς μὲν ἀρχὴ καὶ γενέσεως καὶ διοικήσεως τὰ μείζω σώματα τῶν μικροτέρων ὑπάρχει, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῖς ζώοις. ἐπ' αὐτοῖς γὰρ αὐθὶς ὡς τὸν Πέλοπα συγχωροῦντα τὸν ἐγκέφαλον

huic libri parti, sed priori ipsam connectere. At enim qui hoc fecerit, putabat posse ita latere magis, si fini adscripsisset. Quod autem neque priori parti hanc adaptandi rationem habebat, constat omnibus, qui librum legerunt. Quaerit enim in eo naturam hominis, quae ex elementis, non ex dissectione apparet. Caeterum quod non sit germana neque Hippocratis neque Polybi commemoratarum venarum anatomie, etiam ante nos alii demonstrarunt, et nos, si Deus concesserit aliquando de genuinis Hippocratis commentariis tractare, pluribus ostendemus, quae sit Hippocratis sententia de venarum principio, quam ex opere de alimento licet capere, item ex secundo de morbis vulgaribus. Sed hoc in posterum differatur. Quippe, quod desui dicere, prius ostendere decrevi, quod et in plantis initium tum generationis tum dispensationis majora corpora minorum exsistant, et in animantibus consimiliter. Revertor enim rursus ad Pelopem, qui ce-

Ed. Chart. V. [187.]

Ed. Bas. I. (300.)

ἀπάντων εἶναι τῶν νεύρων ἀρχήν. ὁμολογεῖ γοῦν καὶ αὐτὸς, ἅπ' ἐγκεφάλου φυόμενα δύο νεῦρα διασπείρεσθαι τοῖς κατ' ὀφθαλμοὺς μυσὶν ἐκ μιᾶς καὶ παχείας ἐκφύσεως εἰς μικρὰ καὶ πολλὰ σχιζόμενα. τούτων δ' ἔτι μᾶλλον ἢ ἐφεξῆς συζυγία παχίστη μὲν ἐστὶν ἐκφυομένη, τέμνεται δ' εἰς πάμ-
πολλα μικρὰ τοῖς περὶ τὸ πρόσωπόν τε καὶ τὸ στόμα δια-
νεμομένη μορίοις, ὥσπερ γε καὶ ἡ μετ' αὐτήν. ἵνα δὲ μὴ
τρίβω τὸν χρόνον, ὃ νωτιαῖος ἐξ ἐγκεφάλου ἐκφυόμενος βλα-
στάνειν αὐτῷ δοκεῖ καὶ εἶναι καθάπερ τι πρέμνον ἀριθμοῦ
παμπόλλου νεύρων οἷον κλάδων ἀποφυομένων αὐτοῦ. ταῦτα
μὲν οὖν ἀληθῆ τ' ἐστὶ καὶ τοῖς ἐναργῶς ὁρωμένοις ὁμολο-
γούμενα, τὸ δὲ τὰ μικρὰ τῶν μεγάλων ἀρχὰς εἶναι μάχε-
ται μὲν καὶ τοῖς κατὰ τὰ νεῦρα φαινομένοις, (ἀεὶ γὰρ ἐν
τούτοις τὰ μείζω τῶν μικροτέρων ἀρχαί,) μάχεται δὲ, ὡς εἴ-
ρηται, καὶ τοῖς κατὰ τὰ φυτὰ, καὶ προσέτι τοῖς κατὰ τὰς
ἀρτηρίας τε καὶ τὴν καρδίαν. ἀναισχυντία πάντως γὰρ ἐστὶν
ἄλλο τι σπλάγχνον ἀρτηριῶν ἀρχὴν ὑποδέσθαι. φαίνονται
γοῦν αἱ μὲν ἀρτηρίαι, πρὶν ἐκτμηθῆναι τοῦ ζώου, τὴν

rebrum omnium esse nervorum originem concedit. Fatetur igitur et ipse, nervos duos ex cerebro prodeuntes oculo-
rum musculis distribui, ex uno crassoque processu in exi-
guos numerososque ramulos exeuntes. His adhuc magis
crassum subsequens par exoritur, sed in plerasque exi-
guas propagines secatur, faciei et oris partibus dispen-
satum, quemadmodum et quod post ipsum. At ne tempus
conteram, spinalis medulla propaginem de se mittere ipsi
videtur, et esse tanquam caudex quidam numerosae subo-
lis nervorum instar ramorum ex ea procedentium. Haec
itaque vera sunt et iis, quae evidenter apparent, respon-
dent. At quod exigua magnorum sint initia, pugnat sa-
ne etiam cum iis, quae in nervis conspiciuntur. Semper
enim in his majora minorum sunt principia. At refra-
gatur, ut dictum est, et iis, quae stirpes repraesentant,
et praeterea quae arteriae et cor. Impudentia enim om-
nino est aliud viscus quoddam arteriarum principium sta-
tuere, quippe apparent arteriae, priusquam ex animali ex-

Ed. Chart. V. [187.]

Ed. Bas. I. (300. 301.)

κίνησιν ἀπολλύουσai σαφῶς, ἐπειδὴν βρόχῳ διαληφθῶσα, μήτι γε δὴ χωρισθεῖσαι καὶ ἐκτὸς γενόμεναι, μόνη δ' ἡ καρδία πάντων τῶν ἐν τῷ ζῳῷ μορίων ἐξαιρουμένη μέχρι πλείστου διαφυλάττουσα τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, ὡς ἀρχὴ κινήσεως ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς ἀφ' ἑαυτῆς· αἱ δ' ἀρτηρίαι ἀποχωρισθεῖσαι αὐτῆς ἢ βρόχοις ἢ τομαῖς ἅμα τῷ πᾶθει καὶ τὴν κίνησιν ἀπολλύουσιν. ἀλλ' εἴπερ ἀναίσχυντόν ἐστι τὰς ἀρτηρίας ἐτέρωθεν ἄρχεσθαι φάναι, τὰ μέγιστα μόρια τῶν ἀρτηριῶν ἀρχαὶ τῶν μικροτέρων γενήσονται. εὐρύταται οὖν ἀπασῶν εἰσι τοῦ ζῳοῦ ἀρτηριῶν αἱ τῆς καρδίας ἐκφυόμεναι, παχύταται δὲ καὶ τῶν νεύρων αἱ ἀρχαί, (301) καθάπερ ἐν τοῖς φυτοῖς παχύτατον μὲν τὸ πρέμνον ἀπάντων τῶν κλάδων, παχίστη δ' ἡ ῥίζωσις τῶν ῥιζῶν. ὀνομάζω δὲ ῥίζωσιν, ὅπερ ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐδείκνυνον τὸ κάτωθεν μέρος ἀρχὴν εἶναι τοῦ φυτοῦ. καὶ μοι δοκεῖ καὶ ὁ Ἱπποκράτης, ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ ζῳα μεταφέρων τοῦνομα, ῥίζωσιν εἰρηκέναι τῶν μὲν ἀρτηριῶν τὴν καρδίαν, τῶν δὲ φλεβῶν τὸ ἥπαρ. ὡς γὰρ ἀπὸ τῆς ῥιζώσεως τῶν φυτῶν

cindantur, motum perdere manifesto, funiculo interceptae, nondum tamen separatae forasque eductae. At solum cor omnibus in animali partibus exemptum diutissime naturalem retinet functionem, ceu initium motus tum sibi, tum iis, quae ab ipso proficiscuntur. Arteriae autem ab eo segregatae aut funibus aut sectionibus una cum affectu etiam motum perdunt. At si impudens est dicere, arterias aliunde auspicari, maximae arteriarum partes minorum fient principia. Latissimae igitur omnium animantis arteriarum existunt, quae ex corde proficiscuntur, crassissima autem et nervorum principia, quemadmodum in stirpibus crassissimus sane caudex omnium ramorum, crassissima vero ipsa radicatio omnium radicum. Nomino autem radicationem inferiorem partem, quam paulo ante indicabam stirpis esse initium. At mihi videtur etiam Hippocrates inde ad animantia transferens nomen radicationem dixisse arteriarum sane cor, venarum autem jecur. Quemadmodum enim a radicatione stirpium

Ed. Chart. V. [187. 188.]

Ed. Bas. I. (301.)

αἱ ρίζαι μὲν κάτω, τὸ δὲ στέλεχος ἄνω φύεται, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ μὲν τῆς καρδίας ἢ τε εἰς τὸν πνεύμονα καὶ ἢ εἰς ὅλον τὸ ζῶον, ἐκ δὲ τοῦ ἥπατος ἢ τ' εἰς τὴν κατὰ τὴν γαστέρα καὶ εἰς τὸ σύμπαν σῶμα. ρίζαι μὲν οὖν ὁμοίασιν αἱ εἰς τὴν γαστέρα [188] καθήκουσαι φλέβες, ὥς καὶ τοῦτ' αὐτὸς Ἱπποκράτης ἐδείξε, φάμενος· ὥς γὰρ τοῖς δένδροις ἢ γῇ, οὕτω τοῖς ζώοις ἢ γαστῆρι, τὸ δ' οἶον πρέμνον ἢ κοίλῃ φλέψ' ἐστίν, ἐκ μὲν τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος ἐκπεφυκυῖα, φερομένη δ' ἐκ τοῦ ἥπατος εὐθεῖα πρὸς ἐκάτερα τοῦ ζώου τὰ μέρη, τό τε ἄνω καὶ τὸ κάτω. εὐρύτατον μὲν οὖν αὐτῆς ἐστὶ τὸ κάτω τοῦ ἥπατος, ἥττον δ' εὐρὺ τὸ διὰ τῶν φρενῶν ἀνατεταμένον, ἔλαττον δὲ ἀμφοτέρων τὸ τῇ καρδίᾳ ἐμφυόμενον. καίτοι, εἴπερ εἴη ἡ καρδία τῆς κοίλης φλεβός, ὥς καὶ τῆς μεγάλης ἀρτηρίας, ἀρχή, μέγιστον ἂν ἦν, οἶμαι, τὸ συνεχές αὐτῆς μέρος.

Κεφ. δ'. Εἰ δέ τις οἶεται τῆς μὲν δυνάμεως ταῖς φλεψὶ χρηγόν τὴν καρδίαν, τῆς δ' ὕλης τὸ ἥπαρ, ἐντεῦθεν γὰρ ὁρμαῖσθαι τὸ αἷμα, καὶ διὰ τοῦτ' εὐρυτέραν εἶναι τὴν κάτω κοίλῃν τῆς ἄνω, διότι πλείω μόρια τὰ κάτω τοῦ

radices quidem infra, truncus autem sursum vergit, ita ex corde tum quae in pulmonem, tum quae in totum animal dispergitur, ex jecinore autem et quae in ventrem, et quae in totum corpus diffunditur. Radicibus igitur similes sunt venae, quae ad ventrem pertinent, sicut et hoc Hippocrates ipse indicavit hisce verbis: *Ut enim arboribus terra, sic animantibus venter est*, quoniam veluti truncus cava vena existit, ex gibbis jecinoris partibus producta, verum a jecore recta ad utrasque animantis partes, superiorem et inferiorem, excurrens. Proinde latissima ipsius est quae infra jecur portio, minus autem lata, quae per septum transversum sursum tendit, harum autem utraque minor, quae cordi inseritur; quanquam, si esset cor venae cavae, sicut et magnae arteriae, initium, maxima esset, opinor, ei continua venae portio.

Cap. IV. At si quis putet, cor venis facultatem supeditare, materiam vero jecur, (inde enim sanguis provenit,) ideoque latiore esse inferiorem ventriculum superiori, quod plures partes inferiores jecoris existant, qui-

Ed. Chart. V. [188.]

Ed. Bas. I. (301.)

ἥπατός ἐστιν, οἷς ἀναγκαῖόν ἐστιν ἅπασι χορηγεῖσθαι τροφήν, οὗτός μοι δοκεῖ δι' αὐτῶν ὧν ὑποτίθεται συγχωρεῖν ἃ μὴ βούλεται. τὸ γὰρ ἐξ ἥπατος ὀρμαῖσθαι τὸ αἷμα τί ἄλλο ἐστίν, ἢ τὴν γεννώσαν αἷμα δύναμιν ἐν τούτῳ τῷ σπλάγγνῳ περιέχεσθαι; εὔπερ οὖν ἕνεκα μὲν τοῦ τρέφεσθαι τὸ ζῶον ἢ τοῦ αἵματός ἐστι γένεσις, ἐν ἥπατι δὲ γίγνεται τὸ αἷμα, τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως ἀρχὴ τοῦτ' ἐστὶ τὸ σπλάγγνον, οὐχ ἡ καρδία. τὸ γὰρ προνοούμενον ὕλης ἐπιτηδείου πρὸς θρεῖσιν ἅπαντι τῷ σώματι, τοῦτ' εὐλογον ἀρχὴν εἶναι τῆς θρεπτικῆς τε καὶ φυτικῆς δυνάμεως, ὥπερ, οἶμαι, καὶ τοῖς φυτοῖς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὃ ῥιζῶσιν ἐκαλοῦμεν. ἔλκει τε γὰρ ἐφ' ἑαυτὸ διὰ παμπόλλων ῥιζῶν ἐκ τῆς γῆς τὴν τροφήν, ἐπιπέμπει τε προκατεργασόμενον ἅπαντι τῷ φυτῷ διὰ τοῦ στελέχους. εἰ γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ὥπερ καὶ τῆς σφυγμικῆς, ἀρχὴν θησόμεθα τὴν καρδίαν, ἐκ τοῦ περιτοῦ τὸ ἥπαρ ἢ μηδὲν μάτην ἐργαζομένη φύσις ἐποίησεν; ἦν γὰρ δὴ πού κατὰ τὴν καρδίαν αἵματοῦσθαι τὴν τροφήν. ἀλλ' ὥς εἰς μέγα τὸ ἔργον οἷον ὑπηρέτην τινὰ

bus necessarium est omnibus alimentum suppeditare, hic mihi videtur per ea, quae statuit, concedere quae non vult; nam ex jecore sanguinem irrumpere quid aliud est, quam facultatem in hoc viscere contineri sanguinis effectricem? Si igitur animantis nutriendi gratia sanguinis est generatio, in jecore autem sanguis gignitur, nutricis facultatis initium hoc viscus, non cor, erit. Nempe quod materiem idoneam alendo toti corpori prospicit, hoc bona ratione initium est facultatis et nutricis et vegetativae, quemadmodum, opinor, etiam in stirpibus illa pars, quam radicationem appellamus. Trahit enim ad se per numerosas radices ex terra alimentum, transmittitque elaboratum prius toti stirpi per truncum. Si namque ejusdem facultatis, quemadmodum et pullatoriae, initium cor statuerimus, ex superfluo jecur natura, quae nihil frustra operatur, fabricata est; quippe licebat in corde alimentum sanguinis naturam induere. Verum ceu in magnum opus ministri cujusdam instar jecur natura cordi

Ed. Chart. V. [188.]

Ed. Bas. I. (301.)

τὸ ἥπαρ ἢ φύσις τῇ καρδίᾳ παρεστήσατο προπαρασκευά-
 σοντα τὴν ὕλην αὐτῇ, καθάπερ ἢ γαστήρ ἐκείνῳ. πιθανὸς
 μὲν ὁ λόγος, οὐ μὴν ἀληθὴς γε. φαίνεται γὰρ οὐχ ὡς
 ὑπηρέτης ἡγουμένῳ προπαρασκευάζων ἐπιτήδειον ὕλην τὸ
 ἥπαρ, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὁ ἡγούμενος ἐξουσίαν ἔχων τοῦ διανέ-
 μειν αὐτήν. ἐναργῆ δὲ παραδείγματα κατ' αὐτὸ τοῦ ζώου
 τὸ σῶμα πάρεστι θεάσασθαι. πάντα γοῦν, ὅσα προπαρα-
 σκευάζει τὰς ὕλας ἐτέροις, ἐκείνοις αὐτὰς ἀκεραίους φυλάτ-
 τει, καὶ οὐτ' ἐκ πνεύμονος ἄλλη τις ὁδὸς ἐτέρωσε τέμνεται,
 πλὴν μιᾶς τῆς εἰς τὴν καρδίαν, οὐτ' ἐκ κοιλίας τε καὶ ἐν-
 τέρων ἐτέρωσε, πλὴν εἰς ἥπαρ, οὐτ' ἐκ τοῦ δικτυοειδοῦς
 πλέγματος ἐτέρωσε, πλὴν εἰς ἐγκέφαλον, οὐτ' ἐκ τῶν τὸ
 σπέρμα προπαρασκευαζόντων ἀγγείων εἰς ἄλλο τι, πλὴν τῶν
 ὄρχεων. οὕτω δὲ καὶ οἱ τὸ χολῶδες ὑγρὸν ἀθροίζοντες πό-
 ροι πάντες εἰς ἓν ἀγγεῖον ἀποφέρονται, τὴν συνημμένην δη-
 λονότι ἥπατι κύστιν, ἐντεῦθεν τε εἰς τὴν νῆστιν ἐκπέμπου-
 σιν, καθάπερ οἱ νεφροὶ τὸ οὖρον, εἰς τὴν μίαν δηλονότι
 κύστιν. οὐκοῦν οὐδὲ τὸ ἥπαρ, εἴπερ τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα

adjunxit, qui alimentum prius ipsi praepararet, quemad-
 modum ventriculus jecori. Probabilis quidem sermo est,
 non tamen verus. Siquidem apparet, jecur non tanquam
 minister domino materiam praeparare, sed veluti ipse
 dominus potestatem habens ipsum distribuendi. Porro evi-
 dentia exempla in ipso animantis corpore licet conspica-
 ri. Omnia igitur, quae materias aliis praeparant, illis
 easdem integras tuentur, ac neque ex pulmone alia quae-
 dam via alibi secta est praeter unam in cor pertinen-
 tem, neque ex ventriculo et intestinis alio praeterquam
 in jecur, neque ex plexu retiformi alio quam in cere-
 brum, neque ex vasis semen praeparantibus in aliud
 quoddam praeterquam testes. Ita vero meatus omnes bi-
 liosum humorem congregantes in unum vas deferuntur,
 nempe vesicam jecori proximam; inde in jejunum intesti-
 num illum mittunt, quemadmodum renes urinam in unam
 nimirum vesicam propellunt. Neque igitur jecur, si, ut

Ed. Chart. V. [188. 189.]

Ed. Bas. I. (301.)

προπαρασκευάσον ὑπὸ τῆς φύσεως ἐγένετο, διανέμειν αὐτὸ τῇ παρασκευῇ ἡμίεργον ἐπιστεύθη ἄν. οὔτε γὰρ ὑπηρέτου τὸ τοιοῦτον ἔργον, ἀλλ' ἡγεμόνος καὶ ἄρχοντος, οὔθ' ὕλης ἐλλιπῶς παρεσκευασμένης τὸ πάθος· ὑπηρέτου γὰρ ἐστὶ τὸ παρασκευάζειν μόνον, ὕλης τ' ἐλλι[189]ποῦς ἐστὶ τὸ μὴ διανέμεσθαι. καὶ μὴν οὔθ' ὥς ὑπηρέτης τὸ ἥπαρ, ἀλλ' ὥς ἄρχων, οὔθ' ὥς ὕλην ἐλλιπῇ τὸ αἷμα διανέμειν πεπίστευται. πάντα γὰρ ὅσα κάτω τοῦ διαφράγματος ἐστὶ τοῦ ζώου μέρη παρ' ἥπατος ἀναμφισβητήτως ἔχει τὸ αἷμα, καίτοι πλείω τῶν ἡμίσεων ἐστὶ. μᾶλλον δ' ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ διάφραγμα, καὶ ὁ περικάρδιος ὑμὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις ὑμέσι τοῖς πλησίον, ὅσοι τε διαφράττουσι τὸν θώρακα, καὶ ὅσοι περιαλείφουσι τὸν πνεύμονα, τὴν τροφήν ἐκ τῆς κοίλης ἔχει, πρὶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀφικέσθαι, διδαχθῶμεν, ὑπὸ τῆς ἀνατομῆς εἰσόμεθα τὰ πλείω τῶν τοῦ ζώου μορίων ἐξ ἥπατος τρεφόμενα προφανῶς τε καὶ ἀναμφισβητήτως. ἐπιδειχθήσεται μὲν γὰρ ὀλίγον ὕστερον, ὅτι καὶ τὸ ἄνω τῆς καρδίας ἥπαρ ἐξ ἥπατος ἔχει τὴν τροφήν. ἀλλὰ τό γ'

cordi sanguinem praepararet, a natura creatum est, distribuere ipsum semielaboratum credetur; neque enim ministri tale opus, sed ducis et praefecti, neque materiae non satis elaboratae affectus, quippe ministri est solum praeparare, materiae imperfectae est non distribui. Atqui neque ut minister jecur, sed ut dominus, neque ut materiam imperfectam, sed sanguinem distribuere creditum est. Omnes enim quae infra septum transversum animantis sunt partes a jecore citra controversiam sanguinem obtinent, etsi plures dimidia ipsarum parte existant. Clarius autem, si et ipsum septum transversum et membranam cor integrentem una cum aliis membranis vicinis, tum quae thoracem intersepunt, tum quae pulmonem ambiunt, alimentum haurire ex cava vena, priusquam ad cor perveniat, a dissectione edocti fuerimus, sciemus, plures animalis partes ex jecore nutriri, et palam, et sine controversia. Ostendetur enim paulo post, et superiorem cordis portionem totam ex jecore alimentum recipere. Sed

Ed. Chart. V. [189.]

Ed. Bas. I. (301.)

ἀναμφισβήτητον ἤδη λαμβανέσθω τὸ τὰ κάτω τῆς καρδίας
 ἐξ ἐκείνου τρέφεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θώρακος ὅλα
 τὰ κάτω μέρη. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὰ ἄλλα σύμ-
 παντα τὰ κατὰ τὰς ἀνατομὰς φαινόμενα, καὶ πρῶτόν γε
 καὶ μέγιστον ἡ καθάρσις τῶν περιττωμάτων τοῦ αἵματος.
 ὥς γὰρ συμπεπληρωμένη τῇ τοῦ χυμοῦ γενέσει καὶ τὸ
 προσήκον εἶδος ἐχούσῃ παρεσκεύασεν ἡ φύσις ὄργανα κα-
 θαρτικά τῶν περιττωμάτων, νεφροὺς καὶ σπλῆνα καὶ τὴν
 χοληδόχον κύστιν. οὐδ' ἐστὶν ἄλλο τέταρτον οὐδ' ἐπινοῆ-
 σαι περίττωμα τροφῆς ἢ ὕλης ἥστιν οὖν ὑπὸ θερμοῦ με-
 ταβαλλομένης, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τρία τὸν ἀριθμὸν ἐστί.
 τουτὶ γὰρ δέδεικται μοι δι' ἐτέρων ἤδη πραγματειῶν, αὐτίς
 τε δευχθήσεται κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἐπὶ προήκοντι τῷ λόγῳ
 πραγματείαν. νυνὶ δ' εἴρηται μὲν, ὥς μηδὲν τῶν ἀληθῶν
 παραλείποιο, τῆς δ' ἐξ αὐτοῦ πίστεως οὐδὲν δεῖ τοῖς πα-
 ροῦσιν. ὁμολογεῖται γὰρ ἡ τε τῶν νεφρῶν ἐνέργεια καὶ ἡ
 τῆς χοληδόχου κύστεως ἐκκαθαίρειν τὸ αἷμα. κατὰ δὲ τὴν
 καρδίαν οὐτ' ἄλλο τι καθαρτικὸν ὄργανον ἡ φύσις ἐποίησεν,

indubitatum jam sit, inferiorem cordis regionem ex illo
 nutriri, imo et ipsius thoracis inferiores omnes partes.
 Attestatur huic sermoni etiam inter alia universa, quae in
 anatomis apparent, primum et maximum, nempe excre-
 mentorum sanguinis expurgatio. Tanquam enim absolu-
 tae humoris generationi et congruam speciem obtinenti
 recrementorum instrumenta purgantia natura fabricata
 est, renes, lienem, vesicam bilis receptricem, neque licet
 quartum aliud alimenti excrementum ne cogitare quidem,
 vel materiae qualiscunque a calore mutatae, verum plu-
 rimum tria numero sunt, id quod in aliis jam operibus
 ostensum est, rursusque ostendetur in praesenti commen-
 tario sermonis processu. Nunc autem dictum est, ut
 nihil veri relinquatur; verum praesentia fidem ex illo
 non requirunt; quippe constat, quod renum et fellis vesi-
 cae functio est sanguinem expurgare. In corde neque
 aliud quoddam purgans instrumentum natura fecit, neque

Ed. Chart. V. [189.]

Ed. Bas. I. (301.)

οὐτ' ἄλλον ἐργάζεται χυμόν. ὅμοιον γάρ τό τ' ἐν τῇ δεξιᾷ κοιλίᾳ τῆς καρδίας αἷμα καὶ τὸ κατὰ πάσας τὰς φλέβας ὅλῳ τῷ ζῳῷ, καθάπερ γὰρ καὶ τὸ κατὰ τὰς ἀρτηρίας ἀπάσας ὅμοιόν ἐστι τῷ κατὰ τὴν ἀριστερὰν κοιλίαν. τουτὶ μὲν οὖν ὥς τὰ πολλὰ λεπτότερόν τ' ἐστὶ καὶ ξανθότερον, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὰναντία, παχύτερόν τε καὶ μελάντερον, αἰὲν μέντοι θερμότερον αὐτό ἐστι. τὸ δὲ κατὰ τὴν δεξιάν κοιλίαν αἷμα τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἔχει τῷ τ' ἄλλῳ παντὶ καὶ τῷ κατὰ τὸ ἥπαρ, ὥς ἂν οὐδὲν ἐξαίρετον ἐπικτώμενον ἐν τῇ δεξιᾷ κοιλίᾳ. μεγίστη δὲ πίστις, ὥς οὐ προπαρασκευάζει τῇ καρδίᾳ τὸ ἥπαρ οὐδένα χυμόν εἰς τροφήν τῶν τοῦ ζώου μορίων, ἀλλ' αὐτὸ συμπληροῖ τὴν σύμπασαν ἰδέαν αὐτοῦ, τὸ μίαν εἶναι φλέβα τὴν ἐξ ἥπατος εἰς καρδίαν ἐκφυομένην, ἑτέραν δὲ μηκέτι ἀντεκφύεσθαι κατ' ἄλλο μέρος αὐτῶν, εἰς ὅλον ἅπαξ φέρουσιν τὸ σῶμα τὸν κατεργασθέντα χυμόν, καίτοι γ' ἄλλης μὲν εἰσαγωγῆς ἀρτηρίας, ἄλλης δ' ἐξαγωγῆς τὸ πνεῦμα. φαίνεται γὰρ ἡ φύσις οὐ τοῖς αὐτοῖς ἀγγείοις χρωμένη πρὸς τε τὰς

alium machinata est humorem; similis namque sanguis est et qui in dextro cordis sinu, et qui in omnibus venis per totum animal continetur, quemadmodum et qui in arteriis universis habetur, ei respondet, qui in sinistro sinu existit. Hic itaque plerumque tenuior est et flavior, nonnunquam e contrario crassior et nigrior, semper vero calidior ipse est. At qui in dextro sinu continetur sanguis, eandem speciem habet, quam omnis alius, et is qui in jecore habetur, tanquam nihil singulare ac eximium in dextro sinu acquirat. Maxima autem fides, jecur nullum humorem in animalis partium nutritionem cordi praeparare, sed ipsum universam ejus speciem absolvere, quod una sit vena, quae ex jecore aut corde procedat, altera vero non item contra enascatur ex alia ipsorum parte, quae elaboratum humorem in totum corpus deducat, etsi alia quidem arteria introducat, alia educat spiritum. Videtur enim natura non eisdem uti vasis et

Ed. Chart. V. [189. 190.]

Ed. Bas. I. (501. 502.)

ἡμιοργά(302)στους ὕλας καὶ πρὸς τὰς τελέως κατειργασμέ-
 νας, οὐδὲ ταῖς αὐταῖς ὁδοῖς. οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστιν ἅμα
 τε τὸ ἡμίπεπτον ἐξ ἥπατος εἰς καρδίαν ἀναπέμπεσθαι τρο-
 φήν, ἅμα δὲ τὴν ἤδη κατειργασμένην διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ
 καταφέρεισθαι, ἀλλ' ἦν ἂν πάντως ἑτέρα μὲν φλέψ ἢ εἰσά-
 γουσα τὴν ἡμίπεπτον, ἑτέρα δὲ ἢ τὴν ἀκριβῶς κατειργασμέ-
 νην ἐξάγουσα. νυνὶ δ' εἰσάγει μὲν τις, ἐξάγει δ' οὐδεμία
 πλὴν τῆς εἰς πνεύμονα, περὶ ἧς αὖ ἐπὶ πλέον ἐν τοῖς περὶ
 χρεῖας μορίων ἐπισκεψόμεθα, τὴν αἰτίαν ἐρευνῶντες, ἧς
 ἕνεκεν ἐκ τῆς καρδίας, οὐκ ἐκ τῆς κοίλης, ἐξέφυσεν ἡ φύσις
 εἰς τὸν πνεύμονα τὴν θρέψουσαν τὸ σπλάγχχνον φλέβα.

Κεφ. ε'. [190] Δεῖται δὲ μάλιστα, εἴπερ τις ἄλλος
 λόγος, καὶ ὁ νῦν ἡμῖν προκείμενος αὐτοῦ τοῦ φαινομένου
 κατὰ τὰς ἀνατομάς. οὐ μόνον γὰρ οὐδεμία φαίνεται φλέψ
 ἐκ καρδίας εἰς τὰ κάτω μόρια φερομένη, πλὴν τῆς ἐξ
 ἥπατος ἀναφερούσης τὸ αἷμα, ἀλλ' οὐδ' εἰς τὸ ἄνω καρ-
 δίας ἀφικνεῖται φλέψ οὐδεμία. φαίνεται γὰρ ἡ κοίλη φλέψ
 ἀπὸ τοῦ ἥπατος εὐθὺ τῶν σφαγῶν ἀναφερομένη, καὶ ταύτης

ad semielaboratas materias et omnino confectas, imo ne
 eisdem quidem viis. Neque enim fieri potest, ut simul
 semicoctum alimentum ex jecore in cor dispenfetur, simul
 jam elaboratum per eandem viam deferatur, verum esset
 omnino alia quidem vena, quae semicoctum invelheret, alia,
 quae exacte elaboratum educeret; nunc autem invehit
 quidem aliqua, nulla autem deducit praeter eam, quae
 in pulmonem pergit, de qua uberius in libris de usu
 partium considerabimus, causam indagantes, cur ex corde,
 non ex cava vena natura in pulmonem inferuit aliam
 venam, quae viscus enutriat.

Cap. V. Requirit autem maxime, si quis alius ser-
 mo, certe hic nobis propositus id, quod in dissectionibus
 apparet. Non solum enim nulla vena apparet, quae ex
 corde in inferiores partes deferatur, praeterquam quae
 ex jecore sanguinem sursum educit, imo neque in supe-
 riorem cordis regionem vena ulla pervenit, quoniam ca-
 va vena a jecore recta ad jugulum emergit, atque hujus

Ed. Chart. V. [190.]

Ed. Bas. I. (302.)

ἀποβλάστημά τι τὸ εἰς τὴν καρδίαν ἐμφυόμενον, οὐκ ἐξ
ἐκείνης αὐτῆς. γνώρισμα δ' ἐναργέστατόν ἐστι τὸ κατὰ μὲν
ἀρτηρίαν τὴν μεγάλην τὸ θεωρούμενον, ὅν τινα βουλοίμην
οὕτως ἐπὶ τὴν κοίλην ἔρχεσθαι φλέβα. μία γὰρ ἀρτηρία
μεγίστη τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας ἐκφύσασα, σαφῆ
σχίσιν εἰς ἀμφοτέρας ποιεῖται τὰς ἀρτηρίας, ἥν τε ἄνω πρὸς
τὴν κεφαλὴν, ἥν τ' ἐπὶ τὴν ῥάχιν ὀρῶμεν καταφερομένην.
οὕτως δ' οὖν ἐχρῆν καὶ τὴν ἐκ τῆς δεξιᾶς κοιλίας ἐκφυομέ-
νην φλέβα σαφῆ τὴν νομὴν ἴσχειν εἰς ἄμφω τὰ μέρη.
φαίνεται δ' οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναφερομένης ἐξ
ἥπατος εἰς καρδίαν ἀποσχίζεται. πῶς οὖν ἔτι δυνατόν ἐστι
τὴν δεξιὰν κοιλίαν τῆς καρδίας ὑπολαβεῖν εἶναι φλεβῶν
ἀρχὴν, ὥσπερ τὴν ἀριστερὰν ἀρτηριῶν; ἐπὶ γὰρ ἀνο-
μοίοις γνωρίσμασιν ἀνόμοιον εἶναι χρὴ καὶ τὴν ἐνδειξιν.
εἰ δέ τῳ δοκεῖ μικρόν εἶναι τὸ τῆς ἐκφύσεως τῶν ἀγγείων γνώ-
ρισμα, καίτοι γ' οὐκ ὄντος μικροῦ, ἀλλ' ἐκεῖνό γ' οἶδ' ὅτι οὐ
σμικρόν εἶναί φησι, τὸ πολλὰ τῶν ζώων οὐκ ἔχειν τὴν δεξιὰν
κοιλίαν τῆς καρδίας. καίτοι γ' οὐκ ἐνδέχεται τὴν κοίλην φλέβα

ramus quidam est ille, qui cordi inseritur, et ex illo ipsa
non oritur. At nota evidentissima est, quae in grandi
arteria conspicitur. Hanc quum viderit aliquis, velim sic
ad cavam venam pergeret; una namque arteria maxima
ex sinistro cordis sinu procedens manifesto in utrasque
divaricatur arterias, tum eam, quam sursum ad caput,
tum eam, quam ad spinam deferri videmus. Ita igitur
conveniebat et venam, quae ex dextro sinu enascitur, ma-
nifesto in utrasque partes propagari. Verum non ita ap-
paret, sed ab ea, quae sursum tendit ex jecore in cor,
distribuitur. Quomodo igitur adhuc dextrum cordis ven-
triculum venarum esse principium, quemadmodum siniste-
riorem arteriarum, opinari quis poterit? nam in dissimili-
bus notis dissimilem esse indicationem oportet. At si ali-
cui videatur exigua esse processus vasorum nota, quamvis
exigua non sit, certe illam, sat scio, non exiguam esse
dicet, quod multa animalium dextro cordis sinu careant;
proindeque existimari non potest, cavam venam ex hoc pro-

Ed. Chart. V. [190.]

Ed. Bas. I. (302.)

τῆς κοιλίας ταύτης ἐκφύεσθαι νομίζουσιν, ὅταν ἐν παμπόλλοις
γένεσι ζώων ἥπαρ μὲν ὑπάρχῃ καὶ κοίλῃ φλέψ, ἡ κοιλία
δ' ἡ δεξιὰ μὴδ' ὅλως ἤ. τίνα τοίνυν ἐστὶ καὶ πόσα τὰ
γένη τῶν ζώων, ἐν οἷς φημι τὴν δεξιάν οὐκ εἶναι τῆς καρ-
δίας κοιλίαν; ἀριθμῶ μὲν οὐκ ἔχω διελθεῖν αὐτά, κοινὸν
δ' ἐφ' ἅπασιν κεφάλαιον εὖρον ἀνατεμῶν. πολλὰ ἀσύμβατα
μὲν εἰς ἕτερα, πρόσεστι δὲ ἐν αὐτοῖς ἐξαίρετον, ὅπερ οὐχ
ἅπασιν τυγχάνει τοῖς ἐνύδροις, τὸ μὴτ' ἀναπνεῖν ἐξ αἰέρος,
μὴτ' ἔχειν πνεύμονα. τοῦτ' ἂν ἄχρι τοῦ δεῦρο κατὰ πάντα
γένη τῶν ζώων παρεφυλάξατο, συναπόλλυσθαι τε καὶ συγ-
γεννᾶσθαι τῷ πνεύμονι τὴν δεξιάν κοιλίαν τῆς καρδίας.
ἐζήτησα δὲ χρόνῳ παμπόλλῳ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῶν, καὶ
γέγραπται τὰ φανένθ' ἡμῖν εὐλόγως κατὰ τὴν περὶ χρείας
μορίων πραγματείαν, ἐμπίδας μὲν οὖν καὶ μυίας, καὶ σκώ-
ληκας, καὶ μελίττας, καὶ μύρμηκας οὔτ' ἀνέτεμον οὔτ'
ἀνατεμεῖν ἐπιχειρήσαιμι ἄν. ὅπου γὰρ καὶ τοῖς μεγά-
λοις ζώοις εὕρισκω πολλὰ σφαλλομένους τοὺς ἀνατεμόντας,
εὐλογον δῆπου κατὰ τὰ σμικρότερα μᾶλλον σφαλῆναι.

cedere ventriculo, quum in permultis animalium generi-
bus jecur quidem existat et cava vena, sinus autem dex-
ter nequaquam. Quae igitur sint et quot animantium
genera, in quibus dextrum non esse cordis sinum affirmem,
quum numero ea persequi nequeam, commune in ipsis
caput inveni, dissectis multis varii generis animalibus.
Inest autem ipsis eximium, quod non omnibus contingit
aquatilibus, puta non respirare ex aere, neque habere
pulmonem. Hoc enim hucusque in omnibus animantium
generibus observavi, dextrum cordis sinum simul cum
pulmone et perire et generari. Porro disquisivi longo tem-
pore etiam ipsorum causam, ac scripsi, quae mihi visa
sunt consentanea, in opere de usu partium. Culices igi-
tur, et muscas, et lumbricos, et apes, et formicas neque
dissecui neque dissecare aggrederer. Quum enim in gran-
dibus animalibus multos dissectorum errores inveniam,
consentaneum est scilicet in minoribus magis eos aberrasse.

Ed. Chart. V. [190. 191.]

Ed. Bas. I. (302.)

τῶν γοῦν ἀνατμηθέντων ὑπὲρ ἐμοῦ μέχρι γε τοῦ δεῦρο σχεδὸν οὐκ ἔστιν ὅτι μὴ καὶ καρδία καὶ ἥπαρ ὑπάρχει, καὶ κοίλη φλέψ, καὶ ἀρτηρία ἡ μεγάλη. καὶ φαίνεται, καθάπερ ἡ ἀρτηρία τῆς καρδίας, οὕτως ἡ φλέψ τοῦ ἥπατος ἐκφυομένη διὰ παντός, καὶ μὴδ' ὅλως ἔχει δεξιάν ἢ καρδία κοιλίαν. καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται σχιζομένη μετὰ τὸ διελθεῖν τὰς φρένας ὑποκάτω τῆς καρδίας, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅταν ἐγγὺς ἦκη τῶν σφαγῶν. ἐν ἑτέροις δὲ ζώοις οὐκ ὀλίγοις ἐστὶ μὲν δεξιὰ κοιλία, φαίνεται δ' οὐδὲν ἦττον ἢ κοίλη φλέψ εἰς μεγάλα δύο σχιζομένη, πρὶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἐξικέσθαι. καὶ τοῦτο πᾶσι [191] μὲν ὑπάρχει σχεδὸν τοῖς πτηνοῖς, ἅπασό τε τοῖς ἔρπουσι, καὶ τῶν βαδιζόντων οὐκ ὀλίγοις. ὥστε τὰ πλεῖστα τῶν ζώων τὴν κοίλην φλέβα προφανῶς ἐξ ἥπατος ἔχει ἀρχομένην. ἐναργῶς γὰρ ὁρᾶται διπλάσιον εὐρὺ τὸ ἐξ ἐκείνου τοῦ σπλάγχνου φυόμενον ἀγγεῖον ἐκατέρων τῶν τμημάτων, ὥς ἅμα δίχα τῆς κοίλης ἐνταῦθα σχισθείσης. εἰ δὲ εὐρύτερόν ποτε θάτερον ἐπὶ τινος ζώου φαίνοίτο θατέρου τμήματος, ἀλλὰ συναμφοτέρᾳ γε τῇ κοίλῃ φλεβὶ προφανῶς

Sane nullum fuit eorum, quae ego in hunc usque diem dissecai, in quo non esset cor, jecur, cava vena et magna arteria; ac apparet, quemadmodum arteria ex corde, sic vena ex jecinore perpetuo oriri, etsi neutiquam dextrum cor ventriculum habeat, eoque videtur in ramos scissa, ubi septum transversum subter cor permeaverit, sicuti in aliis, quum propter jugulum venerit. In aliis animantibus non paucis est quidem dexter ventriculus, verum nihilominus cava vena in magnos duos ramos dissindi apparet, priusquam ad cor pervenerit; atque hoc prope omnibus volatilibus inest, omnibusque serpentibus, atque pedestrium non paucis. Quare plurima animantia cavam venam manifesto ex jecore habent exorientem, quippe evidenter apparet utriusque propaginis duplo latum vas, quod ex illo viscere procedit, tanquam simul bifariam cava vena inibi divaricata. Quod si latior quandoque altera propago altera in animali quodam appareat, ambae tamen simul cavae venae palam sunt aequa-

Ed. Chart. V. [191.]

Ed. Bas. I. (302.)

ἔστιν ἴσα, μονοноὺ μετὰ φωνῆς ἐρμητεύοντα, τὴν μὲν οἶόν τι πρέμνον ὑπάρχειν, αὐτὰ δ' ἀπ' ἐκείνης γεγενῆσθαι σχισθείσης οἶόν περ κλάδους τινὰς ἢ καὶ κλῶνας. οὐ μόνον δ' ἢ κοίλῃ φλέψ ἐκ τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος ἐκπέφυκεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σιμῶν ἑτέρα φλέψ, ἣν οἱ μὲν ὀνομάζουσι πύλας ἥπατος, οἱ δὲ τὴν ἐπὶ πύλαις· οὐ γὰρ δὴ ὅλην γὰρ τὴν φλέβα πύλας ὑπάρχειν, ἀλλ' ὅσον πρῶτον αὐτῆς ἐξίσχει τοῦ ἥπατος, ὅπερ καὶ πάντων εὐρύτατόν ἐστιν. ἀπ' αὐτοῦ γὰρ εἰς ἄμφω τὰ μέρη κατασχίζεται τὸ ἀγγεῖον, εἷς τε τὰ σιμὰ τοῦ ἥπατος ἅπαντα καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν γαστέρα, τὸ καλούμενον ἐπίπλοον. τῶν γὰρ ἐν τούτοις ἅπασι φλεβῶν παμπόλλων οὐσῶν οὐδεμία συνεχὴς ἐστὶ τῇ καρδίᾳ. καὶ τις ἀκούσας τοῦτο τῶν ἀλήθειαν τιμώντων ἀπεθαύμαζε τε καὶ ἠπίσται τῷ λόγῳ, καὶ δειχθῆναί οἱ τὸ λεγόμενον ἠξίου, καὶ ὥς εἶδε, μεγάλως κατεγίνωσκε τῶν ἀποφνημαμένων, ἀρχὴν εἶναι φλεβῶν τὴν καρδίαν. ὥσπερ γὰρ, εἰ μίαν ἦντιναοῦν ἐν ὅλῳ τῷ ζῳῷ φλέβα κεχωρισμένην εἰς τοσοῦτον εὐρίσκομεν, ὥς μήτ' αὐτῷ συνάπτειν τῷ ἥπατι μήτε τινὲ τῶν ἀπ' αὐτοῦ

les, tantum non voce declarantes, hanc venam veluti caudicem quendam esse, ipsas vero ab ea discissas nasci tanquam ramos quosdam, aut etiam furculos. At non solum cava vena ex gibbis jecoris partibus processit, verum etiam ex cavis altera vena, quam alii portas jecoris appellant, alii portis vicinam. Non enim totam venam portas esse, sed quantum prima ipsius portio ex jecore emergit, quae etiam omnium latissima est; nam ab ipsa vas in ambas partes dispensatur, tum in cavas jecoris partes omnes, tum in ventris partes et omentum nuncupatum. Venarum, quae plurimae in his omnibus existunt, nulla cordi est continua; quod quum aliquis veritatis studiosus audivisset, admirabatur, et sermoni fidem non adhibebat, volebatque id, quod dicitur, sibi demonstrari, ac postquam vidisset, damnabat vehementer eos, qui cor venarum esse principium pronunciarunt. Quemadmodum, si unam quamlibet in toto animante venam segregatam adeo invenerimus, ut neque ipsi conjungatur jecori, neque alicui venarum ab eo pro-

Ed. Chart. V. [191.]

Ed. Bas. I. (302.)

φλεβῶν, οὐκ ἂν ἀπεφηνάμεθα, τῆς φλεβὸς ἐκείνης ἀρχὴν εἶναι τὸ ἥπαρ, οὕτως, ἐπειδὴ νῦν οὐ μίαν οὐδὲ δύο μόνας, ἀλλ' ἀνάρηθμόν τι πλήθος εὐρίσκομεν, οὐδεμίαν ἐχούσας τῇ καρδίᾳ συνέχειαν, οὐκ ἂν, οἶμαι, φαίημεν, ἐκείνων τῶν φλεβῶν ἀρχὴν εἶναι τὴν καρδίαν. εὐλόγως οὖν εἴρηται ῥίζωσις τῶν φλεβῶν εἶναι τὸ ἥπαρ, τῶν ἀρτηριῶν ἡ καρδία, τοῦ δένδρου ὃ καὶ χώρα τοῦ καταβληθέντος σπέρματος. ἐν ἅπασιν γὰρ τούτοις ἡ ῥίζωσις ἀρχὴ τοῦ παντός ἐστιν, οὐ τῆς ἐξ ἀρχῆς γενέσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς νῦν διοικήσεως. ὅτι δὲ τὸ φαινόμενον αὐτὸ διὰ τῆς ἀνατομῆς βιάζεται καὶ τοὺς τάναντία δοξάζοντας ἄκοντας ὁμολογεῖν τᾷληθές, ἐκ τοῦδε ἂν μάλιστα μάθοις. οὐδεὶς τῶν ἀνατομικῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὸ γράφειν ἀφικόμενος ἀνατομὴν φλεβῶν ἑτέραν ἀρχὴν διδασκαλίας ἐπιτήδειον ἠδυνήθη ποιήσασθαι παρελὼν τὸ ἥπαρ. ἀλλ' εἴτ' ἀπορεῖν ὑπὲρ ἀρχῆς ἔφησεν, ὡς Ἡρόφιλος, εἴτ' εὐπορεῖν, ὡς ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὁ ἡμέτερος Πέλοψ, ὅμως τὴν γε διδασκαλίαν ὀλίγου δεῖν ἅπαντες ἐφ' ἥπατος ἐποιήσαντο. καὶ τό γε θαυμασιωτάτον

cedentium, non pronunciaremus, venae illius primordium esse jecur, ita, quoniam nunc non unam, neque duas solum, sed innumerabilem quandam multitudinem inveniamus nullam cum corde habere continuitatem, non, opinor, dixerimus, illarum venarum cor esse principium. Merito igitur dicta est radicatio venarum esse jecur, arteriarum cor, arboris ea pars, quae regioni, in qua semen projectum fuerit, respondet. In omnibus enim his radicatio totius est principium non primariae generationis tantum, sed etiam praesentis dispensationis. Quod autem id ipsum, quod in anatome apparet, cogit etiam contraria opinantes invitos verum fateri, hinc potissimum disces. Nullus anatomicorum, quum dissectionem venarum scribere aggredetur, aliud initium disciplinae idoneum potuit facere, jecore praetermisso, verum sive dubitare de principio se dixit, ut Herophilus, sive cognitionem ipsius habere, ut alii multi et noster Pelops, tamen disciplinam fere omnes de jecore instituerunt. Ac maxime mirabile et incre-

Ed. Chart. V. [191. 192.]

Ed. Bas. I. (302. 303.)

τε καὶ ἀπιστότατον ὁ Πέλοψ ἔπαθεν. ἐν μιᾷ πραγματείᾳ τῶν τε φλεβῶν ἀρχὴν κατεσκεύασε τὸν ἐγκέφαλον, ἀνατομὴν τε γράφων αὐτῶν ἀφ' ἥπατος ἤρξατο, κατὰ μὲν τὸ δεύτερον σύγγραμμα τῶν Ἱπποκρατείων εἰσαγωγῶν εὖ μάλα γενναίως ἀγωνισάμενος ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὸν ἐγκέφαλον οὐ νεύρων μόνον, ἀλλὰ καὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν ἀρχὴν, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τῆς ἀνατομῆς τῶν φλεβῶν ἀφ' ἥπατος ἀρξάμενος, (303) ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι σχεδὸν ἅπαντες ἀνατομικοὶ εἶναι γράφουσι, πρὸς γὰρ τὴν διδασκαλίαν ἐπιτήδες τουτὶ τὸ σπλάγχχνον ἀρχὴν γενέσθαι τῷ λόγῳ. θαυμάζω δ' αὐτῶν, εἰ χωρὶς αἰτίας φυσικῆς ἐπιτήδειον εἶναι νομίζουσι πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτό. ἐγὼ μὲν γὰρ οἶδα καὶ τοῦθ' ἐν τι τῶν ὁμολογημένων ἅπασιν, ὥς οὐδὲν τῶν γεγονότων τε καὶ γινομένων ἀναίτιόν ἐστιν. [192] εἰ μὲν οὖν ἀπορεῖν ὁμολογοῦσιν ὑπὲρ ἁπάντων τῶν ἀδήλων ὁμοίως τοῖς ἐμπειρικοῖς, οὐδ' ἂν ἐμοὶ πρὸς αὐτοὺς εἴη τις λόγος, οὔτε γὰρ ἀρχὴν αὐτῶν ζητήσουσιν, οὔθ' ὅμως ἀνατεμοῦσιν. εἰ δὲ λόγον ἔχειν φασίν, ἐξ οὗ τὰ διαφεύγοντα τὴν αἴσθησιν

difficile quid Pelopī accidit, qui in uno opere venarum principium cerebrum astruxit, dissectionemque ipsarum scribens a jecore incepit, in secundo quidem commentario Hippocraticarum introductionum admodum strenue certans, ut cerebrum non modo nervorum, sed etiam venarum et arteriarum principium ostendat, in tertio autem dissectionis venarum a jecore auspicatus, quemadmodum et alii prope omnes anatomici convenienter scribunt, nam ad disciplinam hoc viscus initium fieri putant sermoni. Miror autem ipsos, si citra causam naturalem idoneum ipsum ad disciplinam esse arbitrantur. Ego etenim novi et hoc unum inter ea, quae omnibus in confesso sunt, nempe nihil eorum, quae facta sunt et quae fiunt, causae esse expers. Quod si igitur dubitare se fatentur de omnibus occultis similiter empiricis, neque mihi adversus eos disputatio quaedam erit, ut qui nec initium ipsorum inquirant, neque similiter dissecant. At si rationem se habere affirmant, ex qua ea, quae sensum

Ed. Charit. V. [192.]

Ed. Bas. I. (363.)

εὐρίσκουσιν, τί οὐκ αὐτοῦ τούτου πρώτου οὐ λέγουσιν
ἐπεσκέψαντο τὴν αἰτίαν, ἐπιτήδειόν ἐστιν εἰς διδασκαλίαν
φλεβῶν ἀνατομῆς ἀρχὴ τῷ λόγῳ γενέσθαι τὸ ἥπαρ ἀναι-
τίως, ὃ σοφώτατοι; ἢ ὅτι πάντως τῇ φύσει πλεονεκτεῖ,
καὶ πρὸς τὴν τῆς διδασκαλίας ἀρχὴν ἐπιτηδειότερόν ἐστι,
τίς ἢ πλεονεξία ζητῆσαι δίκαιον, οὐκ ἀργῶς οὐδὲ ῥαθύμως
ὑπερβῆναι. τὴν δ' ἀρχὴν τῆς εὐρέσεως αὐτὸ τοῦτο οἶμαι
παρέξειν, ὃ πρὸς ἀπάντων ὁμολόγηται τῶν ἀνατομικῶν
ἐπιτήδειον εἶναι φασκόντων αὐτὸ πρὸς τὴν τῆς διδασκα-
λίας ἀρχήν. εἰ γὰρ καὶ μηδενὸς ἄλλου τούτου αὐτοῦ τὸν
λόγον ἡμῖν ἀποδοῦναι δυνήσονται τοῦ φάσκαι, ἐπιτήδειον
εἰς ἀρχὴν διδασκαλίας ἐστίν, οὐθ' ὅτι τὴν χροάν ἐρυθρόν
ἐστιν, οὐθ' ὅτι διείληπται λοβοῖς, οὐθ' ὅτι καθ' ἐνὸς αὐ-
τῶν ἐπιτέταται τὸ τῆς χολῆς ἀγγεῖον, οὔτε δι' ἄλλο τῶν
τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ὅτι πᾶσαι συνεχεῖς αἱ φλέβες ὑπάρ-
χουσιν αὐτῷ. καὶ μὴν οὐτ' ἄλλου τινός ἐστι τοῦτ' αὐτὸ
γνώρισμα πλὴν τῆς ἀρχῆς. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ δι' ἄλλο τι νεύ-
ρων ἀνατομῆς ἀδύνατόν ἐστιν ἑτέραν ἀρχὴν ποιήσασθαι δι-

subterfugiunt, inveniant: cur non hujus ipsius primum
quod dicunt, causam inspexerunt; idoneumne est ad di-
sciplinam, a jecore venarum dissectionem in sermone in-
cepisse sine causa, o viri sapientissimi? An quoniam om-
nino natura aliis excellit ad disciplinae initium accom-
modatius est? Quae autem sit illius eminentia, inquirere
aequum est, non otiose neque segniter praeterire. Porro
initium inventionis id ipsum puto exhibiturum, quod ab
omnibus confessum est anatomicis, qui affirmant, ipsum ad
disciplinae initium esse accommodum. Etsi enim nullius
alterius, hujus saltem rationem nobis poterunt reddere,
cur dicant, idoneum ad disciplinae initium existere, neque
quod colore rubrum est, neque quod fibris comprehen-
sum, neque quod in una ipsarum fellis vas exporrectum
est, neque propter hujusmodi aliud ullum, sed quia om-
nes ei continuae venae existunt. Atqui neque alterius
cujusquam haec ipsa nota est praeterquam initii; neque
enim propter aliud quippiam nervorum dissectionis alte-

Ed. Chart. V. [192.]

Ed. Bas. I. (303.)

δασκαλίας ἐγκέφαλον ὑπερβάντα, ἢ ὅτι ἀρχὴ τούτων ἐστὶ τούτου γὰρ μὴ διδομένου οὐκ ἂν δύναιτό τις ἄλλην ἐξευρεῖν αἰτίαν, οὐδὲ διότι τῶν ἀρτηριῶν τὴν καρδίαν. ἡ γὰρ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀρχὴ κατασταθεῖσα καὶ τὴν διδασκαλίαν ἀφ' ἑαυτῆς ἀναγκάζει ποιήσασθαι. οὐδὲ γάρ, εἴ τις ἐθέλῃσειεν ὕδατος ἐξηγήσασθαι διανομὴν ἐπεισάκτου πόλει, τὴν ἀρχὴν τῆς διηγήσεως οὐκ ἂν ἄλλοθεν εὗροι ποιήσασθαι παρελθὼν τὴν πρώτην εἴσοδον, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα τούτῳ προειπόντο τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς πόλεως, οὗ εἴσω πρότερον ἔξωθεν ἀφικνεῖται τὸ ὕδωρ, ἀπ' ἐκείνου ποιήσασθαι τὴν ἐξῆς ἀπασαν διήγησιν. ὥστ' οὐ ἔχρη ζητεῖν ἄλλην μὲν ἀρχὴν τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ἄλλην δὲ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. κατὰ γὰρ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ἡ διδασκαλία γιγνομένη τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ διδασκομένῳ τὴν ἀρχὴν, οὐδ' ἐστὶν ὁρθῶς διηγήσασθαι βουλομένῳ ἢ γένεσιν τῶν γεγονότων ἢ διοίκησιν τῶν διοικουμένων ἑτέραν ἀρχὴν ἐπιτηδειότεραν εὗρεῖν τῆς ἀληθοῦς. ἡ μὲν γὰρ τῆς οἰκίας γένεσις ἀναγκάσει πρῶτον μνημονεῦσαι τῶν θεμελίων, ἡ δὲ τῆς νεῶς

rum disciplinae initium facere licet cerebro praetermisso, quam quia initium horum existat. Hoc enim non concessio, nemo aliam poterit invenire causam, neque propter quid arteriarum dissectionis cor; nam initium a natura constitutum etiam disciplinam a se ipso cogit fieri; neque enim, si quis aquae distributionem, quae in civitatem introducit, volet exponere, initium narrationis aliunde poterit facere, primo ingressu praetermisso, sed necessitas omnis cogit hunc, regionem illam urbis praefatum, intra quam prius a foris aqua pervenit, ab illa subsequenter totam narrationem exordiri. Quare inquirendum non est aliud rei naturae principium, aliud ipsius disciplinae; nam secundum rei naturam disciplina instituta idem habet cum eo quod docetur initium, neque licet recte volenti exponere vel generationem factorum, vel distributionem eorum, quae dispensantur, aliud principium commodius quam verum adinvenire. Siquidem domus generatio primum cogit meminisse fundamentorum,

Ed. Chart. V. [192. 193.]

Ed. Bas. I. (303.)

τῆς τρόπεως. οὕτω δὲ καὶ εἰ βουλευθείης διηγήσασθαι πό-
λεως, ἢ ἔθνους, ἢ στρατοπέδου διοίκησιν, ἂν ἀναγκασθείης
τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐν ἐκάστῳ μνημονεῦσαι. θαυμάζειν οὖν
ἄξιον, ὅσοι διδάξαι μὲν ὀρθῶς ἐτέρωθεν ἀρξάμενον ἀδύνα-
τον εἶναί φασιν, ἀγνοεῖν δὲ τὴν ὄντως ἀρχὴν τῶν φλεβῶν.
ἀλλήλοις γὰρ ἀμφοῦ συνῆπται ταῦτα, καὶ οὐχ οἷόν ἐστι χω-
ρὶς ἀλλήλων γενέσθαι διασπασθέντι, τὴν ὀρθὴν ἀρχὴν
λέγω τῆς διδασκαλίας τῆς ὄντως ἀρχῆς τοῦ πράγματος.
ἀλλ' εἴτ' ὀρθῶς διδάσκει τις, ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἀρχῆς
ἀρχεται, εἴτε δὲ τὴν ὄντως ἀρχὴν οἶδὲ τις, τὴν τῆς διδα-
σκαλίας οὐκ ἀγνοεῖ.

Κεφ. στ'. [193] Ἦρκει μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς ἀπό-
δειξιν τῆς ἀρχῆς τῶν φλεβῶν, οὐδὲν μὲν ἥτιόν ἐστι καὶ τὰ μέλ-
λοντα λεχθήσεσθαι βέβαια γνωρίσματα τοῦ μηδαμῶς εἶναι
τὴν καρδίαν μήτε τοῦ τρέφοντος αἵματος ὅλον τὸ σῶμα γεν-
νητικὴν ἀρχὴν, μήτε τῶν ὀργάνων αὐτοῦ. δείξω δὲ ἐκάτε-
ρον ἰδίᾳ, καὶ πρότερον, ὥς οὐκ ἐστι τῷ ζῳῷ τοῦ θρέψον-
τος αἵματος ἀρχή. διὰ τί δὲ τοῦ θρέψοντος πρόσκειται
κατὰ τὸν λόγον αὐθις; διότι ἐδείκνυον, ὥς ἐτέρου τινὸς

navis carinae; ita etiam si urbis, aut gentis, aut exerci-
tus gubernationem cogites percensere, necesse erit primi
initii in unoquoque meminisse. Mirari itaque ratio est
eos, qui docere se quidem recte aliunde sumpto initio
posse asseverant, ignorare autem verum venarum princi-
pium et verum rei initium. Sed si recte quis docet,
a naturae principio exordietur, si verum principium
novit aliquis disciplinae, non ignorat.

Cap. VI. Sufficiunt itaque et haec ad venarum
principii demonstrationem. Jam nihilominus et illa, quae
dicuntur a me, firma sunt indicia ejus, quod cor neuti-
quam sit neque initium sanguinis totum corpus nutrientis
opifex; neque instrumentorum ipsius. Ostendam autem
utrumque seorsim, ac prius, quod non sit animanti sangui-
nis nutrientis initium. At cur iterum nutrientis adjectum
est in oratione? quia ostendebam, me non negare, in cor-

Ed. Chart. V. [193.]

Ed. Bas. I. (503.)

αἵματος, ἑτέραν χρεῖαν τοῖς ζώοις παρεχομένου, τῆς γενέσεως οὐκ ἀφαιροῦμεν τὴν καρδίαν, ἀλλὰ τό γε νῦν εἶναι προκείμενον, ὥς, ὑφ' οὗ τρέφεται τὰ σύμπαντα μέλη τοῦ ζώου, τοῦτ' ἐξ ἥπατος, οὐκ ἐκ τῆς καρδίας ὁρᾶται, δείξειν ἐπαγγέλλομαι τῶν ἐξ ἀνατομῆς φαινόμενων ἀρχὴν τῷ λόγῳ ποιησάμενος, ὃ μάλιστα μάχεται τοῖς Ἐρασιστρατείοις, οἳ νῦν ἡμῖν ἐροῦσιν, ὥς παράδοξά τε καὶ καινὰ κατασκευάζουσιν. εἴρηται δὲ τὸ φαινόμενον ὑπὲρ Ἐρασιστράτου κατὰ τὴν τῶν πυρετῶν πραγματείαν, ὥς ὑμένες ἐπιπεφύκασι τοῖς στόμασι τῶν ἀγγείων, οἷς εἰς ὑπηρεσίαν ὑλῶν εἰσαγωγῆς τε καὶ αὐτῆς ἐξαγωγῆς ἡ καρδία προσχρῆται. τούτους τοὺς ὑμένες ἐτόλμησάν τινες οὐκ εἶναι λέγειν, ἀλλ' ὑπ' Ἐρασιστράτου διεσκευάσθαι δόγματος ἔνεκεν κατασκευῆς. πλὴν εἰς τοσοῦτον ἤκουσι γνώσεως ἅπασι τοῖς ἰατροῖς, ὥστ' ἀρχαῖος ὄντως εἶναι δόξειεν ἂν ὃ μὴ γινώσκων αὐτούς. εἰσὶ δ' ἐπὶ μὲν τῷ στόματι τῆς κοίλης φλεβὸς τρεῖς ἀκίδων γλωχίσιν ὁμοιότατοι τὴν σύνταξιν, ὅθεν, οἶμαι, καὶ τριγλώχινας ἐνιοὶ τῶν Ἐρασιστρατείων ἐκάλεσαν αὐτούς· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρτηρίας

de generari alium quendam sanguinem, alium animantibus usum exhibentem; sed quod nunc est propositum, eum, a quo omnia animantis membra nutriuntur, ex jecore, non ex corde proficisci, monstraturum polliceor, ab iis, quae ex anatome apparent, sermonem exorsus, quod maxime pugnat cum Erasistrateis, qui nunc nos dicunt paradoxa et nova astruere. Porro dictum est ab Erasistrato id quod apparet in opere de febribus, nempe quod membranae osculis vasorum adhaerescant, quibus ad ministerium materiae introducendae et rursus educendae cor utitur. Has membranas non esse quidam dicere ausi sunt, sed ab Erasistrato effictas dogmatis constituendi gratia. Verumtamen eatenus omnes medici cognoscunt, ut rudis omnino esse videatur, qui non eas noverit. Sunt autem in ostiolo cavae venae tres spiculorum fulcis structura simillimae: unde, puto, etiam trifulcas nonnulli Erasistrateorum ipsas nuncuparunt. At in

Ed. Chart. V. [193.]

Ed. Bas. I. (303.)

τῆς φλεβώδους (οὕτω δὲ ὀνομάζω τὴν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς κοι-
λίας τῆς καρδίας εἰς τὸν πνεύμονα κατασχιζομένην) ὁμοιότα-
τοι μὲν τὸ εἶδος, ἀριθμῷ δ' οὐκ ἴσοι· μόνῳ γὰρ τούτῳ τῶ
στόματι δυοῖν ὑμένων ἐπίφυσις ἐστὶ, τῶν δ' ἄλλων στομά-
των ἑκατέρῳ τρεῖς ὑμένες εἰσὶν ἅπαντες σιγμοειδεῖς. ἐξάγει
δ', ὡς Ἐρασίστρατός φησιν ἐξηγούμενος τὸ φαινόμενον,
ἑκάτερον μὲν τῶν στομάτων αἷμα μὲν εἰς τὸν πνεύμονα
ἕτερον αὐτῶν, πνεῦμα δ' εἰς ὅλον τὸ ζῶον ἕτερον. τὸν
τῶν ὑμένων, ὡς ἐκείνῳ δοκεῖ, πρὸς ἐναντίας ὑπηρεσίας τῇ
καρδίᾳ χρόνον, ἀμοιβαῖς ἐγκαίροις ὑπαλλαττομένας, τοὺς μὲν
ἐπὶ τοῖς εἰσάγουσιν τὰς ὕλας ἀγγείοις ἐπιπεφυκότας ἔξωθεν
ἔσω φερομένους, ἀνατρέπεσθαι μὲν ὑπὸ τῆς εἰσόδου τῶν
ὕλῳν, ἀναπίπτοντας δ' εἰς τὰς κοιλότητας τῆς καρδίας
ἀνοιγνύντας τὰ στόματα παρέχειν ἀκώλυτον τὴν φορὰν τοῖς
εἰς τὴν αὐτὴν ἐλκομένοις. οὐ γὰρ δὴ αὐτομάτως γε τὰς
ὕλας εἰσθεῖν φησιν, ὡς εἰς ἄψυχόν τινα δεξαμενὴν, ἀλλ'
αὐτὴν τὴν καρδίαν διαστελλομένην, ὥσπερ τὰς τῶν χαλκίων
φύσας, ἐπισπᾶσθαι πληροῦσαν τῇ διαστολῇ. ἐπὶ δὲ τοῖς

arteria venosa (sic nomino eam, quae ex sinistro cordis
sinu in pulmonem discinditur) simillimae quidem forma,
numero autem impares. Huic enim soli orificio duae
membranae adhaerent; aliorum orificiorum utrique tres
membranae sunt universae sigmoides. Educit autem, ut
Erasistratus inquit exponens id quod apparet, utrumque
ostium, sanguinem in pulmones alterum ipsorum, spiri-
tum vero in totum animal alterum. Quo fit, ut hae
membranae (ut illi videtur) contraria cordi ministeria
praeferant vicissitudine opportuna alternantes: quae enim
vasis materias introducentibus adnatae sunt, foris intro
tendentes, hoc est interius ab externis pergentes, attol-
luntur quidem a materiis introitu, atque resupinatae
in cordis sinus, aperientes oras, exhibent facilem ingres-
sum iis, quae in ipsum trahuntur. Non enim sua sponte
materias ingredi inquit, tanquam in solum quoddam in-
animatum, sed ipsum cor dilatatum, tanquam fabrorum
folles, attrahere et in dilatatione repleri, at eas, quae

Ed. Chart. V. [193. 194.]

Ed. Bas. I. (303. 304.)

ἐξάγουσιν ἀγγείοις τὰς ὕλας ἐλέγομεν ἐπικεῖσθαι, καὶ τοῦναντίον ἡγεῖσθαι πάθος πάσχειν. ἔσωθεν γὰρ ἔξω ῥέποντας, ἀνατρεπομένους μὲν ὑπὸ τῶν ἐξιόντων ἀνοιγνύναι τὰ στόματα, καθ' ὃν ἂν ἡ καρδία λόγον ἔχορήγει τὰς ὕλας· ἐν δὲ τῷ λοιπῷ παντὶ κλείειν ἀκριβῶς τὰ στόματα, μηδ' ἐνίας τῶν ἐκπεμφθέντων ἐπανέρχεσθαι συγχωροῦντας. οὕτως δὲ καὶ τοῖς ἐπὶ τοῖς εἰσάγουσι, ὅταν ἡ καρδία συστέλληται, κλείειν τὰ στόματα, μηδὲν τῶν ἐλχθέντων ὑπ' αὐτῆς αὐθις ἔξω παλινδρομεῖν ἐπιτρέποντας. [194] εἴπερ οὖν ἔχει ταῦθ' οὕτως, ἄνδρες Ἑρασιστράτειοι, τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἀγγείων ἐάσωμεν ἤδη τῷ λόγῳ, τὸ δ' ἀμφισβητούμενον ἐπισκεψώμεθα, τὴν κοίλην φλέβα τὴν ἐξ ἥπατος εἰς καρδίαν εἰσάγουσαν τὸ αἷμα, ποτέρους ἔχει τοὺς ἐπιπεφυκότας ὑμένας. ἂν ἔσωθεν ἔξω ῥέποντας, ἢ τοῦναντίον ἔξωθεν ἔσω φερόμενους; ἀλλ' ἴσως οὐδὲ τοῦτο μέγα πρὸς τὸ προπαρεσκευασθαι (304) μὲν ἐν ἥπατι τὸ αἷμα, φέρεσθαι δ' ἐντεῦθεν εἰς τὴν καρδίαν, ἀπολειψόμενον ἐνταῦθα τὸ λεῖπον τῆς οἰκείας ιδέας εἰς ἀκριβῆ τελειότητα. καὶ γὰρ καὶ λόγον ἔχει, μη-

vasis materias educantibus incumbere dicebamus, contrario modo affici. Nam ab internis foras tendentes, reclinatas quidem ab exeuntibus ora aperire, quo tempore cor materias distribuit, in reliquo autem toto claudere omnino oras, neque cor quidpiam quod egressum sit redire concedentes. Ita vero et illas, quae sunt in introductibus, ubi cor contrahatur, ora claudere nihil attractorum ab eo rursus recurrere permittentes. Si igitur haec ita se habent, o viri Erasistratei, alia vasa jam sermone dimittamus, id autem, de quo ambigitur, inspiciamus, cavam scilicet venam, quae ex jecore in cor sanguinem invehit, quas habeat obductas membranas, an ab internis foras tendentes, an contra a foris intro vergentes. Sed forte neque hoc magni est momenti contra id, quod dicitis, sanguinem in jecore prius esse praeparatum, inde autem in cor deferri recepturum inibi residuum peculiaris speciei, ut exacte absolvatur. Quin etiam rationem habet,

Ed. Chart. V. [194.]

Ed. Bas. I. (304.)

δὲν τῶν τελέων τε καὶ μεγάλων ἔργων ἀνθρώως δύνασθαι γενέσθαι, μηδὲ ὑφ' ἐνὸς ὀργάνου φυσικοῦ τὸν οἰκεῖον κόσμον ἅπαντα κτήσασθαι. δείξατε οὖν ἡμῖν ἕτερον ἀγγεῖον ἐξάγον ἐκ τῆς καρδίας τουτὶ τὸ κοσμηθὲν αἷμα καὶ διανεμόμενον εἰς ἅπαντα τὰ σώματα, καθάπερ ἡ ἀρτηρία τὸ πνεῦμα. καὶ μὴν τὰ σύμπαντα τέτταρά ἐστι στόματα, δύο καθ' ἑκατέραν κοιλίαν, ἓν μὲν ἐκ τοῦ πνεύμονος εἰσάγον τὸ πνεῦμα, τὸ δ' ἕτερον ἐξάγον μὲν ἄμφω ταῦτα κατὰ τὴν ἀριστερὰν κοιλίαν, ὑπόλοιπα δὲ δύο κατὰ τὴν δεξιάν, εἰς μὲν τὸν πνεύμονα τὸ ἕτερον αἷμα φερόμενόν τε καὶ διανεμόμενον, εἰς δὲ τὴν δεξιάν κοιλίαν ἐκ τοῦ ἥπατος εἰσάγον τὸ ἕτερον· ὑπὲρ οὗ σύμπας ὁ λόγος ἐστίν. πέμπτον δ' ἄλλο στόμα οὐκ ἔχει κατὰ τὴν καρδίαν, ὃ τὸ ἐξ ἥπατος ἀφικόμενον εἰς αὐτὴν αἷμα πρὸς ὅλον ἀποπέμψει τὸ σῶμα. μὴ τοίνυν ἐπιπέμπεσθαι λέγετε τῷ παντὶ σώματι παρὰ τῆς καρδίας αἷμα καὶ πνεῦμα, μηδ' εἶναι τοῦτο τὸ σπλάγχνον, ὥς ἀρτηριῶν, οὕτω καὶ φλεβῶν ἀρχήν. οὔτε γὰρ ἀγγεῖον ἕτερον ἔχετε δεικνύειν ἐκφυόμενον τῆς καρδίας, οὔτ' ἄλ-

nullum perfectum magnumque opus subito posse fieri, neque ab uno instrumento naturali peculiarem ornatum omnia consequi. Ostendite igitur nobis aliud vas, quod ex corde hunc exornatum sanguinem educat et distribuat per omnia corpora, quemadmodum arteria spiritum. Atqui universa quatuor sunt ora; duo in utroque ventriculo; unum ex pulmone spiritum introducens, alterum educens. Ambo haec in sinistro ventriculo consistunt, reliqua duo in dextro. In pulmonem sane alterum sanguinem vehit distribuitque; in dextrum autem ventriculum a jecore alterum introducit, de quo totus sermo est. Quintum vero aliud os non est in corde, quo sanguinem ex iecore ad ipsum pervenientem in totum corpus transmittat. Ne igitur dicatis, sanguinem et spiritum ex corde toti corpori distribui, neque hoc esse viscus, ut arteriarum, sic etiam venarum originem, neque enim vas alterum ostendere potestis ex corde procedens, neque

Ed. Chart. V. [194.]

Ed. Bas. I. (304.)

λου τινὸς πλήν τῶν ὑμένων, οὓς οὐκ ἂν ἡ μηδὲν εἰκὴ
 ποιούσα φύσις ἐν τῷ κυριωτάτῳ σπλάγγνῳ κατέθετο, μὴ
 μέγιστόν τι μέλλοντας εἰς ὑπηρεσίαν παρέχειν αὐτῷ. καί
 μοι θαυμάζειν ἐπέρχεται μάλιστα πάντων Ἑρασιστράτου
 κατ' ἐν βιβλίον τὸ πρῶτον περὶ πυρετῶν ἅμα μὲν ἀρχὴν
 ἀποφηνάμενου καὶ ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν εἶναι τὴν καρδίαν,
 ἅμα δὲ τοὺς ἔξωθεν ἔσω νεύοντας ὑμένας ἐπὶ τοῖς εἰσάγουσι
 τὰς ὕλας ἀγγείοις ἐπιπεφυκέναι φάσκοντος. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ
 τοῦτο δυνατόν εἶπεν, ὥς τοῦ μὲν αἵματος ἀρχὴ τὸ ἥπαρ
 ἐστι, τῆς διοικούσης δὲ τὰς φλέβας δυνάμεως ἡ καρδία.
 ὅπου γὰρ οὐδὲ ταῖς ἀρτηρίαις ἐκ καρδίας ἐμπέμπεσθαι διὰ
 τῶν χιτώνων ὁμολογεῖ τὴν δύναμιν, ἥπου γε ταῖς φλεβὶν
 ὁμολογήσει; εἶπερ οὖν ἀρχὴν ἐκστὶν ὅραμεν εἶναι τὸ μόριον,
 ὃ τοῖς ἀφ' ἑαυτοῦ πεφυκόσιν ἦτοι τὴν δύναμιν, ἢ πάντως
 γε τὴν ὕλην χορηγήσει, τὴν καρδίαν οὐχ οἷόν τε φάναι τῶν
 φλεβῶν ἀρχὴν. δύναμιν μὲν γὰρ αὐταῖς οὐ χορηγεῖ κατὰ
 τὸν Ἑρασιστράτον, ὅτι μηδὲ ταῖς ἀρτηρίαις, ἢ δ' ὕλη τοῦ
 αἵματος ἐξ ἥπατος ὁρμαίνεται σαφῶς. οὐ μὲν, ὅτι πᾶσαι
 περαίνουσιν εἰς τὴν καρδίαν αἱ φλέβες, ἀρχὴν αὐτῶν οἷόν

alio quodam, praeterquam ex membranis, quas nihil
 unquam frustra faciens natura in principalissimo viscere
 haud constituisset, nisi magnum ministerium ipsi fuissent
 praestiturae. Ac mihi mirari subit omnium maxime Era-
 sistratum, qui libro primo de febribus simul pronunciet,
 cor esse et arteriarum et venarum principium, simul
 autem dictitet, membranas a foris intro spectantes vasis
 materias introducentibus supercrevisse; neque enim hoc
 licet dicere, quod sanguinis quidem initium jecur sit,
 virtutis autem venas regentis cor. Nam ubi neque arte-
 riis ex corde facultatem per tunicas emitti fatetur, an
 venis fatebitur? Quod si initium illam esse partem dici-
 mus, quae a se procreatis aut virtutem aut omnino
 materiam suppeditabit, cor non liceat venarum dicere
 principium, quoniam facultatem ipsis auctore Erasistrato
 non subministrat, quia neque ipsis arteriis. At materia
 sanguinis ex jecore manifesto proficiscitur. Nec etiam,
 quoniam omnes in cor venae pertinent, initium earum

Ed. Chart. V. [194. 195.]

Ed. Bas. I. (304.)

τε τὴν καρδίαν αὐτὴν εἰπεῖν· οὐ περαίνουσι γὰρ, ὥς δέ-
 δεικται πρόσθεν. ἄρ' οὖν, ὅτε κατὰ τὴν πρώτην διάπλασιν
 ἐκ καρδίας ἡ γένεσις αὐτῶν ἐστίν, διὰ τοῦτ' ἀρχὴν ἔξουσι
 τὴν καρδίαν αἱ φλέβες; ἀλλ' οὔτε περὶ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς
 ἡ ζήτησις ἦν, ὥς ἐν τῷ πρώτῳ γράμματι κατ' ἀρχὰς εὐθέως
 διώρισταί, καὶ πρὸς τῷ μὴ ζητεῖσθαι τὴν τῆς γενέσεως
 αὐτῶν ἀρχὴν οὐδ' ἀπόδειξιν τινα ἐπεχείρησεν Ἐρασίστρατος
 εἰπεῖν, ὥς ἐκ καρδίας ἡ φύσις ἐν τῷ διαπλάττεσθαι τὸ
 ἔμβρυον ἐξέφυσε τὸ φλεβῶδες γένος. οὐ μὴν οὐδ' ἐπὶ νεύρων
 ἐζήτησε τὴν τοιαύτην ἀρχὴν, ὥσπερ οὐδ' ἐπ' ἀρτηριῶν,
 ἀλλὰ μόνης τῆς ἐπὶ τοῦ διαπεπλασμένου τελέως ζώου διοι-
 κήσεως ἀρχὰς ἀπεφάνετο τῆς μὲν τῶν ἀρτηριῶν ἐνεργείας
 τὴν καρδίαν, τῆς δὲ τῶν νεύρων τὴν κεφαλὴν. [195] οὐκοῦν
 οὐδὲ φλεβῶν ἑτέρως ἂν ἔλεγεν ἀρχὴν εἶναι τὴν καρδίαν.
 εἰκότως μὲν οὖν ἀσαφὴς ἡ γνώμη τάνδρός ἐστιν ἡ περὶ τῶν
 φλεβῶν, οὐδὲν εἰπόντος ὑπὲρ αἵματος γενέσεως, ἀλλ' ὅλην
 ταύτην παραλιπόντος ἄσκεπτον τὴν ἐνέργειαν, ἀναγκαιοτέραν
 οὔσαν μακρῷ τοῖς ζώοις τῆς κατὰ τὴν γαστέρα. ζῆν μὲν

cor ipsum licet dicere; non enim pertinent, ut prius
 demonstratum est. Num igitur, quia in prima conforma-
 tione ex corde generatio ipsarum est, ideo principium
 venae cor habebunt? Sed neque de tali principio erat
 quaestio, ut in primo commentario per initia statim
 definitum est, ac Erasistratus praeter id, quod generationis
 ipsarum initium non quaerebamus, ne demonstrationem
 quidem ullam dicere aggressus est ad probandum, quod
 ex corde natura foetum formando venosum genus pro-
 fluxerit; sed nec in nervis tale quaesivit principium,
 quemadmodum neque in arteriis, verum solius in animan-
 te absolute conformato gubernationis principium enun-
 ciavit, arteriarum sane functionis cor, nervorum caput.
 Itaque neque venarum aliter diceret initium cor existere.
 Ob quam rem obscura est viri sententia de venis, ut qui
 nihil de sanguinis generatione prodiderit, sed totam hanc
 functionem reliquerit inconsideratam, quum sit multo
 magis necessaria animantibus, quam ea, quae in ventriculo

Ed. Chart. V. [195.]

Ed. Bas. I. (304.)

γὰρ οἷόν τ' ἐστὶν ἡμῖν, εἰ καὶ μηδὲ ὅλως ἡ γαστήρ τρίβῃ τὰ σιτία, δυναμένοις γε προσφέρεσθαι χυλοὺς, ὥς ἐν πολλοῖς ἔθνεσι γάλα· τεθνάναι δ' ἀναγκαῖον, εἰ ἡ τοῦ αἵματος ἀπόλοιτο γένεσις, ἣν οὔτε εἰ τὸ ἥπαρ, οὔθ' αἱ φλέβες, οὔθ' ἡ καρδία πεπίστευται, σαφῶς ἐτόλμησεν ἀποφήρασθαι· τοσοῦτον ἀποδεῖ προσθεῖναι τινα ἀπόδειξιν τῷ λόγῳ. οὐ μόνον δὲ ταύτην τὴν ἐνέργειαν ἀλλοιοῦσαν τὰ σιτία κατὰ ποιότητα διελθεῖν ὠλιγόρησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν θρέψιν ὁμοίως γιγνομένην ἐπιχειρήσας ἐξηγεῖσθαι μᾶλλον πάντων ἢ ἀλλοιώσεως ἐμνημόνευσεν. εἰ δὲ ταύτης ἐμνημόνευσεν, εὐθὺς ἂν, οἶμαι, καὶ τοῦτο συνεπενόησεν, ὅτι πᾶσι τοῖς ὑπὸ τινος ἀλλοιουμένοις εἰς τὴν τῶν ἀλλοιούντων ἰδέαν ἡ μεταβολὴ γίγνεται. καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ ὁμοιωσαν ἑαυτῷ τὸ ξύλον ἐξ ἑαυτοῦ ἅμα γένεσιν τε καὶ τροφήν ἴσχει, κατὰ τὸν αὐτὸν ὁράται τρόπον καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα τὴν τροφήν ἑαυτοῖς ὁμοιοῦντα. δηλοῦται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἡμιπέπτων περιτωμάτων, ὁμοίων ἀεὶ γιγνομένων τοῖς τρεφο-

est. Vivere siquidem licet nobis, etiam si neutiquam venter cibos conterat, quum offerre succos possimus, ut in multis gentibus lac; mori autem necessarium est, si sanguinis pereat generatio, quae neque an jecori, neque an venis, neque an cordi concredita sit, manifesto ausus est pronunciare, tantum abest, ut demonstrationem aliquam sermoni adjecerit. Verum non modo hanc actionem, quae cibos secundum qualitatem alterat, percensere neglexit, sed etiam nutritionem similiter fieri exponere aggressus omnium magis quam alterationis meminit. Quod si vero hujus meminisset, statim, puto, etiam hoc considerasset, quod omnia, quae ab aliquo alterantur, in alterantium speciem mutantur. Quemadmodum enim ignis, qui lignum sibi ipsi assimilat, ex eodem simul generationem et alimentum obtinet, simili videntur modo etiam stirpes et animalia alimentum sibi assimilare: id quod innotescit ex semicoclis recrementis, quae similia semper corporibus, quae nutriuntur, quorum sunt excrementa, red-

Ed. Chart. V. [195.]

Ed. Bas. I. (304.)

μένοις σώμασιν, ὧν ἐστὶ περιττώματα. φυσικώτερος μὲν οὖν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ δεόμενος ἀκοῶν προγεγυμνασμένων ἐν τοῖς περὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων λογισμοῖς, οὓς ἰδίᾳ διήλθομεν ἑτέρωθεν, λεχθήσεται δὲ καὶ νῦν ὀλίγον ὕστερον. ἐν δὲ τῷ παρόντι συντελέσαι βούλομαι τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐρασιστράτου γνώμης ἅπαντα λόγον, ᾧ ἀποδέδεικται, ὥς κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ μήτρᾳ τῶν ἐμβρύων διάπλασιν οὐκ ἐκ τῆς καρδίας αἱ φλέβες ἴσχουσι τὴν γένεσιν. ἅπασαι γὰρ αἱ κατὰ τὸ χορίον φλέβες, αἱ συνάπτουσαι τῇ μήτρᾳ τὸ κυούμενον, ἀποβλαστήματ' εἰσὶ μιᾶς μεγίστης φλεβὸς ἐξ ἥπατος ὠρμημένης. αὕτη δ' ὥσπερ τι στέλεχος ἐπὶ πτόρθων παμπόλλων τῶν ἐξ αὐτῆς ἐκπεφυκότεων ἀγγείων εἰς τὸ χορίον, ἄχρη πλείστου μὲν ἄσχιστος καὶ μία μένουσα, διεξέρχεται μέγα διάστημα τὸ κατ' αὐτὸ τὸ σπλάγχνον, ἀνίσχουσα δ' ἤδη πρὸς τοῦκτός ἕτερον μέγιστον διάστημα διεξέρχεται δίχα σχισθεῖσα διττοῖς, καὶ τοῦτο ὀριζόμενον ἐνὶ μὲν, ᾧ νῦν δὴ πέπαυμαι λέγων, ὅταν ἀνίσχη πρῶτον ἔξω τοῦ δέρματος, ἑτέρῳ δ', ὅταν ὑπερκύψῃ τὸν ἀμνιόν. ἡ γὰρ διὰ

duntur. Physicus itaque magis sermo est, et requirit auditores prius exercitatos in naturalium facultatum speculationibus, quas privatim alias sumus persecuti. Dicitur et de iis hoc opere paulo posterius. Nam in praesentia absolvere cogito totum de Erasistrati sententia sermonem, quo demonstratur ex prima in utero foetuum conformatione, non ex corde venas habere originem. Omnes enim secundarum venae, quae utero conceptum annectunt, propagines sunt unius venae, maximae ex jecore profectae. Haec autem veluti truncus aliquis in ramis permultis vasorum ex ipso in secundas procedentium, longissime integra unaque manens, magnum quod in ipso viscere est intervallum permeat; emergens autem iam foras alterum maximum spatium in duplicem fissuram pertransit, atque hoc definitum terminis, uno sane, quem nunc dicere desii, quum emergit primum extra cutem, altero, quum supergreditur amnium; nam

Ed. Chart. V. [195.]

Ed. Bas. I. (504.)

τούτου διέξοδος ἅπασα τὴν ἀπὸ τοῦ ἥπατος ἐπὶ τὸν ὀμφαλὸν ἐνηνεγμένην φλέβα περιέχει γενομένην εἰς δύο. τρίτη δ' ἄλλη χώρα τὰς δύο ταύτας ἐκδέχεται φλέβας, ἥ κατὰ τὸ χορίον, οὐκέτι μενούσας δύο. σχίζεται γὰρ ἑκατέρα πολυειδῶς εἰς παμπόλλας ἄλλας ἀλλαχόσε τοῦ χορίου διασπειρομένας. αὐτὴς δ' ἀπ' ἐκείνων ἕτεραί τινες, εἴτ' ἀπ' ἐκείνων ἄλλαι γεννῶνται, καθάπερ οἱ κλώνες ἀπὸ τῶν πτέρων, ἅχους ἂν εἰς μικρότατα τελευτήσωσιν ἑγγεῖα, τὰς οἷον ἐσχάτας φλέβας τὰς τοῦ φυτοῦ. οἰκειότερον δ' ἦν ἄρα, μήτε τὴν ἐκ τοῦ ἥπατος ὀρυηθεῖσαν φλέβα πρέμνω προσεικάζειν εἰς πολλοὺς κλάδους σχιζομένω, μήτε τὰς ἐσχάτας τελευτὰς βλαστήμασιν, ἀλλὰ ταύτας μὲν αὐτοῖς τοῖς πέρασι τῶν ῥιζῶν τοῖς εἰς τὴν γῆν ἐμπεφυκόσι, τὴν μεγίστην δὲ φλέβα τῇ συμπάσῃ τῆς ῥιζώσεως ἀρχῇ. φαίνονται γὰρ πως εἰς τὴν μήτραν αἱ τελευταὶ τῶν φλεβῶν ἐρῥιζομέναι τροφὴν ἐξ αὐτῆς αἷμα ἀναφέρειν ἐπὶ τὸ ἥπαρ, ὡς ἀρχὴν ἅπαντος τοῦ φυτοῦ. εἰ δ' οὐ βούλει τὸ ἥπαρ ἀρχὴν θέσθαι, τῇ καρδίᾳ μὲν οὐδαμῶς ἂν ἔχοις ἔτι προσνέμειν τὴν ἀρχὴν, ἀναγκα-

omnis per hoc transitus venam a jecore ad umbilicum contractam comprehendit, in duos ramos divaricatam. Tertia alia regio duas has accipit venas in secundis, non amplius duas permanentes. Finditur enim utraque multifariam in complures alias varie secundis [disperfas. Rursus ab illis aliae quaedam, deinde ab illis aliae generantur, quemadmodum furculi a ramis, usque dum in minima vasa veluti extremas venas stirpis desinant. Peculiariter autem erat utique, neque venam a jecore profectam caudici in multos discisso ramos assimilare, neque extremos fines germinibus, verum has ipsis quidem radicibus extremis, quae terrae inseruntur, maximam autem venam universo radicationis initio. Apparent enim fines venarum, quasi in utero radicatae, alimentum ex ipso, sanguinem videlicet, ad jecur tanquam totius stirpis principium sursum efferre. At si nolis jecur initium statuere, cordi quidem neuntiquam poteris adhuc principium attri-

Ed. Chart. V. [195, 196.]

Ed. Bas. I. (304. 305.)

οδήσῃ δὲ πάντα τὰ εἰς τὴν μήτραν ἐμφυόμενα πέρατα τὴν ἀρχὴν ἀποφύνασθαι τῶν φλεβῶν. [196] ἀλλὰ εἰ τοῦτο, καὶ τὴν τῶν ἀρτηριῶν ἀρχὴν ἀναγκαῖον ἔσται σοι τὰ εἰς τὰς μήτρας καθήκοντα πέρατα θέσθαι τὴν καρδίαν ὑπερβάντι. δεῖξον οὖν ἡμῖν ἔτι καὶ τὴν τῶν νεύρων ἀρχὴν ἐκ (305) τῶν αὐτῶν ὁρμωμένην. ἀλλ' ὅμως οὐτ' ἔστι τι νεῦρον ἐκφυόμενον τῆς μήτρας εἰς χορίον, οὐτ' ἐν τῷ χορίῳ φαινόμενον, οὔτε κατὰ τὸν ὀμφαλὸν ἢ ἔξωθεν ἔσω χωροῦν, ἢ ἔσωθεν ἔσω προσερχόμενον. οὐδὲ γὰρ ἦν ὅλως χρεῖα τὴν τῶν νεύρων ἀρχὴν τοῦ γεννωμένου συναφθῆναι τῇ μήτρᾳ, καθάπερ τὴν τῶν ἀρτηριῶν τε καὶ φλεβῶν. αὗται μὲν γὰρ δέονται τῶν ἐκ τῆς κυούσης ὑλῶν, ἡ δ' ἀρχὴ τῶν νεύρων οὐ δεῖται. δέδεικται δὲ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη λόγοις ὑπὲρ τοῦ τὰ μέγιστα τῶν ἀγγείων ἀρχὰς εἶναι τοῖς ἐλάττοσιν. ὥστε καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἥπατος ἐκφυομένη φλεψ ἀρχὴ ταῖς κατὰ τὸ χορίον ἀπάσαις ἐστίν, ὥσπερ γε καὶ ἡ ἐκ τῆς καρδίας ἀρτηρία. καὶ γὰρ καὶ αὕτη ταῖς κατὰ τὸ χορίον ἀπάσαις

buere, cogeris autem omnia quae in uterum ins'eruntur extrema initium venarum pronunciare. At si hoc fiat, etiam arteriarum originem necesse erit extremas illas, quae in vulvam pertinent, corde praetermisso statuere. Ostende igitur nobis praeterea, nervorum etiam principium ex his ipsis procedere. At neque est aliquis nervus ex utero emanans in secundas, neque in secundis apparens, neque juxta umbilicum vel extrinsecus intro procedens, vel ab internis foras excurrens; neque enim erat omnino necesse, nervorum principium eius, quod gignitur, utero esse commissum, quemadmodum arteriarum venarumque initium. Hae siquidem materias ex ea, quae uterum fert, requirunt, initium vero nervorum non requirunt. Ostensum est etiam in prioribus jam sermonibus, quomodo maxima vasa minorum sint principia. Proinde et vena ex jecore procedens omnium, quae secundas perreptant, initium existit, sicuti et arteria, quae ex corde proficiscitur. Etenim haec quoque omni-

Ed. Chart. V. [196.]

Ed. Bas. I. (305.)

χορηγεῖ τῆς οἰκείας δυνάμεως, οὐκ ἐκεῖναι ταύτη. ἐκ γὰρ τοῦ σπέρματος ἡ ἀρχὴ τοῖς ἐμβρύοις ἐστὶ τῶν διοικουσῶν αὐτὰ δυνάμεων, οὐκ ἐκ τῆς μήτρας. ἀμέλει καὶ βρόχου διαλάβης, ἢ τοῖς σταντοῦ δακτύλοις πιέσης τὰς κατὰ τὸν ὀμφαλὸν ἀρτηρίας, ἀσφύκτους ὅψει παραχοῆμα τὰς κατὰ τὸ χορίον ἀπάσας, οὗ τοῦναντίον ἐφαίνεται ἄν, εἰ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως αὐταῖς ἡ μήτρα παρεῖχεν. ἔοικα δὲ διατρίβειν ἐπὶ πλεόν ἐν πράγματι σαφεῖ τε ἅμα καὶ τοῖς ἀνατομικοῖς σχεδὸν ἅπασιν ὁμολογημένῳ. καὶ γὰρ ὅπως διαιρεῖν χρὴ τῆς κυούσης τὸ ἐπιγάστριον, καὶ ὅπως γυμνὸν ἐργάζεσθαι τὸ ἔμβρυον, ἔτι τῇ μήτρᾳ προσεχόμενον, οὐχ ἡμέτερον εὕρημά ἐστιν, ἀλλὰ πολλοῖς τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται. τοῖς δ' αὐτοῖς τούτοις ὁμολόγηται καὶ ὅτι τὸ κυούμενον ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρχὰς ἔχει τῶν διοικουσῶν αὐτὰ δυνάμεων, ὥστε τούτου μὲν ἀποχωρεῖν ἤδη προσήκει, τοῦ ζητεῖν, εἴτε τὸ ἔμβρυον ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν ἔχει τῶν φλεβῶν, εἴθ' ἡ μήτρα τῆς κυούσης, ἐπισκέπτεσθαι δ', ἐξ ὅτου τῶν σπλάγχχνων αἰτᾶται πεφύκασιν. ἐτοίμη δ' εὗρεσις ἐκ τῶν ἐν ταῖς

bus, quae in secundis sunt, propriam facultatem suppeditat, non illae huic, quippe ex semine infantibus provenit initium facultatum eos regentium, non ex utero. Porro, si fune interceperis, aut tuismet digitis umbilici arterias compresseris, omnes, quae in secundis habentur, statim pulsū videbis destitutas; cuius contrarium apparet, si motus initium ipsis uterus exhiberet. Videor autem diutius immorari in re manifesta simul et anatomicis propemodum omnibus confessa; etenim, quomodo dividendum sit foeminae in utero gerentis abdomen, et quomodo infans nudus reddatur, utero adhuc affixus, non nostrum inventum est, sed a multis vetustioribus expositum. Apud hos ipsos in confesso est etiam, quod conceptus facultatum, quae ipsum gubernent, in se ipso habeat principia; quare digredi jam convenit ab ea inquisitione, utrum foetus in se venarum habeat initium, an vulva gravidæ, inspicere autem, quo ex viscere hae processerint. Prompta autem est inventio ex iis, quae in dissectione-

Ed. Chart. V. [196.]

Ed. Bas. I. (305.)

ἀνατομαῖς φαινομένων. εἰς ὃ γὰρ ἅπασαι περαίνουσιν αἱ κατὰ τὸ χορίον, ἐκεῖθεν περὺκασιν. ἀλλὰ μὴν ἐναργῶς τοῦτό γε φαίνεται πᾶσι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔχουσιν, εἰς μίαν ἅπασαι συνοῦσαι φλέβα τὴν ἐκ τοῦ ἥπατος ἐκπεφυκυῖαν, ὥσπερ γε καὶ αἱ ἀρτηρίαι πᾶσαι πρὸς τὴν μεγάλην ἀρτηρίαν τὴν κατὰ ῥάχιν. ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ὥσπερ ἔξωθεν τοῦ ἐμβρύου δίδεισιν ἡ ἀρτηρία καθ' ὅλον τὸν ἀμνιὸν, οὕτω καὶ μέχρι τῆς κατὰ ῥάχιν ἀρτηρίας δύο διαμένουσαι προέρχονται. συνέρχονται δ' εἰς φλέβα μίαν αἱ κατὰ τὸν ὀμφαλὸν ὁρμώμεναι δύο φλέβες. αὕτη μὲν οὖν ἡ φλέψ εὐθὺ τοῦ ἥπατος ἀφικνεῖται τὰς δύο ἀρτηρίας, οὗτ' ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτὴν ἀντικρυς, οὗτ' ἐπὶ τὴν μεγάλην ἀρτηρίαν ἡ φορὰ. περιλαβοῦσαι γὰρ ἐκατέρωθεν τὴν κύστιν εἰς τὸ κάτωτερος ἔρχονται, μέχρι περ ἂν ἐντύχωσι ταῖς ἐπὶ τὰ σκέλη τοῦ κυομένου φερομέναις ἀρτηρίαις. ἀλλ' ἐπεὶ τῆς κατὰ τὴν ὀσφὺν ἀφώρμηται τῆς μεγάλης ἀρτηρίας, διὰ τοῦτ' ἐνιοὶ τῶν ἀνατομικῶν ὡς ἐκείνην αὐτὰς ἔφασαν περαίνειν, εἰ μὲν ἀκριβολογεῖται τις, οὐκ ἀληθεύοντες, εἰ δὲ, ὡς εἴρηται, νῦν ἀκούει τῶν λεγομένων, οὕτε ἀκριβοῦντες τοῦ φαινομένου τὴν

nibus apparent; nam in quod omnes secundarum venae terminantur, inde procedunt. Atqui manifeste hoc apparet omnibus, qui oculos habent: universae in unam coeunt venam ex jecore profectam, sicuti et arteriae omnes ad magnam spinae arteriam concurrunt; sed hic sane, quemadmodum extra foetum permeat arteria per totum amnium ita etiam usque ad spinae arteriam duae permanentes procedunt. Venae autem duae per umbilicum excurrentes in unam venam coeunt, quae recta ad jecur accedit; duae autem arteriae neque ad cor ipsum manifeste, neque ad magnam arteriam deferuntur; nam utrobique vesicam circumplexae in declive pergunt, usque dum arteriis inciderint, quae ad crura foetus feruntur. Sed quoniam ex magna lumborum arteria defluerunt, ideo nonnulli anatomicorum ad illam has terminari dixerunt. Quod si quis exacte consideret, vera non dicunt; sin autem quis, ut dictum est, nunc intelligat ea, quae recensentur, neque exacte eius, quod apparet,

Ed. Chart. V. [196, 197.]

Ed. Bas. I. (305.)

διήγησιν, οὔτε μέγα τι σφαλλόμενοι. θαυμαστὸν οὖν εἶναι μοι δοκεῖ τῶν ἀνδρῶν ὅσοι τὰς μὲν ἀρτηρίας ἀπάσας τὰς κατὰ τὸ χορίον τε καὶ τὸν ὀμφαλὸν ἐκ τῆς καρδίας πεφυκέναι φασίν, καίτοι οὐτ' ἐξ ἐκείνης ἐκφυομένης, οὐτ' ἐκ τῆς μεγάλης τῆς κατ' ὀσφύν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπ' ἐκείνης εἰς τὰ σκέλη πεφυκνυῶν ἕτερα. [197] δίκαιον ἦν, οἶμαι, τὸ ἥπαρ ἀρχὴν τίθεσθαι τῶν κατὰ τὸν ὀμφαλὸν τε καὶ τὸ χορίον ἀπασῶν φλεβῶν, ὥσπερ καὶ τὴν καρδίαν ἐθέμεθα τῶν ἀρτηριῶν. ὅσα γὰρ ἀγγεῖα τῶν ἐξ ἑτέρου πεφυκότων ἐκπέφυκε, τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐκείνοις ἔχει. πολὺ μᾶλλον οὖν τὸ ἥπαρ ἀρχὴν τῶν φλεβῶν ἐστὶ θετέον, ἢ τὴν καρδίαν τῶν ἀρτηριῶν, ὅσον ἐπὶ τοῖς ἐξ ἀνατομῆς φαινομένοις, ἐναργέστερα γὰρ αὐτῶ τὰ τῆς ἀρχῆς ὑπάρχει γνωρίσματα. μὴ τοίνυν μηδὲ ἐκεῖνό σε λανθανέτω, διότι πάντως ἂν ἐσφυζον αἱ φλέβες, εἴπερ ἐκ τῆς καρδίας ἐπεφύκεισαν.

Κεφ. ζ'. Ὁ λόγος δ' οὐκ ἔτι μοι πρὸς Ἐρασίστρατον ἢ τοὺς Ἐρασιστρατεῖους ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἡγουμένους, οὐ, διότι πληροῦνται πνεύματος αἱ ἀρτηρίαι, διὰ τοῦτο δια-

narrationem tractant, neque multum adeo aberrant. Mirabile igitur mihi videtur de viris, qui arterias quidem omnes, tum secundas, tum umbilicum perreptantes, ex corde provenisse dicunt, quum neque ex illo procedant, neque ex magna per lumbos excurrente, sed ex iis, quae ab illa in crura enascuntur. At aequum erat, arbitror, jecur principium ponere omnium et umbilicum et secundas perreptantium venarum, sicuti et cor arteriarum statui-mus. Quae enim vasa ex iis, quae ab alio nata sunt, prodierunt, idem cum illis initium obtinent. Multo magis ergo jecur venarum initium poni debet, quam cor arteriarum, quantum ad ea pertinet, quae ex dissectione apparent, quippe quoniam evidentiora ei insunt principii indicia. Sed nec illud quoque te lateat, quod omnino pulsarent venae, si ex corde ducerent originem.

Cap. VII. Disputatio autem non amplius mihi cum Erasistrato aut Erasistrateis est, sed adversus eos, qui putant, non quia spiritu arteriae implentur, ideo elevari

Ed. Chart. V. [197.]

Ed. Bas. I. (305.)

στελλεσθαι τε καὶ σφύζειν αὐτάς, ἀλλὰ, διότι διαστελλονται τε καὶ σφύζουσι, διὰ τοῦτο πληροῦσθαι. κοινὸν μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶ τὸ δόγμα πολλῶν τ' ἐστὶ καὶ δοκίμων ἀνδρῶν, ὥσπερ γε καὶ ὅτι τὴν δύναμιν ἐκ τῆς καρδίας οἱ χιτῶνες τῶν ἀρτηριῶν τοῦ διαστελλεσθαι καὶ συστέλλεσθαι λαμβάνουσιν. ἀπεσχίσθησαν δ' οὖν οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτῶν ἐν τῷδε Πραξαγόρας τε καὶ Φιλότιμος ἑμολογήσαντες τᾶλλα, καὶ νομίζουσι ἐὸ πάμπαν ἐξ ἑαυτῶν σφύζειν τὰς ἀρτηρίας, ὥστε καὶ εἰ σάρα τις ἐκτεμῶν ζώου καταθείη παλλομένην ἐπὶ τῆς γῆς, ἐναργῶς ὁρᾶσθαι τὴν κίνησιν τῶν ἀρτηριῶν. οὐκ οὖν ἐβουλόμην ἐς τοσόνδε διαμαρτεῖν τοῦ φαινομένου τηλικούτους ἄνδρας, ὥς μὴ δύνασθαι διορίσαι παλμὸν σφυγμοῦ. χρή δ', οἶμαι, γινώσκεσθαι μὲν καὶ τοῦτο τοῖς ἀνδράσι, γινώσκεσθαι δὲ καὶ ὥς, εἰ μόνην ἐκτέμοις ἀρτηρίαν, οὐ κινεῖται, καθάπερ οὐδ' εἰ βρόχῳ διαλάβοις ἐτι συνημμένην τῇ καρδίᾳ. καίτοι θαυμαστὸν, ἥνικα μὲν ἐστὶν ἔξω τοῦ ζώου, μὴ μόνον τῆς καρδίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀπάντων μορίων ἀφρημένης συμπνοίας, ἀκωλύτως σφύζειν αὐτήν, ἥνικα δὲ

ipsas et pulsare, sed quia elewantur pulsanque, ideo impleri. Commune igitur hoc placitum multorum et insignium virorum est, sicuti etiam quod facultatem ex corde tunicae arteriarum dilatandi et contrahendi suscipiunt. In quo haud novi qua ratione desciverint ab eis Praxagoras et Philotimus, quum in aliis consentiant; arbitrantur tamen, arterias plane ex se ipsis pulsare; proindeque, si quis carnem ex animali excisam palpitantem in terram dejiciat, evidenter arteriarum motum viderit. Nollem profecto eatenus aberrare tales viros ab eo, quod apparet, ut non possint palpitationem a pulsu distinguere. Hoc quidem, si quid iudico, eos viros novisse oportebat, non ignorasse autem et illud, quod, si solam excideris arteriam, non movetur, quemadmodum neque si vinculo interceperis, adhuc cordi connexam. Atqui mirabile, quum quidem extra animal est, non solum cordis, sed aliarum omnium partium ablato consortio, citra impedimentum

Ed. Chart. V. [197.]

Ed. Bas. I. (305.)

συνῆπται πᾶσιν, ἄσφυκτον γίνεσθαι βρόχον διαληφθεῖσαν. ἀλλ' οὐδὲ γὰρ ἔξω, θαυμασιώτατε Πραξαγόρα, πάλλεται διὰ παντός ἐκτεμνομένη τοῦ ζώου. καίτοι τί περὶ τούτου φιλοτιμοῦμαι διελέγχειν αὐτόν; ἀρκεῖ γὰρ ἐπιδεῖξαι μόνας τὰς ἀρτηρίας ἀκινήτους τε καὶ ἄσφύκτους ἀκριβῶς γενομένας, ὅταν ἐκτμηθῶσι τοῦ ζώου. παρὰ τῆς καρδίας οὖν αὐταῖς τὸ κινεῖσθαι. καὶ τοῦτ' ὁρθῶς μὲν εἶπε καὶ ὁ Ἑρασίστρατος, οὐκ ὁρθῶς δ' ἐξηγήσατο τῆς κινήσεως τὴν γένεσιν. οὐ γὰρ ὥς ἄσκός ἐμφυσώμενος ὑπὸ τῆς καρδίας ἐκθλιβούσης τὸ πνεῦμα πληροῦται τῶν ἀρτηριῶν ἐκάστη, τῷ συνῆφθαι δ' αὐτῇ καὶ ἐξ ἐκείνης πεφυκέναι τῆς αὐτῆς ὅλη τῷ σπλάγγνῳ κεκοινώνηκε δυνάμει. ὅτι δ' ὅλον σφύζει τῆς καρδίας τὸ σῶμα, διαστελλόμενόν τε καὶ συστελλόμενον ἐξ ἑαυτοῦ, σχεδὸν ἤδη τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἀνατομῶν γνωρίσεις, τηρικαῦτα τὸ δεξιὸν αὐτοῦ μέρος ἀναπτύξας. γυμνοῦται δ' ἡ καρδία χωρὶς τοῦ συντμηθῆναι τὸν θώρακα τοῦ ξιφοειδοῦς ἐκκοπέντος, ᾧ ἐγγὺς ἤρτηται τὸ περικάρδιον σκέπασμα. τριττὴ δὲ αὕτη τοῦ θώρακός ἐστιν εὐρυχωρία κατὰ μέσα τὰ στέρνα,

ipsam pulsare; quando autem commissa est omnibus, pulsu destitui, f. ne interceptam. Sed neque extrinsecus, admirande Praxagora, semper palpitat ex corde excisa. Verum quid in hoc ipsum coarguere contendam? Satis enim est ostendisse solas arterias et motu et pulsu omnino destitutas, quum ex animante fuerint exemptae; a corde igitur ipsis motus est, atque id recte etiam dixit Erasistratus, non recte autem motus generationem exposuit. Etenim singulae arteriae non quasi uter, qui inflatur, a corde spiritum exprimente replentur, verum quod ei commissae sint, et ex illo processerint, ejusdem cum toto viscere facultatis evaserunt compotes. Quod autem totum cordis corpus pulsat dilatatum contractumque ex se ipso, fere jam hoc etiam ex dissectionibus cognosces, tunc ubi dextram ipsius partem explicueris. Caeterum cor nudatur thorace non dissecto, modo cartilago xiphoides fuerit excisa, prope quam suspensum est cordis involucrum pericardium. Porro tertia haec thoracis capa-

Ed. Chart. V. [197. 198.]

Ed. Bas. I. (305. 306.)

μηδετέρα οὔσα τῶν ὑπολοίπων δυοῖν. ἔαν οὖν ἅμα τε τοῦτο ποιήσῃς καὶ τέμῃς ὀρθιον, ὥς εἴρηται, τὸν δεξιὸν θώρακα, τῆς δεξιᾶς κοιλίας τῆς καρδίας ἐναργῶς ὄψει τὸν σφυγμόν. οὐ λήσεταιί σε οὐδὲ τὸ καταφυόμενον εἰς αὐτὴν ἀγγεῖον, ὅπερ ἐστὶν ἀποβλάστημα τῆς κοιλίας, ὁμοίως ταῖς ἀρτηρίαις σφύζον. [198] εἴτε δὲ τῷ δέχεσθαι δύναμιν ἐκ τῆς καρδίας ἄχρι τοῦ βράττεσθαι ἐπιρρέουσιν, εἴτε τοῦ αἵματος τῆς ἐπὶ τὰναντία φορᾶς τῇ κατὰ τὸ δεξιὸν οὖς, εἴτε ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ τὴν κίνησιν ταύτην ἢ κοίλῃ φλέψι λαμβάνει, περιττὸν ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν. ἱκανὸν γάρ εἰς τὰ προκείμενα τὸ μὴδ' ὅλως σφύζειν αὐτὴν, ὥσπερ τὴν μεγάλην ἀρτηρίαν ἅμα ταῖς ἄλλαις ἀπάσαις ταῖς κατὰ τὸ σῶμα. ὅτι μὲν οὖν οὔτε τῆς πρώτης γενέσεως τῶν φλεβῶν, οὔτε τῆς μετὰ ταῦτα διοικησεώς ἐστὶν ἀρχὴ ἢ καρδία, δέδεικται σαφῶς.

Κεφ. η'. Ὑπόλοιπον (306) δ' ἐστὶν, ὑπὲρ οὗ ἐδόξα-
σαν τινες ἄτοπον μὲν ἱκανῶς, ὅμως δὲ ἀρέσαν ἐνίοις τῶν
ἐνδόξων λατρῶν, ἐξηγήσασθαι μὲν πρότερον, ἐπιδείξαι δ' ἔτι,

citas est in medio pectore, a reliquis duabus diversa. Si igitur et hoc feceris et rectum, ut dictum est, dextrum thoracem feceris, dextri cordis sinus pulsus evidentem contuebere. Non latebit te etiam vas ei infertum, quod est propago cavæ venæ, quemadmodum et arteria pulsans. An vero facultatem ex corde recipiat, adeo ut eo usque ebulliat, influentem, an eo, quod sanguis in contrariam partem in dextra auricula feratur, sive alio quodam modo motum hunc cava vena suscipiat, superfluum est in præsentia considerare. Abunde enim ad institutum est, quod neutiquam sic ipsa pulsat, quemadmodum magna arteria simul cum aliis universis corpus percurrentibus. Quod igitur neque primæ venarum generationis, neque gubernationis post hæc initium cor sit, manifesto ostensum est.

Cap. VIII. Reliquum est, id, quod nonnulli opinati sunt, absurdum sane admodum, verumtamen nonnullis nobilium medicorum gratum, interpretari prius, deinde

Ed. Chart. V. [198.]

Ed. Bas. I. (306.)

καθ' ὃ τι διήμαρται. φασὶ γὰρ, ὥσπερ ὁδοῦ τις ἀρχὴ λέγε-
ται, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐγχωρεῖν τρόπον εἶναι τινα καὶ φλεβῶν
ἀρχήν, οὐδὲν κωλύον, εἰ καὶ τελευτὴν ὀνομάζει τις αὐτήν.
ἐν γὰρ τῷ πρὸς τι τὴν τοιαύτην ἀρχήν εἶναι τὰς Ἀθήνας.
ἀλλὰ κατὰ τοῦτόν γε τὸν τρόπον οὐχ ἡ καρδία μόνον,
ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄλλο μέρος ἀρχὴ τε ἅμα δύναται καὶ
τελευτὴ λέγεσθαι τῶν εἰς αὐτὸ καταφερομένων ἀγγείων.
οὕτως οὖν καὶ ἡ καρδία τῆς κοίλης φλεβὸς οὐδὲν ἂν μᾶλλον
ἀρχὴ ἢ τελευτὴ νομίζοιτο. τῆς δ' ἐπὶ ταῖς πύλαις οὐδαμῶς
ἂν ἀρχὴ ἢ τελευτὴ νομίζοιτο, μήτ' αὐτῆς ἐκείνης τῆς φλεβὸς
εἰς τὴν καρδίαν περαινούσης, μήτε τῶν ἀπ' αὐτῆς ἀποσχιζο-
μένων μηδεμιᾶς, οὐκοῦν οὐδὲ τῶν καθ' ὅλον τὸ σῶμα
φλεβῶν. ὥστε διαμαρτάνουσιν οἱ μηδὲν ὦν οἶδασιν δέον
ὁδῶν μνημονεύοντες· ἄχρηστος γὰρ ἡ τοιαύτη ζήτησις τοῖς
ὑποθεμένοις γε, χρήσιμον ὑπάρχειν αὐτήν. τὸ μὲν δὲ ἥπαρ
ἀρχὴ τε ἅμα καὶ τελευτὴ συνάπασων ἔσται τῶν φλεβῶν,
ἄλλο δ' οὐδὲν οὔτε σπλάγχνον οὔτε μέρος, ὅτι μηδὲ
συνεχεῖς εἰσιν αἱ καθ' ὅλον τὸ σῶμα φλέβες ἐτέροι τινὲ

ostendere, in quo aberrarint. Ajunt enim, sicut viae
quoddam initium dicitur, ita posse quoddam et venarum
esse principium, quod tamen nihil prohibet quin et
finem ipsum quis nominet, quippe quod in ratione ad
aliquid ejusmodi principium Athenas esse dicimus; sed
hoc pacto non cor solum, sed quacumque alia pars initium
simul et finis dici potest vasorum in ipsam decurrentium.
Sic igitur et cor cavae venae nihilo magis initium quam
finis putaretur; venae autem ad portas sitae nequaquam
initium aut finis diceretur, dum neque illa ipsa vena in
cor definit, neque earum quae ab ea propagantur ulla,
quare neque earum quae in universo sunt corpore vena-
rum. Quapropter errant, qui viarum mentionem faciunt,
quarum convenientem notitiam non habent: inutilis
hujusmodi quaestio est iis, qui utilem ipsam esse ponunt.
Jecur etenim principium simul et finis universalium vena-
rum erit; aliud autem nullum, neque viscus, neque
pars, quoniam totius corporis venae nulli alteri parti ne

Ed. Chart. V. [198.]

Ed. Bas. I. (306.)

μορίῳ. πάλιν οὖν ἄνωθεν ἐπὶ κεφαλαίων ἀναλάβωμεν τὸν λόγον. εἰ τὴν τῆς πρώτης γενέσεως ἀρχὴν τῶν φλεβῶν ζητεῖς, ἥπαρ ἐστίν· εἰ τῆς κατὰ τὴν ὕλην διοικήσεως, ἣ τρέφεται τὸ σῶμα, καὶ δυνάμεως, οὐδ' οὕτως ἄλλο τι σπλάγχνον εὐρήσεις ἐπιτηδειότατον ἀρχὴν νομισθῆναι. φημὶ γάρ καὶ τὰς φύσει παρελθὼν ἀρχὰς, εἰ τὴν ὡς διδασκαλίας ἀρχὴν, ἢ τὴν ὡς ὁδὸν, ἢ ὅπως οὖν ἄλλως ἐθέλοις σκοπεῖσθαι, πᾶσαν ἐπίνοιαν ἀρχῆς ἐπιτήδειόν ἐστι δέξασθαι τὸ ἥπαρ, εἰ γὰρ ὄντως τε καὶ φύσει τῶν φλεβῶν ἐστὶν ἀρχή, θαυμαστὸν τοῦτο κατὰ πάντα τρόπον ἀρχὴν αὐτῶν εὐρίσκεσθαι. ἄρ' οὖν ἤδη καταπαύομεν ἐνταυθοῖ τὸν λόγον, ἢ προστιθῶμεν αὐτῷ κεφάλαιον ἐν τι τῶν ἔμπροσθεν ἀναβληθέντων, ἥνικ' ἐλέγομεν, οὐκ ἂν τινα γεγυμνασμένον ἐν τοῖς περὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων λογισμοῖς ἄλλο γενέσεως αἵματος ἀποφαίνεσθαι σπλάγχνον αἰτιώτερον ἥπατος; ἄμεινον ἴσως ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ πάντ' εἰρησθαι προσθεῖναι, καὶν ὅτι μάλιστα τὸ προκείμενον ἐξ ἀρχῆς ἀποδεδειγμένον ὑπάρχει τελέως. ὅτι μὲν ἄλλοιούται τὸ τρέφον εἰς τὴν τοῦ τρεφο-

continuae quidem existunt. Rursus igitur ex superioribus sermonem ad caput repetamus. Si primae generationis exordium venarum requiris, jecur est; si materiae dispensationis, qua universum corpus nutritur, et facultatis, ne sic quidem aliud viscus reperiās, quod aptius initium censeatur, duo etiam et naturalia praetergressus initia, si tanquam disciplinae initium, vel tanquam viae, vel quocunque alio modo considerare voles, omnem principii notionem recipere jecur est idoneum. Si enim vere et natura venarum est principium, nihil mirum omni modo principium ipsarum inveniri. An igitur jam sermonem hic finiemus, an apponemus ei caput unum ex iis, quae superius distuleramus, quum diceremus, nullum in naturalium facultatum speculationibus exercitatum aliud generationis sanguinis viscus causam magis quam jecur pronunciare. Satiū forsan est, ut omnia dicta sint, hoc adjicere, licet quam maxime res proposita ab initio absolute sit demonstrata, nempe id, quod nutrit, alterari in

Ed. Chara V. [198. 199.]

Ed. Bas. I. (306.)

μένου μεταβαλλόμενον οὐσίαν, ἡμῖν τε δι' ἑτέρων ἀποδέδεικται καὶ σχεδὸν ὑπὸ τῶν ἀρίστων ἰατρῶν τε καὶ φιλοσόφων ἀποδέδεικται. ὅτι δ', εἵπερ ὁ ἐκ τῆς γαστροῦ εἰς ἥπαρ ἀταδιδόμενος χυμὸς αἷμα φαίνεται γιγνόμενος, [199] ἀναγκαῖον ὑπὸ τῆς οἰκείας οὐσίας τοῦ ἥπατος ἐγγίγνεσθαι τὴν ἀλλοίωσιν αὐτήν, τοῦτ' οὐκ ἐστὶ σύμπαντες ὁμολογοῦσιν, ἀλλ' ἠγοῦνται τινες, αὐτοὺς τῶν φλεβῶν τοὺς χιτῶνας ἐργάζεσθαι τὸ αἷμα. καίτοι γ', εἰ ἐκκενώσαις αὐτοὺς, οὐδὲν ὑμενώδους ἢ νευρώδους οὐσίας θείσῃ διαφέροντας. ὥσπερ οὖν, εἴ τις ὑπὸ νεύρων, ἢ ὑμένων, ἢ ὀστέων, ἢ χόνδρων, ἢ πιμελῆς, ἢ ὅλως ἀναίμου σώματος ἐρασκὲς γίγνεσθαι τὸ αἷμα, κατέγνωμεν ἂν ἐτοίμως αὐτοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, εἰ καὶ τοῖς τῶν φλεβῶν χιτῶσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀναφέροι γένεσιν αἵματος. οὐ γὰρ ἐρυθρὸν ἐκείνοι γε χυμὸν, ἀλλὰ λευκὸν καὶ γλίσχρον ἐργάζεσθαι πεφύκασιν, ἐξ οὗ ἢ τε γένεσις αὐτοῖς ἐστίν, ἢ τ' αὐξησίς τε καὶ θρόψις. ἀποδέδεικται δὲ περὶ τούτων ἐν τῷ προτέρῳ περὶ σπέρματος γράμματι. καὶ μὴν, εἵπερ εἰς ὁμοίαν ἰδέαν τῷ μεταβάλλοντι

ejus substantiam transiens, quod nutritur; id quod nos alibi, et prope praestantissimi tum medici tum philosophi demonstrarunt. Porro quod, si humor, qui ex ventriculo in jecur distribuitur, sanguis fieri apparet, necessarium sit mutationem ipsam a propria jecoris substantia effici, id non ita omnes consentiunt, verum opinantur nonnulli, ipsas venarum tunicas sanguinem efficere, licet, si ipsas inanieris, nihil a membranosa nerveave substantia differre videas. Quemadmodum igitur, si quis a nervis, aut membranis, aut ossibus, aut cartilaginibus, aut pinguedine, aut summatim ab exangui corpore sanguinem gigni diceret, promte eum damnamus, eodem, opinor, modo, si etiam ad venarum tunicas ex sua ipsarum natura sanguinis generationem referas. Non enim rubrum illum humorem, sed album et viscosum reddere idoneae sunt, unde et generatio ipsa est, et incrementum, et nutritio. Demonstratum vero est de his priore de semine libro; et sane, si id, quod mutatur, in similem speciem ei, quod

Ed. Chart. V. [199.]

Ed. Bas. I. (506.)

τὸ μεταβαλλόμενον ἀφικνεῖται, τῆς τοῦ ἥπατος αὐτοῦ σαρκὸς οὐδὲν ἂν εὐροις ἐπιτηδειότερον εἰς αἵματος γενεσιν. εἰ γὰρ παχυνθεῖη τὸ αἷμα, σὰρξ ἥπατος ἀκριβῆς ἀπεργασθήσεται. πολλὰ δ' ἄγνοήσαντες, οἶμαί, τῶν φυσικῶν οἱ πλεῖστοι πράγμαθ' ἡμῖν παρέχουσιν, ὧν ἄλλα τέ τινα ἔστι καὶ τὰ διὰ τῆς περὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων πραγματείας ἀποδειγμένα. περιστέλλεται γὰρ ἡ γαστήρ τοῖς σιτίοις, ἔλκουσα τὸν οἰκτεῖον ἑαυτῇ χυμὸν ἐξ αὐτῶν, ἔστ' ἂν ἀπολαύσασα καὶ τελέως ἐμπλησθεῖσα διώσεται τὸ περιττὸν ἅπαν εἰς τὴν νῆστιν. ἐντεῦθεν δ' αὐτὴς ἔλκει τὸ ἥπαρ εἰς ἑαυτὸ προκατειργασμένον αὐτὸν ἐν τῇ γαστρὶ κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, οὐ μὰ Δία τῆς γαστροῦ ἕνεκα τοῦ ἥπατος ἀλλοιούσης αὐτὸν, ἀλλὰ ἀδύνατον εἰς ταῦτόν ἀλλήλοις ἰόντα δύο σώματα μὴ δοῶν καὶ πάσχειν εἰς ἄλληλα. δέδεικται γὰρ δὴ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ πραγματείᾳ, καὶ ὥς τὸ ἰσχυρότερον νικᾷ καὶ μεταβάλλει θάτερον. ὥσπερ οὖν τὸ τῆς γαστροῦ λείψανον ἐπιτηδεῖον γίνεται τῷ ἥπατι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς μεθ' ἥπαρ ἅπασιν τὸ τούτου πάλιν

mutat, pervenit, jecoris ipsius carne nihil ad sanguinis generationem accommodatius reperias. Si enim sanguis fuerit incrassatus, exacta jecoris caro efficietur. At naturalium plurimi interpretes multa quum ignorent, tum alia nonnulla, tum ea, quae de naturalibus facultatibus opere demonstravimus, negotium nobis facessunt. Nam ventriculus cibis circumdatur, peculiarem sibi humorem ex ipsis eliciens, donec fruitus et omnino repletus superfluum totum ad jejunum intestinum propellat. Inde rursus jecur ad se trahit ipsum, in ventriculo priori tempore elaboratum, non per Jovem ventre jecoris causa ipsum alterante, sed fieri nequit, ut, quum duo corpora in idem mutuo coeunt, non in se agant patianturque; nam et hoc a nobis in illo commentario offensum est, et quomodo fortius vincit et alterum immutat. Sicut igitur ventris reliquum jecori fit idoneum, ita hujus rursus ipsius superfluum iis quae post jecur habentur omnibus;

Ed. Chart. V. [199.]

Ed. Bas. I. (306.)

αὐτοῦ περιττὸν, οὐδ' οὖν οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἥπατος ἐκείνων
 ἐνεκεν ἀλλοιῶσαντος τὴν τροφήν, ἀλλὰ καθ' ὃν εἶρηκα
 τρόπον, ἥνικα μεταβάλλοντός τε καὶ ἀλλοιοῦντος ἐπιτηδειό-
 τερα ἐν τῷδε γίνεται τοῖς μεθ' ἥπαρ μορίοις. ὥς γὰρ
 αὐτὸ διὰ τῶν φλεβῶν εἴλκυσεν ἐκ γαστροῦ τε καὶ τῶν
 ἐντέρων τὴν τροφήν, οὕτως, ὅσα μετ' ἐκείνο τέτακται, δι'
 ἄλλων ἔλκει φλεβῶν εἰς ἑαυτὰ, κἄπειτ' αὖθις ἕτερα, καὶ
 τοῦτο ὑπάρχει γιγνόμενον, ἄχρι περ ἂν εἰς ἅπαν ἀφίκηται τοῦ
 ζώου μόριον ἢ τροφή, παρασκευάζει δ' ἕκαστον αἰεὶ καὶ
 προπέττει τὸ μεθ' αὐτὸ κατὰ τὸ συνεχές τῆς διαδόσεως.
 οὕτως οὖν καὶ τὸ ἥπαρ παρομοιοῖ τὸν ἐκ τῆς κοιλίας ἀνα-
 δοθέντα χυλὸν ἑαυτῷ, τοῦτέστι τῇ σαρκὶ τε καὶ τῇ οὐσίᾳ
 τῇ ἑαυτοῦ, τῷ καλουμένῳ πρὸς ἐνίων ἱατρῶν παρεγχύματι.
 ἕκαστον γὰρ τῶν ὀργανικῶν τοῦ ζώου μορίων, σύνθετον
 ὑπάρχον ἐξ ἐτέρων ἀπλουστέρων μορίων, πάντως ἰδιόν τι
 τοιοῦτον ὑπάρχει κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅλον οὐκ ἄλλο καθ'
 ὅλον τοῦ ζώου τὸ σῶμα. τὸ γοῦν τῆς γαστροῦ σῶμα τὸ
 ἴδιον ὅλον οὐκ ἄλλο τῶν πάντων ἐστίν· ὡσαύτως δὲ καὶ

quum neque jecur ipsum illorum causa alimentum alte-
 ret, sed quo dixi modo, quum mutaret alteraretque,
 id accommodatius interea redditur partibus post jecur
 sitis; siquidem, uti ipsum per venas ex ventriculo et
 intestinis alimentum attraxit, ita, quae post illud consti-
 tuta sunt, per alias ad se venas alliciunt, deinde rursus
 alia; atque hoc fieri solet, usque dum in omnem animan-
 tis partem alimentum pervenerit; ac praeparat unum-
 quodque semper ac praecoquit ei, quod sequitur, secun-
 dum distributionis continuitatem. Sic igitur et jecur
 succum ex ventriculo distributum sibi ipsi, hoc est carni
 et ipsius substantiae (quod a nonnullis medicis parenchyma
 dicitur), assimilat. Singulae enim instrumentariae animan-
 tis partes quum ex aliis simplicioribus constent partibus,
 omnino peculiari quadam ejusmodi substantia constant,
 quali non aliud totius animantis corpus. Sane ventriculi
 corpus proprium, quale non aliud omnium existit. Similiter

Ed. Chart. V. [199. 200.]

Ed. Bas. I. (306.)

τὸ τοῦ σπληνός, ἐγκεφάλου τε καὶ νεφρῶν, καὶ γλώττης, καὶ ὀφθαλμῶν, καὶ κύστεων, καὶ μητρῶν. ἀρτηρίαι μὲν οὖν καὶ νεῦρα καὶ φλέβες ἐμφύονται τοῖς ὀργάνοις ἕνεκα χρείας κοινῆς, ὡσαύτως δ' ἐνίοις αὐτῶν ὑμένης τε καὶ σύνδεσμοι. τὸ δ' ἴδιον ἐκάστου σώματος χωρὶς τούτων ἐστὶ, διὸ καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐξαίρετον ἢ τὰλλα κέκτῃται. κατὰ μὲν γὰρ τὸ κοινὸν ἀνάγκη δήπου καὶ τὴν ἐνέργειαν εἶναι κοινήν. οὐ γὰρ οἷόν τε παρὰ τοὺς τόπους τοῦ σώματος ὑπαλλάττεσθαι φλεβός, ἢ ἀρτηρίας, ἢ νεύρου τὴν ἐνέργειαν, [200] ἀλλ' ἂν τε κατὰ τὴν πτέρναν, ἂν τε κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἀρτηρίαν ἐννοήσης, εὐθύς αὐτῆς συνεπινοήσεις τὴν κοινήν ἀπασῶν ἀρτηριῶν ἐνέργειαν· ὡσαύτως δὲ καὶ νεύρα, καὶ φλεβί, καὶ ὀστέῳ, καὶ χόνδρῳ, καὶ ὑμένι, καὶ συνδέσμῳ, καὶ πιμελῇ. κατὰ δὲ τὸ ἴδιον εἶδος ἐκάστης οὐσίας ἰδίαν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἐνέργειαν. οἷον γὰρ ἐστὶ τὸ τοῦ πνεύμονος σῶμα κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐκ ἂν εὔροις ἕτερον, οὐδ' οἷον ἐγκεφάλου οὐδὲν ἄλλα τοιοῦτον, ὥσπερ οὐδὲ ὅπου ἢ καρδία σῶμα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστίν, οὐδὲν ἀκριβῶς ἄλλῃ

et lienis, cerebri, renum, linguae, oculorum, vesicae et uteri; arteriae vero, nervi et venae instrumentis inferuntur communis usus gratia; ita vero nonnullis ipsorum membranae et ligamenta. Proprium autem cujusque corporis sine his existit; quare etiam actionem eximie diversam ab aliis possident. Siquidem ex communi necesse est scilicet actionem communem quoque esse; non enim potest ex corporis loco venae, aut arteriae, aut nervi actio immutari; verum sive in calce, sive in cerebro arteriam consideraveris, statim ipsius communem omnium arteriarum functionem simul perpendes; simili ratione nervi, venae, ossis, cartilaginis, membranae, ligamenti et pinguedinis. At secundum propriam uniuscujusque substantiae speciem propriam necesse functionem esse. Quale enim pulmonis corpus substantia est, non reperies aliud; neque, quale cerebri, ullum ejusmodi aliud; quemadmodum neque, quale cordis corpus substantia exi-

Ed. Chart. V. [200.]

Ed. Bas. I. (306. 307.)

τοιούτον ὑπάρχει. καὶ νεφροὶ δὲ καὶ σπλὴν ἐκάτερον αὐτῶν οἶον οὐκ ἄλλο. καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐνέργεια καθ' ἑκαστον ἴδιος ἐπὶ τῷ τῆς οὐσίας ἰδίῳ, καὶ ἡ τοῖσδε σὰρξ ἰδιότητα πολλὴν ἔχει παρὰ τὰς ἄλλας σάρκας. ἐν ὀφθαλμῷ δὲ τί δεῖ καὶ λέγειν, ὥς ἴδιον ἐξαίρετον, καὶ οὐδ' ἐγγὺς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἑοικὸς ἐστὶ τὸ κρυσταλλοειδές, ὅτε καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας τῆς κατ' αὐτὸ ἰμῆδενὶ προσέοικεν; οὐδὲν οὖν θαυμασιόν ἐστιν, οὐδὲ τὸ τοῦ ἥπατος ἴδιον σῶμα κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν κεκτῆσθαι τὴν ἐνέργειαν. ἐρυθρότατον μὲν γὰρ ἐστίν, ὥστε (307) τὸ αἷμα καὶ τῷ πεπηῆχθαι μόνον αὐτοῦ διαφέρειν. θρόμβου μὲν γὰρ ἡ πῆξις ὑπὸ τοῦ περιέχοντος γίνε-
ται, σβεννύουσα μὲν ἐξ αὐτοῦ τὴν θερμότητα, μελαίνουσα δὲ διὰ τὴν ψύξιν. οὐχ οὕτως δὲ κατὰ τὸ ἥπαρ, ἀλλ' ὑπὸ γε τῆς ἐμφύτου θερμασίας, κοσμούσης αὐτὸ μᾶλλον ἢ φθειρούσης. ἀλλοιοῦται μὲν γὰρ ἐκατέρως τὸ αἷμα, καὶ ἄν θρόμβος γένηται, καὶ ἥπατος σὰρξ. ἀλλ' ἡ μὲν εἰς θρόμβον, ἀλλοίωσις ὁδὸς ἐπὶ φθοράν ἐστιν, ἡ δ' εἰς τὴν

fit, nullum exacte aliud tale reperias. Item renes et lien, utrumque ipsum, quale non aliud. Atque ideo actio cujusque propria est propter substantiae proprietatem. Jam caro in his nullam proprietatem praeter alias carnes obtinet. In oculo autem quid etiam dicendum est quod peculiare corpus eximiumque crystallinus humor sit, nulli aliorum vel propemodum simile, quoniam et actionis ipsius proprium nulli respondet? Nihil itaque mirum est jecoris proprium corpus secundum ipsius naturam actionem acquisivisse, ut quod maxime rubrum sit veluti sanguis, et solum eo, quod coagulatum sit, ab eo differens; grumi siquidem coagulatio ab ambiente sit, extinguente eo quidem ipsius calorem, denigrante autem propter refrigerationem. At non ita etiam in hepate accidit, sed ab infuso calore, qui exornet id eo magis, quam corrumpat. Alteratur enim utroque modo sanguis, et si grumus evaserit, et si jecoris caro. Verum in grumum alteratio via ad corruptionem est, in jecoris

Ed. Chart. V. [200.]

Ed. Bas. I. (367.)

ἥπατος οὐσίαν ἐνέργεια φύσεως. οὐδ' ἔστιν οὐδὲν ὁμοιό-
τερον εὑρεῖν αἵματι τῆς ἥπατος ἰδέας. εἴρηται μὲν οὐ
καλῶς οὐδ' ὑπὸ τῶν εἰπόντων, τῇ πρώτῃ καὶ νεοπαγεῖ σαρκὶ
παραπλήσιον γίνεσθαι στάξαν εἰς ὕδωρ χλιαρόν αἷμα· πολὺ
δὲ δὴ μᾶλλον ἢ συμμετρία τῆς ἐμφύτου θερμοσίας ἀκριβῆ
περιτίθησιν αὐτῷ τὸν κόσμον. εἵπερ οὖν ἕκαστον μόριον
ἐξ ὁμοιοτάτου κατὰ τὴν οὐσίαν ἑαυτῷ τρέφεται χυλοῦ, καὶ
τοῦτον παρασκευάζειν ἑαυτῷ πέφυκεν, ἄλλοιοῦν τε καὶ μετα-
βάλλειν ἢ τοῦ αἵματος γένεσις, ἔργον τῆς ἥπατος σαρκός.
αὕτη δ' ἔστιν, ὡς ἐδείχθη, τὸ ἰδίον ἑαυτοῦ σῶμα. διὸ τῶν
ἄλλων ἀποκριθὲν ἔν τι τῶν σπλάγχνων ἐστὶ μονογενές.
μετέχει μὲν οὖν καὶ ἡ καρδία τοῦ τοιούτου χρώματος, ἀλλ'
οὐκ εἰς ὅσον ἥπαρ· ὑγρότερον γάρ ἐστι τὸ σπλάγχνον τοῦτο
τῆς καρδίας, καὶ διὰ τοῦτ' ἐρυθρότερόν τε καὶ μαλακώτε-
ρον, ἢ δὲ ξηροτέρα τε καὶ θερμοτέρα τοῦ ἥπατος ὑπάρχει.
οὕτως γὰρ ἤμελλεν ἅμα τε σκληροτέρα γενήσεσθαι καὶ κινή-
σεσθαι διττὴν κίνησιν ὁμοίως ταῖς ἀρτηρίαις, ἢ ἔκ μὲν
τῆς τοιαύτης κινήσεως ἢ συμμετρία φυλάττεται τῆς ἐμφύτου

antem substantiam actio naturae; neque est quicquam
sanguini similis invenire, quam jecoris speciem. Dictum
sane non recte est ab iis, qui asseverant, sanguinem tepi-
dum in aquam destillatum primae et recens compactae
carni similem effici. Sed multo magis nativi caloris
commoderatio exactum ornamentum ei circumdat. Si
igitur singulae partes ex succo simillimo sibi substantia
nutriuntur, atque hunc praeparare sibi natura possunt, et
alterare et mutare, sanguinis generatio opus jecoris ipsius
carnis existit. Haec autem est, ut ostendi, corpus ipsius
peculiare; quocirca ab aliis segregatum aliquod viscus sui
generis est. Itaque compos est etiam cor hujusmodi colo-
ris, sed non quantum jecur; quippe hoc viscus corde
humidius est, eoque rubrum magis et mollius, cor autem
siccus calidiusque jecore existit. Ita enim futurum est
simul durius, et duplici motu arteriis similiter agitabitur,
ut ex hujusmodi motu nativi caloris symmetria conserve-

Ed. Chart. V. [200, 201.]

Ed. Bas. I. (307.)

θερμασίας, ὡς ἐν τῷ περὶ χρείας σφυγμῶν ἐπεδείξαμεν. ἡ σκληρότης δὲ τὴν δυσπάθειαν αὐτῇ παρέχει συνεχέσι τε κινήσεσι καὶ σφόδρα ἰσχυραῖς ἐνίοτε παρσκευασμέναις ὑπὸ τῆς φύσεως. ὅθεν οὐδὲ τὸ ἴδιον αὐτῆς αἷμα τοιοῦτόν ἐστιν, οἷόν περ τὸ τοῦ ἥπατος, ἀλλ' ὅσω θερμότερον τὸ σπλάγχνον τοῦ σπλάγχνου, τοσούτω ξανθότερον, ὅπερ ἴδιον αἵματος ξηροτέρου, καθ' ἅπερ τοῦ ὑγροτέρου τὸ ἐρυθρόν. εἴρηται δὲ καὶ ὑπὸ Πλάτωνος μὲν ἐν Τιμαίῳ περὶ τῆς τῶνδε τῶν χρωμάτων γενέσεως, ἀτὰρ οὖν καὶ ἡμεῖς αὖθις ἐξηγησάμεθά τε καὶ ἀπεδείξαμεν, ὡς ἀληθῶς εἴρηται πάντα, γεγραφότες ὑπὲρ αὐτῶν ἰδία καθ' ἕτερον λόγον. ἀλλὰ νῦν γε τὸ προκείμενον ἡμῖν περαινόμεν. αἵματος ὑγροῦ μὲν τὴν κραῖν, ἐρυθροῦ δὲ τὴν χροάν ἢ πρώτη μὲν ἐν ἥπατι γένεσις, ὁχετοὶ δὲ παράγοντές τε καὶ διανέμοντες αὐτὸ παντὶ τῷ σώματι φλέβες. αἵματος δὲ ξανθοῦ καὶ λεπτοῦ καὶ λεπτομεροῦς καὶ πνευματώδους ἢ μὲν πρώτη γένεσις ἐν τῇ τῆς καρδίας ἀριστερᾷ κοιλίᾳ, [201] διανέμονται δὲ καὶ παράγουσιν εἰς ὅλον τὸ ζῶον αἱ ἀρτηρίαι τὸ τοιοῦτον αἷμα.

tur, ut in opere de pulsuum usu ostendimus. At durities ipsius ne facile afficiatur efficit motibus et continuis et valentissimis nonnunquam a natura praeparatis; unde neque proprius ipsius sanguis talis est, qualis jecoris, sed quanto calidius viscus viscere est, tanto flavior ille; quod proprium sanguinis siccioris existit, sicuti et humidioris rubrum. Porro dictum est et a Platone in Timaeo de colorum horum generatione. Scorsim et nos exponemus rursus demonstrabimusque, omnia vere esse dicta, scribentes de ipsis particulatim in alio commentario. Sed nunc, quod nobis erat institutum, finiemus. Sanguinis humidi temperamento, rubri autem colore prima sane in jecore est generatio; rivi autem venae id toti corpori traducunt distribuuntque. At sanguinis flavi, tenuis, subtilis, spirituosus prima sane in sinistro cordis sinu est origo, verum talem arteriae dispensant in totumque corpus deducunt; id quod uberius in commen-

Ed. Chart. V. [201.]

Ed. Bas. I. (307.)

δεδείκται δὲ καὶ περὶ τούτων ἐπὶ πλέον ἐν τοῖς τῶν φυσικῶν
δυνάμεων ὑπομνήμασιν. ὥσθ' ἅμα μὲν, ὅπερ ἀνεβαλόμην ἐν
τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις ἐρεῖν αὐτίς ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν
καρδίαν αἵματος, τὰ νῦν εἴρηται, ἅμα δὲ, ὡς ἐσφάλησαν
οἱ καὶ τὴν καρδίαν ἀρχὴν εἰπόντες εἶναι τῶν φλεβῶν, ἐπι-
δέδεικται. εἴπερ γὰρ αἷματός τινος, εὐθύς δὴπου καὶ φλεβῶν
ἐνόμισαν, ὥσπερ μὴ καὶ τῶν ἀρτηριῶν ἔχουσιν αἷμα λεπτο-
μερέστατον καὶ θερμότατον. ὡς οὖν ἀρτηριῶν, οὕτως καὶ
τοῦ πνευματώδους τε καὶ τοῦ ζέοντος αἵματος ἀρχὴ τις καὶ
πηγὴ τοῖς ζώοις ἐστὶν ἡ καρδία, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ
θυμοειδὲς ἐνδείκνυται τῆς ψυχῆς ἐν αὐτῇ κατοικῆσθαι.
ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ Πλάτων τὴν καρδίαν ἔλεγεν πηγὴν τοῦ
περιφερομένου κατὰ πάντα μέλη σφοδρῶς αἵματος. οὐ ταῦ-
τόν γάρ ἐστιν ἡ πηγὴν αἵματος ἀπλῶς εἰπεῖν, ἢ προσθεῖναι
τοῦ περιφερομένου σφοδρῶς. τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἥπατος ὀρμώ-
μενον οὐ περιφέρεται σφοδρῶς, ὅτι μήτε πνευματώδές ἐστι,
μήθ' ὅλως σφύζουσιν αἱ περιέχουσαι φλέβες αὐτό. τὸ δ'
ἐκ τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας ὀρμώμενον θερμότε-

tariis de naturalibus facultatibus ostensum est. Quare
simul, quod in superioribus sermonibus de cordis sanguine
iterum dicere distuleram, in praesentia⁹ exposui, simulque,
quod erraverint, qui cor venarum principium esse pro-
nunciarunt, indicatum est. Si enim sanguinis cujusdam,
statim nimirum et venarum censuerunt, tanquam non
etiam arteriae sanguinem subtilissimum calidissimumque
haberent. Vt igitur arteriarum, sic et spirituosus fervidi-
que sanguinis initium et fons animantibus cor inest; et
ideo irascibilis anima ibidem habitare ostenditur. Hac
ratione itaque et Plato cor sanguinis, qui per omnia
membra vehementer rapitur, fontem appellabat. Non
idem enim est, aut fontem sanguinis simpliciter dicere,
aut apponere, qui valide circumfertur. Nam ex jecore
proficiscens sanguis non valide circumfertur, quoniam
neque spirituosus est, neque omnino venae eum conti-
nentes pullant. At qui ex sinistro cordis sinu provenit,

Ed. Chart. V. [201.]

Ed. Bas. I. (307.)

ρόν τε τοῦδε καὶ πνευματώδες ἱκανῶς ἔστιν, ὥς ἂν σφυζόντων αὐτοῦ τῶν ἀγγείων. καλεῖται δ' ὑπὸ μὲν τῶν παλαιότατων ἱατρῶν καὶ φιλοσόφων καὶ τουτὶ τὸ γένος τῶν ἀγγείων ὡσαύτως θατέρῳ φλέψ, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων ἀρτηρία μὲν τὸ σφύζον, τὸ δὲ ἄσφυκτον φλέψ. ὅτι δ' οὕτως ὠνόμαζον οἱ παλαιοὶ, δέδεικται μὲν ἤδη πολλοῖς τῶν ἔμπροσθεν, ἐπιδέδεικται δὲ καὶ πρὸς ἡμῶν ἐτέρωθι. νυνὶ δὲ τοσοῦτον μόνον, ὅσον εἰς τὰ παρόντα χρήσιμον, ὑπομνήσω. τῆς κατὰ τὸν ἀγκῶνα καὶ μάλιστα τὸν ἀριστερόν ἀρτηρίας ὅταν ἡ κίνησις ἐκ γενετῆς ὑπάρχῃ ταχεῖά τε ἅμα καὶ μεγάλη καὶ εὐτονος, ἰσχυράν μὲν ἐνδείκνυται τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ θυμοειδῇ δύναμιν, ἀκμαῖον δὲ καὶ ζέον τὸ κατ' αὐτὴν θερμόν, ὅπερ ὀνομάζειν μαριῶδες τε καὶ ὀξύθυμον ἔθος. ὁ τοίνυν Ἱπποκράτης ὀνομάζων φλέβα τὴν ἀρτηρίαν ταύτην ὧδέ πως γράφει κατὰ τὸ δεῦτερον τῶν Ἐπιδημίων· ὃ δ' ἂν ἡ φλέψ ἢ ἐν ἀγκῶνι σφύξῃ, μαρικός καὶ ὀξύθυμος, ὃ δ' ἂν ἀτρεμέῃ, τυφώδης. ὅτι δὲ καὶ τὸ σφύζειν ὀνομα καὶ ὁ σφυγμός ἐπὶ τῆς σφοδρᾶς εἰς τοσοῦτον τῶν ἀρτηριῶν

calidior hoc et spirituosus admodum est, ut ejus vasa pulsant. Vocatur autem a vetustissimis medicis philosophisque hoc vasorum genus alteri similiter vena, ab aliis vero arteria id, quod pulsat, quod pulsus expers est, vena. Porro quod veteres sic nominabant, multi jam, qui ante me fuerunt, ostendere, nec non ego alio in loco indicavi. Nunc tantillum, quantum ad praesentia conducit, meminero. Arteriae, quae cubitum et praesertim sinistrum excurrit, quum motus ex generatione est citatus simul et magnus validusque, robustam in corde facultatem irascibilem innuit, calorem vero in eo vigentem et fervidum, quem nominare furiosum iracundumque consuetudo est. Itaque Hippocrates appellans venam arteriam hanc, ita scribit in secundo Epidemiorum libro: *Cui vena in cubito pulsat, is furiosus et iracundus erit; cui autem lente, torpidus.* Quod et pulsare verbum et ab eo deductum nomen pulsus in vehementi adeo arteriarum motu, ut, priusquam manus admoveatur,

Ed. Chart. V. [201.]

Ed. Bas. I. (307.)

κινήσεως, ὡς καὶ πρὶν ἐπιλαβεῖν τὴν ἀφὴν αἰσθητὴν εἶναι τὰνθρώπων τὴν κίνησιν, ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο, καὶ δι' ἄλλων μὲν ἀποδέδεικται, καὶ νῦν δ' οὐχ ἥκιστα φαίνεται διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀτρεμέειν ἀντιθέσεως, καὶ τὸν τυφώδη δὲ, δηλονότι τὸν ἐναντίον τῷ ματικῷ ἢ καὶ ὀξύθυμῳ καὶ ἀόργητον. ὥσθ' οἷον ὁδοῦ τι πάρεργον ἡμῖν οὐ σμικρὸν ἦνυσται κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ τῆς φλεβὸς ὀνόματος ἐπιδείξασιν Ἱπποκράτην πρότερον Πλάτωνος ἐν καρδίᾳ τιθέμενον ἀρχὴν τῆς θυμοειδοῦς δυνάμεως. ἀλλὰ τούτου μὲν καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιμνησθήσομαι. πρὸς δὲ τὴν τοῦ Πλάτωνος λέξιν ἐπάνειμι, καθ' ἣν τὰς ἀρτηρίας ὀνομάζων φλέβας ἔλεγε, τὴν δὲ καρδίαν ἅμα τῶν φλεβῶν πηγὴν καὶ τοῦ περιφερομένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος. ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω τὸ σφύζον ἄγγειον, ὥσπερ νῦν, ἀρτηρία προσηγόρεται, μόνας δὲ τὰς κατὰ τὸν πνεύμονα, τὰς ὑπὸ τῶν νεωτέρων τραχείας ὀνομασθείσας, οὕτως ἐκάλουν, εὐλόγως ὁ Πλάτων εἰς διορισμὸν, ὁποῖων ἂν τινων βούληται φλεβῶν εἶναι τὴν καρδίαν ἀρχὴν, προσέθηκε καὶ πηγὴν τοῦ περιφε-

sit homini sensibilis, a veteribus dicebatur, etiam per alios demonstratum est, ac nunc quoque maxime apparet ex oppositione, quae facta est ad verbum quiete moveri, et nomen torpidum, nimirum contrarium furioso, vel etiam iracundo, quod videlicet iracundum non est. Quare obiter et praeter institutum in expositione nominis venae non exiguum quidpiam a nobis confectum est, qui ostenderimus, Hippocratem ante Platonem irascibilis facultatis initium in corde statuisse. Sed hujus quoque paulo post meminero. Ad Platonis verba revertor, quibus arterias nominans venas dicit, cor autem et venarum et sanguinis, qui per omnia membra valide desertur, fontem. Quandoquidem enim pulsans vas nondum, quemadmodum nunc, arteriae nomen sortitum erat, solae autem pulmonis, quae a recentioribus asperae nominatae sunt, ita nuncupabantur, bona ratione Plato ad distinctionem, qualiumnam principium eor esse vellet, adjecit etiam

Ed. Chart. V. [201. 202.]

Ed. Bas. I. (307.)

ρομένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος. εἰς τί μὲν οὖν ἐστὶ τοῦτο τὸ αἷμα τοῦ ζώου χρηστὸν, αὐτὸς εἰρήσεται. τὸ δὲ ἐξ ἥπατος ὁρμώμενον εἰς τροφήν παρεσκευάζεται τοῖς τοῦ σώματος ἅπασιν μέρεσιν. ὅθεν, οἶμαι, καὶ ὁ Πλάτων ὑπὲρ ἐκείνου διαλεγόμενος ἔφη· οἷον [202] φάτνην ἐν ἅπαντι τούτῳ τῷ τόπῳ τῆς τοῦ σώματος τροφῆς τεκτηναιμένου. καὶ μέντοι καὶ ἐκ τοῦ λέγειν, τοῦτ' ἐστὶν τὸ κατ' ἥπαρ εἶδος τῆς ψυχῆς σιτίων τε καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικὸν ὑπάρχειν, οὐ μὴν ἐπὶ γε τῆς καρδίας οὐδὲν ἔτι προσθεῖναι τοιοῦτον, δῆλός ἐστιν ἐκ μὲν τῆς γαστρὸς εἰς ἥπαρ βουλούμενος ἀναφέρεισθαι τὴν τροφήν, ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τὴν καρδίαν ἵεναι τὸ μέρος εἰς τὴν τοῦ κατ' ἐκείνην αἵματος γένεσιν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἐκ τῶν κατὰ τὴν γαστέρα χωρίων τῆς τροφῆς ἀνάδοσις εἰς τὴν καρδίαν εὐθέως, ἀλλ' εἰς ἥπαρ γίγνεται, πρότερον αὐτάρκως ἀποδεδειγμένον ἐν τοῖς περὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, οὐδὲν ἔτι δεόμεν νῦν ἐπεξέρχεσθαι, προσθεῖναι δ' ἄμεινον τῷ λόγῳ τοσόνδε. Θερμὸν μὲν ἱκανῶς ἀναγκαῖον εἶναι τὸ θυμοειδὲς σπλάγχνον, οὐκ ἐξ ἀνάγκης δὲ

fontem sanguinis, qui rapide per omnia membra circumfertur. Ad quid autem hic in animali sanguis conducatur, postea dicetur. Qui vero ex jecore provenit, in alimentum omnibus corporis partibus praeparatus est; unde, puto, etiam Plato de illo differens inquit: *Ubi quoddam quasi praesepe ad totius corporis alimoniam fabricati.* Iam ex eo, quod dicit, hanc sane in jecore animae speciem, quae esculenta poculentaque concupiscit, existere, nec de corde quicquam ejusmodi adhuc apponat, innuit, ex ventriculo in jecur referri velle alimentum, illinc ad cor ire quandam ejus portionem ad sanguinis in eo generationem. Verum quod non ex ventris regionibus alimentum in cor statim, sed in jecur prius distribuitur, quum abunde in libris de naturalibus facultatibus demonstratum sit, nihil praeterea opus habeo impraesentium repetere, satius autem est sermoni tantillum adjicere. Calidum sane affatim necessario esse viscus irascibile, non

Ed. Chart. V. [202.]

Ed. Bas. I. (307. 308.)

θερμὸν ἱκανῶς τὸ ἐπιθυμητικόν, ἀλλ' ἐν φυτοῖς μὲν καὶ
πάμπολυ τοῦ θυμοειδοῦς ἀπολειπόμενον, ἐν ζώοις δ' οὐ
τοσοῦτον μὲν, ὅμως δ' οὐκ ὀλίγον. οὕτε γὰρ ἂν οὕτως
θερμὸν εἰργάζετο χυμὸν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸ τοιοῦτον ὑπῆρχεν,
οὐτ' ἀσφύκτους ἂν εἶχε τὰς φλέ(308)βας, εἰ ζεύσεως θερ-
μασίας ἦν ἀρχή. ταῦτ' ἄρα καὶ Ἱπποκράτης ἐνδεικνύμενος
ἔγραφε· ῥίζωσις φλεβῶν ἥπαρ, ῥίζωσις ἀρτηριῶν καρδίη· ἐκ
τουτέων ἀποπλανᾶται εἰς πάνθ' αἷμα, καὶ πνεῦμα, καὶ
θερμασίη διὰ τούτων φοιτᾷ· αἷμα μὲν ἐξ ἥπατος ἀποπλα-
νᾶσθαι λέγων, πνεῦμα δ' ἐκ καρδίας, θερμασίαν δ' ἐξ
ἀμφοῖν. ὅθεν οὐδὲ διήνεγκεν ἢ φλεβῶν ἀρχὴν εἰπεῖν τὸ
ἥπαρ, ἢ αἵματος, ἢ τῆς ἐπιθυμητικῆς ψυχῆς, ἀλλ' οἰκειό-
τερόν πως ἰατρῶ μὲν ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς ὀργάνοις, φιλο-
σόφῳ δ' ἐπὶ ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι ποιεῖσθαι τὴν διδα-
σκαλίαν, ἔπεται δὲ ἐπιδειχθέντι θατέρῳ θάτερον. καὶ
τοίνυν φαίνονται γεγραφότες οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν Ἱπποκράτης
καὶ Πλάτων, ὁ μὲν ὑπὲρ τῶν σωματικῶν ὀργάνων τὸν
πλείω λόγον ποιησάμενος, ὁ δ' ὑπὲρ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

autem necessario calidum vehementer appetens; sed in
stirpibus quidem permultum irascibili inferius, in anima-
libus non tantum quidem, sed tamen non parum; neque
etiam adeo calidum efficeret humorem, nisi id simul
ejusmodi fuerit, neque pulsus expertes haberet venas, si
ferventis esset caloris initium. Haec utique et Hippocra-
tes indicans conscripsit: *Venarum jecur radicatio, arte-
riarum cor; ex his dispergitur in omnia sanguis, spiri-
tus, calor per haec transit*; sanguinem sane ex jecore
proficisci dicens, spiritum ex corde, calorem ex utris-
que; unde nihil differt venarum principium dicas jecur,
aut sanguinis, aut appetentis animae; sed familiarius
medico de corporeis instrumentis, philosopho de animae
facultatibus disciplinam instituire. Alterum autem alte-
rius demonstrati comes est. Itaque videntur in hunc
modum de ipsis Hippocrates et Plato scripsisse, ille de
corporis instrumentis longiore sermone facto, hic vero
de animae facultatibus. Quapropter Hippocrates inquit:

Ed. Chart. V. [202.]

Ed. Bas. I. (308.)

διὰ τοῦτ' οὖν ὁ μὲν Ἱπποκράτης ἔρει, ρίζωσις φλεβῶν ἥπαρ, ἀνατομὴν τε γράφει φλεβῶν τήνδε· ἥπατις ἐν ὀσφύϊ μέχρ' τοῦ μεγάλου σπονδύλου κάτωθεν, καὶ σπονδυλοισι προσδιδού ἐντεῦθεν μετέωρος δι' ἥπατος, καὶ διὰ φρενῶν εἰς καρδίαν. καὶ ἡ μὲν ἰθεῖα ἐς κληΐδας, ἐντεῦθεν δ' αἱ μὲν εἰς τράχηλον, αἱ δ' ἐπ' ὠμοπλάτην, αἱ δ' ἀποκαμφθεῖσαι κάτω περὶ παρασπονδύλου καὶ πλευρᾶς ἀποκλίνουσιν, ἐξ ἀριστερῶν μὲν μία ἐγγὺς κληΐδων, ἐκ δεξιῶν δὲ ἐπὶ τι ταύτης χωρίον. ἄλλη δὲ σμικρὸν κατώτερον ἀποκαμφθεῖσα, ὁκότεν μὲν ἐκείνην ἀπέλιπε, προσέδωκε τῇσι πλευρῇσιν. ἐπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἐπ' αὐτῆς καρδίας προστύχη ἀποκαμπτομένη εἰς τὰ ἀριστερὰ, ἀποκαμφθεῖσα δὲ κάτω ἐπὶ σπονδυλοισι καταβαίνει, ἔστ' ἂν ἀφίκηται ὅθεν ἤρξατο μετεωρίζεσθαι ἀποδιδούσα τῇσι πλευρῇσι τὴν ἐπίλοιπον ἀπάσαις, καὶ ἐνθεν ἀποσχίδας παρ' ἐκάστην διδοῦσα, μιᾶς δ' οὔσα. ἀπὸ μὲν τῆς καρδίας ἐπὶ τι χωρίον ἐν τοῖσιν ἀριστεροῖσιν μᾶλλον ἔουσα, ἔπειτα ὑποκάτω τῆς ἀρτηρίας, ἔστ' ἂν καταναλωθῇ καὶ ἔλθῃ ὅθεν ἡ ἥπατις ἐμετεωρίσθῃ, πρότερόν γε πρὶν ἐνταῦθα ἔλθειν παρὰ τὰς ἐσχάτας δύο

Radicatio venarum jecur est, dissectionemque venarum hanc describit. Jecoraria in lumbis usque ad maiorem vertebra[m] ab inferiori parte etiam vertebris communicatur, inde sublimis per jecur et septum transversum ad cor, atque recta ad claviculas pergit; inde aliae in cervicem; aliae ad scapulas; aliae reflexae inferius circa notham vertebra[m] et costam declinant; ex sinistris una prope claviculas; ex dextris ad aliquam hujus regionem. Alia paulo inferius deflexa, unde illa desit, annectitur costis; ubi autem, quae ad ipsum cor pertinet, occurrerit, in sinistram deflectit; ubi deflexerit, inferius ad vertebra[s] descendit, unde inceperat attolli, costis reliquam omnibus impertiens; inde propagines singulis, una quum sit, exhibens. A corde quidem in locum aliquem pergit, in sinistris magis inhaerens, deinde subter arteriam, donec insumpta fuerit, eatque unde jecoraria elevata est; priusquam illuc veniat, juxta

Ed. Chart. V. [202, 203.]

Ed. Bas. I. (308.)

πλευρὰς ἐδιχώθη, καὶ ἡ μὲν ἔνθεν, ἡ δὲ ἔνθεν τῶν σπον-
δύλων ἐλθοῦσα κατηναλώθη. ἡ δ' εὐθεῖα ἀπὸ τῆς καρδίας
πρὸς κληΐδας τείνουσα ἄνωθεν τῆς ἀρτηρίας ἐστὶ, καὶ ἀπὸ
ταύτης ὥσπερ καὶ παρ' ὀσφὺν κάτωθεν τῆς καρδίας, καὶ
ἀπὸ ταύτης αἴσσει εἰς τὸ ἥπαρ, ἡ μὲν ἐπὶ πύλας καὶ
λοβόν, ἡ δ' εἰς τὸ ἄλλο ἐξῆς ἀφώρμηκε σμικρὸν κάτωθεν
φρενῶν. φρένες δὲ προσπεφύκασιν τῷ ἥπατι, ἃς οὐ ῥήϊδιον
χωρίσαι. δισσαὶ δ' ἀπὸ κληΐδων αἱ μὲν ἔνθεν, αἱ δ' ἔνθεν
ὑπὸ στήθος εἰς ἥτρον. ὅπῃ δ' ἐντεῦθεν, οὐπω οἶδα.
φρένες δὲ κατὰ τὸν σπόνδυλον τὸν κάτω πλευρέων, ἡ
νεφρὸς ἐξ ἀρτηρίας ταύτη ἀμφιβεβηκώς. [203] ἀρτηρίαι δὲ
ἐκ τούτου ἐκπεφύκασιν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀρτηρίῃ τόνον
ἔχουσα. ταύτη δὲ παλινδρομήσασα ἀπὸ καρδίας ἡ ἥπατιτις
ἔλληγεν. ἀπὸ δὲ τῆς ἥπατίτιδος διὰ τῶν φρενῶν αἱ μέγι-
σται δύο, ἡ μὲν ἔνθεν, ἡ δὲ ἔνθεν φέρονται μετέωροι,
πολυσχιδεῖς τε διὰ τῶν φρενῶν εἰσιν, ἀμφὶ ταύτας ὡς καὶ
πεφύκασιν, ἄνω δὲ φρενῶν αὗται μᾶλλον ἐκφανέες. οὕτως

*extremas duas costas scinditur atque altera soboles hinc,
altera illinc ad vertebrae tendens insumitur. Quae
autem recta a corde ad claviculas tendit, supra arte-
riam habetur; et ab hac, sicuti quae juxta lumbos est,
subter cor exporrigitur, hinc in jecur emergit, partim
ad portas et lobum, partim in aliam ejus partem, a
paulo inferiore phrenum parte. Phrenes autem jecori
cohaerent, quas haud facile est separare. Duae a clavi-
culis, haec illinc, illa hinc sub pectus ad pectinem per-
tingit, quo vero inde pergat, nondum novi. Phrenes
ad vertebrae, quae subter costas est, habentur, vel qua-
renes ex arteria prodeunt, isthac comprehenduntur. Arte-
riae autem ex his procedunt, hinc et illinc robur assu-
mentes. Hac autem recurrens a corde jecoraria desinit,
verum a jecoraria per ipsas phrenes grandes duae venae,
partim hinc, partim illinc, feruntur sublimes, multifa-
riamque per phrenes divisae ipsas amplectuntur circum-
euntque. At supra phrenes hae magis conspicuae sunt.*

Ed. Chart. V. [203.]

Ed. Bas. I. (308.)

μὲν ὁ Ἱπποκράτης ἔγραψεν τὴν ἀνατομὴν τῶν ἐξ ἥπατος ἐκφυομένων φλεβῶν, ἐνδεικνύμενος ἐντεῦθεν εἶναι τὴν ἀρχὴν αὐτὴν. ἐξηγησάμεθα δὲ τὴν ῥῆσιν ἐτέρωθί τε καὶ τῷ δευτέρῳ τῆς Ἱπποκράτους ἀνατομῆς. ὁ δὲ Πλάτων οὐ κατὰ τὰς φλέβας, ἀλλὰ κατὰ τὴν διοικοῦσαν αὐτὰς δύναμιν ἀφ' ἥπατος ὁρμωμένην ἐν Τιμαίῳ διαλεγόμενος ὥδ' εἰς ποιεῖται τὴν τοῦ λόγου διέξοδον. τὸ δὲ δὴ σίτων τε καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ ὅσων ἐνδειαν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἰσχει φύσιν, τοῦτο εἰς τὸ μεταξὺ τῶν τε φρενῶν καὶ τοῦ εἰς τὸν ὀμφαλὸν ὅρου κατέκεισαν, οἷον φάτιν ἐν ἅπαντι τούτῳ τῷ τόπῳ τῇ τοῦ σώματος τροφῇ κεκτημένοι, καὶ κατέδησαν δὴ τὸ τοιοῦτον ἐνταῦθα, ὥς θρέμμα ἄγριον. τρέφειν δὲ δὴ συνημμένον ἀναγκαῖον, εἴπερ τι μέλλει τὸ θνητὸν ἔσεσθαι γένος. καὶ μικρὸν προελθὼν τοῦτο δὴ φησιν· ὁ θεὸς ἐπιβουλεύσας αὐτοῦ τὴν ἥπατος ιδέαν συνέστησεν. ἐπὶ μὲν δὴ τοῦδε τοῦ σπλάγχνου καθάπερ νειμάμενοι τοὺς λόγους, ὁ μὲν ὑπὲρ τῶν ὀργάνων, ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς διοικούσης αὐτὰ δυνάμεως διελέχθη. ἐπὶ δὲ τῆς

Hoc pacto sane Hippocrates dissectionem venarum ex jecore precedentium conscripsit, indicans illinc esse ipsum initium. Exposuimus autem ipsius verba tum alibi, tum in secundo de Hippocratis anatome. At Plato non de venis, sed de facultate ipsa dispensante, quae a jecore ducit originem, in Timaeo differens hoc modo disputationem persequitur. *At eam animae partem, quae cibum potumque et reliqua omnino, quibus corpus indiget, concupiscit, media regione inter septum transversum et umbilici terminum collocarunt, quoddam quasi praesepe ad totius corporis alimoniam fabricati, ac ibidem illam animae vim, ceu feram agrestem, illigarunt, quam sane corpus suum alere necessarium est, si mortale genus aliquamdiu permansurum est.* Et paulo progressus, Quod, inquit, deus perpendens, hanc ipsius jecoris speciem constituit. In hoc sane viscere tanquam dispartiti disputationem, hic de instrumentis, ille de virtute ipsa guber-

Ed. Chart. V. [203.]

Ed. Bas. I. (308.)

καρδίας ἑκατέρως ἀμφότεροι μετεχειρίσαντο, Πλάτων μὲν ἐν Τιμαίῳ γράφων ὧδε. τὴν δὲ δὴ καρδίαν ἅμα τῶν φλεβῶν πηγὴν καὶ τοῦ περιφερομένου κατὰ πάντα τὰ μέρη σφοδρῶς αἵματος εἰς τὴν δορυφορικὴν οἴκησιν κατέστησαν, ἵν', ὅτε ζέσεις τὸ τοῦ θυμοῦ μένος, τοῦ λόγου παραγγείλαντος, εἴ τις ἄδικος περὶ αὐτὰ γίγνηται πρῶξις ἔξωθεν, ἢ καὶ τις ἀπὸ τῶν ἐνδοθεν ἐπιθυμιῶν, ὅξέως διὰ πάντων τῶν στενωπῶν πᾶν ὅσον αἰσθητικὸν ἐν τῷ σώματι τῶν παρακελεύσεων καὶ ἀπειλῶν αἰσθανόμενον γίγνοιτο τὸ ἐπήκοον, καὶ ἔποιτο πάντα, καὶ τὸ βέλτιστον οὕτως ἐν αὐτοῖς πᾶσιν ἡγεμονεῖν ἐπ'. Πλάτων μὲν οὖν οὕτως ἀμφοτέρους τοὺς λόγους ἔμιξεν εἰς ταῦτα, τοὺς τε περὶ θυμοειδοῦς ψυχῆς καὶ τοὺς περὶ τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς πεφυκότων ἀγγείων. Ἱπποκράτης δ' αὖ πάλιν οὐδ' αὐτὸς ἀπέχεται τοῦ περὶ τῆς τοιαύτης εἰπεῖν τι, μάλιστα μὲν ἐν ἧ μικρὸν πρόσθεν ἔγραψα ῥήσει, καθ' ἣν ἐκ τοῦ σφυγμοῦ τῆς κατ' ἀγκῶνα φλεβὸς ἐτεκμαίρετο περὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἡθῶν, ἥδη δὲ καὶ τῷ θεραπεύειν ἀχροίας τε καὶ ἰσχνότητας ἐν κατε-

nante differuit. De corde autem similiter ambo tractarunt. Plato sane in Timaeo in eum modum scribens: Cor, et venarum et sanguinis, qui per omnes partes vehementer circumfertur, fontem, in domicilium munitum constituerunt, ut, quum iracundiae vehementer ferveret, ratione hortante, si quid inique in eis fiat extrinsecus, vel etiam ab internis cupiditatibus, statim per omnes angustos meatus, quicquid sensus est particeps in corpore, iussa minasque sentiens, fiat propitium, et obsequatur undequaque, praestantissimumque in ipsis omnibus principatum gerere sinat. Plato igitur utrumque sermonem in idem sic miscuit, tum qui de irascibili anima est, tum qui de corde et vasis ab eo procedentibus. Hippocrates autem rursus ipse ab huiusmodi dicto abstinet, praesertim in superiori oratione, qua ex pulsu venae cubiti coniciebat de animi moribus, jam vero dum curat pravam corporis colorem et gracilitatem in habitu refrigerato,

Ed. Chart. V. [203.]

Ed. Bas. I. (308.)

ψυχμέναις ἔξεσι σώματος. ἐπιτήδευσιν γὰρ φησιν ὀξύθυμου
ἐμποιεῖν καὶ χροίης ἀναλήψιος ἔνεκα καὶ ἐκχυμώσιος.
ἐξηγεῖσθαι γοῦν σοι δόξει ταῦτα Πλάτων ἐν οἷς φησιν ἐπὶ
τῆς καρδίας, ἵν', ὅτε ζέσειε τὸ τοῦ θυμοῦ μένος. οἱ δὲ
μετ' αὐτὸν φιλόσοφοι καὶ ὁρισμὸν τοῦτον ἐποιήσαντο τοῦ
θυμοῦ, ζέσιν εἶναι φάσκοντες αὐτὸν τοῦ κατὰ τὴν καρδίαν
θερμοῦ. καὶ μὲν δὴ καὶ ὁπότε περὶ γενέσεως πυρετοῦ δια-
λεγόμενος ὁ Ἱπποκράτης φησὶν· αὖξεται μὲν γὰρ ψύχων
τοὺς πόδας ἑξαπτόμενος ὑπὸ τοῦ θώρακος, καὶ εἰς τὴν
κεφαλὴν ἀναπέμπων οἷα φλόγα· τῆς ἐμφύτου θερμοσίας
ἀρχὴν οἶδε τὴν καρδίαν. ἀλλὰ γὰρ οὐ πρόκειται μοι κατὰ
τὴνδε τὴν πραγματείαν οὔτε ἀθροίζειν ἀπάσας τῶν ἀνδρῶν
τὰς ῥήσεις, οὔτ' ἐξηγεῖσθαι, μέλλοντί γε δι' ἐτέρων ὑπομνη-
μάτων ἰδία ποιεῖσθαι τὰς ἐξηγήσεις· ὅπερ δὲ ἐναρχόμενος
εἶπον, ἐπισκέψασθαι τε καὶ κρῖναι τὰ δόγματα μόνον, εἴτε
κατὰ πάντα ἀλλήλοις ὁμολογοῦσιν, εἴτε καὶ μή. καταπαύειν
ἤδη καιρὸς ἐν τῷδε καὶ τόνδε τὸν λόγον, ἀρχῆς τοῦ ἥπα-
τος ἀποδεδειγμένου καὶ φλεβῶν, καὶ αἵματος, καὶ τῆς

quippe iracundiam dicit studiose excitandam tum coloris
recipiendi gratia, tum effusionis humorum. Interpretari ita-
que haec Plato videtur, ubi inquit: *In corde quum ira-*
cundiae vehementia exerbuerit. At post eum philosophi
hanc quoque iracundiae finitionem statuerunt, dicentes,
ipsam caloris in corde fervorem esse. Quin etiam quum
de febris generatione Hippocrates differit, *Augescit*
enim, inquit, *pedes refrigerans, incensa a thorace, et in*
caput emittit veluti flammam, nativi caloris initium cor
novit. Verum institutum non est in hoc opere omnia
horum virorum verba colligere, neque interpretari, quum
in aliis commentariis privatim ea sim expositurus, sed,
quod iam ab initio dixi, considerare indicareque dogmata
tantum, in omnibusne inter se consentiant, an non.
Tempestivum jam est hic etiam librum praesentem finire,
quum jecur et venarum, et sanguinis, et concupiscibilis

Ed. Chart. V. [203. 204.]

Ed. Bas. I. (308. 309.)

ἐπιθυμητικῆς ψυχῆς. [204] ἐπεὶ δ' οὐ μόνον Ἱπποκράτης καὶ Πλάτων οὕτως ἐδόξαζον, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιητῶν, οἷς ὥς μάρτυσι χρῆται Χρύσιππος, οὐχ οἱ φαυλότατοι, ἔγνωκα ἔτι καὶ τοῦτο προσθεῖναι τῷ λόγῳ διὰ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ σοφίαν, ὅς ἀποχωρῶν ἐκάστοτε τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων ποιηταῖς καὶ μυθολογήμασι καὶ γυναιξὶν εἰς πίστιν δογμάτων χρῆται, οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὸ τοῦτ' αἰσθανόμενος, ὥς ἀντιμαρτυροῦσιν αὐτῷ καὶ τὰναντία τίθενται σύμπαντες αὐτοὶ, καθάπερ ἔμπροσθεν ἔδειξα, τὸν μὲν θυμὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸν λογισμὸν δ' ἐν ἐγκεφάλῳ περιέχεσθαι πεπιστευκότες. ὅτι δὲ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐν ἥπαι κατακίζουσιν, ἐνῆν μὲν μοι καὶ τοῦτο διὰ πλειόνων πιστοῦσθαι μαρτύρων, ὅπως δὲ μὴ δόξαιμι ἴσπουδάξιν, ἃ φεύγειν παραινῶ, καὶ τρίβειν τὸν χρόνον ἀχρήστοις πράγμασιν, Ὅμηρον μνημονεύσω, τὸν (309) Τίτυν εἰς Αἴδου κολαζόμενον εἰσάγοντος, ἐφ' οἷς ἀκολασταίνειν ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Λητώ.

animae principium esse demonstraverim. Quoniam vero non solum Hippocrates et Plato sic opinati sunt, sed etiam poëtarum, quorum ceu testimoniis utitur Chrysippus, non pessimi censuerunt, hoc praeterea adjicere sermoni oportet propter admirabilem ipsius sapientiam, qui recedens subinde a scientificis demonstrationibus poëtis, fabulis et mulieribus ad fidem dogmatum faciendam utitur, non tamen hoc ipsum percipiens, quod contra se ipsum testantur, et contraria omnes ipsi ponunt, quemadmodum prius indicavi, iracundiam in corde, rationem in cerebro contineri credentes. Quod autem et concupiscibile in jecore collocant, licebit mihi et hoc pluribus approbare testibus. Ne autem videar affectare, quod fugere adhortor, et tempus rebus inutilibus conterere, Homeri mentionem faciam, qui Tityum apud inferos poenam subeuntem introducit eo, quod Latonam sollicitaverat impudice:

Ed. Chart. V. [204.]

Ed. Bas. I. (309.)

Καὶ Τιτυὸν εἶδον, γαίης ἐρικυδέος υἱὸν,
 Κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὃ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεκυρα,
 Ὡς δέ μιν ἐκάτερθε παρημένῳ ἥπαρ ἔκειρον.
 Δέστρον ἔσω δύνοντες, ὃ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσὶ.
 Αἰτὼ γὰρ εἵλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
 Πυθῶδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

οὐ τὴν καρδίαν ἢ τὸν ἐγκέφαλον ἢ τι τῶν ἄλλων μορίων
 ἐσθιόμενον ἐποίησε τοῦ Τιτυοῦ, δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν
 ἐξυβρίζειν ἐπιχειρήσαντος, ἀλλὰ τὸ ἥπαρ μόνον, εἰς τὸ τῆς
 ὕβρεως αἴτιον σπλάγχνον κολάζεσθαι φάμενος αὐτὸν, ὥσπερ
 ἦν εὐλογον. οὕτω γοῦν εἰώθασι καὶ νῦν ποιεῖν οἱ τοὺς
 ἁμαρτάνοντας οἰκέτας καταδικάζοντες, τῶν μὲν ἀποδιδρα-
 σκόντων τὰ σκέλη καίοντές τε καὶ κατασχάζοντες καὶ παίοντες,
 τῶν δὲ κλεπτόντων τὰς χεῖρας, ὥσπερ γε καὶ τῶν γαστρομήρων
 τὴν γαστέρα, καὶ τῶν φλυαρούντων τὴν γλῶτταν, ἀπλῶς δ'
 εἰπεῖν ἐκεῖνα κολάζοντες τὰ μόρια, δι' ὧν ἐνεργοῦσι τὰς
 μοχθηρὰς ἐνεργείας. εἰ δ' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔχει τις εἰπεῖν

*Et Tityum vidi clarae telluris alumnum,
 Porrigitur cui tota novem per jugera corpus.
 Hinc atque hinc geminus rostro urget vultur adunco
 Immortale jecur tondens; jacet ille supinus,
 Nec depellendi manibus datur ulla potestas.
 Latonae namque a sus erat tentare cubile,
 Quum Pytho Panopei peteret per amoena vireta.*

Non cor aut cerebrum aut aliquam aliam particulam
 Tityi propter amatoriam cupiditatem contumeliam inferre
 ausi, sed jecur tantum arrodi sinxit, contumeliae causa
 viscere ipsum puniri inquiens, quemadmodum erat con-
 sentaneum. Sic itaque et nunc factitare solent, qui
 famulos peccantes puniunt, eorum sane, qui fugitivi sunt,
 crura urentes, scarificantes et ferientes, eorum, qui
 furantur, manus, quemadmodum et gulosorum ventrem, et
 garrientium linguam, summatim illas punientes partes,
 quibus pravas obeunt actiones. At si aliam quandam

Ed. Chert. V. [204.]

Ed. Bas. I. (309.)

τῶν ἐπαινούντων τὰ Χρυσίππου, δὲ ἦν οὕτως Ὅμηρος
ἐποίησε κολαζόμενον τὸν Τιτυόν, ἡδέως ἂν ἀκούσιν. μὴ
λεγόντων μέντοι μὴδ' εὐρισκόντων, εὖλογον οἶμαι πρὸς
Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος ἐπαινεῖν Ὅμηρον οὕτω δοξά-
ζοντα, καὶ μάρτυρα τίθεσθαι καὶ αὐτὸν, ὧν ἡμεῖς δι'
ἀποδείξεως ἐπιστῶσάμεθα.

causam dicere quis eorum, qui Chrysippi scripta laudant,
possit, cur ita Homerus Tityum puniri effinxerit, liben-
ter audivero. Quod si non dicunt neque inveniunt,
aequum puto prae Hippocrate et Platone Homerum lau-
dare sic opinantem, et testem etiam ipsum citare eorum,
quae nos per demonstrationem cognovimus.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΕΒΔΟΜΟΝ.

Ed. Chart. V. [205.]

Ed. Bas. I. (309.)

Κεφ. α'. Οὐκ ἐγὼ τοῦ μήκους τῆς πραγματείας αἷτιος, ὥς καὶ πρόσθεν εἶπον, ἀλλ' οἱ ψευδῶν λόγων ὧν ἠρώτησαν ὑπὲρ ἡγεμονικῆς ψυχῆς οὐκ ὀλίγας πληρώσαντες βίβλους, ὥς εἰ μὲν ἀνελέγκτους τις εἶασεν, ὥσπερ ἐγνώκειν ἐγὼ τότε κατ' ἀρχάς, οὐκ ἂν ἔδόκει βεβαίως ἀποδεδείχθαι τὰληθές, εἰ δὲ ἐξήλεγγε πάντας ἐξῆς ἐπιὼν, ὥς μηδένα παραλιπεῖν, εἰς μῆκος οὐκ ἀναγκαῖον ἐκτείνεσθαι συνέβαινε

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATO-
NIS PLACITIS LIBER SEPTIMVS.

Cap. I. Non ego proluxi operis auctor sum, sed ii, qui falsis rationibus, quas de animae principatu in argumentis proponunt, non paucos libros repleverunt, quos nisi quis coarguat, sicuti ego per initia statueram, neutiquam videretur verum valide demonstrasse, sin autem reprehendat, omnes deinceps aggressus, ut nullum praetermiserit, in prolixitatem non necessariam totum

Ed. Chart. V. [205. 206.]

Ed. Bas. I. (309.)

τὴν ὅλην πραγματείαν. ἐπειδὴ τοίνυν τῶν πρώτων ἤδη ὑπομνημάτων οὐκ ὥκνουσιν οἱ τινὲς ἐπαινεῖν, ὥς ἀληθεῖς, οὓς Χρύσιππος τε καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπὲρ ἡγεμονικῆς ψυχῆς ἡρώτησαν λόγους, ἔδοξε τοῖς ἐταίροις, οἷς μάλιστα χαριζόμενος ἔγραφον ταῦτα, προσθεῖναι τὰς λύσεις αὐτῶν. ἀναγκαῖον γὰρ ὃν ἢ μηκύναι κατὰ τὴν πραγματείαν, ἢ μὴ δοκεῖν ἀποδεδειχέναι τελῶς ὑπὸ τριῶν ἀρχῶν διοικούμενον τὸ ζῶον, αἰρετώτερον ἔδοξεν εἰς μῆκος ἐκτείνειν. καὶ μέντοι καὶ τὸ τέλος αὐτὸ τοῦ γιγνομένου δείκνυσιν ὁρθῶς ἡμᾶς ἐλομένους ἅπαντας ἐλέγξει τοὺς ἡρωτημένους λόγους. οὔτε Στωϊκὸς ἔτι φιλόσοφος, οὔτε Περιπατητικὸς, οὔτε ἰατρός τις ὁμοίως θρασὺς, ὥς πρόσθεν εἴρηται, ἔσται, ἀλλ' ἐνιοί γε καὶ φανερώς ἐπὶ τὸν ἀληθῆ μετέστησαν λόγον· ἰατροὶ μὲν ἐξ ἔγκεφάλου συγχωροῦντες ἐπιρρῆν αἰσθήσεώς τε καὶ κινήσεως δύναμιν ἅπασιν τοῖς κατὰ τὸ ζῶον μέλεσι, φιλόσοφοι δὲ τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς ἐνταῦθ' ὑπάρχειν. ἡδέσθησαν γὰρ ἐναργῶς ὑπὸ τῆς ἀνατομῆς ἐλεγχθέντες θα[206]τέρου τῶν

opus produceretur. Quoniam igitur primorum jam commentariorum disputationes nonnulli commendare non dubitarent tanquam veras, quas Chrysippus et alii quidam de animae principatu proposuerunt, visum mihi est, familiaribus, quibus potissimum gratificans haec conscripsi, solutiones ipsarum apponere. Necessarium enim quum sit, aut prolixum esse in hoc opere, aut videri non demonstrasse perfecte, quod animal a tribus principiis gubernetur, malui eligere prolixitatem. Quin etiam finis ipse rei ostendet, recte nos elegisse omnes quaestionum illarum sermones reprehendere. Neque enim Stoicus adhuc philosophus, neque Peripateticus, neque medicus aliquis similiter audax, ut prius dixi, erit, verum nonnulli etiam manifesto ad veri partes transierunt, medici quidem ex cerebro concedentes sensus motusque facultatem omnibus in animante membris influere, philosophi autem ratiocinatricem animam inibi consistere. Reveriti enim sunt palam ex anatome reprehendi alteram sumptionum

Ed. Chart. V. [206.]

Ed. Bas. I. (309.)

λημμάτων προηγουμένως, ὡς χρώμενοι ψευδῶς συνελογίζοντο προστιθέντες αὐτῷ τὸ πρὸς πάντων ὁμολογούμενον, καθ' ὃ φασιν, ἔνθα τῶν νεύρων ἡ ἀρχή, ἔνταυθ' εἶναι τὸ ἡγεμονικόν, ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν. ἀλλ' ἢ γε προσληφθεῖσα δεομένη μὲν ἐξ ἀνατομῆς εὐρεθῆναι, κατεψευσμένη δ' ὑπ' ἐκείνων, οἰομένων ἐκ τῆς καρδίας ὀρμᾶσθαι τὰ νεῦρα, ψευδὲς εἰκότως εἰργάζεται τοῦ παντός λόγου τὸ συμπέρασμα, καὶ τινὲς γε τῶν οὐκ ἀλήθειαν, ἀλλ' ἄπερ ἐξ ἀρχῆς ἔθεντο στεργόντων, ἐπιχειρήσαντες ἀνατρέπειν πᾶσιν ὁμολογούμενον ἔμπροσθεν λῆμμα, καταγέλαστοι τελῶς ἐφάνησαν. ἐδείχθη γὰρ ἀπ' αὐτῆς τοῦ ζητουμένου πράγματος τῆς οἰκείας φύσεως ἢ οὐσίας, ἢ ὅπως ἂν τις ὀνομάζειν ἐθέλῃ τὴν πίστιν ἔχον ἡγεμονικόν, πάντων ποούντων καὶ λεγόντων τὸ κατάρχον αἰσθήσεώς τε καὶ τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως. ἐδείχθη δὲ καὶ ὡς αὐτός ὁ λόγος ἀρχαῖς μὲν ἐστιν μόνον οὐκ ἐνδόξοις, οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιστημονικοῖς τοῖς λήμμασι κεχρημένος, ὅπερ ἰδιόν ἐστιν ἀποδεικτικῆς μεθόδου. οὐ μόνον δὲ τοὺς περὶ ψυχῆς ἡγεμονικοῦ λόγους ἡρωτημένους

propositarum, qua utentes falso collegerunt, apponentes ei, quod apud omnes in confesso est, secundum quod dicunt, ubi nervorum principium, ibi esse animae principatum; quod et verum est, sed assumptio cum ex anatome inveniri deberet, ementita autem ab illis sit, qui ex corde nervos proficisci putant, fallam merito totius disputationis conclusionem effecit; et nonnulli, qui non veritatem, sed quod ab initio statuerunt amant, aggressi sumptionem, quae omnibus prius in confesso erat, pervertere, ridiculos plane se praebuerunt; nam ab ipsa rei, de qua est quaestio, peculiari natura vel substantia, vel quomocunque appellare voles, demonstrata est fidem habere, dum omnes et sentiant et dicant, animae principatum praeesse et sensui et motui arbitrario. Indicatum etiam est, quomodo idem sermo initiis quidem probabilibus solum non satis habet, imo et scientificis sumptionibus usus, quod proprium est methodi demonstratoriae. Verum non modo disputationes de principatu animae

Ed. Chart. V. [206.]

Ed. Bas. I. (309.)

ὑπ' αὐτῶν ἐλέγχοντες ἐμνησάμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς ὑπὸ Χρυσίππου γεγραμμένα, τοῦτο μὲν ἐν τοῖς λογικοῖς ὑπομνήμασι τρισὶ, τοῦτο δ' ἐν τῷ θεραπευτικῷ, μετὰ τοῦ καὶ δεικνύειν αὐτὸν ἑαυτῷ διαφερόμενον τὸν Χρυσίππον. ἐπεμνήσθημεν δὲ καὶ τῶν Ποσειδωνίου συγγραμμάτων, ἐν οἷς ἐπαινεῖ τὸν παλαιὸν λόγον, ἐλέγχων τὰ Χρυσίππου κακῶς εἰρημένα περὶ τε τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἀρετῶν τῆς διαφορᾶς. ὥσπερ γὰρ ἀναιρεῖται τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, εἰ μόνον εἴη τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς αὐτῆς, μηδενὸς μὴτ' ἐπιθυμητικοῦ μῆτε θυμοειδοῦς ὄντος, οὕτω καὶ τῶν ἀρετῶν πλήν φρονήσεως αἱ λοιπαὶ πᾶσαι. καίτοι κἀνταῦθ' εἴ τις ἐπεξέρχοιτο τῷ λόγῳ, τὰς τε περὶ τῆς ψυχῆς διαφορὰς τῶν ἀρετῶν ἐν τέτταρσι βιβλίοις ὑπὸ Χρυσίππου γεγραμμένας βασανίζων, ὅσα τε καθ' ἓν ἄλλο διήλθεν, ὃ δείκνυσι ποιάς εἶναι τὰς ἀρετάς, ἐλέγχων τὸν Ἀρίστωνος λόγον, οὐχ ἑνὸς ἢ δυοῖν, ἀλλὰ τριῶν ἢ τεττάρων ἂν δεηθεῖν βιβλίων. ἔστι μὲν γὰρ κἀνταῦθα λόγος εἰς βραχὺς ἐπιστημονικὸς ἐλέγχων τὸν Χρυσίππον

institutas ab ipsis coarguendo longiores facti sumus, sed et ea, quae de affectibus animi Chrysippus prodidit partim in logicis commentariis tribus, partim in medicatorio, simul ostendendo, Chrysippum ipsum sibi dissentire. Item commemini, quae Posidonius conscripserit, quibus antiquum sermonem laudat, reprehendens, quae Chrysippus perperam de animae affectibus et facultatum differentia memoriae mandavit. Quemadmodum enim affectus ab anima tolluntur, si sola esset vis ratiocinatrix ipsius animae, quum nulla neque concupiscibilis, neque irascibilis existeret, sic et virtutes praeter prudentiam reliquae omnes. Verum si hic quoque sermone persequatur aliquis tum animae virtutum differentias, ea, quae quatuor libris a Chrysippo explicata sunt, disquirens, tum quae uno alio enarravit ille, ubi quales esse virtutes ostendit, Aristonis sermonem reprehendens, non uno aut duobus, sed tribus aut quatuor libris indigeret. Est etenim et hic oratio una brevis scientifica, Chrysippum

Ed. Chart. V. [206.]

Ed. Bas. I. (309.)

οὔτε τᾷ ἀληθείᾳ προσβεύοντα καὶ μηκύνοντα περιττῶς. ἀλλ' οἱ μήτε παιδευθέντες ἐν ἀποδεικτικῇ μεθόδῳ, μήθ' ὅλως γνόντες, ὅποια τις ἐστὶ, μόνῳ δὲ τῷ μεγέθει καὶ πλήθει τῶν ὑπὸ Χρυσίππου γραφέντων βιβλίων προσέχοντες τὸν νοῦν ἀληθείᾳ νομίζουσι πάνθ' ὑπάρχειν αὐτά. καὶ γὰρ καὶ ὄντως ἐστὶ τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἀληθῆ, καὶ μάλιστα γὰρ τὰ κατ' ἐκεῖνο τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ δείκνυσι ποίας εἶναι τὰς ἀρετάς. ἀλλ' ὅτι τῷ μίαν ὑποθεμένῳ δυνάμιν ὑπάρχειν ἐν τῇ ψυχῇ, τὴν λογικὴν τε καὶ κριτικὴν ὀνομαζομένην, ἀνελόντι δὲ τὴν ἐπιθυμητικὴν τε καὶ θυμοειδῆ, καθάπερ ὁ Χρύσιππος ἀνεῖλε, μάχεται τὰ κατὰ τοῦτο τὸ βιβλίον εἰρημένα ταυτὶ, ἰμέψαιτ' ἂν τις αὐτῷ· τὸ μέντοι καταβάλλεσθαι τὴν Ἀρίστωνος αἴρεσιν ἀληθῶς ὑπὸ τῶν γεγραμμένων οὐκ ἂν τις μέψαιτο. νομίζει γὰρ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, μίαν οὖσαν τὴν ἀρετὴν ὀνόμασι πλείοσιν ὀνομάζεσθαι κατὰ τὴν πρὸς τι σχέσιν. ὁ τοίνυν Χρύσιππος δείκνυσιν οὐκ ἐν τῇ πρὸς τι σχέσει γενόμενον τὸ πλῆθος τῶν ἀρετῶν τε καὶ κακιῶν, ἀλλ' ἐν ταῖς οἰκείαις οὐσίαις ὑπαλλαττομέναις κατὰ

coarguens; qui neque vera profitetur, et supra modum prolixus est. Verum qui neque in methodo demonstrativa eruditi sunt, neque omnino cognoscunt, qualis sit, soli vero magnitudini et copiae librorum Chrysippi animum advertunt, vera censent omnia existere. Siquidem plurima ipsorum omnino vera sunt, et praesertim in illo libro, in quo ostendit quales esse virtutes. At quia ei, qui statuit, unam esse in anima facultatem, rationalem et judicariam nominatam, tollitque concupiscibilem et irascibilem, quemadmodum Chrysippus autumabat, repugnant haec, quae hoc in libro comprehensa sunt, accusaverit quis ipsum merito. Quod autem Aristonis secta vere a praescriptis subvertatur, nulla eum accusatione dignum aliquis existimaverit. Putat enim vir ille, virtutem, una quum sit, pluribus nominibus appellari ratione, qua ad aliquid refertur. Igitur Chrysippus multitudinem virtutum et vitiorum non in respectu ad aliud sitam esse ostendit, sed in propriis substantiis, secundum qualitates

Ed. Chart. V. [206. 207.]

Ed. Bas. I. (309. 310.)

τὰς ποιότητας, ὥς ὁ τῶν παλαιῶν ἡβούλετο λόγος· ὅπερ καὶ αὐτὸ βραχὺ παρατρέψας ὁ Χρύσιππος ἐτέραις λέξεσι διήλθε, ποιάς εἶναι τὰς ἀρετάς, τοῖς τ' ἐπιχειρήμασιν οὐ πρέπουσι τῷ τὸ λογικὸν εἶναι μόνον τῆς ψυχῆς τεθειμένῳ, τὸ παθητικὸν δ' ἀνηρηκότι. πῶς οὖν ἐγὼ τοῦ μήκους τῶν λόγων αἴτιος, ἐὰν ἀναγκασθῶ νῦν ἐπιδεικνύνειν, ἁλλοτρίας αἰρέσεως ἐπιχειρήμασι χρώμενον τὸν Χρύσιππον [207] εἰκότως καταβαλεῖν τὴν Ἀρίστωνος δόξαν; οἱ γὰρ μήτε γνόντες, (310) οἷόν τι πρᾶγμά ἐστι μέθοδος ἀποδεικτική, μήτ' ἀσκηθέντες ἐν αὐτῇ, μήτε ἀλήθειαν τιμῶντες, οὗτοι δικαιοτεροὶ τοῦ μήκους τῶν λόγων ἔχειν τὴν αἰτίαν. οὗτοι γὰρ εἰσι καὶ οἱ πρὸς ἅπασαν ἀπόδειξιν ἀεὶ λογιζόμενοι καὶ στροφὰς ἀσχήμονας στρεφόμενοι χάριν τοῦ δοκεῖν ἀτελεῖν τὸν ὅλον ὑπάρχειν λόγον, ὅπου καὶ νῦν, ἐκ πολλοῦ γεγραμμένων τῶν πρὸ τούτου βιβλίων ἔτεσί τε πολλοῖς βεβαιωμένων ὑπὸ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν ἐκ τε τοῦ Περιπάτου καὶ τῆς Στοᾶς, ἐξαίφνης τις ἀνεφάνη τῶν Περιπατητικῶν ὑμένας εἶναι λέγων τοὺς ἀπὸ τῆς καρδίας εἰς ἐγκέφαλόν τε

variantibus, ut veterum sententia volebat; id quod et paucis fere mutatis Chrysippus aliisque Idictionibus quales esse virtutes percensuit, argumentis nimirum non congruis ei, qui vim tantum rationalem animae statuerit et eam, quae affectibus obnoxia est, (patheticen) sustulerit. Quomodo igitur ego prolixitatis disputationum auctor sum, si cogar nunc ostendere, alterius sectae argumentis Chrysippum utentem Aristonis opinionem merito evertere? Nam qui neque noverunt, qualis res sit methodus demonstrativa, neque exercitati sunt in ea, neque veritatem in pretio habent, hi justius prolixitatis disputationum causam sustinent. Hi enim sunt, qui ad omnem semper demonstrationem ratiocinantur et tergiversationes indecentes moliuntur, ut tota ratio imperfecta esse videatur, quandoquidem et nunc, quum libri jampridem conscripti sint, annisque multis a viris optimis, tum Peripateticis, tum Stoicis, examinati, repente aliquis Peripateticorum apparuerit, qui membranas a corde profici-

Ed. Chart. V. [207.]

Ed. Bas. I. (310.)

καὶ μήνιγγας ἀναφερομένους, ὑφ' ὧν ἡ ψυχικὴ δύναμις ἀνακομίζεται, καὶ ταῦτ' ἐπιχειρεῖ λέγειν ἄνθρωπος οὐδ' ὅλως ἀνατομῆς ἀψάμενος. ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμῶν ἐδέδεικτο καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν, ὥς τοῖς νεύροις ἐγκέφαλος ἐπιπέμπει δυνάμεις, οἷον πηγὴ τις ὑπάρχων αὐτός, οὐκ ἐκ καρδίας λαμβάνων, ὥς μὲν ἔνιοι, δι' αὐτῶν ὧν ἔφασαν νέρων, ὥς δ' ἄλλοι, διὰ τῶν καρωτίδων ἀρτηριῶν, ἡναγκάσθημεν οὖν αὐθις ἡμεῖς ἐπιδεικνύναι μήθ' ὑμένας ἀναφερομένους ὅλως ἐκ καρδίας εἰς κεφαλὴν, εἰ δὲ καὶ τινες τῶν κατὰ τὸν τράχηλον ὑμένων ἐκ καρδίας μὴ εἶναι φάσκοιεν διατέμνοντές τε πάντας αὐτούς, ἐκκόπτοντές τε μηδὲν τοῦ ζώου βλαπτομένου. σκεπάσματα γάρ εἰσιν οἱ ὑμένες, ἔνθα περ ἂν ὑπάρχωσι, μορίων, μηδεμίαν ἐνέργειαν ἢ χρεῖαν ἑτέραν ἔχοντες, ὅποιαν ἀρτηρίαι καὶ νεῦρα καὶ φλέβες. ὥσπερ οὖν ἐν τούτοις οὐκ ἐγὼ τοῦ μήκους τῶν λόγων αἴτιος, ἀλλ' ὅσοι μὴτ' ἡσκήθησαν ἐν ἀποδεικτικῇ μεθόδῳ, μὴτ' ἀληθείας ἐρῶσιν, οὕτω καὶ πρὸς τοῦ πλήθους τῶν ἀρετῶν

scentes in cerebrum et meninges sursum tendentes dictitetur, a quibus animalis facultas dispensatur. Atque haec dicere aggreditur homo, qui neutiquam anatomen attigerit. At quia a nobis indicatum est etiam superius, cerebrum nervis facultates transmittere, quasi fons quidam sit ipsum, non ex corde, quemadmodum nonnulli, per eos quos dixerunt nervos, assumens, ut autem alii, per arterias carotidas, coacti sumus nos iterum ostendere, neque membranas omnino ex corde ad caput efferri, et si nonnullae circa cervicem membranae sunt, ex corde tamen eas non esse dicant, dum praeciduntur excidunturque animali illaeso. Nam membranae tegumenta sunt, in quacunque parte fuerint, nullam aliam actionem ac usum habentes, qualem arteriae, nervi et venae. Quemadmodum igitur in his prolixitas disputationum in me referenda non est, sed in eos, qui neque in methodo demonstrativa exercitati sunt, neque veritatem amant, ita et in virtutum multitudine ratio quidem scientifica

Ed. Chart. V. [207.]

Ed. Bas. I. (310.)

ὁ μὲν ἐπιστημονικὸς λόγος ἐλάχιστος, οἱ δ' ἐξ ἀμαθίας τε καὶ φιλονεικίας ὁρμώμενοι πολλοί. τίς οὖν ὁ ἐπιστημονικὸς λόγος; ὁ ἀπ' αὐτῆς δηλονότι τῆς τοῦ πράγματος οὐσίας ὁρμώμενος, ὡς ἐν τῇ περὶ τῆς ἀποδείξεως ἐδείχθη πραγματεία. χρὴ γὰρ ἄρξασθαι μὲν ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐννοίας, μεταβῆναι δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν τῆς οὐσίας εὗρεσιν ἐπισκοπούμενον, εἴτε μία τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς, εἴτε πλείους εἰσὶν αἱ οὐσίαι κατὰ τὸ κοινότατον τῶν σημαινόμενων, ὡς ἐν τοῖς περὶ τῆς ἀποδείξεως εἴρηται βιβλίοις; ἀκουόντων ἡμῶν τοῦ τῆς οὐσίας ὀνόματος, ὅπερ ἐστὶν οἶον ὑπαρξίς, ὡς φασιν, ἡ βελτίστη τελειότης τῆς ἐκάστου φύσεως. ἀλλ' εἴπερ τι τοιοῦτον προᾶγμά ἐστιν, ἡ ἀρετὴ μία καὶ ἑκάστον ὑπάρξει τῶν ὄντων. εἴπερ γὰρ τὸ βέλτιστον ἐν, καὶ ἡ τελειότης ἐστὶ μία, κατὰ μὲν τὸ λογιστικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐπιστήμην ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀρετὴν, καὶ εἴπερ ἐν τοῦτό ἐστι μόνον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ λογιζόμενον, οὐ χρὴ ζητεῖν ἀρετὰς πολλὰς· εἰ δὲ καὶ τὸν θυμὸν, ἀναγκαῖον ἔσται καὶ αὐτοῦ γενέσθαι τὴν ἀρετὴν. οὕτω δὲ εἰ

revissima et una; quae autem ex inscitia et contentione, permultae. Quae vero oratio scientifica est? nimirum quae ab ipsa rerum natura proficiscitur, ut in opere de demonstrationibus ostensum est. Convenit enim auspicari a virtutis notione, inde autem ad essentiae inventionem devenire, inspiciendo, num una animae virtutis, an plures sint essentiae secundum significatum communissimum, ut in libris de demonstratione tractatum est, ubi nos essentiae nomen accipimus, quod est veluti substantia, ut inquiunt, optima absolutissimaque cujusque naturae perfectio. Verum si huiusmodi quaedam res est virtus, una in singulis erit rebus. Si enim praestantissimum unum, et perfectio una est, in rationali quidem animae parte, scientiam esse virtutem necesse est: et si una haec est sola in animis nostris ratiocinandi facultas, non oportet multas quaerere virtutes: quod si iracundiam, concedamus necessarium erit et illius fieri virtutem. Ita vero si

Ed. Chart. V. [207. 208.]

Ed. Bas. I. (310.)

καὶ τρίτον ἄλλο πρὸς τούτοις εἴη τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐξῆς μὲν αὖται τρεῖς, ἄλλη δ' ἐν τῆς πρὸς ἀλλήλας αὐτῶν σχέσεως γίγνεται τετάρτη. ἄρα μήτι μακρὸς ὁ λόγος οὐδαμῶς, ὥσπερ οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν ἐπιστημονικῶν. ἀλλὰ μακρὰ λέγειν ἡμᾶς ἀναγκάζουσιν οἱ ληροῦντες μακρὰ, καθάπερ ἀμέλει καὶ νῦν ἀναγκαῖόν ἐστιν, εἰ καὶ μὴ τελέως μακρὰ, μέτρια γοῦν ἔτι διελθεῖν ὑπὲρ τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν. εὖ γάρ, ὥς ἔμπροσθεν δέδεικται, ἕτερον μὲν ἐστὶ τὸ λογιζόμενον, ἕτερον δὲ τὸ ἐπιθυμοῦν, ἄλλο δὲ τὸ θυμούμενον, ἔσται τις ἀρετὴ καθ' ἕκαστον αὐτῶν μία. κἀκεῖ τοίνυν, εἰ βούλει, τὴν μὲν ἐν τῷ λογιζομένῳ σοφίαν, ἢ φρόνησιν, ἢ ἐπιστήμην, ἢ ὅ τι περ ἂν ἄλλο σοὶ δόξη, τὴν δ' ἐν τῷ θυμουμένῳ πάλιν ἀνδρείαν, ἢ ὅ τι περ ἂν ἄλλο βουληθῇς. [208] οὐ γάρ μοι μέλει τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ὅτι μίαν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι. κἀκεῖ δ', εἴπερ ἐθέλεις, καὶ τὴν ἐν τῷ λοιπῷ τῷ ἐπιθυμητικῷ γιγνομένην ἀρετὴν σωφροσύνην, αὐθις ἡμῶν ἐπισκεπτομένων περὶ τῆς κατ' αὐτὴν Ἀριστοτέλει τε καὶ Πλάτῳ γεγεννημένης διαφωνίας, οὐ μεγάλης

et tertia alia praeter haec sit concupiscibilis, deinceps sane hae tres erunt, porro alia ex mutua earum inter se habitudine quarta efficitur. Itaque disputatio nequaquam proluxa est, quemadmodum neque alia ulla scientifica: verum prolixè dicere nos cogunt, qui prolixè garrunt, sicuti sane et nunc necessarium est, si non omnino longa, certe mediocria de animae virtutibus differere. Nam si, ut prius ostensum est, alia facultas ratiocinatrix, alia concupiscibilis existit, alia irascibilis, una quaedam in singulis ipsis virtus erit. Vocato igitur, si libet, eam, quae in ratiocinatrice est, sapientiam, aut prudentiam, aut scientiam, vel quodcumque aliud tibi videbitur; eam, quae in irascibili rursus habetur, virilitatem, vel quodcumque aliud volueris; non enim mihi nomina curae sunt, sed quod unam ipsam esse necessarium sit. Nuncupato, si libet, virtutem in reliqua concupiscibili nascentem temperantiam: sed nos, quomodo Aristoteles et Plato in ea dissenferint, (quae sane discor-

Ed. Chart. V. [208.]

Ed. Bas. I. (310.)

ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δ' ἕκαστον μέρος τῆς ὅλης ψυχῆς τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν ἑαυτοῦ κάλλος ἔχει, τὴν ψυχὴν ὅλην εἰκότως ἂν εἴποις δικαίαν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀλόγοις μέρεσιν αὐτῆς ἕξεις τέ τινές εἰσι καὶ δυνάμεις μόνον αἱ ἀρεταί, κατὰ δὲ τὸ λογικὸν οὐχ ἕξεις μόνον ἢ δυνάμεις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμη ἢ ἀρετή. μόνον γὰρ τούτῳ τῷ μέρει τῆς ψυχῆς ἐπιστήμης μέτεστι, τὰ δὲ ἄλλα δυνάμεις μὲν τινὰς καὶ ἕξεις βελτίους τε καὶ χείρους κτᾶσθαι δύναται, μετασχεῖν δ' ἐπιστήμης ἀμήχανον αὐτοῖς, ἄχρὶ περ ἂν μηδὲ λόγου. τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς οὕτω βραχύ.

Κεφ. β'. Μεταβῶμεν δ' ἐξῆς ἐπὶ τὸ διηματορημένον. ἔστι γὰρ οὐδ' αὐτὸ μακρὸν ἀνδρὶ κατὰ φύσιν ἔχοντι. νομίσας γοῦν ὁ Ἀρίστων, μίαν εἶναι τῆς ψυχῆς δυνάμιν, ἢ λογιζόμεθα, καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἔθετο μίαν, ἐπιστήμην ἀγαθῶν καὶ κακῶν. ὅταν μὲν οὖν αἰρεῖσθαι τε δέη τὰγαθὰ καὶ φεύγειν τὰ κακὰ, τὴν ἐπιστήμην τήνδε καλεῖ

dia haud ita magna est,) alias disquiremus. At quoniam singulae partes totius animae secundum suam ipsarum ignitatem pulchritudinem obtinent, totam animam merito dixeris justam. Proinde virtutes ipsae in partibus ipsius irrationalibus habitus quidam sunt et facultates tantummodo; in rationali aut non habitus solum aut facultas est, sed etiam scientia, aut virtus. Sola enim haec animae pars scientiae compos est, aliae autem facultates sane quasdam et habitus meliores peioresve comparare possunt, scientiae autem fieri participes nequaquam, quatenus neque etiam rationis. Verum igitur ipsum adeo exiguum est.

Cap. II. Sed post reprehensionem ad erratum deinceps transeamus. Erit enim hoc non prolixum viro, qui secundum naturam sit affectus. Arbitratus igitur Ariston, unam esse animae facultatem, qua ratiocinamur, etiam virtutem animae unam ponebat, scientiam bonorum et malorum. Quum igitur deligere oportet bona et vitare mala, hanc scientiam vocat temperantiam; quum autem

Ed. Chart. V. [208.]

Ed. Bas. I. (310.)

σωφροσύνην· ὅταν δὲ πράττειν μὲν τὰγαθὰ, μὴ πράττειν δὲ τὰ κακὰ, φρόνησιν· ἀνδρείαν δ', ὅταν τὰ μὲν θαρσύνῃ, τὰ δὲ φεύγῃ· ὅταν δὲ τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστω νέμῃ, δικαιοσύνην. ἐνὶ δὲ λόγῳ γινώσκουσα μὲν ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ πράττειν τὰγαθὰ τε καὶ κακὰ σοφία τ' ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, πρὸς δὲ τὰς πράξεις ἀφικνουμένη τὰς κατὰ τὸν βίον ὀνόματα πλείω λαμβάνει τὰ προειρημένα, φρόνησις τε καὶ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρεία καλουμένη. τοιαύτη μὲν τις ἡ Ἀρίστωνος δόξα περὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν. ὁ γε μὴν Χρύσιππος οὐκ οἶδ' ὅπως ἀντιλέγειν ἐπιχειρεῖ τῶνδ', τὴν κοινὴν πρὸς ἑαυτὸν ὑπόθεσιν ἀκριβῶς διαφιλύττοντι. καλῶς γὰρ ἅπαντα γινωσκόντων τε καὶ πραττόντων ἡμῶν ἂν ὁ βίος διοικοῖτο κατ' ἐπιστήμην, κακῶς δὲ καὶ ψευδῶς γινωσκόντων τε καὶ πραττόντων κατ' ἄγνοιαν, ὡς αὐτὸς ὁ Χρύσιππος βούλεται. καὶ διὰ ταῦτα μία μὲν ἀρετὴ γίγνεται ἂν ἡ ἐπιστήμη, μία δ' ὡσαύτως καὶ ἡ κακία, προσαγορευομένη καὶ ἥδε ποτὲ μὲν ἄγνοια, ποτὲ δ' ἀνεπιστημοσύνη. εἰς οὖν τις τὸν θάνατον, ἢ τὴν πενίαν, ἢ τὴν νόσον ὡς

agere bona, non agere mala oportet, prudentiam; virilitatem autem, quum alia audaciter aggreditur quis, alia fugit; quum autem secundum dignitatem unicuique distribuit, iustitiam. Summatim cognoscens quidem anima, non autem agens bona et mala, sapientia est et scientia; at ubi ad actiones vitae pervenit, nomina plura sumit praedicta, prudentia, temperantia et iustitia virilitasque. Huiusmodi sane Aristonis opinio est de animae virtutibus. At Chrysippus haud novi quomodo contradicere conatur viro, qui communem ad ipsum hypothesein exacte tuetur. Pulchre enim omnia quum scimus facimusque nos, vita gubernatur secundum scientiam, at si male et falso tum cognoscamus, tum agamus, secundum ignorantiam, ut ipse Chrysippus vult; et propterea una virtus fiet scientia, unum etiam similiter vitium nuncupatum; atque haec nonnunquam ignorantia, nonnunquam inscitia. Si igitur quis mortem, aut paupertatem, aut morbum

Ed. Chart. V. [208. 209.]

Ed. Bas. I. (310.)

κακὰ δεδιώς ἤ, δέον θαρσύνειν, ὡς ἐπὶ ἀδιαφόροις, ἐνδεία
μὲν ἐπιστήμης αὐτὸν τίθενται ἀγνοεῖν τὰληθῆς, ὡς ἂν
Ἀρίστων τε καὶ Χρύσιππος εἴποι, κακίαν δ' ἔχει ψυχῆς,
ἣν ὀνομάζουσι δειλίαν· οἷς ἐναντίαν ἀρετὴν αὐτοὶ φασιν
εἶναι τὴν ἀνδρείαν ἐπιστήμην οὖσαν, ὣν χρὴ θαρσύνειν, ἢ μὴ
θαρσύνειν, τουτέστιν ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν τῶν ὄντως δηλον-
ότι τοιούτων, οὐ κατὰ ψευδῇ δόξαν ὑπειλημμένων, οἷά περ
ἐστὶν ὑγίεια, καὶ πλοῦτος, καὶ νόσος, καὶ περία. τούτων
γὰρ οὐδὲν οὔτ' ἀγαθὸν οὔτε κακὸν εἶναί φασιν, ἀλλ'
ἀδιάφορα πάντα. καὶ τοίνυν, εἰ τὸ μὲν ἡδὺ νομίσας τις
ἀγαθὸν, τὸ δ' ἀνιαρὸν κακὸν, ἀκολουθῶν τῇ δόξῃ τῇδε,
τοῦ μὲν τὴν αἵρεσιν ποιοῖτο, τοῦ δὲ τὴν φυγὴν, ἀμαθὴς
ἐστὶν οὐσίας ἀγαθοῦ, καὶ διὰ ταῦτ' ἀκόλαστος, ἐν ἀπάσαις
γὰρ πράξεσιν αἰρουμένων ἡμῶν τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν,
φευρόντων δὲ τὸ φαινόμενον κακὸν, [209] ἐχόντων δὲ φύσει τὰς
ὁρμὰς ταύτας ἐφ' ἐκάτερον, ἢ φιλοσοφία διδάσκουσα τὸ κατ'
ἀλήθειαν ἀγαθὸν τε καὶ κακὸν, ἀναμαρτήτους ἐργάζεται. Χρύσιπ-

tanquam mala veritus sit, quum oporteret audenti esse animo, tanquam ea indifferentia sint, ad defectum quidem scientiae id referunt: ignorat enim veritatem, ut Ariston et Chrysippus dicerent, animi autem vitio obnoxius est, quod vocant timiditatem: his contrariam virtutem ipsi affirmant virilitatem, quae scientia est eorum, quibus oportet confidere, aut non confidere, hoc est bonorum et malorum, quae revera hujusmodi sunt, non falsa opinione existimata, qualia sunt sanitas, divitiae, morbus, paupertas; horum enim nullum neque bonum neque malum esse pronunciant, sed indifferentia omnia; unde si suave ratus quis bonum, molestum autem malum, sequens opinionem hanc, hoc deligat, illud fugiat, hoc ad ignorance[m] substantiae boni spectat, et inde etiam intemperans redditur. Quum enim in omnibus functionibus quod videtur bonum deligamus, et quod videtur malum vitemus, habeamusque natura impetus hos ad horum utrumque, philosophia, quae vere bonum malumque docet, a peccatis immunes reddit. At Chrysippus haud

Ed. Chart. V. [209.]

Ed. Bas. I. (310. 311.)

προς δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως, ὥσπερ οἱ ἰδιῶται λόγων, τῇ διαφορᾷ
 τῶν φωνῶν, οὐ τοῖς τυγχάνουσιν αὐταῖς πράγμασι προσέχει
 τὸν νοῦν, ἕτερόν τι νομίζων δηλοῦσθαι καθ' ἐκάστην τῶνδε
 τῶν φωνῶν, αἰρετέον, ποιητέον, θαρσύνεον ἀγαθόν. (311)
 ἔστι δ' οὐχ ἕτερον, ἀλλ' ἐν ἀπάσαις ταῦτόν, ὅπερ ἐκ τῆς
 ἀγαθὸν δηλοῦται. τοῦτο γάρ ἐστι μόνον, ὅπερ ἂν ἔλοιτό
 τις, ἢ πράξειεν, ἢ θαρσύνειεν, ὥσπερ γε καὶ τὸ κακόν, ὃ
 μήτε ἂν ἔλοιτο, μήτε πράξειε, μήτε θαρσύνειεν. ὥς οὖν ὁ
 λέγων, ἔχειν ἡμᾶς ὀφθαλμοὺς, οὐχ ἕτερόν τι λέγει τοῦ
 φάσκοντος, ἔχειν ἡμᾶς ὥπας, ἢ ὄμματα, καθάπερ οὐδ' εἰ
 τούτων ἀποχωρήσας τῶν ὀνομάτων ἡμᾶς ἔχειν φαίη μόριον
 ὀπτικόν, ἢ μόριον ὀρατικόν, ἢ ὄργανον ὀρατικόν, οὕτως ὁ
 λέγων, ἔχειν ἡμᾶς ἐπιστήμην ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, οὐχ
 ἕτερόν τι λέγει φάσκοντος ἐπιστήμην αἰρετέων καὶ οὐχ
 αἰρετέων, ἢ ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων, ἢ θαρσύνεων καὶ
 οὐ θαρσύνεων ἔχειν ἡμᾶς. ἀπάσαις γὰρ ταύταις ταῖς
 λέξεσιν ἀγαθόν καὶ κακόν λέγει καὶ κατ' αὐτὸν τὸν

scio quomodo idiotarum instar in oratione differentiae
 vocum, non ipsis quae insunt rebus animum attendit,
 diversum quippiam putans significari in singulis his dictio-
 nibus, deligendum, faciendum, bonum, et cui confiden-
 dum, quod tamen diversum non est, sed in omnibus
 idem, quod ex dictione bonum significatur; id enim
 solum est, quod aliquis eligat, aut faciat, aut cui fidat,
 quemadmodum malum, quod neque eligat, neque faciat,
 neque cui fidat. Ut enim qui dicit, nos habere oculos,
 non aliud quid habere nos dicit, quam luminaria, aut
 lumina, quemadmodum neque ab his digressus nomini-
 bus habere nos dicat partem visivam, aut partem viso-
 riam, aut instrumentum visorium, ita qui dicit, habere
 nos scientiam bonorum malorumque, non diversum
 quid dicit ab eo, qui pronunciat scientiam eligibilium et
 non eligibilium, aut faciendorum et non faciendorum,
 aut quibus fidendum et non fidendum: quippe his
 dictionibus bonum malumque explicat etiam auctore

Ed. Chart. V. [209.]

Ed. Bas. I. (311.)

Χρύσιππον, εἴ γε δὴ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ μόνον ἐστὶν αἰρε-
τέον, καὶ ποιητέον, καὶ θαρσύνεον. ὥστε τὴν τῶν ἀγαθῶν
ἐπιστήμην ἐν διαφόροις ὕλαις ἢ πράξεσιν ἐργαζομένην
ὀνόματα πλείω λαμβάνειν, ἕκαστον ἐν τῷ πρὸς τι κατὰ
τὴν ὕλην ἢ τὴν πράξιν ὑφιστάμενον. ὥπερ οὖν τὸν περὶ
τῆς ψυχῆς ἡμῶν μερῶν λόγον ὁ Πλάτων ἐν λόγῳ βραχεῖ
περιέλαβεν ἐπιστημονικῶς κατὰ τὸ τέταρτον τῆς Πολιτείας,
οὕτω καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν αὐτῆς ἐφεξῆς ἐδίδαξε διὰ βραχέων.
ἐν δέ γε τῷ Λάχῃτι παρέγραψεν· εἴ τις ἐπιστήμης εἶναι
νομίζει τὰς ἀρετὰς, οὐ πολλάι γίνονται ἂν, ἀλλὰ καὶ μία
γινώσκεις ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν. οὐκοῦν οὔτε Πλάτων οὔτ'
ἐγὼ πολυλογίας αἴτιος, καθάπερ οὐδ' Ἀρίστων, ἀλλ' ὁ
μακροὺς μὲν ἀποτείνων λόγους ἐκ λημμάτων ἀρχομένους
ἦτοι διαλεκτικῶν μόνον, οὐ μὲν ἐπιστημονικῶν, ἢ οὐδὲ
τοιούτων, ἀλλ' ἦτοι ῥητορικῶν, ἢ σοφιστικῶν. ἐπιδέδεικται
δὲ μοι τοῦτο κατὰ τὸ δεύτερον ὑπόμνημα τῆσδε τῆς πραγμα-
τείας, δεικνύντι τὴν διαφορὰν τῶν λημμάτων, ὅπερ οὐ τοῦ
προκειμένου ἐστὶ σκέμματος. οὕτως οὖν καὶ τοῖς περὶ τῆς

Chrysippo, siquidem bonum ipsum solum est eligendum,
faciendum, et ei fidendum. Quare bonorum scientia,
quae in diversis materiis aut actionibus administratur,
nomina plurima sumit, quorum unumquodque ratione ad
aliquid in materia aut actione subsistit. Quemadmodum
igitur de partibus animae nostrae disputationem Plato
una brevi et scientifica ratione complexus est in quarto
de Republica libro, sic etiam de virtutibus ipsius dein-
ceps breviter docuit. At in Lachete ascripsit: *Si quis
scientias esse virtutes existimet, non multae erunt utique,
sed et una, bonorum videlicet malorumque cognitio.*
Neque igitur Plato, neque ego prolixitatis auctor sum,
quemadmodum neque Ariston, sed qui longos producit
sermones ex sumptionibus vel dialecticis solum, non tamen
scientificis, vel neque ejusmodi, sed vel rhetoricis, vel
sophisticis exordientes. Ostendi autem hoc in secundo
hujus operis commentario, indicans sumptionum differen-
tiam, quod non est propositae speculationis. Sic igitur

Ed. Chart. V. [209. 210.]

Ed. Bas. I. (311.)

τῶν ἀρετῶν διαφορᾶς ὁ Χρύσιππος ἀποχωρῶν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν λημμάτων ἐν τοῖς ὑπολοίποις ἁλᾶται τρισὶ γένεσιν, ὡς ἐν γε τῷ ποιᾶς εἶναι τὰς ἀρετὰς ἐπιστημονικῶν μᾶλλον ἄπτεται, καταβαλλόντων μὲν ὄντως τὸν Ἀρίστωνος λόγον, οὐ μὲν τῇ γε οἰκείᾳ πρεπόντων ὑποθέσει.

Κεφ. γ'. Διὰ τοὺς ἀγανακτοῦντας οὖν ἐπὶ τῷ μήκει τῆς ἐνεστώσης πραγματείας ἐτέρωθι μὲν ἰδίᾳ περὶ τῆς τῶν ἀρετῶν διαφορᾶς αὐθις ἔγνωκα ποιήσασθαι τὸν λόγον, ἐν δὲ τῷ παρόντι διὰ τοὺς φιλομαθεῖς ἐπείγοντάς με τὰ λείποντα προσθεῖναι τοῖς ἐνεστῶσιν ἐπὶ τὰ συνεχῇ τοῖς εἰρημένοις ἀφίξομαι. δέδεικται μὲν γὰρ, ὡς ἡ τοῦ γεγεννημένου ζώου διοίκησις ὑπὸ τριῶν ἀρχῶν γίνεται, μιᾶς μὲν τῆς ἐν τῇ κεφαλῇ κατοικισμένης, ἧς ἔργα καθ' ἑαυτὴν μὲν ἢ τε φαντασία, καὶ μνήμη, καὶ νόησις, καὶ διανόησις, ἐν δὲ τῷ πρὸς τι τῆς τ' αἰσθήσεως ἡγεῖσθαι [210] τοῖς αἰσθανομένοις τοῦ ζώου μέρεσι καὶ τῆς κινήσεως τοῖς κινουμένοις καθ' ὁρμὴν, ἑτέρας δὲ τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ κατι-

et in libris de virtutum differentia Chrysippus recedere a scientificis et demonstrativis sumptionibus et in reliquis tribus generibus vagari deprehenditur, ut in eo, quod virtutes sint quales, scientificas magis attingit, quae omnino Aristonis opinionem evertunt, non tamen propriae hypothesei conveniunt.

Cap. III. Itaque illorum causa, qui ob longitudinem praesentis operis indignantur, alibi separatim de virtutum differentia rursus sermonem instituere decrevi. Impraesentiarum vero propter studiosos, qui me reliqua praesentibus adjicere compellunt, ad ea, quae jam dictis proxima sunt, deveniam. Siquidem ostensum est, quomodo nati animalis dispensatio a tribus obeatur principiis; uno in capite collocato, cujus opera per se quidem imaginatio, memoria, intellectio cogitatioque, in relatione autem ad aliud, sensum partibus animalis sensilibus impartiri, motumque his, quae moventur, arbitrarium; altero autem in corde consistente, cujus opera per se

Ed. Chart. V. [210.]

Ed. Bas. I. (311.)

δρυμένης, ἧς ἔργα καὶ ἑαυτὴν μὲν ὁ τόπος ἐστὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ μόνιμον ἐν οἷς ἂν ὁ λογισμὸς κελεύσῃ, καὶ τὸ ἀήτητον, κατὰ πάθος δὲ οἷον ζέσις τῆς ἐμφύτου θερμασίας, ποθοῦσης τιμωρῆσασθαι τῆς ψυχῆς τηλικαῦτα τὸν ἀδικεῖν δόξαντα, καὶ καλεῖται τὸ τοιοῦτον θυμὸς, ἐν δὲ τῷ πρὸς τι θερμασίας ἀρχὴ τῆς κατὰ μέρος εἶναι μορίοις ἀρτηρίαις τε κινήσεως σφυγμικῆς, τῆς δ' ὑπολοίπου δυνάμεως ἐν ἥπατι καθιδρυμένης ἔργα τὰ περὶ τὴν θρέψιν ἅπαντα κατὰ τὸ ζῶον, ὧν μέγιστον μέρος ἡμῶν τε καὶ πᾶσι τοῖς ἐν αἵμοις ζώοις ἐστὶν ἡ τοῦ αἵματος γένεσις. τῆς δ' αὐτῆς ταύτης δυνάμεως καὶ ἡ τῶν ἡδέων ἐστὶν ἀπόλαυσις, ἐν ἣ σφοδρότερον τοῦ δέοντος κινουμένη τὴν τ' ἀκρασίαν καὶ τὴν ἀκολασίαν ἐργάζεται. ἡ μὲν οὖν ἀποδείξις ἢ δεικνῦσα, τὴν τῶν νεύρων ἀρχὴν εἶναι κατὰ τὴν κεφαλὴν, εὐθύς ἔχει καὶ τὸ μέρος αὐτῆς συνενδεικνύμενον. ὄντων γὰρ τοῦ λόγου δυοῖν λημμάτων, ἑνὸς μὲν κατὰ τὴν τοῦ προβλήματος ἔννοιαν, ἢ οὐσίαν, ἢ φύσιν, ἢ ὅπως ἂν ἐθέλῃς ὀνομάζειν, ἑτέρου δὲ φαινομένου διὰ τῆς ἀνατομῆς,

robur est animi et firmitas in iis, quaecunque ratio juss-
erit et invictus animus, secundum affectum autem veluti
fervor nativi caloris, anima tunc eum, qui injuriam
inferre vilis est, punire desiderante, ac vocatur hujus-
modi iracundia, in relatione ad aliud caloris initium
particularis in partibus arteriisque motus pulsabilis. Reli-
quae autem virtutis in jecore collocatae opera sunt nutri-
tioni dicata omnia in animante, quorum maxima pars
tum nobis tum omnibus sanguineis animantibus inest, san-
guinis generatio. Ejusdem autem hujus virtutis etiam
suavium fruitio est, qua vehementius, quam par est, mota
intemperantiam libidinemque efficit. Itaque demonstratio,
nervorum principium esse in capite, indicans statim habet
et partem ipsius simul indicatam; nam quum duae sint
rationis sumptiones, una secundum ejus, quod proponi-
tur, notionem, vel substantiam, vel naturam, vel quo-
modocunque voles nominare, altera, quae ex anatome

Ed. Chart. V. [210.]

Ed. Bas. I. (311.)

τούτω τῷ φαινομένῳ μετ' ἀκριβείας γινωσκομένῳ συνδια-
 γινώσκεται τῆς κεφαλῆς τὸ μέρος, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῶν νεύρων
 ἐστίν, οὐχ αἱ μήνιγγες, ἀλλ' ἐγκέφαλος. ἕκαστον γὰρ τῶν
 ἀποφυομένων νεύρων τριπλοῦν τὴν οὐσίαν ἐστὶ, τὸ μέσον
 μὲν τοῦ αὐτοῦ, καὶ διὰ βάθους, ὅπερ ἀνάλογόν ἐστι τῇ
 τῶν δένδρων ἐντεριώνῃ, τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως ἔχον ἐξ
 ἐγκεφάλου, περιεχόμενον δ' ἐν κύκλῳ πρώτῃ μὲν τῇ τῆς
 λεπτῆς μήνιγγος ἀποφύσει, δευτέρᾳ δὲ τῇ τῆς παχείας.
 Ἐρασίστρατος δ', ἄχρι πολλοῦ τὴν ἔξωθεν μοῖραν ὁρῶν μόνην
 τοῦ νεύρου τὴν ἀπὸ τῆς παχείας μήνιγγος ὁρωμένην, ἀπ'
 ἐκείνης ᾧετο πεφυκέναι σύμπαν τὸ νεῦρον, καὶ μεστὰ γε τὰ
 πλεῖστα τούτου τῶν συγγραμμάτων ἐστὶν ἀπὸ τῆς περιεχού-
 σης τὸν ἐγκέφαλον μήνιγγος πεφυκέναι φάσκοντος τὰ νεῦρα.
 ἀλλ' ὅτε πρεσβύτης ὢν ἤδη καὶ σχολὴν ἄγων μόνοις τοῖς
 τῆς τέχνης θεωρήμασιν ἀκριβεστέρως ἐποιεῖτο τὰς ἀνατομὰς,
 ἔγνω καὶ τὴν ὅσον ἐντεριώνῃν τῶν νεύρων ἀπ' ἐγκεφάλου
 πεφυκυῖαν. ἔχει δὲ ἡ ῥῆσις αὐτοῦ τόνδε τὸν τρόπον.
 ἐθεωροῦμεν δὲ καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ἦν ὁ μὲν

apparet, evidenti hac exacte cognita, simul cognoscitur,
 capitis partem, unde nervorum est principium, non mem-
 branas esse, quae meninges dicuntur, sed cerebrum.
 Unusquisque enim enascentium nervorum triplici praedi-
 tus est substantia; nam ipsorum pars media et profun-
 dior, quae proportionem respondet arborum medullae,
 initium generationis ex cerebro obtinet. Comprehenditur
 autem circulatim primo tenuis membranae processu,
 secundo crassioris. Ac Erasistratus tamdiu exteriorem
 nervi partem solam videns, quae a crassiore membrana
 proficiscitur, ab illa totum nervum procedere autumabat;
 ac plurimi hujus libri pleni sunt, quibus dicat, nervos
 a membrana cerebrum ambiente proficisci. At quum
 senex esset iam et vacaret solis artis speculationibus,
 exactiores moliebatur dissectiones. Noverat etiam veluti
 medullam nervorum a cerebro profectam. Habent autem
 ejus verba hunc in modum. *Speculabamur autem et
 naturam cerebri; ac erat sane cerebrum bipartitum,*

Ed. Chart. V. [210.]

Ed. Bas. I. (311.)

ἐγκέφαλος διμερὴς, καθάπερ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων, καὶ κοιλίαν παρὰ τῷ μήκει τῷ εἶδει κεκλιμένην, συντέτορητο δ' αὐταὶ εἰς μίαν κατὰ τὴν συναφὴν τῶν μερῶν. ἐκ δὲ ταύτης ἔφερεν εἰς τὴν ἐπεγκρανίδα καλουμένην, καὶ ἐκεῖ ἑτέρα ἦν μικρὰ κοιλία, διεπέφρακτο δὲ ταῖς μήνιγξιν ἕκαστον τῶν μερῶν. ἥ τε γὰρ ἐπεγκρανὶς διεπέφρακτο αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, καὶ ὁ ἐγκέφαλος παραπλήσιος ὢν νήσσει καὶ πολύπλοκος, πολὺ δ' ἔτι μᾶλλον τούτου ἢ ἐπεγκρανὶς πολλοῖς ἐλιγμοῖς καὶ ποικίλοις κατεσκευάστω. ὥστε μαθεῖν τούτων τὸν θεωροῦντα, ὅτι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ζώων, ἐλάφου τε καὶ λαγωῦ, καὶ εἴ τι ἕλλο κατὰ τὸ τρέχειν πολὺ τι τῶν λοιπῶν ζώων ὑπεραίρει τοῖς πρὸς ταῦτα χρησίμοις, εὖ κατεσκευασμένοις μυσὶ τε καὶ νεύροις, οὕτω καὶ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ τῶν λοιπῶν ζώων πολὺ τῷ διανοεῖσθαι περίεστι, πολὺ τοῦτ' ἔστι πολύπλοκον. ἦσαν δὲ καὶ ἀποφύσεις τῶν νεύρων πᾶσαι ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ καθ' ὅλον εἰπεῖν ἀρχὴ φαίνεται εἶναι τῶν κατὰ τὸ σῶμα ὁ ἐγκέφαλος. ἥ τε γὰρ ἀπὸ τῶν

quemadmodum et reliquorum animalium; et ventriculum juxta longitudinem situm habebat, hi vero perforati erant in unum juxta partium commissuram. Ex hoc autem tendebat ad cerebellum appellatum, illicque alter erat minor ventriculus, obsepta autem membranis unaquaeque pars; nam cerebellum interseptum est ipsum per se, et cerebrum, quod simile est intestino jejunum et vehementer implicitum. Multo adhuc magis hoc cerebellum plerisque anfractibus et diversis constructum est; ut hinc liceat condiscere spectatorem, quod, sicuti in reliquis animalibus, cervo, lepore, et si quod aliud in currendo multum reliqua animantia superat, utilibus ad haec bene constructis, tum musculis, tum nervis, sic etiam homini, quoniam reliquis animantibus multum intelligendo praecellit, vehementer hoc est implicitum. Erant autem et processus nervorum omnes a cerebro; ac, ut summatim dicam, cerebrum initium esse apparet eorum, qui in corpore sunt nervi; nam sensus, qui a

Ed. Chart. V. [210, 211.]

Ed. Bas. I. (311, 312.)

οἱ τῶν γιγνομένη αἰσθησις συντέτορτο ἐπὶ τοῦτον καὶ ἀπὸ τῶν ὄτων. ἐφέροντο δὲ καὶ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποφύσεις ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου. ἐνταῦθα ὁ Ἑρασίστρατος ὁμολογεῖ καὶ πρότερον ἀγνοούμενον ἑαυτῷ [211] σαφῶς ἐωρακέναι τηνικαῦτα, τῶν νεύρων ἕκαστον ἐξ ἐγκεφάλου φυόμενον. ἀκριβῶς δὲ καὶ περὶ τῶν τετάρων αὐτοῦ κοιλιῶν ἔγραψεν, ὥς οὐδ' αὐτὸς ἔτι τῷ πρότερον εἶδεν. εἰ δὲ καὶ τῶν ζώντων ζώων ἐπεποιήτο τὴν πείραν, ἣν ἡμεῖς οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δις, ἀλλὰ πάνυ πολλάκις ἐποιησάμεθα, βεβαίως ἂν ἔγνω τὴν μὲν σκληρὰν καὶ παχεῖαν μήνιγγα σκέπης ἕνεκεν γεγεννημένην ἐγκεφάλου, τὴν δὲ μαλακὴν καὶ λεπτὴν καὶ τούτου μὲν αὐτοῦ χάριν, ἔτι δὲ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ συνδεῖν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἀγγεῖα, τὰς ἀρτηρίας καὶ τὰς φλέβας. τίνα δὲ ἐστίν, ἃ χοῆναί φημι τεθεῶσθαι κατὰ τὰς ἀνατομὰς εἰς τὴν τῶν τοιούτων δογμάτων εὗρεσιν, ἐπὶ πλέον μὲν ἐν ταῖς ἀνατομικαῖς ἐγχειρήσεσι λέγεται, (312) μνημονεύσω δὲ καὶ νῦν αὐτῶν τοσούτου μέρους, ὅσον εἰς τὰ παρόντα μάλιστα ἐστὶ χρήσιμον.

*naribus provenit, ad hoc foramen pertingit, item ab auribus venientes. Ferebantur etiam ad linguam et ad oculos processus a cerebro. Hic Erasistratus fatetur, quod prius ipsi erat incognitum, manifesto tunc vidisse nervos singulos ex cerebro procedentes. Exacte enim de quatuor ipsius ventriculis scripsit, quos ne ipse quidem anno priore viderat. At si in viventibus etiam animantibus experimentum fecisset, quod nos non semel neque bis, sed admodum frequenter fecimus, firmam habuisset durae et crassae membranae cognitionem, quod cerebri contem-
gendi gratia procreata sit, mollis autem et tenuis etiam huius ipsius gratia, praeterea ut omnia cerebri vasa, arteriae nimirum et venae, colligarentur. Porro quatenam spectanda in dissectionibus ad huiusmodi dogmatum inventionem putem, uberius in administrationibus anatomicis explicatur. Meminero etiam nunc ipsorum, quantum ad praesentia potissimum conducat. Exciso capitis osse,*

Ed. Chart. V. [211.]

Ed. Bas. I. (312.)

ἐκκοπέντος τοῦ τῆς κεφαλῆς ὀστοῦ, ζῶντος ἔτι τοῦ ζώου, καὶ γυμνῆς τῆς παχείας μήνιγγος γενομένης, ἐὰν ἐκατέρωθεν τῆς μέσης εὐθείας, καθ' ἣν ἐγκαταβαίνει τῷ ἐγκεφάλῳ διπλουμένη, δι' ἀγκίστρων ἀνατείνας αὐτήν, ἢ τέμης μόνην, ἢ ἐκτέμης ἑλῆν, οὔτ' ἀναίσθητον, οὔτ' ἀκίνητον γίγνεται τὸ ζῶον, ὥσπερ οὐδ' εἰ τὸ σκέπον αὐτῆς μέρος ὅλον τὸν ὀπίσθεν ἐγκέφαλον ἢ τέμνεις μόνον, ἢ ἐκτέμνεις. οὐ μὲν οὐδ' εἰ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν ὅπως οὖν ἐκτέμνοις, οὐδ' οὕτως τὸ ζῶον ἀκίνητον ἢ ἀναίσθητον γίγνεται, πρὶν ἐπὶ τινα τῶν κοιλιῶν αὐτοῦ τὴν τεμὴν ἐξικέσθαι. μάλιστα μὲν οὖν ἡ ὀπίσω βλάπτει τὸ ζῶον, ἐφεξῆς δὲ ἡ μέση. τῶν προσθίων δὲ ἐκατέρα βραχυτέραν ἐργάζεται τὴν βλάβην, καὶ μᾶλλον μὲν ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων ζώων, ἥτιον δ' ἐπὶ τῶν νέων. τὰ δ' αὐτὰ ταῖς εἰς τὰς κοιλίας τομαῖς αἱ κατ' αὐτῶν ἐργάζονται θλίψεις, ἅς οὐδ' ἐπιτηδεύοντων, ἀλλὰ καὶ πάνυ φυλαττομένων ὀρῶμεν ἐνίοτε γιγνομένας ἐπὶ τῶν ἀνατιτρωμένων ἀνθρώπων, ὅταν τὰ τῆς κεφαλῆς ὀστᾶ καταγῶσιν. ἐκ τούτων οὖν τῶν φαινομένων ἴσως ἂν τις ὑπονοήσῃ, τὸ

vivente adhuc animali, et crassiore membrana denudata, si utrobique medio rectitudinis, qua cerebro haec plexu duplici incumbit, per hamulos ipsam elevatam aut solam incideris, aut totam excideris, neque insensibile, neque immobile animal evadit; quemadmodum neque si obtegentem ipsius partem totum posterius cerebrum, aut tantum incideris, aut excindas; non tamen, etsi cerebrum ab ipsis quomodocunque excindas, sic quoque animans motus aut sensus expers redditur, priusquam ad aliquem ventriculum ipsius sectio perveniat. Maxime igitur posterior ventriculus animal offendit, deinde medius; uterque autem prior minorem laesionem perficit, ac magis sane in animalibus aetate proVectioribus, minus autem in junioribus. Contusiones quoque illud idem, quod sectiones ad ventriculos usque pervenientes, efficiunt, quas non de industria nostra, sed etiam nobis admodum caventibus, videmus nonnunquam fieri in iis, qui perforantur, quum ossa capitis fracta fuerint. Ex his igitur apparentibus

Ed. Chart. V. [211.]

Ed. Bas. I. (312.)

κατὰ τὰς κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου πνεῦμα δυοῖν θάτερον, εἰ μὲν ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχὴ, τὸ πρῶτον αὐτῆς ὑπάρχειν, ὥς ἂν εἴποι τις, οἰκητήριον, εἰ δὲ σῶμα, τοῦτ' αὐτὸ πνεῦμα τὴν ψυχὴν εἶναι. ἀλλ' ὅταν γε, συναχθεῖσιν τῶν κοιλιῶν, ὀλίγον ὕστερον αὐθις αἰσθάνηται καὶ κινῆται τὸ ζῶον, οὐκ ἔθ' οἷόν τε φάναι, τῶν εἰρημένων ὑπάρχειν τουτὶ τὸ πνεῦμα. βέλτιον οὖν ὑπολαβεῖν, ἐν αὐτῷ μὲν τῷ σώματι τοῦ ἐγκεφάλου τὴν ψυχὴν οἰκεῖν, ἥτις ποτ' ἂν ἡ κατὰ τὴν οὐσίαν· οὐπω γὰρ περὶ τούτου σκέψις ἤκει· τὸ πρῶτον δ' αὐτῆς ὄργανον εἷς τε τὰς αἰσθήσεις ἀπάσας τοῦ ζώου καὶ προσέτι τὰς καθ' ὁρμὴν κινήσεις τοῦτ' εἶναι τὸ πνεῦμα, διὸ καὶ κενωθὲν, ἄχρις ἂν αὐθις ἀθροισθῇ, τὴν μὲν ζωὴν οὐκ ἀφαιρεῖσθαι τὸ ζῶον, ἀναίσθητον δὲ καὶ ἀκίνητον ἐργάζεσθαι. καίτοι γε, εἴπερ ἦν αὐτὸ ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, συνδιεφθείρετ' ἂν αὐτῷ κενουμένῳ παραχοῆμα τὸ ζῶον. εὐλογον οὖν γεννᾶσθαι μὲν τουτὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τὰς κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖσε τελευτᾶν ἀρτηριῶν τε καὶ φλεβῶν οὐκ ὀλίγον πλήθος, ἐξ οὗ τὰ καλούμενα χο-

forſitan aliquis ſuſpicetur, ſpiritum in ventriculis cerebri contentum, duorum alterum, ſiquidem anima eſt incorporea, primum iplius, ut ita dicam, domicilium exiſtere, ſin autem corpus, hunc iplum ſpiritum animam eſſe. Verum quum conjunctis ventriculis paulo poſt ruruſum ſentiat moveaturque animal, non amplius licet dicere praedicta, hunc eſſe ſpiritum. Praeſtat igitur exiſtimare, in ipſo corpore cerebri animam habitare, cujuſcunque tandem ſit ſubſtantiae, (nondum enim de hoc venit conſideratio,) primum autem iplius organum tum ad univerſos animantis ſenſus, tum etiam ad arbitrarios motus hunc eſſe ſpiritum. Quare et evacuatus, uſque dum ruruſum recolligatur, vita non privat animal, ſed ſenſus motuſque reddit expers. Atqui ſi is eſſet animae ſubſtantia, ſimul cum eo, ubi evacuatur, animal protinus periret. Merito igitur generatur hic ſpiritus in cerebri ventriculo, ac ideo illuc deſinit arteriarum venarumque copia non exigua, ex qua

Ed. Chart. V. [211. 212.]

Ed. Bas. I. (312.)

ρσειδῇ πλέγματα γέγονεν, ὄργανον δ', ὡς ἔφην, εἶναι τὸ
 πρῶτον αὐτὸ τῆς ψυχῆς. ἔτι δ' ἂν μᾶλλον ἐλπίσαις γίγνε-
 σθαι τὸ πνεῦμα τοῦτο, τῶν ἀγγείων ἀναπνεόντων αὐτὸ, καὶ
 μάλιστα τῶν ἀρτηριῶν, εἰς τὰς κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ
 δικτυοειδὲς ἰδὼν πλέγμα γιγνόμενον ἐκ τῶν ἐρχομένων εἰς
 τὴν κεφαλὴν ἀρτηριῶν, ὅταν πρῶτον ὑπερβᾷ τὸ κρανίον
 ἐντὸς αὐτοῦ γένωνται κατὰ τὴν καλουμένην ἐγκεφάλου βᾶσιν.
 ἔνταῦθα γὰρ οὐκ ὀλίγην χώραν ἢ φύσις οἷον θαλάμην [212]
 τινὰ τῷ δικτυοειδεῖ τῷδε παρεσκεύασε πλέγματι περιεχομέ-
 νην ὑπὸ τῆς παχείας μήνιγγος, εἰς ἣν χώραν ἀπὸ τῶν κα-
 ρωτίδων ὀνομαζομένων ἀρτηριῶν οὐ σμικρά τις ἀφικνου-
 μένη μοῖρα, καθ' ἑκάτερον μέρος ἐν ἀγγείον, εἴτα κατασχι-
 ζόμεναι πολυειδῶς οὐχ ἀπλοῦν ἐργάζονται καὶ τὸ δίκτυον,
 ἀλλ' ἐπ' ἀλλήλοις κείμενα πολλὰ μετὰ τοῦ συνῆφθαι τε καὶ
 συμπεφυκέναι πάντα. καὶ πάλιν γε κατὰ τοῦ πλέγματος
 τοῦδε τηλικούτου ζεύγους ἀρτηριῶν ἐκφυομένου, ἡλίκον ἐξ
 ἀρχῆς ἦν τὸ παρὰ τῶν καρωτίδων ἦκον, εἰς τὸν ἐγκέφαλον
 ἀναφέρεται τὰ τ' ἄλλα μέρη διαπλέκον αὐτοῦ παμπόλλαις
 ἀπονεμήσεσι καὶ τὰ κατὰ τὰς κοιλίας ἐργαζόμενα πλέγμα-

plexus choroides, ut vocant, efformati sunt, instrumen-
 tum vero, ut dixi, est primum ipsum animae. Praeterea
 magis speraveris, spiritum hunc fieri, vasis ipsum expiran-
 tibus et praesertim arteriis in cerebri ventriculos, plexum
 retiformem ex arteriis in caput venientibus fieri conspi-
 catus, quando primum supergressae calvariam intro con-
 duntur juxta cerebri basin. Ibi enim non exiguam
 regionem natura veluti thalamum quendam retiformi huic
 plexui praeparavit, qui a crassiore membrana continetur,
 in quam regionem ab arteriis carotidibus appellatis haud
 parva quaedam portio pervenit, utrobique singula vasa,
 deinde multifariam propagatae non simplex efficiunt rete,
 sed multa sibi invicem superposita, eaque commissa con-
 nataque omnia. Ac rursus in plexum hunc tanto pari
 arteriarum enascente, quantum ab initio erat, id, quod
 a carotidibus venit, in cerebrum effertur, tum alias par-
 tes multis ipsius ramis implicans, tum illas, quae ventri-

Ed. Chart. V. [212.]

Ed. Bas. I. (312.)

τα. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὰς ἀρτηρίας πνεῦμα ζωτικόν, ἐστὶ τε καὶ προσαγορεύεται, τὸ δὲ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικόν, οὐχ ὡς οὐσία ψυχῆς ὑπάρχον, ἀλλ' ὡς ὄργανον πρῶτον αὐτῆς οἰκούσης κατὰ τὸν ἐγκέφαλον, ὅποια τις ἂν ᾗ τὴν οὐσίαν. ὥσπερ δὲ τὸ ζωτικὸν πνεῦμα κατὰ τὰς ἀρτηρίας τε καὶ τὴν καρδίαν γεννᾶται, τὴν ὕλην ἔχον τῆς γενέσεως ἐκ τῆς εἰσπνοῆς καὶ τῆς τῶν χυμῶν ἀναθυμιάσεως, οὕτω τὸ ψυχικὸν ἐκ τοῦ ζωτικοῦ κατεργασθέντος ἐπὶ πλέον ἔχει τὴν γένεσιν. ἔχρην γὰρ δήπου μᾶλλον ἀπάντων αὐτὸ μεταβολῆς ἀκριβοῦς τυχεῖν. εἴπερ οὖν τό τε σπέρμα καὶ τὸ γάλα, καίτοι γ' ἀπολειπόμενα τῇ δυνάμει τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος, ὅμως ἡ φύσις ἀκριβῶς κατεργάζεταιθαι δεομένη πολυχρόνιον αὐτοῖς ἐμηχανήσατο τὴν ἐν τοῖς πεπτικοῖς ὀργάνοις διατριβὴν, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μὲν σπέρματι τὴν πρὸ τῶν ὀρχεων ἔλικα παρεσκεύασε, τῷ δὲ γάλακτι τὸ μῆκος τῶν εἰς τοὺς τιτθοῦς ἰόντων ἀγγείων, εἰκότως καὶ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἐκ τοῦ ζωτικοῦ πνεύματος ἐργαζομένη τὸ ψυχικὸν οἷον λαβύρινθόν τινα ποικίλον ἐδημιούργησε πλησίον

culorum plexus efficiunt. Itaque arteriarum spiritus vitalis est et appellatur, animalis autem in cerebro, non tanquam animae substantia sit, sed sicut organum primum ipsius in cerebro habitantis, qualiscunque sit substantiae. Quemadmodum autem vitalis spiritus in arteriis et corde generatur, materiam generationis habens ex inspiratione et humorum vapore, ita animalis ex vitali magis elaborato habet originem. Conveniebat enim nimirum omnium maxime hunc accuratam mutationem consequi. Si igitur et semen et lac, quamvis virtute ab animali spiritu absint, tamen natura exacte ea elaborare desiderans fecit, ut ea diutius in concoquendi instrumentis immorarentur, ac propterea semini circumvolutionem anfractumque ante testiculos praeparavit, lacti vero longitudinem vasorum ad mammas tendentium, merito etiam id cerebro ex vitali spiritu animale efficienti veluti labyrinthum quendam varium plexum retiformem prope

Ed. Chart. V. [212.]

Ed. Bas. I. (312.)

ἐγκεφάλου τὸ δικτυοειδὲς πλέγμα. τοῦτό τε οὖν αὐτὸ, τῆς κατασκευῆς τῶν μορίων ἐνδειξαμένης, ἐδιδάχθημεν, ὅτι τε τὸ ψυχικὸν πνεῦμα μήτ' οὐσία ψυχῆς ἐστὶ μήτε οἶκος αὐτῆς, ἀλλ' ὄργανον πρῶτον, ἐκ τοῦ κενωθέντος αὐτοῦ κατὰ τὰς τρώσεις αὐτίκα μὲν οἷόν περ νεκρὸν γίνεσθαι τὸ ζῶον, ἀθροισθέντος δὲ αὐτίς ἀναβιώσκεσθαι. καὶ πάνθ' ἀπλῶς, ὅσα περ εἴρηται τε καὶ μέλλει λεχθῆσεσθαι, τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν μορίων κατασκευῆς, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπομένων συμπτωμάτων ἐπὶ ταῖς τομαῖς ἢ θλίψεσιν ἔχει τὴν εὐρεσιν. αὐτίκα γέ τοι τῶν κατὰ τὸν ἐγκέφαλον πόρων οἱ μὲν δια τῆς καλουμένης χώνης εἰς ὑπερώαν καθήκουσιν, οἱ δ' εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ῥινὸς τελευτῶσιν, οἱ δ' ἐν τοῖς ὀπτικοῖς φαίνονται νεύροις. καὶ τις ἄλλος εἰς γῆς ἐμβάλλει τῇ πρώτῃ γενέσει τοῦ νωτιαίου, καθ' ὃ μέρος μάλιστα τῆς παχείας μήνιγγος τρωθείσης ὁ πόρος ὅλος γίνεται γυμνὸς ὅμα τῷ πέρατι τῆς ὀπισθεν ἐγκεφάλου κοιλίας, ὅπερ οὐχ ἥκιστα τὸν Ἐρασίστρατον ἠπάτησεν, ὥς οἰηθῆναι, διὰ τὴν τῆς μήνιγγος τρώσιν ἀκίνητον αὐτίκα γίνεσθαι τὸ ζῶον. ἐώρα γὰρ ἐπὶ

cerebrum fabricata est. Atque hoc ipsum structura partium indicante docti sumus, quod animalis spiritus neque substantia animae sit, neque domicilium ipsius, sed instrumentum primum, inde videlicet, quod, ipso per vulnera evacuato, statim veluti mortuum animal redditur, collecto autem reviviscit; ac omnia summatim, quae dicta sunt dicenturque, partim ex partium structura, partim ex symptomatis supervenientibus ob sectiones aut compressiones inventionem obtinent. Statim siquidem cerebri meatuum alii per infundibulum in palatum descendunt, alii in narium initium deflunt, alii in optici nervis apparent. Et aliquis alius inferit se primae spinalis medullae origini, qua parte potissimum, crassiore membrana vulnerata, totus meatus nudus redditur una cum extremo posterioris cerebri sinu; quod maxime Erasistrato imposuit, qui putaverit, per cerebri membranae vulnus statim immobile reddi animal: videbat enim, in

Ed. Chart. V. [212, 213.]

Ed. Bas. I. (312.)

τῶν κατὰ τὸν πρῶτον σπόνδυλον τιτρωσκομένων βοῶν ἅμα τῷ διαιρεθῆναι τὴν μήνιγγα ἀκίνητον αὐτίκα τὸ ζῶον γινόμενον. ἀλλ' οὐ τῷ πάθει τῆς μήνιγγος, ἀλλὰ τῷ γυμνοῦσθαι τὴν ὀπίσω κοιλίαν γίγνεται τοῦτο. ὁῦλον δ' ἐστὶν ἐκ τοῦ κατὰ πάντα τὰλλα μέρη τὴν μήνιγγα μηδὲν τοιοῦτον τιτρωσκομένην ἐργάζεσθαι. περὶ μὲν οὖν τῆς ὅλης φύσεως ἐγκεφάλου δι' ἑτέρων λέγεται πραγματειῶν, τὰ μὲν ἐξ ἀνατομῆς φαινόμενα κατὰ τὴν τῶν ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων, ἡ δὲ χρεῖα τῆς κατασκευῆς ἐκάστου τῶν μελῶν ἐν τῇ περὶ χρείας μορίων εἴρηται, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ τοῖς περὶ τῆς Ἱπποκράτους ἀνατομῆς ὑπομνήμασιν. ἐν δὲ τῷ παρόντι τὰ χρήσιμα μόνα πρὸς τὰ προκείμενα διέροχουαι. τῶν γάρ τοι τεύρων ἐκπεφυκότων ἐγκεφάλου τε καὶ τῶν περικειμένων αὐτῷ μηνίγγων, [213] διὰ μὲν τῆς κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἀποφύσεως ἢ τ' αἰσθησις ἅπασι τοῖς μέλεσι καὶ ἡ κίνησις χορηγεῖται, ὃ δ' ἐκατέρας τῶν μηνίγγων ἐστὶν ἀποβλάστημα, τὴν αὐτὴν χρεῖαν παρέχει τοῖς τεύροις, ἣν περ ἐγκεφάλῳ παρεῖχον ἐκεῖναι. διὸ, καὶ ἅμω περιέλῃς, οὐδὲν

bobus circa primam vertebam vulneratis simul atque membrana cerebri divisa fuerit, immobile protinus animal fieri. Verum non membranae affectu, sed quia posterior ventriculus nudatur, id accidit. Constat autem inde, quod in omnibus aliis partibus membrana vulnerata nihil huiusmodi efficiat. Itaque de tota cerebri natura in aliis operibus tractatur; quae ex dissectione apparent, in administrationibus anatomicis; usus structurae cuiusque membri in opere de usu partium expositus. Non pauca etiam in commentariis de Hippocratis anatome tractantur. In praesentiarum ea solum, quae ad praesens institutum utilia sunt, persequor; etenim quum nervi ex cerebro et membranis id ambientibus ortum habeant, per partem eam, quae ex cerebro prodit, et sensus omnibus membris et motus suppeditatur. Quae autem utriusque membranae propago est, eundem nervis usum praebet, quem cerebro illae exhibebant. Quare si ambo exemeris, nihil laeditur pars, in quam nervus pertinet;

Ed. Chart. V. [213.]

Ed. Bas. I. (312, 313.)

βλάπτεται τὸ μέρος, εἰς ὃ τὸ νεῦρον ἀφικνεῖται, καθάπερ οὐδ' εἰ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν ἀφέλοιτο τὰς ἔξωθεν μὲνιγγας. οὐδὲν γὰρ οὐδ' ἐπὶ ταύταις βλάπτεται τὸ ζῶον ἐν γὰρ τῷ παραυτίκῳ χρόνῳ. ὕστερον δ' εἰ κατὰ συμπάθειαν ἐπεταί κίνδυνος, οὐδὲν τοῦτο ἐστὶ πρὸς τὸ ζητούμενον.

Κεφ. δ'. Πότερον οὖν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου κενωθέντος τοῦ πνεύματος ὅλον τὸ ζῶον ἀναί- (313)σθητον ἐγίνετο, καὶ διὰ τοῦτ' ἔφαμεν αὐτὸ χρήσιμον ὑπάρχειν εἰς τὰς τῶν μορίων αἰσθήσεις τε καὶ κινήσεις, οὕτως ἡγητέον ἐστὶ, καὶ καθ' ἕκαστον νεῦρον εἶναί τι πνεῦμα, καὶ πότερον ἐγγώριόν τέ τι καὶ σύμφυτον αὐτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ πλητόμενον ὑπὸ τοῦ παρὰ τῆς ἀρχῆς ἥκον-τος ὥσπερ ἀγγέλου τινός, ἢ σύμφυτον μὲν ἐστὶν αὐτοῖς οὐδὲν, ἐπιρρεῖ δ' ἐξ ἐγκεφάλου κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ κινῆσαι προαιρούμεθα τὸ μέρος, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω προ-χεύσας ἀποφύνασθαι, προκείσθω δ' ἐν κοινῷ σκοπεῖσθαι καὶ ταῦτα μὲν ἄμφω τὰ νῦν εἰρημένα, καὶ πρὸς τοῖσδε τρίτον ἢ κατὰ ποιότητα τῶν συνεχῶν ἀλλοίωσις, ὅπερ

quemadmodum neque si ipsi cerebro exteriores membra-
nas absculeris, nihil enim ne ob has quidem animal in
praesenti quidem offenditur; quod si processu temporis
postea ex affinitate consensuque periculum sequitur, nihil
hoc facit ad id, quod quaeritur.

Cap. IV. Utrum igitur, quemadmodum in ventricu-
lis cerebri spiritu inanito totum animal sensus expers
evasit, et propterea dicimus, eum esse utilem tum ad
partium sensus, tum ad motus, ita existimandum est,
etiam in singulis nervis spiritum esse aliquem, ac utrum
hic quasi intestinus et connatus ipsis sit, qui ab eo, qui
a principio venit, tanquam nuncio quodam pulsatus exci-
tatur, an connatus quidem sit ipsis nullus, sed ex cere-
bro influit eo tempore, quo movere partem volumus,
ego sane non possum prompte pronunciare. Proponantur
autem vulgari ratione considerata et haec ambo modo
commemorata, et praeterea tertium, secundum qualita-
tem continuorum alteratio; quod obscure mihi videntur

Ed. Chart. V. [213.]

Ed. Bas. I. (313.)

αἰνίττεσθαι μοι δοκοῦσιν οἱ κατὰ δύναμιν ἐπιρροεῖν τινα
χωρὶς οὐσίας φάσκοντες. αἱ γὰρ κατ' ἀλλοιώσιν εἰς τὰ
συνεχῇ σώματα διαδόσεις τῶν ποιότητων ἐπιρροαὶ δυνά-
μεως ὑπ' αὐτῶν λέγονται, καθάπερ, ὅταν ἐπὶ τοῦ περιέχον-
τος ἀέρος ἐκ τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς ὀρμηθεῖσά τις ποιότης εἰς
ἅπαν αὐτοῦ μέρος ἀφικνῆται, διάδοσις αὐτῆς τῆς οὐσίας
τοῦ ἡλίου μενούσης κατὰ χώραν. ἐπιδέδεικται γὰρ ἡμῖν
τοῦτο κατὰ τὴν περὶ τῆς ἀποδείξεως πραγματείαν. οὐκ οὐν
οἶόν τε προχείρως ἀποφῆνασθαι, πότερον οὕτως ἐξ ἐγκεφά-
λου δύναμις ἐπιρροεῖ τοῖς μέλεσι διὰ νεύρων, ἢ τῆς τοῦ
πνεύματος οὐσίας παραγνομένης ἄχρι τῶν αἰσθανομένων
καὶ κινουμένων μορίων, ἢ μέχρι τινὸς ἐμπιπτούσης τοῖς
νεύροις, ὥς ἀλλοιωσάι σφοδρῶς αὐτὰ, κἄπειθ' οὕτως τῆς
ἀλλοιώσεως ἄχρι τῶν κινουμένων μελῶν διαδιδομένης. τοιοῦ-
τον γοῦν τι καὶ κατὰ τὴν ὀπτικήν αἴσθησιν ἐν τοῖς περὶ
τῆς ἀποδείξεως ἐδείχθη γιγνόμενον. ὅτι γὰρ ἐπ' ἐκείνων
τῶν νεύρων ἀνγοειδὲς φέρεται πνεῦμα, τρήματα ἔχοντων
σαφῇ κατὰ τὴν ἄνωθεν ἀρχὴν καὶ τὴν εἰς τοὺς ὀφθαλ-

significare, qui secundum facultatem influere quaedam
sine substantia affirmant. Nam quae per alterationem in
continua corpora qualitatum distributiones fiunt, facultatis
influxus ab ipsis dicuntur, quemadmodum quum in amb-
iente aëre ex solari splendore profecta quaedam quali-
tas, in omnem ipsius partem distributio pervenit, ipsa
solis substantia in loco suo permanente. Ostensum enim
hoc nobis est in opere de demonstratione. Neque itaque
prompte sic pronuntiari licet, utrum sic facultas ex cerebro
partibus per nervos influit, an spiritus substantia usque
ad sensibiles mobilesque partes proficiscente, aut aliquo
usque nervis incidente, ut vehementer ipsos alteret,
deinde sic alteratione usque ad membra mobilia distribu-
ta. Hujusmodi etiam quippiam in sensu visorio fieri, in
libris de demonstratione indicatum est. Quod enim in
illis nervis splendidus fertur spiritus foramina manifesta
habentibus tum in superiori initio, tum qua in oculos

Ed. Chart. V. [213. 214.]

Ed. Bas. I. (313.)

μοὺς ἔμφυσιν, ἐν ταῖς τῶν μεγάλων ζώων ἀνατομαῖς ἔστι
θεάσασθαι. τὸ μὲν οὖν κάτωθεν καὶ πρὸς τοῖς ὀφθαλμοῖς
οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνατομικῶν ἐγνώκασιν, ἡ δ' ἄνωθεν ἀρχὴ
τῶνδε τῶν νεύρων σχεδὸν ἅπασιν αὐτοῖς ἠγνόηται κατὰ τὴν
εἰς τὸ πλάγιον ἐπιστροφὴν οὖσαν τῶν προσθίων κοιλιῶν,
ἐκατέρας γε αὐτῶν στενὴν καὶ προμήκη τὴν κάτω τελευ-
τὴν ἔχουσης, ἐνθα τῶν τῆς ῥινὸς πόρων ἐστὶν ἡ ῥίζα. τὸ
δὲ ἄνω πέρασ, ὃ πρὸς τὴν μέσσην ἀνήκει κοιλίαν εὐρυνόμενον,
ἐπιστροφή τις ἐντεῦθεν εἰς τὸ πλάγιον γίγνεται ῥέπουσα
βραχὺ πρὸς τε τὸ κάτω καὶ τὴν βάσιν. οὐ μὴν ἐξικνοῦν-
ταί γ' ἐπ' ἐκείνην, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον στενωθεῖσαι παύονται
κέρατος δίκην, οὐκ ἀκριβῶς εὐθείως, ἀλλ' ἀτρέμα πῶς ἀπο-
στροφόμενοι. πρὸς τοῦτο οὖν τὸ πέρασ τῶν κοιλιῶν ἀνήκει
τῶν ὀπτικῶν νεύρων ἡ ἀρχή, [214] τρῆμα δυσθεώρητον
ἔχουσα. θεάσῃ δὲ αὐτὸ τριῶν τούτων στοχασάμενος, ἐνὸς
μὲν τοῦ μέγα τὸ ζῶον εἶναι, δευτέρου δὲ τοῦ παραχρῆμα
μετὰ τὸν θάνατον ἀνατέμνεσθαι, καὶ τρίτου τοῦ τὸν περίξ
αἶρα φωτεινὸν εἶναι. ἐὰν γὰρ ἐπὶ τούτοις οὕτω παρεσκευα-

inferuntur, in grandium animalium dissectionibus est
conspicere. Inferiorem itaque partem et juxta oculos
sitam plurimi dissectores cognoverunt. Superius autem
initium horum nervorum prope omnibus ipsius ignoratum
est, quod sit, qua priores ventriculi in obliquum distor-
quentur. Quum enim uterque ipsorum arctum prolixum-
que inferiorem finem habeat, ibi narium meatuum radix
habetur. Superius autem extremum, quod ad medium
pertingit ventriculum dilatatum, conversum quodam-
modo inde in obliquum porrigitur, paulatim ad infernam
regionem et basin tendens; non tamen ad illam perve-
niunt, sed paulo post in angustum redacti definunt cornu
instar non admodum cito, sed paulatim averfi. Itaque
ad hoc ventriculorum extremum emergit opticorum ner-
vorum principium, foramen vix visibile obtinens. Spe-
ctabis autem ipsum haec tria considerans: unum, ut
magnum sit animal; secundum, ut statim post mortem
incidatur; et tertium, ut ambiens aër sit lucidus. Si

Ed. Chart. V. [214.]

Ed. Bas. I. (313.)

σμένοις γυμνώσης, ἐπιτηδείως τὸ πέρας τῆς κοιλίας ἀφελών, ἅπαντα τὰ κατ' αὐτῆς ἐπικείμενα σώματα χωρὶς τοῦ διασπάσαι τε καὶ θλάσαι τὴν ἔκφυσιν τοῦ νεύρου, θεάσῃ τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τρῆμα. ὅτι μὲν οὖν φέρεται τι πνεῦμα διὰ τῶν πόρων τούτων ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἢ τε κατασκευῇ σε διδάσκει καὶ προσέτι τὸ κλεισθέντος μὲν αὐτῶν ἐνὸς εὐρύνεσθαι θατέρου τὴν κόρην, ἀνοιχθέντος δὲ παραχοῆμα πάλιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἐπανέρχεσθαι μέγεθος. ὅτι τε γὰρ ὑπὸ τινος οὐσίας διατεινομένου τοῦ ῥαγοειδοῦς χιτῶνος ἐν τῷ πληροῦσθαι τὴν ἔνδον αὐτοῦ χώραν ἀναγκαῖόν ἐστιν εὐρύνεσθαι τῷ κατὰ τὴν κόρην τρῆματι καὶ ἄλλως ἀμήχανον, ὅτι τε τὸ τάχος τῆς κενώσεως τε καὶ πληρώσεως οὐχ ὑγροῦ τινος ἐπιρρέοντος, ἀλλὰ μόνης ἐστὶ πνευματικῆς ἔργον οὐσίας, οὐ χαλεπὸν συνιδεῖν. ἐπεὶ δ' ἐς ταῦτ' ἀμφοτέροι οἱ πόροι παραγίγνονται, (καὶ γὰρ καὶ τοῦτ' ἐναργῶς φαίνεται διὰ τῆς ἀνατομῆς,) εἰκὸς ἐστὶ, τὴν κοινὴν χώραν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πόρων τὸ πνεῦμα δεχομένην ἐν τῷ μῦσαι τὸν ἑτερον ὀφθαλμὸν ἐπιπέμπειν τῷ λοιπῷ σύμπαν αὐτό.

enim his sic praeparatis nudaveris, commode extremo ventriculo ablato, omnia quae ei incumbunt corpora, sic ut non divellas comprimisque nervi processum, vidobis juxta initium ipsius foramen. Quod igitur spiritus aliquis per meatus hos ad oculos defertur, et structura te docet, et praeterea quod, uno ipsorum clauso, alterius pupilla dilatatur, aperto autem statim rursus in naturalem magnitudinem revertitur. Nam quod, cum tunica acini speciem referens a substantia quadam distenditur, dum repletur interior ipsius regio, necessarium est pupillae foramen dilatari, et alioquin fieri nequit, item quod inanitionis repletio-
nisque celeritas non humoris cujusdam influentis, sed solius spiritalis opus est substantiae, haud difficile est contueri. Quoniam vero in idem utrique meatus perveniunt, (etenim et hoc evidenter apparet in dissectionibus,) verisimile est, communem regionem, ex utrisque meatibus spiritum recipientem, dum alter oculus clauditur, totum

Ed. Chart. V. [214.]

Ed. Bas. I. (313.)

μέγιστον δὲ μαρτύριον τοῦ λεγομένου καὶ τὸ τῶν ὑποκεχυμένων, οἷς μὲν ἂν εὐρύνηται τὸ τρημα, κλεισθέντος θατέρου τῶν ὀφθαλμῶν, εἴτε σώζεσθαι τὴν ὀπτικήν δύναμιν, οἷς δ' ἂν μὴ γίγνηται τοῦτο, τελέως ἀπολωλέναι, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ καλῶς καταχθῇ τὸ ὑπόχυμα, μὴ βλέπειν αὐτούς. ἄλλοις δέ τισι συνέβη μὴ βλέπειν ὑποχύματος χωρὶς, ἐφ' ὧν εἰ κλεισθείη θατέρου τὸ βλέφαρον, ἡ κόρη τὸν ἴσον ὁρᾷται κύκλον ἔχουσα τῷ πρόσθεν, ὥς ἂν μηκέτι πνευματικῆς οὐσίας ἀφικνουμένης εἰς τὸν ὀφθαλμόν, ἐφ' ἧς διατείνεται πληρούμενος ἐνδοθεν ὁ ῥαγοειδὴς χιτῶν. εἰκότως οὖν ἐπὶ τούτων ἐμπεφράχθαι τοὺς πόρους τῶν ὀπτικῶν νεύρων ὑπὸ πολλῶν εὐδοκίμων ἰατρῶν εἴρηται. καὶ οἶδά γέ τινα τῶν οὕτω παθόντων διηγούμενον ἡμῖν, ὥς, πρὶν μὲν παθεῖν, ἐπὶ τοῖς ὕπνοις, ἀνοιχθέντων τῶν βλεφάρων, ἑώρα φῶς πολὺ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὑπερ ἀμέλει κάμοι καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπάρχειν, κατὰ βραχὺ δ' ἔφη μειωθῆναι τό τε φῶς αὐτοῦ μέχρι τοῦ μηδ' ὅλως εἶναι φαίνεσθαι, καὶ τὴν ὀπτικήν

ipsum alteri transmittere. Porro maximum hujus rei testimonium est et, quod suffusorum, quibus sane si foramen dilatetur, clauso altero oculo, facultas adhuc visoria servetur incolumis, quibus autem si hoc non eveniat, omnino perierit, ac propterea, etsi probe suffusio curata fuerit, ipsi non vident. Aliis vero quibusdam accidit, ut non videant, vel citra suffusionem, in quibus si alterius palpebra clausa fuerit, pupilla aequalem priori circulum habere videtur, tanquam non amplius spiritali substantia in oculum perveniente, unde distenditur repleta intrinsecus tunica rhagoides dicta. Merito igitur in his opti-
corum nervorum meatus obstructi esse a multis praeclaris medicis dicuntur; ac novi quendam ita affectum recensuisse nobis, quod, priusquam pateretur, per somnum apertis palpebris lumen copiosum ante oculos videbat, quod denique et mihi et multis aliis inest. Paulatim autem dicebat decrevisse lumen ipsius, usque dum nihil omnino appareret amplius, et visorium sensum

Ed. Chart. V. [214.]

Ed. Bas. I. (315.)

αἰσθῆσιν ἀμαυρουμένην ὁμοίως εἰς ἀπώλειαν ἀφικέσθαι παντελῶς. λέουσι δὲ καὶ παρδάλεσι, καὶ τῶν ἄλλων ζώων οἷς αὐγοειδής ἐστὶν ἱκανῶς ὁ ὀφθαλμός, ἐνεστί σοι θεάσασθαι τύκτωρ, ὅταν ἐπιστρέψωσι τὴν κόρην ἐπὶ τὴν ῥίνα, κύκλον αὐγῆς ἐπ' αὐτῆς φαινόμενον, ὥς ἀναλογίσασθαι, τοσοῦτον ἀπὸ τῆς κόρης ἐν τῷ μεταξὺ τὸν ὀπτικὸν ἠῤῥῆσθαι κῶνον, ἡλικὸς ἂν ᾗ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ διαστήματος ὁ κύκλος αὐτῆς. τοῖς μὲν γὰρ μείζονα τοῦτον ἔχουσι φύσει καὶ ὁ τῆς αὐγῆς κύκλος μείζων φαίνεται, τοῖς δ' ἐλάττωνα τοσοῦτον ἀνάλογον ἐλάττων, ὅσον κἄκεῖνος. πότερον οὖν, ὥσπερ ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀφικνεῖται τι πνεῦμα διὰ τῶν ὀπτικῶν νεύρων, οὕτω καὶ κατὰ τᾶλλα ἔχει σύμπαντα, καὶ τις ὁδὸς ἐστὶ καθ' ἑκαστον αὐτῶν ἀόρατος ὑπὸ σμικρότητος, ἢ τοῦτο ἀδύνατον ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς νεύροις λεπτοτάτων ὑπάρχειν ἰνῶν; δεήσει γὰρ ἡμᾶς ἐπινοῆσαι τῷ πόρῳ περιεκείμενον ἐν κύκλῳ τι τοῦ νεύρου σῶμα, λεπτότερον καὶ τῶν ἀραχνίων, ὥστ' αὐτό τε διασπασθήσεται τάχιστα, καὶ ὁ πόρος ἐμφραχθήσεται μόνον οὐ καθ' ἑκάστην ῥοπὴν. διὰ ταῦτα μὲν

obscurari similiter, ita ut in totum interiret. Porro leonibus et pardalibus aliisque animalibus, quibus splendidus admodum est oculus, licet tibi noctu spectare, quum pupillam ad nares converterint, circuli splendoris in ipsa apparentem, ut colligas, tantum a pupilla interium visorium conum increvisse, quatenus fuerit juxta intervalli proportionem ipsius circulus. Etenim qui hunc natura majorem habent, in iis etiam splendoris circulus major apparet; iis, qui minorem, tanto ad portionem minor, quanto etiam ille. Utrum igitur, quemadmodum ad oculos spiritus aliquis per nervos opticos pervenit, ita etiam in aliis omnibus habet, ac quaedam via est in singulis invisibilis propter parvitatem, an hoc esse non potest in fibris nervorum tenuissimis? Oportebit enim nos considerare corpus aliquod nervi etiam araneis tenuius meatui orbiculatim circumdatum. Quapropter ipsum divelletur celerrime et meatus obstruetur quacunque fere occasione. Ideo sane arbitror non omnibus

Ed. Chart. V. [214. 215.]

Ed. Bas. I. (313. 314.)

ἡγοῦμαι μὴ πᾶσι τοῖς νεύροις ὑπάρχειν πόρους. [215] ἴσως οὖν ἔρεϊ τις, εἴπερ ὅλως ἐν νεῦρον οἶόν τ' ἐστὶ διακομίζειν τοῖς κάτω μέλσσι τὰς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δυνάμεις, ἀκοίλιον ὑπάρχον, ἐγχωρήσειν καὶ πάντα. τί δὴ ποτ' οὖν ὄγε κατὰ τὴν ἔκφυσιν τοῦ νοτιαίου πόρος αἰσθητός ἐστιν οὕτως, ὥς ἐν τοῖς ὀπτικοῖς νεύροις; ἢ ὅτι τῷ μὲν συνεχεῖ ἢ μετάδοσις ἀσθενὴς γίνεται τῶν δυνάμεων, καὶ μάλιστα ὅταν ᾗτοι μεῖζον ἢ σκληρότερον ἢ τὸ δεχόμενον ἢ σφοδροτέρας ἀλλοιώσεως δεόμενον, εἰ δέ γε λεπτομεροῦς οὐσίας ἄχοι τινὸς ἔμπροσθις γίγνοιτο μετὰ βίας τε καὶ πληγῆς, αὐξηθήσεται τὰ τῆς ἀλλοιώσεως; ἐλέχθη γὰρ, ὅτι τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν διάδοσις δυνάμεως ἀλλοιώσεώς ἐστι μετάδοσις, οἷα καὶ κατὰ τὸν ἀέρα γίνεται πρὸς τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς. οὕτως γοῦν εἰκός ἐστι καὶ τὸ παραγι(314)γνόμενον εἰς ὀφθαλμοὺς πνεῦμα κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἔμπροσθιν ἐνοῦσθαι τε τῷ περιέχοντι καὶ συναλλασσοῦν αὐτὸ πρὸς τὴν ιδιότητα τῆς ἐαυτοῦ φύσεως, οὐ μὲν ἐπὶ πλεῖστον γ' ἐκτείνεσθαι.

nervis inesse meatus. Forfan igitur dicet aliquis, si omnino unus nervus membris inferioribus facultates a principio potest proferre finis expers, poterunt et omnes. Cur igitur et meatus juxta spinalis medullae processum ita sensibilis est, ut in visceribus nervis? An quod continuitate virtutum distributio redditur imbecillis, et praesertim quum vel majus, vel durius sit, quod recipit, aut vehementiorem alterationem desiderat, si autem tenuior substantia aliquatenus incidat cum violentia et ictu, augebitur alteratio? Dictum enim est, quod hoc sane, quod a plerisque vocatur distributio facultatis, alterationis sit communicatio; qualis etiam in aëre a solari splendore accidit. Sic utique consentaneum est, etiam spiritum, qui in oculos proficiscitur, primo illapsu uniri cum ambiente, et simul ipsum in suam ipsius naturam alterare, non tamen plurimum extendi.

Ed. Chart. V. [215.]

Ed. Bas. I. (314.)

Κεφ. ε'. Μάλιστα δ' ἂν πεισθῇ τις τοῦτο γίνεσθαι μαθὼν, ὅπως εὐλογόν ἐστιν ὁρᾶν ἡμᾶς. ἀρχὴ δὲ καὶ τοῦδε τοῦ λόγου τοιαύδε. τὸ βλεπόμενον σῶμα δυοῖν θάτερον ἢ πέμπτον τι πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ἑαυτοῦ σὺν ἐκείνῳ καὶ τὴν ἰδίαν ἐνδείκνυται διάγνωσιν, ἢ, εἴπερ αὐτὸ μηδὲν πέμπει, περιμένει τινὰ παρ' ἡμῶν ἀφικέσθαι δύναμιν αἰσθητικὴν ἑαυτῷ. πρότερον οὖν αὐτῶν ἐστὶν ἀληθέστερον, ὧδ' ἂν μάλιστα κριθῇ. διὰ τοῦ κατὰ τὴν κόρην τρήματος ὁρῶμεν, ὅπερ εἰ περιέμενα πρὸς ἑαυτὸ παραγενέσθαι τινὰ μοῖραν, ἢ δύναμιν, ἢ εἶδωλον, ἢ ποιότητα τῶν ἐκτὸς ὑποκειμένων σωμάτων, οὐκ ἂν τοῦ βλεπομένου τὸ μέγεθος ἐγνώκειμεν, οἷον ὄρους, εἰ τύχοι, μεγίστου. τηλικούτον γὰρ εἶδωλον ἐνέπιπτεν ἂν ἀπ' αὐτοῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ἡλικόν ἐστὶν αὐτὸ, ὅπερ παντάπασιν ἄλογον, ἅμα τῷ καὶ κατὰ μίαν ῥοπὴν καιροῦ πρὸς ἕκαστον τῶν ὁρῶντων, εἰ καὶ μυρίοι τύχοιεν ὄντες, ἀφικνεῖσθαι. τῷ τε ὀπτικῷ οὐχ οἷόν τε τοσαύτην ῥύσιν ἐκτεινομένῳ λαμβάνειν, ὥς περιχεῖσθαι παντὶ τῷ βλεπομένῳ σώματι. τοῦτο

Cap. V. Praefertim autem credet hoc aliquis fieri doctus, quomodo consentaneum sit nos videre. Porro initium etiam hujus sermonis tale est. Corpus videns e duobus alterum efficit: aut mittens de se aliquid ad nos cum illo etiam propriam indicat dignotionem, aut, si ipsum nihil mittit, expectat aliquam a nobis ad se venire facultatem sentientem. Utrum igitur ipsorum sit verius, hoc potissimum modo judicabitur. Per pupillae foramen videmus; quod si expectasset portionem aliquam, aut facultatem, aut imaginem, aut qualitatem corporum extrinsecus subjectorum ad se proficisci, non ejus, quod videtur, magnitudinem cognovissemus, montis verbi gratia maximi. Tanta enim imago ab eo oculis nostris incidisset, quanta ipsa est; quod omnino ratione caret; simul et eodem temporis momento ad singulos videntes, etiam si mille fuerint, pervenirent, quum visorius etiam spiritus nequeat fluore suo tantum extendi, ut toti corpori, quod videtur, circumfundatur. Hoc enim simile

Ed. Chart. V. [215.]

Ed. Bas. I. (314.)

γὰρ ὁμοίον ἐστὶ τῷ τῶν Στωϊκῶν σταλαγμαῷ κεραννυμένῳ τῇ πάσῃ θαλάττῃ. λείπεται οὖν ἔτι τὸν πέριξ αἶερα τοιοῦτον ὄργανον ἡμῖν γίγνεσθαι, καθ' ὃν ὁρῶμεν χρόνον, ὅποιον ἐν τῷ σώματι τὸ νεῦρον ὑπάρχει διὰ παντός. τοιοῦτον γάρ τι πάσχειν ἔοικεν ὁ περιέχων ἡμᾶς αἶερ ὑπὸ τῆς τοῦ πνεύματος ἐκπτώσεως, ὅποιόν τι καὶ πρὸς τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς. ἐκείνη τε γὰρ ψαύουσα τοῦ ἄνω πέρατος αὐτοῦ δίδωσιν εἰς ὅλην τὴν δύναμιν, ἥ τε διὰ τῶν ὀπτικῶν νεύρων ὅψις φαινομένη τὴν μὲν οὐσίαν ἔχει πνευματικὴν, ἐμπίπτουσα δὲ τῷ περιέχοντι καὶ τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὴν ἀλλοίωσιν ἐργαζομένη διαδίδωσιν ἄχρι πλείστου συνεχοῦς αὐτῷ, δηλονότι τοῦ πέριξ σώματος ὑπάρχοντος, ὥς ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ τὴν ἀλλοίωσιν εἰς ὅλον αὐτὸ διαπέμπειν. ἐναργῶς γὰρ τοιοῦτον φαίνεται κατὰ τῆς κατὰ τὸν ἥλιον ὑπάρχον δυνάμεως. θέντες γοῦν τι στερεὸν σῶμα μεταξὺ τὸν ἐφεξῆς αἶερα βλέπομεν εὐθέως ἀπολλύντα τὴν αὐγὴν, ὥς ἐν τῷ μεταβάλλειν φωτοειδῇ γιγνόμενον, οὐκ ἐν τῷ μεταβεβληκέναι διαμένοντα. μόνιμον γὰρ ἂν ἦν τὸ φῶς ἐν ἑαυτῷ μέχρι πολλοῦ, καὶ

est Stoicorum guttae toti mari temperatae. Relinquitur itaque adhuc, ambientem aërem tale nobis instrumentum fieri, quo tempore videmus, quale in corpore nervus perpetuo existit. Ejusmodi enim quippiam accidere videtur ambienti nos aëri a spiritu, quum excidit, cujusmodi etiam a solis splendore. Ille siquidem supernum ipsius extremum attingens in totam se facultatem communicat, et visus per nervos visorios apparens substantiam habet spiritalem. At incidens ambienti et primo incurfu alterationem efficiens tradit ei quam longissime, quod illi continuum est, scilicet ambiens corpus, ut in momento temporis alterationem in totum ipsum transmittat. Evidenter enim hujusmodi apparet in solis virtute; nam, posito quodam solido corpore, in medio subsequenteris aëris statim videmus splendorem perire, ceu qui, dum immutatur, lucidus evadat, non autem, quod permutatus ita permaneat. Firmum enim lumen in se diu teneret, etiamsi id, quod illuminat, fuerit ablatum.

Ed. Chart. V. [215. 216.]

Ed. Bas. I. (314)

ἤσθη τὸ φωτίζον. [216] οὕτω δὲ καὶ τεύρου τμηθέντος, ὅσον ἂν ἡ τομὴ χωρήσῃ τῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον συνεχείας, ἀναίσθητον εὐθέως γίνεται. φαίνεται γοῦν ὁμοίον τι πάθος ἀμφοτέροις συμβαῖνον, τῷ τε τεύρῳ καὶ τῷ πέριξ αἱρί, κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἔχουσιν ἤδη τιτὰ ὁμοιότητα, πρὸς τε τὸ μεταβάλλον ὁμοιουμένοις ἀκριβῶς ὡσαύτως τῇ συνεχείᾳ, καὶ τοῦ πάσχειν ἀεὶ δεομένοις, ὥσπερ ὁ πέριξ ἡμῶν αἷρ, ὅποτε φωτίζεται. σαφῶς γοῦν ἡ μὲν καὶ αὐτὸν θερμοασία μέχρι πολλοῦ διαμέτει, καὶ χωρισθῇ τὸ θερμαῖνον, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ψύξις, οὐκέτι παρόντος τοῦ ψύχοντος, ἡ δ' αὖγὴ παραχρῆμα τῷ φωτίζοντι συναπέργεται. φαίνεται δὲ καὶ κατὰ τὰς ἀριτηρίας ἡ αὐτὴ φύσις. ὁμοίως γοῦν τοῖς τεύροις καὶ αὗται διατμηθεῖσαι τε καὶ βρόχῳ διαληφθεῖσαι ἄσφυνται γίνονται, στερηθεῖσαι οὐχ, ὥς Ἐρασίστρατος οἶεται, τοῦ παρὰ τῆς καρδίας ἐπιπεμπόμενου πνεύματος, (δέδεικται γὰρ ἐν ἄλλοις ὑφ' ἡμῶν ἀδύνατον τοῦτο, δειχθήσεται τε καὶ νῦν ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ὥς μηδὲν τῷ λόγῳ λείπειν,) ἀλλὰ τῷ τοὺς χιτῶνας αὐτῶν

Ita vero et nervo secto, quantum sectio a continuitate cerebri separaverit, tantum is insensibilis statim redditur. Apparet itaque similis aliquis affectus utrisque accidere, et nervo, et ambienti aëri, secundum suam naturam similitudinem quandam habentibus, dum exacte ad id, quod transmutat, assimilantur, quatenus continui sunt, atque etiam ut semper afficiantur indigent, quemadmodum ambiens nos aër quum illuminatur, manifesto ipsius calor diu permanet, etiam si id, quod calefacit, separatum sit, similiter et refrigeratio, dum non amplius est, quod refrigerat, splendor autem statim cum eo, quod illuminat, discedit. Apparet etiam in arteriis eadem natura, uti in nervis; et hae dissectae interceptaeque funiculo non pulsant, destitutae non, ut Erasistratus putat, eo qui a corde mittitur spiritu; nam ostendimus hoc alibi fieri non posse, ostendeturque etiam nunc in subsequentibus, ne quicquam sermoni desit; verum quia tunicae ipsarum

Ed. Chart. V. [216.]

Ed. Bas. I. (314.)

συνεχεῖς ὑπάρχοντας τῷ τῆς καρδίας σώματι παρ' ἐκείνου
τὴν δύναμιν ἐπιρρέουσιν ἴσχειν αἰεὶ. ποιτὸν μὲν οὖν ἀπασῶν
ἐστὶ τῶν αἰσθητικῶν δυνάμεων ἀπ' ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν
ἔχουσιν φέρεσθαι διὰ τῶν νεύρων ἄχρι τῶν οἰκείων ὀργάνων,
ὁμοειδὲς δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τὸ νεῦρον ὑπάρχειν τῷ
ἐγκεφάλῳ, πλὴν ὅσον ἐπιλήθῃ δυσπαιδείας ἔνεκεν εὐθύς ἐν
αὐτῷ τούτῳ, τοσοῦτον ἀπεχώρησε τῆς ἐγκεφάλου φύσεως.
ὅσον δὲ ἐσκληρύνθῃ πλεονέχον, εὐθύς καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸ
δεῖται τῆς ἐκείνου διηρηκοῦς ἐπικουρίας, ὥς, εἴ γε τοιοῦτον
ἔμεινεν, οἷόν ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος, οὐκ ἂν ἔδειτο τῆς ἐξ αὐτοῦ
βοηθείας. αἱ γὰρ τῶν οὐσιῶν ιδιότητες οἰκείας ἑαυταῖς
ἔχουσι καὶ τὰς τῶν δυνάμεων ιδιότητας. εἰς ὅσον οὖν ἑνα-
στον τῶν αἰσθητικῶν ἰδίως ὀνομαζομένων νεύρων ἀποκχώ-
ρηκε τῆς ἐγκεφάλου φύσεως, εἰς τοσοῦτον καὶ τῆς δυνάμεως
αὐτοῦ. καλεῖται δ' ἰδίως αἰσθητικὰ νεῦρα τὰ τοῖς αἰσθη-
τικοῖς ὀργάνοις ἐπιπεμπόμενα, μαλακώτερα τῶν ἄλλων ὑπάρ-
χοντα τῶν κινούντων τὰ μόρια, προμηθεῶς καὶ τοῦτο τῆς
φύσεως ἐργασμένης. ἐπειδὴ γὰρ ἡ μὲν αἴσθησις οὐκ ἄνευ

continuae cordis corpori sunt, ab illo influentem faculta-
tem semper obtinent. Commune igitur omnium est sen-
sus facultatum, quae a cerebro originem ducunt, per ner-
vos usque ad propria instrumenta deferri; item quod
nervus substantia cerebro respondet, nisi quod quantum,
ne esset ad patiendum facilius, statim condensatus est,
tantum a cerebri natura hoc ipso recessit. Quo vero con-
densatus obduruit, eo statim etiam propter id ipsum
continenter illius praesidium requirit; nam si talis mane-
ret, quale est cerebrum, non desideraret ab illo auxi-
lium. Etenim substantiarum proprietates sibi similes
habent et facultatum proprietates. Quantum igitur singuli
nervi sensorii proprie dicti a cerebri natura recesserunt,
tantum etiam ab ipsius facultate. Vocantur autem pro-
prie sensorii nervi, qui instrumentis sensoriis immittuntur,
molliores aliis, qui partes movent, provide etiam hoc
natura quum fecerit. Quoniam sensus non est absque

Ed. Chart. V. [216.]

Ed. Bas. I. (314.)

τοῦ διατεθῆναι πως τὸ νεῦρον, ἥ δὲ ζίνησις ἐν τῷ δοῶν
μόνῳ τὴν ἐνέργειαν ἔχει, κατὰ λόγον ἀπαλώτερον μὲν τὸ
αἰσθητικόν, σκληρότερον δὲ τὸ κινητικόν νεῦρον ἐγένετο.
μέτεστι δὲ καὶ τοῖς κινητικοῖς ἅπασιν αἰσθήσεως ἀπτικῆς,
ἐπειδὴ παχυμερές ἐστι τὸ ταύτης αἰσθητόν. ἔμπαλιν δὲ
τούτῳ τὸ τῆς ὄψεως νεῦρον οὐ τῷ τειρῆσθαι μόνον αἰσθη-
τῷ τρήματι τὴν ὑπεροχὴν ἐνδείκνυται τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ
καὶ τῇ μαλακότητι, καὶ τῷ μεγέθει, καὶ τῷ δύεσθαι πάλιν
ἐν ὀφθαλμοῖς γενόμενον ἐξομοιοῦσθαι τε κατὰ πάντα ἐγκε-
φάλῳ. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ νεῦρον ὅλον ἐστὶν ἐγκεφάλου τε καὶ
ὀφθαλμοῦ μεταξύ· τὸ μὲν ἔνδον ἑαυτοῦ μαλακώτερον ἔχει,
τὸ δ' ἐξω σκληρότερον, ἀμφοτέρων στοχασαμένου τοῦ δη-
μιουργοῦ, τῆς τε κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ἀσφαλείας καὶ τοῦ
διασώζειν, εἰς ὅσον οἶόν τε, τὴν ἐγκεφάλου φύσιν. εἰκότως
οὖν ἁπάντων νεύρων, οὐ μόνον τῶν ἐξ ἐγκεφάλου πεφυκό-
των, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ τοῦ τωτιαίου, μέγιστον ἀπειρογάσθη
τὸ τῆς ὄψεως. ἐξαίρετα γὰρ ἔχοῖν αὐτῷ παρὰ τὰλλα ὑπάρ-
χειν πολλὰ, τειρῆσθαι τε διὰ τοῦ βάρους, καὶ μαλακὰ μὲν

hoc, quod quoquo modo afficiantur nervi, motus autem
in faciendo solo actionem obtinet, merito sensorius mol-
lior, durior autem motorius nervus factus est. Jam
motorii omnes sensus tactus participes sunt, quoniam
hujus sensibile crassiorum est partium. E contrario viso-
rius nervus non solum, quoniam sensibili foramine per-
vius est, excellentiam facultatis indicat, sed etiam mollitie
et magnitudine, et quod immergatur rursus in oculis,
cerebroque per omnia respondeat. Idem vero nervus
totus inter cerebrum et oculum medius consistit: interio-
rem ipsius partem molliorem habet, externam duriores.
Opifex utrumque commentus est, tum ut inter ambulan-
dum tutus esset, tum ut cerebri naturam, quatenus licet,
conservaret. Merito igitur nervorum omnium, non
solum ex cerebro procedentium, sed etiam eorum, qui
ex spinali medulla exoriuntur, qui ad visum spectat,
maximus effectus est; quippe eximia conveniebant ipsi
præter alios adesse, tum ut foraminibus per imum pateat,

Ed. Chart. V. [216. 217.]

Ed. Bas. I. (314.)

εἶναι ταῦτα, σκληρὰ δὲ τὰ περίξ, ἀφικνεῖσθαι τε δὲ
αὐτοῦ πολλήν ἐξ ἐγκεφάλου πνευματικὴν οὐσίαν εἰς τὰς
χώρας τῶν ὀφθαλμῶν. τό τ' οὖν τρῆμα πάντως ἐχοῖν ὑπό
τινος οὐσίας περιέχεσθαι στεγανῆς, ἥτις ἄνευ τοῦ παχυνθῆ-
ναι τὸ νεῦρον οὐκ ἂν ἐγένετο, τό τε πάχος αὐτοῦ διττὴν
ἔχει ἰδέαν, μαλακοῦ μὲν ἔνδον, ἔξωθεν δὲ σκληροῦ γενομέ-
νου. ὅτι δὲ καὶ τὸν ὀφθαλμὸν οὐκ ὀλίγης ἐχοῖν οὐσίας
ἐγκεφάλου μετεληφέναι, πεισθείης ἂν σαφῶς ἀνατεμὼν
αὐτόν. εὐρήσεις γὰρ ὑπὸ [217] τοῖς χιτῶσιν ἔνδον ὑγρά
σφαιροειδῇ διττὰ, τὸ μὲν οὕτω μαλακόν, οἷαπέρ ἐστιν
ῥαλός ἢ μετρίως λυθεῖσα, τὸ δ' οὕτω σκληρόν, οἷος ὁ
μετρίως παγεῖς κρύσταλλος. ὀνομάζεται δ' ὑπὸ τῶν ἱατρῶν
ῥαλοειδὲς μὲν τὸ μαλακώτερον, κρυσταλλοειδὲς δὲ τὸ σκλη-
ρότερον, ἀπὸ τῆς πρὸς ῥαλόν τε καὶ κρύσταλλον ὁμοιότητος,
οἷς οὐ μόνον ταῖς συστάσεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς χροιαῖς ὅμοιον.
ἀκριβῶς γὰρ ἐστὶ καθαρά, καὶ διαυγής, καὶ λαμπρά. πρό-
τερον μὲν οὖν ἐκδέχεται τὸν ἐξ ἐγκεφάλου καθήκοντα πόρον
εἰς ἐκάτερον αὐτῶν τὸ ῥαλοειδὲς, ἐφεξῆς δ' αὐτῷ τὸ κρυ-

tum ut mollis sit inibi, durus autem extrinsecus, et per
ipsum multa ex cerebro spiritalis substantia in oculorum
regiones perveniat. Itaque foramen omnino substantia
quadam solida contineri oportebat, quae, nisi crassesceret
nervus, non utique foret. Crassities ipsius duplicem
habet formam, qui mollis intus, extrinsecus durus gene-
ratus est. Quod vero et oculum non exiguae cerebri
substantiae participem esse conveniebat, credideris mani-
festo, ubi ipsum dissecueris. Invenies enim sub tunicis
intus humores orbiculares duplices, alium ita mollem,
cujusmodi est vitrum mediocriter solutum, alium ita
durum, cuiusmodi est glacies modice concreta. Nomina-
tur autem a medicis mollior vitreus, durior crystallinus,
a vitri et crystalli similitudine, quibus non solum sub-
stantia, sed etiam coloribus respondent, siquidem exacte
purus est, pellucidus et splendidus. Prius igitur me-
tum ex cerebro in utrumque ipsorum descendentem
vitreus excipit, post ipsum crystallinus, similis paulatim

Ed. Chart. V. [217.]

Ed. Bas. I. (314. 315.)

σταλλοειδὲς ἰοικὸς ἀτρεμία πεπλατυσμένη σφαῖρα. καὶ τοίνυν ὁ πόρος αὐτὸς ἅμα τῷ περιέχοντι νεύρῳ διεξελθὼν τὸν ἔξωθεν χιτῶνα κατὰ (315) τὸν ὀφθαλμὸν ἄμφω ταῦτα πάσχει κατὰ τὴν πρώτην ἐκπτώσιν, ἣν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ποιεῖται, ἐκατὲρ μὲν τὸ πνεῦμα κεραννύον τοῖς ὑγροῖς ἔνεκα τοῦ γενέσθαι τὴν οὐσίαν αὐτῶν ὅλην αἰσθητικήν· περιλαμβάνει δ' αὖθις λυθείσῃ τε καὶ πλατυνθείσῃ τῇ κατὰ τὸ νεῦρον οὐσίᾳ τὸ ὑαλοειδὲς ὑγρὸν ἐμφυόμενος κατὰ τὸ πέρας ἑαυτοῦ τῷ μεγίστῳ κύκλῳ τοῦ κρυσταλλοειδοῦς. ὥστε σοι τὸ σχῆμα δοῖται τοῦ πλατυνθέντος νεύρου παραπλήσιον ἀμφιβλήστρου γεγονέναι· διὸ καὶ προσηγορεύκασιν ἀμφιβλήστρουειδῇ χιτῶνα τοῦτ' ὁ σῶμα. καὶ εἰ περιελὼν ὅλον αὐτὸ πειραθείης ὁμοῦ πᾶν ἀθροῖσαι μόριον, ἐγκεφάλῳ σοι φανεῖται, καὶ εἰ δείξαις γέ τι μὴ τεθεαμένῳ, πόθεν ἡθροίσθη, φήσει μέρος ὑπάρχειν ἐγκεφάλου τὸ δεικνύμενον σῶμα, καὶ ἀπιστήσῃ κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτὸ περιέχεσθαι. τοσαύτη μὲν ὑπεροχὴ τῆς κατασκευῆς ὀφθαλμοῦς κέχρηται παρὰ τὰλλα τῶν αἰσθήσεων ὄργανα· καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, εἰς ὅσον αὐτοῦ τὸ

orbi dilatato. Quapropter meatus ipse una cum nervo ambiente exteriorem permeans tunicam in oculo ambo haec patitur: qua primum in regionem ipsius excidit, illic sane spiritus humoribus miscetur, ut substantia ipsorum tota fiat sensibilis; porro amplectitur rursus soluta dilatataque nervi substantia vitreum humorem ingrediens juxta extremum ipsius maximum crystallini circulum. Quapropter tibi figura videbitur nervi dilatati similis reti evasisse, ob idque etiam corpus hoc tunicam appellant retiformem. Quod si, toto eo adempto, coneris omnem simul partem coacervare, cerebrum tibi apparebit; ac si ostenderis alicui non speculato, unde collectum sit, dicet, partem esse cerebri corpus, quod ostenditur, ac fidem non adhibebit, in oculis ipsum contineri. Tantam sane excellentiam structuræ oculus præter alia sensuum instrumenta affectus est; ac mirabile nihil, quanto ipsius primum sensibile exactius est et sub-

Ed. Chart. V. [217.]

Ed. Bas. I. (315.)

πρῶτον αἰσθητὸν ἀκριβέστερόν τ' ἐστὶ καὶ λεπτομερέστερον, ἢ τοῖς ἄλλοις, εἰς τοσοῦτον καὶ τῆς ἐγκεφάλου φύσεως αὐτὸ ἐπὶ πλεόν ἐκείνων μετεilhaφέναι. οὔτε γὰρ εὐρήσεις αὐτὴν ἔτι τὴν κατὰ τὸν ἐγκέφαλον οὐσίαν ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων, οὔτε κατὰ τὰς κοιλίας, ὥς ἐν αὐτῷ, πνεύματος ψυχικοῦ τοσοῦτον πλῆθος. εἰκότως δ', ὥς ἔφην, οὕτω κατεσκευάσθη, δεόμενος ὀργάνῳ χρῆσθαι τῷ πέριξ αἱρί. καὶ γίγνεται δὲ τοιοῦτον ὄργανον αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν αἰσθητῶν οἰκίαν διάγνωσιν, οἷον ἐγκεφάλῳ τὸ νεῦρον, ὥσθ', ὃν ἔχει λόγον ἐγκέφαλος πρὸς τὸ νεῦρον, τοιοῦτον ὀφθαλμὸς ἔχει πρὸς τὸν αἶρα. τὸ δ' οἰκεῖον αἰσθητὸν ὅψεως, ὅπερ καὶ πρῶτον αὐτῆς αἰσθητὸν ὠνόμασα, τὸ τῶν χρωμάτων ἐστὶ γένος. ἐκείνου μὲν γὰρ πρώτου τε καὶ καθ' αὐτὴν καὶ μόνη τῶν ἄλλων αἰσθάνεται, καθάπερ ἡ γεῦσις τῶν χυμῶν. συνδιαγιγνώσκει δ' αὐτῷ τὸ κεχρωσμένον σῶμα, καθάπερ ἡ γεῦσις τὸ τοὺς χυμοὺς ἔχον. ἀλλ' ἡ μὲν γεῦσις ὁμοίως ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν ἐπὶ τὸ τοῦ ζώου σῶμα περιμένει παραγενέσθαι τὸ αἰσθητόν· ἡ δ' ὅψις ἐκτείνεται διὰ μέσου τοῦ αἵρος ἐπὶ τὸ κεχρωσμένον. ὅθεν αὐτῇ μόνη συνδιαγιγνώσκειν

tilius quam alia, tanto etiam magis quam illa cerebri naturae esse particeps. Neque enim ipsam amplius cerebri substantiam in ullo alio instrumento invenias, neque in ventriculis, ut in ipso, spiritus animalis copiam permultam. Merito autem, ut dixi, sic constructus est, instrumento ufurus aëre circumfluo. Fit autem tale instrumentum ad propriam sensilium dignotionem, cuiusmodi cerebro nervus est. Quocirca, quam habet rationem cerebrum cum nervo, talem oculus habet cum aëre. At proprium visus sensile, quod et primum ipsius sensile nominavi, colorum genus est. Illud enim primum et per se et solus inter alios sentit, quemadmodum gustus sapor. At coloratum corpus simul cum eo cognoscit, quemadmodum gustus, quod sapor obtinet. Verum gustus perinde atque alii sensus ad animantis corpus sensile proficisci expectat. Visus per medium aërem ad coloratum extenditur; unde ipse solus

Ed. Chart. V. [217. 218.]

Ed. Bas. I. (315.)

ὑπάρχει τῇ χροίᾳ τοῦ βλεπομένου τό τε μέγεθος αὐτοῦ καὶ
 τὸ σχῆμα, μηδὲ τούτου δυναμένης αἰσθάνεσθαι αἰσθήσεως
 ἄλλης, ὅτι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἐνίοτε τῆς ἀφῆς. ἐξείρ-
 γασται γοῦν τοσοῦτον ὁ λόγος ἐν τῷ πέμπτῳ περὶ ἀποδείξεως.
 τῇ δ' οὖν ὅψει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει καὶ θέσιν καὶ
 διάστημα συνδιαγιγνώσκειν τοῦ κεχρωσμένου σώματος, οὐ-
 δενὸς τῶν ἄλλων αἰσθάνεσθαι δυναμένου. ὅσοι δ' ἐπιχειροῦσι
 καὶ ὁσφρήσει καὶ ἀκοῇ τὴν θέσιν τὸν ἀτμὸν ἀποπέμποντος
 σώματος, ἢ τοῦ πλήξαντος τὸν ἀέρα μεταδιδόναι τῆς δια-
 γνώσεως, ὅπως ἀμαρτάνουσιν, οὐ νῦν καιρὸς ἐρεῖν. εἴρηται
 γὰρ ἐπὶ πλεῖστον ὑπὲρ πάντων τῶν κατὰ τὰς δύο αἰσθή-
 σεις φαινομένων ἐν τῷ πέμπτῳ περὶ τῆς ἀποδείξεως, ὥσπερ
 γ' ἔφαμεν· ἐν ἣ πραγματεία γυμνασάμενός τις ἐτοιμότερον
 ἀκολουθήσει τοῖς νῦν λεγομένοις. ἐπὶ[218] δέδεικται γὰρ ἐν
 ἐκείνοις ἅπαντα μαρτυροῦντα τῷ τὸ βλεπόμενον σῶμα καθ'
 ὃν ἂν ὑπάρχη τόπον ὁρᾶσθαι. φαίνεται δὲ τοῦτ' ἐναργῶς
 καὶ δι' αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως· ὅθεν οὐδ' οἱ γεωμετρικοὶ
 μετ' ἀποδείξεως, ἀλλ' αὐτόθεν ὡς ἐναργὲς αὐτὸ τιθέουσι,

una cum colore ejus quod videtur cognoscit et magnitu-
 dinem ipsius et figuram, quum ne hoc quidem alius
 sensus possit percipere, nisi per accidens nonnunquam
 tactus. Itaque disputatio in quinto de demonstratione
 eatenus producta est. At visu praeter alia licet et situm
 et intervallum pariter corporis colorati dignoscere, quum
 nullum aliorum sentire queat. Porro qui aggrediuntur
 et olfactu et auditu situm corporis, quod vaporem emittit,
 aut ferientis aërem dignoscere, quomodo errent, non est
 hujus loci dicere. Quippe fusissime de omnibus, quae ex
 duobus sensibus apparent, in quinto de demonstratione
 expositum est, quemadmodum diximus; in quo opere
 exercitatus aliquis promptius assequetur ea, quae nunc
 dicuntur. Nam in illis ostensa sunt omnia, quae testentur,
 corpus visibile, quocunque sit loco, videri; id quod evi-
 denter etiam apparet ex ipso sensu, unde neque geome-
 trici cum demonstratione, sed per se tanquam evidens

Ed. Chart. V. [218.]

Ed. Bas. I. (315.)

καίτοι τοῦ γε κατ' εὐθείας ὄραν ἡμᾶς γραμμάς, ἢ τοῦ τῆν ὄψιν, ἐπειδὴν ἀκριβῶς τινι λείῳ καὶ στίλβοντι προσπέσῃ, κατὰ τὴν ἴσην ἀνακλᾶσθαι γωνίαν ἢ προσέπεσεν, ἀποδείξεις φέρονται τινες. εἶπερ οὖν ἢ ὄψις μόνῃ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων αἰσθάνεται τοῦ κινούντιος αὐτὴν αἰσθητοῦ διὰ μέσου τοῦ ἀέρος, οὐχ ὡς βακτηρίας τινός, ἀλλ' ὡς ὁμοειδοῦς τε καὶ συμφυοῦς ἑαυτῇ μορίου, καὶ μόνῃ τοῦτ' ἐξαίρετον αὐτῇ δέδοται μετὰ τοῦ καὶ δι' ἀνακλάσεως ὄραν, εἰκότως ἐδεήθη πνεύματος ἄνωθεν ἐπιρρέοντος αὐγοειδοῦς, ὃ προσπίπτει τῷ πέριξ ἀέρι καὶ οἷον ἐπιπλήττει αὐτὸν ἑαυτῷ συνεξομοιώσει. δεόντως οὖν ἐροῦμεν, αὐγοειδὲς μὲν εἶναι τὸ τῆς ὄψεως ὄργανον, αεροειδὲς δὲ τὸ τῆς ἀκοῆς, ἀτμοειδὲς δὲ τὸ τῆς ὀσμῆς, καὶ τὸ μὲν τῆς γεύσεως ὑγρόν, τὸ δὲ τῆς ἀφῆς γεῶδες. οὐδὲ γὰρ οἷόν τ' ἦν ἑτέρως ἔχειν αὐτὰ τῆς ἐκ τῶν ὁμοίων ἀλλοιώσεως χρήζοντα, καὶ τοῦτ' ἄρ' ἦν, ὃ βούλεται δηλοῦν ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐν οἷς φησι·

Γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,

ipsum ponunt, quanquam ejus, quod secundum rectas nos videmus lineas, aut quod visus, ubi exacte laevi cuiuspiam et lucenti inciderit, secundum aequalem reflectatur angulum cui occurrerit, demonstrationes nonnullae feruntur. Si igitur visus solus ex aliis sensibus percipit sensibile, quod ipsum movet, per medium aërem, non ceu per baculum quendam, sed partem consimilem specie et cognatam ipsi, ac soli hoc ipsi eximium datum est, simul quod per reflexum videt, merito opus habuit spiritu desuper influente pellucido, qui ambienti aëri incidens et veluti converberans ipsum sibi assimilabit. Necessario igitur dicetur, visus instrumentum esse pellucidum splendidumque, auditus aëreum, olfactus vaporosum, gustus liquidum, tactus terrestre. Neque enim aliter liceret habere ea, ut quae alterationem ex similibus requirant. Atque hoc utique erat, quod Empedocles his versibus voluit significare:

*Terram equidem terra, sed aquam spectamus aqua,
igne*

Ed. Chart. V. [218.]

Ed. Bas. I. (315.)

Αἰθέρι δ' αἰθέρα διον, αἰτάρ πυρὶ πῦρ αἰδήλον.
 αἰσθανόμεθα γὰρ ὄντως τῷ μὲν γεωδεστέρῳ τῶν αἰ-
 σθητηριῶν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἄφῃ, τῆς γεώδους φύσεως ἐν τοῖς
 αἰσθητοῖς, τῷ δ' αὐγοειδεστάτῳ, τῷ τῆς ὕψεως, τῆς αὐγοειδοῦς,
 καθάπερ γε καὶ τῷ κατὰ τὴν ἀκοὴν ἀεροειδεῖ γιγνομένῳ
 τῶν ἰδίων ἀέρος παθημάτων ἢ διάγνωσις ἀποτελεῖται. καὶ
 μὲν δὴ καὶ τῷ κατὰ τὴν ἡγεῦσιν ὑγρῷ καὶ σπογγοειδεῖ τὴν
 φύσιν ὄντι τῶν χυμῶν ἡμῖν αἰσθησις γίγνεται. λοιπὸν δ'
 ἐστὶ τὸ τῆς ὀσφρῆσεως ὄργανον, οὐκ ἐν τοῖς κατὰ τὴν ῥίνα
 πόροις, ὥς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς πέρασι τῶν
 ἐμπροσθίων ἐγκεφάλου κοιλιῶν, εἰς ἅπερ ἀνήκουσιν οἱ κατὰ
 τὴν ῥίνα πόροι· κατὰ τοῦτο γάρ τοι τὸ μόριον αἰμοειδε-
 στάτας εἶναι συμβέβηκε τὰς κοιλίας αὐτοῦ. γέγραπται δὲ
 τῷ βουλομένῳ καὶ περὶ τοῦδε βιβλίου ἐν ἡμέτερον, ὃ καὶ
 τὸ ἐπίγραμμα ἐστὶ περὶ τοῦ τῆς ὀσφρῆσεως ὄργανου.

Κεφ. ε'. Πέμπτον γὰρ δὴ τοῦτ' ἐστὶν αἰσθητήριον,
 οὐκ ὄντων πέντε στοιχείων, ἐπειδὴ τὸ τῶν ὀσμῶν γένος ἐν
 τῷ μεταξὺ τὴν φύσιν ἐστὶν ἀέρος καὶ ὕδατος, ὥς καὶ

Conspicuum ignem, sed aëra cernimus aëre clarum.

Percipimus enim sic, sensorio enim magis terrestri, qui
 est tactus, terrestrem in sensibilibus naturam, lucidissimo
 visus lucidam, quemadmodum et aërio auditus sensorio
 priorum aëris affectuum dignotio absolvitur. Quin
 etiam humido gustatus sensorio et natura spongioso
 humores a nobis percipiuntur. Reliquum est olfactus
 instrumentum, non in narium meatibus, ut multi arbi-
 trantur, sed in priorum cerebri ventriculorum extremis,
 in quae narium meatus emergunt, si quidem in hac
 parte vaporosissimos ipsius meatus esse contingit. Porro
 scriptus est, si quis cupiat, etiam de hoc liber unus a
 nobis, cui titulum indidi De olfactus instrumento.

Cap. VI. Quintum enim hoc est sensorium instru-
 mentum, quum non sint quinque elementa, quoniam
 odorum genus natura medium est inter aërem et aquam;

Ed. Chart. V. [218. 219.]

Ed. Bas. I. (315.)

Πλάτων εἶπεν ἐν Τιμαίῳ μετὰ τήνδε τὴν ῥῆσιν· μεταβάλλοντος γὰρ ὕδατος εἰς αἶρα, αἶρος τε εἰς ὕδωρ, ἐν τῷ μεταξὺ γεγόνασιν ὁδμαὶ σύμπασαι. λέγει δὲ καὶ περὶ τοῦ τῆς ὕψεως ὀργάνου, ὅτι πυρὸς ἐστὶ τοῦ καθαρωτάτου γένους, ὅπερ αὐτὸς αὐγὴν τε καὶ φῶς ὀνομάζει, διαφέρον ἄνθρακός τε καὶ φλογός. φησὶ γοῦν· μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ νοεῖν, ὅτι πυρὸς τε γένη πολλὰ γέγονεν, οἷον φλόξ τό τ' ἀπὸ τῆς φλογὸς ἀπὶόν, ὃ καίει μὲν οὐ, φῶς δὲ τοῖς ὀμμασι παρέχει, τό τε φλογὸς ἀποσβεσθείσης ἐν τοῖς διαπύροις καταλειπόμενον αὐτοῦ. τούτων οὖν τῶν τριῶν γενῶν τὸ μὴ καῖον μὲν, ὡς αὐτὸς ἔφη, φῶς δὲ τοῖς ὀμμασι παρέχον ἐν τῷ τῆς ὕψεως ὀργάνῳ πλεῖστόν ἐστιν, ὃ καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἐδήλωσεν ἐν ταύτῳ βιβλίῳ τῷ Τιμαίῳ κατὰ τήνδε τὴν ῥῆσιν. τῶν δ' ὀργάνων πρῶτον μὲν φωσφόρα συνετεκλήναντο ὀμματα, τοιαῦδε ἐνδύσαντες αἰτία· τοῦ πυρὸς ὅσον τὸ μὲν καίειν οὐκ ἔσχε, τὸ δὲ [219] παρέχειν φῶς ἡμέρον, οἰκτιρον ἐκάστης ἡμέρας σῶμα ἐμηχανήσαντο γίνεσθαι. τὸ γὰρ ἐντὸς ἡμῶν

quemadmodum et Plato dixit in Timaeo post haec verba: *Mutata enim aqua in aërem, vel aëre in aquam, in medio istorum odores fiunt universi.* Dicit et de visus instrumento, quod ignis sit purissimi, quem ipse splendorem et lumen nominat, a carbone et flamma variantem. Verba ejus haec sunt. *Post haec sciendum est multa esse ignis genera, flammam videlicet et quod a flamma procedit, quod minime urit quidem, lumen autem oculis adfert, quodque, extincta flamma, intra illa, quae accensa fuerant, remanet.* Ex his itaque tribus generibus quod non urit quidem, ut ipse dicit, lumen autem oculis exhibet, in visus instrumento plurimum est. Quin etiam hoc rursus in eodem libro Timaeo indicavit ad hunc modum. *Sed ex instrumentis faciei primum luciferos exporrexerunt oculorum orbes, hac causa ipsos illigantes: ex igne, qui non urit quidem, sed illuminando suaviter, cujusque diei corpus fieri machinati sunt. Intimum siquidem nostri corporis ignem hujus*

Ed. Chart. V. [219.]

Ed. Bas. I. (315. 316.)

ἀδελφὸν ὃν τούτου πῦρ εἰλικρινὲς ἐποίησαν διὰ τῶν ὁμμά-
των ῥεῖν λεῖον καὶ πυκνόν, ὅλον μὲν, μάλιστα δὲ τὸ μέσον
ξυμπιλήσαντες τῶν ὁμμάτων· ὥστε τὸ μὲν ἄλλο, ὅσον πα-
χύτερον, στέγειν πᾶν, τὸ τοιοῦτον δὲ μόνον αὐτὸ καθαρόν
διηθεῖν. ὁποῖον μὲν οὖν τι τὸ τῆς ὀψείας ἐστὶν ὄργανον,
ἐν τούτοις ἐδήλωσεν· ὅπως δὲ ὁρῶμεν, ἐν τοῖς ἐφεξῆς.
συνάπτων γοῦν τοῖς προειρημένοις φησὶν· ὅταν μὲν οὖν
μεσημερινὸν ἢ φῶς περὶ τὸ τῆς ὀψείας ῥεῦμα, τό τ' ἐκ-
πίπτον ὅμοιον πρὸς ὅμοιον ξυμπαγὲς γενόμενον, ἐν σῶμα
οἰκειωθὲν ξυνέσται κατὰ τὴν τῶν ὁμμάτων εὐθυωρίαν, ὅπηπερ
ἂν ἀντερείδῃ τὸ προσπίπτον ἐνδοθεν, πρὸς ὃ τὸ ἔξω συνέ-
πесεν. ὁμοιοπαθεῖς δὴ δι' ὁμοιότητα πᾶν γενόμενον, ὅτου
τε ἂν αὐτὸ ποτε ἐφάπτηται, καὶ ὃ ἂν ἄλλο ἐκείνου, τούτῳ
(316) τὰς κινήσεις διαδιδὼν εἰς ἅπαν τὸ σῶμα μέχρι τῆς
ψυχῆς αἰσθήσιν παρέχεται ταύτην, ἢ δὴ ὁρᾶν φαμεν. αὗται
μὲν αἱ τοῦ Πλάτωνος ῥήσεις, αὐγοειδὲς τὸ τῆς ὀψείας ὄρ-
γανον εἶναι λέγοντος, αἰσθήσιν τε γίνεσθαι δι' αὐτοῦ τῶν
κατὰ τὴν αὐγὴν παθημάτων, ὥσπερ τῶν κατὰ τὸν αἶρα διὰ

*ignis germanum sincerumque per oculos leviter emanare
voluerunt; toto nimirum corpore oculi, sed media in
primis ejus parte condensata, ut ignis hujusmodi, qui
purior est, transeat, crassior vero cohibeatur. Quale igitur
sit visus instrumentum, in hisce indicavit: quomodo autem
videamus, deinceps praedictis conjungens sequentia ait.
Quum itaque diurnum lumen visus stuori radioque se objicit,
tunc simile cum simili compactum unum efficitur corpus
cognatum et affine, e directo oculorum situm, videlicet
tam intimi quam externi luminis sit concursus. Totum
igitur hoc propter similitudinem simili affectui obnoxium,
quum quid aliud tangit, vel ipsum ab alio tangitur,
motum hujusmodi ad corpus omne, perque id ad animam
usque diffundens, sensum efficit, qui visus vocatur.
Haec sane Platonis verba splendidum visus instrumentum
esse dicunt, sensumque fieri per ipsum splendoris
affectum, quemadmodum et aëris affectum per auditum.*

Ed. Chart. V. [219.]

Ed. Bas. I. (316.)

τῆς ἀκοῆς. τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον εἰς τὴν τῶν παθημάτων ἀφικνεῖται κοινωνίαν. δύο δὲ σημαίνουσης ἀπάσης τῆς τοιαύτης λέξεως, οἷαν καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐποιήσατο λέγων,

Γαῖη μὲν γὰρ γαῖαν ὁπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ, ἔν μὲν, ὅτι δι' ὄργάνου τοιοῦδε, δεύτερον δέ, ὅτι διὰ δυνάμεως τοιαῦδε, τὸ μὲν, ὡς δι' ὄργάνου, συγχωρητέον ἀληθές εἶναι, τὸ δ', ὡς διὰ δυνάμεως, οὐκέτι. τὸ γὰρ τοι πρῶτον αἰσθητικόν, ὃ τι περ ἂν ᾗ, κοινὸν ἀπασῶν ἐστὶ τῶν κατὰ μέρος αἰσθήσεων, ὡς καὶ τοῦτο Πλάτων ἐν ἄλλοις τέ τισι καὶ μέντοι καὶ Θεαιτήτῳ διδάσκει κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ συγγράμματος, ἐνθα φησί· δεινὸν γὰρ που, ὦ παῖ, εἰ πολλαὶ τινες ἐν ἡμῖν ὥσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαν τινὰ ἰδέαν, εἴτε ψυχὴν, εἴθ' ὃ τι δεῖ καλεῖν, πάντα ταῦτα συντείνει, ἥ διὰ τούτων οἷον ὄργανον αἰσθανόμεθα, ὅσα αἰσθητά. καὶ κατασκευάζων γε διὰ πλειόνων ἐξῆς ὁ Πλάτων τὸν λόγον ᾧδὲ φησι· θερμὰ καὶ σκληρὰ καὶ κοῦφα καὶ γλυκέα, δι' ὧν αἰσθάνη, ἃρ' αὐτοῦ τοῦ σώματος

Nam simile cum simili in affectuum communionem pervenit. At quoniam tota hujusmodi dictio duo significat, qualem et Empedocles fecit inquiring,

Terram equidem terra, sed aquam spectamus aqua ipsa,

unum sane, quoniam per instrumentum hoc, alterum, quia per virtutem talem, quod sane per instrumentum, verum esse concedendum est, quod ceu per virtutem, non item. Etenim primum sensorium, quodcunque fuerit, commune omnium est partium sensuum, sicut et hoc Plato quum in aliis quibusdam, tum in Theaeteto docet illa libri parte, ubi inquit: *Grave enim esset, o puer, si multi in nobis sensus quemadmodum ligneis equis insisterent, neo omnia haec in unam sive ideam, sive animam, sive quocunque modo vocare libet, tenderent, quae per ista tanquam instrumenta, quaecunque sensibus subjacent, sentiamus.* Haec copiosius deinceps Plato asseruens ita scribit: *Dic igitur, ea, per quae sentis, calida et sicca, lenia atque dulcia, nonne corporis partes singula*

Ed. Chart. V. [219.]

Ed. Bas. I. (316.)

ἕκαστα τίθης, ἢ ἄλλον τινός; οὐδενός ἄλλου. ἢ καὶ ἐθε-
λήσεις ὁμολογεῖν, ἃ δι' ἑτέρας δυνάμεως αἰσθάνη, ἀδύνατον
εἶναι δι' ἄλλης ταῦτ' αἰσθέσθαι, οἷον ἃ δι' ἀκοῆς, δι'
ὄψεως, ἢ ἃ δι' ὄψεως, δι' ἀκοῆς; πῶς γὰρ οὐκ ἐθελήσω;
εἴ τι ἄρα περὶ ἀμφοτέρων διανοῇ, οὐκ ἂν διὰ γε τοῦ ἑτέρου
ὀργάνου, οὐδ' αὖ διὰ τοῦ ἑτέρου περὶ ἀμφοτέρων αἰσθάνοιο
ἂν; οὐ γὰρ οὖν. περὶ δὲ φωνῆς καὶ τῆς χροῆς, πρῶτον
μὲν αὐτὸ τοῦτο περὶ ἀμφοτέρων διανοῇ, ὅτι ἀμφοτέρω ἐστὸν;
ἔγωγε. οὐκοῦν καὶ ὅτι ἑκατέρου μὲν ἑκάτερον ἕτερον, ἑαυτῷ
δὲ ταυτόν; τί μήν; καὶ ὅτι ἀμφοτέρω δύο, ἑκάτερον δὲ ἓν;
καὶ τοῦτο. οὐκοῦν καὶ εἴτε ἀνομοίω, εἴτε ὁμοίω ἀλλήλοιν,
δυνατὸς εἶ ἐπισκέψασθαι; ἴσως. ταῦτα δὲ πάντα διὰ τινος
περὶ αὐτῶν διανοῇ. οὔτε γὰρ δι' ἀκοῆς, οὔτε δι' ὄψεως
οἷόν τε τὸ κοινὸν λαμβάνειν περὶ αὐτῶν. ἔτι δὲ καὶ τόδε
τεκμήριον περὶ οὗ λέγομεν. εἴ γὰρ δυνατόν εἴη ἀμφοτέρω
σκέψασθαι, ἂρ' ἐστὸν ἀλμυρὸν ἢ οὐ, οἷσθ' ὅτι ἔξεις εἰπεῖν,
ὃ ἐπισκέψῃ, καὶ τοῦτο οὔτε ὄψις, οὔτε ἀκοή φαίνεται,

*ponis, an alterius cuiuspiam? Nullius alterius. An
etiam voles fateri, quae per aliam facultatem sentis,
per alia eadem non posse sentire? veluti quae per audi-
tum, eadem per visum, vel quae per visum, eadem per
auditum? Quidni hoc velim? Si quid ergo de utrisque
cogitas, non utique per aliud instrumentum, neque etiam
per aliud de ambobus id sentis. Non certe. De voce
et colore primum quidem id cogitas, quod utraque sunt.
Utique. Item quod alterutrum ab alterutro diversum est,
et sibimet idem. Et hoc sane. Quid igitur? et quod
ambo duo sunt, alterutrum vero unum? Id quoque.
Igitur sive dissimilia, sive similia inter se sint, potes
inspicere ac judicare? Forte. Haec itaque omnia, per
quod potissimum de ipsis existimas, non per auditum,
non per visum, commune de illis quicquam accipi potest.
Praeterea et hoc indicium ejus est, de quo dicimus. Si
enim de utroque licet considerare, falsane sint, an non,
utique posses dicere, quo considerares, id neque visum,*

Ed. Chart. V. [219. 220.]

Ed. Bal. I. (316.)

ἀλλά τι ἄλλο. τί δ' οὐ μέλλει ἢ γε διὰ τῆς γλώττης δύνα-
μις; καλῶς λέγεις. ἢ δὲ δὴ διὰ τίνος δύναμις τό τ' ἐφ'
ἅπασιν κοινὸν καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις δηλοῖ σοι, ὃ τὸ ἔστιν
ὀνομάζεις, καὶ τὸ οὐκ ἔστι, καὶ ἃ νῦν δὴ ἐρωτῶμεν περὶ
αὐτῶν, πᾶσι ποιά ἀποδώσεις ὄργανα, δι' ὧν αἰσθάνεται
ἡμῶν τὸ αἰσθανόμενον ἕκαστα. [220] ἐν τε οὖν τούτοις ὁ
Πλάτων, ὥσπερ οὖν καὶ τοῖς ἐφεξῆς, ἐν ἄλλοις τέ τισιν
διαλόγοις ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς κοινῆς δυνάμεως, ἥτις ἐξ
ἐγκεφάλου διὰ τῶν νεύρων εἰς ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων
ἀφικνουμένη τῶν ἐν αὐτοῖς ἀλλοιώσεων αἰσθάνεται. ὥς, εἴ
γε δυνατόν ἦν τοῖς ἰδίῳις παθήμασιν αὐτῆς ἄλλο τι συναλ-
λοιωθῆναι παρὰ τὸ φθοειδὲς ὄργανον, ἢ τοῖς τῶν ἀτμῶν
ἑτερόν τι τοῦ ἀτμοειδοῦς, ἢ τοῖς τοῦ ἀέρος ἄλλο τι παρὰ
τὸ ἀεροειδὲς, ἢ τοῖς τῶν ὑγρῶν ἑτερόν τι παρὰ τὸ γευστόν
τε καὶ πλήρες χυμῶν, οὐκ ἂν ἐγεγόνει τὰ τῶν αἰσθητηρίων
ὄργανα· νυνὶ δ' οὐχ οὕτως ἔχει. τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἀντι-
βαίνουνσι σώμασιν, ὅσα περ ἦν ἴδια τῆς οἰκείας διαφορᾶς,

neque auditum apparere, sed aliud quippiam. Cur non, si linguae vis id efficiat? Probe dicis. Illa vero potentia per quod tibi ostendit, quod singulis est commune, quodque super singula, quo esse et non esse nominas, et quae modo de ipsis percunctamur, omnibus certa assignabis instrumenta, per quae id, quod sentit, in nobis singula sentiat. Itaque in his Plato, quemadmodum in subsequentibus, aliisque nonnullis dialogis de communi nos facultate edocuit, quae ex cerebro per nervos in singula sensoria perveniens alterationes, quae in ipsis sunt, sentit. Nam si possibile esset propriis ipsius affectionibus diversum quippiam simul alterare praeter instrumentum lucem repraesentans, aut affectibus vaporum diversum quiddam a vaporifero, aut affectibus aëris aliud quiddam praeter quod aëris imaginem refert, aut humorum diversum aliquid ab eo, quod gustat plenumque saporibus est, non facta essent sensoriorum instrumenta. At nunc non sic habet; etenim in corporibus occurrentibus, quaecunque propria erant suae differentiae,

Ed. Chart. V. [220.]

Ed. Bas. I. (316.)

ἅπαντι μορίῳ νέρων μεταλαβόντι δυνατόν αἰσθάνεσθαι, διότι μηδὲ παθεῖν ἅπαν ὑπὸ τῆς τοῦ γήϊνου σώματος προσβολῆς ἐπιτήδειόν ἐστιν. ἦν δ' αὐτῶν πρώτη μὲν ἡ κατ' ὀξύτητα καὶ ἀμβλύτητα, δευτέρα δ' ἡ κατὰ θερμοότητα καὶ ψυχρότητα, κατὰ συμβεβηκὸς δ' αἱ λοιπαὶ, μέγεθος τε καὶ σχῆμα, καὶ κίνησις, καὶ ἀριθμὸς, αἷ καὶ μετὰ συλλογισμοῦ, καὶ μνήμης, οὐ μόνον ἥς αἰσθήσεως ἐδείχθησαν γινόμεναι κατὰ τε τὴν ἀφὴν καὶ τὴν ὄψιν ἐν τῇ περὶ τῆς ἀποδείξεως πραγματείᾳ, καθ' ἣν πρώτην ἀξιῶ γεγυμνάσθαι τὸν ἀκριβῶς ἔπεσθαι τοῖς νῦν λεγομένοις ἐφιέμενον. ὥσπερ δὲ τὰ τῆς ἀπτικῆς αἰσθήσεως αἰσθητὰ δι' ἀντιβάσεως, οὕτω τὰ τῆς γευστικῆς δι' ὑγρότητός τε καὶ χυμῶν εἰς γινῶσιν ἦκει. καὶ ἦν ξηρανθεῖσά ποτε τύχη σφοδρῶς ἡ γλῶττις, διαφθείρεται τῶν χυμῶν ἡ διάγνωσις, μὴ δυναμένου τοῦ παθόντος αὐτὸ διακρίνειν, τί μὲν ὀξύ, τί δὲ πικρόν ἐστιν, ἡ δοιμὺ, τί δὲ αὐστηρόν, ἡ στρυφνόν, ἡ ὅλως στυφόν, ὥσπερ οὐδὲ, τί μὲν γλυκὺ, τί δ' ἄλμυρόν. ἐμφράξεως δὲ γενομένης τῶν πόρων τῆς ῥινός, ἡ ἐκ τῶν ὀδμῶν αἰσθησις ἀπόλ-

omni parti nervorum participi licet sentire, eo quod ne pati quidem totum a terrestri corporis occurfu idoneum est. Erat autem ipsorum primus secundum acutiem et hebetudinem, secundus caliditatis et frigiditatis, ex accidenti vero reliqui, magnitudo, figura, motus et numerus; qui etiam cum ratiocinatione et memoria non solum sensu fieri demonstrati sunt, tum tactus, tum visus, in opere de demonstratione, in quo primum exercitatum esse desidero eum, qui exacte assequi ea, quae nunc dicuntur, cupiat. Quemadmodum autem et tactilis sensus sensilia per renixum, ita gustatorii sensus sensilia per humiditatem et humores in cognitionem veniunt. Et si inaresfacta vehementer nonnunquam lingua fuerit, humorum dignotio corrumpitur, dum id, quod affectum est, nequeat discernere, quid acidum, quid amarum, aut acre, quid aulterum, aut acerbum, aut in totum astringens, quemadmodum neque quid dulce, quid salsum existat. At narium meatibus obstructis, sensus odorum aboletur, quemadmo-

Ed. Chart. V. [220.]

Ed. Bas. I, (316.)

λυται, καθάπερ γὰρ καὶ ἡ τῶν φωνῶν, ἐὰν ἐμφραχθῇ τὰ ὦτα, μὴ διϊκνουμένης εἰς ἐκότερον τῶν ὀργάνων τῆς οἰκείας ἀλλοιώσεως, εἰς μὲν τὸ ἀτμοειδές, ἐκ τῶν ὀδμῶν, (ἀτμός γάρ ἡ τούτων οὐσία,) εἰς δὲ τὸ ἀεροειδές ἐκ τῶν φωνῶν, ἐπειδὴ καὶ τούτων ἀήρ ἐστίν ἡ οὐσία. ταῖς τοιαύταις ἐμφράξεσιν ἀνάλογόν ἐστι καὶ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάθημα· καλεῖται δὲ ὑπόχυσις. ἐμφράττεται δὲ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλιοειδοῦς αὐγῆς ὁ κατὰ τὸν ῥαγοειδῆ χιτῶνα πόρος, ὥς μηκέτι συνάπτεσθαι τὸ τῆς ὕψεως ἴδιον ὄργανον τῷ περιέχοντι τὸν ὅλον ὀφθαλμὸν ἔξωθεν ἀέρι. τοῦτ' οὖν αὐτὸ καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ῥῆσιν ὁ Πλάτων ἐδήλωσεν, ἐνθα φησί· σωματοειδές δὴ καὶ ὁρατὸν αὐτὸ τέλειον γένόμενον εἶναι, χωρισθὲν δὲ πυρὸς, οὐδὲν ἂν ποτε ὁρατὸν γένοιτο, οὐδὲ ἀπτὸν ἄνευ τινὸς στερεοῦ· στερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς, ὅθεν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς σῶμα ἀρχόμενον συνιστᾶν ὁ θεὸς ἐποίει. ἐκ πυρὸς γὰρ καὶ γῆς πεποιῆσθαι φησι τὸ σῶμα τοῦ παντὸς, ἵν' ὁρατὸν τε καὶ ἀπτὸν ᾗ. διὰ τοῦτ' οὖν καὶ τὰ τῶν ζώων σώματα, τὸ μὲν ἀπτικὸν ὄργανον γεωδές ἐστι, τὸ δ'

dum et vocum, si aures obstructae sint, propria alteratione in utrumque instrumentum non perveniente, nempe in vaporificum ex odoribus, (vapor enim horum substantia est,) in aëreum vero ex vocibus, quoniam et horum aër est substantia. Ejusmodi obstructionibus respondet et oculorum affectus; vocatur autem suffusio; in qua obstruitur solaris luminis meatus, qui in tunica rhagoïde habetur, ut proprium visus instrumentum non amplius cum aëre, qui totum extrinsecus oculum ambit, jungatur. Hoc idem in illa oratione Plato significavit, ubi inquit: *Corporeum autem, visilem, ipsum absolutum evasisse, separatum autem ab igne nihil unquam videri potest, neque sine solido quicquam tangi. Solidum vero absque terra nihil; ideo in operis hujus exordio deus ignem primo terramque creavit. Ex igne enim et terra mundi corpus factum inquit, ut spectari contrectarique possit. Igitur etiam animantium corpora, tactus organum terre-*

Ed. Chart. V. [220. 221.]

Ed. Bas. I. (316.)

ὀπτικὸν πυροειδὲς, ἅπερ ἀλλοιοῦσθαι μὲν ἡδύνατο καὶ χωρὶς αἰσθήσεως, εἰ μὴ μετέσχεν νέρων, αἰσθάνεται δὲ τῆς ἀλλοιώσεως μετουσία τούτων. οὐκ οὖν ἀλλοιώσις ἐστὶν ἡ αἴσθησις, ὥς ἐνιοὶ φασιν, ἀλλὰ διάγνωσις ἀλλοιώσεως. οὐ μὴν οὐδ' ἄρκει λείαν ἢ τραχεῖαν ἐν τῷ σώματι γενέσθαι κίνησιν εἰς ἡδονῆς ἢ πόνου γένεσιν, ἀλλὰ χρὴ προσελθεῖν αἴσθησιν ἑκατέρᾳ τῶν τοιούτων κινήσεων. εἰ δὲ καὶ τὴν διάθεσιν αὐτὴν ἐθέλοις καλεῖν ὀδύνην ἢ πόνον, οὐ μοι διαφέρει. μόνον γὰρ ἄξιόν σε μεμνήσθαι τοῦ διαφέρειν ἀλλήλων τὴν τε διάθεσιν, ἣν ἴσχει τὰ σώματα τῆς φύσεως ἐξιστάμενα, καὶ τὴν αἴσθησιν αὐτῆς, ἑκεί τισὶ γε, καθάπερ [221] Ἱπποκράτει, κέκληται ποθ' ἡ αἴσθησις μόνη πόνος, ἐνθα φησὶν· ὅκοσοι πονέοντες τι τοῦ σώματος τὰ πολλὰ τῶν πόνων οὐκ αἰσθάνονται, τούτοισιν ἡ γνώμη νοσεῖ. τοὺς γὰρ βεβλαμμένους ὁτιοῦν μέρος οὕτως σφοδρῶς, ὥς, εἰ μὴ παρεφρόνουν, ἀλγεῖν, ὠνόμασας πονοῦντας. ὅτε οὖν φησι, ὀδύνη γίγνεται καὶ διὰ τὸ θερμὸν, καὶ διὰ τὸ ψυχρὸν, καὶ διὰ τὸ πλεόν, καὶ διὰ τὸ ἔλαττον, καὶ ἐν μὲν τοῖσιν

stre est, visus igneum, quae alterari etiam potuissent sine sensu, nisi nervos haberent, alterationem autem percipit nervorum perturbatio. Non igitur sensus est alteratio, ut nonnulli inquirunt, verum alterationis dignotio. Haud tamen sufficit levem aut asperum in corpore fieri motum ad voluptatis aut laboris generationem, sed utrique id genus motui sensum accidere convenit. At si etiam dispositionem ipsam voles nominare dolorem aut laborem, nihil interest. Id enim solum meminisse te velim, dispositionem, in qua corpora naturae modum excedentia habentur, et sensum ipsius invicem differre, quoniam nonnulli, quemadmodum Hippocrates aliquando sensum solum laborem vocat, ubi scribit: *Qui aliqua parte corporis laborantes plerumque laborem non sentiunt, his mens aegrotat.* Nam laesos quacunque parte tam vehementer, ut, nisi desiperent, dolerent, nominavit laborantes. Quum itaque dicit, „dolor fit et propter calorem et frigiditatem, item propter plus et propter

Ed. Chart. V. [221.]

Ed. Bas. I. (316, 317.)

ἐψυγμένοισι τοῦ σώματος διὰ τὸ θερμὸν, ἐν δὲ τοῖσι
τεθερμασμένοισι διὰ τὸ ψυχρὸν, καὶ τοῖσι τὴν φύσιν διαφθει-
ρομένοισιν ὀδύναί γίνονται, μὴ νομίσῃς αὐτὸν ἀλλοιώσιν τινα
βραχεῖαν φάναι, ἀλλὰ σφοδρᾶς ἀλλοιώσεως αἴσθησιν, ἥτις
αἴσθησις οὐ δύναται γενέσθαι χωρὶς τῆς τοῦ πάσχοντος σώμα-
τος εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐξαλλαγῆς. ἡ (317) δέ γε βραχεῖα μετα-
βολὴ τῶν σωμάτων αἴσθησιν μὲν ἐργάζεται διαγνωστικὴν τῆς
τοῦ ποιήσαντος δυνάμεως, ὅταν γ' αἰσθητικὸν ὑπάρχῃ δηλονότι
τὸ ἀλλοιούμενον, ὀδύνην δ' οὐδέπω παρέχει. πάσχει δ' ἐτοι-
μως τὰς βραχείας μεταβολὰς ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν ἐν ἑκάστον.

Κεφ. ζ'. Αὐτίκα γέ τοι τὸ τῆς ὥψεως ὄργανον, ἐπει-
δὴ χρωμάτων ἐχρῆν αὐτὸ διαγνωστικὸν ὑπάρχειν, αὐγοειδὲς
ἐγένετο, μόνων τῶν τοιούτων σωμάτων ἀλλοιούσθαι πεφυκό-
των ὑπὸ χρωμάτων, ὥς δηλοῖ καὶ ὁ περιέχων αἴρ, ἥνικα
μάλιστα καθαρὸς ὑπάρχῃ, τηνικαῦθ' ὑπὸ χρωμάτων ἀλλοιού-
μενος. ἰδεῖν γοῦν ἔστιν, ὅταν ἐν αἵρῃ τοιούτῳ τις ὑπὸ
δένδρῳ κατακείμενος ᾗ, τὸ τοῦ δένδρου χρῶμα περιεχόμενον

minus; et in perfrigeratis quidem corporis partibus pro-
pter calorem sane, in excalescentibus autem propter frigus;
ac iis, quibus natura corrumpitur, dolores oboriuntur;“ ne
putes, ipsum alterationem quandam exiguam indicare,
sed vehementis alterationis sensum; qui, inquam, sensus
non potest fieri, nisi corpus affectum in statum praeter
naturam transeat. At exigua corporum immutatio sensum
quidem efficit, qui efficientis facultatem discernat, [quum
sensibile scilicet id, quod alteratur, existat, dolorem vero
nondum exhibet. Patiuntur autem singula prompte exi-
guas mutationes ex finitimis genere.

Cap. VII. Jam vero visus instrumentum, quoniam
coloribus discernendis idoneum ipsum esse conveniebat,
splendidum creatum est, quod sola hujusmodi corpora a
coloribus alterari soleant; quemadmodum indicat etiam
aër ambiens, qui, quum maxime purus est, tunc a colo-
ribus alteratur. Itaque videre licet, quum in aëre ejus-
modi aliquis sub arbore decumbat, arboris colorem ipsum

Ed. Chart. V. [221.]

Ed. Bas. I. (317.)

αὐτῷ. καὶ τὸ τοῦ τείχους δὲ χρῶμα πολλάκις αἴρῃ λαμπρὸς
 ψαύσας ἐδέξατό τε καὶ διεκόμευσεν ἐφ' ἑτερον σῶμα, καὶ
 μάλιστα ὅταν ἢ τὸ χρῶμα κυανοῦν, ἢ ξανθὸν, ἢ ὀπωσοῦν
 ἑτέρως εὐανθές. καὶ μὲν δὴ καὶ ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς
 αὐγῆς αὐτῷ τῷ ψαῦσαι μόνον ὁ πᾶς αἴρῃ ἀθρόως ὁμοιοῦται,
 κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ τοῦ χρώματος αὐτίκα μεταβά-
 λεται. ταυτὶ μὲν οὖν ὀρθότατα καὶ πρὸς Ἀριστοτέλους
 εἴρηται περὶ τε τῆς παραχρῆμα μεταβολῆς τῶν οὕτως ἁλ-
 λουμένων, ὥς κινδυνεύειν ἄχρονον εἶναι καὶ ἐπὶ ταύτην,
 καὶ διότι πέφυκεν ὑπὸ χρωμάτων ὁ λαμπρὸς αἴρῃ ἁλλοιού-
 μενος, ἄχρι τοῦ τῆς ὀψεως ὀργάνου διαπέμπων τὴν ἁλλοιώ-
 σιν. οὐ μὴν ὅπως γε τὴν θέσιν, ἢ τὸ μέγεθος, ἢ τὸ διά-
 στημα γνωρίζομεν ἐκάστου τῶν αἰσθητῶν, εἶπεν ὁ Ἀριστο-
 τέλης. ἀλλὰ καὶ συλλογιζόμενοι περὶ τὸ δόγμα πολλοὶ τῶν
 ἀπ' αὐτοῦ κατάφωροι γίνονται ψευδόμενοι, μήτ' ὁσμῶν,
 μήτε φωνῶν συνενδεικνυμένων τὸν τόπον, ὅθεν ἤκουσιν, ὥς
 ἐν τῷ πρώτῳ δέδεικται περὶ ἀποδείξεως. καὶ μὲν δὴ καὶ τὸ
 διὰ τῶν κατόπτρων, ὅσα τε ἄλλα στιλπνὰ σῶματα, ποτὲ

ambientem, et parietis colorem subinde aër splendidus
 ubi contigisset, suscepit in aliudque corpus transtulit,
 praesertim ubi color sit caeruleus aut flavus aut quo-
 cunque alio modo floridus. Quin etiam, ut a solis splen-
 dore solo tactu totus aër statim ei assimilatur, ita a colo-
 re protinus mutatur. Haec igitur etiam rectissime ab Ari-
 stotele dicta sunt, tum de subita eorum, quae sic alteran-
 tur, mutatione, ut periclitetur esse temporis expers; et
 circa hanc etiam, quia aër splendidus a coloribus alte-
 rari consuevit, usque ad visus instrumentum alterationem
 transmittens; non tamen, quomodo situm, aut magnitudi-
 nem, aut intervallum cujusque sensibilis cognoscamus,
 Aristoteles exposuit. Verum ratiocinantes de placito
 multi quoque ipsius sectatores deliri redduntur, mentien-
 tes, quum neque odorum, neque vocum loci demon-
 strantur, unde veniant, ut in opere de demonstratione
 ostensum est. Insuper quod per specula, aliaque lucida
 corpora interim nos ipsi spectamur, interim alii quidem

Ed. Chart. V. [221. 222.]

Ed. Bas. I. (317.)

μὲν ἡμᾶς αὐτοὺς θεᾶσθαι, ποτὲ δὲ ἄλλους τινὰς ἐκ πλα-
γίων ἢ ὀπισθεν, ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, πλὴν Πλάτω-
νος, οὕτω καὶ Ἀριστοτέλει μάχεται, μόνου τοῦ χρώματος
δυναμένου κατ' ἀνάκλασιν ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ἐπὶ τὴν ἡμε-
τέραν ὄψιν ἀφικέσθαι, μορφῆς δ' ἢ μεγέθους οὐκέτι.
μορφὴν μὲν γὰρ τῆς ποικιλίας τῶν περὶ τὰ μόρια σχημάτων
ἐργαζομένης, οὐτ' ἐπινοῆσαι δυνατόν, ἀπ' αὐτῶν τινα γενέ-
σθαι προσβολὴν τοῖς κατόπτοις, οὐτ', εἰ καὶ γένοιτο, χωρὶς
τοῦ κλασθῆναι τὴν ἀνάκλασιν ἐφ' ἡμᾶς ἀφικέσθαι· πιθα-
νότερα γὰρ ὅσον ἐπὶ τῷδε τὰ κατ' Ἐπίκουρον εἶδωλα· τὸ
δὲ μέγεθος ἔτ' ἀδυνατώτερον ἐγκαταβαίνειν τῇ κόρῃ. [222]
καίτοι τοῦτό γε τὰς ἀπάντων τῶν ἄλλων καταβάλλον δόξας
ὥσπερ τι μικρὸν παρέρχονται, περὶ μὲν τοῦ διαστήματός τε
καὶ τῆς θέσεως ἐπιχειροῦντες σοφίζεσθαι, τὴν δὲ τοῦ μεγέ-
θους διάγνωσιν, ὅπως γίγνεται, παρερχόμενοι, καίπερ διαρ-
ρήδην αὐτῶν ἀνατρέπουσαν τὰς δόξας. ἀδύνατον γὰρ αἰσθέ-
σθαι τοῦ μεγέθους τῶν ὁρατῶν ἄνευ τοῦ θεωρεῖσθαι τὸ
βλεπόμενον, ἐν ᾧπερ ἂν ὑπάρχῃ τόπῳ. καίτοι περὶ τῆς
ἀνακλάσεως, ἣν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Ἀριστοτέλης

ex obliquo aut retro, quemadmodum aliis omnibus,
excepto Platone, sic etiam Aristoteli repugnat, quum
solus color per repercussum ab iis, quae videntur, ad
nostrum visum perveniat, forma autem aut magnitudo
non item. Etenim formam quum efficiat figurarum circa
partes varietas, neque cogitare licet, ipsas speculis occur-
rere, neque, si occurrant, sine flexu ad nos repercussum
pervenire; probabiliore namque sunt, quantum ad hoc
pertinet, Epicuri imagines; magnitudinem vero minus
adhuc possibile est pupillam ingredi. Hoc tamen omnium
aliorum opiniones dejiciens tanquam aliquid parvum
praetergrediuntur; de intervallo sane et situ conantur
argumentari; magnitudo autem quomodo dignosci debeat,
praetereunt, et si manifeste eorum opiniones pervertat.
Nemo siquidem potest magnitudinem rerum visibilium
sentire, nisi id, quod videtur, contempletur, in quocun-
que existat loco, et si de reflexione, quam a sensibilibus
ad nos Aristoteles venire dicit, ratione videtur mihi

Ed. Chart. V. [222.]

Ed. Bas. I. (317.)

ἤκειν λέγει, τῷ λόγῳ δοκεῖ μοι καταγενοικῆναι τὴν ἀτοπίαν, οὐδαμῶθι τολμῶν αὐτῇ χοῆσθαι, παρελκόμενος δ' ὡς ἀπίθανον αἰεὶ. καὶ γὰρ ὅπως ἡ ἱρις γίνεται, καὶ ὅπως ἄλλως ἦτοι περὶ τὸν ἥλιον ἢ τὴν σελήνην, οἱ τ' ἀνθῆλιοι καὶ οἱ προήλιοι καλούμενοι, τὰ τε διὰ τῶν κατόπτρων ὁρώμενα διερχόμενος, εἰς ἀνάκλασιν ὅψεως ἀναφέρει πάντα, μηδενὶ διαφέρειν λέγων, ἢ τὴν ὅψιν ἀνακλῆσθαι νομίζειν, ἢ τὰς ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ἀλλοιώσεις τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς αἴρος, ὁμοιότατον κατὰ γε τοῦτο σοφίζόμενος Ἀσκληπιάδῃ τῷ τῆς ὀλκῆς ἀντὶ τοῦ τῆς φορᾶς ὀνόματι χρωμένῳ· τὸ γὰρ ἀπίθανον τῆς φορᾶς ὑπειδόμενος ἐπειτόληψε τῇ μεταθέσει τῆς προσηγορίας. οὕτως οὖν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἐπειδὴ σαφῶς ἠπίστατο τὰ κατὰ μέρος ἀπιθάνους εἶναι τὰς ὀπτικές αἰτίας, εἰ φυλάττοι τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν ἀφίκετο, μηδὲν διαφέρειν λέγων, ὅποτερος ἂν ἐρμηνεύῃ. καίτοι δικαιοτάτ' εἶποι πρὸς αὐτὸν ἂν τις· Εἰ μηδὲν διαφέρειν λέγειν οὕτως ἢ ἐκείνως, τί καταλιπὼν τὴν ἀληθῆ τε

confiderasse absurditatem," nusquam ea nti ausus, verum ceu improbabilem rem semper declinat. Quippe quomodo iris fiat, et qua ratione areae vel circa solem vel lunam creentur, tum quae praecedunt, tum quae contra solem occurrunt, quae anthelii, et quae prohelii dicuntur, item quae per specula videntur, enumerans, ad reflexionem visus omnia refert, nihil differre inquiens, vel si visum reflecti putes vel alterationes aëris nos ambientis ab iis, quae videntur, similiter omnino hac in re ac Asclepiades cavillatus, qui attractionis nomine vice lationis utitur, nam improbabilitatem lationis subveritus translatione nominis fiduciam sibi ascivit. Sic igitur et Aristoteles quum manifeste scivisset, fore, ut particulatim improbabiles diceret visorias causas, si suam ipsius opinionem tueretur, ad alienam pervenit, nihil interesse pronuncians, quomodocunque interpreteris. Etsi optimo jure ad ipsum possis dicere: Si nihil refert, hoc vel illo pacto dicere, cur, relictā vera tuaque opinione, aliena

Ed. Chart. V. [222.]

Ed. Bas. I. (317.)

καὶ σὴν δόξαν ἀλλοτρίᾳ χοῇ ψευδεῖς· εἰς γὰρ τοῖναντίον
 σοι περιτραπήσεται τὸ σόφισμα, μηδεμίαν αἰτίαν εἰπόντο
 τῆς ἀλόγου τῶν δογμάτων μεταλλαγῆς, ὥστε ὑποπτευθῆσθαι
 μᾶλλον ἢ πιστευθῆσθαι. καὶ μὴν εἰ, διότι πιθανώτερόν σοι τὸ
 λέγειν ἐστίν, διὰ τοῦτο φαίης προσχωρῆσθαι δόγμασιν ἀλλο-
 τρείοις, ἐρωτηθήσεται πάλιν αὐτοῦ τοῦ πιθανοῦ τὴν αἰτίαν.
 εἰ γὰρ ἡ ψευδῆς δόξα τὰς κατὰ μέρος ἀπάσας αἰτίας πιθα-
 νωτέρας ἔχει τῆς ἀληθοῦς, ἀπιστηθήσεται πάντ' αὐτοῦ τὰ
 τῶν προβλημάτων βιβλία. τὸ μὲν οὖν διὰ μέσου τοῦ ἀέρος
 ὁρᾶν ἡμᾶς ἐναργές ἐστι καὶ πᾶσιν ὁμολογούμενον, ἡ ζή-
 τησις δὲ ἐπὶ τῷδε γίνεται, πότερον ὥς δι' ὁδοῦ τινος
 μέσης ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ἀφικνεῖται τι πρὸς ἡμᾶς, ἢ τοιοῦ-
 τον ὄργανον ὃ ἀήρ ἐστίν ἡμῖν εἰς τὴν τῶν ὁρατῶν διάγνω-
 σιν, οἷόν περ τὸ νεῦρον εἰς τὴν τῶν ἀπτῶν. οἴονται μὲν
 οὖν οἱ πλεῖστοι, καὶ διὰ τοῦ νεύρου τὴν ἀπὸ τῶν προσπι-
 πτόντων ἀλλοίωσιν ἀναδιδομένην ἐπὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμο-
 νικὸν εἰς διάγνωσιν ἄγειν ἡμᾶς αὐτῶν, οὐκ ἐννοοῦντες, ὥς
 οὐκ ἂν ἡ τῆς ὁδύνης αἴσθησις ἐγίγνετο κατὰ τὸ τεμνόμενον

uteris falsa? Nam contra te sophisma dirigetur, quum
 nullam causam habeas, cur citra rationem dogmata trans-
 mutaveris, ut suspicionem potius quam fidem astruxeris.
 Atqui si, quod probabilius tibi dicere sit, ideo dicas
 alienis te uti dogmatis, interrogabitur rursus ipse pro-
 babilitatis causa. Si enim falsa opinio universas particu-
 lares causas probabiliores quam vera obtinet, omnibus
 tuis problematum libris fides derogabitur. Quapropter
 per medium aërem videre nos evidens est et omnibus
 in confesso. At quaestio ob hoc oboritur, utrum ceu
 per viam quandam mediam ab his, quae videntur, aliquid
 ad nos pervenit, an huiusmodi instrumentam aër est
 nobis ad visibilibus dignotionem, cuiusmodi nervus digno-
 scendis tactilibus. Putant igitur plerique, etiam per ner-
 vum alterationem ab iis, quae accidunt, distributam ad
 animae facultatem principem nos ad dignotionem ipso-
 rum ducere, non considerantes, quod doloris sensus parti,

Ed. Chart. V. [222. 223.]

Ed. Bas. I. (317.)

ἢ θλώμενον ἢ καιόμενον μόριον, εἰ μὴ καὶ τῆς αἰσθήσεως ἢ δύνάμεις ἦν ἐν αὐτοῖς. ἔχει δ' ἐναντίως ἢ δοξάζουσιν ἐκεῖνοι τὸ ἀληθές. αὐτὸ τε γὰρ τὸ νεῦρον ἐγκεφάλου μέρος ἐστίν, οἷον περ ἀκρέμων ἢ βλάστημα δένδρου, τό τε μέρος, εἰς ὃ ἐμφύεται, τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεχόμενον εἰς ὅλον ἑαυτῷ διαγνωστικὸν γίνεται τῶν ψαυόντων αὐτοῦ. παραπλήσιον οὖν τι καὶ πρὸς τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς αἴρος γίνεται. πεφωτισμένος γὰρ ὑφ' ἡλίου τοιοῦτόν ἐστιν ἤδη τὸ τῆς ὕψεως ὄργανον, οἷον τὸ παραγιγνόμενον ἐξ ἐγκεφάλου πνεῦμα· πρὶν φωτισθῆναι δὲ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς βολῆς ἐναποτελουμένην ἀλλοίωσιν ὁμοιοπαθές ὄργανον οὐ γίνεται. μὴ τοίνυν ὥς διὰ βακτηρίας τοῦ πέριξ αἴρος ὄραν ἡμᾶς οἱ Στωϊκοὶ λεγέτωσαν. ἢ γὰρ τοιαύτη διάγνωσις ἀντιβαινόντων ἐστὶ σωμάτων κατὰ συλλογισμόν, ἔτι δὲ μᾶλλον οὐ πιλητοῦ αἰσθητικὴ ἢ τοῦ ὅμματος αἰσθησις ἡμῖν ἐστίν, οὔτε [223] τῆς σκληρότητος, ἢ μαλακότητος, ἀλλὰ χροῶς, καὶ μεγέθους, καὶ θέσεως, ὧν οὐδὲν ἢ βακτηρία διαγῶναι δύναται. πολὺ τοίνυν ὕμεινον, ὃ ἐν

quae dividitur, vel contunditur, vel uritur, haud inesset, nisi etiam sensus facultas in ipsis confisteret. Habet sensus autem veritas secus quam illi opinantur; nam nervus ipse cerebri pars est, veluti surculus aut germen arboris, et pars, in quam inferitur, virtutem ipsius in sese excipiens totam discernit ea, quae ipsam contingunt. Persimile quid etiam in aëre nos ambiente accidit; nam illuminatus a sole tale jam est nobis visus instrumentum, qualis ex cerebro proficiscens spiritus. At prius, quam illuminatus fuerit, ex alteratione, quae a spiritu in ipsum emissionem absolvitur, simile affectu instrumentum non efficitur. Ne igitur per ambientem aërem tanquam per baculum videre nos Stoici dicant. Nam ejusmodi dignotio corporum est resistendum, atque magis etiam per ratiocinationem; oculorum vero sensus non densum corpus, aut duritiem, vel mollitiem sentit, sed colorem, magnitudinem, et situm, ex quibus nullum baculus potest dignoscere. Multo igitur melius, ut in erratis Epicurus

Ed. Chart. V. [223.]

Ed. Bas. I. (317. 318.)

ἐσφαλμένοις Ἐπίκουρος ἀπεφάνητο τῶν Στωϊκῶν. ἐκείνος μὲν γὰρ τῶν ὁρατῶν οὐδὲν ἄγουσιν ἄχρι τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως· ὁ δ' Ἐπίκουρος, καὶ πολὺ γε τούτου κρεῖττον Ἀριστοτέλης, οὐκ εἶδωλον σωματικόν, ἀλλὰ ποιότητα δι' ἀλλοιώσεως τοῦ πέριξ αἵρος ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἄγων ἄχρι τῆς ὕψεως. εὐλαβήθη γὰρ ὅπως αἰσθητικὸν ποιῆσαι τὸν πέριξ αἶρα, καίτοι τὴν γε σάρκα σαφῶς ὁρῶν αἰσθητικὴν γιγνομένην ἐκ τῆς ἀφικνουμένης εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δυνάμεως. τί δὲ χαλεπὸν ἐστὶ τὴν ἡλιακὴν αὐγὴν αἰσθητικὴν ὑποθέσθαι, οἷον μάλιστα τὸ κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς πνεῦμα τὸ παραγόμενον ἐξ ἐγκεφάλου προδήλως ὁρᾶται; καὶ γὰρ φωτεινὸς ἐστίν. εἰ δὲ καὶ περὶ ψυχῆς οὐσίας ἀποφάνασθαι χορή, δυοῖν θάτερον ἀναγκαῖον εἶπεῖν, ἥγουν εἶναι τὸ οἷον αὐγοειδές (318) τε καὶ αἰθερῶδες σῶμα λεκτέον αὐτὴν, εἰς ὃ, κἂν μὴ βούλωνται, κατ' ἀκολουθίαν ἀφικνουῦνται Στωϊκοί τε καὶ Ἀριστοτέλης, ἢ αὐτὴν μὲν ἀσώματον ὑπάρχειν οὐσίαν, ὄχημά τε τὸ πρῶτον αὐτῆς εἶναι τοῦτ' ὃ τὸ σῶμα, δι' οὗ μέσου τὴν πρὸς τὰλλα σώματα κοινωνίαν λαμβάνει. τοῦτο

Stoicorum pronunciavit. Illi siquidem nullum visibile usque ad vim visoriam tradiderunt, Epicurus autem, eoque multo praestantius Aristoteles, non imaginem corpoream, sed qualitatem per aëris ambientis alterationem a visibilibus ad usque visum traducit. Etenim veritus est omnino ambientem aërem sentiendi facultatis capacem efficere, quum tamen carnem manifesto sensus participem fieri conspiciat ex facultate, quae ab initio in ipsam perveniebat. Quid autem negotii est solis splendorem sentiendi vim habere statuere, qualis maxime spiritus in oculis manifesto conspicitur, qui ex cerebro descendit, quum lucidus sit? At si de animae substantia pronunciare oportet, alterutrum necessario dicetur, aut hanc esse veluti lucidum et aethereum corpus affirmandum; in quam sententiam vel inviti ex consecutione Stoïci et Aristoteles perveniunt; aut ipsam incorpoream esse substantiam, primumque ipsius vehiculum hoc corpus, quo ceu medio cum reliquis corporibus communionem suscipit. Hoc ita-

Ed. Chart. V. [223.]

Ed. Bas. I. (318.)

μὲν οὖν αὐτὸ δι' ὅλου λεκτέον ἡμῖν ἐκτετάσθαι τοῦ ἐγκεφάλου, τῇ δὲ γε πρὸς αὐτὸ κοινωσίᾳ τὸ κατὰ τὰς ὀψεις αὐτῶν πνεῦμα φωτοειδὲς γίνεσθαι.

Κεφ. η'. Περὶ μὲν τοῦν τῆς Ἀριστοτέλους τε καὶ τῶν Στωϊκῶν δόξης ὀλίγον ἀναβάλλομαι, τὸ δὲ τὴν αἴσθησιν τῶν αἰσθητῶν γίνεσθαι δι' ἀλλοιωσέως τε καὶ διαγνώσεως ἐξ ὧν εἶπον δῆλον. ἀλλοιοῦνται μὲν οὖν τὸ τῆς αἰσθήσεως ὄργανον, ἡ διάγνωσις δ' αὐτοῦ τῆς ἀλλοιωσέως γίγνεται ἐκ μιᾶς δυνάμεως κοινῆς πάντων τῶν αἰσθητηρίων ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐπιρροεύσης. τὴν δὲ ἀρχὴν αὐτῶν εἴτε κοινὴν αἴσθησιν, εἴτε πρῶτον αἰσθητικὸν ἐθέλοις ὀνομάζειν, οὐ διοίσει. καὶ ταύτην ἔδειξεν ὁ πρόσθεν λόγος ἐγκέφαλον οὔσαν, ἀφ' οὗ πάντα τὰ μόρια αἰσθησὶν τε καὶ κίνησιν ἔχει, καθηκόντων ἑτέρων μὲν νεύρων εἰς τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα διαγνώσεως ἕνεκα τῶν αἰσθητῶν, ἑτέρων δὲ τῶν κινούντων αὐτὰ, τὰ γε κινεῖσθαι δεόμενα, καθάπερ ὀφθαλμοὺς τε καὶ γλῶτταν καὶ ὦτα. καὶ γὰρ οὖν καὶ ταῦτα τοῖς πλείστοις τῶν ζώων κινεῖται, μυῶν τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ περιλαμβανόντων

que ipsum per totum cerebrum exporrectum esse dicemus, communione vero ipsius spiritum, qui in visu ipsorum habetur, lucidum evadere.

Cap. VIII. Jam vero de Aristotelis et Stoicorum opinione dicere paululum differam, sensum vero sensilium corporum ex alteratione et dignotione fieri, ea, quae dixi, declarant. Alteratur itaque sensus instrumentum; dignotio autem ipsius alterationis fit ex una facultate omnium sensoriorum communi, quae a principio influit. Porro principium ipsorum sive communem sensum, sive princeps sensorium nuncupare voles, nihil intererit, atque hoc prior disputatio indicavit esse cerebrum, a quo omnes partes sensum et motum obtinent, descendantibus aliis nervis in sensuum instrumenta, ut sensilia dignoscantur, aliis moventibus ea, quae moveri desiderant, veluti oculos, linguam et aures. Quin etiam hae plurimis animantibus moventur, musculis, qui in capite sunt, eas com-

Ed. Chart. V. [225. 224.]

Ed. Bas. I. (518.)

αὐτὰ, δι' ὧν αἱ καθ' ὁρμὴν ἀπασαι κινήσεις τοῖς ζώοις εἰσίν. ἐξ ὧν ἀπάντων μαρτυρεῖται, προσηκόντως εἰρησθαι, τὸν ἐγκέφαλον ἀρχὴν εἶναι τοῦτο μὲν αἰσθήσεως ἀπάσης τοῖς ζώοις, τοῦτο δὲ τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως. εἰ δέ γε μὴ διὰ ταῦτα, τίνος ἕνεκα ἄλλου γέγονεν; ἢ διότι τὰς μήνιγγας ἔξωθεν αὐτῷ περιέτεινεν ἡ φύσις, εἴ περ ἐν ἐκείναις μὲν ἔστιν ἡ τῆς ψυχῆς ἀρχή, μάτην ἐγκέφαλος ἐγένετο; διὰ τί δ' ἐκάστη τῶν κοιλιῶν αὐτοῦ τιτρωσχομένη κίνδυνον ὀξύτατον ἐπιφέρει; διὰ τί δ' ἀπ' αὐτοῦ πάντα πέφυκε τὰ νεῦρα καὶ ὁ νωτιαῖος μυελός; ὅς ὅτε μὲν ἀποβλάστημα τῆς κατὰ τὸν ἐγκέφαλον οὐσίας ἔστιν, ἐναργῶς φαίνεται διὰ τῶν ἀνατομῶν, ὡς μὴδὲ τοὺς μαγείρους ἀγνοεῖν. ὁποῖαν δέ τινα τὴν δύναμιν ἔχει, μάθοις ἂν ῥαδίως, εἰ πρότερον μὲν ἐπὶ τὴν ἀνατομὴν ἀφικόμενος ἴδοις ἀπ' αὐτοῦ νεῦρα φνόμενα τὸν ἀριθμὸν ἐξήκοντά που, καταμάθοις δ' ἐκάστου τὴν χρείαν, ἐνδειξαμένης [224] τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἅμα τοῖς γιγνομένοις πάθεσιν ἐπὶ ταῖς τομαῖς. ἡ μὲν γε κατασκευὴ παραπλησία τοῖς ἀπ' ἐγκεφάλου φνομένοις, τῆς μὲν οἷον ἐντερνώ-

prehendentibus, per quos omnis motus arbitrarius animalibus administratur. Quae omnia testimonia sunt, convenienter dici, cerebrum esse principium partim totius animantium sensus, partim motus arbitrarii. At si non propter haec, cujusnam alterius causa factum est? aut cur membranas meningas dictas exterius ei natura circumdedit, si in illis quidem animae origo est, frustra autem cerebrum creatum est? Item cur singuli ipsius ventriculi vulnerati periculum acutissimum inferunt? Cur rursus ab eo omnes nervi prodierunt, et spinalis medulla, quae quod cerebri substantiae soboles sit et propago, evidenter in dissectionibus apparet, ut ne eoci quidem ignorent? Qualem vero facultatem obtineat, facile discas, si prius ad dissectionem digrediens nervos ab eo productos numero sexaginta conspicias. Condiscas autem uniuscujusque usum, structura ipsorum una cum affectibus, qui ob sectiones accidunt, indicante. Siquidem structura persimilis est his, quae a cerebro nascuntur,

Ed. Chart. V. [224.]

Ed. Bas. I. (318.)

νης ἐκάστου τῶν νεύρων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νωτιαίου βλαστουούσης, ἐν κύκλῳ δ' αὐτὸ τῶν μηνίγγων περιλαμβανουσῶν. ἔχει γὰρ δὴ καὶ ὁ νωτιαῖος ὁμοίως ἐγκεφάλῳ τὰς μηνίγγας ἕνεκα τῆς αὐτῆς χρείας, ὥς εἰ καὶ περιέλοις ἐκάστου τῶν ἀποφυομένων νεύρων, οὐδὲν βλάπτεται τὸ μέλος, εἰς ὃ τὸ νεῦρον ἐμφύεται, μαρτυροῦντος καὶ τοῦδε τοῦ φαινομένου, σκεπάσματα μὲν εἶναι τὰς μηνίγγας ἐγκεφάλου τε καὶ νωτιαίου, τὴν δὲ τῆς αἰσθήσεως τε καὶ κινήσεως δύναμιν ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν περιεχομένοις ὑπάρχειν. ὅταν οὖν διατέμῃς τὴν ἐντεριώνην τοῦ νεύρου, παραχοῆμα τὸ μέλος, εἰς ὃ τὸ νεῦρον ἀφικνεῖται, φαίνεται παντάπασιν ἀναισθητόν τε καὶ ἀκίνητον. ὅτι δὲ καὶ ὁ νωτιαῖος αὐτὸς ἀπ' ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει τῶν δυνάμεων, εὐδὴλον ἐκ τοῦ, διατμηθέντος αὐτοῦ καθ' ὅτιοῦν μέρος, ὅσον μὲν ἀνωτέρω τῆς τομῆς ἐστίν, ὑγιὲς διαφυλάττεσθαι, τοῦ κατωτέρω δὲ τὴν αἴσθησιν ἀπόλλυσθαι παραχοῆμα καὶ τὴν κίνησιν, ἀπάντων τῶν ἀπ' αὐτοῦ λαμβανόντων τὰ νεῦρα μυῶν ἀναισθητῶν τε καὶ ἀκινήτων γιγνομένων. Ἐρασίστρατος μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ πρόσθεν,

dum veluti interior pars cujusque nervi ab ipsa spinali procedit, membranae autem orbiculatim ipsam comprehendunt. Habet enim et spinalis medulla similiter cerebro membranas ejusdem usus gratia; quas si etiam ademeris, singulorum procedentium nervorum nulla pars offenditur, in quam nervus insinuatur, attestante et hoc evidentialia, quod scilicet membranae tegumina sint et cerebri, et spinalis medullae, sensus autem et motus vis in iis, quae ab ipsis comprehenduntur, existat. Quum igitur nervi partem medullarem disseccueris, statim membrum, in quod nervus pervenit, sensus motusque omnino expers apparet. Quod autem et spinalis medulla ipsa a cerebro facultatum habeat originem, liquet ex eo, quod, dissecta ipsa quacunque in parte, quae regio supra sectionem habetur, sane conservatur, quae inferius est, sensum statim amittit et motum, dum omnes musculi, qui ab ipsa nervos mutuuntur, insensiles immobilesque fiunt. Erasistratus igitur, etsi non antea, certe in senectute

Ed. Chart. V. [224.]

Ed. Bas. I. (518.)

ἀλλ' ἐπὶ γήρως γε τὴν ἀληθῆ τῶν νεύρων ἀρχὴν κατενόησεν. Ἀριστοτέλης δὲ, μέχρι παντός ἀγνοήσας, εἰκότως ἀπορεῖ χρεῖαν εἰπεῖν ἐγκεφάλου. τίνα δ' ἐστὶν, ἃ λέγει, καὶ ὅπως ἐξελέγχεται, μαθεῖν ἔνεστί σοι τὸ περὶ χρεῖας μορίων ὄγδοον ὑπόμνημα τῆς ἡμετέρας πραγματείας ἀναγνόντι, καθάπερ γε καὶ ὅτι τούτων ἀπάντων τῶν δογμάτων ὧν διηλθόν Ἱπποκράτης ἐστὶν ἡγεμὼν, ἐν ἄλλοις τέ τισι καὶ τοῖς περὶ Ἱπποκράτους ἀνατομῆς ὑπομνήμασι δέδεικται. διὸ καὶ νῦν οὐ γέγραφα τὰς ῥήσεις, ὥσπερ τὰς Πλάτωνος, ὅπως μὴ δις ὑπὲρ τῶν αὐτῶν λέγοιμι. τῶν Πλάτωνος δὲ κατ' ἄλλην οὐδεμίαν μεμνημονευκῶς πραγματείαν, εἰκότως ἐν τῇδε παρεθέμην.

verum nervorum principium consideravit. At Aristoteles perpetuo ignorans merito usum cerebri nescit explicare. Porro quae sint illius dicta, et quomodo coarguantur, discere tibi licet, perlecto octavo operis nostri de usu partium commentario; quemadmodum etiam, quod horum omnium dogmatum, quae percensui, Hippocrates princeps existit, tum in aliis quibusdam, tum in commentariis de dissectione Hippocratis ostensum est. Quare etiam nunc verba ipsius, quemadmodum Platonis, non ascripsi, ne bis de eisdem dicam. Platonis autem, quoniam in alio nullo opere mentionem feci, merito in praesentiarum apposui.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΟΓΔΟΟΝ.

Ed. Chart. V. [225.]

Ed. Bas. I. (318.)

Κεφ. α'. Περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων ἐπισκέψασθαι προθέμενοι, πρῶτον μὲν ἐδιδάξαμεν, ἀναγκαιότατον ὑπάρχειν ἰατρικῇ τε καὶ φιλοσοφίᾳ, εἴτε πλείους εἰσὶ δυνάμεις αἱ διοικοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, εἴτε μία, βεβαίως ἐξευρεῖν· ἐφεξῆς δ' ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτῶν τραπόμενοι κατὰ τὸν ἀποδεικτικὸν νόμον, ἔννοιαν ὁμολογούμενην ἔφαμεν εἶναι τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ τὸ κατάρχον

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATONIS
PLACITIS LIBER OCTAVVS.

Cap. I. De Hippocratis et Platonis placitis tractare instituens primum sane docui, maxime necessarium esse tum medicinae, tum philosophiae, siue plures sint facultates, quae hominem gubernant, siue una, firmiter adinvenire. Deinde ad quaestionem ipsarum conversus lege demonstrativa notionem omnibus confessam animae partem principem esse diximus, id quod praeest sensui

Ed. Chart. V. [225. 226.]

Ed. Bas. I. (318.)

αἰσθησεώς τε καὶ κινήσεως τῆς κατὰ προαίρεσιν, οὐδὲν ὡς
 πρὸς τὰ παρόντα διαφέροντος, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ καθ'
 ὁρμὴν εἰπεῖν. εὐδὴλον δὲ, ὅτι ἕτεραι μὲν εἰσιν αἱ κινήσεις
 ἐκτεινόντων τε καὶ συστελλόντων τὰ κῶλα, βαδιζόντων τε
 καὶ τρεχόντων, ἐστώτων τε καὶ καθημένων, ὅσα τ' ἄλλα τοι-
 αῦτα πραττόντων, ἕτεροι δ' αἱ κατὰ τὴν καρδίαν τε καὶ
 τὰς ἀριτηρίας, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν ἀποτελού-
 μεναι, καθάπερ καὶ τρίτον ἄλλο γένος κινήσεων, αἱ περὶ
 τὴν τῆς τροφῆς οἰκονομίαν. ἀλλ' ἀπὸ γε τῶν προαιρετικῶν
 ἀρξάμενοι, καθ' ἃς καὶ τὸ καλούμενον ἰδίως ἡγεμονικόν
 ἐστι τῆς ψυχῆς, ἓνα λόγον ἐδείκνυμεν ἠρωτησθαι μόνον
 ἐπιστημονικῶς, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου τῆς οὐσίας ἔχοντα
 τὰς προτάσεις, ὅντα τοιοῦτον· ὅπου τῶν νεύρων ἡ ἀρχή, ἐν-
 ταῦθα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν. αὕτη μὲν ἡ τοῦ λόγου
 κυριωτάτη πρότασις ὠμολογημένη πᾶσιν ἰατροῖς τε καὶ φιλο-
 σόφοις. ἡ δ' οἷον [226] πρόσληψις αὐτῆς ἀληθῆς μὲν, ἡ
 ἀρχὴ τῶν νεύρων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ψευδῆς δὲ, ἡ ἀρχὴ τῶν
 νεύρων ἐν τῇ καρδίᾳ, γράφειν μὲν ταύτην τὴν πρότασιν

motuique voluntario; nam ad praesens institutum ne quic-
 quam refert motum ex voluntate vel ex appetitione
 dicere. Constat autem, quod alii motus sunt, dum exten-
 dimus contrahimusque crura, imus et currimus, stamus
 et sedemus, aliaque id genus agimus, alii motus sunt,
 qui in corde et arteriis non nostro arbitrio perficiuntur,
 sicuti et tertium motuum genus, quod in alimenti dispen-
 satione versatur. Verum a motibus arbitrariis exorſi, in
 quibus etiam proprie dictus animae principatus est, unam
 rationem ostendimus solam ab ejus quod quaeritur sub-
 stantia scientifice interrogari, quae praepositiones habet
 in hunc modum: Ubi nervorum principium, ibi etiam
 animae principatus. Haec sane rationis principalissima
 propositio omnibus et medicis et philosophis confessa
 est. Haec autem veluti assumptio illius vera sane est,
 Principium nervorum in cerebro; falsa autem, Initium
 nervorum in corde est; quum scribere sane hanc propo-

Ed. Chart. V. [226.]

Ed. Bas. I. (318. 319.)

ἢ καὶ λέγειν τοῖς ἀπείροις ἀνατομῆς δυναμένου τινός, οὐ μὴν δεῖξαι γε δυναμένου. πάντα γὰρ ἐν τοῖς ζώοις τὰ μόρια τεύρων μετέχει, τὰ μὲν ἄντικρυς ἐξ ἐγκεφάλου παρα-
 γιγνομένων εἰς αὐτὰ, τὰ δὲ διὰ μέσου τοῦ νωτιαίου. πρῶτοι οὖν μακρολογίας αἴτιοι κατέστησαν οἱ καταψευσάμενοι τῶν
 φαινομένων, οὐχ Ἱπποκράτης, ἢ Ἐρασίστρατος, ἢ Εὐδήμιος, ἢ Ἡρόφιλος, ἢ Μαρῖνος, οἱ μετὰ τοὺς παλαιοὺς ἐν τῷ
 μεταξὺ χρόνῳ τὴν ἀνατομικὴν θεωρίαν ἡμελημένην ἀνακτη-
 σάμενοι· ὥς, εἴ γε τὸ φαινόμενον ἐκ τῆς ἀνατομῆς εἶπον, οὐκ ἂν ἐμακρολογοῦμεν, δι' ἀποδείξεως μιᾶς εὐρημένου τοῦ
 ζητουμένου. μακροτέρων οὖν λόγων ἐδείξθημεν (319) εὐθύς ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ διὰ τοὺς, ἃ μὴδ' ὅλως εἶδον, ὥς ἀκρι-
 βῶς ἰδόντας ἐπιχειρήσαντας γράφειν, ἡναγκάσθημέν τε καὶ
 τεύρων καὶ ἀρτηριῶν ἀνατομὴν ἐπὶ κεφαλαίων ἐν αὐτῷ
 διελθεῖν. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῶν ἡρωτημένων λόγων
 περὶ ψυχῆς ἡγεμονικοῦ τοὺς πιθανωτάτους ἀπεδείξαμεν, οὐ
 κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδον ὑπ' αὐτῶν συντεθέντας,

sitionem aut etiam dicere anatomes imperitis aliquis possit, non tamen ostendere. Omnes siquidem in animantibus partes nervorum compotes sunt, hae manifesto ex cerebro in ipsas descendantium, illae per mediam spinæ medullam. Primi igitur prolixitatis auctores extiterunt, qui contra evidentia falsa attulere, non Hippocrates, aut Erasistratus, aut Eudemus, aut Hierophilus, aut Marinus, qui post veteres anatomicam speculationem interea temporis neglectam restituerunt. Nam si, quod ex anatome apparet, dixissent, non utique prolixi essemus, eo, quod quaeritur, per demonstrationem unam invento. Longioribus itaque verbis statim in primo libro opus habuimus; nam propter eos, qui, quae neutiquam sciebant, tanquam exacte scientes scribere aggressi sunt, coacti sumus et nervorum et arteriarum dissectionem summam in eo percensere. At in secundo libro ex rationibus, quae de animae principatu interrogatae fuerant, probabilissimas ostendimus, non secundum ratio-

Ed. Chart. V. [226.]

Ed. Bas. I. (319.)

ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐγγύς αὐτῶν, οὓς διαλεκτικούς ἔθος ἐστὶν Ἀριστοτέλει καλεῖν, ἐπίους δὲ πορρώτερον, οὓς διαιροῦμεν εἰς τε τοὺς ῥητορικούς καὶ τοὺς σοφιστικούς. ἐπραξα δὲ τοῦτο καὶ τοῦ ὑποκειμένου μὲν ἔνεκεν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοὺς ἐταίρους δὲ βουλομένους ἐκ παραλλήλου τῶν λόγων ἔχειν τὰς διαφορὰς ἐφ' ἐνὸς προβλήματος, ἐσομένης τῆς γυμνασίας ταύτης εἰς πολλὰ χρησίμης. ἐπεὶ δὲ καὶ τοιοῦτόν τινα λόγον ὁ Χρύσιππος ἔγραψεν· ἐνθα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐνταῦθα καὶ τὸ ἡγεμονικόν· τὰ δὲ πάθη τῆς ψυχῆς ἐν καρδίᾳ· ἐν ταύτῃ ἄρα καὶ τὸ ἡγεμονικόν· ἐδείκνυον αὐτὸ τὸ ζητούμενον αὐτὸν ἐν τῷ κυριωτάτῳ λήμματι λαμβάνοντα. Πλάτωνος γὰρ εἰρηκότος, ἐν μὲν τῇ κεφαλῇ τὸ λογιστικόν ὑπάρχειν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ τὸ θυμοειδές, ἐν ἥπατι δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐχρῆν αὐτὸν ἐλέγξαι πρότερον, ὅσα κατασκευάζων ἑαυτοῦ τὸ δόγμα διηλθεν ὁ Πλάτων, οὐχ ἀπλῶς ἀποφηνάμενον ἀξιοπιστοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν τῶν ὑπὸ Πλάτωνος εἰρημένων λόγων. ἐδείκνυον δὲ καὶ ὥς

nem demonstrativam ab ipsis compositas, sed alias quidem illis propinquas, quas dialecticas Aristoteles vocare consuevit, alias autem longius ab his recedentes, quas dividimus in rhetoricas et sophisticas. Feci autem hoc tum rei ipsius subjectae gratia, tum propter familiares, qui ex mutua collatione rationum habere differentias cupiunt, quum haec exercitatio in una quadam proposita quaestione ad multa utilis futura sit. Quoniam vero et hujusmodi orationem Chrysippus scripsit: Ubi animi affectus, ibi etiam principatus; affectus autem animi in corde; ibi igitur et principatus: ostendebam id, quod in quaestionem vertitur, ipsum in principalissima sumptione assumi. Nam quum Plato dixisset, in capite facultatem rationalem existere, in corde irascibilem, in jecore concupiscibilem, conveniebat ipsum prius reprehendere, quae Plato suum ipsius dogma austruens percensuit, non simpliciter eloquentum suam ipsius enunciationem fide digniorem censere iis, quae a Platone prolata sunt. Porro ostendi etiam, quod ne

Ed. Chart. V. [226.]

Ed. Baf. I. (319.)

οὐδ' ἐπεχείρησέ που τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων ὁ Χρύσιππος ἀντειπεῖν τοῖς τοῦ Πλάτωνος λόγοις. ἅπαντες μὲν οὖν ὅσοι μηδέπω φιλοσοφίας ἦσαν ἡμέτεροι γεωμέτραι, καὶ ἀριθμητικοὶ, καὶ λογιστικοὶ, καὶ ἀστρονόμοι, καὶ ἀρχιτέκτονες, εἰ τε μουσικοὶ, καὶ γνομονικοὶ, καὶ ῥητορικοὶ, καὶ γραμματικοὶ, καὶ ὅλως εἴ τις ἐν τέχνῃ λογικῇ γεγύμναστο, πίστιν βεβαίαν ἔσχον, ἐξηλέγχθαι μὲν τοὺς τῶν ἄλλων λόγους, ὅσους ἐγεγράφεσαν ὑπὲρ ἡγεμονικοῦ ψυχῆς, ἀληθεῖς δ' εἶναι τοὺς Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος. ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χρυσίππου βιβλία περὶ παθῶν γεγραμμένα, καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου, ὥς ἐν ἐκείνοις ἀπέδειξεν ὁ ἀνὴρ, ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς εἶναι τὰ πάθη, τοὺς θυμοὺς, καὶ τοὺς φόβους, καὶ τὰς λύπας, ὅσα τ' ἄλλα τοιαῦτα, δι' ἐκείνους ἡναγκάσθην ἐπιδεικνύναι μὴ μόνον ψευδῶς εἰρηκότα πολλὰ κατὰ τὰ περὶ τῶν παθῶν βιβλία τὸν Χρύσιππον, ἀλλὰ καὶ μαχόμενα αὐτῷ. καὶ κατὰ τοῦτο προσέθηκα τοῖς πρώτοις δύο βιβλίοις ἕτερα τρία, δείξας εὐθέως ἐν αὐτοῖς, ὅτι καὶ Ποσειδώνιος ὁ ἐπιστημονικώτατος τῶν Στωϊκῶν διὰ τὸ γεγυμνάσθαι κατὰ γεωμετρίαν ἀπέστη τε τοῦ Χρυσίππου καὶ δείκνυσιν ἐν τῇ

aggressus quidem sit Chrysippus in suis commentariis Platonis verbis refragari. Itaque omnes, qui nondum philosophiam attigerunt, geometrae, arithmetici, calculatores, astronomi, architectones, praeterea musici, gnomonici, rhetorici, grammatici, summam si quis in arte logica exercitatus sit, firmam fidem habuerint, aliorum sane rationes de animae principatu conscriptas fuisse rejectas, Hippocratis autem et Platonis esse veras. At quia Chrysippi libri de affectibus extant, in quibus ejus sectatores assurant, quod in illis ostendit vir, in rationali animae parte esse affectus, iracundiam, metum, dolorem, aliaque ejus generis, coactus sum ostendere, non solum falsa multa in libris de affectibus Chrysippum dixisse, sed etiam sibi repugnantia, ac in hoc apposui duobus prioribus libris alios tres, indicans statim in his, quod et Posidonius Stoicorum scientissimus, quoniam in geometria se exercuerit, a Chrysippoque discivit, et in

Ed. Chart. V. [226. 227.]

Ed. Bas. I. (319.)

περὶ παθῶν πραγματεία διοικουμένους ἡμᾶς ὑπὸ τριῶν
 δυνάμεων, ἐπιθυμητικῆς τε καὶ θυμοειδοῦς καὶ λογιστι-
 κῆς. [227] τῆς δ' αὐτῆς δόξης ὁ Ποσειδώνιος ἔδειξεν εἶναι
 καὶ τὸν Κλεάνθην. καὶ μέντοι καὶ τὸν περὶ τῶν ἀρετῶν λόγον
 ἐπὶ ταύταις ταῖς ἀρχαῖς ὁρθῶς φησι περαίνεισθαι, καὶ δεί-
 κνυσιν αὐτὸ τοῦτο διὰ μεγάλης πραγματείας ἰδίᾳ γεγραμμέ-
 νης αὐτῷ. ὥστ' οὐκ ἐγὼ τοῦ μήκους τῶν λόγων αἴτιος,
 ἀλλ' οἱ προπετῶς ἐπαινοῦντες τὰ γεγραμμένα Χρυσίππῳ
 περὶ τε τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ καὶ περὶ παθῶν, ὃ
 πάντ' ἐγνώκειν ἐγὼ παρελθεῖν ἐάσας ἀνέλεγκτα. Θεοὺς δ'
 ἅπαντας ἐπικαλοῦμαι μάρτυρας, ὥς τοὺς ἀναισχύντους τῶν
 λόγων ἐλέγχους αὐτὸς αἰδοῦμαι, βέλτιον εἶναι νομίζων
 ἀγνοεῖσθαι τοῖς πολλοῖς αὐτοῦς, ὅπως μὴ βλάπτοιντο θεώ-
 μενοι φιλοσόφους ἄνδρας, ἃ μηδέποτε εἶδον, ὥς ἰδόντας
 γράφοντας· ἥτιον γὰρ αἰδοῦνται καὶ αὐτοὶ φωραθῆναι
 ψευδόμενοι. αἰδεσθῆναι δ' ἔστι καὶ οἱ μὴ γινώσκουσιν,
 ἐν φιλοσοφίᾳ γεγηρακότες ἄνδρες, ὥς εἷς μόνος οὗτος ἡρώ-
 τηται λόγος ἀποδεικτικῷ νόμῳ περὶ ψυχῆς ἡγεμονικοῦ, καθ'

opere de affectibus ostendit, a tribus corpus nostrum
 facultatibus, concupiscibili, irascibili et ratiocinatrice,
 gubernari. Cujus opinionis et Cleanthem esse Posidonius
 indicat. Quin etiam sermonem de virtutibus principiis
 illis recte absolvi pronunciat, atque id ipsum magno opere
 seorsim ei conscripto monstrat. Quare non ego disputa-
 tionis prolixae auctor sum, verum qui temere Chrysippi
 scripta laudant tum de animae principatu, tum de
 affectibus; quae omnia statueram ego irreprehensa prae-
 terire. Deos autem omnes testes invoco, quod rationum
 impudentium refutationes afferre pudebat, praestare existi-
 mans, ut vulgus ipsas ignoret, ne offendatur conspiciens,
 viros philosophos ea, quae nunquam viderunt, tanquam
 videntes scribere; minus enim pudet etiam ipsum vulgus,
 ubi in mendacio deprehenditur. Pudor autem est, illos
 viros, qui in philosophia consenuerint, ignorare, unam
 solam hanc rationem de animae principatu legē demon-
 strativa esse interrogatam, in qua vera quidem assumptio

Ed. Chart. V. [127.]

Ed. Bas. I. (319.)

ὅν ἡ μὲν ἀληθείᾳ πρόσληψις ἐστίν, ἐγκέφαλον εἶναι τῶν
 τεύρων ἀρχήν, ἡ ψευδὴς δὲ, τὴν καρδίαν. ὥστε οὐ μόνον ἐν
 πέντε βιβλίοις οὐκ ἦν ἀνάγκη γραφῆναι τὸν περὶ ψυχῆς
 ἡγεμονικοῦ λόγον, ἀλλ' οὐδὲ δι' ἐνὸς ὅλου πρὸς γε τοὺς
 μεμαθηκότας, ὅποῖόν τι πράγμα ἐστίν ἀποδείξεις ἐπιστημο-
 νικῇ, προσήκουσα μὲν, ὡς ἐγὼ φημι, φιλοσόφοις μᾶλλον,
 ἢ γεωμέτραις, ἀριθμητικοῖς τε καὶ λογιστικοῖς, ἀστρονόμοις
 τε καὶ ἀρχιτέκτοσιν, οὐ μὴν ἡσκημένοις γ' αὐτοῖς, ὥσπερ
 ἐκείνοις. διὰ τοῦτ' οὖν Εὐκλείδης μὲν ἐνὶ θεωρήματι τῷ
 πρώτῳ κατὰ τὸ τῶν φαινομένων βιβλίον ἐπέδειξε δι' ὀλιγίστων
 ἐπαῶν, τὴν γῆν μέσην εἶναι τοῦ κόσμου, καὶ σημείου καὶ
 κέντρου λόγον ἔχειν πρὸς αὐτὸν, ἣν οἱ μαθόντες οὕτω
 πιστεύουσι τῷ συμπεράσματι τῆς ἀποδείξεως, ὡς καὶ τὸ τὰ
 δὺς δύο τέτταρα εἶναι. τῶν φιλοσόφων δ' ἔτιοι τοιαῦτα
 ληροῦσι περὶ μεγέθους τε καὶ θέσεως γῆς, ὡς αἰδεσθῆναι
 τινα περὶ τοῦ παντός ἐπιτηδεύματος. ὅπου γὰρ οἱ μὲν αἰεὶ
 παρακελευόμενοι μηδὲν μήτε πράττειν μήτε λέγειν προπε-
 τῶς ἔργῳ φαίνονται τοιοῦτοι, τῶν δ' εἰρημένων ἀνωθεν

est, nempe cerebrum nervorum esse originem, falsa
 autem, cor. Quare non solum in quinque libris non
 erat necessarium sermonem de animae principatu tradere,
 imo ne per unum quidem totum ad eos, qui didicerunt,
 qualis res sit demonstratio scientifica; quae sane, ut ego
 arbitror, philosophis magis convenit, quam geometris,
 arithmeticis, logicis, astronomis, et architectonibus, non
 tamen exercitatis ipsis, quemadmodum illis. Propterea
 igitur Euclides in theoremate primo in libro apparen-
 tium paucis versibus ostendit, terram mundi esse mediam,
 et signi centrique rationem habere illius collatione;
 quod qui didicerunt, conclusioni demonstrationis sic fidem
 adhibent, quemadmodum etiam bis duo esse quatuor.
 Porro nonnulli philosophi talia de magnitudine et terrae situ
 nugantur, ut sint, quos deinde totius sui instituti pudeat.
 Quum enim, qui semper hortantur nihil vel facere vel
 dicere praepostere, tales in ipso opere apparent, dicto-
 rum vero superius artificum nullus quidem se ipsum

Ed. Chart. V. [227.]

Ed. Bas. I. (319.)

ἀντιτεχνιτῶν οὐδείς μὲν ἑαυτὸν τομίζει σοφόν, ὥς ἐκεῖνοι, ταῖς δ' ἀποδείξεσι προσηκόντως χρῶνται, μηδαμῶθεν μαχόμενοι, μηδὲ διαφωνοῦντες ἀλλήλοις, μηδὲ ἀναισχύντως ἀποφαινόμενοι περὶ ὧν οὐκ ἴσασι, πῶς οὐκ ἂν τις αἰδεσθεῖη περὶ παντός τοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐπιτηδεύματος; οὕτως γοῦν ὁ ἀληθοῦς λόγος ἐστὶ βραχύς, ὥς ἐγὼ δείξω σοι δι' ὀλίγων συλλαβῶν περαινόμενον αὐτὸν ὄντα τοιοῦτον· ἐνθα τῶν νεύρων ἡ ἀρχή, ἐνταῦθα τὸ ἡγεμονικόν· ἡ δ' ἀρχὴ τῶν νεύρων ἐν ἐγκεφάλῳ ἐστίν· ἐνταῦθα ἄρα τὸ ἡγεμονικόν. εἰς μὲν οὗτος ὁ λόγος ἐννέα καὶ τριάκοντα συλλαβῶν, ὅπερ ἐστὶ δυοῖν καὶ ἡμίσεως ἐπῶν ἑξαμέτρων. ἕτερος δ' ἐστὶν πέντε τῶν πάντων ἐπῶν· ἐνθα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἐπιφανέστερον κινεῖ τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἐνταῦθα τὸ παθητικόν τῆς ψυχῆς ἐστίν· ἀλλὰ μὲν ἡ καρδία φαίνεται μεγάλην ἐξαλλαγὴν ἴσχουσα τῆς κινήσεως ἐν θυμοῖς καὶ φόβοις· ἐν ταύτῃ ἄρα τὸ παθητικόν τῆς ψυχῆς ἐστίν. εἰ δὲ συνθείης ὡδὶ τούτους τοὺς δύο λόγους, οὐ πλείονες τῶν ὀκτὼ ἑξαμέτρων τὸ συγκείμενον ἐξ αὐτῶν πλήθος ἔσται. τίνες οὖν

sapientem, quemadmodum illi, existimat, demonstrationibus autem convenienter utuntur, nusquam repugnantes, neque dissentientes invicem, neque de incognitis impudenter pronunciantes, quomodo aliquem haud pudebit de toto philosophiae studio? Sic itaque vera ratio brevis est, ut ego tibi ostendam, et paucis syllabis absolvitur, quae talis est. Ubi nervorum initium, ibi animae principatus; initium vero nervorum in cerebro; ibi ergo principatus. Una quidem haec oratio novem et triginta syllabis constat, quod est duobus versibus hexametris cum dimidio; altera vero quinque in totum versibus. Ubi affectus animae evidentius corporis partes movent, inibi pars animae patibilis est; atqui cor apparet magnam motus immutationem obtinere in iracundia et metu; inibi igitur patibilis animae pars existit. At si has duas orationes composueris, non plures hexametris octo compositus ex ipsis numerus erit. Qui igitur auctores sunt, quod quin-

Ed. Chart. V. [227. 228.]

Ed. Bas. I. (319)

αἷτιοι τοῦ πέντε βιβλία γραφῆναι περὶ τούτων, ἃ διὰ ὁκτὼ
 στίχων ἡρωϊκῶν ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν εἶχεν; οὐχ ἡμεῖς
 δῆπουθεν, ἀλλ' οἱ μὴ βουλόμενοι γραμμικαῖς χρῆσθαι ἀπο-
 δείξεσι φιλόσοφοι, περὶ ὧν ἔφην αἰδεῖσθαι. τίνες δὲ αἷτιοι
 τοῦ καὶ τὸ ἕκτον βιβλίον ἐπ' αὐτοῖς γραφῆναι περὶ τῆς τρί-
 τῆς ἀρχῆς, μακροτέρου μὲν λόγου δεομένης, [228] οὐ μὴν
 ὥσθ' ὅλον ἐν πληρωθῆναι βιβλίον; οἱ μὴ γεγυμνασμένοι
 γραμμικῶν ἀποδείξεων ἀκούειν, ἐπεὶ τοι καὶ τούτου τοῦ
 σκέμματος ἐν ὀλίγοις κεφαλαίοις ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις. ἐδείχθη
 γὰρ ἐν τε τοῖς φυτοῖς τὰ παχύτατα μέρη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν
 ἐκφυόμενα, καὶ τῶν προδεδειγμένων δυοῖν ἀρχῶν, τῆς τῶν
 νεύρων καὶ τῶν ἀρτηριῶν, τὰ μὲν οἷον στελέχη πρὸς ταῖς
 ἀρχαῖς εἶναι, τὰ δὲ ἀνάλογον κλάδοις ἐν τῇ προῖέναι τὰ
 στελέχη γεννώμενα. τοῦτο μὲν ἐν λῆμμα δι' ἐναργῶν ἀπο-
 δείξεων ἐδείχθη· δεύτερον δὲ ἐπ' αὐτῷ, τῆς φυτικῆς ἐν ἡμῖν
 δυνάμεως, ἣν κοινὴν ἔχομεν πρὸς τὰ φυτὰ, τὰς φλέβας
 ὑπάρχειν ὄργανα, καθηκουσῶν μὲν εἰς τε τὴν γαστέρα καὶ
 τὰ ἔντερα λεπτῶν φλεβῶν, ὥσπερ εἰς τὴν γῆν αἱ ῥίζαι τῶν

que de his libri scripti sint, quae octo versibus heroicis
 demonstrationem habebant scientificam? Haud nos nimi-
 rum, sed ii, qui linearibus uti demonstrationibus philo-
 sophi nolunt, quorum dixi me pudere. Nonnulli vero
 auctores sunt, cur sextus liber in ipsis de tertio princi-
 pio conscriptus sit, quod sane longiorem disputationem
 requirit, non tamen ut unus totus impleatur liber, neu-
 tiquam exercitati lineares demonstrationes audire, quoniam
 et haec consideratio paucis capitibus demonstratur.
 Quippe ostensum est, in stirpibus crassissimas partes ex
 principio ipsarum procedere, et quum duo primordia
 nervorum arteriarumque prius sint indicata, haec veluti
 caudices ratione principiorum esse, illa respondere pro-
 portione ramis caudicum progressu genitis. Haec sane
 una sumptio manifestis demonstrationibus indicata est;
 secunda praeter hanc, vegetantis in nobis facultatis, quam
 communem cum stirpibus habemus, venas esse instru-
 menta, dum exiles venae in ventrem et intestina, quem-

Ed. Chart. V. [228.]

Ed. Bal. I. (319, 320.)

δένδρων, ἀπασῶν δὲ ἀπὸ μιᾶς φλεβὸς πεφυκυῶν, τῆς ἐπὶ πύλαις ἥπατος, αὐτῆς δὲ (320) ἐκ τοῦ ἥπατος ἐκφυομένης μεγίστης φλεβὸς, ἣν κοίλην ὀνομάζουσιν, ἧς ὥσπερ κλάδοι τινὲς σχίζονται φλέβες ἄλλαι πάντη τοῦ σώματος φερόμεναι. ἐξ ὧν ἐπεραίνετο ἡ τῶν φλεβῶν ἀρχὴ τὸ ἥπαρ ὑπάρχειν, ᾧ πάλιν εἶπετο, καὶ τῆς κοινῆς πρὸς τὰ φυτὰ δυνάμεως ἀρχὴν εἶναι τοῦτο τὸ σπλάγχνον, ἥντινα δύναμιν ὁ Πλάτων ἐπιθυμητικὴν ὀνομάζει. αὕτη μὲν ἀπόδειξις μία τοῦ τὸ ἥπαρ ἀρχὴν εἶναι τῆς ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως καὶ τῶν φλεβῶν. ἑτέρα δ' ἐκ τοῦ μηδὲν ἄλλο μόριον εὐρίσκεσθαι κατὰ τὸ ζῶον, ᾧ συμφυεῖς εἰσιν αἱ φλέβες ἅπασαι, λαμβανομένη. τὴν γὰρ ἐκ τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος ἐκφυομένην φλέβα τὴν κοίλην ἐνιοί φασι τῆς δεξιᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ κοιλίας ἐκπεφυκέναι. εἶπερ οὖν ἀπ' ἐκείνης ἀνάλογον κλάδοις αἱ κατὰ τὸ σῶμα πᾶν ἀποσχίζονται φλέβες, εἴη ἂν ἀπασῶν αὐτῶν ἀρχὴ ἡ καρδία. ἀλλ' αἱ γ' ἐκ τῶν σιμῶν τοῦ ἥπατος ἀνάλογον ῥίζαις εἰς τὴν γαστέρα, τὴν τε νῆστιν καὶ τὸ λεπτὸν ἔντερον, καὶ τὸ τυφλόν, καὶ τὸ κῶλον, εἰς τε τὸ ἀπευθυσμένον

admodum in terram arborum radices descendunt, omnes quidem ab una vena juxta portas jecoris sita procedunt. Rursus ex jecore maxima vena prodit, quam cavam nuncupant, cujus veluti rami quidam scinduntur venae aliae per totum corpus discurrentes. Ex quibus concludebatur, venarum principium esse jecur. Quod rursus sequebatur etiam communis cum stirpibus facultatis principium esse hoc viscus, quam sane facultatem Plato appetentem nominat. Haec demonstratio una est ejus, quod jecur origo sit facultatis concupiscibilis et venarum; altera sumitur ex eo, quod nulla alia pars in animante reperiatur, cui omnes venae sint connatae. Quippe ex gibba jecinoris parte procedentem venam cavam nonnulli ex dextro cordis sinu prodiisse affirmant. Si igitur ab illa similiter ramis totius corporis venae propagantur, esset utique omnium ipsarum principium cor. Verum quae ex cava jecoris regione profiscuntur, radicum modo in ventrem, jejunum intestinum, tenue, caecum, colum, rectum

Ed. Chart. V. [328.]

Ed. Bas. I. (320.)

ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν σπλῆνα, καὶ τὸ ἐπίπλοον ἡκOUSαι φλέβες οὐκ ἀπὸ ταύτης πεφύκασιν, ἀλλ' ἔστιν ἑτέρα φλέψ ἀπασῶν τούτων ἀρχὴ κατὰ τὰς πύλας τοῦ ἥπατος τεταγμένη. πῶς οὖν ἔτι ἀρχὴ τῶν φλεβῶν ἢ δεξιὰ τῆς καρδίας ἔσται κοιλία, μήτε τῶν εἰσρημένων φλεβῶν, μήτε πρὸς αὐταῖς τῶν ἐν τοῖς σιμοῖς τοῦ ἥπατος συναπτομένων τῇ καρδίᾳ; ἥπαρ δὲ καὶ ταύταις ἀπάσαις συνῆπται ταῖς φλεβὶ καὶ ταῖς καθ' ὅλον τὸ σῶμα διὰ τῆς ἐκ τῶν κυριῶν αὐτοῦ μερῶν ἐκπεφυκίας, ἣν οἱ μὲν πλείστοι τῶν ἱατρῶν κοίλην ὀνομάζουσι διὰ τὸ μέγεθος, Ἱπποκράτης δὲ καὶ ὅσοι τὰ τοῦτου πρεσβεύουσιν, ἥπαττιν ἀπὸ τοῦ σπλάγχχνου προσονομάζουσιν, ὅθεν ἐκπέφυκεν αὕτη. τοιγαροῦν ἤδη σοι δευτέρα περὶ ἥπατος ἀπόδειξις, ὥς ἀπασῶν ἔστι φλεβῶν ἀρχὴ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως. ἄλλη δ' ἐκ περιουσίας τρίτη τοιάδε τις. εἰάν τὴν δεξιὰν τῆς καρδίας κοιλίαν ἀρχὴν ὑποθώμεθα τῆς κοίλης φλεβὸς, ἐναντίως ἔσται τῇ φαινομένῳ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἰχθύων ἀνατομαῖς εὗρισκομένῳ. οὐδενὸς οὖν αὐτῶν ἢ καρδία δεξιὰν ἔχει κοιλίαν, ὅτι μηδὲ

dictum, lienem et omentum veniunt, non ab hac oriuntur, sed est altera vena omnium harum origo juxta portas jecinoris sita. Quomodo igitur adhuc venarum principium dextri cordis sinus erit, quum neque commemoratae venae, neque praeter ipsas in cava jecoris parte sitae cordi committantur, jecur autem his omnibus venis commissum sit, et illis, quae in totum corpus excurrunt, per illam, quae ex gibba ipsius parte procedit, quam plerique medicorum propter magnitudinem cavam nominant? Hippocrates autem, et qui hujus scripta profitentur, jecorariam a viscere nuncupant, unde ipsa prodiit. Quapropter secunda jam de jecore demonstratio habeatur, nempe quod universarum venarum sit principium, eoque etiam facultatis nutritiae. Alia porro ex abundanti tertia hujusmodi esto. Si dextrum cordis sinum cavae venae principium statuamus, adversabitur ei, quod apparet et quod in piscium dissectionibus invenitur. Quippe nullius ipsorum cor dextrum habet ventriculum, quoniam neque

Ed. Chart. V. [228. 229.]

Ed. Bas. I. (320.)

πνεύμων ἐστὶ τοῖς ζώοις ἐκείνοις. διὰ τί δὲ γεννᾶται τε καὶ συναπόλλυται πνεύμονι τῆς καρδίας ἢ δεξιὰ κοιλία, δέδεικται μοι κατὰ τὴν περὶ χρείας μορίων πραγματείαν. ἐκ περιουσίας μὲν, ὥς ἔφην, οὐ σμικρὰ τῷ δόγματι πίστις ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ νῦν εἰρημένου λόγου. προσέρχεται δὲ καὶ ἄλλη τις ὁμοία τῇδε, τὴν εὐθύτητα τῆς κοίλης ἡμῶν ἐπισκεπτομένων. ὁρᾶται γὰρ ἀπὸ τῶν κυριῶν τοῦ ἥπατος ἄχρι τῶν σφαγῶν ἅπαν μὲν αὐτῆς τὸ δεξιὸν μέρος εὐθεία μιᾷ ἄκλαστον φυλάττον αὐτήν, ἐκ δὲ τῶν ἀριστερῶν ἀπόφυσις εἰς τὴν δεξιὰν κοιλίαν τῆς καρδίας γιγνομένη, [229] ἥντινα φλέβα νομίζουσιν ἔνιοι τὸ πρέμνον, ὥς ἂν εἴποι τις, εἶναι τῶν καθ' ὅλον τὸ σῶμα φλεβῶν. εἰ δέ περ ἦν ἀληθὲς τοῦτο, πάντως ἂν ἐσχίζετο καὶ αὕτη μετὰ τὴν ἐκφυσιν ὡσαύτως τῇ μεγάλῃ ἀρτηρίᾳ, ἣν ὁμολογουμένως ἀπασῶν τῶν καθ' ὅλον τὸ ζῶον ἀρτηριῶν ἀρχὴν οὖσαν ἰδεῖν ἐστὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἐκφῦναι τῆς καρδίας δίχα σχιζομένην, ὅπως τῶν μερῶν αὐτῆς τὸ μὲν ἕτερον ἄνω, τὸ δὲ ἕτερον ἐνεχθεῖη κάτω τοῦ σώματος. ὥστε καὶ εἰ ἡ κοίλη φλέψ τῆς καρδίας

pulmo illis animantibus inest. Cur autem generetur simulque pereat cum pulmone cordis dexter sinus, ostensum a me est in opere de usu partium. Ex abundanti, ut dixi, non parva dogmati fides est etiam ex sermone, qui nunc expositus est. Porro accedit alia adhuc quæpiam huic similis, dum rectitudinem cavæ venæ nos inspicimus. Nam tota ipsius dextra pars a gibba jecoris regione usque ad jugulum lineâ una recta inflexilem eam servare videtur; ex sinistris autem processum in dextrum cordis sinum fieri; quam venam aliqui putant truncum seu caudicem, ut ita dicam, esse totius corporis venarum. Quod si verum esset, omnino scinderetur et ipsa post exortum magnæ arteriæ similiter, quam sine controversia omnium in toto animante arteriarum principium videre licet, qua primum ex corde oritur, duplici propagine discindi, ut partium ipsius altera sursum, alia deorsum in corpore educatur. Quare etiam, si cava vena

Ed. Chart. V. [229.]

Ed. Bas. I. (320.)

ἐφύετο, πάντως ἂν καὶ αὕτη παραπλησίως τῇ ἀρτηρίᾳ δίχα
 σχισθεῖσα τῷ μὲν ἑτέρῳ μέρει πρὸς τὰς σφαγὰς ἀνη-
 γέχθῃ, τῷ δὲ ἑτέρῳ κατηνέχθῃ πρὸς τὸ ἥπαρ· οὐ μὴ φαι-
 νομένου δῆλόν ἐστιν, οὐδὲ ἐκ τῆς καρδίας αὐτὴν ἄρχεσθαι.
 αὗται τέτταρες ἀποδείξεις εἰσὶν εἰρημέναι κατὰ τὸ τῆς προ-
 κειμένης πρᾶγματείας ἕκτον γράμμα τοῖς εἰδόσι, τί ποτ' ἐστὶν
 ἀπόδειξις, αὐτάρκως. εἴρηται δὲ καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὸ
 βιβλίον εἰς πίστιν τοῦ δόγματος, οὐ μὴν ἐπιστημονικὴν γε
 τὴν ἀπόδειξιν ἔχοντα, καθάπερ οἱ πρῶτοι δύο λόγοι. καὶ
 μέντοι καὶ ἀντιλογία τις εἴρηται πρὸς τοὺς ἑτέρας δοξά-
 ζοντας. ὥστε, ὅσον ἐπ' ἐμοί, διὰ βραχυτάτων ἤδη τὸ
 προκείμενον ἀποδέδεικται, καὶ χορὴ τοῦ μήκους τῶν λόγων
 οὐχ ἡμῖν ἐλέγχουσιν, οὐς ἡμαρτημένους ἔγραψαν ἐκεῖνοι λό-
 γους, ἀλλὰ τοῖς συνθεῖσιν αὐτοὺς μέμψεσθαι. τριῶν οὖν
 βιβλίων λογικῶν περὶ παθῶν γεγραμμένων Χρυσίππῳ, δυ-
 νάμενος ἀντειπεῖν, ἃ πρὸς αὐτὸν διηνέχθην διελέγχων, μη-
 κύνειν, οὐχ ὑπέμεινα τοῦτο πράττειν, καθάπερ οἷδ' ὅσα

ex corde prodiisset, omnino haec quoque similiter arteriae
 bifariam scissa, altera parte ad jugulum emergeret, altera
 ad jecur deferretur. Quod quum non appareat, clarum
 est, neque ex corde ipsam originem ducere. Hae quatuor
 demonstrationes sunt in sexto propositi operis libro
 abunde satis explicatae iis, qui norunt, quid tandem sit
 demonstratio. Dicta sunt et alia quaedam in libro ad
 fidem dogmatis approbandam, quae tamen scientificam
 demonstrationem non habent, quemadmodum primae duae
 rationes. Quin etiam controversia quaedam ad aliorum
 opiniones declarata est. Quare, quantum ad me attinet,
 paucissimis jam id, quod institui, demonstratum est. Ac
 prolixitatis verborum non in nos, qui reprehendamus,
 quas vitiosas illi prodiderunt rationes, sed in ipsarum
 auctores culpa rejicienda est. Quum itaque tres libri
 logici de affectibus a Chrysippo sint traditi, contradicere
 quum possem, et ea, quibus ab ipso dissentirem, protrahere,
 id facere non sustinui, sicuti nec quae de virtutum dif-

Ed. Chart. V. [229.]

Ed. Bas. I. (320.)

περὶ τῆς τῶν ἀρετῶν διαφορᾶς ἔγραψεν ἐν τέτταρσι βιβλίοις, ὑπὲρ ὧν αὐτῷ καὶ ὁ Ποσειδώνιος μέμφεται. ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων ἐνδειξάμενος τοῖς ἀκούειν δυναμένοις ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων, ἀνεβαλόμην ἐπὶ σχολῆς αὐθις ἐπιδείξειν, ὅσα καὶ πρὸς αὐτὸν ἐναντιολογούμενος ἔγραψε, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐναργῶς φαινομένων ἀλήθειαν. ἐκείνη μὲν οὖν ἡ πραγματεία καθ' ἑαυτὴν γέγραπται.

Κεφ. β'. Νῦν δὲ ποθοῦσιν ἔχειν ἤδη πολλοῖς τῶν φίλων τὰ κατάλοιπα τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων ἐνταῦθα τρέψομαι, ἀρχὴν ἀπὸ τῶν φυσικῶν στοιχείων ποιησάμενος. ὀνομάζεται μὲν οὖν στοιχεῖον, ὅπερ ἂν ἐλάχιστον ἢ μέρος ἐκείνου τοῦ πράγματος, οὐπερ ἂν ἢ στοιχεῖον· ἐκ γὰρ τοῦ τῆς πρὸς τι κατηγορίας ἐστὶν ἢ στοιχεῖον φωνή, καθάπερ καὶ τοῦ μέρους. τό τε γὰρ στοιχεῖον τινός ἐστι στοιχεῖον, τό τε μέρος τινός ἐστι μέρος. ὥσπερ οὖν τῆς φωνῆς ἡμῶν, ἢ χρώμεθα διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους, τέτταρα καὶ εἴκοσί ἐστι στοιχεῖα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἅπαντων τῶν γεννητῶν καὶ φθαρτῶν σωμάτων

ferentia quatuor in libris prodidit, super quibus eum et Posidonius criminatur. Verum de his quoque ubi indicassem iis, qui scientificas demonstrationes possunt audire, cum otio rursus ostensurus hoc agere distuli, quae sibi etiam ipso et veritati eorum, quae evidenter apparent, refragatus conscripsit. Illud itaque opus per se elaboratum est.

Cap. II. Nunc vero, quum plerique amicorum reliqua Hippocratis et Platonis dogmata jam habere desiderarent, illuc me convertam, a naturalibus elementis exorsus. Nominatur itaque elementum, quodcunque minima sit pars illius rei, cujus fuerit elementum. Nam ex appellatione ad aliquid vox elementum capitur, quemadmodum et partis; nam et elementum alicujus elementum est, et pars alicujus pars est. Sicut igitur linguae nostrae, qua utimur differentes invicem, quatuor et viginti sunt elementa, eodem modo omnium, quae generari corrumpique possunt, corporum minimae partes terra

Ed. Chart. V. [229. 230.]

Ed. Bas. I. (320.)

ἐλάχιστα μόρια γῆ καὶ αἴρ ἐστιν ὕδωρ τε καὶ πῦρ, ἐλαχίστου δὲ λεγομένου τοῦ μηκέτι τομὴν ἐγγωροῦντος. ἡ μὲν γάρ κατὰ τὸ μέγεθος τομὴ τοιοῦτον οὐδὲν ἐλάχιστον ἔχει, μόνῃ δὲ ἡ κατ' εἶδος ἴσταται ποτε, καθάπερ ἐπὶ τῆς φωνῆς. οὔσης γάρ τινος συνθέτου τοιαύτης,

Μῆνιν ᾄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος,
ὅλη μὲν ἐστιν αὕτη, μέρη δὲ τὸ μῆνιν, καὶ τὸ ᾄειδε,
καὶ τὸ θεά, καὶ τὸ Πηληϊάδεω, καὶ τὸ Ἀχιλῆος.
ἕκαστον δὲ τούτων πάλιν εἰς τὰς συλλαβὰς τέμνεται, καὶ τῶν συλλαβῶν αὖθις [230] ἑκάστη διαίρεσιν εἰς τὰ στοιχεῖα λαμβάνει. τῆς γοῦν πρώτης συλλαβῆς τῆς μη συγκειμένης ἐκ δυοῖν στοιχείων, οὐδέτερον αὐτῶν εἰς ἄλλας ἑαυτοῦ φωνὰς ἐλάττους δύναται τμηθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν μη φωνὴν ἐλαχίστην τε καὶ ἄτμητον εἶναί φασιν, ὥς καὶ τὸν Δίωνα καλεῖν ἔθος ἐστὶ τοῖς φιλοσόφοις ἄτομον οὐσίαν. οὕτως δὲ καὶ λόγον βραχύτατον εἴρηκεν ὁ Πλάτων τὸν συγκείμενον ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος, ὥς λόγον δηλονότι καλῶν βραχύτατον αὐτόν. ἕκαστον γάρ τῶν κατ' εἶδος

funt et aër et aqua et ignis. Minimum autem dicitur, quod non amplius sectionem sustinet; etenim secundum magnitudinem sectio ejusmodi minimum nullum obtinet. Sola autem speciei divisio quandoque consistit, veluti in voce, quum aliqua composita talis existat:

Iram cane, dea, Pelidae Achillis.

Tota quidem haec est; partes autem iram, et cane, et dea, et Pelidae, et Achillis. Singula haec rursus in syllabas secantur, et syllabae iterum singulae divisionem in elementa recipiunt. Itaque primae syllabae μη, compositae ex duobus elementis, neutrum ipsorum in alias sui voces minores dividi potest. Ideo vocem μη minimam et indivisibilem esse dicimus, ut etiam Dionem vocare mos est philosophis substantiam individuum. Sic orationem brevissimam Plato dixit compositam ex nomine et verbo, orationem videlicet, quatenus est oratio, brevissimam appellans. Singula enim, quae secundum spe-

Ed. Chart. V. [230.]

Ed. Bal. I. (320. 321.)

λεγομένων τε καὶ νοουμένων, ὅταν μηκέτι χωρῇ τομήν εἰς εἶδη πλείω, τοῖς τοιούτοις ὀνόμασι προσαγορευόμεν, βραχύ-
τατον, ἄτμητον, στοιχεῖον. περὶ μὲν οὖν τοῦ στοιχεῖον ὀνό-
ματος ὅλον ἔχεις γεγραμμένον βιβλίον ἐν τῇ τῶν ἱατρικῶν
ὀνομάτων πραγματείᾳ. περὶ δὲ τῆς κατὰ μέγεθος τομῆς
τῶν σωμάτων ἐπιδέδεικται τοῖς γεωμετρικοῖς ἀνδράσιν, ὥς
οὐδέποτε στήναι δυναμένης, ἀλλ' αἰεὶ τοῦ τεμνομένου μι-
κρότερον ἑαυτοῦ τὸ μέγεθος ἔχοντος. ἀπολειπομένης δὲ μό-
νης τῆς κατ' εἶδος τομῆς, ὁμολόγηται πάλιν αὖθις περὶ
τῆς καθ' ἕκαστον γένος τῶν ὄντων, ἄτομον εἶδος εἶναι τι
τοιούτον, ὁποῖόν ἐστιν ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασι στοιχεῖον,
ἢ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ ὃ τε ἀήρ καὶ τὸ πῦρ. (321) ἀποδείξεις
δὲ τούτων οὐ δέομαι γράφειν ἐνταῦθα, φθάσαντος γραφῆ-
ναι ὑπομνήματος ἐτέρωθι περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην στοι-
χείων, ὃ σαφέστερον μὲν ἂν ἐγγράπτο, καθάπερ καὶ ἄλλα
πολλὰ, μὴ πρὸς μόνον ἀποβλέποντι τὸν λαμβάνοντά μου
τὸ βιβλίον, ἀλλ' ὥς καὶ τῶν ἀμαθεστέρων ἐκείνου μελλόν-

ciem et dicuntur et intelliguntur, quum non amplius
sectionem in plures species concedunt, ejusmodi nomi-
nibus appellamus, minimum, insectile, elementum; de
cujus nomine totum habes librum in medicinalium nomi-
num opere conscriptum. At de sectione corporum secun-
dum magnitudinem geometrae viri ostenderunt, ceu illa
nunquam consistere possit, verum semper id, quod seca-
tur, minorem quam prius magnitudinem habeat. Quum
autem sola secundum speciem sectio tandem desinat, in
confessio rursus de ea est, in unoquoque rerum genere
individuum quandam speciem haberi talem, quale est in
naturalibus corporibus elementum terra, aqua, aër et
ignis. Horum vero demonstrationes non opus habeo huc
ascribere, quum alias commentarium de elementis ex
Hippocratis sententia ediderim, quem clarius manifestius-
que sane, quemadmodum et alios complures, scripsissem,
nisi illius tantum, qui illum a me erat accepturus, non
imperitorum quoque, in quorum manus erat venturus,

Ed. Chart. V. [230.]

Ed. Bas. I. (321.)

των ὁμιλήσειν αὐτῷ. πολλῶν δ' ἔχειν φθασάντων, οὐκ ἔτ' ἔδοξέ μοι γράφειν ἄλλο, τῷ εἶναι ὀλίγους τινὰς ἐν αὐτῷ λόγους μακροτέρας ἐξεργασίας δεομένους, ὧν οὐχ ἥκιστα καὶ οὗτος αὐτός ὁ νῦν εἰρημένος ὑπὲρ τῆς κατὰ τὸ στοιχεῖον ἐννοίας, ἐπὶ πλεῖστον μὲν ἐξεργασμένος, ὡς ἔφην, ἐν ἐνὶ βιβλίῳ· διὰ κεφαλαίων δὲ νῦν εἴρηται μὲν, ὅσα πού μᾶλλον ἂν εἴρητο καὶ τῷ περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην στοιχείων, εἴπερ αὐτῶν τῶν συλλαβῶν τὸ στοιχεῖον ἐδεῖτο. γεγραμμένου δὲ τῷ Ἱπποκράτει βιβλίου περὶ φύσεως ἀνθρώπου, προστεθέντος δ' αὐτῷ καὶ τοῦ περὶ διαίτης μικροῦ βιβλιδίου, καὶ τινος παρεντεθείσης ἀνατομῆς φλεβῶν, ἣν ἡ διασκευάσας δοκεῖ μοι προσθεῖναι τῷ περὶ φύσεως ἀνθρώπου καὶ τῷ περὶ διαίτης, ἐξήγησίς ἐστι τὸ ἡμέτερον γράμμα τὸ περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην στοιχείων τοῦ γεγραμμένου περὶ φύσεως ἀνθρώπου. τὴν δὲ ἐξήγησιν οὐχ οὕτως ἔχει γεγονυῖαν, ὡς εἰώθασιν οἱ τὰς ἐξηγήσεις γράφοντες ποιεῖσθαι καθ' ἐκάστην λέξιν, ἀλλὰ τῶν συνεχόντων τὸ δόγμα μόνων ἅμα

rationem habuissē. Quum autem multi eum jam habeant, non amplius visum mihi est scribere alium, eo quod paucae quaedam in eo disputationes sint, quae longius tractari desiderent, ex quibus maxime et haec ipsa nunc comprehensa de elementi notione, plurimum quidem uno in libro elaborata, ut dixi; in praesentia autem summatim exposita sunt ea, quae magis utique declarata fuissent in libro de elementis secundum Hippocratem, si ipsis syllabis elementum opus habuisset. Porro quum liber de natura hominis ab Hippocrate sit conscriptus, adjectus autem ei exiguus libellus de victus ratione, et quaedam venarum dissectio interposita, quam auctor videtur mihi adjecisse opusculo de natura hominis et de victus ratione, noster de elementis secundum Hippocratem liber expositio est ejus, qui de natura humana proditus est. At expositionem non ita habet descriptam, ut consueverunt, qui interpretationes persequuntur, in singulis dictionibus factitare, sed de eorum duntaxat, quae dogma complectuntur, una cum propriis demonstrationi-

Ed. Chart. V. [230. 231.]

Ed. Bas. I. (321.)

ταῖς οἰκείαις ἀποδείξουσιν, ὥς εἴπερ ἐθέλεις μανθάνειν, ἐπ' ἐκεῖνο μετάβηθι τὸ βιβλίον. ἐγὼ δ' οὐκ εἴωθα πολλάκις τὰ αὐτὰ γράφειν ἐν διαφόροις ὑπομνήμασιν, ἀλλ' ἐνταῦθα τὰς μόνου τοῦ Πλάτωνος παραγράψω ῥήσεις, ἐν αἷς ἠκούσθησε τῷ Ἱπποκράτει, τὰ σώματα ἡμῶν ἐκ γῆς καὶ πυρὸς αἰέρος τε καὶ ὕδατος συγκεῖσθαι λέγων. εἰρημένου δ' αὐτοῦ τούτου καὶ κατὰ ἄλλα βιβλία, νῦν ἡμῖν ἀρκέσει τὴν ἐκ τοῦ Τιμαίου παραγράψαι ῥῆσιν ἔχουσαν ὧδε. τετάρων γὰρ ὄντων γενῶν, ἐξ ὧν συμπέπηγε τὸ σῶμα, γῆς, πυρὸς, ὕδατος τε καὶ αἰέρος, τούτων ἢ παρὰ φύσιν πλεονεξία καὶ ἔνδεια, καὶ τῆς χώρας μετάστασις ἐξ οἰκείας ἐπ' ἀλλοτρίαν γιγνομένη, πυρὸς τ' αὖ καὶ τῶν ἑτέρων, ἐπειδὴ γε πλέω ἐνός ὄντα τυγχάνει, τὸ μὴ προσῆκον ἕκαστον ἑαυτῷ προσλαμβάνει, καὶ πάνθ' ὅσα τοιαῦτα, στάσεις καὶ νόσους παρέχει. ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει σαφῶς ἐδήλωσεν ὁ Πλάτων, οὐ μόνον ἐκ [231] γῆς καὶ ὕδατος καὶ αἰέρος καὶ πυρὸς γεγονέναι τὰ σώματ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι διὰ ταῦτα μέτρῳ μὲν ἀλλήλοις κεκραμένα κατὰ φύσιν ἔχομεν,

bus; quas si voles discere, ad illum librum te conferas. Ego autem non consuevi subinde eadem diversis in commentariis scribere, sed hic solius Platonis verba subjiciam, in quibus secutus est Hippocratem, corpora nostra inquiens ex terra, igne, aëre et aqua constare. Quod ipsum quum in aliis quoque libris tradiderit, in praesentia sufficiet verba ex Timaeo exponere, quae in eum modum habent. Nam quum quatuor illa sint, ex quibus compactum est corpus, terra, ignis, aqua, aër, horum praeter naturam excessus defectusque, et ex loco proprio in alienum translatio, tum ignis, tum aliorum, quandoquidem plura uno sunt, singula id, quod sibi conveniens non est, assumunt, ac omnia ejusmodi seditiones et morbos exhibent. In hac oratione Plato palam indicavit, non solum ex terra, aqua, aëre et igne corpora nostra esse procreata, verum etiam quod propter hanc mensura quidem invicem temperata secundum naturam

Ed. Chart. V. [231.]

Ed. Bas. I. (321.)

ὅπερ ταῦτόν ἐστι τῷ ὑγιαίνοντι, ἐλλείποντες δὲ τινος, ἢ πλεονάσαντος, ἢ μεταστάντος εἰς ἄλλοτριαν χώραν, νοσοῦμεν. ὅτι μὲν οὖν ἢ τε πλεονεξία καὶ ἢ ἔνδεια διαφθείρει τὴν εὐκρασίαν, ἐν ἣ τῶν πρώτων σωμάτων ἡ ὑγίεια, πρόδηλον· πρόδηλον δ', ὅτι καὶ ἡ μετάστασις, εἴαν ἐννοήσωμεν, ὥς, τοῖς κατὰ τὸν θώρακα καὶ τὰς τραχείας ἀρτηρίας ὀργάνοις αἵματος ἢ τινος ἄλλου χυμοῦ παρεμπεσόντος, συγχωρεῖσθαι τὴν ἄμεμπτον ὑγίειαν αὐτῶν, ἐν τε τοῖς κατὰ γαστέρα, καὶ ἔντερα, καὶ φλέβας, καὶ σάρκας, ἀερώδους οὐσίας ἀθροισθείσης. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων διὰ τῶν συνεχῶν τῇ προειρημένῃ ῥήσει διδάξει σε τοῦτο λέγων ὡδί· παρὰ φύσιν γὰρ ἐκάστου γιγνομένου καὶ μεδισταμένου, θερμαίνεται μὲν, ὅσα ἂν πρότερον ψύχεται, ξηρὰ δ' ὄντα εἰς ὑγρότερον γίνεται ὑγρότερα, καὶ κοῦφα δὲ καὶ βαρέα, καὶ πάσας πάντῃ μεταβολὰς δέχεται. μόνως γὰρ δὴ φαμεν κατὰ ταῦτόν ταῦτό, καὶ ὡσαύτως ἀνάλογον προσγιγνόμενον καὶ ἀπογιγνόμενον ἐάσει ταῦτόν ὃν αὐτῷ σῶον καὶ ὑγιές

habemus, quod idem est ac si dicas, sani sumus. Si autem aliquod deficiat, aut redundet, aut in alium locum transgrediatur, aegrotamus. Quod igitur excessus defectusque bonam temperiem corrumpit, in qua primorum corporum sanitas consistit, omnibus conspicuum est; item quod translatio, si consideremus, quomodo, simul atque thoracis et asperae arteriae instrumentis sanguis aut alius quidam humor coincidit, inculpata ipsorum sanitas aboletur; ad haec in ventre, intestinis, venis et carnibus aërea substantia coacervata. Sed ipse Plato per ea, quae praedictae orationi continua sunt, docebit te id hunc in modum scribens. Quando enim praeter naturam unumquodque sit, aut transfertur, calescunt utique, quae ante frigebant, arida madent, gravescunt levia, et caetera omnia similiter permutantur. Solummodo vero dicimus idem aliquid sibi moti secundum idem, atque similiter, et debita proportionem servata, accedens vel decedens, permittet se idem sibi ipsi sospes integrumque

Ed. Chart. V. [231.]

Ed. Bas. I. (321.)

μένειν. ὃ δ' ἂν πλημμελήσῃ τι τούτων ἐκτὸς ἀπὸν ἢ προσιόν, ἀλλοιότητας παμποικίλας καὶ νόσους φθοράς τε ἀπείρους παρέξεται. ὅτι μὲν οὖν ἐκ γῆς καὶ πυρὸς ἀέρος τε καὶ ὕδατος ἢ τοῦ σώματος ἡμῶν ἐστὶ σύστασις, ὅτι τε διὰ τὴν τούτων ἔνδειαν, ἢ πλεονεξίαν, ἢ μετὰστασιν αἱ νόσοι γίνονται, σαφῶς ἐδήλωσε.

Κεφ. γ'. Δόξει δ' ἐν τῷ μὴ καλεῖν αὐτὰ στοιχεῖα διαφέρεισθαι πρὸς Ἱπποκράτην. καίτοι γε οὐδὲ ἐκεῖνος ὠνόμασεν αὐτὰ στοιχεῖα, μόνον δ', ὅτι, τούτων συνιόντων καὶ κεραινυμένων, τὰ φυσικὰ γίνονται σώματα. καὶ τούτων προσωτέρω χωρεῖν ὃ μὲν Ἱπποκράτης οὐδεμίαν ἀνάγκην εἶναί φησι, πρακτικὴν, οὐ θεωρητικὴν μετερχόμενος τέχνην. ὃ δὲ Πλάτων, ὡς ἂν τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν ἡγούμενος εἶναι τιμιωτάτην, οὐκ ἠρκέσθη μόναις ταῖς φαινομέναις ἐν τοῖς στοιχείοις δυνάμεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζητεῖ τῆς γενέσεως αὐτῶν, ἄχρηστον ἱατρῷ σκέμμα. διὰ τί γὰρ ὑγραίνει μὲν τὸ ὕδωρ, καίει δὲ τὸ πῦρ, ἢ διὰ τί ῥεῖ μὲν τὸ ὕδωρ, ἄνω δὲ φέρεται τὸ πῦρ, ἐδραιωτάτη δὲ καὶ

manere. Sed si peccaverit aliquid, praeter haec accedens vel recedens, alterationes perquam varias et morbos interitusque innumerabiles inducet. Quod igitur ex terra, igne, aëre et aqua corpora nostra constant, item quod ob horum defectum, aut redundantiam, aut transmutationem morbi oboriuntur, manifeste indicavit.

Cap. III. Videbitur autem in eo, quod elementa ipsa non vocat, ab Hippocrate dissentire. Atqui neque ille nominavit ea elementa, sed solum, quod his coëuntibus contemperatisque naturalia creantur corpora, atque quod ultra haec procedere Hippocrates quidem nullam sane necessitatem esse dicit, practicam, non theoreticam, artem persequens. Plato autem, tanquam philosophiam theoreticam laudatissimam esse censeat, non contentus fuit solis, quae apparent in elementis, facultatibus, sed etiam causam generationis ipsorum inquit, speculationem medico inutilem. Cur enim humectet aqua, urat ignis, aut cur fluat quidem aqua, sursum autem ignis feratur, item cur stabilif-

Ed. Chart. V. [231. 232.]

Ed. Bas. I. (321.)

βαρυτάτη τῶν στοιχείων ἐστὶν ἡ γῆ, πρὸς τὰς τῶν νόσων
 ἰάσεις οὐδὲν συντελεῖ. μόνον γὰρ ἀρκεῖ τῷ φυλάξοντι μὲν
 τὴν ὑγίειαν, ἰασομένῳ δὲ τὰς νόσους ἐπίστασθαι, διὰ τε
 τὴν εὐκρασίαν τοῦ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ
 ὑγροῦ τὴν ὑγίειαν ὑπάρχειν τοῖς ζώοις, ἐπὶ δὲ ταῖς τούτων
 δυσκρασίαις τὰς νόσους γίνεσθαι. τὸ δ' ἐκζητεῖν, εἴτ' ἐκ
 πυραμοειδῶν τῷ σχήματι μορίων σύγκειται τὸ πῦρ, εἴτ'
 ἄλλη τίς ἐστὶν αἰτία, δι' ἣν τέμνει τε καὶ διαιρεῖ τὰ πλησιάζοντα
 σώματα, τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶν, ἣν
 μεταχειριζόμενος ὁ Πλάτων, τὰ μὲν τοῦ πυρὸς μόρια πυ-
 ραμοειδῆ φησὶν εἶναι, τὰ δὲ τῆς γῆς κυβοειδῆ, τὸ δὲ κα-
 λούμενον ὀκτάεδρον σχῆμα τοῦ ἀέρος ἴδιον εἶναι νομίζει,
 καθάπερ καὶ τὸ εἰκοσάεδρον ὕδατος. εἰ μὲν οὖν ὀρθῶς
 ἢ οὐκ ὀρθῶς ἐδόξαζε περὶ τούτων ὁ Πλάτων, οὐκ ἐστὶ τοῦ
 νῦν ἡμῶν προκειμένου λόγου. διὰ τί γὰρ οὐκ ὀνομάζει στοι-
 χεῖα γῆν καὶ ὕδωρ, ἀέρα τε καὶ πῦρ, ἐζητοῦμεν λόγον ἡμεῖς
 δοῦναι, ὡς εἴρηται, οὐκ εἰ ψευδῶς ἕκαστον ὧν εἶπε σχημάτων
 αὐτοῖς ἀπονέ[232]μει. διαιρεῖ δὲ τῷ λόγῳ πάλιν αὐτὰ ταῦτα

suma gravissimaque elementorum sit terra, ad morborum
 curationes nihil conducit. Solum enim sufficit sani-
 tatem servaturo curaturoque morbos scire, propter bonam
 temperiem calidi, frigidi, sicci et humidi sanitatem
 animantibus consistere, ob intemperies autem horum
 morbos oboriri. Porro inquirere, an ignis ex partibus
 figurae pyramidalis compositus sit, sive alia quaedam
 causa existat, propter quam secet et proxima corpora
 dividat, theoreticae philosophiae opus est, quam Plato
 persequens ignis sane partes pyramidis speciem referre
 scribit, terrae cubicam. Figuram autem octonorum sel-
 suum aëris peculiarem esse censet; quemadmodum eam,
 quae viginti bases obtinet, aquae. Num igitur recte, an se-
 cus de his Plato opinatus sit, non ad disputationem nobis
 nunc propositam pertinet. Cur enim non nominet ele-
 menta terram, aquam, aërem et ignem, nos quaerebamus,
 ut expositum est, non, an falso singulas quas dixit figuras
 ipsis tribuerit. Caeterum sermonis processu eadem haec

Ed. Chart. V. [232.]

Ed. Bas. I. (321.)

καὶ ἐπίνοιαν εἷς τε τὴν ὕλην καὶ τὸ σχῆμα. καὶ περὶ τὸ
 σχῆμα σύνθετόν ἐστι, τὸ μὲν τῆς πυραμίδος ἐκ τεσσάρων
 ἰσοπλεύρων τριγώνων, τὸ δὲ ἑξάεδρον τοῦ κύβου τετραγώ-
 νων ἑξ, τὸ δὲ ὀκτάεδρον ὀκτὶ τριγώνων ἰσοπλεύρων, ὥπερ
 γε καὶ τὸ εἰκοσάεδρον εἴκοσι τριγώνων, πάλιν ἐπισκοπεῖται
 τῶν τὰ στερεὰ σχήματα περιοριζόντων ἐπιπέδων τὴν τάξιν,
 καὶ φησι, τὸ μὲν ἰσόπλευρον τρίγωνον ἐκ τριγώνων ὀρθο-
 γωνίων δυοῖν γενέσθαι, τὸ δὲ τετράγωνον ἐκ τεττάρων.
 ἐπεὶ δὲ μηκέτι ἀνωτέρω προσελθεῖν εἶχεν, ὥς ἐν ἐλαχίστοις
 ἴσταται τούτοις, καὶ διὰ τοῦτ' αὐτὸ προσαγορεύει στοιχεῖα,
 τὸ μὲν ἕτερον ἰσοπλεύρου τριγώνου, τὸ δ' ἕτερον τετρα-
 γώνου. παραγράφω δέ σοι καὶ τὰς ῥήσεις αὐτοῦ, πρώτην
 μὲν τὴν ἐπὶ τῆς πυραμίδος εἰρημένην, ἔχουσαν ὥδε κατὰ
 λέξιν. ἄρξει δὴ τότε πρῶτον μὲν εἶδος καὶ σμικρότατον
 συνιστάμενον. στοιχεῖον δ' αὐτοῦ τὸ τὴν ὑποτείνουσαν τῆς
 ἐλάττονος πλευρᾶς διπλασίαν ἔχον μήκει. δευτέραν δὲ ἐπὶ
 τῇδε, τὴν ἐπὶ τοῦ εἰκοσαέδρου, καὶ αὐτὴν οὕτως ἔχουσαν

rursus dividit secundum considerationem et rationem in
 materiam et figuram; ac quoniam figura composita est,
 pyramidis sane ex quatuor aequilateribus triangulis, cubi
 sex bases sive fessus obtinens quadrangulis sex, octo
 bases continens figura octo triangulis aequilateribus,
 quemadmodum et viginti bases habens viginti triangulis,
 iterum inspicit ordinem planorum solidas figuras circum-
 scribentium, ac ait, aequilaterem triangulum ex triangulis
 rectangulis duobus procreari, quadrangulum ex quatuor.
 Quoniam vero non ulterius procedere poterat, tanquam
 in minimis his consistit, atque propter hoc ipsum ele-
 menta nuncupat, alterum aequilateris trianguli, alterum
 quadranguli. Sed ascribam tibi etiam verba ipsius, primum
 quidem, quae de pyramide hunc in modum ad verbum
 dicta sunt. *Erit utique prima species et minima consti-
 tuta; elementum vero ipsius, quod latus substratum bre-
 viori latere duplo majus habet. Secunda ad haec, quae
 in figura viginti basibus composita habetur, ipsamque*

Ed. Chart. V. [232.]

Ed. Baf. I. (321. 322.)

αὐτοῖς ὀνόμασι. τὸ δὲ τρίτον ἐκ δὶς ἐξήκοντα τῶν στοιχείων
 συμπαγόντων, στερεῶν δὲ γωνιῶν δώδεκα, ὑπὸ πέντε ἐπιπέ-
 δων τριγώνων ἰσοπλεύρων, περιεχομένης ἐκάστης εἴκοσι βά-
 σεις, ἔχον τριγώνους ἰσοπλεύρους, γέγονε. νῦν μὲν οὖν τὰ
 συστατικὰ τρίγωνα τῶν ὀριζόντων ἐπιπέδων τὰ στερεὰ σχή-
 ματα κέκληται στοιχεῖα. προσελθὼν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ (322)
 περιοριζόμενα σώματα πρὸς τῶν εἰρημένων ἐπιπέδων ὀνομάζει
 στοιχεῖα, γράφων οὕτως. ἔστω δὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄρτι
 λόγον καὶ κατὰ τὸν εἰκότα, τὸ μὲν τῆς πυραμίδος γεγονὸς
 στερεὸν εἶδος, πυρὸς στοιχεῖόν τε καὶ σπέρμα, τὸ αἰσθητὸν
 τοῦτ' ἐστὶ πῦρ ἀθρόον ἄθροισμα νομίζειν μικρῶν εἶναι σωμάτων,
 τὸ σχῆμα πάντων ἐχόντων πυραμίδος. ἐκείνων οὖν ἕκαστον
 στοιχεῖον εἶναί φησι τοῦ πυρὸς, ὥς εἰ καὶ τοῦ τῶν πυρῶν σωροῦ
 στοιχεῖον ἔλεγεν εἶναί τις ἕκαστον τῶν πυρῶν· κατὰ δὲ τὸν
 αὐτὸν λόγον καὶ τὰ μὲν τῆς φωνῆς στοιχεῖα γεννᾶν πρώτας
 μὲν τὰς συλλαβὰς, εἴτ' ἐξ αὐτῶν γεννᾶσθαι τὸ τ' ὄνομα,
 καὶ τὸ ῥῆμα, καὶ τὴν πρόθεσιν, ἄρθρον τε καὶ σύνδεσμον,
 ἃ πάλιν ὁ Χρύσιππος ὀνομάζει τοῦ λόγου στοιχεῖα. ταυτὶ

*iusdem nominibus sic se habentem. Tertia ex elementis
 bis, sexaginta copulatis, et angulis solidis duodecim,
 quorum quilibet quinque planis triangulis aequilateribus
 continetur, habens viginti bases triangulas aequilateres,
 nascitur. Nunc igitur trianguli, qui constituunt planos
 circumscribentes solidas figuras, elementa vocata sunt.
 Progressus etiam ipse, quae circumscribuntur corpora a
 praedictis planis angulis, elementa nominat his verbis.
 Igitur esto secundum rectam probabilemque rationem
 pyramidis species solida ignis elementum et semen, sen-
 sibilisque hic ignis cumalata parvorum corporum coacer-
 vatio censeatur, quae figuram pyramidis omnia habent.
 Illa igitur singula ignis elementum esse affirmant, quemad-
 modum si etiam tritici acervi elementum unumquodque
 triticum aliquis esse diceret; eademque ratione et vocis
 elementa generare primas syllabas, deinde ex ipsis gigni
 nomen, verbum, praepositionem, articulum et conjun-
 ctionem, quae rursus Chrysippus appellat orationis ele-*

Ed. Chart. V. [232. 233.]

Ed. Bas. I. (522.)

μὲν οὖν σοι, καίτοι γε οὐκ οὔσης ἀνάγκης, διήλθον, ὅπως μὴ τις ἐριστικὸς ἐπηρεάξῃ μου τῷ λόγῳ, διαφέρεισθαι φάσκων ἐν τῷ περὶ τῶν στοιχείων δόγματι τὸν Πλάτωνα τῷ Ἱπποκράτει. τὴν ἀρχὴν μὲν γὰρ οὐδ' ὀνόμασεν Ἱπποκράτης στοιχεῖα τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν αἶρα καὶ τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς ἔφη συνίσταται, μηκέτι ζητῶν, διὰ τίνα αἰτίαν ἕκαστον αὐτῶν ἔχει δύναμιν ἰδίαν, ἣν ἐναργῶς ὁρῶμεν ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουσαν. ὁ Πλάτων δὲ καὶ τοῦτ' ἐξήγησε πρὸς τῷ συγχωρεῖν, ἐκ τῶν τεττάρων ἅπαντα τὰ γεννητὰ καὶ φθαρτὰ σώματα συμπεπηγέναι.

Κεφ. δ'. Καὶ μὲν καὶ τὸν τρόπον, ὃν ἐκ τῶν στοιχείων τὰ σώματ' ἡμῶν συνίσταται, τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρω λέγουσι, οὐ δὴπου τῆς γῆς ὕδατι φυραθείσης, εἴτ' ἐν ἡλίῳ θερμανθείσης γεννᾶσθαι τὰ ζῶα φάσκοντες, ἀλλὰ διὰ πλεόντων τῶν μεταξὺ μεταβολῶν. ἐκ μὲν γὰρ τῶν τεττάρων στοιχείων ἢ τε τῶν φυτῶν ἐστὶ γένεσις, οἳ τ' ἐξ [233] αὐτῶν καρποὶ καὶ τὰ σπέρματα. τροφή δὲ ταῦτα πάντα προσβάτοις τε καὶ ὑσίν, αἰξί τε καὶ βοῦσι, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις,

menta. Haec itaque tibi, etsi non fuerit necessitas, retuli, ne aliquis contentiosus sermoni nostro insultet, dissentire pronuncians in dogmate de elementis Platonem ab Hippocrate, quum ne appellaverit quidem Hippocrates elementa terram, aquam, aërem et ignem; verum ex ipsis nos constare ajebat, non amplius inquirens, propter quam causam singula ipsorum propriam habeant virtutem, quam evidenter in ipsis esse conspiciamus. Plato autem et hoc disquisivit, praeterquam quod omnia corpora, quae corruptioni et generationi subjecta sunt, ex quatuor illis conflata esse admittat.

Cap. IV. Quin etiam, quomodo ex elementis corpora nostra constituuntur, ita ambo affirmant, non scilicet terra aqua conspersa, deinde in sole calefacta, animalia procreari pronunciantes, sed mediis pluribus mutationibus. Etenim ex quatuor elementis et stirpium generatio est, et fructus ex ipsis et semina. Alimentum vero haec omnia ovibus, suibus, capris, bobus, aliisque ani-

Ed. Chart. V. [233.]

Ed. Bas. I. (322.)

ὅποσα πόας, ἢ καρποὺς δένδρων, ἢ ἀκρέμονας, ἢ ῥίζας
 ἐσθίει. τοῖς δ' ἀνθρώποις αὐτά τε ταῦτα τροφαὶ τὰ ζῶα,
 καὶ γεννᾶται δ' ἐν αὐτοῖς ἐκ τούτων αἷμα, καὶ φλέγμα, καὶ
 χολαὶ διτταί· πλεῖστον μὲν αἷμα, διὸ καὶ φαίνεται μόνον
 ἐν ταῖς φλεψίν· ὀλίγον δὲ τῶν ἄλλων ἐκάστου. καὶ τοῦτό
 ἐστὶν αὐτὸ τὸ αἷμα τῆς γενέσεως ἡμῶν ὡς ὕλη, τὸ συγκεί-
 μενον μὲν ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν, κατ' ἐπικράτειαν δ'
 ὠνομασμένον οὕτως. γεννώμεθα γὰρ ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὰς
 μήτρας κυούμενοι, καὶ τὴν τε πρώτην διάπλασιν ἐκ τούτου
 λαμβάνομεν, ἐφεξῆς δὲ ταύτῃ τῶν διαπλασθέντων μορίων
 τὴν τε διάρθρωσιν καὶ τὴν αὔξησιν καὶ τὴν τελείωσιν. ἀπο-
 κυηθέντες δὲ πρῶτα μὲν τῷ γάλακτι τρεφόμεθα, τὴν
 γένεσιν ἐξ αἵματος ἔχοντες, μετὰ δὲ ταῦτα ταῖς αὐταῖς τε-
 λείοις τροφαῖς, ἐξ ὧν πάλιν αἷμα καὶ φλέγμα καὶ χολή
 ξανθὴ καὶ μέλαινα γεννῶνται. διαφερέτω δὲ μηδὲν εἰς τὰ
 παρόντα ξανθὴν ἢ ὠχρὰν ὀνομάζειν χολήν. ἀλλὰ ταῦτά
 γε πάντα Ἱπποκράτης ἀπάντων πρῶτος ὧν ἴσμεν ἰατρῶν τε
 καὶ φιλοσόφων ἀκριβῶς ὥριστο, καὶ διὰ τοῦτο τὰ νοσή-

mantibus, quae herbas, aut arborum fructus, aut surcu-
 los, aut radices comedunt. Hominibus eadem haec ani-
 mantia alimenta sunt, atque hinc ipsis generantur san-
 guis, pituita et bilis utraque; plurimus quidem sanguis,
 quare etiam solus in venis apparet; modicum vero ex
 aliis singulis. Atque hic est ipse sanguis generationis
 nostrae ceu materia, ex quatuor humoribus constans, ex
 dominio vero sic nuncupatus; nam ex eo procreamur in
 utero concepti, et primam hinc conformationem accipimus,
 deinde partibus efformatis, articulationem, incrementum et
 absolutionem in lucem editi recipimus, ac primum lacte
 nutrimur, originem ex sanguine habentes, deinde per-
 fectis ac solidis ipsis alimentis, unde rursus sanguis,
 pituita, bilis flava et atra proveniunt. Interfit autem
 nihil ad praesentem disputationem, flavam an pallidam
 bilem nomines. Verum haec omnia Hippocrates omnium
 primus, quorum memoria ad nos pervenit, tum medico-
 rum tum philosophorum accurate definivit, eoque

Ed. Chart. V. [233.]

Ed. Bas. I. (322.)

ματα τῶν πρώτων σωμάτων κατὰ δυσκρασίαν ἔφη γίνε-
σθαι. τίνα δ' ὀνομάζω πρώτα σώματα, δηλώσω πρότερον,
ὅπως μηδὲν ἄσαφές ἢ κατὰ τὸν λόγον. αὐτὸς μὲν γὰρ Ἱπ-
ποκράτης οὐκ ὠνόμασε σῶμα πρῶτον ἢ δεύτερον, ὥσπερ
Ἀριστοτέλης· ὁ δὲ Πλάτων δευτέραν μὲν τίνα σύστασιν
εἶπεν εἶναι σωμάτων, πρώτην δ' οὐδ' αὐτὸς ὠνόμασεν,
ἀλλ' ἐκ τοῦ δευτέραν τινὰ φάναι δῆλός ἐστι πρὸ αὐτῆς
ἐτέραν τιθέμενος, ἣν ὀνόματι τῶ τῶν ὁμοιομερῶν ὁ Ἀρι-
στοτέλης οὕτως ὠνόμασεν, ὥς ἂν ἐπὶ πλέον περί τε τῶν
ἐν τοῖς ζώοις μορίων καὶ περὶ τῆς γενέσεως αὐτῶν διελ-
θῶν. ὅσον γὰρ ἂν τις ἀκριβέστερόν τε καὶ λεπτομερέστε-
ρον ἦντιναοῦν φύσιν πραγμάτων ἐξεργάζεται, τοσούτω πλεό-
νων ὀνομάτων αὐτῷ γίγνεται χρεία. τὰ τοίνυν ἐν μιᾷ περι-
γραφῇ σώματα πολλάκις μὲν ὁμοιομερῇ καλεῖται τῷ πάντ'
αὐτὰ τὰ μόρια καὶ ἀλλήλοις ὑπάρχειν ὅμοια καὶ τῷ
παντί, πολλάκις δ' ἐπὶ πρῶτα. καὶ γὰρ συντίθεται
ἐξ αὐτῶν τὰ σύνθετά τε καὶ ὀργανικά προσαγορευόμενα,
δάκτυλοι, καὶ καρπὸς ὅλος, καὶ πῆχυς ὅλος, καὶ βραχίων

morbos primorum corporum ex intemperie fieri dicebat.
Quae autem appellem prima corpora, prius indicabo, ne
quicquam in oratione sit obscurum. Etenim ipse Hippo-
crates non appellavit corpus primum aut secundum, quem-
admodum Aristoteles: Plato autem secundam quandam
corporum consistentiam esse dicebat; prima vero ne ipse
quidem nominavit, sed ex eo, quod secundam quandam
dixerit, certum est ante eam posuisse eum alteram, quam
nomine similarium Aristoteles ita nuncupavit, ut qui
plenius de animantium partibus et earum generatione
pertractaverit. Quanto enim quis exactius subtiliusque
naturam rerum quamcunque elaborat, tanto pluribus
nominibus utatur necesse est. Quae igitur in una descri-
ptione corpora comprehenduntur, subinde quidem simi-
laria vocantur, eo quod omnes ipsae partes et invi-
cem et toti sint similes; subinde vero simplices et pri-
mariae, utpote ex quibus compositae et instrumentariae
dictae consent, digiti, carpus totus, cubitus totus, bra-

Ed. Chart. V. [253.]

Ed. Bas. I. (522.)

ὅλος. ἀνάλογον δ' αὐτοῖς τὰ κατὰ τὰ σκέλη μέρη, δάκτυ-
λοι καὶ πόδες, καὶ κνήμη, καὶ μηρός· καὶ μὴν καὶ ὀφθαλ-
μός, καὶ γλῶττα, καὶ καρδία, καὶ πνεύμων, ἅπαντά τε τὰ
σπλάγχνα, καὶ ἡ γαστήρ, καὶ τὰ ἔντερα τῶν ὀργανικῶν
μερῶν ἐστίν, ἐξ ὧν πάλιν ὅλον τὸ σῶμα συντίθεται.
πρώτη μὲν οὖν ἐστὶ γένεσις ἡμῶν ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ γι-
νομένου ἐκ τῆς λαμβανομένης τροφῆς εἴσω τοῦ σώματος·
ἐστὶ δὲ καὶ σπέρμα. αἷμα δ' ὀνομάζω τὸ κατ' ἐπικράτειαν
οὕτω καλούμενον, ὃ καὶ περιεχόμενον ὁράται κατὰ τὰς
φλέβας. ἐκ τούτων δὲ τὰ πρῶτα μέρη γεννᾶται, χόνδρος
καὶ ὀστοῦν, καὶ τεῦρον, καὶ ὕμην, καὶ σύνδεσμος, καὶ
ὅσα τᾶλλα τοιαῦτα. κἄπειτ' ἐκ τούτων ὀφθαλμός, καὶ
γλῶττα, καὶ κεφαλὴ, καὶ τὰ σπλάγχνα, καὶ τὰ κῶλα, καὶ
πάλιν ἐκ τούτων ὅλον τὸ σῶμα. καὶ διὰ τοῦθ' Ἱπποκρά-
της ἐν τῇ περὶ φύσιος ἀνθρώπου τὴν ἐκ τῶν στοιχείων
ἔνωσιν ἁπάντων τῶν φυσικῶν σωμάτων κοινὴν εἶπεν ὑπάρ-
χειν, ἐξ ἧς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων μετέβη, καὶ τούτων οὐχ
ἁπάντων, ἀλλὰ τῶν ἐν αἵματι, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος,
ἐφ' ὃν ἐξῆς ὁ λόγος ἔσπευδεν αὐτῷ. καὶ τοίτην φησὶ ὧδέ πως

chiumque totum. Item quae respondent ipsis propor-
tione, crurum partes, digiti, pes, tibia, femur; item
oculus, lingua, cor, pulmo, omniaque viscera, et ven-
ter, et intestina ex instrumentariis partibus sunt, ex quibus
rursus totum corpus componitur. Prima itaque generatio
nostri est ex sanguine, qui ex alimento, quod intra cor-
pus assumitur, fit; est et semen. Sanguinem vero nomino,
qui ex dominio sic appellatur, qui etiam in venis conti-
neri videtur. Ex his primariae partes generantur, car-
tilago, os, nervus, membrana, ligamentum, aliaque
ejusmodi. Deinde ex his oculus, lingua, caput, viscera,
artus, atque ex his rursus totum corpus. Eoque Hippo-
crates in libello de natura humana unionem ex elemen-
tis omnium naturalium corporum communem esse pro-
tulit, ex qua ad animantium unionem digressus est, atque
horum non omnium, sed sanguineorum; inter quae et
homo existit. Scribit itaque de eo hunc in modum.

Ed. Chart. V. [233. 234.]

Ed. Bas. I. (322.)

ὑπὲρ αὐτοῦ. τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐν ἑαυτῷ αἷμα, καὶ φλέγμα, καὶ χολὴν ξανθὴν τε καὶ μέλαιναν, καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτῷ φύσις τοῦ σώματος, καὶ διὰ ταῦτ' ἀλγέει καὶ ὑγιαίνει. [234] ὑγιαίνει μὲν οὖν μάλιστα, ὅταν μετρίως ἔχῃ ταῦτα τῆς πρὸς ἄλληλα δυνάμεως, καὶ τοῦ πλήθους, καὶ μάλιστα μὲν μεμιγμένα ἢ· ἀλγέει δ', ὅταν τι τούτων ἔλαττον ἢ πλεόν χωρισθῇ τῷ σώματι, καὶ μὴ κεκρημένον ἢ τοῖσι πᾶσιν. ἀνάγκη γάρ, ὅταν τι τούτων χωρισθῇ, καὶ ἐφ' ἑωυτοῦ στῇ, οὐ μόνον τὸ χωρισθὲν ἐπινοσον γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ, ἐνθα ἂν στῇ καὶ ἐπισχεθῇ ὑπερεμπιπλάμενον, ὀδύνην τε καὶ πόνον παρέχειν. καὶ γάρ, ὅταν τι τούτων ἔξω τοῦ σώματος ἐκρυῇ πλεόν τοῦ ἐπιπολάζοντος, ὀδύνην παρέχει, ἢ καὶ νόσον· ἣν τ' αὖθις ἐσὼ ποιήσεται τὴν κίνησιν, καὶ τὴν μετάστασιν, καὶ τὴν ἀποκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων, πολλή γ' αὐτῷ ἀνάγκη διπλὴν τὴν ὀδύνην παρέχειν κατὰ τὰ εἰρημένα, ἐνθα τε ἐξέστη, καὶ ὅθεν ὑπερέβαλεν. αὕτη μὲν ἢ τοῦ Ἱπποκράτους ῥῆσις, ἢ μοι δοκεῖ βουλόμενος ἀκολουθεῖν ὁ Πλάτων εἰπεῖν ἐκεῖνα

Corpus humanum in se continet sanguinem, pituitam, flavam bilem et nigram; atque haec est ipsius corporis natura, et propter ea dolet, et sanum est. Sanum itaque potissimum est, quum haec moderate habuerint inter se facultate et copia, et maxime fuerint temperata. Dolet autem, quum aliquid horum minus aut amplius separatum fuerit in corpore, et non sit omnibus contemplatum. Necessse enim, quum aliquid horum recesserit, et per se constiterit, non solum locum, ex quo recessit, morbidum evadere, sed eum etiam, ubi constiterit, retineaturque, nimis repletum, dolorem laboremque exhibere. Etenim quum aliquid horum extra corpus effluxerit plus, quam sit id, quod superabundat, dolorem exhibet; si rursus intro agatur, transferatur, excernaturque ab aliis, necesse omnino est, ut duplicem in praedictis dolorem conciliet, et unde excessit, et ubi exuperat. Haec sane Hippocratis oratio est, quam mihi videtur Plato imitatus dicere illa,

Ed. Chart. V. [234.]

Ed. Bas. I. (322. 323.)

τὰ μικρὸν ἀνωτέρω γεγραμμένα περὶ τε τῶν τεσσάρων στοιχείων τῆς γενέσεως ἡμῶν καὶ περὶ τοῦ καθόλου τρόπου τῶν νοσημάτων. ἀρχὴ δὲ τῆς ῥήσεως ἐστὶν ἡδε. τεττάρων γὰρ ὄντων τῶν γενῶν, ἐξ ὧν συμπέπηγε τὸ σῶμα, γῆς, πυρὸς, ὕδατός τε καὶ αἰέρος, ἀκριβέστερον φαίνεται, καὶ μέντοι καὶ χρησιμώτερον ἰατρῷ περὶ αὐτῶν ὁ Ἱπποκράτης γεγραφώς. ἐκ μὲν γὰρ τῶν τεσσάρων στοιχείων φησὶ γεγονέναι τὸ σῶμα, καλῶν τοῦπίπαν ἀπὸ τῶν δραστικῶν ποιότητων αὐτὰ, τὸ μὲν ξηρὸν, τὸ δ' ὑγρὸν, καὶ τὸ μὲν θερμὸν, τὸ δὲ ψυχρόν. οὐ μὴν κατ' ἐκεῖνα τὸν περὶ τῶν νοσημάτων λόγον ἐποιήσατο. δυνάμει μὲν γὰρ ἐστὶν ἐν τοῖς σώμασιν, ἐνεργεία δὲ οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῶν γεγονότα διὰ μέσων (323) τῶν τροφῶν, αἷμα καὶ φλέγμα, καὶ ἡ ξανθὴ καὶ μέλαινα χολή· πυρὶ μὲν ἀνάλογον ἡ ξανθὴ χολή, ἡ δὲ μέλαινα τῇ γῇ, τὸ δὲ φλέγμα τῷ ὕδατι. καὶ διὰ τοῦτο θερμὴ μὲν καὶ ξηρὰ τὴν δυνάμιν ἐστὶν ἡ ξανθὴ χολή, καθάπερ τὸ πῦρ, ψυχρὰ δὲ ἡ μέλαινα καὶ ξηρὰ παραπλησίως τῇ γῇ, τὸ δὲ φλέγμα ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν, ὥσπερ τὸ ὕδωρ. μόνον δὲ τὸ αἰερώδες στοιχεῖον ἐν τοῖς

quae paulo superius de quatuor elementis nostri generatione, et de generali morborum modo comprehensa sunt. Initium orationis hoc est. Quum enim quatuor sint genera, ex quibus corpus compactum est, terra, ignis, aqua et aër, exactius videtur atque etiam utilius medico Hippocrates de his scripsisse. Etenim ex quatuor elementis corpus creatum esse dictitat, vocans omnia ea ab efficientibus qualitatibus aliud siccum, aliud humidum, aliud calidum, aliud frigidum. Non tamen secundum illa sermonem de morbis habuit. Potestate etenim sunt in corporibus, actu vero non sunt, verum ex ipsis procreata alimentorum interventu, sanguis, pituita, flava nigraque bilis. Igni sane respondet flava bilis, atra terrae, pituita aquae. Ideoque calida et sicca facultate est flava bilis, quemadmodum ignis, frigida autem atra et sicca terrae consimiliter, pituita vero frigida et humida, quemadmodum aqua. At solum aëreum instrumentum in

Ed. Chart. V. [234.]

Ed. Bas. I. (323.)

τῶν ζώων σώμασιν ὁρᾶται πλησίον τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἐν τε ταῖς ἀναπνοαῖς, καὶ κατὰ τοὺς σφυγμοὺς, ἤδη δὲ καὶ τοῖς παλμώδεσι πάθουσιν ἐμφυσήμασί τε καὶ οἰδήμασιν ἐστίν, ἐν τε ταῖς καλουμέναις πνευματώσεσιν. ἡ δ' ἐξ ἀπάντων τῶν τεττάρων στοιχείων σύμμετρος κρᾶσις ἐγέννησε τὸ ἀκριβὲς αἷμα. καὶ βέλτιόν ἐστιν ἐπὶ τῶν χυμῶν λέγειν, ἅπερ ὁ Πλάτων ἐπὶ τῶν στοιχείων ἔγραψεν. ἀλλ' ὁ Ἱπποκράτης προειπὼν, τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐν ἑαυτῷ αἷμα, καὶ φλέγμα, καὶ χολὴν ξανθὴν τε καὶ μέλαιναν, ἐφεξῆς φησι, καὶ διὰ ταῦτα ἀλγέει καὶ ὑγιαίνει. τὸ μὲν ἀλγέει κατ' ἐξοχὴν μεγάλου νοσήματος ἐπὶ πάντων τῶν παρὰ φύσιν τάσσεται, τὸ δὲ ὑγιαίνει κατὰ τὴν πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ἀντίθεσιν πάντα. καὶ πάλιν ἐφεξῆς, ὅπως μὲν ὑγιαίνει, διδάσκων φησὶν· ὑγιαίνει μὲν οὖν μάλιστα, ὅταν μετρίως ἔχῃ ταῦτα πρὸς ἀλλήλα δυνάμεως καὶ τοῦ πλήθους, καὶ μάλιστα μεμιγμένα ᾗ. τίνα ταῦτα; οὐ τὰ στοιχεῖα δήπουθεν, ἀλλὰ καὶ τὰ προσεχῶς γεννητικὰ τῶν τοῦ σώματος μορίων, αἷμα καὶ φλέγμα, καὶ δύο χολαί. ἀλγέει

animantium corporibus propinquum suae ipsius naturae videtur, et in respirationibus, et pulsibus; jam vero et in tremulis palpitantium modo affectibus, inflationibusque, et laxis tumoribus, item in flatibus appellatis. At moderata ex omnibus quatuor elementis temperies exactum sanguinem produxit; satiusque est in humoribus dicere, quae Plato in elementis conscripsit. Verum Hippocrates praefatus, corpus hominis in se continet sanguinem, pituitam, bilem flavam et nigram, deinde ait: *et propter haec dolet, et sanum est*. Dolet sane, per excellentiam magni morbi, omnibus praeter naturam ponitur; sanum est, per oppositionem eorum, quae praeter naturam omnia existunt. Postea rursus, quomodo sanum est, edocens inquit: *Sanum igitur est maxime, quum moderate haec invicem facultate et copia habuerint, et praesertim si mixta sint*. Quae haec? non elementa nimirum, sed etiam quae partes corporis continenter generant, sanguis, pituita, et utraque bilis. Dolet autem,

Ed. Chart. V. [234. 235.]

Ed. Bas. I. (323.)

δὲ, φησὶν, ὅταν τι τούτων ἔλαττον ἢ πλεόν ᾗ, ἢ χωρισθῇ ἐν τῷ σώματι καὶ μὴ κεκρημένον ἢ τοῖσι πᾶσιν, ὅπερ ὁ Πλάτων παραφράζων ἔφη, καὶ τῆς χώρας μετάστασιν ἐξ οἰκειᾶς ἐπ' ἀλλοτριάν γιγνομένην. ἀλλ' οὗτος μὲν, ὡς ἔφην, ἀμαρτάνει, προσθεῖς, πυρός τε καὶ τῶν ἑτέρων, ἐπειδὴ καὶ γένη πλέονα ἐνὸς ὄντα τυγχάνει. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι τὰ μεθιστάμενα καὶ χώραν ἀμείβοντα κατὰ τὰ τῶν ζώων σώματα, φλέγμα δὲ καὶ χολαί, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πολλάκις εἰς ἀλλοτριάν ἀφικόμενον ἔδραν αἷτιον ὀλεθρίων νοσημάτων γίνεται. ἄχρι μὲν οὖν [235] τοῦ πλεόν ἢ ἔλασσον ἕκαστον τῶν συντιθέντων ἡμᾶς γιγνόμενον, αἱ νόσοι καθίστανται, κοινὸς δὲ λόγος ἐστὶν ἐπὶ τε τῶν χυμῶν καὶ τῶν στοιχείων. ἐπὶ δὲ τοῦ καθ' ἑαυτὸ που στάντος ἐν τινι τόπῳ τοῦ σώματος οὐκ ἔδ' ὁμοίως ἐπ' ἀμφοῖν ὁ λόγος ἀληθής. οἱ μὲν γὰρ χυμοὶ σαφῶς ὁρῶνται, καθ' ὅπερ ἂν ἐν τῷ σώματι μόνον σιῶσι, νόσους ἐργαζόμενοι· τὰ ἐρυσιπέλατα καὶ τοὺς ἑρπητας ἢ ξανθὴν χολή· τοὺς καρκίνους δὲ ἢ μέλαινα· τὰ δ' οἰδήματα τὸ

ait, quum aliquid horum parcius aut copiosius fuerit, aut in corpore separatum est, et non omnibus contemperatum. Quod Plato circumloquens dixit, *et ex loco proprio in alienum translatio*. Verum hic, ut monui, aberrat, qui apposuerit, ignis et aliorum, quoniam et genere plura uno existunt. Quippe haec non transferuntur, locumque in animantium corporibus mutant, sed pituita, bilis utraque, ipseque sanguis; nam et hic subinde in alienam perveniens sedem lethalium morborum causa efficitur. Quatenus igitur ampliora aut minora singula, quae nos componunt, efficiantur, morbi constituuntur, communis ratio est tum in humoribus, tum in elementis: in eo autem, quod secundum se ipsum in uno corporis loco constiterit, non item similiter in utrisque oratio vera est. Etenim humores manifesto videntur, quacunque in corporis parte existant, morbos efficientes; erysipelata et herpetas flava bilis; caneros autem atra bilis; oede-

Ed. Chart. V. [235.]

Ed. Bas. I. (323.)

φλέγμα· τὸ δ' αἷμα κατὰ τε τὸν πνεύμονα καὶ μεταξὺ
θώρακος τε καὶ πνεύμονος, ὅταν ἐκχυθὲν τῶν οἰκείων ὁρ-
γάνων στῇ σηπόμενον, ἐν τῷ χρόνῳ φθορὰς ἐργάζεται, καὶ
κατὰ γαστέρα καὶ κατὰ τὰ μέγιστα τῶν τραυμάτων θρομ-
βούμενον ἐσχάτους κινδύνους ἐπιφέρει. γῆν δ' οὐδαμοῦ
καθ' ἑαυτὴν ἰδεῖν ἔστι μόνην ἐν τῷ σώματι ἀθροισθεῖσαν,
ὥσπερ οὐδὲ πῦρ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον, οὐδ' ὕδωρ στοι-
χείον, ἀλλ' ἰχθῆρας τινας, ἐπιμιχθέντων ἀλλήλοις τοῦ θ'
ὕδατῶδους στοιχείου καὶ τοῦ πυρῶδους, οὐ μόνον οὐδ' εἰλι-
κρινῶν, ἀλλὰ καὶ πάχους ἰλυώδους τι προσλαβόντων. οὕτω
δὲ καὶ τὸ φυσῶδες πνεῦμα γεννᾶται κατὰ τὰ ζῶα, προσλα-
βούσης γε τῆς ἀερῶδους οὐσίας ὑγρὰν ἱκμάδα. καλῶς μὲν
οὖν Ἱπποκράτης ἐπὶ τῶν χυμῶν ἔγραψεν τὸ χωριζόμενους
τε τῶν ἄλλων καὶ καθ' ἑν ὅτι οὖν ἰσταμένους μόριον αἰ-
τίους γίγνεσθαι νοσημάτων· οὐκ ὀρθῶς δὲ ὁ Πλάτων ἐπὶ
τῶν στοιχείων εἶπεν αὐτό.

Κεφ. ε'. Περὶ μὲν δὴ τῆς ἐκ στοιχείων γενέσεως,
ὑγείας τε καὶ νόσου τῶν ὁμοιομερῶν, καὶ πρώτων σωμάτων

mata vero pituita; porro sanguis, quum in pulmone et
spatio inter thoracem et pulmonem ex propriis instru-
mentis effusus constiterit, putrescens tempore procedente
tabem efficit. Item in ventre et magnis vulneribus in-
grumum coalescens extrema affert pericula. Terram vero
nullibi per se videre est solam in corpore coacervatam,
quemadmodum neque ignem etiam per se solum, neque
aquam elementum, sed quasdam sanies, invicem permixtis
tum aquoso elemento tum igneo, quae non modo non
pura sinceraque, sed etiam crassitiem faeculentam assum-
plerint. Ita vero et flatulentus spiritus in animantibus
generatur, aërea substantia humidum madorem assumentem.
Recte igitur Hippocrates in humoribus scripsit, separatos
ab aliis et in una quacunque parte subsistentes morbo-
rum fieri auctores. Non recte autem Plato in elementis
idem dixit.

Cap. V. Sane, quomodo ex elementis similarium
et primorum corporum sanitas morbusque generetur,

Ed. Chart. V. [235.]

Ed. Bas. I. (323.)

ἱκανὰ καὶ ταῦτα. μεταβῶμεν δ' ἐπὶ τὴν ἐξῆς ῥῆσιν ἐν τῷ Τιμαίῳ γεγραμμένην, ἣν φθάνομεν ἐξηγεῖσθαι κατὰ λέξιν οὕτως ἔχουσαν. δευτέρων δὲ συστάσεων αὖ κατὰ φύσιν συνεστηκυῶν, δευτέρα κατανόησις νοσημάτων τῷ βουλομένῳ συννοῆσαι γίνεται. μυελοῦ γὰρ ἐξ ἐκείνων ὁστοῦ τε καὶ σαρκὸς καὶ νεύρου συμπαγέντος, ἔτι τε αἵματος ἄλλον μὲν τρόπον, ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν γεγονότος, τῶν μὲν ἄλλων τὰ πλεῖστα ἤπερ τὰ πρόσθεν, τὰ δὲ μέγιστα τῶν νοσημάτων τῇδε χαλεπὰ συμπέπτωκε. τούτοις πάλιν ὁ Πλάτων ὁρθῶς μὲν ἔφη, δευτέραν ἀπάντων στοιχείων εἶναι σύστασιν, μυελοῦ καὶ ὁστοῦ καὶ σαρκὸς καὶ νεύρου· ταῦτα γὰρ ἐκ τῶν χυμῶν γίνεται τὴν πρώτην ἔχόντων γένεσιν· οὐκ ὁρθῶς δὲ αὐτοῖς συγκατέλεξε τὸ αἷμα πρώτην ἔχον, οὐ δευτέραν σύστασιν. εἰς ἔννοιαν οὖν μοι δοκεῖ καὶ αὐτὸς ἀφικόμενος τῆς ἀνομοιότητος τοῦ αἵματος πρὸς ταῦτα μὴ ἀπλῶς εἰπεῖν, μυελοῦ γὰρ ἐξ ἐκείνων ὁστοῦ τε καὶ σαρκὸς καὶ νεύρου συμπαγέντος, ἔτι τε αἵματος, ἀλλὰ προσθεῖναι τῷ

abunde et haec sunt. Digrediamur autem ad subsequen-
tem orationem in Timaeo conscriptam, quam ante expo-
suimus, quae hoc pacto habet. *Ex secundis quoque com-
positionibus secundum naturam constitutis secunda mor-
borum consideratio id volenti cuique datur. Quum enim
medulla ex illis, et os, et caro, et nervi constiterint,
praeterea sanguis alio quidem modo, sed ex eisdem crea-
tus sit, caeteri sane eventus plurimi, quemadmodum
superiora, contingunt, maximi vero morbi ac gravissimi
hoc pacto coincidunt.* His rursus Plato recte quidem
dixit, secundam omnium elementorum esse constitutionem
medullae, ossis, carnis et nervi, (haec enim ex humori-
bus, qui primam habent generationem, procreantur,) haud
recte autem cum ipsis enumeravit sanguinem, quum pri-
mam, non secundam, constitutionem habeat. Itaque vide-
tur mihi et ipse ad notionem dissimilitudinis sanguinis ab
his perveniens non simpliciter dicere: Quum enim me-
dulla ex illis, et os, et caro, et nervi constiterint, prae-
terea sanguinis: adjicere sermoni videtur: sed alio quidem

Ed. Chart. V. [235. 236.]

Ed. Bas. I. (323.)

λόγῳ καὶ τὸ, ἄλλον μὲν τρόπον, ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν γεγονό-
τος. ὁμολογεῖ γὰρ ἐν τούτοις, οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν σύστασιν
ἐκ τῶν τεττάρων στοιχείων ὅστῳ καὶ μυελῷ καὶ σαρκὶ
καὶ νεύρῳ γεγονέναι τὸ αἷμα. πρότερον γὰρ αὐτῶν ἐστι
κοινὴν τοῖς ἄλλοις χυμοῖς ἔχον τὴν γένεσιν, ἐξ ὧν συνίστα-
ται τὰ πρῶτα σώματα, μυελὸς, καὶ σὰρξ, καὶ νεῦρον, καὶ
ὀστοῦν, ἕτερά τε πολλά. βιβλίον γὰρ ὅλον ἐμοὶ γέγραπται
περὶ τῆς τῶν ὁμοιομερῶν σωμάτων διαφορᾶς. εἰ δέ τις
ἠρώτησε τὸν Πλάτωνα, τίς ἕτερος τρόπος ἐστὶ τῆς τοῦ σώ-
ματος γενέσεως, ὃν αἰνίττη; θαυμάζοιμ' ἂν, εἰ ἄλλον τινὰ
παρὰ τὸν ὑφ' Ἱπποκράτους εἰρημένον ἔσχεν εἰπεῖν. [236] ἐπὶ
πλεῖστον γὰρ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐξεύργασται τὰ τε περὶ γενέ-
σεως τῶν χυμῶν, καὶ διαφορᾶς, καὶ δυνάμεως, ὅστις τε
καθ' ἣντινα χώραν, ἢ ὥραν, ἢ ἡλικίαν, ἢ σώματος ἕξιν
ἐπικρατεῖ. οὐ μὲν ἀναγκαῖον ἦν Πλάτωνι ταῦθ' ὁμοίως Ἱππο-
κράτει διέρχεσθαι πάντα, καθάπερ οὐδ' Ἱπποκράτει ζητεῖν,
διὰ τί λευκὸς μὲν ὁ τοῦ φλέγματος χυμὸς, ἐρυθρὸς δ' ὁ τοῦ

modo, sed ex eisdem creatus est. Nam fatetur in his, non ex eadem consistentia quatuor elementorum cum osse, medulla, carne et nervo sanguinem provenisse, ut qui prior ipsis existat, communem aliis humoribus generationem obtinens, ex quibus prima corpora constituuntur, medulla, caro, nervus, os, aliaque multa. Liber enim totus a me de similiarum corporum differentia conscriptus est. At si quis Platonem interrogaverit, quisnam sit alius corporis generandi modus, quem obscure indicat, mirarer, si alium quempiam praeter eum, qui ab Hippocrate traditus est, posset dicere. Plenissime enim vir hic elaboravit ea, quae de humorum generatione, et differentia, et facultate disputantur, item qui in qualibet regione, aut anni tempore, aut aetate, aut corporis habitu excellit. Non tamen necessarium erat Platoni, haec similiter, ac Hippocrates, pertractare omnia, quemadmodum neque Hippocrati quaerere, cur albus quidem pituitae humor,

Ed. Chart. V. [236.]

Ed. Bas. I. (323.)

αἵματος, ἢ ξανθοῦς ὁ τῆς πικρᾶς χολῆς, ἢ μέλας ὁ τῆς ὀξείας. ἀφορμὰς μὲν γὰρ αὐτὸς ἔδωκε τῆς τούτων εὐρέσεως, ὥσπερ ὅταν ἐκ τῶν τῆς γλώττης χρωμάτων διαγιγνώσκη τὰς ἐν τῷ σώματι διαθέσεις, μελαίνας λέγων αὐτὰς ἀπὸ ἐγκαύσεως λιγνυώδους γίνεσθαι. καθάπερ γὰρ ἐκτὸς ἡ λιγνὺς κατὰ τε τοὺς λύχνους, καὶ τὰς δᾶδας, καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν λιπαρῶν γεννᾶσθαι πέφυκεν, οὕτω καὶ κατὰ τὰ σώματα τῶν ζώων πολλάκις, ὑπερωπτημένων τῶν χυμῶν, καὶ μάλιστα τῶν λιπαρῶν, γεννᾶται τι παραπλήσιον λιγνύϊ. τὸ μὲν δὴ λευκὸν φαίνεσθαι τὸ φλέγμα, διότι κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ μικραὶ πολλαὶ πομφόλυγες ἐναπολαμβάνονται, λέγειν Ἱπποκράτης οὐκ ἐτόλμησεν, ὡς μερίζονος ἤδη φυσιολογίας, ἢ κατὰ τέχνην ἰατρικὴν, ἀλλ' ὁ γε Πλάτων καὶ τοῦτ' εἶπεν, καὶ περὶ τῆς τοῦ αἵματος χροῆς ἐν ταύτῃ βιβλίῳ διῆλθεν, ἃ νῦν ἐμοὶ γράφειν οὐκ ἀναγκαῖον. ἄμεινον γάρ, ὥς ἀξιούσιν ἔνιοι τῶν φίλων, ἐξηγήσεις ἐτέρωθι ποιήσασθαι με τῶν ἰατρικῶν ἐν τῷ Τιμαίῳ γεγραμμένων. εἰς μὲν γὰρ τᾶλλα πολλοῖς ὑπομνήματα γέγραπται, καὶ τισὶ γ'

ruber autem sanguinis, aut flavus amarae bilis, aut niger acidae. Etenim occasiones horum inventionis ipse praestitit, sicuti quum ex linguae coloribus corporis dispositiones cognoscit, nigras dicens ipsas ex adullione fuliginosa fieri. Quemadmodum enim extrinsecus fuligo in lucernis, facibus aliisque plerisque pinguibus generari solet, ita etiam in animantium corporibus frequenter, humoribus supra modum adustis, et praesertim pinguibus, simile quippiam fuligini gignitur. Quod sane pituita alba appareat, eo quod in generatione ipsius exiguae multae bullae excitantur, Hippocrates dicere ausus non est, ceu majoris jam naturae contemplationis sit, quam ad artem medicam pertineat. Verum Plato et hoc exposuit, et de sanguinis colore in eodem libro percensuit, quae nunc mihi scribere non est necessarium. Praestet enim, ut nonnulli amicorum censent, interpretationes medicinalium, quae in Timaeo comprehensa sunt, alio in loco aggredi. Quippe in alia multi commentarios scripserunt,

Ed. Chart. V. [256.]

Ed. Bas. I. (323. 324.)

αὐτῶν μακρότερον τοῦ προσήκοντος, εἰς ταῦτα δ' ὀλίγοι
τε καὶ οὐδ' οὔτοι καλῶς ἔγραψαν. ἀρκεῖ τοιγαροῦν ἐν γε
τῷ παρόντι τό γε τοσοῦτον εἰπεῖν, ὥς τοὺς τέτταρας χυ-
μοὺς ὁ Πλάτων αἰτιάται τῶν (324) πλείστων νοσημάτων
ὡσαύτως Ἱπποκράτει, καὶ καθ' ἑκαστόν γε αὐτῶν ἔγραψεν
ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ βιβλίου. παραθήσομαι δέ σοι τὰς ἀρ-
χὰς τῶν ῥήσεων ἀναμνήσεως ἕνεκα. περὶ μὲν οὖν τῆς ἐν
ταῖς χολαῖς διαφορᾶς ἀρκέσει παραγράψαι ταῦτα. ὅσον
μὲν οὖν ἂν παλαιότατον ὂν τῆς σαρκὸς τακῇ, δύσπεπτον
γιγνόμενον μελαίνει μὲν ὑπὸ πολλῆς συγκαύσεως, διὰ δὲ
τὸ πάντη διαβεβρωῖσθαι πικρὸν ὂν πάντη χαλεπὸν προσπί-
πτει τοῦ σώματος ὅσον ἂν μήπω διεφθαρμένον ἦ. καὶ ποτὲ
μὲν ἀντὶ τῆς πικρότητος ὀξύτατον ἔσχε τὸ μέλαν χρώμα,
ἀπολεπτυνθέντος μᾶλλον τοῦ πικροῦ, ποτὲ δ' ἡ πικρότης
αὐτῇ βαφεῖσα αἵματι χρώμα ἔσχεν ἐρυθρότερον, τοῦ δὲ μέ-
λανος τούτου συγκεραννυμένου, γλοῶδες. ἔτι δὲ συμμίγνυται
ξανθὸν χρώμα μετὰ τῆς πικρότητος, ὅταν νέα συντακῇ σὰρξ

ac nonnulli ipsorum prolixius, quam par est, in haec
autem pauci, neque hi recte scripserunt. Abunde igitur
in praesentia est tantum dicere, quod Plato humoribus
plurimos morbos, similiter ac Hippocrates, tanquam
auctoribus tribuit, ac de singulis ipsis ad calcem libri
conscripsit. Initia verborum tibi apponam, quo in me-
moriam revoces. Itaque de utriusque bilis differentia
haec ascripisse sufficiet. *Portio itaque carnis vetustissima*
ubi colliquescit, ad concoctionem contumax, nigrescit prae
multa adustione. Quae vero undequaque erosa est,
penitusque exesa, quum amara existat, omnibus corpo-
ris partibus nondum corruptis, molesta gravisque incidit,
et tunc quidem loco amaritudinis maxime acidum
nigrum colorem obtinet, eo, quod amarum fuit, magis
extenuato. Tunc vero amaritudo rursus sanguine tincta
colorem habet rubrum magis, nigro autem huic contem-
perato viridem. Praeterea flavus color cum amaritu-
dine miscetur quando nova caro ab igne, qui circa

Ed. Chart. V. [236.]

Ed. Bas. I. (324.)

ὑπὸ τοῦ περὶ τὴν φλόγα πυρός. καὶ τὸ μὲν κοινὸν ὄνομα
 πᾶσι τούτοις, ἣν τινες ἱατρῶν που χολὴν ἐπωνόμασαν, ἣ
 καὶ τις ὢν δυνατὸς εἰς πολλὰ μὲν καὶ ἀνόμοια βλέπειν,
 ὁρᾶν δὲ ἐν αὐτοῖς ἐν γένος ἐνὸν ἄξιον ἐπωνυμίας πᾶσι. τὰ
 δ' ἄλλα, ὅσα χολῆς εἶδη λέγεται παρὰ τὴν χροάν, λόγον
 ἔσχεν αὐτῶν ἕκαστον ἴδιον. ταῦτα μὲν οὖν τῷ Πλάτῳ γέ-
 γραπται περὶ τῆς τῶν χολῶν διαφορᾶς, πάσας αὐτὰς γίγνε-
 σθαι βουλομένῳ, καθάπερ ὁ Ἱπποκράτης εἶπε, διὰ θερμα-
 σίας ὑπερβολῆν. περὶ δὲ τῶν νοσημάτων, ὅσα διὰ χολὴν
 γίνονται, τὸν λόγον ποιούμενος ὁ Πλάτων ὧδέ πως ἄρχε-
 ται. ὅσα δὲ φλεγμαίνειν λέγεται τοῦ σώματος, ἀπὸ τοῦ
 καίεσθαι τε καὶ φλέγεσθαι διὰ χολὴν γέγονε πάντα. καὶ
 μὴν καὶ περὶ φλέγματος ὧδέ πως ἤρξατο. φλέγμα δ' ὅξυ
 καὶ ἀλμυρὸν πηγὴ πάντων νοσημάτων, ὅσα γίνονται καταρ-
 ροϊκά. καὶ περὶ μελαίνης χολῆς ἄλλα τέ τινα λέγει καὶ
 ταῦτα. ἰχώρ δ' ὁ μὲν αἵματος ὁρῶς πρῶτος, ὁ δὲ μελαί-
 νης χολῆς ὅξυς καὶ ἄγριος. οὐ μόνος δὲ Πλάτων, ἀλλὰ καὶ
 Ἀριστοτέλης καὶ Θεόφραστος, οἳ τε ἄλλοι μαθηταὶ Πλάτωνος

*flammam est, colliquescit. Et nomen quidem omnibus his com-
 mune, quam nonnulli medicorum bilem nuncuparunt, vel
 etiam aliquis, qui multa et dissimilia possit dispicere, ac genus
 unum in ipsis videre, quod omnibus cognomento dignum sit.
 Quae vero aliae bilis species dicuntur, praeter colorem
 rationem singulis ipsarum propriam obtinent. Haec igitur
 a Platone scripta sunt de utriusque bilis differentia, qui
 omnes easdem generari velit, quemadmodum Hippocrates
 dixit, ex caloris excessu. At de morbis, qui ex bile
 sunt, Plato sermonem instituens hoc pacto orditur.
 Quae autem inflammari dicuntur in corpore, propter
 ustionem incendiumque bilis omnia sunt. Quin etiam
 de pituita hoc modo incipit. Pituita acida atque salsa
 fons omnium morborum est, qui destillatione creantur.
 Ac de atra bile tum alia quaedam, tum haec tradit. Sanies
 quidem, sanguinis serum, mitis est, atrae vero bilis
 acida et fera. Verum non solus Plato, sed etiam Aristot-
 eles et Theophrastus, alique Platonis et Aristotelis*

Ed. Chart. V. [236. 237.]

Ed. Bas. I. (324.)

τε καὶ Ἀριστοτέλους, οἱ τὸν περὶ τῶν χυμῶν λόγον ἐξή-
λωσαν Ἱπποκράτους, ὥσπερ γε καὶ τῶν παλαιῶν ἰατρῶν
[237] οἱ δοκιμώτατοι, Διοκλῆς, Πλειστόνικος, Μνησίθεος,
Πραξαγόρας, Φιλότιμος, Ἡρόφιλος. Ἐρασίστρατος δὲ δῆ-
λός ἐστι πρὸς τοὺς ἀπὸ Κῶ φιλοτιμούμενος, ὡς ἐν ἑτέροις
ἐδείξαμεν, οὐκ ἀλήθειαν τιμῶν, καὶ διὰ τοῦτο δεδιώς
φθέγγασθαι θερμὸν, ἢ ψυχρὸν, ἢ ὑγρὸν, ἢ ξηρὸν τινα
τῶν χυμῶν. ὁ δ' Ἱπποκράτης ἐν γε τῷ περὶ φύσεως ἀν-
θρώπου βιβλίῳ τὰ τ' ἄλλα καὶ τὴν τάξιν τῆς διδασκαλίας
ἀμεινον ἐποίησατο Πλάτωνος. ὅτι τε γὰρ οἱ τέσσαρες χυ-
μοὶ κατὰ φύσιν εἰσὶν, ἀπέδειξεν, οὐδ' ἐπιχειρήσαντος τοῦτο
προῖξαι τοῦ Πλάτωνος, ὅτι τε κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους
ἄλλος ἐν ἄλλῃ πλεονάζει. παραθήσομαι δέ σοι καὶ περὶ
τούτου ὀλίγα τῶν ῥήσεων αὐτοῦ. εἶπον δέ, ἃ ἂν φήσω τὸν
ἄνθρωπον εἶναι, ἀποφανεῖν αἰεὶ ταῦτα ἔόντα, καὶ κατὰ νό-
μον, καὶ κατὰ φύσιν. φημὶ δ', εἶναι αἷμα καὶ φλέγμα καὶ
χολήν ξανθήν τε καὶ μέλαιναν. τούτων πρῶτον μὲν κατὰ

discipuli, qui sermonem Hippocratis de humoribus imi-
tati sunt; quemadmodum et veterum medicorum proba-
tissimi, Diocles, Plistonius, Mnesitheus, Praxagoras,
Philotimus, Herophilus. Erasistratus autem cum Cois
contendere notus est, ut alibi ostendimus, non veri-
studiosus, eoque veritus pronunciare calidum, aut frigi-
dum, aut humidum, aut siccum aliquem humorem. At
Hippocrates in libro de natura humana praeter alia
etiam ordinem disciplinae melius Platone effecit. Quod
enim quatuor humores secundum naturam sint, demon-
stravit, id quod Plato facere ne aggressus quidem est;
item quod in anni temporibus alius in alio redundat.
Apponam autem tibi etiam de hoc pauca ipsius verba.
*Affirmo, quaecunque hominem esse dixerim, haec semper
eadem esse me ostensurum, et secundum legem, et secun-
dum naturam; dico autem, esse sanguinem, pituitam,
bilem flavam et nigram. Horum primum secundum*

Ed. Chart. V. [237.]

Ed. Bas. I. (324.)

τὸν νόμον τὰ ὀνόματα διηροῦσθαι φημι, καὶ οὐδενὶ αὐτέων
 τούτῳ ὄνομα, ἔπειτα κατὰ φύσιν τὰς ἰδέας κεχωρίσθαι,
 καὶ οὔτε τὸ φλέγμα οὐδὲν εἰκέναι τῷ αἵματι, οὔτε τὸ
 αἷμα τῇ χολῇ, οὔτε τὴν χολήν τῷ φλέγματι. πῶς γὰρ ἂν
 εἰκότα εἴη ταῦτ' ἀλλήλοισιν, ὧν οὔτε τὰ χρώματα ὅμοια
 φαίνεται προσορώμενα, οὔτε τῇ χειρὶ ψαυούσῃ ὅμοια δο-
 κέει εἶναι; οὔτε γὰρ θερμὰ ὁμοίως ἐστίν, οὔτε ψυχρὰ, οὔτε
 ξηρὰ, οὔτε ὑγρὰ. ἀνάγκη τοίνυν, ὅτι τοσοῦτον διήλλακται
 ἀλλήλων τὴν ἰδέαν τε καὶ τὴν δύναμιν, μὴ ἔν αὐτὰ εἶναι,
 εἴπερ μὴ πῦρ τε καὶ ὕδωρ ταυτόν ἐστι. γνοίης δ' ἂν
 τοῖσδε, ὅτι οὐχ ἔν ταῦτα πάντα ἐστίν, ἀλλ' ἕκαστον
 αὐτέων ἔχει δυνάμιν τε καὶ φύσιν τὴν ἑωυτοῦ. εἰ γὰρ τινι
 δίδως ἀνθρώπῳ φάρμακον, ὃ τι φλέγμα ἄγει, ἐμεῖται σοι
 φλέγμα, καὶ ἥν διδῶς φάρμακον, ὃ τι χολήν ἄγει, ἐμεῖται
 σοι χολήν. κατὰ ταῦτα δὲ καὶ χολήν μέλαιναν καθαι-
 ρει, ἥν διδῶς φάρμακον, ὃ τι χολήν μέλαιναν ἄγει. καὶ
 ἥν τρώσῃς αὐτὸν τοῦ σώματος μέρος τι, ὥστε ἕλκος
 γενέσθαι, ῥυήσεται αὐτῷ αἷμα. καὶ ταῦτα ποιήσει πάντα

*legem nomina distinguere pronuncio, et nulli ipsorum idem
 nomen. Deinde secundum naturam species separari, et
 neque pituitam ullum similem esse sanguini, neque san-
 guinem bili, neque bilem pituitae. Quomodo enim simi-
 lia haec essent invicem, quae nec colore ad visum, nec
 substantia ad tactum similia esse videntur? neque enim
 calida similiter sunt, neque frigida, neque sicca, neque
 humida. Quare necesse est, quoniam tantum inter se
 differunt, specie et facultate non unum ipsa esse; siqui-
 dem non ignis et aqua idem sunt. Cognosces autem,
 quod non unum omnia haec sint, sed singula vim ha-
 beant et naturam propriam, hac ratione. Si enim alicui
 homini dederis medicamentum, quod pituitam educit, evo-
 met tibi pituitam; et si exhibeas medicamentum, quod
 bilem purgat, evomet tibi bilem. Pari modo et atram
 bilem purgat, si dederis medicamentum, quod atram
 bilem elicit. Ac si vulneraveris rursus corporis partem
 aliquam, ut vulnus fiat, profluet inde sanguis. Atque*

Ed. Chart. V. [237.]

Ed. Bas. I. (324.)

πάντα ἡμέραν, καὶ νύκτα, καὶ χειμῶνος, καὶ ἡρέος, μέχρις ἂν δυνατὸς ᾖ τὸ πνεῦμα ἔλκειν εἰς ἑωυτὸν, καὶ πάλιν μεθίεναι, καὶ δυνατὸς ἔσται, ἔστ' ἂν τινος τούτων στέρηθῃ τῶν συγγεγονότων. συγγέγονε δὲ ταῦτα τὰ εἰρημένα. πῶς γὰρ οὐ συγγέγονε; πρῶτον μὲν φανερῶς ἔστιν ἄνθρωπος ἔχων ἐν ἑωυτῷ πάντα ταῦτα ἀεὶ, ἕως ἂν ζῇ, ἔπειτα δὲ γέγονεν ἐξ ἀνθρώπου πάντα ταῦτα ἔχοντος, ἔπειτα τέθραπται ἐν ἀνθρώπῳ πάντα ταῦτα ἔχοντι, ἃ ἐγὼ τέ φημι καὶ ἀποδείκνυμι. διὰ τούτων ὁ Ἱπποκράτης ἀπέδειξε τοὺς τέτταρας χυμοὺς κατὰ φύσιν ἐν ἡμῖν εἶναι, καὶ οὐχ, ὥσπερ ἔτιοι νομίζουσι, τὸ αἷμα μόνον, ἐκ περισυίας γε πάλιν ἐλέγχων διὰ τῶν ἐξῆς τοὺς ἐν ὁτιοῦν τούτων εἰπόντας εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ὥς καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἤλεγξε τοὺς ἐν εἰπόντας εἶναι τὸ στοιχεῖον τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ σωμάτων, ὑπὲρ ὧν τῆς ἀποδείξεως, ὥς ἔφην, γέγραπται μοι κατ' ἐκεῖνο τὸ βιβλίον, ὃ περὶ τῶν κατ' Ἱπποκράτην στοιχείων ἐπιγέγραπται. καὶ τοῦτον οὖν τὸν λόγον ὁ Πλάτων

haec omnia fient quovis die ac nocte, hyeme et vere, usque dum possit spiritum ad se attrahere et rursus emittere, donec aliquo horum connatorum destituatur. Connata aulem sunt haec praedicta. Quomodo enim non connata sint? Primum siquidem homo haec omnia semper, quoad vita fruitur, in se continet. Deinde facta sunt ex homine omnia haec possidente. Post nutrita sunt in homine omnia haec obtinente, quae ego et dico et demonstro. His Hippocrates quatuor humores secundum naturam in nobis esse demonstravit, et non, sicut nonnulli putant, solum sanguinem. Item ex abundanti rursus corripit in subsequentibus eos, qui unum aliquod horum hominem esse tuentur, ut etiam superius comprehensis coarguit eos, qui unum elementum generationi et corruptioni subjacentium esse dictitabant; de quorum demonstratione, ut dixi, tractatum a me in illo libro est, qui de elementis secundum Hippocratem inscriptus est. Atque hunc totum sermonem Plato omisit, Hippo-

Ed. Chart. V. [237. 238.]

Ed. Bas. I. (324.)

ἅπαντα παρέλιπεν, ὃ δ' Ἱπποκράτης, ὡς ἔφην, διηλθε διὰ τῶν ἐφεξῆς τῇ προγεγραμμένῃ ῥήσει. μόνην δ' ἀρκέσει μοι τὴν ἀρχὴν αὐτῆς παραγράψαι, κατὰ λέξιν οὕτως ἔχουσαν. οἱ δὲ λέγοντες, ὡς ἔν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, δοκέουσί μοι ταύτῃ τῇ γνώμῃ χρῆσθαι. ὁρῶντες τοὺς πίνοντας ἀνθρώπους τὰ φάρμακα ἀπολλυμένους ἐν τῇσι καθάρσεσι, τοὺς μὲν χολὴν ἐμέοντας, τοὺς δὲ τινὰς φλέγμα, τοῦθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐνόμισαν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ὅτι καθαιρόμενον εἶδον ἀποθάνοντα. καὶ οἱ τὸ αἷμα φάντες εἶναι τὸν ἄνθρωπον τῇ αὐτῇ γνώμῃ χρῶνται. ὁρῶντες ἀποσφαζομένους τοὺς ἀνθρώ-
[238] πους, καὶ τὸ αἷμα καταρρέον ἐκ τοῦ σώματος, τοῦτο νομίζουσιν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μαρτυροῖσι τούτοις χρῶνται ἐν τοῖσι λόγοις. ταῦτα προειπὼν ὁ Ἱπποκράτης ἐφεξῆς ἐλέγχει τὴν δόξαν τῶν οὕτως ὑπολαμβάνόντων, ἅπερ εἴ τις μέλλει πάντα ἀναγιγνώσκειν, ἐκ τοῦ περὶ φύσιος ἀνθρώπου βιβλίου πάρεστιν αὐτῷ. τὸ γὰρ σύγγραμμα παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστί.

crates autem, ut praedixi, in iis, quae superius comprehensam orationem sequuntur, percensuit. Sufficiet autem mihi solum ipsius initium ascribere, quod hunc in modum habet. *Qui hominem unum esse ducunt, videntur mihi ita sentire, quod ex iis, qui assumptis medicamentis in purgationibus perierint, alios bilem vomere, alios pituitam, conspicati, putaverint, unumquodque id esse hominem, quod eum, qui purgaretur, morientem rejicere viderent. Item qui sanguinem esse hominem pronunciarunt, ejusdem sunt sententiae; nam conspicientes, in hominibus, qui jugulantur, sanguinem ex corpore effluere, hunc animam esse censent, ac testimoniis his utuntur inter disputandum.* Haec praefatus Hippocrates deinde opinionem ita existimantium reprehendit; quae si quis omnia volet legere, in libro de natura hominis ei licebit. Nam commentarius in omnium hominum manibus versatur.

Ed. Chart. V. [238.]

Ed. Bas. I. (324. 325.)

Κεφ. ε'. Ἐγὼ δὲ μήκους φειδόμενος ἐπὶ τὰ συνεχῆ τοῦ λόγου τρέπομαι. μετὰ γὰρ τὸ κατασκευάσαι τοὺς τέταρτας χυμοὺς ἡμῖν εἶναι κατὰ φύσιν, ὑπερβάλλοντας δὲ ποσότητι καὶ ἀλλοιωμένους κατὰ ποιότητα νόσων αἰτίους γίγνεσθαι, μετὰ ταῦτα δείκνυσιν ἐν μὲν τῷ χειμῶνι πλεονάζον τὸ φλέγμα, τοῦ δ' ἥρος τὸ αἷμα, καὶ τοῦ θέρους τὴν ξανθὴν χολήν, καὶ τοῦ φθινοπώρου τὴν μέλαιναν. ἄμεινον δ' ἐστὶν αὐτὴν τὴν ῥῆσιν ὅλην αὐτοῦ παραγράψαι κατὰ λέξιν οὕτως ἔχουσιν. Ἀύξεται δ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ φλέγμα τοῦ χειμῶνος, τοῦτο γὰρ τῷ χειμῶνι κατὰ φύσιν μάλιστα τῶν ἐν τῷ σώματι ἐνεόντων ψυχρότατόν ἐστι. τεκμήρια δὲ τούτων, ὅτι τὸ φλέγμα ψυχρότατον, εἰ θέλεις ψαῦσαι φλέγματος, καὶ χολῆς, καὶ αἵματος, τὸ φλέγμα εὐρήσεις ψυχρότατον εἶναι, καίτοι γλισχρότατόν ἐστι, καὶ βίη μάλιστα ἄγεται μετὰ γε χολήν μέλαιναν. ὅσα δὲ βίη ἔρχεται, θερμότερα γίνεται ἀναγκαζόμενα ὑπὸ τῆς βίης. ἀλλ' ὅμως (325) καὶ πρὸς ταῦτα πάντα ψυχρότατον εἶναι τὸ φλέγμα φαίνεται ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς ἑωυτοῦ. ὅτι δ' ὁ χειμῶν πληροῖ φλέγματος τὸ σῶμα, γνοίης ἂν τοῖσδε·

Cap. VI. Ego vero prolixitati parcens ad ea, quae disputationi propria sunt, me convertam. Nam quum astruxisset, quatuor humores nobis esse secundum naturam, excedentes autem quantitate et alteratos qualitate morborum fieri auctores, postea ostendit, hyeme pituitam redundare, vere sanguinem, aestate flavam bilem, autumno nigram. Satius autem est totam ipsius seriem subjungere, quae ita ad verbum habet. *Augescit in homine pituita per hyemem; haec enim hyeme secundum naturam praesertim eorum, quae in corpore sunt, frigidissima est. Indicia horum sunt, nempe pituitae frigidissimae, quod, si pituitam, bilem et sanguinem voles attingere, pituitam reperies frigidissimam, etsi viscosissima sit, et vi potissimum post atram bilem agatur. Quae autem vi eunt, calidiora redduntur a vi coacta. Attamen etiam ad haec omnia frigidissima ex sua natura esse pituita apparet. Porro quod hyems pituita corpus replet, hinc*

Ed. Chart. V. [238.]

Ed. Bas. I. (325.)

οἱ ἄνθρωποι πτύουσι καὶ ἀπομύσσονται φλεγματοδέστατον τοῦ χειμῶνος, καὶ τὰ οἰδήματα λευκὰ γίνονται μάλιστα κατὰ ταύτην τὴν ὥραν, καὶ τὰλλα νοσήματα φλεγματοδέστα. τοῦ δ' ἥρος ἔτι μὲν ἰσχυρὸν τὸ φλέγμα ἐστὶν ἐν τῷ σώματι, καὶ τὸ αἷμα αὖξεται. τὰ τε γὰρ ψύχεα ἐξανίει καὶ τὰ ὕδατα ἐπιγίγνεται, τὸ δ' αἷμα αὖξεται ὑπὸ τε τῶν ὀμβρῶν καὶ ὑπὸ τῶν θερμημεριῶν. κατὰ φύσιν γὰρ αὐτέῳ ταῦτ' ἐστι μάλιστα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὑγρὸν τε γὰρ ἐστὶ καὶ θερμόν. γνοίης δ' ἂν τοῖσδε· οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἥρος καὶ τοῦ θέρους μάλιστα ὑπὸ τῶν δυσεντεριῶν ἀλίσκονται, καὶ ἐκ τῶν ῥινῶν τὰ αἵματα ῥέει αὐτοῖσι, καὶ θερμότατοί εἰσι καὶ ἐρυθροί. τοῦ δὲ θέρους τὸ τε αἷμα ἰσχύει ἔτι, καὶ ἡ χολὴ αἴρεται ἐν τῷ σώματι, καὶ παρατείνει εἰς τὸ φθινόπωρον. ἐν δὲ τῷ φθινοπώρῳ τὸ μὲν αἷμα ὀλίγον γίγνεται· ἐναντίον γὰρ αὐτοῦ τῇ φύσει τὸ φθινόπωρόν ἐστιν· ἡ δὲ χολὴ τὸ θέρος κατέχει τὸ σῶμα καὶ τὸ φθινόπωρον. γνοίης δ' ἂν τοῖσδε· οἱ ἄνθρωποι αὐτόματοι ταύτην τὴν ὥρην χολὴν ἐμέουσι, καὶ ἐν τῇσι φαρμακοποσίῃσι χολωδέστατα καθαι-

cognoveris: homines spuunt rejiciuntque per nares pituitosissima hyeme. Item alba oedemata potissimum in hoc anni tempore proveniunt, alique morbi pituitosi. Vere autem adhuc valida quidem pituita in corpore existit, et sanguis augetur; nam frigora remittunt, et aquae superveniunt; sanguis autem augefcit a pluviis et diebus calidis; nam secundum naturam ipsi haec anni pars est potissimum, quippe humida est et calida, id quod sic cognosces. Vere homines et aestate potissimum a dysenteriis corripuntur, ex naribus sanguis profluit; calidissimi ipsi sunt et rubicundi; aestate sanguis invalescit adhuc, et bilis in corpore attollitur, produciturque in autumnum. At in eo sanguis quidem paucus generatur; contrarius enim ipsius naturae autumnus est; bilis autem aestate et autumnus corpus occupat; id quod hinc discere licet. Homines sua sponte hoc anni tempore bilem vomunt, et in medicamentorum purgationibus biliosissima purgantur.

Ed. Chart. V. [238. 239.]

Ed. Bas. I. (325.)

ροῦνται. δῆλον δὲ καὶ τοῖσι πυρετοῖσι καὶ τοῖσι χρώμασι τῶν ἀνθρώπων. τὸ δὲ φλέγμα τοῦ θέρους ἀσθενέστατόν ἐστιν αὐτὸ ἐωυτοῦ. ἐναντίη γὰρ αὐτοῦ τῇ φύσει ἢ ὥρῃ ἐστὶ, ξηρή τε οὖσα καὶ θερμή. τὸ δ' αἷμα τοῦ φθινοπώρου ἐλάχιστόν ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ξηρόν τε γὰρ ἐστὶ τὸ φθινόπωρον καὶ ψύχειν ἄρχεται ἤδη τὸν ἄνθρωπον. ἡ δὲ μέλαινα χολή τοῦ φθινοπώρου πλείστη τε καὶ ἰσχυροτάτη ἐστίν. ὅταν δ' ὁ χειμὼν κατακυβάνῃ, ἡ τε χολή ψυχόμενῃ ὀλίγη γίγνεται καὶ τὸ φλέγμα αὖξεται πάλιν ὑπὸ τῶν ὑειῶν τοῦ πλήθους καὶ ὑπὸ τῶν νυκτῶν τοῦ μήκους. ἔχει μὲν οὖν ταῦτα πάντα αἰεὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. ὑπὸ δὲ τῆς ὥρης περιϋσταμένης ποτὲ μὲν πλείω γίγνεται αὐτὰ ἐωυτῶν, ποτὲ δ' ἐλάσσω ἕκαστα κατὰ μέρος τε καὶ κατὰ φύσιν. [239] ὥς γὰρ ὁ ἐνιαυτός μετέχει μὲν πᾶσι πάντων, καὶ τῶν θερμῶν, καὶ τῶν ψυχρῶν, καὶ τῶν ξηρῶν, καὶ τῶν ὑγρῶν· οὐ γὰρ ἂν μέναιε τουτέων οὐδὲν οὐδένα χρόνον ἄνευ πάντων τῶν ἐνεόντων ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, ἀλλ', εἰ ἐν τί γε ἐκλείποι, πάντα ἂν ἀφανισθεῖν, ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης

Constat autem et febris et hominum coloribus. Pituita vero aestate imbecillima est ipsa sui ratione. Contrarium enim ipsius naturae anni tempus est siccum et calidum. Sanguis porro per autumnum paucissimus est in homine, quoniam siccus est autumnus, et refrigerare jam hominem incipit. At atra bilis in autumnno plurima valentissimaque est. Quum vero hyems invadit, bilis refrigerata pauca gignitur, et pituita rursus augefcit tum a pluviarum copia, tum a noctium prolixitate. Haec igitur omnia semper corpus humanum occupant. At ab anni tempore consistente interdum plura ipsa quam prius gignuntur, interdum pauciora singula particulatim et secundum naturam. Sic enim annus particeps est omnium, et calidorum, et frigidorum, et siccorum, et humidorum, quia nullum ex his ullo tempore manserit sine omnibus, quae hoc in mundo sunt. At si unum aliquod deficiat, omnia vaneſcent. Etenim ab

Ed. Chart. V. [239.]

Ed. Bas. I. (325.)

πάντα συνέστηκε τε καὶ τρέφεται ὑπ' ἀλλήλων· οὕτω δὲ καὶ εἴτι ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκλείπει τουτέων τῶν συγγεγονότων, οὐκ ἂν δύναίτο ζῆν ὁ ἄνθρωπος. ἰσχύει δ' ἐν τῇ ἐνιαυτῷ τοτὲ μὲν ὁ χειμῶν μάλιστα, τοτὲ δὲ τὸ ἔαρ, τοτὲ δὲ τὸ θέρος, τοτὲ δὲ τὸ φθινόπωρον. οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοτὲ μὲν τὸ φλέγμα ἰσχύει, τοτὲ δὲ τὸ αἷμα, τοτὲ δ' ἡ χολή, πρῶτον μὲν ἡ ξανθὴ, ἔπειτα δὲ ἡ μέλαινα καλεομένη. μαρτύριον δὲ σαφέστατον· εἰ θέλοις τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ δοῦναι τὸ αὐτὸ φάρμακον τετράκις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἔμεῖται τοῦ μὲν χειμῶνος φλεγματοδέστερα, τοῦ δ' ἡρος ὑγρότερα, τοῦ δὲ θερέος χολωδέστατα, τοῦ δὲ φθινοπώρου μελάντατα. ταῦτα περὶ τῆς κατὰ τὰς ὥρας διαφορᾶς εἰπὼν ὁ Ἱπποκράτης, ἐδίδαξεν ἐν αὐτοῖς δυνάμει περὶ τῶν ἡλικιῶν καὶ χωρῶν. αἰεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν οἷς ἂν ὑφηγῇται καθ' ὅντιναοῦν λόγον ἐπιβλέπειν κελεύει καὶ ὥρην, καὶ χώραν, καὶ ἡλικίην, καὶ ὅ τι δὲ ἐφ' ἐνὸς τούτων ἀκούεις, μεταφέρειν ἀξιῶν σε τοῦτο καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ δύο καθ' ὁμοιότητα. τὸν αὐτὸν γὰρ λόγον ἐν ἡλικίαις ὁ παῖς

eadem necessitate omnia constituta sunt, et nutriuntur a sese invicem. Si autem etiam aliquid ex homine deficiat horum connatorum, homo non poterit vivere. Porro in anno tunc quidem hyems invalescit maxime, tunc autem ver, tunc aestas, tunc autumnus. Ita etiam in homine tunc sane pituita invalescit, tunc autem sanguis, tunc bilis, primum quidem flava, deinde nigra dicta. Testimonium hujus manifestissimum est: si voles eidem homini idem medicamentum quater in anno exhibere, evomet quidem hyeme pituitosiora, vere humidiora, aestate biliosissima, autumno nigerrima. Haec de tempestatum differentia locutus Hippocrates docuit in iplis facultate etiam de aetatibus et regionibus; semper enim in omnibus, quibus sermonem quemcunque recenset, jubet inspicere anni tempus, regionem, aetatem; et quod in uno horum intelligis, id vult te etiam ad reliqua duo juxta similitudinem transferre; eandem siquidem ratio-

Ed. Chart. V. [259.]

Ed. Bas. I. (325.)

ἔχει τῇ τοῦ ἡρος ἐν ὥραις, ὡσαύτως δ' ὁ μὲν νεανίσκος τῇ τοῦ θέρους, ὁ δὲ παρακμάζων τῇ τοῦ φθινοπώρου, καὶ τελευταῖος ὁ γέγων τῇ τοῦ χειμῶνος. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν χωρῶν ἡ μὲν εὐκρατος τῇ τοῦ ἡρος, ἡ δὲ θερμὴ τῇ τοῦ θέρους, ἡ δ' ἀνωμάλως ἔχουσα κατὰ θερμότητα καὶ ψυχρότητα, πλεονεκτοῦσα δ' ὅμως ψυχρότητι καὶ ξηρότητι, τῇ τοῦ φθινοπώρου, ἡ δ' ὑγρὰ καὶ ψυχρὰ τῇ τοῦ χειμῶνος. ταῦτά τε οὖν διδάξας, καὶ πρὸς τούτοις ὅτι τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἰάματα, τῆς κατὰ τὴν τέχνην μεθόδου τὰ στοιχεῖα παρέδωκεν, οἷς ἐφεξῆς τὰ κατὰ τοὺς ἀφορισμοὺς διελθὼν περὶ τῶν πλεοναζόντων καθ' ἑκάστην ὥραν τε καὶ ἡλικίαν νοσημάτων, τὰς οἷον συλλαβὰς ἐπὶ τοῖς στοιχείοις ὑφηγήσατο. παραγράφω δέ σοι καὶ τὰς ῥήσεις αὐτοῦ κατὰ λέξιν ἐχούσας ὧδε. Νοσήματα δὲ πάντα μὲν ἐν πάσῃσιν ὥρῃσιν γίγνεται, μᾶλλον δ' ἔνια κατ' ἐνίας αὐτῶν καὶ γίγνεται, καὶ παροξύνεται· τοῦ μὲν ἡρος τὰ μελαγχολικά, καὶ τὰ μανικά, καὶ τὰ ἐπιληπτικά, καὶ αἵματος ῥύσιες, καὶ κυνάγχαι, καὶ κόρυζαι, καὶ βράγχοι,

nem in aetatibus habet puer, quam in quatuor temporibus ver habet; eandem juvenis, quam aestas; eandem senex, quam autumnus; eandem decrepitus, quam hyems. Similiter etiam ex regionibus temperata veri respondet; calida aestati; inaequalis calore et frigiditate, sed redundans tamen frigiditate et siccitate autumno; humida et frigida hyemi. Haec itaque quum docuisset, et praeterea, quod contraria contrariorum sunt remedia, artis methodi elementa tradidit; postea, ubi ea, quae in aphorismis sunt, pertractasset de exuperantibus in unoquoque anni tempore et aetate morbis, veluti syllabas his elementis adjunxit. Ascribam tibi etiam orationem ipsius, quae ad verbum sic habet. *Morbi omnes quidem omnibus temporibus anni accidunt; sed nonnulli magis certis quibusdam et oriuntur et exacerbantur. Vere quidem melancholiae, maniae, epilepsiae, sanguinis profluvia, anginae, gravedines, raucedines, tussis, lepra, impeti-*

Ed. Chart. V. [239.]

Ed. Bas. I. (325.)

καὶ βῆχες, καὶ λέπρα, καὶ λειχήνες, καὶ ἄλφοι, καὶ ἐξαν-
θήσεις ἐλκώδεις πλεῖσται, καὶ φύματα, καὶ ἄρθριτικά·
τοῦ δὲ θέρους ἐνιά τε τουτέων, καὶ πυρετοὶ συνεχεῖς καὶ
καῦσοι, καὶ τριταῖοι πυρετοὶ, καὶ τεταρταῖοι, ἔμστοί τε καὶ
διάρροιαί, καὶ ὀφθαλμιαί, καὶ ὠτων πόνοι, καὶ στομάτων
ἐλκώσεις, καὶ σηπεδόνες αἰδοίων, καὶ ἰδρῶα· τοῦ δὲ φθι-
νοπώρου καὶ τῶν θερινῶν τὰ πολλὰ, καὶ πυρετοὶ τεταρ-
ταῖοι, καὶ πλάνητες, καὶ σπλῆνες, ὕδρωπες, φθίσεις, καὶ
στραγγουρίαι, καὶ λειεντερίαί, καὶ δυσεντερίαί, καὶ συνάγ-
χαι, καὶ ἄσθματα, καὶ εἰλεοὶ, καὶ ἐπιληψίαί, καὶ τὰ μα-
νικά, καὶ τὰ μελαγχολικά· τοῦ δὲ χειμῶνος πλευρίτιδες,
περιπνευμονίαί, κόρυζαι, λήθαργαί, βράγχοι, βῆχες, πό-
νοι στηθέων, πλευρέων, ὀσφύος, κεφαλαλγίαί, ἱλιγγοί,
ἀποπληξίαί. ταῦτα περὶ τῶν ὥρων εἰπὼν ὁ Ἱπποκράτης,
ἐφεξῆς περὶ τῶν ἡλικιῶν ὧδε γράφει. ἐν δὲ τῇσιν ἡλικίησι
συμβαίνει τοῖσι μὲν μικροῖσι καὶ νεογνοῖσι παιδίοισιν
ἄφθαι, ἔμστοι, βῆχες, ἀγρυπνίαί, φόβοι, ὀμφαλοῦ
φλεγμοναί, ὠτων ὑγρότητες, πρὸς δὲ τὸ ὀδοντοφυεῖν
προσάγουσιν οὖλων ὀδαξησμοὶ, πυρετοὶ, σπασμοὶ, διάρ-

*gines, vitiliginēs, pustulae ulcerosae plurimae, phyma-
ta, articulorum dolores. Aestate nonnulli ex his, febres
continuae et ardentes, tertianae et quartanae, vomitio-
nes, alvi profluvia, lippitudines, aurium dolores, oris
ulcera, genitalium putredines et sudationes. Autumno
magna pars aestivorum, atque etiam febres quartanae
et erraticae, lienes, aquae subter cutem, tabes, stillici-
dia urinae, levitates intestinorum et tormina, anginae,
asthmata, ilei cruciatus, insania et melancholia. Hyeme
pleuritides, peripneumoniae, gravedines, lethargi,
raucedines, tussēs, dolores pectorum, luterum, lumbo-
rum, dolores capitis, vertigines, apoplexiae. Haec de
anni temporibus Hippocrates persecutus, deinceps de aeta-
tibus ita scribit. Per aetates haec accidunt parvis et
recens natis puerulis, ulcera oris, vomitus, tussēs, vigi-
liae, pavores, inflammationes umbilici, aurium humidi-
tates. Paulo aetate progredientibus, quum dentire inci-*

Ed. Chart. V. [239. 240.]

Ed. Bas. I. (325.)

ῥοιαι, καὶ μάλιστα ὅταν ἀνάγωσι τοὺς κυνόδοντας, καὶ τοῖσι παχυτάτοισι τῶν παιδίων καὶ τοῖσι κοιλίας σκληρὰς ἔχουσι· πρεσβυτέροισι δὲ γιγνομένοισι παρίσθμια, σπονδύλου τοῦ κατὰ ἰνίον εἶσω ὥσιες, [240] ἄσθματα, λιθιάσεις, ἔλμινθες στρογγύλαι, ἄσκαριδες, ἀκροχορδόνες, σατυριάσεις, χοιράδες, στραγγουρία, καὶ τᾶλλα φύματα· τοῖσι δ' ἔτι πρεσβυτέροισι καὶ πρὸς τὴν ἥβην προσάγουσι τουτέων τε πολλὰ καὶ πυρετοὶ χρόνιοι μᾶλλον, καὶ ἐκ ῥινῶν αἵματος ῥύσιες. τὰ δὲ πλεῖστα τοῖσι παιδίοισι πάθεα κρίνεται, τὰ μὲν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέρῃσι, τὰ δὲ ἐν ἐπτὰ μηνσὶ, τὰ δὲ ἐν ἐπτὰ ἔτεσι, τὰ δὲ πρὸς τὴν ἥβην προσάγουσιν. ὅσα δ' ἂν διαμείνῃ τοῖσι παιδίοισι, καὶ μὴ ἀπολυθῇ περὶ τὸ ἡβᾶσκειν, ἢ τοῖσι θήλεσι περὶ τὰς τῶν καταμηνίων ῥήξιας, χρονίζειν εἴωθε. τοῖσι δὲ νεηνίσκοισιν αἵματος πτύσεις, φθίσεις, πυρετοὶ ὀξέες, ἐπιληψίαι, καὶ τᾶλλα νοσήματα, μάλιστα δὲ τὰ εἰρημένα. τοῖσι δ' ὑπὲρ τὴν ἡλικίην ταύτην πλευρίτιδες, περιπνευμονίαι, λήθαργοι, φρενίτιδες, καῦσοι, διάρῥοιαι,

piunt, gingivarum prurigines, febres, convulsiones, alvi fluores, maxime quum caninos edunt, et iis potissimum pueris, qui corpulentissimi sunt, et alvos habent astrictas. Adultioribus jam tonsillae, vertebrae in occipitio sitae luxatio in partem interiorem, asthmata, calculi, lumbrici teretes, ascarides, verrucae, satyriasis, strumae, urinae stillicidia, aliaque tubercula. Provectioribus adhuc et jam puberibus magna horum pars accidit, atque etiam febres diuturnae potius, et sanguinis e naribus profusiones. Plurimi vero affectus puerorum judicantur aut intra quadragesimum diem, aut intra septimum mensem, aut intra septimum annum, aut quum ad pubertatem itur. Qui autem perdurarint, nec solvi potuerint pubescenti, aut foeminae, quum menstrua erumpunt, eis consenescere assolent. Adolescentibus sanguinis excreationes, tabes, febres acutae, comitiales et reliqui morbi, sed praecipue quos enumeravi. Qui hanc aetatem excesserunt, pleuritides, peripneumoniae, lethargi, phrenitides, ardores, alvi

Ed. Chart. V. [240.]

Ed. Bas. I. (325. 326.)

χολέραι, δυσεντερίαι, αἰμορροΐδες. τοῖσι δὲ πρεσβυτέροισι
 δύσπνοιαι, κατάρροι βηχώδες, στραγγουρίαι, δυσουρίαι,
 ἄρθρων πόνοι, νεφρίτιδες, ἱλιγγοί, ἀποπληξίαι, κα-
 χεξίαι, ξυσμοὶ τοῦ σώματος, ἀγρυπνίαι, κοιλίης καὶ
 ὀφθαλμῶν καὶ ῥινῶν ὑγρότητες, ἀμβλυωπίαι, (326) γλαυ-
 κώσεις, βαρυηκοΐαι. ταύτην τὴν τάξιν τῆς διδασκαλίας
 ἐχοῖν πεποιῆσθαι τὸν Πλάτωνα μᾶλλον, εἴ περ γε φιλοσόφῳ
 προσήκει τὸ τάξει καὶ μεθόδῳ χρῆσθαι καὶ διδασκαλία,
 καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς ἰατροῖς. ἀλλ' ἴσως οὐκ ἡδύνατο περὶ
 τῶν τοιούτων ἀκριβῶς διελθεῖν ἐμπειρίας δεομένων, αὐτὸς
 οὐκ ὢν τρίβων τῶν ἔργων τῆς ἰατρικῆς. καὶ κατὰ τοῦτο
 ἐπαινεῖν αὐτὸν προσήκει, περὶ ὧν ἀκριβῶς οὐκ ἡπίστατο
 μηδ' ἐπιχειρήσαντα λέγειν. ἀλλ' ἐκεῖνά γε δυνατόν ἦν αὐτῷ
 παρ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως μεμαθηκέναι τὰ
 λελεγμένα κατὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐν τῇδε τῇ ῥήσει. κατὰ
 δὲ τὰς ὥρας τοῦ μὲν ἡῆρος καὶ ἄκρου τοῦ θέρους οἱ παῖδες
 καὶ οἱ τούτων ἐχόμενοι τῆσιν ἡλικίῃσιν ἄριστα τε διάγουσι
 καὶ ὑγιαίνουνσι μάλιστα· τοῦ δὲ θέρους καὶ τοῦ φθινοπώ-

*fluores, cholerae, difficultates intestinorum, haemorrhoi-
 des. Majoribus natu difficultates spirandi, destillationes
 cum tussi, stillicidia urinae, difficultates urinae, articu-
 lorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiae, ca-
 chexiae, aspredines totius corporis, vigiliae, alvi, ocu-
 lorum et narium humiditates, lippitudines oculorum,
 glaucomata, aurium gravitates. Hunc ordinem discipli-
 nae Platonem fecisse oportebat potius, siquidem philo-
 sopho convenit et methodo et disciplina etiam magis
 quam medicis uti; sed forte non potuit de ejusmodi,
 quae experientiam requirunt, exacte tractare, ut qui
 non versatus sit in medicinae operibus: atque hoc nomi-
 ne laudare ipsum oportet, quod ne aggressus quidem sit
 dicere de iis, quae exacte non pernoverat: verum illa
 poterat ab ipsa rerum natura didicisse, quae in Aphoris-
 mis in hunc modum dicta sunt. Per tempora anni pueri,
 et qui aetate his proximi sunt, vere atque prima aestate
 optime degunt; senes aestate et autumno aliquamdiu, reli-*

Ed. Chart. V. [240.]

Ed. Bas. I. (326.)

ρου μέχρι μὲν τινος οἱ γέροντες, τὸ δὲ λοιπὸν καὶ τοῦ χειμῶνος οἱ μέσοι τῆσιν ἡλικίῃσιν. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν εἰρημένων ἡλικιῶν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμοδιαίτων ἐξετάσαι τις δύναται προήκων ἤδη κατὰ τὴν ἡλικίαν, ὥς εἰκὸς ἦν Πλάτωνα προήκειν, ὅτε ἔγραφε τὸν Τίμαιον. ἀμελῶς οὖν ἔσχε περὶ τε τὴν τῶν αὐτῶν τούτων ἐξέτασιν, ἔτι τε μᾶλλον ὧν ἔγραψεν ὁ Ἱπποκράτης περὶ τῶν πλεοναζόντων νοσημάτων ἐν ἐκάστη τῶν ἡλικιῶν τε καὶ ὥρῶν, ὥς, εἴγε προσεσχέκει τὸν νοῦν αὐτοῖς, οὐκ ἂν ἐγεγράφει ταῦτα. τὸ μὲν οὖν ἐκ πυρὸς ὑπερβολῆς μάλιστα νοσῆσαν σῶμα συνεχῇ καύματα καὶ πυρετοὺς ἀπεργάζεται, τὸ δὲ ἐξ αἵματος ἀμφομερινούς, τριταίους δὲ ἐξ ὕδατος διὰ τὸ νωθέστερον αἷρος καὶ πυρὸς αὐτὸ εἶναι, τὸ δὲ γῆς τέταρτον, ὃν νωθέστατον τούτων, ἐν τετραπλάσιαις περιόδοις χρόνου καθαιρόμενον, τεταρταίους πυρετοὺς ποιῆσαν ἀπαλλάττεται μόλις. ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ πρῶτον μὲν ἡμάρτηκε κατὰ τὰ κοινὰ στοιχεῖα πάντων σωμάτων, οὐ κατὰ τῶν ἐναίμων ζώων ποιησάμενος τὴν αἰτιολογίαν τῶν περιοδικῶν πυρετῶν. ἄμεινον γὰρ ἦν, ἂ

quo autumni tempore et hyeme, qui media sunt aetate, melius valent. Proinde haec de commemoratis aetatibus in se ipso et coetaneis et convictoribus aliquis potest exquirere aetate jam provector, ut consentaneum erat Platonem provectoriorem esse, quum Timaeum conscriberet. Itaque de his ipsis disquisitionem neglexit, magisque adhuc eorum, quae Hippocrates conscripsit de morbis, quibus singulae et aetates et anni tempora abundant. Itaque corpus ignis excessu potissimum laborans continuos aestus et febres efficit; quod aëris excessu, quotidianas: aquae, tertianas, eo quod aqua seignior sit, quam ignis et aër; terrae autem elementum quartum, quum sit horum tardissimum, quadruplici temporis circuitu purgatum, quartanas febres molitum, vix discedit. In hac oratione primum quidem erravit, quod in communia omnium corporum, non in sanguineorum animantium elementa, febrium circuitu redeuntium causam retulit. Satiùs enim erat, quae etiam ostendere possumus in cor-

Ed. Chart. V. [240. 241.]

Ed. Bas. I. (326.)

καὶ δεῖξαι δυνάμεθα κατὰ τὸ σῶμα πλεονάζοντα, ταῦτ' ἰᾶσθαι· δεύτερον δ', ὅτι τῶν ἀμφημερινῶν καὶ τριταίων πυρετῶν οὐδ' ἐγγὺς ἦκε τῆς ἀληθοῦς αἰτίας. φαίνεται γὰρ ἐναργῶς ἐπὶ μὲν τῶν ἀμφημερινῶν ὁ φλεγματοῦδης πλεονάζων χυμὸς, ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς ὢν, ἐπὶ δὲ τῶν τριταίων ὁ τῆς ξανθῆς χολῆς. πάλιν αὖ καὶ οὗτος ἄκρως θερμὸς καὶ ξηρὸς. ὥστ' ἐπὶ τούτου μὲν ἐχρῆν εἰρησθαι πλεονάζειν τὸ τοῦ πυρὸς στοιχείον, ἐπ' ἀμφημερινοῦ δὲ τὸ τοῦ ὕδατος, ὥπερ ἐν τοῖς τεταρταίοις χυμὸν μὲν τὴν μέλαιναν χολήν, στοιχείον δὲ τὴν γῆν. ὅστις δ' ἐκάστου τῶν εἰρημέρων ἀκριβῶς ἐκμαθεῖν βούλεται τὴν φύσιν, ἐν τε τοῖς περὶ κρίσεων ὑπομνήμασι καὶ τοῖς περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν πυρετῶν ἐξαιρουσμένον τὸν λόγον ἔχει. [241] ἐγὼ δ' οὐκ εἶωθα πολλάκις ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ γράφειν, ἀλλ' ἅπαξ ἢ καὶ δις ἐνίοτε τὴν ἀπόδειξιν εἰπὼν ἐν τοῖς ἄλλοις βιβλίοις τῷ συμπεράσματι τῆς ἀποδείξεως χρῶμαι· καθάπερ καὶ περὶ τοῦ τρεῖς εἶναι τὰς ἀρχὰς τῶν διοικουσῶν ἡμᾶς δυνάμεων ἅπαξ ἀποδείξας ἐν τοῖς πρώτοις βιβλίοις τῆσδε τῆς

pore redundare, his mederi; deinde, quoniam ad veram quotidianarum tertianarumque febrium causam ne prope quidem accessit. Apparet enim evidenter in quotidianis pituitosus superare humor, qui humidus est et frigidus; in tertianis flavae bilis, et hic rursus calidus et siccus. Quare in hac dicendum erat ignis elementum superare, in quotidiana aquae, quemadmodum in quartanis humorem quidem atram bilem, elementum vero terram. Porro qui singulorum, quae dicta sunt, naturam exacte volet condiscere, in commentariis tum de crisi tum de febrium differentiis elaboratam disputationem habet. Ego autem non consuevi frequenter de eisdem eadem scribere, verum semel vel etiam bis nonnunquam demonstrationem interpretatus, in aliis libris conclusione demonstrationis utor; quemadmodum etiam de eo, quod tria sint principia facultatum corpus nostrum regentium, quum semel in primis hujus operis libris demonstrassem, in

Ed. Chart. V. [241.]

Ed. Bas. I. (326.)

πραγματείας, ἐν ταῖς ἄλλαις ἀπάσαις ἐξ ἐτοίμου λαμβάνω, μόνον ἀναμνησκῶν ἐνίοις, ὡς ἀποδέδεικται. καὶ νῦν γοῦν ἀρκεῖ τό γε τοσοῦτον ἀναμνησθαι περὶ τῶν ἐν ἐκείνοις δεδειγμένων, ὡς τοὺς ὀξυτάτους τε καὶ καυσωδεστάτους πυρετοὺς ἢ ξανθὴν χολὴν γεννᾷ, καὶ ὡς τοῦ γένους τῶν καυσωδῶν πυρετῶν ἐστὶ καὶ ὁ τριταῖος. εἴρηται δ' ἐν ἐκείνοις ἢ αἰτία, δι' ἣν οὐκ ἐστὶ συνεχὴς, ὥσπερ ὁ καῦσος, ἀλλὰ διαλείπων γίγνεται. τοῦτο οὖν ὁ Πλάτων οὐκ ἀκριβῶς ἔγνω τῆς Ἱπποκράτους τέχνης, καίτοι πειρώμενος ἐπεσθαι τὰνδρὶ, καὶ προσέτι γε περὶ τοῦ λευκοῦ φλέγματος. τὸ μὲν γὰρ πομφολύγων ἐναπολαμβανομένων, ἀοράτων μὲν διὰ σμικρότητα, καθάπερ αὐτὸς ἔφη, συναπασῶν δὲ τὸν ὄγκον παρεχομένων, ὁρατὸν γεννᾶσθαι τὸν τοιοῦτον χυμὸν εὐλογόν τε ἅμα καὶ πιθανόν· τὸ δ' ἐκ συντήξεως ἀπαλῆς σαρκὸς γενέσθαι ποτὲ φλέγμα τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ, πλὴν εἴ τις Πρόδικος ὑπαλλάττων τοῦνομα τὸν πικρόχολον χυμὸν ὀνομάζει φλέγμα διὰ τὸ νομίζειν, ἀπὸ τοῦ πεφλέχθαι τὴν προσηγορίαν αὐτῷ γεγονέναι. ἀλλ' ὁ γε Πλάτων αὐτὸς οἶδε

aliis omnibus ex parato sumo, solum in memoriam reducens nonnullis, quod id monstratum est. Atque in praesentia abunde est tantum repetere de iis, quae illic ostensa sunt, nempe febres acutissimas ardentissimasque ex flava bile generari, et ex genere ardentium febrium tertianam quoque exislerē. Porro explicata in illis causa est, cur non sit continua, quemadmodum ardens, sed intermittens fiat. Haec igitur Plato non accurate novit ex Hippocratis arte, etsi conaretur virum sequi, ac de pituita praeterea alba. Quod enim ampullae assumptae, quae sigillatim propter parvitatem videri non possunt, ut inquit, junctae autem simul, et in molem excitatae, visibilem generant huiusmodi humorem, rationi consentaneum simul est et probabile; quod autem ex colliquata molli carne pituita nonnunquam fiat, absurdissimum, nisi quis Prodicus nomen immutans amaram bilem pituitam nuncupet, eo quod sentiat, appellationem ei inditam esse a verbo πεφλέχθαι, quod est incensum esse. Verum Plato ipse

Ed. Chart. V. [241.]

Ed. Bas. I. (526.)

θερμότατον ὄντα τὸν τῆς τοιαύτης χολῆς χυμὸν ἐν οἷς φησιν·
 ὅσα δὲ φλεγμαίνειν λέγεται τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ καίεσθαι
 τε καὶ φλέγεσθαι διὰ χολὴν γέγονε πάντα. καὶ τούτων
 ἐφεξῆς· λαμβάνουσα μὲν ἀναπνοὴν ἔξω παντοίαν, ἀναπέμπει
 ζέουσα φύματα, καθειργνυμένη δὲ ἐντὸς, πυρίκαυτα νοσή-
 ματα πολλὰ ἐμποιεῖ· δῆλος οὖν ἐστὶ τῇ συνήθει προσηγορίᾳ
 κατὰ τοῦ πικροχόλου χυμοῦ χρώμενος, ὥπερ τοῦ πίπαι ἐστὶν
 ξανθοῦ τὴν χροάν· καὶ ὠχρὸς δ' ἐνίοτε γίνεταί πολλήν
 ὀρρώδη προσλαβὼν ὑγρότητα. καὶ μέντοι καὶ αὐτοῦ τοῦ
 προσθεῖναι τῷ φλέγεσθαι διὰ τὴν χολὴν δῆλός ἐστιν οὐκ
 ἐν τῇ προσηγορίᾳ σφαλλόμενος, ὥπερ ὁ Πρόδικος, ἀλλ' ἐν
 τῇ γνώσει τῆς φύσεως τοῦ χυμοῦ. λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ τόνδε
 τὸν τρόπον. τὸ δ' αὖ μετ' αἵρος τηκόμενον ἐκ νέας καὶ
 ἀπαλῆς σαρκός· τούτου δ' ἀνεμωθέντος καὶ συμπεριλη-
 φθέντος ὑπὸ ὑγρότητος, καὶ πομφολύγων ξυστασῶν ἐκ τοῦ
 πάθους τούτου, καθ' ἑκάστην μὲν ἁοράτων διὰ σμικρότητα,
 ξυναπασῶν δὲ τὸν ὄγκον παρεχομένων ὁρατὸν χρῶμα ἔχου-

hujusmodi bilem humorem calidissimum esse pernovit,
 in quibus ait: *Quae autem corporis partes incendi dicun-
 tur, a bilis aestu et flamma omnes infestantur.* Et post
 haec deinceps: *Quae quum respirat extrinsecus, omni-
 genas tuberculorum species fervens emittit; intus autem
 cohibita, igneos morbos plurimos procreat.* Constat ita-
 que, Platonem consueta amarae bilis appellatione uti,
 quae in totum flava colore est, pallida autem nonnun-
 quam efficitur, ubi copiosam humiditatem ferofam assump-
 serit. Quin etiam ex eo ipso, quod apposuerit, inflam-
 mari ob bilem, certum est, non in appellatione errasse
 ipsum, sicuti Prodicum, sed in naturae humoris cogni-
 tione. Dicit autem de eo in hunc modum. *Rursus
 mollis recentisque carnis portio quaedam cum aëre colli-
 quescit; haec autem ubi ventum conceperit, et circum-
 prehensa ab humiditate, et ampullae ex hoc affectu con-
 stitutae sigillatim propter parvitatem invisibiles, universae
 autem in molem coeuntes, visibilem colorem habeant, ob*

Ed. Chart. V. [241. 242.]

Ed. Bas. I. (326.)

σῶν, διὰ τὴν τοῦ ἀφροῦ γένεσιν ἰδεῖν λευκόν. ταύτην πᾶσαν τηκεδόνα ἀπαλῆς σαρκὸς μετὰ πνεύματος συμπλακεῖσαν λευκὸν εἶναι φλέγμα φαμέν. καὶ μετ' οὐ πολλὰ δὲ πάλιν οὕτως ὑπὲρ αὐτοῦ γράφει· τὸ δὲ λευκὸν φλέγμα διὰ τὸ τῶν πομφολύγων πνεῦμα χαλεπὸν ἀποληφθὲν, ἔξω δὲ τοῦ σώματος ἀναπνοᾶς ἴσχον ἡπιώτερον μὲν, καταποικίλλει δὲ τὸ σῶμα, λεύκας ἀλφούς τε καὶ τὰ τούτων ξυγγενῇ νοσήματα ἀποτίκει. ἐν ταύτῃ μὲν τῇ ῥήσει καλῶς ἀπεφήνατο περὶ τῶν γινομένων ἀπὸ τοῦ φλέγματος παθῶν· ἥνικα δ' ἔλθγειν ἔμπροσθεν, τὴν πᾶσαν τηκεδόνα ἀπαλῆς σαρκὸς μετὰ πνεύματος συμπλακεῖσαν λευκὸν εἶναι φλέγμα φαμέν, οὐκ ὀρθῶς. δέδεικται γὰρ ἢ γε τοῦ φλέγματος γένεσις ἐκ τροφῆς φύσει ψυχροτέρας ἐνδεῶς ὑπὸ τῆς ἐμφύτου θερμασίας κατεργασθείσης ἀποτελουμένη. τηκομένη δὲ σὰρξ ὁμοίον τι ποιεῖ τὸ σύντηγμα τῇ χροῇ τῆς ὠχροῦς χολῆς, ἐπὶ τὸ λευκότερον ῥέπον, ὥς εἶναι τὸ καλούμενον ὑπωχρον πυρρόν. [242] ἔστι δὲ καὶ παχύτερον τὸ σύντηγμα τοῦτο τῆς ὠχροῦς χολῆς, καὶ δυσωδέστερον, καὶ τινὰ γλισχρότητα πολλάκις ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ

spumae generationem aspectu album, hanc omnem carnis mollis colliquationem cum spiritu implicatam albam esse pituitam dicimus. Ac non multo post rursus sic de eadem scribit. Alba vero pituita propter ampullarum spiritum difficilis intus inclusa, ad exteriorem cutem respirans, mitior quidem, sed corpus albis vitiliginibus inficit, et harum vicinos morbos procreat. In hac sane oratione probe de affectibus pronunciavit, qui a pituita oriuntur; quum autem scriberet prius, omnem tenerae carnis colliquationem cum spiritu junctam albam esse pituitam dicimus, non recte. Quippe ostensum est, quomodo pituita ex alimento natura frigidior, minus, quam par est, ab infuso calore elaborato, generetur. Caro vero colliquata similem facit colore colliquationem pallidae bilis in albedinem magis vergens, ut is color sit, qui subpallidus fulvus appellatur; est autem crassior haec colliquatio, quam sit pallida bilis, et pejus olet, nonnullamque viscositatem subinde et pinguedinem in se continet.

Ed. Chart. V. [242.]

Ed. Bas. I. (325. 327.)

λιπαρότητα. ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ χυμῶν ἔγνωσται πρὸς γε τὸ παρὸν, εἰ μέλλοιμεν, ὥς τινες τῶν φίλων ἀξιοῦσιν, ἐξηγεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν Τίμαιον ἰατρικῶς εἰρημένα.

Κεφ. ζ'. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τῶν κατὰ τὸ βιβλίον λόγων διὰ κεφαλαίων ῥηθήσεται συνόψεως ἕνεκεν, ἐν οἷς τε ὁμολογοῦσιν οἱ ἄνδρες ἀλλήλοις, ἐν οἷς τε διαφέρονται, διὰ μακροτέρων τε κατὰ τὴν ἐσομένην ἡμῖν ἐξήγησιν αὐτοῖς εἰρησεται. λέγοντος οὖν Ἱπποκράτους ἀεὶ τὸ σύμφυτον θερμὸν αἰτιώτατον εἶναι πάντων τῶν φυσικῶν ἔργων, ὃ Πλάτων οὐ θερμὸν, ἀλλὰ πῦρ ὀνομάζει. ἴδωμεν δ', ὅπως ὑπ' αὐτοῦ διοικεῖσθαι (327) λέγει τὰ τῶν ζώων σώματα. πᾶν ζῶον πάντως περὶ τὸ αἷμα καὶ τὰς φλέβας αὐτοῦ θερμότητα ἔχει, οἷον ἐν ἑαυτῷ πηγὴν τινα ἐνοῦσαν πυρός. πλήν μὲν οὖν πάντα καλῶς εἶπεν. οὐ γὰρ ἐκ παρατρίψεως τοῦ κατὰ τὰς ἀρτηρίας πνεύματος ἢ θερμασία γεννᾶται κατὰ τὰ τῶν ζώων σώματα, καθάπερ ἐκτὸς ἐπὶ λίθων τε καὶ ξύλων, ἀλλ' ἔμπαλιν ὑπὸ τῆς συμφύτου θερμασίας αἱ κινήσεις αὐτῶν γίνονται. ὅταν οὖν ψυχῇ τὸ σῶμα διὰ κρύος,

Haec sane abunde ad praesens institutum de humoribus cognita sunt, si interpretaturi sumus, ut nonnulli amicorum censent, ea, quae in Timaeo modice dicta sunt.

Cap. VII. Ac reliquae sane libri rationes summatim compendii gratia explicabuntur, in quibus inter se viri consentiunt, et in quibus dissentiunt, uberiusque in futura expositione iterum dicetur. Quum itaque Hippocrates dicat semper insitum calorem omnium naturae operum esse quammaxime causam, Plato non calorem, sed ignem nominat. Videamus autem, quomodo animantium corpora ab eo gubernari pronunciet. Omne animal in sanguine et venis calorem suum prorsus obtinet, ceu in se ipso fontem quendam ignis; itaque omnia probe dixit. Non enim ex attritu arteriarum spiritus calor in animantium corporibus generatur, sicuti foris in lapidibus et lignis, sed contra ab innato calore motus ipsorum fiunt. Quum igitur corpus perfrigeratum est algore, aut medicamento,

Ed. Chart. V. [242.]

Ed. Bas. I. (527.)

ἢ φάρμακον, ἢ οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἀλλοιουμένου τῶν κατ' αὐτὸ, παύονται μὲν αὐτίκα αἱ τῶν ἀρτηριῶν κινήσεις, αἷ τε κατὰ τὰ νεῦρα καὶ μῦς. οὐ μὴν πυρὸς γὰρ πηγὴν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐμφύτου θερμοῦ βέλτιον ἦν εἰρησθαι κατὰ τὰ σώματα ἡμῶν, ὥς Ἱπποκράτης ὀνομάζει διὰ παντός. εἴπερ γὰρ ὑπὸ πυρὸς ἢ πέψις γίνεται τῶν σιτίων, ἢ τ' ἀνάδοσις, ἢ δ' αἱμάτωσις, ἢ τε θρόψις, ἄμεινον ἂν ἐπὶ τῶν πυρεττόντων ὀξέως ἐφαίνετο ταῦτα ἐπιτελούμενα. τὸ δ' ἐμφυτον θερμὸν εὐκράτον εἶναι κατὰ μὲν οὐσίαν ἐν αἵματι καὶ φλέγματι τὴν ὑπαρξιν ἔχον μάλιστα, κατὰ δὲ ποιότητα μικτὸν ὃν εὐκράτως ἐκ θερμότητός τε καὶ ψυχρότητος. ἀσφαλέστερον οὖν ὁ Ἱπποκράτης ἔφη· τὰ αὐξανόμενα πλεῖστον ἔχει τὸ ἐμφυτον θερμόν· πλείστης οὖν δεῖται τροφῆς, εἰ δὲ μὴ, τὸ σῶμα ἀναλίσκεται. γέρουσι δ' ὀλίγον τὸ θερμόν· διὰ τοῦτο ἄρα ὀλίγων ὑπεκκαυμάτων δέονται, ὑπὸ πολλῶν μὲν γὰρ ἀποσβέννυνται. διὰ τοῦτο καὶ οἱ πυρετοὶ τοῖσι γέρουσιν οὐχ ὁμοίως ὀξέες, ψυχρόν γὰρ τὸ σῶμα. κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον καὶ τῷ περὶ φύσεως ἀνθρώπου

aut nullo aliorum, quae in ipso sunt, alterato, cessant quidem protinus arteriarum motus, item in nervis et musculis. Non igitur ignis fontem, sed potius insiti caloris praesliterat dixisse in corporibus nostris, quemadmodum Hippocrates semper nominat. Si enim ab igne ciborum fit concoctio, distributio, sanguificatio et nutritio, melius utique in febricitantibus acute haec perfici viderentur. Sed insitus calor temperatus est, substantia quidem in sanguine et pituita consistens potissimum, qualitate autem mixtus temperate ex caliditate et frigiditate. Tutius igitur Hippocrates dixit: *Qui crescunt, plurimum innati caloris obtinent; itaque plurimo cibo indigent; alioqui corpus absumitur. Senibus vero parum caloris inest, et ob eam rem paucis egent fomilibus, quippe quia multis oppressi extinguantur. Hinc etiam febres non aequae acutae senibus accidunt, corpus enim eorum frigidum est.* Hac igitur ratione etiam in libro de natura hominis

Ed. Chart. V. [242. 243.]

Ed. Bas. I. (327.)

τῇ πρώτῃ τῶν ἡλικιῶν τὸν ἄνθρωπον ἔφη θερμότατον ὑπάρχειν αὐτοῦ, καθάπερ ψυχρότατον ἐν τῇ τοῦ γήρως ἐσχάτῃ. οὐχ ἀπλῶς θερμότατον, ὥσπερ ἐν τοῖς καύσοις πυρετοῖς, ἀλλὰ τῷ ἐμφύτῳ θερμῷ θερμότατον εἵπομεν εἶναι τὸ γεγεννημένον ἄρτι παιδίον τῇ οὐσίᾳ. διὰ τοῦτο οὖν ἐν ἀφορισμοῖς πρῶτον μὲν ἔφη· τὰ αὐξανόμενα πλεῖστον ἔχει τὸ ἐμφυτον θερμόν. ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἤδη προὔγραψα τὸν ἀφορισμόν. ἄλλα δ' ὁμολογοῦντα αὐτῷ γράφει κατὰ λέξιν οὕτως· αἱ κοιλίαι χειμῶνος καὶ ἥρος θερμόταται φύσει, καὶ ὕπνοι μακρότατοι. ἐν ταύτησιν οὖν τῇσιν ὥρησι καὶ τὰ προσάσματα πλείω δοτέον· καὶ γὰρ τὸ ἐμφυτον θερμόν πολὺν, τροφῆς οὖν πλείονος δεῖται. σημεῖον δὲ αἱ ἡλικίαι καὶ οἱ ἀθληταί. τὸ ἐμφυτον θερμόν ἔφη πλεῖστον εἶναι χειμῶνος, οὗ τὸ ἐπικτήτων ἐπὶ τοῦ θέρους πλεονάζει. μηκύνειν δ' οὐ χρὴ περὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κατὰ τοῖδε τὸν λόγον, [243] τοὺς μὲν ἀφορισμοὺς ἐξηγησαμένου δι' ὑπομνημάτων ἑπτὰ, βιβλίον δ' ἄλλο γεγραφότος πρὸς τοῦ Κοῖντου μαθητὴν Λύκον, ὃς οὐ νοήσας, ὁποῖόν τι τὸ ἐμφυ-

prima aetate hominem calidissimum esse se ipso retulit, sicuti frigidissimum in extrema senecta, non simpliciter calidissimum, quemadmodum in ardentibus febribus, sed insito calore calidissimum esse diximus substantia puerum nuper natum. Propterea igitur in Aphorismis primum quidem scripsit: Qui crescunt, plurimum habent caloris innati. Sed jam prius citavi Aphorismum. Alia vero, quae ipsi consentiunt, ad verbum sic tradit. *Ventres hyeme et vere natura calidissimi sunt, et somni longissimi. Itaque per ea tempora cibi liberalius dari debent. Caloris enim nativi copia magna inest, ut cibus proinde plenior requiratur. Argumento aetates sunt et athletae.* Insitum calorem hyeme esse copiosissimum tradidit, cujus ascititius aestate abundat. Verum in sententia hoc sermone explicanda immorari diutius non oportet, quum Aphorismos commentariis septem exposuerim, alium vero librum adversus Quinti discipulum Lycum conscripserim,

Ed. Chart. V. [243.]

Ed. Bas. I. (327.)

τον θερμὸν ὃ Ἰπποκράτης βούλεται, ἀντεῖπε πρὸς τοὺς εἰρημένους ἀρτίως ἀφορισμούς. νῦν οὖν ἀρκέσει τὰς τοῦ Πλάτωνος παραγράψαι ῥήσεις, ἃς ἐν τῷ περὶ τροφῆς ἀναδόσεως λόγῳ κατὰ τὸν Τίμαιον ἔγραψεν· ἀρχεται δ' αὐτῶν ὧδε. τὸ ἐντεῦθεν ἤδη τὴν ὑδραγωγίαν παρεσκεύασαν τρόπον τινὶ τοιῷδε, ὃν κατοψόμεθα ῥᾶον προδιομολογησάμενοι τὸ τοιόνδε· ὅτι πάντα, ὅσα ἐξ ἐλαττόνων συνίσταται, στέγει τὰ μείζω, τὰ δ' ἐκ μειζόνων τὰ σμικρότερα οὐ δύναται. πῦρ δὲ πάντων μερῶν μικρομερέστατον, ὅθεν δι' ὕδατος καὶ γῆς αἶρος τε καὶ ὅσα ἐκ τούτων συνίσταται διαχωρεῖν, καὶ στέγειν οὐδὲν αὐτὸ δύναται. ταῦτόν δὴ καὶ περὶ τῆς παρ' ἡμῖν κοιλίας διανοητέον, ὅτι σιτία μὲν καὶ ποτὰ, ὅσα ἂν εἰς αὐτὴν ἐμπέσῃ, στέγει, πνεῦμα δὲ καὶ πῦρ, σμικρομερέστατα ὄντα τῆς αὐτῆς συστάσεως, οὐ δύναται. τούτοις οὖν κατεχρήσατο θεὸς εἰς τὴν ἐκ τῆς κοιλίας ἐπὶ τὰς φλέβας ὑδρείαν, πλέγμα ἐξ αἶρος καὶ πυρὸς ὃν, οἷον οἱ κύρτοι, ξυνυφηνάμενος. τὸ μὲν οὖν αἶρι καὶ πυρὶ χρῆσθαι τὴν

quī quum non intelligeret, cuiusmodi insitum calorem vellet, Aphorismis nuper citatis contradixit. In praesentia igitur sufficiet Platonis verba apponere, quae in Timaeo de alimenti distributione disputans conscripsit. Orditur ea hoc pacto. *Hinc vero aquaeductum hoc modo deduxerunt, quem facilius perspicemus, si hoc inter nos primum conveniat, nempe quod, quaecunque ex minutioribus componuntur, ea maiora continent, quae vero ex grandioribus, minutiora non possunt. Ignis autem praeter ceteris omnibus minutissimis constat particulis; ideoque aquam, aërem, terram, et quae ex his componuntur omnia, penetrat, usque adeo ut nihil ipsum valeat cohibere. Idem quoque de nostro ventre cogitandum est; quippe cibos et potus ingestos retinet, spiritum vero et ignem, quum ii consistentia tenuissimi sint, cohibere non potest. His igitur usus est deus ad irrigationem ex ventre in venas perficiendam; quare reticulum ex aëre et igne instar gibbosae lagenae contexuit. Ideo aëre et igne uti*

Ed. Chart. V. [243.]

Ed. Bas. I. (327.)

φύσιν πρὸς πέψιν τροφῆς, αἱμάτωσίν τε καὶ ἀνάδοσιν ὀρθῶς εἶρηται. τὸ δ' ἐξ αὐτῶν πλέγμα γεγενῆσθαι, καὶ μὴ δι' ὅλων κρᾶσιν, οὐκέτ' ἐπαινω, καθάπερ οὐδὲ τὸ πῦρ ὀνομάζειν αὐτὸν, ἐνόν, ὥς Ἱπποκράτης, ἔμφυτον θερμόν. ἀλλ' εἰκεν οὕτω καλεῖν, ἀναμιμνήσκειν ἡμᾶς βουλόμενος, ὅτι διὰ τὴν τοῦ πυρὸς μίξιν σὺν τοῖς ἄλλοις στοιχείοις ἢ πρὸς τὰ ἐκτὸς ἐκ τοῦ βάθους φορὰ γίνεται τῆς κατὰ τὸ σῶμα θερμοσίας. φαίνεται γοῦν ποτε καὶ μεταλαμβάνων αὐτὸς εἰς τὴν τοῦ θερμοῦ προσηγορίαν τὸ τοῦ πυρὸς ὄνομα, καθάπερ καὶ κατὰ τήνδε τὴν ῥῆσιν. τὸ θερμόν δὴ κατὰ φύσιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἔξω πρὸς τὸ συγγενὲς ὁμολογητέον ἵεναι. τούτοις δ' ὁμολογεῖ καὶ τάδε. καὶ διὰ ταῦτα δὴ καθ' ὅλον τὸ σῶμα ἅπασιν τοῖς ζώοις τὰ τῆς τροφῆς ῥάματα οὕτως ἐπίρ- ρυτα γέγονε. τεóτμητα δὲ καὶ ἀπὸ συγγενῶν ὄντα, τὰ μὲν καρπῶν, τὰ δὲ χλόης, ἃ ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἡμῖν ἐφύ- τευσεν εἶναι τροφήν, παντοδαπὰ μὲν χρώματα ἴσχει διὰ τὴν σύμμιξιν· ἢ δ' ἐρυθρὰ πλείστη περὶ αὐτὰ χροὰ διαθεῖ,

naturam ad cibi concoctionem, sanguificationem et distri-
butionem recte dictum est. Rete autem ex ipsis factum
esse, et non per tota temperamentum, minus laudo, sicuti
nec quod ignem nominet ipse, quum liceat, ut Hippocra-
tes ait, insitum calorem; sed videtur ita appellare, ut
nos admoneat, propter ignis mixtionem cum aliis ele-
mentis calorem corporis foras ex alto efferri. Videtur
autem nonnunquam etiam ignis nomen ad calidi appel-
lationem transferre, veluti et in hac oratione. *Calorem
sane secundum naturam putandum est in regionem suam
extra ad id, quod sibi connatum est, emanare.* His con-
sentiant haec quoque: *Et ob hanc rationem per totum
omnium animalium corpus alimenti liquores ita fluxiles
evaserunt, recenter autem incisi, et a cognatis suis ac-
cepti, partim fructibus, partim germinibus, quae deus
alimoniam corporis nostri produxit. Colores quidem
propter commistionem omnigenos obtinent, sed rubens color
plurimus in his praevallet, cujus natura ex ignis portione*

Ed. Chart. V. [243, 244.]

Ed. Bas. I. (327.)

τῆς τοῦ πυρὸς τομῆς τε καὶ ἐξομόρξεως ἐν ὑγρῷ δεδημιουργημένης φύσεως, ὅθεν τοῦ κατὰ τὸ σῶμα ῥέοντος τὸ χροῶμα ἔσχευεν οἷαν ὅψιν διεληλύθαμεν, ὃ καὶ καλοῦμεν αἷμα. τὴν ἐρυθρὰν χροῶν γεννᾶσθαι φησιν ἐν τῷ αἵματι διὰ τὴν τοῦ πυρὸς ἐξομόρξιν, ὅπερ ἐστὶν οἷον ἐναπόθεσις τῆς αὐτοῦ ποιότητός τε καὶ δυνάμεως. ὥστ' ἐκ κράσεως τοῦ τε πυρώδους στοιχείου καὶ τῆς δεξαμένης ὑγρότητος αὐτὸ γεννᾶσθαι φησι τὸ αἷμα. τῆς δ' ὑγρότητος οὐκ ἀκριβοῦς ὕδατος ὄντος, ἀλλὰ τι καὶ γεῶδες ἐχούσης, ὥς δηλοῖ τὸ πάχος αὐτοῦ, ἐξ ἀπάντων ἐγεννήθη τὸ αἷμα, προσλαμβάνον ἐξ ἀνάγκης τι καὶ τῆς αἰρώδους οὐσίας, ὥς ἐν ἑτέροις δέδεικται. φαίνεται τοιγαροῦν καὶ τούτοις ὁ Πλάτων ἐπόμενος τῷ Ἱπποκράτει. τὸ γὰρ ἔμφυτον θερμὸν αἷτιον εἶναί φησι τῆς τε κατὰ τὴν γαστέρα πέψεως τῶν σιτίων καὶ τῆς ἐντεῦθεν εἰς ἥπαρ τε καὶ φλέβας ἀναδόσεως, καὶ προσέτι τῆς αἱματώσεως, καὶ τῆς εἰς ὅλον τὸ σῶμα φορᾶς τε καὶ πέψεως.

Κε φ. η'. [244] Ἐν μέντοι τῇ περὶ ἀναπνοῆς δόξῃ διηνέχθη πρὸς ἑαυτὸν οὐ σμικρὰ, πρῶτον μὲν τῷ διαπνοῆς μᾶλλον

et absterfione in humido facta provenit. Propterea ejus, quod in totum corpus permanet, color talis aspectus est, qualem diximus, quod etiam sanguinem appellamus. Rubrum colorem generari dicit in sanguine propter ignis absterfionem, quod est veluti depositio suae qualitatis facultatisque. Quare ex ignei elementi et humiditatis suscipientis id temperamento generari sanguinem affirmat. Quum autem humiditas non exacta aquae sit, sed terrestre etiam aliquid obtineat, ut crassities ejus innuit, ex omnibus sanguis procreatus est, assumens necessario substantiae aëreae quoque nonnihil, ut alibi ostensum est. Apparet autem et in his Plato Hippocratem sequi, nam insitum calorem auctorem esse pronunciat ciborum in ventriculo concoctionis, et inde in jecur venasque distributionis, praeterea ut sanguis fiat, et in totum corpus feratur concoquaturque.

Cap. VIII. Sed in opinione de respiratione ipse ab eo non mediocriter dissentit, primum sane quod per-

Ed. Chart. V. [244.]

Ed. Bas. I. (327.)

αἰτίαν εἰπεῖν, οὐκ ἀναπνοῆς, εἴτ' οὐδὲ ταύτης ἀμέμπτως, ἀναιρεῖ γὰρ ὅλην, ἥ πρὸς πολλὰ τῶν φυσικῶν ἔργων ὁ Ἱπποκράτης χρῆται. διὰ τοῦτ' ἠναγκάσθη τῶν ἐνεργειῶν ἐνίας οὐκ ἄνευ τῆς ὅλης γιγνομένης εἰς περίωσιν ἀναφέρειν. ὁποῖον μὲν οὖν τι τῆς ὅλης ἐστίν, ἐνεστί σοι μαθεῖν, αὐλίσκου τὸ μὲν ἕτερον στόμιον εἰς ὕδωρ καθέντι, τὸ δὲ ἕτερον περιλαβόντι τοῖς χεῖλεσιν. ἔλκοντι γὰρ καὶ μυζῶντι διὰ τῶν χειλέων τὸν ἐκ τοῦ αὐλίσκου ἀέρα, συτακολουθήσει τὸ ὕδωρ. οὕτως δὲ καὶ τὰ παιδία τῇ παρενθέσει τῶν χειλέων ἐκ τε τῶν τιτθῶν ἔλκει τὸ γάλα καὶ τῶν βομβυλίων τὸ περιεχόμενον ἐν αὐτοῖς ὑγρόν. ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν χαλκῶν φύσαι διαστελλόμεναι τὸν ἔξωθεν ἀέρα διὰ τῶν προσκειμένων αὐταῖς αὐλίσκων ἔλκουσιν ἐκπληρώσαντα τὴν διαστολήν. ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ζώοις ὁ θώραξ διαστελλόμενος ἔλκει διὰ τῆς τραχείας ἀρτηρίας ἀναγκάως εἰς τὸ στόμα τὸν ἔξωθεν ἀέρα, μικρὸν δ' ὕστερον ἐκθλίβει συστελλόμενος ἐν ταῖς ἐκπνοαῖς. τοῦτ' μὲν τὸ ἔργον ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ μυῶν κινήσεως ἐδείχθη προαιρετικόν. τὸ δὲ ἕτερον, ὃ καλεῖται

spirationis potius causam dicat, quam respirationis, deinde neque hujus inculpate, tollit enim attractionem, qua ad multa naturae opera Hippocrates utitur, eoque coactus est actionum nonnullas, quae non citra attractionem fiunt, ad circuitum referre. Qualis igitur attractio sit, licet tibi condiscere, fistulae altero orificio in aquam demisso, altero labris comprehenso. Trahentem namque et fugentem labris aërem ex fistula aqua subsequetur. Ita etiam infantes labris impositis ex papillis lac extrahunt, et vasculis angusti oris, bombyliis dictis, liquorem in ipsis comprehensum; imo etiam fabrorum folles quum attolluntur, exteriorē aërem per fistulas ipsis annexas trahunt, elevationem expleturum. Similiter et animantibus thorax elevatus per asperam arteriam necessario externum aërem in os attrahit, paulo post contractus in expirationibus extundit. Hoc sane opus in secundo de musculorum motu ostensum est arbitrarium; alterum vero, quod

Ed. Chart. V. [244.]

Ed. Bas. I. (327. 328.)

σφυγμός, ὑπό τε τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀρτηριῶν γίνεται, τῇ μὲν διαστολῇ διὰ τῶν εἰς τὸ δέρμα καθηκόντων (328) στομάτων ἐλκουσῶν τῶν ἀρτηριῶν εἰς τὸ σῶμα τὸν ἔξωθεν αἶρα τριῶν ἔνεκα χρεῖων, ἐμπύξεως, ριπίσεως, γενέσεως πνεύματος ψυχικοῦ, τῇ συστολῇ δ' ἐκθλιβουσῶν ὅσον αἰθαλῶδες ἢ καπνῶδες ἐγεννήθη κατ' αὐτάς τῶν χυμῶν. ἀποδέδεικται δὲ περὶ μὲν ἀναπνοῆς ἐν τῷ περὶ χρεῖας ἀναπνοῆς ὑπομνήματι, περὶ δὲ σφυγμῶν ἐν τῷ περὶ χρεῖας σφυγμῶν. ὅτι δ' ὁ θώραξ διαστελλόμενος ἔλκει τὸν ἔξωθεν αἶρα, κατὰ τὰ περὶ θώρακος καὶ πνεύμονος κινήσεως ὑπομνήματα δέδεικται. τίνες δ' εἰσὶν οἱ διαστελλόντες αὐτὰ μῦς ἢ τίνες οἱ συστέλλοντες, ἐν τοῖς περὶ τῶν τῆς ἀναπνοῆς αἰτίων ἐδείχθη. τὰ δ' ἕκαστον τούτων τῶν μυῶν νεῦρα κινεῖντα πάντ' ἐκ τοῦ νωτιαίου πέφυκεν, οὐ κατ' ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντας τοὺς ἀνατομικοὺς, αὐτὸς δ' ὁ νωτιαῖος ἐξ ἐγκεφάλου, ὥστ' ἐκείνου διὰ μέσου τοῦ νωτιαίου τὰ νεῦρα τὰ κατ' ὁρμὴν κίνησιν ἐπιφέρει τοῖς τοῦ θώρακος μυσίν, ὑφ' ὧν διαστελλόμενος ἔλκει τὸν ἔξωθεν αἶρα διὰ

vocatur pulsus, a corde et arteriis fit, dilatatione quidem per arteriarum ora in cutem pertinentia, quae externum aërem in corpus trahunt triplicis usus gratia, refrigerii, eventilationis et spiritus animalis generationis; contractione vero arteriae extrudunt, quicquid fuliginosum fumosumve ex humoribus in ipsis procreatum est. Verum de respiratione in commentario de usu respirationis demonstratum est, de pulsibus autem in commentario de usu pulsuum. Quod autem thorax elevatus externum aërem trahat, in commentariis de thoracis et pulmonis motu agitatum est. Qui rursus ipsos attollant muscoli, aut qui contrahant, in libris de respirationis causis ostendi. Caeterum nervi singulos hos musculos moventes omnes ex spinali medulla processerunt, non me auctore solum, sed etiam omnibus anatomicis. Ipsa vero spinalis medulla ex cerebro oritur; quare illius per mediam spinalem medullam nervi arbitrium motum thoracis musculis communicant, a quibus elevatus externum aërem per

Ed. Chart. V. [244. 245.]

Ed. Bas. I. (328.)

τοῦ λάρυγγός τε καὶ τῆς τραχείας ἀρτηρίας εἰς τὸν πνεύμονα, συστέλλόμενος δ' ἐκθλίβει διὰ τῶν αὐτῶν. ἤμαρτεν οὖν ὁ Πλάτων μὴ βουλευθεὶς ἀκολουθεῖσαι τῷ Ἱπποκράτει λέγοντι κατὰ τὸ περὶ φύσεως ἀνθρώπου βιβλίον· καὶ ταῦτα ποιήσει σοι πάντα πάσῃν ἡμέρῃ καὶ νύκτα, καὶ χειμῶνα καὶ θέρος, μέχρις ἂν δυνατὸς ᾖ τὸ πνεῦμα ἔλκειν εἰς ἑωυτὸν καὶ πάλιν μεθιέναι. ἔλκει μὲν οὖν ἐς ἑωυτὸν ὁ ἄνθρωπος τὸν ἔξωθεν ἄερα διὰ τοῦ στόματος εἰς τὸν πνεῦμονα, διὰ δὲ τοῦ δέρματος εἰς τὰς ἀρτηρίας, ἀντεκπέμπει δὲ δι' ὧν ἔλαβεν αὐτίς. ἡ μὲν οὖν ἑτέρα τῶν ἐνεργειῶν ἀναπνοὴ καλεῖται, διαπνοὴ δ' ἡ διὰ τοῦ δέρματος. ὥς ἀμφοτέρας εἰς ἓν συναγαγὼν ὁ Πλάτων, οὕτως συνημμένας ἀλλήλαις, οὐδ' ὑπὸ μιᾶς δυνάμεως γιγνομένας, ὥς ἐπιδέδεικται δι' ὧν εἶπον ἀρτίως ὑπομνημάτων, τὸν περὶ τῆς ἀναπνοῆς λόγον ἐν Τιμαίῳ συνέθηκεν ἔχοντα κατὰ λέξιν ὧδε. πάλιν δὲ τὸ τῆς ἀναπνοῆς ἴδιον πάθος, αἷς χρώμενον αἰτίαις τοιοῦτον γέγονεν, ὅσον τανῦν ἐστίν. ὧδ' οὖν, ἐπειδὴ κενὸν οὐδέν ἐστιν, [245] εἰς ὃ τῶν φερομένων δύναιτ' ἂν εἰσελθεῖν τι,

fauces et asperam arteriam in pulmonem attrahit, contractus autem per eadem exprimit. Itaque Plato peccavit, qui Hippocratem sequi noluerit in libro de natura hominis ita scribentem. *Atque haec fient tibi omnia omni die et nocte, hyeme et aestate, quousque spiritum in te ipso possis attrahere et rursus emittere.* Trahit itaque in se externum aërem homo per os in pulmonem, per cutim in arterias. Remittit autem rursus, per quas vias accepit; quapropter altera actionum respiratio vocatur, perspiratio altera, quae per cutem fit. Quas utrasque quum in unum Plato congregasset, neque commissas invicem, neque ab una facultate factas, ut ostensum est commentariis, quos nuper citavi, sermonem de respiratione in Timaeo composuit, qui ad verbum ita habet. *Sed videamus iterum, quibus causis respiratio hunc in modum, quem nunc cernimus, fuerit instituta: cujus quidem rei talis erit consideratio. Cum vacuum nusquam sit, quo quicquam eorum, quae perferuntur, ingredi queat;*

Ed. Chart. V. [245.]

Ed. Bas. I. (328.)

τὸ δὲ πνεῦμα φέρεται παρ' ἡμῶν ἔξω, τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη παντὶ δῆλον, ὥς οὐκ εἰς κενόν, ἀλλὰ τὸ πλησίον ἐκ τῆς ἔδρας ὠθεῖ. τὸ δὲ ὠθούμενον ἐξελαύνει τὸ πλησίον αἰεὶ, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀνάγκην πᾶν περιελαυνόμενον εἰς τὴν ἔδραν, ὅθεν ἐξῆλθε τὸ πνεῦμα, εἰσιὼν ἐκεῖσε καὶ ἀναπληροῦν αὐτὴν συνέπεται τῷ πνεύματι, καὶ τοῦτο ἅμα πᾶν οἶον τροχοῦ περιελαυνόμενον γίγνεται, διὰ τὸ κενὸν μηδὲν εἶναι. διὸ δὴ τὸ τῶν στηθῶν καὶ τοῦ πνεύμονος ἔξω μετιὼν τὸ πνεῦμα, πᾶχιον ὑπὸ τοῦ περὶ τὸ σῶμα αἵρος εἴσω διὰ μανῶν τῶν σαρκῶν δυόμενον καὶ περιελαυνόμενον γίγνεται πλήρες. αὐθις δ' ἀποτρεπόμενος ὁ αἷρ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἔξω ἰὼν ἔσω τὴν ἀναπνοὴν περιορθεῖ κατὰ τὴν τοῦ σώματος καὶ τὴν τῶν μυκτήρων δίοδον. τὴν τοῦ τροχοῦ περιελαυνομένην οὐχ ἀπλὴν δεῖ νοεῖν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίων κινήσεων συγκειμένην, ὅταν μὲν ἐπὶ τὸ δέρμα τὸ ἔμφυτον ὀρμήσῃ θερμὸν, ὠθούμενον τε καὶ περιελαυνόμενον τοῦ ἐκτὸς αἵρος εἰς τὸ σῶμα διὰ τοῦ στόματος, ὅταν δ' αὖ πάλιν ὀρμήσῃ διὰ τοῦ στόματος ἔξω φέρεσθαι, περιορθεμένου τοῦ περιέ-

spiritus autem e nobis extra effertur; mox autem omnibus constat, non in vacuum quidem hunc spiritum evolare, sed proximum sibi e sua sede depellere, depulsum rursus illum proximum sibi semper extrudere, ac secundum necessitatem hujusmodi, quicquid in sedem illam repercutitur atque impellitur, unde exclusus est spiritus, ingressum illuc, replensque ipsam, spiritum comitatur, idque totum simul revolutione quadam quasi circumacta rota, quia nusquam sit vacuum, efficitur. Quamobrem, quum pectus pulmonesque spiritum efflaverint, mox aëre corpori circumfuso, intro per rariores carnes subeunte circumactoque locus repletur. Rursus autem aversus aër et per corpus foras emanans respirationem intro retrahit per oris nariumque transitum. Rotae circumvolutionem non simplicem intelligere convenit, sed ex contrariis compositam motibus, quando fane ad cutem natus calor eruperit, externo aëre in corpus per os impulsio adactoque, quando autem rursus per os foras eruperit, aëre

Ed. Chart. V. [245.]

Ed. Bas. I. (328.)

χοντος ἡμᾶς αἶρος εἰς τὸ σῶμα διὰ τοῦ δέρματος, ὡς ἐνέργειαν μὲν εἶναι διὰ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν ἐκπνοὴν καὶ διαπνοὴν, πάθος δὲ τὴν εἰσπνοὴν, οὐ μόνον τὴν διὰ τοῦ στόματος, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τοῦ δέρματος. ἐν οὐδετέρῳ δ' αὐτῶν ὁ Πλάτων προσχρῆται τῇ προαιρέσει, καίτοι φανερώς ἐν ἡμῖν ὄντος καὶ τοῦ θαττον καὶ βραδύτερον ἑλαττόν τε καὶ πλέον καὶ πυκνότερον εἰσπνεῦσαί τε καὶ ἐκπνεῦσαι. ἔτι γ' οὖν ὁ λόγος τοῦ Πλάτωνος ἐλέγχεται, καὶ ὅτι μετὰ τὴν συστολὴν τῶν ἀρτηριῶν ἐχρῆν εὐθέως εἰσπνοὴν γίνεσθαι, μετὰ δὲ τὴν ἐκπνοὴν εὐθέως διαστολὴν τῶν ἀρτηριῶν. φαίνεται δ' οὐχ οὕτω συμβαῖνον, ἀλλ' ἐὰν θελήσωμεν ἐπισχεῖν πλέονι χρόνῳ τὴν ἀναπνοὴν, εὐθέως αἱ ἀρτηρίαι μετὰ τῆς καρδίας κινοῦνται. καὶ μέντοι καὶ διαστελλόνται μὲν εἰσπνεόντων ἐνίοτε, συστελλόνται δ' ἐκπνεόντων, καὶ κατὰ μιᾶς ἀναπνοῆς χρόνον ἐπτάκις, ἢ ὀκτάκις, ἢ καὶ δεκάκις ἡ καρδία μετὰ τῶν ἀρτηριῶν φαίνεται διαστελλομένη τε καὶ συστελλομένη. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς περιώσεως λόγος ἄτοπος, ὑπὸ γὰρ τῆς ἐκπνοῆς περιελαυνόμενον τὸν αἶρα φέρεσθαι πάλιν ἔσω διὰ τοῦ δέρματος οὐκ ἀναγ-

nobis circumfluo per cutem in corpus impulsio, ut actio quidem sit per naturam nostram expiratio et perspiratio, affectus autem inspiratio, non solum quae per os sit, sed etiam quae per cutem. Neque in altera ipsarum Plato utitur arbitrio nostro, etsi manifesto in nobis sit citius, tardius, minus, magis et frequentius inspirare et expirare. Praeterea sermo Platonis coarguitur, et quod post arteriarum contractionem oportebat statim inspirationem fieri, post expirationem protinus arteriarum elevationem. Verum hoc ita accidere non videtur. At si velimus longiori tempore respirationem cohibere, statim arteriae cum corde moventur. Quin etiam eleuantur inspirantibus nonnunquam, contrahuntur expirantibus, et in unius respirationis tempore septies aut octies aut etiam decies cor cum arteriis apparet elevari contrahique. Verum et circumvolutionis ratio absurda est, nam ab expiratione aërem intro rursus per cutem compulsum ferri non

Ed. Chart. V. [245. 246.]

Ed. Bas. I. (328.)

καῖον. ἐπομένης γὰρ τῆς ἐκπνοῆς τῇ συστολῇ τῶν ἀναπνευστικῶν, ἐκείνη τῇ συστολῇ ἀκολουθῶν ὁ περικεχυμένος ἡμῶν ἀὴρ χώραν παρέχει τῷ ἐκπνεομένῳ. ὅτι δὲ καὶ τᾶλλα, ὅσα τὴν ὅλην ἀναιρῶν εἶπεν ὁ Πλάτων, ἀτόπως ἐπικεχείρηται, κατὰ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν εἰρήσεται.

Κεφ. Θ'. Νυνὶ γὰρ ἀρκεῖ μόνον δεδηλωσθαι περὶ ὧν ὁμολογεῖται καὶ διαφέρεται τῷ Ἱπποκράτει. προσθῶμεν οὖν αὐτῷ καὶ τᾶλλα. φαίνεται γὰρ ἐν τῷ περὶ χρείας ἀναπνοῆς λόγῳ συνακολουθῶν ὁ Πλάτων τῷ Ἱπποκράτει, βουλομένῳ τὴν μὲν εἰσπνοὴν ἐμψύξεως ἕνεκα γίνεσθαι τῆς ἐμφύτου θερμασίας, τὴν δὲ ἐκπνοὴν ἀποχύσεως καὶ διαπνοῆς τῶν λιγνυδῶν περιπτωμάτων. ἐν ᾗ δὲ ταῦτα λέγει ῥήσει, καὶ περὶ τοῦ φέρεσθαι τὸ ποτὸν εἰς τὸν πνεύμονα διηλθεν, ἐχούσῃ κατὰ λέξιν οὕτως. τῇ δὲ δὴ πηδῇσει τῆς καρδίας ἐν τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ καὶ τῇ τοῦ θυμοῦ ἐγέρσει προγιγνώσκοντες, ὅτι διὰ πυρὸς ἡ τοιαύτη πᾶσα ἔμελλε διοίκησις γενέσθαι τῶν θυμουμένων, ἐπικουρίαν αὐτῇ μηχανώμενοι τὴν [246] τοῦ πνεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν,

necessarium est. Quippe quum expiratio contractionem respiratoriorum instrumentorum sequatur, illam contractionem subsequens aër nobis circumfusus locum praebet ei, quod expiratur. Porro quod et alia, quae tractionem e medio tollens Plato dixerit, absurde sit aggressus, in expositione ipsorum dicetur.

Cap. IX. Nunc enim abunde est ostendisse solum, in quibus consentiat dissentiatque cum Hippocrate. Apponamus igitur ei et reliqua; nam in sermone de usu respirationis Plato videtur Hippocratem imitari, qui inspirationem vult nativi caloris refrigerandi gratia fieri, expirationem vero, ut fuliginosa recrementa effundantur perspirentque. In qua autem oratione haec docet, etiam percensuit, quomodo potus in pulmonem feratur. Verba ipsius haec sunt. *Quum vero cognoscerent cordis saltu in malorum expectatione et iracundiae aestu, quod ejusmodi omnis dispositio irascentium per ignem futura sit, subsidium ipsi molientes pulmonis speciem construxerunt,*

Ed. Chart. V. [246.]

Ed. Bas. I. (328.)

πρῶτον μὲν μαλακὸν καὶ ἀναιμον, εἶτα σήραγγας ἐντὸς ἔχουσιν οἷον σπόγγου κατατετρομηένας, ἵνα τὸ πνεῦμα καὶ πόμα δεχομένη ψύχουσα ἀναπνοὴν καὶ θαστώνην ἐν τῷ καύματι παρέχοι. εἰ μὲν οὖν ἡγεῖται Πλάτων, ἅπαν τὸ πόμα καταπίνειν ἡμᾶς εἰς τὸν πνεύμονα, δίκαιός ἐστι καταγιγνώσκεσθαι προφανέστατον πρᾶγμα μὴ γινώσκων· εἰ δὲ μέρος τι τοῦ πόματος ἡγεῖτο διὰ τῆς τραχείας ἀρτηρίας παρωθούμενον εἰς τὸν πνεύμονα καταφέρεισθαι, τῶν ἐνδεχομένων τι λέγει, παραπλησίως τε ἄλλων δογματικῶν, περὶ ὧν διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους ἰατροί τε καὶ φιλόσοφοι. οὐ ταῦτόν δ' ἐστὶν ἢ ψεῦδος τι λέγειν, ἢ καταγέλαστον, ἐπεὶ τοι καὶ αὐτὸν τὸν Ἑρασίστρατον ἐδείξαμεν ἐν τε τῷ περὶ χρεῖας ἀναπνοῆς καὶ σφυγμῶν χρεῖας τε ἅμα καὶ γενέσεως, ἔτι δὲ καταπόσεώς τε καὶ πέψεως ἐσφαλμένον, ἀλλ' οὐ καταγέλασαμεν αὐτοῦ, διότι μὴ πᾶν τὸ ψεῦδος εὐθύς ἐστι καὶ καταγέλαστον, ἐπεὶ τοι καὶ περὶ φλεγμονῆς γενέσεως καὶ πυρετοῦ διαγνώσεως ἐν τε τοῖς περὶ φλεβοτομίας λόγοις καὶ ἄλλοις τισὶ θεραπευτικοῖς λογισμοῖς ἐδείχθη

primum quidem mollem et exanguem, deinde autem fistulas intus spongiae modo perforatas habentem, ut spiritum potumque excipiens refrigerium respiratione et refo-cillationem in aestu exhibeat. Si igitur Plato autumat, omnem nos potum in pulmonem haurire, jure damna-tur manifestissimae rei inscius. Si autem partem aliquam potus per asperam arteriam adactam in pulmonem de-ferri censet, dicit aliquid eorum, quae fieri possunt, simi-literque aliorum dogmatum, de quibus inter se et medici et philosophi dissentiunt. Non idem autem est menda-cium aliquod dicere, aut ridiculum, quoniam et ipsum Erasistratum ostendimus tum in libro de usu respiratio-nis, tum de pulsum usu simul et generatione, praeter-ea deglutitionis concoctionisque, errasse, sed non ipsum derisimus, quoniam non quodlibet mendacium statim est etiam ridiculum; item nec quia de inflammationis gene-ratione et febris dignotione in libris de missione sangui-nis per venas aliisque nonnullis curatoriis disputationibus

Ed. Chart. V. [246.]

Ed. Bas. I. (328. 329.)

ἐσφαλμένος. καὶ μέντοι καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ τις ἀντιστρέψας τὸν λόγον ἡμᾶς φησι περὶ τούτων, οὐκ Ἐρασίστρατον, ἐσφάλθαι, οὐ μὴν οὔτε ἡμεῖς ἐκείνου καταγελάσομεν, οὔτ' ἐκεῖνος ἡμῶν. ἀδήλων γὰρ ὄντων τῶν δογμάτων, καὶ τῇ διὰ τοῦ λόγου πίστει τοῖς μὲν πιθανῶν, τοῖς δ' ἀπιθάνων φαινομένων, ὥσπερ τὸ τοῖς δόξασιν ἀληθὲς εἶναι συναγορεύειν ἀνεμέσητόν ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ συγχωρεῖν ἑτέροις ἀντιλέγειν αὐτοῖς· τὸ δὲ σκώπτειν καὶ καταγελάειν ὥς ἡλίθιον, ὃ δογματικῶς ἀμφισβητεῖται, προπετές. οἷόν ἐστι καὶ τὸ παραρῥεῖν τι τοῦ πόματος εἰς τὸν πνεύμονα διὰ τε τοῦ λάρυγγος (329) καὶ τῆς τραχείας ἀρτηρίας, οὐκ ἀθρόον, οὐδὲ διὰ μέσης τῆς εὐρυχωρίας τοῦ ὀργάνου φερόμενον, ἀλλὰ περὶ τὸν χιτῶνα αὐτὸν δροσοειδὲς καταρῥεῖν. τοῦτο μὲν οὖν εἴτ' ἀληθὲς, εἴτε ψεῦδός ἐστιν, ὀλίγον ὕστερον ἐπισκεψόμεθα. τὸν δὲ καταγέλαστον ὄντως λόγον, ὡς οὐκ εἰς τὴν γαστέρα φέροιτο διὰ τοῦ στομάχου τὸ ποτόν, ἀλλ' εἰς τὸν πνεύμονα διὰ τῆς ἀρτηρίας ἅπαν, οὐδαμόθι Πλάτων εἶπεν. ἐν γοῦν αὐτῷ τούτῳ τῷ βιβλίῳ, καθ' ὃ τὴν

aberrasse ostensus est. Quin etiam ipsius sectatorum aliquis sermonem invertens nos inquit in his, non Erasistratum, falsum esse, non tamen neque nos illum derisimus, neque ille nos. Nam quum dogmata obscura sunt, et fide, quae rationibus fit, aliis probabilia, aliis improbabilia videntur, ut opinantibus, verum esse, assentiri culpa vacat, ita etiam concedere aliis, ut ipsis contradicant. At conviciari et deridere tanquam stultum, de quo dogmatice ambigitur, temerarium; cujusmodi est, et nonnihil potus in pulmonem confluere, et per laryngem, et per asperam arteriam, non confertim, neque per mediam spatii laxitatem instrumenti delatum, sed circa tunicam roris modo defluens. Hoc igitur verumne sit an falsum, paulo post considerabimus. At ridiculum revera sermonem, quod non in ventrem per stomachum potus tendat, sed in pulmonem per arteriam totus, nusquam Plato dixit; nam in ipso hoc libro, quo commemoratam de potu ora-

Ed. Chart. V. [246.]

Ed. Bas. I. (329.)

προειρημένην περὶ τοῦ πόματός ῥῆσιν ἔγραψεν, εἰς τὴν κοι-
λίαν ἔφη τὸ πινόμενον ὥσπερ τὰ σιτία φέρεσθαι. καὶ οὐχ
ἅπαξ τοῦτ' εἶπεν, ἀλλὰ πάνυ πολλάκις, ὥς ἔνεστί σοι μα-
θεῖν ἐκ τῶν ῥήσεων αὐτοῦ, πρώτης μὲν τῆσδε μετὰ τέτ-
ταρας πρώτους στίχους τῆς προειρημένης ὑπ' αὐτοῦ ῥήσεως
γεγραμμένης. τὸ δὲ δὴ σιτίων τε καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικὸν
τῆς ψυχῆς, καὶ ὅσον ἔνδειαν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἴσχει
φύσιν, τοῦτο εἰς τὸ μεταξὺ τῶν φρενῶν καὶ τοῦ πρὸς τὸν
ὀμφαλὸν ὅρου κατώκισαν. οὐκ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῷ πνεύ-
μονί φησι τὸ τῶν σιτίων καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικόν, ἀλλὰ
κατωτέρω τοῦ διαφράγματος εἶναι. φρένας γὰρ οὐχ οὗτος
μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι παλαιοὶ τὸ διάφραγμα προση-
γόρευον. κατωτέρω δὲ τῶν φρενῶν τούτων ἢ τε γαστήρ
κεῖται καὶ τὰ ἔντερα, καὶ τὸ ἥπαρ αὐτὸ, περὶ οὗ τῶν
ποιεῖται τὸν λόγον. καὶ μέντοι καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν φησί·
τὴν ἐσομένην ἡμῖν ποτῶν καὶ ἐδεσμάτων ἀκολασίαν ἥδεσαν
οἱ ξυντιθέντες ἡμῶν τὸ γένος, καὶ ὅτι τοῦ μειρίου καὶ
ἀναγκαίου διὰ μαργότητα πολλῶ χρησοίμεθα πλέονι. ἵν'

tionem scripsit, potum, quemadmodum cibos, in ventrem
deferri pronunciavit, idque non semel, sed admodum
frequenter, ut licet ex verbis ipsius tibi condiscere, pri-
mis quidem his post quatuor primos versus comprehensae
ab eo sententiae conscriptis. *Eam animae facultatem,*
quae cibum et potum concupiscit, et reliqua, quibus
propter corporis naturam indiget, medias inter phrenas
et umbilici terminum regione collocarunt. Non in corde
et pulmone cibi potusque appetitoria, sed infra septum
transversum esse tuetur. Phrenas enim non hic solus,
sed etiam alii veteres septum transversum appellarunt.
Caeterum infra has phrenas et venter situs est, et inte-
stina, et jecur ipsum, de quo nunc est mentio. Quin
etiam paulo post rursus inquit: *Cognoscebant profecto*
generis nostri fabricatores, nos ad cibum potumque fore
intemperatos, ac propter ingluviem plus, quam modus et
necessitas postulare, ex his sumpturos. Igitur ne inter-

Ed. Chart. V. [246. 247.]

Ed. Bas. I. (329.)

οὖν μὴ φθορά διὰ νόσους ὀξείας γίγνοιτο, καὶ ἀτελὲς εὐ-
 θύς τὸ γένος τὸ θνητὸν τελευτήῃ, ταῦτα προορῶμενοι
 τὴν γενησομένην πόματος ἐδέσματος τε τὴν ὀνομαζομένην
 κάτω κοιλίαν ὑποδοχὴν ἔθεσαν. καὶ κατωτέρω δὲ πάλιν ἐν
 ταύτῳ συγγράμματι τάδε γράφει. ταῦτὸν δὴ καὶ περὶ τῆς
 παρ' ἡμῖν κοιλίας διανοητέον, ὅτι σιτία μὲν καὶ ποτὰ, ὅταν
 εἰς αὐτὴν ἐμπέσῃ, στέγει, [247] πνεῦμα δὲ καὶ πῦρ, μικρο-
 μερέστερα ὄντα τῆς αὐτῆς συστάσεως, οὐ δύναται. πάλιν
 οὖν κἀνταῦθα σαφῶς εἶπεν, εἰς τὴν κοιλίαν ἡμῶν ἀφικνεῖ-
 σθαι τὰ τε σιτία καὶ τὰ πόματα. καὶ τοῦ γ' ἐν αὐτῇ
 κατὰ τὴν τούτων μίξιν γενομένου χυμοῦ τὴν εἰς τὰς φλέ-
 βας ἀνάδοσιν ὑδρείαν ὠνόμασε διὰ τὴν ὑγρότητα, λέγων
 ἐφεξῆς τοῖς προγεγραμμένοις οὕτως. τούτοις οὖν κατεχρή-
 σατο ὁ θεὸς εἰς τὴν ἐκ τῆς κοιλίας ἐπὶ τὰς φλέβας
 ὑδρείαν. κἀν τοῖς ἐξῆς δὲ πάλιν οὐ μετὰ πολλὰ τῶν εἰρη-
 μένων ᾧδ' ὡς φησι. ὅταν γὰρ εἴσω καὶ ἔσω τῆς ἀνα-
 πνοῆς ἰούσης τὸ πῦρ ἐντὸς συνημμένον ἔπῃται, διαιρούμε-
 νον δ' αἰεὶ διὰ τῆς κοιλίας εἰσελθὼν τὰ σιτία καὶ ποτὰ

*itus propter morbos acutos oboriretur, et imperfectum
 mox genus desineret, haec praevidentes inferiorem ven-
 trem appellatum fabricati sunt, qui potum cibumque
 suscipiat. Rursus autem paulo inferius eodem in libro
 haec scribit. Idem porro de nostro ventre considerandum
 est, quod cibos et potus ingestos potest retinere, spiritum
 autem et ignem, quae consistentia ejus longe sunt tenuiora,
 non potest. Rursus igitur et hic manifeste dixit, cibum
 potumque in ventriculum nostrum venire, ac humoris,
 qui in ipso ex horum mixtione factus est, in venas
 distributionem irrigationem nominavit propter humidi-
 tatem, post superius comprehensa in eum modum scribens.
 His itaque usus est deus ad irrigationem ex ventriculo
 in venas. Ac deinde iterum non multo post commemo-
 rata hoc pacto inquit: Quando enim, intro et foras
 respiratione meante, ignis interior conjunctus sequitur,
 divisus semper per ventrem ingressus cibum potumque*

Ed. Chart. V. [247.]

Ed. Bas. I. (329.)

λάβη, τήκει δὴ καὶ κατὰ τὰ σμικρὰ διαιροῦν διὰ τῶν ἐξόδων, ἥπερ πορεύεται διάγον ὅσον ἐκ κρήνης ἐπ' ὀχετοὺς ἐπὶ τὰς φλέβας ἀντλοῦν ταῦτα ῥεῖν, ἢ ὥσπερ αὐλῶνος διὰ τοῦ σώματος τὰ τῶν φλεβῶν ποιεῖ ῥεύματα. καὶ διὰ τῶν ἐξῆς δὲ φυλάττειν φαίνεται τὴν αὐτὴν γνώμην, ἐν τε τοῖς περὶ τῆς ἀναπνοῆς καὶ πέψεως λόγοις ἅπασιν. ὥστε τῆς μὲν ἡλιθίου δόξης ἀπήλλακται, καὶ χρὴ τοὺς οἰηθέντας, αὐτὸν οὕτως ἀνόητον ὑπάρχειν, ὥς ὑπολαβεῖν, εἰς πνεύμονα φέρεσθαι τὸ ποτὸν ἅπαν, αὐτοὺς ἐγκαλεῖσθαι μᾶλλον ἐφ' οἷς καταψεύδονται. περὶ δὲ τοῦ φέρεσθαι τι τοῦ πόματος εἰς τὸν πνεύμονα περὶ τὸν ἐνδοθέν χιτῶνα τοῦ τε λάρυγγος καὶ τῆς τραχείας ἀριτηρίας βουλόμενός τις αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ πειραθῆναι δύναται, λαβὼν μὲν ἐστὼς τοῦ ὕδατος εἰς τὸ στόμα θαψιλὲς, εἴτα κατακλιθεὶς ὑπτίος, ὑπανοίγων τε βραχὺ τὸ στόμιον τοῦ λάρυγγος· ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστιν ἀνοιγνύναι τε καὶ κλείειν αὐτό. παραῤῥέοντος γάρ τινος εἰς αὐτὸν ἐκ τοῦ στόματος, αἰσθήσεται βραχέος, ὃ δὴ καὶ γαργαλίζει καὶ παροξύνει πλέον γενόμενον. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν

capit, liquefacit sane, et minutim dividens tanquam ex fonte quodam educit ad rivos videlicet venarum, quaecunque exhaustit, atque per corpus quasi convallem venarum quaedam fluentia facit. Porro subsequenter tueri videtur eandem opinionem, tum in sermonibus de respiratione et concoctione universis. Quare a solida opinione recessit; ac oportet eos potius, qui putarunt, ipsum tam esse imperitum rudemque, ut existimaverit, potum omnem in pulmones deferri, criminari, quod mentiantur. Porro, si quis, an potus aliquid in pulmonem secundum interiorem tunicam laryngis et asperae arteriae feratur, ipse in se volet experiri, potest, accepta, dum stat, copiosa aqua in os, deinde decumbens supinus, aperiensque modice laryngis orificium; penes nos enim est id tum aperire, tum claudere. Siquidem, quum aliquid ex ore in ipsum praeterfluit, statim sentietur, quod sane et strangulat, et excruciat amplius effectum. Quin

Ed. Chart. V. [247.]

Ed. Bas. I. (329.)

τὴν ἐρεθιζομένην βῆχα καρτερήσας τις δύναται κατασχεῖν, ὥς αὐτίκα παύσασθαι, βραχέος τοῦ γαργαλίζοντος ὄντος. ἐνίοτε δὲ καὶ βηχίον μικρὸν γερόμενον ἐσκέδασε τὸ γαργαλίζον, οὐδεμιᾶς ἀναπτύσεως γενομένης· ᾧ καὶ δῆλόν ἐστι τὸ ἀθρόον πόμα, καὶ πολὺ, καὶ τοσοῦτον, ὥς καταλαμβάνειν τὰς ὁδοὺς τοῦ πνεύματος, ἐρεθίζειν τὸ ζῶον εἰς βῆχα. τὸ δ' οὕτως ὀλίγον, ὥς περὶ τὸν ἔνδον χιτῶνα τοῦ λάρυγγός τε καὶ τῆς τραχείας ἀρτηρίας ἐκχεῖσθαι δροσοειδῶς, οὔτε ἐρεθίζειν, οὔθ' ὅλως αἰσθησιν ἐργαζόμενον ἑαυτοῦ καταφερομένου διὰ τῆς ἀρτηρίας. ἀλλ' εἰ καὶ ζῶον, ὃ τι ἂν ἐθελήσαις, διψῆσαι ποιήσεις, ὥς κεχρωσμένον ὕδωρ ὑπομεῖναι ποιεῖν, εἰ δοίης, εἴτε κυανῷ χρώματι χρώσας, εἴτε μίλτω, εἴτ' εὐθέως σφύξας ἀνατέμοις, εὐρήσεις κεχρωσμένον τὸν πνεύμονα. δῆλον οὖν ἐστίν, ὅτι φέρεται τι τοῦ πόματος εἰς αὐτόν.

et ipsam tussim irritantem tolerando aliquis potest cohibere, ut statim exiguum, quod strangulat, cesset; nonnunquam et tussicula oborta id, quod angit, discussit, ne una quidem spuitione facta; quo etiam constat, cumulatam potionem multam, tantamque, ut spiritus vias interceptat, animal ad tussim irritare, at modicam adeo, ut circa interiorem tunicam laryngis et asperae arteriae roris modo effundatur, neque irritare, neque omnino sensum sui, quum per arteriam desertur, praebere. Verum, si etiam animal, quodcunque volueris, sitire facias, ut coloratam aquam bibere suslineat, ac dederis vel caeruleo colore infectam, vel minio, deinde statim jugulatum difsecueris, pulmonem coloratum offendes. Liquet igitur manifesto, aliquid ex potu in ipsum deferri.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΝ
ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΑ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΕΝΝΑΤΟΝ.

Ed. Chart. V. [248.]

Ed. Bas. I. (329.)

Κεφ. α'. Ἐπειδὴ περὶ πάντων ὧν ἀμφοτέροι λέγου-
σιν, ὁ Ἱπποκράτης καὶ ὁ Πλάτων, ἐπισκέψασθαι προϋ-
κειτο, λέλεκται δ' ἤδη περὶ τῶν μεγίστην δύναμιν ἔχόντων
εἰς ἰατρικὴν τε καὶ φιλοσοφίαν, καιρὸς ἂν εἴη τραπέσθαι
πρὸς τᾶλλα. φαίνεται δ' ἐν αὐτοῖς οὐ σμικρὰν δύναμιν
ἔχον ἐπίστασθαι διακρίνειν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὁμοιώτατα. οὐ
μόνον γὰρ, ὅπου κοιωνοῦσιν, ἐπίστασθαι χρήσιμον, ἀλλὰ

GALENI DE HIPPOCRATIS ET PLATO-
NIS PLACITIS LIBER NONVS.

Cap. I. Quoniam de omnibus, quae utrique, Hip-
pocrates et Plato, tradunt, considerare erat institutum,
tractatumque a me jam est de iis, quae plurimum possunt
tum ad medicinam tum ad philosophiam, tempestivum
fuerit, ut ad alia me convertam. Porro videtur in ipsis
non parum valere, similitudinem rerum invicem posse
discernere. Non solum enim, quomodo inter se conve-

Ed. Chart. V. [248. 249.]

Ed. Bas. I. (329.)

πολλῷ μᾶλλον ἐν οἷς διαφέρονται. τὴν ἀρχὴν οὖν ἀπὸ τούτων ποιησόμεθα, δεικνύντες, ὅτι τε καθόλου περὶ αὐτῶν ὡσαύτως ἀπεφώνησαντο, διὰ τε τῶν ἐν εἵδεσι παραδειγμάτων ὁ μὲν τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας ἐγύμνασαν ἡμᾶς, καὶ τρίτον, ὅτι δι' αὐτῶν ὧν ἐγύμνασαν ἐδίδαξαν ὁδόν, ἣ προϊόντες ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀφιξόμεθα. καθόλου μὲν οὖν ὁ Ἱπποκράτης ἀπεφώνηται, περὶ ὧν ἀλάρτας καὶ διαπορίας καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἰατροῖς παρέχει, ὁ δὲ Πλάτων ὧδε. δεῖ ἄρα πρῶτον τὸν μέλλοντα ὑπαιτήσιν μὲν ἄλλον, αὐτὸν δὲ μὴ ἀπαιτηθήσεσθαι, τὴν ὁμοιότητα τῶν ὄντων καὶ ἀνομοιότητα ἀκριβῶς εἰδέναι. ὅπως δ' ἂν τῷ περιγένοιτο τοῦτο, ὁ Πλάτων σε διδάξει λέγων· ἄρ' οὖν οἷός τέ ἐστιν ἀλήθειαν ἀγνοῶν τις ἐκάστου τὴν ἀγνοουμένου ὁμοιότητα σμικρὰν τε καὶ μεγάλην ἐν τοῖς ἄλλοις διαγιγνώσκειν; ἀδύνατον. ὅπως δ' ἂν τὴν ἀλήθειαν ἐκάστου τῶν ζητουμένων [249] εὗρίσκοι τις, ἀκουσον ἐμοῦ πρότερον διηγησαμένου σαφῶς τε καὶ διὰ συντόμων, ἃ δ' ἂν

niant, scire conducit, sed multo magis in quibus diffentiant. Itaque initium ab his sumemus, ostendentes, tum quod universim illi de ipsis similiter pronunciarunt, tum quod exemplis specialibus hic artis medicae, ille philosophiae nos exercuit, ac tertium, quod per ea ipsa, quae proposuerunt nobis loco exercitii, viam ostendere, qua procedentes ad institutum perveniemus. Generatim itaque Hippocrates protulit ea, de quibus dubitandi errandique occasionem vel optimis medicis praebet, Plato autem hunc in modum. *Convenit igitur primum; ut is, qui decepturus alium est, ipse autem non decipiatur, similitudinem rerum et dissimilitudinem exacte cognoscat.* Quomodo autem aliquis assequatur id, Plato te docebit inquit: *Numquid igitur singulorum veritatis inscius poterit ejus, quod ignoratur, similitudinem in universis parvam aut magnam adjudicare? Nullus potest.* Quomodo autem uniuscujusque, quod inquiritur, veritatem invenias, prius me audito et manifesto et compendiose differentem; ea vero, quae audis, memoriae reconde;

Ed. Chart. V. [249.]

Ed. Bas. I. (329. 330.)

ἀκούσης, τῇ μνήμῃ παραθέμενος ἐπὶ τὰς ἐκείνων ἤκε ῥήσεις. ἐγὼ δέ σοί φημι τὴν τῶν ζητουμένων ἀλήθειαν εὐρεθήσεσθαι, πρῶτον μὲν γνόντι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπ' αὐτὰ ὁδοῦ, ταύτης γὰρ ἀμαρτιῶν, εἰς πολλὴν ἄλην τε καὶ πλάνην ἀφίξη λόγων. διὰ τῶν αὐτῶν δὲ κριτηρίων, δι' ὧν τὴν ἀρχὴν εὗρες, εὐρήσεις καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀρχὴν δεύτερον, εἴθ' ὁμοίως τὸ τρίτον, καὶ ἕκαστον τῶν ἐφεξῆς. πῶς οὖν ἔστι τὴν ἀρχὴν εὐρίσκειν; ἐπειδὴ καὶ ὁ Πλάτων ἐπαινέσας τὴν παροιμίαν, ἐν ἣ λέγομεν, ἀρχὴ δέ τοι ἡμῖν (330) παντός, αὐτὸς προσέθηκε τὸ μέγιστον, εἰπὼν ἀρχὴν παντός ἔργου μέγιστον εἶναι, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τινές, οἱ μὲν οὐ μόνον τὸ ἡμῖν τοῦ παντός εἶναι τὴν ἀρχὴν ἔφασαν, ἀλλὰ καὶ πλεόν ἢ τὸ ἡμῖν, τινές δὲ καὶ τὸ πᾶν δυνάμει. δείξομεν οὖν ἤδη, πῶς ἂν τις εὐρίσκοι τὴν ἀρχὴν τῆς τῶν ζητουμένων εὐρέσεως, ἀναμνήσαντες ἃ διὰ μακρῶν ἐν τε τῇ περὶ τῆς ἀποδείξεως πραγματείᾳ λέλεκται καὶ κατ' ἄλλας τινάς. εἰ μὲν γὰρ οὐδὲν ἡμῖν ἔστι φυσικὸν κριτήριον, οὐδὲ τεχνικόν

ita ad illorum orationes perpendendas te conferas. Ego te veritatem eorum, quae inquiris, inventurum affirmo, si primum initium viae, quae ad ea ducit, cognoveris; a qua aberrans, in permagnam verborum captionem erroremque decides. Caeterum per eadem iudicii instrumenta, quibus principium invenisti, etiam id, quod initium sequitur, reperies, deinde similiter tertium, et unumquodque postea. Quomodo igitur initium licet invenire? quandoquidem et Plato, laudata paroemia, qua dicimus principium dimidium totius, ipse apposuit maximum, principium, inquit, totius operis maximum, quemadmodum et alii nonnulli non solum dimidium totius principium esse dixerunt, sed etiam amplius quam dimidium, alii vero et totum potentia. Ostendemus igitur jam, quomodo initium inventionis eorum, quae disquiruntur, invenias, iis in memoriam revocatis, quae prolixè tum in opere de demonstrationibus, tum in aliis quibusdam comprehensa sunt. Si igitur nullum nobis inest naturale iudicii instrumentum, neque artificiosum, nihil poterimus

Ed. Chart. V. [249.]

Ed. Bas. I. (330.)

οὐδὲν εὐρεῖν δυνησόμεθα· φυσικὰ δ' ἔχοντες, εὐροιμεν ἄν τι καὶ τεχνικόν. ἄρ' οὖν ἔχομέν τινα φυσικὰ κριτήρια κοινὰ πάντες ἄνθρωποι; οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται φυσικὰ λέγειν αὐτὰ τὰ μὴ κοινὰ πάντων ὄντα. χρὴ γὰρ δὴ πού τὰ φυσικὰ πρὸς τῷ πάντων εἶναι κοινὰ καὶ τὴν φυσικὴν ἔχειν κοινήν. ἐγὼ μὲν ἔχειν φημι πάντας ἡμᾶς φυσικὰ κριτήρια, καὶ τοῦτ' ἀναμιμνήσκων, οὐ διδάσκων, οὐδ' ἀποδεικνύς, οὐδ' ὡς αὐτὸς εἰρηκῶς λέγω. τίνα δέ ἐστι ταῦτα; τοὺς κατὰ φύσιν ἔχοντας τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶντας τὰ ὁρατὰ, καὶ κατὰ φύσιν ἔχοντας τῶν ὠτῶν ἀκούοντας τὰ ἀκουστά, καὶ γλῶτταν γευομένην χυμῶν, καὶ ῥίνας ὁσμῶν, καὶ σύμπαν τὸ δέσμα τῶν ἁπτῶν, ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν γνώμην, ἢ ἔννοιαν, ἢ ὃ τί ποτ' ἂν ἐθέλῃ τις ὀνομάζειν, ᾧ διαγιγνώσκωμεν ἀκόλουθόν τε καὶ μαχόμενον, καὶ ἄλλα, ἃ καταπέπτωκε τούτοις, ἐν οἷς ἐστι καὶ διαίρεσις καὶ σύνθεσις ὁμοιότης τε καὶ ἀνομοιότης, ἀφ' ὧν ὁ παρὼν ὠρμήθη λόγος. ὁ μὲν οὖν Ἱπποκράτης οὕτως ἔγραψε περὶ αὐτῶν· ἢ ὅμοια, ἢ ἀνόμοια ἐξ ἀρχῆς

invenire. At quum naturalia habeamus, invenerimus etiam aliquod artificiosum. Igitur habemus omnes homines quaedam naturalia iudicii instrumenta communia, neque enim licet naturalia dicere ea, quae non sunt omnibus communia; nam oportet nimirum naturalia, praeter quod omnibus sunt communia, etiam naturam habere communem. Ego sane pronuncio, nos omnes naturalia iudicii instrumenta habere, idque in memoriam revocans, non docens, neque demonstrans, neque, tanquam ipse dixerim, adduco. Quae autem sunt haec? Oculi secundum naturam habentes, qui visibilia conspiciunt; aures naturali modo habentes, quae audibilia percipiunt; lingua humorum gustatrix, nares odorum, et tota cutis tactuum. Ad haec intellectus, vel notio, vel quomodo-
docunque voles appellare, quo consequentiam repugnantiamque internoscimus, ac alia, quae his incidunt, in quibus est et divisio et compositio, similitudo et dissimilitudo, a quibus praesens disputatio exorsa est. Itaque Hippocrates de ipsis hoc pacto scripsit. *Similiane an dissimilia sint, ab*

Ed. Chart. V. [249.]

Ed. Bas. I. (350.)

ἀπὸ τῶν μεγίστων καὶ ῥηϊστων, ἀπὸ τῶν πάντως πάντη
 γινωσκομένων, ἃ καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι ἔστιν, ἃ καὶ τῇ
 ὄψει, καὶ τῇ ῥινί, καὶ τῇ γλώσση, καὶ τῇ γνώμῃ ἔστιν
 αἰσθέσθαι, οἷς γινώσκομεν ἅπασιν ἔστι γινῶναι. ταύτην
 τὴν ῥῆσιν ἐξηγησάμενος τελέως ἐν τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὸ
 κατ' ἰητρεῖον ὑπομνημάτων, οὐδὲν ἔτι θέομαι διέρχεσθαι
 νῦν, ἀλλ' ἀρκέσει τὰ κεφάλαια μόνον αὐτῆς εἰπεῖν, ὅτι
 πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων τε καὶ ἀνομοίων ἀκριβῆ διάγνωσιν
 ἀφικνεῖσθαι χρή, τὴν ἀρχὴν τῆς εὐρέσεως αὐτῶν ποιούμενον
 ἀπὸ τῶν φυσικῶν κριτηρίων, ἅπερ ἔστιν αἰσθησίς τε καὶ
 γνώμη. καλεῖν δ' ἔξεστί σοι, ὥς πολλάκις εἴρηται μοι πολ-
 λαχόθι, καὶ διάνοιαν, καὶ νοῦν, καὶ λογισμὸν, ἢ ὅπως ἂν
 τις ἐθέλῃ, φυλάττων τὴν ἔννοιαν, ὥς Ἱπποκράτης βούλεται.
 ὥς γὰρ τῶν αἰσθητῶν αἰσθησίς ἔστι τὸ κριτήριον, οὕτω
 τῶν νοητῶν ἑτέρα τις δύναμις, ἣν ὅπως ἂν τις ὀνομάζῃ
 βούληται, συγχωροῦμεν αὐτῷ, μή πως ἡμῖν τὸ πάρεργον
 τοῦ ἔργου μεῖζον γένηται. χρώμεθα γὰρ ὀνόμασι καὶ ὅλως
 τῇ πρὸς ἀλλήλους διαλέκτῳ χάριν τοῦ δηλῶσαι τὰς κατὰ τὴν

*initio a maximis facillimisque, quae ab omnibus ubique
 cognoscuntur, discimus, quae et videre et audire est,
 quae etiam visu, naso, lingua et intellectu licet sentire,
 quae et quibus cognita omnibus licet scire. Hanc ora-
 tionem interpretatus primo commentariorum in opere de
 re medica, nihil etiam nunc opus habeo persequi, sed
 abunde erit capita ipsius solum explicasse, quoniam ad
 exactam similitum dissimilitumque dignotionem pervenire
 convenit, principio inventionis ipsorum a naturalibus
 naturae judiciis desumpto, qui sensus sunt et intellectus.
 Licet autem tibi appellare, ut a me subinde dictum est
 variis in locis, et intellectum, et mentem, et rationem,
 vel utcumque velis, modo notionem serves, ut vult Hip-
 pocrates. Ut enim sensibilem iudex est sensus, ita intel-
 ligibilem alia quaedam facultas, quam ut appellare ali-
 quis volet, ei concedimus, ne nobis accessorium ipso
 opere fiat majus. Utimur enim nominibus et summa-
 tim usitata inter nos linguae proprietate, qua animi opi-*

Ed. Chart. V. [249. 250.]

Ed. Bas. I. (330.)

ψυχὴν δόξας, ἃς ἐκ τοῦ σκοπεῖσθαι τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ἐκτησάμεθα. γελοῖον οὖν ἐστὶ καταλιπόντας τοῦτο περὶ τῶν ὀνομάτων ἀμιλλᾶσθαι. πῶς δέ φησιν ὁ Ἱπποκράτης τὴν τῶν πραγμάτων εὐρίσκεσθαι φύσιν; [250] ἐὰν ἀπὸ τῶν μεγίστων καὶ ῥάστων ἀρξώμεθα· μεγίστων μὲν κατὰ τὴν χρεῖαν, ῥάστων δὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν γνῶσιν. ἡ γὰρ τοι φύσις ἄμφω ταῦθ' ἡμῖν ἔδωκεν, αὐτὰ τε τὰ κριτήρια καὶ τὸ πιστεῦειν αὐτοῖς ἀδιδάκτως. αὐτὰ μὲν οὖν τὰ κριτήρια τὰ τε ὄργανα τῶν αἰσθήσεών ἐστι καὶ αἱ χρῶμεναι τοῖς ὀργάνοις δυνάμεις· ἡ δὲ πίστις αὐτῶν ἀδίδακτός τε καὶ φύσει οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ὑπάρχουσα. καὶ γὰρ ὄρωντα τὸν προσιόντα καὶ ἀκούοντα ψόφου τιρὸς ἢ φωνῆς ὑποφεύγει μὲν αὐτίκα, μείζονος ὀφθέντος ζώου, μένει δὲ κατὰ χώραν, ἐὰν ἐλάττονός τε καὶ ἀσθενεστεροῦ τοῦ προσιόντος αἰσθάνηται. εἰ μὲν οὖν ἀπιστεῖ τις τοῖς δι' αἰσθήσεως ἢ νοήσεως ἐναργῶς φαινομένοις, οὐδ' ἐπιχειρεῖν χρηρῆ συστάσει τέχνης οὐδεμίας· εἰ δὲ φαίνεται τὰ τῶν τεχνῶν ἔργα τῷ βίῳ τῶν

niones significantur, quas ex rerum naturae contemplatione conquisivimus. Ridiculum igitur est, hac relicta, de nominibus contendere. Quomodo autem Hippocrates inquit rerum naturam inveniri? si a maximis et facillimis inceperimus; maximis quidem usu, facillimis autem nostra cognitione. Etenim natura ambo nobis haec dedit, et ipsa iudicii instrumenta, et quod ipsis a nullo docti praeceptore credimus. Eadem igitur, quibus judicamus, et instrumenta sensuum sunt, et facultates instrumentis utentes. At fides ipsorum citra disciplinam et natura non hominibus tantum, sed aliis etiam animantibus inest. Etenim, dum conspiciunt accedentem, audiuntque strepitum aliquem aut vocem, subterfugiunt quidem protinus, majore viso animali, manent autem in loco, si minus imbecilliusque accedere sentiant. Quare, si fidem aliquis derogat iis, quae sensu aut intellectu manifesto apparent, cum ne aggredi quidem ullius constitutionem artis oportet. At, si apparent artium opera vitae homi-

Ed. Chart. V. [250.]

Ed. Bas. I. (330.)

ἀνθρώπων χρήσιμα, πάντως που τοῖς φυσικοῖς κριτηρίοις οἱ πιστεύοντες ἄνθρωποι τὴν κρίσιν αὐτῶν ἐποιήσαντο. καὶ ἡμεῖς εὐτυχέστεροι κατὰ τοσοῦτον ἐκείνων ἐσμέν, ὅτι τὰ χρήσιμα πολλῷ χρόνῳ μετὰ καμάτων τε καὶ φροντίδων εὗρεθέντα τοῖς πρὸ ἡμῶν αὐτοὶ μανθάνομεν ὀλίγῳ χρόνῳ. εἰ οὖν τῷ λοιπῷ τοῦ βίου μὴ κατὰ τὸ πάρεργον ἀσκῶμεν τὰς τέχνας, ἀλλὰ περὶ τὴν τῶν ὁμοίων τε καὶ ἀνομοίων διάγνωσιν αἰεὶ φροντίζομεν, οὐδὲν κωλύει τῶν ἔμπροσθεν ἡμᾶς γενέσθαι βελτίους. πῶς οὖν γυμνασόμεθα καὶ ἀσκήσομεν ἡμᾶς αὐτούς; ἀπὸ τῶν γνωσθῆναι ῥάστων ἀρξάμενοι, καθάπερ ὁ Ἱπποκράτης εἶπε. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ μέγλην ἔχοντα τὴν τε εἰς ὅλον τὸν βίον χρεῖαν καὶ τὴν πρὸς ἄλλα διαφοράν.

Κεφ. β'. Ἐγὼ δὲ καὶ παράδειγμά σοι παρ' ἑκατέρου τῶν ἀνδρῶν ἔνεκα νοήσεως ἐναργεστέρας. ὁ μὲν οὖν Ἱπποκράτης οὕτως φησὶν ἐν Προγνωστικῷ· σκέπτεσθαι δὲ χορῇ ᾧδε ἐν τοῖσι τῶν ὑγιαινόντων, μάλιστα δὲ εἰ αὐτὸ ἑαυτῷ, οὕτως γὰρ ἂν εἴη ἄριστον, τὸ δὲ ἐναντιώτατον τοῦ ὁμοίου

num conducibilia, omnino fere naturalibus judiciis fidem accommodantes homines de ipsis judicarunt, ac nos illis tanto feliciores sumus, quod utilia longo tempore cum laboribus et curis inventa antiquis ipsi paucio tempore condiscimus. Si igitur reliquo vitae spatio non perfunctorie artes exerceamus, sed similium dissimiliumque dignotioni semper solícite insistamus, nihil prohibet nos prioribus evadere praestantiores. Quomodo igitur exercebimus nos ipsos? si a cognitu facillimis, quemadmodum Hippocrates praecipit, fuerimus auspicati. Haec enim sunt, quae magnum ad totam vitam habent usum et ad differentiam inter se.

Cap. II. Apponam autem tibi exemplum ex utroque viro, quo cognoscatur res evidentius. Itaque Hippocrates hoc pacto in praefagiis scriptum reliquit. *Considerandum est ita in morbis acutis, primum an aegrotantis facies sanis similis sit, praesertim vero si ipsa sibi, sic enim optime sperandum est; si autem contraria*

Ed. Chart. V. [250.]

Ed. Bas. I. (330.)

δεινότατον. εἴη δ' ἂν τὸ τοιοῦτον ὅς ὀξεῖα, ὀφθαλμοὶ κοῖλοι, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐφεξῆς εἰρημένα. φαίνεται γὰρ ἐν τούτοις τὴν ἀρχὴν τῆς διαγνώσεως τῶν προγνωστικῶν χωρίων ἀπὸ τῶν ἐναντιωτάτων τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι πεποιημένος, ἅπερ καὶ μέγιστ' ἐστὶ, καὶ πᾶσι γνωσθήσεται ῥάδια. ταῦτα δέ τις προμαθὼν δυνήσεται κατὰ βραχὺ μεταβαίνων ἐπὶ τὰ πλησίον ἀλλήλοις ἀφικέσθαι ποτὲ, καθάπερ ἐπεδείξαμεν ἐν τῷ Προγνωστικῷ πεποιηκότα τὸν Ἱπποκράτην. ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων οὕτως ἔγραψε περὶ αὐτῶν, ἥνικα πεποίηκεν ἐν Πολιτείᾳ παρακαλούμενον Σωκράτην ὑπὸ Γλαύκωνός τε καὶ Ἀδαιμάντου διελεῖν αὐτοῖς πάντα τὸν περὶ δικαιοσύνης λόγον. ἐπειδὴ γὰρ ἠπίστατο δεησόμενον αὐτὸν εἰς τὸ δεῖξαι τὸ προτεθὲν, ὥς οὐκ ἔστι μία τῆς ὅλης ἡμῶν ψυχῆς ἡ οὐσία, διὰ τοῦτο πρότερον ἐπὶ πόλεως ἀξιοῖ ποιήσασθαι τὸν λόγον. ἔχει δ' ἡ λέξις ὧδε. εἶπον οὖν, ὅπερ μοι ἔδοξεν, ὅτι τὸ ζήτημα, ᾧ ἐπιχειροῦμεν, οὐ φαῦλον, ἀλλ' ὅξυ βλέποντος, ὥς ἐμοὶ φαίνεται. ἐπειδὴ

simili permultum, pessime. Erit autem hujusmodi, nares acutae, oculi concavi, aliaque deinceps comprehensa. Videtur enim in his initium dignotionis praesagientium locorum ab his fecisse, quae maxime naturaliter habentibus sunt contraria, quae etiam maxime sunt et omnibus cognitu facilia. Porro haec ubi quis praedidicerit, aliquando poterit transiens paulatim ad vicina inter se pervenire, quemadmodum Hippocratem in Praesagiorum libro factitasse ostendimus; imo etiam Plato de ipsis disputavit, quum in libro de Republica introduxit Socratem a Glaucone et Adamanto interpellari, ut ipsis totum de iustitia sermonem distingueret. Quoniam enim sciverat rogaturum ipsum, quo propositum ostenderet, nempe non unam esse totius animae nostrae substantiam, ideo prius de civitate verba facere mavult, quae hoc pacto habent. Dixi igitur, ut mea erat opinio, quaestionem hanc, quam aggredimur, non esse contemnendam, sed hominis acute cernentis opus, ut mihi videtur. Quoniam igitur

Ed. Chart. V. [250, 251.]

Ed. Bas. I. (330.)

μὲν οὖν ἡμεῖς οὐ δεινοὶ, δοκῶ μοι, ἣν δ' ἐγὼ, τοιαύτην ποιήσασθαι ζήτησιν αὐτοῦ, οἷαν περ ἂν εἰ προσέταξέ τις γράμματα σμικρὰ πόρρωθεν ἀναγνῶναι μὴ πάνυ ὁξὺ βλέπουσιν, ἔπειτά τις ἐνενόησεν, ὅτι τὰ αὐτὰ [251] γράμματά ἐστὶ που καὶ ἄλλοθι μείζω τε καὶ ἐν μείζονι, ἔρμαιον ἂν ἐφάνη, οἶμαι, ἐκεῖνα πρῶτον ἀναγνόντας οὕτως ἐπισκοπεῖν τὰ ἐλάττω, εἰ τὰ αὐτὰ ὄντα τυγχάνει. πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Ἀδείμαντος. ἀλλὰ τί τοιοῦτον, ὦ Σώκρατες, ἐν τῇ περὶ δικαίου ζητήσῃ καθορᾷ; ἐγὼ σοι, ἔφην, ἐρῶ. δικαιοσύνη, φαμέν, ἐστὶν ἐνὸς ἀνδρός, ἐστὶ δέ που πάλιν τῆς ἑλῆς πόλεως; πάνυ γε, ἦ δ' ὅς. οὐκοῦν μείζων πόλις ἐνὸς ἀνδρός; μείζων, ἔφη. ἴσως τοίνυν πλείων ἂν δικαιοσύνη ἐν τῷ μείζονι ἂν εἴη, καὶ ἐστὶ καταμαθεῖν. εἰ οὖν βούλεσθε, πρῶτον ἐν ταῖς πόλεσι ζητήσωμεν, ποῖόν τί ἐστὶν, ἔπειτα οὕτως ἐπισκεψώμεθα καὶ ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ τὴν τοῦ μείζονος ὁμοιότητα, ἐν τῇ τοῦ ἐλάττονος ἰδέα ἐπισκοποῦντες. προοιμιάσας οὖν ἡμᾶς ἐπὶ πόλεως ὁ Πλάτων, καὶ δείξας, ὅτι ἄλλο μὲν τι τὸ ἄρχον, ἄλλο δέ τι τὸ προπολεμοῦν, καὶ τρίτον

nos non periti sumus, perinde investigandam esse justitiam, ac si quis non acute cernentibus literas parvas proculque positas legendas mandasset, deinde animadvertisset aliquis, easdem literas esse alibi in majori quoque loco majores, atque inde operae pretium censuisset, ut eas primo legentes ita demum minores, an eadem sint, considerarent. Ita prorsus, Adimantus inquit. Sed quid tu simile in hac de justitia inquisitione vides, o Socrates? Dicam, inquam. Dicimusne, justitiam hominis unius esse, et dicimusne, etiam totius civitatis? Plane, inquit ille. Atque civitas nonne major uno viro? Major, inquit. Fortasse autem justitia amplior in majori inest, faciliorque cognitu. Quare, si vultis, primum in civitatibus inquiramus, qualisnam sit. Deinde sic in singulis considerabimus, majoris ipsius similitudinem in minoris idea contemplantes. Itaque Plato, quum prius nos in civitate exercuisset, indicassetque, aliam populi partem dominari, aliam propugnare, tertiam aliam opi-

Ed. Chart. V. [251.]

Ed. Bas. I. (330. 331.)

ἄλλο τὸ δημιουργικὸν ἔθνος ἐν αὐτῇ, μεταβάς ἐπὶ τὴν ψυχὴν, καὶ κατ' αὐτὴν ἐπιδείκνυσιν ἐν μὲν τι μέρος εἶναι τὸ ἄρχον, ὅταν εὖ ἔχη, (331) ἕτερον δὲ τὸ ὑπηρετοῦν αὐτῇ, καθάπερ ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπηρετεῖ τὸ στρατιωτικόν, τρίτον δὲ τὸ λοιπὸν, ὃ τοῦ τρέφεσθαι τὸ σῶμα χάριν οἱ δημιουργοῦντες ἡμᾶς προσέθεσαν, καὶ οἱ ἀγύμναστοι τοῦ διακρίνειν ἀπ' ἀλλήλων τὰς ὁμοιότητας ἐν εἶναι νομίζουσιν, οὐ τρία τὰ εἰρημένα μόρια τῆς ψυχῆς. ὅπως οὖν χορὴ γυμνάζεσθαι περὶ τὴν διάκρισιν αὐτῶν, ἐδίδαξεν ὁ Πλάτων ἐπὶ τε τῆς πόλεως διὰ πάσης σχεδὸν τι τῆς Πολιτείας, ἐπὶ τε τῆς ψυχῆς τὸ μὲν κυριώτατον τῆς διανοίας ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ, τὸ δὲ ἐπόμετον αὐτῇ κατὰ τὰ ἄλλα. καιρὸς οὖν ἤδη καὶ τῶν εἰρημέων αὐτῷ κατὰ τὸν Φαῖδρον ἀκοῦσαι. ἡ ἀπάτη πότερον ἐν πολὺ διαφέρουσι γίνεται μᾶλλον, ἢ ὀλίγον; ἐν τοῖς ὀλίγον. ἀλλὰ μὴν κατὰ σμικρὸν καταβαίον μᾶλλον λήσεις ἐλθὼν ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἢ κατὰ μέγα. πῶς δ' οὐ; δεῖ ἄρα τὸν μέλλοντα ἀπατήσῃν μὲν ἄλλον, αὐτὸν δὲ μὴ ἀπατηθῆσθαι τὴν ὁμοιότητα τῶν ὄντων

ficem esse in ea, digressus ad animam, etiam in ea ostendit aliam partem esse, quae dominetur, quum bene habet, alteram, quae ipsi ministret, quemadmodum in urbibus ministrat militaris, reliquam vero tertiam, quam alendi corporis gratia opifices nostri apposuerunt, etsi discernendo similitudines inter se imperiti unam esse sentiant, non tres commemoratas animae partes. Quomodo igitur in discretionem ipsarum exerceri conveniat, Plato docuit et in civitate per totum fere opus de Republica, et in anima sane principalissimam mentis partem in quarto libro, quae vero eam sequitur, in aliis. Opportunum itaque jam est ea, quae in Phaedro complexus est, audire. *An deceptio in his, quae multum, an quae parum differunt, accidit? In his, quae parum. Atqui, si paulatim transieris, inscius magis ac imprudens ad contrarium venies, quam si multum transilieris. Quidni? Oportet igitur eum, quicumque decepturus alium est, ipse minime decipiendus, similitudinem et dissimilitudinem*

Ed. Chart. V. [251.]

Ed. Bas. I. (331.)

καὶ ἀνομοιότητα ἀκριβῶς διῶδειν. ἀνάγκη μὲν οὖν. ἥ οὖν οἷός τ' ἔσται ἀλήθειαν ἀγνοῶν ἐκάστου τὴν τοῦ ἀγνοομένου ὁμοιότητα μικράν τε καὶ μεγάλην ἐν τοῖς ἄλλοις διαγινώσκειν; ἀδύνατον. οὐκ οὖν τοῖς παρὰ τὰ ὄντα δοξάζουσι καὶ ἀπατωμένοις δῆλον ὥς τὸ πάθος τοῦτο δι' ὁμοιοτήτων τινῶν εἰσερῶν; γίνεται οὖν οὕτω. ἔστιν οὖν ὅπως τεχνικὸς ἔσται μεταβιβάζειν κατὰ σμικρὸν διὰ τῶν ὁμοιοτήτων ἀπὸ τοῦ ὄντος ἐκάστοτε ἐπὶ τοῦναντίον ἀπάγων, ἢ αὐτὸς τοῦτο διαφεύγειν ὃ μὴ ἐγνωρικῶς, ὃ ἔστιν ἐκαστον τῶν ὄντων; οὐ μή ποτε. λόγων ἄρα τέχνην, ὣς ἑταῖρος, ὃ τὴν ἀλήθειαν μὴ εἰδὼς, δόξας δὲ τεθηρευκῶς, γελοίαν τινὰ, ὥς ἔοικε, καὶ ἄτεχνον παρέξεται. ὅτι δ', ὥς Ἱπποκράτης ἔλεγε, τινὰ μὲν ἔστι ῥᾶστα γνωσθῆναι, τινὰ δ' οὐκ ἔστι, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ῥάστων ποιητέον, ἃ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολόγηται διὰ τὴν ἐνάργειαν. οὕτω καὶ ὁ Πλάτων ἐγίνωσκεν· μάθοις δ' ἂν ἐκ τῆσδε τῆς ῥήσεως αὐτοῦ. ἄρ' οὖν οὐ παντὶ δῆλον τό γε τοιόνδε, ὥς περὶ μὲν ἔνια τῶν τοιούτων ὁμοιοητικῶς ἔχομεν, περὶ δ' ἔνια στασιαστι-

rerum exquisitè dignoscatur. Necessarium est. Numquid igitur uniuscujusque veritatis inscius poterit ejus, quod ignorat, similitudinem in universis parvam aut magnam dijudicare? Nequaquam. Ergo illos, qui praeter rerum naturam opinantur, falsique sunt, constat propter similitudines aliquas sic esse affectos. Sic accidit. Non igitur poterit quisquam, si rem quamcunque ignoraverit, artificiosè aliquem sensimque a vero in contrarium per similitudines aliquas sigillatim traducere, aut errorem hunc in se ipso vitare? Nunquam. Igitur quicumque veritatem ignorat et opinionibus ducitur, dicendi quoque facultatem, ut videtur, inertem exhibet et ridiculam. Caeterum, ut Hippocrates dixit, alia esse cognitu facillima, aliqua non esse, initium a facillimis faciendum est, quae etiam omnibus hominibus propter evidentiam in confesso sunt. Ita etiam Plato sensit, id quod ex ipsius verbis condiscas. An non constat cuique, quod in aliis, dum loquimur, idem sentimus omnes, in aliis vero

Ed. Chart. V. [251. 252.]

Ed. Bas. I. (331.)

κῶς; δοκῶ μὲν ὃ λέγεις μανθάνειν, ἔτι δ' εἰπὲ σαφέστερον. ὅταν τις ὄνομα εἴπῃ σιδήρου ἢ ἀργύρου, ἅρ' οὐ τὸ αὐτὸ πάντες διανοήθημεν; καὶ μάλα. τί δ', ὅταν δικαίου ἢ ἀγαθοῦ; οὐκ ἄλλος ἄλλη φέρεται, καὶ ἀμφισβητοῦσιν ἀλλήλοις τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς; πάνυ μὲν οὖν. ἐν μὲν ἄρα τοῖς συμφωνοῦμεν, ἐν δὲ τοῖς οὐ. οὕτω. ποτέρωθεν οὖν εὐαπατητότεροί ἐσμεν, καὶ ἡ ῥητορικὴ ἐν ποτέροις μείζον δύναται εἶναι; δηλονότι ἐν οἷς πλανώμεθα. οὐκοῦν τὸν μέλλοντα τέχνην ῥητορικὴν μετιέναι πρῶτον μὲν δεῖ ταῦτα ὁδῷ ἠρύσθαι, καὶ εἰληφέναι τινὰ χαρακτῆρα ἑκατέρου τοῦ εἶδους, ἐν ᾧ τε ἀνάγκη τὸ πλῆθος πλανᾶσθαι, καὶ ἐν ᾧ μή. [252] καλὸν γοῦν, ὃ Σώκρατες, εἶδος εἴη ἂν κατανενοηκῶς ὁ τοῦτο λαβών. ἔπειτά γε οἶμαι πρὸς ἑκάστῳ γιγνόμενον μὴ λανθάνειν, ἀλλ' ὅξέως αἰσθάνεσθαι, περὶ οὗ ἂν μέλλῃ ἐρεῖν, ποτέρου ὃν τοῦ γένους τυγχάνει. τί μήν; τί οὖν; τὸν ἔρωτα πότερον φῶμεν εἶναι τῶν ἀμφισβητησίμων, ἢ τῶν μή; ἀμφισβητησίμων δήπου. ἢ οἶεῖ ἂν σοι συγχωρῆσαι

non idem? Quamvis, quod ais, intelligere videor, planius tamen ut dicas cupio. Quando quis ferri nomen aut argenti pronunciat, id omnes protinus intelligimus? Prorsus. Quid, cum justi vel boni nomen? nonne alius alio fertur, atque cum aliis, atque nobiscum ipsi ambigimus? Magnopere. In aliis ergo consentimus, in aliis dissentimus. Sic est. Ubinam facilius falli possumus, et in quibus horum rhetorica plus valet? Nimirum in quibus ambigimus. Oportet igitur eum, qui rhetoricam sit affecuturus, primum haec via adinvenisse, et quendam characterem utriusque speciei percepisse, et ubi necesse est multitudinem falli, et ubi non. Praeclaram quandam, o Socrates, agnosceret speciem, qui cogitatione id, caperet. Deinde arbitror oportere nihil eum subterfugere, quum ad singula venerit, sed acute persentire id, de quo dicturus sit, utrius sit generis. Cur non? Quid porro amorem? utrum ex iis, de quibus ambigitur, an ex iis, de quibus non ambigitur, esse dicimus? Ex iis, de quibus ambigitur, nimirum. An putas eum tibi illa de

Ed. Chart. V. [252.]

Ed. Bas. I. (351.)

εἰπεῖν, ἃ δὴ εἶπες περὶ αὐτοῦ, ὥς βλάβη τέ ἐστι τῷ ἐρω-
 μένῳ καὶ ἐρῶντι, καὶ αὐτίς ὥς μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τυγχάνει;
 ἄριστα λέγεις. αὕτη μὲν ἡ ῥῆσις ἐν τῷ Φαίδρῳ γέγραπται,
 διδάσκοντος αὐτοῦ, μηδεμίαν ἀμφισβήτησιν ἔχειν τὰ τοῖς φυσι-
 κοῖς κριτηρίοις ἐναργῶς ὑποπίπτοντα, ἐν οἷς δὴ τοι μηδ' ὅλως
 ὑποπίπτει τοῖς κριτηρίοις τούτοις, ἢ ἀμυδρῶς ὑποπίπτει, τὴν
 ἀμφισβήτησιν γίνεσθαι, καὶ χορὴ γεγυμνάσθαι κατὰ ταῦτα
 διακρίνοντα τὰς τῶν πραγμάτων ὁμοιότητας. ἐνια γὰρ οὐ-
 τως ἔχει πρὸς ἄλληλα κατὰ τὰς τῶν ἐν αὐτοῖς ὁμοιότητας,
 ἢ τὴν παραλλαγὴν, ὥς κατὰ τι μὲν ὑπάρχειν ὅμοια, κατὰ
 τι δ' ἀνόμοια. καὶ χορὴ τῶν τοιούτων διαγνωστικὸν τὸν
 τεχνίτην εἶναι, ὥς ἀκριβῶς τε ἅμα καὶ ταχέως δύνασθαι
 γνωρίζειν, εἰ ὅμοιά ἐστιν ἀλλήλοις ἢ ἀνόμοια. ὅπερ οὖν αἰεὶ
 καὶ λέγοντός μου καὶ γράφοντος ἀκούεις, ἀκούσῃ πάντως
 καὶ νῦν. ἡ καθόλου μέθοδος χωρὶς τοῦ γυμνασθῆναι κατὰ
 πολλὰ τῶν ἐν μέρει τεχνίτην ἀγαθὸν οὐχ οἷα τέ ἐστιν ἐρ-
 γάσασθαι. καὶ τοῦτ' ἐπὶ πασῶν ἐνεστί σοι θεάσασθαι τῶν

*se dicere concessurum, quae supra dicebas; quod videli-
 cet amato simul atque amanti perniciosum est, ac rursus
 quod omnium maximum est bonorum? Optime dicis.*
 Haec verba in Phaedro scripta sunt, ubi docet ipse, ne
 unam quidem dubitationem habere, quae naturalibus
 iudicii instrumentis manifesto subjiuntur; in quibus vero
 neutiquam his instrumentis subjiuntur, aut obscure sub-
 jiciuntur, ambiguitatem fieri; ac convenit esse exercita-
 tum eum, qui in his rerum similitudines discernat. Non-
 nulla enim secundum similitudines vel immutationem
 eorum, quae ipsis insunt, ita sibi invicem respondent, ut
 in aliquo sint similia, in aliquo dissimilia; oportetque
 talia internoscentem esse artificem, ut accurate simul et
 celeriter queat deprehendere, an inter se similia sint, an
 dissimilia. Quod igitur semper et dicentem me et scri-
 bentem audis, id in praesentia etiam omnino auditurus
 es. Generalis methodus citra multorum particularium
 exercitationem bonum efficere artificem non potest: id
 quod in omnibus ejusmodi licet conspicias, in nonnullis

Ed. Chart. V. [252.]

Ed. Bas. I. (531.)

τοιούτων, ἐπ' ἐνιαῖά γε μὴν οὕτως ἰσχυρὰν δύναμιν ἔχον, ὥς
τὴν μὲν καθ' ὅλου μέθοδον ἐνιαυτῷ μόνῳ δύνασθαι τελεώ-
τατα μαθεῖν, τὴν δ' ἄσκησιν, εἰ μὴ δι' ὅλου τοῦ βίου
γένοιτο, κολούειν εἰς τὰ τῆς τέχνης ἔργα. καὶ φαίνεται γε
σαφῶς οὕσα τοιαύτη τέχνη λογιστικὴ τε καὶ ῥητορικὴ, καὶ
ἢ διὰ τῶν ὀργάνων ἐνεργοῦσα μουσικὴ. τοσαύτης μὲν οὖν
ἀσκήσεως ἀποδεικτικὴ μέθοδος οὐ δεῖται· χορῆζει γοῦν οὐκ
ὀλίγης καὶ αὐτῇ. γυμνάζεσθαι γοῦν χορὴ γυμνασίαν καθ'
ἐκάστην ἄσκησιν τέχνης ἐν ὕλαις, ὧν τὰς χρησίμους τῷ βίῳ
πράξεις δεόμεθα. καὶ γὰρ ὅτι μάλιστα τὴν φύσιν ἀρίστην
τις ἔχων εἰς ὅτιοῦν ἔργον ἀμελήσῃ τῆς ἀσκήσεως, οὐδενὸς
τῶν ἀπολειπομένων μὲν τῇ φύσει, πλεονεκτούντων δὲ τῇ
κατὰ τὴν ἄσκησιν ἐπιμελείᾳ βελτίων ἐστί. νόησον γοῦν
τινα τῇ τε τῶν σκελῶν κατασκευῇ καὶ τῇ τοῦ παντός
σώματος ῥώμῃ κάλλιστα διακείμενον, ἡμεληκότα δὲ τῆς
φύσεως εἰς τοσοῦτον, ὥς πρὸς τῷ μηδέποτε δραμεῖν ἔτι
καὶ τῷ περιπατεῖν ἀεὶ βλακεύοντα διατελεῖν, ὥς ἀδύνατόν

tamen adeo validam obtinet vim, ut universalem metho-
dum uno anno solo absolutissime queas discere, exerci-
tationem vero, nisi per totam vitam fiat, ad artis opera
parum proficere. Atque apparet manifesto esse talis ars
ratiocinatrix et rhetorica, item quae per instrumenta ope-
ratur musica. Tanta igitur exercitatione demonstrativa
methodus non indiget, etsi ipsa quoque haud exiguam
requirat. Itaque laborandum est in unaquaque artis
exercitatione circa materias, quarum actiones vitae utiles
expetimus. Quamvis enim naturam aliquis vel multo
praestantissimam ad quodcunque opus habeat, exercitatio-
nem vero negligat, nullo eorum, qui natura destituuntur,
exercitationis autem cura ac sedulitate vincunt, praestan-
tior est. Considera igitur quendam crurum structura et
totius corporis robore optime dispositum, sed qui natu-
ram adeo neglexerit, ut, praeter quod nunquam currat,
etiam inter ambulandum semper vacillet, nullo modo hic

Ed. Chart. V. [252.]

Ed. Bas. I. (331.)

ἔστι τοῦτον Ὀλυμπιονίκην γενέσθαι χωρὶς τοῦ τὴν ἔμ-
προσθεν ἀργίαν ἀποθέμενον εἰς ἔθος ἑαυτὸν μεταστῆσαι
γυμνασίων τῶν κατὰ φύσιν, οὐδὲ τούτων τῶν τυχόντων,
ἀλλὰ μάλιστα οἷά ἐστιν οἰκεῖα σκέλεσιν, ὥς, εἴαν γέ τις
παραλαβὼν τὸν οὕτως πεφυκότα μεταβαίνειν μὲν ἐπὶ
λεπτοῦ σχοινίου διδάξῃ, πρὸς ξύλον δὲ ὀρθιον ἀναρῶ-
ν ἤσθαι, καθάπερ οἱ θαυμαστοποιοὶ διδάσκουσι τοὺς μα-
θητάς, οὐ μόνον οὐκ ἂν ἔλοιτο νίκην Ὀλυμπιονίκην,
ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπιτυχόντων ἀνθρώπων ὠκύτερος ἂν ποτε
ὀφθείη. τοῦτ' οὖν Ἱπποκράτει τε καὶ Πλάτῳ γέγραπται,
παραδείγματα γράψασιν εἰς τε τὰς τέχνας καὶ πάσας
τὰς κατὰ τὸν βίον πράξεις χρήσιμα. παραθήσομαι δὲ
ὀλίγα χάριν τοῦ συνοφθῆναι τὴν ἰδέαν αὐτῶν. οὐ μὲν
καὶ ἀρκεσθῆναί γε τούτοις ἰσχυρῶς τοὺς βουλομένους γενέ-
σθαι τεχνίτας κατὰ τὰς τέχνας, ὥς ἂν αὐτοὶ τυγχάνω-
σιν ἀσκοῦντες, ἀλλὰ γυμνάζεσθαι διὰ παντός, ὥσπερ οἱ
ῥητορικοὶ γυμνάζονται καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὑποθέσεις
εὗρισκοντες ἐπιτηδεύουσιν εἰς τὴν προκειμένην ἀσκήσιν.

in Olympicis victor evadere poterit, nisi, priore segnitie
deposita, ad naturalium exercitationum consuetudinem
se ipsum transferat, neque harum quarumlibet, sed
maxime qualis est cruribus propria. Nam si quis hoc
pacto natum accipiens per funiculum tenuem ambulare
doceat, ad lignum autem rectum ascendere, quemadmo-
dum rerum mirabilium gestores illi discipulos docent,
non modo non Olympicorum victoriam retulerit, sed ne
vulgaribus quidem hominibus velocior unquam videbitur.
Hoc itaque Platoni et Hippocrati proditum est, qui
exempla artibus et omnibus vitae actionibus utilia con-
scripserunt. Apponam autem pauca, ut species ipsorum
inspiciatur; non tamen sufficere haec existimo iis, qui
artifices volunt fieri illarum artium, quascunque ipsi co-
lant, verum ut exercitentur perpetuo, quemadmodum
rhetorici, qui argumenta quotidie proposito instituto ido-
nea inveniunt.

Ed. Chart. V. [253.]

Ed. Bas. I. (551. 552.)

Κεφ. γ'. [253] Εἰλήφθω δὴ παρὰ Πλάτωνος μὲν πρῶτον, ὃ κατὰ τὸ πέμπτον τῆς Πολιτείας ἐδίδαξεν, ἐνθα περὶ τῆς τῶν γυναικῶν φύσεως ἄρχεται τῶν αὐτῶν ἐπιτηδεύματων τοῖς ἀνδράσιν ἄξιῶν μετέχειν αὐτάς, ὥς ἂν καὶ τὴν αὐτὴν ἐχούσας φύσιν, εἴτ' αὐτὸς ἀντιλαμβάνεται τοῦ λόγου. φησὶ δ', οὐκ ἂν ἴσως συγχωρῆσαί τινα τὴν αὐτὴν εἶναι φύσιν ἄρρενός τε καὶ θήλεος σώματος, ἐπιδείκνυσί τε, κατὰ τί τὴν αὐτὴν ἔφη. ἔχει δ' ὁ σύμπας λόγος αὐτῷ κατὰ τάδε. τὰς θηλείας τῶν φυλάκων κυνῶν πότερα ξυμφυλάττειν οἴομεθα δεῖν, ἅπερ ἂν οἱ ἄρρενες φυλάττωσι, καὶ ξυνθηρεύειν, καὶ τὰ ἄλλα κοινῇ πράττειν, ἢ τὰς μὲν οἰκουρεῖν ἐνδον ὥς ἀδυνάτους διὰ τὸν τῶν σκυλάκων τόκον τε καὶ τροφήν, τοὺς δὲ πονεῖν τε καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἔχειν περὶ τὰ ποίμνια; κοινῇ, ἔφη, πάντα, πλὴν ὥς ἀσθενεστέραις χρώμεθα, τοῖς δ' ὥς ἰσχυροτέροις. οἷόν τ' οὖν, ἔφην ἐγὼ, ἐπὶ τὰ αὐτὰ χρῆσθαι τινι ζώῳ, εἰ μὴ τὴν αὐτὴν τροφήν τε καὶ (332) παιδείαν ἀποδιδῶς; οὐχ οἷόν τε. εἰ ἄρα ταῖς γυναιξὶν ἐπὶ τὰ αὐτὰ χρῆσόμεθα καὶ τοῖς ἀνδράσι, τὰ αὐτὰ καὶ διδακτέον

Cap. III. Sumatur jam a Platone primum, quod in quinto de Republica docuit, ubi de natura mulierum incipit, eadem ipsis cum viris studia tractare praecipiens; deinde ipse sermonem aggreditur atque, non concessurum fore aliquem, eandem esse naturam et maris et foeminae corporis, ac ostendit, in quo eandem dixerit; tota vero ipsius oratio sic habet. *Utrum inter canes gregis custodes foeminas ipsas censemus una eadem custodire debere, et una venari, ac caetera omnia communiter facere? An foeminas quidem intus quasi domestica asservare opera, ut quae nequeant alia obire propter ipsum catulorum partum et nutrimentum, masculos autem labores subire, omnemque armenti curam gerere? Communiter his, inquit, omnia tribuimus, nisi quod foeminis ut imbecillioribus, maribus ut robustioribus utimur. Fierine potest, ut animali aliquo ad eadem utaris, nisi eadem ratione nutriveris erudierisque? Non profecto. Si ergo foeminis ad eadem utemur ac*

Ed. Chart. V. [253.]

Ed. Bas. I. (352.)

αὐτάς· ναί. μουσικὴ μὲν ἐκείνοις καὶ γυμναστικὴ ἐδόθη·
 ναί. καὶ ταῖς γυναιξὶν ἅρα τούτοις τὰ τέχνη, καὶ τὰ περὶ
 τὸν πόλεμον ἀποδοτέον τε καὶ χρηστέον κατὰ ταῦτά. ἐν
 τούτοις καθόλου προειπὼν ὁ Πλάτων, ὅτι τῶν αὐτῶν ἀπάν-
 των ἐστὶ μεταδοτέον τῷ θήλει γένει, μετὰ ταῦτα καὶ περὶ
 γυμνασίων ὅσα γυμνοὶ γυμναζόμεθα, καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τῶν
 ἵππων ὀχήσεως, ὅσα τε πολέμων ἔνεκα διδάσκεται καὶ ἀσκεῖ-
 ται, μετέχειν ἀξιοῖ καὶ τὰς γυναῖκας, ἐπ' αὐτῶν δ' ἀντι-
 λαμβανόμενος τοῦ λόγου τάδε φησί. βούλει οὖν, ἦν δ' ἐγώ,
 ἡμεῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀμφισβητήσωμεν,
 ἵνα μὴ ἔρημα τὰ τοῦ ἐτέρου λόγου πολιορκῇται; οὐδέν, ἔφη,
 κωλύει. λέγωμεν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, ὅτι, ὦ Σώκρατες τε καὶ
 Γλαῦκων, οὐδέν δεῖ ὑμῖν ἄλλους ἀμφισβητεῖν, αὐτοὶ γὰρ ἐν
 ἀρχῇ τῆς κατοικήσεως, ἣν οἰκίζετε πόλιν, ὁμολογεῖτε δεῖν
 κατὰ φύσιν ἕκαστον ἓνα ἐν τῷ αὐτοῦ πράττειν, ὁμολογήσα-
 μεν, οἶμαι. πῶς γὰρ οὐ; ἔστιν οὖν ὅπως οὐ πάμπολυ δια-
 φέρει γυνὴ ἀνδρὸς τὴν φύσιν; πῶς οὐ διαφέρει; οὐκ οὖν
 ἄλλο καὶ ἔργον ἑκατέρῳ προσήκει προστάττειν τὸ κατὰ τὴν

*viris, in eisdem erudire decet. Certe. Musica autem et
 gymnastica illis concessa est. Sane. Mulieribus igitur
 artes hae similiter et res bellicae tribuendae sunt, ad
 eademque his uti decet. In his generatim Plato praefa-
 tus, quod omnia eadem muliebri generi distribuenda sunt,
 postea etiam de exercitiis, quae nudi obimus, et de equi-
 tatu, quaeque bellorum causa docentur exercenturque,
 censet etiam mulieres aggredi. Porro de ipsis sermonem
 occipiens, haec ait. Vis ergo, ut nos aliorum causa no-
 nis ipsis adversetur dubitando, num sine defensione, quae
 sunt rationis alterius, oppugnentur? Nihil prohibet. Dicam
 igitur sub eorum persona hunc in modum: Nihil opus est,
 o Socrates atque Glauco, ut alii vobis repugnent; nam
 inter vos statim a principio condendae civitatis constitit,
 oportere secundum naturam unumquemque unum quippiam,
 quod suum esset, peragere. Constitit, quidni? Estne
 igitur ubi non longe mulier ipsa natura a viro differt?
 Cur non differat? Ergo nonne opus utrique aliud pro na-*

Ed. Chart. V. [255.]

Ed. Bas. I. (332.)

ἐαυτοῦ φύσιν; τί μήν; πῶς οὖν οὐχ ἁμαρτάνετε νυνὶ, καὶ τὰναντία ὑμῖν αὐτοῖς λέγετε φάσκοντες αὐ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας δεῖν τὰ αὐτὰ πράττειν, πλεῖστον κεχωρισμένην φύσιν ἔχοντας; ἔξεις τι, ὦ θαυμάσιε, πρὸς ταῦτ' ἀπολογεῖσθαι; ἐν τούτοις εἰπὼν τινα περὶ τῆς ἀντιλογικῆς δυνάμεως, ἐφεξῆς γράφει τὴν ῥῆσιν τῆς ἀντιλογίας ὧδέ πως. κινδυνεύομεν οὖν ἄκοντες ἀντιλογίας ἅπτεσθαι. πῶς; τὸ τὴν αὐτὴν φύσιν, ὅτι οὐ τῶν αὐτῶν δεῖ ἐπιτηδευμάτων τυγχάνειν, πάνυ ἀνδρείως τε καὶ ἐριστικῶς κατὰ τὸ ὄνομα διώκομεν, ἐπεσκεψάμεθα δὲ οὐδ' ὀτιοῦν, τί εἶδος τὸ τῆς ἐτέρας τε καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ πρὸς τί τεῖνον ὠριζόμεθα τότε τὰ ἐπιτηδεύματα ἄλλῃ φύσει ἄλλα, τῇ δὲ αὐτῇ τὰ αὐτὰ ἀπεδίδομεν. οὐ γὰρ οὖν, ἔφη, ἐπεσκεψάμεθα. τοιγάρτοι, εἶπον, ἔξεστιν ἡμῖν, ὥς ἔοικεν, ἀνερωτᾶν ἡμᾶς αὐτοὺς, εἰ ἡ αὐτὴ φύσις φαλακρῶν καὶ κομητῶν, καὶ οὐχ ἡ ἐναντία, καὶ ἐπειδὴν ὁμολογῶμεν, ἐναντίαν εἶναι, ἐὰν φαλακροὶ σκυ-

tura utriusque est tribuendum? Procul dubio. Quomodo igitur aberratis nunc vobisque ipsi contradicitis, quandoquidem affirmatis, viros et mulieres oportere eadem operari, cum tamen natura valde inter se discrepent? Habebisne, o vir mirifice, quid ad haec respondeas? Quum is quaedam de facultate contradictoria dixisset, deinceps subjungit verba contradictionis hunc in modum. Adducimur sane inviti contradictionem attingere. Qua ratione? quod natura eadem opera eadem tractare non debeat, fortiter admodum et contentiose, si verba inspicias, contendimus. Consideravimus autem nullo pacto, quae species alterius ejusdemve naturae sit, et quorsum respicientes tunc describerimus, quando diversae naturae studia diversa, eidem vero eadem attribuebamus. Certe nequaquam id cogitavimus. Caeterum licet nobis, ut videtur, a nobis ipsis exquirere, numquid eadem natura calvorum sit et comatorum, an contraria potius; ac postquam concesserimus, esse contrariam, si calvi coria incidant, calceosque conficiant, haudquaquam

Ed. Chart. V. [253. 254.]

Ed. Bas. I. (332.)

τοτομῶσι, μὴ εἶναι κομήτας, εἰάν δ' αὖ κομήται, μὴ τοὺς
 ἑτέρους. [254] γελοῖον μὲν τὰν εἶη, ἔφη. ἄρα καὶ
 ἄλλο τι, εἶπον ἐγὼ, γελοῖον, ἢ ὅτι τότε οὐ πάντως τὴν
 αὐτὴν καὶ τὴν ἑτέραν φύσιν ἐτιθέμεθα, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ
 εἶδος τῆς ἀλλοιωσεώς τε καὶ ὁμοιωσεώς μόνον ἐφυλάττομεν
 τὸ πρὸς αὐτὰ τείνον τὰ ἐπιτηδεύματα; οἷον ἰατρικὸν μὲν
 καὶ ἰατρικὴν τὴν ψυχὴν ἔχοντα τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχειν
 ἐλέγομεν. ἢ οὐκ οἶει; ἔγωγε. ἰατρικὸν δέ γε καὶ τεκτονικὸν
 ἄλλην; πάντως που. οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ τὸ τῶν
 ἀνδρῶν καὶ τὸ τῶν γυναικῶν γένος, εἰάν μὲν πρὸς τέχνην
 τινὰ ἢ ἄλλο ἐπιτήδευμα διαφέρειν φαίνεται, τοῦτο δὲ φή-
 σομεν ἑκατέρῳ δεῖν ἀποδιδόναι, εἰάν δ' αὐτῷ τούτῳ φαίνη-
 ται διαφέρειν, τῷ τὸ μὲν θῆλυ τίκτειν, τὸ δ' ἄρρεν ὀχεύειν,
 οὐδέν τί πω φήσομεν μᾶλλον ἀποδεδεῖχθαι, ὥς πρὸς ὃ
 ἡμεῖς λέγομεν διαφέρει γυνὴ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐτι οἴησόμεθα
 δεῖν τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τοὺς τε φύλακας ἡμῶν καὶ τὰς
 γυναῖκας αὐτῶν. καὶ ὁρθῶς γ', ἔφη. οὐκοῦν μετὰ τοῦτο

*finere comatos homines eadem facere, sin autem comati,
 calvos nequaquam permitttere. At ridiculum id esset, inquit.
 An ob aliud ridendum istud, quam quod tunc non omnino
 eandem et diversam naturam posuimus, sed illam duntaxat
 dissimilitudinis et similitudinis speciem observavimus, quae
 ad ipsa eadem studia pertinebat? quemadmodum medi-
 cum et hominem habentem animum idoneum medicinae
 studiis naturam eandem habere diximus. An non censes?
 Equidem. Medicum vero et architectum aliam? Omnino.
 Quare virorum mulierumque genus si ad artem aliquam
 aut studium aliud inter se in aliquo differre videantur,
 hoc utrique assignandum esse dicemus; sin autem hoc ipso
 duntaxat discrepare invicem videantur, quod foemina
 quidem concipit, vir gignit, nihilo magis admittemus
 ostensum fuisse, quantum ad id, de quo nunc nos loqui-
 mur, spectat, quod a viro foemina differat, sed adhuc
 censebimus, tam custodes nostros quam mulieres ipsorum
 eadem apud nos exercere debere. Recto nimirum. Nonne*

Ed. Chart. V. [254.]

Ed. Bas. I. (332.)

καλεύομεν τὸν τὰ ἐναντία λέγοντα τοῦτο αὐτὸ διδάσκειν ἡμᾶς, πρὸς τίνα τέχνην ἢ τί ἐπιτήδευμα τῶν περὶ πόλεως κατασκευὴν, οὐχ ἡ αὐτὴ, ἀλλ' ἑτέρα φύσις γυναικὸς τε καὶ ἀνδρός. δίκαιόν γ' οὖν. τάχα τοίνυν ἂν, ὅπερ σὺ ὀλίγα πρότερον ἔλεγες, εἴποι ἂν καὶ ἄλλος, ὅτι ἐν μὲν τῷ παρα-
χοῆμα ἱκανῶς εἰπεῖν οὐ ῥᾷδιον, ἐπισκεψαμένων δὲ οὐδέν χαλεπόν. εἴποι γὰρ ἂν. βούλει οὖν δεῶμεθα τοῦ τὰ τοι-
αῦτα ἀντιλέγοντός μοι ἀκολουθεῖσαι ἡμῖν, εἴαν πως ἡμεῖς ἐκεῖνο ἐνδειξώμεθα, ὅτι οὐδέν ἐστιν ἐπιτήδευμα ἴδιον γυναικὶ πρὸς διοίκησιν πόλεως; πάνυ γε. ἴθι δὴ, φήσομεν πρὸς αὐτόν, ἀποκρίνου· ἄρ' οὕτως ἔλεγες, τὸν μὲν εὐφυῆ πρὸς τι εἶναι, τὸν δὲ ἀφυῆ, ἐν ᾧ ὁ μὲν ῥαδίως τι μανθάνοι, ὁ δὲ χαλεπῶς, καὶ ὁ μὲν ἀπὸ βραχείας μαθήσεως ἐπιπολὺ εὐρετικὸς εἴη οὗ ἔμαθεν, ὁ δὲ πολλῆς μαθήσεως τυχὼν καὶ μελέτης μηδὲ ἂ ἔμαθε σῶζοιτο, καὶ τῷ μὲν τὰ τοῦ σώματος ἱκανῶς ὑπηρετοῖ τῇ διανοίᾳ, τῷ δ' ἐναντιοῖτο. ἄρα

post haec jubemus eum, qui contraria dicit, hoc ipsum nobis ostendere, ad quam artem quodve officium ex iis, quae instituendae civitati conducunt, non eadem sit, sed diversa viri mulierisve natura? Sic utique decet. Forte, quod tu paulo ante dicebas, alius quoque dicere poterit, subito quidem, quantum satis sit, dicere non facile esse, sin autem cogitetur, haud multum difficile. Diceret utique. Vis ergo oremus eum, qui haec nobis opponit, ut aures nobis praebeat, attendatque, si qua ratione ostendere queamus, nullum esse studium ad gubernandam civitatem mulieri proprium? Omnino. Age itaque, dicamus ad eum, responde, numquid ita dicebas, ad aliquod opus aliquem dextro sinistroque ingenio praeditum esse, ex eo intelligi, quod ille facile quippiam addiscit, ille difficile, et hic, si exiguum quid ab aliquo didicerit, ex eo ipse plurimum inveniat, ille vero, cum plura didicerit meditatusque sit, paulo post obliviscitur, atque alteri corporis membra abunde menti subserviunt, alteri contra. An alia praeter haec sunt, quibus homi-

Ed. Chart. V. [254.]

Ed. Bas. I. (352.)

ἀλλ' ἅττα ἐστὶν, ἢ ταῦτα, οἷς τὸν εὐφυῆ πρὸς ἕκαστα καὶ τὸν μὴ ὠρίζου; οὐδεὶς, ἢ δ' ὅς, ἀλλὰ φήσει. οἷσθ' αὖτε οὖν ὑπὸ ἀνθρώπων μελετώμενον, ἐν ᾧ οὐ πάντα ταῦτα τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος διαφερόντως ἔχει τοῦ τῶν γυναικῶν; ἢ μακρολογοῦμεν τὴν θ' ὑφαντικὴν λέγοντες καὶ τὴν τῶν ποπάγων τε καὶ ἐψημάτων θεραπείαν, ἐν οἷς δὴ τι δοκεῖ τὸ γυναικεῖον γένος εἶναι, οὗ καὶ καταγελαστότατόν ἐστι πάμπαν ἡττώμενον; ἀληθῆ λέγεις, ἔφη, ὅτι πολυκρατεῖται ἐν ἅπασιν, ὥς ἔπος εἰπεῖν, τὸ γένος τοῦ γένους. γυναῖκες μέντοι πολλὰ καὶ πολλῶν ἀνδρῶν βελτίους εἰς πολλὰ, τὸ δ' ὅλον ἔχει, ὥς σὺ λέγεις. οὐδὲν ἐστὶν ἄρα, ὃ φίλε, ἐπιτηδεύματα τῶν πόλιν διοικούντων γυναικὸς, διότι γυνή; οὐδὲ ἀνδρός, διότι ἀνὴρ, ἀλλ' ὁμοίως διεσπαρμέναι αἱ φύσεις ἐν ἀμφοῖν τοῖν ζώοις, καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνή ἐπιτηδευμάτων κατὰ φύσιν, πάντων δ' ἀνὴρ, ἐπὶ πᾶσι δ' ἀσθενέστερον γυνή ἀνδρός. πάνυ γε. τί οὖν ἀνδράσι ταῦτα προστάξομεν, γυναικὶ δ' οὐδέν; ἢ καὶ πῶς; ἀλλ' ἔστι γὰρ, οἶμαι, ὥς

nem aliqua indole bona praeditum a mala praedito distinguis? Nullus alia dixerit. Nostine, aliquid ab hominibus exerceri, in quo non omnia eadem virorum genus et excellentius habeat, quam mulierum genus? An late verbis vagabimur, texendi artificium commemorantes, placentarumque et obsoniorum confectionem, in quibus aliquid esse genus mulierum videtur, ubi maxime ridiculum sane apparet, quum vincitur? Vera loqueris, quia longe in omnibus (ut sic dixerim) genus a genere superatur. Mulieres autem multae multis viris ad multa praestantiores. Totum ita habet, ut dicis. Nullum igitur est, o amice, inter eos, qui civitatem gubernant, studium mulieris proprium, qua mulier est, aut viri proprium, qua vir, sed aeque dispersae in animantibus utriusque naturae, et omnium studiorum natura compos est mulier; item et vir; in omnibus autem foemina imbecillior viro. Sic est prorsus. Quid igitur? viris omnia praecipiemus, mulieri autem nihil? At quomodo? Est utique, ut nos affirmamus, inter mulieres quoque alia medicinae

Ed. Chart. V. [254. 255.]

Ed. Bas. I. (332.)

φήσομεν, καὶ γυνὴ ἰατρικὴ, ἣ δ' οὐ, καὶ μουσικὴ, ἣ δ' ἄμουσος φύσει. τί μήν; γυμναστικὴ δὲ ἄρ' ἢ καὶ πολεμικὴ, ἣ δὲ ἀπόλεμος καὶ οὐ φυλογυμναστικὴ; οἶμαι ἔγωγε. τί δὲ φιλόσοφος τε καὶ θυμοειδής, ἣ δὲ ἄθυμος καὶ μισόσοφος; ἔστι καὶ ταῦτα. ἔστιν ἄρα καὶ φυλακικὴ γυνή, ἣ δ' οὐ. ἣ οὐ τοιαύτην καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν φυλακικῶν φύσιν ἐξελεξάμεθα; τοιαύτην μὲν οὖν. καὶ γυναικὸς ἄρα καὶ ἀνδρὸς ἣ αὐτὴ φύσις εἰς φυλακὴν πόλεως, πλήν ὅσα ἢ μὲν ἀσθενεστέρα, ὃ δ' ἰσχυρότερός ἐστι. φαίνεται. [255] καὶ γυναῖκες ἄρα τοιαῦται τοῖς τοιούτοις ἀνδράσιν ἐκλεκτέαι συνοικεῖν τε καὶ φυλάττειν, ἐπεὶ πέρ εἰσιν ἱκαναὶ καὶ συγγενεῖς αὐτοῖς τὴν φύσιν. πάνυ γε. τὰ δ' ἐπιτηδεύματα οὐ ταῦτ' ἀποδοτέα ταῖς αὐταῖς φύσεσι; ταῦτά. ἤκομεν ἄρα εἰς τὰ πρότερα περιφερόμενοι καὶ ὁμολογοῦμεν, μὴ παρὰ φύσιν εἶναι ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξὶ μουσικὴν τε καὶ γυμναστικὴν ἀποδιδόναι. παντάπασιν μὲν οὖν. ἐν τοῦτοις ἅπασιν ἐφ' ἑνὸς παραδείγματος τοῦ τῶν γυναικῶν

apta, alia minime, alia musicae, alia a Musis natura abhorret. Quidni? Et alia quidem ad exercitationes gymnasticas et rem militarem prompta, alia vero ad haec inepta. Sic arbitror. An non una quidem sapientiae studiosa est, altera sapientiam spernit? et una elato animo, altera demisso? Et his assentior. Est ergo et inter foeminas quaedam ad custodiendum idonea, quaedam minime. An non naturam quandam hujusmodi civitatem custodientium virorum elegimus? Ejusmodi certe. Mulieris itaque et viri eadem ad custodiendam civitatem natura, nisi quod haec imbecillior, illa robustior existat. Ita apparet. Mulieres itaque tales eligendae sunt, ut una cum viris et colant et custodiant civitatem, postquam idoneae sunt et natura ipsis cognatae. Omnino. Studia vero nonne eadem eisdem naturis sunt tribuenda? Eadem. Venimus igitur ad priora illa longo circuitu, fatemurque, non esse contra naturam, ut custodum mulieres musicam et gymnasticam exerceantur. Prorsus. In his omnibus uno exemplo mulierum exer-

Ed. Chart. V. [255.]

Ed. Bas. I. (332. 333.)

ἐγύμνασεν ἡμᾶς εὐρετικούς τε καὶ διακριτικούς εἶναι, κατὰ τί μὲν ὅμοια ταῖς φύσεσιν ἐστὶ, κατὰ τί δ' ἀνόμοια τὰ παραβαλλόμενα. γυναῖκες γὰρ ἀνδράσιν ὁμοῖαι μὲν εἰσιν, καθὼ καὶ αὐταὶ ὑπάρχουσι λογικὰ ζῶα, τουτέστιν ἐπιστήμης δεκτικά· καθ' ὅσον δὲ τὸ μὲν τῶν ἀνδρῶν γένος ἰσχυρότερον ὑπάρχει καὶ εἰς ἅπαν ἔργον τε καὶ μάθημα βέλτιον, αἱ γυναῖκες δ' ἁσθενέστεραί τε καὶ χεῖρους, ἀνόμοιαι γε κατὰ τοῦτ' εἰσιν· ὥσπερ γε πάλιν ἐναντίως ἔχουσι, καθ' ὅσον αὐταὶ μὲν ὑπάρχουσι θήλειαι, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς κύησιν ἐπιτήδεια ταῖς μὲν γυναιξίν ἐστὶ μὲν ἅπαντα τοῦ σώματος ὑπὸ τῆς φύσεως παρεσκευασμένα, τοῖς δ' ἀρῶσιν οὐκ ἐστίν. ὥστ' ἀληθῶς ἂν τις φαίη, κατὰ τι μὲν ὁμοίως διακεῖσθαι τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσι, κατὰ τι δ' ἐναντίως. ἐπειδὴ μὲν οὖν (333) τις κατὰ τὴν ὁμοιότητα τὴν μετάβασιν ἀπὸ θατέρου ποιῆται πρὸς τὸ ἕτερον, ἀληθεύσει, ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ὁμοιότητα, ψεύσεται, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὴν ἐναντίωσιν. ὥς γὰρ ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ κατ' ἰητροῖον ἔγραψε, κελεύων ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς ἢ ὅμοια ἢ ἀνό-

cuit nos, quomodo invenire ac discernere possimus, in quo quidem similia naturis, in quo dissimilia ea, quae conferuntur, existant. Nam mulieres viris similes quidem sunt, quatenus et hae animalia existunt rationalia, hoc est scientiae capacia; quatenus autem virorum genus fortius est, et ad omne opus et disciplinam praestantius, mulieres autem imbecilliores deterioresque, dissimiles in hoc existunt; quemadmodum rursus e contrario habent, quatenus hae quidem sunt foeminae, eoque ad concipiendum idoneae; mulieribus autem certae quaedam sunt corporis partes a natura constructae, masculis autem non sunt. Quare vere aliquis dixerit, in aliquo mulieres viris respondere structura simili, in aliquo contra. Quum igitur aliquis secundum similitudinem ab alio ad aliud transgreditur, vera dicet. Ubi autem secundum dissimilitudinem, mentitur, et multo magis secundum contrarietatem. Ut enim Hippocrates in opere de re medica prodidit, praecipiens nos ab initio, an similia vel dissimilia

Ed. Chart. V. [255.]

Ed. Bas. I. (333.)

μοια σκοπεῖσθαι, προσέθηκε δὲ ἐν τῷ Προγνωστικῷ καὶ τὸ ἐναντίον οἷς ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ προσώπου, τὸ δ' ἐναντιώτατον τοῦ ὁμοίου δεινότατον, οὕτως φαίνεται καὶ ὁ Πλάτων τὴν ἀπόδειξιν πεποιημένος ἐν τῇ προκειμένη ῥήσει.

Κεφ. δ'. Προσθῶμεν οὖν ἔτι καὶ ἄλλο τῶν ὑφ' Ἱπποκράτους γεγραμμένων παραδείγματος ἕνεκα τοῦ διακρίνειν ἐν τοῖς παραβαλλομένοις ὅσον καθ' ὁμοίον ἐστι, καὶ ὅσον ἀνόμοιον. ἐστι δ' ἡ λέξις ἐκ τοῦ περὶ ἄρθρων συγγράμματος ᾧδὲ πως ἔχουσα. γινώσκειν δ', εἰ ἐκπέπτωκεν ὁ βραχίων, τοῖσι χοῇ τοῖσι σημείοισι. τοῦτο μὲν, ἐπειδὴ δίκαιον ἔχουσι τὸ σῶμα οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὰ σκέλη, παραδείγματι χοῇ χοῆσθαι τῷ ὑγιεῖ πρὸς τὸ μὴ ὑγιές, μὴ τὰ ἀλλότρια ἄρθρα καθορῶντα, (ἄλλοι γὰρ μᾶλλον ἄλλων ἔξαρθροι πεφύκασιν,) ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ τοῦ κάμνοντος, ὃν ἀνόμοιον τὸ ὑγιές τῷ κάμνοντι. καὶ τοῦτο εἴρηται μὲν ὀρθῶς. παραξύνεσιν δ' ἔχει πάνυ πολλὴν διὰ τοιαῦτα, καὶ οὐκ ἀρκέει μῶνον λόγῳ εἰδέναι τὴν τέχνην ταύτην, ἀλλὰ καὶ ὁμιλίῃ ὁμιλέειν. πολλοὶ γὰρ ὑπὸ ὀδύνης, ἢ καὶ ὑπὸ ἀλλοίῃς

sunt, contemplari, apposuit in Opere Prognostico etiam contrarium iis, quae in facie enumeravit: Quod maxime contrarium est simili, pessimum est. Sic et Plato videtur demonstrationem in oratione superius comprehensa fecisse.

Cap. IV. Adjungamus igitur et aliud adhuc ex Hippocratis scriptis exempli gratia, ut discernamus, quid simile et quid dissimile existat. Verba ipsius ex commentario de articulis haec sunt. *An brachium exciderit, his notis cognoscendum est. Hoc sane, quum dextrum habent corpus homines, manus et crura, exemplo convenit uti sano ad non sanum, non alienos articulos inspicendo, (alii siquidem aliis magis sunt exarticulati,) sed ipsius aegrotantis, an sanum laboranti sit dissimile. Atque hoc sane dictum est recte. Verum deceptionem non exiguam propter talia continet. Ac non satis est sermone tantum persequi hanc artem, verum et usu tractare oportet. Nam multi prae dolore vel alia etiam*

Ed. Chart. V. [255. 256.]

Ed. Bas. I. (333.)

προφάσιος, οὐκ ἐξεστεώτων αὐτοῖσι τῶν ἄρθρων, ὅμως οὐ δύνανται εἰς τὰ ὅμοια σχήματα καθεστάναι, ἐς οἷά περ τὸ ὑγιεινὸν σῶμα σχηματίζεται. προξυτιέναι οὖν καὶ ἐννοεῖν καὶ τὸ τοιόνδε σχῆμα χρή. ἀτὰρ καὶ ἐν τῇ μασχάλῃ ἢ κεφαλῇ τοῦ βραχίονος φέρεται ἐγκειμένη πολλῶν μᾶλλον τοῦ ἐκπεπτωκότος, ἢ τοῦ ὑγιέος. τοῦτο δ' ἄνωθεν κατὰ τὴν ἐπ' ὤμῳ κοῖλον φαίνεται τὸ χωρίον, καὶ τὸ τοῦ ἀκρωμίου ὀστέον ἐξέχον φαίνεται, ἅτε ὑποδεδυκότος ἤδη τοῦ ἄρθρου ἐς τὸ κάτω τοῦ χωρίου. παραξύνεσιν μὲν καὶ τούτῳ ἔχει τινά. ἀλλ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ γραφήσεται, ἄξιον γὰρ γραφῆς ἐστι. τούτου δὲ τοῦ ἐκπεπτωκότος ὁ ἀγκὼν φαίνεται [256] ἀφεστεῶς μᾶλλον ἀπὸ τῶν πλευρέων, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου. εἰ μέντοι τις προσαναγκάζῃ, προσάγεται μὲν, ἐπιπόνως δέ. τοῦτο δ' ἄνωθεν τὴν χεῖρα ἄραι εὐθεῖαν παρὰ τὰ οὖς, ἐκτεταμένου τοῦ ἀγκῶνος, οὐ μᾶλλον δύνανται, ὥσπερ τὴν ὑγίαν, οὐδὲ παράγειν ἔνθα καὶ ἔνθα ὁμοίως. αὕτη μὲν ἢ τοῦ Ἱπποκράτους ῥῆσις ἢ αὕτη τῇ κατὰ τὸ Προγνωστικόν. ὥς γὰρ ἐκεῖ τὸ πρόσωπον ἡμᾶς τοῦ νοσοῦντος ἐκέλευσε σκοπεῖ-

occasione, articuli quamvis non excefferint ipsis loco, nequeunt tamen in similes ipsis figuras reverti, ac subsistere, quomodo sanum corpus figuratur. Itaque perpendere prius et considerare etiam talem figuram oportet. Sed in scapulis caput brachii insitum fertur multo magis elapsi, quam sani. Hic autem superiori parte in clavicula cava apparet regio, et os summi humeri excedere videtur, tanquam articulo jam in internam partem submerso; deceptionem tamen etiam in hoc aliquam habet. Verum de hoc postea scribetur, dignum enim est, cuius fiat mentio. Hoc elapso, interior cubitus apparet recedere magis a costis, quam ab altero. Si vero aliquis adigat, adducitur quidem, sed laboriose. In hoc autem manum recta ad aurem cubito extenso attollere non magis possunt, quam sanam, neque circumducere huc et illuc similiter. Haec sane Hippocratis verba sunt similia iis, quae in Opere Prognostico tradit. Quemadmodum enim illic faciem nos aegrotantis iussit inspicere, utrum similis sit an dissimi-

Ed. Chart. V. [256.]

Ed. Bas. I. (333.)

σθαι, πότερον ὁμοίον ἐστὶν ἢ ἀνόμοιον τῷ τῶν ὑγιαίνόντων, μάλιστα δ' εἰ αὐτὸ ἐαυτῷ, οὕτως νῦν τὸ ἐκπεπτωκὸς ἄρθρον τῷ ὑγιεῖ παραβάλλει τὴν παραβολὴν ποιούμενος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πεπονθότος ἀνθρώπου· ἀπάτη γάρ, ἣν παραξίνεσιν ὠνόμασε, γίνεται πολλάκις, ἐὰν τοῖς ἀλλοτρίοις ἄρθροις παραβάλλῃς αὐτό. καὶ μέντοι καὶ ὥς ἐκ τῶν κατὰ μέρος, εἰ ὁμοίον ἐστὶ τῷ κατὰ φύσιν ἔχοντι τό γε πεπονθὸς, ἔνεστι διαγνώσθαι, καθάπερ ἐν τῷ Προγνωστικῷ διήλθεν, οὕτως κἀνταῦθα, τὰ μὲν ἄλλα γράψας καλῶς, ἐν ᾧ δ' ἂν τι σφαλεῖη διὰ τὴν πρὸς τὸ ἐξηρθηκὸς ὁμοιότητα, τοῦτ' ἐπισημηνάμενος, ὥς παραξίνεσιν ἔχον καὶ αὐτό. ταπεινὴ γάρ ἡ ἐπωμὶς οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐξηρθηκότεων ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ πὶ τῶν ἀπόσπασμα κατὰ τὸ ἀκρώμιον ἔχόντων, ὥστε συγχέσθαι κατὰ τοῦτο τὴν διάγνωσιν τῶν ἐξαρθρημάτων, εἰς κοινὸν σημεῖον ἀφικνουμένην τοῖς ἀπεσπασμένον ἔχουσι τὸ ἀκρώμιον. ἀλλὰ κἀνταῦθα πάλιν, ὅπερ καθόλου διὰ τοῦ κατ' ἰητρεῖον ἀπεφήνατο, τοῦτο νῦν ἐνὸς εἵδους ἐποίησεν, ἐπιδείξας οὐ μόνον ἢ ὅμοια τὰ σημεῖα τῶν δύο παθῶν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ

lis sanis, praesertim an ipsa sibi respondeat, ita nunc elapsam articulum sano comparat, comparatione in ipso affecto homine facta. Deceptio enim, quam falsam notitiam vocant, frequenter accidit, si alienis articulis ipsum conferas. Quin etiam ex particularibus, an similis sit naturaliter habenti affectus, licet dignoscere; quemadmodum in Opere Prognostico percensuit, ita et hic, alia quidem recte scribens; in quo autem quis non-nihil aberraret propter similitudinem ad luxatum, id significans, quomodo et ipsum deceptionem habeat. Humilis enim clavicula non solum in luxatis est, sed etiam qui divulsionem in summo humero sustinent, ut in hoc confundatur dignotio luxationum, quae signum commune sortitur iis, qui summum humerum habent avulsum. Sed hic quoque rursus, quod generatim in opere de re medica pronunciavit, id nunc unius speciei fecit, ostendens non solum quatenus similia duorum affectuum sunt,

Ed. Chart. V. [256.]

Ed. Bas. I. (333.)

ἢ ἀνόμοια. κοίλη μὲν οὖν ἡ ἐπωμὶς ἐπ' ἀμφοῖν φαίνεται, τῶν δὲ ἄλλων συμπτωμάτων, ὧν τὸν κατάλογον ἔγραψεν ἐπὶ τῶν ἐξηθροηκότων ὤμων, οὐδὲν συμβαίνει κατὰ τὰ τῶν ἀκρωμίων ἀποσπάσματα, περὶ ὧν κατὰ τὴν προγεγραμμένην ῥῆσιν οὕτως εἶπε. τούτου δὲ τοῦ ἐκπεπτωκότος ὁ ἀγκὼν φαίνεται ἀφεστεῶς μᾶλλον ἀπὸ τῶν πλευρῶν, ἢ τοῦ ἐτέρου. εἰ μέντοι τις προσαναγκάζοι, προσάγεται μὲν, ἐπιπόνως δέ. τοῦτο δὲ ἄνω αἰεῖραι τὴν χεῖρα ἰδεῖαν παρὰ τὸ οὖς, ἐκτεταμένου τοῦ ἀγκῶνος, οὐ μάλα δύναται, ὥσπερ καὶ τὴν ὑγίειαν, οὐδὲ παράγειν ἔνθα καὶ ἔνθα ὁμοίως. ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἐξηθροηκότων φαίνεται γιγνόμενα, μηδὲν τοιοῦτον πασχόντων, οἷς ἀπέσπασται τὸ ἀκρώμιον· μένοις γὰρ αὐτοῖς κοινόν ἐστι τὸ τὴν ἐπωμίδα φαίνεσθαι κοίλην. ἐστὶ δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τὸ κοινόν οὐ μόνον ὁμοιότης, ἀλλὰ καὶ ἀνομοιότης. φαίνεται γὰρ ὁ τόπος ὧν ταπεινότερος, οὐ μὴν καὶ γενοῦς γε κατὰ ἀλήθειαν ἑαυτοῦ ταπεινότερος, ὥς ἐπὶ τῶν ἐξηθροηκότων ὤμων. ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ, τῆς κεφαλῆς τοῦ βραχίονος εἰς τὴν μασχάλην καταπεσούσης, ὁ πρότερον ὑπάρχων

sed etiam quatenus dissimilia. Cava igitur clavicula in utrisque apparet. Ex aliis autem symptomatis, quae enumeravit in luxatis articulis, nullum in summorum humerorum avulsionibus accidit, de quibus ad praescripta verba ita ait. *Hoc elapso, interior cubitus recedere magis a costis quam ab altero videtur. Si vero quis compellat, adducitur quidem, sed cum dolore. In hoc sursum manum tollere recta ad aurem cubito extenso non admodum potest, quemadmodum et sanam ne adducere quidem huc et illuc similiter.* Haec in luxatis fieri apparent, quum nihil ejusmodi accadat iis, quibus summus humerus avulsus est. Quippe solis ipsis commune est claviculam apparere concavam. Est autem et in hoc commune non modo similitudo, sed etiam dissimilitudo. Nam locus videtur esse humilior, cum tamen re vera non sit humilior, quam fuerit affectus, ut in luxatis humeris. In illis enim, capite brachii in scapulas delapso, tumor primum clavicularum loco eminens vere evanuit;

Ed. Chart. V. [256.257.]

Ed. Bas. I. (333.)

ὄγκος ἐν τῷ κατὰ τὴν ἐπωμίδα τόπῳ κατ' ἀλήθειαν ἀπό-
λωλεν, ἐν δὲ τοῖς ὑποσπάσμασιν οὗτος μὲν ὁ αὐτὸς δια-
μένει, μεταστάντος δ' εἰς ὕψος τοῦ ἀκρωμίου, φαντασία
ψευδῆς γίγνεται τῆς τοῦ τόπου ταπεινώσεως. ἴσως οὖν
ἁμεινόν ἐστι καὶ μίαν ἄλλην ἔτι παραγράψαι ῥῆσιν ἐκ τοῦ
περὶ ἄρθρων, ἐν ᾗ καθ' ἐν πάθος ἐπιδείκνυσιν ὁ Ἱπποκρά-
της ὁμοιότητά τε καὶ ἀνομοιότητα σφάλλουσαν τοὺς πολλοὺς
τῶν ἱατρῶν. ὅταν τις ἐξαρθρήσῃ σπονδύλος εἰς τὸ πρόσω
ταπεινόν, κατὰ τοῦτο γίγνεται τὸ χωρίον τῆς ῥάχεως. ἐνίοτε
δὲ, περιθραυσθεισῶν τῶν κατὰ τοὺς σπονδύλους ὀπισθίων
ἀποφύσεων, ἐξ ὧν ἡ τῆς ῥάχεως ἄκρα γεννᾶται, κοῖλος καὶ
ταπεινὸς ὁ τόπος φαίνεται, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἐξηρθρηκότων
εἰς τὸ πρόσω σπονδύλων. ἐστι δὲ τοῦτο μὲν τὸ πάθος
εὐιατότατον, ὀλεθριώτατον δὲ τὸ ἕτερον. ἀγνοοῦντας δὲ τῶν
ἱατρῶν ἐνίους τὴν διαφορὰν αὐτῶν ὁ Ἱπποκράτης φησὶν
οἶεσθαι τεθεραπευκέναι ῥαδίως τὴν εἰς τὰ πρόσω τῶν
σπονδύλων μετάστασιν. ὀνομάζει δὲ τὴν εἰς τὸ πρόσω ταύ-
την, οὐ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἔσω καλῶν, ἔσω μὲν δηλονότι
τὸ βάθος τοῦ σώματος, [257] ἔξω δὲ τὸ ἐπιπολῆς ὀπισθέν

in avulsionibus autem hic quidem ipse permanet, sed humero summo in altum traducto, falsa loci depressionis imaginatio oboritur. Forsitan praestiterit etiam aliam unam adhuc sententiam ascribere ex commentario de articulis, ubi in uno affectu Hippocrates ostendit similitudinem et dissimilitudinem plerosque medicos fallere. Quum aliqua vertebra luxata fuerit in anteriora, juxta eam spinæ locus humilis efficitur; nonnunquam et posterioribus vertebrarum processibus refractis, unde spinæ elevatio fit, mancus et depressus locus apparet, quemadmodum in vertebris in anteriora luxatis. Est autem hic affectus curatu facillimus, alter vero perniciosissimus: quorum differentiam ignorantes nonnullos medicos Hippocrates ait putare vertebrarum in anteriora prolapsum curasse ex facili. Nominat porro hunc in priora transitum, non ita solum, sed etiam ad interiora, intra sane profunditatem corporis, extra autem superficiem

Ed. Chart. V. [257.]

Ed. Bas. I. (335.)

τε καὶ πρόσθεν. ἔστι δ' ἡ ῥῆσις αὐτοῦ, καθ' ἣν γέγραπται ταῦτα, αὕτη. ἐκ δὲ τοῦ ὀπίσθεν οὐ ῥῆιδιον τοιαύτην ἐξέλασιν γενέσθαι εἰς τὸ εἶσω, εἰ μὴ ὑπέρβαρὺ τι ἄχθος ἐμπέσοι. τῶν τε γὰρ ὀστέων τῶν ἐκπεφυκότων ἔξωθεν ἕκαστον τοιοῦτόν ἐστιν, ὥστε πρόσθεν ἂν αὐτὸ καταγείη, πρὶν ἢ μεγάλην ῥοπήν εἶσω ποιῆσαι, τοὺς τε ξυνδέσμους βιασάμενον καὶ τὰ ἄρθρα τὰ ἐνηλλαγμένα, ὃ τε αὖ νωτιαῖος ποιοίη ἂν, εἰ ἐξ ὀλίγου χωρίου τὴν περικαμπὴν ἔχοι, τοιαύτην ἐξέλασιν ἐξαλλομένου σπονδύλου, ὃ τε ἐκπηδήσας σπόνδυλος πιέζοι ἂν τὸν νωτιαῖον, εἰ μὴ καὶ ἀπορρήξειε, πιεσθεὶς δ' ἂν καὶ ἀπολελαμμένος πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ ἐπιβαίρων ἀποτάρξωσιν ποιήσειεν. ὥστ' οὐκ ἂν μέλοι τῷ ἱατρῷ ὅπως χρή τὸν σπόνδυλον κατορθῶσαι, πολλῶν καὶ βιαιῶν ἄλλων κακῶν παρεόντων. ὥστε δὴ οὐδ' ἐμβαλεῖν οἶόν τε οὔτε κατασείσειν, οὔτ' ἄλλω οὐδενὶ τρόπῳ πρόδηλον τῶν τοιούτων, εἰ μή τις διατεμὼν τὸν ἄνθρωπον, ἔπειτα ἐμβαλόμενος ἐς τὴν κοιλίην ἐκ τοῦ εἶσωθεν τῇ χειρὶ ἐς τὸ ἔξω ἀντωθείοι. κάρταῦθα νεκρῷ μὲν οἶόν τε ποιεῖν, ζῶντι

ante et post. Oratio ipsius est haec, qua illa tradidit. Ex posteriori parte non facile est huiusmodi luxationem in anteriora fieri, nisi pergrave aliquod pondus incidat. Nam ex offibus extrinsecus enatis unumquodque tale est, ut antea ipsum frangatur, priusquam multum intro declinaverit, et ligamenta violenter adigens, et articulos e sede sua in aliam motos. Item spinalis medulla laborat, si modice e loco inflectatur, vertebra in eum modum exiliente; item vertebra luxata comprimit spinalem medullam, nisi etiam abruperit, pressa vero et gravata hac, multorum magnorum et insignium membrorum stuporem efficeret. Quare non poterit medicus, quomodo oportet, vertebra dirigere, multis violentisque aliis malis instantibus, ac ideo quod ne inferere quidem liceat, neque conquassare, neque alio ullo modo, constat, nisi quis, dissecto homine, deinde injecta in cavitatem ab interiori parte manu, foras repellat. Atque haec mor-

Ed. Chart. V. [257.]

Ed. Bas. I. (333. 334.)

δ' οὐ πάνυ. διὰ τί δὲ ταῦτα γράφω; ὅτι οἷονταί τινες ἰητρευκέναι τοὺς ἀνθρώπους (334), οἷσιν ἔσωθεν ἔπесον σπόνδυλοι τελέως ὑπερβάντες τὰ ἄρθρα. καίτοι ῥήϊστην εἰς τὸ περιγενέσθαι τῶν διαστροφῶν ταύτην ἔνιοι νομίζουσι καὶ οὐδὲν δέεσθαι ἐμβολῆς, ἀλλ' αὐτομάτως ὑγίεια γενέσθαι τὰ τοιαῦτα. ἀγνοοῦσι δὲ πολὺ, καὶ κερδαίνουσιν, ὅτι ἀγνοοῦσι. πείθουσι γὰρ τοὺς πέλας, ἔξαπατῶνται δὲ διὰ τόδε· οἷονταί τὴν ἀκανθὰν τὴν ἐξέχουσαν κατὰ τὴν ῥάχιν ταύτην τοῦ σπονδύλου αὐτὰς εἶναι, ὅτι στρογγύλον αὐτῶν ἕκαστον φαίνεται ψαυόμενον, ἀγνοοῦντες, ὅτι τὰ ὀστέα ταῦτά ἐστι τὰ ἀπὸ τῶν σπονδύλων πεφυκότα, περὶ ὧν ὀλίγω ἔμπροσθεν εἴρηται. οἷσι δὲ σπόνδυλοι πολλοὶ προσωτέρω ἄπαισι, στενοτάτην γὰρ πάντων ζώων ἀνθρώπος κοιλίην ἔχει, ὥς ἐπὶ μεγέθει ἀπὸ τοῦ ὀπισθεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν, ὅτι καὶ κατὰ τὸ στήθος. ὅταν οὖν τι τούτων τῶν ὀστέων τῶν ὑπερεχόντων ἰσχυρῶς καταγῇ, ἢν τε ἔν, ἢν τε πλείω, ταύτῃ ταπεινότερον τὸ χωρίον γίνεται, ἢ τὸ ἔνθεν καὶ ἔνθεν. διὰ

tuo licet facere, vivo non admodum. Cur autem haec scribo? quoniam putant nonnulli, homines se sanasse, quibus ab interiore parte vertebrae inciderant, omnino articulos praetergressi. Atqui facillimam curatu distortionem hanc quidam putant, ac nihil indigere injectione, sed sponte sua ejusmodi sanos fieri. Ignorant autem multum, et hoc lucrantur, quod ignorant. Nam proximis suadent, sed propter hoc decipiuntur. Putant, spinam excedentem in dorso hoc vertebrae ipsas esse, quoniam singulae rotundae ad tactum apparent, ignorantes, quod ossa haec sint a vertebrae profecta, de quibus paulo ante dictum est, at quibus vertebrae multae in anteriora recedunt, arctissimum enim inter omnia animantia homo sinum habet, quantum ad magnitudinem attinet, a posterioribus in anteriora, aliquando etiam in pectore. Quum igitur aliquod ex his ossibus eminentibus valide confRACTUM fuerit, sive unum, sive plura, hac depressior locus efficitur, vel hinc, vel inde; propterea decipiuntur, dum

Ed. Chart. V. [257.]

Ed. Bas. I. (334.)

τοῦτο ἔξαπατῶνται οἰόμενοι, τοὺς σπονδύλους εἶσω οἷχεσθαι. ὅτι δὲ μεγίστην ἔχει δύναμιν ἢ τῶν ὁμοίων τε καὶ ἀνομοίων διάγνωσις, καὶ πᾶς τεχνίτης δεῖται διακρίνειν, εἰ ὅμοια ἢ ἀνόμοια τὰ πράγματά ἐστι, περὶ ἃ διατρίβει, ἀθρεῖν ἔνεστι καὶ τοῦδε τοῦ παραδείγματος. ἐπειδὴ γὰρ ἐν γυμνασίᾳ κεῖται τὸ πλεῖστον τῆς προκειμένης γνώσεως, οὐκ ἐν τοῖς καθόλου παραδείγμασι χρὴ βλέπειν, ἀλλ' ἐν πολλοῖς τε καὶ ποικίλοις γυμνάζεσθαι, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ἄριστα μεταχειρισμένοις τὴν περὶ ταῦτα τέχνην Ἱπποκράτει τε καὶ Πλάτῳ.

Κεφ. ε'. Δείξαντος οὖν τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Πολιτείας ἐπὶ πλειόνων παραδειγμάτων, ὧν εἰσι καὶ κυβερνήται καὶ ἰατροὶ, τοὺς τεχνίτας ὧν ἄρχουσι καὶ διοικοῦσιν, ἐκείνοις τὴν ὠφέλειαν, οὐχ ἑαυτοῖς, ἐκπορίζεσθαι, καταγελᾶσας Θρασύμαχος ποιμένων τε καὶ βουκόλων μνημονεύει, τὸ ἑαυτοῖς συμφέρον, οὐ τὸ τοῖς προβάτοις τε καὶ βουσὶν, ἐκπορίζόντων. ἀλλὰ Σωκράτης ἐπιδείκνυσιν, αὐτῶν σκοπὸν εἶναι καὶ τέλος, ἕτερον μὲν τοῖς παρὰ τῇ ποιμαντικῇ τε καὶ βουκολικῇ τέχνῃ, μηδὲν ἄλλο σκοπούμενοις

putant, vertebrae intro prolabi. Porro quod maximam vim habet similitum et dissimilium dignotio, omnisque artifex desiderat discernere, similesne an dissimiles res sint, circa quas versatur, ex hoc exemplo licet colligere. Quum enim in exercitatione magna pars propositae cognitionis consistat, non in generalibus exemplis videre convenit, sed in multis variisque exercitari, et praesertim quae ab his petita sunt, qui optime horum artem elaboraverunt, qualis est Hippocrates et Plato.

Cap. V. Quum igitur Plato primo libro de Republica ostendisset variis exemplis, ex quorum numero est, et civitatis gubernatores et medicos artificibus, quibus praesunt imperantque, quosque regunt, illis utilitatem, non sibi suppeditare, deridens Thrasymachus pastorum et bubulcorum meminit, qui sibi ipsis commodum, non ovibus et bobus, exhibent. Verum Socrates ostendit, ipsorum scopum et finem esse, alium sane iis, qui in pastoritia et bucolica arte nihil praeter ovium et boum utili-

Ed. Chart. V. [257. 258.]

Ed. Bas. I. (334.)

παρὰ τὴν τῶν προβάτων τε καὶ βοῶν ὠφέλειαν, ἄλλο δὲ τοῖς εἰς πράσιν ἢ θοίνην παρασκευάζουσι τὰ ζῶα. [258] πρόδηλον οὖν, ὅτι καὶ ἱατροὺς, ἣ μὲν ἱατροὺς ἐστὶ, ταύτῃ προνοεῖται τῆς τοῦ σώματος ὑγείας, ἣ δὲ δι' ἄλλο τι τοῦτο πράττει, κατ' ἐκεῖνο καὶ τὴν προσηγορίαν ἔξει. τινὲς μὲν γὰρ ἔνεκα χρηματισμοῦ τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἐργάζονται, τινὲς δὲ διὰ τὴν ἐκ τῶν νόμων αὐτοῖς διδομένην ἀλειτουργησίαν, ἔνιοι δὲ διὰ φιλανθρωπίαν, ὥσπερ ἄλλοι διὰ τὴν ἐπὶ ταύτῃ δόξαν ἢ τιμὴν. ὀνομασθήσονται τοιγαροῦν, ἣ μὲν ὑγείας εἰσὶ δημιουργοὶ, κοινῇ πάντες ἱατροὶ ζέουσιν πρὸς τὰς πράξεις ἐπὶ διαφόροις ποιοῦνται σκοποῖς, ὁ μὲν τις φιλάνθρωπος, ὁ δὲ φιλότιμος, ὁ δὲ φιλόδοξος, ὁ δὲ χρηματιστής. οὐκ οὖν τοῖς ἱατροῖς τὸ τέλος ἐστὶν ὡς ἱατροῖς ἔνδοξον ἢ πόριμον, ὡς Μηνόδοτος ἐμπειρικός ἔγραψεν, ἀλλὰ Μηνόδοτῳ μὲν τοῦτο, Διοκλεῖ δ' οὐ τοῦτο, καθάπερ οὐδὲ Ἱπποκράτει καὶ Ἐμπεδοκλεῖ, οὐδ' ἄλλοις τῶν παλαιῶν οὐκ ὀλίγοις, ὅσοι διὰ φιλανθρωπίαν ἐθεράπευον

tatem respiciunt, alium vero, qui animalia ad epulas et venditionem alunt. Itaque constat, quod et medicus, quatenus medicus est, eatenus corporis sanitati prospicit; quatenus autem aliud quid agit, inde appellationem quoque habebit. Nonnulli etiam divitiarum gratia artem medicam tractant; nonnulli propter mulctam ex legibus ipsis impositam; quidam vero propter humanitatem, quemadmodum alii ob gloriam inde aut honorem comparandum. Nominabuntur igitur, quatenus sanitatis sunt opifices, communiter omnes medici; quatenus autem ob diversa consilia actiones aggrediuntur, hic humanus, ille honoris studiosus, alius gloriae, alius divitiarum affectator. Non igitur medicis finis est tanquam medicis, ut gloriam aut fructum percipiant, sicut Menodotus empiricus scriptum reliquit, id quod curae fuit Menodoto, Diocli vero minime, quemadmodum nec Hippocrati et Empedocli, neque aliis veterum permultis, qui ob humanitatem benignitatemque naturae aegrotis mede-

Ed. Chart. V. [258.]

Ed. Bas. I. (334.)

τοὺς ἀνθρώπους. γυμνασάμενος οὖν ἐν τοῖς τοιούτοις τις παραδείγμασι, (πάμπολλα δ' ἐστὶ παρ' Ἱπποκράτει καὶ Πλάτῳ,) ῥαδίως κατόψεται τὰ τε ἴδια τέχνης ἐκάστης καὶ τὰ κοινά. πρὸς μὲν γὰρ Θρασύμαχον ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πολιτείας Σωκράτης διαλεγόμενος ἔδειξεν ἐπὶ ποιμένων τε καὶ βουκόλων, ὡς κοινωνοῦσι μὲν, καθ' ὅσον εἰσὶ ποιμένες καὶ βουκόλοι, διαφέρονται δέ, καθ' ὅσον ὁ μὲν ὡς χορηματιστής, ὁ δ', ὡς ἵνα κατεδέσῃται, κατασκευάζουσιν αὐτὰ πίονα. κατὰ μέντοι τὸ περὶ ἀγμῶν διὰ πλειόνων ἔδειξεν ἡμᾶς διακρίνειν τὰ τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια· κατὰ δὲ τὰς τέχνας, τουτέστιν εἰ ὅμοιά τ' εἰσὶ καὶ ἀνόμοια. ἐν γὰρ ἐστὶ τῇ δυνάμει τὰ τρία ταῦτα σκέμματα, τό τε περὶ τῶν κοινῶν καὶ ἰδίων, καὶ τὸ διακρίνειν, εἰ ὅμοια ἢ ἀνόμοια τὰ παραβαλλόμενα πράγματα εἰσὶ, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις, τί ταῦτόν ἐν αὐτοῖς ἐστὶ, καὶ τί ἕτερον. εἰώθασιν γὰρ οἱ Ἕλληνες ὅμοια καλεῖν ἐνίοτε τὰ ταῦτόν ἔχοντά τι. καὶ τὰ γε παραδείγματα κατὰ ταῦτόν ἐν τοῖς παραβαλλομένοις ἐκέλευσεν ἡμᾶς ὁ Πλάτων ποιεῖσθαι. γειννῶ δέ πως

bantur, Qui igitur in hujusmodi exemplis se exercuerit, cujusmodi valde multa apud Hippocratem et Platonem reperiuntur, facile inspiciet et propria cujusque artis, et communia. Etenim Socrates cum Thrasymacho in primo de Republica differens ostendit, opiliones et bubulcos communicare inter se, quatenus sunt opiliones et bubulci, differre autem quatenus hic tanquam divitiis inhians, ille ad epulas animalia reddit pinguia. Quin etiam Hippocrates de fracturis plenius docuit discernere ut communia et propria. In artibus autem hoc est, similitaneae sint, an dissimilia. Unum enim sunt tres hae considerationes, tum quae de communibus et propriis, tum quae discernimus, num similes an dissimiles res, quae comparantur, existant, tertia ad haec, qua speculamur, quid idem in ipsis sit, et quid diversum. Consueverunt enim Graeci similia nonnunquam vocare, quae idem aliquid obtinent. Item exempla secundum idem in iis, quae conferuntur, Plato nos facere praecepit. Vicina est huic

Ed. Chart. V. [258.]

Ed. Bas. I. (334.)

τούτω τῷ σκέμματι καὶ τὸ κατὰ τὴν διαιρετικὴν ὀνομαζο-
μένην μέθοδον, ἧς τὴν μὲν γυμνασίαν ὁ Πλάτων ἐν Σο-
φιστῇ καὶ Πολιτικῷ πεποιήται, τὴν δὲ ἐξ αὐτῆς χρεῖαν ἐπέ-
δειξεν οὐκ ἐν τούτοις μόνον, ἀλλὰ σαφέστατα μὲν ἅμα καὶ
τελεώτατα κατὰ τε Φίληβον καὶ Φαῖδρον, οὐ μὴν καὶ
κατὰ τὴν Πολιτείαν τε καὶ ἄλλα ἅττα τῶν συγγραμμάτων.
ἐν μὲν οὖν τῷ Σοφιστῇ καὶ Πολιτικῷ διδάσκει, πῶς ἂν τις
ἀντὶ τῆς προσηγορίας ἐρμηνεύει λόγῳ σαφεῖ τε ἅμα καὶ
συντόμῳ τὸ σημαινόμενον αὐτῆς, ὅντινα λόγον ὠρισμένον
τε καὶ ὅρον ἐξαιρέτως ἐκάλεσαν οἱ μετὰ Πλάτωνα· ἐν δὲ
τῷ Φιλήβῳ καὶ τῷ Φαίδρῳ δείκνυσιν, εἰς τεχνῶν σύστασιν
ἀναγκαιοτάτην εἶναι τὴν διαιρετικὴν καὶ συνθετικὴν θεω-
ρίαν, γεγυμνάσθαι τε κελεύει διττῶς κατ' αὐτὴν, ἀπὸ μὲν
τοῦ πρώτου καὶ γενικωτάτου καταβαίνοντας ἐπὶ τὰ μικρέ-
τομήν δεχόμενα διὰ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ διαφορῶν, δι' ὧν
καὶ τοὺς ὀρισμοὺς τῶν εἰδῶν ἐδεδείχει συρισταμένους ἐν
Σοφιστῇ καὶ Πολιτικῷ, ἔμπαιιν δ' ἀπὸ τῶν εἰδικωτάτων
πολλῶν ὄντων ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὸ πρῶτον γένος κατὰ

contemplationi et ea, quae dividendi constat methodo,
cujus exercitium Plato in Sophista et Politico tracta-
vit, usum vero ipsius non in his modo, verum clarissime
simul et absolutissime in Philebo et Phaedro, quin etiam
in commentario de Republica aliisque multis ostendit.
In Sophista igitur et Politico docet, quomodo aliquis loco
appellationis sermone interpretatur claro pariter et com-
pendioso ipsius significatum, quem sermonem finem et
definitionem eximie Platonis sectatores vocarunt. In
Philebo autem et Phaedro divisoriā compositoriamque
speculationem maxime necessariā esse ad artium consti-
tutionem ostendit, qui duplici modo in ea exercitari
praecipit, a primo sane et generalissimo descendentes ad
ea, quae non amplius dividi queunt, per differentias in
medio consistentes, quibus et definitiones specierum
constitui in Sophista et Politico monstraverat, contra
vero a specialissimis, quae multa sunt, ad primum genus

Ed. Chart. V. [258. 259.]

Ed. Bas. I. (554.)

σύνθεσιν· ὁδὸν μὲν γὰρ εἶναι μίαν ἀμφοῖν, ὁδοιπορίαν δὲ διττήν, ἀπὸ θατέρου τῶν πρώτων ἐπὶ θατέρον ἐναλλάξ ἰόντι. λέγει δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τῷ Φαίδρῳ κατὰ τήνδε τὴν λέξιν. ἔμοι δὲ φαίνεται τὰ μὲν ἄλλα τῷ ὄντι παιδιὰ πεπαῖχθαι. τούτων δὲ τιτῶν ἐκ τύχης ῥηθέντων δυοῖν εἰδῶν, εἰ αὐτὴν τὴν δύναμιν τέχνη λαβεῖν δύναιτό τις, οὐκ ἄχαρι. τίτων δὲ; εἰς μίαν τε ἰδέαν συνορῶντα ἄγειν τὰ πολλαχῇ διεσπαρμένα, ἵν' ἕκαστον ὀριζόμενος δῆλον ποιῇ, περὶ οὗ ἂν αἰεὶ διδάσκων ἐθέλῃ, ὥσπερ τὰ νῦν δὴ περὶ ἔρωτος ὃ ἐστίν [259] ὀρισθὲν, εἴτε εὖ, εἴτε κακῶς ἐλέχθη. τὸ γοῦν σαφὲς καὶ τὸ αὐτὸ αὐτῷ ὁμολογούμενον διὰ ταῦτα ἔσχεν εἰπεῖν ὁ λόγος. τὸ δ' ἕτερον δὴ εἶδος τί λέγεις, ὦ Σώκρατες; τὸ πάλιν κατ' εἶδη δύνασθαι διατέμνειν κατὰ ἄρθρα, ἧ πέφυκε, καὶ μὴ ἐπιχειρεῖν καταγνύναι μέρος μηδέν, κακοῦ μαγείρου τρόπῳ χρῶμενον. ταῦτα μὲν οὖν καθόλου περὶ τῆς διαιρετικῆς τε καὶ συνθετικῆς μεθόδου λέλεκται τῷ Πλάτῳ. μεταβὰς δ' ἐπὶ τὴν ῥητορικὴν τέχνην,

per compositionem ascendentes; viam enim esse utriusque unam, sed iter duplex ab altero primorum ad alterum vicissim eunti. Dicit itaque de ipsis in Phaedro ad hunc modum. *Mihi quidem videmur caetera revera luisse. At si quis duarum specierum, in quas modo fortuna incidimus, vim arte comprehenderit, opus non ingratum fuerit consecutus. Quas species dicis? Ut in unam ideam conspiciens passim dispersa ducat, quo singula definiens manifestum reddat semper id, de quo agitur; quemadmodum nos in praesentia, quid amor sit, definivimus, sive bene, sive male id factum sit. Certe hinc disputatio nostra claritatem in se habuit constantemque sibi ipsi concordiam. Alteram vero speciem quam dicis, o Socrates? Ut rursus secundum species articulatim prorum natura incidat, neque imperiti coqui ritu ulla membra confringere aggrediatur. Haec igitur generatim de dividendi componendique methodo a Platone sunt comprehensa. Digressus autem ad artem rhetoricam,*

Ed. Chart. V. [259.]

Ed. Bas. I. (334. 335.)

(εἴη δ' ἂν ἡμῖν ἐν τῷ τοῦτο παράδειγμα τῆς ὅλης πραγμα-
τείας,) τάδε γράφει. ἐπειδὴ λόγου δύναμις τυγχάνει ψυχα-
γωγία οὔσα, τὸν μέλλοντα ρητορικὸν ἐσσεσθαι ἀνάγκη εἰδέ-
ναι, ψυχὴ ὅσα εἶδη ἔχει. ἔστιν οὖν τόσα καὶ τόσα, καὶ
τοῖα καὶ τοῖα, ὅθεν οἱ μὲν τοιοῖδε, οἱ δὲ τοιοῖδε γίνονται.
τούτων δ' οὕτω διηρημένων λόγων αὖ τόσα καὶ τόσα ἔστιν
εἶδη, τοιόνδε δὲ ἕκαστον. οἱ μὲν οὖν τοιοῖδε ὑπὸ τῶν
τοιῶνδε λόγων διὰ τήνδε τὴν αἰτίαν εἰς τὰ τοιάδε εὐπει-
θεῖς, οἱ δὲ τοιοῖδε διὰ τάδε δυσπειθεῖς. δεῖ δὲ ταῦτα ἱκα-
νῶς νοήσαντα, μετὰ ταῦτα θεώμενον αὐτὰ ἐν ταῖς πράξε-
σιν ὄντα τε καὶ πραττόμενα ὁξέως δύνασθαι ἐπακολουθεῖν
τῇ αἰσθήσει, ἢ μηδὲν εἶναι πω πλεον αὐτῶν, ὧν τότε
ἤκουε λόγων ξυνών. ὅταν δ' εἰπεῖν τε ἱκανῶς ἔχη, (335) οἷος
ὑφ' οἷων πεύεται, παραγιγνόμενόν τε δυνατὸς ἢ διαισθα-
νόμενος ἑαυτῷ ἐνδείκνυσθαι, ὅτι οὕτως ἐστὶ καὶ αὕτη ἡ
φύσις, περὶ ἧς τότε ἦσαν οἱ λόγοι, νῦν ἔργῳ παρούσά
σοι, ἢ προσοιστέον τούσδε ᾧδε τοὺς λόγους ἐπὶ τὴν

(erit nobis unum aliquod totius operis exemplum,) haec
scribit. Quandoquidem dicendi facultas quaedam animi
evocatio et oblectatio est, futurum oratorem necesse est,
quot species anima habeat, cognoscere. Sunt itaque tot
talesque, unde hi tales, illi tales efficiuntur. His ita
distinctis, orationum quoque tot talesque sunt species,
ejusmodi vero singulae. Tales igitur talibus quibusdam
orationibus certa quadam de causa ad ejusmodi res
facile persuadentur; aliter autem affecti ob aliquam
causam minime. Oportet itaque eum, qui haec satis
perspexerit, postea in ipsis negotiis, quae sunt agun-
turque, animadversa acute posse sensu assequi, aut nihil
amplius quam verba, quae audivit, habet. At quum
abunde potest dicere, quis quibus orationibus capiatur,
praesentemque hominem acute percipit eo ingenio praedi-
tum, de quo antea fuerit disputatum, sic ipsum esse
talibus orationibus ad talia compellandum, is ita instru-
ctus tum demum perfecte artem hanc erit consecutus,

Ed. Chart. V. [259.]

Ed. Bas. I. (335.)

τῶνδε πειθῶ. πάντα δὴ ταῦτ' ἔχοντι, προσλαβόντι καιροὺς τοῦ πότε λεκτέον καὶ ἐπισχετέον, βραχυλογίας τε αὐ καὶ ἐλεινολογίας καὶ δεινώσεως ἐκάστων τε ὅσα ἂν εἶδη λόγων μάθῃ, τούτων τὴν εὐκαιρίαν τε καὶ ἀκαιρίαν διαγνόντι, καλῶς τε καὶ τελέως ἐστὶν ἡ τέχνη ἀπειρογασμένη, πρότερον δ' οὐ. ἀλλ' ὅ τι ἂν αὐτῶν τις ἐλλίπῃ λέγων, ἢ διδάσκων, ἢ γράφων, φησὶ δὲ τέχνην λέγειν, ὃ μὴ πειθόμενος κρατεῖ. ταῦτα οὖν αὐτῷ λέλεκται περὶ τῆς ῥητορικῆς, ἐνταῦθα διδάσκοντι, πῶς ἂν τις αὐτὴν ἄριστα συστήσαιο μεθόδῳ χρώμενος, οὐ καθάπερ οἱ πολλοὶ δι' ἐμπειρίας τε καὶ τριβῆς. ἔτι τε πρὸς τούτοις κατωτέρω μετὰ τὸ διελθεῖν ἐν τῷ μεταξὺ χρήσιμα πολλὰ συγκεφαλαιούμενος αὐτὰ κατὰ λέξιν οὕτως ἔφη. ὥστ', εἰ μὲν ἄλλο τι περὶ τέχνης λόγων λέγοις, ἀκούοιμεν ἂν, εἰ δὲ μὴ, οἷς νῦν δὴ διήλθομεν πεισόμεθα, ὥς, εἰ μὴ τις τῶν τ' ἀκουσομένων τὰς φύσεις διαριθμύσῃται, καὶ κατ' εἶδη τε διαιρῇται τὰ ὄντα, καὶ μιᾷ ἰδέᾳ ἀδύνατος ἢ καθ' ἐν ἑαστον περιλαμβάνειν, οὕτω ἔσται τεχνικὸς

quum ad superiora haec adjunxerit, ut opportunitatem loquendi tacendique calleat; item quando conveniat uti et quando non brevilloquentia, commiseratione, vehementia acriori amplificationeque; caeterum partium orationis, quas didicerit, usum tempestivum vel intempestivum cognoverit, absolute hanc erit artem executus, prius vero minime; in quocunque vero horum defecerit vel dicendo, vel scribendo, licet ex arte verba facere se dicat, ipse, cui non persuadetur, vincit. Haec protulit de rhetorica, docens inibi, quomodo aliquis optime ipsam constituat methodo usus, non, quemadmodum vulgus, experientia et conversatione. Ad haec quum inferius multa interim utilia commemorasset, in caput ipsa redigens ad verbum sic dixit. Quapropter, si aliud quippiam de arte dixeris, auscultabimus quidem; sin minus, his, quae paulo ante recensuimus, fidem adhibebimus, quod videlicet, nisi quis auditorum ingenia noverit distinxeritque, atque res ipsas in species suas discreverit, rursusque singula specie una comprehenderit, nunquam

Ed. Chart. V. [259.]

Ed. Bas. I. (355.)

λόγων περί, καθόσον δυνατόν ἀνθρώπων. ἐν τούτῳ μὲν τῷ βιβλίῳ διὰ συντόμων ἐδήλωσε περί τε τῆς τῶν τεχνῶν ἀπα-
σῶν καθόλου συστάσεως καὶ περὶ τῆς ῥητορικῆς, ἀκρι-
βέστατα δὲ τὸν λόγον ὅλον ἐν τῷ Φιλήβῳ διήλθεν. ἐγὼ
δὲ ἀπὸ τῶν ἐπικαιροτάτων ἄρξομαι παραγράφας αὐτοῦ πρώ-
την τήνδε τὴν ῥῆσιν. φωνὴ μὲν ἡμῖν ἐστὶ πού μία διὰ
τοῦ στόματος ἰοῦσα, καὶ ἄπειρος αὐτῇ πλήθει πάντων τε καὶ
ἐκάστου. τί μὴν; καὶ οὐδὲν ἐτέρων γε τούτων ἐσμέν πως
σοφοί, οὔτε ὅτι τὸ ἄπειρον αὐτῆς ἴσμεν, οὔθ' ὅτι τὸ ἐν
ἄλλο τι, ὅποσα τέ ἐστὶ καὶ ὅποια, τοῦτό ἐστὶ τὸ γραμμα-
τικὸν ἕκαστον ποιοῦν ἡμῶν. ἀληθέστατα. καὶ μὴν καὶ
τὸ μουσικὸν οὐ τυγχάνει ποιοῦν, τουτέστι ταῦτόν. πῶς;
φωνὴ μὲν πού καὶ τὸ κατ' ἐκείνην τὴν τέχνην ἐστὶ μία ἐν
αὐτῇ. πῶς δ' οὔ; δύο δὲ θῶμεν βαρὺ καὶ ὀξύ, καὶ
τρίτον ὁμότονον. ἢ πῶς; οὕτως. ἀλλ' οὐπω σοφὸς ἂν
εἴης τὴν μουσικὴν εἰδὼς ταῦτα μόνα, μὴ εἰδὼς δὲ, ὡς ἔπος
εἰπεῖν, εἰς ταῦτα, οὐδενὸς ἄξιος ἔσῃ. οὐ γὰρ οὖν. ἀλλ',

*dicendi artem, quoad homini licet, adipiscetur. In hoc libro succincte egit de generali omnium artium constitu-
tione, et de rhetorica; exactissime vero totum sermonem
in Philebo persecutus est. Ego a principalissimis exor-
diar, prima hac ipsius oratione ascripta. Vox, inquam,
ex ore nobis erumpens una est, et infinitas rursus voces
numero et cunctorum pariter et cujusque. Quidni?
Neutro tamen horum docti efficimur sapientesque, nec
quod ejus infinitum, nec iterum quod ejus unum aliud
cognoscimus, item quod et quales fiunt, tenemus; hoc
enim unumquemque nostrum grammaticum reddit. Ve-
rissima loqueris. Quin etiam id, quod musicum non
efficit, hoc est idem. Qua ratione? Una quodammodo
et in hac arte vox est. Quidni? Duo item ponenda
sunt, grave et acutum, ac tertium, tonus aequivalens.
Nonne ita? Ita. Verum tamen nondum musicae peri-
tus eris, si haec sola cognoveris, et ista ignorans, ut
ita loquar, nullius eris in musica pretii. Nullius. Sed*

Ed. Chart. V. [259. 260.]

Ed. Bas. I. (335.)

ὦ φίλε, ἐπειδὴν λάβῃς, ὅποσα τὰ διαστήματά ἐστι [260] τὸν ἀριθμὸν τῆς φωνῆς ὀξύτητός τε πέρι καὶ βαρύτητος, καὶ ὅποια, καὶ τοὺς ὅρους τῶν διαστημάτων, καὶ τὰ ἐκ τούτων ὅσα συστήματα γέγονεν, ᾧ κατιδόντες οἱ πρόσθεν παρέδσαν ἡμῖν τοῖς ἐπομένοις ἐκείνοις καλεῖν αὐτὰ ἁρμονίας. ἔν τε ταῖς κινήσεσιν αὐ τοῦ σώματος ἕτερα τοιαῦτα ἐνόντα πάθῃ γιγνόμενα, ᾧ δὴ δι' ἀριθμῶν μετρηθέντα δεῖν αὐτά φασι ῥυθμούς καὶ μέτρα ἐπονομάζειν, καὶ ἅμα ἐννοεῖν, ὥς οὕτω δεῖ περὶ παντός ἐνός καὶ πολλῶν σκοπεῖν. ὅταν γὰρ ταῦτά τε λάβῃς, οὕτω τότε ἐγένου σοφός· ὅταν δ' ἄλλα τῶν ὄντων ὁτιοῦν ταύτῃ σκοπούμενος ἔλῃς, Ιούτως ἐμφρων περὶ τούτου γέγονας. τὸ δ' ἄπειρόν σε ἐκάστων καὶ ἐν ἐκάστοις πλήθος ἄπειρον ἐκάστοτε ποιεῖ τοῦ ἰφρονεῖν, καὶ οὐκ ἐλλόγιμον, οὐδ' ἐνάριθμον, ἅτ' οὐκ εἰς ἀριθμὸν οὐδένα ἐν οὐδενὶ πώποτε ἀπιδόντα. κάλλιστα, ὦ Φίληβε, ἔμοιγε τὰ νῦν λεγόμενα εἰρηκέναι φαίνεται Σωκράτης. καὶ ἔμοι ταῦτά γε αὐτά. ἀλλὰ τί δὴ ποτε πρὸς ἡμᾶς οὗτος ὁ λόγος εἴρηται νῦν, καὶ τί ποτε βουλόμενος; ὁρθῶς μέντοι

postquam, o amice, acceperis, quot intervalla vocis numero sunt circa grave atque acutum, et qualia, nec non intervallorum termini, et quocumque ex his compositiones proveniunt. Quae majores nostri conspicientes nobis eorum sectatoribus, ut huiusmodi quaedam harmonias appellaremus, tradiderunt. In motibus praeterea corporis alios quosdam tales inesse affectus monstrant, quos numeris dimensis rhythmos atque mensuras vocari jussere; cogitare praeterea, quod eadem ratione de omni, quod unum est et multa, considerare debamus. Nam quando ista sic accipis, sapiens tunc evadis. Quum vero et aliud quicquam ita considerans capis, sapiens rursus circa illud efficeris. Infinita autem singulorum et in singulis multitudo vagum te incertumque et rationis ac numeri reddit expertem, utpote in nullum cujusque numerum respicientem. Praeclare haec, o Philebe, Socrates mihi dixisse videtur. Mihi quoque: sed quid ad rem hic sermo, quidve sibi vult? Recte id,

Ed. Chart. V. [260.]

Ed. Bas. I. (355.)

τοῦθ' ἡμᾶς, ὦ Πρωταρχε, ἠρώτησε Φίληβος. πάνυ μὲν οὖν, καὶ ἀποκρίνου γε αὐτῷ. δράσω ταῦτα, διελθὼν συμ-
κρόν ἐτι περὶ αὐτῶν τούτων. ὥσπερ γὰρ ἐν ὁτιοῦν εἴ τις
ποτε λάβοι τούτων, ὥς φαμεν, οὐκ ἐπ' ἀπείρου φύσιν ἀεὶ
δὴ βλέπειν εὐθύς, ἀλλ' ἐπὶ τινα ἀριθμὸν, οὕτω καὶ τὸ
ἐναντίον, ὅταν τις τὸ ἀπείρον ἀναγκασθῇ πρῶτον λαμβά-
νειν, μὴ ἐπὶ τὸ ἐν τοῦτο εὐθύς, ἀλλ' ἐπ' ἀριθμὸν αὖ τινα
πληθὺς ἕκαστον ἔχοντά τι κατανοεῖν, τελευτᾷν τ' ἐκ πάν-
των εἰς ἓν. πάλιν δὲ ἐν τοῖς γράμμασι τὸ νῦν λεγόμενον
λάβωμεν. πῶς; ἐπειδὴ φωνὴν ἀπείρον κατενόησεν, εἴτε τις
θεὸς, εἴτε καὶ θεῖος ἄνθρωπος, ὥς λόγος ἐν Αἰγύπτῳ Θεῦθ
τινα τούτων γενέσθαι λέγων, ὃς πρῶτος τὰ φωνήεντα ἐν τῷ
ἀπείρῳ κατενόησεν οὐχ' ἐν ὄντα, ἀλλὰ πλείω, καὶ πάλιν
ἕτερα φωνῆς μὲν, οὐ φθόγγου δὲ μετέχοντά τινος, ἀριθμὸν
δὲ τινα καὶ τούτων εἶναι. τρίτον δὲ εἶδος γραμμάτων διε-
στήσατο τὰ νῦν λεγόμενα ἄφωνα ἡμῖν. τὸ μετὰ τοῦτο
διήρει τὰ τε ἄφωνα καὶ ἄφθογγα μέχρις ἐνὸς ἑκάστου, καὶ

o Protarche, Philebus iste quaesivit. Prorsus. Responde
igitur ipsi. Faciam quod vultis, ubi de his ipsis paulis-
per etiam adhuc disputavero. Ut enim, si quis unum
aliquid accipit, is, ut diximus, haud mox in infiniti
naturam, sed in aliquem numerum descendere debet,
ita vicissim, si quis infinitum primo sumere cogitur, ne-
quaquam in unum continuo, sed in numerum quendam,
qui multitudinem aliquam habeat, debet intendere, ex
omnibusque tandem in unum desinere. Quod vero nunc
diximus, rursus in literis conjectari licet. Quomodo?
Postquam infinitam vocem cogitavit sive deus aliquis,
sive homo divinus, qualis apud Aegyptios Theuth fuisse
fertur, primo in ipsa vocis infinitate vocales literas con-
sideravit, quae non una, sed plures sunt, rursusque
alias, quae non vocis, sed soni participes essent, atque
harum numerum certum similiter definivit. Tertiam
deinde speciem literarum distinxit earum, quas nunc
mutas vocamus. Postremo liquidas mutasque discrevit,

Ed. Chart. V. [260.]

Ed. Bas. I. (335.)

τὰ φωνήεντα, καὶ τὰ μέσα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἕως ἀριθμὸν αὐτῶν λαβὼν ἐνὶ τε ἐκάστῳ καὶ σύμπασι στοιχεῖον ἐπωνόμασε. καθορῶν δ', ὡς οὐδεὶς ἡμῶν οὐδ' ἂν ἐν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἄνευ πάντων αὐτῶν μάθοι, τοῦτον τὸν δεσμὸν αὖ λογισάμενος, ὡς ὄντα ἓνα, καὶ ταῦτα πάντα ἐν πως ποιοῦντα, μίαν ἐπ' αὐτοῖς ὡς οὖσαν γραμματικὴν τέχνην ἐπεφθέγγατο προσειπὼν. ταῦτα μὲν ὁ Πλάτων ἔγραψεν ἐν Φιλήβῳ περὶ συστάσεως τεχνῶν, τῆς κατὰ μέθοδον διηλονότι τὴν λογικὴν, οὐ τῆς ἐκ τῆς πολυχρονίου τηρήσεως, ἐκ τῆς τῶν κατὰ μέρος ἀθροιζομένης ἐμπειρίας. ὅτι δ' οὐκ ἄνευ τοῦ γεγυμνάσθαι περὶ διαίρεσιν τε καὶ σύνθεσιν οἷόν τε γενέσθαι τὴν λογικὴν σύστασιν τῶν τεχνῶν, εὐδηλὸν ἐστὶν ἐξ ὧν ἄχρι τοῦ δεῦρο λέλεκται μοι. καὶ μέντοι καὶ καθ' ὅλον τὸ βιβλίον τὸν Φίληβον ἐν τοῖς ἐξῆς ἔργῳ δείκνυσι τὴν μέθοδον ἐπὶ τῆς ἡδονῆς, ἀπάσας αὐτῆς τὰς διαφορὰς διελθόν.

Κεφ. ε'. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἱπποκράτης ἐφθασεν ἐν τῷ περὶ διαίτης ὁξέων, μεμψάμενος τοὺς Κνιδίους ἰατροὺς,

usque singula quaedam, vocalesque et medias eodem modo, donec, earum numero in singulis speciebus et in universis reperto, elementum vocavit. Quumque videret neminem nostrum horum quicquam seorsum percepturum, nisi omnia ipsa percepisset, hoc vinculum veluti unum quiddam existens, et haec omnia unum facere meditaturs, quam unam in his esse artem grammaticam animadvertit, eo nomine appellavit. Haec quidem Plato de artium constitutione in Philebo tradidit, quae juxta methodum scilicet rationalem, non quae ex diutina inquisitione, sed particularium experientia colligitur. Quod autem, nisi in divisione et compositione exercitatio accesserit, nequeat rationalis artium constitutio fieri, palam est ex iis, quae hucusque a me sunt comprehensa. Quin etiam in toto libro Philebo deinceps opere methodum in voluptate ostendit, universas ipsius differentias persecutus.

Cap. VI. Sic autem et Hippocrates factitavit in opere de victus ratione acutorum, accusans medicos

Ed. Chart. V. [260, 261.]

Ed. Bas. I. (335.)

ὥς ἀγνοοῦντας τὰς κατ' εἶδη καὶ γένη διαφορὰς τῶν νοσημάτων, αὐτὸς δὲ δείκνυσι τοὺς διορισμοὺς, καθ' οὓς τὸ δοκοῦν [261] ἐν εἶναι πολλὰ γίγνεται τεμνόμενον, οὐκ ἐπὶ νοσημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἐν ᾧ τοὺς πλείστους τῶν ἐνδοξοτάτων ἱατρῶν εὗρεῖν ἔστιν ἐσφαλμένους ἄχρη καὶ τῶν βοηθημάτων. ἔνιοι μὲν γὰρ ἐπὶ τὰς κατὰ μέρος αὐτῶν ἐλθόντες χρεῖς ἀμέθοδον εἰργάσαντο τὴν διδασκαλίαν, ἔνιοι δὲ τὸ κινότατον εἰπόντες ἄχρη μὲν τῆς προχείρου φαντασίας μεθοδικώτατον ἐποίησαντο τὸν λόγον, τῇ ἀληθείᾳ δὲ μοχθηρότατον, ἐντεῦθεν δὲ διεφώνησαν ἀλλήλοις, ἔνιοι μὲν, ὥς οἱ κατὰ βοήθημα τοῦδε τινος τοῦ πάθους, οἷον, εἰ τύχῃ, πλευρίτιδος, ἀποφηνάμενοι τὴν φλεβοτομίαν, ἔνιοι δὲ τὴν κάθαρσιν, ὥσπερ γε καὶ πυρίαν οἱ μὲν διὰ σπόγγων, οἱ δὲ διὰ τῶν καλουμένων ὑπὸ τῶν ἱατρῶν μαρσίπων, ἢ τινος ἑτέρου. κατα ταῦτά δὲ καὶ περὶ λουτρῶν καὶ περὶ ἀλουτίας διηνέχθησαν, ὀξύμελιτός τε καὶ μέλικράτου, καὶ ὕδατος, καὶ οἴνου, καὶ πτισάνης, ἥτοι τοῦ διηθημένου χυλοῦ μόνου διδόντες, ἢ

Cnidios tanquam speciales generalesque morborum differenti-
as ignorantes. Ipse autem indicat distinctiones, secundum quas
id, quod unum videtur esse, multa fiant, cum dividitur,
non in morbis tantum, sed etiam in aliis omnibus; in
quo plurimos ex clarissimis medicis in errorem lapsos
invenire licet, adeoque in ipsis remediis. Nonnulli liqui-
dem ad particulares ipsorum usus profecti disciplinam
fecerunt ordine carentem. Quidam communissimum lo-
quuti usque ad promptam imaginationem sermonem
fecerunt maxime methodicum, re vera autem vitiosissi-
mum; inde inter se dissenserunt, alii quidem, ut qui
in remedio certi cujusdam affectus, exempli gratia pleu-
ritidis, sanguinis missionem pronunciarunt, alii purgatio-
nem, quemadmodum et fomentum, hi per spongas, illi
per sacculos a medicis dictos, aut per aliud quoddam.
Inibi etiam de balneis et balnei abstinentia dissentiunt,
oxymel, vel hydromel, aquam, vinum, ptisanam, vel
percolatum succum duntaxat exhibentes, vel hordeaceum

Ed. Chart. V. [261.]

Ed. Bas. I. (335. 336.)

τῆς κριθώδους μόνης, οἱ δὲ καὶ σιτίων, ἄλλως ἄλλου διο-
 ρισαμένου, τὰς τε διαφορὰς τῶν καμνόντων, καὶ τῶν εἰρη-
 μένων ἔδειξε χρῆζον τὸ τῆς πλευρίτιδος πάθος. ὅπως μὲν
 οὖν αὐτὸς διῆλθεν ἀτακτότερον πρῶτος εὐρίσκων, ἐν τοῖς
 ὑπομνήμασιν ἐξήγηται τοῦ περὶ διαίτης ὀξέων, ὃ τινες μὲν
 ἐπιγράφουσι πρὸς τὰς Κνιδίας γνώμας, ἔνιοι δὲ περὶ πτι-
 σάνης, ἐκότεροι μοχθηρῶς. ἐγὼ δ', ἵνα καὶ τούτου τοῦ
 λόγου ἔχῃσι διὰ συντόμων σαφῇ τὴν διδασκαλίαν οἱ φιλο-
 μάτεις, οὐκ ὀκνήσω δηλῶσαι τὰ κεφάλαια. τῶν γάρ
 τοι πλευριτικῶν ἄρτι μὲν ἀρχομένων ὀδυνᾶσθαι τὴν πλευ-
 ράν, ὥς ἂν οὐδέπω τῆς διαθέσεως οὔσης σαφοῦς, ἀποπει-
 ρᾶσθαι κελεύει τῶν πυριάσεών τε καὶ θερμασμάτων ὀνομαζο-
 μένων, καὶ διῆλθεν αὐτὸς τὴν ὕλην. εἴτα, ἂν μὴ λύηται,
 σκεπόμενον, εἴτε νεοβρωῖτι ἐόντι, καὶ εἴτε ὑποκεχωρηκυίας
 τῆς κοιλίας, εἴτε μὴ, διδάσκει, τί ποιητέον ἐστίν. ἐὰν δὲ
 μὴ ὑπέικη πρὸς ταῦτα, διορισμοὺς ἔγραψεν τῶν τε φλεβο-
 τομίας δεομένων καὶ τῶν καθάρσεως, ἐπὶ τίνων τε χρὴ
 μελικράτῳ ποτῶ χρῆσθαι, ἢ ὀξυμέλιτι, ἢ ὕδατι μέχρι

solum; alii et cibos; aliter alio distinguente differentias
 et aegrotantium, et praedictorum, indicavit, quid pleuri-
 tidis affectus requireret. Quomodo igitur ipse enumera-
 verit inordinatius primus inveniens, commentariis in opere
 de victus ratione acutorum expono, quod aliqui inscri-
 bunt ad Cnidias sententias, quidam de ptisana, utrique
 male. At ego, ut hujus quoque sermonis manifestam
 disciplinam studiosi compendiose habeant, non pigebit
 capita significare. Etenim in pleuriticis nuper incipientibus
 latus dolere, tanquam dispositione nondum manifesta,
 tentare jubet fomenta, fotibusque calidis; ac ipse mate-
 riam recensuit: deinde, si non solvatur, considerandum,
 ne paulo antea cibum assumpserit, an alvum dejecerit,
 vel non, ac, quid faciendum sit, docet. At si his non
 cesserit, distinctiones scribit eorum, qui sanguinis missione
 indigent, et qui purgatione; porro in quibus mulsae
 potu utendum est, aut oxymelite, aut aqua usque ad

Ed. Chart. V. [261.]

Ed. Bas. I. (336.)

κρίσεως, μηδεμίαν διδόντα τροφήν, ἐπὶ τίνων τε χυλὸν πι-
σάνης, ἢ τῇ κριθῇ χρηστέον τηρικαῦτα, καὶ σιτία δοτέον
ἐστί. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ οἴνου δόσεως
διορίζεται, τίσι τε χρὴ διδόναι, καὶ τίσι μὴ, καὶ ὅποτε,
καὶ ὅποτον. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ λουτρῶν, ὅσα τ' ἄλλα τοι-
αῦτα. διττῆς δ' οὔσης ἀμαρτίας ἐν ταῖς διαιρέσεσι διὰ τὸ
τοὺς μὲν ἐλλιπέστερον τέμνειν, τοὺς δ' ὑπερβάλλειν εἰς οὐκ
οἰκεῖον τῷ τεμνομένῳ πλήθος, ἐκάτερον αὐτῶν ὁ Ἱπποκράτης
μεμφόμενος ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ βιβλίου τάδε φησί. τὰς μέντοι
πολυτροπίας τὰς ἐν ἐκάστησι τῶν νοῦσων καὶ τὴν πολυσχιδίαν
αὐτῶν οὐκ ἡγνόουν ἔνιοι, τοὺς δ' ἀριθμοὺς ἐκάστου τῶν νο-
σημάτων σάφα ἐθέλοντες φράζειν οὐκ ὀρθῶς ἔγραψαν. μὴ
γὰρ καὶ οὐκ εὐαρίθμητον ἦ, εἰ τουτέῳ τι σημανεῖται τὴν
τῶν καμνόντων νοῦσον, τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαφέρειν τι,
τὸ μὴ αὐτὸν δὲ νόσημα δοκέειν εἶναι, ἣν μήπω τοῦνομα
ἔχῃ. ἐπὶ δὲ τῶν ἱημάτων ἔμπαλιν, ὥς ἐλλιπόντων αὐτῶν,
ᾧδὲ πῶς φησιν. καὶ οὐ μόνον διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαινέω, ἀλλ'

judicationem, nullum dando cibum, in quibus succum
ptisanæ, aut hordeo utendum, tunc et cibi dandi sunt.
Pari modo etiam de vini exhibitione distinguit, quibus
dandum sit, et quibus non, et quando, et quale. Simi-
liter de balneis aliisque id genus. Porro, quum duplex
sit error in divisionibus, quod alii minus, ac conveniat,
dividant, alii exuperent secundum multitudinem, quæ
ad id, quod secatur, propria non est, utrosque Hippocra-
tes accusans initio quidem libri hæc tradit. *Varietates
morborum et divisionem multijugam aliqui non ignora-
runt, numeros autem singulorum morborum dum mani-
feste vellent explicare, haud recte scripserunt, ut qui
difficile comprehendi possint: si hoc aliquis laborantium
aegritudinem alteram ab altera nonnihil differre significa-
bit, non solum idem morbus esse videbitur, si neque idem
nomen habeat. Porro in remediis contra, quum ipsi
minus, quam par est, complectantur, in hunc modum ait.
Ac non solum ob id non laudo, sed quoniam etiam pau-*

Ed. Chart. V. [261. 262.]

Ed. Bas. I. (536.)

ὅτι καὶ ὀλίγοις τὸν ἀριθμὸν τοῖς ἅκεσι χρέονται. μετὰ δὲ ταῦτα προλαβὼν τὸν τῷ προβλήματι χρησιμώτατον, οὐ σαφῶς αὐτοῦ τὴν λύσιν ἔγραψεν, καὶ διὰ τοῦτ' ἠγνοήθη πολλοῖς τῶν ἱατρῶν ὅλη τοῦ προβλήματος ἡ δύναμις. ἐξηγησάμην μὲν οὖν ὅλον τὸν λόγον τοῦτον ἐν τῷ πρώτῳ περὶ διαίτης ὀξέων ὑπομνήματι, συντόμως δ' αὐτοῦ καὶ νῦν εἰπεῖν ἀναγκαῖόν ἐστι τὴν δύναμιν. αὐτὸ μὲν τὸ πρόβλημα κατὰ τήνδε τὴν λέξιν ἔγραψεν ὁ Ἱπποκράτης. δοκεῖ δέ μοι ἄξια γραφῆς εἶναι, [262] καὶ μάλιστα ὁκόσα τε ἀκαταμάθητά ἐστι τοῖς ἱητροῦσιν, ἐπίκαιρά γ' εἶντα εἰδέναι, καὶ ὁκόσα μεγάλας ὠφελείας φέρει ἢ μεγάλας βλάβας. ἀκαταμάθητα δ' ἐστὶ καὶ τάδε. διὰ τί δ' ἄρα ἐν τῇσιν ὀξείησι νούσοισιν οἱ μὲν τινες τῶν ἱατρῶν πάντα ἐς τὸν αἰῶνα διατρελοῦσι, πτισάνην διδόντες ἀήθητον, καὶ νομίζουσιν ὁρθῶς ἱητρεύειν, οἱ δὲ τινες περὶ παντὸς ποιοῦνται, ὅπως κριθῇ μὲν μηδεμίαν καταπίνῃ ὁ κάμνων, (μεγάλην γὰρ βλάβην ἠγέονται εἶναι,) ἀλλὰ δι' ὀθονίου τὸν χυλὸν διηθεόντες διδώσιν. οἱ δ' αὖ τινες αὐτέων οὔτ' ἂν πτισάνην παχεῖαν δοῖεν, οὔτ'

cis numero remediis utuntur. Postea, ubi praesumpisset id, quod problemati utilissimum est, non manifesto ipsius solutionem conscripsit, atque ideo plerisque medicis tota problematis vis ignoratur. Proinde totum hunc sermonem in primo de victus ratione acutorum commentario sum interpretatus. Nunc autem compendiose exponere vim necessarium est. Ipsum sane problema sic ad verbum scripsit Hippocrates. Videntur autem digna mihi esse, quae scribantur, et praesertim impercepta medicis, quum sint tamen scitu utilia, item quae magnam utilitatem aut noxam adferunt. Impercepta autem sunt et haec, cur in morbis acutis alii medici in omnem vitam ptisanam non percolatam exhibent, putantque recte se medicari, alii vero magni faciunt, conanturque, ut nullum hordeum aeger devoret, (magnam enim offensionem esse arbitrantur,) sed succum linteo percolatum praebent. Quidam ipsorum neque ptisanam crassam neque succum

Ed. Chart. V. [262.]

Ed. Bas. I. (336.)

αὐτὸν χυλόν, οἱ μὲν, μέχρις ἂν εβδομαῖος ὁ κάμνων γένηται, οἱ δὲ καὶ διὰ τέλους, ἄχρις ἂν κριθῇ ἡ νοῦσος. μάλα μὲν οὖν οὐδὲ προβάλλεσθαι τὰ τοιαῦτα ζητήματα εἰθισμένοι εἰσὶν οἱ ἱητροὶ, ἴσως δ' οὐδὲ προβαλλόμενα εὐρίσκεται. καίτοι διαβολὴν γ' ἔχει ὅλη ἡ τέχνη πρὸς τῶν δημοτέων μεγάλην, ὥς μηδὲ δοκεῖν ὅλως ἱητρικὴν εἶναι. ὥστ' ἐν γε τοῖσιν ὀξυτάτοισι τῶν νοσημάτων τὸσόνδε διοίσουσιν ἀλλήλων οἱ χειρώνακτες, ὥστε, ἃ ὁ ἕτερος προσφέρει ἡγούμενος ἄριστα εἶναι, ταῦτα νομίζειν ἤδη τὸν ἕτερον κακὰ εἶναι. καὶ μετ' ὀλίγα· φημὶ δὴ, πᾶν καλὸν εἶναι τοῦτο τὸ σκέμμα ἡδελφισμένον τοῖσι πλείστοις τῶν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐπικαιροτάτοις. καὶ γὰρ τοῖσι νοσέουσιν πᾶσιν ἐς ὑγίειάν τι μέγα δύνασθαι, καὶ τοῖσιν ὑγιαίνουσιν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ τοῖσιν ἀσκέουσιν ἐς ἀξίην, καὶ ἐς ὃ τι ἕκαστος ἐθέλοι. τὸ περὶ διαφωνίας, φησὶ, τῶν τεχνιτῶν σκέμμα μεγίστην ἔχει δύναμιν, οὐ μόνοις τοῖς νοσοῦσιν ἐς ὑγείης κτῆσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσιν ἐς φυλακὴν αὐτῆς δηλονότι, καὶ τοῖς ἀσκοῦσιν ἀξίην τοῦ σώματος πρὸς τε τὴν κτῆσιν αὐτῆς καὶ διαμονήν.

exhibent; alii, usque dum septimanus aeger fuerit, alii etiam in fine, quoad morbus fuerit judicatus. Hujusmodi igitur quaestiones ne proponere quidem medici consueverunt, forsan neque si proponantur, inveniunt. Atqui magnam a vulgaribus calumniam tota ars sustinet, ne videatur quidem omnino medicina esse, quod in morbis acutissimis tantum inter se artifices differunt, ut, quae alter adhibet optima esse putans, ea jam alter mala esse censeat. Ac paulo post: Dico autem, perpulchram esse hanc speculationem, plurimis et principalissimis eorum, quae in arte sunt, affinitate junctam; nam aegrotantibus omnibus ad sanitatem aliquid magnum potest, et sanis ad securitatem, exercentibus ad bonam habitudinem, et ad quodcunque unusquisque velit. Speculatio (inquit) de artificum discordia magnam vim obtinet non solis laborantibus ad sanitatem conciliandam, sed etiam sanis ad eam tuendam scilicet, exercentibus ad corporis dignitatem tum comparandam, tum retinendam.

Ed. Chart. V. [262.]

Ed. Bas. I. (336.)

εἶτα προσέειπε, καὶ ἐς ὃ τι ἕκαστος ἐθέλοι, δηλῶν, οὐ μόνον εἰς ἰατρικὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐκτετάσθαι τὸ σκέμμα τὴν λύσιν αὐτοῦ. θαυμάσαι γὰρ ἔστι, διὰ τί τέχνην μεινόντες οἱ ἰατροὶ, καθ' ἣν τῇ πείρᾳ τὰ προσφερόμενα βοηθήματα κριθῆναι δύναται, πότερον ὠφέλησεν, ἢ ἐβλάπεν, ὅμως ἐναντιωτάτας ἀποφάσεις ἐποίησαν περὶ τῶν ὠφελούντων τε καὶ βλαπτόντων. ἐν μὲν γὰρ φιλοσοφίᾳ μὴ πεπαῦσθαι τὰς πλείστας τῶν διαφωνιῶν οὐδὲν θαυμαστόν, ὥς ἂν μὴ δυναμένων τῶν πραγμάτων ἐναργῶς κριθῆναι τῇ πείρᾳ, καὶ διὰ τοῦτο τινῶν μὲν ἀποφηναμένων ἀγέννητον εἶναι τὸν κόσμον, τινῶν δὲ γεννητὸν, ὥσπερ γε καὶ τινῶν μὲν, οὐδὲν ἔξωθεν αὐτοῦ περιέχειν εἶναι, τινῶν δὲ εἶναι λεγόντων, καὶ τούτων αὐτῶν περιεχόμενον τι φάντων, ἐνίων μὲν κενὸν ἀποφηναμένον εἶναι τοῦτο, μηδεμίαν οὐσίαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, τινῶν δὲ, κόσμους ἄλλους ἀριθμῶ ἀπεριλήπτους ὥς εἰς ἄπειρον ἐκτετάσθαι πλῆθος. αἰσθάνεται γὰρ ἐναργεῖ τὴν τοιαύτην διαφωνίαν ἀδύνατον κριθῆναι. οὐ μὲν ὁμοίον γὰρ τὸ τῆς ὠφελείας καὶ βλάβης τῶν

Postea adjecit, et ad quod unusquisque velit, indicans, non modo ad medicinam, sed etiam alias artes, speculationem, ipsius solutionem extendere. Nam mirari licet, cur artem medici pertractantes, in qua remedia, quae offeruntur, usu possint judicare, utrum profint, an noceant, tamen maxime contraria de iis, quae profunt et nocent, pronunciarint. Siquidem in philosophia non sedatas esse plurimas dissensiones nihil miri est; quippe quum res experientia judicari evidenter nequeant, ac ideo nonnulli pronuncient mundum esse non genitum, nonnulli genitum; quemadmodum alii nihil extra ipsius ambitum esse, alii esse dicunt, atque hi ipsi aliquid contineri affirmant, quidam vacuum hoc esse nullam in se continens substantiam dictitant, aliqui vero mundos alios numero incomprehensibiles, ut in infinitum multitudo extendatur; nam ejusmodi discordiam sensu evidenti non licet dijudicare. At secus habet, quod me-

Ed. Chart. V. [262. 263.]

Ed. Bas. I. (356.)

προσφερομένων τοῖς σώμασιν ἰαμάτων, εἰς διαφωνίαν ἀφε-
κόμενον ἐν τοῖς ἰατροῖς, δυνατόν γε αὐτῶν κρίναι τῇ
πεύρᾳ τὸ τ' ὠφελοῦν καὶ τὸ βλάπτον. τούτου τοίνυν τοῦ
ζητήματος ἡ λύσις οὐ πάνυ τι σαφῶς εἴρηται τῷ Ἱππο-
κράτει, καὶ διὰ τοῦτο σχεδὸν ἅπαντας ἔλαθ' οὓς ἐξηγησα-
μένους τὸ βιβλίον. ἔστι δὲ τοιάδε. τῶν τοσοῦντων ἔνιοι
μὲν ἀσιτίας χρῆζουσιν, ἄλλοι δ' ἂν ἡ νοῦσος κριθῇ, τινὲς δὲ
τροφῆς, καὶ τούτων ἔνιοι μὲν τῆς κριθώδους πτισάνης,
ἔνιοι δὲ τοῦ χυλοῦ μόνου, καθάπερ γε καὶ στερεωτέρας
ἔνιοι, καὶ μέντοι καὶ τινες μὲν ὀξύμελιτος ἢ μελικράτου,
τινὲς δ' ὕδατος ἢ οἴνου. διὰ τοῦτο τοῖς ἰατροῖς, ὅσοι τῇ
πεύρᾳ μόνη τὴν τέχνην συνεστήσαντο, χρήσιμον ἔδοξεν ἐκεῖνο
μόνον, ὃ κατὰ τὴν τύχην αὐτοῖς ἐφάνη πλεονάκις ὠφελῆ-
σαν. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τούταντίον εἶδος ἀφικέσθαι τῆς διαίτης
τολμῶσιν, ὥς κἀκείνου πειραθῆναι, τὴν ἀτυχίαν δεδιότες.
μόνος οὖν ὁ τὴν τε φύσιν εἰδὼς τοῦ κάμνον[263]τος, καὶ
τὴν τοῦ νοσήματος διάθεσιν, καὶ τὴν τοῦ προσαχθήσομένου
βοηθήματος δύναμιν, εἴτε τε τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ χρηστέον

dici de remediorum, quae corpori applicantur, auxilio et
noxa inter se dissentiunt, quum ipsi possint utile et nocuum
usu experiri ac judicare. Hujus igitur quaestionis solutio
non admodum manifesto ab Hippocrate est explicata, ac
ideo prope universos libri interpretes latuit. Est autem
talis. Nonnulli sane aegrotantium inedia[m] requirunt,
usque dum morbus fuerit judicatus, nonnulli vero cibum,
atque ex his alii hordeaceam ptisanam, alii succum
solum, quemadmodum et solidiorem aliqui, quin etiam
oxymel quidam aut mulfam, quidam vero aquam et
vinum. Idcirco medicis, qui experientia sola artem con-
stituerunt, illud solum visum est utile, quod forte for-
tuna ipsis frequenter profuisse apparuit. Neque etiam ad
contrariam speciem victus rationis pervenire audent, ut
illam quoque experiantur, improsperum veriti successum.
Proinde solus, qui naturam aegrotantis novit, et morbi
dispositionem, et vim auxilii, quod adhibebitur, praeterea
tempus, quo utendum ipso est, audere poterit, usus

Ed. Chart. V. [263.]

Ed. Bas. I. (336, 337.)

αὐτῷ, τολμῆσαι δυνήσεται χρησάμενος τῷ λογικῶς ἐπινοη-
θέντι βοηθῆματι τῇ πείρᾳ βεβαιῶσαι τὴν ἐλπίδα. ὥστε
μόνος εὐρήσει τῆς τε ἀφωνίας τὴν αἰτίαν καὶ τοὺς διορι-
σμούς, οἷς προσέχων τις ἐπὶ τὸ τῷ κάμνοντι συμφέρον
ἀφίξεται, τῶν δ' ἄλλων οὐδεὶς γινώσεται τοῦτο. τοῖς τε γὰρ
ἐγνωσμένοις διὰ πείρας ἐπιμένοντες ἐκεῖνα μόνα παραλαμβά-
νουσιν, αἰτιώμενοι φύσιν ἢ τέχνην ἢ τι τοιοῦτον τῆς βλάβης
αἴτιον γενέσθαι. τοῦτ' οὖν αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ περὶ ἀγμῶν
ἐδήλωσεν ὁ Ἱπποκράτης ἐπὶ τῶν μεθ' ἑλκους καταγμάτων
ἐν τῇδε τῇ ῥήσει. ἄλλοι δέ τινές εἰσιν, οἳ ὀθονίοισι τὰ
τοιαῦτ' ἱητρεύουσιν εὐθέως, καὶ ἐνθεν μὲν καὶ ἐνθεν ἐπι-
δέουσι τοῖσιν ὀθονίοισι, κατὰ τὸ ἑλκος δὲ αὐτὸ διαλεί-
πουσι, καὶ ἑῶσιν ἀνεψύχθαι. ἔπειτα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ
τὸ ἑλκος τῶν καθαριτικῶν τι, καὶ σπλήνεσιν οἰνηροῦσιν, ἢ
ἐρίοισιν οἰσυπηροῦσι θεραπεύουσιν. αὕτη ἢ ἴασις κακὴ, καὶ
εἰκὸς τοὺς οὕτως ἱητρεύοντας τὰ μέγιστα ἀξυνετέειν καὶ ἐν
τοῖσιν ἄλλοισι κατάγμασι (337) καὶ ἐν τοῖσι τοιούτοισι.
μέγιστον γὰρ ἐστὶ τὸ γινώσκειν, καθ' ὅποιον τρόπον χρὴ τὴν

auxilio ratione considerato, spem experientia confirmare.
Quare solus inveniet diffidii causam et distinctiones,
quibus animum adhibens ad id, quod aegrotanti condu-
cit, perveniet, aliorum vero nullus hoc cognoscit. Nam
qui cognitis per experientiam adhaerent immoranturque,
illa sola assumunt, causantes naturam, aut artem, aut
hujusmodi aliquid offensae causam extitisse; id quod
etiam in opere de fracturis Hippocrates ostendit, nempe
in fracturis, quae cum ulcere fiunt, hisce verbis. *At alii
quidam sunt, qui linteis ejusmodi statim medicantur,
atque hinc et illinc linteolis deligant. Super ulcus
autem ipsum desinunt ac sinunt refrigerari; deinde ipsi
imponunt purgatorium aliquod medicamentum, et spleniis
vino madidis, aut lanis succidis curant; qui modus
medicandi malus est, ac verisimile est ita medentes ma-
xima non intelligere, tum in aliis fracturis, tum in
hujusmodi. Maximum enim est cognoscere, quomodo*

Ed. Chart. V. [263.]

Ed. Bas. I. (337.)

ἀρχὴν βάλλεσθαι τοῦ ὀρθοῦ, καὶ καθ' ὅποιον μάλιστα
 περιέχθαι, καὶ οἷα τε ὠφελέονται, ἣν ὀρθῶς τις βάλληται
 τὴν ἀρχὴν, καὶ πιέξῃ ἢ μάλιστα χροῇ, καὶ οἷα βλάπτονται,
 ἣν μὴ ὀρθῶς τις βάλληται, μηδὲ πιέξῃ, ἀλλ' ἔνθεν καὶ
 ἐνθεν. εἴρηται μὲν οὖν καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν γεγραμμέ-
 νοις, ὅποια ἀφ' ἑκατέρου ἀποβαίνει, μαρτυρεῖ δὲ καὶ αὐτὴ
 ἡ ἱητρικὴ. ἀνάγκη γάρ τῃ οὕτως ἐπιδεομένῳ τὸ εἶδος
 ἔξαίρεσθαι εἰς αὐτὸ τὸ ἔλκος. καὶ γάρ, εἰ ὑγιὲς χροὺς ἔνθεν
 μὲν καὶ ἐνθεν ἐπιδεσθεῖη, ἐν μέσῳ δὲ διαλειφθεῖη, μάλιστα
 κατὰ τὴν διάλειψιν οἰδήσεις ἂν καὶ ἀχροΐσεις. πῶς οὖν
 οὐχὶ ἔλκος γε ταῦτ' ἂν πάθοι; ἀναγκαίως οὖν ἔχει ἄχρουν
 μὲν καὶ ἐκπεπισμένον εἶναι τὸ ἔλκος, δακνῶδές τε καὶ
 ἀνεκπύητον, ὅστέα δ' ἡ μέλη ἀποστήναι συστατικὰ γενέσθαι,
 σφυγμῶδές τε καὶ πυρετῶδες τὸ ἔλκος ἂν εἴη. ἀναγκάζονται
 διὰ τὸ εἶδος ἐπικαταπλάσσειν. ἀσύμφορον δὲ καὶ τοῦτο
 τοῖσιν ἔνθεν καὶ ἐνθεν ἐπιδεομένοις. ἄχθος γάρ ἀνωφελές
 πρὸς τῇ ἄλλῃ σφυγμῷ ἐπιγίγνεται. τελευτῶντες δ' ἀπο-

*oporteat lintei principium injicere, et quomodo potissi-
 mum comprimere. Item quantum auxilii adferat, si
 recte quis initium accomodet, ac premat, quo potissi-
 mum convenit. Rursus quomodo noceant, nisi recte quis
 injiciat, neque premat, sed hinc et illinc. Quare dictum
 a me est etiam in his, quae scripsimus antea, cujusmodi
 in utroque eveniant; testatur hoc etiam ipsa medicina.
 Necesse enim est, ut ei, qui sic deligatur, tumor in ipso
 ulcere attollatur; etenim si cutis sana hinc quidem et
 illinc deligatur, in medio autem intermittatur spatium,
 in eo potissimum tumebit et decolorabitur. Quomodo
 igitur non ulcus haec patietur? Necessario enim ulcus
 decolor erit et expressum, mordax et sine pure; ossa
 autem aut artus, quae non erant abscessu laboratura,
 illo infestabuntur, et ulcus pulsatile et igneum erit. Co-
 guntur autem propter tumorem cataplasma inducere; sed
 illud quoque his hinc et illinc deligatis est inutile, nam
 pondus incommodum praeter alium pulsum oboritur: de-*

Ed. Chart. V. [263.]

Ed. Bas. I. (337.)

λύουσι τὰ ἐπιδέσματα, ὅπότ' ἂν σφιν πάλιν κοτέῃ, καὶ ἰητρεύουσιν τὸ λοιπὸν ἕνευ ἐπιδέσιος. οὐδὲν δὲ ἥσσον, καὶ ἦν τι ἄλλο τοιοῦτον λάβωσι, τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἰητρεύουσιν. οὐ γὰρ οἴονται τὴν ἐπίδεσιν τὴν ἐνθεν καὶ ἐνθεν καὶ τὴν ἀνάψυξιν αἰτίαν εἶναι τοῦ ἔλκους, ἀλλ' ἄλλην τινὰ ἀτυχίην. οὐκ οἴονται, φησὶ, τὴν κακὴν ἐπίδεσιν αἰτίαν εἶναι τῆς βλάβης, ἀλλ' ἄλλην τινὰ ἀτυχίαν· διὰ τοῦτ' οὖν οὐδ' ἀφίστανται τῆς εἰσδυίας αὐτοῖς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἐπιμένουσι τοῖς κακῶς ἐγνωσμένοις. αὕτη μοι ἡ τοῦ προβλήματος λύσις ἐστὶ, καθ' ὃ τὴν αἰτίαν ἡμᾶς σκέψασθαι τῆς ἐν τοῖς ἰάμασι δεῖ διαφανείας, ἣν καθόλου περιλαβὼν ἂν τις εἴποι διαφορὰν εἶναι τοῦ γενικῶς νοουμένου τε καὶ λεγομένου καὶ προβαλλομένου πράγματος, εἴαν τε πάθος, εἴαν τε ὕλη τις ἢ βοηθήματος. λέγω δὲ πάθος μὲν, οἷον τὴν πλευριτίν, ἐφ' ἧς ὥς ἐπὶ παραδείγματος ἐποιήσατο τὸν λόγον, ὕλην δὲ μελίκρατον, ἢ οἶνον, ἢ ὕδωρ, ἢ ὀξύκρατον. καθ' ἕκαστον γὰρ τούτων ἰδιαί τινές εἰσι

finentes autem vincula dissolvunt, quum ipsis rursus faceffunt negotium, et reliquum sine deligatura medicantur; nihilo autem minus, etsi aliud quoddam ejusmodi acceperint, eodem modo curantur. Non enim putant, deligaturam, quae hinc et illinc fit, et refrigerationem causam esse ulceris, sed aliam quandam infelicitatem. Non arbitrantur, inquit, malam deligaturam laesionis esse causam, sed aliam quandam infelicitatem; ob quam rem neque recedunt a consueta ipsis traductione, sed male cognitae immorantur. Haec mihi problematis solutio est, in quo causam discordiae in remediis considerare oportet, quam generatim comprehensam dixerit aliquis esse differentiam rei, quae generatim intelligitur, dicitur et proponitur, sive affectus, sive auxilii aliqua sit materia. Dico autem affectum exempli gratia pleuritidem; de qua velut in exemplari sermonem instituit; materiam vero mulsam, aut vinum, aut aquam, aut poscam; nam in his singulis propriae quaedam sunt differentiae, de

Ed. Chart. V. [263. 264.]

Ed. Bas. I. (337.)

διαφοραὶ, περὶ ὧν ἀπασῶν ὁ Ἱπποκράτης, οὐ μόνον δι' ὀλίγων ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ σαφῶς ἐδίδαξε τοὺς διορισμοὺς, ὡς ἐχοῖν διακριθεῖσθαι τὰς διαφοράς. ἐμοὶ δὲ ἀρκέσει παραδείγματός τινος ἐξ αὐτῶν μνημονεῦσαι τοῦ περὶ τὸν οἶνον λόγου, κατὰ τήνδε τὴν ῥῆσιν εἰρημένου. [264] γλυκύν τε οἶνον καὶ οἰνώδεα, λευκὸν καὶ μέλανα, καὶ μελίκρατον, καὶ ὕδωρ, καὶ ὀξύμελι τοῖσδε σημαινόμετον χρὴ διορίζειν ἐν τῇσιν ὁξείησιν νούσοισιν. ὁ μὲν γλυκὺς ἥσσόν ἐστι καρηβαρικός τοῦ οἰνώδεος, καὶ ἥσσον φρετῶν ἀπτόμενος, καὶ διαχωρητικώτερος δὴ τι τοῦ ἐτέρου κατ' ἐντερον, μεγαλόσπλαγχνος δὲ σπληνός καὶ ἥπατος, οὐκ ἐπιτήδειος δ' οὐδὲ τοῖσι πικροχόλοισι, καὶ γὰρ οὖν καὶ διψώδης τοῖσί γε τοιούτοις ἐστὶ, ἀτὰρ καὶ φυσώδης τοῦ ἐντέρου τοῦ ἄνω· οὐ μὲν πολέμιός γε τῷ κάτω ἐντέρω κατὰ λόγον τῆς φύσης. καίτοι οὐ πάνυ πορὶμη ἐστὶν ἢ ἀπὸ τοῦ γλυκέος οἴνου φύσα, ἀλλ' ἐγχρονίζει περὶ ὑποχόνδρια. καὶ γὰρ οὖν ἥσσον οὐρητικός οὗτος τὸ ἐπίπαν τοῦ οἰνώδεος λευκοῦ. πτυάλου δ' ἀναγωγὸς μᾶλλον ἐστὶ τοῦ ἐτέρου ὁ γλυκὺς. καὶ οἷσι μὲν

quibus omnibus Hippocrates non solum compendiose, sed etiam manifesto distinctiones edocuit, quemadmodum differentias dividere conveniebat. At mihi exempli cujusdam ex ipsis gratia abunde erit meminisse sermonis de vino ad hæc verba conscripti. *Dulce vinum, vinosum, album et nigrum, mulsam, aquam et oxymel. His autem significatum in morbis acutis distinguendum est. Dulce minus quam vinosum caput tentat aggravatque, minusque mentem attingit, et facilius quam alterum per intestinum descendit. Sed lienem et jecur auget, biliosis etiam incommodum, quippe talibus sitim excitat; imo etiam superius intestinum inflat, non tamen inferiori intestino inimicum flatus ratione, etsi non admodum flatus a vino dulci profectus facile penetrabilis sit, sed circa præcordia immoretur. Etenim minus urinam hoc ciet omnino, quam vinosum album. Dulce autem sputum magis educit quam alterum; at quibus si-*

Ed. Chart. V. [264.]

Ed. Bas. I. (337.)

διψώδης ἐστὶ πινόμενος, ἥσσον ἂν τούτοις ἀνάγοι, ἢ ὁ ἕτερος οἶνος, οἷσι δὲ μὴ διψώδης, οἶνος ἐπὴνται μὲν καὶ ἔψεκται τὰ πλεῖστα, καὶ μέγιστα ἤδη ἐν τῇ τοῦ γλυκέος οἶνου διηγῆσει. εἰς δὲ κύστιν μᾶλλον πόριμος ἐὼν τοῦ ἑτέρου, καὶ διουρητικὸς δὲ ἂν καὶ καταρρηκτικὸς, αἰεὶ πολλὰ πρὸς ὠφελίαν ἐν ταύτῃσι τῇσι νούσοισι. καὶ γὰρ εἰ πρὸς ἄλλα ἀνεπιτηδειότερος τοῦ ἑτέρου πέφυκεν, ἀλλ' ὅμως κατὰ κύστιν ἢ κάθαρσις ὑπ' αὐτοῦ γιγνομένη ῥύεται, ἣν προτρεπται, ὁκοῖα δεῖ. καλὰ δὲ ταῦτα τεκμήριά ἐστι τὰ περὶ οἶνου καὶ ὠφελείας, καὶ βλάβης, ὅσα ἀκαταμάθῃτα ἦν τοῖς ἐμοῦ γερατέροις. κισρῶ δ' αὖ οἶνω καὶ μέλανι αὐστηρῶ ἐν ταύτῃσι τῇσι νούσοισιν ἐς τὰδε ἂν χρήσαιο, εἰ καρηβαρή μὲν μὴ ἐνείη, μηδὲ φρενῶν ἄψις, μηδὲ τὸ πτύαλον κωλύοι τὸ τῆς ὁδοῦ, μηδὲ τὸ οὖρον ἴσχοιτο, διαχωρήματα δὲ πλαδαρώτερα καὶ ξυσματωδέστερα εἴη. ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις πρέποι ἂν μάλιστα μεταβάλλειν ἐκ τοῦ λευκοῦ, καὶ ὅσα τούτοις ἐμφερέα, προσξυτιέναι δὲ, διότι τὰ μὲν ἄνω πάντα καὶ τὰ κατὰ κύστιν ἥσσον βλάψει, ἣν ὑδαρέ-

tim conciliat potum, his minus quam alterum vinum educit, quibus autem non sitim facit, magis quam alterum educit. At vinum album vinosum laudatur quidem et deprehenditur et saepe et multum in vini dulcis expositione. Verum quum ad vesicam magis quam alterum transeat, urinamque cieat et destillationem, semper multa ad praesidium in his morbis confert. Siquidem, si ad alia minus idoneum est quam alterum, attamen in vesica purgatio ab eo facta demittit aut promovet, qualia convenit. Caeterum bona haec sunt indicia auxilii et laesionis a vino proficiscentia, quae incognita erant iis, qui me praecesserunt. Porro rufo vino et nigro austero in his morbis ad haec uteris, si capitis gravitas non adsit, neque praecordia attingantur, neque sputum a via prohibeatur, neque urina retineatur, verum, quod dejicitur, lubricum sit et ramentosum. Caeterum in his convenit potissimum mutari ex albo, et quae his sunt similia. Item intelligendum est praeterea, quod omnia superiora et vesicae loca minus offendet, si

Ed. Chart. V. [264.]

Ed. Bas. I. (337.)

στερος ἢ, τὰ δὲ καὶ ἔντερον καὶ μᾶλλον ὀνήσει, ἢν ἀκρα-
τέστερος ἢ. κατὰ ταῦτά φησι τὰ περὶ τῆς τῶν οἴνων δια-
φορᾶς τε καὶ χρήσεως, ἀκαταμάθητα ἦν τοῖσιν ἐμοῦ γεραι-
τέροισιν. ἐγὼ δὲ ταῦτα διορισμοῖσι διακρίνων τὴν ἐπ'
αὐτοῖσι τέχνην συνεστησάμην. οὕτω δὲ καὶ περὶ μελικράτου,
καὶ μέλιτος, ὕδατός τε καὶ ὀξυμέλιτος, καὶ πιεσάνης, καὶ
βαλανείων ἔγραψε τοὺς διορισμούς, μεμφόμενος τοὺς ἐπὶ
πάντων τῶν ὀξέως νοσοῦντων ἦτοι κελεύοντας ἢ κωλύοντας
ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων χρῆσθαι. πρὸς γὰρ τὸν ἐρόμενον,
εἰ δοτέον οἶνον τοῖς πυρέτιόουσιν, ἀποκριτέον, ὥς τῷδε μὲν
τινι δοτέον ἐστί. ταῦτόν δὲ τοῦτο καὶ περὶ ἡδονῆς ὁ Πλά-
των ἐποίησε, τινὰς μὲν αὐτῶν φεύγειν ἡμᾶς κελεύων, τινὰς
δὲ προσίεσθαι. τὰς μὲν γὰρ ἐπὶ μαθήμασιν ὠφελίμοις τε
καὶ καλοῖς, καὶ ὅλως ἀπάσαις ταῖς καλαῖς πράξεσι προσίε-
σθαι χρὴ, τὰς δ' ἐπ' οἰνοφλυγίαις, ἢ λιχνείαις, ἢ ἀφροδι-
σίοις φεύγειν, ὅσαι δὲ μηδὲν τούτων ἀποκεκριμένον ἔχουσι,
μήτε φεύγειν, μήτε διώκειν. εὐρίσκονται δὲ δηλονότι τοῦ
γένους τῶν ἡδονῶν αἱ διαφοραὶ κατὰ τὴν διαιρετικὴν

*aquosum magis sit. Intestinum vero etiam magis adju-
vabit, si meracius sit.* Hic inquit, quae de vinorum dif-
ferentia et usu exposui, incognita me senioribus fuerunt.;
ego autem haec distinctionibus segregans artem in ipsis
comprehensam constitui. Ita etiam de mulso, melle,
aqua, oxymelite, et ptisana, et balneis distinctiones con-
scripsit, accusans eos, qui in omnibus acute laborantibus
vel jubent, vel prohibent singulis commemoratis uti.
Nam interroganti, an vinum febricitantibus sit exhibendum,
responderi debet, quod huic quidem alicui dandum sit.
Idem vero hoc de voluptate Plato factitavit, quasdam
ipsarum fugere nos praecipiens, quasdam vero appetere.
Nam disciplinarum utilium honestarumque, et in totum
omnium honestarum actionum voluptates affectare conve-
nit; ebrietatis autem, aut gulae, aut veneris vitare; quae
vero nihil ab his secretum obtinent, illas neque fugere,
neque persequi. Porro inveniuntur nimirum generis vo-
luptatum differentiae ex methodo divisoria, ut in toto

Ed. Chart. V. [264. 265.]

Ed. Bas. I. (337.)

μέθοδον, ὡς ἐν ὅλῳ τῷ Φιλήβῳ δείκνυσιν ὁ Πλάτων, τὰς διαφορὰς ἀπάσας αὐτῶν διδάσκων. διὰ τοῦτ' οὖν ἔφην παρακεῖσθαι καὶ κοινωνεῖν κατὰ τὴν διαιρετικὴν ὁδὸν εὐρισκόμενα τοῖς κατὰ τὴν ὁμοίου γνῶσιν. ὁμοιότης μὲν γὰρ ἐστὶ ταῖς ἡδοναῖς πρὸς ἀλλήλας. ἡ μὲν κοινότης κατὰ τὸ γένος. ἐν γὰρ τοι κοινόν ἐστὶν ἐν αὐταῖς, καθ' ὃ τὴν προσηγορίαν ἐκτήσαντο κοινήν. ἕτεραι δὲ κατὰ τὴν ἐν ταῖς ἰδίαις διαφοραῖς ἰδέαν. αἱ μὲν γὰρ ἀπλαῖ ταῖς ἀπλαῖς πρὸς τῷ κοινῷ τῆς ἡδονῆς εἶδει, καὶ τὸ κατὰ τὴν ἀπλότητα προσλαβοῦσαι, μείζονα τὴν ὁμοιότητα προσλαμβάνουσιν. ὥσπερ γε καὶ ἐν τοῖς συνθέτοις αἱ σύνθετοι, καὶ αἱ σωματικαὶ ταῖς σωματικαῖς, αἱ τε ψυχικαὶ ταῖς ψυχικαῖς, αἱ τε ὠφελίμοι ταῖς ὠφελίμοις, αἱ τε βλαβεραὶ ταῖς βλαβεραῖς, [265] ὥσπερ καὶ αἱ κατὰ τὰς καλὰς πράξεις καὶ αἱ κατὰ τὰς κακὰς ἀλλήλαις ἐκότεραι. παραπλησίως δὲ καὶ αἱ μὲν κατὰ τὸ λογιστικὸν εἶδος τῆς ψυχῆς ἀλλήλαις, αἱ δὲ κατὰ τὸ θυμοειδές, ἢ ἐπιθυμητικὸν, ὁμοίως καὶ αἶδε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀλλήλαις. εἰ δὲ χωρὶς τοῦ τέμνειν εἰς τὰς

Philebo Plato ostendit, differentias omnes ipsarum enumerans. Propterea dixi, affinia esse et communia, quae ex divisoria via inveniuntur, iis, quae ex similis cognitione intelligi solent. Etenim similitudinem voluptates inter se obtinent, communitatem sane generatim. Unum namque commune est in ipsis, ex quo communem sortiuntur appellationem. Aliae vero secundum peculiarium differentiarum speciem; quandoquidem simplices simplicibus, praeter communem voluptatis speciem etiam eam, quae simplicitate constat, consecutae, maiorem similitudinem assument; quemadmodum in compositis compositae, corporeae corporeis, animales animalibus, utiles utilibus, noxiae noxiis; quemadmodum etiam quae in honestis actionibus versantur, et quae in malis invicem utraeque respondent. Consimiliter etiam, quae in rationali animae specie sunt, invicem consentiunt. Item quae in irascibili aut concupiscibili consistunt, pariter et haec eodem modo invicem respondent. At nisi unumquodque

Ed. Chart. V. [265.]

Ed. Bas. I. (337. 338.)

οἰκείας διαφορὰς ἕκαστον τῶν γενῶν ἀποφηνάμενοί τι καθόλου καὶ ἀδιορίστως ἱατροί τε καὶ φιλόσοφοι, πολλὰ τῶν ἐναργῶς φαινομένων ὁσημέραι μαχόμενα ταῖς ἑαυτῶν ἀποφάσεσιν ἴσχουσιν. ὁ γὰρ ἐπαινούμενος ὑπὸ τῶν κατὰ τὰς τέχνας ἀπάντων ἀξιολόγων ἀνδρῶν διορισμὸς ἐκ τοῦ γεγυμνάσθαι κατὰ τὰς δύο ταύτας θεωρίας, ὑπὲρ ὧν ἐν τῷδε τῷ γράμματι διηλθον, ἀποτελεῖται. λέγω δὲ δύο θεωρίας, τὴν τ' ἐκ τῆς τῶν ὁμοίων τε καὶ ἀνομοίων διακρίσεως καὶ (338) τὴν ἐκ τῆς κατὰ διαίρεσίν τε τῶν γενῶν ἄχρι τῶν αἰόμων ὁδοῦ, τῆς τ' ἀντιστροφῆς ταύτης θέσεως, δηλονότι ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἐπὶ τὸ πρῶτον γένος ἀνόδου διὰ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ διαφορῶν. καὶ ταύτας ἀμφοτέρως τὰς μεθόδους κάλλιστα καὶ ἄριστα τῶν ἔμπροσθεν ἱατρῶν τε καὶ φιλοσόφων Ἱπποκράτης τε καὶ Πλάτων εὔρον, ἐπέδειξάν τε πολλὰ συγγράμματα ψευδῶς λελεγμένα πρὸς τῶν ἀγνοούντων διορίζεσθαι τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων. καὶ μέντοι καὶ τὰς διαφωνίας πρόσθεν ἔδειξα ἐντεῦθεν γεγυμνίας τοιαύτας, ὅποῃαι παρὰ μὲν τοῖς ἱατροῖς ἐγένοντο περὶ τε πτισάνης

genus in peculiare differentias fecerunt, pronunciantes aliquid generatim et indistincte tum medici tum philosophi, multa, quae evidenter apparent, quotidie iis ipsis, quae tuerentur affirmantque, repugnantia tenent. Nam distinctio ab omnibus artibus claris viris laudata exercitatione harum duarum speculationum, de quibus hoc libro transiit, absolvitur. Dico autem duas speculationes, et eam, quae discretionem similium et dissimilium constat, et eam, quae via juxta divisionem generum usque ad individua tendit, et reciproco hoc modo, scilicet ex particularibus ad primum genus reditu per differentias intercedentes. Atque has utrasque methodos optime atque elegantissime inter priores tum medicos tum philosophos Hippocrates et Plato invenerunt, ostenderuntque multos commentarios falso conscriptos ab iis, qui communia a propriis nequeunt distinguere. Quin etiam dissensiones prius indicavi illinc tales obortas, quales sane apud medicos extiterunt

Ed. Chart. V. [265.]

Ed. Bas. I. (338.)

χρήσεως, ὅσα τε ἄλλα προσφέρεται τοῖς νοσοῦσι, παρὰ δὲ τοῖς φιλοσόφοις περὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν, ἐνίων μὲν οἰομένων διδασκιάς ὑπάρχειν αὐτάς, ἐνίων δὲ φυσικὰς ἢ δι' ἐθῶν καὶ ἀσκήσεως κτητάς. εἰ γὰρ διηροῦντο τὰ τῆς ψυχῆς εἶδη, καὶ σαφῶς ἐγνώκεσαν, ἕτερον μὲν εἶναι τὸ λογιστικόν, ἕτερον δὲ τὸ ἄλογον, διττὴν ἔχον καὶ τοῦτο τομὴν, οὐτ' ἂν τοῦ λογιστικοῦ τὴν γ' ἐπιστήμην ἀφηροῦντο, τοῖς τ' ἁλόγοις οὐκ ἂν αὐτῆς μετεδίδοσαν. ὥστε κακεῖνος ὁ λόγος, ἐφ' ᾧ φησιν ὁ Πλάτων, ἐκάστου τῶν ὄντων, περὶ ὃ τέχνην τινὰ συστήσασθαι βουλόμεθα, τὴν φύσιν τῆς οὐσίας ἀκριβῶς χρὴ γινῶναι, συνῆπται τε καὶ κοινωρεῖ ταῖς νῦν εἰρημέναις μεθόδοις. ὁ γὰρ γνούς, οὐχ ἁπλοῦν ἐν εἶδος ἐν ἡμῖν εἶναι ψυχῆς, ὥσπερ ἐν τοῖς φυτοῖς μὲν τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐν θεοῖς δὲ τὸ λογιστικόν, ἀνθρώπῳ δ' ἅμφω τε ταῦτα καὶ τρίτον ἐπ' αὐτοῖς τὸ θυμοειδές, ἔγνω σὺν τούτῳ τῶν ἀρετῶν τὸν ἀριθμόν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν κτήσιν, ὥσπερ ὁ γνούς τὴν φυσικὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος ἡμῶν, ἐν μὲν

de pitifanae usu ac aliis, quae aegrotantibus offeruntur; apud philosophos autem de animae virtutibus, dum nonnulli putant ipsas esse dociles, nonnulli vero naturales, vel moribus et exercitatione acquisitas. Si enim animae species divisissent, manifesto etiam cognovissent, alteram esse rationalem, alteram vero irrationalem, quae et ipsa duplicem habet sectionem; neque scientiam a rationali sustulissent, neque irrationalibus eam concessissent. Quapropter et illa oratio, in qua Plato dicit, Uniuscujusque rei existentis, circa quam artem aliquam constituere cogitamus, naturam substantiae exacte cognitam habere oportet, conjuncta est communisque methodis nuper comprehensis. Nam qui novit, non simplicem unam animae in nobis speciem esse, sicuti in stirpibus appetentem, in diis rationalem, in homine autem ambas esse, et tertiam praeterea irascibilem, novit cum hac virtutum numerum, vim et possessionem, quemadmodum qui naturalem corporis nostri structuram habet perspectam, in similaribus quidem

Ed. Chart. V. [265. 266.]

Ed. Bas. I. (338.)

τοῖς ὁμοιομερέσι συμμετρίαν τῶν στοιχείων, ἐν δὲ τοῖς ὀργανικοῖς ἐκ τῆς τῶν ὁμοιομερῶν ποσότητός τε καὶ πηλικότητος, ἔτι τε διαπλάσεως ἐκάστου καὶ θέσεως ἀποτελεῖσθαι τὸ κατὰ φύσιν ἐν ἐκάστῳ σώματι ζῶον, τῆς συμμετρίας δηλονότι κατ' ἐκάστην ζωὴν τῶν εἰρημένων φυλαττομένης οἰκείας, οὗτός γε τῶν νοσημάτων εὐπορήσει τῆς προσηκούσης ἐκάστῳ θεραπείας τε καὶ προφυλακῆς.

Κεφ. ζ'. Εἰκότως οὖν ἔνιοι τὴν τῶν ὁμοίων τε καὶ οὐχ ὁμοίων ἀκριβῆ γνῶσιν αὐτάρκη νομίζουσιν ὑπάρχειν εἰς μεθοδικὴν σύστασιν ἀπάσης τέχνης, εἴ γε καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀμφισβητουμένων κρίσιν ἱκανὴ ποδηγός ἐστιν. ὁμοιότητος γὰρ οὔσης πολλῆς ἐνίοις τῶν πιθανῶν μὲν, οὐκ ἀληθῶν δὲ πρὸς τοὺς ὄντας ἀληθεῖς λόγους, ὁ γεγυμνασμένος διακρίνειν ἀπ' ἀλλήλων αὐτοὺς εἴσεται σαφῶς, ὅσον τε χρὴ δόγμασι πιστεύειν [266] ὥς ἀληθεῖςιν, ὅσων τε καταγινώσκειν ὥς ψευδῶν, ὅσων τε τὸ πιθανὸν ἄδηλον, ὅπως ἀδηλίας ἔχον προσέεικε τῷ ἀπιθάνῳ, ὥσπερ γε καὶ τῶν

elementorum commoderationem, in instrumentariis ex familiarium quantitate et qualitate, item uniuscujusque conformatione et situ naturalem habitum effici, in unoquoque animantis corpore symmetria videlicet singulorum praedictorum per unamquamque vitae substantiam conservata, ipse morborum curationis cuique convenientis et praeservationis copiam habebit.

Cap. VII. Merito igitur nonnulli exactam similium et dissimilium cognitionem sufficere ad methodicam cujuslibet artis constitutionem arbitrantur, siquidem etiam ad judicandum de iis, quae in ambiguo sunt, dux haec est abunde faciens. Nam quum multa sit similitudo quibusdam probabilibus, non autem veris, cum sermonibus omnino veris, qui eos discernere invicem est exercitatus, manifesto sciet, quantum dogmatis tanquam veris credendum sit, quantumque derogandum tanquam falsis, et quantum probabile, haud scio quam incertum, improbabili respondeat; quemadmodum etiam iis, quae aequaliter

Ed. Chart. V. [266.]

Ed. Bas. I. (338.)

ἐπίσης ἀλλήλων, εἴτε ἐν δυσίν, εἴτε ἐν τρισίν, εἴτε ἐν πλείοσιν ἢ ἑκτασις γένοιτο, μηδὲν ἡγεῖσθαι πιστότερον. ἀνάγεται δὲ ἡ τούτων κρίσις εἰς φαντασίαν, ὥς μὲν οἱ νεώτεροι τῶν Ἀκαδημαϊκῶν λέγουσιν, οὐ μόνον πιθανήν, ἀλλὰ καὶ περιοδευομένην καὶ ἀπερίσπαστον, ὥς δ' οἱ περὶ τὸν Χρύσιππον, εἰς καταληπτικὴν, ὥς δὲ κοινῇ πάντες ἔνθρωποι πεπιστεύκασιν, εἰς αἰσθησίν τε καὶ νόησιν ἐναργῆ. διαφέρειν μὲν οὖν ἀλλήλων δοκοῦσιν αἱ εἰρημέναι λέξεις, εἰ δ' ἐπιμελέστερόν τις σκοποῖτο, τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν, ὥστε καὶ ἀπειδὴν φησὶ τις ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ἄρχεσθαι, καὶ ταύτας τίθεσθαι πρῶτον ἀπάντων κριτήριον ἐξ ἑαυτοῦ πιστόν. ὅτι μὲν γὰρ τὸ πρῶτον κριτήριον ἀναποδείκτως εἶναι δεῖ πιστόν, ὡμολόγηται πᾶσιν, οὐ μὴν ὅτι γε φυσικὸν εἶναι δεῖ τοῦτο καὶ πάντων ἀνθρώπων κοινόν, ἐννοοῦσιν ἅπαντες, καὶ οἱ πλείστοι προκρίνουσιν ἐνίοτε τοῦ κοινῇ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναργῶς φαινομένου τῇ ἑαυτῶν ὑπολήψει ἐμμένειν, καὶ προσποιοῦνται πεπιστευκέναι βεβαίως

invicem respondent, sive in duobus, sive in tribus, sive in pluribus fiat extensio, nihil putandum fide dignius. At horum iudicium ad imaginationem reducitur, ut recentiores Academici dicunt, non solum probabilem, sed etiam circumeuntem et immobilem, ut autem Chrysippi sectatores ajunt, ad comprehensoriam, ut communiter omnes homines crediderunt, ad sensum intellectumque evidentem. Itaque verba praedicta differre inter se videntur, Si autem accuratius quis inspiciat, eandem vim obtinent, veluti etiam quum quis censet a communibus notionibus incipere, atque has primum omnium iudicium ex se ipso fide dignum constituere. Quod enim primum iudicii locum citra demonstrationem fide dignum esse convenit, omnibus in confesso est, non tamen, quod naturale hoc esse oporteat et omnium hominum commune, universi intelligunt, et plerique nonnunquam prae eo, quod omnibus ex aequo hominibus evidenter apparet, malunt suae ipsorum adhaerere opinioni, et simulant

Ed. Chart. V. [266.]

Ed. Bas. I. (338.)

οἷς αὐτοὶ λέγουσιν εἰκῇ ἔνεκα τοῦ κατασκευάζειν τι δόγμα τῶν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν αἰρέσεως, ὥσπερ γε πάλιν ἕτεροὶ τινες εἰς τὸ διαβάλλειν τι τῶν ἑτεροδόξων ὑπομένουσιν ἐκουσίως ψεύδεσθαι. τοῖς γὰρ ἑαυτοὺς ἀπὸ τινος αἰρέσεως ἀναγορεύσασιν ἀγωνίζεσθαι πρόκειται περὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν αἵρεσιν, εἰ καὶ μηδεμίαν ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς τὴν στοιχείωσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ πρὸς τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ δόγματος. τοῦτο γὰρ ἰατροῖς ἐπίστασθαι χρήσιμόν ἐστιν ἔνεκα τοῦ προσφέρειν τὰ βοηθήματα τῷ πεπονθότι τόπῳ, βεβλαμμένου τοῦ λογισμοῦ, φιλοσόφοις δ' οὔτε εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς διαφορᾶς τῶν ἀρετῶν οὔτ' εἰς τὴν ἀσκήσιν αὐτῶν ἐστὶν χρήσιμον. εἴαν τε γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν ὑπάρχῃ μόριον, εἴαν τε ἐν τῇ κεφαλῇ, θυγησόμεθα καὶ φρόνησιν κτήσασθαι, καὶ σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν, ἐξ ἄλλων δογμάτων τε καὶ ἀσκήσεων ἐπὶ τὴν κτήσιν αὐτῶν ἀφικόμενοι. μόνοις οὖν ἐκείνοις τοῖς φιλοσόφοις καὶ τὸ μηδὲν εἰς ἡθὺς τε καὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις χρήσιμον ζητεῖν ἀκόλουθόν ἐστιν, ὅσοι

firmam se fidem addidisse iis, quae ipsi dicunt verisimilia, ut dogma aliquod sectae ipsorum approbent astruantque; quemadmodum rursus alii nonnulli, ut aliquid secus opinantium calumnientur, sponte sua mentiri sustinent. Nam iis, qui se a quadam secta appellant, contendere propositum est de omnibus, quae in secta habentur, etsi nullam necessariam ad principii elementa habeant consequentiam, quemadmodum sane in dogmate de animae principatu. Hoc enim medicis scire ex usu est, ut, ratione laesa, loco affecto auxilia adhibeant, philosophis autem neque ad inveniendam virtutum differentiam, neque ad exercitationem ipsarum est utile. Sive enim in corde princeps animae pars existat, sive in cerebro, poterimus et prudentiam et temperantiam, iustitiam et fortitudinem consequi, ex aliis placitis et exercitationibus ad ipsarum possessionem pervenientes. Itaque solis philosophis etiam id, quod nihil ad mores civilesque actiones conducit, inquirere consequens est, qui speculatoriam philo-

Ed. Chart. V. [266.]

Ed. Bas. I. (338.)

τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν εἶλοντο, καθάπερ γε καὶ εἰ
μετὰ κόσμον τοῦτόν ἐστι τι, καὶ εἰ ἔστιν, ὅποιόν τι τοῦτο,
καὶ εἰ ὁ κόσμος οὗτος ἐν ἑαυτῷ περιέχεται, καὶ εἰ πλείους
ἐνός, καὶ εἰ πάμπολύ τι πλῆθος, ὁμοίως δὲ καὶ εἰ γενητός
ἢ ἀγένητος ὅδε ὁ κόσμος ἐστίν· ὥσπερ γε καὶ εἰ, γεγονότος
αὐτοῦ, θεός τις ἐγένετο δημιουργός, ἢ θεός μὲν οὐδεὶς,
αἰτία δὲ τις ἄλογός τε καὶ ἄτεχνος εἰργάσατο κατὰ τὴν
τύχην οὕτως καλὸν αὐτόν, ὥς εἰ καὶ θεός ἐπεστιάτει τῇ
κατασκευῇ σοφώτατος ἅμα καὶ δυνατώτατος. ἀλλὰ τὰ γε
τοιαῦτα ζητήματα πρὸς τὸ καλῶς οἰκεῖν τὸν ἴδιον οἶκον,
ἢ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων προνοεῖσθαι προσηκόντως, ἢ
συγγενέσι καὶ πολίταις καὶ ξένοις προσφέρεισθαι δικαίως
τε καὶ κοινωνικῶς οὐδὲν συντελεῖ. παρεγένοντο δ' ἐπὶ τὴν
ζήτησιν αὐτῶν ἔνιοι τῶν πρακτικῶν ὑποτιθεμένων, τέλος
ἐκ τῶν χρησίμως ζητουμένων κατὰ βραχὺ προσελθόντες ὥς
ἐφ' ὅμοια. οὐ γὰρ δὴ, ὥσπερ γεγονέναι τὸν κόσμον ἢ μὴ
γεγονέναι ζητεῖν ἄχρηστον, οὕτω καὶ περὶ προνοίας καὶ θεῶν.

sophiam delegerunt, quemadmodum et an post mundum
hunc sit aliquid, et, si est, quale hoc tandem. Item num
mundus hic in se contineatur, et an plures uno, et an
copiosa quaedam multitudo. Similiter generatusne an
ingenitus mundus hic existat. Sicut etiam an geniti ipsius
deus aliquis opifex fuerit, an deus nullus quidem, sed
causa quaedam irrationalis et inartificiosa fortuito ipsum
adeo pulchrum effecerit. Sic an etiam deus praesit stru-
cturae mundi sapientissimus simul et potentissimus. Verum
hujusmodi quaestiones nihil conferunt ad domum pro-
priam honeste administrandam, aut civitatis rebus con-
venienter prospiciendum, vel cognatis et civibus et
hospitibus iuste et communicatorie impartendum. Pro-
cesserunt autem ad quaestionem ipsorum nonnulli, qui
practici statuuntur, tandem ex iis, quae utiliter disqui-
runtur, paulatim tanquam ad similia progressi. Non
enim, sicut mundum generatum esse, aut non generatum
esse, quaerere inutile est, ita etiam de providentia et

Ed. Chart. V. [266. 267.]

Ed. Bas. I. (338.)

ὅτι γάρ τι κρεῖττον ἀνθρώπου δυνάμει τε καὶ σοφίᾳ κατὰ τὸν κόσμον, ἅπασιν ἡμῶν ζητεῖσθαι βέλτιον, [267] οὐ μὴν, ὅποιοί τινές εἰσι τὴν οὐσίαν οἱ θεοὶ, πότερον ἀσώματοι παντάπασιν, ἢ, καθάπερ ἡμεῖς, οὕτως αὐτοὶ μετὰ σωμάτων, ἀναγκαῖον σκοπεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ τελέως ἄχρηστ' ἐστὶν εἰς τὰς ἡθικὰς τε καὶ πολιτικὰς ὀνομαζομένας ἀρετάς τε καὶ πράξεις, ὥσπερ γε καὶ εἰς τὰς τῶν ψυχικῶν παθῶν ἰάσεις. καὶ γέγραπται περὶ αὐτῶν ὑπὸ Ξενοφῶντος ἄριστα, μὴ μόνον αὐτοῦ τῆς ἀχρηστίας κατεγνωκός, ἀλλὰ καὶ Σωκράτην φάσκοντος οὕτω φρονεῖν. ὁμολογοῦσι δ' αὐτῷ καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ Σωκράτους ἐταῖροι, καὶ Πλάτων αὐτὸς, ὃς τὴν φυσικὴν θεωρίαν τῇ φιλοσοφίᾳ προσθεῖς Τιμαίῳ ἀναφέρει τὸν περὶ αὐτῆς λόγον, οὐχὶ Σωκράτει, καθάπερ καὶ τὴν ἐπὶ πλεόν ἐκτεταμένην διαλεκτικὴν εἰς Παρμενίδην τε καὶ τὸν ἐταῖρον αὐτοῦ Ζήνωνα. δι' ὁμοιότητα μὲν τινὰ τοῖς χρησίμοις τῶν λογικῶν καὶ φυσικῶν θεωρημάτων καὶ ἡ τῶν ἀχρήστων προσετέθη ζήτησις. ἀδύνατον γάρ ἐστι μηδ' ὅλως ἐφάπασθαι κατὰ

diis. Quod enim sit aliquid homine praestantius virtute et sapientia in mundo, omnibus nobis disquirere praestat; non tamen, quales dii sint substantia, utrum incorporei omnino, an, quemadmodum nos, ita ipsi cum corporibus existant, necessarium est considerare. Etenim haec aliaque multa prorsus nihil conducunt ad virtutes actionesque morales et civiles appellatas, quemadmodum etiam ad animi affectuum remedia. Scripsit de iis Xenophon optime, qui non solum inutilitatem ipsorum damnaverit, sed etiam Socratem ita sentire pronunciet. Consentiant ipsi et alii Socratis sodales, et Plato ipse, qui naturalem speculationem philosophiae adjungens Timaeo disputationem de ea desert, non Socrati, sicut etiam dialecticam longius exporrectam ad Parmenidem et sodalem ipsius Zenonem. Sane propter similitudinem aliquam utilibus rationalium naturaliumque speculationum etiam inutilium quaestio apposita est. Neutiquam enim licet vel attingere

Ed. Chart. V. [267.]

Ed. Bas. I. (338. 339.)

τὴν ἠθικὴν τε καὶ πολιτικὴν θεωρίαν μήτε τῆς φυσικῆς, μήτε τῆς συλλογιστικῆς, ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῶν ἀχρήστων εὐρήσεις. παραπλήσια δὲ (339) πολλὰ τῶν ψευδῶν ἐστὶν τοῖς ἀληθεῖσιν ἐν τε ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἀποδείξεων καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα, καὶ τὰ σοφίσματα καθ' ὁμοιότητα τῶν πρὸς τοὺς ἀληθεῖς λόγους συντίθενται. διαγιγνώσκειν καὶ διακρίνειν αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων οἱ γεγυμνασμένοι κατὰ τὴν ὕλην ἐκείνην ἴσασι, περὶ ἣν ἡ τέχνη διατρέβει, μετὰ τοῦ δηλονότι καὶ τὴν φυσικὴν ἔχειν ἀγχίνουσαν, ἣν ἐχορὴν μάλιστα κρίνεσθαι κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν παίδων ὑπὸ τῶν ἐν ἐκάστη πόλει συνετωτάτων πρεσβυτέρων, ἐκμανθάνειν τε τὴν προσήκουσαν τῇ φύσει τέχνην ἕκαστον, ὥς νῦν γε πολλοὺς ὁρῶμεν τέχνας λογικὰς μετιόντας οὐδ' οἷς αὐτοὶ φθέγγονται παρακολουθοῦντας.

Κεφ. η'. Ὅτι δ' εἰς λογικὰς ἀρχὰς ἀνάγεται παντὸς δόγματος ἡ ἀπόδειξις, ἐπιδέδεικται μὲν ἡμῖν ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς πραγματείαις, ἀλλὰ καὶ νῦν, ἐπειδὴ τὸ διακρίνειν ἀπ' ἀλλήλων δύνασθαι τὰ πράγματα καὶ θεωρεῖν

in morali et civili speculatione sive naturalem, sive rationatricem, sed haec quoque inutilibus adscribuntur. Caeterum multa falsa veris sunt similia, et in demonstrationum initiis et omnibus subsequenter; item sophismata ex similitudine, quam cum veris sermonibus habent, componuntur; sed internoscere ea et invicem discernere noverunt in illa materia, circa quam ars versatur, exercitati nimirum et naturali industria praediti, quam oportebat potissimum in puerili aetate a cujusque civilatis senioribus prudentissimis indicari, ac unumquemque artem naturae congruam ediscere, ut nunc multos videmus artes rationales exercentes, qui ne ea sane, quae ipsi dicunt, assequuntur.

Cap. VIII. Porro quod ad logica principia cujuslibet dogmatis demonstratio reducatur, in omnibus fere operibus a me ostensum est. Sed et nunc, quoniam, ut res invicem discernere possis, et similitudines dissimilitu-

Ed. Chart. V. [267.]

Ed. Bas. I. (339.)

ἀκριβῶς τὰς ἐν ἐκάστοις ὁμοιότητάς τε καὶ ἀνομοιότητας
ἐξ ἀρχῆς σκοπεῖσθαι προὔθεμεθα, προσθήσω τε παρὰ-
δειγμὰ γυμνασίας ἔνεκεν, ὡς οὐ χρεὶ μόνον ἀρκεῖσθαι τῷ
δεῖξαι τὸ δεῖν ὑμᾶς γυμνάζεσθαι περὶ τὰ κατὰ μέρος,
ἀλλὰ καὶ πράττειν οὕτω. οὐδὲ γὰρ ὁ Πλάτων αὐτός οὐδ' Ἱπποκράτης ἤρκεσθῃσαν τῷ καθόλου τοῦτο συμβουλεύ-
σασθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν παραδειγμάτων ἐγύμνασαν ἡμᾶς
ἐν πολλοῖς κατὰ μέρος. προκεχειρίσθω δέ τις ὕλη θεωρίας,
ἣ τῆς περὶ ἡμᾶς προνοίας τοῦ δημιουργοῦ, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ
τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος ποιησαμένοις. ἐνιοὶ γὰρ κατὰ
τινα τύχην ἄτεχνον καὶ ἄλογον, οὐ κατὰ πρόνοιαν σοφοῦ
δημιουργοῦ διαπλάττεσθαι φασιν, ἀμυδροῖα πρὸς τὴν πίστιν
ὧν λέγουσιν ὁμοιότητι χρώμενοι, ὡς ἓνια κατὰ τὸν βίον
ὑπὸ τύχης ὅμοια γίνεται τῶν κατὰ τὰς τέχνας. ὁρῶν γὰρ
τίς τινων τὴν περιγραφὴν ἢ τὸ σχῆμα παραπλήσιον εἶναι
λέοντος προσώπῳ, καθάπερ ἐνίων δράκοντος, ἢ ἄλλου τι-
νὸς ζώου, ὡς φασι, καὶ πού τις πατάξας πέτραν ἀπέρρηξεν

dinesque singulorum exacte speculari, ab initio considerare
institui, apponam exemplum aliquod exercitationis gratia.
Quippe non convenit esse contentum eo, quod ostensum
est, nos in particularibus exercitari oportere, sed etiam
ita facere. Neque enim Plato ipse neque Hippocrates
satis habuerunt universim hoc consuluisse, sed exemplis
quoque particularibus plerisque nos exercitarunt. Pro-
matur autem quaedam materia speculationis, quae tractat,
an opifex nostri habeat providentiam, principio a stru-
ctura corporis desumpto. Nonnulli enim fortuna quadam
artis et rationis experte, non providentia sapientis opificis
conformari pronunciant, obscura ad fidem eorum, quae
dicunt, similitudine utentes, quemadmodum aliqua in
vita a fortuna similia redduntur iis, quae juxta artes fiunt.
Quum namque aliquis nonnullorum descriptionem aut
figuram leonis aspectui esse persimilem conspicit, sicuti
quorundam draconis, aut alterius cujusdam animantis,
ut inquiunt, ac ubi quis forsan petram feriens, tantum

Ed. Chart. V. [267. 268.]

Ed. Bas. I. (339.)

αὐτῆς τηλικούτου, ὥς τὸ καταλειπόμενον εἰκέναι λέοντος μορφῇ, [268] ἑτερὰ τε τοιαῦτα λέγουσιν ἅπαξ ἐν μακρῷ χρόνῳ καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην γεγονότα, τῆς δὲ τῶν τεχνῶν φύσεως, ἣν ἅπαντες ἄνθρωποι φύσει ποιοῦνται, καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ὁμοιοτάτης ἡμῶν διαπλάσεως παντάπασιν ἐπιλανθάνονται. καίτοι γε ὁρῶνται ἐνεργοῦντας περὶ τὰς ὕλας πολλοὺς, οὔτε σκυτοτόμους ὀνομαζομένους, οὔτε τέκτονας, οὔτε πλάστας, ἐὰν γε μὴ φαίνεται χρησίμου ἕνεκά τινος ἐκάστου, ὧν ἐκεῖνοι ἐδημιούργησαν, γεγονέναι. ὥς οὐδὲν ἄλλο τέχνης ὑπάρχει γνώρισμα παρὰ τὴν χρεῖαν ἐκάστου τῶν ἐν τῷ δημιουργηθέντι μορίῳ. ἐὰν μὲν οὖν ὁ τὰ ξύλα τέμνων τε καὶ πρίων καὶ συμπηγνὺς ἀπεργάσῃται σκίμποδα, πάντ' ἐπιτήδεια τὰ μόρια ἔχοντα πρὸς τὴν χρεῖαν, ἥς ἕνεκα πηγνύται, γεγονότα, τεχνίτην φασὶν εἶναι τὸν τοιοῦτον. ἐὰν δ' ἦτοι τοὺς δεξιούς πόδας τοῖς ἀριστεροῖς ἀνίσους ἀπεργάσῃται κατὰ τὸ μῆκος, ἢ τὸ πάχος, ἢ τὸ σχῆμα διαφέροντας, ἢ τι τοιοῦτον κατὰ τὸ ἐπικλιντρον, ἢ τὰ διήκοντα ξύλα κατὰ τὸ μῆκος τι τῶν ἄνω μερῶν ἐπὶ τὰ κάτω φαίνεται σφαλεῖς, ἄτεχρον εἶναί φασι. καὶ πολὺ γε μᾶλλον, ἂν

ab ea confregit, ut reliqua pars respondeat leonis formae; aliaque hujusmodi dicunt, quae vel semel longo tempore in universo fiunt, artium vero naturae, quam universi homines natura moliantur, et conformationis nostri ipsis simillimae prorsus obliviscuntur; at qui vident, multos circa materias operari, qui neque coriarii, neque fabri, neque figuli dicuntur, nisi appareant utilis cujusdam gratia esse, quae illi fabricati sunt, quippe quod nulla alia artis nota sit praeter usum utilitatemque uniuscujusque partis in re fabricata. Si igitur, qui ligna secat, urit et compingit, lecticam efficiet omnes continentem partes convenientes usui, propter quem factae compinguntur, ejusmodi esse artificem dicunt; si vero dextros pedes sinistris effecerit longitudine, aut crassitie, aut figura differentes, aut tale quippiam in lecto, aut lignis pertingentibus longitudine superiores partes ad infernas aberrasse videatur, imperitum esse dicunt. Ac multo magis,

Ed. Chart. V. [268.]

Ed. Baf. I. (339.)

τὸ κατασκευαζόμενον ἐκ πολλῶν μερῶν ἢ συγκείμενον, εἴτε μηδὲν ἐν αὐτοῖς ὁ συμπηγνὺς αὐτὰ σφάλληται, τεχνίτην εἶναί φασι τὸν κατασκευάσαντα, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀμάξης ὁ Ἡσίοδος εἶπεν,

— — ἑκατὸν δέ τε δούραθ' ἀμάξης.

εἴτε γὰρ ὄντως ἑκατὸν, εἴτε ἀντὶ τοῦ πολλὰ τοσαῦτα εἶπεν, ὥσπερ Ὅμηρος,

Τῆς ἑκατὸν θύσανοι παγχρύσει ἡερέθοντο.

καὶ διὰ τοῦτο οἱ γραμματικοί φασιν, ἀντὶ τοῦ πολλὰ ἑκατὸν εἰρηκέναι, τῷ μὴ σφαλῆναι κατὰ τι τῶν μορίων, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῖς καὶ τὸ σχῆμα περιθεῖναι τὸ πρέπον, ἐν χώρᾳ τε τῇ προσηκούσῃ τάξαι, καὶ τὴν πρὸς τὰ πλησιάζοντα σύνθεσιν ἀσφαλῆ καὶ δύσλυτον ἐργάσασθαι, τέχνης ἐπιδείγματα πάντες ἡγοῦνται, οὐχὶ παρ' ἀνθρώπου διδαχθέντες οὕτω κρίνειν, ἀλλ' ἔχοντες φύσει τέχνης ἐννοίαν ἀφωρισμένην τύχης. τὸ μὲν γὰρ ἐν ἅπασι κατορθούμενον εἰς τέχνην ἀναφέρουσι, τὸ δὲ καθ' ἐν ἣ δύο τύχης ἔργον,

Si id, quod apparatus, ex multis conflet partibus, deinde si nihil in ipsis, qui compingit, erroris commiserit, artificem esse constructorem ajunt, quemadmodum in curru Hesiodus scripsit:

— — *centum lignaque plaustri.*

Sive enim re vera centum, sive loco multorum tot dixerit, sicuti Homerus:

Centum pendebant ex auro simbriae.

Eoque grammatici dicunt loco multorum centum posuisse, ne in aliqua parte aberraret, sed etiam magnitudinem ipsis figuramque decentem circumposuerit, collocaritque in regione congrua, et compositionem cum propinquitutem et solutu difficilem effecerit, artis indicia omnes arbitrantur, non ab homine docti ita judicare, sed naturam habentes artis notionem a fortuna secretam. Quod etenim in omnibus recte fit, ad artem referunt, quod in uno aut duobus, fortunae, non artis, opus esse credidimus.

Ed. Chart. V. [268.]

Ed. Bas. I. (339.)

οὐ τέχνης, εἶναι πεπιστεύκασιν. τὴν αὐτὴν οὖν ἔννοιαν οἱ
 ἀνατομικοὶ τῶν ἱατρῶν ἐθαύμασαν ἅπαντες τὴν τέχνην τῆς
 φύσεως. οὐ γὰρ, ὥς ἔξωθεν ὁρᾶται τὸ σῶμα συγκείμενον
 ἐκ μερῶν δέκα πού καὶ δώδεκα ἢ, εἰ βούλει, καὶ εἴκοσιν,
 οὕτω καὶ κατ' ἀλήθειαν ἔχει. σύγκειται γὰρ ἐξ ὀστέων
 πλειόνων ἢ διακοσίων, ὥσπερ γε καὶ μυῶν πολὺ πλειόνων ἢ
 διακοσίων. εἰς ἕκαστον δὲ τῶν ὀστέων μὲν ἀφικνεῖται τὸ τρέφον
 ἄγγεϊον, ὃ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι φλέβα, τῶν δὲ μυῶν οὐ
 τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρτηρία, καὶ νεῦρα, ἴσα τε πάντα
 ἐστὶν ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ζώου τοῖς κατὰ
 θάτερον, ὅστουν ὅστω, καὶ μῦς μῦτι, καὶ φλέψ φλεβί, καὶ
 νεῦρον νεύρω, καὶ ταῖς ἀρτηρίαις ἀρτηρίαι. διὸ καὶ θαυμα-
 στῶς ὁ Ἱπποκράτης ἔφη, τοῦτο μὲν ἐπεὶ δίκαιον ἔχουσι τὸ
 σῶμα οἱ ἄνθρωποι. μέγιστον γὰρ ἐστὶ σημεῖον τῆς ἐν τοῖς
 μορίοις δικαιοσύνης καὶ ἡ τοῦ σχήματος ὁμοιότης, ἥ τε τῆς
 χώρας, καθ' ἣν ἐμφύεται τὰ τρία ταῦτα ὄργανα, τὴν φλέβα
 λέγω καὶ τὴν ἀρτηρίαν καὶ τὸ νεῦρον ἐν ἑκάστῳ τῶν μυῶν,
 ἥ τε τῆς ἐν αὐτοῖς σχέσεως ἐναντιότης οὐ δικαιοσύνης

Eadem itaque notione anatomici medici admirati sunt
 omnes artem naturae. Neque enim, tanquam extrinsecus
 videtur corpus compositum ex partibus decem et duode-
 cim, aut, si libet, etiam viginti, sic etiam revera habet.
 Constat enim ex ossibus pluribus quam ducentis, quemad-
 modum etiam musculis paulo pluribus quam ducentis; ad
 singula vero ossa pervenit vas nutriens, quod homines
 vocant venam, at ad musculos non hoc solum, sed
 etiam arteria et nervi. Pariaque omnia sunt ad amissim
 in dextra animantis parte sita iis, quae in altera sunt,
 os ossi, musculus musculo, vena venae, nervus nervo,
 arteriis arteriae. Quapropter etiam mirifice Hippocrates
 dixit hoc quidem, quum homines justum obtinent cor-
 pus; maximum enim indicium est justitiae in partibus
 figurae similitudo et loci, in quo haec tria instrumenta
 inferuntur, venam dico, et arteriam, et nervum in sin-
 gulis musculis; item dispositionis in ipsis contrarietas non

Ed. Chart. V. [268. 269.]

Ed. Bas. I. (339.)

μόνον ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ σώματος ἐνδείκνυται σαφῶς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἄκραν τοῦ κατασκευάσαντος αὐτὸ τὸ σῶμα. τοὺς γὰρ τοὶ σκοποὺς τῆς κατασκευῆς ἐὰν ἀριθμῆ-
σης, εἴθ' ἕκαστον αὐτῶν εὖρης κατωρθωμένον, ἐναργῶς σοι
φανεῖται τὸ μέγεθος αὐτοῦ, φημί τοῦ δημιουργοῦ. οὐ γὰρ
ἀπλῶς οὕτως, ὥς ἂν ἀμελῶς τις ἐννοήσῃεν, ἰσάριθμόν ἐστι
τὸ πλῆθος τῶν ὀστέων καὶ τῶν μυῶν τοῖς ὀστοῖς τε καὶ
μυσὶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, [269] μεγέθους
λέγω καὶ θέσεως, καὶ συνθέσεως, καὶ ἀριθμοῦ, καὶ σχήμα-
τος, ὅλης τε τῆς διαπλάσεως, ἅπερ καὶ κατὰ τὰς ἀρτηρίας,
καὶ τὰς φλέβας, καὶ τὰ νεῦρα φαίνεται φυλαττόμενα. καὶ
γὰρ, ὅποιον αὐτῶν ἕκαστον εἶναι προσήκει καὶ ὀπηλίκον,
ὅπῃ τε μέρος ἐμφυόμενον τοῦ μυὸς, ὅπως τε κατασχι-
ζόμενον, ἀκριβῶς φυλάττεται καθ' ἕκαστον αὐτῶν, ἔτι τε
πρὸς τούτοις ἢ πάντων ἰσότης τῶν ἀριστερῶν πρὸς τὰ
δεξιὰ, τοσούτους ἔχουσα καὶ αὐτὴ τοὺς κατὰ μέρος σκοποὺς,
ὄσους καὶ τὰ μόρια. καὶ ταῦτά σοι λέγω μηδέπω μνημονεύων
ἐκάστου τῶν σπλάγχνων, ἢ τῶν ἄλλων μορίων, ὅσα κατὰ

justitiam modo in corporis structura manifeste ostendit,
sed etiam vim summam ejus, qui corpus ipsum construxe-
rit; nam scopos structurae si numeres, deinde unum-
quodque ipsorum recte factum invenias, evidenter tibi
magnitudo, ipsius opificis dico, apparebit. Neque enim
simpliciter ita, veluti si quis negligenter consideret, os-
sum musculorumque multitudo par est numero ossibus
et musculis, sed etiam eorum, quae ipsis insunt, puta
magnitudinis, situs, compositionis, numeri, figurae to-
tiusque conformationis, quae et in arteriis, et venis, et
nervis servari videntur. Etenim quale unumquodque ip-
sorum esse convenit, et quantum, et ubi pars musculi in-
serta, et quomodo etiam in ramos divaricata, exacte in
singulis ipsorum conservatur, praeterea omnium paritas
sinistrorum cum dextris, tot et ipsa particulares scopos
obtinens, quot etiam partes. Atque haec tibi dico non-
dum mentionem faciens singulorum viscerum, aut aliarum

Ed. Chart. V. [269.]

Ed. Bas. I. (339. 340.)

περιγραφὴν ἰδίαν ὁρᾶται. φαίνεται γὰρ καὶ τούτοις οὐκ ὀλίγοις ἀριθμὸς σκοπῶν ἐν ἑκάστῳ. δυοῖν γοῦν ὀφθαλμῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν, ἴσον ἑκατέρῳ τὸ πλῆθος τῶν μορίων ἐστὶ, οὔτε κατὰ σχῆμα παραλλάττον, οὔτε κατὰ τὸ μέγεθος, ἢ τὴν θέσιν, ἢ τὴν διάπλασιν, ἢ τὴν πρὸς τὰ πλησιάζοντα σύνθεσιν καὶ σύμφυσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ κρυσταλλοειδὲς ὑγρὸν ἴσον ἀκριβῶς ἐν ἑκατέρῳ, καὶ τὸ ὑαλοειδὲς ὁμοιότατον κατὰ τε χροῖαν καὶ σχῆμα καὶ σύστασιν. ὀνομάζω δὲ σύστασιν τὴν κατὰ μαλακότητα καὶ σκληρότητα διαφορὰν τῶν μορίων. οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ὑμένων τε καὶ χιτώνων οὐδεὶς ἑτέρως ἔχων ἐν ἑκατέρῳ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστίν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἴσον μὲν τὸ μῆκος, ἴσον δὲ τὸ πᾶχος ἢ τὴν λεπτότητα, καθάπερ γε καὶ τὴν χροῖαν καὶ τὴν σύστασιν οὐδὲ βραχὺ παραλλάττων. οὕτω δὲ καὶ ὁ τῶν μυῶν ἀριθμὸς ἴσος, (340) ὅ τε καθ' ἕναστος αὐτῶν ὄγκος τοῦ σώματος ἅμα τῷ σχήματι καὶ τῇ χροῖᾳ καὶ τῇ συστάσει. τὴν δὲ αὐτὴν εὐρήσεις δικαιοσύνην ἐν ἅπασιν τοῖς ὀργανικοῖς τοῦ σώματος μορίοις. οὐ γὰρ μόνον ὅσα διττά,

partium, quae particulari descriptione videntur. Nam apparet in his quoque non paucis numerus scoporum cuique conveniens. Quum igitur duo nobis insint oculi, par utriusque multitudo partium est, neque figura diversa, neque magnitudine, aut situ, aut conformatione, aut compositione connexuque cum propinquis, sed etiam humor crystallinus aequalis ad amissim in utroque est, item vitreus similitudine et coloris et figurae et consistentiae. Voco autem consistentiam partium in mollitie duritieque diversitatem. Non tamen membranarum et tunicarum ulla secus habens in utroque oculo existit, sed exacte aequalis longitudo, aequalis latitudo, vel tenuitate, sicut et colore et consistentia ne paululum quidem varians. Ita etiam musculorum numerus par; item in unoquoque ipsorum moles corporis respondet una cum figura, colore et consistentia. Jam eandem invenies iustitiam in omnibus corporis organicis partibus. Non enim solum quae duplices,

Ed. Chart. V. [269.]

Ed. Bas. I. (340.)

καθάπερ οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ τὰ ὦτα, καὶ αἱ γένυς, οἷ τε
 νεφροὶ καὶ οἱ ὄρχεις, καὶ αἱ χεῖρες ὅλαι, καὶ τὰ σκέλη,
 τὴν κατασκευὴν ἀκριβῶς ἔχει τὴν αὐτὴν τὰ δεξιὰ τοῖς ἀρι-
 στεροῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν μονοφυῶν εἶναι δοκούντων ὅσα
 διφυῇ κατ' ἀλήθειάν εἰσιν, ὅσον ἐγκέφαλος, γλῶττα, γένυς,
 πνεύμων, θώραξ, καὶ μήτραι τῶν γυναικῶν, ἕτερά τε τοι-
 αῦτα. καθ' ἕκαστον γὰρ αὐτῶν τὰ δεξιὰ τοῖς ἀριστεροῖς
 τὸν ἀριθμὸν ἴσον ἔχει τῶν μορίων ἅμα τῷ μεγέθει, καὶ
 τῷ πάχει, καὶ τῇ λεπτιότητι, καὶ τῇ χροίᾳ, καὶ τῇ συστά-
 σει, καὶ τῇ φύσει πάντως ἀπαράλλακτον. οὕτω δὲ καὶ τὸ
 τῶν ἀρτηριῶν τε καὶ φλεβῶν καὶ νεύρων γένος ἴσα τὰ
 δεξιὰ τοῖς ἀριστεροῖς πάντως ἐστὶν ἀπαράλλακτά τε κατὰ
 τὰς τῶν οὐσιῶν ὁμοιότητας. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀνθρω-
 πείων παθῶν ποιοῦμεθα τὰς κρίσεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν
 θείων ποιέσθαι, καὶ θαυμάζειν τὸν τοῦ σώματος ἡμῶν
 δημιουργόν, ὅστις ποτέ ἐστι θεῶν. εἰ δ' ἐκ τοῦ μὴ βλέ-
 πειν αὐτὸν οὐδ' εἶναι φήσομεν, οὐ φυλάξομεν ἔτι τὴν
 ὁμοιότητα τῆς πρὸς τὰς τέχνας κρίσεως, ἐφ' ᾧ οὐκ ἐν

quemadmodum oculi, aures, maxillae, renes, testiculi,
 manus totae et crura, structuram exacte habent eandem
 dextrae cum sinistris, sed etiam ex iis, quae simplices esse
 videntur, duplices tamen revera sunt, exempli gratia ce-
 rebrum, lingua, maxilla, pulmo, thorax, uteri foemina-
 rum aliaque id genus. Nam in singulis ipsis dextra fini-
 stris parem numerum partium obtinent pariter cum ma-
 gnitudine, crassitie, tenuitate, colore, et consistentia, et
 natura omnino immutabilem. Sic etiam arteriarum, ve-
 narum nervorumque genus dextras partes aequales habent
 sinistris et omnino immutabiles secundum substantiarum
 similitudines. Quemadmodum igitur de humanis affectibus
 facimus iudicium, ita etiam de divinis facere convenit,
 ac corporis nostri opificem admirari, quicumque tandem
 deorum existat. Si autem, quod non videmus ipsum, ideo
 neque esse dicamus, non adhuc similitudinem iudicii ad
 artes servabimus, in quibus non speculando compactam

Ed. Chart. V. [269. 270.]

Ed. Bas. I. (340.)

τῷ θεᾶσθαι τὴν συμπήξασαν τὴν ναῦν ἢ τὸν σκίμποδα
 τὴν κρίσιν τῆς τέχνης ἐποιοῦμεθα, παραλιπόντες σκοπεῖσθαι
 τὴν χρεῖαν ἐκάστου τῶν μορίων, ἀλλ' ἐν τούτῳ τὸ κῦρος
 αὐτῆς ἐθέμεθα. γελοῖον γὰρ, εἴ τις ἐν τῷ θεᾶσθαι τὸν
 κατασκευάζοντα τούτων τι τεχνίτην εἶναι νομίζοι, καὶ εἰ
 ἔνια τῶν μερῶν εὐρίσκοι κακῶς κατασκευασμένα. γελοῖον δὲ
 καὶ ἄριστα κατασκευασμένης τῆς νεῶς, ἢ τῆς οἰκίας, ἢ
 τῆς κλίνης, ἀγνώστου δ' ὄντος τοῦ κατασκευάσαντος, νο-
 μίζειν ἄνευ τῆς τέχνης γεγονέναι τὰ τοιαῦτα, ἢ κατὰ τύχην
 διακρινόντων ἀπάντων, καὶ τὴν μὲν σπανιῖς ἀμαρτάνειν
 τοῦ σκοποῦ, τὴν δ' ἐπιτυγχάνειν ὀλιγάκις, ἀχρεῖαν δὲ καὶ
 μὴ τεχνικὴν ἡγεῖσθαι τὴν τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατα-
 σκευῆς αἰτίαν εἶναι, φυλάττοντα τὴν ὁμοιότητα τῆς κρίσεως
 ἐπὶ τῶν ὁρατῶν τεχνιτῶν πρὸς τοὺς μὴ ὁρωμένους. οὐ γὰρ
 ἔξωθεν ἐπεισάγειν προσήκει κριτήριον εἰς ἐπίσκεψιν ὧν
 ἅπαντες ἔχομεν φύσει. [270] τούτοις τοῖς κριτηρίοις χρῶ-
 μενος ὁ Ἱπποκράτης ἔγραψε τάςδε φωνάς· εὐπαίδευτος
 ἢ φύσις ἐοῦσα, οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖν. καὶ
 ἐν ἄλλαις ἄλλως· φύσις νοῦσων οἱ ἰητροί. ὥσαύτως

navim, aut lecticam artis iudicium faciebamus, omittentes
 considerare uniuscuiusque partis usum, sed in hoc sum-
 mam ipsius posuimus. Ridiculum enim, si quis in specu-
 lando eum, qui horum aliquod construit, artificem esse
 censeat, etsi quasdam partes male constructas inveniat.
 Ridiculum vero, etsi optime constructa navi, aut domo,
 aut lecto, incognito autem opifice, putare eiusmodi citra
 artem esse facta, vel fortuito, judicantibus omnibus, hanc
 quidem raro a scopo errare, illam vero assequi raro, inu-
 tilem autem et non artificiosam corporis nostri structuræ
 causam esse opinari, servando iudicii similitudinem in ar-
 tificibus, qui videntur, ad eos, qui non videntur. Non enim
 extrinsecus adducere iudicium oportet ad eorum confide-
 rationem, quæ omnes natura habemus. His iudicii locis
 Hippocrates utens tradidit hæc verba: *Natura quum
 facile erudiatur, non didicit, quæ oportet facere.* Si-
 militer habet et hoc: *Naturæ morborum medici.* Nec

Ed. Chart. V. [270.]

Ed. Bas. I. (340.)

ἔχει καὶ τοῦτο· φύσις ἐξαριέσει παντάπασιν. καλεῖ δ' αὐ-
τὴν καὶ δικαίαν ἐνίστε, καὶ τὸν ἱατρὸν ὑπηρέτην τε καὶ
μιμητὴν αὐτῆς εἶναί φησι, καὶ διὰ παντὸς ἐν τοῖς κατὰ
μέρος λόγοις ὑμνεῖ τε καὶ θαυμάζει τὴν δύναμιν αὐτῆς,
ἣτις μὲν ἐστὶν ἡ οὐσία τῆς διαπλαττούσης τε καὶ διοικου-
σης ἡμᾶς φύσεως, οὐ τολμῶν ἀποφῆνασθαι, τὸ δὲ δη-
μιουργικὸν ἡμῶν αἴτιον, ὡς ἔθος ἐστὶν ἅπασιν ἀνθρώποις,
ὀνομάζων φύσιν.

Κεφ. θ'. Ἀλλὰ Πλάτων γε καὶ τὸ κατασκευάσαν ἡμᾶς
αἴτιον ἀπεφῆνατο, τὸν τοῦ κόσμου δημιουργὸν θεόν, τοῖς
ἑαυτοῦ παισὶ κελεῦσαι λόγῳ διαπλάσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων
γένος, λαβόντας μὲν παρ' αὐτοῦ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς τὴν
οὐσίαν, προσθέντας δ' ἐν αὐτῇ τὸ γεννητόν. ἀλλ' ἐκεῖνό
γε χρὴ γινώσκειν ἡμᾶς, ὡς οὐκ ἐστὶν ὅμοιον εἶδος ἀποδεί-
ξεώς τε καὶ θέσεως τοῦ κατὰ πρόνοιαν θεοῦ τινος ἢ θεῶν
ἡμᾶς κατασκευάσθαι, καὶ τοῦ γνῶναι τὴν οὐσίαν τοῦ κατα-
σκευάσαντος, ὥσπερ οὐδὲ τῆς ψυχῆς ἡμῶν. ὅτι μὲν ἄκρας
ἐστὶ σοφίας καὶ δυνάμεως ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευή,

non et hoc: *Natura sufficiet omnino*. Vocat autem ipsam
et justam interim, et medicum ministrum imitatoreque
ipsius esse dicit, ac perpetuo in particularibus sermonibus
celebrat miraturque ipsius virtutem, quae sane substantia
existat naturae conformantis nos et regentis, non ausus
pronunciare, opificem vero nostri causam, ut omnibus mos
est hominibus, naturam nominans.

Cap. IX. Verum Plato etiam causam, quae nos con-
struxit, mundi opificem deum pronunciavit, qui suis filiis
jusserit humanum genus conformare, accepta ab eo im-
mortalis animae substantia, appposito autem in ea, quod ge-
neratur. At illud nos scire convenit, non esse similem
speciem demonstrationis et positionis eius, quod nos ad
providentiam alicuius dei aut deorum compositi simus, et
illius, quod opificis substantiam cognoscamus, quemadmo-
dum neque animae nostrae. Quod sane corporis nostri
structura summae sit sapientiae et virtutis, paulo ante com-

Ed. Chart. V. [270.]

Ed. Bas. I. (540.)

δι' ὧν ὀλίγον ἔμπροσθεν εἶπον ἐπιδείκνυται. τὰ δὲ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς καὶ τῶν διαπλάσάντων ἡμᾶς θεῶν, ἔτι τε μᾶλλον ὅσα περὶ τοῦ σώματος ἡμῶν λέγεται παντὸς ὑπὸ τοῦ θειοτάτου Πλάτωνος, ἄχρι τοῦ πιθανοῦ καὶ εἰκότος ἐκτείνεται, ὥς αὐτὸς ἐδήλωσεν ἐν Τιμαίῳ, πρῶτον ἐνάρχεσθαι μέλλων τῆς φυσιολογίας, εἶτα καὶ μεταξὺ κατὰ τὴν διέξοδον λόγου παρεντιθεὶς τὴν ἀπόφασιν. ἀρχεσθαι μὲν οὖν μέλλων αὐτοῦ ὁ Τίμαιος, (τοῦτον γὰρ ὑπέθετο τοὺς περὶ φύσεως τῶν κατὰ τὸν κόσμον ἅπαντα λόγους διερχόμενον,) ὥδ' ἔτι πῶς φησι. ἔάν οὖν, ὃ Σώκρατες, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων περὶ θεῶν καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως, μὴ δυνατοὶ γενώμεθα πάντα πάντως ἂν τοὺς αὐτοὺς αὐτῆς ὁμολογουμένους λόγους καὶ ἀπηκριβωμένους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσης, ἀλλ' ἐάν ἅρα μηδενὸς ἥτιον παρεχώμεθα, εἰκότως ἀγαπᾶν χοῆ, μεμνημένους, ὥς ὁ λέγων, ὑμεῖς τε οἵ κριταὶ φύσιν ἀνθρώπινην ἔχομεν. ὥστε περὶ τούτου τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους πρέπει μὴδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν. οὕτω δὲ καὶ τὰ περὶ ψυχῆς αὐτῷ γεγραμμένα τοῦ πιθανοῦ καὶ εἰκότος ἔχεσθαι φησιν, ὥδ' ἔτι πῶς εἰπὼν. τὰ μὲν οὖν

prehensis ostenditur. Porro quae de animae substantia et diis, qui nos conformarunt, praeterea quae de toto nostro corpore dicuntur a Platone divinissimo, usque ad probabile ac verisimile pretenduntur, ut ipse in Timaeo indicavit, primum exorsurus a physiologia, deinde etiam inter narrandum sententiam interponens. Incepturus itaque Timaeus (is enim statuitur de natura mundi totam disputationem pertractare) hoc modo inquit. *Quum ergo, Socrates, multa de diis mundique generatione a multis dicta sint, ne mireris obsecro, si rationes de his probatissimas exactissimasque asferre non possim. Satis enim factum putare debebis, si non minus probabiles, quam quivis alius, rationes attulerim. Aequum est meminisse, et me, qui differam, et vos, qui judicabitis, nos homines esse, ut, si probabilia dicantur, nihil ulterius requiratis. Sic etiam de anima ab eo conscripta probabile et verisimile haberi dicit, hunc in modum scribens. De anima igitur, quod*

Ed. Chart. V. [270. 271.]

Ed. Bas. I. (340.)

περὶ ψυχῆς, ὅσον θνητὸν ἔχει, καὶ ὅσον θείον, καὶ ὅπη, καὶ μεθ' ὧν, καὶ δι' ἃ χωρὶς ὤκισθη, τὸ μὲν ἀληθὲς ὡς εἴρηται, θεοῦ συμφήσαντος, τότε ἂν οὕτω μόνως διίσχυριζοίμεθα. τὸ γε μὴν εἰκὸς ἡμῖν εἰρησθαι, καὶ νῦν ἔτι μᾶλλον ἀνασκοποῦσι διακινδυνευτέον τε φάναι καὶ πεφάσθαι. ὥσπερ οὖν ταῦτα περὶ ψυχῆς εἶπεν ἄλλοι τοῦ πιθανοῦ καὶ εἰκότος ἡμῖν γινώσκεισθαι προειρημένα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ γὰρ τολμηρῶς ἀποφήνασθαι περὶ αὐτῶν οὐ θεωρῶ, κατὰ δὲ τὸναντίον, ὅτι πλείω τὰ τῆς ψυχῆς ἐστὶν εἶδη, καὶ ὅτι τριχῇ κατ'ὥκισται, καὶ ὅτι τὸ μὲν αὐτῶν θείον ἐστὶν, ᾧ λογιζόμεθα, τὰ δὲ λοιπὰ δύο παθητικά, τὸ μὲν, ᾧ θυμούμεθα, τὸ δὲ, ᾧ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐπιθυμούμεν, ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ἐστὶν, ἀποδείξεις ἔχειν φημί, καὶ μέντοι καὶ ὅτι τὸ μὲν ἐν ἐγκεφάλῳ κατ'ὥκισται, τὸ δὲ ἐν καρδίᾳ, τὸ δ' ἐν ἥπατι. [271] καὶ γὰρ τούτων εἰσὶν ἀποδείξεις ἐπιστημονικαί, καὶ περὶ αὐτῶν ἡγωνισάμην ἐν τοῖς πρώτοις ἐξ ὑπομνήμασι τῆσδε τῆς πραγματείας, οὔτε περὶ τῆς οὐσίας εἰπὼν

mortale habet, et quod divinum, et quomodo, et cum quibus, et propter quae seorsim collocata est, re vera, ut dictum est, deo consentiente, tunc quidem sic solum confirmamur. At quod probabile a nobis dictum est, etiam nunc et postea adhuc magis considerantibus affirmare tendendum est. Itaque ita nunc dictum sit. Quemadmodum igitur haec de anima protulit, quousque probabilia et verisimilia sunt, a nobis cognoscuntur; ac ideo audacter de ipsis pronunciare quomodo possim, non video. Contra autem, quod plures animae sint species, quod triplici sede collocatae sint, item quod divina ex ipsis sit, qua ratiocinamur, reliquae autem duae affectibus obnoxiae, haec, qua irascimur, illa, qua corporis voluptates appetimus, quae etiam in stirpibus existit, demonstrationes habere me affirmo, quin etiam quod alia in cerebro, alia in corde, alia in jecinore sedem obtineat. Etenim horum demonstrationes sunt scientificae, et de ipsis contendere in primis lex operis huius commentariis, neque de substantia trium

Ed. Chart. V. [271.]

Ed. Bas. I. (340.)

τι τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς, οὔτε περὶ τῆς ἀθανασίας, οὔθ' ὅλως ζητήσας, πότῃ κυρίως ὀνομάζων εἶρηκεν ἐν Τίμαιῳ θνητὰ τὰ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ἣ ταύτην αὐτοῖς ἐπήνεγκε τὴν προσηγορίαν, ἀθανάτοις οὖσιν, ὡς χείροσσι τοῦ λογιστικοῦ, καὶ ὡς κατὰ τὰ θνητὰ τῶν ζώων ἐνεργοῦσι μόνον. τὸ γὰρ, ὅτι τριπλῇ κατῴκισται τὰ ψυχῆς εἶδη, καὶ ὅτι τοσάσδε τὰς δυνάμεις ἕκαστον αὐτῶν ἔχει, καὶ ὅτι τοιάσδε τινὰς εἰς τε τὴν ἰατρικὴν τέχνην χρήσιμον ὑπάρχειν, εἰς τε τὴν ἠθικὴν τε καὶ πολιτικὴν ὀνομαζομένην φιλοσοφίαν, εὐλόγως Ἱπποκράτει τε καὶ ἡμῖν ζητεῖται. πότερον δὲ καὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀθάνατα τετύχηκεν ὄντα, καθάπερ ἡγοῦνται πολλοὶ τῶν Πλατωνικῶν, ἣ θνητὰ, κυρίως εἶρηται κατὰ Τίμαιόν τι μᾶλλον, οὐ πάνυ τι χρήσιμον οὔτ' εἰς ἰατρικὴν οὔτε τὴν ἠθικὴν τε καὶ πολιτικὴν φιλοσοφίαν ὀνομαζομένην ὑπάρχον, εἰκότως τοῖς ἰατροῖς καὶ πολλοῖς τῶν φιλοσόφων παραλέλειπται. τῆς θεωρητικῆς οὖν φιλοσοφίας ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῆς πρακτικῆς. ἀλλ' ὅτι τὸ βέβαιον αἱ περὶ τούτων ἀποδείξεις οὐκ ἔχουσιν, αὐτὸν ἐπέδειξα τὸν Πλάτωνα διὰ

animae specierum elocutus quicquam, neque de immortalitate, neque omnino disquirens, utrum proprio vocabulo duas animae partes mortales in Timaeo dixerit, an hanc ipsis appellationem indiderit, immortalibus alioqui, sed tanquam pejoribus ratiocinatrice, et in mortalibus tantum animalibus operantibus. Nam quod triplicem sedem animae species occupent, item quod tot vires singulae habeant et tales, medicae arti quum utile sit, morali quoque et civili dictae philosophiae, merito ab Hippocrate et nobis quaeritur. Utrum vero irascibilis et appetitoria immortales sint, quemadmodum multi Platonici opinantur, an mortales, proprie in Timaeo dictum est, quum non admodum conducatur aut medicinae, aut morali civilique philosophiae dictae, merito a medicis et plerisque philosophorum omissum est, ut quod theoreticae philosophiae proprium magis sit, quam practicae. Sed quod firmas de his demonstrationes non habeantur, ipsum indicavi Pla-

Ed. Chart. V. [271.]

Ed. Bas. I. (340. 341.)

τῆς ἐν Τιμαίῳ ῥήσεως ὁμολογοῦντα. οὐ μὴν περὶ γε τῶν ἐν τῷ τετάρτῳ Πολιτείας ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένων ἔστιν εἰπεῖν, ὥς ἄχρι τοῦ πιθανοῦ προερχομένων μόνον. ἀλλ' ἐμοὶ μὲν ἐπιστημονικαὶ δοκοῦσιν αἱ ἀποδείξεις ὑπάρχειν, ἄλλο μὲν εἶναι τὸ λογιστικόν, ἄλλο δὲ τὸ θυμοειδές, ἄλλο δὲ τὸ ἐπιθυμοῦν ἀποδεικνύντος αὐτοῦ. ᾧ δὴ καὶ δῆλον, (341) ὅπερ ἐξ ἀρχῆς λέγω, χαλεπώτατον εἶναι διακρίνειν τὰς ὁμοιότητας. ὅπου γὰρ αὐτῶν τῶν Πλατωνικῶν πολλοὶ ἐναντίως οἷς ὁ Πλάτων ἀπεφάνητο ἐδόξασαν, πῶς ἂν τις ἐπὶ τοῖς ἄλλοις φιλοσόφοις θαυμάσειεν ἀγνοοῦσι διακρίνειν τὸ πιθανὸν μὲν, οὐκ ἀληθές δὲ, τοῦ βεβαίως ἀληθοῦς, ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, οὐδὲ μιᾶς ὁμοιότητος οὔσης τοῖς ψευδέσι καὶ πιθανοῖς πρὸς τὰ μετ' ἐπιστήμης δεικνύμενα. μάθους δ' ἂν ἐναργῶς αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῦ τετάρτου τῆς Πολιτείας. ἀξιώματι γὰρ εἰς τὴν ἀπόδειξιν μέλλων χρῆσθαι τοῦ πλείω τὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν εἶναι μόρια προσέχειν ἀκριβῶς αὐτῷ παρακελεύεται, γιγνώσκων ἐνίους ἀντεροῦντας, ὥς οὐκ ἀληθῆ, διὰ τὸ μὴ

tonem adductis verbis in Timaeo fateri: non tamen de iis, quae in quarto de Republica prodidit, dicere licet, quod solum ad probabile procedant. Sed mihi videntur scientificae demonstrationes esse, quum ipse ostendat, aliud esse rationale, aliud irascibile, aliud appetitorium. Quo etiam constat, quod ab initio dixi, difficillimum esse similitudines discernere. Quum enim ipsorum Platoniorum plerique contrario modo iis, quae Plato pronunciavit, opinati sunt, quomodo quis in aliis philosophis mirabitur, quod probabile quidem, non autem verum, ignorent a firmiter vero distinguere: quod non evenisset, si nulla esset similitudo falsis et probabilibus cum iis, quae cum scientia ostenduntur: id quod evidenter ex quarto de Republica didiceris. Nam aximate ad demonstrationem usus, quod plures animae nostrae sint partes, animum diligenter ei attendere praecipit, cognoscens quosdam contradictu-

Ed. Chart. V. [271.]

Ed. Bas. I. (341.)

δύνασθαι ἀντικρίνειν ἀπὸ τῶν ἀληθειῶν τὰ πιθανὰ μὲν, οὐκ ἀληθῆ δὲ, πολλῆς ἐν αὐτοῖς οὔσης ὁμοιότητος. ἐν-τεῦθεν γάρ τοι καὶ τὸ τῶν δογμάτων πλῆθος ἐγένετο κατ' ἱατρικὴν τε καὶ φιλοσοφίαν, οὗ δυναμένων ἀπάντων διο-ρίζειν ἀπὸ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων τισὶν, ἢ ἐπομέ-νων, ἢ μαχομένων, ἢ τινα ἄλλην σχέσιν ἔχόντων πρὸς ἄλλα, τὰ τὸ δυνατόν ἔχοντα μόνον. ὁμοιότης γάρ ἐστι κἀνταῦθα πολλοῖς τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὰ δυνατὰ μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ νοήσει, μὴ μέντοι γε ὑπάρχοντα κατὰ ἀλή-θειαν. ἀλλὰ καὶ τούτων κἀνταῦθα μόνοις τοῖς γεγυμνα-σμένοις κατ' αὐτὰ καλῶς τὴν διάγνωσιν οἴονται πεποιῆ-σθαι, καὶ μόνη γ' ἀρκέσει τοῖς βουλομένοις ἀποδεικτικοῖς γενέσθαι, μετὰ τοῦ δηλονότι συνετοῖς εἶναι φύσει. θαυ-μάζειν οὖν δίκαιόν ἐστι καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Πλάτωνα, μὴ μόνον τὰς μεθόδους εἰπόντα διὰ συντόμων, ἀλλὰ καὶ γυμνάσαντα κατ' ἐκάστην. ἔστι μὲν γάρ τρία κε-φάλαια, πρῶτον μὲν τὸ περὶ διαίρεσιν καὶ σύνθεσιν,

ros, ceu non veris, eo quod nequeant a veris probabilia quidem, sed non vera discernere, quod multa ipsis infit similitudo. Inde enim et dogmatum multitudo oborta est tum in medicina, tum philosophia, quod omnes nequeant ab iis, quae necessario quibusdam insunt, aut sequuntur, aut pugnant, aut aliam quandam dispositionem inter se obtinent, distinguere illa, quae possibile dumtaxat fortian- tur. Similitudo enim et hic est plerisque necessariis cum iis, quae possibilia quidem sunt, quantum ad intellectum pertinent, non autem re vera insunt: imo etiam horum hic quoque soli exercitati in eis pulchre dignotionem fa- cere putantur, ac sola satis erit eis, qui volunt demonstra- torii evadere, ubi simul natura perspicaces ac ingenioſi fuerint. Mirari igitur justum est deinde Platonem, qui non solum methodos compendiose exposuerit, sed etiam in singulis nos exercuerit. Sunt etenim tria capita: pri- mum, quod divisione et compositione constat; secundum,

Ed. Chart. V. [271. 272.]

Ed. Bas. I. (341.)

δεύτερον δὲ τὸ περὶ τὴν τῶν ἀκολουθῶν τε καὶ μαχομέ-
νων γνῶσιν, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τρίτον τὸ κατὰ τὴν πρὸς
ἄλληλα τῶν πραγμάτων μεταβολὴν ἐν τῷ μᾶλλον τε
καὶ ἥτιον, ἴσως τε καὶ ὁμοίως, καὶ ἀνάλογόν ἐστιν ἢ τε
ταύτου καὶ ἢ ἐτέρου γνῶσις, οἷς ἅπασι κοινὰ συμβέ-
βηκε, περὶ ᾧ γε[272]γυμνάσθαι χρή, τὸ δυνατόν καὶ
ἀναγκαῖον, ἢ τ' ἐν τούτοις ὁμοιότης τε καὶ ἀνομοιότης.
οἱ μὲν οὖν σκοποὶ, καθ' οὓς ἕκαστα τούτων ὁρθῶς ἂν τις
μεταχειρίζοιτο, παντάπασιν ὀλίγοι, καὶ τὸ κατ' αὐτοὺς
γυμνάσιον οὐκ ὀλίγου χρόνου δεόμενον. ἐνδείκνυται δὲ
τοῦτο καὶ κατὰ τὸ τέταρτον τῆς Πολιτείας ὁ Πλάτων,
ἐνθα βούλεται δεῖξαι τὴν ψυχὴν ἡμῶν, οὐχ ἀπλὴν οὐδὲ
μονοειδῆ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ σύνθετον ἐκ τριῶν μερῶν,
ῶν ἕκαστον μὲν ἴδιον ἔχει τὸ εἶδος, οὐ μίαν δὲ δύναμιν,
ἀλλὰ πλείους. εἰς γὰρ τὴν ἀπόδειξιν αὐτοῦ χρῆται τι-
νῶν πρὸς νόησιν ἐναργῶν λόγων τοιῶδε. δῆλον ὅτι ταῦτόν
τᾶναντία ποιεῖν ἢ πάσχειν κατὰ ταῦτόν τε καὶ πρὸς ταῦτόν
οὐκ ἐδελήσει ἅμα. τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἀξίωμα, καθ' ὃ τὴν

quod sequentium pugnantiumque cognitione; postea ter-
tium rerum inter se mutatione in maioris et minoris,
aequalis et similis ratione. Respondet etiam huic tum
eiusdem, tum alterius cognitio; quibus communia omni-
bus accidunt, in quibus exercere convenit possibile et ne-
cessarium, et in his similitudinem et dissimilitudinem. Ita-
que scopi, secundum quos singula haec recte aliquis aggre-
diatur, omnino pauci sunt, nempe in ipsis exercitatio,
quae non parum temporis requirit. Ostendit hoc etiam
quarto de Republica Plato, ubi conatur animam nostram
non simplicem, neque uniformem substantia, sed ex tribus
partibus compositam ostendere, quae singulae propriam
habent speciem, non unam autem vim, sed plures. Nam
ad demonstrationem ipsius quodam intellectu evidenti hoc
sermone utitur. *Constat plane, idem contraria facere seu
pati secundum idem et ad idem simul non posse.* Hoc
igitur axioma, quo demonstrationem facere aggreditur.

Ed. Chart. V. [272.]

Ed. Bas. I. (341.)

ἀπόδειξιν ἐγχειρεῖ ποιήσασθαι. γιγνώσκων δὲ μὴ παντὶ τὸν εἰρημένον εἶναι λόγον σαφῇ ἐπάγει αὐτὸς οὗτος ᾧδε· ἐστάναι εἶπον καὶ κινεῖσθαι τὸ αὐτὸ ἅμα κατὰ τὸ αὐτὸ ἀδύνατον. οὐκ ἀρεσθεῖς δὲ οὐδὲ τούτῳ διὰ τὸ συντόμως εἰρησθαι μακρότερον αὐθις διέρχεται τὸν αὐτὸν λόγον ᾧδε πως γράφων. ἔτι τοίνυν ἀκριβέστερον διομολογησώμεθα, μήπως προϊόντες ἀμφισβητήσωμεν. εἰ γάρ τις λέγοι ἄνθρωπον ἐστηκότα, κινουῦντα δὲ τὰς χεῖρας τε καὶ τὴν κεφαλὴν, ὅτι ὁ αὐτὸς ἐστηκε καὶ κινεῖται ἅμα, οὐκ ἂν, οἶμαι, ἀξιοῖμεν οὕτως λέγειν δεῖν, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν τι αὐτοῦ ἐστηκε, τὸ δὲ κινεῖται. οὐχ οὕτως; οὕτω. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ παράδειγμα χρησιμώτερον ἕτερον εἰς ἀντιλογίαν τοῦ προκειμένου ἀξιώματος ἐπιφέρων ᾧδε πως γράφει. οὐκοῦν, καὶ εἰ ἔτι μᾶλλον χαριεντίζοιτο ὁ ταῦτα λέγων κομπευόμενος, ὥς οἱ τε στρόμβοι ὅλοι ἐστᾶσί τε ἅμα καὶ κινουῦνται, ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ πῆξαντες τὸ κέντρον περιφέρονται, ἢ καὶ ἄλλο ἢ κύκλῳ περιὸν ἐν τῇ αὐτοῦ

Cognoscens autem, non cuivis praedictum sermonem esse manifestum, inducit: *Stare simul atque moveri secundum idem nunquam potest.* At quum non satis haberet, hoc compendiose et breviter esse dictum, longiorem rursus eundem sermonem percenset, hoc pacto scribens. *Praeterea haec diligentius confirmemus, ne qua procedentibus nobis ambiguitas forte suboriat. Si quis enim dixerit, hominem stantem quidem, moventem vero manus et caput eundem stare simul atque moveri, haudquaquam ita dicendum censebimus, sed partem quidem eius manere, partem vero moveri. An non ita? Ita.* Post hoc exemplum utilius alterum ad propositi axiomatis contradictionem inferens hoc modo tradit. *Quod si artificiosius iste luserit asserens, turbinem trochumque totum simul moveri, et simul stare, quando in eodem puncto centrum aculeumque figens revolvitur, vel aliud quicquam dicens idem agere, quum eidem affixum cardini circumfertur,*

Ed. Chart. V. [272.]

Ed. Bas. I. (341.)

ἔδρα τοῦτο δρᾶν, οὐκ ἂν ἀποδεχόμεθα, ὥς οὐ κατὰ ταῦτά αὐτῶν τὰ τοιαῦτα μερόντων τε καὶ φερομένων, ἀλλὰ φαίμεν ἂν, ἔχειν αὐτὰ εὐθύ τε καὶ περιφερὲς ἐν ἑαυτοῖς, καὶ κατὰ μὲν τὸ εὐθύ ἐστάναι, οὐδαμῇ γὰρ ἀποκλίνειν, κατὰ δὲ τὸ περιφερὲς κύκλῳ κινεῖσθαι, καὶ ὅταν δὲ τὴν ἰσχυρίαν, ἢ εἰς δεξιὰ, ἢ εἰς ἀριστερά, ἢ εἰς τὸ πρόσθεν, ἢ εἰς τὸ ὀπίσθεν ἐκκλίνει ἅμα περιφερόμενόν τε, οὐδαμῇ ἐστάναι. ταῦτα προειπὼν ὁ Πλάτων σαφέστατα συνάπτων αὐτὸς ἐφεξῆς φησιν· οὐδὲν ἄρα ἡμῶς τῶν τοιούτων λεγομένων ἐκπλήξει, οὐδὲ μᾶλλον τι πείσει, ὥς ποτέ τοί τε ἂν τὸ αὐτὸ ὄν ἅμα κατὰ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ τὰναντία πάθοι, ἢ καὶ εἴη, ἢ καὶ ποιήσειεν. ἐν τούτοις διορίζει τὰς ἐν τοῖς εἰρημένοις πράγμασιν ὁμοιότητας ἐπιδεικνύς, ὅπως ἐνδέχεται τινα τῶν μὴ καθορώντων ἀκριβῶς αὐτὰς οἶεσθαι, τὸν εἰρημένον ὑπ' αὐτοῦ καθόλου λόγον οὐκ εἶναι διὰ παντός οὐδ' ἐπὶ πάντων ἀληθῆ· δύνασθαι γὰρ τὰναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πρὸς τὸ αὐτὸ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἐπὶ τὰ μόρια τὸν λόγον ἀνάγοντα,

nequaquam assentiemur, quod non secundum eadem sui haec tunc moveantur et maneant. Dicendum quippe, habere ipsa rectum in se atque rotundum, et secundum rectum quidem stare, quum nulla ex parte declinet, secundum vero rotundum circummoveri. Quoties autem, dum quid revolvitur, in rectum quoque devehitur, sive ad dextram, sive ad sinistram, vel ante, vel retro, tunc nusquam permanet. Haec praefatus Plato manifestissime connectens ipsis sequentia scribit. Quare nulla ex his objectionibus perturbabit persuadebitque, quod idem quandoque simul secundum idem atque ad idem contraria sic vel agat, vel patiatur. In his praedictarum rerum magnitudines distinguit indicans, quomodo possit aliquis, qui non accurate ipsas inspexerit, putare, sermonem generatim ab eo pronunciatum non esse perpetuo neque in omnibus verum; posse enim contraria eodem tempore ad idem facere aut pati, rationem ad particulas referendo,

Ed. Chart. V. [272, 273.]

Ed. Bas. I. (341.)

καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπου κινουμένου μὲν τοῖσδε τοῖς μο-
ρίοις, ἡσυχάζοντος δὲ τοῖσδε. πρόδηλον γάρ, ὥς οὐ σώ-
ζεται τὸ ταῦτόν ἀκριβῶς ἐν τοῖς τοιοῦτοις. ἀλλ' ἐάν τις
ἐπιδείξαι δύναιτο, τὸν δάκτυλον ἡσυχάζειν τε ἅμα καὶ κι-
νεῖσθαι, οὗτος ἂν εἴη τὸ προειρημένον ἀξίωμα διαβεβλη-
κώς. δείξας οὖν ὁ Πλάτων κἀνταῦθα τὴν ὁμοιότητα τοῦ
βουληθέντος ἀντειπεῖν κατὰ τὸν εἰρημένον λόγον, ἐφ' ἑτέ-
ραν ἀντιλογίαν πιθανωτέραν μεταβάς, ἐπιδείκνυσιν κἀκεῖνην
κατὰ τὸ μὴ δύνασθαι διακρίνειν τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀνο-
μοιότητος ἐσομένην. ἐν γὰρ τοῖς στρόμβοις δύνατ' ἂν τις
λέγειν τὰναντία μὴ περὶ ταῦτόν σῶμα συμβαίνοντα, ὅταν
ἐν ἐνὶ τόπῳ πῆξαντες τὸ κέντρον περιφέρωνται. ἀλλὰ καὶ
κατὰ τοῦτο τὸ παράδειγμά φησιν ὁ Πλάτων, [273] ἕτερον
μὲν εἶναι τὸ ἐστὸς τοῦ στρόμβου, ἕτερον δὲ τὸ περιφερόμε-
νον, ὃ δὴ κύκλον προσηγόρευσεν αὐτός. ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ
παντὶ σκοπὸν ἡμᾶς ἐδίδαξε τῆς διακρίσεως τῶν οὕτω λεγομέ-
νων ἐν διαφορᾷ κινεῖσθαι τοῦ τε ἀκριβῶς λεγομένου ταύτου,
καὶ τοῦ παχέος τε καὶ πλατέος, καὶ οὐκ ἀκριβῶς. ὁ μὲν γὰρ

sicuti in homine, qui movetur quidem hisce particulis,
illis autem conquiescit. Manifestum nempe est idem exa-
cte in talibus non servari; verum si quis ostendere queat,
digitum quiescere simul et moveri, hic utique praedictum
axioma calumniatus erit subverteritque. Proinde, quum
Plato hic quoque monstrasset similitudinem eius, qui velit
in comprehenso sermone refragari ad alteram objectionem
probabiliorem progressus, ostendit illam quoque futuram
ex eo, quod nequeant similitudinem a dissimilitudine dis-
cernere. Nam in turbine contraria aliquis dixerit, quae
non in ipso corpore eveniunt, quum uno modo figens
centrum circumfertur. Quin etiam in hoc exemplo Plato
dicit aliam turbinis partem esse, quae stat, aliam vero, quae
circumfertur, quem circulum ipse appellavit. In hoc toto
sermone scopum nos docuit discretionis eorum, quae sic
dicuntur, in differentia moveri, et eius, quod exacte idem
dicitur, et crassi latique, et non exacte. Siquidem idem

Ed. Chart. V. [273.]

Ed. Bas. I. (342. 542.)

αὐτὸς ἵππος οὐ δύναται κατὰ τὸν αὐτὸν ἅμα χρόνον εἰς
 Ἀθήνας τε καὶ Κόρινθον ἀπιέναι, καθάπερ' οὐδ' εἶναι
 κατὰ τὸν αὐτὸν ἅμα χρόνον Ἀθήνησι καὶ ἐν Κόρινθῳ,
 οὐδὲ μέλας καὶ λευκὸς εἶναί τε καὶ λέγεσθαι καθ' ἓνα χρό-
 νον τὸν αὐτὸν, εἰ μὴ τὸ μὲν ἡμῖν φέρος τοῦ σώματος
 λευκὸν αὐτοῦ εἴη, τὸ δ' ἕτερον αὐτοῦ μέλαν, ἀλλ' ὅτι
 οὔτις τὸ λευκὸν μέρος ἅμα λευκὸν τε εἶναι καὶ μέλαν, οὔτις
 τὸ μέλαν ἅμα μέλαν τε καὶ λευκὸν οἶόν τ' εἶναι. κατὰ
 τοῦτον οὖν τὸν σκοπὸν ἐπὶ πλεόν ἐν τοῖς ἐξῆς γυμνάζων
 ἡμᾶς διακρίνει τό τε ταυτὸν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου καὶ τὸ
 ὅμοιον ἀπὸ τοῦ ἀνομοίου. καὶ περὶ ταῦτα ἔπραξεν, αὐτὸς
 ἐφεξῆς κατὰ λέξιν ὡδί πως ἔγραψε. μήτοι τις, ἣν δ' ἐγὼ,
 ἀσκέτους ἡμᾶς ὄντας θορυβήσῃ, ὥς οὐδεὶς ποτοῦ ἐπιθυμεῖ,
 ἀλλὰ χρηστοῦ ποτοῦ, καὶ οὐ σίτου, ἀλλὰ χρηστοῦ σίτου, τὰ
 δ' αὐτὰ ἕκαστα αὐτοῦ ἑκάστου μόνου. εὐδηλον οὖν ὅτι προσθεῖς
 κατὰ τὸν λόγον (342) εὐθύς ἐν ἀρχῇ, μήτοι τις, ἣν δ' ἐγὼ,
 ἀσκέτους ἡμᾶς ὄντας θορυβήσῃ, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ
 ἀσκέτους, εἰδὼς ὅτι περὶ ἕκαστον τούτων ἐσκέφθαι χρή
 διατρέψαντα καὶ γυμνασάμενον πολυειδῶς. τοιαύτῃ γάρ

equus non potest eodem simul tempore Athenas et Corin-
 thum adire, quemadmodum ne esse quidem eodem simul
 tempore Athenis et Corinthi, neque niger et albus tum
 esse tum dici uno eodemque tempore, nisi dimidia cor-
 poris ipsius pars alba fuerit, altera vero nigra; imo quod
 neque alba pars simul nigra et alba esse potest, neque ni-
 gra pariter nigra et alba. Juxta hunc igitur scopum in
 subsequentibus nos exercitans discernit idem a diverso,
 simile a dissimili. Et quum haec ipse fecisset, ita ad ver-
 bum deinde conscribit. *Cavendum autem est, ne quis nos
 improvidos turbet, inferens neminem potum cupere, sed
 potum bonum, vel cibum, sed bonum cibum; nempe bona
 omnes expetunt.* Constat igitur, quod, ubi statim per ini-
 tia in sermone posuisset, ne quis nos improvidos turbet,
 ideo adjecit improvidos, sciens, versatum exercitatumque
 multifariam de singulis his considerasse oportere. Talis

Ed. Chart. V. [275.]

Ed. Bas. I. (342.)

τις ἢ περιοδευομένη φαντασία παρὰ τοῖς μετ' αὐτὸν Ἀκαδημαϊκοῖς ὀνομάσθῃ. καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν ἐκ τῆς πολλῆς τῆς περὶ τὸ προκείμενον πρᾶγμα σκέψεως ἀκριβεστέραν αὐτοῦ γίγνεσθαι τὴν γνώσιν, ὅπου γε καὶ τῶν ταῖς αἰσθήσεσι διαγιγνωσκομένων ἢ γνώσις ἀκριβεστέρα τοῖς συνεχῶς αὐτὰ θεωμένοις γίγνεται, καθάπερ ἐπὶ πολλῶν διδύμων φαίνεται, δοκούντων τοῖς μὲν ἀήθεσιν ἀπαράλλάκτων εἶναι, τοῖς δὲ συνήθεσι καὶ πάνυ ῥαδίως διακρινομένων. ὥπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀξιωματίων αἱ ὁμοιότητες πλάνας καὶ αἱ ἀνομοιότητες παρέχουσι τοῖς ἀγυμνάστοις τε καὶ ἀσκέτοις, οὕτω καὶ περὶ τῶν ζητουμένων πραγμάτων ἀπάτη γίγνεται πολλάκις οὐχ ἥκιστα καὶ διὰ τὰς ὁμωνυμίας διττὰς οὔσας, ἑτέρας μὲν ἐκ τοῦ τῶν ὁμογλώττων ἔθους, ἑτέρας δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ τῶν διαλέκτων, ὥπερ ἀμέλει καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν μερῶν ἢ ζήτησις γέγονεν, ἀποδαικνύντος μὲν τοῦ Πλάτωνος, μὴ δύνασθαι τὸ ταῦτὸ τὰναντία ποιεῖν ἢ πάσχειν κατὰ ταυτόν τε καὶ πρὸς ταυτόν. ἐν γὰρ τοῖς ἐπιφερομένοις σαφῶς αὐτὸ τοῦτο διήλθεν, ὀνομάζων ταυτόν τὸ τῆς ψυχῆς εἰδὸς τε καὶ μέρος. ἔτιοι δὲ τὸ ταυτόν

enim circumspecta imaginatio ab Academicis post eum nominata est; ac mirum nihil, ex multa circa rem propolitam consideratione exactam magis cognitionem ipsius fieri, quandoquidem et ea, quae sensibus pernoscentur, accuratius ab iis, qui continue ipsa vident, cognoscuntur, veluti in multis gemellis apparet, qui videntur inconsuetis quidem in nullo esse diversi, consuetis autem facile admodum discernuntur. Quemadmodum in axiomatis similitudines dissimilitudinesque inexercitatis improvidisque imponunt, sic etiam res, quae inquiruntur, saepe decipiunt plurimum propter aequivocationes, quae duplices sunt, una ex similis linguae consuetudine, altera ex ipsis linguae proprietatibus, quemadmodum utique de animae partibus quaestio oborta est, ostendente quidem Platone, idem non posse contraria facere aut pati in idem et ad idem. Nam in iis, quae ab eo palam inferuntur, hoc percensuit, eandem animae tum speciem tum partem nominans. Nonnulli

Ed. Chart. V. [273.]

Ed. Bas. I. (342.)

ἐπὶ δυνάμεως εἰρησθῆναι φασιν, ὥς καὶ οὗτος εἶπεν, τὴν αὐτὴν δύναμιν ἐνὶ χρόνῳ πρὸς ἓν τι πρᾶγμα μὴ δύνασθαι τὰναντία ποιεῖν ἢ πάσχειν, οὐδὲ τοῦτ' ἐννοήσαντες, ὅτι τὸ μὲν ποιεῖν ἐπὶ τῆς δυνάμεως ἀκούειν ἐγχωρεῖ, τὸ πάσχειν δ' οὐκ ἐγχωρεῖ. κατὰ γὰρ τὸ δρᾶν ὃ Πλάτων ἀεὶ φαίνεται τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα προσφερόμενος, οὐ κατὰ τὸ πάσχειν. ἕκαστον γὰρ τῶν ὄντων δρᾶν μὲν τι δύναται καθ' ἣν ἔχει δύναμιν, ἡγούμενος, οὐ μὴν καὶ πάσχειν κατὰ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἀσθένειαν μᾶλλον, ὅτε ἰσχυρότερον αὐτοῦ τὸ συντυγχάνον ὑπάρχει. καὶ πρόδηλον δ' ἐξ ὅλου τοῦ λόγου γέγονε, καθότι μοι δέδεικται καὶ διὰ τῆσδε τῆς πραγματείας, ἐν ἣ περὶ τῶν τῆς ψυχῆς εἰδῶν ἐμνημόνευσα κατὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος γνῶσιν τὸν λόγον ποιούμενος, ἐν μὲν λέγειν αὐτὸ, ὃ τί περ ἂν ὑποκείμενον ἢ κατὰ τὴν ζήτησιν οὐσίαν ἰδίαν ἔχον, ἢ συμβεβηκός. οὐσία δὲ, ἥτις μὴ δύναται τὰναντία περὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἅμα δρᾶν τε καὶ πάσχειν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῆς διαιρέσεως ὄνομα, λέγεται μὲν κυρίως, ὅταν ὅλον τι

vero idem de virtute dictum esse affirmant, et, ut ipse dixit, eandem vim uno tempore ad unam quandam rem non posse contraria facere aut pati, ne hoc quidem intelligentes, quod facere quidem de virtute inaudire licet, pati vero non licet. Nam in verbo facere Plato semper nomen virtutis adferre videtur, non in verbo pati. Singula enim, quae sunt, facere aliquid virtute, quam habent, posse arbitratur, non tamen et pati virtute, sed imbecillitate potius, quum id, quod contingit, ipso validius existat, clarumque ex toto sermone evasit, quatenus a me ostensum est etiam hoc opere, ubi animae specierum memini iuxta Platonis sententiam sermonem instituens, unum quidem ipsum dicere, quodcumque subjectum sit in quaestione, peculiarem obtinens substantiam, aut accidens. Substantia vero, quae non potest contraria circa idem eodem tempore pariter facere et pati, sed et divisionis vocabulum dicitur sane proprie, quum totum aliquod continuum

Ed. Chart. V. [273. 274.]

Ed. Bas. I. (342.)

συνεχὲς ὃν τὰ μόρια τέμνηται. λέγεται δὲ [274] καὶ κατὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ μεταφοράν, ὅταν εἰς διαφορὰς ἢ εἶδη συγγέωνταί τινες ἐν ταῖς τοιαύταις τομαῖς, ὥς οὐ δύνασθαι διακρίναι τὴν τῆς οὐσίας εἰς τὰ μέρη διαίρεσιν ἀπὸ τῆς τῶν γενῶν τε καὶ διαφορῶν καὶ εἰδῶν διαιρέσεως, ἔτι δὲ μᾶλλον, ὅτε κατὰ τὸ τρίτον σημαινόμενον οἱ διαλεκτικοὶ διαίρεσιν ὀνομάζουσι τὴν τῶν φωνῶν εἰς τὰ σημαινόμενα, καὶ κατ' ἄλλην, ὅταν τὰς φυσικὰς οὐσίας ἐξ ὕλης καὶ εἶδους ἀποίους συγκεῖσθαι λέγωσιν, ὥσπερ δὴ γὰρ κἄπειδ' ἀν' ἑκ τε τῆς ὑποκειμένης οὐσίας ἀποίου καὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτῇ. λέγουσι γὰρ ἔνιοι φιλόσοφοι καὶ τὸ τοιοῦτον διαίρεσιν, ὥσπερ καὶ ἀνάλυσιν. οὐ μὲν τὰς γὰρ οὐσίας διαιρεῖσθαι φασιν εἰς τὰς ἐν αὐταῖς δυνάμεις, ἀλλ' ἐκάστην ἄτμητον οὔσαν ἐνεργεῖν τι κατὰ τὰς ἐν αὐτῇ δυνάμεις. οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς λέγουσι δύναμιν ἔχειν τινὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ προστιθέασιν, ποτὲ μὲν τοῦ καίειν, ἢ ψύχειν, ἢ ξηραίνειν, ἢ ὑγραίνειν, ποτὲ δὲ τοῦ φαντασιουῖσθαι, καὶ λογίζεσθαι, καὶ κινεῖν ἑαυτήν, ἢ τι τῶν ἄλλων, ὅσα τε

in partes secatur. Dicitur etiam secundum translationem ab eo sumptam, quum in differentias aut species difsecatur. At nonnulli in hujusmodi divisionibus confunduntur, quod nequeant substantiae in partes divisionem a generum, differentiarum et specierum distinctione separare. Praeterea magis, quum iuxta tertium significatum dialectici divisionem nominant, quae vocum est in significata. Item secundum aliam, quum naturales substantias ex materia et specie qualitatis expertes componi dicunt, quemadmodum sane etiam, quum ex subjecta substantia citra qualitatem et ipsius accidentibus. Dicunt enim quidam philosophi etiam talem divisionem, quemadmodum etiam resolutionem: non tamen substantias in ipsarum facultates dividi ajunt, sed unamquamque infectilem secundum ipsius facultates aliquid efficere. Neque enim absolute dicunt facultatem habere aliquam substantiam, sed opponunt interim calefaciendi, aut refrigerandi, aut siccandi, aut humectandi, interim imaginandi, ratiocinandi et movendi se ipsam,

Ed. Chart. V. [274.]

Ed. Bas. I. (342.)

τοιαῦτα κατὰ τὴν λογιστικὴν ψυχὴν ἐνεργοῦμεν, αὐτὴν μὲν οὖσαν μίαν, ἔχουσαν δὲ δυνάμεις πολλὰς, ὥς ἀπάσας ἐν τῇ προσηρυμένῃ πραγματείᾳ διήλθον.

aut aliud eiusmodi, quae in ratiocinatrice anima perficimus; quae, inquam, anima, quum una sit, multas Labet facultates, quas universas in praedicto opere commemoravi.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΡΟΣ ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ,
ΠΟΤΕΡΟΝ ΙΑΤΡΙΚΗΣ Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ
ΕΣΤΙ ΤΟ ΥΓΙΕΙΝΟΝ.

Ed. Chart. VI. [8.]

Ed. Bas. IV. (287.)

Κεφ. α'. Οὐκ ἄλλα μὲν, ὦ Θρασύβουλε, παραχρῆμα
περὶ τοῦ προβληθέντος ὑπὸ σοῦ ζητήματος εἶπον, ἄλλα δὲ
συγγράψασθαι τοῖς ὑπομνήμασιν ἔχω. πάντως γάρ που
γινώσκεις, ὥς αἰεὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διεξέρχομαι,
καὶ ὥς οὐδὲν ἐπιχειρῶ λέγειν ὧν οὔτε μέθοδον ἔμαθον,
οὔτ' ἐγυμνασάμην ποῦ κατ' αὐτήν. ἀρχὴ τοίνυν εὐρέσεως
οὐ τούτῳ μόνῳ τῷ νῦν προκειμένῳ σκέμματι τὸ γινῶναι, τί

GALENI AD THRASYBVLVM LIBER,
VTRVM MEDICINAE SIT AN GYMNA-
STICES HYGIEINE.

Cap. I. Non alia quidem, o Thrasybule, de pro-
posita a te quaestione ex tempore differui, alia vero in
praesentia hisce commentariis traditurus sum; id enim
prorsus haud ignoras, me semper eadem de iisdem asse-
rere, neque quicquam tractandum suscipere, cuius neque
methodum didicerim, neque in ea me aliquamdiu exer-
cuerim. Inventionis igitur initium non in hac sola nunc

Ed. Chart. VI. [8. 9.]

Ed. Bas. IV. (287.)

ποῦ ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. αὐτὸ δὲ δὴ τοῦτο τὸ γινῶναι διττόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὴν ἔννοιαν μόνην τοῦ πράγματος, ἢ καὶ τὴν οὐσίαν γινώσκουμεν. ὅτῳ δ' ἀλλήλων ταῦτα διαφέρει, γέγραπται μὲν ἐπὶ πλέον ἐν τοῖς περὶ ἀποδείξεως, ἵνα περ καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας μεθόδους ἐξετιθέμεθα, γένοιτο δ' ἂν καὶ νῦν δῆλον ἐξ αὐτῆς τῆς χρήσεως.

Κεφ. β'. Ὅντος γὰρ τοῦ προβλήματος τοῦδε, πότερον ἱατρικῆς ἢ γυμναστικῆς ἐστὶ τὸ καλούμενον ὑγιεινόν, καὶ σοῦ διὰ ταῦτα ἀξιόσαντος ἀκοῦσαι τὴν ἐμὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δόξαν, ὅτι πολλάκις ἱατροῖς τε καὶ γυμνασταῖς ἐφησθαι παραγεγονέναι διαμφισβητοῦσιν, ἀποκρίνεσθαι μοι πρότερον ἠξίωσά σε, τίνα ποιῇ τὴν ἔννοιαν ἐκάστου τῶν ὀνομάτων ἔχεις, ἱατρικῆς τε καὶ γυμναστικῆς καὶ ὑγιεινοῦ, μή που σὺ μὲν ὑπὲρ ἄλλων πραγμάτων ἀκούειν ποθῇς, ἐγὼ δ' ὑπὲρ ἄλλων σοὶ διαλέγωμαι, κἄπειτα πρὸς τοῦτομα [9] μόνον ὁ λόγος ἡμῶν, οὐ πρὸς αὐτὸ γίγνηται τὸ πρᾶγμα. σὺ μὲν

proposita contemplatione, sed etiam in aliis omnibus fuerit, ante cognoscere, quidnam est id, quod quaeritur. Huiusmodi vero notitia gemina est: aut enim solam rei notionem, aut essentiam quoque percipimus. Sed quo hae discrimine separentur, ampliter in libro de demonstratione proditum est, ubi et alias omnes methodos explicavimus; quin et jam in praesentia ex ipso usu patefcet.

Cap. II. Hoc enim in dubium revocato, utrum medicae artis an exercitatrix pars ea facultas sit, quae salubris vocata est, teque meam idcirco hac de re sententiam efflagitante, quum plerumque ad medicos gymnastasque de hoc ambigentes te accessisse diceres te mihi prius respondere dignum censui, quam cujusque istorum nominum, medicinae videlicet, exercitatoriae et salubris, notionem habeas, ne forte de aliis rebus tu narrationem cupias, ego de aliis tibi sermonem faciam, atque ita ad nomen tantum, non ad rem ipsam, nostra dirigatur oratio. Tu quidem ad hoc subticuisti, me ipsum

Ed. Chart. VI. [9.]

Ed. Bas. IV. (287.)

οὖν πρὸς τοῦτ' ἀπεσιώπησας, οἰόμενος ἐμὲ χοῆνα λέγειν
 ὑπὲρ πάντων ἅπαντα. τὸ δ' ἀληθὲς οὐχ ὧδ' ἔχει· πολλὰ
 γὰρ ἂν εἴης, οὐχ ἓν προβεβληκώς· πρῶτον μὲν, τί ποτ'
 ἐστὶν ἰατρικὴ, δεύτερον δὲ, τί ποτε γυμναστικὴ, καὶ τρίτον
 ἐπὶ τούτοις, τί ποτε τὸ ὑγιεινόν, ἢ τοῦτο δὴ τὸ μάλιστα
 προβεβλημένον, ὁποτέρως ἂν εἴη. καίτοι τοῦτ' αὐτὸ τὸ
 τέταρτον οὐχ ἀπλῶς ἔφασκον δεῖν οὕτως προβάλλειν, ὁπο-
 τέρως εἴη αὐτῶν τῶν τεχνῶν τὸ ὑγιεινόν, ἀλλ' εὐθὺς προσ-
 τιθέντας, εἴτ' ἴδιον, εἴτ' οἰκεῖον, εἴτε μέρος, εἴθ' ὅπως οὖν
 ἄλλως ἐθέλοι τις· ἔσεσθαι γὰρ τινα κἀνταῦθα ἀρχὴν τῆς
 εὐρέσεως τῷ ζητουμένῳ. προβληθέντος γὰρ αὐτοῦ τελέως
 ὧδέ πως, καὶ νῆ Δί' ἐρωτηθέντος, ἁρά γε τῆς ἰατρικῆς
 ἐστὶν ἢ τῆς γυμναστικῆς τὸ ὑγιεινόν, ἐπειδὴν δὲ ἐκάστῳ
 τῶν τριῶν ἐκείνων ὀνομάτων εἵπωμεν τὸ σημαίνμενον,
 ἰατρικῆς τε καὶ γυμναστικῆς καὶ ὑγιεινοῦ, δεήσει τέταρτον
 ἐπ' αὐτοῖς ἐξηγήσασθαι τὸ οἰκεῖον, ὃ τι σημαίνει, καὶ τίς
 ὁ κανὼν αὐτοῦ τῆς διαγνώσεως. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴδιον
 αὐτοῦ τοῦ προβλήματος ὑπάρχει· τὸ δ' ἰατρικὴν ἐξηγήσα-

existimans de omnibus omnia dicere debere; sed non ita
 rei veritas habet, multa enim, non unum, proposuisses;
 primum, quid sit medicina, secundo, quid exercitatoria,
 tertio post haec, quid facultas, aut et id ipsum, quod
 potissimum quaeritur, ad utram praedictarum artium illa
 pertineat. Atqui illud ipsum quartum non ita simpliciter
 debere proponi affirmabam, ad utram reduci deberet, sed
 ita statim addendo, an propria, an affinis, an pars esset,
 aut quomodocunque aliter quispiam dicere velit, futurum
 enim et inde aliquod inveniendi quaesiti principium.
 Namque, si ita perfecte proponatur, ac per Jovem inter-
 rogetur, numquid medicinae an gymnasticae affinis sit
 salubris; quum trium quoque illorum nominum significa-
 tum exposuerimus, medicinae videlicet, gymnasticae et
 salubris; post haec etiam quartum explicare oportebit,
 affine quid significet, et quae sit ejus dignoscendi ratio.
 Sed hoc proprium quidem ipsius propositi est; at, medi-

Ed. Chart. VI. [9.]

Ed. Bas. IV. (287. 288.)

σθαι, τί ποτ' ἐστίν, καὶ γυμναστικὴν, καὶ ὑγιεινὸν, οὐκ ἴδιον μὲν τοῦ προβλήματος ὑπάρχει, ὁμολογεῖσθαι δ' ἀναγκαῖον. ὅθεν, ἐπειδὴ τοῦθ' ἐν μόνον, ὃ καὶ προὔβατες, σὺ διελθεῖν ἐβουλήθης τότε, καὶ σε κινδυνεύειν ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν ἑώρων ὀκνοῦντα, τινὰ τῶν γεγυμνασμένων ἐν λογικῇ θεωρίᾳ φιλοσόφων, ἐπιφανέντα πως τοῖς λόγοις κατὰ τύχην, ἡξίουν ἀποκρίνασθαι μοι. προθύμως δ' ἐκείνου τοῦτο ποιήσαντος, καὶ πάντα ὁρθῶς ἀποκριναμένου, ῥαδίως, ὥς οἶσθα, διεπεράνθη τὸ πρόβλημα.

Κεφ. γ'. Καὶ (288) μὴν κατάδηλος ἦσθα καὶ τότε μὲν εὐθύς ἱκανῶς χαίρων ἐπὶ τῇ τῶν λόγων μεθόδῳ, καὶ θαῖττον ἢ κατὰ τὴν προσδοκίαν εὐρέθη τὸ ζητούμενον, ἐξ ὑστερου τε προσκείμενος αἰεὶ λιπαρῶς ἐβιάσω τε καὶ κατηνάγκασας οὐ πάνυ τοί με πρόθυμον ὄντα γράψασθαι τοὺς λόγους. οὔτε γὰρ ἐν τούτῳ τὸ πρόβλημα μόνον ἀκριβῶς ἐρευνηθὲν ὅμην χρήναι διασώζειν ἐν γράμμασιν, οὔθ' ὁμοίως τῷδε τὰ λοιπὰ πάντα διεξέρχεσθαι σχολὴν ἤγον. ὅθεν, ὅπερ

cina quid sit, declarare, quid gymnastica, quid salubris, non est ipsius propositi proprium, haec tamen in confesso esse necesse est. Quare, quum unum id, quod et tu proposueras, explicare tunc velles, quumque te in respondendo periclitantem haesitantemque viderem, virum quendam inter philosophos in rationali speculatione versatos non ignobilem, sermonibus nostris fortuito occurrentem, respondere mihi voluisti; quod ille quum prompte fecisset, et ad omnia probe respondisset, facile (ut nosti) proposita quaestio enucleata fuit.

Cap. III. Atqui et tunc confestim ex sermonum illorum artificio magnam te voluptatem cepisse praeferebas, et expectatione celerius quaesitum inventum est, et postea tu me semper magnopere precatus tandem non admodum promptum ad hos sermones scribendos impulisti atque coëgisti; neque enim unum id propositum tantummodo exquisitè discussum literis commendandum esse putabam, reliqua vero omnia perinde examinare tempus non supererat. Quamobrem, quod ipse in me ipso facere

Ed. Chart. VI. [9. 10.]

Ed. Bas. IV. (288.)

αὐτὸς ἐπ' ἑμαυτοῦ πράξας ἔτιμον, ἱκανὸν ὅμην ἔσεσθαι καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς φίλους δεῖξαι τὴν ὁδὸν, ἣ χρῶμενος ἄν τις οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα διαφοῖτο προβλήματα.

Κεφ. δ'. Τὴν γὰρ λογικὴν ὀνομαζομένην παρὰ τοῖς φιλοσόφοις θεωρίαν ὅς τις ἂν ἱκανῶς ἀσκήσῃ, πᾶν οὗτος ὁμοίως δυνήσεται μεταχειρίζεσθαι ζήτημα. τὸ δ' ἄνευ ἐκείνης ἀναγινώσκειν ὑπομνήματα προβλημάτων οὐδὲν ἄλλο ἢ χρόνον ἀπολλύειν ἐστίν, οὔτε κρίνειν εἰδότα, τίνα μὲν ἐν αὐτοῖς ἀληθῶς εἴρηται, τίνα δὲ ψευδῶς, οὔτε πάντων τῶν γεγραμμένων μνημονεύειν δυνάμενον. ἀλλ' ἐπειδὴ κατέστην ἅπαξ εἰς τὸ λέγειν περὶ τοῦ προβλήματος, ὅπερ ὀλίγον ἔμπροσθεν ὁ λόγος ἔδειξεν, ἄρχεσθαι δεῖ.

Κεφ. ε'. [10] Καὶ νῦν Δί', εἴ τις ἐρωτηθεῖς, ὅ τί ποτ' ἐστὶν ἱατρικὴ, φαίη τέχνην εἶναι, θεραπευτικὴν μὲν νοσοῦντων, φυλακτικὴν δὲ ὑγιαίνόντων, ἅντικρυς ἂν οὗτος δοκοίη τὸ ζητούμενον εἰληφέναι, μέρος αὐτῆς ἀποφαίνων

confuevi, id satis erga vos amicos fore putavi, si viam ostenderem, quam quis ingrediens non id solum, sed etiam reliqua omnia proposita explicare valeat.

Cap. IV. Vocatam enim a philosophis rationalem contemplationem quicumque satis diligenter exercuerit, quodlibet iste quæsitum aequè discutere poterit: at sine illa propositorum commentarios evolvere nihil aliud est, quam operam atque oleum perdere, quum neque distinguere sciat, quæ vere in ipsis, quæ falso dicta sunt, neque omnia inibi scripta memoria complecti valeat. Caeterum quoniam semel propositum, cujus paulo ante mentionem fecit oratio, declarare aggressus sum, jam incipiendi tempus advenit.

Cap. V. Si quis a quopiam interrogatus, quid sit medicina, artem eam esse aegrorum curatricem sanorumque conservatricem respondeat, nonne per Jovem iste, quod controversum est, tanquam manifestum accepisse videatur, medicinae partem salubrem esse pronuncians?

Ed. Chart. VI. [10.]

Ed. Bas. IV. (288.)

τὸ ὑγιεινόν· ὥσπερ αὖ καὶ ὅστις ἰατρικὴν μὲν ἀρρώστων-
των μόνον εἶναι λέγει τὴν ἰατρικὴν, ἑτέρῳ τρόπῳ καὶ οὗτος
ἐξ ἐτοίμου λαμβάνει τὸ ζητούμενον, ἀφαιρῶν αὐτῆς τὸ ὑγιεινόν.
οὕτω δὲ καὶ τὴν γυμναστικὴν εἴ τις ὑγείας φυλακτικὴν φήσκειν,
ἐκ προχείρου τὸ ζητούμενον λήψεται· ὥσπερ γε καὶ ὅς ἂν εὐεξίας
αὐτὴν ἀποφαίνεται δημιουργόν, ἑτέρῳ τρόπῳ καὶ ὅδε τὸ
ζητούμενον ὡς ὁμολογούμενον θήσεται. χρή γάρ, εἴθ' ὀρισμὸν
τις τῆς τέχνης εἴθ' ὑπογραφὴν ἐγχειρήσειεν ἀποδιδόναι,
μὴ τὸ ζητούμενον ἀναποδείκτως τοῦτον ἀναιρεῖν ἢ τίθε-
σθαι, ἀλλ' ἑτέρωθεν ποθεν ἐξ ὁμολογουμένων ἀρξάμενον
ἀποδεικνύναι πειρᾶσθαι. ἃ οὖν ἄμεινον ἰατρικὴν μὲν εἶναι
λέγειν, ἥς τέλος ἡ ὑγεία, γυμναστικὴν δὲ, ἥς τέλος εὐεξία,
καὶ ταύτας τὰς ὑπογραφὰς ἀρχὰς τίθεσθαι τῆς ζητήσεως;
ἀλλὰ τοι καὶ οὕτως ἐκ προχείρου μὲν τῆς γυμναστικῆς
ἀφαιρησόμεθα τὸ ὑγιεινόν, ἐπὶ δὲ αὖ τῆς ἰατρικῆς εἴ-
ᾧδηλόν τε καὶ ζητούμενον ἀπολεάσομεν. εἰ γὰρ δὴ τέλος ἡ
ὑγεία τῆς τέχνης ἐστὶ ταύτης, τάχ' ἂν ἔχοι λαβὴν ὁ λόγος

Quemadmodum rursus, si quis medicinam aegrotantium tantum curam habere confirmet, alio modo et iste id, quod in quaestione versatur, pro concessio accipiet, a medicina salubrem partem detrahens. Ita et exercitatoriam si quispiam sanitatis servatricem statuatur, quaesitum pro comperto habuerit; quemadmodum et qui boni habitus eam opificem tradat, diverso modo et ille quaesitum pro certo asseverabit. Sive enim quis artis definitionem, sive descriptionem reddere tentat, quod dubium est, neque confutare, neque asserere sine demonstratione audeat, seu alicunde ex concessis incipiens demonstrare conetur. Numquid igitur ita medicinam definire melius fuerat, eam videlicet esse, cujus finis est sanitas, gymnasticam vero, cujus finis est bonus habitus, atque huiusmodi descriptiones principia investigationis statuere? At sic etiam gymnasticae salubrem, tanquam nihil sit dubium, detrahemus, in medicina vero adhuc obscurum et quaesitum accipiemus. Nam si sanitas artis huius finis est, forsitan poterit

Ed. Chart. VI. [10.]

Ed. Bas. IV. (288.)

εἰς διορισμόν, οὐ φυλακὴν τῆς οὔσης, ἀλλὰ ποιήσιν τε καὶ γένεσιν τῆς οὐκ οὔσης τέλος εἶναι τιθέμενος αὐτῆς. εὐπορία γὰρ εἰς ἐκάτερον ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖν ἐπαγωγαῖς χρώμενον, εἰ μὲν τῆς αὐτῆς τέχνης τό τε ποιῆσαί τι πρότερον οὐκ ὄν καὶ τὸ φυλάξαι σῶον, ἐπειδὴν γένηται, δεικνύναι βουληθεῖμεν, οἰκοδομικῆς τε καὶ ναυπηγικῆς καὶ τεκτονικῆς τε καὶ χαλκευτικῆς μνημονεύοντες, εἰ δ' ἄλλης μὲν τὸ δημιουργεῖν, ἄλλης δὲ τὸ διαφυλάττειν σῶον, ὑφαντικῆς τε καὶ ῥαπτικῆς, καὶ πρὸς ταύταις σκνυτοτομίας τε καὶ νευροῤῥαφίας· οὕτω γὰρ ὀνομάζουσιν τὴν τὰ πεπονηκότα τῶν ὑποδημάτων ἐπανορθουμένην. ἄλλου μὲν γὰρ εἶναι δοκεῖ τεχνίτου ποιεῖν ἱράτιον, ἄλλου δὲ ῥηπῆσασθαι ῥαγὲν, ὥσπερ αὖ καὶ ὑπόδημα δημιουργῆσαι μὲν τοῦ σκνυτοτόμου, πονῆσαν δὲ ἐπανορθώσασθαι τοῦ νευροῤῥάφου. δέδεικται δὲ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ ἀποδείξεως, ὡς οὐ χρηστὸν ἐπαγωγαῖς εἰς ἀποδείξεις ἐπιστημονικᾶς. ὥσθ', ὅστις ἐν ἐκείνοις ἐγυ-

ad distinctionem sermo assumere, non praesentis custodiam, sed creationem adeptionemque absentis ejus finem esse constituens; hinc enim inductionibus utenti in utramque partem argumentandi facultas suggeritur. Nam si, ejusdem artis officium esse, quod prius non erat, efficere, incolumeque, quod factum sit, conservare, ostendere voverimus, aedificatoriam, navalem, fabrilem atque ferrariam memoria repetemus. Quod si ad aliam opus facere, ad aliam id integrum servare pertinere declaremus, textoriam sutoriamque in exempla adducemus, et ad has coriorum dissectoriam cerdonicamque seu veteramentariam (sic enim eam vocant, quae fracta calceamenta restituit) adjiciemus. Siquidem alterius esse videtur artificis vestem facere, alterius eandem dilaceratam integram; quemadmodum et calceum facere ad coriorum dissectorem spectat, fractum autem emendare ad cerdonem veteramentariumve. Verum in libris meis de demonstratione probatum est, ad demonstrationes scientiam gignentes inductiones adhiberi non oportere. Quare qui-

Ed. Chart. VI. [10. 11.]

Ed. Bas. IV. (288.)

μνάσατο, καταφρονησέει μὲν τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, ζητήσῃ δ' ἑτέραν βελτίω· ὁ μὴ γυμνασάμενος δὲ, θάτερον τῶν μερῶν ἐλόμενος, ὁπότερον ἂν βουληθῇ, δι' ὅλης ἡμέρας ἐρίζειν ἔξει.

Κεφ. ε'. Τῆς μὲν ἱατρικῆς ὑγείας ποίησιν, οὐ σωτηρίαν τε καὶ φυλακὴν, ὑποθεμένοις τὸ τέλος, τῆς γυμναστικῆς δὲ τὴν εὐεξίαν, καὶ γὰρ αὖ καὶ ζήτημ' ἄλλο πρὸς τοῖς εἰρημένοις οὐ σμικρὸν ἀναφυήσεται. ἀναγκασθήσεται γάρ τις, οἶμαι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ὑγείας, οὕτω καὶ πρὸς τῆς εὐεξίας ἑτέραν μὲν τὴν φυλακτικὴν αὐτῆς τέχνην ἀποφαίνειν, ἑτέραν δὲ τὴν [11] δημιουργικὴν. ἀλλ' εἰ τοῦτο, δύο ἄλλας τέχνας ἐξ ἀνάγκης ζητήσομεν, ἑτέραν μὲν τῆς ἱατρικῆς, τὴν τῆς ὑγείας φυλακτικὴν, ἑτέραν δὲ τῆς γυμναστικῆς, τὴν τῆς εὐεξίας διασωστικὴν. καὶ μὲν δὴ καὶ διττῆς οὔσης τῆς εὐεξίας, ὥς ἐν ἄλλοις ἀποδέδεικται, ποτέρας αὐτῶν ἢ γυμναστικὴ δημιουργὸς ἔστιν, χαλεπὸν ἔσται διελεῖν. ἄρ' αὖ γε τῆς κατὰ φύσιν, ἢ τῆς ἀθλητικῆς; ἢ δὴλον ὥς δύο ἄλλας ἡμῶν τέχνας ἀναγκαῖόν ἐστι ζητεῖν; καὶ δὴ καὶ σύμψασαι τὸν ἀριθμὸν ἐξ γενήσονται, τρεῖς μὲν αἱ δημιουργοῦσαι τὰ τέλη,

cunque in illis versatus fuerit, hujusmodi viam aspernabitur, et alteram meliorem vestigabit; qui vero in illis sese non exercuerit, alterutram, quam voluerit, partem tuendam suscipiens totum diem altercandi materiam habebit.

Cap. VI. Medicae namque arti sanitatis creationem, non servationem custodiamque, gymnasticae vero bonum habitum finem esse statuentibus, alia rursus difficultas non exigua ultra praedictas sexorietur. Cogetur enim, puto, aliquis, quemadmodum sanitatis, ita et boni habitus artem unam servatricem, alteram opificem constituere. Id si fuerit, duas alias artes necessario disquiremus, unam a medicina diversam, sanitatis conservatricem, alteram a gymnastica, boni habitus custodem. Quumque duplex sit bonus habitus, ut alibi ostensum est, utrius ipsorum gymnastica effectrix erit, distinguere admodum difficile fuerit, numquid naturalis, an athletici boni habitus. Nonne jam constat, et duas alias nobis artes quaerendas esse? Atque ita omnes sex numero fuerint, tres

Ed. Chart. VI. [11.]

Ed. Bas. IV. (288.)

τρεις δὲ αἱ φυλάττουσαι. τριῶν γὰρ ὑποκειμένων τελῶν, ὑγείας, εὐεξίας τῆς κατὰ φύσιν, εὐεξίας τῆς τῶν ἀθλητῶν, εἰς τοσοῦτον ἀνάγκη τὸν ἀριθμὸν ἐξήκειν τὰς τέχνας. καὶ μὴν, εἴπερ τῷ διαφέρειν τὰς εὐεξίας ἀλλήλων τε καὶ τῆς ὑγείας διαφόρων δεήσονται τῶν τεχνῶν, ἀνάγκη πᾶσα, καὶ τῆς ὑγείας οὐσης διττῆς, ἐτέρας μὲν τῆς κατ' ἕξιν, ἐτέρας δὲ τῆς κατὰ σχέσιν ὀνομαζομένης, διττὰς εἶναι καὶ τὰς τέχνας. οὐ γὰρ δὴ πλεονί μὲν ἢ εὐεξία τῆς κατ' ἕξιν ὑγείας, ἐλάττωι δὲ τῆς κατὰ σχέσιν ὑπερέχει.

Κεφ. ζ'. Γνοίης δ' ἂν ἐναργῶς ἐκάστης αὐτῶν ἐπιμελῶς ἀνασκευάμενος τὴν φύσιν· ἀνασκεύη δὲ τόνδε τὸν τρόπον. ἡκέτω τις εἰς ἐννοιάν σοι νῦν ὧν ἐθεάσω πολλάκις ἀρρώστων, ἰσχυρῶς μὲν διανοησάντων, ἀπηλλαγμένων δὲ ἄρτι τοῦ νοσεῖν. οὗτος ἰσχνός τε καὶ ἀδύνατος εἰς τὰς κινήσεις, ὥς ἐτέρων δεῖσθαι τῶν μετακομισόντων. οὗτος ἰάσεως μὲν οὐκ ἔτι χρῆζει, μηκέτι γε νοσῶν, ἀναθρέψεως δὲ τινος καὶ ῥώμης, ἵν' ἰσχυρός τε ᾖ καὶ πρὸς τὰς

finium effectrices, tresque servatrices; tribus enim finibus positis, sanitate, bono habitu naturali, bono habitu athletico, ad tantum numerum artes ascendere necesse est. Verumenimvero, quum diversis artibus opus sit, eo quod boni habitus inter se et a sanitate differant, ita et gemina sanitas quum sit, una secundum habitum, altera secundum affectionem appellata, geminas et artes esse necesse fuerit; neque enim plus sanitatem secundum habitum, minus sanitatem secundum affectionem bonus habitus excellit.

Cap. VII. Hujusce autem rei notitiam evidentem habueris istorum singulorum diligenter naturam contemplatus; contemplaberis autem ad hunc sane modum. Aegrotantium aliquis eorum, quos saepius videris, tibi in mentem veniat, qui graviter morbo laboraverit, proxime vero convalescerit; ille emaciatus consumptusque esto, et ad motiones imbecillus, ut aliis ipsum adiuvantibus egeat; ille medelam plane amplius morbo jam solutus non requirit, sed refectione ipsi viribusque opus est, ut robustus pariter ad eas quae

Ed. Chart. VI. [11.]

Ed. Bas. IV. (288.)

κατὰ φύσιν ἐνεργείας γένηται, καὶ φέρειν ἱκανὸς τὰ προσπίπτοντα. δῆλον γὰρ ὡς οὕτω διακείμενος, ὡς διάκειται νῦν, ὅποτε πρότερον ἀπήλλακται τοῦ νοσεῖν, οὔτε θάλλπος, οὔτε κρύος, οὔτε ἀγρυπνίαν, οὔτ' ἀπεψίαν, οὔτε ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν ἐνεργεῖν ἱκανός ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ῥάστον νοσήσει πάλιν, ὡς ἂν οὐκ ἀσφαλῆ τις καὶ μήπω πεπηγυῖαν κερκτημένος τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν. ἀλλ' εἴπερ δύσλυτος γένοιτο καὶ καθ' ἕξιν, οὔπω μὲν ἐστὶν εὐεξία, (τὸ γὰρ εὖ προσλαβοῦσα τότ' ἂν εὐεξία γένοιτο,) τοῦ μέντοι μεμπτὴ τις εἶναι καὶ ἄχρηστος διάθεσις ἀπήλλακται. τὸ γὰρ μήτε ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ τὸν βίον ἱκανῶς ἐτοιμὸς τε βλάπτεσθαι μεμπτὴ καὶ ἄχρηστος διάθεσις. εἰ δὲ μήτε εἰς τὰς πράξεις ἐμποδίζοιτο, μήθ' ἐτοιμὸς βλάπτοιτο, (τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ καθ' ἕξιν ὑγίεια,) τοῦ μὲν μηκέτ' εἶναι μεμπτὴ καὶ ἄχρηστος εἰς τὰς κατὰ τὸν βίον ἐνεργείας ἀπήλλακται, τὸ δ' ἐπαινέτῳ οὔπω κέρκτηται, κτήσαιοτο δ' ἂν, εἰ καὶ πρὸς τὸ μηκέτ' ἀσθενῶς ἐνεργεῖν

secundum naturam sunt actiones obeundas evadat, et externas injurias illaesus sustineat. Nihil enim dubii est, quin ita affectus, ut modo afficitur, nunc primum aegritudine liberatus, aestum, frigus, vigilias, cruditatem aliudve quicquam ferre non valeat, sed quantumvis levi noxa pulsatus, utpote nondum tutum firmumque salubrem statum adeptus, in morbum sit relapsurus. Quum vero stabilior atque in habitu fuerit, nondum tamen in bonum habitum evasit, (hanc enim particulam, bonus, accipiens tunc bonus habitus efficietur,) sed jam mendosa affectio inutilisque esse desit; non posse enim satis pro vitae commodis agere ac facile quibusque injuriis violari mendosa inutilisque affectio est. Quod si neque actiones impediuntur, neque sit injuriis facile corpus obnoxium, (talis vero est secundum habitum sanitas,) non amplius mendosa est atque ad humanas actiones inutilis, sed illud laudabile atque perfectum nondum adeptus; adeptus vero tunc fuerit, quum non solum haud debiliter opera-

Ed. Chart. VI. [11. 12.]

Ed. Bas. IV. (288. 289.)

ἔτι καὶ ῥώμην τινὰ ἀξιόλογον προσλάβοιτο. μέση γὰρ ἡ καθ' ἑξιν ὑγίεια ταῖς ἐνεργείαις ἐστὶ τῆς τε κατὰ σχέσιν ὑγείας καὶ τῆς εὐεξίας. ἡ μὲν γὰρ κατὰ σχέσιν ἀρρώστους ἔχει τὰς ἐνεργείας, ἡ δὲ εὐεξία ῥωμαλέας, ἡ δ' αὖ καθ' ἑξιν οὐπω μὲν εὐρώστους, ἀρρώστους δ' οὐκ ἔτι. καὶ τῷδε δῆλον, ὥς, εἰ καὶ μέση τέτακται, πλεον τῆς κατὰ σχέσιν ὑγείας (289) χορήσιμος εἰς πάσας τοῦ βίου τὰς πράξεις ἐστὶν ἡ καθ' ἑξιν, οὐ μὲν ἤδη τὸ κατ' ἀρετὴν ἔχουσα, μόνη γὰρ τοῦθ' ὑπάρχει τῇ εὐεξίᾳ. καί μοι νόει κατὰ στίχον τινὰ τὸ μὲν βλάβην ἐνεργείας, ὅπερ ἐν τῷ νοσεῖν γίγνεται, [12] ἕτερον δὲ ἔξω μὲν τῆς βλάβης, ἄχρηστον δ' ὑπ' ἀσθενείας, ὅπερ ἐν τῷ κατὰ σχέσιν ὑγιαίνειν, ἄλλο δὲ τρίτον ἀσθενείας μὲν ἀπηλλαγμένον, εὐρωστίαν δὲ οὐπω κεκτημένον, ὅπερ ἐν τῷ καθ' ἑξιν, ἐφ' ᾧ τέταρτον οἶον ἀρετὴ τίς ἐστὶ τῶν ἐνεργειῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἡ ἀκρότης τε καὶ ἡ τελειότης αὐτῶν ἡ ἐπ' ἄκρον ἐστὶν αὐτῶν εὐεξία. ἣ τοίνυν εἰς ἑξιν ὑγιεινὴν ἄγουσα τέχνη τὸν ἄνθρωπον

bitur, sed robur praeterea quoddam infigne acceperit. Sanitas namque secundum habitum inter sanitatem secundum affectionem et bonum habitum actionibus media est; nam sanitas secundum affectionem debiles actiones producit, bonus habitus robustas, sanitas autem in habitu nondum quidem robustas, non amplius autem debiles. Atque ita manifestum est, quum media sit in habitu sanitas, ipsam ad omnes vitae actiones magis, quam sanitatem in affectione, licet summam virtutem non habeat, conducere; soli enim bono habitui ea concessa est. Atque tu secundum ordinem quendam ista cogita: primum actionis noxam, quae in morbo sit; alterum extra noxam quidem positum, sed propter imbecillitatem inutile, quod in sanitate secundum affectionem consistit; tertium imbecillitate liberatum, non tamen adhuc robustum, quod sanitas in habitu possidet; post id quartum, ceu quaedam actionum virtus, bonus habitus, et summum ipsarumque perfectio exquisitè bonus habitus est. Ars igitur ad salubrem habitum hominem perducens altera utique ab

Ed. Chart. VI. [12.]

Ed. Bas. IV. (289.)

ἑτέρα δηλονότι τῆς λασομένης αὐτὸν ὑπάρξει, συγκεχωρημένου γε ἅπαξ τοῦ τε τὸ δεῖν ἐπὶ διαφόροις τέλεσιν διαφόρους εἶναι τὰς τέχνας, τοῦ τε τὸ δύο καθ' ἕκαστον, ἑτέραν μὲν τὴν δημιουργοῦσαν, ἑτέραν δὲ τὴν διαφυλάττουσαν. ὧ καὶ δῆλον, ὥς ἡ περὶ τέλους ἔννοια περιεῖληφεν ἅπασαν τὴν νῦν ἡμῶν προκειμένην ζήτησιν, καὶ διὰ τοῦθ', ὅσοι τῶν ὁρισμῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τὴν σύστασιν ἔχουσιν, οὐ σμικρὰς γεννώσιν ἀπορίας.

Κεφ. η'. Ἴσως οὖν ἄμεινον ἐπ' αὐτὴν ἀφικόμενον τὴν οὐσίαν τῆς τέχνης ἀρχὴν τῆς ζητήσεως ἐκείνην ποιήσασθαι. τίς οὖν ἐστὶν ἰατρικὴ; εἴποι τις εἶναι ἐπιστήμην ὑγιεινῶν τε καὶ νοσερῶν. ἀλλὰ καὶ τούτῳ δόξει προχείρως εἰληφθαι τὸ ὑγιεινόν, ὥς μέρος δηλονότι τῆς ἰατρικῆς ὑπάρχον. ὅθεν, οἶμαι, τῶν τὰναντία τιθεμένων ἔνιοι μόνων τῶν νοσερῶν ἐπιστήμην εἶναι συγχωρήσουσι τὴν ἰατρικὴν. ἀλλ' οὗτοί γε πρῶτον μὲν ἀγνοοῦσιν, ὥς ἐστὶ μία τῶν ἐναντίων ἀπάντων ἐπιστήμη, καὶ ὅς τις γινώσκει τὰ νοσερά, τοῦτον ἀνάγκη πᾶσα μὴ ἀγνοεῖν τὰ ὑγιεινά. τουτὶ μὲν ὥς μείζον ἢ κατ' ἐκείνους παρείσθω, λεγέσθω δ' ἤδη τὸ δεύτερον ὧν

ea, quae ipsum curavit, fuerit, semel scilicet hoc concesso, diversorum finium artes esse diversas, et singulorum geminam, effectricem unam, alteram conservatricem. Ex quo patefactum est, finis notione universam praesentem quaestionem comprehendi: quocirca et quaecunque definitiones a fine constituuntur, non exiguas ambiguitates pariunt.

Cap. VIII. Itaque melius forsitan fuerit ad ipsam artis essentiam transeuntem illam inquisitionis principium facere. Quid igitur est medicina? Salubrium insalubriumque scientiam quis esse responderit. Verum et iste nimis audacter salubre tanquam scilicet medicinae partem accepisse videbitur; unde contrariae sententiae nonnullos morbosorum tantummodo scientiam medicinam esse dicturos existimo. At isti primum ignorant, contrariorum omnium unam esse scientiam, et quicumque morbosa noverit, hunc et salubria non latere necesse est. Istud vero ceu eorum captu majus omittatur, et secundum

Ed. Chart. VI. [12.]

Ed. Bas. IV. (289.)

ἀγνοοῦσιν, ὃ τάχα ἴσως ἀκολουθήσειεν, ὅτι μὴ περιλαμβάνεται κατὰ τὸν ὅρον τῆς ἰατρικῆς ἐξ ἀνάγκης τὸ ζητούμενον· ἔνεστι γάρ τινι διαστελλαμένῳ τὴν ὁμοθυμίαν, εἴτα δεῖξαντι, σωματῶν μὲν τῶν ἔχόντων ὑγίαν, καὶ σημείων τῶν δηλούντων, καὶ αἰτίων τῶν ποιούντων ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἰατρικὴν, οὐ μὴν τῶν γε φυλακτόντων αὐτὴν ἀντιλαμβάνεσθαι κατὰ τὰναντία τοῦ προβλήματος. εὐόκασιν οὖν οἱ τὰ τοιαῦτα σοφίζόμενοι μήτε τὸ ζητούμενον ἀκριβῶς ἐπίστασθαι, μήθ' ὅτι καὶ σημεῖον ὑγιεινὸν τι λέγομεν, ὃ τοῖς νοσοῦσιν ἐπιφαινόμενον ὑγείας μελλούσης ἐστὶ γνώρισμα, μήτ' αἷτιον, ὃ τοῖς νοσοῦσιν προσαγόμενον ὑγείας ἐστὶ ποιητικόν, ὥσπερ ἀμέλει τὰ βοηθήματα σύμπαντα, μήθ' ὡς καὶ τὸ δεδεγμένον ὑγίαν σῶμα καλοῦμεν ὑγιεινόν, ὧν πάντων ἐπιστήμην ὁ ἰατρὸς ἔχει, μηδὲ κοινωνούντων τῷ προβλήματι, πλὴν ὀνόματι. καὶ γάρ, εἰ τῆς τῶν ὑγιαίνόντων φυλακῆς ὁ ἰατρὸς ἐπιστάτης ἐστίν, ἢ γυμναστοῦ τὸ τοιοῦτον ἴδιον, ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν προὔκειτο ζητεῖν, ὥσπερ ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐδείχθη,

eorum, quae ignorant, explicemus, quod fortasse certe consequetur intra medicinae definitionem non necessario quaesitum includi; siquidem alicui aequivocationem distinguenti, postea medicinam corporum sanitate fruentium, notarum indicantium, causarum facientium, scientiam esse demonstranti, non tamen idcirco ipsam etiam conservantia tradere atque complecti ostendere licet, contra atque propositum postulet. Quamobrem hujusmodi sophistica adducentes neque quod quaeritur exacte percipere videntur, neque quodnam salubre signum appellemus, quod scilicet aegrotantibus adveniens futuram sanitatem portendit, neque causam, quae corpori aegro adhibita sanitatis est procreatrix, qualia nimirum sunt universa remedia, neque quod corpus sanitate praeditum salubre vocamus: quorum omnium nulla cum proposito praeterquam nominis societate junctorum medicus scientiam habet. Etenim sanorum custodiae medicusne, an duntaxat gymnasta praesideat, ab initio nobis proposita quaestio fuit; quod, quemadmodum paulo ante declaravimus, judicium

Ed. Chart. VI. [12. 15.]

Ed. Bas. IV. (289.)

τὴν κρίσιν ἐν τῇ τοῦ τέλους ἔχει ζητήσῃ. πότερον γὰρ ἀπλῶς ὑγίεια τὸ τέλος ἐστὶν τῆς ἰατρικῆς, οὐδὲν διαφέρει, εἴτε ποιοῦντός τις αὐτὴν οὐκ οὔσαν, εἴτε φυλάττοντος οὔσαν, ἢ τὸ ποιῆσαι μὲν μόνον ἰατρικῆς ἐστίν, τὸ φυλάξαι δὲ τῆς γυμναστικῆς αὐτῆς. οὕτω καὶ περὶ γυμναστικῆς, ἅρα γε εὐεξία τὸ τέλος ἐστίν, ἢ ὑγίεια, ἢ ποίησις ὁποτέρου τούτων, ἢ φυλακή.

Κεφ. Θ'. [13] Κινδυνεύσομεν γὰρ, ὡς ὁ λόγος ἔδειξεν, εἰ ὑπερβῶμεν τὴν μίαν, ἑπτὰ ποιῆσαι περὶ τὸ σῶμα τὰς τέχνας, τὴν μὲν πρώτην καὶ σαφεστάτην καὶ σχεδὸν μόνην ἀναμφισβήτητον ἰωμένην τὰ νοσήματα, δύο δ' ἄλλας, τὴν μὲν ἐκ τῆς κατὰ σχέσιν ὑγείας εἰς τὴν καθ' ἑξὶν ἄγουσαν, τὴν δὲ ἐν ταύτῃ φυλάττουσαν, καὶ δύο ἄλλας ὁμοίως περὶ τὴν εὐεξίαν, δημιουργικὴν μὲν τὴν ἑτέραν, φυλακτικὴν δὲ τὴν ἑτέραν, εἰτε τε πρὸς ταύταις ἄλλας δύο περὶ τὴν ἀθλητικὴν εὐεξίαν, ἀπλῶς μὲν γὰρ τὴν ἑτέραν τὴν κατὰ φύσιν ὀνομαζομένην εὐεξίαν, οὐχ ἀπλῶς δὲ τὴν οὐ φύσει,

in finis exploratione habere diximus. Sanitas enim an simpliciter medicinae finis sit ipsam absentem acquirentis, an praesentem conservantis, nihil refert, neque si acquirere quidem medicinae sit, conservare autem gymnasticae: sic et de gymnastica proponi in quaestionem poterit, num bonus habitus aut sanitas ejus finis sit, aut horum alterutrius creatio sive custodia.

Cap. IX. Periculum enim fuerit, ut proxima demonstravit oratio, ne, si unam excedamus, septem circa humanum corpus artes constituamus, primam et manifestissimam et pene solam controversia carentem, eam scilicet, quae morbos expellit; duas alias, unam a sanitate secundum affectionem ad eam, quae est in habitu, ducentem, alteram in ea conservantem; duas item alias circa bonum habitum pariter sese habentes, effectricem unam, alteram, quae conservat; praeter has etiam duas circa bonum habitum athleticum versantes; simpliciter enim alterum naturalem bonum habitum appellamus, non simpliciter autem eum, qui non naturalis est, athle-

Ed. Chart. VI. [13.]

Ed. Bas. IV. (289.)

τὴν ἀθλητικὴν, ἀλλ' αἰ μετὰ προσθήκης, ὥσπερ καὶ Ἱπποκράτης, ὅτε μὲν ὥδι πως λέγων, διαθέσις ἀθλητικῆς οὐ φύσει ἔστι ὑγιεινὴ κρείσσω, ὅτε δ' αὖ πάλιν, ἐν τοῖς γυμναστικοῖς αἰ ἐπ' ἄκρον εὐεξία σφαιραὶ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀθλητικοῖς τε καὶ γυμναστικοῖς σώμασιν· ἀκούειν γὰρ σε χρὴ, γυμναστικὰ λέγεσθαι νῦν, οὐ τὰ τῶν ὁπωσοῦν γυμναζομένων, οἷον ἦτοι σκαπτόντων, ἢ ἐρεσσόντων, ἢ ἀμώντων, ἢ τι τῶν ἄλλων, ὅσα κατὰ φύσιν ἀνθρώποις ἔργα, πραττόντων, ἀλλ' οἷς αὐτὸ τοῦτ' ἔστιν ἀγώνισμα, τὸ γυμνάζεσθαι κατ' ἀθλητικὴν τῶν ἀντιπάλων ἰσχὺν ἐπασκοῦσιν. διὰ τί μὲν οὖν ἡ τοιαύτη διάθεσις οὐ φύσει, δι' ἑτέρων ἐξηγούμεθα. τὸ δ' οὖν ἐκ τοῦ λόγου χρηστὸν εἰς τὰ παρόντα τοῦτ' ἔστιν αὐτὸ τὸ νῦν εἰρημένον, ὥς ἐπὶ γενήσονται περὶ τὸ σῶμα τέχναι, ἑτέρα μὲν τῆς ἄκρας εὐεξίας δημιουργός, ἑτέρα δὲ τῆς αὐτῆς ταύτης φυλακτική.

ticum inquam, sed cum adjectione semper, quemadmodum et Hippocrates inquit, nonnunquam sic loquens: *Affectus athletico non naturali habitus salubris melior; interdum vero sic: In his, qui corpora exercent, habitus ad summum boni periculosi, in athleticis videlicet ac gymnasticis corporibus.* At de athleticis gymnasticisque vocatis corporibus nunc te intelligere oportet, non de illis, qui quomodolibet exercentur, ut de fodientibus, remos pellentibus, metentibus, aut quippiam aliud ex naturalibus hominum officiis praestantibus, sed de illis, quibus id ipsum studium est, ut contra athleticas adversariorum vires exercendo sese muniant. Quare autem huiusmodi affectio naturalis non sit, alio loco exposuimus. Ex hac igitur oratione, quod optime ad praefens negotium facit, id ipsum est, quod proxime diximus, circa humanum corpus septem artes futuras, unam praetereuntibus, vel per Jovem et novem; cur enim non convenit duas alias artes statuere, alteram quidem exquisite boni habitus effectricem, alteram vero ejus ipsius custodem, quodque altera est exquisite bonum

Ed. Chart. VL [15.]

Ed. Bas. IV. (289.)

ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς τῶν γυμναστικῶν εὐεξίας, ὅτι χρὴ φύγειν τε καὶ δεδιέναι τὴν ἀκρότητα, πρὸς Ἱπποκράτους εἴρηται σαφέστατα. τῆς δ' ἀπλῶς λεγομένης εὐεξίας τῆς κατὰ φύσιν οὐχ ὅπως φυλάττεσθαι προσήκει τὸ ἄκρον, ἀλλὰ καὶ παντὶ τρόπῳ σπουδάζειν. οὕτως αἱ σύμπασαι γένοιντ' ἂν ἐννέα περὶ τὸ σῶμα τέχνηαι, καὶ τούτων ἑπτὰ μὲν, ὥς ἂν καὶ ἐπαινέσειέ τις, αἱ δύο δ', αἱ λοιπαὶ κακοτεχνίαι δηλονότι, καθάπερ καὶ ἡ κομμωτική. ταύτας μὲν οὖν, εἰ βούλει, παραλίπωμεν, ἐπέλθωμεν δ' αὖθις τὰς ἑπτὰ, τὴν μὲν πρώτην ἀπασῶν, ἣν ἰᾶσθαι τὰς νόσους ἐλέγομεν, ἄλλας δ' ἐφεξῆς αὐτῇ, δύο μὲν περὶ τὴν καθ' ἑξιν ὑγίειαν, δύο δὲ περὶ τὴν εὐεξίαν, καὶ δύο ἄλλας περὶ τὴν ἄκραν εὐεξίαν. ἤδη μὲν οὖν καὶ τοῦτο εὐδηλον, ὥς, εἰ καὶ τις θείῃ περὶ τὸ σῶμα τέχνην ἔν ἔχουσιν δηλονότι τὸ τέλος, ἀναγκαῖον ἔστιν τοῦτον μέχρ' ὅσον τῶν ἑπτὰ προΐεναι, καὶ ὥς οὐδὲν ἄλλο τὸ τέλος τοῦτ' ἔστιν παρὰ τὴν ὑγίειαν.

Κεφ. ι'. Ἀμεινον δ' ἴσως ἀκριβέστερον ἐπεξελθεῖν τῷ λόγῳ, πρῶτον μὲν τοῦτο ἀναμνήσαντας, ὃ μηδεὶς ἀγνοεῖ,

habitu efficiens, altera conservans? Quod verò gymnastici boni habitus summitatem fugere vererique oporteat, ab Hippocrate clarissime testatum est; sed simpliciter boni habitus appellati, qui secundum naturam est, summum non solum vitare non convenit, imo totis viribus ad ipsum niti decet. Itaque omnes circa corpus nostrum artes novem fuerint; quarum septem quis laudare poterit, reliquas duas potius vitiosas artes appellaverit, quales et illa est, quae comptoria dicitur. Has igitur, si placet, dimittentibus iterum septem reliquas enumeremus, omnium primam, quam morbos pellere dicebamus, alias vero deinceps, duas circa sanitatem in habitu, duas circa bonum habitum, duas circa summe bonum habitum. Jam sane et ex his patet, nisi quis circa corpus artem unum habentem finem statuatur, eum ad septem usque artes accedere necesse esse, nihilque aliud hunc finem esse, quam sanitatem.

Cap. X. Sed melius forsitan fuerit accuratiorem perorationem facere, illud in primis, quod nemo ignorat,

Ed. Chart. VI. [13. 14.]

Ed. Bas. IV. (289.)

τὰς μὲν κακοτεχνίας τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν ἐκποριζομένας
ἐκάστῳ τῶν ὄντων, [14] τὰς τέχνας δὲ τὸ κατ' ἀλήθειαν
ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον, ἐφεξῆς δὲ τούτῳ λέγοντας, ὥς, εἵπερ ἡ
κομμωτικὴ καλουμένη νόθου κάλλους ἐστὶ δημιουργός,
αὕτη μὲν ἂν εἴη κακοτεχνία τε καὶ κολάκεια, τέχνη δέ τις
ἐτέρα συστήσεται περὶ τὸ γνήσιόν τε καὶ ὄντως ἀληθινὸν
κάλλος, ὅπερ ἐστὶν εὐχροιά τε καὶ εὐσαρκία καὶ συμμετρία
τῶν μορίων, ἃ τῇ κατὰ φύσιν εὐεξίᾳ συμβέβηκεν. καὶ νῦν
Δία ἄλλον μὲν λόγον τῆς γυμναστικῆς διωρισάμεθα, καὶ
νῦν δ' ἂν ἴσως ἐπὶ κεφαλαίων οὐδὲν ἂν εἴη χεῖρον ὑπὲρ
αὐτῶν εἰπεῖν, ἀρχὴν τῷ λόγῳ τήνδε ποιησαμένους.

Κεφ. ια'. Ἦτοι γὰρ τὸ κατὰ φύσιν ἐνεργεῖν ἐκάστῳ
τῶν μορίων ὑγιαίνειν ἐστίν, ἢ τοῦτο μὲν ἐξ ἀνάγκης ἐπεται
τῇ κατὰ φύσιν τοῦ σώματος κατασκευῇ, τὸ δ' ὑγιαίνειν
αὐτὸ τοῦτ' ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν κατεσκευάσθαι. τούτων ὁπό-
τερον ἂν ἐθελήσης ὑποθέμενος ὑγίειαν, (οὐδὲν γὰρ εἰς τὰ
παρόντα διαφέρει,) τῶν ἐξῆς λόγων οὕτως ἄκουε προσέχων

memoria repetentem, improbas artes apparens bonum
unicuique eorum, quae sunt, artes autem verum ipsis
inhaerens bonum comparare, ac deinceps dicentem, quod,
si vocata comptoria adulterinam pulchritudinem conciliat,
haec utique ars vitiosa adulatrixque fuerit, altera vero
quaedam ars circa legitimam veramque prorsus pulchritu-
dinem versabitur, quae in vegeto colore, carnis mode-
rata copia membrorumque congrua proportionem consistit,
quae naturalem bonum habitum consequuntur. Sed de
gymnastico bono habitu alibi seorsum verba feci; nunc
autem et fortasse de eodem per capita loqui melius fue-
rit id sermoni principium statuentem.

Cap. XI. Sive enim secundum naturam operarii
unicuique membrorum idem quod bene valere est, sive
id necessario naturalem corporis apparatus consequitur,
ipsumque bene valere nihil est aliud, quam secundum
naturam instructum esse, istorum utrumvis sanitatem con-
stituens, (nihil enim nostra interest,) sequentem oratio-

Ed. Chart. VL [14.]

Ed. Bas. IV. (289. 290.)

τὸν νοῦν. πότερά τοῦ κατεσκευάσθαι κατὰ φύσιν ἕκαστον τῶν μορίων, ἢ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ χρῆζομεν; ἐμοὶ μὲν πάντες δοκοῦσιν οὐδ' ἂν ὅλως θελήσαι μῦριον ἔχειν οὐδὲν ἄργον ἔργου τινός, οὔτ' οὖν ὀφθαλμοὺς μὴ βλέποντας, οὔτε ῥίνας ὀσμᾶσθαι μὴ δυναμένας, οὔτε σκέλη μὴ βαδίζοντα, οὔτ' ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν ἢ μηδ' ὅλως ἐνεργοῦν, ἢ κακῶς ἐνεργοῦν. οὐδενὸς γὰρ ἀπάντων, ὧν χρῆζομεν, ἀτελοῦς χρῆζομεν, οὔτ' οἰκίας, οὔθ' ὑποδήματος, οὔτε σκίμποδος, οὔθ' ἱματίου, ἀλλ' ἅμα τε χρῆζομεν καὶ τελείου χρῆζο(290)μεν. οὕτως οὖν οὐδὲ τοῦ περιπατεῖν ἀσθενῶς καὶ ἀδρόσως, οὐδὲ τοῦ βλέπειν ἢ ἀκούειν ἀμβλέως, οὔτ' ἄλλου τῶν πάντων οὐδενὸς ἐλλειποῦς ὀρεγόμεθα. τίς γὰρ εὐχροίαν, ἢ εὐσαρκίαν, ἢ κάλλος ἀπλῶς τοῦ σώματος, ἢ ῥώμην ἐλλιπῇ σχεῖν εὐχεται; καὶ μὴν, εἴπερ οὐκ ἐλλειποῦς ἐνεργείας, ἀλλὰ τελείας χρῆζομεν, οὐδὲ τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος, ἀφ' ἧς ἐνεργοῦμεν, ἐλλειποῦς δεησόμεθα. τούτων δ' ἥν θάτερον ὑγίεια· δῆλον οὖν ὡς οὐδεὶς ἀτε-

nem ita animum advertens accipito. Numquid naturali cujusque membri apparatu, an ejus opera indigemus? Mihi profecto ita perfluadeo, neminem membrum ignavum officioque proprio carens habere velle, neque igitur caecutientes oculos, neque nares odorari nequeunt, neque crura torpentia, neque aliud quodpiam membrorum aut nihil penitus, aut depravate agens, habere cupiat: nullo enim eorum omnium, quibus egemus, imperfecto egemus, neque domo, neque calceo, neque scamno, neque veste, sed simul egemus, et perfectoque egemus. Itaque infirme debiliterque ambulare non petimus, neque obtuse cernere, vel audire, neque aliud quicquam deficiens mancumque expetimus. Quis enim coloris bonitatem, carnis molem, aut absolute corporis pulchritudinem roburve imperfecta desiderat? Quocirca, si actionem non depravatam, sed perfectam requiramus, neque corporis constitutionem, a qua operamur, imperfecte votis exposcemus; atque ita quum horum alterutrum sanitas sit, nullus procul dubio mutilam sani-

Ed. Chart. VI. [14, 15.]

Ed. Bas. IV. (290.)

λοῦς ὑγείας, ἀλλ' ὥς ἐνι μάλιστα τελειοτάτης ἅπαντες χορήζομεν.

Κε φ. ιβ'. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι τὴν εὐεξίαν οἶται τις εἶναι παρὰ τὴν τελείαν ὑγείαν, ἄλλην μὲν τέχνην ὑγείας, ἄλλην δ' εὐεξίας ζητείτω· εἰ δὲ ἐν καὶ ταῦτόν ἐστιν ἅμφω, μίαν ἀνάγκη καὶ τέχνην εἶναι. πῶς οὖν ἐν καὶ ταῦτόν ἐστιν εὐεξία τε καὶ ἡ παντελὴς ὑγεία; πρῶτον, εἴπερ τὴν ταύτης αἰτίαν κατασκευὴν τὴν αὐτὴν δῆπου καὶ τῆς εὐεξίας εἶναι πεπιστεύκαμεν, ἅμφω ταῦτόν ἐσται· δεύτερον δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας. εὐεξία μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ εὖ ἔχουσα ἕξις, ἢ δὲ ἕξις διάθεσις ἐστι μόνιμος, ὥστε, οὔπερ ἕξις, τούτου καὶ εὐεξία, πρὸς τι δ' ἅμφω. λέγεται δ' οὖν τις ἕξιν ἔχειν ἐν γραμματικῇ, καὶ ἄλλος ἐν ἀριθμητικῇ, καὶ ἄλλος ἐν γεωμετρίᾳ, καὶ ἄλλος ἐν ἀστρονομίᾳ, καὶ καθ' ἕναστον τῶν ὄντων, ὅταν ἡ διάθεσις δύσλυτος ᾖ, ἕξις ὀνομάζεται. [15] διαφερέτω δὲ μηδὲν ἐν γε τῷ παρόντι, διάθεσιν ὀνομάζειν, ἢ σχέσιν. εἴπερ οὖν, οὔπερ ἕξις, τούτου

tatem, sed quam fieri potest absolutissimam firmissimamque exoptaverit.

Cap. XII. Igitur, si aliud quidpiam bonum habitum a perfecta sanitate quis autumet, aliam sanitati, aliam bono habitui artem praeficiat: sin unum atque idem utrumque est, unam et utrique artem praesidere necesse est. At quomodo unum idemque bonus habitus atque absoluta sanitas fuerit? Primum, si apparatus huiusce causam eundem et boni habitus esse crediderimus, ambo idem erunt; secundo ex ipsa essentia id percipiemus. Bonus siquidem habitus nihil est aliud, quam bene se habens habitus: habitus autem affectio stabilis est: quare, cujus est habitus, ejus est etiam bonus habitus, ambo vero ad aliquid sunt. Dicitur itaque aliquis in grammatica habitum habere, alius in arithmetica, in geometria alius, alius in astronomia, et in re qualibet, quum affectio bene adhaerens altiusque defixa fuerit, habitus nominatur. Nihil autem in praesentia referat affectionem aut habitudinem appellare. Quamobrem, si et ejus est

Ed. Chart. VI. [15.]

Ed. Bas. IV. (290.)

καὶ εὐεξία, τινὸς δὲ ἢ ἕξις δηλονότι, καὶ ἡ εὐεξία τινός, καὶ τοῦ αὐτοῦ γε, οὐ καὶ ἡ ἕξις. ἀλλ' ἡμῖν νῦν οὐ περὶ τῆς γεωμετρικῆς ἕξεως, ἢ μουσικῆς, ἢ γραμματικῆς, ἀλλὰ περὶ τῆς ὑγιεινῆς ὁ λόγος ἐστίν. οὐκοῦν, ὅταν εἴπωμεν εὐεξίαν, οὐ γραμματικὴν, ἢ μουσικὴν, ἢ γεωμετρικὴν, ἀλλ' ὑγιεινὴν λέγομεν. εὐθὺς δὲ αὐτὸ τοῦτο παρορῶσιν οἱ πολλοὶ καὶ νομίζουσιν, τὸ τῆς εὐεξίας ὄνομα τῷ τῆς ὑγείας ὁμοίως λέγεσθαι. καίτοι τὸ μὲν τῆς ὑγείας ὄνομα διαθέσεώς τινός ἐστιν, τὸ δὲ τῆς εὐεξίας οὐχ ἁπλῶς τὴν διάθεσιν, ἀλλὰ τὸ κατ' αὐτὴν ἀριστόν τε καὶ μόνιμον ἐνδείκνυται. ἀρίστη ἐστὶν ἕξις ἐκείνης τῆς διαθέσεως, ἣν ὑγίαν ὀνομάζομεν, ἢ εὐεξίαν. οὐκοῦν (αὐθις γάρ που καὶ αὐθις ἀνάγκη ταῦτόν εἰπεῖν, εἰ μέλλει τις ἐξαιρήσεσθαι τῶν πολλῶν ἄγνοιαν παλαιάν,) οὔτε διαθέσεως, οὔτε κατασκευῆς, οὔτ' ἐνεργείας ἐστὶ τὸ τῆς εὐεξίας ὄνομα δηλωτικόν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ τῆς ἕξεως, ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐτοῦ μόνου τοῦ

bonus habitus, cujus est habitus, alicujus autem habitus est, alicujus ergo et bonus habitus erit, et ejusdem, cujus habitus. At nobis in praesentia non de geometrico, musico, aut grammatico, sed de salubri habitu sermo proponitur. Quum bonum igitur habitum dicemus, non grammaticum, musicum, aut geometricum, sed salubrem habitum dicemus. Atqui statim id ipsum vulgares negligunt, et boni habitus sanitatisque nomina idem significare arbitrantur, quum tamen sanitatis nomen affectionis cujusdam nomen sit, boni vero habitus nomen non affectionem simpliciter, sed quod in ea optimum permanensque est manifestat: quandoquidem ejus affectionis, quam sanitatem dicimus, praestantissimus habitus est bonus habitus. Non igitur (idem enim iterum atque iterum inculcare necesse est, quum quis multorum inveteratam ignorantiam stirpitus evellere cupiat) non, inquam, affectionem, non constitutionem, non actionem boni habitus nomen significat, quemadmodum neque simpliciter habitus, sed habitus quidem solam ipsam permanentiam stabilitatemque

Ed. Chart. VI. [15.]

Ed. Bas. IV. (290.)

δυσλύτου τε καὶ μονίμου τῆς διαθέσεως, ἥ δ' εὐεξία πλεον
οὐδὲν αὐτῷ προστίθῃσι τοῦ εὖ. σύγκειται οὖν ἐκ τοῦ τῆς
ἕξεως ὀνόματος τὸ εὖ προσλαβόντος, ὅπερ εἰώθαμεν
ἐπαινοῦντες ἅπασιν ἐπιφέρειν, ὅσα καλῶς καὶ κατὰ τὴν
οἰκίαν ἀρετὴν διάκειται. τίνος οὖν ὀρεγόμεθα, καὶ τί τῷ
σώματι διὰ παντός ὑπάρχειν βουλόμεθα; πότερον διάθεσιν
ὑγιεινὴν αὐτὸ τοῦτο μόνον ἔσχειν, ἢ τοῦτό γε παραπλήσιον
τῷ ζητεῖν, ἅρᾳ γε οἰκίας μοχθηρᾶς καὶ μελλούσης ὅσον
οὐπω καταπεσεῖν χροῖζομεν, ἢ καὶ πρὸς τὴν χρεῖαν, ἥς
ἐνεκα γέγονεν, ἄριστα διακειμένης καὶ ὥς ἐνι μάλιστα πολυ-
χρονιωτάτης; οὐδεὶς γάρ ἐστιν οὔτ' ἐλλιπῶς οὔτ' ὀλιγο-
χρονίως ὑγιαίνειν βουλόμενος. ἀλλ' οὐδ' ἐστὶ τις ὅλως
τέχνη σκοπὸν ἔχουσα τὸ χεῖρόν τε καὶ ὀλιγοχρονιώτερον,
ἀλλ', ὅπερ ἂν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ἄριστόν τε μέλλῃ καὶ
πολυχρονιώτατον ἔσεσθαι, τοῦτο ταῖς ποιητικαῖς ἀπάσαις
τέχναις ὁ σκοπός. οὐ μὲν οὐδὲ τέλος ἄλλο τι παρὰ τὴν
ἐπιτυχίαν ἐστὶ τοῦ σκοποῦ, καὶ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων,

affectionis ostendit: bonus vero habitus nihil ei plus
quam bonitatem adjicit. Igitur ex hoc nomine habitus,
et ex hac adjectione, bonus, componitur, quam omni-
bus, quae laudamus, apponere consuevimus, quaecunque
probe et secundum propriam suam virtutem constituta
sunt. Quid igitur appetimus, aut quid nostro corpori
prorsus inesse precamur? numquid salubrem affectionem
id ipsum solum? [an hoc idem est, ac si quaeras, num
infirmas aedes ac propediem ruituras expetimus? aut
ultra usum, cujus causa structae sunt, elegantissime quo-
que compositas, et quam longissimo tempore duraturas?
Nemo profecto reperiatur, qui non integre et non longi
temporis spatio sanitate frui percipiat. Quin etiam nulla
omnino ars est, quae sibi id, quod deterius est ac bre-
vioris temporis, proponat, sed quod in eadem materia
est optimum atque longissimo temporis curriculo per-
mansurum. Id sane omnibus effectivis artibus proposi-
tum est; neque etiam finis plane aliud quippiam, quam
propositi consequutio fuerit. Atque jam ex dictis aper-

Ed. Chart. VI. [15.]

Ed. Bas. IV. (290.)

ὥς καὶ τέλος ἓν ἐστὶν τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης καὶ σκοπὸς εἷς. εἴτ' οὖν ἀριότητά τις ἐθέλει τὸν σκοπὸν τοῦτον ὀνομάζειν, εἴτ' εὐεξίαν, εἴδ' ὑγείαν, εἴτε τὴν κατὰ φύσιν κατασκευὴν τοῦ σώματος, εἴτε τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, εἴτε διάθεσιν, ἢ κατασκευὴν, ἀφ' ἧς ἐνεργοῦμεν τελέως ταύτας τὰς κατὰ φύσιν ἐνεργείας, οὐδὲν εἰς γὰρ τὰ παρόντα δέομαι διαιρεῖν.

Κεφ. ιγ'. Ἐν γάρ μοι πρόκειται δεῖξαι, τὸ πᾶσαν τέχνην καὶ σκοποῦ καὶ τέλους ἐφίεσθαι. τέλος δ' ἓν ἐκάστῳ τῶν ὄντων ἓν, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τὸ κατ' ἐκείνην τὴν οὐσίαν ἀγαθόν. ἀμπέλου γοῦν οὐκ ἄλλο μὲν τελειότης, ἄλλο δὲ τὸ ἀγαθόν, οὐ μὲν οὐδ' ἄλλο τι παρὰ τοῦτο πρόκειται σκοπεῖσθαι τῇ περὶ τὰς ἀμπέλους τέχνῃ, καθάπερ οὐδὲ τῇ περὶ τὰς ἐλαίας, ἀλλὰ καὶ ἡδε τὴν τελειότητα τῆς τῆς ἐλαίας φύσεως ἔχει τὸν σκοπόν. ἓν δὲ τι τῶν ὄντων ἐστὶ τό τ' ἀνθρώπου σῶμα, καὶ τίς ἐστὶν καὶ τοῦδε πάντῃ τελειότης, ἣν καὶ παροῦσαν φυλάττειν, καὶ

tum est, artis circa corpus versantis finem esse unum propositumque unum: siue propositum hoc quispiam integritatem nominet, siue bonum habitum, siue sanitatem, siue naturalem corporis constitutionem, siue naturalem actionem, aut affectum, aut constitutionem, per quam integre atque absolute his naturales functiones obimus, nihil in praesentia distinguere opus est.

Cap. XIII. Siquidem unum mihi ostendendum proponitur, omnes videlicet artes propositum finemque appetere, finem vero uniuscujusque rei unum esse, qui nihil aliud sit, quam secundum illam substantiam bonum. In vite igitur non aliud quidem perfectio est, aliud vero bonum, neque aliud praeter id quippiam ars vitium cultum tradens sibi speculandum proponit. Itidem et ars oleas excolere docens olearum naturae perfectiones sibi propositum statuit. Verum enim vero una quaedam res est humanum corpus, et quaedam quoque huiusce omnino perfectio est, quam et praesentem custodire, absentem

Ed. Chart. VI. [15. 16.]

Ed. Basl. IV. (290.)

ἀποῦσαν ἀνασώζεσθαι πρόκειται τινὶ τέχνῃ. [16] ταύτης δ' εἵπερ τι κατωτέρω ποιήσομεν ἕτερον τέλος, ὃ προειρημένος ἡμᾶς ἐκδέχεται λόγος. ἔστι γὰρ ἡ μὲν τῆς εὐεξίας, ἡ δὲ ἄκρας εὐεξίας, ἑτέρα δὲ τῆς ὑγιεινῆς ἑξέως, καὶ τετάρτη τις ἄλλη τέχνη σχέσεως ὑγιεινῆς δημιουργοῦς, ἑξώθεν δὲ τούτων ἄλλη πέμπτη τῆς ἀθλητικῆς εὐεξίας. εἰ δὲ καὶ δημιουργεῖν μὲν ἄλλαις τὰ τέλη, φυλάττειν δ' ἄλλαις ἐπιτρέφομεν, οὐ ταύτας μόνον, ἀλλὰ καὶ σὺν αὐταῖς ἄλλας τοσαύτας ἐπιζητήσομέν τε καὶ συστησόμεθα περὶ τὸ σῶμα τέχνας.

Κεφ. ιδ'. Ὡς καὶ δῆλον, ὥς οὔτε πολλὰ τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ χρὴ ποιεῖν, οὔτ' ἄλλην μὲν τινὰ αὐτοῦ δημιουργόν, ἄλλην δὲ φύλακα. τῷ μὲν δὴ σκοπεῖσθαι δυναμένῳ διὰ κεφαλαίων τὸ σύμπαν οὐδὲν ἔτι προσδεῖ· τῷ δὲ τοῦτο μὴ δυναμένῳ δοῦναι, ἢ καὶ πάντ' ἐξαλεῖψαι τῆς διατοίας, ὅσα τοῖς κακῶς ὑπειλημμένοις ἔπεται, δεομένῳ, παμπόλλων ἔθ' ἡγοῦμαι δεῖν. ὅτι τε γὰρ οὐχ ἓν ἔστιν τὸ τοῦ σώματος ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ὑγίειά τε καὶ ῥώμη καὶ κάλλος, ὅτι τε δυνατόν ἑτέραν μὲν εἶναι δημιουργόν τού-

revocare alicujus artis officium est. Hujus autem si alterum quendam inferiorem finem constituam, antedictus nos excipiet sermo: erit enim haec boni habitus, illa summe boni habitus, alia salubris habitus, et quarta insuper ars salubris habitudinis opifex, et praeter has athletici boni habitus effectrix quinta. Quod si aliis quidem artibus fines inducere, aliis autem eos conservare permiserimus, non has modo, verum etiam alias totidem circa corpus artes investigabimus constituemusque.

Cap. XIV. Ex quo efficitur, neque multa corporis bona esse ponenda, neque aliam ejusdem opificem, aliam vero custodem artem esse statuendam. Ei sane, qui potest omnia per capita contemplari, non pluribus opus est; qui vero id facere nequeat, vel et omnia ex animo delere, quaecunque ex male perceptis sequuntur, opus habeat, longiore, puto, adhuc oratione indiget. Illa sane confundenda sunt, quod non unum sit corporis bonum, sed omnia haec, sanitas, robur et pulchritudo, quodque ars

Ed. Chart. VI. [16.]

Ed. Bas. IV. (290.)

του τέχνην, εἰέραν δὲ φυλακτικὴν, καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἐπόμενα κακῶς ἐγνώκασιν ἔνιοι, διελέγξαι χρή. καὶ πρῶτόν γε, ὅτι τοῦ σώματος ἐν ἀγαθόν ἐστιν, διελθεῖν ἄμεινον πρῶτως τε καὶ κυρίως λεγόμενον, ἐφ' ὃ πάντα τὴν ἀναφορὰν ἔχει. τὰ δ' ἄλλα τὰ λεγόμενα σώματος ἀγαθὰ, τὰ μὲν ὡς μόρια ἐκείνου λέγεται, τὰ δ' ὡς αἷτια, τὰ δ' οἷον καρπός τις. ὥσπερ γὰρ τὸ κάλλος ἢ τ' εὐχροία καὶ ἡ εὐσαρκία καὶ ἡ συμμετρία, καθάπερ καὶ ἄλλα τινὰ, συμπληροῦν, τί κωλύει καὶ τὸ τοῦ σώματος ἐξ ὑγείας καὶ ῥώμης καὶ κάλλους συμπληροῦσθαι; τί δὲ κωλύει πάλιν αὐτοῦ μὲν τοῦ σώματος ἀγαθόν εἶναι τὴν ὑγίειαν, οἷον δὲ καρπὸν τινα τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν ὑπάρχειν; τί δὲ κωλύει, τὴν μὲν ἐνέργειαν εἶναι τὸ πρῶτον ἀγαθόν τοῦ σώματος, αἰτίαν δ' αὐτοῦ τὴν ὑγίειαν; οὐ γὰρ ἐξ ἄλλων μὲν τινων ὑγιαῖνον ἀκριβῶς ἔσται σῶμα, δι' ἄλλων δ' ἰσχυρόν, ἢ καλὸν αὐτὸ μέλλει ποιήσιν· εὐθύς δὲ τοῦτο καὶ ἀκριβῶς ὑγιεινόν.

una id procreare possit, altera conservare, et quaecunque alia ab his orientia nonnulli perperam decreverunt: atque in primis unum esse corporis bonum primarie et proprie dictum, ad quod reliqua omnia referuntur, explicare melius est: alia vero corporis bona vocata, nonnulla ut partes illius dicuntur, alia ut causae, alia ut fructus quidam. Quemadmodum enim pulchritudinem vividus color, moderata carnis moles, membrorum com-moderatio et alia quaedam integrant, quidni et corporis bonum ex sanitate, robore et pulchritudine confletur? Item quid prohibet ipsius corporis bonum esse sanitatem, sed veluti fructum quendam ejus pulchritudinem et actionem? Quid obstat praeterea primum corporis bonum actionem esse, ejus vero causam sanitatem? Neque enim per alia exquisite sanescet corpus, per alia robustum aut pulchrum evadet: statim vero id etiam exacte salubre est.

Ed. Chart. VI. [16.]

Ed. Bas. IV. (290. 291.)

Κεφ. ιε'. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο μία τέχνη περὶ τὸ σῶμα. τὰ γὰρ αὐτὰ πράττοντες ἰσχυροὶ τε ἅμα κατὰ τὰς ἐνεργείας ἐσόμεθα, καὶ καλλίους ὀφθῆναι, καὶ ὑγιεινότεροι, καὶ εὐεκτικώτεροι, καθάπερ εἰ καὶ σφαλεῖσθαι τι περὶ τὸ σῶμα, καὶ τῶν ἐνεργειῶν τὴν ῥώμην καταλύσομεν, καὶ τῇ κάλλει λυμανούμεθα, καὶ τὴν εὐεξίαν καθαιρήσομεν, καὶ τὴν ὑγίειαν μειώσομεν· ἅπαντα γὰρ ταῦτα συναυξάνεται τε καὶ συμμειοῦται προσηκόντως. ἡ γὰρ τοι κατὰ φύσιν ἐνέργεια δεῖται τῆς κατὰ φύσιν τοῦ σώματος κατασκευῆς, ὑφ' ἧς γίνεται, λόγον αἰτίας ἐχούσης πρὸς αὐτήν. ὥστ' οὐκ ἐνδέχεται πρότε(291)ρον τὸ μὲν ἕτερον αὐτῶν εἶναι, τὸ δ' ἕτερον μὴ παρεῖναι. καὶ μὲν δὴ καὶ συναυξάνεται καὶ συμμειοῦται ἀμφοτέρω. βελτίω μὲν δὴ γινόμενα, τὸ μὲν εὐεξία, τὸ δὲ ῥώμη κέκληται. τὸν αὐτὸν γὰρ καὶ ἡ ῥώμη πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἔχει λόγον, ὥστε ἡ εὐεξία πρὸς τὴν ὑγίειαν. ἐκάτερον γὰρ ἐκαστέρῳ γίνεται, καὶ ὥστε ἡ εὐεξία τινός ἐστιν, οὕτως καὶ ἡ ῥώμη. τῆς μὲν γὰρ κατὰ φύσιν, εὔτε κατασκευῆς,

Cap. XV. Quare et ex hoc unam circa corpus artem esse convincitur: eadem enim facientes simul et robusti ad agendum erimus, et visu pulchriores, et salubriores, meliorisque habitus efficiemur; quemadmodum contra, si qua in corpus noxa inciderit, et actionum firmitas labascet, et pulchritudo marcescet, et bonus habitus tolletur, sanitasque ipsa violabitur: haec enim omnia merito simul augentur, simulque decrescunt. Naturalis etenim actio naturali corporis eget apparatu, a quo rationem causae erga ipsam habente producitur. Quocirca illud fieri non potest, ut istorum alterum adsit, alterum vero absit: ambo praeterea haec simul augentur atque decrescunt: quumque in melius proficiunt, hic bonus habitus, ille robur appellatur; eadem namque ratione robur actioni, qua bonus habitus sanitati, comparatur, utrumque enim ab utroque producitur, sicutque alicujus bonus habitus est, ita et robur; naturalis nam-

Ed. Chart. VI. [16, 17.]

Ed. Bas. IV. (291.)

εἴτε διαθέσεως [17] ὀνομάζειν ἐθέλοις, ἀρετὴ τις ἢ εὐεξία, τῆς δὲ ἐνεργείας ἢ ῥώμης. ταῦτόν δ' ἀρετὴ τε καὶ τελειότης ἐστὶν καὶ τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ὄντων ἀγαθόν, ὅπερ αὐτοῦ πρώτως τε καὶ ἀπλῶς ἀγαθόν ὀνομάζεται. καὶ μὲν δὴ καὶ χεῖρω γίγνεται διὰ τῶν αὐτῶν ἀμφοτέρω. καὶ ἡ μὲν ὑγιεινὴ διάθεσις, ὥσπερ ἔμπροσθεν εἵπομεν, εὐεξία προσαγορεύεται, εἰ δ' αὖ τις ἐνεργῶς ἀσθενὴς, ῥώμης ἀρ- ῥωστία τε καὶ ἀσθενεία. καὶ δὴ καὶ κάλλος μὲν τοῖς προτέροις, αἰσχος δὲ τοῖς δευτέροις ἐξ ἀνάγκης ἔπεται. πάντ' οὖν ταῦτα καὶ συναύξεται, καὶ συμμειοῦται, καὶ τελειοῦται, καὶ καθαιρεῖται πάνθ' ἅμα, καὶ τὸ βλά- πτον ὅτιοῦν ἐν ἐξ αὐτῶν εὐθὺς καὶ τᾶλλα σύμπαντα βλάπτει, τό τ' ὠφελοῦν ὡσαύτως ἅπαντα ὠφελεῖ. καὶ δη- λον, ὥς καὶ διὰ τοῦτο μίαν ἀνάγκη τέχνην εἶναι περὶ σύμ- παντα ταῦτα. τί δὴ τούτων ἐστὶ τὸ πρῶτόν τε καὶ ἀπλῶς ἀγαθόν τοῦ σώματος, οὐδὲν μὲν ἐγείρει, τό γε νῦν εἶναι, λέγειν, ἵνα δὲ μηδὲ τοῦτ' ἐνδὲρ, προσθήσω. σώματος

que sive apparatus, sive actionis, utcumque vocare libet, virtus quaedam est bonus habitus, actionis vero naturalis virtus robur est, idem autem est virtus, perfectio et cu- jusque rei bonum, quod illius primum atque simpliciter bonum nominatur. Ambo sane et propter eadem dete- riores melioresve redduntur, bonus namque habitus salubris, ut ante dictum est, affectio nominatur. Si quis rursus manifeste debilis sit, roboris infirmitas imbecilli- tasque dicetur: pulchritudo praeterea priora, posteriora deformitas necessario comitatur. Haec plane omnia simul crescunt, simul minuuntur, et perficiuntur simul omnia, simulque delentur; quodque istorum unum laeserit, quic- quid fuerit, statim et reliqua omnia laedit; contra quod juvat, pariter et omnia juverit. Atqui ex dictis jam unam circa haec omnia artem necessario versari elucescit. Quod istorum autem princeps simpliciterque corporis bo- num sit, nihil in praesentia attinet dicere; sed tamen, ne id quoque sermoni deficiat, subjungam. Corporis

Ed. Chart. VI. [17.]

Ed. Bas. IV. (291.)

ἀγαθὸν ἀπλῶς καὶ πρῶτον, οὗ μάλιστα δεόμεθα, τελειότης τῆς ἐνεργείας ἐστίν, ὅπερ δὴ ῥώμην τε καὶ ἰσχὺν ὀνομάζουσιν, ἐλλειπτικῶς ἐρμηνεύοντες· ἐχοῖν γὰρ αὐτοὺς, οὗ ῥώμην ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνεργείας ῥώμην, οὐδ' ἰσχὺν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνεργείας ἰσχὺν εἰπεῖν. ἐξῆς δὲ τούτων δεύτερον οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ καθ' ἑαυτὸ τοῦ σώματος ἀγαθόν, ἀλλ' ὅτι γε τὸ πρῶτόν τε καὶ καθ' ἑαυτὸ τοιούτου δεῖται πάντως εἰς γένεσιν. οἷον ἢ τῆς ὑγείας ἐστίν εὐεξία, ἣν καὶ αὐτὴν πάλιν ἐλλειπτικῶς ὀνομάζοντες ἀφορμὴν σοφισμάτων παρέχουσιν· θέον γὰρ εὐεξίαν ὑγείας εἰπεῖν, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπλῶς εὐεξίαν ὀνομάζουσιν. ἔπεται δ' ἐξ ἀνάγκης τῇδε τὸ κάλλος, ἄλλο τι γένος· ἔπεται ἐκείνοις τρίτον ἀγαθὸν σώματος. ὥστε οὔτε ὁμογενῇ τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ, καθάπερ οὐδὲ τὰ τῆς ψυχῆς, οὐδ' ὁμοίως λέγεται ἅπαντα, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς πρῶτόν τε καὶ καθ' ἑαυτὸ, τὸ δ' ὡς αἷτιον ἐκείνου, τὸ δ' ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον. τίος οὖν τούτων τῶν τριῶν ἢ περὶ τὸ σῶμα τέχνη πρώτη ἐστὶ δη-

bonum absolutissimum atque primarium, quo egemus potissimum, actionum perfectio est, quod sane [robur vimque imperfecte enunciantes nominant, siquidem [eos oportebat non robur simpliciter, sed actionum robur, neque vim simpliciter, sed actionum vim nuncupare. Deinceps vero post secundum non simpliciter neque per se corporis bonum, sed quoniam primo et per se huiusmodi bono ad sui creationem actionum robur indiget, sanitatis est bonus habitus, quem et ipsum iterum imperfecte nominantes cavillationibus ansam praebuere; sanitatis enim bonum habitum quum dicere debeant, non ita, sed absolute bonum habitum vocant. Hunc necessario pulchritudo sequitur, aliud quoddam ab illis et tertium corporis bonum. Quare corporis bona aequae ac animae neque unius generis sunt neque similiter omnia dicuntur, sed unum quidem ut primum atque per se, alterum tanquam illius causa, tertium vero ut necessario consequens. Igitur cuius horum trium ars corpus gubernans

Ed. Chart. VI. [17.]

Ed. Bas. IV. (291.)

μιουργός; ἄρα γε τῆς ὑγείας, ἢ τῆς ἐνεργείας, ἢ τοῦ κάλλους; ὅτι μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὠφελήσει τε καὶ ποιήσει τὰ τρία, κἄν ἐν ἐξ αὐτῶν ὅτιοῦν ὠφελῇ, πρόδηλον ἤδη γέγονεν. εἴτε γὰρ τὴν ἐνέργειαν, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν ὑγείαν τε καὶ τὸ κάλλος· ἢ μὲν γὰρ οὐχ οἷα τὲ ἔστιν χωρὶς τῆς ποιούσης αὐτὴν αἰτίας γενέσθαι, τὸ κάλλος δ' ἐξ ἀνάγκης ἔπεται· εἴτε τὴν ὑγείαν, εὐθὺς καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὸ κάλλος· ἅμφω γὰρ ἦν ταύτης ἔγγονα· καὶ μὴν εἰ τὸ κάλλος ποιοῖ, πάντως πού καὶ τὴν ὑγείαν προπεποίηκεν, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν ἐνέργειαν.

Κεφ. ις'. Ἀλλὰ τί τὸ πρῶτως ἔστιν ὑπὸ τοῦ τεχνίτου γιγνόμενον, ὃ λόγος ἐπόθει θηρᾶσαι. καὶ δὴ φαίνεται σαφῶς ἤδη διὰ τῶν εἰρημένων ἢ μὲν τέχνη τὴν ὑγείαν ἐργαζομένη, ταύτῃ δ' ἐξ ἀνάγκης ἐνέργειά τε καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος ἀκολουθεῖ. ὅπου γὰρ πρῶτον ἐνεργῶν ὁ τεχνίτης ἴσταται, τοῦτ' ἔστιν αὐτοῦ τὸ τέλος, ἴσταται δὲ ἐν τῷ τὴν κατὰ φύσιν ἐργάσασθαι διάθεσιν, ἀφ' ἧς ἐνεργοῦμεν, ὅπερ

primarius opifex est? num sanitatis, an actionis, an pulchritudinis? Supra enim jam patuit, etiam si istorum uni tantum, quodcunque malis, profueris, necessario cunctis tribus profuturum. Nam si actionem juvabis, et sanitatem, et pulchritudinem necessario juvabis; quandoquidem ea sine causa ipsam producente consistere nequit, pulchritudo vero necessario subsequitur. Item si sanitati proderis, illico et actioni et pulchritudini proderis, etenim utraque ab ea profluit: qui vero pulchritudinem creat, procul dubio et sanitatem ante creaverat: si eam, itidem et actionem.

Cap. XVI. Verum quod primum ab artifice fiat, sermo noster vestigare cupiebat. Atqui jam ex supra positis manifeste ars sanitatem efficere videtur, hanc vero naturalis pulchritudo actioque sequatur necesse est; quod enim primum artifex quum fecerit acquiescit, id ejus plane finis est: at naturali affectione, per quam agimus, restituta conquiescit, ea vero sanitas erat: quam quum

Ed. Chart. VI. [17.18.]

Ed. Bas. IV. (291.)

ἣν ὑγίεια, ταύτην δ' ἐργασάμενος οὐδὲν ἔτι ποιεῖ περὶ τὴν ἐνέργειαν, ἢ τὸ κάλλος, ἔπεται γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνα, καὶ ὁ τεχνίτης μὴ θέλῃ, [18] καὶ κωλύσαι γ' αὐτὰ τῷ τεχνίτῃ παντάπασιν ἀδύνατον, ἅπαξ γε τὴν ὑγίειαν ἐργασαμένῳ, αὐτὴν μέντοι τὴν ὑγίειαν ἐπ' αὐτῷ κωλύειν ἐστίν. εἰ δέ γέ πη διαφθείρειεν αὐτὴν, οὐκ ἐστίν ἐπ' αὐτῷ τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν ἢ τὸ κάλλος ἐκπορίσαι τῷ σώματι. τὴν οὖν περὶ τὸ σῶμα τέχνην, ἣτις ἂν ἦ, περὶ μὲν τὴν ὑγίειαν ἀπάντων πρώτην τε καὶ καθ' ἑαυτὴν πραγματεύεσθαι φατέον, ἐφεξῆς δὲ κατὰ τι συμβεβηκὸς τὴν τ' ἐνέργειαν καὶ τὸ κάλλος, οὐ μὴν ἀτελές γέ τι τούτων οὐδὲν, οὐδ' ἑλλιπές, ἀλλὰ τέλεια, καὶ πλήρη, καὶ ἄκρα. ὅπως μὲν οὖν ἐστὶ πολλὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ, καὶ πῶς ἓν, ὅτι τε μὴ πάντων ὡσαύτως ἢ περὶ τὸ σῶμα τέχνη πεφρόντικεν, ἀλλὰ τοῦ μὲν καθ' αὐτὸ, τοῦ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, αὐτὰρ-
κως δέδεικται.

Κεφ. ιζ'. Διὰ τί δ' οὐκ ἐνδέχεται κατ' οὐδεμίαν ὕλην ἄλλην μὲν τέχνην τοῦ τέλους δημιουργόν, ἑτέραν δ' εἶναι

induxit, nihil ultra circa actionem pulchritudinemve laborat, accedunt enim hae vel invito artifice, ipsisque aditum intercludere, quum semel sanitatem creaverit, prorsus nequit. Ipsam plane sanitatem impedire in ipso artifice positum est: quod si ipsam corruperit, naturales actiones aut pulchritudinem corpori adipisci nullo unquam pacto valebit. Artem itaque corpus tractantem, qualiscunque sit, circa sanitatem omnium primam atque per se negotiari asserendum est, deinceps accidit, ut de actione pulchritudineque curam habeat; neque vero ullum istorum imperfectum mancumque est, sed perfecta, cummulata ac summa sunt. Quomodo igitur plura sint corporis bona, quomodo unum, quodque non omnium aequae ars corporis curam habeat, sed unius per se, ex accidenti aliorum, abunde disertum est.

Cap. XVII. Jam vero et illa ostendere conabor, quare in nulla ars materia una finis effectrix, altera

Ed. Chart. VI. [18.]

Ed. Bas. IV. (291.)

τὴν φυλάττουσαν, ἥδη καὶ ταῦτα περᾶσομαι δεικνύναι. καὶ
 πρῶτον μὲν, ὥς οὐδὲ τὸ παράδειγμα αὐτοῖς ὁμολογεῖ τὸ
 σφέτερον, ἐπιδείξω, μετὰ ταῦτα δὲ, ὥς οὐδὲ ἡ τῶν πραγ-
 μάτων αὐτῶν φύσις. εἶπερ γὰρ ἄλλης μὲν ἐστὶ τέχνης ὑπό-
 δημα ποιήσασθαι, τὸ δ' ἡπήσασθαι τοῦτο παθὸν ἑτέρας,
 οὐπω τὴν τρίτην ἐνταῦθα τέχνην ἐπέδειξαν ἡμῖν, τὴν φυ-
 λακτικὴν. ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς τῶν ἱματίων, εἶπερ ἑτέρας
 μὲν ἐστὶ τέχνης ἡπήσασθαι, δημιουργῆσαι δ' ἑτέρας, ἡ
 τρίτη καὶ ἐνταῦθα τίς ἐστὶν ἡ φυλακτικὴ, λέγειν οὐχ ἔξουσιν.
 ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἡμετέρων σωμάτων, καὶ ὅλως τῶν ὑπὸ
 φύσεως διοικουμένων, ἡ μὲν, οἷον δημιουργικὴ, ἡ φύσις
 ἐστὶν ἀνάλογον ὑφαντικῇ τε καὶ σκυτοτομικῇ, τὸ πονῆσαν
 δ' ἐπανορθοῦται γεωργός τε καὶ ἱατρός· ἀνάλογον οὖν καὶ
 οἷδε τῷ ῥάπτουσι τὰ ἱμάτια καὶ τῷ τὰ παλαιὰ τῶν ὑπο-
 δημάτων ἐπανορθοῦμένῳ. τὸ δὲ φυλάττειν ἱμάτιον ἢ
 ὑπόδημα καταθέμενον ἐπὶ τῆς οἰκίας, ὅπως μὴ κλαπείη
 πρὸς τινος, ἢ ὑπὸ μυῶν καταβρωθείη, τάχα μὲν οὐδὲ
 τέχνης ἐστὶν οὐδεμιᾶς, ἀλλ' ἐπιμελείας μόνης. εἰ δ' ἄρα

conservatrix reperiatur: statimque ab initio neque illo-
 rum exemplum, qui in hac fuere sententia, neque rerum
 praeterea ipsarum naturam ipsis favere declarabo. Si
 alterius enim artis est calceum conficere, alterius labe-
 factatum refarcire, nondum tertiam hic artem conservatri-
 cem nobis ostenderunt: pariter et in vestibus, si alterius
 quidem artis est eas refarcire, alterius autem conficere,
 quatenam et in his tertia sit ars conservatrix, explicare
 non poterunt. In nostris profecto corporibus, universim-
 que in his, quae a natura reguntur, veluti effectrix uti-
 que natura est, textoriae coriariaeque proportionem respon-
 dens. Vitiosum autem corpus instaurant agricola et
 medicus, qui et ipsi vestes facienti et veteres calceos
 instauranti similes sunt. Vestem autem calceumve in con-
 clavi reponendo custodire, ne aut a quopiam furripiatur,
 aut a muribus erodatur, id neque ullius forsitan artis,
 sed solius est diligentiae. Quod si horum conservatricem

Ed. Chart. VI. [18. 19.]

Ed. Bas. IV. (291.)

καὶ τέχνην τινὲς εἶναι βούλονται φυλακτικὴν αὐτῶν, αἰ
τοιαῦται τέχναι τοῖς ἀνθρώποις ἢ στρατηγική τέ εἰσι καὶ
ἢ πολιτική, καὶ πρὸς ταύταις ἢ τε τῶν θυρωρῶν, εἰ βού-
λει, καὶ τῶν ἄλλων φυλακῶν. ἵνα γὰρ μήτε ἐπὶ τοῖς πο-
λεμίοις ὦμεν, ἢ ὅλως τοῖς πονηροῖς ἀνθρώποις, μήτ' ἐπὶ
τοῖς θηρίοις, οἰκίας τε καὶ πόλεις οἰκοδομησάμεθα, καὶ
τείχη περιεβαλόμεθα, καὶ στρατηγούς καὶ ἄρχοντας ἀπε-
δείξωμεν. ἀλλ' οὐ τοιαύτην τινὰ ἐζητοῦμεν τέχνην ὑγείας
φυλακτικὴν, ἀλλ' ἥτις, οἶμαι, περὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου
πραγματευομένη τι, μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ καθ' αὐτὸ,
σῶον αὐτὸ καὶ ὑγιαῖνον ἀποδείκνυσιν. ἐκάστη δὲ τῶν νῦν
εἰρημένων οὐκ αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὑγείας ἐστὶ φύλαξ, ἀλλ'
ἐπειδὴ συμβέβηκεν τῷ μὴ σφαγέντι μήθ' ὑπὸ θηρίου κα-
ταβρωθέντι φυλάττεσθαι τὴν ὑγίειαν, ὥσπερ οὖν καὶ ὅλην
τὴν ζωὴν, διὰ τοῦτο κατὰ τι συμβεβηκός, οὐ πρῶτως,
οὐδὲ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἐκατέρω τῶν τοιούτων τεχνῶν
ὑγείας γίγνεται φύλαξ.

Κεφ. ιη'. [19] Ἡ πρώτη οὖν ὑγίειαν φυλάττουσα κατὰ

artem esse quidam velint, tales apud homines artes sunt
imperatoria rei que publicae gubernatoria, et praeter has,
si placet, ostiariorum caeterorumque custodum: ut enim
ne inter hostes, aut prorsus ne inter sceleratos homines
ferasque bestias versaremur, aedes civitatesque construxi-
mus, et muros circumdedimus, imperatores ac princi-
pes creavimus. Sed non istarum similem sanitatis conser-
vatricem artem acquisivimus, sed eam, quae (ut puto)
in humanum corpus aliquid agens, non ex accidenti, sed
per se incolume ipsum valensque praestet: at proxime
dictae singulae non ipsae per se sanitatem custodiunt, sed
eo, quia homini non jugulato neque a fera discerpto
sanitatem servari, quemadmodum et totam vitam, con-
tingit: idcirco ex quodam accidenti, non primo, neque
ex sua ipsius ratione, harum utraque artium sanitatem
conservat.

Cap. XVIII. Igitur sanitatem praecipue ex sui ra-

Ed. Chart. VI. [19.]

Ed. Bas. IV. (291. 292.)

τὸν ἑαυτῆς λόγον ἐν τίσιν ἔξει τὴν πραγματείαν; ἔμοι μὲν δοκεῖ, μήτ' ἐν τοῖς οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁμιλοῦσι τῷ σώματι, μήτε ἐξ ἀνάγκης ἐν τοῖς οὐδὲν διατιθεῖσιν, ἀλλ' ἐν οἷς τε διατρίβει πάντως τὸ σῶμα, καὶ ἡμεῖς μὴ βουλόμεθα, καὶ τούτων τοῖς ὠφελεῖν ἢ βλάπτειν δυναμένοις, ἐν τούτοις τε καὶ περὶ ταῦτα πραγματεύεσθαι. ξίφεσι μὲν οὖν, καὶ θηρίοις, καὶ κρημνοῖς, καὶ βρόχοις οὐκ ἐξ ἀνάγκης περιπίπτει τὸ σῶμα, ἀλλὰ τῷ περιέχοντι (292) ἄερι κατὰ διττὸν τρόπον ἐξ ἀνάγκης ὁμιλεῖ, καὶ πάντῃ περιεχυμένῳ, καὶ διὰ τῆς εἰσπνοῆς ἔλκομένῳ. καὶ μὲν δὴ καὶ ὕπνος, καὶ ἐργόχοροις, ἡσυχία τε καὶ κίνησις ἐκ τῶν τοιούτων ἐστίν, ἀνάγκη γὰρ ἢ ὑπνοῦν, ἢ ἐργηγορέναι, ἢ ἡσυχάζειν, ἢ κινεῖσθαι, ὥσπερ οὖν καὶ λιμῶνται, καὶ ἐσθίειν, καὶ διψᾶν, ἢ πίνειν, ἢ τινα μεταξὺ τούτων ἔχειν κατάστασιν. αἱ δὲ τῆς κοίτης διαφοραὶ καὶ τῶν ἱματίων οὐκ ἀναγκαῖαι πᾶσαι. κλίνη γὰρ ἐλεφαντόπους οὐδὲν οὔτ' ὠφελεῖ τὴν ὑγίειαν, οὔτε βλάπτει, κατὰ ταῦτά δὲ καὶ σκίμπους εὐτε-

tione conservans quibus continebitur? Ut mea quidem fert sententia, neque illis, quae non necessario corporibus nostris adhaerent, neque illis, quae nullam in partem necessario corpora nostra permutant, sed illis, quibus, velimus nolimus, corpus nostrum omnino utitur, et eorum illis, quae juvare aut officere valeant: in iis, inquam, et circa haec tuendae sanitatis artem versari arbitramur. In gladios enim, aut feras, aut laqueos, aut praecipitia non necessario corpora nostra incurrunt, sed in ambiente aëre duplici ratione versantur, et quoniam corpori undique circumfusus est, et quoniam per inspirationem ducitur. Atqui somnus et vigilia, quies item et motio in horum numero ponitur: necesse namque est aut dormire, aut vigilare, quiescere aut motu exerceri, perinde esurire et cibum capere, sitire ac bibere, aut inter haec mediam obtinere constitutionem. Cubilium autem discrimina ac vestimentorum non omnia necessaria sunt. Eburneis namque pedibus lectulus aut grabatus ignobilis nihil sanitati prodest, aut officit, neque

Ed. Chart. VI. [19.]

Ed. Bas. IV. (292.)

λής, καὶ ἱματίοις εὐτελέσιν ἢ πολυτελέσιν, ἢ τοῖς σκεύε-
σιν ὑαλίνοις, ἢ χρυσοῖς, ἢ ἀργυροῖς, ἢ ξυλίνοις χρῆσθαι,
καὶ παῖδας ἔχειν εὐμόρφους ἢ αἰσχροὺς τοὺς ὑπηρετουμέ-
νους, ἢ μηδ' ὅλως ἔχειν, ἀλλ' ἑαυτῷ διακονεῖσθαι. ταῦτα
μὲν γὰρ οὐδὲν οὔτ' ὠφελεῖν οὔτε βλάπτειν ἡμᾶς πέφυκεν,
οὔτε καθ' ἑαυτὰ καὶ πρῶτως, οὔτε κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ
δὲ θερμός ἢ ψυχρός, ἐδέσματα τε καὶ πόματα, καὶ ἡρε-
μία, καὶ κίνησις, ἐργήγορσις τε καὶ ὕπνος ἐξ ἀνάγκης
ὠφελεῖ καὶ βλάπτει κατὰ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν. ἱμάτιον δὲ
τρύχινον ἐν χειμῶνι, καὶ βαρὺ καὶ πνιγῶδες ἐν τῷ θέρει
βλάπτει μὲν ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός τῷ τε κρούει
καὶ θάλλει τιμωρεῖται.

Κεφ. ιθ'. Ταῦτ' οὖν, ὅσα καθ' αὐτὰ δύναμιν ἔχει
βλάβης τινὸς ἢ τῆς ὠφελείας, ὁ τῆς ὑγείας προνοούμενος
ἐπισκοπεῖται. πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἐπειδὴν μὲν ἱκανῶς
ἦδη τὸ σῶμα κενώσεως ἔχῃ, καὶ κίνδυνος ἦκη βλάβης αἰ-
σθητῆς, τρέφεσθαι κελεύων· ἐπειδὴν δὲ ξηραίνεται μᾶλλον

viliū aut sumptuosarum vestium usus: non vitrea vasa,
aut aurea, aut argentea, aut lignea possidere: non libe-
ros habere formosos, aut deformium servorum turbae
dominari, aut servis plane carentem ipsum sibi mini-
strare. Ista mehercule prodesse nobis vel obesse ipsorum
ratione atque primario, aut ex accidenti, neutiquam apta
sunt. At calidus aër aut frigidus, esca et potus, re-
quies et motio, vigiliae somnique suis ipsorum viri-
bus necessario corporibus nostris utilitatem aut noxam
afferunt. Vestimentum lacerum ac leve hyeme, grave
autem aestuosumque aestate laedit quidem ex necessitate,
ex accidenti vero frigore et calore divexat.

Cap. XIX. Haec itaque, quaecunque per se laedendi
juvandique potestatem habent, sanitatis curam habens spe-
culatur. At quomodo, quave ratione? Posteaquam satis
abunde corpus inanitum est, sensilisque nocumenti discrimen
impendet, alimentum sumere iubens; postquam

Ed. Chart. VI. [19. 20.]

Ed. Bas. IV. (292.)

τοῦ μετρίου, καὶ κίνδυνος ἢ κἀντεῦθεν ἤδη βλαβῆναι, πίνειν ἀξιῶν· οὕτω δὲ καὶ γυμνάζων, ἐπειδὴν ῥῶσαι μὲν βούλῃται τὴν διοικοῦσαν ἡμᾶς δύναμιν, ἐκκαθάραι τε τὰ κατὰ λεπτοὺς πόρους, ἡσυχάζειν δὲ προστάττων, ἐπειδὴν ἦτοι κόμνειν πρὸς τῶν γυμνασίων αἰσθῆται, ἢ διαφορεῖσθαι τὸ σῶμα πέρα τοῦ προσήκοντος, ἀλλὰ καὶ τὴν γαστέρα λαπάττων μὲν, ἣν ἰσχηται, κατέχων δὲ, ἣν ἐκταράττεται, καὶ τὰ ἄλλα δὴ πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστα πραγματευόμενος, ἐνὶ κεφαλαίῳ τῷδε προσέχων τὸν τοῦν, ἐπειδὴν μὲν ἀκριβῶς ἔχη καὶ ὑγιῶς τὸ σῶμα, μηδὲν νεωτερίζειν, ἐπειδὴν δὲ κατὰ τι τῆς ἀκριβοῦς ἐξιστῆται συμμετρίας, εὐθὺς ἀντεισάγειν τὸ λείπον, πρὶν μεγάλην γενέσθαι τὴν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐκτροπὴν, ὥσπερ ἂν εἰ τὰς κρόκας ἐκρεοῦσας ἱματίου τινός, οὐχ ἅμα πάσας οὐδ' ἀθρόας, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μίαν, ὃ τοῦτο ἔργον πεποιημένος ἴππο παρεδρεύων, ὥς λανθάνειν τοὺς πολλοὺς τὴν ἐπανόρ[20]θωσιν ὑπὸ σμικρότητος. τοιοῦτον γάρ τινα χρὴ καὶ τὸν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἐφεσιῶτα τεχνίτην εἶναι, σμι-

ultra modum exaruit, atque hinc jam noxae periculum infiat, potum accipere praecipiens: item et corpus exercens, quum nostri moderatricem facultatem robustam praestare, excrementaque angustis meatibus intrusa eruere voluerit, quietem vero imperans, quum exercitatione corpus lassari, aut ultra quam conveniat digeri senserit; alvum praeterea ducens, quum suppressa est, nimis autem citatam cohibens; aliaque in hunc modum omnia agens, et in summa id ante oculos habens, ut in corpore exacte sano ac valido nihil novare audeat, quum vero aliquantulum exquisitam moderationem transierit, continuo, quod deficit, priusquam latius malum serpat, refarciat, perinde ac si subteminis fila ex aliqua veste non simul omnia, sed singulis diebus singula excidentia, qui huic rei praest, assidens illico reponat, adeo ut huiusmodi correctio atque emendatio multorum notitiam prae exiguitate subterfugiat. Talem medius fidius et bene valentibus praefectum artificem esse opus est, minimae cujus-

Ed. Chart. VI. [20.]

Ed. Bas. IV. (292.)

κρᾶς διαφθορᾶς καὶ βλάβης αἰσθητικόν τε ἅμα καὶ ἐπανορθω-
 τικόν. εἰ δέ γ' ἀπαθὲς ἔμενε πάντα τὸ σῶμα καὶ τοιοῦ-
 τον, οἷόν περ ὁ ποιήσας αὐτὸ τεχνίτης ἀπέλιπεν, οὐκ ἂν
 ἔδειτο τοῦ διαπαντός ἐπανορθουμένου. νυνὶ δ' ἐπειδὴ διαρ-
 ρεῖ τε καὶ φθείρεται, δεῖται τινος ἐπιστάτου παρεδρεύον-
 τος, ὃς καὶ γνωριεῖ τὸ κενούμενον, ὁποῖόν τ' ἐστὶν καὶ
 ὅποσον, ἰάσεται τε παραχρῆμα, τοιοῦτόν τε καὶ τοσοῦτον
 ἕτερον ἀντεισάγων. ἀπορρεῖ τὸ κατὰ φύσιν ὑγρόν; ἐπάρ-
 δειν χρὴ τὴν ἴσιν ὑγρότητα, πόμα παρέχοντα. διαφορεῖται
 τὸ θερμόν; ἀντεισάγειν χρὴ τοσοῦτον ἕτερον. ἐκκενοῦται τὸ
 στερεόν; ἤδη καιρὸς τρέφειν. ἐνὶ λόγῳ τὸ διαφορούμενον
 καὶ ἀπολλύμενον ἐπανορθοῦσθαι κατὰ βραχὺ πρὸ τοῦ τοῖς
 πολλοῖς γενέσθαι κατάφωρον.

Κεφ. κ'. Ὡς περ οὖν εἰ δύο τινὲς πίδα ὄντε τετρα-
 μένω πολλαχόθι, μεστὰ μὲν ἅμφω τὰ πρῶτα, κενουμένω
 δ' ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἐκροῶν, εἴη δὲ τῷ μὲν ἐπιστατῶν τις
 αἰὲ προσεδρεύων, ἐπαντλῶν ἴσον ἐκάστοτε τῷ κενουμένῳ,

quo differentiæ ac noxæ observatorem juxta atque
 emendatorem. Verum si ex toto integrum illaefumque
 corpus duraret taleque, quale ipsum ab initio creator
 fabricatus reliquit, nequaquam correctore semper egui-
 set. At nunc, quum diffluet semper atque dispereat, ali-
 quo praesente observatore indiget, qui et quod dissipatur,
 quantum qualeque sit, cogniturus est, illicoque tale ac
 tantum vicissim reponens instaurabit. Insitum humidum
 dilabitur; tantumdem humoris, potum exhibens, irrigato.
 Calidum digeritur; tantumdem caloris addito. Solidum
 consumitur; jam alendi instat occasio. Ut semel dicam,
 quod discutitur atque evanescit, ingeri paulatim at-
 que reponi, antequam in multorum notitiam veniat,
 opus est.

Cap. XX. Igitur quemadmodum, si duo cogites dolia
 multis in locis foraminibus terebrata, ambo aequè ab
 initio plena, pariterque per illa spiramina hac atque
 illac persluentia, horumque alterius quidam curam gerens
 semperque assidens tantum vicissim ingerat, quantum cla-

Ed. Chart. VI. [20.]

Ed. Bas. IV. (292.)

θατέρον δὲ, πρὶν ἱκανῶς ἐκκενωθῆναι, μηδεὶς παρείη, τηρικαῦτα δ' ἐξαίφνης ἐπιστάς τις ἀθρόως πληρώσειεν, εὐδὴλον ὥς τὸν μὲν ἕτερον τῶν πίθων οὐδέποτε ἐκκενοῦσθαι τε καὶ πληροῦσθαι, τὸν δ' ἕτερον ἄμφω ταῦτα πάσχειν οἱ πολλοὶ τῶν θεωμένων ἐροῦσιν, οὕτως ἔχει καὶ τῶν ὑγιαίνοντων τε καὶ νοσούντων σωμάτων. ἐπανορθοῦνται μὲν ἄμφω ταῦτα μία τέχνη καὶ καθ' ἓνα τρόπον, ἀντεισάγουσα τὸ λεῖπον, ἡ διαφορὰ δὲ ἐν τῷ ποσῷ τῆς ἐπανορθώσεως, οὐκ ἐν τῷ ποιῷ.

Κεφ. κα'. Καὶ μὲν ἡ κατὰ τὸ ποσὸν ἐν τοῖς γιγνομένων διαφορά μιᾶς ἐστὶ τέχνης· εἰ δὲ γ' ἄλλης ἔσσεσθαι μέλλοι, πάντως χρὴ παραλλάξαι τῷ ποιῷ. εἰ δ', ὅτι τοῦ μὲν ἔφθασεν ἐκρυῆναι πολλὰ, πρὶν ἀφικέσθαι τὸν τεχνίτην, ὁ δ' ἕτερος, αἰὲ παρεδρεύοντος εὐτυχήσας αὐτῷ, μεστὸς διαφυλάττεται, τούτου χάριν ἡγῆ διττὸν εἶναι τὸν τρόπον τῆς ἐπανορθώσεως, οὐκ ὁρθῶς ἔγνωκας. οὐ γὰρ ἄλλη μὲν τέχνη μίαν ἀντεισάγει κρόκην ἐκρυεῖσαν, ἄλλη

bitur, alterum vero, antequam valde inanitum est, nemo custodiat, postea quispiam repente superveniens semel totum impleat, clarissime constat, doliorum istorum primum neque inaniri neque repleti unquam, alterum vero ambo haec pati a multis inspectantibus testatum iri: ita quoque in sanis aegrotisque corporibus res habet. Utrumque enim vitium ars una modo uno emendat, quod deficit scilicet instaurans: in quanto vero, non in quali, emendationis differentia versatur.

Cap. XXI. Atqui secundum quantum in his quae fiunt, differentia ad unam artem pertinet; quod si alterius artis esse debeat, prorsus qualitate differat oportet. Quod si propterea geminum esse emendationis modum arbitraris, quod ab uno dolio multum prius effluxerit, quam artifex custos accesserit, alterum custodem semper astantem, quae sua bona fortuna fuit, nactum plenum conservatur, haud recte sentis. Neque enim alia ars unum subteminis filum, quod exciderit, reponit,

Ed. Chart. VI. [20. 21.]

Ed. Bas. IV. (292.)

δὲ τρεῖς, ἢ τέτταρας, ἢ πεντακοσίας, οὐδ' ἄλλη μὲν τέχνη
σμικρόν τι τοῦ τοίχου πονῆσαν ἐπανορθοῦται, μεῖζον δ'
αὐτοῦ πάθος ἑτέραν ἐπιζητεῖ τέχνην· ἐπὶ γὰρ τῷ τρόπῳ
ὃ γέγονεν ἕκαστον τῶν ὄντων, τούτῳ καὶ φθειρόμενον ἐπα-
νορθοῦται. κρόκαι στήμοσι διαπλακεῖσαι ποιοῦσιν ἱμάτιον.
ἄρ' οὖν ἢ παθεῖν ἔξω τούτων ἱμάτιον, ἢ λαθῆναι δυνατόν;
δεῖ δὴ πάντως, εἴ γε πάσχει τι πάθος, ἥτοι στήμονα παθεῖν,
ἢ κρόκην, ἢ συναμφοτέρα, ἴασίν τε μίαν εἶναι τὴν κρόκην
αἰεὶ διαπλεκομένην τῷ στήμονι μιμῆσει τῆς γενέσεως.

Κεφ. κβ'. [21] Ἀλλ' αἱ κατὰ μέρος ἐνέργειαι τοὺς
πολλοὺς ἐξαπατῶσιν, οὐ δυναμένους θεάσασθαι τὸ καθό-
λου. μεθόδου γὰρ ἤδη λογικῆς τὸ τοιοῦτον, ἣν οὐτ' ἔμα-
θον, οὐτ' ἥσκησαν οἱ τολμῶντες ἑκάστης ἡμέρας εἰς τὰ
προβλήματα λέγειν. ἄμεινον γὰρ ἦν, εὔπερ ἥδεσαν ἐκείνην,
διδάξαι τοὺς μαθητάς ἅπαξ, οὐ μυρία προβλήματα διέ-
χεσθαι. ὁ μὲν γὰρ ἐκείνην μαθὼν οὐδὲν ἔτι δεῖται τῶν
μυρίων, ἐαυτῷ γε πάντα καλῶς διαιρεῖσθαι δυνάμενος·

alia tria aut quatuor aut quingenta, neque alia
ars parietis particulam ruentem fulcit communisque,
alia magnam ejus partem collapsam restituit: quo enim
modo res unaquaeque a principio constructa est, eodem
etiam corrupta instauratur. Subtemen flameni intertex-
tum vestem facit. Num igitur praeter haec vestis pati,
aut praeter haec emendari potest? Opus plane est,
si quid vestis damni faciat, aut flamen, aut subtemen,
aut utrumque pati, unamque esse emendandi viam, quae
subtemen semper flameni implicet, quo ejus ab initio
compositionem imitetur.

Cap. XXII. Sed singulares actiones multis impo-
nunt universale contemplari nequeuntibus. Id enim
rationalis methodi munus est, quam neque didicerunt,
neque pertractarunt isti, qui quotidie de propositis blate-
rantes disputare audent. Satius enim, siquidem eam
novissent, ipsis foret eam semel discipulos docere, non
infinita proposita discutere; nam qui eam rite percepit,
non amplius infinitis eget, sibi ipsi omnia recte dividere

Ed. Chart. VI. [21.]

Ed. Bas. IV. (292.)

ὁ δ' ἀγνοῶν ἔτι τὴν μέθοδον πρὸς τῷ μὴ γινώσκειν, εἰ κακῶς εἴρηται τὰ μυρία, παμπόλλων ἔτι προβλημάτων, ὧν οὐκ ἀκήκοεν, ἐπιδεής ἐστιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁδοῦ τι πάροργον ἡμῖν εἰρήσθω πρὸς γε τοὺς ἐκάστης ἡμέρας εἰς τὰ προβλήματα λέγοντας τοῖς μαθηταῖς, οὔτε δ' αὐτοὺς εἰδότες ὅ τι λέγουσιν, ἔστ' ἂν ἀμαθεῖς τε ἅμα καὶ ἀγύμναστοι τοῦ κριτηρίου. καὶ γὰρ οὖν κἀνταῦθα πότερον ταῖς κατὰ μέρος ἐνεργείαις ἢ ταῖς καθόλου διακριτέον ἐστὶ τὰς τέχνας ἀπ' ἀλλήλων, ἢ τοῦτο μὲν οὐχί, τοῖς σκοποῖς δὲ καὶ τοῖς τέλεσιν, ἢ μηδὲ τούτοις, ἀλλὰ ταῖς ὕλαις τε καὶ τοῖς ὄργανοις, καὶ ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τῇ θεωρίᾳ μηδ' ὅλως σκεψάμενοι, ληροῦσιν ὑπὲρ ὧν οὐκ ἴσασιν. ἄμεινον οὖν ἴσως ἐστὶ καὶ ἡμᾶς, ἐπειδὴ περ ἕπαξ ὑπέσστημέν σοι τὸν ἀθλον τοῦτον ἐκτελέσαι, διελθεῖν τι καὶ περὶ τῶν ῥηθέντων ἀπάντων ὡς οἷόν τε διὰ βραχυτάτων, ἀρξαμένους αὐθις ἀπὸ τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν.

Κεφ. κγ'. Ἔστιν οὖν τις ἐνέργεια κατὰ μέρος, ἢ χρώμενοι τὰ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν ἀναδράπτομεν, ἑτέρα

valens. At eam methodum ignorans, praeterquam quod infinita perperamne dicta sint haud dignoscit, permultorum adhuc propositorum, quae non audivit, inops est. Verum haec obiter adversus eos dicta sint, qui quotidie in proposita discipulis audientibus edisserunt, neque ipsi, quid dicant, intelligentes, quousque imperiti inexercitataeque in judicatorio instrumento fuerint. Nam et hoc loco, quo inter se artes distinguendae sint, singularibusne actionibus, an universalibus, an non ita, sed propositis finibusque, aut neque his, sed materiis, instrumentis, principiis et contemplatione, minime considerantes de his nugantur, quae ignorant. Igitur et nos forsan melius fuerit, postquam semel id certamen conficere tibi polliciti sumus, quam brevissime poterimus, aliquid et de antedictis omnibus disputare, iterum a singularibus actionibus incipientes.

Cap. XXIII. Est igitur quaedam singularis actio, qua utentes oculorum palpebras consuevimus; altera vero

Ed. Chart. VI. [21.]

Ed. Bas. IV. (292. 293.)

δὲ τῇδε μηδὲν εἰκνῦα, δι' ἧς ὑποχύματα παράγομεν, ἄλλαι δὲ τρίτη καὶ τετάρτη, μήτ' ἀλλήλαις τι, μήτε ταῖσδε προσεοικνῦαι, καθ' ὅς ὁστοῦν κατεαγὸς ἐκ μὲν τῆς κεφαλῆς ἐκκόπτομεν, ἐν ἄλλῳ δὲ μέρει τοῦ σώματος, οἷον βραχίονι καὶ πῆχει, κατατείναντές τε καὶ διαπλάσαντες ἐπιδοῦμεν. ὧν ἀπασῶν ἐνεργειῶν ἀποκεχώρηκε πάμπολλα, κήλης χειρουργία, καὶ ταύτης ἢ τῶν κισσῶν, καὶ πασῶν ὁμοῦ τῶν εἰρημένων ἢ τοῦ κατὰ τὴν κύστιν λίθου. καὶ τούτων μὲν ἔτι τὰ πλεῖ(293)στα μετὰ σμίλης ἐνεργοῦμεν· ὑπαλεῖψαι δ' ὀφθαλμὸν, ἢ ἄρθρον ἐμβαλεῖν, ἢ καταπλάσαι τι μέρος, ἢ καθετῆρι χρῆσθαι καλῶς, ἢ σικύαν κολλῆσαι, γίνεται μὲν ἄνευ σμίλης, ἀποκεχώρηκε δὲ καὶ ἀλλήλων πάμπολλα καὶ τῶν προειρημένων, ὥσπερ γε καὶ τὸ φλέβα τεμεῖν, καὶ ἀρτηρίαν διελεῖν, καὶ ἀποσχάσαι τὸ δέρμα, καὶ παρακετῆσαι τοὺς ὑδεριῶντας ἀλλήλων διετρήνοχε καὶ συμπάντων τῶν προειρημένων. καὶ αὗται μὲν ἔτι καὶ πρὸς ταύταις ἕτεραι μυρίαί χειρουργίαι τιτὲς ἐνεργοῦνται

hujus minime assimilis, per quam suffusiones detrahimus; aliae quoque tertia et quarta neque inter se ulla ex parte, neque harum similes sunt, per quas confractum os de capite excindimus, sed in alia corporis parte, utpote humero atque cubito, in adversum tendentes atque conformantes deligamus. Ab omnibus vero aliis actionibus longo intervallo ea dissentit, quae circa herniam fit, chirurgica operatio; a qua illa, quae circa varices, ab omnibusque simul antedictis vesicae calculi extractio; atque horum multa etiam scalpello absolvimus; at oculum sublinere, articulum in proprium situm reponere, conformare aliquod membrum, cathetere recte uti, cucurbitulam affigere, sine scalpello quidem omnia praestantur, sed inter se longissime et a proxime dictis evariant; quemadmodum et venam aperire, et arteriam secare, cutem scarificare, hydropicos pungere inter se et ab omnibus antedictis distant. Atque hae quidem etiam ac praeter has aliae infinitae chirurgicae operationes per se

Ed. Chart. VI. [21. 22.]

Ed. Bas. IV. (293.)

δι' αὐτῶν. τῶν δὲ φαρμακευόντων ὅλως ἕτερον τὸ γένος ἀλλήλων τε καὶ προσέτι τῶν κατὰ χειρουργίαν. οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ἐλλεβόρου πόσις καὶ ἐδωδὴ σιτίων οὐδ' αἰσιτία κλυστήρι, καὶ τρίψις λουτρῶ. τούτων δ' ἐπιπλέον ἀποκωχώρηκεν ἔλκος πλῦναί τε καὶ καθῆραι, καὶ φάρμακον ὑγρὸν ἐπιθεῖναι καὶ αὐτῆς ξηρὸν, αἰωρηθῆναι τε καὶ περιπατῆσαι καὶ παλαῖσαι, καὶ σκαμμωνίαν ἢ μελίκρατον πιεῖν. [22] οἷς ἅπασιν οὐδὲν ἔοικεν ἢ τῶν σφυγμῶν τε καὶ τῆς θερμασίας διάγνωσις, καίτοι δι' ἄκρων τῶν χειρῶν ἐνεργοῦμεν, καθάπερ, οἶμαι, καὶ ἢ τῶν ἐν τοῖς ἀφισταμένοις μέρεσιν περιεχομένων ὑγρῶν, ἢ τῶν ὄγκων τῶν ὑδρικῶν, ἢ γαγγλίων, ἢ ἀθερωμάτων, ἢ μελικηρίδων, ἢ στεατωμάτων. οὐ γὰρ ταῖς αὐταῖς ἐπιβολαῖς τε καὶ κινήσεσιν τῶν δακτύλων, καὶ μεταγωγαῖς, καὶ θλίψεσιν, ἀλλ' ἐνίοτε πάμπόλυ διαφερούσαις ἐπὶ τῶν εἰρημένων χρώμεθα. κινδυνεύομεν γοῦν ὅλης τῆς ἡμέρας οὐδὲν ἄλλο λέγειν, ἢ τῶν ἐνεργειῶν τὰς διαφοράς· οὕτω πάμπόλυ τὸ πλήθος αὐτῶν ἐστίν.

fiunt. Medicamentis autem utentium porro alterum genus est et a seipso et ab his, quae manu fiunt, discrepans. Siquidem veratri potio ciborumque efus nulla societate participant, neque inedia clysterisque usus, neque frictio et lavatio: ab his vero longius distant ulcus eluere ac purgare, et medicamentum liquidum, item et aridum imponere, gestari praeterea, deambulare, luctari, scammonium aut mullam bibere. Quorum omnium neutiquam similis est pulsus arteriarum calorisque dignotio, quamvis extremis manibus agamus; quemadmodum (ut reor) et humorum abscedentibus sedibus contentorum perceptio, aut tumorum hydropicorum, aut gangliorum, aut atheromatum, aut meliceridum, aut steatomatum; neque enim eodem digitorum injectu, aut eadem motione, et traductione, et pressione, sed nonnunquam longe differentibus ab enumeratis utimur. Quamobrem periculum est, ne totum diem absumamus nihil aliud quam actionum differentias recensentes: adeo ipsarum numerosa multitudo est.

Ed. Chart. VI. [22.]

Ed. Bas. IV. (293.)

Κεφ. κδ'. Ἀλλ' ἤδη καὶ τούτων ἱκανῶς ἂν τις γνω-
ρίῃ, πηλίκον ἁμαρτάνουσιν, ὅσοι ταῖς κατὰ μέρος ἐνεργείαις
ἡγοῦνται χοῖναι διακρίνειν τὰς τέχνας. οὐδεὶς γοῦν οὕτως
ἡλίθιος οὐδ' ἐμπληκτός ἐστιν, ὅς ἀφαιρήσεται μὲν τῆς
ἱατρικῆς τὰς εἰρημένους ἐνεργείας, ἄλλην δέ τινα καθ' ἐκά-
στην αὐτῶν ἐπιστήσῃ τέχνην, ἥτοι κηλοτομικὴν, ὥς νῦν
ὀνομάζουσιν τινες, ἢ λιθοτομικὴν, ἢ παρακεντητικὴν. εἰ
γὰρ ὅτι μάλιστα τόνδε μὲν τινα κηλοτομικὸν εἶναί φασι,
παρακεντητικὸν δὲ τόνδε, λιθοτόμον δὲ τόνδε, πάντας γοῦν
ἱατροὺς αὐτοὺς ὀνομάζουσιν, ὥπερ, οἶμαι, καὶ τοὺς ἀπὸ
μορίων τινῶν ὀνομασμένους, ἃν ἐξαιρέτως προνοοῦνται. καὶ
γὰρ οὖν καὶ τούτους ὀφθαλμικοὺς τε καὶ ὠτικοὺς καὶ ὀδον-
τικοὺς ἱατροὺς ὀνομάζουσιν, ἑτέροισι δ' ἀπὸ τῆς ὕλης προσ-
ηγόρευσαν, ἥτοι διαιτητικοὺς καὶ φαρμακευτικοὺς, ἢ καὶ
τῇ Δία βοτανικοὺς· εἰσὶ δ' οἱ καὶ οἰνοδότας καὶ ἐλλεβο-
ροδότας ἱατροὺς τινὰς ἐκάλεσαν ἐκ τοῦ πολλάκις αὐτοὺς
θεάσασθαι τοιαύταις ὕλαις χρωμένους. ἔχουσι γὰρ, οἶμαι,

Cap. XXIV. Verum jam et ex his abunde quis noverit, quantum aberrant illi, qui per singulas actiones artes esse distinguendas arbitrentur. Nullus igitur adeo fatuus adeoque attonitus est, qui a medicina modo propositas actiones diducat, et aliam quampiam artem singulis ipsis praeficiat, aut herniae dissectoriam, ut nunc quidam nominant, aut calculi detractoriam, aut punctoriam; etsi enim quam maxime hunc herniae dissectorem, illum punctorem, alium calculi detractorem esse dicant, omnes tamen istos communi nomine medicos appellant perinde, ut eos, puto, qui a quibusdam membris, quorum praecipue curam gerunt, vocitantur: hos namque oculos, auriculares, dentarios medicos nominant: nonnullis vero a materia nomina indiderunt, diaeteticos, et medicamentarios, aut per Jovem etiam herbarios vocantes: quidam praeterea et nonnullos medicos vini datores et veratri datores appellarunt, quod eos crebro talibus remediis utentes conspexerint. Omnibus enim, ut reor,

Ed. Chart. VI. [22.]

Ed. Bas. IV. (295.)

λογικὰς ἀρχὰς ἅπαντες ἄνθρωποι φύσει, καὶ γινώσκουσιν οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥττον, ὥς ἐστὶν ἐν τι καὶ ταῦτόν ἐν ταῖς ἐνεργείαις, ἐστὶ δέ τι καὶ διαφέρον. οὗ μὲν οὖν ἕνεκα γίνονται, ταῦτόν ὑγείᾳ παρὰ πᾶσιν ὁ σκοπὸς, ὁ τρόπος δὲ οὐχ εἰς ἀπασῶν, ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν ἐξήκει πάμπολυν. εἰ μὲν δὴ τις, ὥσπερ καὶ Πλάτων ἑκάστου τὸν τρόπον τε καὶ καθόλου σκοπὸν μίαν ἐπιστήσας τέχνην, εἴτ' εἰς εἴδη τε καὶ διαφορὰς τέμνων αὐτήν, αὐτὸς ἐκείνων τῶν τμημάτων ἕκαστον ὀνομάζει τέχνην, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐθελήσῃς διαιτητικὴν τινα, καὶ φαρμακευτικὴν, καὶ χειρουργικὴν ὀνομάζειν τέχνην, οὐκ ἂν ἔχοιμι τούτῳ γε οὐδὲν ἐγκαλεῖν. οὕτω δὲ καὶ τῶν εἰρημένων ἕκαστον τέμνων, οἷον τὴν δίαιταν εἰς τε τὰ προσφερόμενα, καὶ κενούμενα, καὶ ποιούμενα, καὶ ἔξωθεν προσπίπτοντα, καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἰδίαν τινὰ τέχνην ἐπιστήσειεν, οὐδ' ἂν τούτῳ τι μεμφοίμην. οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἰ πάλιν αὐτὰ ταῦτα τέμνοι πολυειδῶς ἄλλοι τῶν κατὰ μέρος, οὐκ ἂν κωλύσαιμι λέγειν αὐτόν, ὥς ἐν τοῖς

hominibus rationalis disciplinae principia naturaliter infusa sunt, cognoscuntque hi quidem magis, illi vero minus, in actionibus aliquid esse idem, aliquid diversum. Id quidem, cuius causa fiunt, idem est, sanitas videlicet apud omnes commune propositum, modus autem non omnium unus, sed in numerum ingentem excrescit. Verum enimvero si quispiam, ut facit Plato, uniuscujusque modum et universalem scopum unam artem statuens, deinde in species differentiasque ipsam diducens, rursus illas partes singulas artem appellet, perinde et ipse aliquam diaeteticam, et medicamentariam, et chirurgicam velit artem appellare, nihil sane fuerit, quod ipsi vitio vertam. Ita etiam, si modo propositas singulas partiens, ut diaetam in ea, quae assumuntur, evacuantur, et bibuntur, et exterius incidunt, istorum singulis propriam quandam artem praeficiat, neque istum accusaverim. Iterum, si haec quoque eadem multiformiter usque ad particularia partiatur, minime ipsum impediam, quin in his, quae assumuntur, aliam

Ed. Chart. VI. [22. 23.]

Ed. Bas. IV. (295.)

προσφερομένοις ἄλλη μὲν ἐστὶ τέχνη φαρμάκων, ἄλλη δ' ἐδεσμάτων, ἄλλη δὲ πομάτων, καὶ καθ' ἕκαστον αὐτῶν ἐδέσματος τοῦδε καὶ τοῦδε, καὶ πόματος τοῦδε καὶ τοῦδε, καὶ φαρμάκου τοῦδε καὶ τοῦδε, συγχωρήσαιμ' ἂν ἰδίαν εἶναι λέγειν τὴν τέχνην. εἰ δ' οἶεται ταύτας ἀλλήλων διαφέρειν τὰς τέχνας, ὥς ἀριθμητικὴν, εἰ τύχοι, ῥητορικῆς, ἢ ταύτην οἰκοδομικῆς τε καὶ τεκτονικῆς, οὐκ ἂν ἔτι συγχωρήσαιμι. ταύταις μὲν γὰρ οὐχ εἷς ἐστὶ σκοπὸς, ἐκείναις δὲ ταῖς ὀλίγον ἔμπροσθεν εἰρημέναις εἷς κοινὸς ἀπάσαις πρόκειται σκοπὸς, ὑγίεια. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῆς ῥητορικῆς, μιᾶς οὔσης τέχνης, ἄλλην μὲν τινα προοιμίου, διηγήσεως δ' ἄλλην, καὶ πίστεων γε [23] καὶ τῶν καλουμένων ἐπιλόγων ἄλλην εἶναι συγχωρήσω τέχνην, εἰ μοι μόνον ἔν γε τοῦτο φυλάττοιο, μίας εἶναι τέχνης αὐτὰ, εἴτ' εἶδη βούλει καλεῖν, εἴτε μέρη, κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον ἔχει καὶ πὶ τῆς ἰατρικῆς· ἄλλην μὲν τινα τέχνην ἐρῶ χειρουργικὴν, ἄλλην δὲ διαιτητικὴν, ἄλλην δὲ φαρμακευτικὴν, εἰ τοῦθ' ἔν μοι φυλάττοιο μόνον, ὥς εἷς ταύταις ἀπάσαις σκοπὸς, δι' ὃν ἀναγκάζονται μιᾶς

medicamentorum artem esse dicat, aliam ciborum, aliam potionum: quin etiam in istis singulis hujus illiusque cibi, hujus illiusque potus, atque huius illiusque medicamenti propriam esse artem dicere concessero. Verum si has inter se artes, quemadmodum arithmetica, exempli causa, ab oratoria, aut hanc ab aedificatoria et fabrili differre autumet, non amplius istud concessero, quum istae nullum commune propositum habeant; paulo vero supra enumeratis unum est commune propositum, sanitas scilicet. Quemadmodum igitur in oratoria, quae una est ars, aliquam quidem exordii, narrationis aliam, argumentationum perorationumque aliam esse artem dixerō, si mihi solum id unum, unius esse artis ea, sive species dixeris, sive partes, concessum fuerit: ad eundem, arbitror, modum et in medicina res habet; aliam enim artem chirurgicam dixerō, aliam diaeteticam, aliam medicamentariam, unum id modo mihi servetur, harum omnium unum esse propositum, propter quod unius esse artis partes coguntur: res

Ed. Chart. VI. [23.]

Ed. Bas. IV. (293.)

εἶναι τέχνης μόρια. τὰ γοῦν ἀνομοιότατα συνάγειν οὕτως φαίνεται καὶ συνδεῖν καὶ ἀναγκάζειν εἰς μίαν ἅπαντα τέχνην συντελεῖν. ἐκκόπτει τις ἢ ἀποκόπτει τὸ σεσηπὸς, ἄλλος δ' ἀνατρέφει τε καὶ σαρκοῖ τὸ κοῖλον. ἐναντίον μὲν οὕτως καὶ πάντα διαφέροντα δόξει τὰ πράγματα ὑπάρχειν. αἱ τε γὰρ ἐνεργεῖαι διαφέρουσι πολὺ, καὶ τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτῶν ἐναντίον. ὁ μὲν γὰρ καὶ τῶν ὄντων ἀφαιρεῖ τι, τῷ δ' ἔργον γεννῆσαί τινα οὐσίαν οὐκ οὔσαν. ἀλλ' οὐδετέρῳ γε τοῦτ' αὐτὸ πρόκειται καθ' αὐτὸ, τῷ μὲν ἐκκόψαι τι, τῷ δὲ γεννῆσαι, ὥσπερ οὐδὲ καῦσαι τι καὶ τεμεῖν, οὐδ' ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν αὐτὸ δι' ἑαυτὸ μεταχειρίζεται τις, ἀλλ' ὥς ἄνευ τούτου τυχεῖν ὑγείας οὐ δυνάμενος, ἐφ' ἣν ἐπείγονται μὲν ἅπαντες, οὐ μὲν ταῖς αὐταῖς ὁδοῖς χρώμενοι. διὰ μὲν δὴ τὸ κοινὸν τοῦ σκοποῦ πάντες ἱατροὶ καλοῦνται, διὰ δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἢ τῆς ὕλης ἢ τοῦ μορίου διάφορον ἦτοι χειρουργός, ἢ φαρμακευτής, ἢ ὀφθαλμικός· χειρουργός μὲν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, φαρμακευτής δὲ ἀπὸ τῆς ὕλης, ὀφθαλμικός δ' ἀπὸ τοῦ μορίου. τῷ γὰρ καὶ τὰ

enim dissimillimas ita coniungere atque connectere et cogere, ut in unam omnes artem conspirent, manifestum videtur. Excindit aliquis aut abscindit putrem partem, alius autem reficit, carnemque in cavo vulnere procreat: contrariae quidem res, totaque, ut aiunt, diametro distare videbuntur; actiones enim longè differunt, ipsarumque effectus contrarii sunt: ille enim eorum, quae sunt, aliquid perdit, iste vero novam aliquam substantiam gignit: sed neutri id ipsum per se proponitur, aut illi quicquam destruere, aut huic generare; quemadmodum neque urere aliquid, neque secare, neque aliud quicquam ipsum propter se facere quispiam aggreditur, sed tanquam sine hoc sanitatem assequi non valens, ad quam omnes, diversis tamen itineribus ingredienti, properant, ob commune utique propositum omnes medici vocati, sed propter actionis aut materiae aut membri differentiam hic chirurgus, iste medicamentarius, ille ocularius appellatur, chirurgus ab actione, medicamentarius a materia, ocularius a membro.

Ed. Chart. VI. [23.]

Ed. Bas. IV. (293.)

μόρια θεραπευόμενα διαφέρειν ἀλλήλων οὐκ ὀλίγον, αὐτοὺς τε τοὺς θεραπεύοντας ἐνεργείαις τε καὶ ὕλαις χρῆσθαι διαφόροις, οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν, οἱ δ' ἀπὸ τῶν μορίων οἱ δ' ἀπὸ τῶν ὑλῶν ὠνομάσθησαν ὀφθαλμικοὶ τε καὶ χειρουργικοὶ καὶ φαρμακευταί, κοινῇ δ' ἅπαντες ἀπὸ τοῦ τέλους ἰατροί. δέδεικται γὰρ ἔμπροσθεν, ὥς ἅπαντα τέχνη περὶ τὸ τῆς ὑποβεβλημένης οὐσίας ἀγαθὸν ἔσπευκεν, ἐνθ' ἐν τι καθ' ἐκάστην αὐτῶν ἔστιν τὸ πρῶτον ἀγαθόν. εἰ δ', ὅτι καλῶς ἀναρῶράπτων ὅδε τις τὰ βλέφαρα κακῶς, εἰ τύχοι, φαρμακεύει, καὶ τις ἄριστος ὢν ἐν φαρμακείᾳ διαίτην ὀρθῶς οὐκ ἐπίσταται, καὶ τοῦτ' ἄλλος ἡσικηκῶς οὐκ ἐγυμνάσατο τὰς χεῖρας, ἐτέρας ἀλλήλων πάντα τὰς τέχνας ὑποληψόμεθα, πρῶτον μὲν οὐ τρεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τριακοσίας οὕτω γε ποιήσομεν· ὁ μὲν γὰρ τις καθετήρι χρῆται καλῶς, ὁ δὲ κλυσιτήρι, φλεβοτομεῖ δ' ἄλλος, ἀρτηριοτομεῖ δ' ἕτερος· εἰθ', ὅταν εὗρεθῇ τις ἅπαντα καλῶς ποιῶν, οὕτως αὖ πάλιν ἅπασαι μία γενήσονται. καὶ μὴν ἐκατέρως

Quum enim, quae curantur membra, non parum invicem differant, curatoresque ipsi actionibus ac materiis diversis utantur, ideo nonnulli ab actionibus, alii a membris, a materiis alii cognominantur, ocularii, manuarii ac medicamentarii, universimque omnes a fine medici. Supra enim explicatum est, omnes artes in subjectae substantiae bono versari, *eique operam dare*, et in singulis ipsarum unum quoddam primum bonum reperiri. Caeterum quod quispiam palpebras exempli causa bene suens perperam medicamenta propinet, alius medicamentis optime utens rationem victus non rite praecipiat, in hoc alius egregie versatus manus non bene exerceat, si diversas propterea ac penitus separatas artes opinemur, statim sane non tres modo, verum etiam trecentas sic artes statuemus. Ille namque cathetere perite utitur, ille clystere, alius venam secare est idoneus, arteriam alius; deinde, quum aliquis haec omnia insigniter administrans inventus fuerit, rursum omnes illae artes in unam coibunt. Atqui utrum-

Ed. Chart. VI. [23. 24.]

Ed. Bas. IV. (293. 294.)

μοχθηρόν, ἢ διὰ τὴν ἀφυΐαν τῶν τέχνητων εἰς πολλὰς κατακερματίζειν τὴν μίαν, ἢ διὰ τὴν εὐφυΐαν εἰς μίαν ἄγειν τὰς πολλὰς. ὁ μὲν γὰρ πρό(294)τερος λόγος οὔτε τὴν ρητορικὴν ἑάσει μίαν εἶναι τέχνην, οὔτε τὴν ἀριθμητικὴν, ἢ γεωμετρίαν, ἢ μουσικὴν οὐδ' ἄλλην τινὰ τῶν ἀξιολόγων, ἅς διὰ τὸ μέγεθος οἱ πολλοὶ τῶν μεταχειριζομένων ἀδυνατοῦσιν ὅλας ἐκμανθάνειν· ἔ δὲ δεύτερος εἰς μίαν ἀνάξει τέχνην ἐνίοτε τὰς μηδαμῶς κοινωνούσας· εἰ γὰρ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἀριθμητικὸς τε ἅμα καὶ γραμματικὸς εἴη καὶ φιλόσοφος, ἐξέσται τινὲ μιᾷς εἶναι νομίζειν ἀπάσας μόρια.

Κεφ. κέ'. [24] Μὴ τοίνυν μήτε τῷ πλήθει τῶν ἐργαζομένων τὰς τέχνας, ἀλλὰ τοῖς προκειμένοις σκοποῖς διαιρώμεθα, μήτ' εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐνεργείας ἀποβλέπωμεν, ἀλλ' εἰς τὰς καθόλου. κοινὸν γὰρ ἐν ἐπὶ πάσαις ταῖς κατὰ μέρος ἐνεργείαις ἐκάστη τῶν τεχνῶν εὐρήσεις τι· διὸ καὶ τι πάμπλου δοκοῦσαι διαφέρειν ὅμως οὐ κεκώλυνται μιᾷς εἶναι τέχνης μόρια. τὸ γοῦν ὑφαίνειν ἱμάτιον οὐδὲν ἄλλο ἐστίν,

que vitiosum est, aut propter artificum inscitiam artem unam in multas discerpere, aut propter eorundem excellentiam multas in unam conjungere. Prior namque sermo neque rhetoricam, neque arithmetica, neque geometriam, neque musicam, neque aliam quampiam illustrem artem unam esse concedet, quas multi tractantes propter earum magnitudinem totas complecti nequiverunt; secundus autem artes interdum nullius cognationis participes in unam acervabit. Nam si idem homo arithmeticus simul, grammaticus atque philosophus fuerit, poterit quispian unius artis has omnes esse partes existimare.

Cap. XXV. Itaque ne agentium multitudine, sed propositis consideratis artes distinguamus, neque in singulas actiones, sed in universas inspiciamus. Commune enim quoddam in singulis cuiusque artis actionibus invenies, per quod, quamvis longo intervallo distare videantur, nihilominus tamen eas unius esse artis partes nihil impedit. Vestes igitur texere nihil aliud est quam subtemen sta-

Ed. Chart. VI. [24.]

Ed. Bas. IV. (294.)

ἢ κρόκας στήμοσι διαπλέκειν. ἄρ' οὖν ἕτερόν τι τοῦδε τὸ
 ῥάπτειν ἐστίν; οὐδαμῶς. ἀλλὰ καὶ τούτῳ διαπλέκονται
 κρόκαι στήμοσιν· ὥς, εἴ γε καὶ κατ' ἀρχὰς εὐθύς ἐβούλετό
 τις ἄνευ τῆς ὑφαντικῆς ἐνεργείας ἑτέρῳ τρόπῳ διαπλέξαι
 τὰς κρόκας τοῖς στήμοσιν, ἦτοι καθὸ νῦν ἡπῶνται τὰ
 ῥαγέντα τῶν ἱματίων, ἢ καθὸ τοὺς ταλάρους, ἢ τὰς σπυ-
 ρίδας, ἢ τὰ δίκτυα πλέκουσι, ἐποίησεν ἂν οὐδὲν ἥττον
 ἱμάτιον, ἀλλ' ἐν χρόνῳ παμπόλλῳ. στοχαζόμενοι τοίνυν οὐχ
 ἀπλῶς τοῦ τέλους, ἀλλὰ τοῦ θᾶπτον ἐξικέσθαι πρὸς αὐτὸ,
 τὴν διὰ τῶν ἱστῶν ἐπενόησαν ὑφαντικὴν, οὐκ ἐν τῷ καθό-
 λου τῶν εἰρημένων διαλλάττουςαν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ μέρος.
 οὕτως δὲ καὶ πρὸς τῆς ἱατρικῆς ἀνάριθμα μὲν οὖν, ὥς οὕτως
 φάναι, τὰ κατὰ μέρος, ἀλλὰ τό γε καθόλου πᾶσιν ἔργον
 κοινόν. ὃ τε γὰρ ἀφαιρῶν τι τοῦ σώματος ὥς περιττόν,
 ὃ τε προσθεῖς ὥς λεῖπον, ἐν ἅμφῳ ποιοῦσι καθόλου,
 τὴν κατὰ φύσιν ἐκπορίζοντες τῷ σώματι συμμετρίαν, ἣτις
 ἦν ὑγίεια. οὕτω δὲ καὶ ὁ θερμαίνων, καὶ ὁ ψύχων, καὶ ὁ
 ξηραίνων, καὶ ὁ ὑγραίνων.

mini implicare: num igitur, quam illud, aliud est suere?
 neutiquam; verum et in luendo subtemina staminibus in-
 tertexuntur: nam et si ab initio statim quispiam sine tex-
 torio opere aliter subtemina staminibus innectere voluif-
 set, aut eo modo, quo nunc lacera indumenta farciunt,
 aut quo cistas, aut sportulas, aut retia fabricantur, nihilo
 secius vestimentum, sed multo longiori tempore confecif-
 set. In finem itaque non simpliciter collimantes, sed ce-
 lerius ad ipsum pervenire studentes, hanc telas conficien-
 tem artem, textoriam scilicet excogitarunt, non universim,
 sed ex parte a supra positis differentem. Idem et in me-
 dicinali arte contingit. Innumera sane (ut ita dixerim)
 singularia sunt, sed generale quoddam opus omnibus com-
 mune est: nam et corpori aliquid ut supervacuum detra-
 hens, aut aliquid, quod deficiat, adjiciens, unum uterque
 in universum praestat, corpori scilicet naturalem modum
 comparans, qui nihil aliud est quam sanitas: perinde vero
 et calefaciens, et refrigerans, et siccans, ac madefaciens.

Ed. Chart. VI. [24.]

Ed. Bas. IV. (294.)

Κεφ. κς'. Ὡς γάρ, εἰ καὶ κατ' ἀρχὰς εὐθὺς οἶόν τ' ἦν ἡμῖν γεννῆσαι ζῶον, οὐκ ἄλλω μὲν οὖν ἂν τινι λόγῳ τὴν γένεσιν αὐτοῦ τὴν πρώτην, ἄλλω δ' ἂν ἐποιούμεθα τὴν ἐπανόρθωσιν, οὕτως, ἐπεὶ μηδέτερον τούτων αὐτῶν πρώτοι ποιοῦμεν, ἀλλ' ἡ φύσις ἐστὶν ἣ καὶ δημιουργοῦσα πρώτη τὸ ζῶον καὶ νῦν ἰωμένη νοσοῦν, οὐκ ἄλλω μὲν τρόπῳ τὴν τροφήν ἐπὶ τῶν κυουμένων, ἄλλω δὲ νῦν ἐπίσταται, ἀλλὰ καὶ ταῦθ' ὁμοίως ἐργάζεται, καὶ τρέφει, καὶ διακρίνει, καὶ ἀποκρίνει, καὶ πάνθ' ἀπλῶς εἰπεῖν ὡσαύτως ἐργάζεται νῦν τε καὶ τότε. Ὅτι δὲ ὁ ἱατρός τῆς φύσεώς ἐστιν ὑπηρέτης, ἣ δὲ πρώτη τέχνη τις ἐκείνης, καὶ ὅτι καλῶς εἴρηται, φύσις ἑξαρχεῖ παντάπασιν, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰς νόσους αὐτῶν κρίνει, καὶ ὡς εἰσὶν αἱ φύσεις τῶν νόσων ἱατροὶ, παλαιοῖς ἀνδράσιν αὐτάρκως εἰρημένα, τί ἂν ἔτι δεοίμην ἐγὼ διέρχεσθαι; τὸ γὰρ εἰς τὰ παρόντα χρήσιμον ἀναμνηστικῶς μόνον, ὡς οὐκ ἄλλης μὲν τέχνης τὸ ποιεῖν, ἄλλης δ' ἐπα-

Cap. XXVI. Quemadmodum enim, si ab initio nos confestim animal creare potuissenius, non alia quidem ulla ratione ejus primam formationem instituissemus, alia vero emendationem adhiberemus, haud secus, posteaquam neutrum horum nos primi efficimus, sed natura est et primaria animalis opifex, et in praesentia aegroto sanitatem comparat, non alia profecto ratione carnem prius generavit, alia vero nunc, neque alia quidem ratione foetui, alia in praesentia in lucem edito alimentum suppe-
ditat, verum etiam similiter nunc operatur, alit, digerit, excernit, omniaque, ut semel dicam, in praesentia, ut prius, eadem ratione ministrat. Medicum autem naturae esse ministrum, primariamque esse illius artem quandam, ac rite celebre esse dictum illud, Natura in omnibus auxiliatur, quin etiam naturam morbos judicare, naturas morborum esse medicatrices, a priscis sapientibus abunde tradita, quid ego iterum supervacue repetam? Quod enim in praesentia utile est, in memoriam tantum revoco, non alterius artis esse opus facere, alterius vitiatum corrigere,

Ed. Chart. VI. [24. 25.]

Ed. Bas. IV. (294.)

νοροϋσθαι τὸ πεπονθὸς, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς. εἰ δὲ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ τὴν ἱατρικὴν ἐδείξαμεν ἔμπροσθεν, οὐχ ὥσπερ τὴν ἱματιουργικὴν εἰς οὐσίαν ἄγουσαν, ὃ πρότερον οὐκ ἦν, ἀλλὰ τῇ τὰ πεπονηκότα τῶν ἱματίων ἐπανορθομένη προσεοικυῖαν. ἐδείξαμεν οὖν καὶ ὥς τὸ φυλάττειν ὁτιοῦν διττόν ἐστιν, καὶ ὥς θάτερον αὐτοῦ γένος, ἐξ οὗ ἐστι καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν νῦν τὸ ὑγιεινόν, ἐπανορθοῦται κατὰ βραχὺ τὰ πονοῦντα. καὶ ταῦτα λανθάνει τοὺς πολλοὺς, ὥς ἕτερον ὃν τῷ γένει τοῦ θεραπευτικοῦ.

Κεφ. κζ'. [25] Τὸ δ' οἶσθαι, τέλος εἶναί τινι τοῦτ' αὐτό, τὸ ποιεῖν οἰκίαν, ἢ ἱμάτιον, ἢ σκεῦος, ἢ ὑγίειαν, ἀνθρώπων ἐστὶ μὴ δυναμένων ἀπὸ τοῦ τέλους αὐτοῦ διακρίναι τὴν τοῦ τέλους ἐνέργειαν. οὐ γὰρ οἰκοδομεῖν οἰκίαν αὐτὸ δὴ τοῦτο τέλος ἐστὶ τῆς οἰκοδομικῆς, ἀλλ' οἰκία, καθάπερ οὐδ' ὑφαίνειν ἐσθῆτα, καὶ ναῦν συμπίπτειν, καὶ σκίμποδα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ δημιουργηθέν, ὃ δὴ καὶ παυσαμένων τῆς ἐνεργείας τῶν τεχνιτῶν ἔτι διαμένει. καὶ ταύτῃ γε διήνεγκαν αἱ ποιητικαὶ τέχναι

sed eiusdem. Quod si et non eiusdem, at supra medicinam ostendimus non artis vestes facientis aemulam quicquam, quod prius non esset, procreare, sed artis laceras tritaque vestes sarcientis assimilem. Explicavimus item, conservationem esse duplicem, alterumque genus, sub quo et praesens de tuenda sanitate tractatio reponitur, parum labefactata corrigere; idque multos subterfugit, tanquam sit a curativo genere dissidens.

Cap. XXVII. Caeterum id ipsum alicui finem esse putare, domum extruere, aut vestem, aut vas, aut sanitatem facere, hominis est non potentis finis actionem ab ipso fine distinguere: quandoquidem non domum extruere id ipsum ipsius aedificatoriae finis est, sed domus, quemadmodum neque vestem texere, aut navem coagmentare, aut grabatum aliorumve unumquodque fabricare, sed ipsum opus, quod quiescentibus iam a labore artificibus adhuc permaneat. Atque ita effectivae artes ab activis tan-

Ed. Chart. VI. [25.]

Ed. Bas. IV. (294.)

τῶν μόνον πρακτικῶν, ὅτι τῶν μὲν πρακτικῶν, ὅταν ἐνεργούσαι παύσωνται, πέπαιται καὶ τὸ τέλος. οὐδὲν γοῦν ἔστι δεῖξαι τῆς ὀρχηστικῆς παρ' αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν, οἷον τῆς τεκτονικῆς τὸν σκίμποδα, καὶ τῆς οἰκοδομικῆς τὴν οἰκίαν, καὶ τῆς ἰατρικῆς τὴν ὑγείαν. οὐκ οἰκοδόμησις οὖν, ὥσπερ ὀρχησις, ἔστι τὸ τέλος τῆς οἰκοδομικῆς, ἀλλ' οἰκία, τῆς ἐνεργείας ἑτερόν τι. κατὰ ταῦτά δὲ καὶ τῆς ὑφαντικῆς οὐδ' ὑφανσις, οὐδ' ὑφαίνειν, οὐτ' ἐσθῆτος ποίησις ἢ γένεσις, ἀλλ' ἐσθής. ὥσαύτως δὲ οὐδὲ ποίησις, ἢ γένεσις, ἢ ἐπανόρθωσις ὑγείας ἐστὶ τὸ τέλος τῆς ἰατρικῆς, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐνέργειά τις, ἢ γὰρ καθόλου τῆς τέχνης, καθάπερ αἱ κατὰ μέρος ἦσαν ἐν τῷ τέμνειν καὶ καίειν, καὶ κατατίνειν ἄρθρα καὶ κῶλα, καὶ διαπλάττειν, καὶ ἐπιθεῖν, καὶ τούτων ἔτι ἀνωτέρω καὶ γενικώτεραι, χειρουργεῖν, καὶ φαρμακεύειν, καὶ διαιτᾶν, ἀλλ' ὑγεία τέλος ἐστίν, ὃ καὶ παυσαιμένου τῆς ἐνεργείας τοῦ τεχνίτου δεικνύειν ἔχομεν. οὐδ' οὖν οὐδὲ τὸ φυλάττειν ὑγείαν ἢ ἐπανορθοῦσθαι τέλος, οὐδ' ὅλως τὸ ὑγιάζειν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐνέργεια, τέλος δ'

tum dissentiunt: activae namque quum ab agendo defierint, finis quoque una desit. Nihil itaque in saltatoria praeter ipsam actionem ostendere possumus, ut in fabrili grabatum, in aedificatoria domum, in medicina sanitatem. Non igitur aedificatio, quemadmodum saltatoriae saltatio, aedificatoriae finis est, sed domus, res ab actione diversa; itidem textoriae neque textura, neque texere, neque vestis confectio aut generatio, sed vestis. Pari ratione neque productio neque generatio neque correctio sanitatis medicinae finis est, verum haec omnia actio quaedam artificis communis est, quemadmodum particulares erant secare, urere, articulos et artus in adversum trahere, efformare, deligare; et supra has etiam atque communiores manu operari, medicamento uti, et rationem victus praecipere: verum sanitas ipsa finis est, quem iam quiescente artifice demonstrare valemus. Quare neque sanitatem custodire, aut vitiatam emendare, aut prorsus amissam recuperare finis est, sed omnia haec actiones sunt, finis autem est

Ed. Chart. VI. [25.]

Ed. Bas. IV. (294.)

ὑγεία. τὴν δὲ κοινὴν καὶ γενικὴν ἐπὶ πάσαις ταῖς κατὰ μέρος ἐνεργείαις ἄλλος μὲν ἄλλως ὀνομάζει, δηλοῦσι δ' ἅπαντες ἐν καὶ ταυτόν, ὃ θ' ὑγιαίνειν λέγων, ὃ θ' ὑγίειαν ποιεῖν, ὃ τε ποιήσιν ὑγείας, ὃ τε ὑγίανσιν. ἑτέρω δὲ τρόπῳ καὶ οἶδε ταυτόν τούτοις λέγουσιν, ὃ τε τὴν ἴασιν τῶν νοσημάτων εἰπὼν, ἢ τὴν θεραπείαν, ἢ τὴν θεράπευσιν τῶν νοσούντων, ἢ τὸ ἰᾶσθαι νῆ Δία, ἢ τὸ τὰς νόσους ἐκκόπτειν, ἢ τὸ τὴν ὑγίειαν ἀντείστασθαι, ὃ τε πάντα τὰ θέοντα πράττειν, ὃ τε τὰς νοσοποιούσας αἰτίας ἐξάγειν. οὐδεὶς γὰρ τούτων τὸ τέλος, ἀλλὰ τὴν πρὸ τοῦ τέλους ἐνέργειαν λέγει, καθάπερ εἰ καὶ πρακτικὴ τις ἦν ἡ τέχνη περὶ τὸ σῶμα παραπλησίως ὀρχηστικῇ τε καὶ ὑποκριτικῇ.

Κεφ. κη'. Ἐπεὶ τοίνυν πολυειδῶς ἀποδέδεικται τὸ μὴ δεῖν κρίνειν τὰς τέχνας ταῖς κατὰ μέρος ἐνεργείαις, ἀλλ' εἰς τὰς καθόλου τε καὶ πλησίον τοῦ τέλους ἀνάγειν, εἴτ' αὐτῶν ἐκείνων πειρᾶσθαι διορίζειν τὸ τέλος, ἐξῆς ἴδωμεν,

sanitas. At communem generalemque supra omnes hasce particulares actionem alius sane alio appellat nomine, omnes tamen unum idemque significant: et qui sanare dicit, et qui sanitatem facere, et qui sanitatis effectum, et qui sanationem, hi quoque idem, quod proxime posui, sed alio modo dicunt; et medicationem morborum dicentes, aut curationem, aut aegrorum medelam, aut mediusfidius mederi, aut morbos extirpare, aut sanitatem morbo pulso inducere; item omnia, quae convenient, facere dicentes, et qui morbificas causas se expellere ajunt. Nemo enim istorum finem, sed, quae finem praecedat, actionem dicit, perinde atque si circa corpus quaedam activa saltatoriae histrionicaeque similis versaretur.

Cap. XXVIII. Verum enim vero, posteaquam multis rationibus artes non ex particularibus actionibus esse judicandas assertum est, sed in universales ac proxime ad finem esse recurrendum, deindeque ab illis ipsis fines distinguere esse tentandum, in sequenti disputatione ea est

Ed. Chart. VI. [25. 26.]

Ed. Bas. IV. (294. 295.)

εἰ καὶ περὶ τὰς ὕλας αὐτῶν ὁμοίως ἔχει. φαίνεται γοῦν ὕλη τε μία πολλαῖς ὑποβεβλημένη τέχναις, καὶ τέχνη μία παμπόλλαις ὕλαις χρωμένη. ξύλον μὲν γὰρ ὕλη κοινὴ καὶ ναυπηγῶ, καὶ τέκτονι, καὶ μηχανοποιῶ, καὶ οἰκοδόμῳ, καὶ ἄλλοις μυρίοις, καὶ πηλὸς δὲ πολλῶν τεχνῶν ἐστὶν ὕλη, καὶ λίθοι, καὶ ἄλλα σύμ[26]παντα. ἰατρικῆς δ' αὖ τέχνης μιᾶς οὔσης ὕλαι μυρίαί, τό τε σῶμα αὐτὸ τὸ τὴν ὑγείαν δεχόμενον, ἐδέσματα τε καὶ πόματα, καὶ φάρμακα σύμ-παντα καὶ διαιτήματα. ταυτὶ μὲν οὖν ἰατρῶν ὕλαι, τὸ σῶμα δ', ὡς ἐξ οὗ τὸ τέλος, ἢ ἐν ᾧ. δῆλον οὖν, ὡς οὐκ ἐκ τῶν ὕλῶν χρὴ κρίνειν τὰς τέχνας· οὐδὲ γὰρ, εἴ τις ἐτέρας μὲν τὰς κοινὰς ὕλας καὶ, ὡς ἂν εἴποι τις, κατὰ συμβεβηκός, ἐτέρας δὲ τὰς οἰκείας τε καὶ προσεχεῖς ὑποθέμενος ἐκάστη τῶν τεχνῶν, ἢ μὲν ἐστὶ φυσικὸν σῶμα τὸ ἡμέτερον, ὕλην αὐτὸ φαίη τις φυσικῆς ἐπιστήμης ὑπάρχειν, ἢ δὲ (295) ὑγιεινόν ἐστίν, τῆς ἰατρικῆς, ἢ δ' εὐεκτικὸν ἢ εὐεξίας δεκτικόν, τῆς γυμναστικῆς, οὐδ' οὕτω ἑτέρῳ τινὶ πλήν τῷ τέλει

difficultas excutienda, numquid et de ipsarum materiis eadem sit ratio habenda. Itaque materia una pluribus artibus subjici, unaque ars permultis uti materiis videtur; quandoquidem lignum navium artifice, et fabro lignario, et machinarum structori, et aedes fabricanti, infinitisque aliis communis materia est, creta quoque multarum est artium materia, et lapides, aliaque universa. Rursus autem medicae artis, una quum sit, infinitae materiae sunt, et corpus ipsum sanitatem accipiens, et cibi ac potus, et medicamenta omnia et vocata diaetemata. Haec igitur medicorum materiae, corpus autem tanquam id, ex quo finis aut in quo. Constat igitur, non ex materiis artes esse judicandas: neque enim, si quispiam alias communes materias, utque aliquis dixerit, per accidens, alias vero proprias atque propinquas singulis artibus subjiciens, quatenus corpus nostrum naturale est, physicae scientiae subjectum esse dicat, quatenus salubre, medicinae, quatenus boni habitus aut boni habitus capax, exercitatoriae, propterea alio quopiam, quam fine, artes distinguit.

Ed. Chart. VI. [26.]

Ed. Bas. IV. (295.)

διακρίνει τὰς τέχνας. τὸ γὰρ ὑγιεινὸν τόδε τι λέγειν σῶμα γινώσκοντός ἐστιν ἤδη τὸ τέλος. οὐ μὲν οὐδ' εἰ τοῖς θεωρήμασι διακρίνει τις τὰς τέχνας, ἐτέρωθί ποθι ἄρχεται, ἢ τοῦ δυνάμει τοῦ τέλους· τὰ γὰρ οἰκεῖα τῶν τεχνῶν ἐκάστης θεωρήματα τὸ τέλος ὁρίζει τε καὶ κρίνει. ταῦτα γοῦν οἰκεῖα τῆς τέχνης ἐστίν, ἃ γινώσκον τις εἰς τὸ τέλος ὠφελεῖται. καὶ γραμματικῆς τε καὶ μουσικῆς, καὶ τεκτονικῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστης, ὅσα μὲν ἂν ἢ αὐτὸ τὸ τέλος ἄντικρυς, ἢ αὐτὸ τὸ βέλτιον, ἢ τὸ θάττον ἐν αὐτῷ δύνηται παρέχειν, οἰκεῖα τῆς τέχνης ἐστίν· ὅσα δ' οὐδὲν ὠφελεῖ πρὸς τὴν τοῦ τέλουςποίησιν, οὐκ οἰκεῖα.

Κεφ. κθ'. Πανταχόθεν οὖν ὁ λόγος ἐπὶ τὸ τέλος ἔρχεσθαι κελεύει, καὶ τούτῳ κρίνειν τὰς τέχνας, διὰ τοῦτο γὰρ ἐν ταῖς ἐνεργείαις καθόλου, καὶ τοῖς οἰκείοις θεωρήμασι, καὶ ταῖς ἀρχαῖς. ἐξαλλάττονται γὰρ οὖν καὶ αἶδε, καὶ τὰ τέλη τῶν τεχνῶν. ἢ γὰρ ὑγεία τὸ τέλος ἐστίν, ἐν θερμοῖς δ' αὕτη, καὶ ψυχροῖς, καὶ ὑγροῖς, καὶ ξηροῖς.

Nam corpus aliquod salubre dicere ejus, qui iam finem cognoscat, officium est. Neque etiam si quis praeceptis artes disjungat, aliunde quam a fine potestate sumit initium; propria namque cujusque artis praecepta finis consistit atque dijudicat; quippe haec artis propria sunt, quae dignoscens aliquis ad finem assequendum proficit. Siquidem grammaticae, musicae, fabrilis et aliarum cujusque artium quaecunque praecepta aut finem ipsum evidenter, aut quod in ipso melius celeriusve est, praebere valent, haec artis propria sunt; quae vero ad finem assequendum conferunt nihil, ea nequaquam artis propria dicenda sunt.

Cap. XXIX. Itaque omni ex parte ad finem properare, ab eoque artes judicare praecipit ratio; propter hunc enim et communibus actionibus, et propriis praeceptis atque principiis differunt; nam haec et secundum artium fines evariant. Quandoquidem sanitas finis est, haec vero in calidis, frigidis, humidis siccisque consistit.

Ed. Chart. VI. [26.]

Ed. Bas. IV. (295.)

ἐν τούτοις δηλονότι καὶ ἡ τῆς ὕλης ἀρχή, καὶ ἡ τῆς θεωρίας ἀρχή περὶ τὴν τούτου γνῶσιν, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως ἰατρῶ τε καὶ φυσικῶ. καὶ τοῦτο δ' αὐτὸ τὸ οὐχ ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ τέλους τῶν ἐπιστημῶν ἐγνώσθη τε καὶ διεκρίθη, καὶ προσηκόντως ἀεὶ τὸ τέλος ὃ λόγος ἐξευρίσκει κανόνα τε καὶ κριτήριον ἀπάντων τῶν κατὰ τὰς τέχνας. ἡ γὰρ τοι σύστασις ἀπάσης τέχνης τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν εἴληφεν. οὔτε γὰρ ἰατρικὴν ἂν τις ἔσπευσεν συστήσασθαι, μὴ προποθηθείσης ὑγείας, οὔτε οἰκοδομικὴν, εἰ μὴ κἀνταῦθα οἰκίας ὠρέχθη, οὔθ' ὑφαντικὴν, εἰ μὴ πρότερον ἐσθῆτος. ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ τὰς τέχνας ἀπάσας συνιστᾷσα τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν εἴληφεν. ἐπιδέδεικται δ' ἐτέρωθι, πῶς ἂν τις, ὑποκειμένου τοῦ τέλους, τὴν τέχνην αὐτοῦ κατὰ μέθοδον ἐξευρίσκοι, καὶ καὶ πρότερον ἐν ἐκείνῳ γυμνάσασθαι τῷ λόγῳ τὸν ἀκριβῶς θέλοντα τοῖς ἐνεστῶσιν ἁκολουθεῖν. εἴσεται γὰρ ἑναργῶς ὑπὸ μίαν τε καὶ τὴν αὐτὴν θεωρίαν ἅμφα πίπτοντα τὰ μόρια, τὸ ὑγιεινὸν καὶ τὸ θεραπευτικόν. ἐγὼ δ' ἂν εἰς τόδε τὸ γράμμα πάντα μεταφέρων τὰ

In istis plane et materiae et contemplationis circa hujus cognitionem principium versatur, sed dissimili ratione medicus physicusque id tractat. Quod ipsum dissimiliter scilicet a scientiarum fine cognitum est atque distinctum. Neque ab re semper finem ratio invenit, omnium, quae in artibus continentur, regulam atque judicem. Nam cujusque artis constitutio inde sumit initium. Quis enim medicinam constituere properasset, nisi sanitatis bonum prius optavisset? aut aedificatoriam, nisi et hic domum? aut textoriam, nisi vestem prius expetivisset? Quin et ars reliquas omnes constituens hinc et ipsa accepit initium. Alibi vero a nobis ostensum est, quo quispiam modo proposito fine suam ipsius artem per methodum comperiat. Eumque, qui praesentem librum exacte intelligere cupiat, in illo prius versatum esse necesse est; ita enim evidenter cognoverit, sub unam eandemque contemplationem utramque partem incidere, salubrem videlicet atque curatricem. Verum si ego, quae in aliis voluminibus a me latissime

Ed. Chart. VI. [26. 27.]

Ed. Bas. IV. (295.)

δι' ἐτέρων ἐπὶ πλεῖστον ἠκριβομένα λάθοιμ' ἂν ἐμαυτὸν
ὑπὲρ τὰς Μενεμάχου καὶ Μηνοδότου βίβλους ἀποτείνας
αὐτό.

Κεφ. λ'. [27] Ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ περὶ τὸ τοῦ σώματος
ἀγαθὸν τέχνη μία πάντως ἐστίν, ἐκ τε τῶν εἰρημένων ἐμ-
προσθεν αὐτιάρκως οἶμαι δεδειχθαι, καὶ τῶν ἐξῆς ῥηθησο-
μένων οὐδὲν ἥτιον δειχθήσεται. οὐ μὲν ὅ τί γε προσῆκεν
ὀνομάζειν αὐτήν, ἥδη πω πέφανται. τάχα γὰρ οὔτ' ἰατρι-
κὴν, οὔτε γυμναστικὴν, ἀλλ' ἕτερόν τι· τάχα δ' οὐκ ἐστίν
ὅλως ὄνομα τῆς τέχνης ἐκείνης, ὥσπερ οὐδ' ἄλλων πολλῶν.
ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὀλίγον ὕστερον ἐπισκεψόμεθα. τὸ δ' οὖν
ἐν μὲν εἶναι τὸ τοῦ σώματος ἡμῶν ἀγαθόν, ὅ τί περ ἂν
ᾗ, καθάπερ καὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν οὐσιῶν, εἶναι δὲ καὶ
τέχνην αὐτοῦ μίαν, εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν πάντων, ἀληθὲς
εἶναί φημι, καὶ τὴν αὐτὴν γε μέθοδον ἀμφοῖν ὑπάρχειν.
μίας οὖν οὔσης περὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν τέχνης, ἥδη
σκοπώμεθα σύμπαντ' αὐτῆς τὰ μέρη· πάντως γὰρ πού

diligenterque explicata sunt, in hunc omnia librum con-
ferre velim, Menemachi Menodotique libros me huius
prolixitate superaturum ignorarem.

Cap. XXX. Caeterum artem circa corporis bonum
versantem prorsus unam esse ex antedictis (ut arbitror)
satis declaratum est, atque ex dicendis in posterum nihilo
secius declarabitur, non tamen, quo ipsam nomine appel-
lare oporteat, jam adhuc manifestum est. Neque enim
forsan medicativa, neque exercitatoria, sed aliud quippiam
appellanda est; forsan autem et in totum ars ista, quemad-
modum et pleraeque aliae, nomine caret; sed hoc quidem
paulo posterius speculabimur. Verum unum esse humani
corporis bonum, quicquid illud sit, sicut aliarum etiam
omnium substantiarum, esse autem et de ipso artem unam,
siquid unquam aliud, et id quoque verum esse confirmo,
necnon et eandem utrique methodum inesse. Quum una
igitur ars circa humani corporis bonum versetur, in
praesentia omnes ejus partes speculemur; nam sic et ejus,

Ed. Chart. VI. [27.]

Ed. Bas. IV. (295.)

κατοψόμεθα καὶ τὸ καλούμενον ὑγιεινὸν, ἥντινα ἔχει τὴν δύταμιν, ἵνα κἀνταῦθα μεθόδῳ τινὶ ποιῶμεθα τὴν τομὴν, ἐπισκεψόμενοι τὸ γένος τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐν αὐτῷ μόνῳ τῷ θεωρῆσαι τὸ τέλος αὐτῆς ἐστίν, ὥσπερ τῆς ἀριθμητικῆς τε καὶ ἀστρονομικῆς καὶ φυσικῆς, ἀλλὰ τι καὶ πράττει περὶ τὸ σῶμα, παντὶ δῆλον· ὅτι δ' οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ πράττειν τελευτᾷ, καθάπερ ἡ ὀρχηστική, μηδὲν, ὅταν ἐνεργοῦσα παύσῃται, δεῖξαι δυναμένη, καὶ τοῦτ' εὐδὴλον εἶναι νομίζω. δῆλον οὖν, ὡς ἦτοι τῶν ποιητικῶν, ἢ τῶν κτητικῶν ἐστὶ τεχνῶν, ἐπειδὴ μήτε τῶν θεωρητικῶν εὐρέθῃ μήτε τῶν πρακτικῶν. ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τῶν κτητικῶν, ὥσπερ ἡ ἀσπαστευτική τε καὶ ἡ ἀγκιστρευτική, καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν ἢ θηρευτική. χειροῦνται γὰρ αὗται τῶν ὄντων τι καὶ κτῶνται, ποιοῦσι δ' οὐδὲν αὗται πρότερον οὐκ ὄν. ἐκ λοιπῶν οὖν τῶν ποιητικῶν ἐστὶν ἡ περὶ τὸ σῶμα (τὰνθρώπου) τέχνη. διπλὸν δὲ καὶ τούτων ἐστὶ τὸ ἔργον· ἡ γὰρ ὅλον τι ποιοῦσι πρότερον

quae salubris vocatur, quae sit potestas, prorsus dignoscemus, ut in hac etiam parte methodo aliqua utentes sectionem faciamus, genus artis corpus nostrum tractantis contemplaturi. At non in sola ipsa contemplatione finem ejus situm esse, sicut arithmeticae, astronomiae ac physicae, sed quiddam etiam et circa corpus ipsum facere, neminem praeterit: quod neque vero in ipsa actione desinat, quemadmodum saltatoria, postquam agere desit, nihil ostendere valens, et id quoque omnibus constare arbitror. Igitur in confesso est, eam inter effectivas aut acquiritivas esse collocandam, postquam neque inter contemplativas, neque inter activas inventa est; sed neque inter acquiritivas numeratur, qualis est ars illa, quae arundine, et quae hamo pisces captat, utque in univsum dicam, qualis est venatoria; aliquid enim eorum, quae sunt, istae capiunt ac possident, nihil autem, quod prius non esset, ipsae faciunt. Inter reliquas igitur effectrices humani corporis ars reponitur. Istarum vero duplex officium est: aut enim aliquod integrum, quod prius

Ed. Chart. VI. [27.]

Ed. Bas. IV. (295.)

οὐκ ὄν, ἢ κατὰ μέρος ἐπανορθοῦνται πεπονηκός. ἀλλ' ἡ
 ζητούμενη νῦν τέχνη ποιεῖν μὲν ἀδύνατος ὅλον ἀνθρώπου
 σῶμα, κατὰ μέρη δ' ἐπανορθοῦσθαι δύναται παραπλη-
 σίως τῇ τῶν ἱματίων ἀκεστικῇ, καὶ οὐδ' ἐνταῦθα πάντα
 τὸν αὐτὸν ἐκείνην τρόπον. ἡ γὰρ φύσις οὕτω γε καὶ ποιεῖ
 τὸ σῶμα, καὶ αὐτὴς ἐπανορθοῦται κάμνον, ὥς ἡ περὶ τὴν
 ἐσθῆτα τέχνη. ταύτης δ' ὑπηρετικὴ τίς ἐστὶν ἡ νῦν ζη-
 τουμένη. συγχωρεῖσθω οὖν, ἵν' ὁ λόγος προῖη, καλεῖν
 ἡμᾶς αὐτὴν ἐπανορθωτικήν. ἀλλ' ἦτοι κατὰ μέγαρα τὴν
 ἐπανόρθωσιν, ἢ κατὰ σμικρὰ ποιεῖται. τὸ μὲν δὴ κατὰ
 μέγαρα μόρια αὐτῆς ἱατρικόν τε καὶ θεραπευτικὸν ὀνομα-
 ζέσθω, τὸ δὲ κατὰ σμικρὰ φυλακτικόν. ἔστι μὲν οὖν καὶ
 αὐτοῦ τοῦ κατὰ μέγαρα παμπόλλη τις ἡ διαφορά· πᾶν
 γὰρ ποσὸν εἰς ἀνάριθμόν τι πλῆθος ἐγχωρεῖ τέμνειν. ἀλλ'
 ἐπειδὴ μὴ πρόκειται νῦν ὑπὲρ αὐτῶν λέγειν, ἀφείσθω μὲν
 τοῦτο, τεμνέσθω δὲ τὸ κατὰ σμικρὰ. δοκεῖ δὲ καὶ τοῦτο
 τέμνεσθαι διαφοραῖς ἐπισήμοις τριχῶς. ἡ γὰρ τὸν ἄκρος τε
 καὶ τελῶς ὑγιαίνοντα παραλαβὸν ἐν τούτῳ φυλάττει, καὶ

non erat, efficiunt, aut ex parte vitiatum corrigunt. At
 quae nunc quaeritur ars totum hominis corpus moliri
 nequit, sed per partes instaurare potest, perinde ut vestium
 ars sartoria, neque ad eundem, ut haec, penitus modum.
 Natura namque et corpus fabricatur, et ipsum imbecil-
 lum rursus confirmat, ut ars vestiaria; ipsius vero naturae
 ministra est ars, quae in praesentia disquiritur. Conceda-
 tur igitur, ut procedat oratio, nos ipsam correctivam ap-
 pellare. Sed aut multum corrigit, aut pauxillum. Quae
 ejus pars multum semel corrigit, medicativa curativaque
 nuncupetur; quae vero pauxillum, conservativa. Ejus
 ipsius quoque, quae multum semel instaurat, permultae
 sunt differentiae: omnis enim quantitas in multitudinem
 innumerabilem secari potest. At quia de ipsis dicere non
 est nobis in praesentia propositum, haec sane pars dimit-
 tatur, illa vero, quae pauxillum emendat, dividatur. At
 haec quoque insignibus differentiis tripartito distingui vi-
 detur. Aut enim exacte perfecteque valentem accipiens

Ed. Chart. VI. [27. 28.]

Ed. Bas. IV. (295.)

τουτὶ μὲν αὐτὸ τὸ τμήμα προσαγορεύουσιν εὐεκτικόν· ἑτε-
ρον δ' ἀναδρεπτικὸν τῶν νεροσηκῶτων, ὃ δὴ καὶ καλοῦσιν
ἐνιοι τῶν νεωτέρων ἰατρῶν ἀναληπτικόν· [28] ἐν τῷ μέσῳ
δ' ἀμφοῖν ἐστὶ τὸ καλούμενον ὑπ' αὐτῶν ἰδίως ὑγιεινόν·
κοινῶς γάρ καὶ τοῦτο φυλακτικὸν ἅμα καὶ ὑγιεινὸν ὀνο-
μάζεται. ταῦτ' οὖν τὰ τρία μέρη τοῦ φυλακτικοῦ τὰ νῦν
εἰρημένα, τὸ ἀναληπτικόν, τὸ ὑγιεινόν, τὸ εὐεκτικόν, ἔστι
μὲν τοῦ κατὰ σμικρὰ ἐπαγορθωτικοῦ μέρους τῆς τέχνης,
ἀλλήλων δὲ διαφέρει τῷ μᾶλλον τε καὶ ἥττον· μᾶλλον
μὲν κατὰ σμικρὰ τὸ εὐεκτικόν, ἥττον δὲ αὐτοῦ τὸ ὑγιεινόν,
ἐκείνου δ' ἥττον κατὰ σμικρὰ ἐπανόρθωσιν ποιεῖται τὸ
ἀναληπτικόν. ἐνιοι δὲ καὶ τέταρτον ἐν τούτῳ τῷ φυλακτικῷ
τμήμα προστιθέασιν, τὸ καλούμενον ὑπ' αὐτῶν ἰδίως προ-
φυλακτικόν, ἀντίστροφον ἔχον δύναμιν τῷ τοῦς ἐκ νοσημά-
των ἄρτι πεπαισμένους ἀνακομίζοντι. δῆλον δ' ὡς ἄμφω
ταῦτα ἐπαμφοτερίζει πως τοῖς ἐναντίοις μορίοις ὕλης τῆς
τέχνης, λέγω δὲ τὸ κατὰ μέγαρα καὶ τὸ κατὰ μικρά. τὸ
μὲν γὰρ θεραπευτικὸν ὅτι κατὰ μέγαρα, πρόδηλον παντὶ,

in hoc ipsum gradu conservat, hanc autem partem eue-
cticam vocant; alteram eorum, qui iam morbum evaserunt,
refectricem, quam sane et nonnulli recentiorum medico-
rum analeptice appellant; inter utramque pars ea collo-
catur, quae ab ipsis proprie salubris nominatur, nam
vulgo et conservativa simul et salubris dicitur. Tres
igitur hae partes conservativae modo enumeratae, anale-
ptice, salubris et euectice, sunt quidem omnes sub ea
medicinae parte, quae exigua vitia tollit, inter se autem
ratione majoris minorisque dissentiant; magis enim parva
castigat euectice; minus vero salubris; hac adhuc minus
parva emendat analeptice. Quidam vero et quartam
particulam adjecerunt in hac conservativa, quae ab
ipsis proprie prophylactice vocata fuit, facultatem ei op-
positam habentem, quae a morbo proxime liberatos recreat.
Haec autem ambas ancipitis quodammodo esse naturae
inter contrarias totius artis partes nemo ambigit, dico
autem inter eam, quae magna vitia, et eam, quae parva
dissolvit. Curativa sane pars quod magna vitia, euectice

Ed. Chart. VI. [28.]

Ed. Bas. IV. (295, 296.)

τὸ δ' εὐεκτικὸν τε καὶ ὑγιεινὸν ὅτι κατὰ σμικρὰ, καὶ τοῦτ' εὐδὴλον. ἐν τῷ μέσῳ δ' ἄμφοιν ἔστι τὸ ἀναληπτικὸν ὀνομαζόμενον καὶ τὸ προφυλακτικὸν, ὥς μὲν πρὸς τὸ ὑγιεινὸν οὐ κατὰ σμικρὰ τὴν ἐπανόρθωσιν ποιούμενον, ὥς δὲ πρὸς τὸ θεραπευτικὸν οὐ κατὰ μεγάλα. καὶ μοι δοκοῦσιν οὐδ' ὅσοι ταῦτ' ἄμφω τὰ μόρια προσαγορεύουσιν, οὐδέτερα κακῶς δοξάζειν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἕτερος λόγος.

Κεφ. λα'. Ἐν δὲ τῷ νῦν προκειμένῳ σκέμματι τοῦ φυλακτικοῦ μέρους τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης ὑποκείσθω τριττὰ τμήματα, τὸ μὲν ἐπὶ τῶν κατὰ (296) σχέσιν ὑγιαίνοντων σωμάτων τεταγμένον, τὸ δ' ἐπὶ τῶν καθ' ἑξιν, τὸ δ' ἐπὶ τῶν εὐεκτούντων. καὶ τὸ μὲν ἀναληπτικὸν ὀνομαζέσθω, μηδὲν γὰρ ὑπὲρ ὀνόματος αὐτοῖς νῦν διαφερώμεθα, τὸ δ' ὑγιεινὸν, τὸ δ' εὐεκτικὸν, ἐπὶ μὲν τὸ βέλτιον ἄγοντα τὰ πρότερα δύο, φυλάττον δ' ἐν αὐτῷ τὸ εὐεκτικόν. καὶ τούτων οὕτως ἔχόντων, ἀναμνησθῶμεν τοῦ προκειμένου σκέμματος· ἦν δ', ὥς οἶμαι, τοιόνδε;

autem atque salubris quod parva discutiat, id quoque perspicuum est; in medio vero ambarum interstitio instaurativa nominata atque praeservatoria posita sunt, si ad salubrem euecticenque comparentur, non exigua vitia emendantes, si ad curativam, non magna. Propterea et quicumque ambas has partes neutras appellaverunt, haud male mihi sensisse visi sunt. Sed de his alia est habenda oratio.

Cap. XXXI. In praesenti autem contemplatione de conservatrice artis humanum corpus gubernantis parte tria divisionis membra supponantur, unum de corporibus secundum habitudinem valentibus, alterum de iis, quae in habitu sana sunt, tertium de bono habitu praeditis. Primumque instaurativum appelletur; nihil enim in praesentia cum illis de nomine digladiemur; secundum salubre; tertium euecticum; duo priora in melius ducentia, in optimo statu tertium conservans. Atque his ita positis ab initio agitatae quaestionis meminerimus: erat autem (ut existimo)

Ed. Chart. VI. [28.]

Ed. Bas. IV. (296.)

πότερον ἰατρικῆς ἐστὶν ἢ γυμναστικῆς μέρος τὸ καλούμενον ὑγιεινόν. εὐλόγως οὖν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς ἔφραμεν, ὡς εἰς ὁρισμὸν ἐμπίπτει τὸ σύμπαν ζήτημα. τί ποτε γὰρ ἐστὶν ἰατρικὴ, καὶ τί ποτε γυμναστικὴ, γνόντες οὐκ ἂν ἔτι χαλεπῶς εὔροιμεν, ὅποτέρας αὐτῶν ἐστὶ τὸ ὑγιεινόν. αὐτὸ μὲν γὰρ ὃ τί ποτ' ἐστὶν τὸ ὑγιεινόν, ἤδη μοι δοκῶ πεφάνθαι σαφῶς· ἢ γὰρ τὸ φυλακτικὸν ἅπαν, ἢ τῶν τούτων τι μορίων τριῶν ὑπαρχόντων ἐν τῷ μέσῳ, ὃ περὶ τὴν καθ' ἑξίν ὑγίειαν ἀναστρέφεται. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ λοιπὸν ὑπὲρ ὀνόματος ἢ ζήτησις εἶναι, τὸ δὲ πράγμα αὐτὸ μηκέτ' ἀμφισβήτησιν ἔχειν, ἐστ' ἂν ὁμολογῇται τε καὶ μένη τὰ προδεδειγμένα. καὶ δὴ διελθὼν αὐτὰ διὰ κεφαλαίων ἐπὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐξηγήσειν οὕτω τρέψομαι. φημί δὴ, καθάπερ ἀμφιεσμάτων ἀγαθῶν καὶ οἰκίας τε καὶ ὑποδημάτων, οὕτω καὶ τοῦ σώματος εἶναι τινα τέχνην, ἥς μιᾶς οὔσης ἰδύο ταῦθ' ὑπάρχειν μόρια, δημιουργοῦν μὲν τὸ ἕτερον, ἐπανορ-

hujusmodi, [utrum ad medicativam an ad gymnasticam pars salubris vocata pertineret. Non absque ratione igitur inter initia sermonis nostri diximus, omnem quaestionem sub definitionem cadere: nam quid sit medicina, quid gymnastica, quum noverimus, non amplius difficile fuerit invenire, ad utram ipsarum salubris referatur. Ipsa quidem salubris quidnam sit, jam mihi manifeste explicavisse videor; aut enim tota pars conservatoria, aut ex illis tribus partibus una, quae in medio versatur inter euecticen scilicet vocatam atque analepticen, et est circa sanitatem in habitu. Mihi quidem reliquum nihil aliud quam de nomine controversia esse videtur, res ipsa autem in obscuro versari tantisper, dum superius declarata concedantur ac fixa permaneant. Atqui quum ipsa strictim atque per capita recensuero, mox ad nominum interpretationem me convertam. Quemadmodum igitur bonorum vestimentorum, aedium atque calceorum, perinde et corporis unam quandam artem esse constituo, cujus, una quum sit, duas tamen has esse partes, unam efficientem,

Ed. Chart. VI. [28. 29.]

Ed. Bas. IV. (296.)

θούμερον δὲ θάτερον, καὶ ταῦθ' ὑπάρχειν ἄμφω τῇ φύσει πρότερον, συνεργάζεσθαι δ' εἰς τὸ ἕτερον αὐτῶν τὸ ἐπανορθωτικὸν ἀνθρωποτέραν τέχνην, ἧς εἶναι διττὰ μόρια, θεραπευτικὸν μὲν ἢ ἱατρικὸν τὸ ἕτερον, φυλακτικὸν δὲ θάτερον· ὀνομάζεσθαι δὲ τὸ φυλακτικὸν τοῦτο καὶ ὑγιεινόν· εἶναι δ' αὐτοῦ τρία τμήματα, τὸ μὲν ἀναληπτικὸν, τὸ δ' εὐεκτικόν, τὸ δ' ὁμωνύμως τῷ παντὶ προσαγορευόμενον ὑγιεινόν. [29] εἴτ' οὖν τὸ σύμπαν φυλακτικόν, εἴτε τὸ μόριον αὐτοῦ ζητεῖ τις, ὅποτέρας ἐστὶ τέχνης, ἤρα ἱατρικῆς, ἢ γυμναστικῆς, ὅλον αὐτὸ χρή τὸ πρᾶγμα διελθόντα, καθάπερ ἐγὼ νῦν ἐποίησα, λέγειν οὕτως ἐφεξῆς, ὥς, μιᾶς οὔσης τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης, ἔξεστιν, εἰ βούλει, καλεῖν αὐτὴν ἱατρικὴν· εἰ δ' οὐκ ἐθέλεις οὕτως γυμναστικὴν, εἰ δ' οὐδὲ τοῦτο, τὴν ὅλην ἀνώνυμον εἰπὼν εἶναι, τὸ μὲν ἕτερον αὐτῶν τμήμα κάλει ἱατρικὴν, τὸ δ' ἕτερον γυμναστικὴν· εἰ δὲ μηδ' οὕτως ἐθέλεις, ὑγιεινήν τινα τέχνην, τὴν ἀντιδιακρουμένην τῇ θεραπευτικῇ, καὶ ταύτης, εἰ βούλει, μέρος διαιτητικὴν εἰπεὶ καὶ γυμνα-

corrigentem alteram, amboque haec naturae prius inesse, sed ipsarum alteri, corrigenti scilicet, humanam artem opitulari; quae et ipsa bipartito dividitur in curatricem partem seu medicatricem atque in alteram conservatricem, quae et salubris vocatur. Ipsius vero tres partes sunt, analeptice, evectice ac toti generi cognominis salubris. Itaque sive de tota conservatrice parte, sive de ejus parte quispiam quaerat, ad utram artem pertineat, ad medicatricemne, an ad corporis exercitatoriam, totam rem prius (ut nunc ego feci) perstringentem ita deinde ipsum explicare opus est. Quod una corporis ars quum sit, licet volenti eam medicinam appellare; sin hoc non placeat, exercitatoriam; sin id quoque displiceat, totam artem nomine carere dicens unam ejus partem medicinam, alteram exercitatoriam appellato; si neque id probas, salubrem quandam artem curativae ex diverso oppositam, ejusque partes (si velis) diaeteticam gymnasti-

Ed. Chart. VI. [29.]

Ed. Bas. IV. (296.)

στικήν. εἰ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐξηγήσῃ τῶν ὀνομάτων, οὕτως ἀκολουθήσει τὸ σύμπαν.

Κε φ. λβ'. Ἰω', φασί τινες ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' οὐχ, ὥς ἂν ἐγὼ φάναι βουληθῶ, διαιρεῖσθαι χρή περὶ τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ὥς ὀρθῶς ἔχει διελθεῖν. αὐθις οὖν ἡμῖν ἐστι καὶ τούτοις ἀποκριτέον ὡδί πως. εἰ μέλλεις μνημονεύειν, ἃ οὗτος, ὥς οὐκ ἔτι περὶ πραγμάτων ἢ σκέψις, ἀλλ' ἐξηγήσιν ὀνομάτων μοι προβέβληκεν, οὐδὲ τοῦτ' ἀναδύομαι. φημὶ δὴ σοι περὶ τῶν ὀνομάτων, οὐ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὐδὲν ἔχειν εἰπεῖν σοφόν, ἀλλ' εἴτ' ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἢ φωνῆς τοῦνομα, παρὰ τῶν Ἀσσυρίων αὐτῶν μανθάνειν χρῆναι τὸ πρᾶγμα, καθ' οὗ τὸ ὄνομα λέγουσιν, εἴτ' ἐκ τῆς τῶν Περσῶν, ἢ Ἰνδῶν, ἢ Ἀράβων, ἢ Αἰθιοπῶν, ἢ ὅλως ὠντινωνοῦν, ἐκείνων πυνθάνεσθαι. τὸ γὰρ ὄνομα ῥηθὲν αὐτὸ καθ' αὐτὸ μόνον οὐδὲν ἐνδείκνυται. τὸ μὲν οὖν ἐμὸν ἀκήκοας. εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσιν ἐνδείκνυσθαι σφίσιν τοῦνομα, καὶ τούτου ἐγὰ

camque dicito. Singula enim nomina si interpretabere, ita univcrsum, quod quaerebas, adeptus fueris.

Cap. XXXII. At his auditis quidam, Heus vir bone, dicunt, non quemadmodum tu statuere volueris, distinguenda sunt nomina, sed ut recte habet, partitio facienda est. Iterum igitur istis ita respondendum est: Heus tu, meminisse debes, nostram non amplius de rebus esse contemplationem, sed nominum explanationem nobis esse propositam, neque ad hoc etiam tergiversamur, ac de nominibus non his solum, sed et de aliis omnibus illud in univcrsum pronuncio, nihil eruditum in medium adduci posse. Sed siue Assyriorum linguae vocabulum sit, ab ipsis Assyriis res discenda est, cui nomen illud indiderunt, siue sit Persarum linguae, aut Indorum, aut Arabum, aut Aethiopum, aut omnino aliorum quorumcunque, illos percontari oportet; nomen enim ipsum per se solum prolatum nihil indicat. Meam igitur sententiam accepisti. Caeterum nonnulli asserunt, ipsis nomen aliquid significare.

Ed. Chart. VI. [29.]

Ed. Bas. IV. (296.)

πάμπολλα συναθροίσας ὀνόματα Κελτῶν καὶ Θρακῶν καὶ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ἐκέλευον ἐφ' ἑκάστου λέγειν τὸ δηλούμενον πρᾶγμα· τῶν δὲ ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων φωνῇ μόνῃ δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν εἰπόντων, ἐξῆς προύτεινα λιμένα, τῶν δ' εἰπόντων, ἵνα περ αἱ νῆες ὁρμῶσιν, ἀλλὰ Θετταλούς γε ἔφην τὴν ὑφ' ἡμῶν προσαγορευομένην ἀγορὰν οὕτως ὀνομάζειν. οἱ δὲ ἠγοροῦντο τὴν τῶν Θετταλῶν ἐπίστασθαι διάλεκτον, ὥσπερ οὐκ αὐτὸ δὴ τοῦτο ὁμολογοῦντες, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγετο, μηδὲν τῶν ὀνομάτων, ἐφ' οὗ κεῖται πρᾶγματος, ἄλλως δύνασθαι μαθεῖν, ἢ παρ' αὐτῶν τῶν Θεμένων διδαχθέντα. πρὸς μὲν δὴ τοὺς οὕτως ἐμπλήκτους ἑτέρός μοι γέγραπται λόγος ἰδία, τῷ δὲ τὰ πρᾶγματα αὐτὰ μαθεῖν θέλοντι μάλιστα τε καὶ πρῶτα, καὶ τοῦθ' ὥς ἔργον χρηστὸν σπουδάζοντι, τῷ τε τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὀνόματα τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔνεκα διαλέκτου μαθεῖν ἐπιποθοῦντι τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐξηγήσομαι χρῆσιν, οὐδ' οὖν τούτων ἀπάντων ἐπὶ πᾶσιν ὀνόμασιν, (τουτὶ μὲν γὰρ ἐρμηνευτικῆς τινός ἐστιν

unde hujusce rei causa ego permulta Celtarum, Thracum, Myſorum Phrygumque nomina colligens jussi, ut a singulis rem significatam manifestarent; illis autem in sola Graecorum lingua id se posse facere dicentibus, hoc vocabulum λιμένα (latine portum dicas) proposui; illis vero locum, ubi naves in statione quiescunt, significare affirmantibus, At Theſſali, respondi, quod a nobis forum rerum venalium dicitur, ita nominant. Sed isti Theſſalicam linguam scire se negabant, tanquam sane illud ipsum non confitentes, quod ab initio dicebatur, nullum nomen cui rei inditum sit, aliter posse cognosci, nisi ab ipsis impositoribus edoctus fueris. Caeterum adversus ita dementes alia mihi oratio separatim scripta est; res ipsas vero discere volenti, et praecipue ac maxime huic veluti optimo operi studenti, rerum praeterea nomina mutuae locutionis causa percipere cupienti usum Graecorum interpretabor. Neque id horum nominibus omnibus faciam: id namque enarratoriae cujusdam aut grammaticae peritiae

Ed. Chart. VI. [29. 30.]

Ed. Bas. IV. (296.)

ἢ γραμματικῆς ἐμπειρίας,) ἀλλὰ τῶν Ἀττικῶν μὲν μάλιστα, δεύτερον δ' ἤδη καὶ τῶν Ἰωνικῶν ἔχειν ἐμπειρίαν ὁμολογήσω τινὰ καὶ τῶν Δωρικῶν ὀνομάτων, ὥσπερ γε καὶ τῶν Αἰολικῶν. ἀλλ' ἐν ταύταις μὲν ταῖς διαλέκτοις ἀγνοεῖν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τὰ πλεῖστα, τῆς Ἀττικῆς δ' αὖ γινώσκειν τὰ πλείω ἢ ἀγνοεῖν ὁμολογήσαιμ' ἂν. εἰ δὲ βούλει σὺ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων εἰπεῖν, Ὅμηρος μὲν φησιν·

Ἰητροὺς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιός ἄλλων

Ἰούς τ' ἐκτάμνειν, ἐπὶ δ' ἥπια φάρμακα πάσσειν,

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρὰ,

Ἰητροὺς δὲ ἕκαστος ἐπιστάμενος περὶ πάντων.

ὥς τῆς ἰατρικῆς τέχνης ἰωμένης τὰ κάμνοντα σώματα διὰ τε φαρμάκων καὶ χειρουργίας.

Κεφ. λγ'. [30] Εἰ δ' ἔτι καὶ τρίτον ἄλλο μῶριον ἰάσεως ὑπῆρχεν τὸ διαιτητικὸν ἐν τοῖς καθ' Ὅμηρον χρόνοις, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω συμβαλεῖν, ὁ δ' ἐμοῦ πρεσβύτερός τε ἅμα καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρᾶγματα πιθανώτερος ἐπίστασθαι, Πλάτων ὁ φιλόσοφος, οὐ πάνυ τι χρῆσθαι φησὶ τοὺς πα-

munus est: sed Attica potissimum nomina, secundo et Ionica me cognoscere fatebor, nonnulla etiam Dorica atque Aeolica; sed in hisce linguis plura me ignorare quam scire, in Attica vero plura me scire quam ignorare concedam. Quod si tu et de nominibus loqui velis, Homerus utique canit:

Vir medicus multis aliis tibi dignior esto,

Dira venena trahens, et pharmaca mitia fundens,

Multa salubria miscens, et letalia multa,

Doctior est cunctis medicus mortalibus unus.

utpote arte medica languida corpora medicamentis chirurgicaque opera curante.

Cap. XXXIII. An vero et alia tertia medicationis pars diaetetica appellata Homeri temporibus extaret, ego nulla id conjectura assequi possum. Sed me antiquior, et quem magis Graecorum res nosse verisimile est, Plato philosophus, antiquos Asclepiadas hac medicinae parte non

Ed. Chart. VI. [30.]

Ed. Bas. IV. (296.)

λαιοὺς Ἀσκληπιάδας τοῦτω τῷ μέρει τῆς τέχνης. ἀλλ' ὅτι γε τῆς ἱατρικῆς ἐστὶν μέρη ταῦτα τὰ τρία, καὶ ὥς ἡ τὰ παρὰ φύσιν ἔχοντα σώματα θεραπεύουσα τέχνη πρὸς ἀπάντων Ἑλλήνων ἱατρικὴ καλεῖται, σχεδὸν οὐδεὶς ἀντιλέγει. γυμναστικῆς δὲ τέχνης οὐπω μὲν ἦν τοῦνομα κατ' Ὅμηρον, οὐδὲ καλεῖται τις ὅλως γυμναστῆς, ὥσπερ ἱατρὸς, ὅπου γε καὶ παρὰ Πλάτωνα τὸ μὲν τῆς γυμναστικῆς ὄνομα οὐ πολλάκις εὑρεῖν ἐστὶν, παιδοτρίβην μέντοι καλεῖ μᾶλλον, ἢ γυμναστὴν τὸν τεχνίτην αὐτῆς. ἤρξατο γὰρ ὀλίγον ἔμπροσθεν τῶν Πλάτωνος χρόνων ἡ τέχνη τῶν γυμναστῶν, ὅτε περ καὶ τὸ τῶν ἀθλητῶν ἐπιτήδευμα συνέστη. πάλαι μὲν γὰρ εἰς ἀνὴρ ἐργαστῆς τῶν κατὰ φύσιν ἔργων ἀληθῶς εὐεκτικὸς, εἰς ἀγῶνα καταβαίνων, οὐ πάλιν μόνον, ἀλλὰ καὶ δρόμον ἠγωνίζετο, καὶ τις ἐνίκαι πολλάκις εἰς ἄμφω τε ταῦτα καὶ ἀκοντίζων, καὶ τοξεύων, καὶ δισκοβολῶν, καὶ ἄρματος ἐπιστατῶν, ὕστερον δὲ διεκρίθη, καὶ οἷόν περ ἓνα πεποίηκεν Ὅμηρος Ἐπειὸν, εἰς μὲν πάντα τὰ κατὰ φύσιν ἔργα πάντων ὑστάτον, πρῶτον δ' εἰς πυγμὴν, ἥς ἐν

admodum usos esse asseverat. Verum medicinae tres has esse partes, artemque male habentia corpora curantem ab universa Graecia medicinam appellari, nemo fere est qui eat infitias. Gymnasticae autem artis nomen Homeri seculo nondum repertum erat, neque quisquam omnino gymnasta, ut medicus, vocabatur. Quemadmodum neque etiam apud Platonem gymnasticae nomen frequenter reperire licet, sed paedotribam magis quam gymnastam hujusce artis professorem appellat: nam paulo ante Platonis tempora gymnastarum ars exorta est, quo etiam tempore et athletarum exercitatio emerfit. Priscorum enim seculis vir unus operarius naturalia munia exequens vere bono habitu robustus, in certamen descendens, non lucta modo, sed etiam cursu certavit, atque etiam duobus his et jaculo praeterea et arcu et disco et cursu alios unus superavit; postea vero haec disjuncta sunt, qualemque Homerus unum Epeum fecit ad cuncta quidem secundum naturam munia obeunda omnium ignavissimum, sed

Ed. Chart. VI. [50.]

Ed. Bas. IV. (296. 297.)

ἄθλοις μόνοις ἢ χρεῖα, τοιοῦτοι πάντες ἐγένοντο, μήτ' ἀρῶσαι, μήτε σκάψαι, μήθ' ὁδὸν ἀνύσαι, μηδ' ἄλλο μηδὲν εἰρηναῖον ἔργον, ἔτι δὲ μᾶλλον πολέμιον ἐργάσασθαι καλῶς δυνάμενοι.

Κεφ. λδ'. Τὴν τούτων τῶν ἀνθρώπων εὐεξίαν ἐμ-
προσθεν ἐμεμψάμεθα, καὶ τὴν ἐπιστατούσαν αὐτοῖς ὁμοίως
γυμναστικὴν, ἄλλην δ' εὐεξίαν ἐπὴνέσαμεν, ἀσφαλῆ τε ἅμα
καὶ πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἀπά(297)σας ἐνεργείας χρηστὴν,
ἧς ὕλαι ποιητικαὶ τε ἅμα καὶ φυλακτικαὶ δύο ἐστὸν, ἡ θ'
ὑγιεινὴ προσαγορευομένη διαίτα καὶ γυμνάσια. τετάρων
γὰρ οὐσῶν τῶν πασῶν ὑλῶν κατὰ γένος, ὑφ' ὧν ἀλλοιοῦται
τὸ σῶμα, χειρουργίας, καὶ φαρμακείας, καὶ διαίτης, καὶ
γυμνασίων, ἡ μία μὲν ἄχρηστος τοῖς νοσοῦσιν, αἱ δύο δὲ
τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν. ὁ μὲν γὰρ νοσῶν, εἰς πολλὰ
καὶ φαρμάκων, καὶ χειρουργίας, καὶ διαίτης δεόμενος, εἰς
οὐδὲν δεῖται γυμνασίων· ὁ δ' ὑγιαίνων ἀκριβῶς γυμνασίων
μὲν χρῆζει καὶ διαίτης τινός, οὔτε δὲ φαρμάκων οὔτε
χειρουργίας προσδεῖται.

Strenuum pugilem, qua arte in solis certaminibus usus est, tales omnes evaserunt, neque arare, neque fodere, neque iter facere, neque aliud quicquam pacis, ac multo minus belli opus egregie praestare valentes.

Cap. XXXIV. Horum hominum bonum habitum in superioribus vituperavimus, artemque pariter gymnasticam ipsos instruente, aliumque bonum habitum laudavimus tutissimum juxta et ad omnes naturales actiones maxime idoneum; cujus materiae effectivae simul et conservativae duae sunt, et salubris vocata victus ratio, et exercitatio. Quatuor namque genere quum sint omnes materiae, a quibus corpus nostrum alteratur, chirurgia, pharmacia, exercitationes ac victus ratio, una est aegrotis inutilis, duae vero secundum naturam sese habentibus. Aegrotans namque, in multis medicamina, manuum operam victusque rationem postulans, nulla ex parte exercitatione eget: exquisitè vero sanus corpus exerceat, et certa quadam victus ratione utatur necesse est, sed medicamenta aut chirurgiam non requirit.

Ed. Chart. VI. [31.]

Ed. Bas. IV. (297.)

Κε φ. λς'. [31] Τῆς οὖν ὑγιεινῆς τέχνης μέρος ἐστὶν ἡ γυμναστική. καὶ αὐτάρκως ὑπὲρ ἀμφοῖν ἡμᾶς ἐδίδαξεν Ἱπποκράτης, ὅσα τε χρὴ γινώσκειν ἀέρων τε πέρι, καὶ χωρίων, καὶ ὑδάτων, καὶ ἀνέμων, καὶ ὥρων, ὡσαύτως ἐδεσμάτων τε πέρι, καὶ πομάτων, καὶ ἐπιτηδευμάτων, ἀκριβέστατα γράψας ὅπαντα· συμπληροῦται γὰρ ἐκ τούτων ἡ διαίτα. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὲρ τε καιροῦ, καὶ ποσότητος, καὶ ποιότητος, οὐ γυμνασίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τρίψεως αὐτάρκως διεξῆλθεν. εἴοικε δὲ Πλάτων ἀπὸ μέρους ὀνομάζειν τὸ σύμπαν μόριον, οὐχ ὑγιεινὴν τέχνην, ἀλλὰ γυμναστικὴν προσαγορεύων, ὅτι τε ἐξαίρετον ἴδιον ὑπάρχει τοῖς ὑγιαίνουσιν, ὥς ἂν μὴδ' ὅλως αὐτῷ χρωμένων τῶν νοσοῦντων, ὅτι τε τοῦτο μόνον ἐνόμιζεν ἐπιστάτου δεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ ὑγιαῖνον ἀκριβῶς σῶμα, ταῖς κατὰ φύσιν ὀρέξεσιν χρώμενον, οὐτ' ἐν ταῖς ποιότησιν, οὐτ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς χρήσεως ἐξαμάρτου ἂν τι περὶ τὰ σιτία. περὶ μὲν δὲ τούτου λόγος ἕτερος. ἀλλ' ὅτι γε καὶ Πλάτων ἑτέραν μὲν οἶδε τὴν ὡς μέρος τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης γυμναστικὴν, ἑτέραν δὲ τὴν νῦν εὐδο-

Cap. XXXV. Salubris igitur artis pars gymnastica, abundeque de utroque praecepit Hippocrates, quaecunque de aëris natura, locorum, aquarum, ventorum annique temporum noscenda sunt, item de cibis, potibus atque vitae institutis accuratissime omnia perscribens: ex istis enim diaeta completur: haud secus et de idoneo tempore, magnitudine ac qualitate non exercitationis tantum, sed etiam frictionis satis differuit. Plato a parte totum cognominare visus est, non salubrem artem, sed exercitatoriam appellans, tum quia exercitatio benevalentium praecipua ac propria est, tanquam nullo pacto ipsa aegrotis utentibus, tum quod eam solam moderatore egere iudicavit: quandoquidem exquisita sanitate fruens corpus, naturalibus appetitionibus utens, neque in quali, neque usus tempore quicquam in sumendis cibis erroris committet. Sed de hoc alibi sermo habendus est. Quod autem et Plato aliam gymnasticam ut artis corpus regentis partem noverit, aliam vero, quam nunc homines celebrant, ex

Ed. Chart. VI. [31.]

Ed. Bas. IV. (297.)

κιμοῦσαν, ἐκ τῶνδ' ἂν μάλιστα μάθοις. ὑπογράψω γάρ σοι τὰς ῥήσεις αὐτοῦ· πρώτην μὲν τὴν ἐκ Γοργίου, τόνδε τὸν τρόπον ἔχουσαν. δυοῖν ὄντοιν πραγμάτων, δύο λέγω τέχνας. τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ψυχῇ πολιτικὴν καλῶ, τὴν δὲ ἐπὶ τῷ σώματι μίαν μὲν οὕτως ὀνομάσαι οὐκ ἔχω σοι, μιᾶς δ' οὔσης τῆς τοῦ σώματος θεραπείας, δύο μόρια λέγω, τὴν μὲν γυμναστικὴν, τὴν δὲ ἰατρικὴν. ἐνταῦθα μὲν οὖν, ὅτι τε μία τοῦ σώματός ἐστιν ἡ θεραπευτικὴ τέχνη, (δύο ἔχουσα τὰ πρῶτα μόρια, σαφῶς ἐδήλωσεν ὁ Πλάτων· ὅτι δὲ τῶν μὲν μορίων αὐτῆς ἐστιν ὀνόματα, τῆς δ' ὅλης οὐκ ἐστιν, ὅτι τε καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον ἀποβλέπει, καὶ ὥς ἡ εὐεξία τοῦτ' ἐστιν, ἐκ τῶν τοιῶνδε φανερόν, ὧν ἕκαστα ἐν ταύτῃ διήλθεν. σῶμά που καλεῖς τι καὶ ψυχὴν. πῶς γὰρ οὐ; οὐκοῦν καὶ τούτων οἶει τινὰ εἶναι ἑκατέρου εὐεξίαν; ἔγωγε. τί δέ; δοκοῦσαν μὲν εὐεξίαν, οὔσαν δ' οὐ; οἷον δὲ τοῖον λέγω. πολλοὶ δοκοῦσιν εὖ ἔχειν τὰ σώματα, οὓς οὐκ ἂν ῥαδίως αἰσθοιτό τις, ὅτι οὐκ εὖ ἔχουσιν, ἄλλος ἢ ἰατρός τε καὶ

his quispiam comprehendere poterit; tibi enim eius verba subjiciam, primaque ea, quae in Gorgia ad hunc modum se habent. *Duae res quum sint, duas esse artes dico, unam animae, quam civilem appello, alteram corporis, quam et ipsam unam quo nomine appellem, non habeo; sed una quum sit corporis curatio, duas partes nomino, gymnasticam unam, medicatricem alteram.* Hoc loco unam esse artem corpus curantem, quae duas principes partes habeat, dilucide Plato monstravit, partesque ipsius esse nominatas, totam vero nomine carere, in optimumque respicere, qui et bonus habitus dicitur, ex hisce declaratur; quorum singula in eodem libro explicavit. *Corpus sane vocas aliquid et animam. Quidni? Igitur et istorum amborum quendam esse bonum habitum non putas? Ego quidem. Quid vero? apparentem bonum habitum, sed non vere bonum? Quod autem dico, tale est. Plerique corpore bene habere videntur, quos haud facile quispiam non bene habere sentiat, nisi medi-*

Ed. Chart. VI. [31. 32.]

Ed. Bas. IV. (297.)

τῶν γυμναστικῶν τις. ἔν τε τοῖς ἐξῆς, ὅτι τε πρὸς τὸ βέλτιστον μὲν ἀποβλέπουσιν οἷδε, πρὸς δ' αὖ τὸ ἥδιστον ὁ ὀψοποιός τε καὶ ὁ κομμωτής, αὐτός γε διεξέρχεται.

Κεφ. λς'. Τὴν μὲν γὰρ τῶν τοὺς ἀθλητὰς γυμναζόντων γυμναστικὴν, ὑποδυομένην μὲν ὀνόματι σεμνῶ, κακοτεχνίαν δὲ οὖσαν, οὕτω μὲν εἰς τοσοῦτον ἀποκεχωρηκυῖαν τοῦ κατὰ φύσιν, εἰς ὅσον αὐτὴν νῦν προαγηόχασιν, ἥδη δ' ἀρχομένην οὐ πρὸς τὸ βέλτιον ἀποβλέπειν, ἀλλ' ἀπλῶς ὥς ἰσχὺν τῶν ἀντιπάλων καταβλητικὴν, ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Πολιτείας ἐμέμψατο λέγων ὡδί. καὶ μὰ τὸν Δία, ἧ δ' ὅς, σχεδὸν τί γε πάντων μάλιστα, εἴ γε περαιτέρω γυμναστικῆς ἢ περιττὴ αὕτη ἐπιμέλεια τοῦ σώματος· καὶ γὰρ καὶ πρὸς οἰκονομίας, καὶ πρὸς στρατείας, καὶ πρὸς ἐδραίους ἀρχὰς ἐν πόλει δύσκολος. τὸ δὲ δὴ μέγιστον, ὅτι καὶ πρὸς μαθήσεις ἀστινασοῦν καὶ ἐννοήσεις τε καὶ μελέτας πρὸς ἑαυτὸν χαλεπὴ, κεφαλῆς τινὰς αἰεὶ διατάσεις καὶ [32] ἱλίγγους

cus aut gymnasticorum aliquis fuerit. Et in sequentibus, optimum istos intueri, quod vero sit jucundissimum, ab obsoniorum conditore, qui comptor dicitur, spectari, ipse late declarat.

Cap. XXXVI. Sed gymnasticam illam, qua instituuntur athletae, gravi quidem nomine decoratam, sed flagitiosam artem, nondum eousque extra naturae limites progressam, quousque eam nunc protulerunt, jam vero non optimum finem, sed absolute virium, quibus adversarii prosternantur, incrementum sibi proponere incipientem, in tertio de Republica libro vituperavit in hunc modum differens. *Profecto per Jovem, inquit ille, omnium fere potissimum, siquidem ultra gymnasticam supervacua ista corporis diligentia producat: nam et domui gubernandae, et militiae, et sedentariis magistratibus in civitate gerendis incommoda est; praecipuum vero ac maximum, quod ad omnes disciplinas, cogitationes ac meditationes capeffendas per se ipsam difficilis est, capitis semper aliquas distentiones atque ver-*

Ed. Chart. VI. [32.]

Ed. Bas. IV. (297.)

ὑποπτεύουσα καὶ αἰτιωμένη ἐκ φιλοσοφίας ἐγγίνεσθαι. ὥστε, ὅπη αὕτη, ἀρετῇ ἀσκεῖσθαι καὶ δοκιμάζεσθαι πάντῃ ἐμπόδιος. κάμνειν γὰρ οἷεσθαι ποιεῖ ἀεὶ, καὶ ὠδίνοντα μήποτε λέγειν περὶ τοῦ σώματος. ἔτι δὲ σαφέστερον ἐν τοῖς ἐξῆς, ὡς οὐκ ἰσχὺν καταβλητικὴν οἶεται τέλος εἶναι τῆς γυμναστικῆς, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἐνεργείας χρεῖαν, ἐνεδείξατο λέγων ὠδί. αὐτὰ γὰρ μὴν τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς πότους πρὸς τὸ θυμοειδὲς τῆς φύσεως βλέπων, καὶ κεῖν' ἐπεγείρων πονήσει μᾶλλον, ἢ πρὸς ἰσχὺν, οὐχ ὥστε οἱ ἄλλοι ἀθληταὶ ῥώμης ἐνεκα σιτία καὶ πότους μεταχειρίζονται. δῆλος οὖν ἐξ ἀπάντων ὁ Πλάτων ἐστὶν τὴν Ἱπποκράτους ἀκριβῶς φυλάττων γνώμην ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς τέχνης ταύτης, ἥς τὸ τέλος ἐστὶν ἡ τῶν ἀθλητῶν εὐεξία. μέμφεται γὰρ αὐτὴν ὡς ἄχρηστον εἰς τὰς πολιτικὰς πράξεις ἀπάσας, ὅπερ ἐνὶ λόγῳ περιλαβὼν ἐκεῖνος ὠδί πως ἀπεφώνηκε· διαθέσιος ἀθλητικῆς οὐ φύσει ἔστις ὑγιεινὴ κρείστων. ὅτι δὲ καὶ σφαλερὰ πρὸς ὑγίειαν ἢ μά-

tigines reformidans, sapientiaeque studium eorum ortus causam asserens. Quare, ubi ipsa adest, in virtute exerceri atque probari undique impedimentum objicit: efficit enim, ut homo semper se aegrotum opinetur, neque de corporis habitu queri unquam desinat. Adhuc inferius evidentius gymnasticae finem non vires adversarios prostermentes, sed usum ad naturales actiones esse confirmavit ita dicens: Ipsas quidem exercitationes ac labores ad irascibilem naturae partem respiciens illamque excitans subibit potius quam virium rationem habens, nec quemadmodum alii athletae roboris causa cibos potusque adhibebit. Undique igitur Platonis sententia perspicua est, Hippocratis mentem de huiusmodi arte gymnastica exquisitè observantis, cuius finis est athletarum bonus habitus; ipsam enim tanquam ad omnia civilia negotia inutilem vituperat: quod brevi oratione ille complexus ita pronunciavit. Affectione athletica non naturali salubris habitus melior est. Quod ipsorum vero maxime ex-

Ed. Chart. VI. [32.]

Ed. Bas. IV. (297.)

λιστα κατωρθωμένη διάθεσις αὐτῶν ἐστίν, ἐφ' ἣν σπεύδουσι, καὶ ὡς καὶ τοῦτ' ἐγίνωσκον Ἱπποκράτης τε καὶ Πλάτων, εἴρηται μὲν καὶ δι' ἄλλων.

Κεφ. λζ'. Οὐ μὴν ἄλλ', ἐπειδὴ περ ὅπαξ κατέστην εἰπεῖν τι περὶ τῆς μοχθηρᾶς εὐεξίας τε καὶ γυμναστικῆς, ὑπομνησθήσομαι καὶ τούτων ὡς ἐνὶ μάλιστα διὰ βραχυτάτων. τῆς ὑγείας ἐν συμμετρίᾳ τινὶ τεταγμένης, ἀμετρίας ἐστὶ δημιουργὸς ἢ τοιαύτη γυμναστικὴ, πολλὴν καὶ πυκνὴν αὔξουσα σάρκα καὶ πλῆθος αἵματος ὡς ἐνὶ μάλιστα γλισχροτάτου παρασκευάζουσα. βούλεται γὰρ οὐ τὴν ἰσχὺν αὔξῃσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄγκον τε καὶ τὸ βάρος τοῦ σώματος, ὥστε καὶ ταύτῃ χειροῦσθαι τὸν ἀνταγωνιστήν. οὐκ οὖν ἐτι χαλεπὸν οὐδὲν ἐξευρεῖν, ὡς διὰ τοῦτο ἄχρηστός τε πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἐνεργείας ἐστὶν καὶ ἄλλως σφαλερός. ὅπερ γὰρ ἐν ἀπάσαις ταῖς ὄντως τέχναις ἀγώνισμά ἐστι μέγιστον εἰς ἄκρον ἀφικέσθαι τοῦ σκοποῦ, τοῦτ' ἐν ταύτῃ μοχθηροτάτον ἐστίν, ὡς φυσικὴν τινα διάθεσιν, ἀλλ',

cellens affectio, ad quam potissimum properant, ad sanitatem periculosa est, quodque id Hippocrati Platonique ignotum non fuit, et alibi a nobis dictum est.

Cap. XXXVII. Caeterum, quoniam semel de hoc non vere bono habitu, deque vitiosa gymnastica sermonem institui, et haec de his, quam paucissimis potero, perstringam. Quum in quadam moderatione sanitas sita sit, hujusmodi gymnastica intemperiem excessumque molitur, multam et solidam carnem procreans, sanguinisque copiam quam tenacissimi adaugens. Neque enim vires tantum, sed etiam molem pondusque corpori adjicere conatur, ut hac etiam ratione adversarius opprimi valeat. Neque igitur amplius reperire difficile est, artem hanc omnibus naturalibus actionibus ideo esse inutilem, et alioqui periculis obnoxiam. Quod enim in omnibus veris artibus maximum studium est ad summum ejus, quod appetitur, pervenire, id in ista pessimum est, quum eum affectum, qui ex sententia Hippocratis praeter naturam

Ed. Chart. VI. [32.]

Ed. Bas. IV. (297.)

ὥς Ἱπποκράτης ἔλεγεν, οὐ φύσει κατασκευαζούση. τὰ μὲν γὰρ τῆς φύσεως ἀγαθὰ προϊόντα τε καὶ ἐπιδιδόντα καὶ αὐξανόμενα γίνεται βελτίω, τὰ δ' οὐ φύσει πάντα τοσούτῳ χαλεπώτερα, ὅσῳ καὶ μείζω. ὅθεν ἄφωνοί τινες αὐτῶν ἐξαίφνης, ἕτεροι δ' ἀναίσθητοι, καὶ ἀκίνητοι, καὶ τελέως ἀπόπληκτοι γίνονται, τοῦ παρὰ φύσιν ὄγκου τοῦδε καὶ τοῦ πλήθους ἀποσβέσαντός τε τὴν ἔμφυτον θερμοσίαν, ἔμφράξαντός τε τὰς διεξόδους τοῦ πνεύματος. ὅσοι δ' ἂν αὐτῶν τὰ πρότατα πάθωσιν, ἀγγεῖον ῥήξαντες ἐμοῦσιν ἢ πτύουσιν αἷμα. τοὺς μὲν δὴ τῆς τοιαύτης εὐεξίας δημιουργούς, ὧν ἐστὶ τὰ θαυμαστά ταυτὶ συγγράμματα, νῦν ὑπὸ τῶν τὰ ὦτα κατεαγόντων περιφερόμενα, τελέως ἤδη τοῦδε τοῦ γρόμματος ἀποδιαπομπησόμεθα. γινώσκεις γὰρ δὴ πού καὶ σὺ, Θρασύβουλε φίλτατε, μηδ' ἀποκρίσεως αὐτοὺς ἀξιουμένους ὑπ' ἐμοῦ. τί γὰρ ἂν καὶ πλέον εἴη τοῖς χυθῆς μὲν καὶ πρώην πεπαυμένοις τοῦ παρὰ φύσιν ἐμπίπλασθαί τε καὶ κοιμᾶσθαι, τόλμης δ' εἰς τοσοῦτον ἤκουσιν, ὥσθ', ὑπὲρ ὧν οὐδὲ τοὺς ἱκανῶς ἡσκηκότας ἀκολου-

est, tanquam naturalem adipisci contendat. Siquidem naturae bona, quo procedunt magis, crescunt atque augentur, eo meliora evadunt; non naturalia vero omnia tanto deteriora sunt, quanto majora. Unde istorum nonnulli repente obmutescunt; alii sensum motumque amittunt ac penitus attoniti fiunt, mole ista praeter naturam ac multitudine insitum calorem extinguente, liberumque spiritui transitum intercludente; quicumque autem ex ipsis mitiora patiuntur, effracto vase sanguinem vomunt aut expuunt. Hujusce igitur boni habitus opifices, quorum haec mirabilia sunt volumina, quae a corruptas aures habentibus in praesentia circumferuntur, jam prorsus ab hoc nostro libro ablegemus, siquidem tu quoque, carissime Thrasybule, cognoscis, istos neque dignos esse putari, ut a me responsionem accipiant. Quid enim istis plus erit, qui heri aut nudiustertius praeter naturam crapulari atque dormire desierunt, ad tantumque audaciae pervenerunt, ut de rebus illis temere impudenterque contendat, de quibus neque illi facile pronun-

Ed. Chart. VI. [32, 33.]

Ed. Bas. IV. (297, 298.)

θίας τε καὶ μαχομένων διάγνωσιν ἔχει εὐπετῶς ἀποφύνασθαι, περὶ τούτων ἀναισχύντως διατείνεσθαι; τί μάθοιεν ἂν [οὗτοι βα(298)θὺ] καὶ σοφὸν καὶ ἀκριβὲς ἀκούσαντες θεώρημα; θαυμαστὸν μὲν τὰν ἦν, εἰ τοῖς μὲν [33] ἐκ παίδων ἀσκουμένοις ἐν τοῖς ἀρίστοις μαθήμασιν οὐχ ἅπασιν ὑπάρχει κριταῖς ἀγαθοῖς εἶναι τῆς τοιαύτης θεωρίας, ὅσοι δ' ἀσκοῦνται μὲν, ὥστ' ἐν ἄθλοις νικᾶν, ἀφυεῖς δὲ ὄντες καὶ κεῖ στεφάνων μὲν ἡτύχησαν, ἐξαίφνης δ' ἀνεφάνησαν γυμνασταί, τούτοις ἄρα μόνοις ὑπάρξει τοῦς περιττός. καὶ μὴν ἐργήγορσι μᾶλλον καὶ φροντὶς τοῦ ἀμαθῆς ἢ ὕπνος ὁξὺν τὸν νοῦν ἀπεργάζονται, καὶ τοῦτο πρὸς ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἄδεται, διότι πάντων ἐστὶν ἀληθέστατον,

Παχεῖα γαστήρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

ἴσως οὖν ἡ κόνις ἔτι μόνῃ σοφίαν αὐτοῖς ἐδωρήσατο. τὸν μὲν γὰρ πηλὸν, ἐν ᾧ πολλάκις ἐκυλινδοῦντο, τίς ὑπολαμβάνει σοφίας εἶναι δημιουργόν, ὁρῶν γε καὶ τοὺς σῦς ἐν αὐτῷ διατρίβοντας; ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς ἀποπάτοις εἰκός, ἐν

ciare audent, qui jamdiu earum cohaerentiam pugnantemque naturam assequi studuerunt? Quodnam isti profundum, eruditum graveque praeceptum audientes condiscere potuerunt? Mirandum esset medius fidius, si, quum neque illi omnes, qui a primis pueritiae temporibus in optimis disciplinis versati sunt, boni contemplationis hujusce judices esse valeant, illi, qui sese in certaminibus ad vincendum exercuerunt, degeneres autem et ibi victoria caruerunt, ac repente gymnastae effecti sunt, soli mentis acumine praecellent. Atqui vigilia cogitatioque non rudis magis quam somnus perspicax ingenium reddunt, idque ab omnibus fere hominibus, quoniam omnium verissimum est, adagium decantatur:

Crassus venter subtilem mentem non parit.

Forсан igitur pulvis adhuc solus sapientiam ipsis comparavit; nam lutum, in quo crebrius volutati sunt, quis sapientiae conditorem esse arbitretur, et sues cernens in ipso convolvi? At non in latrinis, inter quas quotidie

Ed. Chart. VI. [33.]

Ed. Bas. IV. (298.)

οἷς διημέρευον, ἀγχίνουσαν φύεσθαι καὶ μὴν παρὰ ταῦτ' οὐδὲν ἄλλο πρότερον ἔπραττον· ὅλον γὰρ ἐωρῶμεν αὐτῶν τὸν βίον ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ συστρεφόμενον, ἢ ἐσθιόντων, ἢ πινόντων, ἢ κοιμωμένων, ἢ ἀποπατούντων, ἢ κυλινδουμένων ἐν κόνει τε καὶ πηλῷ.

Κεφ. λή'. Τούτους οὖν ἀποπέμψαντες, (οὐ γὰρ κακοτεχνίας, ἀλλὰ τέχνας ἤκομεν ἐπισκεψόμενοι,) τοὺς τῆς ὄντως γυμναστικῆς ἐπιστήμονας ἤδη καλῶμεν, Ἱπποκράτην τε καὶ Διοκλέα, καὶ Πραξαγόραν, καὶ Φιλότιμον, Ἐρασίστρατόν τε καὶ Ἡρόφιλον, ὅσοι τ' ἄλλοι τὴν ὅλην περὶ τὸ σῶμα τέχνην ἐξέμαθον. ἤκουσας δὴ που ἀριτίως Πλάτωνος λέγοντος, ὡς οὐδὲν ἐστὶν ἴδιον ὄνομα. μὴ τοίνυν ζήτει ἐν ὀνόματι κατὰ πάσης τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης, οὐ γὰρ εὐρήσεις· ἀλλ' εἵπερ ποτὲ κατασταίης ὑπὲρ αὐτῆς εἰπεῖν, ἀρκείτω σοι Πλάτωνα μιμησαμένῳ διελθεῖν, ὡς μιᾶς οὔσης τῆς τοῦ σώματος θεραπείας δύο μόρια λέγω, τὴν μὲν γυμναστικὴν, τὴν δὲ ἰατρικὴν, ὑγαινότων μὲν δηλονότι τὴν γυμναστι-

vitam traduxerunt, par est ingenii solertiam procreari; atqui praeter haec nihil aliud ipsi prius agebant. Omnem enim ipsorum vitam in hoc circo versari conspeximus, aut edentium, aut bibentium, aut dormientium, aut ventrem exonerantium, aut sese in pulvere lutoque volventium.

Cap. XXXVIII. His itaque dimissis, (veras enim artes et non vitiosas contemplaturi in hunc sermonem incidimus,) legitimae gymnasticae auctores jam accersamus, Hippocratem, Dioclem, Praxagoram, Philotimum, Erasistratum atque Herophilum, et quicumque alii totam artem ad corpus pertinentem didicerunt. Proxime vero Platonem dicentem audivisti, ejus nullum esse proprium nomen. Ne igitur totius artis corpus curantis unum nomen quaerito, neque enim invenies. Verum, si forte de ipsa sermonem habere institueris, contentus sis, Platonem imitatus, ita differere: *Una quum sit corporis curatio, duas ejus partes appello, unam gymnasticen, alteram curatricem,*

Ed. Chart. VI. [33.]

Ed. Bas. IV. (298.)

κὴν, νοσοῦντων δὲ τὴν ἰατρικὴν. ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον ἐπισκέψεως ἄξιον, ὅτι μὴ τὴν ὑγιεινὴν τέχνην ὁ Πλάτων ἀντιδιεῖλε τῇ ἰατρικῇ, καθάπερ ἐποίησαν οἱ προειρημένους πάντες ἄνδρες, ὧν, εἰ βούλει, μνημονεύσωμεν ἑνὸς, ἐπειδὴ καὶ πρόχειρα πᾶσιν ἔστιν αὐτοῦ τὰ συγγράμματα. λέγει τοίνυν Ἐρασίστρατος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὑγιεινῶν· οὔτε γὰρ ἰατρὸν εὔρεῖν ἔστιν, ὅστις δέδωκεν αὐτὸν εἰς τὴν περὶ τῶν ὑγιεινῶν πραγματείαν. εἴτ' ἐφεξῆς· αἱ μὲν γὰρ παρὰ τι πάθος γιγνόμενον ἀπειρία καὶ αἱ τούτων θεραπείαι εἰς ἰατρικῶν, καὶ οὐκ εἰς τὴν τῶν ὑγιεινῶν πραγματείαν πίπτουσιν. εἴτ' αὖθις ἔτι προσελθὼν· εἰ δέ τις εἴη φανυλότης περὶ τὸ σῶμα, δι' ἣν τὰ προσφερόμενα αἰεὶ διαφθαρήσεται, καὶ οὕτως εἰς τὴν αὐτὴν κακοχυμίαν τοῖς προϋπάρχουσιν ἥξει, τὴν τοιαύτην διάθεσιν ἰατροῦ καὶ οὐχ ὑγιεινοῦ λύειν. εἴτ' ἐφεξῆς· τὸ λέγειν περὶ τούτων ἢ λύειν ταύτας ἰατροῖς καὶ οὐχ ὑγιεινοῖς ἐπιβάλλει. φαίνεται γὰρ οὗτος οὐ μόνον ὑγιεινὴν τινα ὀνομάζων τέχνην ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἀπασιν, ἀλλὰ

sanorum quidem gymnasticen, aegrorum vero curatricem.
Sed illud magis consideratione dignum, Platonem non salubrem artem curatrici in partitione opposuisse, quemadmodum antedicti omnes viri fecerunt: quorum unius (si placet) meminero, quoniam ejus libri passim celebrantur. Inquit igitur Erasistratus in primo De tuenda sanitate: *Neque enim medicus inveniri potest, qui sese ad tractanda salubria contulerit.* Deinde subjungit: *Cruditates enim ab aliquo affectu provenientes et ipsarum curationes ad medicativam, non ad salubrium tractationem rediguntur.* Deinde iterum progrediens addit: *Si quod vero in corpore vitium extiterit, propter quod assumpta semper corrumpentur, atque ita in aequae malos succos, ac sunt priores, convertuntur, hujusmodi affectionem medici est, non tuendae sanitatis magistri, dissolvere.* Item paulo post: *Praecipere de his, aut has discutere, medicos, non salubres, decet.* Videtur enim iste non artem quandam solum, perinde ut alii omnes, sed etiam ejus

Ed. Chart. VI. [33. 34.]

Ed. Bas. IV. (298.)

καὶ τὸν τεχνίτην αὐτῆς ὑγιεινόν, ὥσπερ, οἶμαι, καὶ τὸν τῆς ἰατρικῆς ἱατρὸν, ἵνα τῆς περὶ τὸ σῶμα θεραπευτικῆς τέχνης, ἧς οὐδὲν ἦν ὄνομα τοῖς Ἑλλησιν ἴδιον, εἰς δύο τὰ πρῶτα τμηθείσης, ὥσπερ αὐτὰς τὰς τέχνας ἰατρικὴν τε καὶ ὑγιεινὴν, οὕτως καὶ τοὺς τεχνίτας αὐτῶν ὀνομάζωμεν ὑγιεινόν τε καὶ ἱατρὸν. ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἱατρῶν ἐχρήσαντο τοῖς ὀνόμασιν.

Κεφ. λθ'. [34] Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, ὅπως κατὰ Πλάτωνα σύνηθες ἦν τοῖς Ἑλλησιν οὔτε ὑγιεινὴν τὴν τέχνην, οὔτε τὸν ἐπιστήμονα καλεῖν ὑγιεινόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸ τοῦ Ἱπποκράτους ὑγιεινόν ὑγιεινόν, ἀλλὰ τὸ μὲν τι περὶ διαίτης ἐπιγέγραπται, τὸ δὲ τι περὶ ὑδάτων, καὶ ἀέρων, καὶ τόπων. τάχα δ', ὡς ἔφην, οὐδὲ χρεῖαν εἶναι διαίτης ὁ Πλάτων ἐνόμιζεν τοῖς ὑγιαίνουσιν, ἀλλ' ἀρκεῖν μόνην γυμναστικὴν. οὐδὲ γὰρ τὸ ἀναληπτικὸν μόριον ἢ τὸ προφυλακτικὸν ἴσως ἡγεῖται προσήκειν τῇ γυμναστικῇ. μέσα γὰρ, ὡς ἔφην, αὐτὰ τεταγμένα δυνατόν ἐστιν, ὅποτέρῳ τις βούλεται, προσνέμειν. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτά τις τοῖς ἱατροῖς ἐπιτρέψειεν,

professorem salubrem appellare, quemadmodum, ut cen-
seo, et medicativae professorem medicum vocat: ut artis
corpus curantis, cujus nullum proprium apud Graecos
nomen erat, in duas principes partes distributae, sicut
ipsas partes medicativam salubremque, ita et earum pro-
fessores medicum salubremque appellemus. Eodem modo
autem et plerique alii medici nominibus usi sunt.

Cap. XXXIX. Caeterum, ut videtur, Platonis tem-
poribus nondum Graeci aut artem ipsam, aut ejus pro-
fessorem salubrem appellare consueverant. Neque enim
Hippocratis liber salubris salubris inscribitur, sed alter
de ratione victus, alter de aquis, aëre et locis inscribi-
tur. Forsitán autem, ut proxime retuli, neque sanis opus
esse ratione victus Plato opinabatur, sed ipsis gymnasticam
solam sufficere; neque enim instaurativam partem aut
praeservativam ad gymnasticam fortasse pertinere existi-
mabat: medias enim ipsas (ut dixi) collocatas, utri volue-
ris, adjicere potes. Quod si et ipsa medicativae adjungas,

Ed. Chart. VI. [34.]

Ed. Bas. IV. (298.)

ὀλίγον ἐστὶ τὸ ὑγιεινόν, αἰέρον τε πέρι, καὶ ὑδάτων, καὶ χωρίων, καὶ γυμνασίων, καὶ σιτίων ἐπισκοπούμενον· καίτοι γε οὐδὲ περὶ σιτίων ἀπάντων, ἀλλ' ὅσα τοῖς ὑγιαίνουσιν ἀρμόττει μόνον. τάχα δ', ἐπειδὴ καὶ τὰ τῶν αἰέρον τε καὶ χωρίων καὶ ὑδάτων ἔφθανεν ἤδη γινώσκεισθαι τοῖς ἰατροῖς, ὥς ἂν καὶ πρώτου τοῦ θεραπευτικοῦ μορίου συστάντος, οὐδὲν ἔτι προσεπιμαθεῖν αὐτῶν ἐνέλιπεν εἰς τὸ μὴ μόνον ἰατροῖς, ἀλλὰ καὶ ὑγιεινοῖς γενέσθαι, πλήν τῆς περὶ τὰ γυμνάσια τέχνης. οὐκοῦν οὐδὲ ἀπεικός, οὐδ' ἀπὸ μόνου τοῦ προσαγορευθέντος ὀνομασθῆναι τὸ σύμπαν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὑπὲρ ὀνόματός ἐστιν, οὐ περὶ πράγματος σκοπεῖσθαι.

Κεφ. μ'. Καὶ εἴ τις, ὅπερ καὶ πρόσθεν εἶπον, αὐτὸ δὴ τοῦτο γινώσκων, ὅτι μὴ καὶ περὶ πράγματος ὁ λόγος, ἀλλ' ὀνόματός ἐστιν, ἐμὲ κελεύσειεν ἀποφαίνεσθαι τι καὶ περὶ τοῦδε, βέλτιον ὀνομάζειν ἐρῶ τοὺς δύο τὰ πρῶτα μόρια φάσκοντας τῆς ὅλης τέχνης ὑγιεινόν τε καὶ θεραπευτικόν, εἴ γ' ἐν ταῖς μεθόδοις ταῖς διαιρητικαῖς ἐμάθομεν

exigua erit salubris portio de aëre, aqua, locis, exercitationibus cibisque tantum considerans; atqui neque de cibis omnibus, sed de illis tantum, qui ad secunda fruentes valetudine pertinent. Quin etiam fortasse, quum aëris, regionum aquarumque notitiam medicus praeoccupasset, utpote curativa parte ante constituta, nihil amplius de ipsis non solum medicis, sed etiam salubribus instituendis, praeter artem exercitationum rationem tradentem discendum superat. Quam ob rem neque absurdum fuit et a parte nomen habente totum appellari. Verum haec de nomine est, non de re disputatio.

Cap. XL. At si quispiam (quod et supra posui) id ipsum perspicuens, non de re, sed de vocabulo institutum esse sermonem, me et de hoc aliquid dicere praecipiat, melius eos facere dixero, qui duas totius artis principes partes salubrem curativamque appellant; quandoquidem in dividendi methodis didicimus ejusdem ge-

Ed. Chart. VI. [34.]

Ed. Bas. IV. (298.)

ἀντιδιαρεῖν ἀλλήλοις ὁμογενῇ πράγματα. τῷ γάρ, εἰ τύχοι, τῶν ζώων εἰπὸντι τὰ μὲν ἐναέρια, τὰ δ' ἐνύδρα, προσθεῖναι τούτοις τὰ λογικὰ προφανῶς ἄτοπον. ἡ μὲν γὰρ πρότερα διαίρεσις ἔμπυρά τε καὶ ἔγγεια προσκεῖσθαι ποθεῖ· ταῦτα γὰρ ἀνάλογόν ἐστι τοῖς ἐναερίοις τε καὶ ἐνύδροις· ἡ δ' αὖ δευτέρα τοῖς λογικοῖς ἀντιδιαρεῖσθαι βούλεται τὰ ἄλογα. κατὰ ταῦτά δὲ καὶ τῷ μὲν θνητῷ τὸ ἀθάνατον, ἀγρίῳ δὲ τὸ ἡμέρον, καὶ πεζῷ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ νηκτόν· ἐσχάτη γὰρ ἄτοπία τῶν ζώων, εἰ τύχοι, τὰ μὲν ἀθάνατα λέγειν εἶναι, τὰ δὲ πεζά, τὰ δὲ δίποδα. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης, εἴ τις ἐθέλοι τέμνων ἐξευρίσκειν τὰ μόρια, τὸ μὲν τοὺς τοσοῦντας ἰώμενον ἰατρικῆς τέχνης λεχθήσεται, τὸ δὲ τῶν ὑγιαινόντων προνοούμενον ὑγιεινῆς. καὶ τούτου γ' ἔτι κάλλιον, ὥς ἡμεῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης ἐπανορθωτικῆς τινος οὔσης, τὸ μὲν κατὰ μέγала τὴν ἐπατόρθωσιν ποιούμενον ἰατρικόν τε καὶ ἰατρικὴ ὀνομασθήσεται, τὸ δὲ κατὰ σμικρά, καὶ διὰ τοῦτο λανθάνον, εἰ

neris res per opposita membra partiri. Exempli namque gratia de animalibus dicens alia esse aërea, alia aquatilia, si addat, alia rationabilia, perabsurdum evidenter faceret: nam prior partitio ignea terrestriaque adjici postulat; haec enim proportionē aëriis aquatilibusque respondent; rursus autem secunda in dividendo rationalibus irrationalia opponi requirit, ac eadem ratione mortali quidem immortale, fero mansuetum, pedestri volucre natatileque opponitur: extremae namque absurditatis est animalium aliqua immortalia esse dicere, aliqua pedestria, aliqua bipeda. Ad eundem sane modum in arte, quae circa corpus occupatur, si quis eam partiens invenire partes quaerat, et aegros curantem medicativam, et sanis consulentem salubrem appellabit. Quin imo etiam melius, ut et nos antea dicebamus, ars corporis curam habens emendatrix quum sit, qua parte magna vitia corrigit, medicativa seu medicatrix nominabitur, qua vero exiguas noxas tollit, ideoque prae exiguitate, num etiam ab initio cor-

Ed. Chart. VI. [34. 35.]

Ed. Bas. IV. (298. 299.)

τὴν ἀρχὴν ἐπανορθοῦται, φυλακτικόν. ἔτι δὲ κάλλιον ὀνομάσεις ἀπὸ τῶν ὑλῶν αὐτὰ, νοσερόν μὲν τὸ ἕτερον, ὑγιεινὸν δὲ θάτερον. εἰ δ' αὖ πάλιν ἐθέλοις τέμνειν τὸ ὑγιεινὸν ἢ φυλακτικόν, (εἴρηται γὰρ, ὥς ἑκατέρως ἐγχωρήσει προσαγορεύειν,) ἀπὸ μὲν τῆς ὑποκειμένης ὑλῆς εἰς τρία τεμεῖς, ὥς ἔμπροσθεν εἴρηται, τό τ' ἀναληπτικὸν ὀνομαζόμενον, καὶ τὸ κατ' εἶδος ὑγιεινὸν, καὶ πρὸς τούτοις τὸ εὐεκτικόν. ὑποβέβληται γὰρ [35] ἡ ἴδιος ἐκάστω τῶν εἰρημένων ὑλῇ, τῷ μὲν τὸ κατὰ σχέσιν ὑγιαῖνον σῶμα, τῷ δὲ τὸ κατ' ἕξιν, τῷ τρίτῳ δὲ τὸ καλούμενον εὐεκτικόν· συμβέβηκε γὰρ ὁμωνύμως λέγεσθαι τοῖς μορίοις τῆς τέχνης αὐτὰ τὰ σώματα. κατὰ δὲ τὰς ὑλάς τῶν βοηθημάτων εἴπερ ἡ τομή σοι γένοιτο, τετραχῇ διαιρήσεις τὴν φυλακτικὴν τε καὶ ὑγιεινὴν ταύτην τέχνην. ἔσται γὰρ αὐτῆς ἡ μὲν ἐν προσφερομένοις, ἡ δὲ ἐν ποιουμένοις, ἡ δὲ ἐν κενουμένοις, ἡ δὲ ἐν τοῖς ἔξωθεν προσπίπτουσιν ἀναστρεφομένη· διὰ τούτων γὰρ ἡ ὑγίεια φυλάττεται. τὸ μὲν οὖν ἐν (299) τοῖς προσφερομένοις τῆς ὑγιεινῆς τέχνης μέρος ἐδεσμάτων τ' ἐστὶ καὶ πομάτων

rigat, sensum subterfugiens, conservatrix dicetur. Quin etiam aptius a materiis has partes morbidam unam, salubrem alteram appellaveris. Quod si rursus velis salubrem seu conservativam partiri, (utroque enim modo licere appellare dictum est,) a subjecta ipsam materia in tria diduces, ut supra retulimus, in analepticen dictam et in salubrem secundum speciem, praeterea et in boni habitus effectricem; nam singulis dictis partibus propria materia subjicitur, uni secundum habitudinem valens corpus, alteri secundum habitum, tertiae bono habitu praeditum; accidit enim ipsa corpora eodem cum partibus artis nomine appellari. Quod si secundum auxiliorum materias artem hanc salutarem conservatricemque distribuas, in quatuor partes secabitur; una siquidem in assumptis, altera in iis, quae fiunt, tertia in iis, quae evacuantur, quarta in forinsecus occurrentibus versatur; per haec enim sanitas custoditur. Pars igitur salubris artis in iis, quae assumuntur, versans ciborum potionumque ad sanitatis

Ed. Chart. VI. [35.]

Ed. Bas. IV. (299.)

ἐπιστήμη τῶν εἰς ὑγείας φυλακὴν ἀνηκόντων, τὸ δ' ἐν τοῖς κενουμένοις ἰδρώτων τε καὶ διαχωρημάτων, οὕρων τε καὶ ὅλως ἀπάντων τῶν ἐκ τοῦ σώματος ἡμῶν ἐκκενοῦσθαι δεομένων, τὸ δὲ τῶν ἔξωθεν προσπιπτόντων ἀέρος, ὕδατος, ἁλμης, θαλάττης, ἐλαίου τῶν τε ἄλλων ἀπάντων τῶν τοιούτων. ἔτι δὲ τὸ τέταρτόν τε καὶ λοιπὸν ὅπερ ἐν τοῖς ποιουμένοις ἐτέτακτο μέρος τῆς τέχνης ἐν γυμνασίοις ἐστὶ καὶ τοῖς καλουμένοις ἐπιτηδεύμασιν. καὶ γὰρ ἐργήγορσις, καὶ ἀγρυπνία, καὶ ὕπνος, καὶ ἀφρόδισιά τε καὶ θυμὸς, καὶ φροντις, καὶ λουτρὸν ἐκ τούτου τοῦ γένους ἐστίν, καὶ χρὴ διαγινώσκειν τῶν ὑγιεινῶν ἐκάστου τῶν εἰρημένων ποσότητά τε καὶ ποιότητα, καὶ καιρόν.

Κεφ. μα'. Πολλοστὸν οὖν μέρος γίνεται τῆς ὑγιεινῆς τέχνης ἢ περὶ τῶν γυμνασίων ἐπιστήμη. δικαιότερον γὰρ, οἶμαι, καλεῖν ἐστὶ γυμναστικὴν τέχνην, ἣτις ἂν ἐπιστήμη τῆς ἐν ἅπασι τοῖς γυμνασίοις ἢ δυνάμεως, ὥς τό γε περὶ τῶν κατὰ τὴν παλαίστραν ἐπίστασθαι μόνον ἐσχάτως πω μικρόν ἐστι, καὶ πᾶσιν ἥκιστα χρήσιμον. ἐρέσσειν οὖν ἄμει-

custodiam pertinentium scientia est; quae vero in iis, quae evacuantur, sudores, dejectiones, urinas, in universumque omnia, quae corpus nostrum excernere debet, considerat; quae exterius incidentium est, aërem, aquam, falluginem, mare, oleum, aliaque huiusmodi omnia speculatur. At quarta pars artis, quae superest, in iis quae aguntur posita, exercitationibus appellatisque studiis continetur: expergefactio namque et vigilia, somnus, Venus, ira, curae, lavatio ex hoc genere sunt. Atque singulorum enumeratorum salubrium quantitas, qualitas, occasio dignoscenda est.

Cap. XLI. Quantula igitur salubris artis pars est de exercitationibus scientia? rectius enim puto gymnastica ars appellabitur, quae omnium exercitationum facultatis cognitio est. Nam quae ad palaestram solum pertinent, cognoscere perquam exiguum est, omnibusque mortalibus minime utile. Quandoquidem navigare, fode-

Ed. Chart. VI. [35.]

Ed. Bas. IV. (299.)

νόν ἐστι, καὶ σκάπτειν, καὶ θερίζειν, καὶ ἀκοντίζειν, καὶ τρέχειν, καὶ πηδᾶν, καὶ ἱππάζεσθαι, καὶ κυνηγετεῖν, ὀπλομαχεῖν τε καὶ σχίζειν ξύλα, καὶ βαστάζειν, καὶ γεωργεῖν, ἅπαντά τε τᾷλλα κατὰ φύσιν ἐργάζεσθαι κρεῖττον, ἢ κατὰ παλαιστραν γυμνάζεσθαι. καὶ σοι πάρεστιν ἤδη σκοπεῖν, οὐ μόνον ὅτι πολλοστόν ἐστι μόριον ὑγιεινῆς τέχνης ἢ γυμναστικῆς, ἐλάχιστον δ' αὖ πάλιν ἐστὶ τῆς γυμναστικῆς τὸ περὶ τῶν κατὰ παλαιστραν μόριον, ὅτι τε τούτῳ παράκειται τὸ τῶν ἀθλητῶν ἐπιτήδευμα, καὶ διαθέσεώς τινος ἀπεργαστικόν, οὐ φύσει, καὶ κακοτεχνίαν ἐπιστατοῦσαν ἔχον, ὑποδυομένην μὲν τέλει χρηστῷ τῆς εὐεξίας, ἄλλο δ' ἔτι μᾶλλον ἢ εὐεξίαν ἐργαζόμενον, ἀλλὰ ὅτι τῆς μὲν τοιαύτης κακοτεχνίας οἱ δυστυχῶς ἀθλήσαντες ἐξαίφνης ἐπιστήμονες ἀναφαίνονται, τῆς δ' ὄντως γυμναστικῆς Ἱπποκράτης καὶ ὁ προειρημένος ἅμ' αὐτῷ χορὸς ἐπιστήμων ἐστίν. ὥσπερ δ' ἐν τοῖς κατὰ ἰατρικὴν οὐχ ἅπασιν ὁρθῶς ἅμα εἴρηται πάντα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ περὶ γυμνασίων. ἀλλὰ νῦν οὐ πρόκειται διελέγχειν τοὺς κακῶς ὑπὲρ αὐτῶν

re, metere, jaculari, currere, saltare, equitare, venari, armis certare, ligna findere, bajulare, et agrum colere, omniaque alia secundum naturam facere, quam lucta exerceri, melius est. Unde tibi iam intueri licet, non modo salubris artis portiunculam esse gymnasticam, sed etiam gymnasticae minimam esse particulam luctandi studium; huicque cognata athletarum professio, et affectionis cujusdam non naturalis effectiva, vitiosamque artem sibi propositam habens, optimum quidem boni habitus finem prae se ferentem, sed omnia alia potius quam bonum habitum producentem. At huius improbae artis illi misere luctati repente scientissimi evaserunt, verae autem legitimaeque gymnasticae Hippocrates et nuper cum ipso enumeratus illustrium virorum coetus peritus est. Quemadmodum vero ad curativam partem pertinentia non rite omnia ab omnibus simul tradita sunt, perinde et de exercitationibus non vera omnia praecepta tradidere. Verum in praesentia perperam de ipsis loquutos

Ed. Chart. VI. [35. 36.]

Ed. Bas. IV. (299.)

ἐγνωκότας, ἀλλ' ἐξηγεῖσθαι τὸν νομα τῆς γυμναστικῆς, ὥς ἐστιν ἐπιστήμη τις ἥδε τῶν ἐν γυμνασίοις δυνάμεων, ὥσπερ ἡ φαρμακευτικὴ τῶν ἐν φαρμάκοις· ἄμφω γὰρ ταῦτα τὰ μόρια τὴν κλῆσιν ἀπὸ τῶν ὑλῶν ἐσχηκεν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις οἷς ὀλίγον ἔμπροσθεν εἶπον.

Κεφ. μβ'. [36] Καὶ δῆλον ὥς, ὅσοι τὴν γυμναστικὴν ἀντιδιαιοῦσι τῇ ἰατρικῇ, κακῶς γινώσκουσιν. ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ὑλῆς, ἡ δ' ἀπὸ τῆς καθόλου τε καὶ γενικῆς ἐνεργείας ὠνόμασται. πρῶται μὲν γὰρ εἰσιν αἱ κατὰ μέρος ἐνεργεῖαι, καθῆραι δι' ἐλλεβόρου καὶ σκαμμωνίας, εἰ τύχοι, καὶ τεμεῖν φλέβα, καὶ ὁστοῦν ἐκκόψαι, καὶ ἀσιτῆσαι προστάξαι, καὶ δοῦναι τροφήν· ἐπ' αὐταῖς δ' ἕτεραι γενικώτεραί τε καὶ ἤδη καθόλου, φαρμακεῦσαι, καὶ χειρουργῆσαι, καὶ διαιτῆσαι, καὶ τούτων ἀπασῶν κοινὴ, τὸ ἰάσασθαι, καθάπερ, οἶμαι, πάλιν ἐπὶ ταῖς περὶ τὰ ὑγιαίνοντα γιγνομέναις ἐνεργείαις ἀπάσαις κοινὴ ἡ φυλακὴ. καὶ ὅστις ἀντιδιαρεῖται τῷ ἰατρικῷ τὸ φυλακτικόν, ὁμογενῶν ποιεῖται τὴν

castigare propositum non est, sed gymnasticae nomen declarare, quod scilicet haec facultatum in exercitationibus positarum, quemadmodum et medicamentaria facultatum in medicamentis repertarum, scientia quaedam est: ambae enim hae partes a materiis denominationem sortitae sunt, sicut et aliae, quas paulo ante recensui.

Cap. XLII. Atque hinc eos male sentire constat, qui in dividenda tota arte gymnasticam medicativae opponunt; illa namque a materia, haec a generali communique actione appellationem habet. Nam primae actiones singulares sunt, veratro aut scammonia exempli causa purgare, venam aperire, os excidere, inedia in indicere, cibum exhibere; post has aliae communiores ac jam universales, medicari, manus opera uti, rationem victus instituire, omnibusque illis commune mederi, quemadmodum, ut puto, iterum actionibus circa sana corpora accommodatis omnibus communis est conservatio. Ac quisquis per divisionem medicativo conservativum opponit,

Ed. Chart. VI. [36.]

Ed. Bas. IV. (299.)

ἀντίθεσιν. ἅμφω γὰρ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ὠνόμασται, καθάπερ αὖ πάλιν ἀπὸ τῆς ὑποκειμένης ὕλης τό τε νοσερόν καὶ ὑγιεινόν. ἀπὸ δὲ τῆς τῶν βοηθημάτων ὕλης τό τε φαρμακευτικὸν ὠνόμασται καὶ τὸ γυμναστικόν· τὸ μὲν γὰρ τοῦ νοσεροῦ τε καὶ ἱατρικοῦ μέρος ὑπάρχει, τὸ δὲ τοῦ ὑγιεινοῦ τε καὶ φυλακτικοῦ.

Κεφ. μγ'. Προσέχειν δ' ἐνταῦθα τὸν νοῦν χρὴ, μὴ πη λάθωμεν τὸν αὐτὸν ἀποδείξαντες τῷ γυμναστικῷ τὸν ἐπιστάτην τοῦ παλαίσματος καὶ μόριόν τι ποιήσαντες ὅλης τῆς γυμναστικῆς τὴν ὡς ἂν εἴποι τις παλαιστρικήν. ὁ γὰρ ἐπιστάμενος τὰ τε παλαίσματα σύμπαντα καὶ τῶν τρίψεων ἀπάσας καλῶς ἐργάζεσθαι τὰς κατὰ μέρος ἐνεργείας ἀνάλογόν ἐστι σιτοποιῷ, καὶ μαγεῖρω, καὶ οἰκοδόμῳ, δημιουργεῖν μὲν ἐπισταμένοις ἄρτους τε καὶ ὄψα καὶ οἰκίας, οὐ μὴν ἐπαΐουσί γ' οὐδὲν οὐδὲ γινώσκουσιν, ὅ τί τε χρηστόν ἐν αὐτοῖς καὶ μὴ χρηστόν, ἥντινά τε δύναμιν ἔχον ἕκαστον αὐτῶν ἐστι πρὸς ὑγίειαν. ἡ μὲν οὖν προνοουμένη τοῦ σώματος ἡμῶν τέχνη μία, καθάπερ εἴρηται πολλάκις,

cognatorum oppositionem facit: utrumque enim ab actione nominatum est, quemadmodum rursum a subjecta materia morbosum atque salubre, ab auxiliorum autem materia medicamentarium ac gymnasticum, hoc est exercitatorium; illud enim morboſi et medicativi pars est, hoc salubris et conservativi.

Cap. XLIII. Caeterum hoc loco diligenter mentis acies exercitanda est, ne gymnasticum palaestraeque praefectum eundem nos efficere, totiusque gymnasticae partem quandam luctatoriam (ut ita dicam) constituere nos praetereat, quandoquidem et qui luctae et frictionum omnes singillatim actiones rite obire valeat, iste panifici, coquo, aedificatori proportionem respondet, facere quidem panes, obsonia, aedes scientibus, minime tamen, quid in ipsis optimum sit, quid non optimum, intelligentibus, quamve facultatem ipsorum unumquodque ad sanitatem habeat, non dignoscentibus. Nempe ars, quae corpus humanum curat, ut crebro ante repetitum fuit, una est, aliae vero

Ed. Chart. VI. [36.]

Ed. Bas. IV. (299.)

αἱ δ' ἄλλαι τὰς ὕλας ταύτῃ παρασκευάζουσιν. οὔτε γὰρ, οἷς ἄμεινόν ἐστιν ὑποδεδέσθαι μὲν, καὶ ἀνυποδέτους εἶναι, σκυτοτόμος οἶδεν, οὔθ' οἷς ὑποδεδέσθαι μὲν, ἀλλὰ τοῖον ἢ τοῖον ὑπόδημα. τοῦτο μὲν γὰρ Ἱπποκράτης γινώσκει, καὶ κελεύει γε τῷδε τινι φορεῖν ἀρβύλας τὰς πηλοπάτιδας, οὐ μὴν αὐτός γε δημιουργήσει τὰς ἀρβύλας, οὐ μᾶλλον, ἢ ὁ στρατηγὸς τὸ κράνος, καὶ τὸν θώρακα, καὶ τὸ δόρυ, καὶ τὴν ἀσπίδα, καὶ τὴν μάχαιραν, καὶ τὰς κνημίδας. οὐδὲ γὰρ ὁ οἰκοδόμος οἶδεν ὑψηλῆς πέρι καὶ ταπεινῆς οἰκῆσεως, οὐδ' ἔτι πρὸς ἀνατολήν ἢ δύσιν ἐστραμμένης, οὐδέ γε τῆς πρὸς βορρᾶν τε καὶ ψυχρᾶς, ἢ νοτίου καὶ θερμῆς, οὐδὲ σκοτεινῆς ἢ φωτεινῆς, οὐδὲ καταγαίου τε καὶ ὑπερώου, καὶ νοτερᾶς, καὶ ξηρᾶς, ἀλλ' ὅλως ἀγνοεῖ, τίνα μὲν ὠφέλειαν ἕκαστον τούτων ἔχει, τίνα δὲ βλάβην, ὥσπερ γε καὶ ὁ σιτοποιὸς οὐκ οἶδεν, ὅτῳ χρή καθαρὸν ἄρτον διδόναι, καὶ ὅτῳ συγκόμιστον, οὐδὲ ὅτῳ πολὺν, ἢ ὀλίγον, οὐδ' ἐν ὅτῳ καιρῷ, κατασκευάζει μέντοι καλῶς αὐτούς.

huic materias comparant; neque enim alutarii cerdones, quibus calceatis, quibus sine calceis ambulare melius sit, noverunt; sed neque quibus calceis uti quidem melius est, quo tamen calceorum genere uti debeant, comperit habent. Id autem Hippocrati haud ignotum est: cui-dam enim arbylis lutum calcantibus calceari praecepit, non tamen ipse arbylas conficeret, quemadmodum neque imperator galeam, lorica, hastam, clypeum, gladium, aut ocreas conderet. Praeterea neque aedificator de excelsa aut humili domo quicquam novit, aut de converfa ad occidentem aut orientem, aut ad aquilonem vergente et frigida, aut ad austrum et calida, aut tenebricosa, aut illustri, aut de humili ejus parte sive superiore, aut de humida vel sicca, sed quam utilitatem ista singula, quamve noxam afferant, prorsus ignorat, perinde ut panifex etiam, cuinam purissimus panis, cui fursuraceus, cui multus aut paucus, quove tempore sit dandus, ignorat, ipsos vero panes egregie conficit.

Ed. Chart. VI. [36.37.]

Ed. Bas. IV. (299.)

ὥσαύτως δὲ καὶ ὁ μάγειρος ἢ φακῆν, ἢ πικράνην, ἢ
 χόνδρον, ἢ τεῦτλον, ἢ τι τῶν ἄλλων ἐπίσταται σκευάζειν,
 οὐκ εἰδὼς οὐδενὸς αὐτῶν τὴν δύναμιν. αἱ μὲν δὲ τοιαῦται
 τέχναι τὰς ἀπάσας ὕλας παρασκευάζουσι τῇ θεραπευτικῇ
 τοῦ σώματος, ὥσπερ αὐταῖς ταύταις ἕτεραι, τῷ μὲν σιτο-
 ποιῷ τοὺς πυροὺς ὁ γεωργός, καὶ κλίβανον ὁ ἱπνοπλάστης,
 καὶ ὁ ὑλοτόμος τὰ ξύλα, καὶ ὁ τέκτων τὸν ἄβακα, τῷ
 τέκτονι δ' αὐτῷ πάλιν ἄλλος μὲν ἄξινην, ἄλλος δὲ στάθμην,
 ἄλλος δ' αὖ τὰ ξύλα. [37] καὶ σκυτοτόμῳ δὲ κατὰ ταῦτά
 τὴν μὲν σμίλην ἢ χαλκευτικὴν, τὰ σκύτη δὲ βυρσοδεψικὴν,
 τὸν καλόποδα ἢ τεκτονικὴν. καὶ οἰκοδόμῳ δὲ λατύποι τε καὶ
 λιθοτόμοι, καὶ πλινθουργοὶ, καὶ τέκτονες, οἱ μὲν λίθους,
 οἱ δὲ πλίνθους, οἱ δ' ἐπιτήδεια ξύλα προπαρασκευάζουσιν.
 αἱ μὲν οὖν τοιαῦται τέχναι σύμπασαι προσδέονται τε ἄλ-
 λήλων καὶ παρασκευάζουσι ταῖς τελειωτέραις τὰς θ' ὕλας
 αὐτάς, ἐξ ὧν ἐργάζονται τὸ τέλος, ὅργανά τε χρησιτὰ, δι'
 ὧν ἐκείνας κοσμοῦσιν.

Κεφ. μδ'. Ἀπάσαις δ' αὐταῖς ἐφέστηκεν, οἷον ἀρχι-
 τεκτονικὴ τις, ἢ θεραπευτικὴ τοῦ σώματος, καὶ κελεύει τῇ

Eadem ratione et coquus lentem, hordeum, alicam, betam,
 aut aliorum aliquid, nullius ipsorum vires cognoscens, esui
 tamien apta reddere peritus est. Id genus artes materias
 omnes arti corporis curatrici subministrant, quemadmo-
 dum his ipsis aliae, panifici quidem frumentum agricola,
 furnum furnifex, arborum succifor ligna; faber ligna-
 rius abacum, fabro lignario autem ipsi rursus alius asciam,
 amussim alius, item alius ligna; at alutario cerdoni
 itidem cultrum fabrilis ars, coria pellium concinnatrix,
 pedis effigiem lignaria, aedium quoque structori sculptores
 lapicidae, laterum figuli et fabri lignarii, illi quidem
 lapides, isti lateres, hi vero ligna idonea praeparant.
 Omnes igitur id genus artes mutua ope indigent, et per-
 fectionibus materias ipsas, ex quibus finem assequuntur,
 suppeditant, et instrumenta optima, per quae illas ador-
 nant, efficiunt.

Cap. XLIV. Omnibus his autem, ceu quaedam ar-
 chitectonica ars, corporis curativa praesidet, siquidem

Ed. Chart. VI. [37.]

Ed. Bas. IV. (299. 300.)

μὲν οἰκοδομικῇ τοιάνδε τινὰ τὴν οἰκίαν, τῇ δὲ σκυτοτομικῇ τὸ ὑπόδημα, καὶ τῇ μὲν σιτοποιητικῇ τὸν ἄρτον, τῇ δ' αὖ μαγειρικῇ τοῦπον, ἐκάστη τε τῶν ἄλλων, ὥς ἐκάστη πέφυκεν. ἀλλὰ ταύτης τῆς περὶ τὸ σῶμα θεραπευτικῆς ἡ ὑγιεινὴ μόριον ἦν, καὶ ταύτης τετραχῇ τεμνομένης, ἐνὸς τῶν μορίων ἦν γυμναστικὸν μόριον. αὕτη τοίνυν οἶον ἀρχιτεκτονικὴ τίς ἐστὶν τοσῶνδε τεχνῶν, ἱππευτικῆς μὲν, ὅταν ἱππάζεσθαι δέη, διδάσκουσα μέτρον καὶ καιρὸν καὶ ποιότητα, κυνηγετικῆς δὲ καὶ συμπάσης θηρευτικῆς, ὅταν αὖ τούτων ἡ χρεία καλῇ, κατὰ ταῦτά δὲ ταῦτα καὶ σιαπτόντων, καὶ θεριζόντων, καὶ ὑλοτομούντων, καὶ ἔρεσ-(300)σόντων, καὶ ὀρχουμένων, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ἐνεργούντων ἐπιστατεῖ τε καὶ ἀρχεῖ καὶ προστάττει.

Κεφ. μέ. Μία τῶν τοιούτων ἐστὶ τεχνῶν καὶ ἡ περὶ τὰ παλαίσματα· καλῶμεν δ' αὐτὴν, εἰ βούλει, παιδοτριβικὴν· αὕτη μὲν οὐδ' ἐπαίτουσα τῶν πρὸς ὠφέλειάν τε καὶ βλάβην τοῦ σώματος εὐσχήμονας δὲ καὶ πολυειδεῖς, καὶ καταβλητικὰς, καὶ ἀπόνους ἐξευρίσκουσα λαβὰς τε ἅμα καὶ

aedificatoriae, ut tales quaedam aedes extruat, praecipit; cerdonicae, calceum; panifici, panem; culinariae, obsonium; aliisque singulis, ut quaeque apta est, quid actura sit, imperat. Sed hujusce artis corpus curantis salubris appellata pars est, cujus quadripartito divisae partis unius gymnastica pars est. Ea igitur tot artium veluti quaedam princeps habetur, equestri sane, quando equitareo porteat, venatoriae similiter, et universim cuilibet alii animalia captanti, quum ipsarum usus postulat, modum, occasionem qualitatemque demonstrans; haud abfimili ratione et fodientibus, et metentibus, et ligna caedentibus, et navigantibus, et saltantibus, et quodcunque aliud agentibus praesidens ipsa dominatur atque imperat.

Cap. XLV. Una quaedam inter id genus artes et illa est, quae in luctationibus versatur: appellemus autem eam, si lubet, paedotribicam. Haec enim eorum nihil intelligens, quae ad utilitatem noxamque corporis faciunt, decentes, varias, sternendi vim habentes, facilesque ac minimo labore apprehensiones simul ac motiones, haud

Ed. Chart. VI. [37.]

Ed. Bas. IV. (300.)

κινήσεις οὐδὲν ἥτιον τῆς ὀρχηστικῆς. ἀλλ' ἐκείνη μὲν οὐκ ἀντιποιεῖται τῆς περὶ τὸ σῶμα θεραπείας· ἡ δὲ παιδοτριβικὴ οὐκ οἶδ' ὅπως ὑπ' ἀναισθησίας ἐσχάτης, οἷον ἐμπληκτός τις οἰκέτης, ἐπανίσταται δεσπότῃ χρηστῷ, τῇ γυμναστικῇ, καθάπερ εἰ καὶ τις ὀπλίτης, ἢ ἵππεὺς, ἢ τοξότης, ἢ σφενδονήτης, ἢ ἀκοντιστῆς ἀντιλέγοι τῷ στρατηγῷ παρατάττοντί τε καὶ ὀπλίζοντι, καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξάγοντι καὶ αὐθις ἡσυχάζειν κελεύοντι· μαίνοιτο γὰρ ἂν που καὶ κεῖνος, εἰ τὸν στρατηγόν, εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐνεργείας προκαλούμενος, εἶτα βελτίων εὗρισκόμενος, ἢ κοινωνεῖν ἀξιοῖ τῆς ἀρχῆς, ἢ μέρος ἀποφαίνοι τὴν αὐτοῦ τέχνην τῆς στρατηγικῆς. μαίνοιτο δ' ἂν οὐδὲν ἥτιον, οἶμαι, καὶ ὁ παιδοτρίβης, ἢ κοινωνεῖν γυμναστικῆς, ἢ μέρος ἔχειν αὐτῆς οἰόμενος· ὑπηρέτης γὰρ ἐστὶ μόνον, ὥπερ γε ὁ στρατιώτης τῆς στρατηγικῆς, οὕτως καὶ ὁ παιδοτρίβης. αὐτὸς γὰρ, ἢ μὲν γυμνάζει, τῆς γυμναστικῆς, ἢ δ' ἀσκεῖ τέχνην παλαισμάτων, ἐτέρας αὖτινός ἐστιν ἐπιτηδεύσεως ὑπηρέτης, ἣν μὲν ἐγὼ ὀνομάζω

minus quam saltatoria, comperit. Verum haec corporis curationem non usurpat: at ista paedotribica, nescio quomodo, prae nimia sensus hebetudine, veluti servus attonitus, in optimum herum, gymnasticam scilicet insurgit, quemadmodum si quis gravis armaturae miles, aut eques, aut sagittarius, aut funditor, aut jaculator imperatori aciem firuenti, armanti et in proelium educenti rursumque receptui canenti pertinax adversetur: insaniret enim et iste, si imperatorem ad privatas actiones provocans atque lacessens, in iisque praestantior inventus, aut communicari sibi imperium dignum putaret, aut suam ipsius artem imperatoriae partem existeret: nihilo secius, arbitror, et paedotriba insaniat, aut gymnasticam scire se, aut eius partem possidere sibi si persuaserit, quum minister tantum sit: ut enim miles artis imperatoriae, sic paedotriba gymnasticae minister est; ipsa namque quatenus exercet, exercitatoriae, quatenus vero luctandi artem exercet, alterius cuiusdam professionis minister est, quam ego prostratoriam appello. Non solum

Ed. Chart. VI. [37. 38.]

Ed. Bas. IV. (300.)

καταβλητικήν. οὐ μόνον δ' αὐτοὺς οὕτως καλοῦσιν οἱ τοὺς ἀθλητὰς ἀσκοῦντες, ἀλλὰ γυμναστὰς ὀνομάζουσιν. καί-τοι κατὰ γε τὴν ἀλήθειαν ἕτερον μὲν ἔστιν παιδοτριβικὴ, καθάπερ ἡ τοξευτικὴ, καταβλητικὴ δὲ οἷόν περ ἡ στρατηγικὴ, γυμναστικὴ δὲ οἷον ἡ ἰατρικὴ, καὶ διτταῖς ὑπηρετεῖ τέχναις, ἐφεστῶσαις ἐκάστη τῶν τοιούτων. [38] οὕτω γὰρ καὶ ἡ σκυτοτομικὴ τὸ μὲν, ὥς στρατιώτῃ τινὶ χρηστὸν ὑπόδημα, παρὰ τῆς στρατηγικῆς ἐκδιδάσκεται, τὸ δὲ, ὥς εἰς ὑγίειαν ἐπιτήδειον, ὑπὸ τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης ἐργάζεσθαι κελεύεται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ μαγειρικὴ τὸ μὲν εἰς ὑγίειαν ὅψον ἰατρῷ τε καὶ ὑγιεινῷ παρασκευάζει, τὸ δ' εἰς ἡδονὴν, τέχνη μὲν οὐκ ἔτι τοῦτό γε οὐδεμιᾶ, κολακεία δὲ τινι τὸ τέλος οὐ τὴν ὑγίειαν, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν πεποιημένη. καὶ δὴ οὖν καὶ παλαιστικὴ τὸ μὲν εἰς ὑγίειαν χρηστὸν ὑγιεινοῖς τε καὶ γυμνασταῖς παρασκευάζει, τὸ δὲ εἰς διάθесιν ἀθλητικὴν ἐκείνῃ τῇ κακοτεχνίᾳ τῇ πολλάκις εἰρημένη, τῇ καλούσῃ μὲν ἑαυτὴν γυμναστικὴν, κάλλιον δ' ἂν ὀνομασθεῖη καταβλητικὴ. καὶ γὰρ οὖν καὶ ὀνομάζουσιν αὐτὴν οἱ Λάκωνες καββαλικὴν, καὶ καββαλικώτερον ἑαυτῶν

autem eos ita appellant, qui athletas exercent, sed etiam gymnastas; nihilominus secundum rei veritatem aliud est ars paedotribica, quemadmodum sagittatoria; prostratoria vero, qualis est imperatoria; at gymnastica, qualis est medicina, duabusque artibus praepositis hae singulae deferunt. Ita enim et alutaria, ut militi alicui optimum calceum paret, ab arte imperatoria docetur, ut ad sanitatem vero idoneum struat, ab arte corporis gubernatrice admonetur. Nec non et culinaria salutare obsonium medico salubrique concinnat, quod vero ad voluptatem, non amplius id arti cuipiam, sed adulationi potius cuidam finem sibi non sanitatem, sed voluptatem proponenti. Igitur et luctatoria id, quod ad sanitatem optimum est, salubribus et gymnastis vocatis praeparat; quod autem ad affectionem athleticam pertinet, illi vitiosae arti saepius a me repetitae, se ipsam quidem gymnasticam appellanti, rectius autem prostratoriae nuncupatae. Lacones utique et ipsam cabbalicen nominant, eumque magis cabbali-

Ed. Chart. VI. [38.]

Ed. Baf. IV. (300.)

γέ φασιν εἶναι τὸν ἐν ταύτῃ τεθραμμένον, οὐκ ἰσχυρότερον.

Κε φ. μς'. Ὅπου γε καὶ ἡ ὑγιαίνουσα πολιτεία μισεῖ τοῦτο τὸ ἐπιτήδευμα καὶ βδελύσσεται, πάσης μὲν τῆς εἰς τὸν βίον ἰσχύος ἀνατρεπτικὸν ὑπάρχον, οὐκ εἰς ἀγαθὴν δὲ τοῦ σώματος ἄγον διάθεσιν. ἐγὼ γοῦν ἐπειράθην ἐμάντοῦ πολλάκις ἰσχυροτέρου τῶν ἀρίστων εἶναι δοκούντων καὶ πολλοὺς στεφανίτας ἀγῶνας ἀνηρημετων ἀθλητῶν. ἐν τε γὰρ ὁδοιπορίαις ἀπάσαις ἄχρηστοι τελέως ἦσαν, ἐν τε ταῖς πολεμικαῖς πράξεσιν, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐν πολιτικαῖς τε καὶ γεωργικαῖς, εἰ δέ που καὶ φίλοι νοσοῦντι παραμεῖναι δέοι, πάντων ἀχρηστότατοι συμβουλευσαί τε καὶ συσκέψασθαι, καὶ συμπράξαι ταῦτα μὲν, ἥπερ γε καὶ οἱ σύες. ἀλλ' ὅμως οἱ τούτων ἀτυχέστατοι καὶ μηδεπώποτε νικῆσαντες ἐξαίφνης ἑαυτοὺς ὀνομάζουσιν γυμναστάς, εἴτ', οἶμαι, καὶ κεκράγασιν οὐδὲν ἥττον τῶν συῶν ἐκμελεῖ καὶ βαρβάρῳ φωνῇ. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ γράφειν ἐπιχειροῦσιν

cum, non qui robustior, sed qui magis in hac arte versatus fuerit, nominant.

Cap. XLVI. Verum enim vero omnis bene instituta respublica hoc genus artis odit ac detestatur, quae omne vitae robur vimque prosterнат, haud in bonam affectionem corpora traducens. Ego utique plerumque multis athleticis, qui praeslantissimi esse videbantur, quique multas in certaminibus coronas meriti sunt, me ipsum valentiorum esse expertus sum; quandoquidem in omnibus itineribus faciendis, in militaribus actionibus, magis praeterea in civilibus atque rusticis negotiis inutiles prorsus reperiiebantur. Si quando vero et amico aegrotanti assistere usu veniret, in consulendo, simul speculando, auxiliando omnium erant ignavissimi, atque hac ratione a suis quidem minime ingenio differunt. Nihilominus tamen inter hos infelicissimi nullaue unquam victoria insignes repente seiplos gymnastas nominant: deinde, ut arbitror, inconcinna barbaraue voce non minus quam sues vociferantur. Nonnulli autem ipsorum et de fri-

Ed. Chart. VI. [38.]

Ed. Bas. IV. (300.)

ἢ περὶ τρίψεως, ἢ εὐεξίας, ἢ ἰγείας, ἢ γυμνασίων, εἴτι προσάπτεσθαι τολμῶσι καὶ ἀντιλέγειν οἷς οὐδ' ὅλως ἔμα-
 θον, οἷος ὁ πρόην μὲν Ἱπποκράτει ἐγκαλῶν, ὡς οὐκ ὀρθῶς
 ἀποφηνάμεν περὶ τρίψεως· ἐπεὶ δ' ἡμᾶς ἀφικομένους ἡξίω-
 σάν τινες τῶν παρόντων ἰατρῶν τε καὶ φιλοσόφων ἅπαντα
 διελθεῖν αὐτοῖς τὸν λόγον, εἴτ' ἐφαίνετο ἅπαντων πρῶτος
 ὑπὲρ αὐτῆς Ἱπποκράτης ἀποφηνάμενος ἄριστα, παρελθὼν
 εἰς τὸ μέσον ἐξαίφνης ὁ αὐτοδίδακτος ἐκεῖνος γυμναστής, ἐκ-
 δύσας παιδάριον, ἐκέλευσεν ἡμᾶς τρίβειν τε τοῦτο καὶ
 γυμνάζειν, ἢ σιωπᾶν περὶ τρίψεως καὶ γυμνασίων, εἴτ'
 ἐφεξῆς ἐβόα· Ποῦ γὰρ Ἱπποκράτης εἰσῆλθεν εἰς σκάμμα;
 ποῦ δ' εἰς παλαίστραν; ἴσως οὐδ' ἀναχέεσθαι καλῶς ἠπί-
 στατο. οὗτος μὲν οὖν ἐκεκράγει τε καὶ ἄλλως οὐδὲ σιωπῶν
 ἀκούειν ἐδύνατο καὶ μανθάνειν τὰ λεγόμενα, ἡμεῖς δὲ
 κατὰ σχολὴν τοῖς παροῦσιν διελέχθημεν, ὡς ὅμοιον ὁ κα-
 κοδαίμων ἐκεῖνος ἐργάζοιτο μαγείῳ τε καὶ σιτοποιῷ περὶ
 πτισάνης ἢ ἄρτου διαλέγεσθαι τολμῶντι, κἄπειτα φά-

ctione, aut de bono habitu, aut de sanitate, aut de exer-
 citationibus volumina scribere aggrediuntur; deinde de
 illis agere contradicereque audent, quae nullo unquam
 tempore didicerunt, ut quidam proxime in Hippocratem
 invectus, tanquam non recte de frictione tractantem.
 Verum nonnulli qui aderant medici et philosophi ad me
 venientes, ut totam ipsis hujusce rei rationem explica-
 rem, a me petiverunt: quod quum fecissem, omnium
 primus Hippocrates hunc locum optime tractasse visus
 est. Tunc gymnasta ille sponte nullo docente eruditus in
 medium repente prodiens, puerumque exuens, nos eum
 iussit fricare atque exercere, aut de frictione exercitatio-
 nibusque tacere; deinde clamans dixit: Quando enim
 unquam Hippocrates in caveam ludorum, quando in pa-
 laestram descendit, qui neque forsan rite oleum infundere
 sciebat? Ad hunc sane modum iste vociferabatur, et alio-
 qui neque tacens audire, nec quae dicebantur intelligere
 poterat. At nos praesentibus per otium differebamus,
 improbum illum hominem perinde facere, ut coquus ac
 panifex de ptifana ac pane disputare audentes, deinde

Ed. Chart. VI. [38. 39.]

Ed. Bas. IV. (300.)

σκοντι· ποῦ γὰρ Ἱπποκράτης ἐν μαγειρείῳ διέτριψεν, ἢ ἐν μύλωνι; σκευασάτω γοῦν μοι πλακοῦντα, καὶ ἄριτον, καὶ ζωμόν, καὶ λοπάδα, ἔπειθ' οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν διαλεγέσθω.

Κεφ. μζ'. [39] Τί ποτ' οὖν, φήσεις, ἱατροὺς ὀνομάζομεν Ἱπποκράτην τε καὶ τὸν ἀπ' αὐτοῦ χορὸν, εἴπερ οὐ κατὰ πάσης τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης τὸννομα φέρομεν, ἀλλὰ κατὰ μόνου τοῦ μέρους αὐτῆς, ὃ τοὺς κάμνοντας ἰᾶται; φαίνεται μὲν γὰρ ὅλην μεταχειρισάμενος τὴν τέχνην, ὥς μηδὲ τὸ περὶ τὰ γυμνάσια μέρος αὐτῆς ἀπολιπεῖν. ὅτι, πρῶτου συστάντος ὅλης τῆς τέχνης μέρους τοῦ θεραπευτικοῦ, διότι καὶ μάλιστα κατήπειγεν, ὕστερον δὲ κατὰ πολλὴν σχολὴν αὐτῷ προστεθέντος τοῦ φυλακτικοῦ τε καὶ ὑγιεινοῦ προσαγορευομένου, τὴν ὅλην τέχνην ἀπὸ τοῦ μέρους ὀνομασθῆναι συνέβη, καθάπερ ἐπ' ἄλλων πολλῶν ἐγένετο. καὶ γὰρ γεωμέτρας ὀνομάζομεν οὐ τοὺς περὶ τῶν ἐπιπέδων σχημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ τῶν στερεῶν ἐπισταμένους, οὐδ' ἔστιν οὐδ' εἰς νῦν, ὥσπερ γεωμέτρης, οὕτως καὶ στερεομέτρης ὀνομαζόμενος, ἀλλ' ἐκλέλοιπε τὸννομα· κα-

clamitantes: Quando Hippocrates in culina aut pistrino versatus est? Paret igitur mihi placentam, aut panem, aut jusculum, aut concham condiat, atque ita deinde de ipsis sermonem faciat.

Cap. XLVII. Igitur fortasse dixeris: Cur Hippocratem, omnemque ab ipso manantem chorum medicos nominamus, siquidem non universae arti corporis gubernatrici, sed soli ejus parti, quae laborantibus opitulatur, id nomen indidimus? Videtur enim totam artem complecti, ut neque eam partem, quae de exercitationibus est, negligat. Hanc hujusce rei fuisse causam suspicor, quoniam, quum prima totius artis pars curativa, quod et maxime necessaria esset, constituta sit, deinde post multum otium conservativa salubrisque vocata ei adjecta fuerit, totam artem a parte denominari contigit, quemadmodum et in aliis plerisque solet. Quandoquidem et geometras appellamus non circa planas solum figuras, verum etiam circa solida versantes; nullusque his temporibus invenitur, qui, ut geometra, sic et stereometra nominetur, sed nomen

Ed. Chart. VI. [39.]

Ed. Bas. IV. (300.)

διὰπερ καὶ τὸ τῶν ὑγιεινῶν, οὐ τῶν σωματίων, οὐδὲ τῶν
 διαιτημάτων λέγω τῶν ὑγιεινῶν, ἀλλὰ τῶν ἐπισταμένων ἀν-
 δρῶν ταῦτα, τῶν ὑπ' Ἐρασιστράτου τοῖς ἰατροῖς ἀντιδιηρη-
 μένων. ὡσαύτως δὲ καὶ τριηράρχας μὲν ὠνόμαζον οἱ πα-
 λαιοὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν τριήρων, νῦν δ' ἤδη πάντας
 οὕτως καλοῦσιν τοὺς ὁπωσοῦν ἡγουμένους στόλου ναυτικοῦ,
 καὶ μὴ τριήρεις ὦσιν αἱ νῆες· ὁμοίον τι τούτῳ περὶ τὴν
 ἰατρικὴν ἐγένετο καὶ τοὺς ἰατροὺς· ἀπὸ γὰρ τοῦ πρώτου
 συστάντος μέρους ὅλην τε τὴν περὶ τὸ σῶμα τέχνην ὀνο-
 μασθῆναι συνέβη τοῦ χρόνου προϊόντος ἰατρικὴν, αὐτὸν τε
 τὸν ἐπιστήμονα τῆς τέχνης ἰατρόν. οὐκοῦν οὐδ' ἀπαικὸς
 ἐστὶν ἐρωτηθέντα τιὰ νῦν, ἥστινός ἐστι τέχνης μέρος τὸ ὑγιει-
 νόν, ἀποκρίνασθαι τῆς ἰατρικῆς. ἐκταθείσης γὰρ ἐπὶ πλέον
 τῆς προσηγορίας καὶ μηκέτι τὸ μέρος, ἀλλ' ὅλην τὴν περὶ
 τὸ σῶμα τέχνην σημαίνουσης, Ἱπποκράτης τε δικαίως καὶ
 οἱ νῦν ἅπαντες ἰατρόν ὀνομάζουσιν, ἴσασι τε μόρια τῆς
 τέχνης αὐτῆς δύο τὰ μέγιστα, θεραπευτικόν τε καὶ ὑγιεινόν·
 αὐτοῦ δ' αὖ πάλιν τοῦ ὑγιεινοῦ μέρους ἴσασι τὸ γυμναστι-

defecit, ut etiam salubrium, non corporum, non cibo-
 rum dico salubrium, sed virorum ista scientium, ab Era-
 sistrato medicis ex adverso distinctorum. Pariter et
 trierarchas veteres triremium principes nuncupant, nunc
 vero iam omnes utcunque navalis exercitus duces, et si
 triremes non sint naves illae, eo nomine appellant.
 Huiusce rei quoddam simile circa medicinam atque me-
 dicos evenit; a prima enim constituta parte ut et ipsa
 tota corporis gubernatrix ars medicina, ipse artis pro-
 fessor medicus nominaretur, tempore procedente effe-
 ctum est. Quamobrem neque abs re nunc quispiam inter-
 rogatus, cuiusnam artis pars facultas, quae tuendae sani-
 tatis notitiam tradit, medicinae respondere poterit; latius
 namque fuso et amplificato vocabulo, neque dum partem,
 sed integram humani corporis artem significante, Hippo-
 crates et omnes, qui hac tempestate florent, jure medici
 nomen invenerunt, artisque ipsius duas maximas partes
 agnoscunt, curatricem scilicet atque salubrem. Rursusque
 salubris ipsius partem esse gymnasticam sciunt, quemad-

Ed. Chart. VI. [39.]

Ed. Bas. IV. (300. 301.)

κόν, ὥς καὶ πρόσθεν ἐπιδέδεικται. καθάπερ οὖν Ἱπποκράτης καὶ Διοκλῆς καὶ Πραξαγόρας καὶ Φιλότιμος καὶ Ἡρόφιλος ὅλης τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης ἐπι(301)στήμονες ἦσαν, ὥς δηλοῦ τὰ γράμματα αὐτῶν, οὕτως αὖ πάλιν οἱ περὶ Θέωνα καὶ Τρύφωνα τὴν περὶ τοὺς ἀθλητὰς κακοτεχνίαν μεταχειρίσαντες, καθάπερ αὖ καὶ τὰ τούτων δηλοῦ συγγράμματα, παρασκευὴν τέ τινα γυμνάσιον ὀνομαζόντων, καὶ αὐτίς ἕτερόν τι μερισμόν, ἔπειτα ἄλλό τι τέλειον, ἀποθεραπείαν δ' ἄλλο, καὶ ζητοῦντων, εἴτε κατὰ τὴν τοιαύτην περίοδον ἀσκητέον ἐστὶ καὶ γυμναστέον τὸν ἀθλητὴν, εἴτε ἀμφισβητοῦντων, ἀκούσω μέρος εἶναι τῆς ἑαυτῶν τέχνης τὸ ὑγιεινόν. ὅπου γὰρ οὐδὲ τῆς ὅντως γυμναστικῆς μέρος ἐστὶν, ἀλλ' ἔμπαλιν ἐκείνη μέρος ὑγιεινοῦ, τί χορὴ περὶ τῆς τούτων κακοτεχνίας ἀμφιβάλλειν, ἢ μήτε μέρος ἐστὶν ὅλως τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης, ἐπιτηδεύματός τε προέστηκεν, οἷον ὑπὸ Πλάτωνος μόνον ἢ Ἱπποκράτους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἱατρῶν τε καὶ φιλοσόφων ἀτιμαζομένου;

modum a nobis supra differtum est. Itaque sicut Hippocrates, Diocles, Praxagoras, Philotimus atque Herophilus totam corporis praesidem artem, ut ipsorum testantur volumina, callebant, ita sane e diverso Theon atque Trypho vitiosam illam athletarum artem tractantes, quemadmodum item et ipsorum libri declarant, praeparationem quoddam exercitium nominantes, rursum aliud partitionem, aliud vero perfectum, item aliud apothepiam, quaerentesque, num secundum talem circuitum fatigare atque exercere athletam oporteat, aut secundum alium modum; profecto et eorum me capit admiratio, qui hoc tempore athletas exercent, quando eos, salubrem facultatem suae ipsorum artis partem esse, dicere audio. Quando enim haec neque verae gymnasticae pars, sed contra salubris facultatis illa pars sit, quid opus est de vitiosa ipsorum arte dubitare? Quae quum neque artis corpus curantis ullo modo pars esse possit, cuidam praeterea exercitationi praesidet, quae non solum a Platone atque Hippocrate, verum etiam ab aliis omnibus medicis atque philosophis contemnitur.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑ ΜΙΚΡΑΣ ΣΦΑΙΡΑΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ.

Ed. Chart. VI. [505.]

Ed. Bas. IV. (301.)

Κεφ. α'. Πηλίκον ἀγαθόν ἐστιν εἰς υἱείαν, ὃ Ἐπίγενης, γυμνάσια, καὶ ὡς χρὴ τῶν σιτίων ἡγεῖσθαι αὐτὰ, παλαιοῖς ἀνδράσιν αὐτάρκως εἴρηται, φιλοσόφων τε καὶ ἱατρῶν τοῖς ἀρίστοις· ὅσον δ' ὑπὲρ τὰ ἄλλα τὰ διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας ἐστὶν, τοῦτο οὐδέπω τῶν πρόσθεν ἱκανῶς οὐδεὶς ἐξηγήσατο. δίκαιον οὖν ἡμᾶς, ἃ γινώσκομεν, εἰπεῖν. ὑπὸ σοῦ δὲ κριθησόμεθα, τοῦ πάντων ἡσκηκότος ἀριστα τὴν ἐν αὐτοῖς τέχνην· χρήσιμα δ' ἱκανῶς εἰρησθαι ἂν δόξεις καὶ τοῖς ἄλλοις, ὥς ἂν μεταδῶς τοῦ λόγου, γενησόμενα. φημὶ γάρ, ἀριστα μὲν ἀπάντων γυμνάσια εἶναι τὰ μὴ μόνον

GALENI DE PARVAE PILAE EXERCITIO.

Cap. I. Quantum ad sanitatem conferant exercitia, o Epigenes, quodque ipsa opus sit cibaria praecedere, ab antiquis viris praestantissimis tum philosophis tum medicis sufficienter traditum est; quantum vero illa, quae parva pila fiunt, caeteris excellent, hoc nondum satis priorum quispiam explicavit. Aequum igitur est, quae agnoscimus, ea nos verbis explicare. A te autem iudicabimur, qui omnium optime ejus artem exercueris; at et caeteris satis utilia dicta esse videbuntur, quibus libellum hunc fueris impertitus. Dico namque, optima omnium

Ed. Chart. VI. [505. 506.]

Ed. Bas. IV. (501.)

τὸ σῶμα διαπορεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τέρπειν δυνάμετα. καὶ ὅσοι κινήσεις καὶ τὴν ἄλλην θήραν ἐξεῦρον, ἡδονῇ καὶ τέρψει καὶ φιλοτιμίᾳ τὸν ἐν αὐτοῖς πότον κερσάμενοι, σοφοὶ τινες ἄνδρες ἦσαν καὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ἀκριβῶς καταμεμαθηκότες. τοσοῦτον γὰρ ἐν αὐτῇ δύταται ψυχὴν κινῆσαι, ὥστε πολλοὶ μὲν ἀπηλλάγησαν νοσημάτων, ἡσθέντες μόνον, πολλοὶ δ' ἐάλωσαν ἀναθέντες. οὐκ ἔστι δ' οὕτως ἰσχυρόν τι τῶν κατὰ τὸ σῶμα παθημάτων, ὥς κρατεῖν τῶν περὶ τὴν ψυχὴν. οὐκοῦν οὐδ' ἀμελεῖν χορὴ τῶν ταύτης κινήσεων, ὅποιαί τινες ἔσονται, πολὺ δὲ μᾶλλον ἢ τῶν τοῦ σώματος ἐπιμελεῖσθαι, τὰ τ' ἄλλα καὶ ὅσα κυριώτερον σώματος ἢ ψυχῆς. τοῦτο μὲν δὴ κοινὸν πάντων γυμνασίων τῶν μετὰ τέρεως, ἄλλα δ' ἐξαίρετα τῶν διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας, ἃ ἐγὼ νῦν ἐξηγήσομαι.

Κεφ. β'. [506] Πρῶτον μὲν ἡ εὐπορία. εἰ γοῦν ἐννοήσας, ὅσης δεῖται παρασκευῆς τε ἅμα καὶ σχολῆς τὰ τ' ἄλλα πάντα τὰ περὶ θήραν ἐπιτηδεύματα καὶ τὰ κινήσεις,

esse exercitia, quae non modo corpus exercere, verum etiam animam oblectare possint; et quicumque eam, quae per canes fit, venationem aliamque ferarum capturam adinvenerunt, voluptate, oblectamento et cupiditate laudis proprium laborem temperantes, sapientes quidam viri et humanae naturae plane peritissimi extitere; tantum enim in ipsa potest motio animae, ut et multi prae sola laetitia morbos evaserint, multi etiam prae moerore aegrotaverint. Neque ulla est tam vehemens corporis affectio, ut affectiones animae vincat: non igitur parvi pendere oportet hujus motiones, qualesnam sint, imo vero longe magis quam corporis motus observare, tum aliis de causis, tum quod corpore dignior sit anima. Haec igitur omnium, quae cum voluptate conjunctae sunt, exercitationum commune; alia vero earum sunt propria, quas nobis ex parva pila comparamus; quae nos nunc exponemus.

Cap. II. Primum quidem adest paratus facilitas. Si igitur consideraveris, quanto egeant apparatu simul et otio tum caetera omnia venandi exercitia, tum quae

Ed. Chart. VI. [506.]

Ed. Bas. IV. (501.)

σαφῶς ἂν μάθοις, ὥς οὔτε τῶν τὰ πολιτικὰ πραττόντων οὐδενί, οὔτε τῶν τὰς τέχνας ἐργαζομένων δυνατὸν μεταχειρίζεσθαι τὰ τοιαῦτα γυμνάσια. καὶ γὰρ πολλῶν ταῦτα δεῖται καὶ σχολὴν ἄγοντος οὐκ ὀλίγην ἀνθρώπου· τοῦτο δὲ μόνον οὕτω φιλόανθρωπον, ὥς μηδὲ τὸν πενέστατον ἀπορεῖν τῆς ἑαυτοῦ παρασκευῆς· οὐ γὰρ δικτύων, οὐδ' ὀπλων, οὐδ' ἵππων, οὐδὲ κυτῶν θηρευτικῶν, ἀλλὰ σφαίρας μόνης δεῖται, καὶ ταύτης μικρᾶς· οὕτω δ' εὐγνωμον εἰς τὰς ἄλλας πράξεις, ὥστ' οὐδεμιᾶς αὐτῶν ὀλιγωρεῖν ἀναγκάζει δι' αὐτό. καίτοι τί ἂν εὐπορώτερον γένοιτο τοῦ καὶ τέχνην ἀνθρωπίνην ἅπασαν καὶ προᾶξιν προσιεμένου; τῶν μὲν γὰρ ἀμφὶ τὰς θήρας γυμνασίων τῆς χρήσεως οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἡ εὐπορία· πλούτου τε γὰρ δεῖται τὴν παρασκευὴν τῶν ὀργάνων ἐκπορίζοντος καὶ ἀργίας σχολῆς τὸν καιρὸν ἐπιτηρεύσης. τούτων δὲ τῶν ὀργάνων παρασκευὴ καὶ τοῖς πενεστάτοις, ὥς εἴρηται, εὐπορος, ὅ τε καιρὸς τῆς χρήσεως καὶ τοὺς ἱκανῶς ἀσχόλους ἀναμένει. τὸ μὲν δὴ τῆς εὐπορίας αὐτοῦ τηλικούτον ἀγαθόν. ὅτι δὲ καὶ πολυαρχέστατον τῶν ἄλλων

per canes fit venatio, manifeste didiceris, neque civilibus addictos negotiis, neque artifices ipsos ad hujuscemodi exercitia accedere posse. Multa enim haec atque hominem non paucio otio incumbentem exposcunt; hoc autem solum adeo familiare est, ut ne pauperrimus quidem ejus indigeat apparatu; non enim retibus, non armis, non equis, non venatoriis canibus, sed pila sola, eaque parva opus est. Ita vero ad caeteras actiones aequa est, ut earum nullam omittere per se cogat: quid vero eo commodius esse possit, quod et humanam fortunam omnem et actionem admittit? nam venaticorum exercitiorum usus nobis non adest facilitas; divitias enim instrumentorum apparatus suppeditantes, otiumque liberum opportunitatem spectans exigunt; parvae autem pilae exercitationis instrumentorum apparatus etiam pauperrimis (ut dictum est) facilis existit, atque utendi occasio plurimum negotiis addictos expectat. Id sane est facilitatis hujus exercitationis magnum commodum. Eam vero aliarum om-

Ed. Chart. VI. [506.]

Ed. Bas. IV. (301.)

γυμνασίων, ὃδ' ἂν μάλιστα μάθῃς, εἰ σκέψαιο καθ' ἕκαστον αὐτῶν, ὅ τι τε δύναται καὶ οἷόν τι τὴν φύσιν ἐστίν. εὐρήσεις γὰρ ἢ σφοδρόν, ἢ μαλακόν, ἢ τὰ κάτω μᾶλλον, ἢ τὰ ἄνω κινεῖν, ἢ μέρος τι πρὸ τῶν ἄλλων, οἷον ὀσφύν, ἢ κεφαλὴν, ἢ χεῖρας, ἢ θώρακα, πάντα δ' ἐξ ἴσου τὰ μέρη τοῦ σώματος κινεῖν καὶ δυνάμενον ἐπὶ τε τὸ σφοδρότατον ἀνάγεσθαι καὶ ἐπὶ τὸ μαλακώτατον ὑφίστασθαι, τῶν μὲν ἄλλων οὐδέν, τοῦτο δὲ μόνον, τὸ διὰ τῆς σμικρᾶς σφαίρας γυμνάσιον, ὀξύτατον ἐν μέρει καὶ βραδύτατον γενόμενον, σφοδρότατόν τε καὶ πραότατον, ὥς ἂν αὐτός τε βουληθῇς καὶ τὸ σῶμα φαίνεται ἐμμένον. οὕτω δὲ καὶ τὰ μέρη κινεῖν μὲν ἔστιν αὐτοῦ πάνθ' ὁμοῦ, εἰ τοῦτο συμφέρειν δόξειεν, ἔτι δὲ πρὸ ἄλλων ἄλλα, εἰ καὶ τοῦτό ποτε δόξειεν. ὅταν γὰρ συνιστάμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀποκωλύοντες ὑφαρπάσαι τὸν μεταξὺ διαπονῶσι, μέγιστον αὐτὸ καὶ σφοδρότατον καθίσταται, πολλοῖς μὲν τραχηλισμοῖς, πολλαῖς δ' ἀντιλήψεσι παλαιστικαῖς ἀναμειγμένον, ὥστε κεφαλὴν μὲν καὶ ἀνχένα πονεῖσθαι τοῖς τραχηλισμοῖς, πλυσυρᾶς δὲ καὶ

nium uberrimam esse, hinc potissimum didiceris, si in unaquaque ipsarum vim et naturam consideraveris; vel enim vehementem, vel mollem, vel sursum magis quam deorsum, partemve prae caeteris aliquam, ut lumbos, caput, manus, aut thoracem, moventem comperies. Quae autem omnes corporis partes aequaliter moveat, possitque et in summam vehementiam attolli, et in minimam motionem deprimi, aliarum nullam invenies, illa sola excepta, quae ex parva pila habetur exercitatio, quae concitatissima vicissim et tardissima sit, vehementissima et moderatissima, prout ipse volueris et corpus tolerare videatur. Sic vero et simul omnes ejus partes movere quidem licet, si conferre videatur, praeterea vero prae aliis alia, si hoc etiam videatur commodum. Quum enim invicem congregientes et interjectam pilam excipi prohibentes laboraverint, maximum id vehementissimumque *exercitium* existit, quod quidem multis colli obversionibus, multis vero comprehensionibus palaestricticis commixtum, proindeque caput quidem et cervix colli obversionibus, latera

Ed. Chart. VI. [506. 507.]

Ed. Bas. IV. (301.)

θώρακα, καὶ γαστέρα, ταῖς τε τῶν ὀμμάτων μετάρσεσι, καὶ θέσεσι, καὶ ἀπώσεσι, καὶ ἀποστηρίξεσι, καὶ ταῖς ἄλλαις παλαιστικαῖς λαβαῖς. τούτῳ δὲ καὶ ὁσφὺς τείνεται σφοδρῶς, καὶ σκέλη ἐδραῖα τῆς βάσεως ἐν τῷ τοιούτῳ πόνῳ· τὸ δὲ καὶ προβαίνειν καὶ εἰς τὰ πλάγια μεταπηδᾶν οὐ μικρὸν σκελῶν γυμνάσιον.

Κεφ. γ'. Ἀλλ' εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, μόνον ἐστὶ δικαιοτάτον κινεῖν πάντ' αὐτῶν τὰ μόρια. τοῖς μὲν γὰρ προσιοῦσιν ἕτερα νεῦρα καὶ μῦες, τοῖς δ' ὑποβαίνουσιν ἕτερα διαπονεῖται [507] πλεόν, οὕτω δὲ καὶ τοῖς εἰς πλάγιον μεθισταμένοις ἄλλα. καὶ ὅστις καθ' ἐν εἶδος κινήσεως κινεῖ τὰ σκέλη, καθάπερ οἱ θεόντες ἀνωμάλως, καὶ οὕτως ἀνίσως τὰ μέρη γυμνάζει τοῖς εἰς τὸ πλάγιον μεθισταμένοις. ἀλλὰ καὶ ὥς τοῖς σκέλεσιν, οὕτω καὶ χερσὶ τὸ γυμνάσιον τοῦτο δικαιοτάτον, ἐν παντὶ σχήματι λαμβάνειν ἐπιζομένων τὴν σφαῖραν. ἀνάγκη γὰρ ἐνταῦθα τὴν ποικιλίαν τῶν σχημάτων ἄλλοτ' ἄλλους τῶν μυῶν τείνειν σφοδρότερον, ὥστε πάντας ἐν μέρει πονοῦντας ἴσην ἔχειν ἀνάπαι-

vero, thoraxque, et venter, faciei translationibus, posituris, repulsionibus ac obnixibus aliisque palaestrictis prehensionibus laborant. Hoc autem exercitio lumbi vehementer, ac crura incessus fundamenta ejusmodi labore tenduntur: progressiones denique et obliqui saltus non parvum est crurum exercitium.

Cap. III. At si veritas dicenda sit, id solum omnes corporis partes aequissime movet; dum enim procedimus aut recedimus, aut nos in obliquum transferimus, alii atque alii nervi ac muscoli plus fatigantur. Quicumque etiam uno motionis genere crura movet, quemadmodum qui sine ratione cursitant, sic quoque non secus, quam qui crebro sese in obliquum transferunt, partes inaequaliter exercet; verum quemadmodum cruribus, sic et brachiis exercitatio haec summa cum iustitia proprium partitur opus, siquidem in omni figura pilam excipere consueverunt. Illic enim necesse est figurarum varietatem alios atque alios musculos vehementius tendere, adeo ut omnes vicissim laborantes intermissionem his habeant ae-

Ed. Chart. VI. [507.]

Ed. Bas. IV. (301. 302.)

λαν τοῖς ἡσυχάζουσιν τὸν χρόνον τῶν ἐνεργούντων, καὶ
 οὕτως ἐν μέρει πάντας ἐνεργούντας τε καὶ ἀναπαυομένους
 οὐτ' ἀργοὺς μένειν τὸ πάμπαν, οὔτε κόποις ἀλίσκεσθαι
 μόνους ποιοῦντας. ὅψιν δὲ ὅτι γυμνάζειν δεῖ, μαθεῖν
 ἔνεστιν ὑπομνησθέντας, ὥς, εἰ μὴ τις ἀκριβῶς τὴν ῥοπὴν
 τῆς σφαίρας, ὅποι φέροιτο, προαισθάνοιτο, διαμαρτάνειν τῆς
 λαβῆς ἀναγκαῖον αὐτῷ. ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὴν γνώμην ἴσην
 τῇ φροντίδι τοῦ τε μὴ καταβαλεῖν καὶ τοῦ διακωλύσαι
 τὸν μέσον, ἢ αὐτὸν ὑφ'αρπάσαι ἐν τούτῳ (302) κατασταίη.
 φροντίς δὲ μόνῃ καταλεπτύνει, μιχθεῖσα δὲ τινι γυμνασίῳ
 καὶ φιλοτιμίᾳ εἰς ἡδονὴν τελευτήσασα τὰ μέγιστα τὸ
 σῶμα πρὸς ὑγίειαν καὶ τὴν ψυχὴν εἰς σύνεσιν ὀνίνησιν.
 οὐ σμικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἀγαθόν, ὅταν ἄμφω τὸ γυμνάσιον
 ὠφελεῖν δύνηται, καὶ σῶμα, καὶ ψυχὴν, εἰς τὴν ἰδίαν
 ἐκατέρου ἀρετὴν. ὅτι δ' ἀσκεῖν ἄμφω δύναται τὰς μεγίστας
 ἀσκήσεις, ἃς μάλιστα μετιέναι τοῖς στρατηγικοῖς οἱ πόλεως
 βασιλεῖς νόμοι κελεύουσιν, οὐ χαλεπὸν κατιδεῖν. ἐπιθέσθαι

qualem, qui, dum alii operantur, quiescunt, atque ita
 vicissim omnes operantes et quiescentes neque segnes
 omnino relinquuntur, neque soli laborantes lassitudine
 corripiantur. Quod autem et oculos exercere oporteat,
 hinc videre licet, si animadvertimus, quod, nisi quis, quo
 vergat pila, diligenter praeviderit, quo minus eam attin-
 gat, ipsum aberrare necesse est. In hoc autem et consi-
 lium aequale sollicitudini patet: opus est tum illam ne
 humi incassum dejiciat, tum ut versantem in medio ean-
 dem assequi prohibeat, vel ipse transmissam rursus ex-
 cipiat. Atqui sollicitudo corpus sola quidem extenuat,
 cuiuspiam vero exercitio ac laudis desiderio commissa, ut-
 pote in laetitiam desinens, ad bonam corporis valetudi-
 nem atque animi prudentiam plurimum confert. Neque
 vero parvum est hoc commodum, quod ambo, corpus vide-
 licet atque animum, pro utriusque virtute juvare possit.
 Quod autem maximis ambo exercitiis afficere possit, ad
 quae militum imperatores potissimum accedere civitatis
 reginae leges jubent, videre non est difficile. Hostem

Ed. Chart. VI. [507.]

Ed. Bas. IV. (302.)

γὰρ ἐν καιρῷ, καὶ λαθεῖν ἐπιθέμενον, καὶ ὀξυλαβῆσαι τὴν
 προᾶξιν, καὶ σφετερίσασθαι τὰ τῶν ἐναντίων, ἢ βιασά-
 μενον, ἢ ἐξ ἀδοκίμου ἐπιθέμενον, καὶ φυλάξαι τὰ κτηθέν-
 τα, τῶν ἀγαθῶν στρατηγῶν ἔργα· καὶ τὸ σύμπαν φάναι,
 φύλακά τε καὶ φῶρα δεινὸν εἶναι χορὴ τὸν στρατηγόν, καὶ
 ταῦτα τῆς τέχνης αὐτῆς ὅλης τὸ κεφάλαιον. ἂρ' οὖν ἄλλό
 τι γυμνάσιον οὕτω προεθίζειν ἱκανόν, ἢ φυλάττειν τὸ
 κτηθέν, ἢ ἀνασώζειν τὸ μεθιστάμενον, ἢ τῶν ἐναντίων τὴν
 γνώμην προαισθάνεσθαι; θαυμάζοιμ' ἂν, εἴ τις εἶπεῖν ἔχοι.
 τὰ πολλὰ γὰρ αὐτῶν αὐτὸ τοῦναντίον· ἀργούς γάρ, καὶ
 ὑπνηλούς, καὶ βραδεῖς τὴν γνώμην ἐργάζεται. καὶ γὰρ καὶ
 ὅσοι κατὰ παλαίστραν πονοῦσιν, εἰς πολυσαρκίαν μᾶλλον
 ἢ ἀρετῆς ἄσκησιν φέρονται· πολλοὶ γοῦν οὕτως ἐπαχύνθη-
 σαν, ὥς δυσχερῶς ἀναπνεῖν. ἀγαθοὶ δ' ἂν οὐδ' οἱ τοιοῦτοι
 πολέμου γενέσθαι στρατηγοὶ, ἢ βασιλικῶν, ἢ πολιτικῶν
 πραγμάτων ἐπίτροποι· θᾶττον ἂν τοῖς γε συσὶν ἢ τούτοις
 τις ὀτιοῦν ἐπιτρέψειεν. ἴσως δὲ οἴησιν με δρόμον ἐπαινεῖν,
 καὶ τᾶλλα ὅσα λεπτύνει τὸ σῶμα γυμνάσια. τὸ δ' οὐχ

etenim opportune invadere, atque invadendo latere, et
 datam occasionem momento arripere, adversariorumque
 res vel vi, vel inconsulto sibi suas facere, ac parta
 tueri, optimi est imperatoris: atque, ut simpliciter dicam,
 exercitus imperator et custos et fur egregius esse debet,
 artis enim illius universae haec est summa. Numquid
 igitur aliud quodpiam exercitium aeque idoneum sit, ho-
 minum ut instituat aut parta defendere, aut erepta recu-
 perare, aut propositum adversarii praevidere? mirum
 profecto, si quis dixerit, aliud quodpiam inveniri. Multa
 namque ipsorum contrarium efficiunt; ignavos siquidem
 et somnolentos ac sensu hebetes reddunt; etenim quicun-
 que in palaestra laborant, ad crassitudinem potius quam
 ad virtutis studium excitantur; multi siquidem crassitiem
 adeo contraxerunt, ut vix respirare possint. Huiusmodi
 sane homines nec militiae, nec regis negotiis aut civi-
 libus utiliter praefici possent; suis potius quam illis
 rem quamlibet mandare quis possit. Forsitan autem exi-
 stimaveris, me cursum et quaecunque corpus extenuant

Ed. Chart. VI. [507. 508.]

Ed. Bas. IV. (302.)

οὕτως ἔχει· τὴν γὰρ ἀμειρίαν ἐγὼ πανταχοῦ ψέγω, καὶ πᾶσαν τέχνην ἀσκεῖν φημι χρῆναι τὸ σύμμετρον, καὶ εἴ το μέτρου στερεῖται, τοῦτ' οὐκ εἶναι καλόν. οὐκοῦν οὐδὲ δρόμους ἐπαινᾷ τῷ καταλεπτύνειν τὴν ἔξιν καὶ τῷ μηδεμίαν ἀσκησιν ἀνδρείας ἔχειν. οὐ γὰρ δὴ τῶν ὠκέως φευγόντων τὸ νικᾶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συστάδην κρατεῖν δυναμένων· οὐδὲ διὰ τοῦτο Λακεδαιμόνιοι πλεῖστον ἐδύναντο, τῷ τάχιστα θεῖν, ἀλλὰ τῷ μένοντας ἀναιρεῖν. εἰ δὲ πρὸς ὑγίειαν ἐξετάζοις, ἐφ' ὅσον ἀνίσως γυμνάζει τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἐπὶ τοσοῦτον οὐδ' ὑγιεινόν. ἀνάγκη γὰρ οὕτω [508] τὰ μὲν ὑπερπονεῖν, τὰ δ' ἀργεῖν παντελῶς. οὐδέτερον δ' αὐτῶν ἀγαθόν, ἀλλ' ἄμφω καὶ νόσων ὑποτρέφει σπέρματα, καὶ δύναμιν ἄρρώστον ἐργάζεται.

Κεφ. δ'. Μάλιστα οὖν ἐπαινῶ γυμνάσιον, ὃ καὶ σώματος ὑγίειαν ἐκπορίζει, καὶ μερῶν εὐαρμοστίαν, καὶ ψυχῆς ἀρετὴν παρὰ τούτοις· τοῦτο δὲ τὸ διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας ὑπάρχει. καὶ γὰρ εἰς πάντα ψυχρὴν δυνατὸν

exercitia probare. Verum hoc secus habet; ego enim, quod immodicum est, ubique damno, artemque omnem modice tractandam censeo; quod si quid mensura caruerit, pulchrum illud haud quaquam fatebor. Cursus igitur minime laudaverim, quippe qui corporis habitum extenuent, hominemque ad fortitudinem nullatenus assuefaciant; non enim celeriter fugientibus victoria debetur, sed iis, qui cominus valeant obdurare; neque, quod celerrime currerent, Lacedaemonii plurimum potuerunt, sed quod hostes persistendo trucidarent. Quod si, cursus quam bonae profit valetudini, quaesieris, quatenus corporis partes inaequaliter exercet, eatenus salubris non est censendus. Necesse est enim in hoc alia quidem nimis fatigari, alia vero penitus torpere, quorum neutrum conducit, imo vero ambo morborum gignunt semina, viresque imbecillas reddunt.

Cap. IV. Exercitium igitur id potissimum commendaverim, quod bonam corporis valetudinem ac partium concinnitatem unaque animi virtutem praestare possit, quale illud est, quod in parva pila consistit. Animum

Ed. Chart. VI. [508.]

Ed. Bas. IV. (302.)

ὠφελεῖν, καὶ τοῦ σώματος τὰ μέρη δι' ἴσου μάλιστα γυμνάζει πάντα, ὃ καὶ μάλιστα εἰς ὑγείαν συμφέρει, καὶ συμμετρίαν ἕξως ἐργάζεται, μήτ' ἄμετρον πολυσαρκίαν, μήθ' ὑπερβάλλουσαν ἰσχνότητα φέρον, ἀλλ' εἰς τε τὰς ἰσχύος δεομένας πράξεις ἱκανὸν, καὶ ὅσαι τάχους χρήζουσιν, ἐπιτήδειον. οὕτω μὲν οὖν, ὅσον ἐν αὐτῷ, σφοδρότητος οὐδενὶ τῶν πάντων κατ' οὐδὲν ἐλλείπεται. τὸ δὲ πρᾶτότατον ἴδωμεν αὐθις· ἔστι γὰρ ὅτε καὶ τούτου δεόμεθα, διὰ τε ἡλικίαν, ἢ μηδέπω φέρειν ἰσχυροὺς πόνους, ἢ μηκέτι δυναμένην, καὶ κάματον ἐπανεῖναι βουληθέντες, ἢ ἐκ νόσων ἀνακομιζόμενοι. δοκεῖ δέ μοι καὶ τούτῳ πλέον ἔχειν ἑτέρου παντός· οὐδὲν γὰρ οὕτω πρᾶτον, εἰ πρᾶως αὐτὸ μεταχειρίζοιο. δεῖ δὲ μέσως μένοντα τηνικαῦτα χρῆσθαι, μηδενὶ συμμετρου ἀποσιάντα, τὰ μὲν ἡρέμα προβαίνοντα, τὰ δὲ καὶ κατὰ χώραν μένοντα, μὴ πολλὰ διαγυμνασάμενον· ἐπὶ τῷδε τρίψεσι μαλακαῖς δι' ἐλαίου καὶ λουτροῖς θερμοῖς

etenim undique juvare potest, omnesque corporis partes pari modo maxime exercet, id quod et ad bonam valetudinem plurimum confert, et corporei habitus commensurationem efficit, utpote quod crassitiem nullam immodicam aut gracilitatem afferat, quin potius actionibus robore aut celeritate indigentibus sufficiens sit atque idoneum. Sic igitur, quantum ad vehementiam attinet, nullo omnium est inferius. Mollitiem autem deinceps videamus; hac enim aliquando indigemus, aut propter aetatem, quae maximos labores vel junior nondum ferre, vel antiquior jam facta non etiam sustinere valeat; aut quod lassitudini consulere velimus; aut quod a morbo convalescamus; in ea quoque (ut mihi quidem videtur) reliqua cuncta excellit; nullum est enim adeo lenē, modo leviter ipsum tractaveris. Oportet autem ipso medium te locum obtinentem, nullaue ex parte ab eo, quod modicum sit, declinantem, nunc quidem sensim procedendo, nunc vero loco stando, ac denique membra non admodum agitando uti; mollibus postea ex oleo frictionibus calidisque balneis uteris. Hoc equidem om-

Ed. Chart. VI. [508.]

Ed. Bas. IV. (302.)

χρησθαι. τοῦτο μὲν ἀπάντων ἐστὶ πρῶτατον, ὥστε καὶ ἀναπαύεσθαι δεομένοις συμφορώτατον εἶναι καὶ ἄρρωστον δύναμιν ἀναλαβέσθαι δυνατώτατον, καὶ γέροντι καὶ παιδί συμφορώτατον. ὅσα δὲ τούτου μὲν ἰσχυρότερα, τοῦ δ' ἄκρως σφοδροῦ πρῶτερα, διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας ἐνεργεῖται, χρὴ καὶ ταῦτα γινώσκειν, ὅστις γε ὁρθῶς βούλεται διὰ παντὸς αὐτὰ μεταχειρίζεσθαι. καὶ γὰρ εἴποτε δι' ἀναγκαίων ἔργων, οἷα τὰ πολλὰ πολλάκις ἡμᾶς καταλαμβάνει, πονήσεως ἀμέτρως ἢ τοῖς ἄνω μέρεσιν ἢ τοῖς κάτω πᾶσιν, ἢ χερσὶ μόναις, ἢ ποσὶν, ἐνεστί σοι ἐκ τοῦδε τοῦ γυμνασίου τὰ μὲν ἀναπαῦσαι, τὰ πρότερον κεκμηκότα, τὰ δὲ εἰς τὴν ἴσην ἐκείνοις κίνησιν καταστήσαι, τὰ πρότερον ἀργὰ παντελῶς μεμενηκότα. τὸ μὲν γὰρ ἐκ διαστήματος ἱκανοῦ βάλλειν εὐτόνως, ἢ οὐδὲν τοῖς σκέλεσιν, ἢ παντάπασιν ὀλίγον χρόμενον, ἀναπαύει μὲν τὰ κάτω, τὰ δ' ἄνω κινεῖ σφοδρότερον· τὸ δ' ἐπιπλέον διαθέοντα καὶ ὠκείως ἐκ πολλοῦ διαστήματος ὀλιγάκις τε προχωρῆσαι τῇ βολῇ τὰ κάτω μᾶλλον διαπονεῖ· καὶ τὸ μὲν ἡπειγμένον ἐν αὐτῷ

nium est remississimum, adeo ut et quiete indigentibus utilissimum, atque ad imbecillas vires revocandas valentissimum, senique ac puero sit conducentissimum. Quae vero hoc quidem laboriosius, mitius vero, quam quod vehementissimum sit, in parvae pilae exercitio fieri solent, ea quoque cognoscat opus est, quicumque ipsa recte semper tractare voluerit. Etenim si quando ob necessaria negotia, quibus per saepe detinemur, aut supernas partes omnes, aut infernas, aut manus duntaxat, aut pedes immodice fatigaveris, licet exercitatione huiusmodi partim quidem sistere, quae prius laborarunt, partim vero, quae antea penitus torpuerunt, ad parem illis motionem ducere. Si quis enim e multo intervallo crurum opus aut nihil aut omnino parum admittens magno cum conatu projiciat, inferna quidem sistit, superna vero vehementius movet. Quod si plerumque ac celeriter cursitans e multo intervallo perraro pilam projecerit, inferna magis fatigabit; festinatio insuper ac celeritas in ea reperta absque

Ed. Chart. VI. [508. 509.]

Ed. Bas. IV. (302.)

καὶ ταχὺ χωρὶς συντονίας ἰσχυρᾶς τὸ πνεῦμα μᾶλλον γυμνάζει, τὸ δ' ἕτερον, τὸ ἐν ταῖς ἀντιλήψεσι, καὶ βολαῖς, καὶ λαβαῖς, οὐ μὴν ταχύ γε, τὸ σῶμα μᾶλλον ἐντείνει τε καὶ ῥώννυσιν. εἰ δ' εὐτονόν τε ἅμα καὶ ἡπειγμένον εἴη, διαπονήσει τοῦτο μέγας καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ πάντων ἔσται γυμνασίων σφοδρότατον. ἐφ' ὅσον δὲ δεῖ καθ' ἐκάστην χρεῖαν ἐπιτείνειν τε καὶ ἀνιέναι, γράψαι μὲν οὐχ οἷόν τε, (τὸ γὰρ ἐν ἐκάστῳ ποσὸν ἀρρήτον,) ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ἔργων εὐρεῖν τε καὶ δεῖξαι δυνατόν, ἐν ᾧ δὴ καὶ μάλιστα τὸ πᾶν κῦρος· [509] οὐδὲ γὰρ ἡ ποιότης ἐστὶ χρήσιμος, εἰ τῷ ποσῷ διαφθείροιτο. τούτου μὲν δὴ τῷ παιδοτρίβῃ μετέστω, τῷ μέλλοντι τῶν γυμνασίων ὑφηγεῖσθαι.

Κεφ. ε'. Τὸ δ' ὑπόλοιπον τοῦ λόγου περαινέσθω. βούλομαι γὰρ ἐφ' οἷς εἶπον ἀγαθοῖς προσιέναι τῷδε τῷ γυμνασίῳ, μὴδ' ὥς ἐκτός ἐστι κινδύνων παραλιπεῖν, οἷς τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων περιπίπτει. δρόμοι μὲν γὰρ ὥκεῖς πολλοὺς ἤδη διέφθειραν, ἀγγεῖον ἐπὶ καιρὸν ῥήξαντες· οὕτω δὲ καὶ φωναὶ μεγάλαί τε ἅμα καὶ σφοδραὶ, καθ' ἓνα χρόνον

gravi conatu anhelitum magis exercet: alterum vero, receptio videlicet ac transmissio, exceptioque absque celeritate, corpus magis intendit ac roborat: at si vehemens conatus unaque festinatio fuerit, hoc et corpus et anhelitum magnopere fatigabit, eritque omnium exercitiorum vehementissimum. Quousque autem pro singulo quoque usu intendenda aut remittenda sit exercitatio, scribere quidem impossibile; neque enim cuiusque quantitas explicabilis est; in opere tamen ipso adinvenire atque ostendere possumus, in quo sane vis tota maxime consistit; nihil enim prodest qualitas, si quantitate labefactetur. Hoc igitur sit curae paedotribae, qui exercitationi sit praefuturus.

Cap. V. Reliquum autem sermonis absolvatur. Volo namque ad haec quae dixi bona huic exercitio addere, neque quod extra pericula sit, quibus aliorum plurima illiduntur, missum facere. Cursus enim celeres rupto vase praecipuo multos jamdudum perdidere; sic autem et voces magnae simulque vehementes uno tempore affa-

Ed. Chart. VI. [509.]

Ed. Bas. IV. (302.)

ἀθρόως ἐκφωνηθεῖσαι, μεγίστων κακῶν οὐκ ὀλίγοις αἷτια, καὶ ἵππασίαι σύντονοι τῶν τε κατὰ νεφροὺς ἐξόρηξάν τι καὶ κατὰ θώρακα πολλάκις ἐβλαψαν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοὺς σπερματικούς πόρους, ἵνα τὰ τῶν ἵππων ἁμαρτήματα παραλείπω, δι' ὧν πολλάκις ἐκπεσόντες τῆς ἐδρας οἱ ἵππεῖς παραχρῆμα διεφθάρησαν. οὕτω δὲ καὶ τὸ ἄλμα, καὶ ὁ δίσκος, καὶ τὰ διὰ τοῦ κάμπτειν γυμνάσια. τοὺς δ' ἐκ τῆς παλαίστρας τί δεῖ καὶ λέγειν; ὥς ἅπαντες λελώβηνται τῶν Ὀμηρικῶν Λιτῶν οὐδὲν μείον. ὥς γὰρ ἐκεῖνός φησι ὁ ποιητῆς

χωλὰς τε, ῥυσσὰς τε, παραβλῶπας τ' ὀφθαλμῶ,
οὕτω τοὺς ἐκ τῆς παλαίστρας ἴδοις ἂν ἢ χωλοὺς, ἢ διεστραμμένους, ἢ τεθλασμένους, ἢ πάντως γέ τι μέρος πεπηρωμένους. εἰ δὲ πρὸς οἷς εἶπον ἀγαθοῖς ἔτι καὶ τοῦθ' ὑπάρχει τοῖς διὰ τῆς σμικρᾶς σφαίρας γυμνασίοις, ὥς μηδὲ κινδύνῳ πελάζειν, ἁπάντων ἂν εἴη πρὸς ὠφέλειαν ἄριστα παρεσκευασμένα.

tim emissae maximorum malorum non paucis causae fuerunt; violenti quoque equitatus circa renes aliquid fregerunt, saepe etiam thoracis partibus, nonnunquam etiam seminariis meatibus noxam intulere, ut equorum delicta praetermittam, quibus saepe a sella delapsi equites illico interierunt. Sic autem et saltus, et discus, et quae per flexiones fiunt exercitia *sese habent*. Quid autem de iis dicendum, qui in palaestra versantur? quum omni ex parte non minus, quam Litae illae apud Homerum, mutilati sint. Quemadmodum enim ille inquit poeta, claudas, rugosas atque oculis distortas esse, sic eos, qui in palaestra versantur, vel claudos, vel distortos, vel fractos, vel omnino mutilos videris. Quum igitur praeter bona, quae dixi, id quoque accedat parvae pilae exercitio, ut scilicet neque periculo sit obnoxium, aliorum omnium ad usum optime patebit.

ΓΑΛΗΝΟΥ ΠΕΡΙ ΑΦΡΟΔΙΣΙΩΝ.

Ed. Chart. VI. [509.]

Ed. Bas. IV. (302.)

Ἀφροδισίων μὲν κατὰ μὲν Ἐπίκουρον οὐδεμία χρήσις ὑγιεινή· κατὰ δὲ τὰληθῆς ἐκ διαλειμμάτων τηλικούτων, ὥς ἐπὶ ταῖς χρήσεσιν ἄνθρωπον αὐτὸν αὐτοῦ κουφότερον καὶ εὐπνότερον δοκεῖν γεγονέναι. ὁ δὲ καιρὸς τῆς χρήσεως, ὅταν ἀκριβῶς μέσον ἢ τῶν ἔξωθεν περιστάσεων ἁπασῶν τὸ σῶμα, μήθ' ὑπερπεπληρωμένον, μήτ' ἐνδεές, μήθ' ὑπερεψυγμένον, μήθ' ὑπερθερμασμένον, μήτ' ἐξηρασμένον, μήθ' ὑγρασμένον ἀμέτρως. εἰ δὲ καὶ διαμαρτάνοιεν ποτε κατὰ τι, μικρὸν μὲν ἔστω τὸ ἀμαρτανόμενον. ἄμεινον δὲ τῷ τεθερμασμένῳ

GALENI DE VENEREIS.

Salubris rerum venerearum usus ex Epicuro nullus est; revera autem salubris usus est ab intermissionibus tantis, ut post usum homo levior factus esse faciliusque spirare videatur. Opportunum autem utendi tempus est, quum exquisitè medium obtineat omnium externarum circumstantiarum corpus, neque immoderatus repletum, neque vacuum, neque nimis perfrigeratum, neque supercalefactum, neque immodice exiccatum, neque humectatum. Si vero interdum aliqua in re aberret, parvum esto, quod in errorem labitur. Salubrius autem calefacto magis

Ed. Chart. VI. [509. 510.]

Ed. Bas. IV. (302.)

μᾶλλον ἢ ἐψυγμένῳ, καὶ πεπληρωμένῳ μᾶλλον ἢ κεκενωμένῳ, καὶ ὑγρασμένῳ μᾶλλον ἢ ἐξηρασμένῳ τῷ σώματι χρῆσθαι τοῖς ἀφροδισίοις. οἱ μὲν οὖν τὴν ἀσθενῆ δύναμιν ἔχοντες ἀπὸ τῆς λαγνείας εἰς ἐσχάτην ἀρρώστίαν ἀφικνοῦνται· οἱ δὲ ἰσχυρὰν καὶ νοσοῦντες ἀπὸ φλέγματος περιουσίας τῷ διαφορεῖν ἐπιπλέον τοὺς χυμοὺς ἀβλαβῆ ἔχουσι τὴν χρῆσιν αὐτῶν· οὕτω γὰρ τοῖς ὑγροῖς καὶ θερμοῖς ἐστὶ, καὶ ὅσοι φύσει πολύσπερμοι. ἀλλὰ καὶ θερμαίνει τὸ σῶμα τοῖς ἐρῶμένῃν ἔχουσι τὴν δύναμιν ἢ λαγνεία, τοῖς δὲ ἀσθενέσιν ἐν μὲν τῷ παραχρῆμα θερμαίνει, ψύχει δὲ μετὰ ταῦτα γενναίως. [510] ἐνιοὶ μὲν οὖν εὐθέως ἐπὶ ταῖς συνουσίαις ἀπὸ νεότητος ἀσθενεῖς γίνονται, τινὲς δὲ, εἰ μὴ συνεχῶς χρῶνται, βαρύνονται τὴν κεφαλὴν, ἀσώδεις τε καὶ πυρετώδεις γίνονται, καὶ χεῖρον ὀρέγονται, καὶ ἥττον πέττουσι. τοιαύτης γοῦν ἐνίους ὄντας φύσεως, εἴτ' ἐγκρατεῖς ἀφροδισίων χρήσεως γενομένους, ναρκώδεις τε καὶ δυσκινήτους ἐγνώμεν ἀποτελεσθέντας, ἐνίους δὲ καὶ σκυθρωποὺς ἀλόγως καὶ δυσέλπιδας ὁμοίως

quam perfrigerato, et repleto magis quam vacuato, et humectato magis quam exiccato corpori rebus uti venereis. Qui igitur imbecillas vires habent, ii certe ab immoderata venere in extremam infirmitatem procidunt; qui vero robustas, quique aegrotant pituitae copia, quod humores amplius discutiant, innoxium ipsarum usum ferunt; sic enim calidis et humidis contingit, et quibuscunque natura semine foecundis. Quin et corpus eorum, qui robustas habent vires, venus calefacit; quibus vero imbecillae sunt, in promptu quidem calefacit, sed postea vehementer refrigerat. Proinde nonnulli quidem post coitum a juventute quamprimum imbecilles evadunt; nonnulli vero, nisi assidue utantur coitu, capitis gravitatem incurrunt, cibos fastidiunt, febriculosi fiunt, deterius appetunt, minusque concoquunt. Quosdam ejusmodi naturae esse novimus, ut, quum a rebus venereis abstinerent, tum torpidi, tum ad motum difficiles facti sint; quosdam vero, qui melancholicorum more praeter ratio-

Ed. Chart. VI. [510.]

Ed. Bas. IV. (302.)

τοῖς μελαγχολικοῖς· ταῦτα δὲ παυόμενα ταχέως ἐπὶ ταῖς τῶν ἀφροδισίων χρήσεσι. ταῦτ' ἀναλογιζομένῳ μοι μεγάλως φαίνεται βλάπτειν ἢ τοῦ σπέρματος ἐπίσχεσις, ἐφ' ᾧ αὐτό τε φύσει κακοχυμότερον καὶ πλέον, ἀργότερός τε ὁ βίος, καὶ τῶν ἀφροδισίων μὲν ἢ χρήσις πρότερον μὲν ἱκανὴ πάνυ, μετὰ ταῦτα δὲ ἀθρόως ἐγκρατεῖς ἐγενήθησαν, ἰσχυροί τε καὶ νέοι. τούτοις ἢ τοῦ σώματος ἕξις εἰς ἀραιότητα πλέον ἢ περ ἢ δύναμις εἰς ἀρρώστιαν ἀλλοιοῦται· καὶ τις ἐπανόρθωσις διὰ τῶν συναγόντων καὶ σφιγγόντων γίνεται αὐτοῖς, ὅποιόν ἐστι παρασκευαστικὸν γυμνάσιον. εἰ δὲ δὴ καὶ ψύξις τις ἐπὶ τοῖς ἀφροδισίοις ἐγγίγνοιτο, καὶ κατὰ τοῦτ' ἂν εἴη τῷ παρασκευαστικῷ γυμνασίῳ χρηστέον, ἐπεγείρει γὰρ τὴν θερμότητα. τῆς δὲ ὥρας τοῦ ἔτους ἐπιτρεπούσης, οὐδὲ τῆς ψυχρολογίας ἀφεκτέον. ἐδέσματα δὲ τῷ πλήθει μὲν ἐλάττω, τῇ ποιότητι δὲ καὶ ὑγρότερα δοτέον, ἵνα καὶ πέψη καλῶς αὐτὰ, καὶ τὴν ἀφροδισίων ἐπανορθώσῃται ξηρότητα. χρὴ δὲ οὐδὲ ψυχρότερα τὴν κρᾶσιν, ἀλλὰ τῆς μέσης ιδέας

nem moesti ac spei expertes evaserint; haec vero omnia quamprimum veneris usu sedata fuisse. Haec mihi consideranti magnopere laedere videtur feminis retentio, in quibus ipsum tum natura deterioris est succi, tum copiosius est, et otiosior vita, et veneris usus prius quidem frequentior, postea vero assatim abstinuerunt. Qui robusti ac juvenes sunt, his corporis habitus in raritatem potius quam vires in imbecillitatem mutatur; at iis quaedam fit emendatio per ea, quae cogunt et constringunt, qualis est praeparans exercitatio. Si vero etiam aliqua perfrigeratio post venerem corporibus oboriat, erit etiam exercitatione praeparante ob eam causam utendum; calorem enim excitat. Concedente vero anni tempestate a frigido balneo laud erit abstinendum. Edulia vero copia quidem parciora, qualitate vero humidiora exhibenda, ut tum probe ipsa concoquantur, tum a venere contracta siccitas emendetur. Sed oportet neque temperamento frigidiora, sed media calefacientium specie ipsa

Ed. Chart. VI. [510.]

Ed. Bas. IV. (302.)

τῶν θερμαινόντων ὑπάρχειν αὐτά. διότι γὰρ ἐξ ἀφροδισίων
ἀραιότερον ἅμα καὶ ἀσθενέστερον, ψυχρότερόν τε καὶ ξη-
ρότερον ἀποτελεῖται τὸ σῶμα, ὥστε δὴπου τὰ πυκνοῦντα
καὶ θερμαίνοντα καὶ τὴν δύναμιν ἀναδύωννύντα προσφέ-
ρεσθαι, καὶ τούτους εἶναι σκοπούς ἐπ' αὐτοῖς.

esse. Nam quoniam corpus a venere rarius simul ac im-
becillius, frigidius et siccus efficitur, quae sane densant
et calefaciunt et vires reparant, adhibenda sunt; atque
hi sunt scopi, qui huc spectant.

L I P S I A E

L I T E R I S F R I D E R . - C H R . D Ü R R I I .

